

ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

ΑΠΟΛΟΓΙΑΙ Α' ΚΑΙ Β'
ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΡΥΦΩΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπὸ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1985

77 ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ 77

Ἐπόπται

**ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου**

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1985

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑΙ Α' ΚΑΙ Β'

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΡΥΦΩΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ὁ Χριστιανισμὸς ἐδιώκετο σκληρῶς ἀπὸ τὸν εἰδωλολατρικὸν κόσμον. Ἄλλ' ἐπάλαισεν ἡρωϊκῶς διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὴν φθορὰν τὴν ὁποίαν ὑφίστατο. Τὰ μόνα ὄπλα τοῦ ἦσαν ὁ ζῆλος τῶν μαρτύρων καὶ ὁ λόγος τῶν ὑπεραπιστῶν του, τῶν ἀπολογητῶν.

Εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν κειμένων θὰ παρουσιάσωμεν εἰς δύο τόμους τὰ ἔργα τῶν ἀπολογητῶν τοῦ 2ου αἰῶνος.

Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἰς τὸ σύνολόν της προορίζεται δι' εὐρύτερον ἀναγνωστικόν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κείμενον τῶν ἀπολογητῶν εὐρίσκεται γενικῶς εἰς θλιβεράν κατάστασιν καὶ ἡ μέχρι τοῦδε κριτικὴ ἀποκατάστασις αὐτοῦ ὑπῆρξεν εἰς πλεῖστα σημεῖα ἀνεπιτυχῆς, ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ ἀναλάβωμεν ἰδίαν ἀποκατάστασιν ὅπου τοῦτο καθίστατο δυνατόν. Ἐλάβομεν πρὸς τοῦτο ὑπ' ὄψιν τὰ βασικὰ χειρόγραφα τῶν ἔργων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε εἶναι ὡς γνωστὸν ἐλάχιστα, καὶ νὰ προσθέσωμεν τὸ ἀπαραίτητον κριτικὸν ὑπόμνημα.

Π.Κ.Χ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΑΡΧΑΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΗ

1. ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

Ὁ Χριστιανισμός, εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον ὡς κάτι τὸ ξένον καὶ θεῖον, συνήντησε τὴν ἐχθρότητα τοῦ κόσμου. Ὅπως λέγεται εἰς τὴν πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολήν, οἱ Χριστιανοὶ «ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται»¹.

α. Αἱ κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ διώξεις ἤρχισαν φυσικὰ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα. Μὲ πρωτοβουλίαν τῶν Φαρισαίων, θιγομένων ἐκ τοῦ ἀντιφαρισαϊκοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐδιώχθη καὶ ἐσταυρώθη αὐτὸς οὗτος ὁ ἀρχηγὸς τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἀκολουθῶς μὲ πρωτοβουλίαν τῆς ἐπισήμου πλέον θρησκευτικῆς ἡγεσίας τῶν Ἰουδαίων, ἤτοι τῶν Σαδδουκαίων, παρενεβλήθησαν μυρία ἐμπόδια εἰς τὸ ἔργον τῶν ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι καὶ εἰς φυλακὰς ὠδηγήθησαν κατὰ καιροῦς.

Βίαιος ὑπῆρξεν ὁ περὶ τὸ 30 ἐγερθεὶς διωγμὸς, ὁ ὅποιος ἀπέληξεν εἰς τὸ μάρτύριον τοῦ διακόνου Στεφάνου² καὶ τὸν διασκορπισμὸν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀνά τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Σαμάρειαν, καθὼς καὶ ὁ ἐπὶ Ἡρώδου Ἀγρίππα τὸ 42, κατὰ τὸν ὅποιον ἐφονεύθη ὁ Ἰάκωβος Ζεβεδαίου, ἐνῶ ὁ Πέτρος κατὰ

1. Πρὸς Διόγνητον 5,17.

2. Πράξ. 6,11 ἐέ.

θαυμάσιον τρόπον ἐξήχθη τῆς φυλακῆς³. Δύο δεκαετίας μετὰ ταῦτα ἐφονεύθη καὶ ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος⁴.

Ὁ Παῦλος, διώκτης ὁ ἴδιος τοῦ Χριστιανισμοῦ κατ' ἀρχάς, ὑπέστη ἐπανειλημμένως ραπίσματα, λιθασμούς, διώξεις, φυλακίσεις, παρὰ τῶν ὁμοεθνῶν του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Βέρροϊαν, τὴν Κόρινθον, τὴν Ἔφεσον, τὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν Καισάρειαν καὶ ἀλλαχοῦ.

Πάντως, ἐπειδὴ εἰς μὲν τὴν διασπορὰν ἡ ἐπιρροή τῶν Ἰουδαίων ὑπῆρξε περιορισμένη, ἐντὸς δὲ τῆς Παλαιστίνης μετὰ τὸ 70 μ.Χ. ἡ δύναμις των συνετρίβη ὀλοσχερῶς, ἡ ἐπίδρασις τῆς στάσεώς των ἔναντι τῶν Χριστιανῶν δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀποβῆ ἀποτελεσματικὴ, παρ' ὅλον ὅτι συχνάκις αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὑποκινηταὶ τῶν ρωμαϊκῶν ἀρχῶν ἔναντίον ἐκείνων. Εἰ τὸ μαρτυρολόγιον τοῦ Πολυκάρπου (13,1) σημειώνεται ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι προθυμότατα συνέλεγον φρύγανα καὶ ξύλα διὰ τὴν πυρὰν τοῦ μαρτυρίου, ὅπως συνήθιζαν εἰς τοιαύτας περιστάσεις, «ὡς ἔθος αὐτοῖς».

β. Ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ὑπῆρξε ταυτοχρόνως πατρὶς καὶ διῶκτις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ δὲ στάσις αὐτῆς ἔναντι τούτου εἶχε σοβαρὰς συνεπείας εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τρεῖς κυρίως παράγοντας ὠφείλετο ἡ δίωξις.

Πρῶτον εἰς τὴν λαϊκὴν ἐχθρότητα. Παραδόξως ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία συνήντησε πρώτην τὴν ψυχρότητα καὶ ἐχθραν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου. Λόγω τῶν ἀριστοκρατικῶν προτιμήσεων τῆς κλασικῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν συνεπεία αὐτῶν σχετικῶν παραλείψεων δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἐπακριβῶς τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐδημιουργήθη τὸ ἀντιχριστιανικὸν φρόνημα εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις τοῦ κράτους. Κατ' ἀρχὴν θὰ ἀνεμύνομεν ὅτι ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εὐχαρίστως ἐδέχετο πᾶσαν ἐξ Ἀνατολῆς θρη-

3. Πράξ. 12,1 ἐέ.

4. Ἰωσήπου, *Ἀρχαιολογία* 20,200. Ἠγησίππου παρ' Εὐσεβίῳ, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 2,23,4-18 (ὡς καὶ τὰ τοῦ Ἰωσήπου).

σκευτικήν προσφοράν, θὰ ὑπεδέχετο εὐμενῶς καὶ τὴν χριστιανικήν θρησκείαν, ἡ ὁποία μάλιστα ὡς θεμέλιον τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων σχέσεων ἔθετε τὴν ἀγάπην. Δὲν συνέβη τοῦτο ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἤτοι ἐξ αἰτίας τοῦ ἀσυμβιβάστου αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐπικρατούσας τότε καταστάσεις.

Ἡ ἔχθρα ἐξεκίνησε βεβαίως ἀπὸ τὴν ζημίαν οἰκονομικῶν συμφερόντων ὠρισμένων τάξεων, ὡς τῶν κρεοπωλῶν ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως βρώσεως εἰδωλοθύτων, τῶν ἀργυροχόων ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως χρήσεως εἰδωλίων⁵, καὶ ὑπεράνω ὄλων τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ἱερατείου.

Ἐπειτα τοὺς Χριστιανούς ἀπεξένωσεν ἀκόμη περισσότερον ἡ αὐστηρότης τοῦ βίου. Ἀφοῦ οὗτοι ἠθέλον νὰ εἶναι «ἅγιου» καὶ δὲν ἤρχοντο εἰς στενὴν ἐπαφήν μὲ τὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ὤκτειρον, τότε καὶ ὁ κόσμος, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, ἤρχισε νὰ τοὺς περιφρονῇ. Διὰ νὰ τοὺς περιφρονῇ δὲ καὶ νὰ τοὺς διώκῃ δεδικαιολογημένως, ἔπρεπε νὰ εὔρη σοβαρὰς αἰτιολογίας, τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψεν εἰς τὸν χῶρον τῆς φαντασίας, τῆς φήμης καὶ τῆς κακίας.

Οἱ Χριστιανοί, καθὼς ἤκουον οἱ ἐθνικοί, εἰς τὰς ἰδιαιτέρας συναθροίσεις των ἀπήγγελλον ὠρισμένους λόγους ἀναφερομένους εἰς τὴν λατρείαν των, ὡς «λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου» καὶ «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου». Δὲν ἐπρόκειτο μήπως περὶ ἀνθρώπου σφαζομένου, τοῦ ὁποίου τὴν σάρκα κατέτρωγον; Ἡ λαϊκὴ μυθιστορία εἶχε προηγούμενον εἰς μῦθον τὸν ὁποῖον εἶχε πλάσει τὸ ἀντιουδαϊκὸν μῖσος ἐνωρίτερον. Οἱ Ἰουδαῖοι συνελάμβανον δῆθεν κατ' ἔτος ἓνα Ἕλληνα, τὸν ἐφόνευον, τὸν ἐθυσίαζον καὶ ἔτρωγον τὴν καρδίαν του, ὀρκιζόμενοι αἰωνίαν ἔχθραν κατὰ τοῦ γένους αὐτοῦ⁶. Τοιοῦτον ἀνοσιούργημα ἐκαλεῖτο τότε «θυέσκειον δεῖπνον», ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀτρέως μυθολογουμένης προσφορᾶς εἰς

5. Πράξ. 16,16 ἐέ. 19,22 ἐέ.

6. Ἰωσήπου, *Κατὰ Ἀπίωνος* 2,94 ἐέ.

τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θυέστην δεῖπνου παρεσκευασμένου ἀπὸ τὰς σάρκας τῶν υἱῶν τούτου.

Κατὰ τὰς λατρευτικὰς συναντήσεις των οἱ Χριστιανοὶ ἀντήλλασον φίλημα εἰρήνης, προσεφωνοῦντο ὑπ' ἀλλήλων «ἀδελφοὶ» καὶ βεβαίως εἰς ἀδελφὸς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὁμόφρονος εἰς τὴν πίστιν ἐνυμφεύετο μίαν «ἀδελφήν». Τοῦτο ἀπέτελει διὰ τοὺς ἀφελῶς ἀκούοντας τὰς λέξεις αἰμομικτικὸν ἀνοσιούργημα, «οἰδιπόδειον μῖξιν», κατὰ τὸ προηγούμενον τοῦ Οἰδίποδος, νυμφευθέντος τὴν μητέρα του ἐν ἀγνοίᾳ τῆς φυσικῆς συγγενείας των. Ὁ Τερτυλλιανὸς συνοψίζει ὡς ἐξῆς τὰς δύο ταύτας κατηγορίας. «Χαρακτηριζόμεθα ὡς οἱ μεγαλύτεροι τῶν ἐγκληματιῶν ἐξ αἰτίας κρυφίας τινὸς τελετῆς συνισταμένης εἰς τὸν σφαγιασμὸν παιδίου καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ παρασκευαζόμενον δεῖπνον καὶ ἐξ αἰτίας αἰμομιξιῶν διαπραττομένων μετὰ τὸ δεῖπνον, ὅτε καὶ παρέχεται κατάλληλος πρὸς τοῦτο εὐκαιρία, διότι κύνες ἐξησκημένοι εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν φώτων, ἀληθεῖς μαστρωποὶ τοῦ ἐρέβους, μᾶς ἀπαλλάσσουν τῆς αἰσχύνης τῶν ἀνοσίων τούτων ἡδονῶν»⁷.

Καὶ ναὶ μὲν ἦτο εὐκόλον νὰ ἀναιρεθοῦν αἱ χονδροειδεῖς αὐταὶ κατηγορίαι ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι οὔτε νὰ ἴδουν αἷμα εἰς τοὺς ἵπποδρόμους δὲν συνεχώρουν ἑαυτούς, οὔτε νὰ ρίψουν τὸ βλέμμα των εἰς γυναῖκα ἐπὶ κακῷ. Ἄλλ' οἱ εἰδωλόλατραι, μὴ ἔχοντες τὴν διάθεσιν νὰ πιστεύσουν αὐτούς, τοὺς ἀνεκήρυξαν «μισητὰς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους»⁸ ὡς ἀποφεύγοντας τὴν συναναστροφὴν μὲ ἀλλοθρήσκους, καὶ τοὺς ἐμίσησαν καὶ αὐτοί.

Τὸ δὲ μῖσος τοῦτο ὑποβλήθην εἰς περαιτέρω ἐπεξεργασίαν, ἀπέδωσεν εἰς τοὺς Χριστιανούς πᾶσαν δημοσίαν συμφορὰν, διότι οὗτοι διετάρασσον τὴν «εἰρήνην τῶν θεῶν», τὴν ἐξασφαλιζομένην διὰ τῆς συμβάσεως τὴν ὁποίαν ἐπίστευον οἱ Ἑθνικοὶ ὅτι εἶχον συνάψει μετ' αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ἐξηρ-

7. *Apologeticus* 7.

8. Τακίτου, *Annales* 15,44.

τᾶτο πλῆθος ἀγαθῶν, ὡς ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν, ἡ δημοσία ὑγεία καὶ τὰ τοιαῦτα.

Δεύτερον εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῶν φιλοσόφων. Ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ χρόνους ἔφερε κάτι τὸ νέον, ἤτοι ἐντονωτέραν θρησκευτικότητα. Ἡ ἔναντι τοῦ Χριστιανισμοῦ στάσις καὶ ἀντίστασις τῶν φιλοσοφημάτων ἐρρυθμίσθη ἀναλόγως ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς τὰς ἀρχικὰς τάσεις αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὰ νέα στοιχεῖα των. Ἀπὸ τοῦ β' αἰῶνος ἤρχισεν ἡ ἀπορρόφησις τῆς Στοᾶς, ἀκολουθῶν δὲ τῶν ἄλλων συστημάτων· τελευταῖος ὑπετάγη ὁ Νεοπλατωνισμὸς τὸν στ' αἰῶνα.

Οἱ φιλόσοφοι, ἀγνοοῦντες ἐπὶ μακρὸν τὸν Χριστιανισμόν, ἐνδιεφέρθησαν μόνον τότε, ὅτε ἀντελήφθησαν τὸν ἐξ αὐτοῦ κίνδυνον δι' ἑαυτούς. Εἶδον κατ' ἀρχὰς τοὺς Χριστιανοὺς ὡς δεισιδαίμονας μὲν ἀλλὰ πάντως ἐναρέτους πολίτας, καθὼς εἶναι δυνατὸν νὰ συναχθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πλινίου πρὸς τὸν Τραϊανόν. Ἠκολούθησεν ἡ εἰρωνεῖα ἀνάμικτος μὲ περιφρόνησιν, ὡς φαίνεται εἰς τὸ Περεγρίνου τελευτῆς διήγημα τοῦ Λουκιανοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκθέτει τὰς περιπετείας ἐνὸς κυνικοῦ φιλοσόφου, καταστάντος Χριστιανοῦ, ἐρμηνεύοντος τὴν Γραφὴν, συντάσσοντος διατριβὰς καὶ τέλος ρίψαντος ἑαυτὸν εἰς τὴν πυρὰν μὲ ἐν πήδημα φανταστικῆς ἀποθεώσεως. Ὁ Μ. Αὐρήλιος τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν ἐνώπιον τοῦ μαρτυρίου ἐθεώρει ὡς θεατρνισμόν⁹. Φαίνεται ὅτι ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν λογίων προῆλθε καὶ ἡ περὶ ὀνολοτρείας κατὰ τῶν Χριστιανῶν κατηγορία¹⁰, ἡ ὁποία, ὡς εἶναι γνωστόν, εὔρεν εὐρείαν διάδοσιν καὶ μεταξὺ τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ.

Σημαντικὴ μεταβολὴ τῆς στάσεως τῶν φιλοσόφων παρατηρήθη ἀφ' ὅτου οὗτοι ἐξέλαβον τὸν Χριστιανισμόν ὡς φιλοσόφημα. Τότε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προσεχώρησαν εἰς αὐτόν, ἐνῶ ἄλλοι τὸν κατεπολέμησαν, διότι πλὴν ἄλλων οὗτος συνετέλει

9. Εἰς ἑαυτὸν 11,3.

10. Ὁριγένους, Κατὰ Κέλσου 6,30.

καὶ εἰς τὴν μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν. Τοιαύτη φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ περίπτωσις τοῦ Κρήσκεντος¹¹. Δὲν ἐδίστασαν ἐνίοτε νὰ δανεισθοῦν στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λαϊκὴν φαντασίαν, ὡς ὁ Φρόντων, ὅστις εἰς δημοσίαν ὁμιλίαν του κατέκρινε τοὺς Χριστιανοὺς δι' ἀνηθικότητα¹².

Παραλλήλως ἐβάδισε καὶ ἡ σοβαρωτέρα ἀντιμετώπισις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκ μέρους τῶν φιλοσόφων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι λόγῳ θεωρητικῶν προκαταλήψεων ἠδυνάτουσαν νὰ κατανοήσουν ὠρισμένας θεμελιώδεις διδασκαλίας τούτου, ὡς εἶναι αἱ περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀναστάσεως τῆς σαρκός. Ὁ Κέλσος, κινηθεὶς καὶ αὐτὸς ἀπὸ ἀνησυχίαν ἐκ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς νέας θρησκείας, συνέταξεν ἐναντίον αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἀληθῆς Λόγος* ἔργον, διατηρηθὲν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ *Κατὰ Κέλσου* σύγγραμμα τοῦ Ὀριγένους. Οὗτος, ἀντὶ νὰ προχειρολογήσῃ, ἐχώρησε δι' ἐπισταμένης μελέτης τῶν πηγῶν καὶ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτελεῖ παραφυάδα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, διαμορφωθεῖσαν διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὅποιον ἐθεώρει ἀπλοῦν διδάσκαλον, θαυματοποιὸν καὶ μάγον.

Ὁ Νεοπλατωνισμὸς, διαμορφωθείς ὑπὸ τοῦ Ἀμμωνίου Σακκά, προερχομένου ἐκ χριστιανικῆς οἰκογενείας καὶ ἀντιμετωπίζοντος τὸν Χριστιανισμὸν ὡς φιλοσόφημα, δὲν ἦλθεν ἀμέσως εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτόν. Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀμμωνίου, ὁ χριστιανὸς Ὀριγένης καὶ ὁ νεοπλατωνικὸς Πλωτῖνος, εἶχον ἀγαθὰς σχέσεις μεταξύ των. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπομένην γενεὰν ὁ Πορφύριος εἰς τὸ ἔργον του *Κατὰ Χριστιανῶν*, συνταχθὲν περὶ τὸ 270, κατηγορεῖ τοὺς Χριστιανοὺς ὡς περιφρονήσαντας τὴν πατρικὴν κληρονομίαν των καὶ ἀποδεχθέντας τοὺς ἰουδαϊκοὺς μύθους, ἠρνεῖτο τὴν ἀποδεικτικὴν ἀξίαν τῶν προφητειῶν καὶ ἐξῆρε τὴν ὑπεροχὴν τῶν μυστηριακῶν θρησκευμάτων.

11. Ἰουστίνου, *Β' Ἀπολογία* 3. Τατιανοῦ, Πρὸς Ἑλληνας 19.

12. Μινουκίου Φήλικος, *Octavius* 9,6 · 31,2.

Ἐξ ἄλλου οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπεχείρησαν νὰ ἐμφανίσουν τὸν Ἀπολλῶνιον Τυανέα, νεοπυθαγόρειον διδάσκαλον, θαυματοποιὸν καὶ προφήτην, ὡς ὑπέρτερον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὡς ἀνταγωνιστὴν αὐτοῦ.

Τρίτον τὴν πολιτικὴν καχυποψίαν. Ἡ πολιτεία ἐβράδυνεν ἀκόμη περισσότερο ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ὀργάνωσιν, ὅλαι δὲ αἱ κατ' αὐτοῦ διώξεις τῶν πρώτων χρόνων ἀπετέλουν ἐνεργείας εἴτε ἀνευθύνων παραγόντων εἴτε τοπικῶν διοικητῶν, κινουμένων ἀπὸ ἀνθρώπους τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα ἐθίγοντο. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπίσημοι διωγμοὶ ὠφείλοντο εἰς προσωπικὰς δυσκολίας αὐτοκρατόρων· ὁ Νέρων ἤθελε νὰ ἀποσείσῃ τὴν κατηγορίαν ὅτι ἐπροξένησε τὴν πυρπόλησιν τῆς Ρώμης, ὁ δὲ Δομιτιανὸς ἐπεθύμει νὰ ἀπαλλαγῇ ὠρισμένων ἐπικινδύνων συγγενῶν του. Ἄλλωστε ἡ στάσις τῶν Χριστιανῶν ἐναντι τῆς πολιτείας δὲν καθορίζετο ἀπὸ πολιτικά, ἀλλὰ ἀπὸ ἐσχατολογικὰ κίνητρα· ἐχθρὸν δὲν ἐθεώρουν τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ τὸν διάβολον.

Ἐπειτα ὁμως ἡ αὔξησις τῶν Χριστιανῶν, προκαλέσασα τὴν ἀντίθεσιν τοῦ εἰδωλολατρικοῦ πλήθους καὶ τοῦ ἱερατείου, ἐπηρέασε τὴν στάσιν μερικῶν ἐκ τῶν κατὰ τόπους κυβερνητῶν, οἱ ὅποιοι ἠθέλησαν νὰ ἐφαρμόσουν τοὺς νόμους περὶ ἐταιρειῶν, ὅπως φαίνεται. Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν δὲν ἀπηγορεύετο ἡ συμμετοχὴ εἰς ξένην ἢ νέαν λατρείαν· ἀλλὰ πᾶσα νέα θρησκεία ἠδύνατο νὰ γίνῃ δεκτὴ εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο ἀποκλειστικὴ, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ δὲν ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς πιστοὺς αὐτῆς τὴν συμμόρφωσιν εἰς τὴν ἐπίσημον κρατικὴν λατρείαν τῆς θεᾶς Ρώμης, τοῦ θεοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἀρχαίων θεοτήτων, διὰ τῆς ὁποίας ἐνεβολιάζετο κατὰ τινα τρόπον εἰς τὴν παλαιὰν καὶ ἐδικαιολόγει τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο οἱ διώκται ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπαίτησιν νὰ θυσιάσουν οἱ Χριστιανοὶ εἰς κάποιον εἰδωλον. Ὁ Χριστιανισμὸς, ἀρνούμενος τὴν συμμόρφωσιν ταύτην, ἦτο θρησκεία παράνομος, *religio illicita*, διὰ τοῦτο δὲ οἱ ἑπαρχοὶ προέβαινον εἰς πράξεις βίας κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὡσάκις ἐθεώρουν

τοῦτο ἀναγκαῖον ἢ ἀναπότρεπτον, ὅπως εἰς τὴν Βιθυνίαν, τὴν Ἀντιόχειαν, τὰς Ἀθήνας, τὴν Σμύρνην, τὴν Ρώμην, τὴν Λυῶνα, τὴν Βιέννην καὶ ἀλλαχοῦ, καθ' ὅλον τὸν β' αἰῶνα.

Ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα αἱ ἐνεργεαὶ τῶν ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὸ λαϊκὸν ἀντιθρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ ἐρρυθμίζοντο ἀπὸ τὸν κανονισμὸν τοῦ Τραϊανοῦ. Ὡς γνωστὸν, ὁ ἑπαρχὸς τῆς Βιθυνίας Πλίνιος ἠρώτησε δ' ἐπιστολῆς τὸν αὐτοκράτορα, ἂν ἤξιζε νὰ τιμωροῦνται οἱ Χριστιανοὶ λόγῳ τῆς ιδιότητός των μόνης, ἤτοι λόγῳ τοῦ ὀνόματος «Χριστιανός», χωρὶς ἄλλο κρίμα ἢ ὀρθὸν ἦτο νὰ τιμωροῦνται διὰ συγκεκριμένα κρίματα σχετιζόμενα μὲ τὸ ὄνομα· διηγεῖτο δὲ συγχρόνως τὰς ἐνεργείας του, ἤτοι τὴν παρακολούθησιν, σύλληψιν καὶ ἀνάκρισιν πλήθους Χριστιανῶν. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτοῦ δεικνύει, ὅτι οὗτος εἶχε λάβει συνείδησιν τῶν κινδύνων τῆς εἰδωλολατρίας ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι ἔβλεπεν ὅτι οἱ ναοὶ τῶν ἐθνικῶν εἶχον ἐγκαταλειφθῆ καὶ τὰ εἰδωλόθυτα περιεφρονοῦντο. Ὁ Τραϊανὸς ἀπήντησεν ὅτι εἰς παρόμοια ζητήματα δὲν δύναται νὰ καθορισθῆ γενικὸς κανὼν καλύπτων ὅλας τὰς περιπτώσεις, ἔδωκε δὲ ἐντολὴν νὰ μὴ ἀναζητῶνται οἱ Χριστιανοὶ οὔτε νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἀνώνυμοι καταγγελίαι, ἀλλὰ νὰ συλλαμβάνωνται μόνον ὅσοι ἐπωνύμως καταγγέλλονται, οἱ δὲ ἀρνούμενοι ὅτι εἶναι Χριστιανοὶ καὶ βεβαιοῦντες τοῦτο διὰ θυσίας νὰ ἀπαλλάσσονται¹³. Παρόμοια περίπου, ἀλλ' ἠπιώτερα, διέτασσε καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸς Μινούκιον Φουνδανόν· «εἴ τις οὖν κατηγορεῖ καὶ δεικνύει τι παρὰ τοὺς νόμους πράττοντας»¹⁴. Φαίνεται ὅτι ἀνάλογον κανονισμὸν αὐστηροτέρου χαρακτῆρος ἐξέδωκεν ὁ Μ. Αὐρήλιος, καίτοι περὶ τούτου δὲν ὑπάρχει ρητὴ μαρτυρία.

Μὲ τὴν χειροτέρευσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἐχειροτέρευσε καὶ ἡ θέσις τῶν Χριστιανῶν, διότι κατέστη φανερὸν ὅτι οὗτοι ἔβλαπτον τὴν πολιτείαν κατ' ἄλλον οὐσιώδη τρόπον,

13. Πλινίου Νεωτέρου, *Epistola* 10, 97 ἐέ.

14. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,9. Ἰουστίνου, *Α' Ἀπολογία*, παράρτημα.

ἤτοι διὰ τῆς ἀρνήσεως νὰ στρατεύωνται, ἡ ὁποία ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ ἐνταθοῦν αἱ ὑποψίαι περὶ συνωμοσιῶν κατὰ τὰς κρυφίας συναθροίσεις των. Ἴσως μερικοὶ ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται μίαν χριστιανικὴν θεοκρατίαν. Παρέστη λοιπὸν ἔκτοτε ἀνάγκη λήψεως γενικῶν μέτρων κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πρῶτος ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος ἀπηγόρευσε μὲ ποινὴν θανάτου τὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸν¹⁵, ἐκτὸς ἐὰν περὶ τούτου προέβλεπε τὸ μὴ διασωθὲν καὶ ὑποτιθέμενον διάταγμα τοῦ Μ. Αὐρηλίου, ὅπερ εἶναι πολὺ πιθανόν.

Τὰ διατάγματα τοῦ Δεκίου καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐπέβαλαν αὐστηρότερα μέτρα. Ὁ φιλόδοξος Δέκιος, ἀναλαβὼν διπλοῦν ἀγῶνα ἐπιδιώκοντα ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν συντριβὴν τῶν βαρβάρων, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κράτους, ἐζήτησε, καίτοι σκεπτικιστής, νὰ στηριχθῆ εἰς τὴν θρησκείαν τῆς παλαιᾶς ἐνδόξου καὶ ἀδιαφθόρου Ρώμης, πολὺ δὲ περισσότερον ἐπεδίωξε τοῦτο ὁ εὐλαβὴς Διοκλητιανός. Οὕτω συνεδέετο ἡ παλαιὰ Ρώμη καὶ ἡ παλαιὰ θρησκεία, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἄλλωστε ἡ Ρώμη κατεῖχεν ἤδη τὴν θέσιν θεᾶς. Ἐπομένως ἤλλαξεν ἤδη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν διωγμῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι ὡς ἄλλοτε ἀποτελέσματα ἐκσπάσματος τῆς μανίας τοῦ ὄχλου οὔτε μέτρα πρὸς συντριβὴν συνωμοσίας καὶ ἀνυπακοῆς, ἀλλ' ἐνέργειαι ὑπογορευόμεναι ἀπὸ τὴν νέαν πολιτειακὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν τῆς Ρώμης καὶ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἐκμηδένισιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ *imperium romanum*.

Ἐπὶ παρομοίων προϋποθέσεων ἐστηρίζετο ἡ πολιτικὴ καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἀλλ' αὕτη ἦτο μικρᾶς διαρκείας καὶ ἄνευ συνεπειῶν.

Ἡ συνήθεια τῶν παλαιῶν νὰ ὁμιλοῦν περὶ δέκα διωγμῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ σταθοῦν εἰς τὸν ἱερὸν αὐτὸν ἀριθμὸν. Εἰς τὴν πραγματικότητά δὲν ὑπάρχει ἀριθμὸς διωγμῶν, ἀλλὰ συνεχῆς κατάστασις διωγμοῦ μὲ ἐξάρσεις καὶ ὑφέσεις κατὰ καιροῦς. Οὕτω, ἐνῶ ἐπισήμως ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς

15. Σουητωνίου, *Septimius Severus* 17.

Χριστιανούς νὰ ὑπάρχουν καὶ ὄλοι ἔπρεπεν ἢ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστιν των ἢ νὰ ἀποθάνουν, αἱ φιλικαὶ σχέσεις μὲ εἰδωλολάτρας, ἡ ἐπιείκεια τῶν ἀρχόντων, ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων, καὶ ἄλλοι παράγοντες, ἐπέτρεπον τὴν ὑπὸ ἀνοχὴν διαβίωσιν.

Οἱ διωγμοὶ ἐπέφεραν ἀραίωσιν τῶν τάξεων τῶν Χριστιανῶν κατὰ πολλοὺς τρόπους· ἦτοι διὰ τῆς θανατώσεως πλήθους μαρτύρων, διὰ τῆς ἀποστασίας τῶν ὀλιγοψύχων, διὰ τῆς παρεμποδίσεως τῶν διστακτικῶν νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν θρησκείαν των. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πλινίου μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε σημειώσει τεραστίαν πρόοδον ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ β' αἰῶνος, ἀλλ' αὕτη ἀνεκόπη ἔκτοτε καὶ καθυστερήθη. Οἱ ἴδιοι ὁμως οἱ Χριστιανοὶ τότε, ὄχι μόνον δὲν ὠμολόγουν ὅτι οἱ διωγμοὶ ἀνέκοπτον τὴν ἐπέκτασιν τῆς πίστεώς των, ἀλλ' ἀντιθέτως ἔβλεπον εἰς τὸ μαρτύριον σπóρον αὐξήσεως τῆς Ἐκκλησίας. «Semen est sanguis Christianorum», ἔλεγεν ὁ Τερτυλλιανός¹⁶.

Οἱ χρόνοι τῶν διωγμῶν ἀπετέλεσαν τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δ' αἰῶνος οἱ Χριστιανοὶ ἐπίστευσαν ὅτι ἡ ὑπέρβασις τῶν διωγμῶν καὶ ἡ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦτο ἔργον τῆς θείας προνοίας.

2. ΟΙ ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ ΤΟΥ Β' ΑΙΩΝΟΣ

Ὅπως ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω, πρῶτοι διώκται τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐνεφανίσθη οὗτος, αὐτῶν δὲ αἱ ἀντιδράσεις συνετέλεσαν εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Εἰς τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων διατηροῦνται ἐπεισόδια ἐξεικονίζοντα ἐναργῶς τὴν συστηματικὴν παρεμβολὴν ἐμποδίων εἰς τὸ ἔργον τῶν κηρύκων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς πο-

16. Ad Scapulam 50.

λεμικῆς ταύτης ἀπηχῆσεις ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἰουδαϊκὴν γραμματείαν. Ἡ στενότης ἀντιλήψεως τῶν Ἰουδαίων περὶ τῆς πατρίου θρησκείας, ὡς προοριζομένης μόνον δ' αὐτοὺς καὶ δι' ὅσους ἐκ τῶν ξένων καθίσταντο διὰ τῆς περιτομῆς μέλη τῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητος, δὲν ἠδύνατο νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἐπικράτησιν νέας πνευματικώτερας περὶ Μεσσίου πίστεως, οὔτε τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὸν μωσαϊκὸν νόμον καὶ τὴν λατρείαν.

Ἡ ἰουδαϊκὴ πολεμικὴ συνεχίσθη ἐπὶ μακρόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἢ ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης δύναμις αὐτῶν ἦτο μειωμένη, ἐντὸς δὲ αὐτῆς συνετρίβη ὀλοσχερῶς μετ' ὀλίγας δεκαετίας, ἢ ἐπίδρασις τῆς στάσεως αὐτῶν δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀποβῆ ἀποτελεσματικὴ.

Ὅπως ἄλλοτε ἔγραφον οἱ Ἰουδαῖοι ἀπολογητικὰς πραγματείας πρὸς δικαίωσιν τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας ἐν μέσῳ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν κόσμου, οὕτω τώρα γράφουν οἱ Χριστιανοὶ πρὸς δικαίωσιν τῆς πίστεώς των ἐνώπιον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἡ ἀπολογία ἐκπροσωπεῖται ἐντὸς τῆς Κ. Διαθήκης ἀπὸ τοὺς πρὸς Ἰουδαίους λόγους τοῦ Στεφάνου καὶ τοῦ Παύλου, ὀλόκληρος δὲ ἡ γραμματεία αὐτῆς διαποτίζεται ἀπὸ τὸ ἀπολογητικὸν πνεῦμα. Παρομοίαν τάσιν παρουσιάζουν μεταγενέστερα ἔργα, ὡς ἡ *Ἐπιστολὴ Βαρνάβα*, ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος συστηματοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀρίστωνος Πελλαίου καὶ τοῦ Ἰουστίνου, συνεχίζεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς χριστιανικῆς γραμματείας μετὰς μεγάλας συνθέσεις ἢ καὶ μὲ μικροτέρας πραγματείας τῶν πατέρων, καὶ ἐπεκτείνεται μέχρι τέλους τοῦ Μεσαίωνος, καθ' ὅσον ὁ Ἰουδαϊσμὸς ἐπέζησεν ὡς θρήσκευμα. Ὁ κατάλογος τῶν ἀσχοληθέντων μετὰ τὴν ἀπολογίαν, καὶ κυρίως μετὰ τὴν πολεμικὴν, κατὰ τῶν Ἰουδαίων εἶναι μακρὸς καὶ περιλαμβάνει ἄνδρας ζήσαντας μέχρι καὶ τῆς ὑστερας βυζαντινῆς περιόδου.

Πόλοι τῆς ἐπιχειρηματολογίας ἦσαν ὁ νόμος καὶ ἡ ἀξία του, ἢ προφητεία καὶ τὸ νόημά της. Τὸν πρῶτον οἱ Ἰουδαῖοι ἐθεώρουν ὡς ἔχοντα μόνιμον ἀξίαν, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ ἀνεγώριζον ὡς προπαρασκευὴν καὶ παιδαγωγὸν εἰς Χριστόν. Τῆς

δευτέρας τὸ μήνυμα οἱ Ἰουδαῖοι περιώριζον εἰς τὰς τύχας τοῦ ἔθνους των καὶ ἐπεξέτειναν μέχρι τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ ἀνέφερον εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν.

Μεγίστην ὅμως σημασίαν διὰ τὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχον αἱ ποικίλης προελεύσεως καὶ μορφῆς ἀντιδράσεις ὡς πρὸς τὴν ἐντὸς τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου θέσιν αὐτοῦ. Ἡ νέα θρησκεία συνήντησεν ἀπροσδόκητον ἐχθρότητα ἐκ μέρους τῆς κοινωνίας τοῦ κόσμου τούτου, ἡ ὁποία ὑπέστη μὲν κατὰ καιροὺς ταλαντεύσεις, ἀλλὰ διετηρήθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ δ' αἰῶνος. Περὶ τούτου ἔγινε λόγος εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ διωγμῶν.

Τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ διωκομένου Χριστιανισμοῦ ἀνέλαβον μέλη αὐτοῦ πεπαιδευμένα προερχόμενα ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, οἱ ἀπολογηταί. Ἐκ τῶν πρώτων εἶναι βεβαίως ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος εἰς δύο λόγους τοῦ χρησιμοποιεῖ καὶ τὸν ὄρον «ἀπολογία»¹, ἐνῶ οἱ τελευταῖοι συνέχισαν τὸ ἔργον τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀριστικῆς παρακμῆς τῆς ἐθνικῆς σκέψεως καὶ τὸ ἐπανελάβαν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ.

Αἱ πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἀπολογίαι διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας, τὰς κατὰ κυριολοξίαν ἀπολογίας, διὰ τῶν ὁποίων δίδεται λόγος περὶ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βίου τῶν Χριστιανῶν, καὶ τὰς συγγραφικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας καὶ φιλοσοφίας, ἂν καὶ ἐνίοτε τὰ δύο στοιχεῖα τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἐπιθέσεως, συνδυάζονται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κείμενον.

Αἱ πρῶται ἀπευθύνονται πρὸς αὐτοκράτορας ἢ τοπικοὺς ἄρχοντας, ἀναφερομένους συνήθως ἐν κεφαλίδι, καὶ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν δικανικὴν συνηγορίαν. Μαρτυρεῖται ρητῶς ὅτι μερικαὶ ἐξ αὐτῶν ἐνεχειρίσθησαν πράγματι εἰς τοὺς παραλήπτας, εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι τοῦτο συνέβη καὶ μὲ τὰς ἄλλας, διότι δὲν θὰ εἶχε νόημα σχετικὴ προσποίησης τῶν ἀπολογητῶν περὶ ἐκκλήσεως εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ὡς φιλολογικὸν εὔρημα. Οἱ ἐν Ρώμῃ διαβιοῦντες ἀπολογηταὶ ἠδύναντο νὰ πλησιάσουν εὐκό-

1. Πράξ. 22,1 · 26,1 · 26,3 κἀ.

λως τὰ ἀνάκτορα, οἱ δὲ μακρὰν αὐτῆς κατοικοῦντες εὕρισκον εὐκαιρίαν νὰ ἴδουν αὐτοὺς ἐπισκεπτομένους τὰς πατρίδας των ἢ μεταβαίνοντες ἐπὶ τούτῳ οἱ ἴδιοι εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ὅτι ὅλαι σχεδὸν αἱ ἀπολογίαι τῆς κατηγορίας ταύτης ἀπευθύνονται πρὸς αὐτοκράτορας τῆς δυναστείας τῶν Ἀντωνίνων, οἱ ὅποιοι ἐφέροντο καὶ ἐθεωροῦντο ὡς φιλόσοφοι. Οἱ Ἕλληνες ἀπολογηταὶ ἦσαν φιλόσοφοι καὶ ἀπηυθύνοντο κυρίως πρὸς φιλοσόφους ἢ λογίους. Ἀμύνονται ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βίου των, ἀποδεικνύουν τὴν ἀνωτερότητα τούτων καὶ ἀποδοκιμάζουν ἡρέμως τὴν σκέψιν καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν διωκτῶν των. Τὰ ἔργα των διαπνέονται ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τῆς ἀγάπης.

Αἱ δευτέραι ἀπευθύνονται πρὸς «Ἕλληνας», ἤτοι πρὸς τοὺς οὕτω καλουμένους τότε πλέον εἰδωλολάτρας, καὶ προέρχονται συνήθως ἀπὸ ἀνδρας «βαρβαρικῆς» καταγωγῆς. Ἐπιχειροῦν κατὰ κανόνα βιαίαν ἐπίθεσιν καὶ ἀνατροπὴν ὅλων τῶν θεσμῶν καὶ στοιχείων τοῦ κρατοῦντος πολιτισμοῦ. Διαπνέονται ἀπὸ τὸ ἕτερον γνῶρισμα τῆς χριστιανικῆς νοοτροπίας, τὸν ζῆλον.

Οἱ ἀπολογηταὶ ἐπιλέγουν τὰ θέματα ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐπιδιώξεις των. Χάριν ἀμύνης προβάλλουν πρῶτον μὲν τὴν καθαρότητα καὶ ἀρχαιότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διὸ εἰς τὰς σελίδας των ἐπανέρχονται συνεχῶς αἱ ἔννοιαι τοῦ Θεοῦ, τοῦ Λόγου, τῆς προνοίας, τοῦ κόσμου, τῆς ὕλης, τῆς ψυχῆς, τῆς ἀθανασίας, τῆς ἀναστάσεως· δεύτερον δὲ τὴν καθαρότητα τοῦ χριστιανικοῦ βίου, τοῦ διαποτισμένου ὑπ' ἀγάπης, ἡμερότητος καὶ ἀγνείας. Διὰ τῆς καταρρίψεως ὅλων τῶν κατηγοριῶν περὶ ἀθεΐας, ἀνηθικότητος καὶ συνωμοσίας, ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Χριστιανῶν δὲν διώκονται ἐγκλήματα ἀλλὰ ἓν ὄνομα, τὸ ὄνομα «Χριστιανοῦ», καθ' ὅσον οὗτοι δὲν δικάζονται διὰ πράξεις, ἀλλ' ἀπλῶς καταδικάζονται ἅμα τῇ δηλώσει ἢ καταγγελίᾳ ὅτι εἶναι Χριστιανοί.

Ἐξ ἄλλου οὗτοι χάριν ἐπιθέσεως ἐξεμεταλλεύοντο πλουσίως τὸ ὑλικὸν ἐκ τῶν διαφωνιῶν καὶ ἀλληλεπιθέσεων μεταξύ

τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, τοῦ παραλόγου τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων τῆς εἰδωλολατρίας καὶ τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν ἀτασθαλιῶν τοῦ ἐθνικοῦ βίου.

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ διακριβωθῆ, ἐὰν αἱ ἀπολογίαι αὗται εἶχον οἰανδήποτε ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἐθνικῶν ἐναντι τῶν Χριστιανῶν. Πιθανῶς ἡ ἐλαστικότης τῶν αὐτοκρατόρων Ἀδριανοῦ, Ἀντωνίνου, καὶ Κομμόδου νὰ ὀφείλεται εἰς αὐτάς, ἀλλ' ὁ Μάρκος Αὐρήλιος οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωσεν εἰς αὐτάς, ἴσως μάλιστα ὡς φιλόσοφος ὁ ἴδιος νὰ τὰς ἀντιμετώπισεν ἀρνητικῶς ἐκ φόβου διαβρώσεως τῶν τάξεων τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἀπολογητῶν.

Περισσότερον βεβαίως ἐπηρεάσθησαν τὰ πλήθη τῶν διανοουμένων, τὰ ὁποῖα ἤδη συνήντων ἀδρᾶν θρησκευτικὴν σκέψιν εἰς τοὺς κύκλους τῶν περιφρονουμένων ἐνωρίτερον Χριστιανῶν. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἀπολογητῶν, ἄλλοτε φιλόσοφοι, εἶχον ἐπιστρέψει διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἔργων ἢ τῆς ἀκροάσεως τῆς διδασκαλίας παλαιότερων συναδέλφων των.

Πέρα τῶν περιστατικῶν τούτων συνεπειῶν ὑπάρχουν ἄλλοι μονιμώτεροι καὶ ἀξιολογώτεροι καρποί, καὶ κυριώτερος ὄλων ἡ σύνδεσις μεταξὺ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως, ὁ ὁποῖος ἐπῆλθε διὰ τοῦ ἔργου τῶν ἀπολογητῶν. Δὲν ἦτο βεβαίως ἐνιαία ἡ στάσις τῶν ἀπολογητῶν ἐναντι τῆς φιλοσοφίας ὡς μεθόδου ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας ἀφ' ἐνὸς καὶ ὡς πνευματικοῦ ἐπιτεύγματος τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἐφ' ἑτέρου. Μία ὁμὰς μειονότητος, εἰς τὴν ὁποῖαν τάσσονται κυρίως ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Τατιανός, ὁ Ἑρμείας καὶ οἱ συγγραφεῖς μερικῶν ψευδεπιγράφων ἢ ἀνωνύμων κειμένων, ἀνευρίσκει τὰ μελανὰ σημεῖα τῆς σκέψεως τῶν φιλοσόφων, διασύρει τὸν βίον των καὶ προβάλλει τὰς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντιθέσεις. Δὲν εὐρίσκουν γέφυραν μεταξὺ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀθηνῶν, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα καταφεύγουν καὶ οἱ ἴδιοι εἰς τὴν οἰκειοποίησιν τοῦ τρόπου ἐκφράσεως καὶ διατυπώσεως τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ἀντιθέτως οἱ περισσότεροι ἀπολογηταὶ προσεγγίζουν

ἐπεικέστερον τὴν φιλοσοφίαν, θέλουν νὰ ὁμιλήσουν γλῶσσαν ἠχοῦσαν οἰκείως εἰς τοὺς ἔθνικοὺς λόγιους καὶ προσπαθοῦν νὰ εὔρουν σημεῖα ἐπαφῆς μᾶλλον ἢ συγκρούσεως. Καὶ ἀποδίδουν μὲν φυσικὰ καὶ αὐτοὶ μέρος τῶν φιλοσοφικῶν ἀληθειῶν εἰς τὸν ἐκ Μωϋσέως δανεισμόν, ἀλλ' ἀποδίδουν ἐπίσης ἄλλας εἰς τὰς ἀνθρωπίνας δυνάμεις, ὁ Ἰουστίνος διὰ τοῦ σπερματικοῦ λόγου, ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς δι' εἰδικῆς ἀποκαλύψεως.

Κατόπιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνον παρέλαβεν ὄρους καὶ ἐννοίας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ ἐπηρεάσθη σοβαρῶς κατὰ τὸν τρόπον συλλήψεως καὶ διατυπώσεως τῆς θεολογίας του. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία τοῦ λοιποῦ ἐξητάζετο ὡς προδρομικὸν διὰ τὸν Χριστιανισμόν φαινόμενον, ἡ δὲ χριστιανικὴ θεολογία ἦ μᾶλλον αὐτὸς οὔτος ὁ Χριστιανισμὸς ὠνομάσθη «φιλοσοφία». Ὁ ἔθνισμός δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνανεωθῆ λαμβάνων στοιχεῖα ἀπὸ νέας θρησκείας, εἰ μὴ μόνον προσωρινῶς, ὡς συνέβη μὲ τὸν Νεοπλατωνισμόν τὸν δ' αἰῶνα, ἐνῶ ὁ Χριστιανισμὸς, καθ' ἑαυτὸν ὑγιῆς καὶ νεανικὸς, ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀφόβως στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἔθνισμοῦ.

Ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς ὁ ἑλληνικὸς Χριστιανισμὸς συνεδέθη στενώτερον μὲ τὴν Π. Διαθήκην, διότι οἱ ἀπολογηταί, διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἡ πίστις των δὲν συνιστᾷ νέαν θρησκείαν καὶ ἄρουν συνεπῶς μίαν ἐκ τῶν κυρίων αἰτιῶν τῆς διώξεως, προσέφυγον εἰς τὸν Μωϋσῆν· ὁ Χριστιανισμὸς, λέγουν περίπου πρὸς τοὺς διώκτας, δὲν εἶναι νέα θρησκεία, ἀντιθέτως μάλιστα εἶναι τόσον ἀρχαία ὅσον ἀρχαῖος εἶναι ὁ Μωϋσῆς. Διὰ νὰ ἀποδείξουν δὲ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ προσέφυγον εἰς μεγαλύτερον ἀπὸ τοὺς συνοπτικοὺς εὐαγγελιστὰς βαθμὸν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῶν προφητῶν. Ἐκτοτε Μωϋσῆς καὶ προφήται, συντελοῦσης καὶ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς ἀρνητικῆς στάσεως τοῦ Γνωστικισμοῦ ἔναντι τῆς Π. Διαθήκης, καταλαμβάνουν σπουδαιοτάτην θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐνῶ μεταξὺ 65 καὶ 150 μ.Χ. ἡ ἔναντι τῆς Π. Διαθήκης στάσις τῶν Χριστιανῶν ἦτο κατὰ γενικὸν κανόνα ἐπιφυλακτικωτέρα.

Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ θεολογία των ὑπῆρξεν ἀνεπαρκῆς, διότι ἀσχοληθεῖσα βασικῶς μὲ τὰ γενικὰ θέματα τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἀπέλειπε ἀνεπαρκῆς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς.

τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, τοῦ παραλόγου τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων τῆς εἰδωλολατρίας καὶ τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν ἀτασθαλιῶν τοῦ ἔθνικοῦ βίου.

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ διακριθῆ, ἐὰν αἱ ἀπολογίαι αὗται εἶχον οἰανδήποτε ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἔθνικῶν ἔναντι τῶν Χριστιανῶν. Πιθανῶς ἡ ἐλαστικότης τῶν αὐτοκρατόρων Ἀδριανοῦ, Ἀντωνίνου, καὶ Κομμόδου νὰ ὀφείλεται εἰς αὐτάς, ἀλλ' ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς αὐτάς, ἴσως μάλιστα ὡς φιλόσοφος ὁ ἴδιος νὰ τὰς ἀντιμετώπισεν ἀρνητικῶς ἐκ φόβου διαβρώσεως τῶν τάξεων τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἀπολογητῶν.

Περισσότερον βεβαίως ἐπηρεάσθησαν τὰ πλήθη τῶν διανοουμένων, τὰ ὅποια ἤδη συνήντων ἀδρᾶν θρησκευτικὴν σκέψιν εἰς τοὺς κύκλους τῶν περιφρονουμένων ἐνωρίτερον Χριστιανῶν. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἀπολογητῶν, ἄλλοτε φιλόσοφοι, εἶχον ἐπιστρέψει διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἔργων ἢ τῆς ἀκροάσεως τῆς διδασκαλίας παλαιότερων συναδέλφων των.

Πέρα τῶν περιστατικῶν τούτων συνεπειῶν ὑπάρχουν ἄλλοι μονιμώτεροι καὶ ἀξιολογώτεροι καρποί, καὶ κυριώτερος ὅλων ἡ σύνδεσις μεταξὺ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως, ὁ ὁποῖος ἐπῆλθε διὰ τοῦ ἔργου τῶν ἀπολογητῶν. Δὲν ἦτο βεβαίως ἐνιαία ἡ στάσις τῶν ἀπολογητῶν ἔναντι τῆς φιλοσοφίας ὡς μεθόδου ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας ἀφ' ἐνὸς καὶ ὡς πνευματικοῦ ἐπιτεύγματος τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἐφ' ἑτέρου. Μία ὁμὰς μειονότητος, εἰς τὴν ὁποίαν τάσσονται κυρίως ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Τατιανός, ὁ Ἑρμείας καὶ οἱ συγγραφεῖς μερικῶν ψευδεπιγράφων ἢ ἀνωνύμων κειμένων, ἀνευρίσκει τὰ μελανὰ σημεῖα τῆς σκέψεως τῶν φιλοσόφων, διασύρει τὸν βίον των καὶ προβάλλει τὰς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντιθέσεις. Δὲν εὐρίσκουν γέφυραν μεταξὺ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀθηνῶν, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα καταφεύγουν καὶ οἱ ἴδιοι εἰς τὴν οἰκειοποίησιν τοῦ τρόπου ἐκφράσεως καὶ διατυπώσεως τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ἀντιθέτως οἱ περισσότεροι ἀπολογηταὶ προσεγγίζουν

ἐπιεικέστερον τὴν φιλοσοφίαν, θέλουν νὰ ὀμιλήσουν γλῶσσαν ἠχοῦσαν οἰκείως εἰς τοὺς ἐθνικοὺς λόγιους καὶ προσπαθοῦν νὰ εὔρουν σημεῖα ἐπαφῆς μᾶλλον ἢ συγκρούσεως. Καὶ ἀποδίδουν μὲν φυσικὰ καὶ αὐτοὶ μέρος τῶν φιλοσοφικῶν ἀληθειῶν εἰς τὸν ἐκ Μωϋσέως δανεισμόν, ἀλλ' ἀποδίδουν ἐπίσης ἄλλας εἰς τὰς ἀνθρωπίνας δυνάμεις, ὁ Ἰουστίνος διὰ τοῦ σπερματικοῦ λόγου, ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς δι' εἰδικῆς ἀποκαλύψεως.

Κατόπιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνον παρέλαβεν ὄρους καὶ ἐννοίας ἐκ τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ ἐπηρεάσθη σοβαρῶς κατὰ τὸν τρόπον συλλήψεως καὶ διατυπώσεως τῆς θεολογίας του. Ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία τοῦ λοιποῦ ἐξητάζετο ὡς προδρομικὸν διὰ τὸν Χριστιανισμόν φαινόμενον, ἡ δὲ χριστιανικὴ θεολογία ἦ μᾶλλον αὐτὸς οὔτος ὁ Χριστιανισμὸς ὠνομάσθη «φιλοσοφία». Ὁ ἐθνισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνανεωθῆ λαμβάνων στοιχεῖα ἀπὸ νέας θρησκείας, εἰ μὴ μόνον προσωρινῶς, ὡς συνέβη μὲ τὸν Νεοπλατωνισμόν τὸν δ' αἰῶνα, ἐνῶ ὁ Χριστιανισμὸς, καθ' ἑαυτὸν ὑγιῆς καὶ νεανικὸς, ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀφόβως στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ.

Ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς ὁ ἐλληνικὸς Χριστιανισμὸς συνεδέθη στενώτερον μὲ τὴν Π. Διαθήκην, διότι οἱ ἀπολογηταί, διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἡ πίστις των δὲν συνιστᾷ νέαν θρησκείαν καὶ ἄρουν συνεπῶς μίαν ἐκ τῶν κυρίων αἰτιῶν τῆς διώξεως, προσέφυγον εἰς τὸν Μωϋσῆν· ὁ Χριστιανισμὸς, λέγουν περίπου πρὸς τοὺς διώκτας, δὲν εἶναι νέα θρησκεία, ἀντιθέτως μάλιστα εἶναι τόσον ἀρχαία ὅσον ἀρχαῖος εἶναι ὁ Μωϋσῆς. Διὰ νὰ ἀποδείξουν δὲ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ προσέφυγον εἰς μεγαλύτερον ἀπὸ τοὺς συνοπτικοὺς εὐαγγελιστὰς βαθμὸν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῶν προφητῶν. Ἐκτοτε Μωϋσῆς καὶ προφήται, συντελοῦσης καὶ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς ἀρνητικῆς στάσεως τοῦ Γνωστικισμοῦ ἔναντι τῆς Π. Διαθήκης, καταλαμβάνουν σπουδαιοτάτην θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐνῶ μεταξὺ 65 καὶ 150 μ.Χ. ἡ ἔναντι τῆς Π. Διαθήκης στάσις τῶν Χριστιανῶν ἦτο κατὰ γενικὸν κανόνα ἐπιφυλακτικωτέρα.

Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ θεολογία των ὑπῆρξεν ἀνεπαρκῆς, διότι ἀσχοληθεῖσα βασικῶς μὲ τὰ γενικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα ἐνδιέφε-

ρον τούς ἐθνικοὺς διανοουμένους, ἄφησεν, ὡς ἦτο εὐλογον, ἀνεξέταστα κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἰδιάζοντα θεολογικὰ προβλήματα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ χριστολογία των ἰδίως, ἀναπτυχθεῖσα ἐντὸς τῶν γραμμῶν τῆς περί Λόγου θεωρίας καὶ ὡς ἐκ τούτου χωλαίνουσα σοβαρῶς, ἐχρειάσθη νὰ διορθωθῇ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων θεολόγων. Ὁ Χριστιανισμὸς τῶν ἀπολογητῶν ἔχει πολὺ ὀλίγον Χριστόν, διότι ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πρὸ Χριστοῦ κατάστασιν. Αἱ ἀπολογητικαὶ ἀνάγκαι ἐμείωσαν τὴν προβολὴν τοῦ Χριστοῦ.

Ὀλίγα μόνον ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων ἀπολογητῶν διεσώθησαν, τὰ πλεῖστα δὲ αὐτῶν διὰ κώδικος γραφέντος παραγγελία τοῦ Ἀρέθα, ἀλλ' εἶναι παρὰ ταῦτα ἀρκετὰ διὰ νὰ δώσουν εἰς ἡμᾶς καλὴν εἰκόνα περὶ τοῦ εἴδους τούτου τῆς ἀρχαίας γραμματείας. Διὰ νὰ καταστήσουν εὐπρόσδεκτα τὰ κείμενά των, οἱ ἀπολογηταὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὰ κατάλληλον λογοτεχνικὸν ἔνδυμα, ὄχι βεβαίως ὅμοιον μὲ τὸ τῆς κοσμικῆς λογοτεχνίας, ἀλλὰ πάντως ἑλκυστικὸν διὰ τὸν κοινὸν ἀναγνώστην. Τόσον ἡ λογικὴ ὅσον καὶ ἡ ρητορικὴ ἔδωσαν ὄπλα, τὰ ὅποια ὅμως οὗτοι ἐχρησιμοποίησαν ἐν μέτρῳ. Οἱ πρῶτοι ἀπολογηταί, ἀθηναῖοι τὴν καταγωγὴν ἢ συνδεθέντες κατὰ τινὰ τρόπον μὲ τὰς Ἀθήνας, ὡς πρότυπον εἶχον τὴν ἀπολογίαν τοῦ Σωκράτους, τὸν ὁποῖον ρητῶς μνημονεύει ὁ Ἰουστῖνος², χωρὶς νὰ ἀκολουθοῦν πάντοτε τὴν μορφήν της, ὅπως τὴν παρουσιάζει ὁ Πλάτων ἢ Ξενοφῶν.

Διακρίνονται μάλιστα τέσσαρα εἶδη ἀπολογιῶν ἀπὸ ἀπόψεως λογοτεχνικῆς μορφῆς, ἡ καθ' αὐτὸ ἀπολογία πρὸς τοὺς διώκτας, ὁ διάλογος ἐπὶ θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν βάσεων, ὁ προτρεπτικὸς λόγος, ἡ πραγματεία. Δὲν πρόκειται ὅμως νὰ παρουσιάσωμεν τὴν γραμματείαν ταύτην βάσει τῆς διακρίσεως ταύτης, ἀλλὰ θὰ τὴν παρουσιάσωμεν κατὰ συγγραφεῖς.

Βιβλιογραφίαν δύναται νὰ συμβουλευθῇ ὁ ἀναγνώστης ἀνατρέχων εἰς τὰ οἰκεῖα κεφάλαια τοῦ ἔργου, Π. Χρήστου, *Πατρολογία Β'*, Θεσσαλονίκη 1978.

2. Α' Ἀπολογία 5.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ, ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΣ

1. ΒΙΟΣ

Ὁ Ἰουστῖνος εἶναι ὁ ἀπολογητὴς ὁ ὁποῖος ἔδωσεν ἀφθώτερα ἀπὸ πάντα ἄλλον εἰς τὸν Χριστιανισμόν τὰ ὄπλα διὰ νὰ ἐπεκταθῆ εὐρέως εἰς τὰς τάξεις τῶν διανοουμένων.

Υἱὸς τοῦ Πρίσκου καὶ ἐγγονὸς τοῦ Βακχείου, ἐγεννήθη εἰς τὴν Φλαβίαν Νεάπολιν τὴν κτισθεῖσαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 70 μ.Χ. ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Συχέμ. Δὲν φαίνεται ὅτι ἦτο λατινικῆς καταγωγῆς, ὡς συνάγουν πολλοὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ πατρός του, διότι οἱ γινόμενοι ρωμαῖοι πολῖται τότε ἐλάμβανον καὶ ἐν λατινικὸν ὄνομα ὅπωςδῆποτε· ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του Βακχεῖος δεικνύεται ὅτι ἦτο Ἕλλην, πάντως δὲ ἐθνικὸς τὸ θρήσκευμα, διότι ὁ ἴδιος λέγει, «ὕφ' ἡμῶν τῶν ἐθνῶν»¹. Ὁ Μεθόδιος Ὀλύμπου τὸν μνημονεύει ὡς ἄνδρα μὴ ἀπέχοντα πολὺ τῶν ἀποστόλων οὔτε κατὰ τὸν χρόνον οὔτε κατὰ τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ χρόνος τῆς γεννήσεώς του δύναται νὰ τοποθετηθῆ περὶ τὸ 110, ἐφ' ὅσον τὸ 135, κατὰ τὴν συζήτησιν πρὸς τὸν Τρύφωνα, παρουσιάζεται ὡς ἔχων ἤδη διεξαγάγει τὰς φιλοσοφικὰς του σπουδὰς καὶ ὡς ἔχων προσελκυσθῆ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν, ταῦτα δὲ ὄχι πρὸ πολλοῦ χρόνου.

Εἶχεν, ὅπως φαίνεται, ἀνήσυχον νεότητα. Φλεγόμενος

ἀπὸ τὸν πόθον νὰ εὕρῃ λύσιν τῶν μεταφυσικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα τὸν ἐβασάνιζον, εἰλκύσθη ἔνωρις ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν, ἤρχετο ἀπὸ διδασκάλου εἰς διδάσκαλον καὶ ἔπιπτεν ἀπὸ ἀπογοητεύσεως εἰς ἀπογοήτευσιν. Μαθητεύσας ἐπ' ἄρκετὸν εἰς τὸν στωϊκὸν διδάσκαλον, τὸν ἐγκατέλειπεν, ὅταν διεπίστῳσεν ὅτι δὲν ἐγνώριζε τίποτε περὶ Θεοῦ καὶ δὲν ἐθεώρει ἀναγκαῖον τὴν περὶ αὐτοῦ μάθησιν, ἐφ' ὅσον οἱ Στωϊκοὶ κατὰ βάσιν καὶ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἀκόμῃ ἐταύτιζον τὸν Θεὸν μὲ τὸν Λόγον τοῦ σύμπαντος καὶ δὲν εἶχον θεολογίαν. Ἀπεγοητεύθη ἔνωρις ἀπὸ τὸν περιπατητικόν, διότι οὗτος μετ' ὀλίγα μαθήματα τοῦ ἐζήτησε δίδακτρα, διὰ νὰ μὴ ἀποβαίῃ εἰς μάτην ἢ διδασκαλία, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐθεώρησεν ἀναξιοπρεπὲς διὰ φιλόσοφον. Μὲ τὸν ἴδιον ζῆλον προσῆλθεν εἰς τὸν πυθαγόρειον, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν νὰ λάβῃ μαθήματα, διότι οὗτος τὸν ἠρώτησεν ἂν εἶχε διδαχθῆ μουσικὴν, ἀστρονομίαν καὶ γεωμετρίαν, ἀναγκαῖα προπαιδεύματα κατὰ τὴν πυθαγορικὴν μέθοδον, διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἢ ψυχῇ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ νὰ παρασκευασθῇ πρὸς τὰ νοητὰ, καὶ τὸν ἀπέπεμψε μόνις ἔμαθεν ὅτι δὲν τὰ εἶχε μελετήσει. Εὐτυχῶς κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον παρουσιάσθη εἰς τὴν πόλιν τοῦ εἰς ἐξέχων πλατωνικὸς διδάσκαλος καὶ ὁ Ἰουστῖνος εὔρε δι' ὀλίγον χρόνον ἀνάπαυσιν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν.

Ὅταν ὁ Ἰουστῖνος λέγῃ ὅτι ἐπεδήμησε «τῇ ἡμετέρᾳ πόλει» εἰς ἕξοχος πλατωνικὸς διδάσκαλος, προφανῶς δὲν ἐννοεῖ τὴν Νεάπολιν τῆς Παλαιστίνης, διότι τοιαύτη πολίχνη ἦτο ἀδύνατον νὰ εἶχε τόσας φιλοσοφικὰς σχολὰς. Ἐκτὸς ἐὰν εἶχε μεταναστεύσει ὄλη ἢ οἰκογένεια, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἰουστῖνος εἶχε μεταβῆ χάριν σπουδῶν εἰς κάποιαν πανεπιστημιούπολιν, τὴν Καισάρειαν Παλαιστίνης ἐπὶ παραδείγματι ἢ πολὺ πιθανώτερον τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ὑποδεικνύει τὸ ὄλον σκηρικὸν τῶν πρώτων κεφαλαίων τοῦ *Διαλόγου πρὸς Τρύφωνα*.

Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὁ Ἰουστῖνος δὲν ὑπέστη ποτὲ τοιαύτην περιπέτειαν μὲ τοὺς διδασκάλους του καὶ ὅτι δῆθεν ἐπιτηδευμένως ἀναφέρει ἐδῶ ταύτην, ἀποτελεῖ ματαιολογίαν, διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ πέρασμα ἀπὸ πολλοῦς διδασκάλους ἦτο τυπικὸν

γνώρισμα τῆς ἐκλεκτικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, βεβαιώνει ὁ ἴδιος, ἀνακρινόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου Ρουστικοῦ, ὅτι πρὶν προσχωρήσει εἰς τὸν Χριστιανισμόν εἶχεν ἐπιχειρήσει καὶ κατ' ἄλλους τρόπους λύσιν τῶν προβλημάτων τὰ ὅποια τὸν ἀπησχόλουν, «πάντας μὲν λόγους ἐπειράθην μαθεῖν».

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἠρέσκετο νὰ ρεμβάζῃ ἐν μονώσσει, ὅπως ἀπήτει ἄλλωστε καὶ τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τῆς προτιμήσεώς του. Εἰς μίαν στιγμὴν μεταβάσεώς του εἰς ἔρημον παραθαλάσσιον τόπον πρὸς ὄνειροπόλησιν, τὸν συνήνητησεν ἄγνωστος γέρων, ὁ ὅποιος διὰ γενομένης συζητήσεως κατὰ σωκρατικὴν μέθοδον, ἀνήρесе τὰς πλατωνικὰς δοξασίας περὶ ἀθανασίας καὶ μετεμψυχώσεως, διεβεβαίωσεν αὐτὸν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃ τὸν Θεὸν νοῦς ἀνθρώπου, ἐὰν δὲν εἶναι προσκισμένος μὲ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ δίδον ζωὴν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὰ πάντα, τοῦ συνέστησε νὰ μελετήσῃ τὴν Γραφὴν καὶ ἔπειτα ἐξηφανίσθη χωρὶς νὰ ἐπανεμφανισθῇ ποτέ².

Καίτοι ὁ γέρων φαίνεται νὰ παίζῃ ἐδῶ τὸ πρόσωπον τοῦ Σωκράτους εἰς τὸν Φαίδωνα, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ τὸν θεωρήσωμεν ὡς πλαστὸν πρόσωπον χάριν τῆς οἰκονομίας τοῦ διαλόγου. Ριζικὴ ἦτο ἡ συντελεσθεῖσα εἰς τὴν σκέψιν τοῦ νεαροῦ φιλοσόφου, ὅπως τὴν περιγράφει ὁ ἴδιος: «ἐμοὶ δὲ παραχρῆμα πῦρ ἐν τῇ ψυχῇ ἀνήφθη καὶ ἔρωσ εἶχέ με τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἳ εἰσι Χριστοῦ φίλου»³. Ἦτο πλέον ἔτοιμος νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν, τὸν ὅποιον ἄλλωστε εἶχεν ἀπὸ καιροῦ συμπαθήσει παρακολουθῶν τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ἀφοβίαν τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ θανάτου⁴. Τὸ ἐπεισόδιον συνέβη εἰς τὸν τόπον τῶν σπουδῶν τοῦ Ἰουστίνου, ἦτοι ὅπως πιθανολογοῦντες ὠρίσαμεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλίγον πρὸ τοῦ 135.

Ὀλίγον βραδύτερον συνηντήθη μετὰ τοῦ Ἰουδαίου Τρύ-

2. *Διάλογος* 2-8.

3. *Διάλογος* 8.

4. *Β' Ἀπολογία* 12,1.

φωνος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν διαβεβαίωσίν του εἶχε φύγει ἐκ Παλαιστίνης λόγῳ τοῦ πολέμου (132-135), διέμεινεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὸ Ἄργος, ἤδη δὲ κατὰ τὰ φαινόμενα ἦτο ἐπισκέπτης εἰς τὴν πόλιν ὅπου ἐσπούδαζεν ὁ Ἰουστῖνος, πιθανῶς εἰς τὸ ταξίδιον τῆς ἐπιστροφῆς. Ὅτε ὁ Τρύφων ἀντελήφθη ὅτι ὑπὸ τὸ φιλοσοφικὸν ἔνδυμα τούτου ἐκρύπτετο ὁπαδὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἰρωνεύθη αὐτόν, οὗτος δὲ ἐπεχείρησε νὰ ἀπομακρυνθῆ, ἀλλὰ συνεκρατήθη ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῶν συνοδῶν του. Ἦκολούθησε διήμερος συζήτησις, τῆς ὁποίας τὸ ὑποτιθέμενον περιεχόμενον περιελήφθη εἰς τὸ ἔργον *Διάλογος πρὸς Τρύφωνα*. Δεδομένου ὅτι ὁ Τρύφων εἶχε φύγει «τὸν νῦν γενόμεον πόλεμον», ἡ συζήτησις πρέπει νὰ ἐπραγματοποιήθη τὸ 136.

Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ὁ Ἰουστῖνος ἀνέμενεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν πλοῖον καὶ φαίνεται ὅτι μετέβη ἤδη ἀπὸ τότε εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου διέμεινε σχεδὸν διαπαντός. Ἐκεῖ ἠνοιξε σχολὴν καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν διδασκαλίαν φέρων πάντοτε τὸν φιλοσοφικὸν τρίβωνα, διαθέτων ἐφόδια ἐξαιρέτα τὴν λιπαρὰν παιδείαν καὶ τὸν θερμὸν ζῆλον καὶ ἐπιδιώκων τὴν ὑποκατάστασιν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων διὰ τῆς μόνης ἀσφαλοῦς καὶ συμφόρου φιλοσοφίας, τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας⁵. Δὲν ἐμιμήθη τοὺς παντοειδεῖς αἰρεσιάρχας, οἱ ὁποῖοι διετήρουν τότε σχολὰς εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ τοὺς φιλοσόφους, ὑπακούων εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν καιρῶν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ σχολὴ ἦτο συγχρόνως καὶ ναός. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη γνωστὴ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ σχολὴ ἀνωτέρας στάθμης μετὰ τὴν τοῦ Παύλου ἐν Ἐφέσῳ. Οἱ μαθηταὶ του, πάντοτε ὄχι ὀλιγάριθμοι, ἦσαν κυρίως Ἀσιανοὶ καὶ Φρύγες, μεταξὺ δὲ αὐτῶν περιλαμβάνοντο καὶ διάσημοι ἄνδρες, ὡς ὁ Τατιανὸς καὶ πιθανῶς ὁ Εἰρηναῖος. Τὸ περιεχόμενον τῶν συγγραμμάτων του, ὀλιγώτερον τῶν σωζομένων καὶ περισσότερον τῶν ἀπολεσθέντων, ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν περὶ τοῦ προγράμματος διδασκαλίας ἐν τῇ σχολῇ.

Τὸ διδακτικὸν αὐτοῦ ἔργον προφανῶς διεκόπτετο ἀπὸ

5. *Διάλογος* 8.

καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκ τῶν ἐπεμβάσεων τῶν κρατικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὴν συγγραφὴν τῶν δύο ἀπολογιῶν του, καὶ ἐδυσχεραίνετο ἐκ τῶν ἐνοχλήσεων τῶν Γνωστικῶν, κατὰ τῶν ὁποίων συνέταξεν ἄλλα συγγράμματα. Μετριόφρων, ὅπως ἦτο παντοτε, «εἷς αὐτῶν», τῶν Χριστιανῶν, κατὰ τοὺς λόγους του, δὲν ἐπεζήτησε ποτὲ ἡγετικὴν θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Περὶ τὸ 160, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντωνῖνος ἦτο γέρον καὶ ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος ἀνελάμβανεν ἡγετικὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, ἢ κατὰ τῶν Χριστιανῶν σκληρότης, ὑποκειμένη ὑπὸ τῶν φιλοσόφων, ηὔξήθη⁶. Ὁ Ἰουστῖνος ἐκφράζει ὑποψίαν ὅτι πρόκειται νὰ καταδοθῆ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ κυνικοῦ φιλοσόφου Κρήσκεντος, ὁ ὁποῖος ἐφθόνει τὴν αὔξησιν τῶν μαθητῶν τοῦ χριστιανοῦ διδασκάλου καὶ διέβλεπε κίνδυνον ἀπορροφήσεως ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ τῶν ὀπαδῶν του. Φαίνεται ὅτι μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Πτολεμαίου, μαθητοῦ του πιθανῶς, περὶ τὸ 160, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Ρώμην ἐκ φόβου συλλήψεώς του καὶ ὅτι ἐπέστρεψε βραδύτερον, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη κοπάσει ὁ θόρυβος, διότι κατὰ τὴν ἀνάκρισίν του πρὸ τοῦ μαρτυρίου ἐδήλωσεν ὅτι διέμεινεν ἐν Ρώμῃ εἰς δύο περιόδους⁷. Οἱ φόβοι του ἐπηλήθευσαν, διότι ἐπὶ ἐπάρχου Ρώμης τοῦ Ἰουνίου Ρουστικοῦ (162-167), παιδαγωγοῦ τοῦ Μ. Αὐρηλίου, ἀπεκεφαλίσθη μαζὶ μὲ ὀμάδα ἐξ μαθητῶν του, πιθανῶς τὸ 165. Ὁ Ἐπιφάνιος Κωνσταντίας σφάλλεται τοποθετῶν τὸ μαρτύριον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅτε ὁ ἀπολογητὴς ἦτο 30 ἐτῶν.

Ὁ Μ. Αὐρήλιος καὶ ὁ Ρουστικὸς ἦσαν στωϊκοὶ φιλόσοφοι, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ ἠδύναντο, δὲν κατέβαλον προσπάθειαν νὰ

6. Β' Ἀπολογία 3. Τατιανοῦ, Πρὸς Ἑλληνας 19.

7. Μαρτυρολόγιον Ἰουστίνου³, «ἐπεδήμησα δὲ τῇ Ρωμαίων πόλει τοῦτο δεύτερον».

κατανοήσουν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ τουλάχιστον νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀθωότητα τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' ἀφέθησαν νὰ ρυμουλκηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν τῆς ρωμαϊκῆς ἀπολυταρχίας. Πάντως αἱ ἐνέργειαι τῶν δεικνύουν ὅτι ὁ Ἰουστίνος ἐλαμβάνετο σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν καὶ ἐθεωρεῖτο ἐπικίνδυνος.

Τὸ μαρτυρολόγιον αὐτοῦ, συνταχθὲν βάσει τῶν εἰς τὰ ἀρχεῖα ἀποκειμένων πρακτικῶν, ἀποδίδει ὅλον τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου του. Εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς Πρισκίλλης εὐρέθη λίθος ἐνεπίγραφος φέρων τὰ γράμματα ΜΧΟΥΣΤΙΝΟΣ, ἥτοι «μάρτυς Ἰουστίνος», καὶ ἴσως οὗτος ἐκάλυπτε τὸν τάφον τοῦ ἀπολογητοῦ, τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος, ὡς ἀπεκλήθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ.

Ἡ μνήμη του τελεῖται τὴν 1 Ἰουνίου.

2. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τὸ πρόβλημα τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τοῦ Ἰουστίνου εἶναι πολὺπλοκον, διότι παρὰ τὴν ἰσχυρὰν ἐξωτερικὴν μαρτυρίαν περὶ αὐτῆς ἢ χειρόγραφος παράδοσις αὐτῶν παρουσιάζει ταύτην πολὺ διάφορον τῆς πραγματικῆς καὶ ἐπιτρέπει νὰ εἰπωμεν ὅτι πολλὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἐγράφησαν δύο φορές, τὴν πρώτην ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον, τὴν δευτέραν ὑπὸ ἄλλων προσώπων⁸. Δυνάμεθα νὰ ταξινομήσωμεν ὅλα αὐτὰ εἰς τρεῖς ὁμάδας, α) τὰ σωζόμενα β) τὰ ἀπολεσθέντα γ) τὰ ψευδεπίγραφα.

Ἐκ τῶν πλῆθος τῶν γνησίων συγγραμμάτων του διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν μόνον τρία, ἀπολογητικὰ καὶ τὰ τρία. Ἡ κατά-

8. *Μαρτυρολόγιον Ἰουστίνου. Τερτυλλιανοῦ Adversus Valentinianos* 5. Εἰρηναίου, *Ἐλεγχος* 1,28. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,16 4,29. Ἰππολύτου, *Κατὰ Αἰρέσεων* 8,10. *Ἐπιφανίου* 46,1.

9. Περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ βλ. *Α' Ἀπολογία* 26. Εἰρηναίου, *Ἐλεγχος* 4,6,2. Μεθοδίου Ὀλύμπου παρὰ Φωτίῳ, *Μυριόβιβλος* 234. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18. Ἰερωνόμου, *De viris illustribus* 23. Προκοπίου Γάζης, *Σειρὰ εἰς Γένεσιν* 3,21 (PG 87,222). Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐρὰ Παράλληλα*

στασις τοῦ κειμένου εἶναι θλιβερά καὶ ἐπειδὴ παραδίδονται μόνον δι' ἐνὸς χειρογράφου, τοῦ Cod. Paris Graec. 450, δυσκόλως δύναται νὰ βελτιωθῆ. Ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ κείμενον διακρίνεται διὰ τὴν ἐκφραστικὴν του πτωχείαν, διότι προφανῶς ὁ ἀπολογητὴς δὲν κατεῖχεν ἀξιόλογον λογοτεχνικὸν καὶ ρητορικὸν χάρισμα, ὡς ἔχει παρατηρήσει ἤδη ὁ Φώτιος¹⁰. Πλὴν τῆς ἀφελείας εἰς τὴν διατύπωσιν εἶναι φανερά καὶ ἡ ἀδυναμία ἀναλύσεως τῶν θεμάτων μὲ τάξιν καὶ μέθοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλονται αἱ ἐπαναλείψεις καὶ παρεκβάσεις. Ὁ ἀπολογητὴς εἶχε νὰ γράψῃ πολλά, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ τὰ ἐπενδύσῃ καταλλήλως, ὥστε νὰ θέλξῃ τοὺς ἀναγνώστας, ἂν καὶ ὡς διδάσκαλος ἦτο, ὡς φαίνεται, πολὺ ἐλκυστικὸς. Ἀλλὰ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα ἐξαφανίζονται ἐνώπιον τοῦ ἀναμφισβητήτου πλούτου σκέψεων καὶ τῆς νεανικῆς ζωηρότητος μὲ τὴν ὁποίαν τὰς ἐκφράζει οὗτος.

Διάλογος πρὸς Τρύφωνα

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο περιέχονται τὰ κατὰ τὴν συνάντησιν μετὰ τοῦ Τρύφωνος συμβάντα καὶ λεχθέντα. Ὁ Ἰουδαῖος οὗτος λόγιος, ἀντιληφθεὶς ἐκ τοῦ τρίβωνος τὴν φιλοσοφικὴν ιδιότητα τοῦ Ἰουστίνου, εὕρισκομένου εἰς τὴν στοᾶν τοῦ σταδίου, ἠθέλησε νὰ μάθῃ τὰς περὶ τῶν σπουδαίων προβλημάτων ἀπόψεις του. Ὅτε ὁμως ὁ φιλόσοφος διηγήθη τὰ περὶ τῶν ἀκάρπων σπουδῶν του εἰς διαδοχικοὺς διδασκάλους καὶ τῆς εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν μεταστροφῆς του, ὁ Τρύφων ἀπεγοητεύθη καὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἔβλεπε τὸν συνομιλητὴν του φιλοσοφοῦντα ἀκόμη τὰ τοῦ Πλάτωνος ἢ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου φιλοσόφου. Δυσανεστηθεὶς τότε ὁ Ἰουστῖνος διὰ τὴν εἰρωνικὴν παρατήρησιν, ἠθέλησε νὰ ἀπομακρυν-

(K. Holl, *Texte u. Untersuchungen* 20,2, σ. 36–49). Κῶδ. Paris graec. 450 τοῦ 1364.

10. *Μυριόβιβλος* 125

θῆ, ἀλλ' οἱ συνομιληταὶ τοῦ τὸν συνεκράτησαν ἀπὸ τὸ ἱμάτιον. Οὕτω παρέμεινε καὶ ἀπεφασίσθη νὰ διεξαχθῆ ἡρεμος συζήτησις, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ διήμερον, ἐνῶ οἱ συνοδοὶ τοῦ Τρύφωνος, οἱ ἐξ ἀρχῆς εὐρισκόμενοι μετ' αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ἐλθόντες κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν, παρηκολούθουν ὡς παρατηρηταί. Ὁ Εὐσέβιος νομίζει ὅτι ὁ διάλογος διεξήχθη εἰς τὴν Ἔφεσον¹¹, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα οὗτος πρέπει νὰ διεξήχθη εἰς τὸ στάδιον τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ λεχθέντα κατὰ τὴν συζήτησιν ἐκτίθενται εἰς τὸν ὑπὸ ἐξέτασιν διάλογον, ἐκτεινόμενον εἰς 142 κεφάλαια καὶ διατηρηθέντα ἐλαφρῶς ἀκέφαλον, διότι λείπουν τουλάχιστον ἡ ἀρχικὴ ἀφιέρωσις εἰς τὸν Μᾶρκον Πομπήϊον, ἀναφερόμενον εἰς τὸ κείμενον ὡς παραλήπτῃν¹², καὶ τὸ μεταξὺ 74,3 καὶ 74,4 τεμάχιον, τὸ ἐκθέτον τὰ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν ἡμέραν.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ¹³ ὁ διάλογος περιλαμβάνετο εἰς δύο βιβλία, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰς δύο ἡμέρας τῆς συζητήσεως. Εἶναι ὅμως δύσκολος ἡ διαίρεσις αὐτοῦ καθ' ἐνότητα, μόνον δὲ εἰς γενικὰς γραμμὰς εἶναι δυνατόν νὰ εὕρωμεν ἀναπτυσσόμενα κατὰ τμήματα τὰ ἐξῆς θέματα.

Ἐκθεσις περὶ τῆς μεταστροφῆς τοῦ Ἰουστίνου καὶ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας διεξήχθη ἡ συζήτησις, κκ. 1-9.

Περὶ τῆς πρόσωρινῆς καὶ προπαρασκευαστικῆς ἀξίας τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου κκ. 10-47.

Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀναφορᾶς τῶν προφητικῶν ἐπαγγελιῶν κκ. 48-108.

Περὶ ἀποτελέσεως τοῦ νέου Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν τῶν ἀκολουθούντων τὸν Χριστὸν κκ. 109-141.

Ἐπίλογος κ. 142.

11. *Ἐκκλ. ἱστορία* 4,18,6

12. *Διάλογος* 141, «ταῦτα εἰπὼν, ὃ φίλτατε Μᾶρκε Πομπήϊε, ἐπαυσάμην». Βλ. καὶ κεφ. 8

13. *Ἐρὰ Παράλληλα*, PG 96,481.

Ἡ ἀξία τοῦ νόμου καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ κυριαρχοῦν τῆς ὅλης συζητήσεως. Ἐφερεν εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Ἰουστίνον ἢ παρατήρησις περὶ τοῦ ὅτι οὐδεμία σωτηρία εἶναι δυνατόν νὰ ἀναμείνη τοὺς ἐγκαταλείποντας τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἀποθέσουν τὰς ἐλπίδας των εἰς ἄνθρωπον, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἡ παρατήρησις δεικνύει ὅτι ὁ Τρύφων, καίτοι ἦτο φιλελεύθερος καὶ ἐγνώριζε τὸ εὐαγγέλιον, παρέμενε πιστὸς εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν μονοθεΐαν καὶ παράδοσιν.

Ὁ ἀπολογητὴς δὲν ἀπορρίπτει τὴν Π. Δ., ὡς οἱ Γνωστικοί, διότι θεωρεῖ ταύτην ὡς θεόπνευστον, συμφωνῶν εἰς τοῦτο μετὰ τοῦ Τρύφωνος, καὶ ὡς προῖόν τῆς θείας οἰκονομίας πρὸς ὑποκινήσιν τῆς προσδοκίας τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι τὸ πνεῦμα ἀπεκάλυψε τὰς θείας ἀληθείας μὲ τύπους καὶ παραβολάς, οὕτως ὥστε νὰ ἀσκήσουν οἱ ἄνθρωποι αὐτενέργειαν πρὸς κατανόησιν αὐτῶν¹⁴, καὶ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι λόγῳ μωρίας παρενόησαν τὴν ἔννοιαν τῆς ἀληθοῦς θρησκείας καὶ τὴν ἠλλοίωσαν. Ἀκόμη χειρότερον μάλιστα ἠγνόησαν καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς προπαρασκευαστικὰς θεοφανείας εἰς τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωϋσῆν.

Αὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις καὶ ἄγνοια ἐπεσήμανε τὴν ἀνάγκην συνάψεως νέας διαθήκης διὰ τοῦ Χριστοῦ, διαθήκης ἐγκαινιαζομένης χωρὶς τρόμον καὶ ἀστραπάς, καὶ ἐχούσης παγκόσμιον καὶ αἰώνιον κῦρος¹⁵. Ἡ εἰς τὸν Χριστόν ἐκπλήρωσις τῶν προφητικῶν ἐπαγγελιῶν δεικνύει ὅτι οὗτος εἶναι τὸ ἴδιον θεῖον πρόσωπον μὲ τὸ ἐμφανισθὲν εἰς τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωϋσῆν, εἰς μίαν πλήρη θεοφανίαν τώρα. Οὗτος ἔφερεν εἰς ἐπίγνωσιν τοὺς καλοπίστους ἀνθρώπους, ἀλλ' ὄχι δυστυχῶς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι ἔστειλαν ἐπιλέκτους ἀνδρας ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς ὅλην τὴν γῆν, διὰ νὰ διακηρύξουν ὅτι ἡ θρησκεία αὐτοῦ ἀποτελεῖ αἵρεσιν¹⁶.

14. *Διάλογος* 90.

15. *Διάλογος* 67.

16. *Διάλογος* 17.

Ἦδη ὁ παλαιὸς νόμος μὲ τὴν περιτομὴν, τοὺς καθαρμούς, τὰς θυσίας, τὰς νηστείας, ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ νέου νόμου, ἦτοι τοῦ λουτροῦ μετανοίας, τῆς περιτομῆς καρδίας, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἀγάπης¹⁷.

Ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς του κατέστη ἡ κεφαλὴ νέου γένους, τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι τέκνα Θεοῦ, θεοὶ μάλιστα· «θεοὶ κατηξίωνται γενέσθαι»¹⁸. Ἄν δὲ ἡ οἰκονομία τῆς ὑπὸ παθητὴν μορφήν παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἀπέβη τόσον ὠφέλιμος, εἶναι προφανὲς ὅτι θὰ ἀποβῆ ἔτι εὐεργετικώτερα ἢ ὡς κριτοῦ ζώντων καὶ νεκρῶν εἰς ἀπόδοσιν δικαιοσύνης παρουσία αὐτοῦ. Τότε οἱ δίκαιοι, ἀφοῦ ἀπολαύσουν τῆς χιλιετοῦς βασιλείας¹⁹, θὰ φθάσουν εἰς τὴν κατάστασιν ἀπαθείας, ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας²⁰. Ἡ παρουσία τοῦ θριαμβεύοντος Χριστοῦ εἶναι τὸ ἀντιστάθμισμα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ πάσχοντος Μεσσίου καὶ ἀναιρεῖ τὸ ὡς ἄνω ἐπιχείρημα τοῦ Ἰουδαίου περὶ ἀδυναμίας ἐνὸς ἀνθρωπίνου Μεσσίου νὰ σώσῃ.

Ὁ Τρύφων ἐξέφρασε τὴν εὐχαρίστησίν του διὰ τὴν συζήτησιν καὶ διετύπωσε τὴν εὐχὴν νὰ συναντηθοῦν ἐκ νέου, ἀλλ' ὁ Ἰουστίνος ἀνέμενεν ἤδη πλοῖον πρὸς ἀναχώρησιν. Ἐχωρίσθησαν λοιπὸν εὐχηθέντες εἰς ἀλλήλους τὰ βέλτιστα. Παρουσιάζει δυσκολίας ἢ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ συζήτησις εἶναι πλαστὴ ἢ πραγματικὴ, καὶ αἱ γνώμαι διχάζονται μὲ ὑπερίσχυσιν τῆς πρώτης ἀπαντήσεως. Φυσικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο συνδέεται ἡ ταυτότης τοῦ Ἰουδαίου συνομιλητοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἔζη ὁ περίφημος νομοδιδάσκαλος Ταρφῶν, ὁ ὅποιος ἀπέθανε τὸ 135, ὁ δὲ Εὐσέβιος, χαρακτηρίζων τὸν συνομιλητὴν τοῦ Ἰουστίνου ὡς «τῶν τότε Ἑβραίων ἐπισημότεον»²¹, φαίνεται νὰ ταυτίζῃ τοὺς δύο ἄνδρας, Τρύφωνα καὶ Ταρ-

17. *Διάλογος* 10 ἐέ. 40 ἐέ.

18. *Διάλογος* 124.

19. *Διάλογος* 80.

20. *Διάλογος* 45. 118.

21. *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18,6.

φών. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἐκρίνετο πιθανὸν ὅτι ὁ Ἰουστῖνος ἐχρησιμοποίησε φιλολογικῶς τὸ ὄνομα τοῦ νομοδιδασκάλου χωρὶς νὰ εἶχε ποτὲ πραγματοποιήσει συζήτησιν μετ' αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἀποκλείουν καὶ τὰ χρονικὰ περιθώρια καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Ἰσχυραὶ ἀντιφάσεις ἐξαφανίζουν τοιαύτην πιθανότητα. Πρῶτον μὲν ὁ ἀπολογητὴς χαρακτηρίζει ἀσυνέτους καὶ τυφλοὺς τοὺς Ἰουδαίους νομοδιδασκάλους, ὅπερ δὲν θὰ ἔπραττεν ἂν ὁ προβαλλόμενος ὡς συνομιλητὴς του ἦτο πράγματι νομοδιδάσκαλος· δεύτερον δὲ ὁ Ταρφὼν ἐκεῖνος ἦτο συντηρητικὸς Παλαιστίνιος λόγιος, ἐνῶ ὁ ἰδικὸς μας Τρύφων παρουσιάζεται φιλελεύθερος ἑλληνιστὴς Ἰουδαῖος, ὁ ὁποῖος πιθανῶς λόγω διαφωνίας του μὲ τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τοῦ Βαρχωχεβᾶ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην καὶ διέμεινεν ἐπὶ ἔτη εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ οἰκονομία τοῦ ἔργου ὑποχρεώνει εἰς παραδοχὴν τῆς ἱστορικότητος τοῦ διαλόγου, ὁ ὁποῖος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι προῖον γραφείου ἀλλὰ ζωντανῆς ἐμπειρίας. Πρῶτον τοῦτο ἐμφανίζει ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῆς προφορικῆς συζητήσεως: ἐπαναλήψεις, παρεκβάσεις, ἔλλειψιν συνοχῆς· δεύτερον φέρει τοὺς συνομιλητὰς ὡς ἀποχωρισθέντας εἰρηνικῶς μὲν ἀλλὰ ἄνευ μεταστροφῆς τοῦ ἀντιπάλου, ὅπερ ἀποτελεῖ ἀπίθανον τέλος διὰ σύγγραμμα μὲ πλαστὸν πλαίσιον. Τρίτον ἡ συζήτησις παρουσιάζει ἐναλλαγὰς ὀξύτητος καὶ ἡρεμίας, αἱ ὁποῖαι τῆς δίδουν φυσικότητα καὶ ἀληθοφάνειαν.

Φαίνεται ὅτι ὁ Ἰουστῖνος συνέταξεν εὐθὺς ἀμέσως ἐκθεσιν ὑπὸ τύπον πρακτικῶν μὲ τὰ κύρια σημεῖα τῶν συζητηθέντων θεμάτων, βραδύτερον δὲ ἐπεξεργάσθη τὸ ἔργον διὰ προσθήκης νέων ἐπιχειρημάτων εἰς τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα. Οὕτως ἀπετελέσθη μία δευτέρα ἔκδοσις τοῦ ἔργου, ὀλοκληρωθεῖσα μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς Α' Ἀπολογίας τὴν ὁποίαν μνημονεύει²², ἦτοι περὶ τὸ 155, καὶ αὐτὴν ἔχομεν ἡμεῖς τώρα εἰς τὴν διάθεσίν μας. Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν βεβαίως ὁ ἀπολογητὴς ἔλαβεν ὑπ'

22. Διάλογος 120.

ὄψιν δύο ἀκραίας θέσεις, ὥστε νὰ ἀπαντήσῃ καὶ εἰς αὐτὰς ἤδη ἐμμέσως, τὴν ὑπὸ τοῦ Μαρκίωνος συνολικὴν ἀπόρριψιν τῆς Π. Διαθήκης καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐβιωνιτῶν ἄρνησιν τῆς αὐτοδυνάμου θεότητος τοῦ Χριστοῦ.

Τὰ χρησιμοποιοούμενά τεμάχια τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ἐντελῶς τυπικὰ καὶ πιθανῶς προέρχονται ἀπὸ Ἐκλόγιον γραφικῶν ρήσεων, τὸ ὁποῖον δυνατὸν νὰ ἐπηύξησεν αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰουστῖνος, ἂν προὔπῃρχεν, ἢ νὰ συνεκρότησεν αὐτὸς πρὸς χρῆσιν τῶν φοιτητῶν τῆς σχολῆς του. Οὕτως ἐξηγεῖται πάντως ἡ σύμπτωσις πλείστων παραθεμάτων αὐτοῦ μὲ τὰ τοῦ Εἰρηναίου καὶ τοῦ Τερτυλλιανοῦ, λόγῳ τῆς ὁποίας ὑπάρχουν ἐρευνηταὶ οἱ ὁποῖοι ἠθέλησαν νὰ ἀρνηθοῦν τὴν γνησιότητα τοῦ ἔργου, μεταθέτοντες αὐτὸ εἰς χρόνον μετὰ τὸν Τερτυλλιανόν. Ὁ Ἰουστῖνος γνωρίζει τὸ κείμενον τῆς Π. Διαθήκης ἀπὸ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' φυσικά. Ἐπωφελεῖται τῆς γνωστῆς θέσεως τῆς *Ἐπιστολῆς Βαρνάβα* ἔναντι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, χωρὶς νὰ φθάνη εἰς παρόμοια μὲ αὐτὴν ἄκρα, πιθανῶς δὲ εἶχεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν ἀντιϊουδαϊκὸν διάλογον τοῦ Ἀρίστωνος Πέλλης.

Ὁ Πλάτων δὲν ἐνέπνευσε μόνον τὴν γενικὴν μορφήν τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἐπὶ μέρους λογοτεχνικὰ στοιχεῖα, ὡς εἶναι ὁ μετὰ τοῦ γέροντος διάλογος ἐντὸς τοῦ διαλόγου.

Α' Ἀπολογία

Ἡ πραγματεία αὕτη, εὐρύτατα διαδεδομένη ἀπὸ τοῦ Εὐσεβίου, ὅστις χρησιμοποιοεῖ αὐτὴν ἐπανειλημμένως, μέχρι τοῦ Φωτίου²³, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀντωνῖνον τὸν

23. Βλ. Εὐσεβίου *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,8. 4,11. 4,13. 4,16. 4,18. Ἰερωνύμου, *De Viris illustribus* 23. *Πασχάλιον Χρονικὸν* τ.1, σ.482. Φωτίου, *Μυριόβιβλος* κῶδ. 125.

Εύσεβῆ (138-161), τοὺς θετοὺς υἱοὺς του, τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον.

«Αὐτοκράτορι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ
 Σεβαστῷ Καίσαρι
 καὶ Οὐηρισσίμῳ υἱῷ Φιλοσόφῳ
 καὶ Λουκίῳ φιλοσόφου Καίσαρος φύσει υἱῷ
 καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποιητῷ, παιδείας
 ἔραστῆ,
 ἱερᾷ τε Συγκλήτῳ
 καὶ Δήμῳ παντὶ Ρωμαίων».

Ὁ Βηρίσσιμος, ἦτοι ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος, δὲν προσφωνεῖται ὡς συναυτοκράτωρ (147), ὁ δὲ Λούκιος Αἴλιος Βῆρος, υἱὸς τοῦ παλαιοῦ καίσαρος Λουκίου Βήρου, κατὰ ἀπαραίτητον διόρθωσιν τὴν ὁποίαν προτείνομεν, λέγεται ἀπλῶς παιδείας ἔραστῆς, ἀρα ἦτο ἀκόμη εἰς φοιτητικὴν ἡλικίαν (εἶχε γεννηθῆ τὸ 130). Ταῦτα θὰ ἀπῆτουν χρόνον συντάξεως τοῦ ἔργου ὄχι μετὰ τὸ 147, ὅστις ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε γεννηθῆ πρὸ 150 ἐτῶν²⁴. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη τὸ 5 π.Χ. καὶ δεδομένου ὅτι ὁ χρόνος δίδεται ἐδῶ στρογγυλῶς, ἡ ἀπολογία πρέπει νὰ ἐγράφη περὶ τὸ ἔτος 147. Ἡ χρονολόγησις ὅμως περιπλέκεται ἐκ τῆς μνείας τοῦ Λ. Μουνατίου Φήλικος ὡς ἐπάρχου Αἰγύπτου²⁵, τοῦ ὁποίου ἡ θητεία ὑπολογίζεται ἀπὸ τοῦ 148 μέχρι τοῦ 154, καὶ βάσει τοῦ συγκεκριμένου τούτου στοιχείου πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν τὴν συγγραφὴν περὶ τὸ 150. Ὅλον τὸ πλαίσιον τῆς διαπραγματεύσεως προϋποθέτει ὡς τόπον συγγραφῆς τὴν Ρώμην.

Παρ' ὅλον ὅτι καὶ εἰς τοῦτο τὸ ἔργον παρατηρεῖται κάποια μεθοδικὴ ἀταξία, εἶναι δυνατὴ ἡ διάκρισις τμημάτων κατὰ ἐξεταζόμενα θέματα.

24. *A' Ἀπολογία* 46.

25. *A' Ἀπολογία* 29.

Πρόλογος κ. 1.

Ἐκκλησις ὑπὲρ δικαίας κρίσεως τῆς ὑποθέσεως τῶν Χριστιανῶν, κκ. 2-8.

Πίστις καὶ βίος τῶν Χριστιανῶν, κκ. 9-20.

Ἀνωτερότης τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τῆς εἰδωλολατρίας, κκ. 21-29.

Αἱ μαρτυρίαι περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, κκ. 30-53.

Ἡ εἰδωλολατρία ὡς μίμησις τοῦ Χριστιανισμοῦ, κκ. 54-60.

Ἡ χριστιανικὴ λατρεία, κκ. 61-67.

Ἐπίλογος, κ. 68.

Ὁ ἀπολογητής, ἐκθέτων τὴν ἄποψιν τῶν Χριστιανῶν πρωτίστως πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ δευτερευόντως πρὸς τοὺς λογίους, μὲ νηφαλιότητα καὶ εὐγένειαν καὶ χωρὶς ρητορικὰ σχήματα, παρέχει ἀδρᾶν εἰκόνα περὶ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βίου αὐτῶν.

Τὸ μέγα παράπονον τῶν Χριστιανῶν ἦτο βεβαίως ὅτι μόνον αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς ὄλων τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων δὲν ἀπῆλθον ἰσονομίας εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Πᾶς ὑπόδικος διώκεται δι' ἀξιοποινον πρᾶξιν, μόνον δὲ οἱ Χριστιανοὶ δὲν διώκονται διὰ πράξεις ἀλλὰ δι' ἓν ὄνομα, τὸ ὄνομα 'Χριστιανοί'. Οἱ ἀρνούμενοι τὴν χριστιανικὴν ιδιότητα ἀπαλλάσσονται, οἱ ὁμολογοῦντες καταδικάζονται εἰς θάνατον, χωρὶς νὰ ἔχουν διαπράξει ἔγκλημα, ὡς ἐὰν ἓν ὄνομα ἦτο ἄξιον ποινῆς, ὡς ἐὰν ἦτο ἀξιοποινον πᾶν τὸ 'χρηστόν'. Δὲν παίξει μὲ τὰς λέξεις Χριστιανός - χρηστός εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ἀπολογητής, ἀλλ' ἀποδίδει μίαν πραγματικότητα προελθοῦσαν ἐκ τῆς συγχύσεως τῶν δύο ὀνομάτων ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦντες τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐτυμολόγουν τὸ ὄνομα Χριστιανός ἀπὸ τὸ ἐπίθετον χρηστός, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν²⁶, ἀλλὰ καὶ ἐκ

26. Βλ. Σουητωνίου *Vita Claudii* 25,4 «impulsore Chresto». Τακίτου, *Annales* 15,44 «Uulgus Chrestianus appellat». Τερτυλλιανοῦ, *Apologeticus* 3.

τῆς χρηστότητος τοῦ χαρακτῆρος τῶν Χριστιανῶν. Διὰ τοῦτο τὸ θέμα ἐπανερχεται καὶ εἰς ἄλλους ἀπολογητάς.

Ἄλλ' ἐνῶ ἐλλείπουν οἰαιδήποτε κατηγορίαι διὰ προσωπικὰ ἐγκλήματα – διότι δὲν διεπράσσοντο τοιαῦτα ἐγκλήματα –, ἐκτοξεύονται ἀφειδῶς κατηγορίαι διὰ συλλογικὰ ἐγκλήματα καὶ οὕτως οἱ Χριστιανοὶ ἐπικρίνονται ὡς ἄθεοι, συνωμόται καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀνήθικοι. Αἱ κατηγορίαι εἶναι βεβαίως γεννήματα φήμης, φόβου καὶ μίσους. Καὶ συμβαίνει τοῦτο τὸ παράδοξον, οἱ πιστεύοντες εἰς ἓνα Θεὸν νὰ μισοῦνται καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς κροκοδείλους νὰ μὴ μισοῦνται, οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Θεὸν τῆς ἀγαθότητος νὰ μισοῦνται καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς θεοὺς αἰσχροποιοῦς νὰ μὴ μισοῦνται. Τὸ μῖσος ὁδηγεῖ τοὺς Ἑθνικοὺς εἰς δίωξιν τῶν Χριστιανῶν καὶ εἰς ἀφαίρεσιν τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι «ὕμεῖς ἀποκτεῖναι μὲν δύνασθε, βλάψαι δ' οὐ»²⁷.

Καὶ ἄθεοι μὲν δὲν εἶναι οἱ Χριστιανοί, ἐκτὸς ἐὰν ἀθεῖα εἶναι ἡ ἄρνησις λατρείας τῶν ψευδῶν θεῶν, δηλαδὴ εἴτε δαιμονίων εἴτε θεοποιηθέντων θνητῶν· δὲν εἶναι ἄθεοι διότι πιστεύουν εἰς Θεὸν καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα. Ἐξ ἄλλου δὲν ἔχουν λόγους νὰ συνωμοτοῦν κατὰ τοῦ κράτους, διότι ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰ ἐγκόσμια πράγματα ζοῦν εἰρηνικῶς καὶ εὐπειθῶς πρὸς τοὺς ἄρχοντας, ὅταν δὲ ὁμιλοῦν περὶ τὰς ἰδίας βασιλείας, ἐννοῦν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ὄχι κοσμικήν, ὡς φοβοῦνται αἱ ἀρχαί. Ὁ δὲ βίος των, κατευθυνόμενος ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ λογοδοσίαν καὶ ἀπὸ τὰς θείας ἐντολάς, εἶναι καθαρῶτατος. Ὅσοι τυχὸν ἐξ αὐτῶν ἦσαν μέτοχοι πάσης κακίας κατὰ τὸν προηγούμενον βίον των, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν των ἀκολουθοῦν τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὑποδειχθεῖσαν ἐντιμον διαβίωσιν. Τελοῦν τὸν γάμον μόνον χάριν τεκνογονίας, ἡ δὲ πορνεία καὶ ἀρσενοκοιτία, εὐρέως διαδεδομένοι μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν, οὔτε κὰν ἀκούονται μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν.

Τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ τῶν

27. Α' Ἀπολογία 2,4.

Ἀποστόλων, φωτίζονται διὰ τῆς Π. Διαθήκης, ιδίως τῆς Πεντατεύχου, τῶν Ψαλμῶν, τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Μιχαίου, ἐκ τῶν ὁποίων χρησιμοποιοεῖται καὶ ἐνταῦθα Ἐκλόγιον ρήσεων. Ἐδῶ ὁμως ἀντλοῦνται ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἐθνισμοῦ, διότι κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ ἀπολογητοῦ ἀκόμη καὶ οἱ μυθογράφοι, ὅταν ὁμιλοῦν περὶ υἱῶν Θεοῦ καὶ ἄλλων σπουδαίων ζητημάτων ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τοὺς δαίμονας – ὅπως καὶ οἱ αἵρεσιάρχαι –, τείνουν ἀρνητικῶς νὰ πιστοποιήσουν τὴν ἀλήθειαν· πολὺ περισσότερον ὅσοι ὁμιλοῦν περὶ κόσμου καὶ ἄλλων προβλημάτων παραλαμβάνοντες ἀπὸ τὴν Γραφὴν καὶ ιδίως ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερον φιλόσοφον Μωϋσῆν, ὡς ὁ Πλάτων. Ὅπως αἱ νεκρομαντεῖαι ἀποδεικνύουν τὴν μετὰ θάνατον ἐπιβίωσιν τῆς ψυχῆς, οὕτω ἄλλοι εἰδωλολατρικοὶ θεσμοὶ ἀποδεικνύουν τὴν ἀλήθειαν ἄλλων στοιχείων τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Εἰς τὸ τελευταῖον τμῆμα τῆς ἀπολογίας ὁ συγγραφεὺς θέτει ἐνώπιον τῶν Ἐθνικῶν, διὰ πρώτην εἰς τὴν ἱστορίαν φορὰν, τὰ δύο θεμελιώδη χριστιανικὰ μυστήρια, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, διὰ νὰ γνωρίσουν οἱ ἄρχοντες τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν τελουμένων κατὰ τὰς συναθροίσεις τῶν Χριστιανῶν. Τὸ βάπτισμα, λουτρὸν καὶ φωτισμὸς, τελούμενον κατὰ τὸν τριαδικὸν τύπον, φέρει εἰς νέαν γέννησιν, ἐνῶ παρόμοιαι πράξεις τελούμενοι μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ ἐθνικῶν, εἶναι παρωδία βαπτίσματος.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουστίνου ἡ θεία εὐχαριστία τελεῖται τὴν ἡμέραν τοῦ ἡλίου, τὴν Κυριακὴν, καθ' ἣν ἀνέστη ὁ Κύριος. Καθὼς οἱ Χριστιανοὶ προσέρχονται εἰς τὴν κοινὴν συνάθροισιν, ἀναγινώσκονται περικοπαὶ τῆς Π. Διαθήκης καὶ τῶν ἀποστολικῶν συγγραμμάτων, ὁ δὲ προεστῶς ἀπευθύνει ἔπειτα σύντομον ἐποικοδομητικὴν ὁμιλίαν. Ἀκολουθοῦν πυκναὶ εὐχαί, προσφορὰ τῶν δώρων εἰς τὸν προεστῶτα, ἤτοι ἄρτου, ποτηρίου ὕδατος καὶ κράματος, οὗτος δὲ ἀναπέμπει εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ὁ λαὸς ἀναφωνεῖ ἁμήν. Ἐπειτα ἀνιστάμενοι πάντες ἀναπέμπουν εὐχὴν· καὶ ἐπειδὴ ἀπουσιάζει ὁ ὕμνος, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εὐχὴ καλεῖται ἐδῶ ὕμνος ἀπαγ-

γελλόμενος ἢ ὑπηχούμενος ἔλαφρῶς, διὰ τὸν φόβον προκλήσεως τῆς προσοχῆς τῶν διωκτῶν. Τέλος οἱ διάκονοι προσφέρουν τὸν ἄρτον, τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ εἰς τοὺς παρόντας, μεταφέρουν δὲ ἐξ αὐτῶν ὁμοίως εἰς τοὺς ἀπόντας. Ἀποκρούεται πᾶσα σύγκρισις μεταξὺ τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ τοῦ γεύματος τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μίθρα. Προηγουμένως (65) περιγράφεται καὶ ἡ μετὰ τὸ βάπτισμα εὐχαριστία.

Ἡ ἀπολογία κατακλείεται μὲ μίαν ἀποστροφὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς συνεργάτας του, εἰς τὴν ὁποίαν ζητεῖται ἀπὸ αὐτοὺς, ἐὰν μὲν θεωροῦν σοβαρὰ τὰ γραφόμενα, νὰ τὰ τιμήσουν δεόντως, ἐὰν δὲ τὰ ἐκλαμβάνουν ὡς μωρὰ, νὰ τὰ περιφρονήσουν, ἀλλὰ ἢ οὕτως ἢ ἄλλως νὰ παύσουν τὴν εἰς θάνατον καταδίκην ὡς δῆθεν ἐχθρῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι δὲν τοὺς ἔβλαψαν εἰς τίποτε.

Ἐν παραρτήματι συνάπτεται ἡ ἀπόκρισις τοῦ προκατόχου αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ πρὸς τὸν ἀνθύπατον τῆς Ἀσίας Μινοῦκιον Φουνδανὸν περὶ ἀποφυγῆς διώξεως τῶν Χριστιανῶν ὡσάκις δὲν ὑπάρχουν καταγγελίαι περὶ παραβιάσεως τῶν νόμων. Τὸ κείμενον αὐτῆς παρετίθετο λατινιστί, ὃ δὲ Εὐσέβιος τὸ συμπεριέλαβεν εἰς τὴν ἱστορίαν κατὰ μετάφρασίν του εἰς τὴν ἑλληνικὴν²⁸, ἡ ὁποία ἔπειτα ἀντικατέστησε τὸ λατινικόν. Ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰ σχετικὰ χειρόγραφα παρατίθενται δύο νόθα κείμενα, μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀντωνίνου πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας καὶ μιὰ τοῦ Μ. Αὐρηλίου περὶ τῆς θαυμαστῆς βροχῆς κατόπιν προσευχῆς τῶν Χριστιανῶν ἀνδρῶν τῆς Κεραυνώδους λεγεῶνος.

B' Ἀπολογία

Ἡ μικρὰ αὕτη πραγματεία θεωρεῖται ἀπὸ ὄλους σχεδὸν

28. Ἐκκλ. Ἱστορία 4,8,8.

τοὺς συγχρόνους κριτικοὺς ὡς παράρτημα τῆς πρώτης ἀπολογίας συνταχθὲν φυσικὰ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπίδοσιν ἐκείνης. Ἡ ἀποψις αὕτη, διατυπωθεῖσα διεξοδικῶς καὶ ὀριστικῶς ὑπὸ τοῦ Α. Harnack²⁹, στηρίζεται κυρίως εἰς τὸν τρόπον τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου χρήσεως τῶν δύο ἔργων ἢ μᾶλλον εἰς παρερμηνείαν τῶν σχετικῶν ἐκφράσεων τοῦ Εὐσεβίου.

Ὁ Εὐσέβιος γνωρίζει τὴν ὑπαρξιν δύο ἀπολογιῶν τοῦ Ἰουστίνου, προσφωνουμένων τῆς μὲν πρώτης εἰς τὸν Ἀντωνῖνον τῆς δὲ δευτέρας εἰς τὸν Μ. Αὐρήλιον³⁰, ἀλλ' ὅταν παρεθέτη χωρία αὐτῶν, φαίνεται νὰ ἔχη τὴν ἐντύπωσιν ὅτι παραθέτει μόνον ἀπὸ τὴν πρώτην καὶ ἐπομένως οὐσιωδῶς ἐπρόκειτο περὶ μιᾶς μόνης ἀπολογίας. Οὕτω, παραθέτων τὸ χωρίον τῆς πρώτης περὶ τοῦ Ἀντινόου³¹, προσθέτει ὀλίγον κατωτέρω, «ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν μεταβολὴν αὐτοῦ.... δηλῶν, ταῦτα γράφει» καὶ παραθέτει ἐν συνεχείᾳ τὸ σχετικὸν χωρίον τῆς δευτέρας³². Οἱ κριτικοὶ ἐκλαμβάνουν τὴν φράσιν «ἐν ταυτῷ» τοπικῶς, μὲ τὴν ἔννοιαν «ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ». Ἀλλ' ὅμως ὁ συγγραφεὺς προηγουμένως εἶχεν εἶπει «ἐν τῇ ἀπολογίᾳ» καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἀνεμένετο ἐδῶ εἶναι «ἐν ταυτῇ» (τῇ ἀπολογίᾳ). Διὰ τοῦτο χωρὶς ἀμφιβολίαν φρονοῦμεν ὅτι ἡ φράσις «ἐν ταυτῷ» εἶναι χρονικὴ σημαίνουσα «ταυτοχρόνως» καὶ χρησιμοποιεῖται συχνάκις ὑπὸ τοῦ Εὐσε-

29. Βλ. ἰδίως *Geschichte der altchristlichen Litteratur bis Eusebius*, Leipzig 1893, μέρος I. σ. 104. *Die Chronologie der altchristlichen Litteratur bis Eusebius*, Leipzig 1897, τ. I, σ. 274 ἐέ. *Texte und Untersuchungen* 1,130·145.

30. *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,16,1. 4,18,2.

31. *A' Ἀπολογία* 29,4.

32. *B' Ἀπολογία* 1.

βίου³³. Ὁ ἱστορικὸς ἐνδιαφέρεται νὰ σημειώσῃ τί λέγει ἐν προκειμένῳ ὁ ἀπολογητὴς καὶ ὄχι εἰς ποίαν ἀπολογία νὰ λέγει.

Ἐπειτα ὁ Εὐσέβιος, ἀναφερόμενος εἰς τὸ περὶ Κρήσκεντος χωρίον τῆς δευτέρας ἀπολογίας³⁴, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη ρητῶς μνημονεύσει³⁵, σημειώνει ὅτι τοῦτο προέρχεται κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ τῆς «δεδηλωμένης ἀπολογίας», εὐθὺς δὲ κατωτέρω «ἐκ τῆς προτέρας ἀπολογίας» ἦτοι ἐκ τῆς πρώτης κατὰ τὴν γνώμην τῶν κριτικῶν. Τοῦτο δὲ θὰ ἐσήμαινεν ὅτι ὁ ἱστορικὸς εὐρίσκεται εἰς σύγχυσιν, προκληθεῖσαν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ δύο ἀπολογίαι ἀπετέλουν ἐνιαῖον σῶμα, ἐνῶ αὐτὸς εἶχε τὴν εἰδησιν ὅτι ὁ Ἰουστῖνος εἶχε γράψῃ δύο. Ἄλλ' ἂν πράγματι ἀπετέλουν ἐνιαῖον σῶμα, διατί δὲν λέγει καὶ εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἐκ «τῆς προτέρας» καὶ λέγει «ἐκ τῆς δεδηλωμένης» ἦτοι ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγου μνημονευθείσης δευτέρας; Ἐδῶ πρόκειται πάλιν περὶ παρερμηνείας τῆς λέξεως «προτέρα», ἡ ὁποία ἐν προκειμένῳ δὲν σημαίνει τὴν πρώτην ἀλλὰ τὴν προηγουμένην, τὴν προηγουμένως μνημονευθεῖσαν, τὴν δευτέραν συνεπῶς³⁶.

Περαιτέρω αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰουστῖνος παρέχει στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν δύο ἔργων, δηλῶν τρεῖς εἰς τὴν δευτέραν ἀπολογία «ὡς προέφημεν»³⁷, χωρὶς νὰ ἀνευρίσκωνται εἰς αὐτὴν ἀντίστοιχα χωρία, ἐνῶ ὑπάρχουν εἰς τὴν πρώτην³⁸, θὰ ἦτο δὲ πολὺ παράτολμον νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι ὁ Ἰουστῖνος λέγων «ὡς προέφημεν» ἐννοεῖ τὸ προηγούμενον ἔργον, ἐὰν τοῦτο εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς τοὺς αὐτοκράτορας πρὸ πολλῶν ἐτῶν· ἄρα κατὰ τὴν ἄποψιν ταύτην ἡ δευτέρα ἀπολογία ἐγράφη ὀλίγον μετὰ τὴν πρώτην ὡς παράρτημα αὐτῆς. Πρέπει ὅμως νὰ λεχθῆ καὶ ἐν προκειμένῳ ὅτι τὰ ὡς ἄνω χωρία δὲν ἀν-

33. Βλ. *Ἐκκλ. Ἱστορία* 6,32,1 «καὶ Ὁριγένει δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τὰ εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τὰ εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ συνετάττετο».

34. *Β' Ἀπολογία* 3,1.

35. *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,16,1.

36. Βλ. Γ. Δέρβου, *Χριστιανικὴ Γραμματολογία* 2, Ἀθήναι 1904, σ. 62–64.

37. 4,2. 6,5. 8,1.

38. 10,1. 23,2 καὶ 46,5. 63,16. 46,3.

τιστοιχοῦν πλήρως μεταξύ των καὶ ἐμφανίζουν ἀξιολόγους διαφοράς, π.χ.

B' Ἀπολογία 8,1

«Οἱ ποιηταὶ ... μεμισῆσθαι καὶ πεφονεῦσθαι οἶδαμεν. Ἡράκλειτον μὲν, ὡς προέφημεν, καὶ Μουσώνιον δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς».

A' Ἀπολογία 46,3

«Καὶ οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες Χριστιανοὶ εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν, οἷον παρ' Ἑλλησι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος».

Κατ' οὐσίαν τὰ δύο χωρία δὲν ὁμοιάζουν εἰς τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ταυτότητα ἐνὸς ὀνόματος ἐκ τῶν δύο ἀναφερομένων, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ταυτότης δὲν δικαιολογεῖ τὴν παραπομπὴν εἰς τὸ πρῶτον μὲ τὸ «ὡς προέφημεν», πολὺ περισσότερον καθ' ὅσον ὑπάρχουν καὶ πολλαὶ ἄλλαι ὁμοιότητες μεταξύ δευτέρας καὶ πρώτης ἀπολογίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἐθεωρήθη σκόπιμον νὰ ἐπισημανθοῦν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

Ἐπειτα τὸ δεῦτερον χωρίον ἔχει τρία ἀντίστοιχα.

B' Ἀπολογία 6,5

«Καὶ ἄνθρωπος, ὡς προέφημεν, γέγονε κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς βουλήν ἀποκυηθεὶς ὑπὲρ τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων».

A' Ἀπολογία 23,2

«Καὶ τῇ βουλῇ αὐτοῦ γενόμενος ἄνθρωπος ... ἐπ' ἀλλαγῇ καὶ ἐπαναγωγῇ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους».

A' Ἀπολογία 46,5

«Κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ δεσπότης Θεοῦ βουλήν διὰ παρθένου ἄνθρωπος ἀποκυηθεὶς».

A' Ἀπολογία 63,16

«Διὰ παρθένου ἄνθρωπος γενόμενος κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλήν ὑπὲρ σωτηρίας τῶν πιστευόντων αὐτῷ».

Εἰς ποῖον ἐκ τῶν τριῶν χωρίων τῆς πρώτης ἀπολογίας ἀναφέρεται τὸ «ὡς προέφημεν» τῆς δευτέρας; Ἴσως εἰς κανέν. Διότι, ἂν εἰς ἓν ἔργον ἀπαντῶνται τρία συγγενῆ χωρία, διατί δὲν θὰ ἀπηντῶντο καὶ εἰς ἄλλα ἔργα τοῦ ἀπολογητοῦ, καὶ μάλιστα εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν δευτέραν ἀπολογία;

Κρίνομεν δηλαδὴ πιθανώτατον ὅτι ἡ ἀναφορὰ γίνεται ἀπλῶς εἰς προηγούμενα χωρία αὐτῆς ταύτης τῆς δευτέρας ἀπολογίας τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐκπέσει μαζὶ μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου. Πράγματι τοῦτο ἀρχίζει ἀποτόμως μὲ τὰς λέξεις «καὶ τὰ χθὲς δὲ καὶ πρώην ἐν τῇ πόλει ὑμῶν γενόμενα ἐπὶ Οὐρβίκου, ὧ Ῥωμαῖοι». Τὴν ἀπότομον ἑναρξιν οἱ σημερινοὶ πατρολόγοι ἐξηγοῦν διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι συνεχίζει τὴν πρώτην ὡς ἀπλοῦν παράρτημα αὐτῆς, ἐκ δὲ τῆς προσφωνήσεως «ὧ Ῥωμαῖοι» συνάγουν ὅτι αὕτη ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν πρώτην ἀπευθύνεται πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν θὰ εἶχε νόημα νὰ ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ἀπρόσωπον μᾶζαν, ἂν ἦτο παράρτημα, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπευθύνεται πρὸς οὓς καὶ τὸ κύριον σῶμα· πράγματι δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνεται, ὡς δεικνύει ὁ ἐπίλογος, «εἴη οὖν καὶ ὑμᾶς ἀξίως εὐσεβείας καὶ φιλοσοφίας τὰ δίκαια κρίνειν», τῆς μὲν εὐσεβείας ἀναφερομένης εἰς τὸν Ἄντωνϊνον Εὐσεβῆ, τῆς δὲ φιλοσοφίας εἰς τὸν Μ. Αὐρήλιον τὸν φιλόσοφον, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὸ 2,8, ὅπου πάλιν ἐμφανίζεται αὐτοκράτωρ, καὶ μάλιστα εἰς δεύτερον πρόσωπον («σοὶ τῷ αὐτοκράτορι»), καὶ τὸ 2,16, ὅπου ἐμφανίζονται ὁ Εὐσεβῆς αὐτοκράτωρ ἦτοι ὁ Ἄντωνϊνος καὶ ὁ παῖς τοῦ φιλοσόφου Καίσαρος ἦτοι ὁ Λούκιος Βῆρος, χωρὶς ὅμως τὸν Μ. Αὐρήλιον, προφανῶς διότι ἡ μνεῖα αὐτοῦ παρελείφθη κατ' ἀντιγραφὴν. Ταῦτα σημαίνουν ὅτι ὅπωςδήποτε ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπολογίας ἐξέπεσε μέρος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μεγάλης ἐκτάσεως, ὅπου ἀπηντῶντο καὶ τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰ μνημονευθέντα χωρία.

Ὁ Ἀθηναγόρας καθιστᾷ φανερόν ὅτι αἱ δύο ἀπολογίαι ἦσαν αὐτοτελεῆ ἔργα, καθ' ὅσον, ἐνῶ χωρὶς ἀμφιβολίαν γνωρίζει καλῶς τὸ περιεχόμενον τῆς πρώτης καὶ ἐπωφελεῖται αὐτοῦ, δὲν γνωρίζει τὰ περὶ προδοσίας τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ δούλων

των λεγόμενα εἰς τὴν δευτέραν (12,4) καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ποτὲ δὲν συνέβη δοῦλος νὰ κατέδωκε τίποτε σχετικὸν περὶ ἀνθρωποφαγίας εἰς βάρος Χριστιανοῦ κυρίου του³⁹. Δηλαδή γνωρίζει τὴν πρώτην, ἀλλ' ἀγνοεῖ τὴν δευτέραν.

Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐχώριζε μεγάλη χρονικὴ ἀπόστασις τὰς δύο ἀπολογίας, ἐπιμαρτυρουμένους καὶ ἀπὸ τὴν διαφορὰν ἀντιμετωπίσεως τῶν καταστάσεων καὶ ἀπὸ τὴν διαφοροποίησιν ἀπόψεων τοῦ Ἰουστίνου εἰς βασικὰ προβλήματα. Ἐκ τῆς ἰδιαίτερας σημασίας, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει οὗτος εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῶρα προκύπτει ὅτι ὁ Μ. Αὐρήλιος εἶχε καταλάβει σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν διακυβέρνησιν, ὅπερ συνέβη περὶ τὸ 160 καὶ τότε πρέπει νὰ ἐγράφη ἡ ἀπολογία αὐτή. Περὶ τοῦ τόπου συντάξεως δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, εἶναι ἡ Ρώμη.

Τρία εἶναι τὰ θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται εἰς τὸ σωζόμενον τμῆμα τῆς ἀπολογίας ὁ συγγραφεὺς.

Πρόσφατον ἐπεισόδιον διωγμοῦ, κκ. 1-3.

Ἀπάντησις εἰς δύο ἐρωτήματα, κκ. 4-9.

α) διατί οἱ Χριστιανοί, ἐφ' ὅσον ἐνθουσιάζονται τόσον πολὺ μὲ τὸ μαρτύριον, δὲν αὐτοκτονοῦν (4).

β) διατί ὁ Θεὸς δὲν βοηθεῖ τοὺς διωκομένους (5-9).

Παραβολὴ φιλοσοφίας καὶ Χριστιανισμοῦ, κκ. 10-15.

Ρωμαία γυνή, εὐθύς ὡς κατέστη Χριστιανή, διέκοψε τὴν μετὰ τοῦ συζύγου της παρὰ φύσιν ἀσέλγειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδίδετο προηγουμένως, ἐπειδὴ δὲ δὲν κατώρθωσε νὰ σωφρονίσῃ καὶ τὸν σύζυγόν της, ἔλαβε διαζύγιον κατὰ μίαν ἀπουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Κατόπιν καταγγελίας τοῦτου ἔθανατώθησαν δι' ἀποφάσεως τοῦ ἐπάρχου Οὐρβίκου (144-160) ὁ διδάσκαλος τῆς γυναικὸς Πτολεμαῖος καὶ δύο εἰσπηδήσαντες

39. Πρεσβεΐα 35.

Χριστιανοί, πιθανῶς ὅλοι μαθηταὶ τοῦ Ἰουστίνου. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἰουστίνον νὰ ἐκφράσῃ ἐντονώτερον τὸ παράπονον ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Χριστιανῶν διώκεται τὸ ὄνομα καὶ ὅτι οὗτοι τιμωροῦνται ἄνευ ἐγκλήματος. Ἐκφράζει δὲ ἐπίσης οὗτος τὸν φόβον ὅτι καὶ ὁ ἴδιος θὰ ὑποστῇ μαρτύριον διὰ καταγγελίας τοῦ ἀντιπάλου του κυνικοῦ φιλοσόφου Κρήσκεντος, «τοῦ φιλοσόφου καὶ φιλοκόμπου», μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε διεξαγάγει καὶ προφορικὴν συζήτησιν, καταγραφεῖσαν πιθανῶς καὶ ἀναγνωσθεῖσαν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα ὁ Ἰουστίνος ἀπαντᾷ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ δὲν αὐτοκτονοῦν, διότι ἡ ζωὴ εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐδόθη πρὸς ὠρισμένον σκοπόν, ἡ δὲ ἀφαίρεσις αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀντιστράτευσιν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὸ δεῦτερον ἐρώτημα ἡ ἀπάντησις εἶναι κάπως συγκεχυμένη καὶ χρωματισμένη γνωστικῶς. Ὁ Θεός, ἀνώνυμος καὶ ὑπερβατικός, κατευθύνει μόνον εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ δὲν ἐπεμβαίνει εἰς τὰς λεπτομερείας, ἐφ' ὅσον δὲ οἱ ἄνθρωποι ὡς κτιστὰ ὄντα εἶναι ἐπιδεκτικοὶ καὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, ἀφήνει τοὺς δαίμονας ἐλευθέρους εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐπηρεασμοῦ ἐκείνων, διὰ νὰ ἀντιδράσουν αὐτοὶ μόνον τῶν εἰς τοῦτο. Οἱ δαίμονες λοιπὸν εἶναι οἱ ὑποκινουῦντες τοὺς διωγμοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν φιλοσόφων, ὡς καὶ πᾶσαν κακίαν. Διὰ τῆς θλίψεως οἱ πιστοὶ ὀδηγοῦνται εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ διὰ τοῦ θανάτου εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Εἰς τὴν πρώτην ἀπολογία ὁ Ἰουστίνος εἶχεν ἰσχυρισθῆ ὅτι μερικοὶ Ἑλληνες φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ ἐπλησίασαν κατὰ καιροὺς τὴν ἀλήθειαν διὰ δανεισμοῦ ἀπὸ τοὺς προφήτας ἢ ἐμπνεύσεως ὑπὸ τῶν δαιμόνων⁴⁰. Ἦδη ὁμως ἀναπτύσσει διάφορον θεωρίαν, τὴν περὶ σπερματικοῦ λόγου, τῆς ὁποίας ἡ διαμόρφωσις ἀπῆτει μεταβολὴν ἐμπειρίας καὶ παρέλευσιν ὠρισμένου χρόνου ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἀπολογίας, εἰς τὴν ὁποίαν

40. *A' Ἀπολογία* 44,9. 54 κá.

μόνον εἰς ἀσαφῆς ὑπαινιγμὸς ἀπαντᾶται (46,3). Πιθανῶς δύο παράγοντες συνετέλεσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν αὐτῆς, ἥτοι ἀφ' ἑνὸς ἢ βαθυτέρα μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν πνευματικῶν προβλημάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ καλυτέρα ἐκτίμησις τῶν σχέσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τὴν πολιτείαν. Ἡ πρώτη ἀπολογία δὲν εἶχεν ἴσως ὠφελῆσει ἄρκετὰ τοὺς Χριστιανούς, ἂν δὲν τοὺς ἔβλαπεν. Ὁ Μ. Αὐρήλιος, ἀποκτῶν σὺν τῷ χρόνῳ μεγαλυτέραν ἐξουσίαν, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν φιλόσοφοι, πρέπει νὰ εἶχον ἐρεθισθῆ ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ἰουστίνου ὅτι οἱ ἀρχαῖοι διδάσκαλοί των εἶχον κλέψει τὰς δοξασίας των ἀπὸ τοὺς προφήτας, θὰ ἦτο δὲ ἀσύνετον νὰ χρησιμοποίησιν οὗτος καὶ πάλιν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν. Τώρα πράγματι λέγει ὅτι καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐδιώχθησαν, διότι εἶπον τὴν ἀλήθειαν, καίτοι βεβαίως δὲν εἶπον αὐτὴν ὀλόκληρον ἀλλὰ κατὰ μέρος. Καὶ πῶς τὴν εὖρον; Ὁδηγηθέντες ἀπὸ τὸν σπερματικὸν λόγον, ἐξ οὗ καὶ ὁμοιάζουν τὰ διδάγματα των μετὰ τὰ χριστιανικά, ἂν καὶ ἡ χριστιανικὴ φιλοσοφία παραμένει ὑπερτέρα «πάσης ἀνθρωπίνης φιλοσοφίας».

Εἰς τὸν ἐπίλογον ὁ Ἰουστίνος ἀξιοῖ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας νὰ καταστήσουν γνωστὰ τὰ τῶν Χριστιανῶν εἰς τοὺς ὑφισταμένους των διὰ κυκλοφορήσεως ἐγκυκλίου περιλαμβανούσης τὰς θέσεις αὐτῶν ὥστε νὰ παύσῃ ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἄγνοια, ἢ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὴν δίωξιν. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον ἔχουν μεταφερθῆ ἐκ λάθους δύο προτάσεις ἐκ τοῦ κυρίου σώματος τῆς πραγματείας⁴¹.

Ἀπολεσθέντα Συγγράμματα

Ὁ Ἰουστίνος συνέγραψε πλῆθος ἄλλων ἔργων, ἀπολε-

41. Πλὴν τοῦ Εὐσεβίου τὴν Β' Ἀπολογίαν γνωρίζουν ὁ Ἰερώνυμος, *De viris illustribus* 23, τὸ Πασχάλιον χρονικὸν τ.1, σ.482, ὁ Φώτιος, *Μυριόβιβλος* 125.

σθέντων ἤδη καὶ γνωστῶν μόνον ἀπὸ εἰδήσεις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ἄλλων μεταγενεστέρων συγγραφέων.

1. *Σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων*. Γραφὲν πρὸ τῆς Α' Ἀπολογίας, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μνημονεύεται⁴², ἐξέθετε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν προέλευσιν καὶ τὰς πλάνας τῶν κυριωτέρων αἰρεσιάρχων, ἦτοι τῶν Σίμωνος Μάγου, Μενάνδρου, Σατουρνίνου, Κηρίνου, Βασιλείδου, Καρποκράτους, Βαλεντίνου, Μαρκίωνος, ἀπετέλεσε δὲ βασικὴν πηγὴν τῶν ἀντιστοιχῶν ἔργων τῶν Εἰρηναίου καὶ Ἰππολύτου καὶ Τερτυλλιανοῦ, τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος ἀποκαλεῖ τὸν Ἰουστίνον πρῶτον ἀγωνιστὴν κατὰ τῆς αἱρέσεως. Πρῶτος ὁ Ἰουστίνος φαίνεται ὅτι ἔδωσε προτεραιότητα μεταξὺ ὄλων τῶν αἰρεσιάρχων εἰς τὸν Σίμονα, λέγει δὲ μάλιστα εἰς τὴν Α' Ἀπολογία⁴³, καὶ προφανῶς ἔλεγεν ἐπίσης εἰς τὸ παρὸν σύγγραμμα, ὅτι οὗτος ἐλατρεύετο εἰς τὴν Ρώμην ὡς Θεὸς καὶ ὅτι εἶχον ἴδει ἐκεῖ ἀνδριάντα του. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁ ἀνδριάς, φέρων ἐπιγραφὴν *Semo Deo Sancto*, ἦτο προφανῶς ἀφιερωμένος εἰς τὸν γνωστὸν σαβινικὸν θεὸν Σέμον Σάγκον, ἀλλ' ὁ θεὸς οὗτος ἴσως νὰ εἶχε ταυτισθῆ ὑπὸ τῶν Σιμωνιανῶν μὲ τὸν ἰδικὸν τῶν ἀρχηγῶν.

2. *Κατὰ Μαρκίωνος*⁴⁴. Θεωρῶν τοῦτον ὡς τὸν πλέον ἐπικίνδυνον αἰρεσιάρχην, διότι εἶχεν ἐλκύσει πλῆθος ὁπαδῶν εἰς πᾶσαν χώραν, φαίνεται ὅτι τὸν ἠξίωσεν ἰδιαιτέρου συγγράμματος. Πράγματι ὁ Εἰρηναῖος δις παραθέτει ἐκφράσεις τοῦ Ἰουστίνου, τὴν πρώτην φορὰν μάλιστα μὲ τὴν ἔνδειξιν «Ἰουστίνος ἐν τῷ πρὸς Μαρκίωνα συντάγματί φησιν», ἀλλὰ παρὰ ταῦτα παραμένει καὶ ἡ πιθανότης ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ αὐτοτελοῦς συγγράμματος, ἀλλὰ περὶ τμήματος τοῦ ὡς ἄνω ἔργου κατὰ τῶν αἱρέσεων.

42. Α' Ἀπολογία 26. Βλ. Εὐσεβίου Ἐκκλ. Ἱστορία 4,11,10. Ἰερωνύμου, *De viris illustribus* 2. Φωτίου, *Μυριόβιβλος* 125.

43. Α' Ἀπολογία 20,2.

44. Εἰρηναίου, Ἐλεγχος 4,6,2. 5,26,2. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία 4,11,8. 4,18,9.

3. *Περὶ ψυχῆς*⁴⁵. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον τοῦτο ἦτο «σχολικὸν» βιβλίον, δηλαδὴ περιεῖχε παραδόσεις τοῦ ἀπολογητοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς του περὶ τῶν δοξασιῶν τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἐπὶ τοῦ θέματος, ὅπως διευπλώνοντο εἰς συλλογὴν χωρίων, ὑπέσχετο δὲ εἰς αὐτὸ νὰ ἐκθέσῃ δι' ἄλλου συγγράμματος τὰς ἰδικὰς του ἀπόψεις.

4. *Πρὸς Ἑλληνας*⁴⁶. Τοῦτο περιεῖχε μακρὰν ἔκθεσιν περὶ ζητημάτων ἐνδιαφερόντων τόσον τοὺς φιλοσόφους ὅσον καὶ τοὺς χριστιανοὺς θεολόγους, ἰδιαιτέρως δὲ ἔκαμε λόγον περὶ φύσεως δαιμόνων. Ἔχει ἀντίστοιχον τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 2 ψευδιουστίνειον.

5. *Ἐλεγχος πρὸς Ἑλληνας*⁴⁷. Ὁ Εὐσέβιος, μνημονεύων αὐτό, δὲν παρέχει ἐνδείξεις περὶ τοῦ περιεχομένου του. Ἔχει ἀντίστοιχον τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 ψευδιουστίνειον.

6. *Περὶ μοναρχίας Θεοῦ*⁴⁸. Εἰς τοῦτο ἀπεδείκνυε τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ διὰ βιβλικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαρτυριῶν. Ἔχει ἀντίστοιχον τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 3 ψευδιουστίνειον.

7. *Περὶ Ἀναστάσεως*⁴⁹. Ὁ Μεθόδιος Ὀλύμπου χρησιμοποιεῖ χωρίον τοῦ Ἰουστίνου περὶ ἀναστάσεως⁵⁰, χωρὶς νὰ λέγῃ ἀπὸ ποῖον ἔργον προέρχεται, ἀλλ' ὁ Φώτιος βεβαιώνει ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν. Τὸ μνημονεύει ἐπίσης ὁ Προκόπιος Γαζαῖος εἰς τὴν *Σειρὰν εἰς Γένεσιν*⁵¹. Ἔχει ἀντίστοιχον τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 4 ψευδιουστίνειον, ἂν δὲν εἶναι ταυτόσημον μὲ αὐτό.

45. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18,5.

46. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18,3. Φωτίου *Μυριόβιβλος* 125.

47. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18,4. Φωτίου, *Μυριόβιβλος* 125.

48. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18,5.

49. Φωτίου, *Μυριόβιβλος* 234.

50. Ἄγλαοφῶν 2,18.

51. 3,21. *PG* 87,222.

8. *Ἑρμηνεία εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν*⁵². Ἐάν ὑπῆρξε τοιοῦτον ἔργον τοῦ Ἰουστίνου, θὰ ἀνεπτύσσοντο εἰς αὐτὸ αἱ περὶ χιλιετηρίδος ἀπόψεις τούτου, αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται καὶ εἰς σωζόμενα ἔργα του. Ὁ Ἱερώνυμος, εἰς μαρτυρίαν τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ ἄποψις περὶ ὑπάρξεως τοῦ ἔργου, λέγει, «*Apocalypsin, quam interpretatur Justinus martyr et Irenaeus*». Θεωρεῖται ὁμως πιθανὸν ὅτι ὁ Ἱερώνυμος ἢ ἐννοεῖ τὰ ἐρμηνευτικὰ τεμάχια τῶν σωζομένων ἔργων τοῦ ἀπολογητοῦ ἐπὶ χωρίων τῆς Ἀποκαλύψεως, ἰδίως τοῦ *Διαλόγου εἰς Τρύφωνα* (81) ἢ παρενόησε σχετικὴν εἶδησιν τοῦ Εὐσεβίου.

9. *Ψάλτης*⁵³. Πρέπει νὰ ἦτο εἴτε ἐρμηνεία εἰς τοὺς ψαλμοὺς εἴτε συλλογὴ ὕμνων ἰδίας ἐμπνεύσεως εἰς χρῆσιν κατὰ τὰς λατρευτικὰς συναθροίσεις καὶ κατ' ἰδίαν. Ἐὐδύτερον εἶναι πιθανώτερον λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ Ψαλμοὶ τῆς Π. Διαθήκης δὲν εἶχαν ἀκόμη σταθερὰν θέσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν καὶ λόγῳ τοῦ τίτλου του.

10. *Πρὸς Σοφιστὴν Εὐφράσιον περὶ προνοίας καὶ πίστεως*⁵⁴. Ὁ Μάξιμος Ὁμολογητὴς παραθέτει δύο χωρία ἐκ συγγράμματος ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἢ ἐκ τοῦ Ἰουστίνου προέλευσις αὐτοῦ. Προφανῶς τὸ κείμενον συνετάχθη εἰς τὰ τέλη τοῦ στ' αἰῶνος.

11. *Διάλογος πρὸς Κρήσκεντα*⁵⁵. Κατὰ τὰ γραφόμενα εἰς τὴν Β' Ἀπολογία ὁ Ἰουστίνος εἶχε συζητήσῃ δημοσίᾳ μὲ τὸν Κρήσκεντα, ἐκφράζει δὲ ὁ ἴδιος τὴν ὑπόθεσιν ὅτι οἱ αὐτοκράτορες θὰ ἔλαβον γνῶσιν τῶν συζητήσεων τούτων. Τοῦτο σημαίνει πιθανῶς ὅτι εἶχε καταγραφῆ τὸ περιεχόμενον τῶν συ-

52. Ἱερωνύμου, *De viris illustribus* 9. Βλ. καὶ Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18,8.

53. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18,5. Ἱερωνύμου, *De viris illustribus* 23.

54. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Ὅροι περὶ δύο ἐνεργειῶν* PG 91, 280.

55. Β' Ἀπολογία 3.

ζητήσεων, εἶναι δὲ εὐλογον νὰ ἐπετέλεσε τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Ἰουστίνος.

12. *Πρὸς Ἰουδαίους*⁵⁶. Εἰς τὰ Ἱερὰ Παράλληλα τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ παρατίθενται μεταξὺ ἄλλων δύο χωρία ὡς προερχόμενα ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουδαίους ἔργου τοῦ Ἰουστίνου. Ὁ Ἰουστίνος δὲν φαίνεται βεβαίως νὰ συνέταξεν ἔργον μὲ τοιοῦτον τίτλον, ἐνῶ ὁ *Διάλογος πρὸς Τρύφωνα* ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ τὰ χωρία δὲν ἀπαντοῦν εἰς αὐτόν. Ἐὰν καὶ εἶναι δυνατὸν ταῦτα νὰ προέρχωνται ἀπὸ τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα τοῦ διαλόγου, εἶναι ἐξ ἴσου πιθανὸν νὰ προέρχωνται ἐξ ἔργου ἄλλου συγγραφέως κατὰ λάθος ἀποδοθέντος ἐδῶ εἰς τὸν Ἰουστίνον.

3. ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Ἡ προσφορὰ τοῦ Ἰουστίνου εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἀναγνωρίζεται μὲν γενικῶς ἀλλ' ἀξιολογεῖται διαφοροτρόπως. Καὶ μόνον μίαν πλευρὰν αὐτῆς ἐὰν λάβωμεν, ὡς εἶναι ἡ εἰσαγωγή ἐλληνικῶν στοιχείων εἰς τὴν χριστιανικὴν σκέψιν, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἀπὸ ἄλλους κατηγορεῖται ὡς νοθευτῆς τῆς χριστιανικῆς θεολογίας καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐπαινεῖται ὡς ἀνανεωτῆς αὐτῆς. Ἐὰν καὶ ὅπωςδήποτε ἡ περὶ αὐτοῦ εἰκὼν θὰ παραμένῃ πάντοτε ἡμιτελής, ἐφ' ὅσον τὰ καθ' αὐτὸ θεολογικὰ συγγράματά του ἐχάθησαν καὶ σήμερον δὲν διαθέτομεν εἰ μὴ μόνον τρία ἀπολογητικὰ ἔργα του, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς προσωπικότητος ἡ ὁποία ἐχάρισεν εἰς τὴν χριστιανικὴν σκέψιν νέαν πνοὴν καὶ νέας διαστάσεις.

Ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς του ἡλικίας ἔτρεφεν ἀγάπην πρὸς τὴν ὑγιᾶ φιλοσοφίαν καὶ προσεπάθει νὰ εὕρῃ τοὺς αἰτιώδεις λόγους

56. K. Holl, *Texte und Untersuchungen* 20,2,49 ἐ.

τῶν πραγμάτων. Διατήρησε τὴν ἀγάπην ταύτην καὶ μετὰ τὴν μεταστροφήν του, ἐνήργει πάντοτε ὡς φιλόσοφος, ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν ἐφιλοσόφει, ἐφόρει τὸν φιλοσοφικὸν τρίβωνα, διηύθυνε σχολὴν καὶ ἐπεθύμει νὰ πείσῃ τοὺς ἔξω ὅτι ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ εἶναι φιλόσοφοι, διότι ἀκολουθοῦν τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν. Ἐφαίνετο ὡς νὰ ἐπέρασεν ἀπὸ μίαν φιλοσοφίαν εἰς ἄλλην, ἢ ὅποια ὅμως δὲν ἦτο μόνον ἀφηρημένον σύστημα, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ ζωῆ. Τὸ λεγόμενον ὅτι δι' αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία ἐκέρδισε δύο φιλοσόφους, αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ τὸν Πλάτωνα, εἶναι προφανῶς ὑπερβολικόν, ἂν μὴ παραπλανητικόν. Δὲν εἰσήγαγε τὸν Πλάτωνα – οὔτε καὶ τὸν σύγχρονόν του πλατωνικὸν Ἀλβῖνον – εἰς τὴν θεολογίαν, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν ἢ ὅποια ὡδήγει τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀλβῖνον νὰ φιλοσοφοῦν ὀρθῶς. Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς του εἰσβολῆ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἀπετέλεσε τὸ σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν δεῦτερον αἰῶνα.

Δὲν ἐπεδίωξε νὰ διατυπώσῃ προσωπικὰς θεωρίας, ἀλλὰ νὰ μεταδώσῃ ὅ,τι ἐδιδάχθη. Ἀπὸ ποιούσ; Ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν οἱ κύριοι ἐμπνευσταὶ τῆς θεολογήσεώς του κατὰ τὴν σημείωσιν περὶ τῆς ἐντυπώσεως ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἐκυριαρχήθη μετὰ τὴν συζήτησιν μὲ τὸν γέροντα· «καὶ ἔρως εἶχέ με τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἳ εἰσι Χριστοῦ φίλου»⁵⁷. Οἱ προφήται καὶ οἱ φίλοι τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή οἱ Ἀπόστολοι ὑπὸ γενικωτέραν ἐννοιαν, ὑπῆρξαν ἔκτοτε ἡ ἀγάπη τοῦ νεαροῦ Χριστιανοῦ. Ἐγνώρισε καλῶς ὄχι μόνον τὰ Συνοπτικὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου, ἂν καὶ λόγῳ τοῦ ἐσωτερικοῦ χαρακτῆρος του σπανίως τὸ χρησιμοποιοεῖ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰς ἐπιστολάς τῶν ἀποστόλων. Ἐγνώρισε δὲ καὶ πράγματα μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης, ἀλλὰ μεταδιδόμενα διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως, ὅπως εἶναι αἱ πληροφορίες ὅτι ὁ Κυρῆνιος ὑπῆρξε «πρῶτος ἐπίτροπος» τῆς

57. Διάλογος 8.

Ἰουδαίας⁵⁸, ὅτι ὁ Ἰωσήφ κατήγετο ἐκ Βηθλεέμ⁵⁹, ὅτι οἱ μάγοι προήρχοντο ἐξ Ἀραβίας⁶⁰, καὶ δύο ἄγραφα λόγια, «ἔπονται σχίσματα καὶ αἰρέσεις», «ἐν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν αὐτοῖς κρινῶ»⁶¹, ἐκτὸς ἂν ταῦτα προέρχονται ἀπὸ ἀπολεσθείσας συλλογὰς εὐαγγελικῶν λογίων καὶ ἐπεισοδίων. Ἐξ ἄλλου προβάλλει πάντοτε τὴν προφητικὴν βάσιν τῶν εὐαγγελίων, φρονῶν ὅτι ἄνευ τῆς προθεοφανείας τοῦ Λόγου εἰς τὴν Π. Διαθήκην δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ θεοφανία αὐτοῦ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην.

Ὁ ἀπολογητὴς διέθετε θέρμην πίστεως καὶ ζωῆς, ἡ ὁποία καθιστᾷ τὰ κείμενά του ἀγαπητὰ καὶ τὰς ἀπόψεις του εὐπροσδέκτους, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ἡμῶν. Αἱ ἀπόψεις του αὐταὶ δὲν συνεκροτήθησαν εἰς φιλοσοφικὸν σύστημα, διότι τοῦτο ἦτο ἐκτὸς τῶν ἐπιδιώξεων αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπετέλεσαν σειρὰν σκέψεων πλεγμένων περὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἠγάπησε καὶ ἐλάτρευσε. Ἐπειδὴ εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἐκτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ διανοουμένων τῆς ἐποχῆς δὲν ἠμφεσβητεῖτο τόσον τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἡ θεότης τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἰουστίνος περιέστρεφεν εἰς αὐτὸν τὴν θεολογικὴν του ἐπιχειρηματολογίαν.

Ἴσως εἰς ἄλλα συγγράμματά του, ἀπευθυνόμενα πρὸς τοὺς Γνωστικούς, εἶχεν ἄλλην βάσιν διαπραγματεύσεως, ἀλλ' εἰς τὰς σωζομένας ἀπολογίας ὡς θεμέλιον αὐτῆς θέτει τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε ἔδωκεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ὀρθὴν θρησκευτικὴν πίστιν καὶ τὸ ὄνομα. Διὰ νὰ γίνῃ κατανοητὸς ἐχρησιμοποίησεν ὄρον τὸν ὁποῖον εἶχον ἀποδεχθῆ ὁ Ἰωάννης, ὁ Ἰγνάτιος καὶ πολλοὶ Γνωστικοί, τὸν ὄρον Λόγος. Εἶχεν εἰσαγάγει αὐτὸν πρῶτος ὁ Ἡράκλειτος διὰ τῆς θεωρίας

58. *A' Ἀπολογία* 34,2.

59. *Διάλογος* 78,4.

60. *Διάλογος* 78,1 ἐ.

61. Τὸ πρῶτον *Διάλογος* 35,3, τὸ δεύτερον *Διάλογος* 47,5.

ὅτι ὁ κόσμος ἔχει ἐν ἑαυτῷ δύναμιν κινουσαν καὶ κατευθύνουσαν αὐτόν, τὴν κοσμικὴν ψυχὴν, οἱ δὲ Στωϊκοὶ καὶ μεταγενέστεροι Πλατωνικοὶ ἀνεύρισκον τὴν δύναμιν ταύτην εἰς ὅλα τὰ ἐπὶ μέρος ὄντα καὶ πράγματα ὡς σπερματικὸν Λόγον.

Ὁ Λόγος, ὁσάκις ἐνεργεῖ τὰς θεοφανείας τῆς Π. Διαθήκης, καλεῖται Λόγος ἢ Πᾶς Λόγος, ὁσάκις χαρίζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ λογικὰ σπέρματα, καλεῖται Σπερματικὸς Λόγος. Εἶναι δηλαδὴ καὶ πρόσωπον καὶ δύναμις ταυτοχρόνως, κατὰ ἓνα συνδυασμὸν τῆς ἰωαννείου παραδόσεως μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν μέσων Πλατωνικῶν, ἀλλὰ περισσότερο εἶναι πρόσωπον. Μετασχὼν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ἐνεφανίσθη ἐπανειλημμένως εἰς ἱερὰ πρόσωπα, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωϋσῆν καὶ ἄλλους, κατὰ τινα τρόπον προπαρασκευαστικῆς ἐνανθρωπήσεως⁶², ἦλθε δὲ τέλος εἰς τὸν κόσμον ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ. Ἀπό τινος ἀπόψεως φαίνεται νὰ εἶναι μεσάζων μεταξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου, ἀλλ' ἡ ἐντύπωσις αὕτη διασκεδάζεται κάπως ἐκ τῆς ἐν γένει περὶ Θεοῦ ιδέας τοῦ Ἰουστίνου.

Διότι κατὰ τὴν ἄποψίν του ὁ Θεὸς εἶναι μὲν ἀνώνυμος καὶ ὑπερβατικός, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης δημιουργὸς καὶ διακοσμητὴς τοῦ σύμπαντος. «Ὅνομα γὰρ τῷ ἀρρήτῳ Θεῷ οὐδεὶς ἔχει εἰπεῖν· εἰ δέ τις τολμήσειεν εἶναι λέγειν, μέμνηνε τὴν ἄσωτον μαρίαν»⁶³. Ἡ ὑπερβατικότης φθάνει μέχρι σημείου ὥστε νὰ στερῆ τὸν Θεὸν μέρος τῆς παντοδυναμίας του. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι κατὰ τὸν ἀπολογητὴν «πάντα τὴν ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα δημιουργῆσαι αὐτὸν ἐξ ἀμόρφου ὕλης δεδιδάγμεθα»⁶⁴. Ὁ κόσμος λοιπὸν δὲν ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀλλ' ἐξ ἀμόρφου ὕλης; Αὐτὸ φαίνεται νὰ λέγη ὁ ἀπολογητὴς, δηλώνων ὅτι ἔχει διδαχθῆ τοῦτο ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Μωϋσῆν καὶ νομίζων μάλιστα ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ συμφωνοῦν ἀπολύτως πρὸς ἀλλήλους⁶⁵, πράγμα ἀβέβαιον. Ἡ παντοδυναμία

62. *Διάλογος* 56 ἐέ.

63. *A'* *Ἀπολογία* 61,11. *B'* *Ἀπολογία* 6,1.

64. *A'* *Ἀπολογία* 10,2.

65. *A'* *Ἀπολογία* 59.

ὁμως διαφυλάσσεται δι' ἄλλων ἐκφράσεων. Δὲν δύναται βεβαίως ὁ Θεὸς Πατὴρ νὰ περιληφθῆ εἰς μικρὸν μόριον τῆς γῆς ἄρα δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν Ἀβραάμ ἀλλ' ὁ Λόγος⁶⁶. Ἐξ ἄλλου, ἂν καὶ εἶναι ἀκίνητος, ἐφορᾷ ἐπὶ τῶν πάντων καὶ προνοεῖ ὡς κύριος τῶν πάντων. «Ὁ γὰρ ἄρρητος Πατὴρ καὶ κύριος τῶν πάντων οὔτε ἀφίκται οὔτε περιπατεῖ οὔτε καθεύδει οὔτε ἀνίσταται, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ, ὅπου ποτέ, μένει, ὄξυ ὀρῶν καὶ ὄξυ ἀκούων, οὐκ ὀφθαλμοῖς οὐδὲ ὤσιν ἀλλὰ δυνάμει ἀλέκτω· καὶ πάντα ἐφορᾷ καὶ πάντα γινώσκει, καὶ οὐδεὶς ἡμῶν λέληθεν αὐτόν· οὔτε κινούμενος, ὁ τόπῳ τε ἀχώρητος καὶ τῷ κόσμῳ ὄλω, ὅς γε ἦν καὶ πρὶν τὸν κόσμον γενέσθαι»⁶⁷. Ἐπομένως καὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ εἶναι αὐτάρκης καὶ ἡ μεσιτεία τοῦ Λόγου εἶναι ἀπαραίτητος.

Ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν θείων προσώπων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρετηρεῖτο ρευστότης καὶ πολυμορφία μεταξὺ τῶν θεολογικῶν κύκλων, μόνον δὲ μετὰ δύο αἰῶνας ἐτέθη τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Ἰουστῖνος, ἂν καὶ ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸν λειτουργικὸν βαπτισματικὸν τύπον εἰς Τριάδα⁶⁸ καὶ τὸν Λόγον καλεῖ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν καὶ Χριστόν, φαίνεται ὅτι ἀπὸ τινος ἀπόψεως τὸν θεωρεῖ κατώτερον τοῦ Πατρός, ὅπως καὶ τὸ Πνεῦμα. Βεβαιώνει ὅτι οἱ Χριστιανοὶ προσκυνοῦν «δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντός Υἱὸν αὐτοῦ τοῦ ὄντος Θεοῦ μαθόντες καὶ ἐν δευτέρᾳ χώρᾳ ἔχοντες, πνεῦμά τε προφητικὸν ἐν τρίτῃ τάξει»⁶⁹. Ὁ Λόγος ὑπῆρχε προαιωνίως ἐντὸς τοῦ Πατρός, ἀλλὰ δὲν ἐγεννήθη προαιωνίως, ἐγεννήθη ἐν χρόνῳ. «Ἀρχὴν πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων ὁ Θεὸς γεγέννηκε δυνάμιν τινα ἐξ ἑαυτῶν λογικὴν, ἣτις καὶ δόξα Κυρίου ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου καλεῖται, ποτὲ δὲ Υἱός, ποτὲ δὲ Σοφία, ποτὲ δὲ Ἄγγελος, ποτὲ δὲ Θεός,

66. *Διάλογος* 60,2.

67. *Διάλογος* 127,2.

68. *Α' Ἀπολογία* 61,10–13.

69. *Α' Ἀπολογία* 13,1–3. Βλ. *Διάλογον* 61,3.

70. *Διάλογος* 61,1.

ποτέ δὲ Κύριος καὶ Λόγος»⁷⁰. Ὅπως τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιον, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς διακρίνεται ἀπὸ τὸν Πατέρα κατ' ὄνομα, διακρίνεται δὲ καὶ κατ' ἀριθμὸν⁷¹.

Προέκτασις καὶ ὀλοκλήρωσις τοῦ μεσιτευτικοῦ ἔργου τοῦ Λόγου εἰς τὴν δημιουργίαν εἶναι ἡ ἀποκάλυψις ἀληθειῶν, ἡ θεοφάνεια εἰς τὴν Π. Διαθήκην καὶ ἡ ἐνανθρώπησις, ἡ πλήρης θεοφάνεια. Ὁ Χριστὸς εἶναι «ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις»⁷², ἀλλ' εἶναι πλήρης ἄνθρωπος; Ὁ Ἰουστίνος δὲν τὸ λέγει καὶ ἴσως δὲν τὸ πιστεύει. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ τὸ μόνον μειονέκτημα τῆς χριστολογίας αὐτοῦ· αὕτη χωλαίνει γενικώτερον. Ὁ Χριστὸς προσφέρει τὴν ὀρθὴν γνῶσιν διὰ τῆς διδασκαλίας του, καὶ οὕτως ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου στηρίζεται εἰς τὸ παράδειγμα, ὄχι εἰς τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πάθος. Ἀλλ' ὅπωςδῆποτε ταῦτα δὲν ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ⁷³ καὶ θὰ ἐλέγομεν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ «χριστιανικώτερος» τῶν ἀπολογητῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων οὔτε κἂν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ μνημονεύουν.

Τὸ Πνεῦμα, τὸ δίδον τὰ χαρίσματα εἰς τὰ λογικὰ ὄντα, ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς προφήτας τῆς ἄλλοτε καὶ εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς σήμερον, δὲν ἔχει σπουδαίαν θέσιν εἰς μίαν θεολογίαν ἢ ὁποία κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν Λόγον.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ ἀπολογητοῦ προκαλεῖ σύγχυσιν εἰς τοὺς μελετητάς, διότι θεωρῶν τὸν ἄνθρωπον ἐκ δύο ἐπόψεων, φρονεῖ ὅτι εἰς μὲν τὴν ἀτελῆ αὐτοῦ κατάστασιν ἀποτελεῖται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, εἰς δὲ τὴν τελείαν ἐκ τῶν δύο τούτων καὶ ἐκ Πνεύματος. Τὸ σῶμα εἶναι στοιχεῖον ὑλικόν, ἀλλ' ὄχι κακόν, διότι καὶ ἡ ὕλη οὕτως ἢ ἄλλως ἐκ Θεοῦ προέρχεται. Ἡ δὲ ψυχὴ εἶναι μὲν ἀνωτέρα τῆς αἰσθητῆς ὕλης, ὄχι ὅμως καὶ θεία· διότι οὔτε βλέπει τὸν Θεὸν οὔτε μεταβαίνει εἰς ἄλλα σώματα, ὅπως ἰσχυρίζοντο οἱ Πλατωνικοί, οὔτε εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀθάνατος· δὲν ἔχει δηλαδὴ ἰδίαν ζωὴν, διότι ἡ ζωὴ εἶναι ιδιότης

71. *Διάλογος* 123,4.

72. *A' Ἀπολογία* 23,3.

73. *A' Ἀπολογία* 32,56. 63. *B' Ἀπολογία* 13. *Διάλογος* 13.40.54.86· 103.137

τοῦ Θεοῦ· «ζωῆς δέ ψυχὴ μετέχει, ἐπεὶ ζῆν αὐτὴν ὁ Θεὸς βούλεται. Οὕτως ἄρα καὶ οὐ μεθέξει ποτέ, ὅταν αὐτὴν μὴ θέλοι ζῆν· οὐ γὰρ ἴδιον αὐτῆς τὸ ζῆν ὡς τοῦ Θεοῦ». Ζωὴν τῆς δίδει τὸ πνεῦμα· «ὥσπερ ἄνθρωπος οὐ διὰ παντός ἐστιν οὐδὲ σύνεστιν αἰεὶ τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, ἀλλ' ὅταν δέη λυθῆναι τὴν ἀρμονίαν ταύτην, καταλείπει ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν, οὕτω καί, ὅταν δέη τὴν ψυχὴν μηκέτι εἶναι, ἀπέστη ἀπ' αὐτῆς τὸ ζωτικὸν πνεῦμα καὶ οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ ἔτι, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ὄθεν ἐλήφθη ἐκεῖσε χωρεῖ πάλιν»⁷⁴.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τὸ πνεῦμα φαίνεται ὡς ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ προσεκτικὴ ἐρμηνεῖα αὐτῶν ὁδηγεῖ εἰς διάφορον συμπέρασμα. Εἰς τὸν ἄνθρωπον εὐρίσκομεν δύο ἐνότητας, α) ψυχῆς καὶ σώματος, β) ψυχῆς καὶ πνεύματος, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ψυχὴ εἶναι κέντρον καὶ σύνδεσμος. Ὅταν φθαρῇ τὸ σῶμα, ἀφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ μένει ἡ ψυχὴ· ὅταν ἀπομακρυνθῇ τὸ πνεῦμα, χάνει καὶ ἡ ψυχὴ τὴν ζωὴν. Ἐξαφανίζεται πλήρως ἡ ψυχὴ; Προφανῶς ὄχι, ἀλλὰ χάνει τὴν ὑπὸ χριστιανικὴν ἐννοίαν αἰώνιον ζωὴν. Ἄν πράγματι τὸ πνεῦμα ἦτο ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τῆς ψυχῆς καὶ ἄνευ αὐτοῦ ἦγετο αὕτη εἰς ἀνυπαρξίαν, τότε οἱ πονηροὶ ἄνθρωποι θὰ ἔπρεπε μετὰ τὴν κρίσιν νὰ ἀφανισθοῦν πλήρως, διότι δὲν θὰ εἶχον πλέον πνεῦμα. Ἄλλ' ὅμως ὁ ἀπολογητὴς παριστᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ κρίνονται καὶ νὰ ἄγωνται ἄλλοι μὲν εἰς ἀπόλαυσιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν, ἄλλοι δὲ εἰς κόλασιν πυρός⁷⁵. Διὰ τοῦτο ἐκλαμβάνομεν τὸ πνεῦμα τοῦτο ὡς πρόσθετον στοιχεῖον, ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς, διακρινόμενον εἰς πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα βουλής, πνεῦμα ἰσχύος καὶ τὰ ὅμοια⁷⁶.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλει πράγματι νὰ εἴπη ὁ ἀπολογητὴς διὰ τῶν περὶ θανάτου τῆς ψυχῆς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ πνεύματος, εἶναι ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει πρωτογενῆ, φυσικὴν ἀθα-

74. Διάλογος 6.

75. Διάλογος 45.

76. Διάλογος 39.

νασίαν, ἀλλ' ἐπίκτητον, ὡς ἀκτινοβολίαν ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Καταπολεμεῖ οὕτω τὴν περὶ προϋπάρξεως καὶ αὐθυπαρξίας τῆς ψυχῆς πλατωνικὴν δοξασίαν. Μεταγενέστεροι θεολόγοι, ὡς οἱ Ὠριγένης καὶ Ἀθανάσιος, ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτὸς ὁ Ἀθηναγόρας, ἐζήτησαν νὰ καλύψουν μέρος τοῦ οὕτω δημιουργηθέντος μεταξὺ πλατωνικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας χάσματος.

Ἡ ἐπαφὴ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἀποκαλύψεως, ἀρχομένης ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Καὶ εἰς μὲν τοὺς πατριάρχας καὶ προφήτας ἡ ἀποκάλυψις ἦτο πληρεστέρα, γινομένη δι' ἐμφανίσεως τοῦ Λόγου⁷⁷ ἢ ἐμπνεύσεως τοῦ Πνεύματος⁷⁸. εἰς δὲ τοὺς ἐθνικοὺς ὑπῆρχεν ἀτελεστέρα, συντελουμένη διὰ τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ σπερμάτων τοῦ Λόγου «διὰ τὸ ἔμφυτον παντὶ γένει ἀνθρώπων σπέρμα τοῦ Λόγου»⁷⁹, τὸ ὁποῖον ἐνώνει ἄνθρωπον καὶ Θεόν. Ἐνῶ δὲ τὰ σπέρματα εἶναι εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὀλίγοι ἐκλεκτοὶ ἐκαλλιέργησαν ταῦτα καταλλήλως καὶ ἤχθησαν εἰς ἀξιόλογα ἐπιτεύγματα· ὅθεν «οὐκ ἀλλότρια ἐστὶ τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντῃ ὅμοια, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἐκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θείου Λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγγετο»⁸⁰. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες Χριστιανοὶ εἰσι κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν, οἷον ἐν Ἑλλησι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι ...»⁸¹. Οὕτως ἐπίσης ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὑπαρξὶς μονοθεϊστικῶν στοιχείων εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἤχθη ὁ Ἰουστῖνος ἐκ γενικῆς θεωρήσεως τῶν θρησκευτικῶν καὶ πνευματικῶν προβλημάτων, εἶχον δὲ φθάσει καὶ ἐθνικοὶ λόγιοι, ὁρ-

77. *A'* Ἀπολογία 2,1. *B'* Ἀπολογία 10.

78. *A'* Ἀπολογία 61. *Διάλογος* 7.

79. *B'* Ἀπολογία 8,1.

80. *B'* Ἀπολογία 13.

81. *A'* Ἀπολογία 46,3.

μώμενοι ἐξ ἄλλων προϋποθέσεων. Ὁ Νουμήνιος, ἔθνικὸς φιλόσοφος τοῦ β' μ.Χ. αἰῶνος, διηρωτᾶτο, «τί ἐστὶ Πλάτων ἢ Μωϋσῆς ἀττικίζων;»⁸². Αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Ἰουστίνον νὰ δανεισθῇ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐννοίας, ἐκφράσεις καὶ ὄρους, τοὺς ὁποίους ἐνεσωμάτωσεν ἐπιτυχῶς εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν.

Δὲν ἀσχολεῖται τόσον πολὺ μὲ τὸ θέμα τῆς ἀπωτέρας προελεύσεως τοῦ κακοῦ. Ὅμιλεῖ περὶ πτώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ Ἀδὰμ θεωρεῖ μᾶλλον πρωτότυπον⁸³ παρὰ προπατορικὴν. Κυρίως οἱ δαίμονες, οἱ προελθόντες ἀπὸ μῖξιν ἐκπεσόντων ἀγγέλων μὲ γυναῖκας, εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι φροντίζουν διὰ παντοίων τρόπων νὰ ἐκτροχιάσουν τὴν διαγωγὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ θεῖα σχέδια, τῶν ὁποίων ἔχουν γνῶσιν καὶ τὴν ἀνακοινῶνουν εἰς τοὺς ἔθνικοὺς παραπλανητικῶς. Οὕτω δὲ ἢ ἐκ Παρθένου μέλλουσα γέννησις τοῦ Χριστοῦ παρεστάθη εἰς τὸν εἰδωλολατρικὸν κόσμον ὡς γέννησις τοῦ Περσέως ἐκ Παρθένου κοκ. Οἱ μῦθοι εἶναι δαιμονικαὶ ἀπομιμήσεις τῆς θείας οἰκονομίας. Οἱ δαίμονες λοιπὸν εἶναι ἡ δευτέρα μετὰ τὸν σπερματικὸν Λόγον πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σοφοὶ καὶ μυθογράφοι ἤντλησαν μέρος τῆς ἀληθείας παρηλλαγμένης.

Τὸ σύνολον τῆς ἀποκαλύψεως ἐπραγματοποιήθη διὰ τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐμφανίσεως τοῦ Λόγου, τοῦ ὁποίου μετέχοντες οἱ Χριστιανοὶ διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν μυστηρίων σώζονται. Ὁ Λόγος ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν, οἱ δαίμονες προκαλοῦν τὰ πάθη καὶ ὑποκινοῦν τοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν φιλοσόφων διωγμούς, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἔρμαϊα αὐτῶν, διότι διατηροῦν τὸ αὐτεξούσιον, ἔχουν τὴν ἰκανότητα νὰ μιμηθοῦν τὰ ἀγαθὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ, σωφροσύνην, δικαιοσύνην, φιλανθρωπίαν καὶ τὰ παρόμοια, ὅποτε πράγματι προσδέχονται τὸν Θεόν⁸⁴.

82. Κλήμεντος, *Στρωματεῖς* 1,22,150,4.

83. *Διάλογος* 88,4.

84. *Α' Ἀπολογία* 10,1.

Ὁ ἀγὼν οὗτος προσδίδει δραματικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅπως τὴν ἐκλαμβάνει ὁ Ἰουστῖνος, τερματιζομένην διὰ τῆς ἐνδόξου δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς συστάσεως τῆς χιλιετοῦς βασιλείας καὶ τῆς κρίσεως, ὁπότε θὰ λήξη ἡ πορεία τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ προκαταρκτικὴ ἔλευσις τοῦ Χριστοῦ μὲ τὰς παλαιὰς θεοφανεῖας, ἦτο δειγματοληπτικὴ καὶ προαγγελτικὴ, ἡ πρώτη ἔλευσις ἦτο σωτηριώδης μὲν ἀλλ' ἐν ταπεινώσει, ἡ δευτέρα ἔλευσις θὰ εἶναι ἐν δόξῃ.

Βεβαίως ὁ Χριστιανὸς δὲν ἀντιμετωπίζει μόνος τὰ πνευματικὰ του προβλήματα, ἀλλ' ἐν κοινότητι μὲ τοὺς ὁμοπίστους, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν σύνολον ἀνθρώπων ἠνωμένων μὲ τὸν Χριστὸν ὡς ἀρχηγόν. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι πνευματικὴ κοινότης ἡ ὁποία μεταβιβάζει εἰς τὰ μέλη τῆς τὴν ζωὴν διὰ τῶν μυστηρίων. Περιγράφων δὲ ταῦτα ὁ Ἰουστῖνος, θέλει νὰ δείξη ὅτι οἱ Χριστιανοὶ δὲν διαπράττουν τίποτε τὸ φρικῶδες εἰς τὰς συναθροίσεις των, ὅτι ζοῦν ἐν εὐχαριστίᾳ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐν ἀγιασμῶ διὰ τῶν ζωοδοτικῶν μυστηρίων. Τὰ δύο μυστήρια δίδουν εἰς τὸν Χριστιανὸν τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα του. Ἡ πρώτη γέννησις τοῦ ἀνθρώπου, γινομένη ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἄνευ εὐθύνης αὐτοῦ, εἶναι καταναγκαστικὴ, ἐνῶ ἡ δευτέρα, πραγματοποιημένη διὰ τοῦ βαπτίσματος κατ' ἐκλογὴν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, εἶναι πνευματικὴ⁸⁵. Ἡ εὐχαριστία, «λογικὴ θυσία», δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν εὐκαιρίαν μετοχῆς εἰς τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, διότι πράγματι ὁ ἄρτος καὶ τὸ πόμα μεταβάλλονται εἰς σάρκα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

4. ΨΕΥΔΙΟΥΣΤΙΝΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν Ἰουστῖνον, τὸν φιλόσοφον καὶ μάρτυρα,

85. Α' Ἀπολογία 61.

ὕπῃρξε πάντοτε ὑψηλός, ἀλλ' ἀπὸ ἐνὸς σημείου καὶ πέραν ἀπηυθύνετο μόνον εἰς τὴν προσωπικότητά του, ὄχι δὲ καὶ εἰς τὰ κείμενά του· διότι, ὅταν οἱ Χριστιανοὶ τοῦ δ' αἰῶνος ἤνοιγον τὰς σελίδας τῶν συγγραμμάτων του, ἔβλεπον μὲ ἔκπληξιν τῶν ὠρισμένας ἀπόψεις τὰς ὁποίας οἱ ἴδιοι ἐν ὄψει τῆς ἐξειλιγμένης θεολογικῆς διδασκαλίας τῶν χρόνων τῶν ἐθεώρουν πεπλανημένας. Μερικοὶ ἐρευνηταὶ φρονοῦν ὅτι, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, εὐρέθησαν λόγιοι Χριστιανοὶ οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν νὰ ἀνασυντάξουν ἐκ νέου τὴν γραμματεῖαν τοῦ Ἰουστίνου, διὰ νὰ τὸν παρουσιάξουν τόσον ἐνδοξον καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν ὅσον ὑπῆρξε καὶ εἰς τὸν βίον του, ἀλλὰ δὲν ἔχουν δίκαιον.

Βεβαίως σήμερον τὰ ψευδιουστίνεια συγγράμματα εἶναι περισσότερα ἀπὸ τὰ ἰουστίνεια καὶ ἀπῆλαυον πολλῆς φροντίδος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βυζαντίου. Ὁ κώδ. Paris Graec. 450 πλὴν τῶν τριῶν γνησίων ἔργων τοῦ ἀνδρός περιλαμβάνει καὶ ὀλόκληρον συλλογὴν ψευδεπιγράφων, δύο τῶν ὁποίων περιέχονται καὶ εἰς τὸν περίφημον κώδικα τοῦ Ἀρέθα Paris Graec. 451. Τρία ἐξ αὐτῶν πάλιν περιλαμβάνοντο εἰς τὸν καέντα κώδικα Argentoratensis Graec. 9 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Στρασβούργου, ὁμοῦ μετ' ἄλλων δύο. Τέλος εἰς τὰ *Ἱερὰ Παράλληλα* τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ περιέχεται ἔργον περὶ ἀναστάσεως ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουστίνου. Ταῦτα εἶναι:

- 1) Λόγος πρὸς Ἑλληνας
- 2) Λόγος παραινετικὸς πρὸς Ἑλληνας
- 3) Περὶ μοναρχίας Θεοῦ
- 4) Περὶ Ἀναστάσεως
- 5) Πρὸς Ζηναῖν καὶ Σερῆνον
- 6) Ἐκθεσις ὀρθῆς πίστεως
- 7) Ἐρωτήσεις Χριστιανικαὶ πρὸς Ἑλληνας
- 8) Ἐρωτήσεις ἑλληνικαὶ πρὸς Χριστιανούς
- 9) Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους
- 10) Ἀνατροπὴ Δογμάτων Ἀριστοτελικῶν.

Ταῦτα δύνανται νὰ ταξινομηθοῦν εἰς τέσσαρας ομάδας. Τὰ τέσσαρα πρῶτα προέρχονται ἐκ τῆς γραφίδος ἀπολογητῶν

οί ὅποιοι ἔζησαν ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸν Ἰουστίνον, ἔγραψαν προφανῶς ἐπωνύμως, ἀλλὰ κατὰ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν ἀπωλέσθη ἡ σημείωσις περὶ τῆς πατρότητος, ὅποτε εὐλόγως αὕτη ἀπεδόθη εἰς τὸν διασημότερον ἀπολογητὴν.

Τὸ πέμπτον κείμενον, ἠθικολογικοῦ περιεχομένου, ἐγράφη κατὰ τὸν δ' αἰῶνα ἐπωνύμως καὶ ἀπὸ σύγχυσις ἀντιγραφικὴν ἀπεδόθη εἰς τούτους ἀφοῦ ἀπωλέσθη ἡ περὶ τοῦ συγγραφέως σημείωσις. Τὸ ἕκτον κείμενον ἀναφέρεται εἰς τὴν χριστολογικὴν ἔριδα, ἐνῶ τὰ ἐπόμενα τέσσαρα εἶναι ἀπολογητικοῦ περιεχομένου. Ἀνήκουν εἰς δύο συγγραφεῖς τῆς ἀντιοχειανῆς σχολῆς, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχαν ἀρχικῶς λόγους νὰ συνδυάζουν τὰ ἔργα τῶν ἀνωνύμως ἢ ψευδωνύμως, εἶχον ὅμως μεταγενέστερους λόγους οἱ ὅπαδοί τῶν νὰ ἀποκρύψουν τὴν προέλευσίν τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα σεβασμίου πατρός, ὥστε νὰ εὔρουν καλυτέραν διάδοσιν. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν κάπου κάπου ἐνεφανίζετο τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχικοῦ συγγραφέως, συνήθως ὅμως ἐφέροντο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουστίνου.

Λόγος πρὸς Ἑλληνας

Τὸ σύντομον τοῦτο ἐκ πέντε μικρῶν κεφαλαίων κείμενον, περιεῖχεται μόνον εἰς τὸν καέντα κώδικα τοῦ Στρασβούργου. Μερικοὶ κριτικοὶ διὰ μόνην τὴν ταυτότητα τοῦ τίτλου ἠθέλησαν νὰ ταυτίσουν τὸ κείμενον μὲ τὸν *Ἐλεγχον πρὸς Ἑλληνας* τοῦ Ἰουστίνου, τὸ ὅποϊον μνημονεύει ὁ Εὐσέβιος⁸⁶, χωρὶς νὰ παρέχη ἐνδείξεις περὶ τοῦ περιεχομένου του.

Πρόκειται περὶ γλαφυρᾶς καὶ νευρώδους ἐπιθετικῆς ἀπολογίας ἐνὸς πρώην εἰδωλολάτρου (=Ἑλληνοσ) ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ

86. *Ἐκκλ. Ἱστορία* 4,18,4.

τῆς προσχωρήσεώς του εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Οὗτος δὲν ἔχει τὴν συνείδησιν ὅτι ἡ μεταστροφή τοῦ συνιστᾶ παράλογον ἐνέργειαν, ἐφ' ὅσον οὐδὲν ὄσιον καὶ θεοφιλὲς ὑπάρχει εἰς τὸν ἔθνησμόν. Ὁ μέγας παιδαγωγὸς τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ὅμηρος, περιγράφων ἀνηθίλους πράξεις θεῶν, καὶ ὁ Ἡσίοδος, μυθολογῶν κατὰ κόρον, δὲν δύνανται νὰ ἔχουν τὸ ἀρμόζον πνευματικὸν κῦρος, διότι ἀλληλοκαταλύονται καὶ αὐτοκαταλύονται, ἐνῶ αἱ εἰδωλολατρικαὶ ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, παρέχουσαι εὐκαιρίαν καταχρήσεων καὶ ὀργίων, εἶναι ἀξιομίσητοι. Εἶναι δὲ εὐλογον ὅτι δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἐγκρατεῖς καὶ σεμνοὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι λατρεύουν θεοὺς ἀκρατεῖς καὶ ἀσέμνους.

Εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἐπικρατεῖ ἄλλη κατάστασις· εἰς αὐτὸν ἡ ψυχὴ εὐρίσκει πλὴν τῆς καθαρότητος τὴν γαλήνην καὶ τὴν σωτηρίαν. Ἡ πραγματεία κατακλείεται μὲ μίαν ἐπιβαλλομένην ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης πρόσκλησιν, «ἔλθετε, ἄνδρες Ἕλληνες, ... καὶ θείῳ λόγῳ παιδεύθητε ... ἔλθετε, παιδεύθητε· γένεσθε ὡς ἐγώ· ὅτι καγὼ ἦμην ὡς ὑμεῖς».

Ἀπὸ τίνος ἀπόψεως ἡ πραγματεία εἶναι ἀντίστοιχος πρὸς τὸν *Διασυρμὸν* τοῦ Ἑρμείου, μὲ δύο διαφοράς, ὅτι αὕτη ἐδῶ ἀπευθύνεται πρὸς εἰδωλαλάτρας καὶ ὄχι πρὸς Χριστιανούς ὅπως ἐκεῖνος, καὶ ὅτι αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὰς μικρολογίας τῶν ποιητῶν καὶ τὰς μικρότητας τῶν πανηγύρεων, ὄχι δὲ εἰς τὰς ἀντιφάσεις τῶν φιλοσόφων ὅπως ἐκεῖνος. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ὑπὸ ἐξέτασιν πραγματεία ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν λατρείαν καὶ ὄχι τὸν λόγον.

Τὸ ὕφος τοῦ ἔργου εἶναι διάφορον ἀπὸ τὸ τοῦ Ἰουστίνου καὶ ἐκλεκτότερον αὐτοῦ, γλαφυρόν, ζωηρόν, ἄψογον, ἐνῶ ἡ στάσις αὐτοῦ ἐναντι τῶν ἐθνικῶν εἶναι αὐστηρά, περίπου ὡς ἡ τοῦ Τατιανοῦ καὶ τοῦ Ἑρμείου. Καὶ μόνον αὐτοὶ οἱ λόγοι εἶναι ἀρκετοί, διὰ νὰ ἀποκλείσουν τὴν ἐκ τοῦ Ἰουστίνου προέλευσιν αὐτοῦ. Συριακὴ μετάφρασις τοῦ κειμένου, ἡ ὁποία ἀφίσταται σοβαρῶς τοῦ πρωτοτύπου, φέρει ὡς συγγραφέα κάποιον Ἀμβρόσιον, ἔχει δὲ διατυπωθῆ ἡ ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ φίλου καὶ μαθητοῦ τοῦ Ὠριγένους. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη

τὸ πρᾶγμα, τὸ ἔργον προέρχεται ἀπὸ τὴν περί τὸ 200 ἐποχὴν καὶ πιθανῶς ἀπὸ τὸν κύκλον εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκε καὶ ὁ Ἑρμείας.

Λόγος παραινετικὸς πρὸς Ἕλληνας

Ἡ ἐκτενὴς αὕτη πραγματεία διετηρήθη διὰ τῶν κωδ. Paris. Graec. 450 καὶ 451, καὶ διὰ τοῦ Argentoratensis τοῦ Στρασβούργου. Ἀποτελούμενος ἀπὸ 38 κεφάλαια παραβάλλει τοὺς ἔθνικοὺς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διδασκάλους, ὡς καὶ τὰ διδάγματα αὐτῶν κατὰ τρόπον παρόμοιον μετὰ τῶν ἐπωνύμων ἀπολογητῶν.

Θεωρεῖ ματαίαν καὶ ἐπιβλαβῆ τὴν προσπάθειαν νὰ προβάλλωνται οἱ ἔθνικοι διδάσκαλοι ὡς τύποι παιδαγωγῶν, ἀφοῦ ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν ποιηταὶ λέγουν πράγματα ἀποκρουστικά, οἱ δὲ φιλόσοφοι ἀντιφατικά. Οἱ ποιηταὶ ἀναπτύσσουν γελοίαν θεογονίαν καὶ μυθολογίαν, πλημμυρισμένην ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τοὺς ἔρωτας τῶν θεῶν, εὐκόλον εἰς ἀναίρεσιν.

Ὅταν οἱ Χριστιανοὶ καταρρίπτουν τὰς δοξασίας αὐτῶν, οἱ ἔθνικοι καταφεύγουν εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὡς εἰς ὄχυρόν τεῖχος. Ἄλλ' αἱ δοξασίαι τῶν φιλοσόφων εἶναι γελοιωδέστεραι τῶν ποιητῶν, ὡς π.χ. αἱ περὶ τῶν ἀναξίων λόγου στοιχείων τῶν Ἰώνων, αἱ περὶ ἀριθμῶν τοῦ Πυθαγόρου, αἱ περὶ ἀτόμων τοῦ Ἐπικούρου. Πεπλανημένοι δὲ ἀποδεικνύονται ἐκ τῆς μεταξὺ των διαφωνίας καὶ τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων αἱ γινώμαι.

Ἀντιθέτως οἱ προγονικοὶ διδάσκαλοι τῶν Χριστιανῶν, οἱ προφηταὶ, διατυπώνουν δόγματα σύμφωνα καὶ ἀληθῆ. «Ὡσπερ ἐξ ἑνὸς στόματος καὶ μιᾶς γλώττης καὶ περὶ θεῶν καὶ περὶ κόσμου κτίσεως καὶ περὶ πλάσεως ἀνθρώπου καὶ περὶ ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀθανασίας καὶ τῆς μετὰ τὸν βίον τοῦτον μελλούσης κρίσεως καὶ περὶ πάντων ὧν ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐστὶν εἰδέναι, ἀκολούθως καὶ συμφώνως ἀλλήλοις ἐδίδαξαν ἡμᾶς· καὶ ταῦτα ἐν διαφόροις τόποις καὶ χρόνοις τὴν θεῖαν ἡμῶν διδασκαλίαν παρεσχηκότες»(8). Ἐπὶ πλέον οἱ προφηταὶ, ὡς ἀρχαιότεροι τῶν

ἐθνικῶν, ὑπῆρξαν πηγαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἤντησαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ Ὀρφέως μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς Σιβύλλης ὅσα ὀρθὰ διετύπωσαν περὶ μονοθεΐας, ἀϊδιότητος Θεοῦ, κτίσεως κόσμου, ἀναστάσεως, κρίσεως, ἀθανασίας. Εἰς τὸν ἐπίλογον ζητεῖται ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἀληθινὴν θεοσέβειαν, μανθάνοντες αὐτὴν ἀπὸ τὴν πηγὴν καί, «παρὰ τῶν προφητῶν μόνον, τῶν διὰ τῆς θείας ἐπιπνοίας διδασκόντων ἡμᾶς».

Ἡ στάσις τοῦ συγγραφέως ἔναντι τοῦ ἐθνισμοῦ εἶναι παρομοία μὲ τὴν τοῦ Θεοφίλου Ἀντιοχείας δι' αὐτὸν ἀποκλειστικοὶ πρόγονοι εἶναι οἱ προφῆται καὶ μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ κοσμικῆς σοφίας ὑπάρχει χάσμα.

Ἡ πραγματεία αὕτη εἶναι ἀντίστοιχος μὲ τὸν *Λόγον πρὸς Ἕλληνας* τοῦ Ἰουστίνου, τὸν ὁποῖον μνημονεῦει ὁ Εὐσέβιος⁸⁷, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ μὲ αὐτόν, πλὴν ἄλλων καὶ διότι ἐκεῖνος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ περιελάμβανε καὶ κεφάλαιον περὶ δαιμόνων, τὸ ὁποῖον ἀπουσιάζει ἀπ' αὐτὴν. Ἐξ ἄλλου αὕτη διακρίνεται διὰ τὴν μεθοδικότητα τῆς ἐκθέσεως, τὴν συνέπειαν τῆς ἐπιχειρηματολογίας, τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους, προσόντα τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὸν Ἰουστίνον καὶ μαρτυροῦν συγγραφέα εὐρείας μορφώσεως καὶ ἐνημερωμένον ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῆς συγχρόνου εἰς αὐτόν διανοήσεως⁸⁸. Ἐπειδὴ δὲν μνημονεῦει διωγμούς, ἡ σύνταξις τοῦ τοποθετεῖται εἰς τὴν μεταξὺ 260 καὶ 302 εἰρηνικὴν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν περίοδον. Διὰ τὸν ἴδιον ὁμως λόγον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοποθετηθῇ καὶ εἰς τὴν περὶ τὸ 220 περίοδον.

87. Ἐκκλ. Ἱστορία 4,18,3. Βλ. καὶ Φωτίου, *Μυριόβιβλος* 125.

88. Ἐπωφελεῖτο τοῦ ἔργου τοῦ Πλουτάρχου *Περὶ ἀρεσκόντων* καὶ τῶν *Σιβυλικῶν Χρησμῶν*.

Περὶ Μοναρχίας

Εἰς τὸν κατάλογόν του περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἰουστίνου ὁ Εὐσέβιος⁸⁹ περιλαμβάνει καὶ ἔργον περὶ μοναρχίας, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς μονοθεΐας ἐστήριζεν εἰς μαρτυρίας ἐκ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν καὶ ἐκ τῶν Γραφῶν. Τὸ σωζόμενον ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουστίνου κείμενον δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ μὲ ἐκεῖνο, διότι τοῦτο ἀποτελεῖ ὄχι πραγματείαν ἀλλ' ἀπλῆν συλλογὴν χωρίων, τὰ δὲ χωρία δὲν προέρχονται καὶ ἐκ τῶν δύο παραδόσεων, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς ἐξ Ἑλλήνων σοφῶν.

Εἶναι μία ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐκεῖνας συλλογὰς ἐπὶ εἰδικῶν θεολογικῶν θεμάτων, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν βάσιν ἐπιχειρηματολογίας τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὸν β' κυρίως αἰῶνα, ὅποτε πιθανῶς καὶ ἐφιλοτεχνήθη αὕτη. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ὅτι ὄλα σχεδὸν τὰ παραθέματά της εἶναι νόθα, ἀλλ' ἡ νοθεία, ὅπως ἀπεδείχθη, ὑπῆρξε παλαιότερα, εἶχε γίνεαι ἀπὸ τὸν Ἰουδαῖον Ψευδοεκαταῖον κατὰ τὸν γ' αἰῶνα π.Χ.

Περὶ Ἀναστάσεως

Ἄνωτέρω ἐσημειώθησαν αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ἔργον τοῦ Ἰουστίνου *Περὶ Ἀναστάσεως* εἰδήσεις, μὲ τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται ἐπιτρεπτή ἡ ταύτησις τοῦ σωζομένου εἰς τὰ *Ἱερὰ Παράλληλα* τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα τούτου ἔργου *Περὶ Ἀναστάσεως*.

Ἄπλοῦν βλέμμα εἰς τὰ θέματα τῆς πραγματείας ταύτης

89. Ἐκκλ. Ἱστορία 4,18,4.

φανερώνει την συγγένειαν με τὸ ὁμότιτλον ἔργον τοῦ Ἀθηναγόρου. Ταῦτα ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Πρόλογος κ. 1

Μερικαὶ ἀπορίαι κκ. 2-4

Περὶ δυνατότητος ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς κκ. 7-8α

Περὶ τῆς ἀξίας τῆς σαρκὸς κκ. 7-8α

Ἐπαγγελία περὶ τῆς ἀναστάσεως κκ. 8β-9

Ἐπίλογος κ. 10.

Ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἐκτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπικριτὰς τῆς διδασκαλίας περὶ ἀναστάσεως⁹⁰, ἀλλ' ἔχει ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς ἐντὸς αὐτοῦ Γνωστικούς. Βεβαιώνει ὅτι τὰ μόρια τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος διατηροῦνται καὶ μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν αὐτοῦ καὶ συντίθενται ἐκ νέου κατὰ τὴν ἀνάστασιν. Τὰ συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τρία· τὸ σῶμα, ἡ ψυχὴ, τὸ πνεῦμα· τὸ μὲν σῶμα οἶκος τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ ψυχὴ οἶκος τοῦ πνεύματος. Δίκαιον εἶναι ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὡς ὄλον τὴν κρίσιν διὰ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ὡς ὄλον ἔπραξεν. Ἐφ' ὅσον ἔχει εἰλικρινῆ πίστιν, θὰ σωθῆ ὡς ὠλοκληρωμένη προσωπικότης.

Τὸ εἰς τὸν Μεθόδιον Ὀλύμπου περιεχόμενον παράθεμα ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰουστίνου *Περὶ Ἀναστάσεως* δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὸ παρὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον παρὰ τὴν συντομίαν του φαίνεται νὰ εἶναι πλήρες, πλὴν μικρῶν τεμαχίων. Εἰς τὰ *Ἰερὰ Παράλληλα* πρὸ τοῦ κεφ. 9 λέγεται, «καὶ μετ' ὀλίγα» καὶ πρὸ τοῦ κεφ. 10 ἐπίσης, «καὶ μετὰ βραχέα». Ἀλλὰ τὰ ἐλλείποντα ἐδῶ, καθὼς καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου, δὲν φαίνεται νὰ ἐκάλυπτον περισσοτέρους τῶν ὀλίγων στίχων.

Παρατηροῦνται μερικαὶ ἀντιστοιχίαι μετὰ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Ἰουστίνου εἰς γενικὰ θέματα, ἀλλὰ καὶ ταυτίσεις εἰς ἐπὶ μέρους ἀσήμαντα ἀντικείμενα, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ πέμψις ἀποστόλων ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς πονηρίας ἢ τῶν δαιμόνων, ἡ ἀναφορὰ εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Πλάτωνος περὶ δημιουργίας τοῦ κό-

90. Βλ. 5, «πρὸς ἀπίστους τούτους ποιούμεθα τοὺς λόγους».

σμου ἐκ μὴ ὄντων. Παρατηροῦνται ὁμως καὶ διαφοραὶ ἀπόψεων, ὡς εἶναι ἡ ἐκτίμησις τοῦ στωϊκοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν παροῦσαν πραγματείαν ἔχει θέσιν διὰ τὸν Θεόν, ἐνῶ κατὰ τὸν Ἰουστίνον δὲν ἔχει⁹¹.

Ἡ κυριωτέρα διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὴν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ἀπαντᾶται ἐδῶ, ἀλλ' ἀπορρίπτεται ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου. Δι' εὐρυτέρας ἐρμηνείας εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθοῦν αἱ διϊστάμεναι ἀπόψεις, ἐνῶ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ μετέβαλεν ὁ Ἰουστίνος μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ *Διαλόγου πρὸς Τρύφωνα* ἀπόψεις ἢ τουλάχιστον ἐκφράσεις ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ἀλλὰ τοιαύτη ὑπόθεσις δὲν ἔχει πραγματικά στηρίγματα.

Δὲν εἶναι δὲ μικροτέρας σημασίας ἡ διαφορὰ εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν μέθοδον. Ἡ ὅλη διαπραγματεύσις εἶναι ἐδῶ μεθοδικὴ καὶ εἰς ὕφος κομψὸν καὶ σαφές, ἀντιθέτως πρὸς τὴν τοῦ Ἰουστίνου. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἀποκλείεται ἡ ταύτισις τοῦ ἔργου τούτου μὲ τὸ μαρτυρούμενον ὁμότιλον ἔργον τοῦ Ἰουστίνου.

Ἡ μεγάλη πιθανότης, βεβαιότης σχεδόν, ὅτι ἔχουν χρησιμοποίησει τοῦτο σιωπηρῶς τόσον ὁ Ἀθηναγόρας καὶ ὁ Εἰρηναῖος ὅσον καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς ἐπιτρέπει τὴν τοποθέτησιν τῆς συντάξεως αὐτοῦ περὶ τὸ 170 καὶ τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ εἰς ἀπολογητὴν τοῦ κύκλου τοῦ Ἰουστίνου, μαθητὴν ἢ φίλον του.

91. Κεφ. 6. Ἰουστίνου, *Διάλογος* 2,3.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Τὸ κείμενον τῶν ἔργων τοῦ Ἰουστίνου διατηρούμενον εἰς ἓν παρισινὸν χειρόγραφον μόνον, Cod. Paris. Graecus 450, ἔχει ὑποστῆ ἄρκετὴν φθοράν. Κατεβλήθη προσπάθεια ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἐκδοτῶν νὰ βελτιωθῆ. Εἰς μερικὰ σημεῖα εἰσάγονται νέαι ἀναγνώσεις ὑπὸ τοῦ παρόντος ἐκδότου (X). Τὸ παραδεδεγμένον κείμενον χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ E, τὸ δὲ παρισινὸν χειρόγραφον διὰ τοῦ Π.

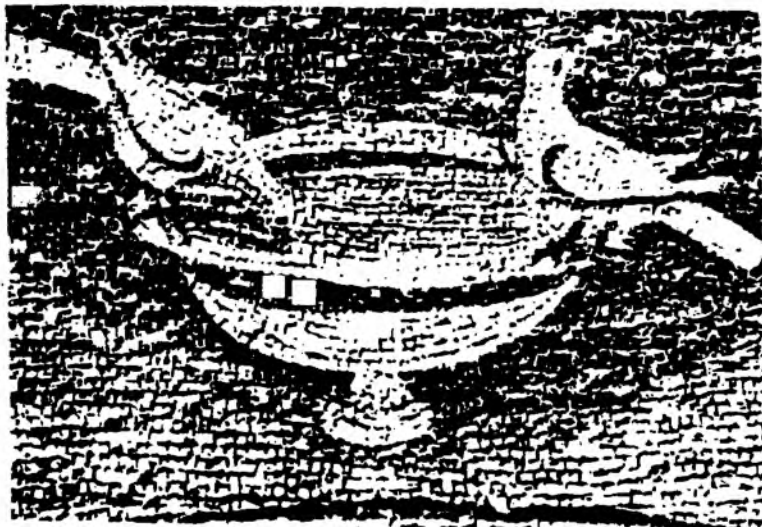

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΤ' ΕΚΛΟΓΗΝ

- Α. ΛΕΒΕΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ α' καὶ β' ἀπολογία ὑπὲρ Χριστιανῶν Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος καὶ ὁ Κατὰ Ἑλλήνων λόγος Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου*, Ἀθῆναι 1900.
- Γ. Ν. ΜΗΤΣΑΚΗ, «Ἐννοια τοῦ σπερματικοῦ λόγου κατὰ τὸν ἱερὸν Ἰουστίνον», *Νέα Σιῶν* 1906, 68-74.
- Β. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, «Ἰουστίνου φιλοσόφου Ἀνθρωπολογία», *Ἀρχεῖον φιλοσοφίας*, 1930, 207 ἐέ.
- Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἡ περὶ μυστηρίων διδασκαλία τοῦ Ἰουστίνου», *Ὀρθοδοξία* 1956, 321-330.
- Λ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ, «Ἡ θεία εὐχαριστία κατὰ τὸν Ἰουστίνον», *Γρηγόριος Παλαμᾶς* 40 (1956) 144-151.
- Ἰ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, «Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος περὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου», *Γρηγόριος Παλαμᾶς* (1958), 238-245, 338-349, 42 (1959), 73-83.
- Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Ἡ θεολογία τοῦ Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος καὶ αἱ σχέσεις, αὐτῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν*, Ἀθῆναι 1960.
«Ἦτο ὁ Ἰουστίνος Χριστιανὸς φιλοσοφῶν ἢ φιλόσοφος χριστιανίζων;» *Ἐκκλησία* (1960), 166-169, 193-195, 211-213.
- Χ. ΚΡΙΚΩΝΗ, *Ὁ Λόγος καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ διδασκαλία τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου*, Θεσσαλονίκη 1970.
- R. E. GOODENOUGH, *The Theology of Justin Martyr*, 1923.
- R. STAHLER, *Justin martyr et apologetique*, Genève 1935.
- A. HAMMAN, *La philosophie passe au Christ. L'oeuvre de Justin* Paris

- G. AEBY, *Les missions divines de Saint Justin à Origène*, Fribourg 1958.
- H. CHADWICK, *Early Christian Thought and Classical Tradition, Studies in Justin, Clement and Origen*, Oxford 1966.
- L. W. BARNARD, *Justin Martyr, his Life and Thought*, Cambridge 1967.
- J. C. M. Van WINDEN, *An early Christian Philosopher*, Leiden 1971.
- E. F. OSBORN, *Justin Martyr*, Tübingen 1973.
- Βλ. επίσης Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Πατρολογία Β'*, Θεσσαλονίκη 1978, 542-572, όπου και έκτενεστέρα βιβλιογραφία.

Α Π Ο Λ Ο Γ Ι Α

Α'

ΑΠΟΛΟΓΙΑ Α'

1 *Αὐτοκράτορι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῶ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ Σεβαστῶ
Καίσαρι,
καὶ Οὐηρισσίμῳ υἱῶ φιλοσόφῳ,
καὶ Λουκίῳ φιλοσόφου Καίσαρος υἱῶ καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποιητῶ,
ἐραστῇ παιδείας,
Ἰερᾶ τε συγκλήτῳ
καὶ δήμῳ παντὶ Ρωμαίων*

ὑπὲρ

*τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ἀδίκως μισουμένων
καὶ ἐπηρεαζομένων,
Ἰουστῖνος Πρίσκου τοῦ Βακχείου,
τῶν ἀπὸ Φλαουῖας Νέας Πόλεως τῆς Συρίας Παλαιστίνης,
εἰς αὐτῶν, τὴν προσφώνησιν καὶ ἔντευξιν πεποίημαι.*

1. Ἦτο υἱὸς τοῦ Λ. Αἰλίου Βήρου, Καίσαρος ἐπὶ Ἀδριανοῦ, καὶ θετὸς τοῦ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ Α'

1

Πρὸς
τὸν αὐτοκράτορα Τίτον Αἴλιον Ἀδριανὸν Ἀντωνῖνον
Εὐσεβῆ Αὐγουστον Καίσαρα,
τὸν Βηρίσσιμον υἱὸν τοῦ φιλόσοφου,
τὸν Λούκιον, φυσικὸν υἱὸν τοῦ φιλοσόφου Καίσαρος¹
καὶ θετὸν υἱὸν τοῦ Εὐσεβοῦς, ἐραστὴν τῆς παι-
δείας,
τὴν ἱερὰν σύγκλητον, καὶ
ὀλόκληρον τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων

ὑπὲρ

τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι μισοῦνται
καὶ ὑβρίζονται ἀδίκως
ὁ Ἰουστῖνος υἱὸς τοῦ Πρίσκου υἱοῦ τοῦ Βακχείου,
κατοίκων τῆς Φλαβίας Νεαπόλεως τῆς Συριακῆς
Παλαιστίνης,
εἷς ἐξ αὐτῶν, κάμνω τὴν παροῦσαν ἀφιέρωσιν καὶ
αἴτησιν.

¹ Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς. Βηρίσσιμος εἶναι ὁ Μ. Αὐρήλιος.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΣ ΥΠΕΡ ΔΙΚΑΙΑΣ ΚΡΙΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

- 2,1 Τούς κατὰ ἀλήθειαν εὐσεβεῖς καὶ φιλοσόφους μόνον τάληθες τιμᾶν καὶ στέργειν ὁ λόγος ὑπαγορεύει, παραιτουμένους δόξαις παλαιῶν ἐξακολουθεῖν, ἂν φαῦλαι ᾧσιν· οὐ γὰρ μόνον μὴ ἔπεσθαι τοῖς ἀδίκως τι πράξασιν ἢ δογματίσασιν ὁ σώφρων λόγος ὑπαγορεύει, ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου καὶ πρὸ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸν φιλαλήθη, κἂν θάνατος ἀπειλῆται, τὰ δίκαια λέγειν τε καὶ πράττειν αἰρεῖσθαι δεῖν. Ὑμεῖς μὲν οὖν ὅτι λέγεσθε εὐσεβεῖς καὶ φιλόσοφοι καὶ φύλακες δικαιοσύνης καὶ ἐρασταὶ παιδείας, ἀκούεται πανταχοῦ· εἰ δὲ καὶ ὑπάρχετε, δειχθήσεται.
3. Οὐ γὰρ κολακεύσοντες ὑμᾶς διὰ τῶνδε τῶν γραμμάτων οὐδὲ πρὸς χάριν ὁμιλήσαντες, ἀλλ' ἀπαιτήσοντες κατὰ τὸν ἀκριβῆ καὶ ἐξεταστικὸν λόγον τὴν κρίσιν ποιήσασθαι προσεληλύθειμεν, μὴ προλήψει μηδ' ἀνθρωπαρεσκείᾳ τῇ δεισιδαιμόνων κατεχομένους ἢ ἀλόγῳ ὀρμῇ καὶ χρονίᾳ προκατεσχηκυῖᾳ φήμῃ κακῇ τὴν καθ' ἑαυτῶν ψῆφον φέροντας. Ἡμεῖς μὲν γὰρ πρὸς οὐδενὸς πείσεσθαι τι κακὸν δύνασθαι λελογίσμεθα, ἦν μὴ κακίας ἐργάται ἐλεγχώμεθα ἢ πονηροὶ διεγνώσμεθα· ὑμεῖς δ' ἀποκτεῖναι μὲν δύνασθε, βλάψαι δ' οὐ.
- 3,1 Ἄλλ' ἵνα μὴ ἄλογον φωνὴν καὶ τολμηρὰν δόξῃ τις ταῦτα εἶναι, ἀξιοῦμεν τὰ κατηγορούμενα αὐτῶν ἐξετάζεσθαι, καί, ἐὰν οὕτως ἔχοντα ἀποδεικνύωνται, κολάζεσθαι ὡς πρέπον ἐστί· εἰ δὲ μηδὲν ἔχοι τις ἐλέγχειν, οὐχ ὑπαγορεύει ὁ ἀληθὴς λόγος διὰ φήμην πονηρὰν ἀναιτίους ἀνθρώπους ἀδικεῖν, μᾶλλον δὲ ἑαυτούς, οἳ οὐ κρίσει 2 ἀλλὰ πάθει τὰ πράγματα ἐπάγειν ἀξιοῦτε. Καλὴν δὲ καὶ μόνην δι-

23 μετὰ πρέπον ἐστὶ προστίθ. μᾶλλον δὲ κολάζειν γλώσσημα ΠΕ.

2. Οἱ τρεῖς χαρακτηρισμοὶ (εὐσεβεῖς, φιλόσοφοι, ἐρασταὶ παιδείας) ἀντιστοιχοῦν εἰς τοὺς τρεῖς βασιλεῖς (Ἀντωνῖνον, Μ. Αὐρήλιον ἢ Βηρίσσιμον, Λούκιον, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς ἡλικίαν φοιτητοῦ ἀκόμη). Βλ. προσφώνησιν.
3. Δὲν ἐννοεῖ ἴσως προσωπικὴν ἀκρόασιν ἐνώπιον τῶν βασιλέων, ἀλλὰ πα-

ΠΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΣ ΥΠΕΡ ΔΙΚΑΙΑΣ ΚΡΙΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

- 2,1 Ὁ λόγος ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ἀληθινὰ εὐσεβεῖς καὶ φιλοσόφους μόνον τὴν ἀλήθειαν νὰ τιμοῦν καὶ νὰ ἀγαποῦν, παύοντες νὰ ἀκολουθοῦν δοξασίας παλαιῶν διανοουμένων, ἂν εἶναι φαῦλαι. Διότι ὁ σῶφρων λόγος ὄχι μόνον δὲν ὑπαγορεύει νὰ ἀκολουθῆ ὁ φίλος τῆς ἀληθείας τοὺς πράττοντας ἢ διδάσκοντας τὸ ἄδικον, ἀλλὰ ὑποδεικνύει ὅτι πρέπει νὰ ἐκλέγῃ τὸ νὰ λέγῃ καὶ πράττῃ τὰ δίκαια μὲ πάντα τρόπον καὶ μὲ τίμημα τὴν ζωὴν του,
- 2 ἀκόμη καὶ ἂν ἀπειλῆται μὲ θάνατον. Λοιπὸν σεῖς ὅτι λέγεσθε εὐσεβεῖς καὶ φιλόσοφοι καὶ φύλακες δικαιοσύνης καὶ ἐρασταὶ παιδείας², ἀκούεται πανταχοῦ· ἐὰν δὲ εἴσθε καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα, πρέπει νὰ ἀποδειχθῆ.
- 3 Πράγματι δὲν ἔχομεν ἔλθει ἐνώπιόν σας³, διὰ νὰ σᾶς κολακεύσωμεν μὲ αὐτὰ τὰ γράμματα, ἀλλὰ διὰ νὰ ζητήσωμεν νὰ κρίνετε τὴν ὑπόθεσιν μετὰ ἀκριβῆ καὶ αὐστηρὰν ἐξέτασιν, καὶ νὰ μὴ δώσετε ψῆφον ἢ ὅποια θὰ ἀποβῆ ἐναντίον σας, κατεχόμενοι ἀπὸ προκατάληψιν ἢ ἀπὸ ἀνθρωπαρέσκειαν πρὸς τοὺς δεισιδαίμονας ἢ ἄλογον ὄρμηን καὶ προϋπάρχουσαν μακροχρόνιον κακὴν φήμην.
- 4 Διότι ἡμεῖς εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πάθωμεν κακὸν ἀπὸ κανένα, ἐὰν δὲν εὐρεθῶμεν ἐργάται κακίας ἢ ἀποδειχθῶμεν πονηροί· σεῖς δὲ νὰ φονεύσετε μὲν δύνασθε, νὰ βλάψετε δὲ ὄχι.
- 3,1 Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι ταῦτα εἶναι ἄλογος καὶ τολμηρὰ κραυγὴ, ἀξιοῦμεν νὰ ἐξετασθοῦν αἱ εἰς βάρος των κατηγορίαι, καὶ ἂν μὲν ἀποδειχθοῦν ὅτι εἶναι βάσιμοι, νὰ τιμωρηθοῦν οὗτοι ὅπως ἀρμόζει· ἐὰν δὲ δὲν ἔχη κανεὶς καμμίαν ἀποδειξιν νὰ φέρῃ, ὁ ἀληθὴς λόγος δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀδικῆτε ἀθῶους ἀνθρώπους ἐξ αἰτίας πονηρᾶς φήμης, μᾶλλον δὲ τοὺς ἐαυτούς σας, ἐφ' ὅσον ἀποφασίζετε νὰ καταδικάζετε ὄχι μὲ κρίσιν
- 2 ἀλλὰ μὲ πάθος. Πᾶς σῶφρων ἄνθρωπος θὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι

² ρουσίαν διὰ τοῦ συγγράμματος.

καίαν πρόκλησιν ταύτην πᾶς ὁ σωφρονῶν ἀποφανεῖται, τὸ τοὺς ἀρχομένους τὴν εὐθύνην τοῦ ἑαυτῶν βίου καὶ λόγου ἄληπτον παρέχειν, ὁμοίως δ' αὖ καὶ τοὺς ἄρχοντας μὴ βία μηδὲ τυραννίδι ἀλλ' εὐσεβείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ ἀκολουθοῦντας τὴν ψῆφον τίθεσθαι· οὕτω γὰρ ἂν καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι ἀπολαύοιεν τοῦ ἀγαθοῦ.

3 Ἔφη γάρ που καὶ τις τῶν παλαιῶν· «ἂν μὴ οἱ ἄρχοντες φιλοσοφή-
 4 σωσι καὶ οἱ ἀρχόμενοι, οὐκ ἂν εἶη τὰς πόλεις εὐδαιμονῆσαι». Ἡμέ-
 5 τερον οὖν ἔργον καὶ βίου καὶ μαθημάτων τὴν ἐπίσκεψιν πᾶσι παρέ-
 6 χειν, μήπως ὑπὲρ τῶν ἀγνοεῖν τὰ ἡμέτερα νομιζόντων τὴν τιμωρίαν,
 7 ὧν ἂν πλημμελῶσι τυφλώττοντες αὐτῶν, αὐτοῖς ὀφλήσωμεν· ὑμέ-
 8 τερον δέ, ὡς αἰρεῖ λόγος, ἀκούοντας ἀγαθοὺς εὐρίσκεσθαι κριτάς.

9 Ἀναπολόγητον γὰρ λοιπὸν μαθοῦσιν, ἦν μὴ τὰ δίκαια ποιήσετε,
 10 ὑπάρξει πρὸς Θεόν.

4,1 Ὄνόματος μὲν οὖν προσωνομία οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακὸν κρί-
 νεται ἄνευ τῶν ὑποπιπτουσῶν τῷ ὀνόματι πράξεων· ἐπεὶ, ὅσον τε
 2 ἐκ τοῦ κατηγορουμένου ἡμῶν ὀνόματος χρηστότατοι ὑπάρχομεν.
 3 Ἀλλ' ἐπεὶ οὐ τοῦτο δίκαιον ἡγούμεθα, διὰ τὸ ὄνομα εἶναι κακοὶ
 4 ἐλεγχόμεθα, αἰτεῖν ἀφίεσθαι, πάλιν, εἰ μηδὲν διὰ τε τὴν προσηγο-
 5 ρίαν τοῦ ὀνόματος καὶ διὰ τὴν πολιτείαν εὐρισκόμεθα ἀδικοῦντες,
 6 ὑμέτερον ἀγωνιᾶσαί ἐστι, μὴ ἀδίκως κολάζοντες τοὺς μὴ ἐλεγχο-
 7 μένους τῇ δίκῃ κόλασιν ὀφλήσητε. Ἐξ ὀνόματος μὲν γὰρ ἢ ἔπαινος
 8 ἢ κόλασις οὐκ ἂν εὐλόγως γένοιτο, ἦν μὴ τι ἐνάρετον ἢ φαῦλον δι'
 9 ἔργων ἀποδείκνυσθαι δύνηται. Καὶ γὰρ τοὺς κατηγορουμένους ἐφ'

9 μήπως X ὅπως E.

4. Περίληψις τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, Πολιτεία 473

5. Ὁ Ἰουστίνος δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ἀπολογία τοῦ ἀναγινώσκειται ἐνώ-
 πιον τοῦ βασιλέως καὶ ἴσως μάλιστα εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ
 ἂν οὗτος τοῦ ἔδιδεν τὴν εὐκαιρίαν.

καλή και μόνη δικαία πρότασις εἶναι, οἱ ὑπήκοοι νὰ δίδουν ἀπρόσβλητον ἀπολογισμὸν τοῦ βίου και τῆς σκέψεώς των, ὁμοίως δὲ ἐπίσης και οἱ ἄρχοντες νὰ δίδουν τὴν ψῆφον των ἀκολουθοῦντες ὄχι τὴν βίαν και τυραννίδα ἀλλὰ τὴν εὐσέβειαν και φιλοσοφίαν· διότι οὕτω θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπολαύσουν τοῦ

3 ἀγαθοῦ και οἱ ἄρχοντες και οἱ ἀρχόμενοι. Εἶπεν ἄλλωστε και κάποιος ἀπὸ τοὺς παλαιοῦς, «ἐὰν δὲν φιλοσοφήσουν οἱ ἄρχοντες και οἱ ἀρχόμενοι, δὲν πρόκειται νὰ εὐδαιμονήσουν αἱ πόλεις»⁴.

4 Ἴδικόν μας λοιπὸν ἔργον εἶναι νὰ παρέχωμεν εἰς ὄλους εὐκαιρίαν ἐξετάσεως και τοῦ βίου και τῆς διδασκαλίας ἡμῶν διὰ νὰ μὴ ὀφείλωμεν τιμωρίαν χάριν τῶν συνηθιζόντων νὰ ἀγνοοῦν τὰ ἰδικά μας πράγματα, δι' ὅσα κακὰ διαπράττουν εἰς τὴν τύφλωσίν των περὶ αὐτῶν· ἰδικὸν σας δέ, ὅπως διδάσκει ὁ λόγος,

5 εἶναι ἀκούοντες⁵ νὰ εὐρίσκεσθε ἀγαθοὶ κριταί. Διότι θὰ εἶναι ἀναπολόγητοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν πράξουν τὰ δίκαια ὅσοι μάθουν τὴν ἀλήθειαν.

4,1 Ἡ ἀπόδοσις ἐνὸς ὀνόματος δὲν σημαίνει οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν, χωρὶς τὰς πράξεις αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ τὸ ὄνομα· ἄλλωστε, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ χαρακτηρίζον ἡμᾶς ὄνομα, εἴμεθα

2 χρηστότατοι⁶. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν θεωροῦμεν τοῦτο δίκαιον, νὰ ζητῶμεν ἀθῶωσιν λόγῳ τοῦ ὀνόματος, ἐὰν ἀποδειχθῶμεν κακοί, πάλιν, ἐὰν εὐρεθῶμεν ὅτι δὲν ἀδικοῦμεν εἰς τίποτε οὔτε κατὰ τὴν ὀνομασίαν οὔτε κατὰ τὴν διαγωγὴν, εἶναι ἰδικόν σας τὸ νὰ ἀγωνιᾶτε, μὴ τυχόν, τιμωροῦντες ἀδίκως ἀνθρώπους εἰς βάρος τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει ἀπόδειξις, γίνετε ὀφειλέται τιμωρίας εἰς τὴν δικαιοσύνην. Δὲν εἶναι εὐλόγον νὰ δοθῇ ἔπαινος ἢ τιμωρία λόγῳ ὀνόματος, ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ

3 κάτι ἐνάρετον ἢ φαῦλον δι' ἔργων. Διὰ τοῦτο ὄλους τοὺς ἰδι-

4

6. Τὸ ὄνομα «Χριστιανοί». Ὁ Ἰουστίνος κάμνει λογοπαίγνιον μεταξὺ 'χριστός' και 'χρηστός'. Πολλοὶ δὲ συνέχουν τὰ δύο ὀνόματα, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν.

καίαν πρόκλησιν ταύτην πᾶς ὁ σωφρονῶν ἀποφανεῖται, τὸ τοὺς ἀρχομένους τὴν εὐθύνην τοῦ ἑαυτῶν βίου καὶ λόγου ἄληπτον παρέχειν, ὁμοίως δ' αὖ καὶ τοὺς ἄρχοντας μὴ βία μηδὲ τυραννίδι ἀλλ' εὐσεβείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ ἀκολουθοῦντας τὴν ψῆφον τίθεσθαι· οὕτω γὰρ ἂν καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι ἀπολαύοιεν τοῦ ἀγαθοῦ.

- 3 Ἔφη γὰρ που καὶ τις τῶν παλαιῶν· «ἂν μὴ οἱ ἄρχοντες φιλοσοφῆ-
 4 σωσι καὶ οἱ ἀρχόμενοι, οὐκ ἂν εἶη τὰς πόλεις εὐδαιμονῆσαι». Ἡμέ-
 τερον οὖν ἔργον καὶ βίου καὶ μαθημάτων τὴν ἐπίσκεψιν πᾶσι παρέ-
 χειν, μήπως ὑπὲρ τῶν ἀγνοεῖν τὰ ἡμέτερα νομιζόντων τὴν τιμωρίαν,
 ὧν ἂν πλημμελῶσι τυφλώττοντες αὐτῶν, αὐτοῖς ὀφλήσωμεν· ὑμέ-
 τερον δέ, ὥς αἰρεῖ λόγος, ἀκούοντας ἀγαθοὺς εὐρίσκεσθαι κριτὰς.
 5 Ἀναπολόγητον γὰρ λοιπὸν μαθοῦσιν, ἦν μὴ τὰ δίκαια ποιήσετε,
 ὑπάρξει πρὸς Θεόν.

- 1,1 Ὀνόματος μὲν οὖν προσωνομία οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακὸν κρί-
 νεται ἄνευ τῶν ὑποπιπτουσῶν τῷ ὀνόματι πράξεων· ἐπεὶ, ὅσον τε
 ἐκ τοῦ κατηγορουμένου ἡμῶν ὀνόματος χρηστότατοι ὑπάρχομεν.
 2 Ἀλλ' ἐπεὶ οὐ τοῦτο δίκαιον ἡγούμεθα, διὰ τὸ ὄνομα ἐὰν κακοὶ
 ἐλεγχώμεθα, αἰτεῖν ἀφίεσθαι, πάλιν, εἰ μηδὲν διὰ τε τὴν προσηγο-
 ρίαν τοῦ ὀνόματος καὶ διὰ τὴν πολιτείαν εὐρισκόμεθα ἀδικοῦντες,
 ὑμέτερον ἀγωνιᾶσαί ἐστι, μὴ ἀδίκως κολάζοντες τοὺς μὴ ἐλεγχο-
 3 μένους τῇ δίκῃ κόλασιν ὀφλήσητε. Ἐξ ὀνόματος μὲν γὰρ ἢ ἔπαινος
 ἢ κόλασις οὐκ ἂν εὐλόγως γένοιτο, ἦν μὴ τι ἐνάρετον ἢ φαῦλον δι'
 4 ἔργων ἀποδείκνυσθαι δύνηται. Καὶ γὰρ τοὺς κατηγορουμένους ἐφ'

9 μήπως Χ δπως Ε.

4. Περίληψις τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, *Πολιτεία* 473

5. Ὁ Ἰουστίνος δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ἀπολογία τοῦ ἀναγινώσκειται ἐνώ-
 πιον τοῦ βασιλέως καὶ ἴσως μάλιστα εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ
 ἂν οὗτος τοῦ ἔδιδεν τὴν εὐκαιρίαν.

καλή και μόνη δικαία πρότασις εἶναι, οἱ ὑπήκοοι νὰ δίδουν ἀπρόσβλητον ἀπολογισμὸν τοῦ βίου και τῆς σκέψεώς των, ὁμοίως δὲ ἐπίσης και οἱ ἄρχοντες νὰ δίδουν τὴν ψῆφον των ἀκολουθοῦντες ὄχι τὴν βίαν και τυραννίδα ἀλλὰ τὴν εὐσέβειαν και φιλοσοφίαν· διότι οὕτω θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπολαύσουν τοῦ
 3 ἀγαθοῦ και οἱ ἄρχοντες και οἱ ἀρχόμενοι. Εἶπεν ἄλλωστε και κάποιος ἀπὸ τοὺς παλαιούς, «ἐὰν δὲν φιλοσοφήσουν οἱ ἄρχοντες και οἱ ἀρχόμενοι, δὲν πρόκειται νὰ εὐδαιμονήσουν αἱ πόλεις»⁴.

4 Ἴδικόν μας λοιπὸν ἔργον εἶναι νὰ παρέχωμεν εἰς ὅλους εὐκαιρίαν ἐξετάσεως και τοῦ βίου και τῆς διδασκαλίας ἡμῶν διὰ νὰ μὴ ὀφείλωμεν τιμωρίαν χάριν τῶν συνηθιζόντων νὰ ἀγνοοῦν τὰ ἰδικά μας πράγματα, δι' ὅσα κακὰ διαπράττουν εἰς τὴν τύφλωσίν των περὶ αὐτῶν· ἰδικόν σας δέ, ὅπως διδάσκει ὁ λόγος,
 5 εἶναι ἀκούοντες⁵ νὰ εὐρίσκεσθε ἀγαθοὶ κριταί. Διότι θὰ εἶναι ἀναπολόγητοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν πράξουν τὰ δίκαια ὅσοι μάθουν τὴν ἀλήθειαν.

4,1 Ἡ ἀπόδοσις ἐνὸς ὀνόματος δὲν σημαίνει οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν, χωρὶς τὰς πράξεις αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ τὸ ὄνομα· ἄλλωστε, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ χαρακτηρίζον ἡμᾶς ὄνομα, εἴμεθα
 2 χρηστότατοι⁶. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν θεωροῦμεν τοῦτο δίκαιον, νὰ ζητῶμεν ἀθῶωσιν λόγῳ τοῦ ὀνόματος, ἐὰν ἀποδειχθῶμεν κακοί, πάλιν, ἐὰν εὐρεθῶμεν ὅτι δὲν ἀδικοῦμεν εἰς τίποτε οὔτε κατὰ τὴν ὀνομασίαν οὔτε κατὰ τὴν διαγωγὴν, εἶναι ἰδικόν σας τὸ νὰ ἀγωνιᾶτε, μὴ τυχόν, τιμωροῦντες ἀδίκως ἀνθρώπους εἰς βάρος τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει ἀπόδειξις, γίνετε ὀφειλέται τιμωρίας εἰς τὴν δικαιοσύνην. Δὲν εἶναι εὐλόγον νὰ δοθῇ ἔπαινος ἢ τιμωρία λόγῳ ὀνόματος, ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ
 3 κάτι ἐνάρετον ἢ φαῦλον δι' ἔργων. Διὰ τοῦτο ὅλους τοὺς ἰδι-

6. Τὸ ὄνομα «Χριστιανοί». Ὁ Ἰουστίνος κάμνει λογοπαίγνιον μεταξὺ 'χριστός' και 'χρηστός'. Πολλοὶ δὲ συνέχουν τὰ δύο ὀνόματα, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν.

ὕμῶν πάντας πρὶν ἐλεγχθῆναι οὐ τιμωρεῖτε· ἐφ' ἡμῶν δὲ τὸ ὄνομα
ὡς ἔλεγχον λαμβάνετε, καίπερ, ὅσον γε ἐκ τοῦ ὀνόματος, τοὺς κα-
5 τηγοροῦντας μᾶλλον κολάζειν ὀφείλετε. Χριστιανοὶ γὰρ εἶναι κατη-
6 γορούμεθα· τὸ δὲ χρηστὸν μισεῖσθαι οὐ δίκαιον.

Καὶ πάλιν, ἐὰν μὲν τις τῶν κατηγορουμένων ἔξαρνος γένηται
τῇ φωνῇ μὴ εἶναι φήσας, ἀφίετε αὐτὸν ὡς μηδὲν ἐλέγχειν ἔχοντες
ἀμαρτάνοντα, ἐὰν δέ τις ὁμολογήσῃ εἶναι, διὰ τὴν ὁμολογίαν κολά-
ζετε· δέον καὶ τὸν τοῦ ὁμολογοῦντος βίον εὐθύνειν καὶ τὸν τοῦ ἀρνο-
7 μένου, ὅπως διὰ τῶν πράξεων ὁποῖός ἐστιν ἕκαστος φαίνεται. Ὅν
γὰρ τρόπον παραλαβόντες τινὲς παρὰ τοῦ διδασκάλου Χριστοῦ μὴ
ἀρνεῖσθαι ἐξεταζόμενοι παρακελεύονται, τὸν αὐτὸν τρόπον κακῶς
ζῶντες ἴσως ἀφορμὰς παρέχουσι τοῖς ἄλλως καταλέγειν τῶν πάν-
8 των Χριστιανῶν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν αἰρομένοις. Οὐκ ὀρθῶς μὲν
οὐδὲ τοῦτο πράττεται· καὶ γὰρ τοὶ φιλοσοφίας ὄνομα καὶ σχῆμα ἐπι-
γράφονται τινες, οἱ τὰ ἐναντία δοξάσαντες καὶ δογματίσαντες τῶν
παλαιῶν τῶ ἐνὶ ὀνόματι προσαγορεύονται φιλόσοφοι. Καὶ τούτων
9 τινὲς ἀθεότητα ἐδίδαξαν, καὶ τὸν Δία ἀσελγῆ ἅμα τοῖς αὐτοῦ παισὶν·
οἱ γενόμενοι ποιητὰὶ καταγγέλλουσι· κάκεινων τὰ διδάγματα οἱ με-
τερχόμενοι οὐκ εἴργονται πρὸς ὑμῶν, ἄθλα δὲ καὶ τιμὰς τοῖς εὐφώ-
νως ὑβρίζουσι τούτους τίθετε.

5,1 Τί δὴ οὖν τοῦτ' ἂν εἴη; Ἐφ' ἡμῶν ὑπισχνουμένων μηδὲν ἀδι-
κεῖν μηδὲ τὰ ἄθεα ταῦτα δοξάζειν, οὐ κρίσεις ἐξετάζετε, ἀλλὰ
ἀλόγῳ πάθει καὶ μάστιγι δαιμόνων φαύλων ἐξελαυνόμενοι ἀκρί-
2 τως κολάζετε μὴ φροντίζοντες. Εἰρήσεται γὰρ τάληθές· ἐπεὶ τὸ πα-
λαιὸν δαίμονες φαῦλοι, ἐπιφανείας ποιησάμενοι, καὶ γυναῖκας ἐμοί-
χευσαν καὶ παῖδας διέφθειραν καὶ φόβητρα ἀνθρώποις ἔδειξαν, ὡς

κούς σας κατηγορουμένους δὲν τιμωρεῖτε πρὶν ἐλεγχθοῦν· εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως ἡμῶν λαμβάνετε ὡς ἀπόδειξιν τὸ ὄνομα, μολονότι, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὄνομα, μᾶλλον τοὺς κατηγορούς πρέπει νὰ τιμωρῆτε. Διότι κατηγορούμεθα ὅτι εἴμεθα Χριστιανοί, τὸ δὲ χρηστὸν δὲν εἶναι δίκαιον νὰ μισῆται.

6 Καὶ πάλιν, ἐὰν κάποιος ἀπὸ τοὺς κατηγορουμένους ἀρνηθῆ μετὰ τὴν φωνήν, λέγων ὅτι δὲν εἶναι Χριστιανός, τὸν ἀφήνετε καθ' ὅσον δὲν δύνασθε νὰ ἀποδείξετε ὅτι ἡμάρτησε καθόλου, ἐὰν δὲ κάποιος ὁμολογήσῃ ὅτι εἶναι, τὸν τιμωρεῖτε λόγῳ τῆς ὁμολογίας, ἐνῶ πρέπει νὰ ἐξετάζετε καὶ τοῦ ὁμολογοῦντος καὶ τοῦ ἀρνούμενου τὴν διαγωγὴν, διὰ νὰ φανῆ ἕκαστος διὰ τῶν πρᾶξεών του ποῖος εἶναι. Διότι, ὅπως μερικοί, παραλαβόντες ἀπὸ τὸν διδάσκαλον Ἰησοῦν παρακινοῦν ἄλλους νὰ μὴ ἀρνοῦνται ἐξεταζόμενοι, οὕτω κακῶς ἴσως ζῶντες προσφέρουν ἀφορμὰς εἰς τοὺς ματαίως ἐπιθυμοῦντας νὰ προσάπτουν εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν. Βεβαίως οὔτε τοῦτο δὲν πράττεται ὀρθῶς. Μερικοὶ ἀσφαλῶς ἀναλαμβάνουν τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔνδυμα τοῦ φιλοσόφου, ἐνῶ δὲν πράττουν τίποτε ἄξιον τοῦ λειτουργήματος· γνωρίζετε δὲ ὅτι καὶ οἱ τὰ ἀντίθετα στοχαζόμενοι καὶ διδάσκοντες ἀπὸ τοὺς παλαιούς προσαγορεύονται μετὰ τὸ ἴδιον ἐν ὄνομα 'φιλόσοφοι'. Καὶ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐδίδαξαν ἀθεΐαν καὶ οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ καταγγέλλουν τὸν Δία ὡς ἀσελγῆ μαζὶ μετὰ τὰ τέκνα του. Καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τὰ διδάγματα ἐκείνων δὲν ἐμποδίζονται ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ ἀντιθέτως ὀρίζετε βραβεῖα καὶ τιμὰς διὰ τοὺς ὑβρίζοντας αὐτοὺς μεγαλοφώνως.

5,1 Τί ἢμπορεῖ λοιπὸν νὰ σημαίνῃ τοῦτο; Δι' ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ὑποσχόμεθα νὰ μὴ πράττωμεν ἀδικίας καὶ νὰ μὴ δεχώμεθα τοιαύτας ἀθέους ἀπόψεις, δὲν ἐνεργεῖτε δικαστικὴν ἐξέτασιν, ἀλλὰ μᾶς τιμωρεῖτε χωρὶς κρίσιν καὶ σκέψιν, παρορμώμενοι ἀπὸ ἄλογον πάθος καὶ ἀπὸ μᾶστιγα φαύλων δαιμόνων. Διότι θὰ λεχθῆ τὸ ἀληθές· τὴν παλαιὰν ἐποχὴν φαῦλοι δαίμονες, ἐνεργήσαντες ἐπιδημίας, ἐμοίχευσαν γυναῖκας καὶ διέφθειραν παι-

καταπλαγῆναι τοὺς οἱ λόγῳ τὰς γινομένας πράξεις οὐκ ἔκρινον, ἀλλὰ δέει συνηρηπασμένοι καὶ μὴ ἐπιστάμενοι δαίμονας εἶναι φαύλους θεοῦ προσωνόμαζον, καὶ ὀνόματι ἕκαστον προσηγόρευον, 3 ὅπερ ἕκαστος αὐτῶ τῶν δαιμόνων ἐτίθετο. Ὅτε δὲ Σωκράτης λόγῳ ἀληθεῖ καὶ ἐξεταστικῶς ταῦτα εἰς φανερόν ἐπειρᾶτο φέρειν καὶ ἀπάγειν τῶν δαιμόνων τοὺς ἀνθρώπους, καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες διὰ τῶν χαιρόντων τῇ κακίᾳ ἀνθρώπων ἐνήργησαν ὡς ἄθεον καὶ ἀσεβῆ ἀποκτεῖναι, λέγοντες καινὰ εἰσφέρειν αὐτὸν δαιμόνια· καὶ 4 ὁμοίως ἐφ' ἡμῶν τὸ αὐτὸ ἐνεργοῦσιν. Οὐ γὰρ μόνον Ἑλλησι διὰ Σωκράτους ὑπὸ λόγου ἠλέγχθη ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐν βαρβάροις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου μορφωθέντος καὶ ἀνθρώπου γενομένου καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ κληθέντος, ᾧ πεισθέντες ἡμεῖς τοὺς ταῦτα πράξαντας δαίμονας οὐ μόνον μὴ θεοὺς εἶναι φαμεν, ἀλλὰ κακοῦς καὶ ἀνοσίους δαίμονας, οἱ οὐδὲ τοῖς ἀρετὴν ποθοῦσιν ἀνθρώποις τὰς πράξεις ὁμοίας ἔχουσιν.

6,1 Ἐνθεν δὲ καὶ ἄθεοι κεκλήμεθα· καὶ ὁμολογοῦμεν τῶν τοιούτων νομιζομένων θεῶν ἄθεοι εἶναι, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ ἀληθεστάτου καὶ Πατρὸς δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀνεπιμίκτου τε κακίας Θεοῦ· ἀλλ' ἐκεῖνόν τε καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ Υἱὸν ἐλθόντα καὶ διδάξαντα ἡμᾶς ταῦτα, καὶ τὸν τῶν ἄλλων ἐπομένων καὶ ἐξομοιουμένων ἀγαθῶν ἀγγέλων στρατόν, Πνεῦμά τε τὸ προφητικὸν σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν, λόγῳ καὶ ἀληθείᾳ τιμῶντες, καὶ παντὶ βουλομένῳ μαθεῖν, ὡς ἐδιδάχθημεν, ἀφθόνως παραδιδόντες.

δία και ἔδειξαν εἰς ἀνθρώπους φόβητρα, ὥστε νὰ καταπλαγοῦν ὅσοι δὲν ἔκριναν τὰς πράξεις ταύτας λογικῶς, ἀλλὰ συνηρησμένοι ἀπὸ τρόμον καὶ μὴ ἀντιληφθέντες ὅτι οὗτοι εἶναι φαῦλοι δαίμονες, τοὺς προσωνόμασαν θεοὺς καὶ ἐκάλουν ἕκαστον μὲ τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον ἕκαστος τῶν δαιμόνων εἶχεν ἐπιλέξει δι' 3 ἑαυτόν. Ὅταν δὲ ὁ Σωκράτης προσεπάθησε νὰ φανερώσῃ ταῦτα μὲ ἀληθῆ λόγον καὶ ἀκριβῆ ἐξέτασιν καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοὺς δαίμονας, τότε αὐτοὶ οἱ δαίμονες ἐνήργησαν διὰ τῶν εὐχαριστουμένων εἰς τὴν κακίαν ἀνθρώπων νὰ τὸν φονεύσουν ὡς ἄθεον καὶ ἀσεβῆ, λέγοντες ὅτι εἰσάγει 4 καινὰ δαιμόνια⁷. Παρομοίως ἐνεργοῦν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἡμῶν. Διότι ταῦτα δὲν ἠλέγχθησαν μόνον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὑπ' τοῦ λόγου διὰ τοῦ Σωκράτους, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν βαρβάρων ὑπὸ αὐτοῦ τούτου τοῦ Λόγου, λαβόντος μορφήν καὶ γενομένου ἀνθρώπου καὶ ὀνομασθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς τοῦτον πεισθέντες ἡμεῖς, λέγομεν ὅτι οἱ πράξαντες ταῦτα δαίμονες ὄχι μόνον δὲν εἶναι θεοί, ἀλλ' εἶναι κακοὶ καὶ ἀνόσιοι δαίμονες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν κἄν ὁμοίας τὰς πράξεις μὲ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ποθοῦν τὴν ἀρετήν.

6,1 Οὕτω δὲ ἀποκαλούμεθα καὶ ἄθεοι. Καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὡς πρὸς τοὺς τοιούτους νομιζομένους θεοὺς εἴμεθα ἄθεοι, ἀλλὰ δὲν εἴμεθα ὡς πρὸς τὸν ἀληθέστατον καὶ πατέρα τῆς δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ ἀπηλλαγμένον 2 κακίας Θεόν. Σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν ἐκεῖνον καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ προελθόντα Υἱόν καὶ τὸν διδάξαντα ἡμᾶς ταῦτα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἀγγέλων οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν αὐτὸν καὶ εἶναι ἐξωμοιωμένοι μὲ αὐτόν, καὶ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, τιμῶντες αὐτοὺς μὲ λόγον καὶ ἀλήθειαν καὶ διδάσκοντες περὶ αὐτῶν δαψιλῶς εἰς πάντα ἐπιθυμοῦντα, ὅπως ἐδιδάχθημεν.

7. Ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ Σωκράτους ἦτο ἀκριβῶς ὅτι δὲν παραδέχεται τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως, εἰσάγει καινὰ δαιμόνια καὶ διαφθείρει τοὺς νέους, Πλάτωνος Ἀπολογία 24 Β.

- 7,1 Ἄλλά, φήσει τις, ἤδη τινὲς ληφθέντες ἠλέγχθησαν κακοῦργοι.
 2 Καὶ γὰρ πολλοὺς πολλάκις, ὅταν ἐκάστοτε τῶν κατηγορουμένων τὸν βίον ἐξετάζητε, ἀλλ' οὐ διὰ τοὺς προελεγεθέντας καταδικάζετε.
 3 Καθόλου μὲν οὖν κάκεινο ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὄν τρόπον οἱ ἐν Ἑλλησι τὰ αὐτοῖς ἀρεστὰ δογματίσαντες ἐκ παντὸς τῷ ἐνὶ ὀνόματι φιλοσοφίας προσαγορεύονται, καίπερ τῶν δογμάτων ἐναντίων ὄντων, οὕτω καὶ τῶν ἐν βαρβάροις γενομένων καὶ δοξάντων σοφῶν τὸ ἐπικατηγορούμενον ὄνομα κοινόν ἐστι· Χριστιανοὶ γὰρ πάντες προσαγορεύονται.
 4 Ὅθεν πάντων τῶν καταγγελλομένων ὑμῖν τὰς πράξεις κρίνεσθαι ἀξιοῦμεν, ἵνα ὁ ἐλεγεθεὶς ὡς ἀδικὸς κολάζεται, ἀλλὰ μὴ ὡς Χριστιανός· ἐὰν δέ τις ἀνέλεγκτος φάνηται, ἀπολύηται ὡς Χριστιανός οὐδὲν ἀδικῶν. Οὐ γὰρ τοὺς κατηγοροῦντας κολάζειν ὑμᾶς ἀξιώσομεν· ἀρκοῦνται γὰρ τῇ προσοῦσῃ πονηρίᾳ καὶ τῇ τῶν καλῶν ἀγνοίᾳ.
 8,1 Λογίσασθε δ' ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν ταῦτα ἔφημεν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἶναι ἀρνεῖσθαι ἐξεταζομένους. Ἄλλ' οὐ βουλόμεθα ζῆν ψευδολογῶντες· τοῦ γὰρ αἰωνίου καὶ καθαροῦ βίου ἐπιθυμοῦντες τῆς μετὰ Θεοῦ τοῦ πάντων Πατρὸς καὶ δημιουργοῦ διαγωγῆς ἀντιποιοῦμεθα, καὶ σπεύδομεν ἐπὶ τὸ ὁμολογεῖν, οἱ πεπεισμένοι καὶ πιστεύοντες τυχεῖν τούτων δύνασθαι τοὺς τὸν Θεὸν δι' ἔργων πείσαντας, ὅτι αὐτῷ εἶποντο καὶ τῆς παρ' αὐτῷ διαγωγῆς ἤρων, ἔνθα κακία οὐκ ἀντιτυπεῖ. Ὡς μὲν οὖν διὰ βραχέων εἶπεῖν, ἃ τε προσδοκῶμεν καὶ μεμαθήκαμεν διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ διδάσκομεν ταῦτά ἐστι. Πλάτων δὲ ὁμοίως ἔφη Ραδάμανθυν καὶ Μίνω κολάσειν τοὺς ἀδίκους παρ' αὐτοὺς ἐλθόντας· ἡμεῖς δὲ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα φαμεν γενήσεσθαι, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς αὐτοῖς σώμασι μετὰ τῶν ψυχῶν γινόμε-

3 προελεγεθέντας X προλεχθέντας E.

7,1 Ἄλλὰ θὰ εἶπη κανεῖς ὅτι ἤδη μερικοὶ Χριστιανοὶ συλλη-
 φθέντες ἀπεδείχθησαν κακοῦργοι. Βεβαίως σεῖς, ἀφοῦ ἐξετά-
 2 σετε τὴν διαγωγὴν τῶν κατηγορουμένων, καταδικάζετε πολ-
 λούς πολλὰκις, ἀλλ' ὄχι ἐξ αἰτίας τῶν προαποδειχθέντων κα-
 3 κούργων. Λοιπὸν δεχόμεθα γενικῶς καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, ὅπως οἱ
 μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διδάξαντες τὰ ἀρεστὰ εἰς αὐτοὺς καλοῦν-
 ται ὅλοι μὲ ἐν ὄνομα φιλόσοφοι, μολονότι τὰ διδάγματα τῶν εἶ-
 ναι ἐνάντια πρὸς ἄλληλα, οὕτω καὶ τὸ εἰς τοὺς σοφούς, οἱ
 ὅποιοι ἀνεδείχθησαν καὶ ἀνεγνωρίσθησαν μεταξὺ τῶν βαρβά-
 ρων, ἀποδιδόμενον ὄνομα εἶναι κοινόν· διότι ὀνομάζονται ὅλοι
 4 Χριστιανοί. Ὅθεν ζητοῦμεν νὰ κρίνονται αἱ πράξεις ὅλων τῶν
 καταγγελλομένων εἰς σᾶς, οὕτως ὥστε νὰ τιμωρῆται ὁ ἀποδει-
 χθεὶς ὡς ἄδικος, ἀλλ' ὄχι ὡς Χριστιανός· ἐὰν δὲ φανῆ κανεῖς
 ἀθῶος, νὰ ἀπολύεται διότι δὲν ἀδικεῖ τίποτε μὲ τὴν ιδιότητά
 5 του ὡς Χριστιανοῦ. Βεβαίως δὲν θὰ ἀπαιτήσωμεν νὰ τιμωρήσε-
 τε τοὺς κατηγοροὺς μας, διότι τοὺς ἀρκεῖ ἡ ἐνυπάρχουσα εἰς
 αὐτοὺς πονηρία καὶ ἀγνοία τῶν καλῶν.

8, 1 Ὅτι δὲ εἶπομεν ταῦτα πρὸς ἰδικὴν σας χάριν, ἀντιληφθῆτε
 το ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι εἰς χεῖρας μας νὰ ἀρνούμεθα τὴν ιδιότητα
 2 τοῦ Χριστιανοῦ, ὅταν δικαζώμεθα. Ἄλλὰ δὲν τὸ πράττομεν,
 διότι δὲν θέλομεν νὰ ζῶμεν ψευδολογοῦντες. Ἐπιθυμοῦντες
 αἰώνιον καὶ καθαρὸν βίον, ἐπιζητοῦμεν τὴν διαμονὴν μετὰ τοῦ
 Θεοῦ, τοῦ Πατρὸς καὶ Δημιουργοῦ τοῦ σύμπαντος, καὶ σπεύδο-
 μεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅσοι εἴμεθα πεπεισμένοι καὶ πιστεύομεν
 ὅτι δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο οἱ πείσαντες τὸν Θεὸν δι' ἔρ-
 γων ὅτι τὸν ἠκολούθουν καὶ ἐπόθουν τὴν μετ' αὐτοῦ διαμονήν,
 3 ὅπου δὲν ἐπηρεάζει ἡ κακία. Ἐν συντομίᾳ λοιπὸν αὐτὰ εἶναι
 ἐκεῖνα, τὰ ὅποια προσδοκῶμεν καὶ ἔχομεν μάθει παρὰ τοῦ Χρι-
 4 στοῦ καὶ διδάσκομεν. Ὁ δὲ Πλάτων ὁμοίως εἶπεν ὅτι ὁ Ραδά-
 μανθος καὶ ὁ Μίνως θὰ τιμωρήσουν τοὺς ἀδίκους οἱ ὅποιοι ἔρ-
 χονται πρὸς αὐτούς⁸. ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι θὰ γίνῃ τὸ ἴδιον
 πρᾶγμα, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, θὰ παρουσιασθοῦν κατὰ τὰ ἴδια
 σώματα μὲ τὰς ψυχὰς καὶ θὰ τιμωρηθοῦν μὲ αἰωνίαν κόλασιν,

νῶν καὶ αἰωνίαν κόλασιν κολασθησομένων, ἀλλ' οὐχὶ χιλιονταετῆ
 5 περίοδον, ὡς ἐκεῖνος ἔφη, μόνον. Εἰ μὲν οὖν ἄπιστον ἢ ἀδύνατον
 τοῦτο φήσει τις, πρὸς ἡμᾶς ἤδε ἢ πλάνη ἐστὶν ἀλλ' οὐ πρὸς ἕτερον,
 μέχρις οὗ ἔργω μηδὲν ἀδικοῦντες ἐλεγχόμεθα.

9,1 Ἀλλ' οὐδὲ θυσίαις πολλαῖς καὶ πλοκαῖς ἀνθῶν τιμῶμεν οὐδὲ
 ἀνθρωποὶ μορφώσαντες καὶ ἐν ναοῖς ἰδρύσαντες θεοὺς προσωνθ-
 μασαν, ἐπεὶ ἄψυχα καὶ νεκρὰ ταῦτα γινώσκουμεν καὶ Θεοῦ μορφὴν
 μὴ ἔχοντα (οὐ γὰρ τοιαύτην ἠγούμεθα τὸν Θεὸν ἔχειν τὴν μορφὴν,
 ἣν φασὶ τινες εἰς τιμὴν μεμιμῆσθαι), ἀλλ' ἐκείνων τῶν φανέντων
 2 κακῶν δαιμόνων καὶ ὀνόματα καὶ σχήματα ἔχειν. Τί γὰρ δεῖ εἰδό-
 σιν ὑμῖν λέγειν, ἃ τὴν ὕλην οἱ τεχνῖται διατιθέασιν ζέοντες καὶ τέ-
 μνοντες καὶ χωνεύοντες καὶ τύπτοντες; Καὶ ἐξ ἀτίμων πολλάκις
 σκευῶν διὰ τέχνης τὸ σχῆμα μόνον ἀλλάξαντες καὶ μορφοποιήσαν-
 3 τες θεοὺς ἐπονομάζουσιν. Ὅπερ οὐ μόνον ἄλογον ἠγούμεθα, ἀλλὰ
 καὶ ἐφ' ὕβρει τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι, ὃς ἄρρητον δόξαν καὶ μορφὴν
 ἔχων ἐπὶ φθαρτοῖς καὶ δεομένοις θεραπείας πράγμασιν ἐπονομάζε-
 4 ται. Καὶ ὅτι οἱ τούτων τεχνῖται ἀσελεγεῖς τε καὶ πᾶσαν κακίαν, ἵνα
 μὴ καταριθμῶμεν, ἔχουσιν, ἀκριβῶς ἐπίστασθε· καὶ τὰς ἑαυτῶν
 5 παιδίσκας συνεργαζομένας φθείρουσιν. Ὡς τῆς ἐμβροντησίας, ἀν-
 θρώπους ἀκολάστους θεοὺς εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι πλάσσειν λέγε-
 σθαι καὶ μεταποιεῖν, καὶ τῶν ἱερῶν, ἐνθα ἀνατίθενται, φύλακας
 τοιούτους καθιστάναι, μὴ συννορῶντας ἀθέμιτον καὶ τὸ νοεῖν ἢ λέ-
 γειν ἀνθρώπους θεῶν εἶναι φύλακας.

0,1 Ἀλλ' οὐ δέεσθαι τῆς παρὰ ἀνθρώπων ὑλικῆς προσφορᾶς προσ-
 ειλῆφμεν τὸν Θεόν, αὐτὸν παρέχοντα πάντα ὀρῶντες· ἐκείνους
 δὲ προσδέχεσθαι αὐτὸν μόνον δεδιδάγμεθα καὶ πεπείσμεθα καὶ πι-
 στεύομεν, τοὺς τὰ προσόντα αὐτῷ ἀγαθὰ μιμουμένους, σωφροσύ-

ἀλλ' ὄχι μόνον διὰ μίαν χιλιετῆ περίοδον, ὅπως εἶπεν ἐκεῖνος.

5 Ἐὰν λοιπὸν εἶπη κανεῖς ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπίστευτον καὶ ἀδύνατον, ἢ πλάνη ἀφορᾶ εἰς ἡμᾶς καὶ ὄχι εἰς ἄλλον, ἐφ' ὅσον δὲν ἀποδειχθῆ ὅτι ἀδικοῦμεν δι' ἔργων.

9,1 Βεβαίως δὲν τιμῶμεν μὲ ἀφθόνους θυσίας καὶ ἀνθοδέσμας αὐτὰ τὰ ὅποια κατεσκευάσαν καὶ ἔστησαν εἰς ναοὺς ἀνθρωποὶ καὶ τὰ ὠνόμασαν θεοὺς, ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι ταῦτα εἶναι ἄψυχα καὶ νεκρά, δὲν ἔχουν μορφήν Θεοῦ (διότι δὲν νομίζομεν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει τοιαύτην μορφήν, τὴν ὁποίαν μερικοὶ λέγουν ὅτι ἔχουν μιμηθῆ χάριν τιμῆς), ἀλλ' ἔχουν ὀνόματα καὶ σχήματα
2 ἐκείνων τῶν φανέντων κακῶν δαιμόνων. Τί χρειάζεται ἄλλωστε νὰ σᾶς ἀναφέρω, ἀφοῦ τὸ γνωρίζετε, πῶς ἐπεξεργάζονται τὴν ὕλην οἱ τεχνῖται, ξέοντες, τέμνοντες, χωνεύοντες καὶ κτυπῶντες; Καὶ ἀπὸ ἄτιμα σκεύη πολλάκις ἀλλάσسونτες ἀπλῶς τὸ σχῆμα καὶ μεταμορφώνοντες αὐτό, κατασκευάζουν ἀντικείμενα
3 τὰ ὅποια ὀνομάζουν θεοὺς. Τοῦτο ὄχι μόνον θεωροῦμεν παράλογον, ἀλλὰ καὶ ὅτι γίνεται πρὸς ἐξύβρισιν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος, ἔχων ἄρρητον δόξαν καὶ μορφήν, δίδει τὸ ὄνομά του εἰς πρά-
4 γματα φθαρτὰ καὶ ἔχοντα ἀνάγκην ὑπηρεσίας. Ὅτι οἱ τεχνῖται τούτων εἶναι ἀσελγεῖς καὶ ἔχουν πᾶσαν κακίαν, διὰ νὰ μὴ λεπτολογῶμεν, τὸ γνωρίζετε μὲ ἀκρίβειαν· διαφθείρουν ἀκόμη
5 καὶ τὰς δούλας τῶν αἰ ὅποια ἐργάζονται μαζὶ μὲ αὐτοῦς. Ὅποια παράνοια, ἀκόλαστοι ἀνθρωποὶ νὰ λέγωνται ὅτι πλάσσουν καὶ μεταποιοῦν θεοὺς πρὸς προσκύνησιν, καὶ νὰ καθιστᾶτε τοιούτους ἀνθρώπους φύλακας τῶν ἱερῶν, ὅπου ἀφιερώνονται ἐκεῖνα, μὴ ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι εἶναι ἀθέμιτον ἀκόμη καὶ τὸ νὰ σκέπτεται ἢ νὰ λέγη κανεῖς ὅτι ἀνθρωποὶ γίνονται φύλακες θεῶν.

10,1 Ἄλλ' ἡμεῖς ἔχομεν μάθει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν ὑλικῶν προσφορῶν ἀπὸ ἀνθρώπους, τὸν βλέπομεν νὰ παρέχη αὐτὸς τὰ πάντα· ἔχομεν δὲ διδαχθῆ καὶ εἴμεθα πεπεισμένοι καὶ πιστεύομεν ὅτι δέχεται μόνον ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μιμοῦνται τὰ ἀγαθὰ του προσόντα, σωφροσύνην, δικαιοσύνην, φιλάνθρω-

νην καὶ δικαιοσύνην καὶ φιλανθρωπίαν καὶ ὅσα οἰκειᾶ Θεῷ ἐστι,
 2 τῷ μηδενὶ ὀνόματι θετῷ καλουμένῳ. Καὶ πάντα τὴν ἀρχὴν ἀγαθὸν
 ὄντα δημιουργῆσαι αὐτὸν ἐξ ἀμόρφου ὕλης δι' ἀνθρώπους δεδιδά-
 γμεθα· οἳ ἂν ἀξίους τῷ ἐκείνου βουλευμάτι ἑαυτοὺς δι' ἔργων δεί-
 ξωσι, τῆς μετ' αὐτοῦ ἀναστροφῆς καταξιωθῆναι προσειλήφαμεν
 3 συμβασιλεύοντας, ἀφάρτους καὶ ἀπαθεῖς γενομένους. Ὅν τρόπον
 γὰρ τὴν ἀρχὴν οὐκ ὄντας ἐποίησε, τὸν αὐτὸν ἡγούμεθα τρόπον διὰ
 τὸ ἐλέσθαι τοὺς αἰρουμένους τὰ αὐτῷ ἀρεστὰ καὶ ἀφθαρσίας καὶ
 4 συνουσίας καταξιωθῆναι. Τὸ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι οὐχ ἡμέ-
 τερον ἦν, τὸ δ' ἐξακολουθῆσαι οἷς φίλον αὐτῷ αἰρουμένους δι' ὧν
 αὐτὸς ἐδωρήσατο λογικῶν δυνάμεων πείθει τε καὶ εἰς πίστιν ἄγει
 5 ἡμᾶς, ἡμέτερον. Καὶ ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἡγούμεθα εἶναι τὸ
 μὴ εἶργεσθαι ταῦτα μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ προτρέπεσθαι ἐπὶ ταῦτα.
 6 Ἐπερ γὰρ οὐκ ἠδυνήθησαν οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι πρᾶξαι, ταῦτα ὁ
 λόγος θεῖος ὧν εἰργάσατο, εἰ μὴ οἱ φαῦλοι δαίμονες κατεσκεδάσαν
 πολλὰ ψευδῆ καὶ ἄθεα κατηγορήματα, σύμμαχον λαβόντες τὴν ἐν
 ἐκάστῳ κακὴν πρὸς πάντα καὶ ποικίλην φύσει ἐπιθυμίαν, ὧν οὐ-
 δὲν πρόσεστιν ἡμῖν.

11,1 Καὶ ὑμεῖς, ἀκούσαντες βασιλείαν προσδοκῶντας ἡμᾶς, ἀκρί-
 τως ἀνθρώπινον λέγειν ἡμᾶς ὑπειλήφατε, ἡμῶν τὴν μετὰ Θεοῦ λε-
 γόντων, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἀνεταζομένου ὑφ' ὑμῶν ὁμολογεῖν εἶναι
 Χριστιανούς, γινώσκοντες τῷ ὁμολογοῦντι θάνατον τὴν ζημίαν
 2 κεῖσθαι, φαίνεται. Εἰ γὰρ ἀνθρώπινον βασιλείαν προσεδοκῶμεν,
 κἂν ἠρνούμεθα, ὅπως μὴ ἀναιρώμεθα, καὶ λανθάνειν ἐπειρώμεθα,
 ὅπως τῶν προσδοκωμένων τύχωμεν· ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ εἰς τὸ νῦν τὰς
 ἐλπίδας ἔχομεν, ἀναιρούντων οὐ πεφροντίκαμεν τοῦ καὶ πάντως
 ἀποθανεῖν ὀφειλομένου.

12 ἡμέτερον προστίθ. X

9. Ἡ περὶ δημιουργίας ἀντίληψις τοῦ Ἰουστίνου εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸν Πλάτωνα· αὕτη γίνεται ὄχι ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀλλ' ἐξ ἀμόρφου ὕλης.

2 πían, καὶ ὅσα ἄλλα εἶναι οἴκεια εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος δὲν κα-
 λεῖται μὲ κανέν δοτὸν ὄνομα. Καὶ ἔχομεν διδαχθῆ ὅτι λόγῳ τῆς
 ἀγαθότητός του ἐδημιούργησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὰ πάντα ἐξ
 ἀμόρφου ὕλης χάριν τῶν ἀνθρώπων⁹ καὶ ἔχομεν μάθει ὅτι, ἐὰν
 οὗτοι παρουσιάσουν ἑαυτοὺς ἀξίους τοῦ σχεδίου του δι' ἔργων,
 3 θὰ καταξιοθοῦν τῆς μετ' αὐτοῦ συναναστροφῆς συμβασιλεύον-
 τες, ἀφοῦ γίνουν ἀφθαρτοὶ καὶ ἀπαθεῖς. Διότι καθ' ὃν τρόπον
 εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅταν δὲν ὑπῆρχομεν, μᾶς ἔπλασεν, κατὰ τὸν
 ἴδιον τρόπον νομίζομεν ὅτι οἱ ἐκλέγοντες τὰ ἀρεστὰ εἰς αὐτὸν
 θὰ καταξιοθοῦν διὰ τὴν ἐκλογὴν των ταύτην καὶ ἀφθαρσίας καὶ
 4 κοινωνίας μετ' αὐτοῦ. Διότι τὸ νὰ γίνωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν
 ἦτο ἰδικόν μας ἔργον· τὸ νὰ ἀκολουθοῦμεν ὁμῶς τὰ ἀγαπητὰ εἰς
 αὐτὸν ἐκλέγοντες ταῦτα διὰ τῶν λογικῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας
 ἐδώρησεν αὐτὸς καὶ μὲ τὰς ὁποίας πείθει καὶ ὀδηγεῖ ἡμᾶς εἰς
 5 πίστιν, εἶναι ἰδικόν μας ἔργον. Νομίζομεν δὲ ὅτι εἶναι πρὸς τὸ
 καλὸν ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὸ ὅτι δὲν ἐμποδίζονται νὰ μανθά-
 6 νουν ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ὅτι προτρέπονται πρὸς ταῦτα. Διότι ὅσα
 δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πράξουν οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι, ταῦτα θὰ ἐξε-
 τέλει ὁ Λόγος, θεῖος ὢν, ἐὰν οἱ φαῦλοι δαίμονες δὲν εἶχον δια-
 δώσει πολλὰς ψευδεῖς καὶ ἀσεβεῖς κατηγορίας, εὐρόντες σύμ-
 μαχον τὴν εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον ὑπάρχουσαν ἐμφύτως κακὴν
 καθ' ὅλα καὶ ποικίλην ἐπιθυμίαν, διὰ πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν
 προσιδιάζουν εἰς ἡμᾶς.

11,1 Σεῖς δέ, ἀκούσαντες ὅτι ἀναμένομεν βασιλείαν, ὑπεθέσατε
 ἀκρίτως ὅτι ἐννοοῦμεν ἀνθρωπίνην, ἐνῶ ἡμεῖς ἐννοοῦμεν τὴν
 μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ἐξετα-
 ζόμενοι ἀπὸ ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ὅτι εἴμεθα Χριστιανοί, ἂν καὶ
 γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὸν ὁμολογοῦντα ἐπιβάλλεται ἡ ποινὴ τοῦ
 2 θανάτου. Διότι ἐὰν ἀνεμένομεν ἀνθρωπίνην βασιλείαν, θὰ
 ἠρνούμεθα τοῦλάχιστον, διὰ νὰ μὴ φονευθῶμεν, καὶ θὰ ἐφρον-
 τίζομεν νὰ ζῶμεν κρυφίως, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ προσδοκώμε-
 να. Ἐπειδὴ ὁμῶς δὲν θέτομεν εἰς τὰ παρόντα τὰς ἐλπίδας μας,
 δὲν ἀνησυχήσαμεν ἀπὸ τὸ ὅτι μᾶς ἐκτελεῖτε, ἐφ' ὅσον μάλιστα
 ὅπωςδήποτε χρέος εἶναι νὰ ἀποθάνωμεν.

12,1 Ἄρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων
 μᾶλλον ἀνθρώπων, οἷ ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν Θεὸν κακόερ-
 γον ἢ πλεονέκτην ἢ ἐπίβουλον ἢ ἐνάρετον ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκα-
 2 πορεύεσθαι. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἄνθρωποι ταῦτα ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν
 τις τὴν κακίαν πρὸς ὀλίγον ἠρεῖτο, γινώσκων πορεύεσθαι ἐπ' αἰω-
 νίαν διὰ πυρὸς καταδίκην, ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου ἑαυτὸν συνεῖχε
 καὶ ἐκόσμει ἀρετῇ, ὅπως τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τύχη ἀγαθῶν καὶ
 3 τῶν κολαστηρίων ἀπηλλαγμένος εἶη. Οἷ γὰρ διὰ τοὺς ὑφ' ὑμῶν
 κειμένους νόμους καὶ κολάσεις πειρῶνται λανθάνειν ἀδικοῦντες,
 ἀνθρώπους δ' ὄντας λανθάνειν ὑμᾶς δυνατὸν ἐπιστάμενοι ἀδικοῦ-
 σιν, εἰ ἔμαθον καὶ ἐπείσθησαν Θεὸν ἀδύνατον εἶναι λαθεῖν τι, οὐ
 μόνον πραττόμενον ἀλλὰ καὶ βουλευόμενον, κἂν διὰ τὰ ἐπικείμενα
 4 ἐκ παντὸς τρόπου κόσμιοι ἦσαν, ὡς καὶ ὑμεῖς συμφήσετε. Ἄλλ'
 εοίκατε δεδιέναι μὴ πάντες δικαιοπραγήσωσι, καὶ ὑμεῖς οὐδ' κολά-
 ζητε ἔτι οὐχ ἔξετε· δημίων δ' ἂν εἶη τὸ τοιοῦτον ἔργον, ἀλλ' οὐκ
 5 ἀρχόντων ἀγαθῶν. Πεπείσμεθα δ' ἐκ δαιμόνων φαύλων, οἷ καὶ
 παρὰ τῶν ἀλόγως βιούντων αἰτοῦσι θύματα καὶ θεραπείας, καὶ
 ταῦτα, ὡς προέφημεν, ἐνεργεῖσθαι· ἀλλ' οὐχ ὑμᾶς, οἷ γε εὐσεβείας
 6 καὶ φιλοσοφίας ὀρέγεσθε, ἄλογόν τι πρᾶξαι ὑπειλήφαμεν. Εἰ δὲ καὶ
 ὑμεῖς ὁμοίως τοῖς ἀνοήτοις τὰ ἔθη πρὸ τῆς ἀληθείας τιμᾶτε, πράτ-
 τετε ὃ δύνασθε· τοσοῦτον δὲ δύνανται καὶ ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀλη-
 7 θείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λησταὶ ἐν ἐρημίᾳ. Ὅτι δ' οὐ καλ-
 λιερήσετε, ὃ λόγος ἀποδείκνυσιν, οὐ βασιλικώτατον καὶ δικαιοτά-
 8 τον ἄρχοντα μετὰ τὸν γεννήσαντα Θεὸν οὐδένα οἶδαμεν ὄντα. Ὅν
 γὰρ τρόπον διαδέχεσθαι πενίας ἢ πάθη ἢ ἀδοξίας πατρικὰς ὑφαι-

9 οἷ X οὐ E

10. Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην, ἀλλὰ διὰ τῆς προβολῆς τῆς ἐσωτερικῆς ψυχι-
 κῆς εἰρήνης τῶν Χριστιανῶν.

- 12,1 Εἴμεθα δὲ βοηθοὶ καὶ σύμμαχοί σας εἰς τὴν εἰρήνην¹⁰ περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἡμεῖς οἱ ὅποιοι φρονοῦμεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴν τοῦ Θεοῦ κακοῦργος ἢ πλεονέκτης ἢ ἐπίβουλος ἢ ἐνάρετος καὶ ὅτι ἕκαστος θὰ πορευθῆ εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν
- 2 πράξεών του. Ἐὰν ἐγνώριζον ταῦτα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, κανεῖς δὲν θὰ ἐξέλεγε τὴν κακίαν ἔστω καὶ δι' ὀλιγον χρόνον, διότι θὰ ἐγνώριζε ὅτι πορεύεται εἰς αἰωνίαν καταδίκην διὰ πυρός, ἀλλὰ θὰ συνεκράτει ἑαυτὸν καὶ θὰ τὸν ἐστόλιζε δι' ἀρετῆς μὲ πάντα τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιτύχη τὰ παρὰ Θεοῦ ἀγαθὰ καὶ ἀπαλλαγῆ
- 3 τῶν τιμωριῶν. Ὅσοι προσπαθοῦν νὰ ἀποκρύψουν ὅτι ἀδικοῦν ἐξ αἰτίας τῶν ἀπὸ σαῶς τεθειμένων νόμων καὶ ποινῶν, ἀδικοῦν δὲ διότι γνωρίζουν ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν σας, ἀφοῦ εἴσθε ἄνθρωποι, ἐὰν ἐμάνθανον καὶ ἐπείθοντο ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ διαφύγη κάτι τὴν προσοχὴν τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον πραττόμενον ἀλλὰ καὶ σχεδιαζόμενον, θὰ ἦσαν μὲ πᾶσαν θυσίαν κόσμιοι, ἔστω καὶ μόνον διὰ τὰς συνεπειάς, ὅπως
- 4 θὰ συμφωνήσετε καὶ σεῖς. Ἀλλὰ φαίνεται νὰ φοβῆσθε μήπως γίνουν ὅλοι δίκαιοι, καὶ τότε σεῖς δὲν θὰ ἔχετε πλέον ποίους νὰ τιμωρήσετε· τοῦτο ὅμως θὰ ἦτο ἔργον δημίων, ὄχι ἀρχόντων
- 5 ἀγαθῶν. Εἴμεθα δὲ πεπεισμένοι ὅτι καὶ ταῦτα ἐνεργοῦνται, ὅπως προείπομεν, ἀπὸ δαίμονας φαύλους, οἱ ὅποιοι ζητοῦν θύματα καὶ περιποιήσεις καὶ ἀπὸ τοὺς ἀλόγως ζῶντας· ἀλλὰ δὲν νομίζομεν ὅτι θὰ πράξετε σεῖς κάτι ἄλογον, ἀφοῦ ποθεῖτε εὐσέβειαν καὶ φιλοσοφίαν.
- 6 Ἐὰν δὲ προτιμᾶτε καὶ σεῖς, ὅπως οἱ ἀνόητοι, τὰς συνηθείας ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, πράττετε ὅ,τι δύνασθε· τόσον δὲ δύνανται νὰ πράξουν καὶ ἄρχοντες προτιμῶντες τὴν δόξαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ὅσον ληστὰι εἰς τὴν ἐρημίαν. Ὅτι δὲ δὲν θὰ ἐπιτύχουν, τὸ ἀποδεικνύει ὁ Λόγος, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομεν κανένα ἄρχοντα νὰ εἶναι βασιλικώτερος καὶ δικαιοτάτος μετὰ τὸν γεννήσαντα αὐτὸν Θεόν. Καθ' ὃν τρόπον ὅλοι προσπαθοῦν ν' ἀποφεύγουν νὰ κληρονομοῦν τὴν πενίαν, τὰ πάθη καὶ τὴν κακοφη-
- 8

ροῦνται πάντες, οὕτω καὶ ὅσα ἂν ὑπαγορεύσῃ ὁ λόγος μὴ δεῖν αἰ-
 9 ρεῖσθαι ὁ νουνεχῆς οὐχ αἰρήσεται. Γενήσεσθαι ταῦτα πάντα προεῖ-
 πε, φημί, ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος καὶ τοῦ Πατρὸς πάντων καὶ δε-
 σπότης Θεοῦ Υἱὸς καὶ ἀπόστολος ὢν Ἰησοῦς Χριστός, ἀφ' οὗ καὶ
 10 τὸ Χριστιανοὶ ἐπονομάζεσθαι ἐσχήκαμεν. Ὅθεν καὶ βέβαιοι γινό-
 μεθα πρὸς τὰ δεδίδαγμένα ὑπ' αὐτοῦ πάντα, ἐπειδὴ ἔργῳ φαίνεται
 γινόμενα ὅσα φθάσας γενέσθαι προεῖπεν· ὅπερ Θεοῦ ἔργον ἐστὶ,
 πρὶν ἢ γενέσθαι εἰπεῖν καὶ οὕτω δειχθῆναι γινόμενον ὡς προεῖρη-
 11 ται. Ἦν μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τούτοις παυσαμένους μηδὲν προστιθέ-
 νοι, λογισαμένους ὅτι δίκαιά τε καὶ ἀληθῆ ἀξιούμεν· ἀλλ' ἐπεὶ γνωρίζο-
 μεν οὐ ρᾶον ἀγνοία κατεχομένην ψυχὴν συντόμως μεταβάλλειν,
 ὑπὲρ τοῦ πεῖσαι τοὺς φιλαλήθεις μικρὰ προσθεῖναι προεθυμήθη-
 μεν, εἰδότες ὅτι οὐκ ἀδύνατον ἀληθείας παρατεθείσης ἀγνοίαν φυ-
 γεῖν.

13,1 Ἄθεοι μὲν οὖν ὡς οὐκ ἐσμεν, τὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παν-
 τὸς σεβόμενοι, ἀνενδεῆ αἱμάτων καὶ σπονδῶν καὶ θυμιαμάτων, ὡς
 ἐδιδάχθημεν λέγοντες, λόγῳ εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας ἐφ' οἷς προσφε-
 ρόμεθα πᾶσιν, ὅση δύναμις, αἰνοῦντες, μόνην ἀξίαν αὐτοῦ τιμὴν
 ταύτην παραλαβόντες, τὸ τὰ ὑπ' ἐκείνου εἰς διατροφήν γενόμενα οὐ
 2 πυρὶ δαπανᾶν, ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς δεομένοις προσφέρειν, ἐκείνῳ
 δὲ εὐχαρίστους ὄντας διὰ λόγου πομπᾶς καὶ ὕμνους πέμπειν ὑπὲρ
 τε τοῦ γεγονέναι καὶ τῶν εἰς εὐρωστίαν πόρων πάντων, ποιότητων
 μὲν γενῶν καὶ μεταβολῶν ὠρῶν, καὶ τοῦ πάλιν ἐν ἀφθαρσίᾳ γενέ-
 σθαι διὰ πίστιν τὴν ἐν αὐτῷ αἰτήσεις πέμποντες, τίς σωφρονῶν
 3 οὐχ ὁμολογήσει; Ἐὖν διδάσκαλόν τε τούτων γενόμενον ἡμῖν καὶ εἰς
 ταῦτο γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου
 Πιλάτου, τοῦ γενομένου ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπὶ χρόνους Τιβερίου Καίσαρος
 ἐπιτρόπου, Υἱὸν αὐτοῦ τοῦ ὄντως Θεοῦ μαθόντες καὶ ἐν δευτέρᾳ

11. Πρόκειται περὶ τῶν λιτανειῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν λατρευτικῶν συνά-
 ξων, ὅχι κατ' ἀνάγκην τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

12. Μέρος τοῦ συμβόλου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιοῖ ὁ Ἰουστίνος εἰς τὴν κοινό-
 τητά του.

9 μίαν τῶν προγόνων, οὕτω καὶ ὅσα ὀρίση ὁ Λόγος ὅτι δὲν πρέ-
 πει νὰ ἐκλέξη ὁ σῶφρων, δὲν θὰ τὰ ἐκλέξη. Προεῖπεν ὅτι ὅλα
 αὐτὰ θὰ γίνουν, λέγω, ὁ διδάσκαλός μας καὶ υἱὸς τοῦ Πατρὸς
 ὄλων καὶ δεσπότης Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἀπόστολος Ἰησοῦς
 10 Χριστός, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐλάβομεν καὶ τὸ ὄνομα τῶν Χριστια-
 νῶν. Εἴμεθα δὲ βέβαιοι ὅτι ὅλα τὰ διδαχθέντα ὑπ' αὐτοῦ εἶναι
 ἀληθῆ ἐκ τοῦ ὅτι ὅσα προεῖπε φαίνονται πραγματοποιούμενα
 ἀμέσως· εἶναι δὲ ἔργον Θεοῦ τὸ νὰ εἴπη πράγματα, πρὶν γίνουν,
 11 καὶ ταῦτα νὰ ἀποδειχθοῦν ὅτι ἐγιναν ὅπως προελέχθη. Θὰ ἦτο
 δυνατὸν βεβαίως νὰ σταματήσωμεν αὐτὰ χωρὶς νὰ προσθέσω-
 μεν τίποτε, σκεπτόμενοι ὅτι ζητοῦμεν δίκαια καὶ ἀληθῆ· ἀλλ'
 ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ μεταβάλλη κανεὶς
 καρδίαν κατεχομένην ἀπὸ ἄγνοιαν, ἐφιλοτιμήθημεν νὰ προσθέ-
 σωμεν ὀλίγα διὰ νὰ πείσωμεν τοὺς φίλους τῆς ἀληθείας, γνωρί-
 ζοντες ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ διαφύγη κανεὶς τὴν ἄγνοιαν
 ὅταν ἀντιπαραταχθῆ εἰς αὐτὴν ἢ ἀλήθεια.

13,1 Ποῖος σῶφρων ἄνθρωπος δὲν θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν εἴμε-
 θα ἄθεοι, ἀφοῦ σεβόμεθα τὸν Δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος, λέ-
 γοντες αὐτὸν ἀνενδεῆ αἱματηρῶν θυσιῶν καὶ σπονδῶν καὶ θυ-
 μιαιμάτων, ὅπως ἐδιδάχθημεν, ὑμνοῦντες κατὰ δύναμιν αὐτὸν μὲ
 λόγον εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας δι' ὅλα ὅσα μᾶς προσφέρει, μα-
 θόντες ὅτι μοναδικὴ ἀξία τιμὴ δι' αὐτὸν εἶναι τὸ νὰ μὴ δαπανῶ-
 μεν εἰς τὸ πῦρ τὰ καμωμένα ἀπὸ ἐκεῖνον πρὸς διατροφήν, ἀλλὰ
 νὰ τὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τοὺς ἔχοντας
 2 ἀνάγκην, εἰς ἐκεῖνον δὲ εὐγνώμονες νὰ ἀπευθύνωμεν εὐχὰς καὶ
 ὕμνους ὑπὲρ τῆς πλάσεως ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ὄλων τῶν μέσων πρὸς
 εὐημερίαν, τῶν ποικιλιῶν τῶν εἰδῶν καὶ τῶν μεταβολῶν τῶν
 καιρῶν, καὶ ἐπίσης ὑποβάλλοντες αἰτήσεις νὰ γίνωμεν ἄφθαρ-
 3 τοι διὰ τῆς πίστεως εἰς αὐτόν¹¹; Θὰ ἀποδείξωμεν ἐπίσης ὅτι τι-
 μῶμεν ἐλλόγως τὸν γενόμενον εἰς ἡμᾶς διδάσκαλον τούτων καὶ
 πρὸς τοῦτο γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ
 Ποντίου Πιλάτου¹², ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας κατὰ
 τοὺς χρόνους τοῦ Τιβερίου Καίσαρος, διδαχθέντες ὅτι εἶναι

χώρα ἔχοντες, Πνεῦμά τε προφητικὸν ἐν τρίτῃ τάξει ὅτι μετὰ λόγου
 4 τιμῶμεν ἀποδείξομεν. Ἐνταῦθα γὰρ μανίαν ἡμῶν καταφαίνονται,
 δευτέραν χώραν μετὰ τὸν ἄτρεπτον καὶ ἀεὶ ὄντα Θεὸν καὶ γεννήτο-
 ρα τῶν ἀπάντων ἀνθρώπῳ σταυρωθέντι διδόναι ἡμᾶς λέγοντες,
 ἀγνοοῦντες τὸ ἐν τούτῳ μυστήριον, ᾧ προσέχειν ὑμᾶς ἐξηγουμέ-
 νων ἡμῶν προτρεπόμεθα.

14,1 Προλέγομεν γὰρ ὑμῖν φυλάσασθαι, μὴ οἱ προδιαβεβλημένοι
 ὑφ' ἡμῶν δαίμονες ἐξαπατήσωσιν ὑμᾶς καὶ ἀποτρέψωσι τοῦ ὄλως
 ἐντυχεῖν καὶ συνεῖναι τὰ λεγόμενα (ἀγωνίζονται γὰρ ἔχειν ὑμᾶς
 δούλους καὶ ὑπηρέτας, καὶ ποτὲ μὲν δι' ὀνείρων ἐπιφανείας, ποτὲ
 δ' αὖ διὰ μαγικῶν στροφῶν χειροῦνται πάντας τοὺς οὐκ ἔσθ' ὅπως
 ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἀγωνιζομένους), ὃν τρόπον καὶ ἡμεῖς
 μετὰ τὸ τῷ λόγῳ πεισθῆναι ἐκείνων μὲν ἀπέστημεν, Θεῷ δὲ μόνῳ
 2 τῷ ἀγενήτῳ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐπόμεθα· οἱ πάλαι μὲν πορνείαις χαίρον-
 τες, νῦν δὲ σωφροσύνην μόνην ἀσπαζόμενοι, οἱ δὲ καὶ μαγικαῖς τέ-
 χναις χρώμενοι, ἀγαθῷ καὶ ἀγενήτῳ Θεῷ ἑαυτοὺς ἀνατεθεικότες,
 χρημάτων δὲ καὶ κτημάτων οἱ πόρους παντὸς μᾶλλον στέργοντες,
 νῦν καὶ ἃ ἔχομεν εἰς κοινὸν φέροντες καὶ παντὶ δεομένῳ κοινω-
 3 νοῦντες· οἱ μισάλληλοι δὲ καὶ ἀλληλοφόνοι καὶ πρὸς τοὺς οὐχ ὁμο-
 φύλους διὰ τὰ ἔθνη καὶ ἐστίας κοινᾶς μὴ ποιούμενοι, νῦν μετὰ τὴν
 ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ ὁμοδίαιτοι γινόμενοι, καὶ ὑπὲρ τῶν
 ἐχθρῶν εὐχόμενοι, καὶ τοὺς ἀδίκως μισοῦντας πείθειν πειρώμενοι,
 ὅπως οἱ κατὰ τὰς τοῦ Χριστοῦ καλᾶς ὑποθυμοσύνας βιώσαντες εὐ-
 ἐλπίδες ᾧσι σὺν ἡμῖν τῶν αὐτῶν παρὰ τοῦ πάντων δεσπόζοντος
 4 Θεοῦ τυχεῖν.

Ἴνα δὲ μὴ σοφίζεσθαι ὑμᾶς δόξωμεν, ὀλίγων τινῶν τῶν
 παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διδαγμάτων ἐπιμνησθῆναι καλῶς

4 Υἱὸς αὐτοῦ τοῦ ὄντως Θεοῦ καὶ τοποθετοῦντες αὐτὸν εἰς δευτέ-
 4 ραν θέσιν, καὶ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα εἰς τρίτην τάξιν. Ἐδῶ
 ἀκριβῶς μᾶς κατηγοροῦν ὡς μανιακοὺς, λέγοντες ὅτι δίδομεν
 δευτέραν θέσιν μετὰ τὸν ἀναλλοίωτον καὶ αἰωνίως ὑπάρχοντα
 Θεὸν καὶ Πατέρα τῶν ὄλων εἰς ἓνα ἄνθρωπον σταυρωθέντα,
 ἀγνοοῦντες τὸ ἐνυπάρχον εἰς τοῦτο μυστήριον, τὸ ὁποῖον παρα-
 καλοῦμεν νὰ προσέξετε, καθὼς θὰ τὸ ἐξηγήσωμεν.

14,1 Σᾶς συνιστῶμεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ φυλαχθῆτε μήπως οἱ
 δαίμονες τοὺς ὁποίους ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς ὑπόπτους προηγου-
 μένως σᾶς ἐξαπατήσουν καὶ σᾶς ἀποτρέψουν τελείως ἀπὸ τὸ νὰ
 ἀναγνώσετε καὶ κατανοήσετε τὰ λεγόμενα (διότι ἀγωνίζονται
 νὰ σᾶς ἔχουν δούλους καὶ ὑπηρέτας, καὶ ἄλλοτε μὲν μὲ ἐμφάνι-
 σιν ὀνείρων, ἄλλοτε πάλιν μὲ μαγικὰς ἐνεργείας αἰχμαλωτίζουν
 ὄλους ὅσοι δὲν ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των), καθ' ὃν
 τρόπον καὶ ἡμεῖς, ἀφοῦ ἐπέισθημεν παρὰ τοῦ Λόγου ἐκείνους
 μὲν ἀπεκηρύξαμεν, ἀκολουθοῦμεν δὲ μόνον τὸν ἄκτιστον Θεὸν
 2 διὰ τοῦ Υἱοῦ· ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε μὲν διεσκεδάζομεν μὲ τὰς
 πορνείας τώρα δὲ ἱκανοποιούμεθα μὲ μόνην τὴν σωφροσύνην,
 οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιοῦμεν καὶ μαγικὰ τεχνάσματα τώρα δὲ
 ἀνεθέσαμεν ἑαυτοὺς εἰς τὸν ἀγαθὸν καὶ ἄκτιστον Θεόν, οἱ
 ὁποῖοι ἠγαπῶμεν περισσότερο ἀπὸ πᾶν ἄλλο τὰ μέσα ἀποκτή-
 σεως χρημάτων καὶ κτημάτων τώρα δὲ καὶ ὅσα ἔχομεν φέρομεν
 εἰς κοινὸν ταμεῖον καὶ τὰ διαμοιραζόμεθα μὲ πάντα ἔχοντα
 3 ἀνάγκην· ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι ἡμεθα μισάλληλοι καὶ ἀλληλοφόνοι
 καὶ δὲν ἤρχόμεθα εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς μὴ ὁμοφύλους λόγῳ
 διαφορᾶς ἐθίμων, τώρα μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ ἐγίνα-
 μεν ὁμοδίαιτοι καὶ εὐχόμεθα ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν καὶ προσπαθοῦ-
 μεν νὰ πείσωμεν, τοὺς ἀδίκως μισοῦντας, οὕτως ὥστε ὅσοι
 ζήσουν συμφώνως μὲ τὰς καλὰς ὑποθήκας τοῦ Χριστοῦ νὰ εὐ-
 ελπιστοῦν ὅτι θὰ ἐπιτύχουν τὰ ἴδια μὲ ἡμᾶς ἀγαθὰ παρὰ τοῦ δε-
 σπότη ὄλων Θεοῦ.

4 Διὰ νὰ μὴ φανῶμεν ὅτι σᾶς λέγομεν σοφιστείας, ἐκρίναμεν
 καλὸν πρὸ τῆς ἀποδεικτικῆς ἐπιχειρηματολογίας νὰ μνημονεύ-

ἔχειν πρὸ τῆς ἀποδείξεως ἠγησάμεθα, καὶ ὑμέτερον ἔστω ὡς δυνατῶν βασιλέων ἐξετάσαι εἰ ἀληθῶς ταῦτα δεδιδάγμεθα καὶ διδάσκομεν. Βραχεῖς δὲ καὶ σύντομοι παρ' αὐτοῦ λόγοι γεγόνασιν· οὐ γὰρ σοφιστὴς ὑπῆρχεν, ἀλλὰ δύνάμις Θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ ἦν.

15,1 Περὶ μὲν οὖν σωφροσύνης τοσοῦτον εἶπεν· «ὅς ἂν ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς ἤδη ἐμοίχευσε τῇ καρδίᾳ παρὰ τῷ Θεῷ». Καί, «εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτόν· συμφέρει γάρ σοι μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ μετὰ τῶν δύο πεμφθῆναι εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ». Καί, «ὅς γαμεῖ ἀπολελυμένην ἀφ' ἑτέρου ἀνδρὸς μοιχᾶται». Καί, «εἰσὶ τινες οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, εἰσὶ δὲ οἱ ἐγεννήθησαν εὐνοῦχοι, εἰσὶ δὲ οἱ εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· πλὴν οὐ πάντες τοῦτο χωροῦσιν». Ὡσπερ καὶ οἱ νόμῳ ἀνθρωπίνῳ διγαμίας ποιούμενοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ διδασκάλῳ εἰσὶ, καὶ οἱ προσβλέποντες γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς· οὐ γὰρ μόνον ὁ μοιχεύων ἔργῳ ἐκβέβληται παρ' αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ὁ μοιχεῦσαι βουλόμενος, ὡς οὐ τῶν ἔργων φανερῶν μόνον τῷ Θεῷ ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνθυμημάτων. Καὶ πολλοὶ τινες καὶ πολλὰ ἐξηκοντοῦται καὶ ἑβδομηκοντοῦται, οἱ ἐκ παίδων ἐμαθητεύθησαν τῷ Χριστῷ, ἄφθοροι διαμένουσι· καὶ εἰδομαι κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων τοιοῦτους δεῖξαι. Τί γὰρ καὶ λέγομεν τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν ἐξ ἀκολασίας μεταβαλόντων καὶ ταῦτα μαθόντων; Οὐ γὰρ τοὺς δικαίους οὐδὲ τοὺς σώφρονας εἰς μετάνοιαν ἐκάλεσεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀκόλαστους καὶ ἀδίκους. Εἶπε δὲ οὕτως· «οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν». Θέλει γὰρ ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος

12α. Ἀκολουθεῖ συλλογὴ λογίων τοῦ Κυρίου προερχομένων ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίαν αὐτοῦ κυρίως.

13. Ματθ. 5,28.

14. Ματθ. 5,29. 18,9. Μάρκ. 9,47.

15. Ματθ. 5,32. Λουκᾶ 16,18.

16. Ματθ. 19,11–12.

17. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπηγόρευον τὸν δεῦτερον γάμον ἄλλοι μετὰ τὸ διαζύγιον καὶ ἄλλοι ἀκόμη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἑτέρου συζύγου.

σωμεν ὀλίγα ἀπὸ τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἃς εἶναι δὲ ἰδικόν
 σας ἔργον, ὡς δυνατοὶ βασιλεῖς νὰ ἐξετάσετε ἐὰν ἔχωμεν διδα-
 5 χθῆ καὶ διδάσκωμεν ταῦτα ἀληθῶς. Οἱ λόγοι του ἦσαν βραχεῖς
 καὶ σύντομοι, διότι δὲν ἦτο σοφιστής, ἀλλ' ὁ λόγος αὐτοῦ ἦτο
 δύναμις Θεοῦ^{12α}.

15,1 Περὶ τῆς σωφροσύνης λοιπὸν εἶπε τόσα μόνον. «Ὅποιος
 κυττάξῃ γυναῖκα μὲ πόθον δι' αὐτὴν ἤδη ἐμοίχευσεν εἰς τὴν
 2 καρδίαν του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»¹³, καὶ «ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ
 δεξιὸς σὲ σκανδαλίζῃ, ἀπόκοψέ τον· διότι σὲ συμφέρει νὰ εἰσ-
 ἔλθῃς μονόφθαλμος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν παρὰ νὰ
 3 σταλῆς μὲ τοὺς δύο εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ»¹⁴, καὶ «ὅποιος νυμφεύε-
 4 ται διεζευγμένῃ ἀπὸ ἄλλον ἄνδρα μοιχεύει»¹⁵, καὶ «ὑπάρχουν
 μερικοὶ οἱ ὅποιοι εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν
 δὲ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐγεννήθησαν εὐνοῦχοι, ὑπάρχουν δὲ καὶ
 ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
 ρανῶν· ἀλλὰ βεβαίως δὲν δέχονται τοῦτο ὅλοι»¹⁶.

5 Ὅπως οἱ προσερχόμενοι εἰς δεῦτερον γάμον κατὰ ἀνθρώ-
 πινον νόμον εἶναι ἁμαρτωλοὶ ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου ἡμῶν¹⁷,
 οὕτω καὶ οἱ βλέποντες γυναῖκα μὲ πόθον· διότι δὲν ἐκδιῶκεται
 ὑπ' αὐτοῦ ὁ ἐμπράκτως μοιχεύων, ἀλλὰ καὶ ὁ θέλων νὰ μοιχεύ-
 σῃ, καθ' ὅσον δὲν εἶναι μόνον τὰ ἔργα φανερά εἰς τὸν Θεόν
 6 ἀλλὰ καὶ αἱ σκέψεις. Πολλοὶ δὲ καὶ πολλαὶ ἐξηκοντοῦται καὶ
 ἐβδομηκοντοῦται, οἱ ὅποιοι ἐμαθήτευσαν εἰς τὸν Χριστὸν ἀπὸ
 παιδικῆς ἡλικίας, παραμένουν ἄφθοροι· καὶ εὐχομαι νὰ δεικνύ-
 7 ωνται τοιοῦτοι καὶ εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων. Τί χρειάζεται νὰ
 ἀναφέρωμεν τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν μεταστραφέντων ἀπὸ
 τὴν ἀκολασίαν, ἀφοῦ ἔμαθον ταῦτα; Διότι ὁ Χριστὸς δὲν ἐκάλε-
 σε τοὺς δικαίους, οὔτε τοὺς σῶφρονας, ἀλλὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ
 8 ἀκολάστους καὶ ἀδίκους. Εἶπε δὲ οὕτως· «δὲν ἦλθον νὰ καλέσω
 δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν»¹⁸. Διότι ὁ Πατὴρ ὁ
 οὐράνιος θέλει τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ παρὰ τὴν τιμω-
 ρίαν αὐτοῦ.

9 Περὶ δὲ τῆς ἀγάπης πρὸς ὅλους ἐδίδαξε ταῦτα. «Ἐὰν ἀγα-

18. Ματθ. 9,13. Μάρκ. 2,17. Λουκᾶ 5,32.

τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἢ τὴν κόλασιν αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ
 9 στέργειν ἅπαντας ταῦτα ἐδίδαξεν· «εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας
 ὑμᾶς, τί καινὸν ποιεῖτε; καὶ γὰρ οἱ πόρνοι τοῦτο ποιοῦσιν. Ἐγὼ δὲ
 ὑμῖν λέγω· εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν καὶ ἀγαπᾶτε τοὺς μι-
 σοῦντας ὑμᾶς καὶ εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμῖν καὶ εὐχεσθε
 10 ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς». Εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις
 καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν ταῦτα ἔφη· «παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε
 καὶ τὸν βουλόμενον δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆτε. Εἰ γὰρ δανείζε-
 τε παρ' ὧν ἐλπίζετε λαβεῖν, τί καινὸν ποιεῖτε; τοῦτο καὶ οἱ τελῶναι
 11 ποιοῦσιν». «Ἑμεῖς δὲ μὴ θησαυρίζητε ἑαυτοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου
 σῆς καὶ βρῶσις ἀφανίζει καὶ λησται διορύσσουσι· θησαυρίζετε δὲ
 ἑαυτοῖς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου οὔτε σῆς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει».
 12 «Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἂν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ
 ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσῃ; ἢ τί δώσει αὐτῆς ἀντάλλαγμα; Θησαυρίζετε
 13 οὖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου οὔτε σῆς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει». Καί,
 «γίνεσθε δὲ χρηστοὶ καὶ οἰκτίρμονες, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν
 χρηστός ἐστι καὶ οἰκτίρμων, καὶ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ
 14 ἁμαρτωλοὺς καὶ δικαίους καὶ πονηροὺς». «Μὴ μεριμνᾶτε δὲ τί φά-
 γητε ἢ τί ἐνδύσησθε. Οὐχ ὑμεῖς τῶν πετεινῶν καὶ τῶν θηρίων δια-
 15 φέρετε; Καὶ ὁ Θεὸς τρέφει αὐτά. Μὴ οὖν μεριμνήσητε τί φάγητε ἢ
 τί ἐνδύσησθε· οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι τούτων
 16 χρεῖαν ἔχετε. Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα
 πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Ὅπου γὰρ ὁ θησαυρός ἐστίν, ἐκεῖ καὶ
 ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου». Καί, «μὴ ποιῆτε ταῦτα πρὸς τὸ θεαθῆναι
 ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· εἰ δὲ μή γε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τοῦ Πα-
 τρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

16,1 Περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικακούς εἶναι καὶ ὑπηρετικούς πᾶσι καὶ ἀορ-

19. Ματθ. 5,44 · 46. Λουκᾶ 6,27 ἐ · 32.

20. Ματθ. 5,42 · 46. Λουκᾶ 6,30 · 34.

21. Ματθ. 6,19 ἐ.

22. Ματθ. 16,26. Μάρκ. 8,36. Λουκᾶ 9,25. Ματθ. 6,20.

πᾶτε ὅσους σᾶς ἀγαποῦν, τί νέον πράττετε; Διότι καὶ οἱ πόρνοι πράττουν τοῦτο. Ἐγὼ δὲ σᾶς λέγω· εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν σας καὶ ἀγαπᾶτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, εὐλογοεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐνοχλούντων ὑμᾶς»¹⁹.

- 10 Περὶ δὲ τῆς κοινωνίας τῶν ἀγαθῶν μὲ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καὶ τῆς ἀποφυγῆς πράξεων πρὸς ἀπόκτησιν δόξης εἶπε ταῦτα. «Δίδετε εἰς πάντα ζητοῦντα καὶ μὴ ἀποφύγετε τὸν θέλοντα νὰ δανεισθῆ. Διότι ἐὰν δανείζετε εἰς ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλπίζετε νὰ λάβετε πάλιν, τί νέον πράττετε; Καὶ οἱ τελῶναι
- 11 πράττουν τοῦτο»²⁰. «Σεῖς δὲ μὴ θησαυρίζετε δι' ἑαυτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σκόρος καὶ σῆψις ἀφανίζουν καὶ λησταὶ κάμνουν διάρρηξιν· θησαυρίζετε δι' ἑαυτοὺς ἀγαθὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς,
- 12 ὅπου δὲν ἀφανίζει οὔτε σκόρος οὔτε σῆψις»²¹. «Διότι τί ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν κερδῆσῃ ὅλον τὸν κόσμον, χάσῃ δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; Ἡ τί θὰ δώσῃ ὡς ἀντάλλαγμα δι' αὐτήν; Θησαυρίζετε λοιπὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅπου δὲν ἀφανίζει οὔτε σκόρος οὔτε σῆψις»²². Καὶ «γίνετε χρηστοὶ καὶ οἰκτίρμονες, ὅπως καὶ ὁ Πατὴρ σας εἶναι χρηστὸς καὶ οἰκτίρμων, καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ πρὸς ἁμαρτωλοὺς καὶ δικαίους καὶ πονηρούς»²³. «Μὴ στενοχωρῆσθε τί θὰ φάγετε ἢ τί θὰ ἐνδυθῆτε. Δὲν διαφέρετε σεῖς ἀπὸ τὰ πετεινὰ καὶ τὰ θηρία; Καὶ ὁ Θεὸς τὰ
- 15 τρέφει καὶ αὐτά. Μὴ στενοχωρῆσθε λοιπὸν τί θὰ φάγετε καὶ τί θὰ ἐνδυθῆτε· διότι γνωρίζει ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος ὅτι ἔχετε
- 16 ἀνάγκην ἀπὸ αὐτά. Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ προστεθοῦν εἰς σᾶς. Διότι ὅπου εἶναι ὁ θησαυρὸς, ἐκεῖ εἶναι καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου»²⁴. Καί, «μὴ κάμετε αὐτὰ τὰ πράγματα διὰ νὰ φαίνεσθε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· ἄλλως δὲν ἔχετε μισθὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα σας τὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς»²⁵.

16,1 Περὶ δὲ τῆς ἀνάγκης νὰ εἴμεθα ἀνεξίκακοι καὶ ὑπηρετικοὶ

23. Ματθ. 5,45 · 48. Λουκᾶ 6,35 ἐ.

24. Ματθ. 6,25 ἐ · 31-33. Λουκᾶ 12,22·24·29-31·34.

25. Ματθ. 6,1.

γήτους ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι· «τῷ τύπτοντί σου τὴν σιαγόνα πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην, καὶ τὸν αἶροντά σου τὸν χιτῶνα ἢ τὸ ἱμάτιον μὴ κωλύσης». «Ὅς δ' ἂν ὀργισθῆ, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὸ πῦρ. Παντὶ δὲ ἀγγαρεύοντί σε μίλιον ἀκολούθησον δύο. Λαμψάτω δὲ ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα βλέποντες θαυμάζωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Οὐ γὰρ ἀνταίρειν δεῖ· οὐδὲ μιμητὰς εἶναι τῶν φαύλων βεβούληται ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ πραότητος ἐξ αἰσχύνης καὶ ἐπιθυμίας τῶν κακῶν ἄγειν πάντας προετρέψατο. Ὁ γὰρ καὶ ἐπὶ πολλῶν τῶν παρ' ὑμῖν γεγενημένων ἀποδειῖξαι ἔχομεν· ἐκ βιαίων καὶ τυράννων μετέβαλον, ἠττηθέντες ἢ γειτόνων καρτερίαν βίου παρακολουθήσαντες ἢ συνοδοιπόρων πλεονεκτουμένων ὑπομονὴν ξένην κατανοήσαντες ἢ συμπραγματευομένων πειραθέντες.

5 Περὶ δὲ τοῦ μὴ ὀμνύναι ὄλως, τάληθῆ δὲ λέγειν αἰεὶ, οὕτω παρεκελεύσατο· «μὴ ὀμόσητε ὄλως· ἔστω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ».

6 Ὡς δὲ καὶ τὸν Θεὸν μόνον δεῖ προσκυνεῖν, οὕτως ἔπεισεν εἰπὼν· «μεγίστη ἐντολὴ ἐστίν· Κύριον τὸν Θεὸν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, Κύριον τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντά σε». Καὶ προσελθόντος αὐτῷ τινος καὶ εἰπόντος, «διδάσκαλε ἀγαθέ», ἀπεκρίνατο λέγων, «οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός, ὁ ποιήσας τὰ πάντα».

8 Οἱ δ' ἂν μὴ εὐρίσκωνται βιοῦντες, ὡς ἐδίδαξε, γνωριζέσθωσαν μὴ ὄντες Χριστιανοί, κἂν λέγωσι διὰ γλώττης τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα· οὐ γὰρ τοὺς μόνον λέγοντας, ἀλλὰ τοὺς καὶ τὰ ἔργα πράττοντας σωθήσεσθαι ἔφη. Εἶπε γὰρ οὕτως· «οὐχὶ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

26. Λουκᾶ 6,29. Ματθ. 5,32 ἐ.

27. Ματθ. 5,22 · 41 · 46.

28. Ματθ. 5,34 · 37.

29. Ματθ. 22,37 ἐ. Μάρκ. 12,30. Ματθ. 4,10. Λουκᾶ 4,8.

30. Μάρκ. 10,17ἐ. Ματθ. 19,17. Λουκᾶ 18,18 ἐ.

31. Ματθ. 7,21.

εἰς ὄλους καὶ ἀπηλλαγμένοι ὀργῆς τὰ ἐξῆς εἶπε. «Εἰς τὸν κτυ-
 πῶντα τὴν σταγόνα σου δίδε καὶ τὴν ἄλλην, καὶ τὸν ἀφαιροῦντα
 2 τὸν χιτῶνα σου ἢ τὸ ἱμάτιον, μὴ τὸν ἐμποδίσῃς»²⁶. «Ὅποιος δὲ
 ὀργισθῆ, εἶναι ἔνοχος εἰς τὸ πῦρ. Πάντα ἀγγερεύοντά σε ἐν μί-
 λιον ἀκολούθησε δύο. Ἐὰς λάμψουν δὲ τὰ καλὰ σας ἔργα ἔμ-
 προσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε βλέποντες νὰ θαυμάζουν τὸν Πα-
 3 τέρα σας τὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς»²⁷. Διότι δὲν πρέπει νὰ ἐρίζω-
 μεν· οὔτε ἠθέλησε νὰ εἴμεθα ἡμεῖς μιμηταὶ τῶν φαύλων, ἀλλὰ
 προέτρεψε νὰ σύρωμεν μακρὰν ἀπὸ τὴν αἰσχύνην καὶ ἐπιθυμίαν
 4 τῶν κακῶν διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ πραότητος. Τοῦτο μάλιστα δυ-
 νάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν πολλῶν ἀνθρώ-
 πων οἱ ὅποιοι ἦσαν μὲ τὸ μέρος σας· μετεστράφησαν ἀπὸ
 βιαίων καὶ τυρανικῶν, κατόπιν παρακολουθήσεως τῆς καρτε-
 ρικότητος τοῦ βίου γειτόνων ἢ παρατηρήσεως τῆς παραδόξου
 ὑπομονῆς γνωρίμων οἱ ὅποιοι ὑφίστατο ἐκμετάλλευσιν ἢ ἐμπει-
 ρίας συναναστροφῆς συνεργατῶν.

5 Περὶ δὲ τῆς τελείας ἀποφυγῆς τοῦ ὄρκου, καὶ τῆς εἰς πᾶ-
 σαν εὐκαιρίαν ἐκφορᾶς τῆς ἀληθείας, ταῦτα παρήγγειλε· «νὰ μὴ
 ὀρκίζεσθε καθόλου· ἀλλὰ νὰ εἶναι τὸ ναὶ ὑμῶν ναὶ καὶ τὸ οὐ οὐ·
 τὸ περισσότερον δὲ αὐτῶν εἶναι ἐκ τοῦ πονηροῦ»²⁸.

6 Περὶ τοῦ ὅτι δὲ πρέπει νὰ προσκυνῶμεν μόνον τὸν Θεὸν
 ὠμίλησε μὲ τὰ ἐξῆς πειστικὰ λόγια. «Μεγίστη ἐντολὴ εἶναι· θὰ
 προσκυνῆς Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ θὰ λατρεύῃς μόνον αὐτόν
 ἀπὸ ὅλην τὴν καρδίαν σου καὶ ὅλην τὴν ἰσχύν σου, Κύριον τὸν
 7 Θεὸν ὁ ὅποιος σε ἔπλασε»²⁹. Καὶ εἰς τὸν προσελθόντα εἰς αὐ-
 τὸν καὶ εἰπόντα, «διδάσκαλε ἀγαθέ», ἀπεκρίθη λέγων, «κανεὶς
 δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ μόνον ὁ Θεός, ὁ ποιήσας τὸ σύμπαν»³⁰.

8 Ὅσοι δὲ δὲν εὐρίσκονται νὰ ζοῦν, ὅπως ἐδίδαξε, ἄς ἀνα-
 γνωρισθῆ ὅτι δὲν εἶναι Χριστιανοί, ἀκόμη καὶ ἂν μὲ τὴν
 γλῶσσαν προφέρουν τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ· διότι εἶπεν ὅτι
 θὰ σωθοῦν ὄχι οἱ ἀπλῶς λέγοντες, ἀλλὰ οἱ καὶ ἐφαρμόζοντες
 9 ἐμπράκτως. Διότι εἶπε ταῦτα· «δὲν θὰ εἰσέλθῃ πᾶς ὁ προσφω-
 νῶν με 'Κύριε, Κύριε' εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ
 ἐκτελῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς»³¹.

- 10 «Ὅς γὰρ ἀκούει μου καὶ ποιεῖ ἃ λέγω ἀκούει τοῦ ἀποστείλαντός
 11 με». «Πολλοὶ δὲ ἐροῦσί μοι· Κύριε Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι ἐφά-
 γομεν καὶ ἐπίομεν καὶ δυνάμεις ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ἐρῶ αὐτοῖς·
 12 ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας». «Τότε κλαυθμὸς
 ἔσται καὶ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅταν οἱ μὲν δίκαιοι λάμψωσιν ὡς
 13 ὁ ἥλιος, οἱ δὲ ἄδικοι πέμπωνται εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ». «Πολλοὶ γὰρ
 ἤξουσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἔσωθεν μὲν ἐνδεδυμένοι δέρματα
 προβάτων, ἔσωθεν δὲ ὄντες λύκοι ἄρπαγες· ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν
 ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. Πᾶν δὲ δένδρον, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν,
 ἐκκόπεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται».
- 14 Κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ
 βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανούς, καὶ ὑφ' ὑμῶν ἀξιοῦ-
 μεν.
- 17,1 Φόρους δὲ καὶ εἰσφορὰς τοῖς ὑφ' ὑμῶν τεταγμένοις πανταχοῦ
 2 πρὸ πάντων πειρώμεθα φέρειν, ὡς ἐδιδάχθημεν παρ' αὐτοῦ. Κατ'
 ἐκεῖνο γὰρ τοῦ καιροῦ προσελθόντες τινὲς ἠρώτων αὐτόν, εἰ δεῖ
 Καίσαρι φόρους τελεῖν. Καὶ ἀπεκρίνατο· εἶπατέ μοι, τίνας εἰκόνα τὸ
 νόμισμα ἔχει; Οἱ δὲ ἔφασαν· Καίσαρος. Καὶ πάλιν ἀνταπεκρίνατο
 αὐτοῖς· «ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ
 3 Θεῷ». Ὅθεν Θεὸν μὲν μόνον προσκυνοῦμεν, ὑμῖν δὲ πρὸς τὰ ἄλλα
 χαίροντες ὑπηρετοῦμεν, βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας ἀνθρώπων ὁμολο-
 γοῦντες καὶ εὐχόμενοι μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σὺφρονα
 4 τὸν λογισμὸν ἔχοντας ὑμᾶς εὐρεθῆναι. Εἰ δὲ καὶ ἡμῶν εὐχομένων
 καὶ πάντα εἰς φανερόν τεθέντων ἀφροντιστῆσете, οὐδὲν ἡμεῖς βλα-
 βησόμεθα, πιστεύοντες, μᾶλλον δὲ καὶ πεπεισμένοι, κατ' ἀξίαν τῶν
 πράξεων ἕκαστον τίσειν διὰ πυρὸς αἰωνίου δίκας, καὶ πρὸς ἀναλο-
 γίαν ὧν ἔλαβε δυνάμεων παρὰ Θεοῦ τὸν λόγον ἀπαιτηθῆσεται,

32. Λουκᾶ 10,16. Ματθ. 10,40.

33. Ματθ. 7,22 ἔ. Λουκᾶ 13,26 ἔ.

34. Ματθ. 13,42 ἔ. Λουκᾶ 13,28.

35. Ματθ. 7,15 ἔ· 19.

36. Ματθ. 22,16-21.

10 «Διότι ὅποιος μὲ ἀκούει καὶ πράττει ὅσα λέγω ἀκούει τὸν ἀπο
 11 στείλαντα ἐμέ»³². «Πολλοὶ δὲ θὰ μοῦ εἶπουν· Κύριε, Κύριε,
 δὲν ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν καὶ ἐθαυματοουργήσαμεν ἐν ὀνό-
 ματί σου; Καὶ τότε θὰ τοὺς εἶπω· ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ ἐμέ, ἐρ-
 12 γάται τῆς ἀνομίας»³³. «Τότε θὰ ὑπάρξῃ κλαυθμὸς καὶ βρυγμὸς
 τῶν ὀδόντων, ὅταν οἱ μὲν δίκαιοι θὰ λάμψουν ὡσάν ὁ ἥλιος, οἱ
 13 δὲ ἄδικοι θὰ σταλοῦν εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ»³⁴. «Διότι πολλοὶ θὰ
 ἔλθουν εἰς τὸ ὄνομά μου, ἀπὸ ἔξω ἐνδεδυμένοι μὲ δέρματα προ-
 βάτων, ἀπὸ μέσα δὲ ὄντες ἀρπακτικοὶ λύκοι· ἀπὸ τὰ ἔργα των
 θὰ τοὺς γνωρίσετε. Πᾶν δὲ δένδρον, τὸ ὁποῖον δὲν κάμνει κα-
 λὸν καρπὸν, ξερριζώνεται καὶ ρίπτεται εἰς τὸ πῦρ»³⁵.

14 Ζητοῦμεν δὲ καὶ ἀπὸ σαῶς νὰ τιμωρῆτε τοὺς μὴ ζῶντας
 συμφώνως πρὸς τὰ διδάγματα αὐτοῦ, μόνον δὲ λεγομένους
 Χριστιανούς.

17,1 Προσπαθοῦμεν δὲ νὰ φέρωμεν τοὺς φόρους καὶ τὰς συν-
 εισφοράς εἰς τοὺς διωρισμένους ἀπὸ σαῶς ὑπαλλήλους παντοῦ
 2 προθυμότερον ἀπὸ ὅλους, ὅπως ἐδιδάχθημεν ἀπὸ αὐτόν. Πρά-
 γματι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον προσῆλθον μερικοὶ καὶ τὸν
 ἠρώτησαν, ἐὰν πρέπει νὰ καταβάλουν φόρους εἰς τὸν Καίσαρα.
 Καὶ ἀπεκρίθη· εἶπατέ μου, τίνος εἰκόνα ἔχει τὸ νόμισμα; Ἐκεῖ-
 νοι δὲ εἶπαν· τοῦ Καίσαρος. Καὶ πάλιν ἀπεκρίθη εἰς αὐτούς·
 «ἀποδώσατε τὰ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Καίσαρα καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ
 3 εἰς τὸν Θεόν»³⁶. Ὅθεν προσκυνοῦμεν μόνον τὸν Θεόν, κατὰ τὰ
 ἄλλα δὲ ὑπηρετοῦμεν εὐχαρίστως εἰς σαῶς, παραδεχόμενοι ὑμᾶς
 ὡς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας ἀνθρώπων καὶ εὐχόμενοι νὰ εὐρεθῇ
 ὅτι μαζὶ μὲ τὴν βασιλικὴν δύναμιν ἔχετε καὶ σώφρονα σκέψιν.
 4 Ἐὰν δὲ σεῖς, παρὰ τὰς εὐχὰς καὶ τὴν ἀνοικτὴν συμπεριφορὰν
 μας, ἀδιαφορήσετε δι' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲν θὰ ζημιωθῶμεν, διότι πι-
 στεύομεν, μᾶλλον δὲ εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι ἕκαστος θὰ ὑ-
 ποστῆ τιμωρίαν διὰ αἰωνίου πυρός κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν πρά-
 ξεῶν του καὶ θὰ δώσῃ ἀπολογισμὸν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν
 δυνάμεων τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅπως διεμήνυσεν ὁ

ὡς ὁ Χριστὸς ἐμήνυσεν εἰπὼν· «ὦ πλέον ἔδωκεν ὁ Θεός, πλέον καὶ ἀπαιτηθήσεται παρ' αὐτοῦ».

Β,1 Ἀποβλέψατε γὰρ πρὸς τὸ τέλος ἐκάστου τῶν γενομένων βασιλέων, ὅτι τὸν κοινὸν πᾶσι θάνατον ἀπέθανον· ὅπερ εἰ εἰς ἀναισθησίαν ἐχώρει, ἔρμαιον ἂν ἦν τοῖς ἀδίκοις πᾶσιν. Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ αἰσθησις πᾶσι γενομένοις μένει καὶ κόλασις αἰωνία ἀπόκειται, μὴ ἀμελήσητε πεισθῆναί τε καὶ πιστεῦσαι ὅτι ἀληθῆ ταῦτά ἐστι. Νεκρομαντεῖαι μὲν γὰρ καὶ αἱ ἀδιαφθόρων παίδων ἐποπτεύσεις καὶ ψυχῶν ἀνθρωπίνων κλήσεις καὶ οἱ λεγόμενοι παρὰ τοῖς μάγοις ὄνειροπομοὶ καὶ πάρεδροι καὶ τὰ γινόμενα ὑπὸ τῶν ταῦτα εἰδόντων πεισάτωσαν ὑμᾶς, ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ἐν αἰσθήσει εἰσὶν αἱ ψυχαί, καὶ οἱ ψυχαῖς ἀποθανόντων λαμβανόμενοι καὶ ριπτούμενοι ἄνθρωποι, οὗς δαιμονιολήπτους καὶ μαινομένους καλοῦσι πάντες, καὶ τὰ παρ' ὑμῖν λεγόμενα μαντεῖα Ἀμφιλόχου καὶ Δωδώνης καὶ Πυθοῦς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτά ἐστι, καὶ τὰ τῶν συγγραφέων διδάγματα, Ἐμπεδοκλέους καὶ Πυθαγόρου, Πλάτωνός τε καὶ Σωκράτους, καὶ ὁ παρ' Ὀμήρῳ βόθρος καὶ ἡ κάθοδος Ὀδυσσεῶς εἰς τὴν τούτων ἐπίσκεψιν, καὶ τῶν τὰ αὐτὰ τούτοις εἰπόντων· οἷς κἂν ὁμοίως ἡμᾶς ἀποδέξασθε, οὐχ ἦττον ἐκείνων Θεῶ πιστεύοντας ἀλλὰ μᾶλλον, οἱ καὶ τὰ νεκρούμενα καὶ εἰς γῆν βαλλόμενα πάλιν ἀπολήψεσθαι ἑαυτῶν σώματα προσδοκῶμεν, ἀδύνατον μηδὲν εἶναι Θεῶ λέγοντες.

Β,1 Καὶ κατανοοῦντι τί ἀπιστότερον ἂν μᾶλλον δόξαι, ἢ εἰ ἐν σώματι μὴ ὑπῆρχομεν καὶ τις ἔλεγεν, ἐκ μικρᾶς τινος ρανίδος, τῆς τοῦ ἀνθρωπέου σπέρματος, δυνατὸν ὅστέα τε καὶ νεῦρα καὶ σάρκας, εἰκονοποιηθέντα οἷα ὄρωμεν, γενέσθαι; Ἔστω γὰρ νῦν ἐφ' ὑποθέσεως λεγόμενον· εἴ τις ὑμῖν μὴ οὔσι τοιούτοις μηδὲ τοιούτων ἔλεγε, τὸ σπέρμα τὸ ἀνθρώπειον δεικνὺς καὶ εἰκόνα

37. Λουκᾶ 12,48.

38. Ὁ Ἀμφίλοχος ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς ἐκστρατείας πρὸς Τροίαν φέρεται ἰδρυτῆς μαντείου εἰς Μαλλὸν τῆς Κιλικίας.

39. Ὀδύσσεια Λ25 ἐέ.

Χριστὸς μὲ τοὺς λόγους· «ἀπὸ ἐκεῖνον εἰς τὸν ὅποιον ἔδωσε περισσότερον ὁ Θεός, θὰ ζητηθῆ περισσότερον»³⁷.

18,1 Πράγματι παρατηρήσατε τὸ τέλος ἐκάστου τῶν προηγουμένων βασιλέων, ὅτι ἀπέθανον τὸν κοινὸν εἰς ὅλους θάνατον, αὐτὴ δὲ ἡ πορεία, ἂν κατέληγεν εἰς ἀναισθησίαν, θὰ ἦτο τύχη
2 δι' ὅλους τοὺς ἀδίκους. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς ὅλους ὅσοι ἔζησαν καὶ συνείδησις παραμένει καὶ κόλασις ἐπίκειται, μὴ ἀμελήσετε νὰ
3 πεισθῆτε καὶ πιστεῦσετε ὅτι ταῦτα εἶναι ἀληθινά. Διότι αἱ νεκρομαντεῖαι, αἱ ὀράσεις ἀθῶων παιδίων, αἱ ἐπικλήσεις ψυχῶν ἀποθανόντων ἀνθρώπων, οἱ λεγόμενοι ἀπὸ τοὺς μάγους ὄνειροπομπές καὶ φύλακες καὶ τὰ γινόμενα ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας ταῦτα ἄς σᾶς πείσουν, ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον αἱ ψυχαὶ ἔχουν συν-
4 εἶδησιν. Ὅμοίως ἄς σᾶς πείσουν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι καταλαμβάνονται ἀπὸ ψυχᾶς ἀποθανόντων καὶ ρίπτονται κάτω, τοὺς ὁποίους ὅλοι καλοῦν δαιμονιοπλήκτους καὶ μανιακοὺς, καὶ τὰ φημισμένα μεταξὺ σας μαντεῖα τοῦ Ἀμφιλόχου³⁸, τῆς Δωδώνης καὶ τῆς Πυθοῦς καὶ ἄλλα παρόμοια, καὶ τὰ διδάγματα τῶν συγγραφέων, τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σωκράτους, καὶ τὸ ὄρυγμα εἰς τὸν Ὅμηρον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπραγματοποιήθη ἡ κάθοδος τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ψυχῶν³⁹, καθὼς καὶ τὰ διδάγματα τῶν εἰπόντων τὰ ἴδια μὲ αὐτοὺς. Παραδεχθῆτε μας τοῦλάχιστον ὁμοίως μὲ αὐτούς, ὡς πιστεῦοντας εἰς τὸν Θεὸν ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνους ἀλλὰ περισσότερον, ἀφοῦ ἀναμένομεν νὰ λάβωμεν πάλιν καὶ τὰ νεκρούμενα καὶ ριπτόμενα εἰς τὴν γῆν σώματά των, φρονούντες ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν Θεόν.

19,1 Καὶ εἰς τὸν στοχαστικὸν παρατηρητὴν τί θὰ ἠδύνατο νὰ φανῆ περισσότερον ἀπίστευτον ἀπὸ τό, ἐὰν δὲν ὑπῆρχομεν εἰς σῶμα καὶ κάποιος ἔλεγεν ὅτι εἶναι δυνατὸν ἀπὸ μίαν μικρὰν ρανίδα, τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σπέρματος, νὰ προέλθουν ὅστᾳ, νεῦρα καὶ σάρκες, κατασκευασμένα ὅπως τὰ βλέπομεν; Ἄς τὸ ἐξετάσωμεν τώρα ὡς ὑπόθεσιν· ἂν δὲν ἦσθε τοιοῦτοι οὔτε τοιούτων προγόνων, καὶ κάποιος σᾶς ἔλεγε, δεικνύων τὸ ἀνθρώπινον

γραπτῆν, ἐκ τοῦ τοιοῦδε οἶόν τε γενέσθαι διαβεβαιούμενος, πρὶν ἰδεῖν γενόμενον ἐπιστεύσατε; Οὐκ ἂν τις τολμήσειεν ἀντειπεῖν.

3 Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον διὰ τὸ μήπω ἑωρακέναί ὑμᾶς ἀναστάντα
4 νεκρὸν ἀπιστία ἔχει. Ἄλλ' ὄν τρόπον τὴν ἀρχὴν οὐκ ἂν ἐπιστεύ-
σατε ἐκ τῆς μικρᾶς ρανίδος δυνατὸν τοιούτους γενέσθαι, καὶ
ὄρατε γινομένους, τὸν αὐτὸν τρόπον λογίσασθε, ὅτι διαλυθέντα
καὶ δίκην σπερμάτων εἰς γῆς διαχυθέντα τὰ ἀνθρώπεια σώματα
κατὰ καιρὸν προστάζει Θεοῦ ἀναστῆναι καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδύσα-
σθαι οὐκ ἀδύνατον.

5 Ποίαν γὰρ ἀξίαν Θεοῦ δύναμιν λέγουσιν οἱ φάσκοντες εἰς
ἐκεῖνο χωρεῖν ἕκαστον ἐξ οὐπερ ἐγένετο, καὶ παρὰ ταῦτα μηδὲν
ἄλλο δύνασθαι μηδὲ τὸν Θεόν, οὐκ ἔχομεν λέγειν· ἀλλ' ἐκεῖνο συν-
ορῶμεν, ὅτι οὐκ ἂν ἐπίστευσαν δυνατὸν εἶναι τοιούτους ποτὲ γε-
νέσθαι, ὁποίους καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὸν σύμπαντα κόσμον καὶ ἐξ
6 ὁποίων γεγενημένα ὁρῶσι. Κρεῖττον δὲ πιστεύειν καὶ τὰ τῆ ἑαυ-
τῶν φύσει καὶ ἀνθρώποις ἀδύνατα, ἢ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἀπι-
στεῖν παρειλήφμεν, ἐπειδὴ καὶ τὸν ἡμέτερον διδάσκαλον Ἰη-
σοῦν Χριστὸν ἔγνωμεν εἰπόντα· «τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις
7 δυνατὰ παρὰ Θεῶ». Καὶ «μὴ φοβεῖσθε τοὺς ἀναιροῦντας ὑμᾶς
καὶ μετὰ ταῦτα μὴ δυναμένους τι ποιῆσαι», εἶπε, «φοβήθητε δὲ
τὸν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς γέεν-
8 ναν ἐμβαλεῖν». Ἡ δὲ γέεννά ἐστι τόπος, ἐνθα κολάζεσθαι μέλ-
λουσιν οἱ ἀδίκως βιώσαντες καὶ μὴ πιστεύοντες ταῦτα γενήσε-
σθαι ὅσα ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδίδαξε.

20,1 Καὶ Σίβυλλα δὲ καὶ Ὑστάσπης γενήσεσθαι τῶν φθαρτῶν
2 ἀνάλωσιν διὰ πυρὸς ἔφασαν. Οἱ λεγόμενοι δὲ Στωϊκοὶ φιλόσο-
φοι καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰς πῦρ ἀναλύεσθαι δογματίζουσι καὶ αὖ

39. Α' Κορ. 15,53.

40. Λουκᾶ 18,27. Ματθ. 19,26. Μάρκ. 10,27.

41. Λουκᾶ 12,4 ε. Ματθ. 10,28.

σπέρμα καὶ εἰκόνα ἀνθρώπου ζωγραφισμένην, διαβεβαιῶν ὅτι ἐκεῖνο θὰ γίνῃ οὗτος, θὰ τὸν ἐπιστεύατε πρὶν τὸ ἴδετε νὰ γίνε-
 3 ται; Κανεῖς δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ ἀντεῖπῃ. Κατὰ τὸν ἴδιον λοιπὸν
 τρόπον σᾶς κατέχει ἀπιστία διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἔχετε ἴδει
 4 ἀκόμη νεκρὸν ἀναστάντα. Ἄλλ' ὅπως εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν θὰ ἐπι-
 στεύετε ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ γίνετε τοιοῦτοι ἀπὸ μικρὰν ρανίδα,
 καὶ ὅμως βλέπετε ὅτι ἐγίνατε, οὕτω σκεφθῆτε, ὅτι τὰ ἀνθρώπι-
 να σώματα, διαλυθέντα καὶ διασκορπισθέντα εἰς τὴν γῆν ὡσάν
 σπέρματα, δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναστηθοῦν καὶ ἐνδυθοῦν
 ἀφθαρσίαν^{39α} ἐν καιρῷ μὲ προσταγὴν τοῦ Θεοῦ.

5 Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, ποίαν δύναμιν ἀξίαν τοῦ Θε-
 οῦ δέχονται οἱ λέγοντες ὅτι ἕκαστον μεταβαίνει εἰς ἐκεῖνο
 ἀπὸ τὸ ὁποῖον προῆλθε, καὶ ὅτι οὔτε ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ
 πράξῃ τίποτε διαφορετικὸν ἀπὸ αὐτὰ. Ἄλλὰ πάντως ἐκεῖνο
 ἀντιλαμβανόμεθα, ὅτι δὲν θὰ ἐπίστευον ποτὲ ὅτι εἶναι δυνατὸν
 νὰ γίνουν τοιοῦτοι, ὅπως βλέπουν ὅτι ἔγιναν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι
 6 καὶ ὀλόκληρος ὁ κόσμος καὶ ἀπὸ τί ἔγιναν. Ἡμεῖς δὲ ἔχομεν
 μάθει ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ πιστεύωμεν καὶ τὰ ἀδύνατα εἰς
 τὴν φύσιν ἡμῶν καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους παρὰ νὰ ἀπιστῶμεν ὡ-
 σάν οἱ ἄλλοι, ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι ὁ διδάσκαλος ἡμῶν Ἰη-
 σοῦς Χριστὸς εἶπεν· «τὰ ἀδύνατα διὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι δυ-
 7 νατὰ διὰ τὸν Θεόν»⁴⁰, καὶ «μὴ φοβεῖσθε τοὺς φονεύοντας ὑμᾶς
 καὶ μὴ δυναμένους ἔπειτα νὰ κάμουν τίποτε, φοβηθῆτε δὲ τὸν
 δυνάμενον μετὰ τὸν θάνατον νὰ ἐμβάλῃ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ
 8 σῶμα εἰς τὴν γέενναν»⁴¹. Ἡ δὲ γέεννα εἶναι τόπος ὅπου πρό-
 κείται νὰ τιμωροῦνται οἱ ἀδίκως ζήσαντες καὶ μὴ πιστεύοντες
 ὅτι θὰ γίνουν ὅσα ἐδίδαξεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ.

20,1 Καὶ ἡ Σίβυλλα καὶ ὁ Ὑστάσπης εἶπαν ὅτι θὰ συμβῆ κατα-
 2 στροφή τῶν φθαρτῶν διὰ πυρός⁴². Οἱ δὲ λεγόμενοι Στωϊκοὶ φι-
 λόσοφοι δογματίζουν ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θὰ ἀναλυθῆ εἰς πῦρ

42. Ἐναφορὰ εἰς τοὺς Σιβυλλικοὺς Χρησμοὺς καὶ εἰς τὰς παραδόσεις περὶ τοῦ
 πέρσου σοφοῦ Ὑστάσπου.

πάλιν κατὰ μεταβολὴν τὸν κόσμον γενέσθαι λέγουσιν· ἡμεῖς δὲ
 κρεῖττον τι τῶν μεταβαλλομένων νοοῦμεν τὸν πάντων ποιητὴν
 3 Θεόν. Εἰ οὖν καὶ ὁμοίως τινὰ τοῖς παρ' ὑμῖν τιμωμένοις ποιη-
 ταῖς καὶ φιλοσόφοις λέγομεν, ἕνια δὲ καὶ μειζόνως καὶ θείως
 καὶ μόνοι μετὰ ἀποδείξεως, τί παρὰ πάντα ἀδίκως μισούμεθα;
 4 Τῷ γὰρ λέγειν ἡμᾶς ὑπὸ Θεοῦ πάντα κεκοσμηθῆσθαι καὶ γεγενῆ-
 σθαι Πλάτωνος δόξομεν λέγειν δόγμα· τῷ δὲ ἐκπύρωσιν γενέ-
 σθαι Στωϊκῶν· τῷ δὲ κολάζεσθαι ἐν αἰσθήσει καὶ μετὰ θάνατον
 οὔσας τὰς τῶν ἀδίκων ψυχάς, τὰς δὲ τῶν σπουδαίων ἀπηλλαγ-
 μένας τῶν τιμωριῶν εὖ διάγειν, ποιηταῖς καὶ φιλοσόφοις τὰ
 5 αὐτὰ λέγειν δόξομεν· τῷ δὲ καὶ μὴ δεῖν χειρῶν ἀνθρωπίνων ἔρ-
 γοις προσκυνεῖν Μενάνδρῳ τῷ κωμικῷ καὶ τοῖς ταῦτα φήσασι
 ταῦτα φράζομεν· μείζονα γὰρ τὸν δημιουργὸν τοῦ σκευαζομένου
 ἀπεφήναντο.

**ΑΝΩΤΕΡΟΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙ
 ΤΗΣ ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΙΑΣ**

21, 1 Τῷ δὲ καὶ τὸν λόγον, ὃ ἐστὶ πρῶτον γέννημα τοῦ Θεοῦ, ἄνευ
 ἐπιμιξίας φάσκειν ἡμᾶς γεγεννηθῆσθαι, Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν διδά-
 σκαλον ἡμῶν, καὶ τοῦτον σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ
 ἀναστάντα ἀνεληλυθέναι εἰς τὸν οὐρανόν, οὐ παρὰ τοὺς παρ'
 2 ὑμῖν λεγομένους υἱοὺς τῷ Διῖ καινόν τι φέρομεν. Πόσους γὰρ
 υἱοὺς φάσκουσι τοῦ Διὸς οἱ παρ' ὑμῖν τιμώμενοι συγγραφεῖς,
 ἐπίστασθε· Ἑρμῆν μὲν, λόγον τὸν ἐρμηνευτικὸν καὶ πάντων δι-
 δάσκαλον, Ἀσκληπιὸν δέ, καὶ θεραπευτὴν γενόμενον, κεραυνω-

καὶ λέγουσιν ὅτι ὁ κόσμος θὰ συγκροτηθῆ πάλιν ἐκ νέου κατὰ μεταστροφήν· ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν ὅτι ὁ ποιητὴς τῶν πάντων Θεὸς εἶναι κάτι ἀνώτερον τῶν μεταβαλλομένων πραγμάτων.

3 Ἐὰν λοιπὸν συμφωνοῦμεν εἰς μερικὰ θέματα μὲ τοὺς μεταξὺ σας τιμωμένους ποιητὰς καὶ φιλοσόφους; μερικὰ δὲ διδάσκομεν κατὰ τρόπον ἀνώτερον, θεῖον καί, μόνον ἡμεῖς, ἀποδεικτικόν,

4 διατί μισοῦμεθα ἀδίκως περισσότερο ἀπὸ ὄλους; Διότι μὲ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι ὅλα ἔχουν διακοσμηθῆ καὶ δημιουργηθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ θὰ φανῆ ὅτι ἐξαγγέλλομεν τὸ δόγμα τοῦ Πλάτωνος· μὲ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι θὰ γίνῃ καταστροφή δι' ἐκπυρώσεως, τῶν Στωϊκῶν· μὲ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀδίκων τιμωροῦνται εὐρισκόμεναι εἰς αἴσθησιν καὶ μετὰ θάνατον, ἐνῶ αἱ τῶν σπουδαίων θὰ εὐτυχοῦν ἀπηλλαγμένοι τιμωριῶν, θὰ φανῆ ὅτι

5 διδάσκομεν τὰ ἴδια μὲ ποιητὰς καὶ φιλοσόφους· μὲ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσκυνοῦμεν ἔργα ἀνθρωπίνων χειρῶν δηλώνομεν τὰ ἴδια μὲ τὸν Μένανδρον τὸν κωμικὸν καὶ τοὺς εἰπόντας ταῦτα· διότι οὗτος διεκήρυξεν ὅτι ὁ δημιουργὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ κατασκευαζομένου.

ΑΝΩΤΕΡΟΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΙΑΣ

21,1 Ἐξ ἄλλου μὲ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ πρῶτον γέννημα τοῦ Θεοῦ, ἐγεννήθη χωρὶς ἐπιμιξίαν, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, καὶ ὅτι σταυρωθεὶς, ἀποθανὼν καὶ ἀναστὰς ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, δὲν φέρομεν τίποτε νέον

2 πέρα ἀπὸ τοὺς λεγομένους ἀπὸ σαῶς υἱοῦ τοῦ Διός. Διότι γνωρίζετε πόσους υἱοὺς τοῦ Διὸς ἀπαριθμοῦν οἱ μεταξὺ σας τιμώμενοι συγγραφεῖς· τὸν Ἑρμῆν ὁ ὁποῖος εἶναι λόγος ἑρμηνευτικὸς καὶ διδάσκαλος ὄλων, τὸν Ἀσκληπιὸν ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε θεραπευτὴς καὶ κεραυνοκτυπημένος ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν Διόνυσον ὁ ὁποῖος κατεσπαράχθη, τὸν Ἡρακλῆ ὁ ὁποῖος διὰ νὰ

θέντα ἀνεληλυθέναι εἰς οὐρανόν, Διόνυσον δὲ διασπαραχθέντα, Ἡρακλέα δὲ φυγῆ πόνων ἑαυτὸν πυρὶ δόντα, τοὺς ἐκ Λήδας δὲ Διοσκούρους, καὶ τὸν ἐκ Δανάης Περσέα, καὶ τὸν ἐξ ἀνθρώπων δὲ ἐφ' ἵππου Πηγάσου Βελλεροφόντην.

3 Τί γὰρ λέγομεν τὴν Ἀριάδνην καὶ τοὺς ὁμοίως αὐτῇ κατηστερίσθαι λεγομένους; Καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ' ὑμῖν αὐτοκράτορας, ἀεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες καὶ ὀμνῶντα τινὰ προάγοντες ἑωρακένας ἐκ τῆς πυρᾶς ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρα-
4 νὸν τὸν κατακαέντα Καίσαρα; Καὶ ὅποια ἐκάστου τῶν λεγομένων υἱῶν τοῦ Διὸς ἱστοροῦνται αἱ πράξεις, πρὸς εἰδότας λέγειν οὐκ ἀνάγκη, πλὴν ὅτι εἰς διαφορὰν καὶ προτροπὴν τῶν ἐκπαιδευομένων ταῦτα γέγραπται· μιμητὰς γὰρ θεῶν καλὸν εἶναι
5 πάντες ἠγοῦνται. Ἀπειὴ δὲ σωφρονούσης ψυχῆς ἔννοια τοιαύτη περὶ θεῶν, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα καὶ γεννήτορα πάντων κατ' αὐτοὺς Δία πατροφόντην τε καὶ πατρὸς τοιούτου γεγονέναι, ἔρωτί τε κακῶν καὶ αἰσchrῶν ἡδονῶν ἥττω γενόμενον ἐπὶ Γανυμήδην καὶ τὰς πολλὰς μοιχευθείσας γυναῖκας ἐλθεῖν, καὶ τοὺς
6 αὐτοῦ παῖδας τὰ ὅμοια πράξαντας παραδέξασθαι. Ἄλλ', ὡς προέφημεν, οἱ φαῦλοι δαίμονες ταῦτα ἔπραξαν· ἀπαθανατίζεσθαι δὲ ἡμεῖς μόνους δεδιδάγμεθα τοὺς ὁσίως καὶ ἐναρέτως ἐγγὺς Θεῶ βιοῦντας, κολάζεσθαι δὲ τοὺς ἀδίκως καὶ μὴ μεταβάλλοντας ἐν αἰωνίῳ πυρὶ πιστεύομεν.

22,1 Υἱὸς δὲ Θεοῦ, ὁ Ἰησοῦς λεγόμενος, εἰ καὶ κοινῶς μόνον ἀνθρώπος, διὰ σοφίαν ἄξιος Υἱὸς Θεοῦ λέγεσθαι· Πατέρα γὰρ ἀν-
2 δρῶν τε θεῶν τε πάντες συγγραφεῖς τὸν Θεὸν καλοῦσιν. Εἰ δὲ καὶ ἰδίως, παρὰ τὴν κοινὴν γένεσιν, γεγενῆσθαι αὐτὸν ἐκ Θεοῦ

ἀποφύγη τοὺς πόνους παρέδωσεν ἑαυτὸν εἰς τὸ πῦρ, καθὼς ἐπίσης τοὺς Διοσκούρους ἀπὸ τὴν Λήδαν, τὸν Περσέα ἀπὸ τὴν Δανάην, τὸν Βελερεφόντην ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ἄνθρωπος ἵππευε τὸν Πήγασον.

- 3 Τί χρειάζεται νὰ μνημονεύσωμεν τὴν Ἀριάδνην καὶ τοὺς ὁμοίως μὲ αὐτὴν μεταβληθέντας εἰς ἀστέρας, ὅπως λέγεται; Τί χρειάζεται νὰ μνημονεύσωμεν τοὺς ἀποθνήσκοντας μεταξύ σας αὐτοκράτορας, διὰ τοὺς ὁποίους ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἀπαθανατίζονται καὶ παρουσιάζουν κάποιον ὁ ὁποῖος ὀρκίζεται ὅτι
- 4 εἶδε τὸν κατακαέντα Καίσαρα νὰ ἀνέρχεται εἰς τὸν οὐρανόν⁴³; Ποῖαι ἱστοροῦνται αἱ πράξεις τῶν λεγομένων υἱῶν τοῦ Διός, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ εἶπω πρὸς ἀνθρώπους γνωρίζοντας, πλὴν τοῦ ὅτι ταῦτα ἔχουν γραφῆ πρὸς ὠφέλειαν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἐκπαιδευομένων· διότι ὅλοι νομίζουν ὅτι εἶναι καλὸν νὰ
- 5 γίνωντα μιμηταὶ τῶν θεῶν. Μακρὰν ἀπὸ σῶφρονα ψυχὴν τοιαύτη ἔννοια περὶ θεῶν, ὥστε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ κατ' αὐτοὺς ἡγεμὼν καὶ γεννήτωρ πάντων Ζεὺς ἔγινε πατροκτόνος, καὶ μάλιστα τοιούτου πατρός, ὅτι ὑποκύψας εἰς ἔρωτα κακῶν καὶ αἰσχυρῶν ἡδονῶν ἐπέβη τοῦ Γανυμήδου καὶ τῶν πολλῶν μοιχευθεισῶν γυναικῶν, καὶ ὅτι τὰ τέκνα του ἔπραξαν
- 6 παρόμοια. Ἀλλά, ὅπως εἶπομεν προηγουμένως, ταῦτα ἔπραξαν οἱ φαῦλοι δαίμονες· ἡμεῖς δὲ ἔχομεν διδαχθῆ ὅτι ἀπαθανατίζονται μόνον οἱ ὀσίως καὶ ἐναρέτως ζῶντες πλησίον τοῦ Θεοῦ, πιστεύομεν δὲ ὅτι τιμωροῦνται μὲ τὸ αἰώνιον πῦρ οἱ ἀδίκως ζῶντες καὶ μὴ μεταστρεφόμενοι.

- 22,1 Ὁ Υἱὸς δὲ Θεοῦ, ὁ λεγόμενος Ἰησοῦς, καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο κοινὸς ἄνθρωπος, θὰ ἦτο ἄξιος νὰ λέγεται Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σοφίαν του· διότι ὅλοι οἱ συγγραφεῖς καλοῦν τὸν Θεὸν πατέρα ἀνδρῶν καὶ θεῶν. Ἐὰν δέ, ὅπως προείπομεν, καλοῦμεν αὐτὸν Λόγον Θεοῦ μὲ ἰδιαιτέραν ἔννοιαν, ὡς γεννηθέντα ἐκ Θεοῦ διαφόρως ἀπὸ τὴν κοινὴν γένεσιν, ἅς σαῶς εἶναι τοῦτο σημεῖον

43. Παρουσιάζετο πάντοτε εἷς μάρτυς τοῦ γεγονότος τῆς ἀποθεώσεως τοῦ ἀποθνήσκοντος αὐτοκράτορος.

λέγομεν Λόγον Θεοῦ, ὡς προέφημεν, κοινὸν τοῦτο ἔστω ὑμῖν
 3 τοῖς τὸν Ἑρμῆν λόγον τὸν παρὰ Θεοῦ ἀγγελτικὸν λέγουσιν. Εἰ
 δὲ αἰτιάσαιτό τις ἐσταυρῶσθαι αὐτόν, καὶ τοῦτο κοινὸν τοῖς
 προκατηριθμημένοις παθοῦσιν υἱοῖς καθ' ὑμᾶς τοῦ Διὸς ὑπάρ-
 4 χει. Ἐκείνων τε γὰρ οὐχ ὅμοια τὰ πάθη τοῦ θανάτου ἀλλὰ διά-
 φορα ἱστορεῖται· ὥστε μηδὲ τὸ ἴδιον τοῦ πάθους ἤττονα δοκεῖν
 εἶναι τοῦτον, ἀλλ', ὡς ὑπεσχόμεθα, προϊόντος τοῦ λόγου καὶ
 κρείττονα ἀποδείξομεν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποδέδεικται· ὁ γὰρ
 κρείττων ἐκ τῶν πράξεων φαίνεται. Εἰ δὲ καὶ διὰ παρθένου γε-
 γεννηῆσθαι φέρομεν, κοινὸν καὶ τοῦτο πρὸς τὸν Περσέα ἔστω
 5 ἡμῖν. Ὡς δὲ λέγομεν χωλοὺς καὶ παραλυτικούς καὶ ἐκ γενετῆς
 πηροὺς ὑγιεῖς πεποιηκέναι αὐτόν καὶ νεκροὺς ἀνεγεῖραι, ὅμοια
 τοῖς ὑπὸ Ἀσκληπιοῦ γεγενῆσθαι λεγομένοις καὶ ταῦτα φάσκειν
 δόξομεν.

23,1 Ἴνα δὲ ἤδη καὶ τοῦτο φανερόν ὑμῖν γένηται, ὅτι ὅποσα λέγο-
 μεν μαθόντες παρὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν προελθόντων αὐτοῦ
 προφητῶν μόνα ἀληθῆ ἔστι καὶ πρεσβύτερα πάντων γεγενημέ-
 νων συγγραφέων, καὶ οὐχὶ διὰ τὰ ταῦτα λέγειν αὐτοῖς παραδε-
 2 χθῆναι ἀξιοῦμεν, ἀλλ' ὅτι τὸ ἀληθὲς λέγομεν, καὶ Ἰησοῦς Χρι-
 στὸς ὁ μόνος ἰδίως Υἱὸς τῷ Θεῷ γεγένηται, λόγος αὐτοῦ ὑπάρ-
 χων καὶ πρωτότοκος καὶ δύναμις, καὶ τῇ βουλῇ αὐτοῦ γενόμε-
 νος ἄνθρωπος ταῦτα ἡμᾶς ἐδίδαξεν ἐπ' ἀλλαγῆ καὶ ἐπαναγωγῆ
 3 τοῦ ἀνθρωπέου γένους, πρὶν ἢ ἐν ἀνθρώποις αὐτὸν γενέσθαι
 ἄνθρωπον φθάσαντές τινες διὰ τοὺς προειρημένους κακοὺς δαί-
 μονας διὰ τῶν ποιητῶν ὡς γενόμενα εἶπον ἃ μυθοποιήσαντες
 ἔφησαν, ὃν τρόπον καὶ τὰ καθ' ἡμῶν λεγόμενα δύσφημα καὶ

° 12 πηροὺς *Estiene* πονηροὺς Π.

44. Ἡ ἔννοια τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Ἰουστίνου εἶναι ὅτι ναὶ μὲν οἱ ἐθνικὸι εἶπαν μερικὰ ὅμοια με τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ τὰ εἶπαν ὡς μύθους ἐμ-

συμφωνίας με τοὺς λέγοντας τὸν Ἑρμῆν λόγον ἀγγελιοφόρον
 3 παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ κατηγορήσῃ κανεὶς αὐτὸν διὰ τὸ γεγο-
 νὸς ὅτι ἐσταυρώθη, καὶ τοῦτο εἶναι κοινὸν μετὰ τοὺς προαναφερ-
 θέντας υἱοὺς τοῦ Διὸς οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν πεποίθησίν σας ἔπα-
 4 θαν. Βεβαίως ἐκείνων τὰ πάθη τοῦ θανάτου δὲν ἱστοροῦνται
 ὅμοια ἀλλὰ διάφορα· ὥστε, ὅπως ὑπεσχέθημεν, εἰς τὴν συνέ-
 χειαν τοῦ λόγου θὰ ἀποδείξωμεν ὅτι οὗτος κατὰ τὴν ποιότητα
 τοῦ πάθους δὲν φαίνεται νὰ εἶναι κατώτερος, ἀλλὰ ἀνώτερος,
 μᾶλλον δὲ ἔχει ἀποδειχθῆ ἤδη· διότι ὁ ἀνώτερος φαίνεται ἐκ
 5 τῶν πράξεων· ἐὰν δὲ κηρύσσωμεν καὶ ὅτι ἐγεννήθη διὰ παρθέ-
 νου, ἃς εἶναι καὶ τοῦτο κοινὸν σημεῖον μας μετὰ τὸν Περσέα.
 6 Ὅταν δὲ βεβαιώνωμεν ὅτι χωλούς, παραλυτικούς καὶ ἐκ γενε-
 τῆς τυφλοὺς ἔχει κάμει ὑγιεῖς καὶ ὅτι ἀνήγειρε νεκρούς, θὰ
 φανῆ ὅτι λέγομεν ὅμοια ἀκριβῶς μετὰ τὰ θρυλούμενα ὅτι ἔγιναν
 ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

23,1 Διὰ νὰ γίνῃ δὲ καὶ τοῦτο πλεον φανερόν εἰς σᾶς, ὅτι δηλα-
 δὴ ὅσα λέγομεν διδαχθέντες παρὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν πρὸ αὐ-
 τοῦ ἐλθόντων προφητῶν εἶναι τὰ μόνα ἀληθῆ καὶ ἀρχαιότερα
 ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ παρελθόντος, καὶ δὲν ζητοῦμεν νὰ τὰ
 παραδεχθῆτε διὰ τὸ ὅτι λέγομεν τὰ ἴδια μετὰ ἐκείνους ἀλλὰ διὰ
 2 τὸ ὅτι λέγομεν τὴν ἀλήθειαν, θὰ φέρωμεν ἀποδείξεις· ὅτι
 δηλαδή ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μόνος ἐγεννήθη πράγματι Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ, ὑπάρχων Λόγος καὶ πρωτότοκος καὶ δύναμις αὐτοῦ, καὶ
 γενόμενος ἄνθρωπος μετὰ τὴν θέλησίν του ἐδίδαξεν ἡμᾶς ταῦτα
 3 δι' ἀλλαγὴν καὶ ἐπιστροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ὅτι
 πρὶν αὐτὸς γίνῃ ἄνθρωπος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων προφθάσαντες
 μερικοὶ ἐξ αἰτίας τῶν προλεχθέντων κακῶν δαιμόνων εἶπον διὰ
 τῶν ποιητῶν ὡς δῆθεν πραγματοποιηθέντα ὅσα ἐμυθολόγη-
 σαν⁴⁴, καθ' ὃν τρόπον ἐνήργησαν καὶ τοὺς ἐναντίον ἡμῶν δυσ-
 φημητικούς λόγους καὶ ἀσεβεῖς πράξεις, περὶ τῶν ὁποίων δὲν

πνεόμενοι ἀπὸ τοὺς φαύλους δαίμονας. Κατωτέρω θὰ εἶπῃ ὅτι ἡ ὁμοιότης
 ὀφείλεται εἰς κλοπὴν. Φαίνεται ὅτι οἱ μυθολόγοι εἶναι διάφοροι τῶν ποιη-
 τῶν.

ἀσεβῆ ἔργα ἐνήργησαν, ὧν οὐδεὶς μάρτυς οὐδὲ ἀπόδειξις ἐστὶ, τούτων ἔλεγχον ποιησόμεθα.

24,1 Πρῶτον μὲν ὅτι τὰ ὅμοια τοῖς Ἑλλησι λέγοντες μόνοι μισούμεθα δι' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ μηδὲν ἀδικοῦντες ὡς ἁμαρτωλοὶ ἀναιρούμεθα, ἄλλων ἀλλαχοῦ καὶ δένδρα σεβομένων καὶ ποταμοὺς καὶ μῦς καὶ αἰλούρους καὶ κροκοδείλους καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ πολλά, καὶ οὐ τῶν αὐτῶν ὑπὸ πάντων τιμωμένων ἀλλὰ ἄλλων ἀλλοχόσε, ὥστ' εἶναι ἀσεβεῖς ἀλλήλοις πάντας
2 διὰ τὸ μῆ τὰ αὐτὰ σέβειν· ὅπερ μόνον ἐγκαλεῖν ἡμῖν ἔχετε, ὅτι μὴ τοὺς αὐτοὺς ὑμῖν σέβομεν θεοὺς, μηδὲ τοῖς ἀποθανοῦσι χοὰς
3 καὶ κνίσας καὶ ἐν γραφαῖς στεφάνους καὶ θυσίας φέρομεν. Ὅτι γὰρ οὖν τὰ αὐτὰ παρ' οἷς μὲν θεοί, παρ' οἷς δὲ θηρία, παρ' οἷς δὲ ἱερεῖα νενομισμένα ἐστίν, ἀκριβῶς ἐπίστασθε.

25,1 Δεύτερον δ' ὅτι ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων οἱ παλαιοὶ σεβόμενοι Διόνυσον τὸν Σεμέλης καὶ Ἀπόλλωνα τὸν Λητοῖδην, οἱ δι' ἔρωτος ἀρσένων ὅσα ἔπραξαν αἰσχρὸς καὶ λέγειν, καὶ οἱ Περσεφόνην καὶ Ἀφροδίτην, τὰς διὰ τὸν Ἄδωνιν οἰστρηθείσας, ὧν καὶ τὰ μυστήρια ἄγετε, ἢ Ἀσκληπιὸν ἢ τινα τῶν ἄλλων ὀνομαζομένων θεῶν, καίπερ θανάτου ἀπειλουμένου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τούτων μὲν κατεφρονήσαμεν, Θεῶ δὲ τῷ ἀγεννήτῳ καὶ ἀπαθεῖ ἑαυτοὺς ἀνεθήκαμεν, ὃν οὔτε ἐπ' Ἀντιόπην καὶ τὰς ἄλλας ὁμοίως οὐδὲ ἐπὶ Γανυμήδην δι' οἷστρον ἐληλυθέναι πειθόμεθα, οὐδὲ λυθῆναι βοηθείας τυχόντα διὰ Θέτιδος ὑπὸ τοῦ ἑκατοντάχειρος ἐκείνου, οὐδὲ μεριμνῶντα διὰ τοῦτο τὸν τῆς Θέτι-

2 τούτων X τοῦτον E.

44a. Ἐδῶ ταυτίζεται ὁ Ἄδωνις μὲ τὸν Ἀἰδωνέα (Πλούτωνα).

ὑπάρχει κανεὶς μάρτυς καὶ καμμία ἀπόδειξις· θὰ φέρωμεν ἀποδείξεις δι' ὅλα αὐτά.

24,1 Πρῶτον σημεῖον εἶναι ὅτι, ἂν καὶ λέγωμεν τὰ ἴδια μὲ τοὺς Ἑλληνας, μόνοι ἡμεῖς μισούμεθα, λόγῳ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, καί, ἂν καὶ δὲν διαπράττομεν καμμίαν ἀδικίαν, φονευόμεθα ὡς ἁμαρτωλοί, ἐνῶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ λατρεύουν δένδρα καὶ ποταμούς, ποντικούς καὶ αἰλούρους, κροκοδείλους καὶ πολλὰ εἶδη ἀλόγων ζώων, μόνον ὅτι δὲν τιμῶνται τὰ ἴδια πράγματα ἀπὸ ὅλους ἀλλὰ διαφορετικὰ κατὰ τόπους, οὕτως ὥστε νᾶ εἶναι ὅλοι ἀσεβεῖς πρὸς ἀλλήλους ἐφ' ὅσον δὲν λατρεύουν τὰ ἴδια
2 πράγματα. Καὶ ὅμως αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἔχετε νὰ μᾶς κατηγορήσετε, ὅτι δὲν λατρεύομεν τοὺς ἰδίους μὲ σᾶς θεοὺς οὔτε φέρομεν χοὰς καὶ κνίσας, στεφάνους εἰς τὰ ἀγάλμα-
3 τὰ των καὶ θυσίας. Βεβαίως γνωρίζετε καλῶς ὅτι τὰ ἴδια πράγματα εἰς ἄλλους μὲν θεωροῦνται θεοί, εἰς ἄλλους δὲ θηρία καὶ εἰς ἄλλους ἱεραὶ θυσίαι.

25,1 Τὸ δεύτερον σημεῖον εἶναι ὅτι ἡμεῖς, προερχόμενοι ἀπὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων, λατρεύοντες παλαιὰ τὸν Διόνυσον υἱὸν τῆς Σεμέλης καὶ τὸν Ἀπόλλωνα υἱὸν τῆς Λητοῦς, οἱ ὁποῖοι ὅσα ἔπραξαν ἀπὸ ἔρωτας πρὸς ἄρρενας εἶναι ἐντροπή καὶ νὰ λεχθῶν, ἢ τὴν Περσεφῶνην καὶ τὴν Ἀφροδίτην, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν μανιακαὶ διὰ τὸν Ἄδωνιν^{44α}, τῶν ὁποίων τὰ μυστήρια τελοῦμεν, ἢ τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ κάποιον ἐκ τῶν ἄλλων ὀνομαζομένων θεῶν, παρ' ὅλην τὴν ἀπειλὴν θανάτου, κατεφρονήσαμεν αὐτοὺς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀφιερῶθημεν δὲ εἰς τὸν ἀγέννητον καὶ
2 ἀπαθῆ, ὁ ὁποῖος δὲν πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ οἴστρον ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἀντιόπην καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἢ ἐπὶ τὸν Γανυμήδην οὔτε ὅτι ἐλύθη ἀφοῦ ἔλαβε βοήθειαν ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἑκατόγχειρα⁴⁵ κατόπιν ἐπικλήσεως τῆς Θέτιδος καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠνωχλήθη ἀπὸ

45. Ὁ Βριάρεως ἠλευθέρωσε τὸν δέσμιον Δία. Γενικῶς οἱ ἑκατόγχειρες παρουσιάζονται σύμμαχοι τοῦ Διὸς κατὰ τῶν Τιτάνων, ἂν καὶ ὑπάρχει ἐπίσης ἀντίστροφος παράδοσις.

δος Ἀχιλλέα διὰ τὴν παλλακίδα Βρισηίδα ὀλέσαι πολλοὺς τῶν
3 Ἑλλήνων· καὶ τοὺς πειθομένους ἐλεοῦμεν· τοὺς δὲ τούτων αἰ-
τίους δαίμονας γνωρίζομεν.

26,1 Τρίτον δ' ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀνάλευσιν τοῦ Χριστοῦ εἰς οὐρα-
νὸν προεβάλλοντο οἱ δαίμονες ἀνθρώπους τινὰς λέγοντας ἑαυ-
τοὺς εἶναι θεοὺς, οἱ οὐ μόνον οὐκ ἐδιώχθησαν ὑφ' ὑμῶν, ἀλλὰ
2 καὶ τιμῶν κατηξιώθησαν· Σίμωνα μὲν τινα Σαμαρέα, τὸν ἀπὸ
κώμης λεγομένης Γίτθων, ὃς ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος διὰ τῆς
τῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης δυνάμεις ποιήσας μαγικὰς
ἐν τῇ πόλει ὑμῶν βασιλίδι Ρώμῃ Θεὸς ἐνομίσθη καὶ ἀνδριᾶντι
παρ' ὑμῶν ὡς Θεὸς τετίμηται, ὃς ἀνδριάς ἀνεγήγερται ἐν τῷ
Τίβερι ποταμῷ μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν, ἔχων ἐπιγραφὴν
3 Ρωμαϊκὴν ταύτην· «Σίμωνι Δέω Σάγκτω». Καὶ σχεδὸν πάντες
μὲν Σαμαρεῖς, ὀλίγοι δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν, ὡς τὸν πρῶτον
θεὸν ἐκεῖνον ὁμολογοῦντες ἐκεῖνον καὶ προσκυνοῦσι· καὶ Ἑλέ-
νην τινά, τὴν περινοστήσασαν αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ,
πρότερον ἐπὶ τέγους σταθεῖσαν, τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔννοιαν πρώτην
γενομένην λέγουσι.

4 Μένανδρον δὲ τινα, καὶ αὐτὸν Σαμαρέα, τὸν ἀπὸ κώμης
Καππαρεταίας, γενόμενον μαθητὴν τοῦ Σίμωνος, ἐνεργηθέντα
καὶ αὐτὸν ὑπὸ τῶν δαιμονίων καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενον πολ-
λοὺς ἐξαπατῆσαι διὰ μαγικῆς τέχνης οἶδαμεν, ὃς καὶ τοὺς αὐτῷ
ἐπομένους ὡς μηδὲ ἀποθνήσκοιεν ἔπεισε· καὶ νῦν εἰσὶ τινες ἀπ'
5 ἐκείνου τοῦτο ὁμολογοῦντες. Μαρκίωνα δὲ τινα Ποντικόν, ὃς

4 ἀνάλευσιν = ἀνάληψιν *Εὐσέβιος*.

17 μετὰ σταθεῖσαν προστίθ. ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης *Εὐσέβιος*.

21 αὐτὸν προστιθ. *Χ*.

τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος Ἀχιλλεὺς κατέστρεψε πολ-
 3 λούς Ἑλληνας ἐξ αἰτίας τῆς παλλακίδος Βρισηΐδος⁴⁶· καὶ τοὺς
 πιστεῦοντας ταῦτα ἐλεεινολογοῦμεν, ὡς αἰτίους δὲ τούτων ἀνα-
 γνωρίζομεν τοὺς δαίμονας.

26,1 Τρίτον δὲ σημεῖον εἶναι ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ
 Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ δαίμονες προώθησαν μερικοὺς ἀν-
 θρώπους, οἱ ὅποιοι ἔλεγον ὅτι εἶναι θεοί, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον
 2 δὲν ἐδιώχθησαν ἀπὸ σαῶς, ἀλλὰ καὶ ἠξιώθησαν τιμῶν· ἦτοι κά-
 ποιον Σίμωνα Σαμαρέα, προερχόμενον ἀπὸ κώμην λεγομένην
 Γίτθων, ὁ ὅποιος, ἀφοῦ ἔκαμε μαγικὰς πράξεις διὰ τῆς τέχνης
 τῶν εἰς αὐτὸν ἐνεργούντων δαιμόνων εἰς τὴν βασιλίδα πόλιν
 σας Ρώμην ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, ἐθεωρήθη θεὸς καὶ ἐτιμή-
 θη ἀπὸ σαῶς μὲ ἀδριάντα ὡς θεός, ὁ ὅποιος ἐστήθη εἰς τὸν ποτα-
 μὸν Τίβεριν μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν, εἶχε δὲ τὴν ἐξῆς λατινι-
 3 κὴν ἐπιγραφὴν· «Εἰς τὸν Σίμωνα Ἅγιον Θεόν»⁴⁷. Καὶ σχεδὸν
 ὅλοι οἱ Σαμαρεῖς, μερικοὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀναγνωρί-
 ζοντες αὐτὸν ὡς τὸν πρῶτον θεόν, τὸν προσκυνοῦν, καὶ λέγουν
 ὅτι καὶ κάποια Ἑλένη, ἡ ὁποία ἐταξίδευε μαζί του ἐκεῖνον τὸν
 καιρὸν, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο εἰς πορνεῖον, εἶναι ἡ πρώτη
 προελθοῦσα ἀπὸ αὐτὸν Ἑννοια.

4 Γνωρίζομεν δὲ ἐπίσης ὅτι κάποιος Μένανδρος, Σαμαρεὺς
 καὶ αὐτός, καταγόμενος ἀπὸ κώμην Καππαρεταίαν, μαθητὴς τοῦ
 Σίμωνος, ἐνεργηθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν δαιμόνων, ὁ ὅποιος με-
 ταβὰς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐξηπάτησε πολλοὺς διὰ τῆς μαγικῆς
 τέχνης καὶ ἔπεισε τοὺς ὁπαδούς του ὅτι δὲν θὰ ἀπέθνησκον·
 ὑπάρχουν καὶ τώρα μερικοὶ οἱ ὅποιοι δέχονται τοῦτο ὅπως τὸ
 5 παρέλαβον ἀπὸ ἐκεῖνον. Γνωρίζομεν ἐπίσης ἓνα Μαρκίωνα

47. Τὸ 1574 εὐρέθη εἰς τὴν νῆσον τοῦ Τιβέρεως ἐν Ρώμῃ ἐπιγραφὴ ἀφιερωτι-
 κὴ εἰς τὸν σαβινικὸν θεὸν Σέμωνα Σάγκον· «Semoni Deo Sanco». Φαίνε-
 ται ὅτι αὐτὴν εἶδε καὶ παρηρμήνευσεν ὁ Ἰουστῖνος ὡς ἀφιέρωμα εἰς τὸν
 Σίμωνα Μάγον. Τὸ χωρίον περὶ τοῦ Σίμωνος παραθέτει ὁ Εὐσέβιος, *Ἐκκλ.*
Ἱστορία 2,13.

καὶ νῦν ἔτι ἐστὶ διδάσκων τοὺς πειθομένους, ἄλλον τινὰ νομίζειν
 μείζονα τοῦ δημιουργοῦ Θεόν· ὃς κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων
 διὰ τῆς τῶν δαιμόνων συλλήψεως πολλοὺς πεποίηκε βλασφη-
 μίας λέγειν καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός Θεόν,
 ἄλλον δέ τινα, ὡς ὄντα μείζονα, τὰ μείζονα παρὰ τοῦτον ὁμολο-
 6 γεῖν πεποιηκέναι. Πάντες οἱ ἀπὸ τούτων ὀρμώμενοι, ὡς ἔφη-
 μεν, Χριστιανοὶ καλοῦνται, ὃν τρόπον καὶ οἱ οὐ κοινωνοῦντες
 τῶν αὐτῶν δογμάτων ἐν τοῖς φιλοσόφοις τὸ ἐπικατηγορούμενον
 7 ὄνομα τῆς φιλοσοφίας κοινὸν ἔχουσιν. Εἰ δὲ καὶ τὰ δύσφημα
 ἐκεῖνα μυθολογούμενα ἔργα πράττουσι, λυχνίας μὲν ἀνατροπὴν
 καὶ τὰς ἀνέδην μίξεις καὶ ἀνθρωπείων σαρκῶν βοράς, οὐ γινώ-
 σκομεν· ἀλλ' ὅτι μὴ διώκονται μηδὲ φονεύονται ὑφ' ὑμῶν, κἂν
 8 διὰ τὰ δόγματα, ἐπιστάμεθα. Ἔστι δὲ ἡμῖν καὶ σύνταγμα κατὰ
 πασῶν τῶν γεγενημένων αἱρέσεων συντεταγμένον, ᾧ εἰ βούλε-
 σθε ἐντυχεῖν, δώσομεν.

27,1 Ἡμεῖς δέ, ἵνα μηδένα διώκωμεν μηδὲ ἀσεβῶμεν, ἐκτιθέναί
 καὶ τὰ γεννώμενα πονηρὸν εἶναι δεδιδάγμεθα· πρῶτον μὲν ὅτι
 τοὺς πάντας σχεδὸν ὀρῶμεν ἐπὶ πορνείᾳ προάγοντας, οὐ μόνον
 τὰς κόρας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄρσενας, καὶ ὃν τρόπον λέγονται οἱ
 παλαιοὶ ἀγέλας βοῶν ἢ αἰγῶν ἢ προβάτων τρέφειν ἢ ἵππων
 φορβάδων, οὕτω νῦν παῖδας εἰς τὸ αἰσχρῶς χρῆσθαι μόνον· καὶ
 ὁμοίως θηλειῶν καὶ ἀνδρογύνων καὶ ἀρρητοποιῶν πλῆθος
 2 κατὰ πᾶν ἔθνος ἐπὶ τούτου τοῦ ἄγους ἔστηκε. Καὶ τούτων μι-
 σθοὺς καὶ εἰσφορὰς καὶ τέλη λαμβάνετε δέον ἐκκόψαι ἀπὸ τῆς
 3 ὑμετέρας οἰκουμένης. Καὶ τῶν τούτοις χρωμένων τις πρὸς τῇ
 ἀθέῳ καὶ ἀσεβεῖ καὶ ἀκρατεῖ μίξει, εἰ τύχοι, τέκνω ἢ συγγενεῖ ἢ

8 ἐν προστίθ. X.

17 πονηρὸν *Grabius* πονηρῶν E.

48. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἐνδειξις περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τῆς Α' Ἀπολο-
 γίας.

Ποντικόν, ὁ ὁποῖος ἀκόμη καὶ τώρα διδάσκει τοὺς ὄπαδούς του νὰ πιστεύουν εἰς ἓνα ἄλλον Θεόν ἀνώτερον τοῦ δημιουργοῦ⁴⁸. Οὗτος διὰ τῆς ἐμπνεύσεως τῶν δαιμόνων ἔκαμε πολλοὺς εἰς πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων νὰ λέγουν βλασφημίας καὶ νὰ ἀρνοῦνται τὸν ποιητὴν τοῦ σύμπαντος Θεόν, νὰ ἀναγνωρίζουν δὲ κάποιον ἄλλον, δῆθεν ἀνώτερον, ὁ ὁποῖος κατεσκεῦασε τὰ ἀνώτερα.

6 Ὅλοι οἱ προερχόμενοι ἀπὸ αὐτοῦς, ὅπως εἶπαμεν, καλοῦνται Χριστιανοί, καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ μὴ συμμεριζόμενοι τὰ αὐτὰ δόγματα μεταξὺ τῶν φιλοσόφων ἔχουν κοινόν τὸ ὄνομα τῆς φι-

7 λοσοφίας. Ἐὰν δὲ διαπράττουν καὶ τὰς φημολογουμένας ἐκείνας αἰσχρὰς πράξεις, ἀνατροπὴν λυχνίας, τὰς ἄνευ διακρίσεως γεννητησίους μίξεις καὶ τὴν βρῶσιν ἀνθρωπίνων σαρκῶν, δὲν γνωρίζομεν⁴⁹. ἀλλ' ὅτι δὲν διώκονται οὔτε φονεύονται, ἔστω

8 διὰ τὰ δόγματα, γνωρίζομεν καλῶς. Ἐχομεν μάλιστα γράψει καὶ Σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν ἐμφανισθεισῶν αἱρέσεων, τὸ ὁποῖον θὰ σᾶς ἐπιδώσωμεν, ἐὰν θέλετε νὰ τὸ ἀναγνώσετε.

27,1 Ἡμεῖς δὲ ἔχομεν διδαχθῆ ὅτι εἶναι πονηρόν καὶ τὸ νὰ ἐκθέτουμεν τὰ γεννώμενα βρέφη, ὥστε νὰ μὴ διώκωμεν κανένα καὶ νὰ μὴ ἀσεβῶμεν, κυρίως διότι βλέπομεν ὅτι ὅλοι σχεδόν παραδίδουν εἰς πορνείαν ὄχι μόνον τὰς κόρας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄρρενας, καὶ καθὼς λέγεται διὰ τοὺς παλαιοὺς ὅτι ἔτρεφον ἀγέλας βοῶν ἢ αἰγῶν ἢ προβάτων ἢ φορβάδων ἵππων, οὕτω τώρα τρέφουν παῖδας μόνον δι' αἰσχρὰν χρησιμοποίησιν των· ὁμοίως πλήθη θηλειῶν καὶ κιναιδῶν καὶ αἰσχροουργῶν εἰς πᾶν ἔθνος

2 ἔχουν σταθῆ εἰς τοιούτους κακοφήμους οἴκους. Καὶ ἀπὸ αὐτοῦς λαμβάνετε μισθοὺς καὶ εἰσφορὰς καὶ τέλη, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τοὺς

3 ἀποκόψετε ἀπὸ τὴν πολιτείαν σας. Καὶ ὁ χρησιμοποιοῦν τοῦτους, πλὴν τῆς ἀθέου καὶ ἀσεβοῦς καὶ ἀσφαλοῦς μίξεως, δυνα-

49. Ὁ Ἰουστίνος ὑπαινίσσεται ὅτι ἴσως αὐταὶ αἱ γενικῶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐκτοξευόμεναι ψευδεῖς κατηγορίαι δικαιολογοῦνται κατὰ τῶν ἀνωτέρω αἰρετικῶν. Διὰ τὴν ἐρωτικὴν μίξιν ἴσως, μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ τουλάχιστον, ἔχει δίκαιον, διὰ τὴν βρῶσιν ἀνθρωπίνων σαρκῶν, ὄχι.

4 ἀδελφῶ μίγνυται. Οἱ δὲ καὶ τὰ ἑαυτῶν τέκνα καὶ τὰς ὁμοζύγους
 προαγωγέονται, καὶ φανερῶς εἰς κιναιδίαν ἀποκόπτονται τινες
 καὶ εἰς μητέρα θεῶν τὰ μυστήρια ἀναφέρουσι· καὶ παρὰ παντὶ
 τῶν νομιζομένων παρ' ὑμῖν θεῶ ὄφρις σύμβολον μέγα καὶ μυ-
 5 στήριον ἀναγράφεται. Καὶ τὰ φανερῶς ὑμῖν πραττόμενα καὶ τι-
 μώμενα ὡς ἀνατετραμμένου καὶ οὐ παρόντος φωτὸς ἡμῖν προσ-
 γράφετε· ὅπερ ἀπηλλαγμένοις ἡμῖν τοῦ πράττειν τι τούτων οὐ
 βλάβην φέρει, ἀλλὰ τοῖς πράττουσι καὶ ψευδομαρτυροῦσι μᾶλ-
 λον.

28,1 Παρ' ἡμῖν μὲν γὰρ ὁ ἀρχηγέτης τῶν κακῶν δαιμόνων ὄφρις
 καλεῖται καὶ σατανᾶς καὶ διάβολος, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων
 συγγραμμάτων ἐρευνήσαντες μαθεῖν δύνασθε· ὃν εἰς τὸ πῦρ
 πεμφθήσεσθαι μετὰ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς καὶ τῶν ἐπομένων ἀν-
 θρώπων κολασθησομένους τὸν ἀπέραντον αἰῶνα, προεμήνυσεν
 2 ὁ Χριστός. Καὶ γὰρ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ μηδέπω τοῦτο πράξει τὸν
 Θεὸν διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος γεγένηται· προγινώσκει γὰρ τι-
 νας ἐκ μετανοίας σωθήσεσθαι μέλλοντας καὶ τινας μηδέπω
 3 ἴσως γεννηθέντας. Καὶ τὴν ἀρχὴν νοερὸν καὶ δυνάμενον αἰρεῖ-
 σθαι τάληθῆ καὶ εὖ πράττειν τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον πεποίη-
 κεν, ὥστ' ἀναπολόγητον εἶναι τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις παρὰ τῷ
 4 Θεῷ· λογικοὶ γὰρ καὶ θεωρητικοὶ γεγένηνται. Εἰ δέ τις ἀπιστεῖ
 μέλειν τούτων τῷ Θεῷ, ἢ μὴ εἶναι αὐτὸν διὰ τέχνης ὁμολογή-
 σει, ἢ ὄντα χαίρειν κακία φήσει ἢ λίθῳ ἐοικότα μένειν, καὶ
 μηδὲν εἶναι ἀρετὴν μηδὲ κακίαν, δόξῃ δὲ μόνον τοὺς ἀνθρώπους
 ἢ ἀγαθὰ ἢ κακὰ ταῦτα ἡγεῖσθαι· ἢπερ μεγίστη ἀσέβεια καὶ ἀδι-
 κία ἐστί.

6 φωτὸς X φωτὸς θείου E.

50. Εἶναι τὰ μυστήρια τῆς Κυβέλης, κατὰ τὰ ὁποῖα αὐτοετραυματίζοντο ἢ ἀπέ-
 κοπτον ὄργανά των οἱ μύσται αὐτῆς.

τὸν νὰ τύχη νὰ ἔλθῃ εἰς μῖξιν μὲ τέκνον ἢ συγγενῇ ἢ ἀδελφόν.
 4 Ἐὰν δὲ προάγουν εἰς πορνείαν καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς συζύγους
 των, κόπτουν τὰ ὄργανά των πρὸς κιναιδισμόν καὶ τὰ φέρουν
 ὡς ἀφιερῶματα τῆς μητρὸς τῶν θεῶν⁵⁰. ἄλλωστε πλησίον παν-
 5 ὡς σύμβολον καὶ μυστήριον. Καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πράττονται
 καὶ τιμῶνται ἀπὸ σᾶς φανερῶς ἀποδίδετε εἰς ἡμᾶς, ἀφοῦ τάχα
 ἀνατρέπεται τὸ φῶς καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο
 βεβαίως δὲν φέρει καμμίαν βλάβην εἰς ἡμᾶς, ἐφ' ὅσον εἴμεθα
 ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν διάπραξιν τοιούτων ἔργων, ἀλλὰ μᾶλλον
 εἰς αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι τὰ πράττουν καὶ ἔπειτα ψευδομαρτυροῦν
 ἐναντίον ἡμῶν.

28,1 Εἰς ἡμᾶς ὁ ἀρχηγὸς τῶν κακῶν δαιμόνων καλεῖται ὄφις καὶ
 σατανᾶς καὶ διάβολος, ὅπως δύνασθε νὰ μάθετε ἂν ἐρευνήσετε
 τὰ συγγράμματά μας. Οὗτος, ὅπως προανήγγειλεν ὁ Χριστὸς⁵¹,
 θὰ σταλῇ μαζὶ μὲ τὴν στρατιὰν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας
 αὐτὸν ἀνθρώπους εἰς τὸ πῦρ διὰ νὰ τιμωρηθοῦν εἰς τὸν ἀπέραν-
 2 τον αἰῶνα. Ἡ ἔως τώρα ἀναβολὴ τῆς ἐνεργείας ταύτης παρὰ
 τοῦ Θεοῦ συμβαίνει χάριν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· διότι οὗτος
 προγινώσκει ὅτι μερικοὶ πρόκειται νὰ σωθοῦν ἐκ μετανοίας,
 3 μερικοὶ μάλιστα οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγεννήθησαν ἀκόμη. Πράγματι
 κατὰ τὴν ἀρχὴν ἔπλασε τὸ ἀνθρώπινον γένος λογικὸν καὶ δυνά-
 μενον νὰ ἐκλέξῃ τὰ ἀληθῆ καὶ νὰ εὐημερῇ ὥστε ὅλοι οἱ ἄνθρω-
 ποι νὰ εἶναι ἀναπολόγητοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ⁵², ἐφ' ὅσον ἔχουν
 4 δημιουργηθῆ λογικοὶ καὶ θεωρητικοί. Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύῃ κα-
 νεῖς ὅτι ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται δι' αὐτούς, ἢ θὰ ὁμολογήσῃ εὐθέ-
 ως ὅτι δὲν ὑπάρχει ἢ θὰ εἶπῃ ὅτι ὑπάρχων εἶτε εὐχαριστεῖται μὲ
 τὴν κακίαν εἶτε μένει ἀσυγκίνητος, ὅμοιος μὲ λίθον, καὶ ὅτι ἡ
 ἀρετὴ δὲν εἶναι τίποτε οὔτε ἡ κακία, ἀλλ' ὅτι οἱ ἄνθρωποι θεω-
 ροῦν ταῦτα ἢ ἀγαθὰ ἢ κακά· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι μεγίστη
 ἀσέβεια καὶ ἀδικία.

51. Βλ. Ματθ. 25,41. Ἀποκ. 20,2 ἐ.

52. Ρωμ. 1,20.

29,1 Καὶ πάλιν, μὴ τῶν ἐκτεθέντων τις μὴ ἀναληφθεὶς θανατωθῆ, καὶ ὦμεν ἀνδροφόνοι· ἀλλ' ἢ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐγαμοῦμεν εἰς μὴ ἐπὶ παίδων ἀνατροφῆ, ἢ παραιτούμενοι τὸ γήμασθαι τέλεον ἐνε-
2 κρατευόμεθα. Καὶ ἤδη τις τῶν ἡμετέρων, ὑπὲρ τοῦ πείσαι ὑμᾶς ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν μυστήριον ἢ ἀνέδην μίξις, βιβλίδιον ἀνέδω-
3 κεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Φήλικι ἡγεμονεύοντι ἀξιῶν ἐπιτρέψαι ἰατρῶ τοὺς διδύμους αὐτοῦ ἀφελεῖν· ἀνευ γὰρ τῆς τοῦ ἡγεμόνος
3 ἐπιτροπῆς τοῦτο πράττειν ἀπειρηῆσθαι οἱ ἐκεῖ ἰατροὶ ἔλεγον. Καὶ μὴδ' ὄλως βουληθέντος Φήλικος ὑπογράψαι, ἐφ' ἑαυτοῦ μείνας ὁ νεανίσκος ἠρκέσθη τῇ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁμογνωμόνων συνειδή-
4 σει. Οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπιμνησθῆναι ἐν τούτοις ἡγησάμεθα καὶ Ἀντινόου τοῦ νῦν γεγενημένου, ὃν καὶ πάντες ὡς θεὸν διὰ φό-
βου σέβειν ὠρμηντο, ἐπιστάμενοι τίς τε ἦν καὶ πόθεν ὑπῆρχεν.

ΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

30, 1 Ὅπως δὲ μὴ τις εἶπῃ ἀντιτιθεὶς ἡμῖν, τί κωλύει καὶ τὸν παρ' ἡμῖν λεγόμενον Χριστόν, ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπων ὄντα, μαγικῆ τέχνη ἃς λέγομεν δυνάμεις πεποιηκέναι καὶ δόξαι διὰ τοῦτο Υἱὸν Θεοῦ εἶναι, τὴν ἀπόδειξιν ἤδη ποιησόμεθα, οὐ τοῖς λέγουσι πιστεύοντες, ἀλλὰ τοῖς προφητεύουσι πρὶν ἢ γενέσθαι κατ' ἀνάγκην πειθόμενοι, διὰ τὸ καὶ ὄψει ὡς προεφητεύθη ὄρα̅ν γε- νόμενα καὶ γινόμενα· ἥπερ μεγίστη καὶ ἀληθεστάτη ἀπόδειξις καὶ ὑμῖν, ὡς νομίζομεν, φανήσεται.

53. Ἴσως δὲν ὑπάρχει περίπτωσης γεννήσεως ἀνεπιθυμητῶν τέκνων. Μεταξὺ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου ἡ ἐκθεσις βρεφῶν ἦτο συνηθέστατον φαινόμενον.

54. Τοῦτο ἐπραξε βραδύτερον μόνος του ὁ Ὠριγένης.

29,1 Καὶ διὰ νὰ ἐπανεέλθωμεν, δὲν ἐκθέτομεν παιδία μὴ τυχὸν κάποτε ἀπὸ τὰ ἐκθετα πρὶν περιμαζευθῆ ἀποθάνη καὶ γίνωμεν ἀνθρωποκτόνοι. Ἐξ ἄλλου καθόλου δὲν συνάπτομεν γάμον παρὰ μόνον χάριν τεκνοποιΐας ἢ παραμερίζοντες τὸν γάμον
 2 τηροῦμεν τελείαν ἐγκράτειαν⁵³. Κάποιος μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας προσφάτως, διὰ νὰ σᾶς πείσῃ ὅτι ἡ ἀδιάκριτος γεννητησία μῖξις δὲν ἀποτελεῖ μυστηριακὴν τελετὴν εἰς ἡμᾶς, ὑπέβαλεν αἴτησιν εἰς τὸν διοικητὴν Ἀλεξανδρείας Φήλικα νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἰατρὸν νὰ ἀφαιρέσῃ τοὺς διδύμους του· διότι οἱ ἐκεῖ ἰατροὶ ἔλεγον ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ εὐνούχισις ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ
 3 διοικητοῦ⁵⁴. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Φῆλιξ δὲν ἠθέλησε καθόλου νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἄδειαν, ὁ νεαρὸς ἔμεινεν ἄγαμος ἀρκούμενος εἰς τὴν συνείδησιν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων του. Δὲν θεωροῦμεν δὲ
 4 ἄτοπον νὰ μνημονεύσωμεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ τὸν προσφάτως ζήσαντα Ἀντίνοον, τὸν ὁποῖον ὅλοι παρεκινήθησαν ἀπὸ φόβον νὰ λατρεύσουν ὡς θεόν, ἂν καὶ γνωρίζουν ποῖος ἦτο καὶ ἀπὸ ποῦ προήρχετο⁵⁵.

ΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

30,1 Διὰ νὰ μὴ ἀντιτείνῃ δὲ κανεὶς, τί ἐμποδίζει καὶ ὁ ἀπὸ ἡμᾶς λεγόμενος Χριστὸς νὰ εἶναι ἄνθρωπος ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ νὰ ἔχῃ κάμει τὰς θαυματουργίας τὰς ὁποίας λέγομεν μὲ μαγικὴν τέχνην, διὰ τοῦτο δὲ νὰ ἔχῃ φανῆ ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἤδη θὰ προβάλωμεν τὴν ἀπόδειξιν, μὴ πιστεύοντες εἰς τοὺς λέγοντας, ἀλλὰ πειθόμενοι κατ' ἀνάγκην εἰς τοὺς προφητεύοντας τὰ πράγματα πρὶν γίνουιν, διότι τὰ βλέπομεν νὰ ἔγιναν καὶ νὰ γίνωνται ὅπως προεφητεύθησαν. Αὐτὴ θὰ φανῆ καὶ εἰς σᾶς, ὅπως νομίζομεν, μεγίστη καὶ ἀληθεστάτη ἀπόδειξις.

55. Ὁ Ἀντίνοος ἦτο συνοδὸς καὶ ἐρωμένος τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐπνίγη εἰς τὸν Νεῖλον τὸ 130 μ.Χ. καὶ εἰς τιμὴν του ἐκτίσθη ἡ Ἀντινοοῦπολις.

31,1 Ἄνθρωποι οὖν τινες ἐν Ἰουδαίῳ γεγένηται Θεοῦ προφη-
 ται, δι' ὧν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα προεκήρυξε τὰ γενήσεσθαι
 μέλλοντα πρὶν ἢ γενέσθαι· καὶ τούτων οἱ ἐν Ἰουδαίῳ κατὰ και-
 ροῦς γενόμενοι βασιλεῖς τὰς προφητείας, ὡς ἐλέχθησαν ὅτε
 προεφητεύοντο, τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν Ἑβραϊδὶ φωνῇ ἐν βιβλίῳς ὑπ'
 2 αὐτῶν τῶν προφητῶν συντεταγμένας κτῶμενοι περιεῖπον. Ὅτε
 δὲ Πτολεμαῖος, ὁ Αἴγυπτίων βασιλεὺς, βιβλιοθήκην κατεσκεύα-
 ζε καὶ τὰ πάντων ἀνθρώπων συγράμματα συνάγειν ἐπειράθη,
 πυθόμενος καὶ περὶ τῶν προφητειῶν τούτων, προσέπεμψε τῷ
 τῶν Ἰουδαίων τότε βασιλεύοντι Ἡρώδῃ ἀξιῶν διαπεμφθῆναι
 3 αὐτῷ τὰς βίβλους τῶν προφητειῶν. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς
 Ἡρώδης τῇ προειρημένῃ Ἑβραϊδὶ αὐτῶν φωνῇ γεγραμμένας
 4 διεπέμψατο. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν γνώριμα τὰ ἐν αὐταῖς γεγραμμέ-
 να τοῖς Αἴγυπτίοις, πάλιν αὐτὸν ἠξίωσε πέμψας τοὺς μεταβα-
 λούοντας αὐτὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἀνθρώπους ἀποστεῖλαι.
 5 Καὶ τούτου γενομένου ἔμειναν αἱ βίβλοι καὶ παρ' Αἴγυπτίοις μέ-
 χρι τοῦ δεῦρο, καὶ πανταχοῦ παρὰ πᾶσιν εἶναι Ἰουδαίοις, οἱ καὶ
 ἀναγινώσκοντες οὐ συνιᾶσι τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ἐχθροὺς ἡμᾶς καὶ
 πολεμίους ἡγοῦνται, ὁμοίως ὑμῖν ἀναιροῦντες καὶ κολάζοντες
 6 ἡμᾶς ὅπταν δύνωνται, ὡς καὶ πεισθῆναι δύνασθε· καὶ γὰρ ἐν
 τῷ νῦν γεγενημένῳ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ Βαρχωχέβας ὁ τῆς Ἰου-
 δαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, Χριστιανούς μόνους εἰς τιμω-
 7 ρίας δεινάς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφη-
 μοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι. Ἐν δὴ ταῖς τῶν προφητῶν βίβλοις
 εἶρομεν προκηρυσσόμενον παραγινόμενον, γεννώμενον διὰ
 παρθένου, καὶ ἀνδρούμενον, καὶ θεραπεύοντα πᾶσαν νόσον καὶ
 πᾶσαν μαλακίαν καὶ νεκροὺς ἀνεγείροντα, καὶ φθονούμενον καὶ

56. Ἡ παράδοσις αὕτη τοποθετεῖται εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ γ' π.Χ. αἰῶνος ἐπὶ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου (285–247) καὶ τοῦ συγχρόνου ἀρχιερέως τῶν Ἰουδαίων καὶ βεβαίως ὄχι τοῦ πολὺ μεταγενεστέρου Ἡρώδου. Ἴσως ὁ Ἰουστῖνος ἔγραψε «βασιλεύοντι ἱερεῦ». Πρόκειται καὶ περὶ τῆς διηγήσεως διὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ἑβδομήκοντα.

31,1 Πράγματι μερικοί ἄνθρωποι μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων κατέστησαν προφήται τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ὁποίων τὸ προφητικὸν πνεῦμα προεκήρυξε τὰ μέλλοντα νὰ γίνουν πρὶν γίνουν. Καὶ οἱ κατὰ καιροὺς βασιλεῖς τῶν Ἰουδαίων ἀποκτήσαντες τὰς προφητείας τούτων, συντεταγμένας ὑπ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, ὅπως ἐλέχθησαν ὅταν οὗτοι ἐπροφήτευον εἰς τὴν ἰδικὴν των
 2 γλῶσσαν, εἰς βιβλία, τὰς ἐξετίμων βαθέως. Ὄταν δὲ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων, συνεκρότησε βιβλιοθήκην καὶ ἐφρόντισε νὰ συγκεντρώσῃ τὰ συγγράμματα ὅλων τῶν ἀνθρώπων, πληροφορηθεὶς καὶ περὶ τῶν προφητειῶν τούτων, ἔστειλε πρὸς τὸν τότε βασιλέα τῶν Ἰουδαίων Ἡρώδην ζητῶν
 3 νὰ τοῦ ἀποσταλοῦν τὰ βιβλία τῶν προφητειῶν⁵⁶. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Ἡρώδης τὰ ἀπέστειλε γραμμένα εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν ἑβραϊκὴν των γλῶσσαν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦσαν κατανοητὰ εἰς τοὺς Αἰγυπτίους⁵⁷ τὰ γραφόμενα εἰς αὐτά, πάλιν ἔστειλε καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ τοῦ ἀποστείλῃ ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι θὰ τὰ μετέφραζον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.
 5 Καὶ ἀφοῦ ἐπραγματοποιήθη τοῦτο, ἔμειναν τὰ βιβλία καὶ πλησίον τῶν Αἰγυπτίων ἕως τώρα, καὶ ὑπάρχουν παντοῦ εἰς ὅλους τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἀναγινώσκοντες αὐτὰ δὲν κατανοοῦν τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ θεωροῦν ἡμᾶς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, φονεύοντες καὶ τιμωροῦντες ἡμᾶς ὁμοίως μὲ σᾶς, ὅσᾳκις
 6 δύνανται, ὅπως δύνασθε νὰ πεισθῆτε. Διότι κατὰ τὸν προσφάρως γενόμενον ἰουδαϊκὸν πόλεμον ὁ Βαρχωχέβας, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰουδαίων⁵⁸, μόνον διὰ τοὺς Χριστιανοὺς διέταξε νὰ ἀπάγωνται εἰς τρομερὰς τιμωρίας, ἂν δὲν ἤρνοῦντο
 7 τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἐβλασφήμουν. Λοιπὸν εἰς τὰ βιβλία τῶν προφητῶν εὔρομεν νὰ προεξαγγέλλεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἡμῶν γεννᾶται διὰ παρθένου, ἀνδρώνεται, θεραπεύει πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν ἀσθένειαν⁵⁹, ἀνιστᾶ νεκροὺς, φθονεῖται,

57. Εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Αἰγύπτου ἀκριβέστερον.

58. Ἡ δευτέρα ἰουδαϊκὴ ἐπανάστασις κατὰ τῶν Ρωμαίων, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Βαρχωχέβα, συνέβη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστίνου (132–135).

59. Ματθ. 4,23. 9,35

ἀγνοούμενον καὶ σταυρούμενον Ἰησοῦν τὸν ἡμέτερον Χριστόν, καὶ ἀποθνήσκοντα καὶ ἀνεγειρόμενον καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενον, καὶ Υἱὸν Θεοῦ ὄντα καὶ κεκλημένον, καὶ τινὰς πεμπομένους ὑπ' αὐτοῦ εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων κηρύζοντας ταῦτα, καὶ
8 τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἀνθρώπους μᾶλλον αὐτῷ πιστεύειν. Προεφητεύθη δέ, πρὶν ἢ φανῆναι αὐτόν, ἔτεσι ποτὲ μὲν πεντακισχιλίοις, ποτὲ δὲ τρισχιλίοις, ποτὲ δὲ δισχιλίοις, καὶ πάλιν χιλίοις καὶ ἄλλοτε ὀκτακοσίοις· κατὰ γὰρ τὰς διαδοχὰς τῶν γενῶν ἕτεροι καὶ ἕτεροι ἐγένοντο προφηῆται.

32,1 Μωϋσῆς μὲν οὖν, πρῶτος τῶν προφητῶν γενόμενος, εἶπεν αὐτολεξεῖ οὕτως· «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἔθνῶν, δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον
2 αὐτοῦ, πλύνων ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν στολὴν αὐτοῦ». Ὑμέτερον οὖν ἐστὶν ἀκριβῶς ἐξετάσαι καὶ μαθεῖν, μέχρι τίνος ἦν ἄρχων καὶ βασιλεὺς ἐν Ἰουδαίοις ἴδιος αὐτῶν· μέχρι τῆς φανερώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου καὶ τῶν ἀγνοουμένων προφητειῶν ἐξηγητοῦ, ὡς προερέθη ὑπὸ τοῦ θείου ἀγίου προφητικοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ Μωϋσέως μὴ ἐκλείψειν ἄρχοντα ἀπὸ Ἰουδαίων, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται τὸ βασίλειον·
3 Ἰούδας γὰρ προπάτωρ Ἰουδαίων, ἀφ' οὗ καὶ τὸ Ἰουδαῖοι καλεῖσθαι ἐσχήκασι καὶ ὑμεῖς μετὰ τὴν γενομένην αὐτοῦ φανέρωσιν καὶ Ἰουδαίων ἐβασιλεύσατε καὶ τῆς ἐκείνων πάσης γῆς ἐκρατήσατε.

4 Τὸ δὲ «αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἔθνῶν» μηνυτικὸν ἦν ὅτι ἐκ πάντων τῶν ἔθνῶν προσδοκήσουσιν αὐτόν πάλιν παραγεννησόμενον, ὅπερ ὄψει ὑμῖν πάρεστιν ἰδεῖν καὶ ἔργῳ πεισθῆναι· ἐκ πάντων γὰρ γενῶν ἀνθρώπων προσδοκῶσι τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ σταυρωθέντα, μεθ' ὃν εὐθύς δοριάλωτος ὑμῖν ἡ γῆ Ἰουδαίων

ἀγνοεῖται, σταυρώνεται, ἀποθνήσκει, ἀνίσταται καὶ ἀνέρχεται εἰς οὐρανοὺς, εἶναι καὶ καλεῖται υἱὸς Θεοῦ, καὶ ὅτι ἐπίσης στέλλονται ὑπ' αὐτοῦ εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων μερικοὶ κήρυκες καὶ ὅτι ἄνθρωποι ἐξ ἐθνικῶν πιστεύουν εἰς αὐτὸν περισσότερον· τοῦτο δὲ προεφητεύθη πρὶν νὰ φανῆ αὐτός, ἄλλοτε πρὸ πέντε χιλιάδων ἐτῶν, ἄλλοτε πρὸ τριῶν χιλιάδων, ἄλλοτε πρὸ δύο χιλιάδων, ἄλλοτε πάλιν πρὸ χιλίων καὶ ἄλλοτε πρὸ ὀκτακοσίων· διότι κατὰ τὴν διαδοχὴν τῶν γενεῶν ἐνεφανίζοντο προφήται οἱ μὲν κατόπιν τῶν δέ.

32,1 Ὁ Μωϋσῆς λοιπόν, ὁ πρῶτος προφήτης, εἶπεν αὐτολεξεὶ τὰ ἐξῆς· «ὁ ἄρχων δὲν θὰ λείψῃ ἀπὸ τὸν Ἰούδαν οὔτε ὁ ἡγέτης ἀπὸ τοὺς μηροὺς αὐτοῦ, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἐκεῖνος διὰ τὸν ὅποιον ἐπιφυλάσσεται ἡ ἀρχή· καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία τῶν ἐθνῶν, δένων τὸν πῶλον του εἰς τὸ κλῆμα, πλύνων εἰς αἷμα
2 σταφυλῆς τὴν στολὴν του»⁶⁰. Εἶναι λοιπὸν ἰδικόν σας ἔργον νὰ ἐξετάσετε μὲ προσοχὴν καὶ νὰ μάθετε, ἕως ποίαν ἐποχὴν ὑπῆρχεν ἄρχων καὶ βασιλεὺς μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τὸ γένος τῶν· ὑπῆρχε μέχρι τῆς φανερώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἰδικοῦ μας διδασκάλου καὶ ἐρμηνευτοῦ τῶν ἀκαταλήπτων προφητειῶν αὐτοῦ, ὅπως προελέχθη ὑπὸ τοῦ θείου ἀγίου προφητικοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ Μωϋσέως ὅτι δὲν θὰ λείψῃ ἄρχων ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἐκεῖνος διὰ τὸν ὅποιον προορίζεται τὸ βασίλειον. Ὁ δὲ Ἰούδας εἶναι ὁ προπάτωρ τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβον καὶ τὸ ὄνομά των Ἰουδαῖοι. Καὶ σεῖς μετὰ τὴν φανέρωσιν αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐβασίλευσατε καὶ κατελάβετε ὅλην τὴν χώραν αὐτῶν.

4 Τὸ δὲ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία τῶν ἐθνῶν ἦτο δηλωτικὸν τοῦ ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη θὰ τὸν ἀναμείνουν νὰ ἐπανέλθῃ, τὸ ὅποιον εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδετε μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ πεισθῆτε μὲ τὰ πράγματα· διότι ἀπὸ ὅλα τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων ἀναμένουν τὸν εἰς τὴν Ἰουδαίαν σταυρωθέντα, μετὰ τὸν ὅποιον εὐθύς ἀμέσως ἢ γῆ τῶν Ἰουδαίων παρεδόθη εἰς σᾶς δοριάλω-

5 παρεδόθη. Τὸ δὲ «δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ
καὶ πλύνων τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς» σύμβολον
δηλωτικὸν ἦν τῶν γενησομένων τῷ Χριστῷ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ
6 πραχθησομένων. Πῶλος γάρ τις ὄνου εἰστήκει ἐν τινι εἰσόδῳ
κώμης πρὸς ἄμπελον δεδεμένος, ὃν ἐκέλευσεν ἀγαγεῖν αὐτῷ
τότε τοὺς γνωρίμους αὐτοῦ, καὶ ἀχθέντος ἐπιβάς ἐκάθισε καὶ εἰσ-
ελήλυθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐνθα τὸ μέγιστον ἱερόν ἦν Ἰου-
δαίων, ὃ ὑφ' ὑμῶν ὕστερον κατεστράφη· καὶ μετὰ ταῦτα ἐσταυ-
7 ρώθη, ὅπως τὸ λείπον τῆς προφητείας συντελεσθῆ. Τὸ γὰρ
«πλύνων τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς», προαγγελτι-
κὸν ἦν τοῦ πάθους οὗ πάσχειν ἔμελλε, δι' αἵματος καθαίρων
8 τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ. Ἡ γὰρ κεκλημένη ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύ-
ματος διὰ τοῦ προφήτου στολὴ οἱ πιστεύοντες αὐτῷ εἰσιν ἄν-
9 θρωποι, ἐν οἷς οἰκεῖ τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ σπέρμα, ὁ λόγος. Τὸ δὲ
εἰρημένον «αἷμα τῆς σταφυλῆς» σημαντικὸν τοῦ ἔχειν μὲν αἷμα
τὸν φανησόμενον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος ἀλλ' ἐκ
10 θείας δυνάμεως. Ἡ δὲ πρώτη δύναμις μετὰ τὸν Πατέρα πάντων
καὶ δεσπότην Θεὸν καὶ Υἱὸς ὁ Λόγος ἐστίν· ὃς τίνα τρόπον σαρ-
11 κοποιηθεὶς ἄνθρωπος γέγονεν, ἐν τοῖς ἐξῆς ἐροῦμεν. Ὅν τρό-
πον γὰρ τὸ τῆς ἀμπέλου αἷμα οὐκ ἄνθρωπος πεποίηκεν ἀλλ' ὁ
Θεός, οὕτω καὶ τοῦτο ἐμηνύετο οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος
γενήσεσθαι τὸ αἷμα ἀλλ' ἐκ δυνάμεως Θεοῦ, ὡς προέφημεν.

12 Καὶ Ἡσαΐας δέ, ἄλλος προφήτης, τὰ αὐτὰ δι' ἄλλων ρήσεων
προφητεύων οὕτως εἶπεν· «ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἄν-
θος ἀναβῆσεται ἀπὸ τῆς ρίζης Ἰεσσαί· καὶ ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐ-
13 τοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν. Ἄστρον δὲ φωτεινὸν ἀνέτειλε, καὶ ἄνθος
14 ἀνέβη ἀπὸ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, οὗτος ὁ Χριστός. Διὰ γὰρ παρθένου
τῆς ἀπὸ τοῦ σπέρματος Ἰακώβ, τοῦ γενομένου πατρὸς Ἰούδα,
τοῦ δεδηλωμένου Ἰουδαίων πατρός, διὰ δυνάμεως Θεοῦ ἀπεκυ-
ήθη· καὶ Ἰεσσαὶ προπάτωρ μὲν κατὰ τὸ λόγιον γεγένηται, τοῦ δὲ
Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰούδα κατὰ γένους διαδοχὴν υἱὸς ὑπῆρχεν.

61. Ἡσ. 11,1 · 10. 51,5. Ἀρ. 24,17. Τὰ χωρία παρουσιάζονται ἐν συνδέσει

5 τός. Τὸ δὲ «δένων τὸν πῶλον τοῦ εἰς τὸ κλῆμα καὶ πλύνων εἰς
τὸ αἷμα τῆς σταφυλῆς τὴν στολὴν τοῦ» ἦτο σύμβολον δηλωτι-
κόν τῶν ὄσων θὰ ἐγίνοντο εἰς τὸν Χριστὸν καὶ θὰ ἐπράττοντο
6 ὑπ' αὐτοῦ. Διότι κάποιος πῶλος ὄνου ἴστατο εἰς εἴσοδον κώμης
δεμένος εἰς κλῆμα, τὸν ὁποῖον διέταξε νὰ φέρουν τότε εἰς αὐ-
τὸν οἱ μαθηταί του, καὶ μόλις τὸν ἔφερον ἀναβὰς ἐκάθισε καὶ
εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ὑπῆρχε τὸ μέγιστον ἱερόν
τῶν Ἰουδαίων, τὸ ὁποῖον κατεστράφη ἔπειτα ἀπὸ σᾶς· καὶ ἔπει-
τα ἐσταυρώθη, διὰ νὰ ὀλοκληρωθῆ τὸ ὑπόλοιπον τῆς προφη-
7 τείας. Διότι τὸ «πλύνων εἰς τὸ αἷμα σταφυλῆς τὴν στολὴν τοῦ»
ἦτο προαγγελτικόν τοῦ πάθους τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ ὑ-
8 ποστῆ, καθαρίζων μὲ αἷμα τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Ἡ ὑπὸ τοῦ
θεοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ προφήτου καλουμένη στολὴ εἶναι οἱ
εἰς αὐτὸν πιστεύοντες ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ὁποίους κατοικεῖ τὸ
9 παρὰ τοῦ Θεοῦ σπέρμα, ὁ Λόγος. Ἡ δὲ ἔκφρασις «αἷμα τῆς
σταφυλῆς» σημαίνει ὅτι ὁ μέλλων νὰ φανῆ θὰ ἔχη αἷμα, ὄχι
10 ὅμως ἀπὸ ἀνθρώπινον σπέρμα, ἀλλ' ἀπὸ θεϊαν δύναμιν. Ἡ δὲ
πρῶτη δύναμις μετὰ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων καὶ δεσπότην Θεὸν
καὶ υἱὸς εἶναι ὁ Λόγος. Μὲ ποῖον τρόπον οὗτος σαρκωθείς ἐγι-
11 νεν ἄνθρωπος θὰ εἴπωμεν εἰς τὰ ἐξῆς. Διότι καθ' ὃν τρόπον δὲν
κατεσκεύασεν ἄνθρωπος τὸ αἷμα τῆς ἀμπέλου ἀλλ' ὁ Θεός,
οὕτω καὶ τοῦτο τὸ αἷμα προεμηνύετο ὅτι δὲν θὰ προέλθῃ ἀπὸ
ἀνθρώπινον σπέρμα ἀλλ' ἀπὸ δύναμιν Θεοῦ, ὅπως προείπομεν.

12 Καὶ ὁ Ἡσαΐας πάλιν, ἄλλος προφήτης, προφητεύων εἶπε τὰ
ἴδια μὲ ἄλλους λόγους ὡς ἐξῆς· «θὰ ἀνατείλῃ ἄστρον ἀπὸ τὸν
Ἰακώβ, καὶ ἄνθος θὰ ἀναβῆ ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ Ἰεσσαί· καὶ εἰς
13 τὸν βραχίονά του θὰ ἐλπίσουν ἔθνη»⁶¹. Ἄστρον δὲ φωτεινὸν
ἀνέτειλε καὶ ἄνθος ἀνέβη ἀπὸ τὴν ρίζαν Ἰεσσαί, ὁ Χριστὸς οὗ-
τος. Διότι ἐγεννήθη ἐκ δυνάμεως τοῦ Θεοῦ διὰ παρθένου ἢ
ὁποῖα προήρχετο ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἰακώβ, τοῦ δηλωμένου πα-
τρὸς τῶν Ἰουδαίων· καὶ ὁ Ἰεσσαί ἐγινε μὲν προπάτωρ κατὰ τὸ
λόγιον, ὑπῆρξε δὲ κατὰ διαδοχικὴν γενεαλόγησιν υἱὸς τοῦ Ἰα-
κώβ καὶ τοῦ Ἰούδα.

⁶¹ ὅπως συχνὰ πράττει ὁ Ἰουστίνος.

33,1 Καὶ πάλιν ὡς αὐτολεξεὶ διὰ παρθένου μὲν τεχθησόμενος διὰ τοῦ Ἡσαΐου προεφητεύθη, ἀκούσατε. Ἐλέχθη δὲ οὕτως· «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ ἐροῦσιν ἐπὶ τῷ
2 ὀνόματι αὐτοῦ «μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Ἦ γὰρ ἦν ἄπιστα καὶ ἀδύνατα νομιζόμενα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις γενήσεσθαι, ταῦτα ὁ Θεὸς προεμήνυσε διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος μέλλειν γίνεσθαι, «ἴν' ὅταν γένηται, μὴ ἀπιστηθῆ», ἀλλ' ἐκ τοῦ προειρηθῆσαι
3 πιστευθῆ. Ὅπως δὲ τινες, μὴ ἀγνοήσαντες τὴν δεδηλωμένην προφητείαν, ἐγκαλέσωμεν ἡμῖν ἅπερ ἐνεκαλέσαμεν τοῖς ποιηταῖς, εἰποῦσιν ἀφροδισίων χάριν ἐληλυθέναι ἐπὶ γυναικας τὸν
4 Δία, διασαφῆσαι τοὺς λόγους πειρασόμεθα. Τὸ οὖν «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει» σημαίνει οὐ συνουσιασθεῖσαν τὴν παρθένον συλλαβεῖν· εἰ γὰρ ἐσυνουσιάσθη ὑπὸ ὄτουοῦν, οὐκ ἔτι ἦν παρθένος· ἀλλὰ δύναμις Θεοῦ ἐπελθοῦσα τῇ παρθένῳ «ἐπεσκίασεν» αὐτήν, καὶ κυφορῆσαι παρθένον οὕσαν πεποίηκε.
5 Καὶ ὁ ἀποσταλεὶς δὲ πρὸς αὐτήν τὴν παρθένον κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ ἄγγελος Θεοῦ εὐηγγελίσατο αὐτὴ εἰπὼν· «ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ Υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν», ὡς οἱ ἀπομνημονεύσαντες πάντα τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐδίδαξαν, οἷς ἐπιστεύσαμεν, ἐπειδὴ καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προδεδηλωμένου τὸ προφητικὸν Πνεῦμα τοῦτον γεννησόμενον, ὡς προεμηνύομεν, ἔφη.

6 Τὸ Πνεῦμα οὖν καὶ τὴν δύναμιν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἄλλο νοῆσαι θέμις ἢ τὸν Λόγον, ὃς καὶ πρωτότοκος τῷ Θεῷ

8 ἀγνοήσαντες Χ νοήσαντες Ε.

62. Ἡσ. 7,14. Ματθ. 1,23. Εἶναι τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ.

63. Ἰω. 14,29.

- 33,1 Καὶ πάλιν ἀκούσατε, πῶς αὐτολεξεὶ προεφητεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου ὅτι θὰ τεχθῆ διὰ παρθένου. Ἐλέχθη ὡς ἐξῆς· «ἰδοὺ ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱόν, καὶ θὰ ἀποκαλέ-
 2 σουν τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός»⁶². Διότι ὅσα ἦσαν ἀπί-
 στευτα καὶ ἐνομίζοντο ἀδύνατα νὰ συμβοῦν μεταξὺ τῶν ἀνθρώ-
 πων, αὐτὰ προεμήνυσεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος
 3 ὅτι πρόκειται νὰ γίνουν, ὥστε ὅταν συμβοῦν νὰ μὴ μείνουν ἀπί-
 στευτα⁶³, ἀλλὰ νὰ πιστευθοῦν ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι προελέχθη-
 σαν. Διὰ νὰ μὴ κατηγορήσουν δὲ ἡμᾶς ἀπὸ παρανόησιν τῆς
 ἀναφερθείσης προφητείας, ὅ,τι κατηγορήσαμεν ἡμεῖς τοὺς ποι-
 ητάς, διότι εἶπον ὅτι ὁ Ζεὺς ἦλθε πρὸς γυκαῖκα διὰ γεννητήσιον
 4 μῖξιν, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διασαφήσωμεν τοὺς λόγους. Λοι-
 πὸν τὸ «ἰδοὺ ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ» σημαίνει ὅτι ἡ παρθένος
 θὰ συλλάβῃ χωρὶς συνουσίαν· διότι ἐὰν συνουσιάζετο μὲ
 ὅποιονδήποτε, δὲν θὰ ἦτο πλέον παρθένος· ἀλλὰ δύναμις Θεοῦ
 ἐλθοῦσα ἐπὶ τὴν παρθένον τὴν ἐπεσκίασε⁶⁴ καὶ συνετέλεσεν
 5 ὥστε νὰ κυοφορήσῃ, μολονότι ἦτο παρθένος. Καὶ ὁ ἀποσταλεὶς
 δὲ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν πρὸς αὐτὴν τὴν παρθένον ἄγγελος τοῦ
 Θεοῦ τὴν εὐηγγελίσθη μὲ τοὺς λόγους, «ἰδοὺ θὰ συλλάβῃς εἰς
 τὴν κοιλίαν σου ἀπὸ ἁγίου Πνεῦμα καὶ θὰ γεννήσῃς υἱόν, ὁ
 ὅποιος θὰ ὀνομασθῆ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ δώσῃς εἰς αὐτὸν τὸ
 ὄνομα Ἰησοῦς, διότι αὐτὸς θὰ σῶσῃ τὸν λαόν του ἀπὸ τὰς
 ἁμαρτίας των»⁶⁵, καθὼς ἐδίδαξαν οἱ ἀπομνημονεύσαντες ὅλα τὰ
 περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ⁶⁶, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπι-
 στεύσαμεν, ἐπειδὴ τὸ προφητικὸν πνεῦμα εἶπε καὶ διὰ τοῦ προ-
 αναφερθέντος Ἡσαΐου ὅτι οὗτος θὰ γεννηθῆ, ὅπως εἶπομεν
 προηγουμένως.
- 6 Δὲν ἐπιτρέπεται λοιπὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν
 δύναμιν ἐκ τοῦ Θεοῦ ὡς τίποτε ἄλλο παρὰ ὡς τὸν Λόγον, ὁ

64. Λουκᾶ 1,35.

65. Λουκᾶ 1,31 ἐ. Ματθ. 1,21.

66. Δηλαδή οἱ εὐαγγελισταί.

έστι, Μωϋσῆς ὁ προδεδηλωμένος προφήτης ἐμήνυσε· καὶ τοῦτο ἐλθὼν ἐπὶ τὴν παρθένον καὶ ἐπισκιάσαν οὐ διὰ συνουσίας ἀλλὰ
 7 διὰ δυνάμεως ἐγκύμονα κατέστησε. Τὸ δὲ Ἰησοῦς, ὄνομα τῆ
 8 Ἑβραϊδὶ φωνῇ, σωτὴρ τῆ Ἑλληνίδι διαλέκτῳ δηλοῖ. Ὅθεν καὶ
 ὁ ἄγγελος πρὸς τὴν παρθένον εἶπε· «καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐ-
 τοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρ-
 9 τιῶν αὐτῶν». Ὅτι δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ θεοφοροῦνται οἱ προφητεύ-
 οντες εἰ μὴ λόγῳ θείῳ, καὶ ὑμεῖς, ὡς ὑπολαμβάνω, φήσετε.

34, 1 Ὅπου δὲ καὶ τῆς γῆς γεννᾶσθαι ἔμελλεν, ὡς προεῖπεν ἕτε-
 ρος προφήτης, ὁ Μιχαίας, ἀκούσατε. Ἐφη δὲ οὕτω· «καὶ σὺ
 Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰού-
 δα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαὸν
 2 μου». Κώμη δὲ τίς ἐστὶν ἐν τῇ χώρᾳ Ἰουδαίων, ἀπέχουσα στα-
 δίους τριάκοντα πέντε Ἱεροσολύμων, ἐν ἧ ἐγεννήθη Ἰησοῦς
 Χριστός, ὡς καὶ μαθεῖν δύνασθε ἐκ τῶν ἀπογραφῶν τῶν γενο-
 μένων ἐπὶ Κυρηναίου, τοῦ ὑμετέρου ἐν Ἰουδαίᾳ πρώτου γενομέ-
 νου ἐπιτρόπου.

35, 1 Ὡς δὲ καὶ λήσειν ἔμελλε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους γεννηθεῖς
 ὁ Χριστὸς ἄχρις ἀνδρωθῆ, ὅπερ καὶ γέγονεν, ἀκούσατε τῶν
 2 προειρημένων εἰς τοῦτο. Ἔστι δὲ ταῦτα· «παιδίον ἐγεννήθη
 ἡμῖν, καὶ νεανίσκος ἡμῖν ἀπεδόθη, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν ὤμων»
 μηνυτικὸν τῆς δυνάμεως τοῦ σταυροῦ, ᾧ προσέθηκε τοὺς
 ὤμους σταυρωθεῖς, ὡς προϊόντος τοῦ λόγου σαφέστερον δει-
 3 χθήσεται. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης Ἡσαΐας θεοφορούμενος
 τῷ Πνεύματι τῷ προφητικῷ ἔφη· «ἐγὼ ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς
 μου ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, ἐπὶ τοὺς πορευομέ-

·67. Ματθ. 1,21.

68. Μιχ. 5,2. Ματθ. 2,6.

ὁποῖος καὶ εἶναι πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ, καθὼς διεμήνυσεν ὁ προαναφερθεὶς προφήτης. Καὶ τοῦτο ἐλθὼν εἰς τὴν παρθένον καὶ ἐπισκιάσαν ὄχι διὰ συνουσίας ἀλλὰ διὰ δυνάμεως τὴν κατέ-
 7 στησεν ἔγκυον. Τὸ δὲ ὄνομα Ἰησοῦς, ἀπὸ λέξιν τῆς ἐβραϊκῆς
 8 γλώσσης, σημαίνει Σωτὴρ εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἄγγελος εἶπε πρὸς τὴν παρθένον· «καὶ θὰ δώσης εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα Ἰησοῦς· διότι αὐτὸς θὰ σώσῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν»⁶⁷. Ὅτι δὲ οἱ προφητεύοντες δὲν ἐνεπνέοντο ἀπὸ κανένα ἄλλον παρὰ ἀπὸ τὸν θεῖον Λόγον, ὅπως νομίζω, θὰ συμφωνήσετε καὶ σεῖς.

34,1 Ἀκούσατε δὲ ἐπίσης εἰς ποῖον μέρος τῆς γῆς γεννᾶται, ὅπως προεἶπεν ἄλλος προφήτης, ὁ Μιχαίας. Εἶπε λοιπὸν ταῦτα· «καὶ σύ, Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, δὲν εἶσαι καθόλου ἢ ἐλαχίστη μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰούδα· διότι ἀπὸ σὲ θὰ ἐξέλθῃ ἡγεμῶν,
 2 ὁ ὁποῖος θὰ ποιάνῃ τὸν λαὸν μου»⁶⁸. Ὑπάρχει δὲ μία κώμη εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰουδαίων, ἀπέχουσα τρίακοντα πέντε στάδια ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καθὼς δύνασθε νὰ μάθετε ἀπὸ τὴν ἀπογραφὴν ἢ ὁποία ἔγινεν ἐπὶ Κυρηνίου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πρῶτος ἐπίτροπός σας εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

35,1 Περὶ τοῦ ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς γεννηθεὶς ἐπρόκειτο νὰ ζήσῃ ἀφανῶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μέχρις ὅτου ἀνδρωθῇ, ὅπως καὶ ἔγινεν, ἀκούσατε τί προελέχθη σχετικῶς. Εἶναι τὰ
 2 ἐξῆς· «ἐγεννήθη δι' ἡμᾶς παιδίον καὶ νεαρὸς ἀνὴρ ἐδόθη εἰς ἡμᾶς, ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ ἐξουσία»⁶⁹. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξε δηλωτικὸν τῆς δυνάμεως τοῦ σταυροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστήριξε τοὺς ὤμους ὅταν ἐσταυρώθῃ, καθὼς θὰ δειχθῇ
 3 σαφέστερον ὅπως προχωρεῖ ὁ λόγος. Καὶ πάλιν ὁ ἴδιος προφήτης, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, εἶπεν· «ἐγὼ ἤπλωσα τὰς χεῖράς μου ἐπάνω εἰς λαὸν ἀπειθῆ καὶ ἀντιλέγοντα,

69. Ἦσ. 9,6.

4 νους ἐν ὁδῷ οὐ καλῆ». «Αἰτοῦσί με νῦν κρίσιν καὶ ἐγγίξιν Θεῷ
5 τολμῶσιν». Καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις λόγοις δι' ἑτέρου προφήτου λέ-
γει· «αὐτοὶ ὠρυξάν μου πόδας καὶ χεῖρας, καὶ ἔβαλον κλῆρον
6 ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου». Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ προφή-
της, ὁ εἰπὼν ταῦτα, οὐδὲν τούτων ἔπαθεν, Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς
ἐξετάθη τὰς χεῖρας, σταυρωθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀντιλεγόν-
των αὐτῷ καὶ φασκόντων μὴ εἶναι αὐτὸν Χριστόν· καὶ γάρ, ὡς
εἶπεν ὁ προφήτης, διασύροντες αὐτὸν ἐκάθισαν ἐπὶ βήματος καὶ
7 εἶπον· κρῖνον ἡμῖν. Τὸ δὲ «ὠρυξάν μου χεῖρας καὶ πόδας» ἐξή-
γησις τῶν ἐν τῷ σταυρῷ παγέντων ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσὶν
8 αὐτοῦ ἡλῶν ἦν. Καὶ μετὰ τὸ σταυρῶσαι αὐτὸν «ἔβαλον κλῆρον
ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ, καὶ ἐμερίσαντο ἑαυτοῖς οἱ σταυρώσαν-
τες αὐτόν».

9 Καὶ ταῦτα ὅτι γέγονε, δύνασθε μαθεῖν ἐκ τῶν ἐπὶ Ποντίου
10 Πιλάτου γενομένων ἄκτων. Καὶ ὅτι ρητῶς καθεσθησόμενος
ἐπὶ πῶλον ὄνου καὶ εἰσελευσόμενος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα προεφυ-
τεύετο, ἑτέρου προφήτου τοῦ Ζαχαρίου τὰς τῆς προφητείας λέ-
11 ξεις ἐροῦμεν. Εἰσὶ δὲ αὗται· «χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών,
κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι
πρῶτος, ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ πῶλον ὄνον υἱὸν ὑποζυγίου».

36, 1 Ὅταν δὲ τὰς λέξεις τῶν προφητῶν λεγομένας ὡς ἀπὸ προ-
σώπου ἀκούητε, μὴ ἅπ' αὐτῶν τῶν ἐμπεπνευσμένων λέγεσθαι
2 νομίσητε, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κινουῦντος αὐτοὺς θεοῦ λόγου. Ποτὲ μὲν
γὰρ ὡς προαγγελτικὸς τὰ μέλλοντα γενήσεσθαι λέγει, ποτὲ δ'

17 Ζαχαρίου ὡς ἐν Πρὸς Τρύφωνα 53,3 Σοφονίου Ε.

70. Ἦσ. 65,2.

71. Ἦσ. 58,2.

72. Ψαλμ. 21,17· 19.

73. Εὐαγγέλιον Πέτρου 7. Προφητεία περὶ τούτου δὲν εὐρίσκεται.

74. Ματθ. 27,35. Μάρκ. 15,24. Λουκᾶ 23,34.

4 ἐπάνω εἰς βαδίζοντας εἰς δρόμον ὄχι καλόν»⁷⁰. «Ζητοῦν τώρα
5 κρίσιν δι' ἐμέ καὶ τολμοῦν νὰ ἐγγίσουν τὸν Θεόν»⁷¹. Καὶ πάλιν
λέγει εἰς ἄλλα κείμενα δι' ἄλλου προφήτου· «αὐτοὶ ἐτρύπησαν
τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖράς μου, καὶ ἔβαλαν κλῆρον εἰς τὸν ἱμα-
6 τισμὸν μου»⁷². Καὶ ὁ μὲν Δαβίδ, ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης, ὁ
ὁποῖος εἶπε ταῦτα, δὲν ἔπαθε τίποτε ἀπὸ αὐτά· ὁ δὲ Ἰησοῦς
Χριστὸς ἤπλωσε τὰς χεῖρας, σταυρωθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀν-
τιλεγόντων εἰς αὐτὸν καὶ λεγόντων ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Χρι-
στός· διότι, ὅπως εἶπεν ὁ προφήτης, «διασύροντες τὸν ἔθεσαν
7 ἐπάνω εἰς βῆμα καὶ εἶπον· κρίνε ἡμᾶς»⁷³. Τὸ δὲ «ἐτρύπησαν τὰς
χεῖρας καὶ τοὺς πόδας μου» ἦτο ἐξαγγελία τῶν ἡλῶν οἱ ὁποῖοι
ἐκαρφώθησαν εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ
8 σταυροῦ. Καὶ μετὰ τὴν σταύρωσιν αὐτοῦ «ἔβαλον κλῆρον εἰς
τὸν ἱματισμὸν του καὶ διεμερίσθησαν τὰ ἱμάτιά του οἱ σταυρώ-
σαντες αὐτόν»⁷⁴.

9 Καὶ ὅτι ταῦτα ἐπραγματοποιήθησαν, δύνασθε νὰ μάθετε
10 ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν γενομένων ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου⁷⁵. Καὶ
περὶ τοῦ ὅτι ἐπροφητεύθη ρητῶς ὅτι θὰ καθίση ἐπάνω εἰς
πῶλον ὄνου καὶ θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, θὰ εἴπωμεν τὰς
11 λέξεις τῆς προφητείας τοῦ προφήτου Ζαχαρίου. Εἶναι δὲ αὗται
«χαῖρε σφόδρα, θυγάτηρ Σιών, κήρυσσε, θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ·
ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται πρὸς σὲ πρᾶος, ἐπιβαίνων εἰς
πῶλον, υἱὸν ὑποζυγίου ὄνου»⁷⁶.

36,1 Ὅταν δὲ ἀκούετε τοὺς λόγους τῶν προφητῶν νὰ ἐκφέρων-
ται εἰς πρῶτον πρόσωπον, μὴ νομίσετε ὅτι λέγονται ἀπὸ αὐτοὺς
τοὺς ἐμπνευσμένους, ἀλλ' ἀπὸ τὸν θεῖον Λόγον ὁ ὁποῖος τοὺς
2 ἐκίνει. Διότι ἄλλοτε μὲν λέγει τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν ὡς προ-
αγγελτικός, ἄλλοτε δὲ ὁμιλεῖ ὡσάν ἀπὸ προσώπου τοῦ δεσπό-

75. Αἱ σωζόμεναι ἀπόκρυφοι πράξεις Πιλάτου εἶναι μεταγενέστεραι, τῶν ἀρ-
χῶν τοῦ ε' αἰῶνος (εὐαγγέλιον Νικοδήμου), ἴσως ὁμως βάσις αὐτοῦ νὰ ἦτο
τὸ κείμενον τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Ἰουστίνος.

76. Ζαχ. 9,9. Ματθ. 21,5.

ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ δεσπότου πάντων καὶ Πατρὸς Θεοῦ φθέγγεται, ποτὲ δὲ ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ δὲ ὡς ἀπὸ προσώπου λαῶν ἀποκρινομένων τῷ Κυρίῳ ἢ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ· ὁποῖον καὶ ἐπὶ τῶν παρ' ὑμῖν συγγραφέων ἰδεῖν ἔστιν, ἓνα μὲν τὸν τὰ πάντα συγγράφοντα ὄντα, πρόσωπα δὲ τὰ διαλεγόμενα παραφέρ-
 3 ροντα. Ὅπερ μὴ νοήσαντες οἱ ἔχοντες τὰς βίβλους τῶν προφητῶν Ἰουδαῖοι οὐκ ἐγνώρισαν οὐδὲ παραγενόμενον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοὺς λέγοντας παραγεγενῆσθαι αὐτὸν καί, ὡς προεκεκῆρυκτο, ἀποδεικνύοντας ἐσταυρωῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, μισοῦσιν.

37, 1 Ἴνα δὲ καὶ τοῦτο ὑμῖν φανερὸν γένηται, ἀπὸ προσώπου τοῦ Πατρὸς ἐλέχθησαν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προειρημένου προφήτου οἶδε οἱ λόγοι· «ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκεν. Οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλόν, λαὸς πλήρης ἀμαρτιῶν, σπέρμα πονηρόν, υἱοὶ ἄνομοι· ἐγκατελίπατε τὸν Κύριον».
 2
 3 Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, ὅταν λέγῃ ὁ αὐτὸς προφήτης ὁμοίως ἀπὸ 4 τοῦ Πατρὸς· «ποιὸν μοι οἶκον οἰκοδομήσετε; λέγει Κύριος. Ὁ 5 οὐρανός μοι θρόνος, καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου, καὶ μεγάλην ἡμέραν νηστείας καὶ ἀργίαν οὐκ ἀνέχομαι· οὐδ', ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι, εἰσακοῦσομαι ὑμῶν».
 6-7 «Πλήρεις αἵματος αἱ χεῖρες ὑμῶν». «Κἂν φέρητε σεμίδαλιν, θυμίαμα, βδέλυγμά μοί ἐστι· στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων οὐ 8 βούλομαι. Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; ἀλλὰ διάλυε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάσπα στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἄστεγον καὶ γυμνὸν σκέπε, διάθρυπτε πεινῶν-

77. Ἦσ. 1,3 ἔ.

78. Ἦσ. 66,1.

79. Ἦσ. 1,14 · 13 · 12.

του ὄλων καὶ Πατρός Θεοῦ, ἄλλοτε δὲ ὡσάν ἀπὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἄλλοτε δὲ ὡσάν ἀπὸ προσώπου λαοῦ ἀποκρινομένου εἰς τὸν Κύριον ἢ εἰς τὸν Πατέρα αὐτοῦ. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδη κανεὶς καὶ ἐπὶ τῶν ἰδικῶν σας συγγραφέων, ὅπου εἷς μὲν συγγράφει ὄλον τὸ κείμενον, ἐνῶ τὰ διαλεγόμενα πρόσωπα δια-
 3 φέρουν. Τὸ ὁποῖον μὴ ἐννοήσαντες οἱ ἔχοντες τὰ βιβλία τῶν προφητῶν Ἰουδαῖοι δὲν ἀνεγνώρισαν τὸν Χριστὸν οὔτε ὅταν ἦλθεν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι λέγομεν ὅτι οὗτος ἦλθε καὶ ἀποδεικνύομεν ὅτι ἐσταυρώθη ὑπ' αὐτῶν, ὅπως προεκηρύχθη, μισοῦν.

37,1 Διὰ νὰ γίνη δὲ καὶ τοῦτο φανερόν εἰς σᾶς, ἐλέχθησαν διὰ τοῦ προαναφερθέντος προφήτου Ἡσαΐου ὡσάν ἀπὸ προσώπου τοῦ Πατρός οἱ ἐξῆς λόγοι· «ὁ βοῦς ἀναγνωρίζει τὸν ἰδιοκτήτην του καὶ ὁ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου του, ὁ δὲ Ἰσραὴλ δὲν μὲ
 2 γνωρίζει καὶ ὁ λαός μου δὲν καταλαμβάνει. Ἄλλοίμονον, ἔθνος ἀμαρτωλόν, λαὸς γεμᾶτος ἀμαρτίας, σπέρμα πονηρόν, υἱοὶ ἄνομοι· ἐγκατελείψατε τὸν Κύριον»⁷⁷.

3 Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, ὅταν λέγη ὁ ἴδιος προφήτης ὁμοίως ἀπὸ τοῦ Πατρός· ποῖον οἶκον θὰ μοῦ οἰκοδομήσετε; λέγει ὁ
 4 Κύριος. Ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος μου καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν
 5 ποδῶν μου»⁷⁸. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «τὰς νεομηνίας σας καὶ τὰ
 6 σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου, καὶ δὲν ἀνέχομαι τὴν μεγάλην ἡμέ-
 7 ραν τῆς νηστείας καὶ τὴν ἀργίαν· οὔτε θὰ σᾶς ἀκούσω, ἐὰν ἔλ-
 8 θετε νὰ μοῦ παρουσιασθῆτε»⁷⁹. «Αἱ χεῖρές σας εἶναι γεμᾶται
 7 αἷμα»⁸⁰. «Καὶ ἂν φέρετε σεμίδαλιν, θυμίαμα, θὰ εἶναι δι' ἐμὲ
 8 βδέλυγμα· δὲν θέλω λίπος ἀρνίων καὶ αἷμα ταύρων. Διότι ποῖος ἐζήτησε ταῦτα ἀπὸ τὰς χεῖρας σας; Ἀλλὰ διάλυε πάντα δεσμὸν ἀδικίας, διάσπα τοὺς βρόγχους βιαίων συμβολαίων, σκέπαζε ἄστεγον καὶ γυμνόν, μοίραζε τὸν ἄρτον σου εἰς πεινῶντα»⁸¹.

80. Ἡσ. 1,15.

81. Ἡσ. 1,12. 58,6 ἐ.

9 τι τὸν ἄρτον σου». Ὅποια μὲν οὖν ἐστὶ καὶ τὰ διδασκόμενα διὰ τῶν προφητῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, νοεῖν δύνασθε.

38, 1 Ὅταν δὲ ἀπὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λέγῃ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, οὕτως φθέγγεται· «ἐγὼ ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, ἐπὶ τοὺς πορευομένους ἐν 2 ὁδῷ οὐ καλῇ». Καὶ πάλιν· «τὸν νῶτόν μου τέθεικα εἰς μάλιστα γὰς καὶ τὰς σιαγόνας μου εἰς ραπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου 3 οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνῃς ἐμπτυσμάτων. Καὶ ὁ Κύριος βοηθός μου ἐγένετο· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνετράπην, ἀλλ' ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν, καὶ ἔγνων ὅτι οὐ μὴ αἰσχυ- 4 θῶ, ὅτι ἐγγίζει ὁ δικαίωσας με». Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ· «αὐτοὶ ἔβαλον κλῆρον ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου, καὶ ὦρυξάν μου πόδας 5 καὶ χεῖρας». «Ἐγὼ δὲ ἐκοιμήθην καὶ ὑπνωσα, καὶ ἀνέστην, ὅτι 6 Κύριος ἀντελάβετό μου». Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ· «ἐλάλησαν ἐν χεῖλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλὴν λέγοντες· ρυσάσθω ἑαυτόν». 7 Ἄτινα πάντα ὅτι γέγονεν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῷ Χριστῷ, μαθεῖν 8 δύνασθε. Σταυρωθέντος γὰρ αὐτοῦ ἐξέστρεφον τὰ χεῖλη καὶ ἐκίνουν τὰς κεφαλὰς λέγοντες· ὁ νεκροῦς ἀνεγείρας ρυσάσθω ἑαυτόν.

39, 1 Ὅταν δὲ ὡς προφητεῦον τὰ μέλλοντα γίνεσθαι λαλῇ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, οὕτως λέγει· «ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον ἔθνῶν καὶ ἐλέγξει λαὸν πολύν· καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ μὴ λήψονται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πο- 2-3 λεμεῖν». Καὶ ὅτι οὕτω γέγονε, πεισθῆναι δύνασθε. Ἀπὸ γὰρ

82. Ἦσ. 65,2.

83. Ἦσ. 50,6-8.

84. Ψαλμ. 21,19. 17.

85. Ψαλμ. 3,6.

86. Ψαλμ. 21,8 ἐ.

Ποῖα λοιπὸν εἶναι τὰ διδασκόμενα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν προφητῶν, δύνασθε πλέον νὰ ἐννοήσετε.

38,1 Ὅταν δὲ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ὁμιλῇ ἀπὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, λέγει ταῦτα· «ἐγὼ ἤπλωσα τὰς χεῖράς μου ἐπάνω εἰς λαὸν ἀπειθῆ καὶ ἀντιλέγοντα, ἐπάνω εἰς βαδίζοντας εἰς δρόμον ὄχι καλόν»⁸². Καὶ πάλιν, «προσέφερα τὰ νῶτά μου διὰ μαστίγωσιν καὶ τὰς σιαγόνας μου διὰ ραπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου δὲν ἔστρεψα μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν τῶν ἐμπτυσμάτων. Καὶ ὁ Κύριος ἔγινε βοηθός μου· διὰ τοῦτο δὲν ἐνετράπην, ἀλλ' ἔθεσα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν καὶ ἐγνώριζον ὅτι δὲν θὰ ἐντραπῶ, διότι ἐγγίζει ὁ δικαιοτής μου»⁸³. Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ· «αὐτοὶ ἔβαλον κλῆρον εἰς τὸν ἱματισμόν μου καὶ ἐτρύπησαν τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖράς μου»⁸⁴. «Ἐγὼ δὲ ἐκοιμήθην καὶ ὑπνώσα καὶ ἀνέστην, διότι ὁ Κύριος μὲ ὑπεστήριξεν»⁸⁵. Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ· «ἐλάλησαν μὲ τὰ χεῖλη, ἐκίνησαν τὴν κεφαλὴν λέγοντες· ἄς λυτρώσῃ ἑαυτόν»⁸⁶. Ὅτι ὅλα αὐτὰ συνέβησαν εἰς τὸν Χριστὸν ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων, δύνασθε νὰ μάθετε. 8 Διότι ὅταν ἐσταυρώθῃ οὗτος ἔστρεψαν πρὸς τὰ ἔξω τὰ χεῖλη των καὶ «ἐκίνησαν τὰς κεφαλὰς λέγοντες· ὁ ἀναστήσας νεκρούς, ἄς λυτρώσῃ ἑαυτόν»⁸⁷.

39,1 Ὅταν δὲ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα λαλῇ διὰ νὰ προφητεύσῃ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, λέγει ταῦτα· «διότι ὁ νόμος θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν Σιών καὶ ὁ Λόγος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θὰ κρίνῃ εἰς τὸ μέσον τῶν ἐθνῶν καὶ θὰ ἐλέγξῃ πολὺν λαόν· καὶ θὰ μεταποιήσουν τὰς μαχαίρας των εἰς ἄροτρα καὶ τὰ ἀκόντια των εἰς δρέπανα καὶ ἔθνος δὲν θὰ λάβουν μαχαίρας ἐναντίον 2 ἔθνους καὶ δὲν θὰ μανθάνουν πλέον νὰ πολεμοῦν»⁸⁸. Καὶ ὅτι οὕτως ἔγινε, δύνασθε νὰ πεισθῆτε. Πράγματι δώδεκα ἄνδρες 3

87. Βλ. Ματθ. 27,39–43 Μάρκ. 15,29–32. Λουκᾶ 23,35–37.

88. Ἦσ. 2,3 ἐ.

Ἰερουσαλήμ ἄνδρες δεκαδύο τὸν ἀριθμὸν ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὗτοι ἰδιῶται, λαλεῖν μὴ δυνάμενοι, διὰ δὲ Θεοῦ δυνάμεως ἐμήνυσαν παντὶ γένει ἀνθρώπων, ὡς ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διδάξαι πάντας τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον· καὶ οἱ πάλαι ἀλληλοφόνται οὐ μόνον οὐ πολεμοῦμεν τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ', ὑπὲρ τοῦ μηδὲ ψεύδεσθαι μηδ' ἀξάπατῆσαι τοὺς ἐξετάζοντας, 4 ἠδέως ὁμολογοῦντες τὸν Χριστὸν ἀποθνήσκομεν. Δυνατὸν γὰρ ἦν τὸ λεγόμενον

ἡ γλῶσσο' ὁμώμοκεν, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος

5 ποιεῖν ἡμᾶς εἰς τοῦτο. Γελοῖον εἶη δὴ πρᾶγμα, ὑμῖν μὲν τοὺς συντιθεμένους καὶ καταλεγομένους στρατιώτας καὶ πρὸ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς καὶ γονέων καὶ πατρίδος καὶ πάντων τῶν οἰκείων τὴν ὑμετέραν ἀσπάζεσθαι ὁμολογίαν, μηδὲν ἄφθαρτὸν δυναμένων ὑμῶν αὐτοῖς παρασχεῖν, ἡμᾶς δέ, ἀφθαρσίας ἐρῶντας, μὴ πάνθ' ὑπομεῖναι ὑπὲρ τοῦ τὰ ποθούμενα παρὰ τοῦ δυναμένου δοῦναι λαβεῖν.

40, 1 Ἀκούσατε δὲ πῶς καὶ περὶ τῶν κηρυζάντων τὴν διδαχὴν αὐτοῦ καὶ μηνυσάντων τὴν ἐπιφάνειαν προερρέθη, τοῦ προειρημένου προφήτου καὶ βασιλέως οὕτω εἰπόντος διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος· «ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νύξ τῇ 2 νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν, οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ 3 ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν. 4 Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ, καὶ αὐτός, ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδόν».

5 Πρὸς τούτοις δὲ καὶ λόγων ἐτέρων τῶν προφητευθέντων δι' αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ καλῶς ἔχον καὶ οἰκείως ἐπιμνησθῆναι λελογίσμεθα, ἐξ ὧν μαθεῖν ὑμῖν πάρεστι πῶς προτρέπεται ζῆν τοὺς ἀνθρώ- 6 πους τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, καὶ πῶς μηνύει γεγεννημένην

ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὗτοι ἦσαν ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι, μὴ δυνάμενοι νὰ ὁμιλοῦν, διὰ τῆς δυνάμεως δὲ τοῦ Θεοῦ ἐκήρυξαν εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων, ὅπως ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ νὰ διδάξουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἄλλοτε ἀλληλοφόνοι ὄχι μόνον δὲν πολεμοῦμεν τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ ἀποθνήσκουμεν εὐχαρίστως ὁμολογοῦντες τὸν Χριστόν, διὰ νὰ μὴ ψευσθῶμεν καὶ μὴ ἐξαπατήσωμεν τοὺς ἐξεταστάς
4 μας. Διότι ἦτο δυνατόν νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸ λόγιον

«ἢ γλῶσσα ὠρκίσθη, ἀλλ' ὁ νοῦς ἔμεινεν ἀνώμοτος»⁸⁹.

5 Θὰ ἦτο βεβαίως γελοῖον πρᾶγμα, οἱ μὲν στρατιῶται οἱ ὁποῖοι εἶναι συντεταγμένοι καὶ στρατολογημένοι ἀπὸ σαῶς νὰ ἐμμένουν εἰς τὴν νομιμοφροσύνην των πρὸς σαῶς περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν των καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τὴν πατρίδα καὶ ὄλους τοὺς συγγενεῖς, μολονότι σεῖς δὲν δύνασθε νὰ τοὺς προσφέρετε τίποτε ἄφθαρτον, ἡμεῖς δέ, ἀγαπῶντες τὴν ἀφθαρσίαν, νὰ μὴ ὑπομένωμεν τὰ πάντα διὰ νὰ λάβωμεν τὰ ποθούμενα παρὰ τοῦ δυναμένου νὰ τὰ δώσῃ.

40,1 Ἀκούσατε δὲ τί προελέχθη καὶ περὶ τῶν κηρυζάντων τὴν διδαχὴν αὐτοῦ καὶ διαμηνυσάντων τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ· διότι ὁ προαναφερθεὶς προφήτης καὶ βασιλεὺς οὕτως εἶπε διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος· «ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέραν ἐκφέρει λόγον
2 καὶ νύξ μὲ τὴν νύκτα ἀναγγέλλει γνῶσιν. Δὲν ὑπάρχουν γλῶσσαι καὶ διάλεκτος τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται αἱ λέξεις.
3 Εἰς ὀλόκληρον τὴ γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος των καὶ εἰς τὰ πέρατα
4 τῆς οἰκουμένης οἱ λόγοι των. Ἐτοποθέτησε τὴν σκηνὴν του εἰς τὸν ἥλιον καὶ αὐτός, ὡσὰν νυμφίος ἐξερχόμενος ἀπὸ τὴν παστάδα του, θὰ χαρῆ ὡς γίγας ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ τρέξῃ δρόμον»⁹⁰.

5 Ἐπὶ πλέον δὲ ἐθεωρήσαμεν καλὸν καὶ κατάλληλον νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ἄλλους λόγους προλεχθέντας ἀπὸ τὸν ἴδιον Δαβίδ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι δυνατόν νὰ μάθετε πῶς τὸ προ-

89. Εὐριπίδου, *Ἰππόλυτος* 612.

90. Ψαλμ. 18,3-6.

Ἡρώδου τοῦ βασιλέως Ἰουδαίων καὶ αὐτῶν Ἰουδαίων καὶ Πιλά-
του τοῦ ὑμετέρου παρ' αὐτοῖς γενομένου ἐπιτρόπου σὺν τοῖς αὐτοῦ
7 στρατιώταις κατὰ τοῦ Χριστοῦ συνέλευσιν, καὶ ὅτι πιστεῦεσθαι
ἔμελλεν ὑπὸ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων, καὶ ὅτι αὐτὸν Υἱὸν
καλεῖ ὁ Θεὸς καὶ ὑποτάσσειν αὐτῷ πάντα τοὺς ἐχθροὺς ἐπήγγελ-
ται, καὶ πῶς οἱ δαίμονες, ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὴν τε τοῦ Πατρὸς πάν-
των καὶ δεσπότη Θεοῦ καὶ τὴν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐξουσίαν φυ-
γεῖν πειρῶνται, καὶ ὡς εἰς μετάνοιαν καλεῖ πάντας ὁ Θεὸς πρὶν ἐλ-
θεῖν τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως.

8 Εἴρηνται δὲ οὕτω· «μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βου-
λῇ ἀσεβῶν καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη καὶ ἐπὶ καθέδραν
λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν, ἀλλ' ἦ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐ-
9 τοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός. Καὶ ἔ-
σται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδά-
των, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐ-
τοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται, καὶ πάντα ὅσα ἂν ποιῇ κατευοδωθήσε-
10 ται. Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἦ ὡσεὶ χνοῦς, ὃν ἐ-
κρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· διὰ τοῦτο οὐκ ἀνα-
στήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων,
ὅτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται».

11 «Ἴνα τί ἐφρύαζαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν καινά; παρέστη-
σαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ
αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, λέγοντες·
διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν καὶ ἀπορρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν
12 τὸ ζυγὸν αὐτῶν. Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς,
καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς· τότε λαλήσει πρὸς αὐτούς ἐν
13 ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταραξεί αὐτούς. Ἐγὼ δὲ κα-
τεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ,

- 6 φητικὸν πνεῦμα προτρέπει τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζοῦν καὶ πῶς
προμηνύει τὴν συνέλευσιν ἢ ὁποῖα ἀπετελέσθη ἀπὸ τὸν
Ἡρώδη βασιλέα τῶν Ἰουδαίων, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τὸν Πιλᾶ-
τον, τὸν καταστάντα ἐπίτροπόν σας εἰς αὐτούς, μαζὶ μὲ τοὺς
7 στρατιώτας του, κατὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ πι-
στευθῆ ὑπὸ τῶν παντὸς γένους ἀνθρώπων καὶ ὅτι ὁ Θεὸς τὸν
καλεῖ Υἱὸν καὶ ἔχει ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ ὑποτάξῃ εἰς αὐτὸν ὅλους
τοὺς ἐχθροὺς καὶ πῶς οἱ δαίμονες προσπαθοῦν, κατὰ τὴν δύνα-
μίν των, νὰ ἀποφύγουν τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πατρὸς τοῦ σύμπαντος
καὶ δεσπότη Θεοῦ καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς καλεῖ
εἰς μετάνοιαν ὅλους πρὶν ἔλθῃ ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως.
- 8 Ἔχουν λεχθῆ δὲ ταῦτα· «μακάριος εἶναι ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος
δὲν ἐπορεύθη εἰς βουλὴν ἀσεβῶν καὶ δὲν ἐστάθη εἰς ὁδὸν
ἀμαρτωλῶν καὶ δὲν ἐκάθισεν εἰς καθέδραν λυμεῶνων, ἀλλὰ τὸ
θέλημα αὐτοῦ εἶναι εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν νόμον
9 αὐτοῦ θὰ ἐμμελετήσῃ ἡμέραν καὶ νύκτα. Καὶ θὰ εἶναι ὡσὰν τὸ
ξύλον τὸ φυτευμένον πλησίον τῶν ὄχθων τῶν ρυάκων, τὸ
ὁποῖον θὰ δώσῃ τὸν καρπὸν του εἰς τὸν καιρὸν του καὶ τὸ φύλ-
λον του δὲν θὰ πέσῃ κάτω καὶ ὅλα ὅσα πράττει θὰ κατευοδο-
10 θοῦν. Δὲν εἶναι οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, δὲν εἶναι οὕτως, ἀλλ' ἀντιθέ-
τως εἶναι ὡσὰν χνοῦς τὸν ὁποῖον τινάσσει ὁ ἄνεμος ἀπὸ τὴν
ἐπιφάνειαν τῆς γῆς· διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἀναστοῦν οἱ ἀσεβεῖς κατὰ
τὴν κρίσιν οὔτε οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν δικαίων,
διότι ἀναγνωρίζει ὁ Κύριος τὴν ὁδὸν τῶν δικαίων, ἐνῶ ἡ ὁδὸς
τῶν ἀσεβῶν θὰ καταστραφῆ»⁹¹.
- 11 «Διατί ἐφρύαξαν τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ διελογίσθησαν παρά-
δοξα; Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἐσηκώθησαν καὶ οἱ ἄρχοντες συνη-
θροίσθησαν ὁμοῦ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐ-
τοῦ, λέγοντες· ἄς θραύσωμεν τὰ δεσμὰ αὐτῶν καὶ ἄς ρίψωμεν
12 μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς τὸν ζυγὸν αὐτῶν. Ὁ κατοικῶν εἰς τοὺς οὐρα-
νοὺς θὰ τοὺς καταγέλασῃ καὶ ὁ Κύριος θὰ τοὺς μκκτηρίσῃ· τότε
θὰ ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτούς μὲ τὴν ὀργὴν του καὶ θὰ τοὺς τaráξῃ
13 μὲ τὸν θυμὸν του. Ἐγὼ δὲ ἐγκατεστάθην ὑπ' αὐτοῦ ὡς βασιλεὺς
εἰς τὴν Σιών, τὸ ἅγιον ὄρος του, ἐξαγγέλλων τὸ πρόσταγμα τοῦ

14 διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Κύριος εἶπε πρὸς με· Υἱός
 15 μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ
 δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου
 τὰ πέρατα τῆς γῆς· ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ράβδῳ σιδηρᾷ, ὡς
 16 σκευὴ κεραμέως συντριψείς αὐτούς. Καὶ νῦν βασιλεῖς σύνετε,
 17 παιδεύθητε πάντες οἱ κρίνοντες τὴν γῆν. Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ
 18 ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Δράξασθε παιδείας,
 μὴ ποτε ὀργισθῆ ὁ Κύριος, καὶ ἀπολεῖσθε ἐξ ὁδοῦ δικαίας, ὅταν
 19 ἐκκαυθῆ ἐν τάχει ὁ θυμὸς αὐτοῦ. Μακάριοι πάντες οἱ πεποιοθέν-
 τες ἐπ' αὐτόν».

41, 1 Καὶ πάλιν δι' ἄλλης προφητείας μηνῦον τὸ προφητικὸν
 Πνεῦμα δι' αὐτοῦ τοῦ Δαβίδ, ὅτι μετὰ τὸ σταυρωθῆναι βασιλεύ-
 σει ὁ Χριστός, οὕτως εἶπεν· «ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ, καὶ
 ἀναγγείλατε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ· ὅτι μέγας
 Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα, φοβερὸς ὑπὲρ πάντας τοὺς θεούς·
 ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἰδῶλα δαιμονίων εἰσίν, ὁ δὲ
 2 Θεὸς τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησε. Δόξα καὶ αἶνος κατὰ πρόσωπον
 αὐτοῦ, καὶ ἰσχὺς καὶ καύχημα ἐν τόπῳ ἀγιάσματος αὐτοῦ· δότε
 3 τῷ Κυρίῳ. τῷ Πατρὶ τῶν αἰώνων, δόξαν. Λάβετε χάριν καὶ εἰσ-
 ἔλθετε κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ προσκυνήσατε ἐν αὐλαῖς
 ἀγίαις αὐτοῦ· φοβηθήτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ καὶ
 4 κατορθωθήτω καὶ μὴ σαλευθήτω. Εὐφρανθήτωσαν ἐν τοῖς
 ἔθνεσιν· ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ ξύλου».

42, 1 Ὅταν δὲ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι
 ὡς ἤδη γενόμενα λέγη, ὡς καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις δοξᾶσαι
 ἔστιν, ὅπως ἀπολογίαν μὴ παράσχη τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ
 2 τοῦτο διασαφήσομεν. Τᾶ πάντως ἐγνωσμένα γενησόμενα προ-

13 πᾶσα ἡ γῆ προστίθ. Thirbl.

14 Κυρίου. Ὁ Κύριος εἶπε πρὸς ἐμέ· εἶσαι υἱὸς μου, ἐγὼ σὲ ἐγέν-
 15 νησα σήμερον. Ζήτησε ἀπὸ ἐμέ καὶ θὰ σοῦ δώσω ἔθνη ὡς
 κληρονομίαν σου καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ὡς περιουσίαν σου· θὰ
 τοὺς ποιμάνης μὲ σιδηρᾶν ράβδον, θὰ τοὺς συντρίψης ὡσάν
 16 σκεύη κεραμέως. Καὶ τώρα, βασιλεῖς, ἐννοήσατε, διδαχθῆτε,
 17 ὅλοι οἱ κριταὶ τῆς γῆς. Ὑπηρετήσατε τὸν Κύριον μὲ φόβον καὶ
 18 εὐχαριστηθῆτε εἰς αὐτόν μὲ τρόμον. Λάβετε διδάγματα, πρὶν
 ὀργισθῆ κάποτε ὁ Κύριος, καὶ χαθῆτε ἀπὸ τὸν δίκαιον δρόμον,
 ὅταν ὁ θυμὸς του ἀνάψη γρήγορα. Μακάριοι ὅλοι ὅσοι ἔχουν
 πεποίθησιν εἰς αὐτόν»⁹².

41,1 Καὶ πάλιν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα προμηνῦον δι' ἄλλης
 προφητείας τοῦ ἰδίου Δαβὶδ ὅτι μετὰ τὴν σταύρωσιν θὰ βασι-
 λεύσῃ ὁ Χριστός, εἶπεν οὕτω· «ψάλατε εἰς τὸν Κύριον ὅλη ἡ γῆ
 καὶ ἀναγγεῖλατε τὴν σωτηρίαν του ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν· διό-
 τι ὁ Κύριος εἶναι μέγας καὶ ἐπαινετὸς σφόδρα, φοβερός περισ-
 σότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς θεοὺς· διότι ὅλοι οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἶ-
 ναι εἰδῶλα δαιμονίων, ὁ δὲ Θεὸς ἐδημιούργησε τοὺς οὐρανοὺς.
 2 Δόξα καὶ αἶνος ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἰσχύς καὶ καύχημα εἰς τὸν
 τόπον τοῦ ἀγιάσματος του· δώσατε δόξαν εἰς τὸν Κύριον, τὸν
 3 πατέρα τῶν αἰώνων. Λάβετε χάριν καὶ εἰσέλθετε ἐνώπιον αὐτοῦ
 καὶ προσκυνήσατε εἰς τὰς ἀγίας αὐλάς αὐτοῦ· ἅς φοβηθῆ ἐνώ-
 πιον αὐτοῦ ὅλη ἡ γῆ καὶ ἅς μείνη σταθερὰ καὶ ἅς μὴ σαλευθῆ.
 4 Ἄς εὐφρανθοῦν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐθνῶν· ὁ Κύριος ἐβασίλευ-
 σεν ἀπὸ τὸ ξύλον»⁹³.

42,1 Ὅτι δὲ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα λέγει τὰ μέλλοντα νὰ γί-
 νουν ὡς ἤδη γενόμενα, καθὼς εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιληφθῆ κα-
 νεῖς καὶ εἰς τὰ παρατεθέντα κείμενα, διὰ νὰ μὴ παράσχη δικαιο-
 λογίαν εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας, θὰ διασαφήσωμεν καὶ τοῦτο.
 2 Πράγματα τὰ ὅποια γνωρίζει ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ συμβοῦν προ-

93. Ψλμ. 95,1 ἐ. 4-10. Α΄ Παραλ. 16,23 · 25-31. Ἡ φράσις «ἀπὸ τοῦ ξύλου» ἀπουσιάζει ἀπὸ τοὺς Ο΄ καὶ ὁ Ἰουστίνος ἐν *Πρὸς Τρύφωνα* 73 ἰσχυρίζεται ὅτι ἀφηρέθη ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους.

λέγει ὡς ἤδη γενόμενα· ὅτι δὲ οὕτω δεῖ ἐκδέχεσθαι, ἐνατενίσα-
 3 τε τῷ νοῖ τοῖς λεγομένοις. Δαβὶδ ἔτεσι χιλίοις καὶ παντήκοντα
 πρὶν ἢ Χριστὸν ἄνθρωπον γενόμενον σταυρωθῆναι τὰ προειρη-
 μένα ἔφη, καὶ οὐδεὶς τῶν πρὸ ἐκείνου γενομένων σταυρωθεὶς
 εὐφροσύνην παρέσχε τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν μετ' ἐκεῖνον.
 4 Ὁ καθ' ἡμᾶς δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν
 ἀνέστη, καὶ ἐβασίλευσεν ἀνελθὼν εἰς οὐρανόν, καὶ ἐπὶ τοῖς
 παρ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων ἐν τοῖς πᾶσιν ἔθνεσι κηρυχθεῖ-
 σιν εὐφροσύνη ἐστὶ προσδοκῶντων τὴν κατηγγελεμένην ὑπ' αὐ-
 τοῦ ἀφθαρσίαν.

- 43,1 | Ὅπως δὲ μὴ τινες ἐκ τῶν προλελεγμένων ὑφ' ἡμῶν δο-
 ξάσωσι καθ' εἰμαρμένης ἀνάγκην φάσκειν ἡμᾶς τὰ γινόμενα γί-
 νεσθαι, ἐκ τοῦ προειπεῖν προεγνωσμένα, καὶ τοῦτο διαλύομεν.
 2 Τὰς τιμωρίας καὶ τὰς κολάσεις καὶ τὰς ἀγαθὰς ἀμοιβὰς κατ'
 ἀξίαν τῶν πράξεων ἐκάστου ἀποδίδοσθαι διὰ τῶν προφητῶν
 μαθόντες καὶ ἀληθῆς ἀποφαινόμεθα· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν,
 ἀλλὰ καθ' εἰμαρμένην πάντα γίνεται, οὔτε τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν
 ὄλως· εἰ γὰρ εἴμαρται τόνδε τινὰ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τόνδε φαῦ-
 3 λον, οὔθ' οὔτος ἀπόδεκτος οὐδὲ ἐκεῖνος μεμπτέος. Καὶ αὖ εἰ
 μὴ προαιρέσει ἐλευθέρῳ πρὸς τὸ φεύγειν τὰ αἰσχροὰ καὶ αἰρεῖ-
 σθαι τὰ καλὰ δύναμιν ἔχει τὸ ἀνθρώπειον γένος, ἀναίτιόν ἐστι
 τῶν ὁπωσδήποτε πραττομένων.
 4 Ἄλλ' ὅτι ἐλευθέρῳ προαιρέσει καὶ κατορθοῖ καὶ σφάλλεται,
 5 οὕτως ἀποδείκνυμεν. Τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον τῶν ἐναντίων τὴν
 6 μετέλευσιν ποιούμενον ὁρῶμεν. Εἰ δὲ εἴμαρτο ἢ φαῦλον ἢ
 σπουδαῖον εἶναι, οὐκ ἂν ποτε τῶν ἐναντίων δεκτικὸς ἦν καὶ
 πλειστάκις μετετίθετο· ἀλλ' οὐδ' οἱ μὲν ἦσαν σπουδαῖοι, οἱ δὲ
 φαῦλοι, ἐπεὶ τὴν εἰμαρμένην αἰτίαν φαύλων καὶ ἐναντία ἑαυτῇ
 πράττουσαν ἀποφαινοίμεθα, ἢ ἐκεῖνο τὸ προειρημένον δόξαι
 ἀληθῆς εἶναι, ὅτι οὐδέν ἐστὶν ἀρετὴ οὐδὲ κακία, ἀλλὰ δόξη μό-

λέγει ὡς ἤδη γενόμενα· ὅτι δὲ οὕτω πρέπει νὰ ἐκκληφθοῦν, ἀτε-
 3 νίσατε μὲ τὸν νοῦν εἰς τὰ λεγόμενα. Ὁ Δαυῖδ εἶπε τὰ προανα-
 φερθέντα χίλια καὶ πενήκοντα ἔτη πρὶν ὁ Χριστὸς ἐνανθρωπή-
 σασ σταυρωθῆ, καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς πρὸ ἐκείνου ἀνθρώπους δὲν
 4 μετ' αὐτόν. Ὁ εἰς τὴν ἐποχὴν μας δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς, σταυρω-
 εἰς καὶ ἀποθανών, ἀνέστη καὶ ἐβασίλευσεν ἀνελθὼν εἰς τὸν
 οὐρανόν, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων κηρυ-
 χθέντων εἰς ὅλα τὰ ἔθνη ὑπάρχει εὐφροσύνη εἰς ἐκείνους οἱ
 ὁποῖοι προσδοκοῦν τὴν ἀφθαρσίαν τὴν ὁποῖαν ὑπεσχέθη αὐτός.

43,1 Διὰ νὰ μὴ νομίσουν δὲ μερικοὶ ἀπὸ τὰ προλεχθέντα ὅτι
 ἡμεῖς λέγομεν ὅτι τὰ γινόμενα γίνονται κατὰ τὴν ἀναπόφευκτον
 εἰμαρμένην, ἐφ' ὅσον ὡς προλεχθέντα ἦσαν προεγνωσμένα, θὰ
 2 διαλύσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν δυσκολίαν. Μαθόντες ἀπὸ τοὺς προ-
 φήτας, διακηρύσσομεν ὡς ἀληθὲς ὅτι αἱ τιμωρίαι, αἱ κολάσεις,
 αἱ ἀγαθαὶ ἀμοιβαὶ ἀποδίδονται εἰς ἕκαστον κατ' ἀξίαν τῶν πρά-
 ξεῶν του, ἐπειδὴ, ἂν δὲν συμβαίη τοῦτο, ἀλλ' ὅλα γίνονται
 κατὰ τὴν εἰμαρμένην, δὲν ὑπάρχει καμμία αὐτεξουσιότης εἰς
 ἡμᾶς· διότι, ἐὰν εἶναι προωρισμένον οὗτος νὰ εἶναι ἀγαθὸς καὶ
 ἐκεῖνος φαῦλος, οὔτε οὗτος εἶναι ἀποδεκτός οὔτε ἐκεῖνος ἀξιό-
 3 μεμπτος. Καὶ πάλιν, ἐὰν τὸ ἀνθρώπινον γένος δὲν ἔχη δύναμιν
 νὰ ἀποφεύγῃ τὰ αἰσχρὰ καὶ νὰ προτιμᾷ τὰ καλὰ μὲ ἐλευθέραν
 προαίρεσιν, εἶναι ἀνεύθυνον δι' ὅποιασδήποτε πράξεις.

4 Ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπιτυγχάνει καὶ ἀποτυγχάνει μὲ ἐλευθέραν
 5 προαίρεσιν, τὸ ἀποδεικνύομεν οὕτως. Βλέπομεν τὸν ἴδιον ἄν-
 6 θρωπον νὰ ἐπιδιώκῃ τὰ ἐναντία. Ἐὰν δὲ εἶναι προωρισμένον νὰ
 εἶναι ἢ φαῦλος ἢ σπουδαῖος, δὲν θὰ ἦτο ποτὲ δεκτικὸς τῶν
 ἐναντίων καὶ δὲν θὰ μετέβαλε γνώμην συχνάκις· οὔτε θὰ ἦσαν
 ἄλλοι μὲν σπουδαῖοι, ἄλλοι δὲ φαῦλοι, ἐπειδὴ θὰ διεκηρύσσο-
 μεν τὴν εἰμαρμένην ὡς αἰτίαν φαύλων καὶ ὡς πρᾶττουσαν τὰ
 ἀντίθετα εἰς ἑαυτήν, ἢ ἐκεῖνο τὸ προειρημένον θὰ ἐφαίνετο νὰ
 εἶναι ἀληθές, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἀρετὴ οὐδὲ κακία, ἀλλὰ νομί-
 ζονται ἀγαθὰ μόνον μὲ τὴν γνώμην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὅπως

νον ἢ ἀγαθὰ ἢ κακὰ νομίζεται· ἤπερ, ὡς δείκνυσιν ὁ ἀληθῆς λό-
 7 γος, μεγίστη ἀσέβεια καὶ ἀδικία ἐστίν. Ἄλλ' εἰμαρμένην φα-
 μέν ἀπαράβατον ταύτην εἶναι, τοῖς τὰ καλὰ ἐκλεγομένοις τὰ
 8 ἄξια ἐπιτίμια, καὶ τοῖς ὁμοίως τὰ ἐναντία τὰ ἄξια ἐπίχειρα. Οὐ
 γὰρ ὥσπερ τὰ ἄλλα, οἷον δένδρα καὶ τετράποδα μηδὲν δυνάμε-
 να προαιρέσει πράττειν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· οὐδὲ
 γὰρ ἦν ἄξιος ἀμοιβῆς ἢ ἐπαίνου, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐλόμενος τὸ
 ἀγαθόν, ἀλλὰ τοῦτο γενόμενος, οὐδ', εἰ κακὸς ὑπῆρχε, δικαίως
 κολάσεως ἐτύγχανεν, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ τοιοῦτος ὢν, ἀλλ' οὐδὲν
 δυνάμενος εἶναι ἕτερον παρ' ὃ ἐγεγόνει.

44,1 Ἐδίδαξε δὲ ἡμᾶς ταῦτα τὸ ἅγιον προφητικὸν Πνεῦμα, διὰ
 Μωϋσέως φῆσαν τῷ πρώτῳ πλασθέντι ἀνθρώπῳ εἰρῆσθαι ὑπὸ
 τοῦ Θεοῦ οὕτως· «ἰδοὺ πρὸ προσώπου σου τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸν
 2 κακόν, ἐκλεξαι τὸ ἀγαθόν». Καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου, τοῦ ἑτέρου
 προφήτου, ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων καὶ δεσπότης Θεοῦ
 3 εἰς τοῦτο λεχθῆναι οὕτω· «λούσασθε, καθαροὶ γένησθε, ἀφέλε-
 τε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν,
 κρίνατε ὀρφανῶ καὶ δικαιοῦσατε χήραν, καὶ δεῦτε καὶ διαλε-
 χθῶμεν, λέγει Κύριος· καὶ ἐὰν ὣσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοι-
 κοῦν, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ, καὶ ἐὰν ὣσιν ὡς κόκκινον, ὡς χιόνα
 4 λευκανῶ. Καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς
 γῆς φάγεσθε, ἐὰν δὲ μὴ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρὰ ὑμᾶς κατέ-
 5 δεταί· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα». Τὸ δὲ προειρη-
 μένον, «μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται», οὐ λέγει διὰ μαχαιρῶν φο-
 νευθήσεσθαι τοὺς παρακούσαντας, ἀλλ' ἡ μάχαιρα τοῦ Θεοῦ
 ἐστὶ τὸ πῦρ, οὗ βορᾶ γίνονται οἱ τὰ φαῦλα πράττειν αἰρούμε-
 6 νοι. Διὰ τοῦτο λέγει· «μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα
 Κυρίου ἐλάλησεν».

7 Εἰ δὲ καὶ περὶ τεμνούσης καὶ αὐτίκα ἀπαλλασσοῦσης μαχαί-
 8 ρας ἔλεγεν οὐκ ἂν εἶπε «κατέδεται». Ὡστε καὶ Πλάτων εἰπὼν

δεικνύει ὁ ἀληθῆς λόγος, εἶναι μεγίστη ἀσέβεια καὶ ἀδικία.
 7 Ἀλλὰ θεωροῦμεν ὡς ἀπαραβίαστον εἰμαρμένην, τὰς ἀξίας ἀν-
 ταμοιβὰς διὰ τοὺς ἐκλέγοντας τὰ καλὰ, καὶ τὰς ἀξίας τιμωρίας
 8 διὰ τοὺς ἐκλέγοντας τὰ ἀντίθετα. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔπλασε τὸν
 ἄνθρωπον, ὅπως τὰ ἄλλα ζῶα τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ πράξουν
 τίποτε κατὰ προαίρεσιν· διότι δὲν θὰ ἦτο ἄξιος ἀμοιβῆς ἢ ἐπαί-
 νου, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἐξέλεγε μόνος του τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἔγινεν
 ἀγαθός, οὔτε, ἐὰν ἦτο κακός, θὰ εὔρισκε δικαίως τιμωρίαν, ἀφοῦ
 δὲν ἦτο ἀφ' ἑαυτοῦ τοιοῦτος, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι τίποτε
 ἄλλο ἀπὸ ὅ,τι ἔγινεν.

44,1 Ταῦτα δὲ ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὸ ἅγιον προφητικὸν Πνεῦμα, λέ-
 γον διὰ Μωϋσέως ὅτι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐλέχθη τὸ ἐξῆς εἰς τὸν
 πρωτόπλαστον ἄνθρωπον· «ἰδοὺ ἐνώπιόν σου τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ
 2 κακόν, διάλεξε τὸ ἀγαθόν»⁹⁴. Καὶ ἐπίσης ἐδίδαξε διὰ Ἡσαΐου,
 τοῦ ἄλλου προφήτου, λέγον ὅτι οὕτως ἐλέχθη πρὸς τὸν ἴδιον
 σκοπὸν ὡσὰν ἐκ μέρους ἀπὸ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων καὶ δεσπῶ-
 3 την Θεόν· «λουσθῆτε, γίνετε καθαροί, ἀφαιρέσατε τὰς πονη-
 ρίας ἀπὸ τὰς ψυχὰς σας, μάθετε νὰ κάμετε καλόν, κρίνατε ὀρ-
 φανὸν καὶ δικαιώσατε χῆραν, καὶ ἔλθετε νὰ συζητήσωμεν, λέ-
 γει ὁ Κύριος· καὶ ἐὰν αἱ ἀμαρτίαι σας εἶναι ὡσὰν φοινίκιον
 χρῶμα, θὰ τὸ λευκάνω ὡς ἔριον, καὶ ἂν εἶναι ὡσὰν κόκκινον,
 4 θὰ τὸ λευκάνω ὡς χιόνα. Καὶ ἐὰν θέλετε καὶ μὲ εἰσακούσετε,
 θὰ φάγετε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, ἐὰν δὲ δὲν μὲ εἰσακούσετε, θὰ σᾶς
 καταφάγη μάχαιρα· διότι τὸ στόμα τοῦ Κυρίου ἐλάλησε ταῦ-
 5 τα»⁹⁵. Τὸ δὲ προλεχθὲν «θὰ σᾶς καταφάγη μάχαιρα» δὲν λέγει
 ὅτι οἱ παρακούσαντες θὰ φονευθοῦν μὲ μαχαίρας, ἀλλ' ἡ μάχαι-
 ρα τοῦ Θεοῦ εἶναι πῦρ, τοῦ ὁποίου βορὰ γίνονται οἱ προτιμῶν-
 6 τες νὰ πράττουν τὰ φαῦλα. Διὰ τοῦτο λέγει· «ἡ μάχαιρα θὰ σᾶς
 καταφάγη· διότι τὸ στόμα τοῦ Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα».

7 Ἐὰν δὲ ὠμίλει περὶ τῆς μαχαίρας, ἡ ὁποία κόπτει καὶ ἀφα-
 8 νίζει ἀμέσως, δὲν θὰ ἔλεγε «θὰ καταφάγη». Ὡστε καὶ ὁ Πλά-
 των εἰπών, «ἡ εὐθύνη εἶναι εἰς τὸν ἐκλέξαντα, ὁ δὲ Θεὸς εἶναι

95. Ἦσ. 1,16-20.

«αίτια ἐλομένου, Θεὸς δ' ἀναίτιος», παρὰ Μωϋσέως τοῦ προφήτου λαβὼν εἶπε· πρεσβύτερος γὰρ Μωϋσῆς καὶ πάντων τῶν
9 ἐν Ἑλλησι συγγραφέων. Καὶ πάντα, ὅσα περὶ ἀθανασίας ψυχῆς ἢ τιμωριῶν τῶν μετὰ θάνατον ἢ θεωρίας οὐρανίων ἢ τῶν ὁμοίων δογμάτων καὶ φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ ἔφασαν, παρὰ τῶν προφητῶν τὰς ἀφορμὰς λαβόντες καὶ νοῆσαι δεδύνηνται καὶ
10 ἐξηγήσαντο. Ὅθεν παρὰ πᾶσι σπέρματα ἀληθείας δοκεῖ εἶναι· ἐλέγχονται δὲ μὴ ἀκριβῶς νοήσαντες, ὅταν ἐναντία αὐτοὶ ἐαν-
11 τοῖς λέγωσιν. Ὡστε ὁ φαμεν, πεπροφητεῦσθαι τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, οὐ διὰ τὸ εἰμαρμένης ἀνάγκη πράττεσθαι λέγομεν, ἀλλὰ προγνώστου τοῦ Θεοῦ ὄντος τῶν μελλόντων ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων πραχθήσεσθαι, καὶ δόγματος ὄντος παρ' αὐτόν, κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων ἕκαστον ἀμείψεσθαι μέλλοντα τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ κατ' ἀξίαν τῶν πραττομένων ἀπαντήσεσθαι, διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος προλέγει, εἰς ἐπίστασιν καὶ ἀνάμνησιν αἰεὶ ἄγων τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, δεικνὺς ὅτι
12 καὶ μέλον ἐστὶν αὐτῷ καὶ προνοεῖται αὐτῶν. Κατ' ἐνέργειαν δὲ τῶν φαύλων δαιμόνων θάνατος ὠρίσθη κατὰ τῶν τὰς Ὑστάσπου ἢ Σιβύλλης ἢ τῶν προφητῶν βίβλους ἀναγινωσκόντων, ὅπως διὰ τοῦ φόβου ἀποστρέψωσιν ἐντυγχάνοντας τοὺς ἀνθρώπους τῶν καλῶν γινῶσιν λαβεῖν, αὐτοῖς δὲ δουλεύοντας κατέχω-
13 σιν, ὅπερ εἰς τέλος οὐκ ἴσχυσαν πράξαι. Ἀφόβως μὲν γὰρ οὐ μόνον ἐντυγχάνομεν αὐταῖς, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν, ὡς ὁρᾶτε, εἰς ἐπίσκεψιν φέρομεν, ἐπιστάμενοι πᾶσιν εὐάρεστα φανήσεσθαι· κἂν ὀλίγους δὲ πείσωμεν, τὰ μέγιστα κερδήσαντες εἰσόμεθα· ὡς γεωργοὶ γὰρ ἀγαθοὶ παρὰ τοῦ δεσπόζοντος τὴν ἀμοιβὴν ἔξομεν.

26 εἰσόμεθα X ἐσόμεθα E.

96. Πολιτεία 617E.

97. Ἡ ἀρχαιότης τοῦ Μωϋσέως ἐναντι τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων συγγραφέων ὁδηγεῖ αὐτόν εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ Πλάτων ἐδανείσθη ἀντιλήψεις ἀπὸ ἐκείνων.

ἀνεύθυνος»⁹⁶, τὸ εἶπε λαμβάνων αὐτὸ ἀπὸ τὸν προφήτην Μωϋ-
 σῆν· διότι ὁ Μωϋσῆς εἶναι πρεσβύτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἑλλη-
 9 νας συγγραφεῖς⁹⁷. Καὶ ὅλα, ὅσα εἶπαν οἱ φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ
 περὶ ἀθανασίας ψυχῆς ἢ τιμωριῶν μετὰ θάνατον ἢ θεωρίας οὐ-
 ρανίων ἢ παρομοίων δοξασιῶν, ἠδυνήθησαν νὰ τὰ ἐννοήσουν
 καὶ τὰ ἐξήγησαν λαβόντες τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ τοὺς προφήτας.
 10 Ὅθεν φαίνεται ὅτι εἰς ὅλους ὑπάρχουν σπέρματα ἀληθείας·
 ἐλέγχονται δὲ νὰ μὴ ἔχουν ἐννοήσει ἀκριβῶς, ὅταν αὐτοὶ ἀντι-
 11 φάσκουν πρὸς ἀλλήλους. Ὡστε ὅ,τι λέγομεν, ὅτι ἔχουν προφη-
 τευθῆ τὰ μέλλοντα νὰ γίνουσι, δὲν τὸ λέγομεν διὰ τὸ ὅτι πράτ-
 τονται κατὰ ἀνάγκην τῆς εἰμαρμένης· ἀλλὰ ὁ Θεὸς εἶναι προ-
 γνώστης τῶν μελλόντων νὰ πραχθοῦν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώ-
 πους, καὶ ὑπάρχει ἢ ἀπόφασις αὐτοῦ νὰ ἀμείψῃ εἰς τὸ μέλλον
 ἕκαστον ἄνθρωπον κατ' ἀξίαν τῶν πράξεών του, προλέγει διὰ
 τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος ὅτι αἱ ἐνέργειαι τοῦ θὰ παρουσια-
 σθοῦν σύμφωνα μὲ τὴν ἀξίαν τῶν πραττομένων, ὁδηγῶν τὸ ἀν-
 θρώπινον γένος πάντοτε εἰς κατανόησιν καὶ ἀνάμνησιν καὶ δει-
 12 κνύων ὅτι καὶ ἐνδιαφέρεται καὶ προνοεῖ δι' αὐτούς. Κατ' ἐνέρ-
 γειαν δὲ τῶν δαιμόνων ὠρίσθη θάνατος κατὰ τῶν ἀναγινωσκόν-
 των τὰ βιβλία τοῦ Ὑστάσπου ἢ τῆς Σιβύλλης⁹⁸ ἢ τῶν προφη-
 τῶν, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν διὰ τοῦ φόβου τοὺς ἀνθρώπους νὰ λά-
 βουν γνώσιν τῶν καλῶν, ἀναγινώσκοντες αὐτὰ, νὰ τοὺς κρα-
 τοῦν δὲ ὑποδούλους αὐτῶν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθησαν
 13 νὰ πράξουν μέχρι τέλους. Διότι ὅχι μόνον ἀναγινώσκομεν ταῦ-
 τα, ἀλλὰ, ὅπως βλέπετε, τὰ θέτομεν ὑπ' ὄψιν καὶ ὑμῶν πρὸς ἐπι-
 θεώρησιν, γνωρίζοντες ὅτι θὰ φανοῦν εἰς ὅλους εὐάρεστα. Καὶ
 ὀλίγους δὲ ἂν πείσωμεν, θὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἐκερδήσαμεν τὰ
 μέγιστα· διότι θὰ λάβωμεν τὴν ἀμοιβὴν ἀπὸ τὸν δεσπότην ὡς
 ἀγαθοὶ γεωργοί⁹⁹.

98. Βλ. ἀνωτέρω 20,1. Ὑπῆρχε νόμος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἀπαγορεύων τὴν
 ἰδιωτικὴν μαντεῖαν περὶ μελλόντων πολιτικῶν πραγμάτων.

99. Ἀπήχησις ἐκ τῶν παραβολῶν τῶν ταλάντων (Ματθ. 25,14–23) καὶ τῶν κα-
 κῶν δούλων (Ματθ. 21,33–41).

45,1 Ὅτι δὲ ἀγαγεῖν τὸν Χριστὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Πατὴρ τῶν πάντων Θεὸς μετὰ τὸ ἀναστῆσαι ἐκ νεκρῶν αὐτὸν ἔμελλε, καὶ κατέχειν ἕως ἂν πατάξῃ τοὺς ἐχθραίνοντας αὐτῷ δαίμονας, καὶ συντελεσθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν προεγνωσμένων αὐτῷ ἀγαθῶν γινομένων καὶ ἐναρέτων, δι' οὗς καὶ μηδέπω τὴν ἐκπύρωσιν πεποιήται, ἐπακούσατε τῶν εἰρημένων διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου.

2 Ἔστι δὲ ταῦτα· «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐξ Ἱερουσαλήμ· καὶ κατακυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου· ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε». Τὸ οὖν εἰρημένον· «ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι ἐξ Ἱερουσαλήμ» προαγγελτικὸν τοῦ λόγου τοῦ ἰσχυροῦ, ὃν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐξελθόντες πανταχοῦ ἐκήρυξαν, καί, καίπερ θανάτου ὀρισθέντος κατὰ τῶν διδασκόντων ἢ ὅλως ὁμολογούντων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἡμεῖς πανταχοῦ καὶ ἀσπαζόμεθα καὶ διδάσκομεν. 62 Εἰ δὲ καὶ ὑμεῖς ὡς ἐχθροὶ ἐντεύξεσθε τοῖσδε τοῖς λόγοις, οὐ πλέον τι δύνασθε, ὡς προέφημεν, τοῦ φονεῦειν· ὅπερ ἡμῖν μὲν οὐδεμίαν βλάβην φέρει, ὑμῖν δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἀδίκως ἐχθραίνουσι καὶ μὴ μετατιθεμένοις κόλασιν διὰ πυρὸς αἰωνίαν ἐργάζεται.

46,1 Ἴνα δὲ μὴ τινες ἀλογισταίνοντες εἰς ἀποτροπὴν τῶν δεδιδαγμένων ὑφ' ἡμῶν εἴπωσι πρὸ ἐτῶν ἑκατὸν πενήκοντα γεγεννησθαι τὸν Χριστὸν λέγειν ἡμᾶς ἐπὶ Κυρηναίου, δεδιδαχέναι δὲ ἃ φαμεν διδάξαι αὐτὸν ὕστερον χρόνοις ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἐπικαλῶσιν ὡς ἀνευθύνων ὄντων τῶν προγεγενημένων πάντων ἀνθρώπων, φθάσαντες τὴν ἀπορίαν λυσόμεθα.

2 Τὸν Χριστὸν πρωτότοκον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐδιδάχθημεν καὶ προ-

5 ἐκπύρωσιν Χ ἐπικύρωσιν Ε.

45,1 Περὶ τοῦ ὅτι δὲ ἐπρόκειτο ὁ Πατὴρ τοῦ σύμπαντος Θεὸς νὰ ὀδηγήσῃ τὸν Χριστὸν εἰς τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν ἀνάστασίν του ἐκ νεκρῶν καὶ νὰ ἀναμένῃ μέχρις ὅτου πατάξῃ τοὺς ἐχθρικούς πρὸς αὐτὸν δαίμονας καὶ συμπληρωθῇ ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων τοὺς ὁποίους προγνωρίζει ὅτι θὰ γίνουν ἀγαθοὶ καὶ ἐνάρετοι, χάριν τῶν ὁποίων δὲν ἐπραγματοποίησεν ἐκόμη τὴν διὰ πυρὸς καταστροφὴν, ἀκούσατε τὰ λεχθέντα διὰ τοῦ Δαβὶδ τοῦ προφήτου. Εἶναι δὲ ταῦτα· «εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου· κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὡς ὑπόποδιον τῶν ποδῶν σου. Ὁ Κύριος θὰ σοῦ στείλῃ τὴν ράβδον τῆς δυνάμεως ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ κατακυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. Ἡ ἀρχὴ θὰ εἶναι μαζί σου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δυνάμεώς σου εἰς τὰς λαμπρότητας τῶν ἁγίων σου· σὲ ἐγέννησα ἀπὸ τὴν γαστέρα πρὸ τοῦ ἑωσφόρου»¹. Τὸ λεχθέν λοιπὸν «τὴν ράβδον τῆς δυνάμεως θὰ σοῦ ἐξαποστείλῃ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ» εἶναι προαναγγελτικὸν τοῦ ἰσχυροῦ λόγου, τὸν ὁποῖον οἱ ἀπόστολοι ἐξεληθόντες ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκήρυξαν πανταχοῦ καί, μολονότι ᾤρισθη θάνατος κατὰ τῶν διδασκόντων καὶ γενικῶς κατὰ τῶν ὁμολογούντων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἡμεῖς 6 πανταχοῦ καὶ ἀποδεχόμεθα καὶ διδάσκομεν. Ἐὰν δὲ καὶ σεῖς ἀναγνώσετε τοὺς λόγους τούτους ὡς ἐχθροί, δὲν δύνασθε νὰ πράξετε τίποτε περισσότερον, ὅπως εἶπομεν προηγουμένως, ἀπὸ τὸ νὰ φονεύετε· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἰς ἡμᾶς μὲν δὲν φέρει καμμίαν βλάβην, εἰς σᾶς δὲ καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἀδίκως ἐχθρευομένους καὶ μὴ μετανοοῦντας ἀπεργάζεται αἰωνίαν κόλασιν.

46,1 Διὰ νὰ μὴ εἶπουν δὲ μερικοὶ παραλογιζόμενοι πρὸς ἀνατροπὴν τῶν διδαχθέντων ἀπὸ ἡμᾶς ὅτι ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη πρὸ ἑκατὸν πενήκοντα ἐτῶν ἐπὶ Κυρηνίου, ἐδίδαξε δὲ ὅσα λέγομεν καὶ ὅτι ἔχει διδάξει αὐτὸς βραδύτερον ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἰσχυρισθοῦν ὅτι ὅλοι οἱ προγενέστεροι ἄνθρωποι εἶναι ἀνεύθυνοι, θὰ λύσωμεν αὐτὴν τὴν ἀπορίαν ἀμέσως.

2 Ἐδιδάχθημεν καὶ προεμηνύσαμεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ

3 εμηνύσαμεν λόγον ὄντα, οὗ πᾶν γένος ἀνθρώπων μετέσχε. Καὶ οἱ
 μετὰ λόγου βιώσαντες Χριστιανοί εἰσι, κἄν ἄθεοι ἐνομίσθησαν,
 οἷον ἐν Ἑλλησι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι
 αὐτοῖς, ἐν βαρβάροις δὲ Ἀβραὰμ καὶ Ἀνανίας καὶ Ἀζαρίας καὶ
 Μισαήλ καὶ Ἡλίας καὶ ἄλλοι πολλοί, ὧν τὰς πράξεις ἢ τὰ ὀνό-
 4 ματα καταλέγειν μακρὸν εἶναι ἐπιστάμενοι τανῶν παραιτούμε-
 5 θα. Ὡστε καὶ οἱ προγενόμενοι ἄνευ λόγου βιώσαντες, ἄχρη-
 στοι καὶ ἐχθροὶ τῷ Χριστῷ ἦσαν καὶ φονεῖς τῶν μετὰ λόγου
 βιούντων· οἱ δὲ μετὰ λόγου βιώσαντες καὶ βιούντες Χριστιανοὶ
 6 καὶ ἄφοβοι καὶ ἀτάραχοι ὑπάρχουσι. Δι' ἣν δ' αἰτίαν διὰ δυνά-
 μεως τοῦ λόγου κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς πάντων καὶ δεσπότητος
 Θεοῦ βουλήν διὰ παρθένου ἄνθρωπος ἀπεκνήθη καὶ Ἰησοῦς
 ἐπωνομάσθη, καὶ σταυρωθεὶς ἀποθανὼν ἀνέστη καὶ ἀνελήλυ-
 θεν εἰς οὐρανόν, ἐκ τῶν διὰ τοσούτων εἰρημένων ὁ νουνεχῆς
 6 καταλαβεῖν δυνήσεται. Ἡμεῖς δέ, οὐκ ἀναγκαίου ὄντος τανῶν
 τοῦ περὶ τῆς ἀποδείξεως τούτου λόγου, ἐπὶ τὰς ἐπειγούσας ἀπο-
 δείξεις πρὸς τὸ παρὸν χωρήσωμεν.

47,1 Ὅτι οὖν καὶ ἐκπορθηθήσεσθαι ἡ γῆ Ἰουδαίων ἐμελλεν,
 ἀκούσατε τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος· εἴ-
 ρηνται δὲ οἱ λόγοι ὡς ἀπὸ προσώπου λαῶν θαυμαζόντων τὰ γε-
 2 γενημένα. Εἰσὶ δὲ οἶδε· «ἐγενήθη ἔρημος Σιών, ὡς ἔρημος ἐγε-
 νῆθη Ἱερουσαλήμ, εἰς κατάραν ὁ οἶκος, τὸ ἅγιον ἡμῶν, καὶ ἡ
 δόξα, ἣν εὐλόγησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐγενήθη πυρίκαυστος,
 3 καὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς συνέπεσε. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνέσχου
 4 καὶ ἐσιώπησας καὶ ἐταπείνωσας ἡμᾶς σφόδρα». Καὶ ὅτι
 ἡρήμωτο Ἱερουσαλήμ, ὡς προεῖρητο γεγενῆσθαι, πεπεισμένοι
 5 ἐστέ. Εἴρηται δὲ καὶ περὶ τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς, καὶ περὶ τοῦ
 μὴ ἐπιτραπήσεσθαι μηδένα αὐτῶν οἰκεῖν, διὰ Ἡσαΐου τοῦ προ-

1α. Ἡ παρήχησις ἐδῶ εἶναι Χριστιανοί-ἄχρηστοι. Ἡ ἀντίθεσις ἐπιτυχάνε-
 ται καὶ οὕτως, ἀλλ' ἴσως ὁ Ἰουστίνος εἶχεν ὑπ' ὄψιν νὰ γράψῃ - ἢ καὶ
 ἔγραψεν - ἄχριστοι.

πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ Λόγος, τοῦ ὁποίου μετέσχε πᾶν γένος
 3 ἀνθρώπων. Καὶ οἱ διαβιώσαντες συμφώνως πρὸς τὸν Λόγον εἶ-
 ναι Χριστιανοί, ἀκόμη καὶ ἂν ἐθεωρήθησαν ἄθεοι, ὅπως εἰς
 τοὺς Ἑλληνας μὲν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι
 μὲ αὐτούς, εἰς τοὺς βαρβάρους δὲ οἱ Ἀβραάμ, Ἀνανίας, Ἀζα-
 ρίας, Μισαήλ, Ἡλίας καὶ ἄλλοι πολλοί, τῶν ὁποίων παραιτού-
 4 μεθα νὰ ἀπαριθμήσωμεν τὰς πράξεις ἢ τὰ ὀνόματα ἐπὶ τοῦ πα-
 ρόντος, διότι γνωρίζομεν ὅτι τοῦτο θὰ εἶναι μακρόν. Ὡστε καὶ
 οἱ προηγουμένως ζήσαντες ἄνευ Λόγου, ἦσαν ἄχρηστοι, ἐχθροὶ
 τοῦ Χριστοῦ, καὶ φονεῖς τῶν ζώντων μετὰ Λόγου· οἱ δὲ ζήσαν-
 5 τες καὶ ζῶντες μετὰ Λόγου εἶναι Χριστιανοί^{1α}, ἄφοβοι καὶ ἀτά-
 ραχοι. Τὴν αἰτίαν δὲ διὰ τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ἄνθρωπος διὰ
 παρθένου μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Λόγου κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Πα-
 τρὸς τοῦ σύμπαντος καὶ δεσπότη Θεοῦ καὶ ὠνομάσθη Ἰησοῦς,
 σταυρωθεὶς δὲ καὶ ἀποθανὼν ἀνέστη καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρα-
 νόν, θὰ δυνηθῆ νὰ κατανοήσῃ ὁ συνετὸς διὰ τῶν ὄσων ἐλέχθη-
 6 σαν. Ἡμεῖς δέ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀναγκαῖα τῶρα ἢ περὶ τῆς ἀπο-
 δείξεως τούτου ἐπιχειρηματολογία, ἅς προχωρήσωμεν ἐπὶ τοῦ
 παρόντος πρὸς τὰς ἀναγκαιοτέρας ἀποδείξεις.

47,1 Περὶ τοῦ ὅτι λοιπὸν ἢ γῆ τῶν Ἰουδαίων ἐπρόκειτο καὶ νὰ
 ἐκπορθηθῆ, ἀκούσατε τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύ-
 ματος· ἔχουν δὲ λεχθῆ οἱ λόγοι ὡσὰν ἀπὸ προσώπου λαῶν οἱ
 2 ὁποῖοι θαυμάζουν τὰ γενόμενα καὶ εἶναι οἱ ἐξῆς· «ἢ Σιών ἐγένεν
 ἔρημος, ἢ Ἱερουσαλήμ ἐγένεν ὡσὰν ἔρημος, ὁ οἶκος, τὸ ἱερὸν
 ἡμῶν, ἐφάνη ὡς κατάρα καὶ ἢ δόξα τὴν ὁποίαν ηὐλόγησαν οἱ
 3 πατέρες ἡμῶν ἐγινε πυρίκαυστος, καὶ ὅλα τὰ ἔνδοξα πράγματα
 4 ἐταπείνωσες ἡμᾶς μεγάλως². Νὰ εἴσθε ἐπίσης πεπεισμένοι ὅτι
 5 ἡρημώθη ἢ Ἱερουσαλήμ, ὅπως προελέχθη ὅτι θὰ γίνῃ. Ἐχει δὲ
 λεχθῆ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου καὶ περὶ τῆς ἐρημώσεως αὐ-

2. Ἡσ. 64,10-12.

φήτου οὕτως· «ἡ γῆ αὐτῶν ἔρημος, ἔμπροσθεν αὐτῶν οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν αὐτὴν φάγονται, καὶ οὐκ ἔσται ἐξ αὐτῶν ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ». Ὅτι δὲ φυλάσσεται ὑφ' ὑμῶν ὅπως μηδεὶς ἐν αὐτῇ γένηται, καὶ θάνατος κατὰ τοῦ καταλαμβανομένου Ἰουδαίου εἰσιόντος ὄρισται, ἀκριβῶς ἐπίστασθε.

48,1 Ὅτι δὲ καὶ θεραπεύσειν πάσας νόσους καὶ νεκροὺς ἀνε-
 2 γερεῖν ὁ ἡμέτερος Χριστὸς προεφητεύθη, ἀκούσατε τῶν λελεγ-
 3 μένων. Ἔστι δὲ ταῦτα· «τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἀλείται χωλὸς ὡς
 4 ἔλαφος, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων· τυφλοὶ ἀναβλέ-
 5 ψουσι καὶ λεπροὶ καθαρισθήσονται καὶ νεκροὶ ἀναστήσονται
 6 καὶ περιπατήσουσιν». Ὅτι τε ταῦτα ἐποίησεν, ἐκ τῶν ἐπὶ Πον-
 7 τίου Πιλάτου γενομένων ἄκτων μαθεῖν δύνασθε. Πῶς τε προμε-
 8 μήνυται ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος ἀναιρεθησόμενος ἅμα
 9 τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσιν ἄνθρωποις, ἀκούσατε τῶν λεχθέντων
 10 διὰ Ἡσαΐου. Ἔστι δὲ ταῦτα· «ἶδε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ
 11 οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ· καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται, καὶ
 12 οὐδεὶς κατανοεῖ. Ἀπὸ προσώπου ἀδικίας ἦρται ὁ δίκαιος καὶ
 13 ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου».

49,1 Καὶ πάλιν πῶς δι' αὐτοῦ Ἡσαΐου λέλεκται ὅτι οἱ οὐ προσ-
 2 δοκήσαντες αὐτὸν λαοὶ τῶν ἐθνῶν προσκυνήσουσιν αὐτόν, οἱ
 3 δὲ αἰεὶ προσδοκῶντες Ἰουδαῖοι ἀγνοήσουσι παραγενόμενον αὐ-
 4 τόν· ἐλέχθησαν δὲ οἱ λόγοι ὡς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοῦ Χρι-
 5 στοῦ. Εἰσὶ δὲ οὗτοι·

«Ἐμφανὴς ἐγενήθη τῷ ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν, εὐρέθη τῷ ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· εἶπον· «ἰδοὺ εἰμι, ἔθνει, οἱ οὐκ ἐκάλεσαν τὸ ὄ-

12 ἄκτον *Casaubonus* αὐτῷ Π.

3. Ἦσ. 1,7 Ἰερ. 27,3.

4. Τοῦτο εἶχεν ὀρισθῆ μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Βάρ Χωχέβα (132–135).

τῆς καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν θὰ ἐπιτραπῆ εἰς κανένα ἀπὸ αὐτοὺς νὰ κατοικῆ οὕτως· «ἢ γῆ αὐτῶν εἶναι ἔρημος, θὰ τὴν φάγουν ἐνώπιόν των οἱ ἐχθροὶ των καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἄνθρωπος ἐξ αὐτῶν νὰ τὴν κατοικῆσῃ»³. Γνωρίζετε δὲ καλῶς ὅτι φρουρεῖται ἀπὸ σᾶς διὰ νὰ μὴ ἔλθῃ κανεὶς εἰς αὐτὴν καὶ ὅτι ἔχει ὀρισθῆ θάνατος ἐναντίον παντὸς Ἰουδαίου συλλαμβανομένου νὰ ἔχη εἰσέλθει εἰς αὐτήν⁴.

48,1 Περὶ τοῦ ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς ἡμῶν προεφητεύθη ὅτι θὰ θεραπεύσῃ ὅλας τὰς νόσους καὶ θὰ ἐγείρῃ νεκρούς, ἀκούσατε τὰ λεχθέντα. Εἶναι δὲ ταῦτα· «μὲ τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ χωλὸς θὰ πηδᾷ ὡσὰν ἔλαφος καὶ γλῶσσα μογιλάλων θὰ εἶναι εὐλαλὸς· τυφλοὶ θὰ ἀναβλέψουν, λεπροὶ θὰ καθαρισθοῦν καὶ νεκροὶ θὰ ἀναστηθῶν καὶ θὰ περιπατήσουν»⁵. Καὶ ὅτι ἐπραγματοποίησε ταῦτα, δύνασθε νὰ μάθετε ἀπὸ τὰ πράξεις τῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου γενομένων. Ἐπίσης περὶ τοῦ πῶς ἔχει προμηνυθῆ ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος ὅτι θὰ ἀναιρεθῆ μαζὶ μὲ τοὺς ἐλπίζοντας εἰς αὐτὸν ἀνθρώπους, ἀκούσατε τὰ λεχθέντα διὰ τοῦ Ἡσαΐου.
5 Εἶναι δὲ ταῦτα· «ἴδε πῶς κατεστράφη ὁ δίκαιος καὶ κανεὶς δὲν τὸ δέχεται εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ πῶς ἄνδρες δίκαιοι φονεύονται καὶ κανεὶς δὲν τὸ κατανοεῖ. Ὁ δίκαιος ἔχει ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς ἀδικίας καὶ ἡ ταφὴ αὐτοῦ θὰ εἶναι εἰρηνική· ἔχει ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὸ μέσον»⁶.

49,1 Καὶ πάλιν ἀκούσατε πῶς ἔχει λεχθῆ διὰ τοῦ αὐτοῦ Ἡσαΐου ὅτι οἱ μὴ ἀναμείναντες αὐτὸν λαοὶ τῶν ἐθνῶν θὰ προσκυνήσουν αὐτόν, οἱ δὲ πάντοτε ἀναμένοντες Ἰουδαῖοι θὰ ἀγνοήσουν αὐτόν ὅταν ἔλθῃ· ἐλέχθησαν δὲ οἱ λόγοι ὡσὰν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι δὲ οὗτοι.

2 «Ἔγινε φανερὸς εἰς τοὺς μὴ ἐρωτῶντας δι' ἐμέ, εὐρέθη ἀπὸ τοὺς μὴ ζητοῦντας ἐμέ· εἶπον, ἐδῶ εἶμαι, εἰς ἔθνος τὸ

5. Ἡσ. 35,6 · 5. Ματθ. 11,5

6. Ἡσ. 57,1 ἐ.

3 νομά μου. Ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ
 ἀντιλέγοντα, ἐπὶ τοὺς πορευομένους ἐν ὁδῷ οὐ καλῇ, ἀλλ' ὀ-
 4-5πίσω τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν· ὁ λαὸς ὁ παροξύνων ἐναντίον μου».
 Ἰουδαῖοι γὰρ ἔχοντες τὰς προφητείας καὶ ἀεὶ προσδοκῆσαντες
 τὸν Χριστὸν παραγενησόμενον, ἠγνόησαν, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ
 καὶ παρεχρήσαντο· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μηδέποτε μηδὲν ἀκού-
 σαντες περὶ τοῦ Χριστοῦ μέχρις οὗ οἱ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἐξελθόν-
 ντες Ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐμήνυσαν τὰ περὶ αὐτοῦ καὶ τὰς προφη-
 τείας παρέδωκαν, πληρωθέντες χαρᾶς καὶ πίστεως τοῖς εἰδώλοις
 ἀπετάζαντο καὶ τῷ ἀγεννήτῳ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἑαυτοὺς ἄ-
 6 νέθησαν. Ὅτι δὲ προεγινώσκετο τὰ δύσφημα ταῦτα λεχθησό-
 μενα κατὰ τῶν τὸν Χριστὸν ὁμολογούντων καὶ ὡς εἶεν τάλανες
 οἱ δυσφημοῦντες αὐτὸν καὶ τὰ παλαιὰ ἔθνη καλὸν εἶναι τηρεῖν
 λέγοντες, ἀκούσατε τῶν βραχυεπῶς εἰρημένων διὰ Ἡσαΐου.
 7 Ἔστι δὲ ταῦτα· «οὐαὶ τοῖς λέγουσι τὸ γλυκὸν πικρὸν καὶ τὸ πι-
 κρὸν γλυκύ».

50,1 Ὅτι δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος ἄνθρωπος παθεῖν καὶ
 ἀτιμασθῆναι ὑπέμεινε, καὶ πάλιν μετὰ δόξης παραγενήσεται,
 2 ἀκούσατε τῶν εἰρημένων εἰς τοῦτο προφητειῶν. Ἔστι δὲ ταῦ-
 τα.

«Ἄνθ' ὧν παρέδωκαν εἰς θάνατον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ μετὰ
 τῶν ἀνόμων ἐλογίσθη, αὐτὸς ἀμαρτίας πολλῶν εἴληφε καὶ τοῖς
 3 ἀνόμοις ἐξιλάσεται. Ἴδε γὰρ συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθή-
 4 σεται καὶ δοξασθήσεται σφόδρα. Ὅν τρόπον ἐκστήσονται
 πολλοὶ ἐπὶ σέ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου καὶ
 ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὕτω θαυμάσονται ἔθνη πολλά,
 καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη
 5 περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασιν συνέξουσι. Κύριε,

3 ὅποιον δὲν ἐπεκαλέσθη τὸ ὄνομά μου. Ἦπλωσα τὰς χεῖρας μου
 ἐπάνω εἰς λαὸν ἀπειθῆ καὶ ἀντιλέγοντα, ἐπάνω εἰς βαδίζοντας
 4 εἰς ὄχι καλὸν δρόμον, ἀλλ' ὀπίσω ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας των· εἶναι ὁ
 5 λαὸς ὁ ὅποιος μὲ παρώργισεν»⁷. Πράγματι οἱ Ἰουδαῖοι, ἔχοντες
 τὰς προφητείας καὶ προσδοκῆσαντες πάντοτε ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ
 Χριστός, παρέβλεψαν τοῦτο, ὄχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν
 ἐκακομετεχειρίσθησαν· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶ-
 χον ἀκούσει ποτὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ, μέχρις ὅτου οἱ ἀπὸ τὴν Ἱε-
 ρουσαλήμ ἐξελθόντες ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐκήρυξαν τὰ περὶ αὐτοῦ
 καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς τὰς προφητείας, γεμᾶτοι χαρὰν καὶ πί-
 στιν ἀπεκήρυξαν τὰ εἰδῶλα καὶ ἀφιερῶθησαν διὰ τοῦ Χριστοῦ
 6 εἰς τὸν ἀγέννητον Θεόν. Ὅτι δὲ ἦτο προεγνωσμένον ὅτι θὰ
 ἐλέγοντο αἱ συκοφανταίαι αὐταὶ κατὰ τῶν ὁμολογούντων τὸν
 Χριστόν, καὶ ὅτι θὰ ἦσαν ταλαίπωροι οἱ δυσφημοῦντες αὐτόν
 καὶ λέγοντες ὅτι εἶναι καλὸν νὰ τηροῦν τὰ παλαιὰ ἔθιμα, ἀκού-
 7 σατε τὰ ἐν συντομίᾳ λεχθέντα διὰ Ἡσαΐου. Εἶναι δὲ ταῦτα· «ἀλ-
 λοίμονον εἰς τοὺς λέγοντας τὸ γλυκὺ πικρὸν καὶ τὸ πικρὸν γλυ-
 κύ»⁸.

50,1 Ὅτι δέ, γενόμενος ἄνθρωπος, ὑπέμεινε νὰ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν
 καὶ θὰ ἔλθῃ πάλιν μετὰ δόξης, ἀκούσατε τὰς περὶ τούτου λε-
 2 χθείσας προφητείας. Εἶναι δὲ ταῦτα.

«Ἐφ' ὅσον παρέδωσαν τὴν ζωὴν του εἰς θάνατον καὶ ὑπε-
 λογίσθη μαζί μὲ τοὺς ἀνόμους, αὐτὸς παρέλαβεν ἀμαρτίας πολ-
 3 λῶν καὶ θὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς ἀνόμους⁹. Διότι ἰδού, ὁ παῖς μου θὰ
 4 κατανοήσῃ, καὶ θὰ ὑψωθῆ καὶ θὰ δοξασθῆ σφόδρα. Καθ' ὃν
 τρόπον πολλοὶ θὰ ἐκπλαγοῦν διὰ σέ, οὕτως ἡ μορφή σου καὶ ἡ
 δόξα σου θὰ ἀτιμασθῆ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω θὰ θαυμά-
 σουν πολλὰ ἔθνη καὶ βασιλεῖς θὰ συγκρατήσουν τὸ στόμα των·
 διότι ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους δὲν προανηγγέλθη θὰ ἴδουν καὶ
 5 ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀκούσει θὰ ἐννοήσουν. Κύριε,

7. Ἦσ. 65,1-3.

8. Ἦσ. 5,20.

9. Ἦσ. 53,12.

τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκα-
 λύφθη; Ἀνηγγείλαμεν ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ρίζα ἐν γῆ
 6 διψώση. Οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτόν,
 καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον
 7 καὶ ἐκλείπον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὦν
 καὶ εἰδῶς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐ-
 8 τοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέ-
 ρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτόν εἶναι
 9 ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει. Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη
 διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν καὶ μεμελάκισται διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν·
 παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθη-
 10 μεν. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐ-
 τοῦ ἐπλανήθη· καὶ παρέδωκεν αὐτόν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, καὶ
 αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς πρό-
 βατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἄμνος ἐναντίον τοῦ κείροντος
 11 αὐτόν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ τα-
 πεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη».

12 Μετὰ οὖν τὸ σταυρωθῆναι αὐτόν καὶ οἱ γνώριμοι αὐτοῦ πάν-
 τες ἀπέστησαν, ἀρνησάμενοι αὐτόν· ὕστερον δέ, ἐκ νεκρῶν
 ἀναστάντος καὶ ὀφθέντος αὐτοῖς καὶ ταῖς προφητείαις ἐντυχεῖν,
 ἐν αἷς πάντα ταῦτα προεῖρητο γενησόμενα, διδάξαντος, καὶ εἰς
 οὐρανὸν ἀνερχόμενον ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες καὶ δύναμιν ἐ-
 κεῖθεν αὐτοῖς πεμφθεῖσαν παρ' αὐτοῦ λαβόντες καὶ εἰς πᾶν γέ-
 νος ἀνθρώπων ἐλθόντες, ταῦτα ἐδίδαξαν καὶ ἀπόστολοι προσ-
 ηγορεύθησαν.

51,1 Ἴνα δὲ μηνύσῃ ἡμῖν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ὅτι ὁ ταῦτα
 πάσχων ἀνεκδιήγητον ἔχει τὸ γένος καὶ βασιλεύει τῶν ἐχθρῶν,
 ἔφη οὕτως.

· ποῖος ἐπίστευσεν εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων μας; Καὶ εἰς ποῖον ἀπεκαλύφθη ὁ βραχίων τοῦ Κυρίου; Ἐκηρύξαμεν ἔμπρὸς εἰς 6 αὐτὸν ὡσὰν παιδίον, ὡσὰν ρίζα εἰς γῆν διψῶσαν. Δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὸν εἶδος οὔτε δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ δὲν εἶχεν εἶδος οὔτε κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἦτο ἀτιμασμένον καὶ 7 ἠφανισμένον πέραν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἦτο ἄνθρωπος μὲ πληγὰς καὶ ἐγνώριζε νὰ ὑποφέρει ἀσθένειαν, διότι τὸ πρόσωπόν του εἶχε μεταστραφῆ, ἦτο ἀτιμασμένος καὶ περιφρονημένος. 8 Αὐτὸς βαστάζει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ ὑποφέρει χάριν ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ἐνομίσαμεν ὅτι εὐρίσκετο εἰς πόνον καὶ εἰς πληγὴν 9 καὶ εἰς κάκωσιν. Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν καὶ ἔχει ἐξασθενίσει διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· ἡ τιμωρία διὰ τὴν εἰρήνην ἡμῶν ἦλθεν εἰς αὐτόν, μὲ τὸν μῶλωπα αὐτοῦ ἐθεραπεύθημεν ἡμεῖς. Ὅλοι ἐπλανήθημεν ὡσὰν πρόβατα, πᾶς ἄνθρωπος 10 ἐπλανήθη εἰς τὸν δρόμον του· καὶ παρέδωσαν ἑαυτὸν εἰς τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ ὅτι ἐκακώθη δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του· ὡς πρόβατον ὠδηγήθη εἰς σφαγὴν, καὶ ὅπως ἀμνὸς ἔμπρὸς εἰς τὸν κουρευτὴν του εἶναι ἄφωνος, οὕτω δὲν ἀνοίγει 11 τὸ στόμα του. Εἰς τὴν ταπείνωσίν του ἡ κρίσις του ἀπεμακρύνθη»¹⁰.

12 Μετὰ τὴν σταύρωσίν του λοιπὸν ἀπεμακρύνθησαν καὶ οἱ μαθηταὶ του ὅλοι, ἀρνηθέντες αὐτόν· ὕστερον δέ, ἀφοῦ αὐτὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἐνεφανίσθη εἰς αὐτοὺς καὶ ἐδίδαξε νὰ ἀναγνώσουν τὰς προφητείας εἰς τὰς ὁποίας ὅλα αὐτὰ εἶχον προλεχθῆ ὅτι θὰ συμβοῦν, οὗτοι δὲ τὸν εἶδον ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν καὶ ἔλαβον ἀπὸ αὐτὸν δύναμιν σταλεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἐκεῖθεν καὶ ἦλθον εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων, τότε ἐδίδαξαν ταῦτα καὶ ὠνομάσθησαν ἀπόστολοι.

51,1 Διὰ νὰ μηνύσῃ δὲ εἰς ἡμᾶς τὸ προφητικὸν πνεῦμα ὅτι ὁ πᾶσχων ταῦτα ἔχει ἀνεκφραστον προέλευσιν καὶ βασιλεύει εἰς τοὺς ἐχθρούς, εἶπεν οὕτως.

10. Ἦσ. 52,13–53,3.

«Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; Ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς
 2 ἢ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν ἤκει εἰς θάνατον. Καὶ
 δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους
 ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη
 δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· καὶ Κύριος βούλεται καθαρῖσαι ἀ-
 3 τὸν τῆς πληγῆς. Ἐὰν δώτε περὶ ἀμαρτίας, ἢ ψυχῇ ὑμῶν ὄψεται
 4 σπέρμα μακρόβιον. Καὶ βούλεται Κύριος ἀφελεῖν ἀπὸ πόνου
 τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δι-
 καιῶσαι δίκαιον εἰς δουλεύοντα πολλοῖς, καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν
 5 αὐτὸς ἀνοίσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν
 ἰσχυρῶν μεριεῖ σκύλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ
 αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἀμαρτίας πολ-
 λῶν ἀνήνεγκε καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν αὐτὸς παρεδόθη».

6 Ὡς δὲ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἔμελλεν ἀνιέναι, καθὼς προε-
 7 φητεύθη, ἀκούσατε. Ἐλέχθη δὲ οὕτως· «ἄρατε πύλας οὐρανῶν,
 ἀνοίχθητε, ἵνα εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τίς ἐστὶν οὗτος
 ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταιὸς καὶ Κύριος δυνατός».
 8 Ὡς δὲ καὶ ἐξ οὐρανῶν παραγίνεσθαι μετὰ δόξης μέλλει, ἀκού-
 σατε καὶ τῶν εἰρημένων εἰς τοῦτο διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου.
 9 Ἔστι δὲ ταῦτα· «ἴδου ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἔρχεται ἐπάνω τῶν
 νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ σὺν αὐτῷ».

52,1 Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ γενόμενα ἤδη πάντα ἀποδείκνυμεν πρὶν
 ἢ γενέσθαι προκεκηρύχθαι διὰ τῶν προφητῶν, ἀνάγκη καὶ περὶ
 τῶν ὁμοίως προφητευθέντων, μελλόντων δὲ γίνεσθαι, πίστιν
 2 ἔχειν ὡς πάντως γενησομένων. Ὅν γὰρ τρόπον τὰ ἤδη γενόμε-
 να προκεκηρυγμένα καὶ ἀγνοούμενα ἀπέβη, τὸν αὐτὸν τρόπον
 καὶ τὰ λείποντα, κἂν ἀγνοῶνται καὶ ἀπιστῆται, ἀποβήσονται.
 3 Δύο γὰρ αὐτοῦ παρουσίας προεκήρυξαν οἱ προφῆται· μίαν μὲν,

11. Ἦσ. 53,8-12.

12. Ψαλμ. 23,7 ε.

13. Τὸ χωρίον ἀνήκει εἰς τὸν Δανιήλ 7,13 (βλ. καὶ Ζαχ. 14,5. Ματθ. 25,3. 26,64. Μάρκ. 14,62), ὄχι δὲ εἰς τὸν Ἰερεμίαν.

«Τὸ γένος αὐτοῦ ποῖος θὰ περιγράψῃ; Διότι ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν γῆν, ἀπὸ τὰς ἀνομίας αὐτῶν φθάνει εἰς
 2 θάνατον. Καὶ θὰ δώσω τοὺς πονηροὺς διὰ τὴν ταφὴν του καὶ
 τοὺς πλουσίους διὰ τὸν θάνατόν του, διότι δὲν ἔκαμεν ἀνομίαν
 οὔτε εὐρέθη δόλος εἰς τὸ στόμα του· καὶ ὁ Κύριος θέλει νὰ τὸν
 3 καθαρῖσῃ ἀπὸ τὴν πληγὴν. Ἐὰν δώσετε προσφορὰν ὑπὲρ ἁμαρ-
 4 τίας, ἡ ψυχὴ σας θὰ ἴδῃ μακρόβιον σπέρμα. Καὶ ὁ Κύριος θέλει
 ν' ἀπαλλάξῃ τὴν ψυχὴν του ἀπὸ πόνον, νὰ τοῦ δείξῃ φῶς καὶ νὰ
 τὸν διαπλάσῃ μὲ σύνεσιν, νὰ δικαιώσῃ τὸν δίκαιον ὁ ὁποῖος
 ὑπηρετεῖ καλῶς πολλοὺς· καὶ αὐτὸς θὰ ἀναλάβῃ τὰς ἁμαρτίας
 5 ἡμῶν. Διὰ τοῦτο αὐτὸς θὰ κληρονομήσῃ πολλοὺς καὶ θὰ δια-
 μοιράσῃ τὰ λάφυρα τῶν ἰσχυρῶν, καθ' ὅσον ἡ ζωὴ αὐτοῦ παρε-
 δόθη εἰς θάνατον καὶ ὑπελογίσθη μετὰ τῶν ἀνόμων, καὶ αὐτὸς
 ἀνέλαβε τὰς ἁμαρτίας πολλῶν καὶ αὐτὸς παρεδόθη διὰ τὰς ἀνο-
 μίας αὐτῶν»¹¹.

6 Πῶς δὲ ἐπρόκειτο νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπως προε-
 7 φητεύθη, ἀκούσατε. Ἐλέχθη δὲ οὕτως· «σηκώσατε πύλας οὐρα-
 νῶν, ἀνοιχθῆτε, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ποῖος εἶ-
 ναι οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Ὁ Κύριος ὁ κραταιὸς καὶ δυ-
 8 νατός»¹². Πῶς δὲ πρόκειται νὰ ἔλθῃ ἐξ οὐρανῶν μὲ δόξαν,
 ἀκούσατε καὶ τὰ λεχθέντα πρὸς τοῦτο διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφή-
 του. Εἶναι δὲ ταῦτα· «ἰδοὺ ἔρχεται ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐπάνω εἰς
 τὰς νεφέλας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μαζί του εἶναι οἱ ἄγγελοι αὐ-
 τοῦ»¹³.

52,1 Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἀποδεικνύομεν ὅτι τὰ γενόμενα εἶχον ἤδη
 προκηρυχθῆ ἀπὸ τοὺς προφήτας πρὶν γίνου, εἶναι ἀνάγκη νὰ
 πιστεύωμεν ὅτι πάντως θὰ γίνου καὶ ὅσα ὁμοίως ἐπροφητεύ-
 2 θησαν, ἀλλὰ δὲν ἔγιναν ἀκόμη. Διότι καθ' ὃν τρόπον τὰ ἤδη γε-
 νόμενα ἐπραγματοποιήθησαν ἀφοῦ εἶχαν προκηρυχθῆ καὶ ἐνῶ
 ἠγνοοῦντο, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ τὰ ὑπόλοιπα, καὶ ἂν ἀκό-
 μη ἠγνοοῦνται καὶ θεωροῦνται ἀπίστευτα, θὰ πραγματοποιη-
 3 θοῦν. Διότι οἱ προφῆται προεκήρυξαν δύο παρουσίας αὐτοῦ·
 τὴν μὲν πρώτην, γενομένην ἤδη, ὑπὸ μορφήν ἀτίμου καὶ παθη-

τὴν ἤδη γενομένην, ὡς ἀτίμου καὶ παθητοῦ ἀνθρώπου, τὴν δὲ δευτέραν, ὅταν μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν μετὰ τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ στρατιᾶς παραγενήσεται κεκήρυκται, ὅτε καὶ τὰ σώματα ἀνεγερεῖ πάντων τῶν γενομένων ἀνθρώπων, καὶ τῶν μὲν ἀξίων ἐνδύσει ἀφθαρσίαν, τῶν δ' ἀδίκων ἐν αἰσθήσει αἰωνία μετὰ τῶν φαύλων δαιμόνων εἰς τὸ αἰῶνιον πῦρ πέμψει.

4-5 Ὡς δὲ καὶ ταῦτα προεῖρηται γενησόμενα, δηλωσομεν. Ἐρρέθη δὲ διὰ Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου οὕτω· «συναχθήσεται ἀρμονία πρὸς ἀρμονίαν καὶ ὀστέον πρὸς ὀστέον, καὶ σάρκες ἀνα-
6 φυήσονται». «Καὶ πᾶν γόνυ κάμψει τῷ Κυρίῳ καὶ πᾶσα γλῶσ-
7 σα ἐξομολογήσεται αὐτῷ». Ἐν οἷα δὲ αἰσθήσει καὶ κολάσει γενέσθαι μέλλουσιν οἱ ἄδικοι, ἀκούσατε τῶν ὁμοίως εἰς τοῦτο εἰ-
8 ρημένων. Ἔστι δὲ ταῦτα· «ὁ σκῶληξ αὐτῶν οὐ παυθήσεται, καὶ
9 τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται». Καὶ τότε μετανοήσουσιν, ὅτε
10 οὐδὲν ὠφελήσουσι. Ποῖα δὲ μέλλουσιν οἱ λαοὶ τῶν Ἰουδαίων λέγειν καὶ ποιεῖν, ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν ἐν δόξῃ παραγενόμενον, διὰ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου προφητευθέντα ἐλέχθη οὕτως· «ἐντελοῦμαι τοῖς τέσσαρσιν ἀνέμοις συνάξαι τὰ ἐσκορπισμένα τέκνα, ἐντελοῦμαι τῷ βορρᾶ φέρειν, καὶ τῷ νότῳ μὴ προσκό-
11 πτειν. Καὶ τότε ἐν Ἱερουσαλὴμ κοπετὸς μέγας, οὐ κοπετὸς στομάτων ἢ χειλέων, ἀλλὰ κοπετὸς καρδίας, καὶ οὐ μὴ σχίσωσιν αὐ-
12 τῶν τὰ ἱμάτια, ἀλλὰ τὰς διανοίας. Κόψονται φυλὴ πρὸς φυλὴν, καὶ τότε ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ ἐροῦσι· τί, Κύριε, ἐπλάνησας ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; Ἡ δόξα, ἣν εὐλόγησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐγενήθη ἡμῖν εἰς ὄνειδος».

53, 1 Πολλὰς μὲν οὖν καὶ ἑτέρας προφητείας ἔχοντες εἰπεῖν ἐπαυσάμεθα, αὐτάρκεις καὶ ταύτας εἰς πεισμονὴν τοῖς τὰ ἀκουστικᾶ καὶ νοερᾶ ὦτα ἔχουσιν εἶναι λογισάμενοι, καὶ νοεῖν δύνασθαι αὐτοὺς ἠγούμενοι ὅτι οὐχ ὁμοίως τοῖς μυθοποιηθεῖσι περὶ

14. Ἰεζ. 37,7 ἐ. Ἦσ. 45,23.

15. Ἦσ. 45,23. Ρωμ. 14,11.

16. Ἦσ. 66,24. Μάρκ. 9,48.

17. Ζαχ. 2,6. Ἦσ. 43,5 ἐ.

τοῦ ἀνθρώπου, τὴν δευτέραν δὲ ὅταν θὰ ἔλθῃ μὲ δόξαν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς μετὰ τῆς ἀγγελικῆς στρατιᾶς αὐτοῦ, ὅπως ἔχει κηρυχθῆ, ὅποτε θὰ ἀναστήσῃ καὶ τὰ σώματα ὄλων τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἔζησαν, καὶ τοὺς μὲν ἀξίους θὰ ἐνδύσῃ ἀφθαρσίαν, τοὺς δὲ ἀδίκους ἔχοντας αἰωνίως συνείδησιν θὰ στείλῃ εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ μετὰ τῶν φαύλων δαιμόνων.

4 Πῶς δὲ ἔχει προκηρυχθῆ ὅτι θὰ γίνουν καὶ αὐτά, θὰ
5 δηλώσωμεν. Ἐλέχθη δὲ διὰ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ οὕτως· «θὰ
6 συνδεθῆ ἄρμος μὲ ἄρμον καὶ ὄστοῦν μὲ ὄστοῦν, καὶ θὰ ἀναπτυ-
7 χθοῦν σάρκες»¹⁴. «Καὶ πᾶν γόνυ θὰ καμφθῆ εἰς τὸν Κύριον καὶ
8 πᾶσα γλῶσσα θὰ ἐξομολογηθῆ εἰς αὐτόν»¹⁵. Εἰς ποίαν δὲ αἴ-
9 σθησιν καὶ τιμωρίαν πρόκειται νὰ εὔρεθοῦν οἱ ἄδικοι, ἀκούσα-
10 τε τὰ λεχθέντα ὁμοίως περὶ τούτου. Εἶναι δὲ ταῦτα· «ὁ σκώληξ
11 αὐτῶν δὲν θὰ παύσῃ καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν δὲν θὰ σβεσθῆ»¹⁶. Καὶ
12 θὰ μετανοήσουν τότε, ὅποτε δὲν θὰ ὠφεληθοῦν εἰς τίποτε.
13 Ποῖα δὲ πρόκειται νὰ λέγουν καὶ νὰ πράττουσιν τὰ πλήθη τῶν
14 Ἰουδαίων, ὅταν τὸν ἴδουσι νὰ ἔρχεται ἐνδόξως, ἐπροφητεύθη
15 οὕτω διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου· «θὰ παραγγείλω εἰς τοὺς
16 τέσσερας ἀνέμους νὰ συνάξουσιν τὰ σκορπισμένα τέκνα, θὰ πα-
17 ραγγείλω εἰς τὸν βορρᾶν νὰ τοὺς φέρῃ καὶ εἰς τὸν νότον νὰ μὴ
18 προσκόψουσιν»¹⁷. «Καὶ τότε εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ θὰ ὑπάρξῃ μέ-
19 γας θρῆνος, ὄχι θρῆνος στομάτων καὶ χειλέων, ἀλλὰ θρῆνος
20 καρδίας, καὶ δὲν θὰ σχίσουσιν τὰ ἱμάτιά των ἀλλὰ τὰς διανοίας
21 των»¹⁸. «Θὰ θρηνήσουσιν φυλὴ μετὰ φυλὴν καὶ τότε θὰ ἴδουσιν
22 ἐκεῖνον τὸν ὅποιον ἐτρύπησαν, καὶ θὰ εἶπουν· διατί, Κύριε, μᾶς
23 παρεπλάνησες ἀπὸ τὸν δρόμον σου; Ἡ δόξα, τὴν ὁποίαν ηὐλό-
24 γησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, κατέστη ὄνειδος δι' ἡμᾶς»¹⁹.

53,1 Ἄν καὶ ἔχομεν νὰ εἴπωμεν καὶ πολλὰς ἄλλας προφητείας, ἐπαύσαμεν, κρίναντες ὅτι καὶ αὐταὶ ἐδῶ εἶναι ἄρκεται διὰ νὰ πείσουσιν τοὺς ἔχοντας ὦτα ἀκουστικά καὶ νοερά καὶ νομίζοντες ὅτι δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ κατανοήσουσιν ὅτι ἡμεῖς δὲν λέγομεν

18. Ζαχ. 12,11. Ἰωήλ 2,13.

19. Ζαχ. 12,10. Ἦσ. 63,17. 64,11. Ἰω. 19,37.

τῶν νομισθέντων υἱῶν τοῦ Διὸς καὶ ἡμεῖς μόνον λέγομεν, ἀλλ'
 2 οὐκ ἀποδειῖξαι ἔχομεν. Τίνι γὰρ ἂν λόγῳ ἀνθρώπῳ σταυρωθέντι
 ἐπειθόμεθα, ὅτι πρωτότοκος τῷ ἀγεννήτῳ Θεῷ ἐστὶ καὶ αὐτὸς
 τὴν κρίσιν τοῦ παντὸς ἀνθρωπείου γένους ποιήσεται, εἰ μὴ μαρ-
 τύρια πρὶν ἢ ἐλθεῖν αὐτὸν ἄνθρωπον γενόμενον κεκηρυγμένα
 3 περὶ αὐτοῦ εἴρομεν καὶ οὕτω γενόμενα ἐωρῶμεν, γῆς μὲν Ἰου-
 δαίων ἐρήμωσιν, καὶ τοὺς ἀπὸ παντὸς ἔθνους ἀνθρώπων διὰ τῆς
 παρὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ διδαχῆς πεισθέντας καὶ παραιτησα-
 μένους τὰ παλαιά, ἐν οἷς πλανώμενοι ἀνεστράφησαν, ἔθνη, ἑαυ-
 τοὺς ἡμᾶς ὀρῶντες, πλείονάς τε καὶ ἀληθεστέρους τοὺς ἐξ
 ἐθνῶν τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρέων Χριστιανούς εἰδότες;
 4 Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα γένη ἀνθρώπεια ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ
 Πνεύματος καλεῖται ἔθνη, τὸ δὲ Ἰουδαϊκὸν καὶ Σαμαρειτικὸν
 5 φύλον Ἰσραὴλ καὶ οἶκος Ἰακώβ κέκληνται. Ὡς δὲ προεφητεύθη
 ὅτι πλείονες οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντες τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων
 καὶ Σαμαρέων, τὰ προφητευθέντα ἀπαγγελοῦμεν. Ἐλέχθη δὲ
 οὕτως· «εὐφράνθητι στεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα, ρῆξον καὶ βῆσον ἢ
 οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς
 6 ἐχούσης τὸν ἄνδρα». Ἐρημα γὰρ ἦν πάντα τὰ ἔθνη ἀληθινοῦ
 Θεοῦ, χειρῶν ἔργοις λατρεύοντα· Ἰουδαῖοι δὲ καὶ Σαμαρεῖς,
 ἔχοντες τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ λόγον διὰ τῶν προφητῶν παραδο-
 θέντα αὐτοῖς καὶ αἰεὶ προσδοκῆσαντες τὸν Χριστόν, παραγενό-
 μενον ἠγνόησαν, πλὴν ὀλίγων τινῶν οὓς προεῖπε τὸ ἅγιον προ-
 7 φητικὸν Πνεῦμα διὰ Ἡσαΐου σωθήσεσθαι. Εἶπε δὲ ὡς ἀπὸ προ-
 8 σῶπου αὐτῶν· «εἰ μὴ Κύριος ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σό-
 δομα καὶ Γόμορρα ἂν ἐγενήθημεν». Σόδομα γὰρ καὶ Γόμορρα
 πόλεις τινὲς ἀσεβῶν ἀνδρῶν ἱστοροῦνται ὑπὸ Μωϋσέως γενό-
 μεναι, ἃς πυρὶ καὶ θείῳ καύσας ὁ Θεὸς κατέστρεψε, μηδενὸς
 τῶν ἐν αὐταῖς σωθέντος πλὴν ἄλλοεθνοῦς τινος Χαλδαίου τὸ

 20. Ἦσ. 54,1.

21. Ἦσ. 1,9

μόνον ὁμοίως μὲ τοὺς μυθοποιοὺς περὶ τῶν νομιζομένων υἱῶν
 2 τοῦ Διός, χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἀποδείξεις περὶ τούτου. Διότι διὰ
 ποῖον λόγον θὰ ἐπειθόμεθα ὅτι εἷς σταυρωθεὶς ἄνθρωπος εἶναι
 πρωτότοκος τοῦ ἀγεννήτου Θεοῦ καὶ ὅτι αὐτὸς θὰ κρίνη ὁλό-
 κληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐὰν δὲν εὐρίσκομεν ἀποδείξεις
 ἀναγγελθείσας πρὶν ἔλθῃ αὐτὸς γενόμενος ἄνθρωπος καὶ ἐὰν
 3 δὲν ἐβλέπομεν νὰ πραγματοποιοῦνται οὕτω· ἐὰν δὲν ἐβλέπομεν
 παραδείγματι τὴν ἐρήμωσιν τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ
 ἀνθρώπους ἀπὸ πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων νὰ ἔχουν πεισθῆ διὰ τῆς
 διδαχῆς παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ νὰ ἔχουν ἐγκαταλείψει τὰ πα-
 λαιὰ ἦθη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔζων πλανώμενοι, δηλαδὴ τοὺς ἑαυτοὺς
 μας, καὶ ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν ὅτι οἱ ἐξ ἔθνῶν Χριστιανοὶ εἶναι
 περισσότεροι καὶ γνησιώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων καὶ Σαμα-
 4 ρέων; Διότι ὅλα μὲν τὰ ἄλλα ἀνθρώπινα γένη καλοῦνται ἔθνη
 ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ ἰουδαϊκὸν καὶ σαμαρειτι-
 κὸν φύλον ὀνομάζονται Ἰσραὴλ καὶ οἶκος Ἰακώβ.

5 Διὰ τὸ πῶς δὲ προεφητεύθη ὅτι περισσότεροι θὰ εἶναι οἱ
 ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεῦοντες τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρέων,
 θὰ ἀναφέρωμεν τὰ λεχθέντα. Ἐλέχθη δὲ οὕτως· «ἔχε εὐφροσύ-
 νην, στεῖρα ἢ ὁποῖα δὲν γεννᾷς, ξέσπασε καὶ φώναξε, σὺ ἢ
 ὁποῖα δὲν αἰσθάνεσαι ὠδῖνας, διότι τὰ τέκνα τῆς ἀνυπάνδρου
 6 εἶναι περισσότερα ἀπὸ ἐκείνης ἢ ὁποῖα ἔχει τὸν ἄνδρα»²⁰. Διότι
 ὅλα τὰ ἔθνη ἦσαν ἔρημα ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Θεόν, λατρεύοντα
 ἔργα χειρῶν· οἱ Ἰουδαῖοι δὲ καὶ Σαμαρεῖς, ἔχοντες τὸν παρὰ
 τοῦ Θεοῦ Λόγον δοθέντα εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀνα-
 μείναντες πάντοτε τὸν Χριστόν, τὸν ἠγνόησαν ὅταν ἦλθε, πλὴν
 ὀλίγων διὰ τοὺς ὁποίους προεῖπε τὸ ἅγιον προφητικὸν Πνεῦμα
 7 διὰ τοῦ Ἡσαΐου ὅτι θὰ σωθοῦν. Εἶπε δὲ ὡσάν ἀπὸ προσώπου
 αὐτῶν· «ἐὰν δὲν εἶχεν ἀφήσει ὁ Κύριος σπέρμα εἰς ἡμᾶς, θὰ
 8 ἐγινόμεθα ὡσάν Σόδομα καὶ Γόμορρα»²¹. Ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως
 ἱστορεῖται ὅτι ὑπῆρξαν πόλεις ἀσεβῶν ἀνδρῶν, τὰ Σόδομα καὶ
 Γόμορρα, τὰς ὁποίας κατέστρεψεν ὁ Θεὸς μὲ πῦρ καὶ θεῖον,
 χωρὶς νὰ σωθῆ κανεὶς ἀπὸ αὐτὰς πλὴν ἐνὸς ἄλλοεθνοῦς, Χαλ-
 δαίου τὸ γένος, ὀνομαζομένου Λῶτ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον διεσώ-

9 γένος, ᾧ ὄνομα Λώτ, σὺν ᾧ καὶ θυγατέρες διεσώθησαν. Καὶ τὴν πᾶσαν αὐτῶν χώραν ἔρημον καὶ κεκαυμένην οὖσαν καὶ ἄγονον μένουσαν οἱ βουλόμενοι ὄρᾶν ἔχουσιν.

10 Ὡς δὲ καὶ ἀληθέστεροι οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ πιστότεροι προεγινώσκοντο, ἀπαγγελοῦμεν τὰ εἰρημένα διὰ Ἡσαΐου τοῦ
11 προφήτου. Ἔφη δὲ οὕτως· «Ἰσραὴλ ἀπερίτμητος τὴν καρδίαν,
12 τὰ δὲ ἔθνη τὴν ἀκροβυστίαν». Τὰ τοσαῦτα γοῦν ὁρώμενα πειθῶ καὶ πίστιν τοῖς ἀληθῆς ἀσπαζομένοις καὶ μὴ φιλοδοξοῦσι μηδὲ ὑπὸ παθῶν ἀρχόμενος μετὰ λόγου ἐμφορῆσαι δύναται.

Ἡ ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΙΑ

ΩΣ ΜΙΜΗΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

54,1 Οἱ δὲ παραδιδόντες τὰ μυθοποιηθέντα ὑπὸ τῶν ποιητῶν οὐδεμίαν ἀπόδειξιν φέρουσι τοῖς ἐκμανθάνουσι νέοις, καὶ ἐπὶ ἀπάτῃ καὶ ἀπαγωγῇ τοῦ ἀνθρωπείου γένους εἰρῆσθαι ἀποδεί-
2 κνυμεν κατ' ἐνέργειαν τῶν φαύλων δαιμόνων. Ἀκούσαντες γὰρ διὰ τῶν προφητῶν κηρυσσόμενον παραγεννησόμενον τὸν Χριστόν, καὶ κολασθησομένους διὰ πυρὸς τοὺς ἀσεβεῖς τῶν ἀνθρώπων, προεβάλλοντο πολλοὺς λεχθῆναι γενομένους υἱοὺς τῷ Διὶ, νομίζοντες δυνῆσεσθαι ἐνεργῆσαι τερατολογίαν ἡγήσασθαι τοὺς ἀνθρώπους τὰ περὶ τὸν Χριστόν καὶ ὅμοια τοῖς ὑπὸ
3 τῶν ποιητῶν λεχθεῖσι. Καὶ ταῦτα δ' ἐλέχθη καὶ ἐν Ἑλλήσι καὶ ἐν ἔθνεσι πᾶσιν, ὅπου μᾶλλον ἐπήκουον τῶν προφητῶν πιστευ-
4 θήσεσθαι τὸν Χριστόν προκηρυσσόντων. Ὅτι δὲ καὶ ἀκούοντες τὰ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα οὐκ ἐνόουν ἀκριβῶς, ἀλλ'

- 9 θησαν καὶ αἱ θυγατέρες του. Οἱ ἐπιθυμοῦντες δύνανται νὰ ἴδουν ὅτι ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ αὐτῶν εἶναι ἔρημος καὶ καμένη, καὶ μένει ἄγονος.
- 10 Περὶ τοῦ ὅτι δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Χριστιανοὶ προεγινώσκοντο γνησιώτεροι καὶ πιστότεροι, θὰ ἀναφέρωμεν τὰ λεχθέντα διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου. Εἶπε δὲ οὕτως· «ὁ Ἰσραὴλ εἶναι ἀπερίτμητος εἰς τὴν καρδίαν, τὰ δὲ ἔθνη εἶναι ἀπερίτμητα εἰς τὴν ἀκροβυστίαν»²². Αὐτὰ λοιπὸν τὰ τόσα πράγματα βλεπόμενα δύνανται νὰ φέρουν μετὰ λόγου πειθῶ καὶ πίστιν εἰς τοὺς δεχομένους τὴν ἀλήθειαν καὶ μὴ κατεχομένους ἀπὸ ματαιοδοξίαν μήτε κυριαρχουμένους ἀπὸ πάθος.

Η ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΙΑ

ΩΣ ΜΙΜΗΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

- 54,1 Οἱ δὲ παραδίδοντες τὰς μυθοποιΐας τῶν ποιητῶν δὲν προσφέρουν καμμίαν ἀπόδειξιν εἰς τοὺς διδασκομένους νέους· καὶ μάλιστα ἀποδεικνύομεν ὅτι οἱ μύθοι οὗτοι ἔχουν λεχθῆ κατ' ἐνέργειαν τῶν φαύλων δαιμόνων πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ παραπλάνησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Πράγματι ἀκούσαντες οὗτοι ὅτι διὰ τῶν προφητῶν κηρῦσσεται ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς καὶ θὰ τιμωρηθοῦν δια πυρὸς οἱ ἀσεβεῖς ἄνθρωποι, ὑπέβαλον νὰ λεχθῆ ὅτι ἔγιναν πολλοὶ υἱοὶ τοῦ Διὸς, νομίζοντες ὅτι θὰ δυνηθοῦν νὰ ἐπιτύχουν ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ θεωρήσουν τὰ περὶ Χριστοῦ ἀναφερόμενα ὡς τερατολογίαν καὶ ὡς ὅμοια μὲ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν ποιητῶν. Ταῦτα δὲ ἐλέχθησαν καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ μεταξὺ ὄλων τῶν ἐθνῶν, ὅπου ἐπληροφοροῦντο ὅτι οἱ προφῆται προεκήρυσσον ὅτι θὰ πιστευθῆ περισσότερον ὁ Χριστὸς. Ὅτι δέ, μολονότι ἤκουον τὰ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα, δὲν κατενόουν ἀκριβῶς, ἀλλὰ ἐμμηθήσαν τὰ ἀναφερό-

22. Ἱερ. 9,26.

ὡς πλανώμενοι ἐμιμήσαντο τὰ περὶ τὸν ἡμέτερον Χριστόν, διασαφήσομεν.

- 5 Μωϋσῆς οὖν ὁ προφήτης, ὡς προέφημεν, πρεσβύτερος ἦν πάντων συγγραφέων, καὶ δι' αὐτοῦ ὡς προεμνηύσαμεν προεφητεύθη οὕτως· «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν, δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ,
- 6 πλύνων τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς». Τούτων οὖν τῶν προφητικῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ δαίμονες Διόνυσον μὲν ἔφασαν γεγονέναι υἱὸν τοῦ Διός, εὐρετὴν δὲ γενέσθαι ἀμπέλου παρέδωκαν, καὶ ὄνον ἐν τοῖς μυστηρίοις αὐτοῦ ἀναγράφουσι, καὶ διασπαραχθέντα αὐτὸν ἀνεληλυθέναι εἰς οὐρανὸν ἐδίδαξαν.
- 7 Καὶ ἐπειδὴ διὰ τῆς Μωϋσέως προφητείας οὐ ρητῶς ἐσημαίνετο, εἴτε υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ παραγεννησόμενός ἐστι, καὶ εἰ ὀχούμενος ἐπὶ πώλου ἐπὶ γῆς μενεῖ ἢ εἰς οὐρανὸν ἀνελεύσεται καὶ τὸ τοῦ πώλου ὄνομα καὶ ὄνου πῶλον καὶ ἵππου σημαίνειν ἐδύνατο, μὴ ἐπιστάμενοι εἴτε ὄνου πῶλον ἄγων ἔσται σύμβολον τῆς παρουσίας αὐτοῦ εἴτε ἵππου ὁ προκηρυσσόμενος, καὶ υἱὸς Θεοῦ ἔστιν, ὡς προέφημεν, ἢ ἀνθρώπου, τὸν Βαλλεροφόντην καὶ αὐτὸν ἐφ' ἵππου Πηγάσου, ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπου γενόμενον, εἰς οὐρανὸν ἔφασαν ἀνεληλυθέναι.
- 8 Ὅτε δὲ ἤκουσαν διὰ τοῦ ἄλλου προφήτου Ἡσαΐου λεχθέν, ὅτι διὰ παρθένου τεχθήσεται καὶ δι' ἑαυτοῦ ἀνελεύσεται εἰς τὸν
- 9 οὐρανόν, τὸν Περσέα λεχθῆναι προεβάλλοντο. Καὶ ὅτε ἔγνωσαν εἰρημένον, ὡς προλέλεκται ἐν ταῖς προγεγραμμέναις προφητείαις, «ἰσχυρὸς ὡς γίγας δραμεῖν ὀδόν», τὸν Ἡρακλέα ἰσχυρὸν
- 10 καὶ ἐκπερινοστήσαντα τὴν πᾶσαν γῆν ἔφασαν. Ὅτε δὲ πάλιν ἔμαθον προφητευθέντα θεραπεύσειν αὐτὸν πᾶσαν νόσον καὶ νεκροὺς ἀνεγερεῖν τὸν Ἀσκληπιὸν παρήνεγκαν.

11 ὄνον *Grabius* οἶνον Π.

23. Γεν. 49,10 ἔ.

24. Ψαλμ. 18,6.

μενα εἰς τὸν ἰδικὸν μας Χριστὸν κατὰ τρόπον ἀνακριβῆ, θὰ διασαφήσωμεν τώρα.

5 Ὁ προφήτης Μωϋσῆς λοιπὸν, καθὼς εἶπομεν προηγουμένως, ἦτο πρεσβύτερος ὄλων τῶν συγγραφέων καὶ δι' αὐτοῦ, καθὼς ἐμνημονεύσαμεν προηγουμένως, προφητεύθη οὕτως: «δὲν θὰ λείψῃ ὁ ἄρχων ἀπὸ τὸν Ἰούδαν οὔτε ὁ ἡγέτης ἀπὸ τοὺς μηροὺς αὐτοῦ, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον ἐπιφυλάσσεται ἡ ἀρχή· καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία τῶν ἐθνῶν, δένων τὸ πῶλόν του εἰς τὸ κλῆμα, πλύνων εἰς αἷμα σταφυλῆς τὴν στο-

6 λήν του»²³. Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς προφητικoὺς λόγους ἀκούσαντες οἱ δαίμονες εἶπον ὅτι ὁ Διόνυσος ἔγινεν υἱὸς τοῦ Διός, παρέδωσαν ὅτι ἀνεδείχθη εἰς εὐρετὴν τῆς ἀμπέλου, καθιέρωσαν χρῆσιν ὄνου εἰς τὰ μυστήρια αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξαν ὅτι, ἀφοῦ κα-

7 τεσπαράχθη, ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐπειδὴ ὑπὸ τῆς προφητείας τοῦ Μωϋσέως δὲν ἐσημαίνετο ρητῶς ἐὰν ὁ μέλλων νὰ ἔλθῃ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἐὰν ἐπιβαίνων εἰς πῶλον θὰ μείνῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἢ θὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν, ἡ δὲ λέξις πῶλος ἠδύνατο νὰ σημαίνῃ πῶλον ἢ ὄνου ἢ ἵππου, μὴ γνωρίζοντες ἐὰν ὁ προκηρυσσόμενος θὰ ἔλθῃ φέρων ὡς σύμβολον τῆς παρουσίας του πῶλον ὄνου ἢ ἵππου, καὶ ἐὰν εἶναι Υἱὸς Θεοῦ, ὅπως προείπομεν, ἢ ἀνθρώπου, εἶπον ὅτι ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν καὶ ὁ Βελλεροφόντης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ἐπάνω εἰς ἵππον, τὸν Πήγασον.

8 Ὅταν δὲ ἤκουσαν διὰ τοῦ ἄλλου προφήτου Ἡσαΐου νὰ ἔχῃ λεχθῆ ὅτι θὰ γεννηθῆ διὰ παρθένου καὶ θὰ ἀνέλθῃ μόνος

9 του εἰς τὸν οὐρανόν, προέβαλον ὅτι ὑπεδηλώθη ὁ Περσεύς. Καὶ ὅταν ἐπληροφορήθησαν ὅτι εἶχε λεχθῆ, ὅπως ἀνεφέρθη εἰς τὰς προηγουμένως παρατεθείσας προφητείας, «εἶναι ἰσχυρὸς ὡσὰν γίγας ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ τρέξῃ δρόμον»²⁴, ἐνεφάνισαν τὸν Ἡρακλῆ ὡς ἰσχυρὸν καὶ ὡς ταξιδεύσαντα εἰς ὅλην τὴν γῆν.

10 Ὅταν δὲ πάλιν ἔμαθον ὅτι ἐπροφητεύθη ὅτι οὗτος θὰ θεραπεύσῃ πᾶσαν νόσον καὶ θὰ ἀναστήσῃ νεκρούς, παρουσίασαν τὸν Ἀσκληπιόν²⁵.

25. βλ. ἀνωτέρω κεφ. 21.

- 55, 1 Ἄλλ' οὐδαμοῦ οὐδ' ἐπί τινος τῶν λεγομένων υἱῶν τοῦ
 Διὸς τὸ σταυρωθῆναι ἐμιμήσαντο· οὐ γὰρ ἐνοεῖτο αὐτοῖς, συμ-
 βολικῶς, ὡς προεδήλωται, τῶν εἰς τοῦτο εἰρημένων πάντων
 2 λελεγμένων. Ὅπερ, ὡς προεῖπεν ὁ προφήτης, τὸ μέγιστον σύμ-
 βολον τῆς ἰσχύος καὶ ἀρχῆς αὐτοῦ ὑπάρχει, ὡς καὶ ἐκ τῶν ὑπ'
 ὄψιν πιπτόντων δείκνυται· κατανοήσατε γὰρ πάντα τὰ ἐν τῷ
 κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τούτου διοικεῖται ἢ κοινωνίαν
 3 ἔχειν δύναται. Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἦν μὴ τοῦτο τὸ
 τρόπαιον, ὃ καλεῖται ἰστίον, ἐν τῇ νηϊ σῶον μείνη· γῆ δὲ οὐκ
 ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ· σκαπανεῖς δὲ τὴν ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται
 οὐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως εἰ μὴ διὰ τῶν τὸ σχῆμα τοῦτο ἐχόν-
 4 των ἐργαλείων. Τὸ δὲ ἀνθρώπειον σχῆμα οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀλό-
 γων ζώων διαφέρει, ἢ τῷ ὀρθόν τε εἶναι καὶ ἔκτασιν χειρῶν
 ἔχειν καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἀπὸ τοῦ μετωπίου τεταμένον τὸν λε-
 γόμενον μυζωτῆρα φέρειν, δι' οὗ ἢ τε ἀναπνοή ἐστι τῷ ζώῳ,
 5 καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Καὶ διὰ τοῦ
 προφήτου δὲ ἐλέχθη οὕτω· «πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χρι-
 στὸς Κύριος».
- 6 Καὶ τὰ παρ' ἡμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύ-
 ναμιν δηλοῖ, ἵνα ἀμελῶμεν καὶ τῶν τροπαίων, δι' ὧν αἱ τε πρόο-
 δοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυναμέως τὰ σημεῖα ἐν
 7 τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. Καὶ τῶν
 παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ
 τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε.
 8 Καὶ διὰ λόγου οὖν καὶ σχήματος τοῦ φαινομένου, ὅση δύναμις,
 προτρεψάμενοι ὑμᾶς ἀνεύθυνοι οἶδαμεν λοιπὸν ὄντες, κἂν ὑμεῖς
 ἀπιστεῖτε· τὸ γὰρ ἡμέτερον γέγονε καὶ πεπέρανται.

- 56, 1 Οὐκ ἠρκέσθησαν δὲ οἱ φαῦλοι δαίμονες πρὸ τῆς φανερώ-

55,1 Ἄλλα πουθενὰ δὲν ἐμιμήθησαν τὴν σταύρωσιν, οὔτε εἰς τὴν περίπτωσιν κάποιου ἀπὸ τοὺς λεγομένους υἱοὺς τοῦ Διὸς· διότι δὲν τὸ ἀντελαμβάνοντο, καθ' ὅσον, ὅπως ἔχει προδηλωθῆ, ὅλα τὰ περὶ ταύτης λεχθέντα εἶχον συμβολικὴν διατύπωσιν.

2 Τοῦτο δὲ, ὅπως προεῖπεν ὁ προφήτης, εἶναι τὸ μέγιστον σύμβολον τῆς ἰσχύος καὶ ἐξουσίας αὐτοῦ, καθὼς δεικνύεται καὶ ἀπὸ πράγματα ὑποπίπτοντα εἰς τὴν ὄρασιν· διότι, σκεφθῆτε ὅλα τὰ εἰς τὸν κόσμον πράγματα, ἐὰν διοικοῦνται καὶ ἐὰν δύνανται νὰ

3 ἔχουν κοινωνίαν μεταξύ των χωρὶς τὸ σχῆμα τοῦτο. Ἡ θάλασσα δὲν διασχίζεται, ἐὰν δὲν μένη σταθερὸν εἰς τὸ πλοῖον τοῦτο τὸ τρόπαιον, τὸ ὁποῖον καλεῖται ἰστιόν· ἡ γῆ δὲν ὀργώνεται χωρὶς αὐτό· οἱ σκαπανεῖς δὲν ἐκτελοῦν τὴν ἐργασίαν των οὔτε οἱ χειρῶνακτες εἰ μὴ διὰ τῶν ἐργαλείων τὰ ὁποῖα ἔχουν τοῦτο

4 τὸ σχῆμα. Τὸ δὲ ἀνθρώπινον σχῆμα δὲν διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα κατὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ κατὰ τὸ ὅτι εἶναι ὀρθὸν καὶ ἐπιτρέπει ἔκτασιν τῶν χειρῶν καὶ φέρει εἰς τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸ μέτωπον ἐκτεινομένην πρὸς τὰ κάτω τὴν καλουμένην μύτην, διὰ τῆς ὁποίας ἐξασφαλίζεται ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ,

5 καὶ δὲν δεικνύει τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Καὶ διὰ τοῦ προφήτου δὲ ἐλέχθη οὕτως· «ἡ πνοὴ πρὸ τοῦ προσώπου ἡμῶν εἶναι Χριστὸς ὁ Κύριος»²⁶.

6 Καὶ τὰ μεταξὺ ὑμῶν δὲ σύμβολα δηλώνουν τὴν δύναμιν τοῦ σχήματος τούτου, διὰ νὰ ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰ τρόπαια, τὰ ὁποῖα συνοδεύουν τὰς ἐπισήμους ἐξόδους σας πανταχοῦ· δεικνύετε μὲ αὐτὰ τὰ σημεῖα τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, ἂν καὶ

7 πράττετε τοῦτο χωρὶς νὰ τὸ ἐννοῆτε. Ἐξ ἄλλου στήνετε τὰς εἰκόνας τῶν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων μὲ αὐτὸ τὸ σχῆμα

8 καὶ τοὺς ὀνομάζετε θεοὺς διὰ τῶν ἐπιγραφῶν. Καὶ διὰ τοῦ λόγου λοιπὸν καὶ διὰ τοῦ φαινομένου σχήματος, προτρέψαντες ὑμᾶς ὅσον ἠδυνάμεθα γνωρίζομεν ὅτι εἴμεθα ἀνεύθυνοι εἰς τὸ ἐξῆς, ἔστω καὶ ἂν ἀπιστῆτε· διότι τὸ καθῆκόν μας ἔγινε καὶ ἐτελείωσεν.

56,1 Δὲν ἠρκέσθησαν δὲ οἱ φαῦλοι δαίμονες εἰς τὸ νὰ εἴπουν

σεως τοῦ Χριστοῦ εἰπεῖν τοὺς λεχθέντας υἱοὺς τῷ Διῷ γεγονέναι, ἀλλ' ἐπειδὴ, φανερωθέντος αὐτοῦ καὶ γενομένου ἐν ἀνθρώποις, καὶ ὅπως διὰ τῶν προφητῶν προεκεκήρυκτο ἔμαθον καὶ ἐν παντὶ γένει πιστευόμενον καὶ προσδοκώμενον ἔγνωσαν, πάλιν, ὡς προεδηλώσαμεν, προεβάλλοντο ἄλλους, Σίμωνα μὲν καὶ Μένανδρον ἀπὸ Σαμαρείας, οἱ καὶ μαγικὰς δυνάμεις ποιήσαντες πολλοὺς ἐξηπάτησαν καὶ ἔτι ἀπατωμένους ἔχουσι. Καὶ γὰρ παρ' ὑμῖν, ὡς προέφημεν, ἐν τῇ βασιλίδι Ρώμῃ ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος γενόμενος ὁ Σίμων καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον Ρωμαίων εἰς τοσοῦτο κατεπλήξατο, ὡς Θεὸς νομισθῆναι καὶ ἀνδριάντι, ὡς τοὺς ἄλλους παρ' ὑμῖν τιμωμένους θεοῦς, τιμηθῆναι. Ὅθεν τὴν τε ἱερὰν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον τὸν ὑμέτερον συνεπιγνώμονας ταύτης ἡμῶν τῆς ἀξιώσεως παραλαβεῖν αἰτοῦμεν, ἵν', εἴ τις τοῖς ἀπ' ἐκείνου διδάγμασι κατεχόμενος, τὰ ληθῆς μαθὼν τὴν πλάνην φυγεῖν δυνηθῆ. Καὶ τὸν ἀνδριάντα, εἰ βούλεσθε, καθαιρήσατε.

57, 1 Οὐ γὰρ μὴ γενέσθαι τὴν ἐκπύρωσιν ἐπὶ κολάσει τῶν ἀσεβῶν οἱ φαῦλοι δαίμονες πείσαι δύνανται, ὄνπερ τρόπον οὐδὲ λαθεῖν τὸν Χριστὸν παραγενόμενον ἴσχυσαν πρᾶξαι, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, τοὺς ἀλόγως βιοῦντας καὶ ἐμπαθῶς ἐν ἔθεσι φαύλοις τεθραμμένους καὶ φιλοδοξοῦντας ἀναιρεῖν ἡμᾶς καὶ μισεῖν, δύνανται ποιῆσαι· οὐδ' οὐ μόνον οὐ μισοῦμεν, ἀλλ' ὡς δείκνυται, 2 ἐλεοῦντες μεταθέσθαι πείσαι βουλόμεθα. Οὐ γὰρ δεδοίκαμεν θάνατον, τοῦ πάντως ἀποθανεῖν ὁμολογουμένου, καὶ μηδενὸς ἄλλου καινοῦ ἀλλ' ἢ τῶν αὐτῶν ἐν τῇδε τῇ διοικήσει ὄντων· ὧν εἰ μὲν κόρος τοὺς μετασχόντας κἂν ἐνιαυτοῦ ἔχη, ἵνα ἀεὶ ὧσι καὶ ἀπαθεῖς καὶ ἀνενδεεῖς, τοῖς ἡμετέροις διδάγμασι προσέχειν 3 δεῖ. Εἰ δ' ἀπιστοῦσι μηδὲν εἶναι μετὰ θάνατον, ἀλλ' εἰς ἀναισθησίαν χωρεῖν τοὺς ἀποθνήσκοντας ἀποφαίνονται, παθῶν τῶν ἐνταῦθα καὶ χρεῶν ἡμᾶς ρυόμενοι εὐεργετοῦσιν, ἑαυτοὺς δὲ

πρὸ τῆς φανερώσεως τοῦ Χριστοῦ ὅτι ἔγιναν οἱ λεχθέντες υἱοὶ τοῦ Διός, ἀλλὰ ὅταν, ἀφοῦ οὗτος ἐφανερώθη καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος, ἔμαθον πῶς προεκηρύχθη διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἐγνώρισαν ὅτι πιστεύεται καὶ ἀναμένεται ἀπὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων, πάλιν, ὅπως ἐδηλώσαμεν προηγουμένως, προέβαλον ἄλλους, ὡς εἶναι ὁ Σίμων καὶ ὁ Μένανδρος ἀπὸ τὴν Σαμάρειαν, οἱ ὅποιοι ἐνεργήσαντες μαγικὰς πράξεις πολλοὺς ἐξηπάτησαν καὶ

2 ἐξακολουθοῦν νὰ ἀπατοῦν. Διότι, ὅπως εἶπομεν προηγουμένως, ὁ Σίμων ἐλθὼν πλησίον σας, εἰς τὴν βασιλικὴν πόλιν Ρώμην ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, τόσον κατέπληξε τὴν ἱερὰν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον τῶν Ρωμαίων, ὥστε νὰ νομισθῇ Θεὸς καὶ νὰ τιμηθῇ μὲ ἀνδριάντα, ὅπως τιμῶνται ἀπὸ σᾶς οἱ ἄλλοι θεοί²⁷. Διὰ

3 τοῦτο ζητοῦμεν νὰ παραλάβετε ὡς συνδικαστὰς αὐτοῦ τοῦ αἰτήματος ἡμῶν τὴν ἱερὰν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον σας, ὥστε, ἐὰν ὑπάρχη κανεὶς ὁ ὅποιος κατέχεται ἀπὸ τὰ διδάγματα ἐκείνου,

4 μαθῶν τὴν ἀλήθειαν, νὰ δυνηθῇ νὰ διαφύγῃ τὴν πλάνην. Καὶ τὸν ἀνδριάντα, ἐὰν θέλετε, κρημνίσατε.

7,1 Διότι οἱ φαῦλοι δαίμονες δὲν δύνανται νὰ πείσουν ὅτι δὲν θὰ γίνῃ ἡ ἐκπύρωσις πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀσεβῶν, καθ' ὃν τρόπον δὲν ἠδυνήθησαν οὔτε νὰ ἐπιτύχουν ἀπόκρυψιν τοῦ Χριστοῦ ὅταν ἦλθεν, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνο δύνανται νὰ πράξουν, νὰ κάμουν τοὺς ζῶντας ἀλόγως καὶ ἀνατεθραμμένους ἐμπαθῶς εἰς φαῦλα ἦθη καὶ φιλοδόξους νὰ φονεύουν, καὶ νὰ μισοῦν ἡμᾶς· τούτους ὄχι μόνον δὲν μισοῦμεν, ἀλλ' ὅπως ἀποδεικνύεται θέλομεν ἀπὸ

2 φιλανθρωπίαν νὰ τοὺς πείσωμεν νὰ μεταστραφοῦν. Διότι δὲν φοβούμεθα τὸν θάνατον, ἀφοῦ εἶναι ὠμολογημένον ὅτι ὅπως δὴποτε θὰ ἀποθάνωμεν, καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο νέον ἀλλὰ τὰ πράγματα μένουν τὰ ἴδια εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. Οἱ μετέχοντες αὐτῶν, ἔστω καὶ ἐπὶ ἓν ἔτος, ἐὰν καταλαμβάνονται ἀπὸ κόρον, διὰ νὰ εἶναι ἀπαθεῖς καὶ ἀνενδεεῖς, πρέπει νὰ προσ-

3 ἔχουν εἰς τὰ διδάγματά μας. Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει τίποτε μετὰ θάνατον, ἀλλὰ διακηρύσσουν ὅτι οἱ ἀποθνήσκοντες προχωροῦν εἰς ἀναισθησίαν, ἀπαλλάσσοντες ἡμᾶς ἀπὸ τὰ ἐδῶ πάθη καὶ τὰς ἀνάγκας μᾶς εὐεργετοῦν, τοὺς ἑαυτοὺς των δὲ πα-

φαύλους καὶ μισανθρώπους καὶ φιλοδόξους δεικνύουσιν· οὐ γὰρ ὡς ἀπαλλάζοντες ἡμᾶς ἀναιροῦσιν, ἀλλ' ὡς ἀποστεροῦντες ζωῆς καὶ ἡδονῆς φονεύουσι.

58, 1 Καὶ Μαρκίωνα δὲ τὸν ἀπὸ Πόντου, ὡς προέφημεν, προεβάλλοντο οἱ φαῦλοι δαίμονες, ὃς ἀρνεῖσθαι μὲν τὸν ποιητὴν τῶν οὐρανίων καὶ γηϊνῶν ἀπάντων Θεὸν καὶ τὸν προκηρυχθέντα διὰ τῶν προφητῶν Χριστὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ νῦν διδάσκει, ἄλλον δὲ τινα καταγγέλλει παρὰ τὸν δημιουργὸν τὸν πάντων Θεὸν
2 καὶ ὁμοίως ἕτερον υἱόν· ᾧ πολλοὶ πεισθέντες ὡς μόνῳ τάληθῆ ἐπισταμένῳ, ἡμῶν καταγελωσιν, ἀπόδειξιν μηδεμίαν περὶ ὧν λέγουσιν ἔχοντες· ἀλλὰ ἀλόγως ὡς ὑπὸ λύκου ἄρνες συνηρπα-
3 σμένοι βορὰ τῶν ἀθέων δογμάτων καὶ δαιμόνων γίνονται. Οὐ γὰρ ἄλλο τι ἀγωνίζονται οἱ λεγόμενοι δαίμονες, ἢ ἀπάγειν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ ποιήσαντος Θεοῦ καὶ τοῦ πρωτογόνου αὐτοῦ Χριστοῦ· καὶ τοὺς μὲν τῆς γῆς μὴ ἐπαίρεσθαι δυναμένους τοῖς γηϊνοῖς καὶ χειροποιήτοις προσήλωσαν καὶ προσηλοῦσι, τοὺς δὲ ἐπὶ θεωρίαν θείων ὀρμῶντας ὑπεκκρούοντες, ἦν μὴ λογισμὸν σῶφρονα καὶ καθαρὸν καὶ ἀπαθῆ βίον ἔχωσιν, εἰς ἀσέβειαν ἐμβάλλουσιν.

59, 1 Ἴνα δὲ καὶ παρὰ τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου, λέγομεν δὲ τοῦ λόγου τοῦ διὰ τῶν προφητῶν, λαβόντα τὸν Πλάτωνα μάθητε τὸ εἰπεῖν, ὕλην ἄμορφον οὖσαν στρέψαντα τὸν Θεὸν κόσμον ποιῆσαι, ἀκούσατε τῶν αὐτολεξεῖ εἰρημένων διὰ Μωϋσέως, τοῦ προδεδηλωμένου πρώτου προφήτου καὶ πρεσβυτέρου τῶν ἐν Ἑλλησι συγγραφέων, δι' οὗ μηνύον τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, πῶς τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ τίνων ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον,
2 ἔφη οὕτως· «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.
3 Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω

20 τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου Thirlb τῶν ὑμετέρων διδασκάλων Π.

28. Δὲν ἐδίδασκον ἀκριβῶς ἄλλον υἱὸν ὁ Μαρκίων, ἀλλ' ἐθεώρει τὸν Υἱὸν δοκητικῶς, ὡς ἀσώματον.

ρουσιάζουν φαύλους, μισανθρώπους και φιλοδόξους· διότι δὲν μᾶς φονεύουν διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς στερήσουν τῆς ζωῆς και τῆς ἀπολαύσεως.

58,1 Καὶ τὸν Μαρκίωνα δὲ τὸν ἐκ Πόντου, ὅπως προείπομεν, προέβαλον οἱ φαῦλοι δαίμονες, ὁ ὁποῖος διδάσκει και τώρα νὰ ἀρνούμεθα τὸν δημιουργὸν ὅλων τῶν οὐρανίων και γηϊνῶν Θεὸν και τὸν προκηρυχθέντα διὰ τῶν προφητῶν Χριστὸν υἱὸν αὐτοῦ, κηρύσσει δὲ κάποιον ἄλλον διάφορον τοῦ δημιουργοῦ
 2 τοῦ σύμπαντος Θεοῦ και ὁμοίως ἄλλον υἱόν²⁸. Πολλοί, πεισθέντες εἰς αὐτόν, ὡς μόνον γνωρίζοντα δῆθεν τὰ ἀληθινά, μᾶς περιγελοῦν, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμίαν ἀπόδειξιν δι' ὅσα λέγουν· ἀλλὰ συνηρπασμένοι ἀλόγως ὡσὰν ἀρνία ἀπὸ λύκον γίνονται
 3 βορὰ ἀθέων δογμάτων και τῶν δαιμόνων. Διότι οἱ λεγόμενοι δαίμονες δὲν ἀγωνίζονται διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἀπαγάγουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν ποιητὴν Θεὸν και ἀπὸ τὸν πρωτότοκον Χριστὸν αὐτοῦ· και ἐκείνους μὲν οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ ἀνυψωθοῦν ἀπὸ τὴν γῆν προσήλωσαν και προσηλώνουν εἰς τὰ γήϊνα και τὰ χειροποίητα πράγματα, τοὺς δὲ ὁρμῶντας πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν θείων συγκρατοῦντες, ἐὰν δὲν ἔχουν σῶφρονα και καθαρὸν λογισμόν, καθὼς και βίον ἀπαθῆ, ὀδηγοῦν εἰς ἀσέβειαν.

59,1 Διὰ νὰ μάθετε δὲ ὅτι ὁ Πλάτων τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ Θεὸς κατεσκεύασε τὸν κόσμον διὰ μεταποιήσεως τῆς ἀμόρφου ὕλης παρέλαβεν ἀπὸ τὸν ἰδικόν μας διδάσκαλον, ἐννοοῦμεν δὲ τὸν Λόγον ὁ ὁποῖος ὠμίλησε διὰ τῶν προφητῶν, ἀκούσατε τί αὐτολεξεὶ εἶπεν ὁ Μωϋσῆς, ὁ προδηλωθεὶς πρῶτος προφήτης και ἀρχαιότερος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, διὰ τοῦ ὁποῖου τὸ προφητικὸν Πνεῦμα δηλῶνον πῶς εἰς τὴν ἀρχὴν και ἀπὸ τί
 2 ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, εἶπεν οὕτως· «εἰς τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦτο ἀόρατος και ἀκατασκεύαστος, και σκότος ἦτο ὑπεράνω τῆς ἀβύσ-

τῆς ἀβύσσου· καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων.
 4-5 Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω φῶς. Καὶ ἐγένετο οὕτως». Ὡστε
 λόγῳ Θεοῦ ἐκ τῶν ὑποκειμένων καὶ προδηλωθέντων διὰ Μωϋ-
 σέως γεγενῆσθαι τὸν πάντα κόσμον, καὶ Πλάτων καὶ οἱ ταῦτα
 6 λέγοντες καὶ ἡμεῖς ἐμάθομεν, καὶ ὑμεῖς πεισθῆναι δύνασθε. Καὶ
 τὸ καλούμενον Ἑρεβος παρὰ τοῖς ποιηταῖς εἰρῆσθαι πρότερον
 ὑπὸ Μωϋσέως οἶδαμεν.

60,1 Καὶ τὸ ἐν τῷ παρὰ Πλάτωνι Τιμαίῳ φυσιολογούμενον
 περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτε λέγει, «ἐχίασεν αὐτὸν ἐν τῷ παν-
 2 τί», παρὰ Μωϋσέως λαβὼν ὁμοίως εἶπεν. Ἐν γὰρ ταῖς Μωϋσέ-
 ως γραφαῖς ἀναγράφεται, ὡς κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, ὅτε ἐξῆλ-
 θον ἀπὸ Αἰγύπτου οἱ Ἰσραηλῖται καὶ γεγόνασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ,
 ἀπήντησαν αὐτοῖς ἰοβόλα θηρία, ἔχιδναί τε καὶ ἀσπίδες καὶ
 3 ὄφειων πᾶν γένος, ὃ ἐθανάτου τὸν λαόν· καὶ κατ' ἐπίπνοϊαν καὶ
 ἐνέργειαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ λεγομένην λαβεῖν τὸν Μωϋσέα
 χαλκὸν καὶ ποιῆσαι τύπον σταυροῦ καὶ τοῦτον στηῆσαι ἐπὶ τῇ
 ἀγία σκηνηῇ καὶ εἰπεῖν τῷ λαῷ· ἐὰν προσβλέπητε τῷ τύπῳ
 4 τούτῳ καὶ πιστεύητε, ἐν αὐτῷ σωθήσεσθε. Καὶ γενομένου τού-
 του τοὺς μὲν ὄφεις ἀποθανεῖν ἀνέγραψε, τὸν δὲ λαὸν ἐκφυγεῖν
 5 τὸν θάνατον οὕτως παρέδωκεν. Ἄ ἀναγνοὺς Πλάτων καὶ μὴ
 ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, μηδὲ νοήσας τύπον εἶναι σταυροῦ ἀλλὰ
 χίασμα νοήσας, τὴν μετὰ τὸν πρῶτον Θεὸν δύναμιν κεχιάσθαι
 ἐν τῷ παντί εἶπε.

6 Καὶ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν τρίτον, ἐπειδὴ, ὡς προείπομεν, ἐπάνω
 τῶν ὑδάτων ἀνέγνω ὑπὸ Μωϋσέως εἰρημένον ἐπιφέρεσθαι τὸ
 7 τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα. Δευτέραν μὲν γὰρ χώραν τῷ παρὰ Θεοῦ λόγῳ,
 ὃν κεχιάσθαι ἐν τῷ παντί ἔφη, δίδωσι, τὴν δὲ τρίτην τῷ λεχθέ-

29. Γεν. 1,1-3.

30. Σημειωτέον ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐχρησιμοποιοῦν τὴν ἰδίαν ἐτυμολογικὴν ρίζαν
 «εἰρεβ» διὰ τὴν νύκτα, τὴν ὁποῖαν πιθανῶς εἶχον παραλάβει ἀπὸ τοὺς Φιλι-
 σταίους. Τοῦτο ἴσως ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ Ἰουστίνος.

4 σου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐφέρετο ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα. Καὶ εἶπεν ὁ
 5 Θεός· γεννηθήτω φῶς. Καὶ οὕτως ἐγένεον»²⁹. Ὡστε ὅτι τὸ σύμ-
 παν ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν προϋποκει-
 μένων καὶ ἡ ἀνωτέρω δηλωθέντων πραγμάτων, καὶ ὁ Πλάτων
 καὶ οἱ ὅμοια λέγοντες καὶ ἡμεῖς ἐμάθομεν ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, καὶ
 6 σεῖς δὲ δύνασθε νὰ πεισθῆτε περὶ αὐτοῦ. Καὶ τὸ καλούμενον
 ἀπὸ τοὺς ποιητὰς Ἑρεβος γνωρίζομεν ὅτι πρῶτος ὠνόμασεν ὁ
 Μωϋσῆς³⁰.

60,1 Καὶ τὸ ἀναφερόμενον δὲ εἰς τὸν Τίμαιον τοῦ Πλάτωνος
 περὶ τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅταν λέγη, «έτοποθέτησεν
 αὐτὸν ὡσάν Χ εἰς τὸ σύμπαν»³¹, τὸ εἶπε παραλαβὼν αὐτὸ
 2 ὁμοίως ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Διότι γράφεται εἰς τὰ συγγράμματα
 τοῦ Μωϋσέως ὅτι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ὅταν ἐξῆλθον ἀπὸ
 τὴν Αἴγυπτον οἱ Ἰσραηλῖται καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν ἔρημον, τοὺς
 συνήντησαν δηλητηριώδη ἔρπετά, ἔχιδναι, ἀσπίδες καὶ πᾶν εἶ-
 3 δος ὄφεων, τὰ ὅποια ἐθανάτωνον τὸν λαόν· καὶ ὅτι κατ' ἔμπνευ-
 σιν καὶ ἐπήρειαν προερχομένην ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔλαβεν ὁ Μωϋ-
 σῆς χαλκόν, κατεσκεύασε ἓνα τύπον σταυροῦ, ἔστησεν αὐτὸν
 ἐπὶ τῆς ἀγίας σκηνῆς καὶ εἶπεν εἰς τὸν λαόν· «ἐὰν κυττάζετε
 πρὸς τὸν τύπον τοῦτον καὶ πιστεύετε, θά σωθῆτε δι' αὐτοῦ».
 4 Καί, ἀφοῦ ἐγινε τοῦτο, ἔγραψεν ὅτι οἱ ὄφεις ἀπέθανον καὶ πα-
 5 ρέδωσεν ὅτι οὕτως ὁ λαὸς διέφυγε τὸν θάνατον³². Ἀναγνώσας
 ταῦτα ὁ Πλάτων καὶ μὴ κατανοήσας ἀκριβῶς μήτε ἐννοήσας
 ὅτι πρόκειται περὶ τύπου τοῦ σταυροῦ ἀλλ' ἐκλαβὼν αὐτὸ ὡς Χ,
 εἶπεν ὅτι ἡ μετὰ τὸν πρῶτον Θεὸν δύναμις ἔχει χιασθῆ εἰς τὸ
 σύμπαν.
 6 Καὶ τὸ ὅτι ἀναφέρει οὗτος τρίτον συμβαίνει ἐπειδὴ, ὅπως
 προείπομεν, ἀνέγνωσεν ὅτι ἔχει λεχθῆ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως ὅτι
 7 ὑπεράνω τῶν ὑδάτων φέρεται τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Διότι τὴν
 μὲν δευτέραν θέσιν δίδει εἰς τὸν Λόγον παρὰ τῷ Θεῷ, ὁ ὅποιος,
 λέγει, ἐτοποθετήθη χιαστὶ εἰς τὸ σύμπαν, τὴν δὲ τρίτην εἰς τὸ

31. *Τίμαιος* 36 BC, περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ σύμπαντος.

32. Ἀριθ. 21, 6–9 μὲ προσθήκας.

ντι ἐπιφέρεσθαι τῷ ὕδατι Πνεύματι, εἰπὼν· «τὸ δὲ τρίτον περὶ
8 τὰ τρίτα». Καὶ ὡς ἐκπύρωσιν γενήσεσθαι διὰ Μωϋσέως προ-
9 εμήνυσε τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, ἀκούσατε. Ἔφη δὲ οὕτω· «κα-
ταβήσεται ἀείζων πῦρ καὶ καταφάγεται μέχρι τῆς ἀβύσ-
10 σου κάτω». Οὐ τὰ αὐτὰ οὖν ἡμεῖς ἄλλοις δοξάζομεν, ἀλλ' οἱ πάν-
11 τες τὰ ἡμέτερα μιμούμενοι λέγουσι. Παρ' ἡμῖν οὖν ἔστι
ταῦτα ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν παρὰ τῶν οὐδὲ τοὺς χαρακτῆρας τῶν
στοιχείων ἐπισταμένων, ἰδιωτῶν μὲν καὶ βαρβάρων τὸ φθέγμα,
σοφῶν δὲ καὶ πιστῶν τὸν νοῦν ὄντων (καὶ πηρῶν καὶ χήρων τι-
νῶν τὰς ὄψεις)· ὡς συνεῖναι οὐ σοφία ἀνθρωπεῖα ταῦτα γεγονέ-
ναι, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ λέγεσθαι.

Ἡ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

61,1 Ὅν τρόπον δὲ καὶ ἀνεθήκαμεν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ καινο-
ποιηθέντες διὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐξηγησόμεθα, ὅπως μὴ τοῦτο πα-
2 ραλιπόντες δόξωμεν πονηρεῦειν τι ἐν τῇ ἐξηγήσει. Ὅσοι ἂν
πεισθῶσι καὶ πιστεύωσιν ἀληθῆ ταῦτα τὰ ὑφ' ἡμῶν διδασκόμε-
να καὶ λεγόμενα εἶναι, καὶ βιοῦν οὕτω· δύνασθαι ὑπισχνῶνται,
εἶχεσθαι τε καὶ αἰτεῖν νηστεύοντες παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν προη-
μαρτημένων ἄφεσιν διδάσκονται, ἡμῶν συνευχομένων καὶ συν-
3 νηστευόντων αὐτοῖς. Ἐπειτα ἄγονται ὑφ' ἡμῶν ἔνθα ὕδωρ ἐστί,
καὶ τρόπον ἀναγεννήσεως, ὃν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνεγεννήθημεν,
ἀναγεννῶνται· ἐπ' ὀνόματος γὰρ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων καὶ δε-
σπότης Θεοῦ καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Πνεύ-
4 ματος ἀγίου, τὸ ἐν τῷ ὕδατι τότε λουτρὸν ποιοῦνται. Καὶ γὰρ ὁ

1-2 τὸ δὲ τρίτον περὶ τὰ τρίτα Πλάτων τὰ δὲ τρίτα περὶ τὸ τρίτον Π

33. Πλάτωνος ἐπιστολὴ 2. Εἶναι ἀσαφὲς τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος, τὸ ὁποῖον ὁ Ἰουστίνος συνδέει μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

34. Δευτ. 32,22. Τὸ θέμα ἐδῶ στρέφεται πρὸς τὴν στωϊκὴν ἀντίληψιν τῆς ἐκ-
πυρώσεως.

πνεῦμα τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι φέρεται ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα, εἰ-
 8 πὼν· «τὸ δὲ τρίτον περὶ τὰ τρίτα»³³. Πῶς ἐπίσης τὸ προφητικὸν
 πνεῦμα προεμήνυσε διὰ τοῦ Μωϋσέως ὅτι θὰ γίνῃ ἐκπύρωσις,
 9 ἀκούσατε. Εἶπε δὲ οὕτως· «θὰ καταβῆ ἀείζων πῦρ καὶ θὰ κα-
 10 ταφάγῃ ὅλα μέχρι τῆς ἀβύσσου κάτω»³⁴. Δὲν εἶμεθα λοιπὸν
 ἡμεῖς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔχομεν τὰς αὐτὰς γνώμας μὲ τοὺς ἄλ-
 λους, ἀλλ' οἱ ἄλλοι ὅλοι λέγουν τὰ ἰδικά μας μιμούμενοι.
 11 Πλησίον ἡμῶν λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀκούσετε καὶ μάθετε
 ταῦτα ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν οὔτε τοὺς χαρα-
 κτῆρας τῶν στοιχείων, ἀμορφῶτων μὲν καὶ βαρβάρων κατὰ τὸν
 λόγον, σοφῶν δὲ καὶ πιστῶν κατὰ τὸν νοῦν (μερικῶν μάλιστα
 ἀναπήρων καὶ τυφλῶν)· οὕτως ὥστε νὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι ταῦτα
 δὲν εἶναι προῖον ἀνθρωπίνης σοφίας, ἀλλὰ λέγονται μὲ τὴν δύ-
 ναμιν τοῦ Θεοῦ³⁵.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

61,1 Θὰ ἐξηγήσωμεν δὲ καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἀφιερῶσαμεν
 ἐαυτοὺς εἰς τὸν Θεὸν ἀναγεννηθέντες διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε νὰ
 μὴ φανῆ ὅτι παραλείποντες τοῦτο ἀποκρύπτομεν κάτι ἀπὸ τὴν
 2 ἐρμηνείαν. Ὅσοι πεισθοῦν καὶ πιστεύουν ὅτι εἶναι ἀλληθινὰ
 αὐτὰ τὰ ὁποῖα διδάσκομεν καὶ λέγομεν, καὶ ὑποσχεθοῦν
 ὅτι δύνανται νὰ ζήσουν οὕτως, διδάσκονται νὰ εὐχωνται καὶ νὰ
 ζητοῦν νηστεύοντες ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν των ἀπὸ τὸν Θεόν,
 ἐνῶ ἡμεῖς συμπροσευχόμεθα καὶ συνηστεύομεν μὲ αὐτοὺς.
 3 Ἐπειτα ὁδηγοῦνται ἀπὸ ἡμᾶς ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὕδωρ καὶ ἀναγεν-
 νῶνται καθ' ὃν τρόπον ἀνεγεννήθημεν καὶ ἡμεῖς· διότι τότε
 λαμβάνουν τὰ εἰς τὸ ὕδωρ λουτρὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τοῦ
 σύμπαντος καὶ δεσπότου Θεοῦ καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ
 4 Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος³⁶. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπεν· «ἂν

35. Βλ. Α΄ Κορ. 2,5.

36. Βλ. Ματθ. 28,19.

Χριστὸς εἶπεν· «ἂν μὴ ἀναγεννηθῆτε, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν
5 βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ὅτι δὲ καὶ ἀδύνατον εἰς τὰς μήτρας
τῶν τεκουσῶν τοὺς ἅπαξ γεννωμένους ἐμβῆναι, φανερὸν πᾶσιν
ἐστι.

6 Καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ὡς προεγράψαμεν, εἴρηται, τί-
να τρόπον φεύζονται τὰς ἀμαρτίας οἱ ἀμαρτήσαντες καὶ μετανο-
7 οῦντες. Ἐλέχθη δὲ οὕτω· «λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλε-
τε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν,
κρίνατε ὀρφανῶ καὶ δικαιοῦσατε χήραν, καὶ δεῦτε καὶ διαλε-
χθῶμεν, λέγει Κύριος· καὶ ἐὰν ὧσιν αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοι-
κοῦν, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ, καὶ ἐὰν ὧσιν ὡς κόκκινον, ὡς χιόνα
8 λευκανῶ. Καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς
γῆς φάγεσθε, ἐὰν δὲ μὴ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέ-
9 δεταί· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα». Καὶ λόγον δὲ εἰς
10 τοῦτο παρὰ τῶν Ἀποστόλων ἐμάθομεν τοῦτον. Ἐπειδὴ τὴν
πρώτην γένεσιν ἡμῶν ἀγνοοῦντες κατ' ἀνάγκην γεγεννήμεθα ἐξ
ὕγρᾶς σπορᾶς κατὰ μῖξιν τὴν τῶν γονέων πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐν
ἔθεσι φαύλοις καὶ πονηραῖς ἀνατροφαῖς γεγόναμεν, ὅπως μὴ
ἀνάγκης τέκνα μηδὲ ἀγνοίας μένωμεν ἀλλὰ προαιρέσεως καὶ
ἐπιστήμης, ἀφέσεώς τε ἀμαρτιῶν ὑπὲρ ὧν προημάρτομεν τύχω-
μεν, ἐν τῷ ὕδατι ἐπονομάζεται τῷ ἐλομένῳ ἀναγεννηθῆναι καὶ
μετανοήσαντι ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις τὸ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων
καὶ δεσπότη Θεοῦ ὄνομα, αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντος τοῦ
11 τὸν λουσόμενον ἄγοντος ἐπὶ τὸ λουτρόν. Ὄνομα γὰρ τῷ ἀρ-
ήτῳ Θεῷ οὐδεὶς ἔχει εἰπεῖν· εἰ δέ τις τολμήσειεν εἶναι λέγειν,
12 μέμνητε τὴν ἄσωτον μανίαν. Καλεῖται δὲ τοῦτο τὸ λουτρόν
φωτισμός, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόν-
13 των. Καὶ ἐπ' ὀνόματος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος
ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἐπ' ὀνόματος Πνεύματος ἁγίου, ὃ διὰ

5 δὲν ἀναγεννηθῆτε, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
 6 ρανῶν»³⁷. Ὅτι δὲ εἶναι ἀδύνατον οἱ ἅπαξ γεννηθέντες νὰ εἰσέλ-
 7 θουν πάλιν εἰς τὰς μήτρας τῶν μητέρων των, εἶναι εἰς ὅλους φα-
 8 νερόν.

9 Καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, ὅπως ἐγράψαμεν προη-
 10 γουμένως, ἔχει λεχθῆ, μὲ ποῖον τρόπον θὰ διαφύγουν τὰς ἀμαρ-
 11 τίας οἱ ἀμαρτήσαντες καὶ μετανοοῦντες. Ἐλέχθη δὲ οὕτω·
 12 «λουσθῆτε, γίνετε καθαροί, ἀφαιρέσατε τὰς πονηρίας ἀπὸ τὰς
 13 ψυχὰς σας, μάθετε νὰ κάμετε καλόν, κρίνατε ὀρφανὸν καὶ δι-
 14 καιώσατε χήραν, καὶ ἔλθετε νὰ συζητήσωμεν, λέγει ὁ Κύριος·
 15 καὶ ἐὰν αἱ ἀμαρτίαι σας εἶναι ὡσὰν φοινίκιον χρῶμα, θὰ τὸ λευ-
 16 κάνω ὡς ἔριον, καὶ ἐὰν εἶναι ὡσὰν κόκκινον, θὰ τὸ λευκάνω ὡς
 17 χιόνα. Καὶ ἐὰν θέλετε καὶ μὲ εἰσακούσετε, θὰ φάγετε τὰ ἀγαθὰ
 18 τῆς γῆς, ἐὰν δὲ δὲν μὲ εἰσακούσετε, θὰ σᾶς καταφάγη μάχαιρα·
 19 διότι τὸ στόμα τοῦ Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα»³⁸. Καὶ περὶ τούτου
 20 ἐμάθομεν τὴν ἐξῆς αἰτίαν ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους. Ἐπειδὴ κατὰ
 21 τὴν πρώτην γέννησιν ἡμῶν ἐγεννήθημεν κατ' ἀνάγκην καὶ ἐν
 22 ἀγνοίᾳ ἡμῶν ἀπὸ ὑγρὸν σπέρμα κατόπιν μίξεως τῶν γονέων
 23 πρὸς ἀλλήλους, ἐζήσαμεν δὲ εἰς φαῦλα ἦθη καὶ εἰς πονηρὰς
 24 ἀνασυναναστροφάς, διὰ νὰ μὴ μένωμεν τέκνα ἀνάγκης καὶ
 25 ἀγνοίας, ἀλλὰ νὰ γίνωμεν τέκνα προαιρέσεως καὶ γνώσεως, νὰ
 26 ἐπιτύχωμεν δὲ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν δι' ὅσας ἀμαρτίας διεπράξαμεν
 27 προηγουμένως, γίνεται εἰς τὸ ὕδωρ ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ
 28 Πατρὸς τοῦ σύμπαντος καὶ δεσπότης Θεοῦ ἐπάνω εἰς τὸν ἐκλέ-
 29 ξαντα νὰ ἀναγεννηθῆ καὶ μετανοήσαντα διὰ τὰς ἀμαρτίας του,
 30 τὸ ὁποῖον μόνον ἐκφέρει ὁ ὁδηγῶν τὸν μέλλοντα νὰ λουσθῆ εἰς
 31 τὸ λουτρόν. Διότι κανεὶς δὲν ἔχει νὰ εἶπη ὄνομα εἰς τὸν ἄρρη-
 32 τον Θεόν· ἐὰν δὲ τολμήσῃ κανεὶς νὰ εἶπη ὅτι ὑπάρχει, ἔχει κα-
 33 ταληφθῆ ἀπὸ ἀπελπιστικὴν μανίαν. Καλεῖται δὲ τοῦτο τὸ λου-
 34 τρὸν φωτισμός, διότι οἱ δοκιμάζοντες ταῦτα φωτίζονται εἰς τὴν
 35 διάνοιαν. Καὶ εἰς τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρω-
 36 θέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ εἰς τὸ ὄνομα δὲ τοῦ ἀγίου

37. Ἰω. 3,3 · 5.

38. Ἡσ. 1,16-20.

τῶν προφητῶν προεκήρυξε τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν πάντα, ὁ φωτιζόμενος λούεται.

,1 Καὶ τὸ λουτρὸν δὴ τοῦτο ἀκούσαντες οἱ δαίμονες διὰ τοῦ προφήτου κεκηρυγμένον ἐνήργησαν καὶ ραντίζειν ἑαυτοὺς τοὺς εἰς τὰ ἱερά αὐτῶν ἐπιβαίνοντας καὶ προσιέναι αὐτοῖς μέλλοντας, λοιβὰς καὶ κνίσας ἀποτελοῦντας. Τέλεον δὲ ὑπολύεσθαι ἀπιόν-
2 τας πρὶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἱερά, ἔνθα ἴδρυνται, ἐνεργοῦσι· καὶ γὰρ τὸ ὑπολύεσθαι ἐπιβαίνοντας τοῖς ἱεροῖς καὶ προσιόντας αὐτοῖς τοὺς θρησκευοντας κελεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἱερατευόντων ἐκ τῶν συμβάντων Μωϋσεῖ τῷ εἰρημένῳ προφήτῃ μαθόντες οἱ δαίμο-
3 νες ἐμιμήσαντο. Κατ' ἐκεῖνο γὰρ τοῦ καιροῦ ὅτε Μωϋσῆς ἐκελεύσθη κατελθὼν εἰς Αἴγυπτον ἐξαγαγεῖν τὸν ἐκεῖ λαὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν, ποιμαίνοντος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀραβικῇ γῆ πρόβατα τοῦ πρὸς μητρὸς θείου, ἐν ἰδέᾳ πυρὸς ἐκ βάτου προσωμίλησεν αὐτῷ ὁ ἡμέτερος Χριστός, καὶ εἶπεν· «ὑπόλυσαι τὰ ὑποδήματά
4 σου καὶ προσελθὼν ἄκουσον». Ὁ δὲ ὑπολυσάμενος καὶ προσελθὼν ἀκήκοε κατελθεῖν εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐξαγαγεῖν τὸν ἐκεῖ λαὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ δύναμιν ἰσχυρὰν ἔλαβε παρὰ τοῦ λαλήσαντος αὐτῷ ἐν ἰδέᾳ πυρὸς Χριστοῦ, καὶ κατελθὼν ἐξήγαγε τὸν λαὸν ποιήσας μεγάλα καὶ θαυμάσια, ἃ εἰ βούλεσθε μαθεῖν, ἐκ τῶν συγγραμμάτων ἐκείνου ἀκριβῶς μαθήσεσθε.

,1 Ἰουδαῖοι δὲ πάντες καὶ νῦν διδάσκουσι τὸν ἀνωνόμαστον
2 Θεὸν λελαληκέναι τῷ Μωϋσεῖ. Ὅθεν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα διὰ Ἡσαΐου τοῦ προμεμνημένου προφήτου ἐλέγχον αὐτούς, ὡς προεγράψαμεν, εἶπεν· «ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω καὶ ὁ λαός
3 μου οὐ συνῆκε». Καὶ Ἰησοῦς δὲ ὁ Χριστός, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν

6 ὑπολύεσθαι X καὶ λούεσθαι E.

8 προσιόντας αὐτοῖς *Gildersleeve* τοῖς αὐτοῖς Π τοῖς ναοῖς *Sylburg*

27 μου (βλ. ἀνωτέρω 37,1) με E

27 μου (βλ. ἀνωτέρω 37,1) με E

Πνεύματος, τὸ ὁποῖον προεκήρυξε διὰ τῶν προφητῶν ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦν, λούεται ὁ φωτιζόμενος.

12,1 Ὅταν λοιπὸν οἱ δαίμονες ἤκουσαν νὰ κηρύσσεται τὸ λου-
 τρὸν τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου, ἐνήργησαν ὥστε οἱ ἀναβαίνοντες
 εἰς τὰ ἱερά αὐτῶν καὶ μέλλοντες νὰ πλησιάσουν αὐτοὺς διὰ νὰ
 προσφέρουν σπουδὰς καὶ ὀλοκαυτώματα, νὰ ραντίζουν ἑαυτούς.
 Ἐνεργοῦν δὲ καὶ νὰ ἐξυπολυθοῦν τελείως ἀνερχόμενοι, πρὶν ἔλ-
 2 θουν εἰς τὰ ἱερά, ὅπου εἶναι αὐτοὶ ἐγκατεστημένοι· διότι τὴν ἐν-
 τολὴν τῶν ἱερέων πρὸς τοὺς λάτρεις νὰ ἐξυπολύωνται, ὅταν
 ἀνέρχονται εἰς τὰ ἱερά καὶ πλησιάζουν αὐτοὺς, ἐμμήθησαν οἱ
 δαίμονες μαθόντες σχετικῶς ἀπὸ τὰ συμβάντα εἰς τὸν εἰρημέ-
 3 νον προφήτην Μωϋσῆν. Πράγματι τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὅταν ὁ
 Μωϋσῆς διετάχθη νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ ἐξαγάγῃ
 τὸν ἐκεῖ λαὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐνῶ ἐποίμαινε τὰ πρόβατα τοῦ
 πρὸς μητρὸς θείου του³⁹ εἰς τὴν χώραν τῆς Ἀραβίας, ὠμίλησεν
 εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὴν βάτον ἐν μορφῇ πυρὸς ὁ Χριστὸς ἡμῶν καὶ
 εἶπεν· «ἄλῦσε τὰ ὑποδήματά σου καὶ πλησιάσας ἄκουσε»⁴⁰.
 4 Ἐκεῖνος δέ, ἐξυπολυθεὶς καὶ πλησιάσας, ἤκουσεν ὅτι πρέπει νὰ
 κατέλθῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ ἐξαγάγῃ τὸν ἐκεῖ λαὸν τῶν
 Ἰσραηλιτῶν καὶ ἔλαβεν δύναμιν ἰσχυρὰν ἀπὸ τὸν λαλήσαντα εἰς
 αὐτὸν ἐν μορφῇ πυρὸς Χριστόν, καὶ κατελθὼν ἐξήγαγε τὸν
 λαὸν ἐνεργήσας μεγάλα καὶ θαυμάσια πράγματα, τὰ ὁποῖα, ἂν
 θέλετε νὰ μάθετε, θὰ τὰ μάθετε μὲ ἀκρίβειαν ἀπὸ τὰ συγγράμ-
 ματα ἐκείνου.

13,1 Ὅλοι δὲ οἱ Ἰουδαῖοι διδάσκουν καὶ τώρα ὅτι ὁ ἀνωνόμα-
 2 στος Θεὸς ἐλάλησε πρὸς τὸν Μωϋσῆν. Ὅθεν τὸ προφητικὸν
 πνεῦμα ἐλέγχον αὐτοὺς διὰ τοῦ προαναφερθέντος προφήτου
 Ἡσαΐου, καθὼς προεγράψαμεν, εἶπεν· «ὁ βοῦς γνωρίζει τὸν
 ἰδιοκτήτην του καὶ ὁ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου του, ὁ δὲ Ἰσ-
 3 ραὴλ δὲν μὲ γνωρίζει καὶ ὁ λαὸς μου δὲν καταλαμβάνει»⁴¹. Καὶ

39. Ὁ Ἰσθῶρ ἦτο πενθερὸς τοῦ Μωϋσέως καὶ ὄχι θεῖος ἐκ μητρὸς, ὡς ἦτο ἀκριβῶς ὁ Λάβαν διὰ τὸν Ἰακώβ.

40. Ἐξ. 3,5.

41. Ἡσ. 1,3. Βλ. ἀνωτέρω 37,1.

Ἰουδαῖοι τί Πατήρ καὶ τί Υἱός, ὁμοίως ἐλέγχων αὐτοὺς καὶ αὐ-
 τὸς εἶπεν· «οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν
 4 Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ καὶ οἷς ἂν ἀποκαλύψῃ ὁ Υἱός». Ὁ λόγος δὲ
 5 τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ Υἱὸς αὐτοῦ, ὡς προέφημεν. Καὶ ἄγγελος δὲ
 καλεῖται καὶ ἀπόστολος· αὐτὸς γὰρ ἀπαγγέλλει ὅσα δεῖ
 γνωσθῆναι, καὶ ἀποστέλλεται, μηνύσων ὅσα ἀγγέλλεται, ὡς καὶ
 αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν· «ὁ ἐμοῦ ἀκούων ἀκούει τοῦ ἀπο-
 στείλαντός με».

6 Καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μωϋσέως δὲ συγγραμμάτων φανερόν τοῦτο-
 7 γενήσεται. Λέλεκται δὲ ἐν αὐτοῖς οὕτω· «καὶ ἐλάλησε Μωϋσεῖ
 ἄγγελος Θεοῦ ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τῆς βάρου καὶ εἶπεν· ἐγὼ εἰμι
 ὁ ὢν, Θεὸς Ἀβραάμ, Θεὸς Ἰσαάκ, Θεὸς Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πα-
 8 τέρων σου. Κάτελθε εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐξάγαγε τὸν λαόν μου».
 9 Τὰ δ' ἐπόμενα ἐξ ἐκείνων βουλόμενοι μαθεῖν δύνασθε· οὐ γὰρ
 10 δυνατόν ἐν τούτοις ἀναγράψαι πάντα. Ἄλλ' εἰς ἀπόδειξιν γεγό-
 νασιν οἶδε οἱ λόγοι ὅτι Υἱὸς Θεοῦ καὶ ἀπόστολος Ἰησοῦς ὁ
 Χριστός ἐστι, πρότερον λόγος ὢν, καὶ ἐν ιδέᾳ πυρὸς ποτὲ φα-
 νείς, ποτὲ δὲ καὶ ἐν εἰκόνι ἀσωμάτων· νῦν δὲ διὰ θελήματος
 Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἄνθρωπος γενόμενος ὑπέμει-
 νε καὶ παθεῖν ὅσα αὐτὸν ἐνήργησαν οἱ δαίμονες διατεθῆναι ὑπὸ
 11 τῶν ἀνοήτων Ἰουδαίων. Οἵτινες ἔχοντες ρητῶς εἰρημένον ἐν
 τοῖς Μωϋσέως συντάγμασι, «καὶ ἐλάλησεν ἄγγελος τοῦ Θεοῦ
 τῷ Μωϋσεῖ ἐν πυρὶ φλογὸς ἐν βάρῳ καὶ εἶπεν, ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, ὁ
 Θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ», τὸν τῶν
 ὄλων Πατέρα καὶ δημιουργὸν τὸν ταῦτα εἰπόντα λέγουσιν εἶναι.
 12 Ὅθεν καὶ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ἐλέγχον αὐτοὺς εἶπεν· «Ἰσ-
 13 ραῆλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐκ ἐσυνῆκε». Καὶ πάλιν ὁ

27 μου (βλ. ἀνωτέρω 37,1) με Ε

42. Ματθ. 11,27.

43. Ματθ. 10,40. Μάρκ. 9,37 Λουκᾶ 10,16.

ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δέ, ἐλέγχων ὁμοίως τοὺς Ἰουδαίους διότι δὲν ἐγνώριζον τί εἶναι Πατὴρ καὶ τί Υἱός, εἶπε καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτούς· «κανεῖς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὔτε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ καὶ ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους θὰ τὸ ἀποκαλύψῃ ὁ Υἱός»⁴². Ὁ Λόγος δὲ τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Υἱὸς αὐτοῦ, ὅπως εἶπομεν προηγουμένως. Καλεῖται δὲ ἐπίσης ἄγγελος καὶ ἀπόστολος· διότι αὐτὸς ἀναγγέλλει ὅσα πρέπει νὰ γνωσθοῦν καὶ ἀποστέλλεται διὰ νὰ μαρτυρήσῃ ὅσα ἀναγγέλλονται, ὅπως εἶπε καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν· «ὁ ἀκούων ἐμὲ ἀκούει τὸν ἀποστείλαντά με»⁴³.

Τοῦτο δὲ θὰ γίνῃ φανερόν ἐπίσης ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Μωϋσέως. Ἔχει λεχθῆ εἰς αὐτὰ οὕτω· «καὶ ἐλάλησεν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἄγγελος Θεοῦ εἰς φλόγα πυρὸς ἀπὸ τὴν βάτον καὶ εἶπεν· ἐγὼ εἶμαι ὁ ὢν, Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, Θεὸς τοῦ Ἰσαάκ, Θεὸς τοῦ Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου. Κάτελθε εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐξάγαγε τὸν λαόν μου»⁴⁴. Τὴν δὲ συνέχειαν δύνασθε ἂν θέλετε, νὰ μάθετε ἀπὸ ἐκεῖνα· διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ παραθέσω ὅλα ἐδῶ. Ἄλλ' οἱ λόγοι οὗτοι ἐδῶ ἐκφέρονται εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Υἱὸς καὶ ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἦτο Λόγος, ἐφάνη κάποτε εἰς μορφήν πυρὸς, κάποτε δὲ καὶ εἰς ἀσώματον εἰκόνα· τῶρα δὲ διὰ θελήματος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους γενόμενος ἄνθρωπος ὑπέμεινε νὰ πάθῃ ὅσα ἐνήργησαν οἱ δαίμονες νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀνοήτων Ἰουδαίων. Οὗτοι ἔχοντες ρητῶς γραμμένον εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Μωϋσέως, «καὶ ἐλάλησεν ἄγγελος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Μωϋσῆν εἰς φλόγα πυρὸς εἰς τὴν βάτον καὶ εἶπεν, ἐγὼ εἶμαι ὁ ὢν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαάκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ», λέγουν ὅτι ὁ εἰπὼν ταῦτα εἶναι ὁ Πατὴρ καὶ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος. Ὅθεν καὶ τὸ προφητικὸν πνεῦμα ἐλέγχον αὐτούς εἶπεν· «ὁ δὲ Ἰσραὴλ δὲν μὲ γνωρίζει καὶ ὁ λαὸς μου δὲν καταλαμβάνει»⁴⁵. Καὶ πάλιν

44. Ἐξ. 3,2 · 6 · 14.

45. Ἦσ. 1,3. Βλ. ἀνωτέρω 37,1. 63,2.

Ἰησοῦς, ὡς ἐδηλώσαμεν, παρ' αὐτοῖς ὧν εἶπεν· «οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ καὶ οἷς ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ».

14 Ἰουδαῖοι οὖν ἠγησάμενοι ἀεὶ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων λελαληκέναι τῷ Μωϋσεῖ, τοῦ λαλήσαντος αὐτῷ ὄντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἄγγελος καὶ ἀπόστολος κέκληται, δικαίως ἐλέγχονται καὶ διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὡς
15 οὔτε τὸν Πατέρα οὔτε τὸν Υἱὸν ἔγνωσαν. Οἱ γὰρ τὸν Υἱὸν Πατέρα φάσκοντες εἶναι ἐλέγχονται μήτε τὸν Πατέρα ἐπιστάμενοι, μηθ' ὅτι ἐστὶν Υἱὸς τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων γινώσκοντες· ὃς
16 καὶ λόγος πρωτότοκος ὧν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ὑπάρχει. Καὶ πρότερον διὰ τῆς τοῦ πυρὸς μορφῆς καὶ εἰκόνης ἀσωμάτου τῷ Μωϋσεῖ καὶ τοῖς ἑτέροις προφήταις ἐφάνη· νῦν δ' ἐν χρόνοις τῆς ὑμετέρας ἀρχῆς, ὡς προείπομεν, διὰ παρθένου ἄνθρωπος γενόμενος κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλήν ὑπὲρ σωτηρίας τῶν πιστευόντων αὐτῷ καὶ ἐξουθενηθῆναι καὶ παθεῖν ὑπέμεινεν, ἵνα
17 ἀποθανὼν καὶ ἀναστὰς νικήσῃ τὸν θάνατον. Τὸ δὲ εἰρημένον ἐκ βάτου τῷ Μωϋσεῖ· «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου», σημαντικὸν τοῦ καὶ ἀποθανόντος ἐκείνους μένειν καὶ εἶναι αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἄνθρώπους· καὶ γὰρ πρῶτοι τῶν πάντων ἀνθρώπων ἐκεῖνοι περὶ Θεοῦ ζήτησιν ἡσχολήθησαν, Ἀβραάμ μὲν πατήρ ὧν τοῦ Ἰσαὰκ, Ἰσαὰκ δὲ τοῦ Ἰακώβ, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἀνέγραψε.

64,1 Καὶ τὸ ἀνεγείρειν δὲ τὸ εἶδωλον τῆς λεγομένης Κόρης ἐπὶ ταῖς τῶν ὑδάτων πηγαῖς ἐνεργῆσαι τοὺς δαίμονας, λέγοντας θυγατέρα αὐτὴν εἶναι τοῦ Διός, μιμησαμένους τὸ διὰ Μωϋσέως
2 εἰρημένον, ἐκ τῶν προειρημένων νοῆσαι δύνασθε. Ἐφη γὰρ ὁ Μωϋσῆς, ὡς προεγράψαμεν· «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐ-

46. Ματθ. 11,27.

47. Ἑξ. 6,6· 14.

ὁ Ἰησοῦς, εὐρισκόμενος εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, εἶπεν ὅπως ἐδηλώσαμεν· «κανεῖς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς οὔτε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ καὶ ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους θὰ τὸ ἀποκαλύψῃ ὁ Υἱὸς»⁴⁶.

14 Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν νομίζοντες ὅτι ἦτο πάντοτε ὁ Πατὴρ τοῦ σύμπαντος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὠμίλει εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἐνῶ ὁ ὁμιλήσας εἰς αὐτὸν ἦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος καλεῖται ἐπίσης ἄγγελος καὶ ἀπόστολος, δικαίως ἐλέγχονται καὶ ἀπὸ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν Χριστόν, ὅτι δὲν γνωρίζουν οὔτε τὸν Πατέρα οὔτε τὸν Υἱόν. Διότι οἱ λέγοντες ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Πατὴρ ἀποδεικνύονται ὅτι οὔτε τὸν Πατέρα γνωρίζουν οὔτε ὅτι ὑπάρχει Υἱὸς τοῦ Πατρὸς τοῦ σύμπαντος ἀναγνωρίζουν, ὁ ὁποῖος ὡς Λόγος πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ

15 Θεός. Καὶ προηγουμένως ἐφάνη ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ πυρὸς καὶ ὡς ἀσώματος εἰκῶν εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους προφήτας· τώρα δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας σου, ὅπως προείπομεν, γενόμενος ἄνθρωπος κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Πατρὸς ὑπὲρ σωτηρίας τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν κατεδέχθη νὰ ἐξουθενωθῇ καὶ νὰ πάθῃ, οὕτως ὥστε ἀποθανῶν καὶ ἀνα-

16 στάς νὰ νικήσῃ τὸν θάνατον. Τὸ δὲ λεχθὲν ἀπὸ τῆν βάτον εἰς τὸν Μωϋσῆν, «ἐγὼ εἶμαι ὁ ὢν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαάκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου»⁴⁷, σημαίνει ὅτι ἐκεῖνοι καὶ μετὰ τὸν θάνατόν των μένου καὶ εἶναι ἄνθρωποι αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· διότι ἐκεῖνοι πρῶτοι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἠσχολήθησαν μὲ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ, ὁ μὲν Ἀβραὰμ πατὴρ τοῦ Ἰσαάκ, ὁ δὲ Ἰσαάκ πατὴρ τοῦ Ἰακώβ, καθὼς ἔγραψεν ὁ Μωϋσῆς.

64,1 Δύνασθε δὲ ἀπὸ τὰ προλεχθέντα νὰ κατανοήσετε ὅτι καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ εἰδώλου τῆς λεγομένης Κόρης εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων ἐνήργησαν οἱ δαίμονες, λέγοντες ὅτι αὕτη εἶναι θυγάτηρ τοῦ Διός, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως.

2 Διότι εἶπεν ὁ Μωϋσῆς, ὅπως ἐγράψαμεν προηγουμένως, «εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

3 ρανὸν καὶ τῆς γῆν. Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος,
 4 καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων». Εἰς μίμησιν
 οὖν τοῦ λεχθέντος ἐπιφερομένου τῷ ὕδατι Πνεύματος Θεοῦ τὴν
 5 Κόρην θυγατέρα τοῦ Διὸς ἔφασαν. Καὶ τὴν Ἀθηνᾶν δὲ ὁμοίως
 πονηρευόμενοι θυγατέρα τοῦ Διὸς ἔφασαν, οὐκ ἀπὸ μίξεως,
 ἀλλ', ἐπειδὴ ἐννοηθέντα τὸν Θεὸν διὰ λόγου τὸν κόσμον ποιῆ-
 σαι ἔγνωσαν, ὡς τὴν πρώτην ἐννοίαν ἔφασαν τὴν Ἀθηνᾶν ὅπερ
 γελοιότατον ἡγούμεθα εἶναι, τῆς ἐννοίας εἰκόνα παραφέρειν
 6 θηλειῶν μορφήν. Καὶ ὁμοίως τοὺς ἄλλους λεγομένους υἱοὺς
 τοῦ Διὸς αἱ πράξεις ἐλέγχουσιν.

65,1 | Ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸ οὕτως λοῦσαι τὸν πεπεισμένον καὶ συγ-
 κατατεθειμένον ἐπὶ τοὺς λεγομένους ἀδελφοὺς ἄγομεν, ἔνθα
 συνηγμένοι εἰσὶ, κοινὰς εὐχὰς ποιησόμενοι ὑπὲρ τε ἑαυτῶν καὶ
 τοῦ φωτισθέντος καὶ ἄλλων πανταχοῦ πάντων εὐτόνως, ὅπως
 καταξιωθῶμεν τὰ ἀληθῆ μαθόντες καὶ δι' ἔργων ἀγαθοὶ πολι-
 τευταὶ καὶ φύλακες τῶν ἐντεταλμένων εὐρεθῆναι, ὅπως τὴν
 2 αἰώνιον σωτηρίαν σωθῶμεν. Ἀλλήλους φιλήματι ἀσπαζόμεθα
 3 παυσάμενοι τῶν εὐχῶν. Ἐπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι
 τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος, καὶ οὗ-
 τος λαβὼν αἶνον καὶ δόξαν τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων διὰ τοῦ ὀνόμα-
 τος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀναπέμπει καὶ εὐχα-
 ριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ
 ποιεῖται· οὗ συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν πᾶς
 4 ὁ παρῶν λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων, «ἀμήν». Τὸ δὲ ἀμήν τῇ
 5 Ἑβραϊδὶ φωνῇ τὸ γένοιτο σημαίνει. Εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ
 προεστῶτος καὶ ἐπευφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ οἱ καλούμε-
 νοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδῶσιν ἐκάστῳ τῶν παρόντων μεταλα-
 βεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος καὶ
 τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι.

48. Γεν. 1,1 ε.

49. Φαίνεται ὅτι τὸ ὑπεράνω τῶν ὑδάτων φερόμενον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἰς
 τὰς σημιτικὰς γλώσσας χαρακτηρίζεται μὲ λέξιν θηλυκοῦ γένους, παρω-
 μοιάζετο ἤδη μὲ τὴν ἐλληνικὴν θεὰν τῶν πηγῶν.

3 Ἡ δὲ γῆ ἦτο ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ
 4 ἐφέρετο ὑπεράνω τῶν ὑδάτων»⁴⁸. Εἰς μίμησιν λοιπὸν τοῦ ἀνα-
 φερθέντος Πνεύματος Θεοῦ, τὸ ὁποῖον ἐφέρετο ὑπεράνω τοῦ
 5 ὕδατος, εἶπον τὴν Κόρην θυγατέρα τοῦ Διός⁴⁹. Καὶ τὴν Ἀθηνᾶν
 δέ, ὁμοίως πονηρευόμενοι, εἶπον θυγατέρα τοῦ Διός, ὄχι ἀπὸ
 γενετήσιον μῖξιν, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι ὁ Θεὸς ἐπενόησε νὰ
 δημιουργήσῃ τὸν κόσμον διὰ τοῦ Υἱοῦ, εἶπον τὴν Ἀθηνᾶν
 πρώτην ἔννοιαν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ὅτι εἶναι γελοϊό-
 6 τατον, τὸ νὰ παρουσιάζουν δηλαδὴ τὴν εἰκόνα τῆς ἐννοίας με-
 μορφήν θηλειῶν. Ὅμοίως καὶ τοὺς ἄλλους λεγομένους υἱοὺς
 τοῦ Διὸς ἐλέγχουν αἱ πράξεις.

65,1 Ἡμεῖς δέ, ἀφοῦ λούομεν οὕτως ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔχει πει-
 σθῆ καὶ συγκατατεθῆ, τὸν ὀδηγοῦμεν εἰς τοὺς λεγομένους
 ἀδελφούς, ὅπου εἶναι συνηθροισμένοι, διὰ νὰ ἀπευθύνωμεν εὐ-
 λαβῶς κοινὰς εὐχὰς ὑπὲρ ἑαυτῶν, ὑπὲρ τοῦ φωτισθέντος καὶ
 ὑπὲρ τῶν ἄλλων ὄλων πανταχοῦ, διὰ νὰ καταξιωθῶμεν, μαθόν-
 2 τες τὰ ἀληθινά, νὰ εὐρεθῶμεν διὰ τῶν ἔργων καλοὶ πολῖται καὶ
 φύλακες τῶν ἐντολῶν, διὰ νὰ σωθῶμεν μετὰ τὴν αἰώνιον
 3 σωτηρίαν. Ὅταν τελειώσωμεν τὰς εὐχὰς ἀσπαζόμεθα ἀλλή-
 λους μετὰ φίλημα. Ἐπειτα προσφέρεται εἰς τὸν προεστῶτα τῶν
 ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος οἴνου, οὗτος
 δὲ λαβὼν ἀναπέμπει αἶνον καὶ δόξαν εἰς τὸν Πατέρα τοῦ σύμ-
 παντος διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ
 ἐπὶ μακρὸν προσφέρει εὐχαριστίαν διὰ νὰ ἀξιωθῶμεν νὰ λάβω-
 4 μεν ταῦτα ἀπὸ αὐτόν· ὅταν δὲ αὐτὸς τελειώσῃ τὰς εὐχὰς καὶ τὴν
 5 εὐχαριστίαν, ὄλος ὁ παρῶν λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων, «ἀμήν». Τὸ
 δὲ ἀμήν εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν σημαίνει γένοιτο. Ἀφοῦ δὲ
 ὁ προεστῶς ἀναπέμψῃ τὴν εὐχαριστήριον εὐχὴν καὶ ὄλος ὁ
 λαὸς ἐπευφημήσῃ οἱ καλούμενοι εἰς ἡμᾶς διάκονοι δίδουν εἰς
 ἕκαστον τῶν παρόντων νὰ μεταλάβῃ ἀπὸ τὸν ἁγιασθέντα ἄρτον
 καὶ οἶνον καὶ ὕδωρ καὶ μεταφέρουν ἐπίσης εἰς τοὺς ἀπόντας⁵⁰.

50. Ἡ εὐχαριστία εἶναι ἡ συνδεδεμένη μετὰ τὴν τελετὴν τοῦ βαπτίσματος.
 Κατωτέρω περιγράφεται ἡ κατὰ Κυριακὴν αὐτοτελῶς τελουμένη εὐχαρι-
 στία.

66, 1 Καὶ ἡ τροφή αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία, ἧς οὐδενὶ ἄλλω μετασχεῖν ἐξόν ἐστὶν ἢ τῷ πιστεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ δεδιδασγμένα ὑφ' ἡμῶν, καὶ λουσαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ἀναγέννησιν λουτρόν, καὶ οὕτω βιοῦντι ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν. Οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν· ἀλλ' ὄν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτω καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Οἱ γὰρ Ἀπόστολοι ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτῶν ἀπομνημονεύμασιν, ἃ καλεῖται εὐαγγέλια, οὕτως παρέδωκαν ἐντετάλθαι αὐτοῖς· τὸν Ἰησοῦν λαβόντα ἄρτον εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν· «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου, τοῦτ' ἔστι τὸ σῶμά μου· καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως λαβόντα καὶ εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου»· καὶ μόνοις 4 αὐτοῖς μεταδοῦναι. Ὅπερ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Μίθρα μυστηρίοις παρέδωκαν γίνεσθαι μιμησάμενοι οἱ πονηροὶ δαίμονες· ὅτι γὰρ ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος τίθεται ἐν ταῖς τοῦ μνουμένου ταλαιταῖς μετ' ἐπιλόγων τινῶν, ἢ ἐπίστασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε.

67, 1 Ἡμεῖς δὲ μετὰ ταῦτα λοιπὸν ἀεὶ τούτων ἀλλήλους ἀναμιμνήσκομεν· καὶ οἱ ἔχοντες τοῖς λειπομένοις πᾶσιν ἐπικουροῦμεν, καὶ σύνεσμεν ἀλλήλοις ἀεὶ. Ἐπὶ πᾶσί τε οἷς προσφερόμεθα εὐλογοῦμεν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ Πνεύματος τοῦ ἀγίου.

3 Καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται, μέχρις ἐγχωρεῖ. Εἶτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς

51. Λουκᾶ 22,19 ἔ. Α' Κορ. 11,23 ἔἔ.

52. Ἡμέρα τοῦ ἡλίου εἶναι ἡ Κυριακή.

53. Ἀνωτέρω ὡς ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων χαρακτηρίζονται μόνον

- 66,1 Ἡ τροφή αὕτη καλεῖται εἰς ἡμᾶς εὐχαριστία, τῆς ὁποίας
 δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετάσχη κανεῖς ἄλλος ἐκτὸς παντὸς ὅστις
 πιστεύει ὅτι τὰ διδάγματα ἡμῶν εἶναι ἀληθῆ, ὑπεβλήθη εἰς τὸ
 ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ ἀναγεννήσεως λουτρὸν καὶ διάγει
 2 ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Χριστός. Διότι δὲν λαμβάνομεν ταῦτα ὡς κοι-
 νὸν ἄρτον καὶ ὡς κοινὸν ποτόν· ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἰησοῦς
 Χριστός ὁ Σωτὴρ ἡμῶν σαρκοποιηθεὶς διὰ λόγου τοῦ Θεοῦ
 ἔλαβε καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οὕτως ἐδι-
 δάχθημεν ὅτι καὶ ἡ τροφή ἡ ἁγιασθεῖσα διὰ τῆς εὐχῆς τοῦ παρ'
 αὐτοῦ προερχομένου λόγου, ἐκ τῆς ὁποίας τὸ αἷμα καὶ αἱ σάρ-
 κες ἡμῶν τρέφονται κατὰ μετουσίωσιν, εἶναι σὰρξ καὶ, αἷμα
 3 ἐκεῖνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ. Διότι οἱ ἀπόστολοι εἰς τὰ
 συνταχθέντα ὑπ' αὐτῶν ἀπομνημονεύματα, τὰ ὁποῖα καλοῦνται
 εὐαγγέλια, παρέδωσαν ὅτι οὕτω διετάχθη εἰς αὐτούς· ὁ Ἰησοῦς,
 λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας εἶπεν, «τοῦτο νὰ πράττετε εἰς
 τὴν ἀνάμνησίν μου, τοῦτο εἶναι τὸ σῶμά μου· ὁμοίως λαβὼν τὸ
 ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας εἶπεν· τοῦτο εἶναι τὸ αἷμά μου»⁵¹.
 4 Καὶ μόνον εἰς αὐτούς μετέδωσεν. Μιμούμενοι τοῦτο οἱ πονηροὶ
 δαίμονες ἐδίδαξαν νὰ γίνεται καὶ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Μίθρα·
 πράγματι γνωρίζετε ἢ δύνασθε νὰ μάθετε ὅτι εἰς τὰς τελετὰς
 τοῦ μωυμένου τίθεται ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος.
- 67,1 Ἡμεῖς ἀκολούθως ὑπενθυμίζομεν πάντοτε εἰς ἀλλήλους
 αὐτὰ τὰ πράγματα· καὶ οἱ ἔχοντες πολλὰ βοηθοῦμεν ὅλους τοὺς
 2 στερουμένους καὶ εἴμεθα πάντοτε μαζί. Δι' ὅλα ὅσα δεχόμεθα
 εὐλογοῦμεν τὸν ποιητὴν τοῦ σύμπαντος διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
 3 Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τὴν λεγομένην «τοῦ ἡλίου»⁵² γίνεται
 συνέλευσις εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὅλων τῶν πιστῶν, εἴτε εἰς πόλεις
 εἴτε εἰς τὴν ὑπαιθρον κατοικούντων, καὶ ἀναγινώσκονται τὰ
 ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων⁵³ ἢ τὰ συγγράμματα τῶν
 4 προφητῶν, ὅσον ἐπιτρέπει ὁ χρόνος. Ἔπειτα, ἀφοῦ παύση ὁ
 ἀναγνώστης, ὁ προεστῶς νουθετεῖ διὰ λόγου καὶ προσκαλεῖ εἰς

τὰ εὐαγγέλια, ἐδῶ ὅμως προφανῶς ἐννοοῦνται τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης γενικῶς.

5 τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Ἐπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν· καί, ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ, καὶ ὁ προεστῶς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ ἄμην, καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται. Οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βουλόμενοι κατὰ προαίρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ δ βούλεται δίδωσι, καὶ τὸ συλλεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀποτίθεται, καὶ αὐτὸς ἐπικουρεῖ ὄρφανοῖς τε καὶ χήραις, καὶ τοῖς διὰ νόσον ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν λειπομένοις, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς οὔσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις οὔσι ξένοις, καὶ ἀπλῶς πᾶσι τοῖς ἐν χρεῖα οὔσι κηδεμῶν γίνεται.

7 Τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα, ἐπειδὴ πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ἣ ὁ Θεὸς τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην τρέψας κόσμον ἐποίησε, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἡμέτερος Σωτὴρ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· τῇ γὰρ πρὸ τῆς κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτόν, καὶ τῇ μετὰ τὴν κρονικὴν, ἣτις ἐστὶν ἡλίου ἡμέρα, φανείς τοῖς Ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ μαθηταῖς ἐδίδαξε ταῦτα, ἅπερ εἰς ἐπίσκεψιν καὶ ὑμῖν ἀνεδώκαμεν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

68, 1 Καὶ εἰ μὲν δοκεῖ ὑμῖν λόγου καὶ ἀληθείας ἔχεσθαι, τιμήσατε αὐτά· εἰ δὲ λῆρος ὑμῖν δοκεῖ, ὡς ληρωδῶν πραγμάτων καταφρονήσατε, καὶ μὴ ὡς κατ' ἐχθρῶν κατὰ τῶν μηδὲν ἀδικούντων θάνατον ὀρίζετε. Προλέγομεν γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐκ ἐκφεύξεσθε τὴν ἐσομένην τοῦ Θεοῦ κρίσιν, ἐὰν ἐπιμένητε τῇ ἀδικίᾳ· καὶ ἡμεῖς ἐπιβοήσομεν· ὁ φίλον τῷ Θεῷ τοῦτο γενέσθω.

54. Κρονικὴ εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ Σατοῦρνου λατινιστὶ (Κρόνον), τὸ Σάββατον (ἀγγλιστὶ Saturday). Ἡ πρὸ τοῦ Σαββάτου (Παρασκευὴ) ἐλέγετο ἡμέρα τῆς Ἀφροδίτης καὶ πιθανῶς ὁ Ἰουστίνος ἤθελε νὰ ἀποφύγη χρῆσιν τοῦ ὀνόματος αὐτῆς.

55. Πλάτωνος Κρίτων 43 D.

5 μίμησιν τῶν καλῶν τούτων. Ἐπειτα ἐγειρόμεθα ὅλοι μαζί καὶ ἀπευθύνομεν εὐχάς· καί, καθὼς εἶπομεν προηγουμένως, ἀφοῦ παύσωμεν ἡμεῖς τὴν εὐχὴν προσφέρεται ἄρτος καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ, ὁ δὲ προεστῶς ἀναπέμπει κατὰ δύναμιν ὁμοίας εὐχάς καὶ εὐχαριστίας καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ ἀμήν, καὶ γίνεται εἰς ἕκαστον ἢ διὰδοσις καὶ μετάληψις τῶν καθαγιασθέντων,

6 καὶ στέλλονται εἰς τοὺς ἀπόντας. Οἱ δὲ εὐποροῦντες καὶ θέλοντες δίδουν ἕκαστος κατὰ τὴν προαίρεσίν του ὅ,τι θέλουν καὶ τὰ συλλεγόμενα κατατίθενται εἰς τὸν προεστῶτα, αὐτὸς δὲ βοηθεῖ ὄρφανὰ καὶ χήρας, τοὺς στερουμένους οἰκονομικῶν μέσων λόγῳ ἀσθενείας ἢ ἄλλης αἰτίας, τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὰ φυλακὰς καὶ τοὺς παρεπιδημοῦντας ξένους, καὶ γίνεται κηδεμῶν γενικῶς ὅλων τῶν εὐρισκομένων εἰς ἀνάγκην.

7 Πραγματοποιοῦμεν δὲ τὴν συνέλευσιν ὅλοι μαζί κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, διὰ τὸν λόγον ὅτι αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον μεταποιήσας τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην· καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν· διότι ἐσταύρωσαν αὐτὸν τὴν ἡμέραν πρὸ τῆς κρονικῆς⁵⁴, τὴν δὲ μετὰ τὴν κρονικὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, φανερωθεὶς εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ μαθητὰς αὐτοῦ ἐδίδαξε ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἐδώσαμεν καὶ εἰς σᾶς πρὸς σοβαρὰν μελέτην.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

68,1 • Καὶ ἔαν μὲν νομίζετε ὅτι ταῦτα εἶναι λογικὰ καὶ ἀληθινά, τιμῆσατέ τα καταλλήλως· ἔαν δὲ σᾶς φαίνονται φλυαρίαι, καταφρονήσατέ τα ὡς φλύαρα πράγματα, ἀλλὰ πάντως μὴ ἐπιβάλλετε θάνατον ὡσαν ἐχθρῶν κατὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι δὲν

2 ἀδικοῦν εἰς τίποτε. Διότι σᾶς προλέγομεν ὅτι δὲν θὰ διαφύγετε τὴν μέλλουσαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, ἔαν ἐπιμένετε εἰς τὴν ἀδικίαν καὶ ἡμεῖς θὰ κραυγᾶσωμεν «ὅ,τι εἶναι ἀγαπητὸν εἰς τὸν Θεόν, τοῦτο ἄς γίνη»⁵⁵.

3 Καὶ ἐξ ἐπιστολῆς δὲ τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανεστάτου Καίσα-
ρος Ἀδριανοῦ, τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ἔχοντες ἀπαιτεῖν ὑμᾶς καθὰ ἡ-
ξιώσαμεν κελεῦσαι τὰς κρίσεις γενέσθαι, οὐκ ἐκ τοῦ κεκρίσθαι
τοῦτο ὑπὸ Ἀδριανοῦ μᾶλλον ἡξιώσαμεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπίστα-
σθαι δίκαια ἀξιοῦν τὴν προσφώνησιν καὶ ἐξήγησιν πεποιήμεθα.
4 Ὑπετάξαμεν δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς Ἀδριανοῦ τὸ ἀντίγραφον,
5 ἵνα καὶ κατὰ τοῦτο ἀληθεύειν ἡμᾶς γνωρίζητε. Καὶ ἔστι τὸ ἀν-
τίγραφον τοῦτο.

Μινουκίῳ Φουνδανῶ

6 Ἐπιστολὴν ἐδεξάμην γραφεῖσάν μοι ἀπὸ Σερηνίου Γρανιανοῦ,
7 λαμπροτάτου ἀνδρός, ὄντινα σὺ διεδέξω. Οὐ δοκεῖ οὖν μοι τὸ πρᾶ-
γμα ἀζήτητον καταλιπεῖν, ἵνα μήτε οἱ ἄνθρωποι ταράττωνται καὶ
8 τοῖς συκοφάνταις χορηγία κακουργίας παρασχεθῆ. Ἄν οὖν σαφῶς
εἰς ταύτην τὴν ἀξίωσιν οἱ ἐπαρχιωῶνται δύνωνται διῖσχυρίζεσθαι
κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ πρὸ βήματος ἀποκρίνεσθαι, ἐπὶ τοῦτο
9 μόνον τραπῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξιώσεσιν οὐδὲ μόναις βοαῖς. Πολλῶ
γὰρ μᾶλλον προσῆκεν, εἴ τις κατηγορεῖν βούλοιο, τοῦτό σε διαγι-
10 νώσκειν. Εἴ τις οὖν κατηγορεῖ καὶ δείκνυσί τι παρὰ τοὺς νόμους
πράττοντας, οὕτω διόριζε κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἀμαρτήματος·
ὡς μὰ τὸν Ἡρακλέα, εἴ τις συκοφαντίας χάριν τοῦτο προτείνει, δια-
λάμβανε ὑπὲρ τῆς δεινότητος, καὶ φρόντιζε ὅπως ἂν ἐκδική-
σειας.

8 μετὰ τὸ ἀντίγραφον τοῦτο προστίθ. Ἀδριανοῦ ὑπὲρ Χριστιανῶν ἐπιστολὴ 71

56. Ὁ Μινούκιος Φουνδανὸς ἦτο ἀνθύπατος τῆς Ἀσίας κατὰ τὸ 125. Ὁ Ἰου-
στίνος εἶχε τὴν ἀπόκρισιν εἰς τὴν λατινικὴν, ταύτην δὲ μετέφρασεν εἰς τὴν
ἐλληνικὴν ὁ Εὐσέβιος (Ἐκκλ. Ἱστορία 4,8) καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἡ

3 Ἐξ ἄλλου, δυνάμενοι νὰ ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ σαῶς νὰ διατάξετε νὰ γίνωνται αἱ κρίσεις ὅπως ἠξιώσαμεν βάσει ἐπιστολῆς τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανεστάτου Καίσαρος Ἀδριανοῦ, τοῦ πατρός σας, δὲν ἐζητήσαμεν τοῦτο μᾶλλον ἐκ τοῦ ὅτι τοῦτο ἔκρινεν ὀρθὸν ὁ Ἀδριανός, ἀλλ' ἀπηυθύνσαμεν αὐτὴν τὴν ἀναφορὰν καὶ
4 ἐξήγησιν ἐκ τοῦ ὅτι γνωρίζομεν ὅτι ζητοῦμεν δίκαια. Συνήψαμεν δὲ καὶ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Ἀδριανοῦ, διὰ νὰ γνωρίζετε ὅτι
5 καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο λέγομεν τὴν ἀλήθειαν. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἀπόκρισις.

Πρὸς τὸν Μινοῦκιον Φουνδανὸν⁵⁶

6 Ἐδέχθην ἐπιστολὴν γραφεῖσαν πρὸς ἐμὲ ἀπὸ τὸν Σερήνιον
7 Γρανιανόν, λαμπρότατον ἄνδρα, τὸν ὁποῖον διεδέχθης σύ. Δὲν νομίζω λοιπὸν πρέπον νὰ ἀφήσω τὸ πρᾶγμα ἀνεξέταστον, ὥστε οὔτε οἱ ἄνθρωποι νὰ ταρασσῶνται οὔτε εἰς τοὺς συκοφάντας νὰ
8 δίδεται εὐχέρεια νὰ βλάπτουν. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ἐπαρχιωῖται σου δύνανται νὰ ὑποστηρίξουν ἐπισήμως τὴν ἀναφορὰν τῶν ταύτην κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὥστε νὰ τὴν αἰτιολογήσουν καὶ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ἃς ἀκολουθοῦν μόνον αὐτὴν τὴν ὁδόν, ἀλλὰ
9 νὰ μὴ χρησιμοποιοῦν μόνον αἰτήσεις καὶ φωνασκίας. Πολὺ περισσότερο ἀρμόζει, ἐὰν κανεὶς ἤθελε νὰ ὑποβάλλῃ καταγγελίαν, νὰ λαμβάνῃ ἐσὺ γνῶσιν τῶν προβαλλομένων πραγμάτων.
10 Ἐὰν λοιπὸν κάποιος καταγγέλλῃ καὶ ἀποδεικνύῃ ὅτι ὁ καταγγελλόμενος ἐκτελεῖ παράνομον πρᾶξιν, νὰ ὀρίξης τιμωρίαν κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ παραπτώματος· διότι, μὰ τὸν Ἡρακλέα, ἐὰν κανεὶς καταγγέλλῃ ἀπλῶς πρὸς συκοφάντησιν, ἐξέτασε περὶ τῆς σοβαρότητος τοῦ θέματος καὶ φρόντιζε πῶς θὰ τιμωρήσῃ τὸν συκοφάντην.

μετάφρασις εἰσηλθε καὶ εἰς τὴν ἀπολογίαν. Ὁ Ρουφῖνος εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας τοῦ Εὐσεβίου ἔχει φυσικὰ τὸ λατινικόν, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν ἂν τοῦτο εἶναι τὸ πρωτότυπον.

B.

AH. OVA. TIA

ΑΠΟΛΟΓΙΑ Β'

.....

ΤΟ ΜΑΡΤΡΙΟΝ ΤΟΥ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ

- 1,1 Κατὰ τὰ χθὲς καὶ πρόην ἐν τῇ πόλει ὑμῶν γενόμενα ἐπὶ Οὐρβίκου, ὧ Ρωμαῖοι, καὶ τὰ πανταχοῦ ὁμοίως ὑπὸ τῶν ἡγουμένων ἀλόγως πραττόμενα ἐξηνάγκασέ με ὑπὲρ ὑμῶν, ὁμοιοπαθῶν ὄντων καὶ ἀδελφῶν, κἂν ἀγνοῆτε καὶ μὴ θέλητε διὰ τὴν δόξαν τῶν νομιζομένων ἀξιωμαίων, τὴν τῶνδε τῶν λόγων σύνταξιν ποιήσασθαι.
- 2 Πανταχοῦ γάρ, ὃς ἂν σωφρονίζεται ὑπὸ πατρὸς ἢ γείτονος ἢ τέκνου ἢ φίλου ἢ ἀδελφοῦ ἢ ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς κατ' ἔλλειψιν, διὰ τὸ δυσμετάθετον καὶ φιλήδονον καὶ δυσκίνητον πρὸς τὸ καλὸν ὀρμῆσαι χωρὶς τῶν πεισθέντων τοὺς ἀδίκους καὶ ἀκολάστους ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κολασθήσασθαι, τοὺς δ' ἐναρέτους καὶ ὁμοίως Χριστῶ βιώσαντας ἐν ἀπαθείᾳ συγγενέσθαι τῷ Θεῷ (λέγομεν δὲ τῶν γενομένων Χριστιανῶν)· καὶ γὰρ οἱ φαῦλοι δαίμονες, ἐχθραί-

Τίτλος Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος ἀπολογία ὑπὲρ Χριστιανῶν πρὸς τὴν Ρωμαίων σύγκλητον Π

10-11 διὰ τὸ ...ὀρμῆσαι μεταθέτει Χ ἐκ κατωτέρω μετὰ Χριστιανῶν

15 γὰρ προστίθ. Χ

1. Τὸ ἀπότομον τῆς ἐνάρξεως εἶναι ἐνδεικτικὸν ὅτι ἡ πραγματεία εἶναι ἀκέφαλος, διότι ἄλλως, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της, ἔπρεπε νὰ ἔχη ἐπὶ κεφαλῆς

ΑΠΟΛΟΓΙΑ Β'

.....

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ

- 1,1 Καὶ τὰ χθὲς δὲ' ἢ προχθὲς συμβάντα εἰς τὴν πόλιν σας ἐνώπιον τοῦ Οὐρβίκου, ᾧ Ῥωμαῖοι, καθὼς καὶ τὰ πανταχοῦ ἐπίσης ἀλόγως πραττόμενα ὑπὸ τῶν διοικητῶν μὲ ἐξηνάγκασαν νὰ συντάξω τὴν παροῦσαν πραγματείαν ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἰδίων, οἱ ὅποιοι εἴσθε ὁμοιοπαθεῖς καὶ ἀδελφοὶ ἡμῶν, ἔστω καὶ ἂν ἀγνοῆτε καὶ δὲν θέλετε ἀπὸ ἀγάπην τῆς δόξης τῶν νομιζομένων ἀξιωματῶν.
- 2 Διότι πανταχοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ σωφρονισθῇ οἴοσδήποτε ὑπὸ πατρὸς ἢ γείτονος ἢ τέκνου ἢ φίλου ἢ ἀδελφοῦ ἢ ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς εἰς περίπτωσιν ἐλαττώματος, λόγῳ τοῦ δυσκολομεταπίστου, τῆς φιληδονίας καὶ τοῦ δυσκινήτου τῆς τάσεως πρὸς τὸ καλόν, πλὴν ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐπείσθησαν ὅτι οἱ ἄδικοι καὶ ἀκόλαστοι θὰ τιμωρηθοῦν εἰς αἰώνιον πῦρ, οἱ δὲ ἐνάρετοι καὶ οἱ ζήσαντες ὁμοίως μὲ τὸν Χριστὸν θὰ κοινωνήσουν μὲ τὸν Θεὸν ἐν ἀπαθείᾳ (ἐννοοῦμεν δὲ τοὺς γενομένους Χριστιανούς)². διότι οἱ φαῦλοι δαίμονες, ἐχθρευόμενοι ἡμᾶς καὶ ἔχοντες ὑπο-

τὴν προσφώνησιν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας, τοὺς ὁποίους μνημονεύει ἐπαινηλημμένως κατωτέρω.

2. Ἡ ἐννοια τοῦ χωρίου, ὅπως ἀποκατεστάθη διὰ μεταθέσεως φράσεως εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐπιτρέπεται νὰ σωφρονισθοῦν διὰ κακὴν διαγωγὴν ὑπὸ συγγενῶν ἢ φίλων, ἐκτὸς ἐὰν οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶναι Χριστιανοί, ὁπότε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐνεργοῦν, διότι οἱ φαῦλοι δαίμονες ἐπηρεάζουν τοὺς ἄρχοντας ἐναντίον των.

νοντες ἡμῖν καὶ τοὺς τοιούτους δικαστὰς ἔχοντες ὑποχειρίους καὶ
λατρεύοντας, ὡς οὖν ἄρχοντας δαιμονιניῶντας, φονεύειν ἡμᾶς πα-
3 ρασκευάζουσιν. Ὅπως δὲ καὶ ἡ αἰτία τοῦ παντὸς γενομένου ἐπὶ
Οὐρβίκου φανερὰ ἡμῖν γένηται, τὰ πεπραγμένα ἀπαγγελῶ.

2,1 Γυνή τις συνεβίου ἀνδρὶ ἀκολασταίνοντι, ἀκολασταίνουσα καὶ
2 αὐτῇ πρότερον. Ἐπεὶ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα ἔγνω, αὐτῇ
ἔσωφρονίσθη καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως σωφρονεῖν πείθειν ἐπειράτο,
τὰ διδάγματα ἀναφέρουσα, τὴν τε μέλλουσαν τοῖς οὐ σωφρόνως
καὶ μετὰ λόγου ὀρθοῦ βιοῦσιν ἔσεσθαι ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κόλασιν
3 ἀπαγγέλλουσα. Ὁ δὲ ταῖς αὐταῖς ἀσελγείαις ἐπιμένων ἀλλοτρίαν
4 διὰ τῶν πράξεων ἐποιεῖτο τὴν γαμετὴν. Ἀσεβὲς γὰρ ἡγουμένη τὸ
λοιπὸν ἢ γυνὴ συγκατακλίνεσθαι ἀνδρὶ, παρὰ τὸν τῆς φύσεως νό-
μον καὶ παρὰ τὸ δίκαιον πόρους ἡδονῆς ἐκ παντὸς πειρωμένῳ πο-
5 εῖσθαι, τῆς συζυγίας χωρισθῆναι ἐβουλήθη. Καὶ ἐπειδὴ ἐξεδυσω-
πεῖτο ὑπὸ τῶν αὐτῆς, ἔτι προσμένειν συμβουλευόντων, ὡς εἰς ἐλ-
πίδα μεταβολῆς ἤξοντός ποτε τοῦ ἀνδρός, βιαζομένην ἑαυτὴν ἐπέ-
μενεν.

6 Ἐπειδὴ δὲ ὁ ταύτης ἀνὴρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πορευθεὶς χα-
λεπώτερα πράττειν ἀπηγγέλθη, ὅπως μὴ κοινωνὸς τῶν ἀδικημά-
των καὶ ἀσεβημάτων γένηται, μένουσα ἐν τῇ συζυγίᾳ καὶ ὁμοδίαι-
τος καὶ ὁμόκοιτος γινομένη, τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν ρεπούδιον δοῦ-
7 σα ἐχωρίσθη. Ὁ δὲ καλὸς κάγαθὸς ταύτης ἀνὴρ, δέον αὐτὸν χαί-
ρειν ὅτι ἄ πάλαι μετὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῶν μισθοφόρων εὐχερῶς
ἔπραττε, μέθαις χαίρουσα καὶ κακία πάση, τούτων μὲν τῶν πράξε-
ων πέπαυτο καὶ αὐτὸν τὰ αὐτὰ παύσασθαι πράττοντα ἐβούλετο, μὴ
βουλομένου ἀπαλλαγείσης κατηγορίαν πεποιῆται, λέγων αὐτὴν
8 Χριστιανὴν εἶναι. Καὶ ἡ μὲν βιβλίδιόν σοι τῷ αὐτοκράτορι ἀνέδω-
κεν, πρότερον συγχωρηθῆναι αὐτῇ διοικήσασθαι τὰ ἑαυτῆς ἀξιού-

3. Οἱ δύο σύζυγοι προφανῶς ἐμοιχεύοντο καὶ ἠσέλγουν παρὰ φύσιν.

4. Ὅπως εἶναι εὐλογον, ὁ Ἰουστίνος χρησιμοποιεῖ τὴν λατινικὴν λέξιν ρεπούδιον, διαζευκτῆριον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἐδίδεν ὁ ἐπιθυμῶν νὰ διαζευχθῆ πρὸς τὸ ἕτερον σύζυγικὸν πρόσωπον. Τὸ πρᾶγμα ἦτο πολὺ ἀπλοῦν.

5. Λέγεται ἐμφατικῶς «σοὶ τῷ αὐτοκράτορι», διότι ἡ αἴτησις ἐδόθη εἰς τὸν

3 δούλους καὶ λατρεῖς τοὺς τοιούτους δικαστάς, ὡσάν δαιμονιζο-
 μένους ἄρχοντας, τοὺς παρακινοῦν ἵνα μᾶς φονεῦουν. Διὰ τὴν
 γίνη δὲ φανερά εἰς σᾶς ἡ αἰτία τοῦ ὄλου ἐπεισοδίου ἐνώπιον
 τοῦ Οὐρβίκου, θὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ συμβάντα.

2,1 Μία γυνὴ συνέζη μὲ ἄνδρα ἀκόλαστον, ἀκολασταίνουσα
 2 καὶ αὐτὴ κατ' ἀρχάς³. Ὄταν δὲ ἐγνώρισε τὰ διδάγματα τοῦ
 Χριστοῦ, αὐτὴ ἡ ἰδία ἐσωφρονίσθη καὶ προσεπάθησεν ὁμοίως
 νὰ πείσῃ καὶ τὸν ἄνδρα τῆς νὰ σωφρονῇ, ἀναφέρουσα τὰ διδά-
 γματα καὶ ἀναγγέλλουσα τὴν κόλασιν εἰς αἰώνιον πῦρ, πού θὰ
 ἐπιβληθῇ εἰς ὅσους δὲν ζοῦν μὲ σωφροσύνην καὶ ὀρθὸν λόγον.
 3 Ἐκεῖνος ὅμως ἐπιμένων εἰς τὰς ἰδίας ἀσελγείας ἀπεξένωσε μὲ
 4 τὰς πράξεις του τὴν σύζυγον. Διότι αὕτη, θεωροῦσα ἀσεβὲς νὰ
 συγκατακλίνεται εἰς τὸ ἐξῆς μὲ ἄνδρα, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ
 ἐξευρίσκει πόρους ἡδονῆς παρὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως καὶ
 παρὰ τὸν νόμον τοῦ κράτους, ἠθέλησε νὰ διαλύσῃ τὴν συζυ-
 5 γίαν. Καὶ ἐπειδὴ παρεκαλεῖτο ἀπὸ τοὺς ἰδικούς τῆς, οἱ ὅποιοι
 τὴν συνεβούλευον νὰ ὑπομείνῃ ἀκόμη, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι κάπο-
 τε ὁ σύζυγος θὰ ἔφθανεν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἐπιστροφῆς,
 παρέμεινε πιέζουσα ἑαυτήν.

6 Ἐπειδὴ δὲ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ σύζυγός τῆς, μεταβὰς εἰς τὴν
 Ἄλεξάνδρειαν, διέπραττε χειρότερα, αὐτὴ, διὰ νὰ μὴ γίνῃ μέτο-
 χος τῶν ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημάτων μένουσα εἰς τὴν συζυγίαν
 καὶ συνεχίζουσα νὰ εἶναι ὁμοδίαιτος καὶ ὁμόκλινος, ἔδωκε τὸ
 7 διαζευκτήριον τὸ ὁποῖον συνηθίζεται εἰς σᾶς καὶ ἐχωρίσθη⁴. Ὁ
 δὲ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ ταύτης, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι εὐχαρι-
 στημένος διότι αὐτὴ ὅσα ἄλλοτε ἔπραττεν εὐχερῶς μετὰ τῶν
 ὑπηρετῶν καὶ τῶν μισθοφόρων ἐπιδιδομένη εἰς μέθην καὶ πᾶ-
 σαν κακίαν, τώρα τὰ διέκοψε καὶ ἠθέλε νὰ παύσῃ καὶ αὐτὸς νὰ
 πράττῃ ταῦτα, τὴν κατήγγειλεν ὅτι ἀπεμακρύνθη χωρὶς τὴν θέ-
 8 λησίν του, λέγων ὅτι εἶναι Χριστιανή. Καὶ ἐκείνη μὲν ἔδωκεν
 εἰς σὲ τὸν αὐτοκράτορα⁵, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτηι πρῶτον μὲν νὰ
 τῆς ἐπιτραπῇ νὰ ρυθμίσῃ τὰ περιουσιακὰ τῆς θέματα, ἔπειτα δέ,

αὐτοκράτορα Ἀντωνῖνον μόνον, ὄχι δὲ καὶ εἰς τοὺς συμβασιλεῖς του.

σα, ἔπειτα ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ κατηγορήματος μετὰ τῆν τῶν πραγμάτων αὐτῆς διοίκησιν καὶ συνεχώρησας τοῦτο.

- 9 Ὁ δὲ ταύτης ποτὲ ἀνὴρ, πρὸς ἐκείνην μὲν μὴ δυνάμενος τὰ νῦν ἔτι λέγειν, πρὸς Πτολεμαῖόν τινα, διδάδκαλον ἐκείνης τῶν Χριστιανῶν μαθημάτων γενόμενον, ἐτράπετο διὰ τοῦδε τοῦ τρόπου.
- 10 Ἐκατόνταρχον, φίλον αὐτῷ ὑπάρχοντα, ἔπεισε λαβέσθαι τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἀνερωτῆσαι εἰ αὐτὸ τοῦτο μόνον, Χριστιανός ἐστιν.
- 11 Καὶ τὸν Πτολεμαῖον, φιλαλήθη ἀλλ' οὐκ ἀπατηλὸν οὐδὲ ψευδολόγον τὴν γνώμην ὄντα ὁμολογήσαντα ἑαυτὸν εἶναι Χριστιανὸν, ἐν δεσμοῖς γενέσθαι ὁ ἐκατόνταρχος πεποίηκεν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐκολάσατο.
- 12 Τελευταῖον δέ, ὅτε ἐπὶ Οὐρβικὸν ἤχθη ὁ ἄνθρωπος, ὁμοίως
- 13 αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐξητάσθη, εἰ εἶη Χριστιανός. Καὶ πάλιν, τὰ καλὰ ἑαυτῷ συνεπιστάμενος διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ διδαχὴν, τὸ διδασκαλεῖον τῆς θείας ἀρετῆς ὡμολόγησεν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος ὅτι οὐκ ἦ κατεγνωκὼς τοῦ πράγματος ἔξαρνος γίνεται, ἢ ἑαυτὸν ἀνάξιον ἐπιστάμενος καὶ ἀλλότριον τοῦ πράγματος τὴν ὁμολογίαν φεύγει ὧν οὐδὲν προόσεστιν τῷ ἀληθινῷ Χριστιανῷ.
- 15 Καὶ τοῦ Οὐρβίκου κελεύσαντος αὐτὸν ἀπαχθῆναι Λούκιός τις, καὶ αὐτὸς ὢν Χριστιανός, ὁρῶν τὴν ἀλόγως οὕτω γενομένην κρίσιν,
- 16 πρὸς τὸν Οὐρβικὸν ἔφη· Τίς ἢ αἰτία τοῦ, μήτε μοιχὸν μήτε πόρνον μήτε ἀνδροφόνον μήτε λωποδύτην μήτε ἄρπαγα μήτε ἀπλῶς ἀδίκημά τι πράξαντα ἐλεγχόμενον, ὀνόματος δὲ Χριστιανοῦ προσωνυμίαν ὁμολογοῦντα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἐκολάσω; οὐ πρέποντα Εὐσεβεῖ αὐτοκράτορι, οὐδὲ Φιλοσόφῳ Καίσαρι οὐδὲ φιλοσόφου καίσαρος παιδὶ οὐδὲ τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ κρίνεις, ὦ Οὐρβι-

4 μετὰ Πτολεμαῖόν τινα προστίθ. δν Οὐρβικὸς ἐκολάσατο Π Εὐσέβιος γλώσσημα

6 μετὰ ἐκατόνταρχον προστίθ. εἰς δεσμὰ ἐμβαλόντα τὸν Πτολεμαῖον Π Εὐσέβιος γλώσσημα

21 τίς ἢ αἰτία τοῦ; μήτε X τίς ἢ αἰτία τοῦ μήτε Π τίς ἢ αἰτία; τοῦ Migne

24 φιλοσόφῳ καίσαρι οὐδὲ προστίθ. X

μετὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν θεμάτων τούτων, νὰ ἀπολογηθῆ περι τῆς κατηγορίας· καὶ τῆς τὸ ἐπέτρεψες.

9 Ὁ δὲ ἄλλοτε σύζυγος αὐτῆς, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἀπευ-
θινθῆ πρὸς αὐτήν, ἐτράπη πρὸς κάποιον Πτολεμαῖον, ὁ ὁποῖος
10 ὑπῆρξε διδάσκαλος ἐκείνης εἰς τὰ Χριστιανικὰ μαθήματα, κατὰ
τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἐπεισεν ἓνα ἑκατόνταρχον φίλον του νὰ συλ-
λάβῃ τὸν Πτολεμαῖον καὶ νὰ τὸν ἐρωτήσῃ μόνον καὶ μόνον ἂν
11 εἶναι Χριστιανός. Καὶ ἀφοῦ ὁ Πτολεμαῖος, καθὼς ἦτο φιλαλή-
θης καὶ ὄχι πλάνος καὶ ψευδολόγος εἰς τὸν χαρακτῆρα, ὡμολό-
γησεν ὅτι εἶναι Χριστιανός, ὁ ἑκατόνταρχος ἐνήργησεν ὥστε
νὰ ὀδηγηθῆ-εἰς δεσμὰ καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸν ἐτιμώρησεν εἰς
φυλακὴν.

12 Τελικῶς δέ, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ὠδηγήθῃ ἐνώπιον τοῦ Οὐρ-
βίκου⁶, ἐξητάσθῃ ὁμοίως τοῦτο μόνον, ἐὰν εἶναι Χριστιανός.
13 Καὶ πάλιν, συναισθανόμενος τὰ δι' αὐτὸν κατὰ ἀπὸ τὴν διδαχὴν
παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡμολόγησε τὴν διδασκαλίαν τῆς θείας ἀρε-
14 τῆς. Διότι ὁ ἀρνούμενος ὁ,τιδῆποτε ἢ ἀρνεῖται διότι περιφρονεῖ
τὸ πρᾶγμα ἢ ἀποφεύγει τὴν ὁμολογίαν διότι θεωρεῖ ἑαυτὸν ἀνά-
ξιον καὶ ξένον πρὸς τὸ πρᾶγμα· κανὲν ἀπ' αὐτὰ δὲν ταιριάζει εἰς
τὸν ἀληθινὸν Χριστιανόν.

15 Καὶ ὅταν ὁ Οὐρβίκος διέταξεν αὐτὸν νὰ ἀπαχθῆ πρὸς
ἐκτέλεσιν, κάποιος Λούκιος⁷, Χριστιανός καὶ αὐτός, βλέπων
τὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γενομένην κρίσιν, εἶπε πρὸς τὸν
16 Οὐρβίκον. Ποία εἶναι ἡ αἰτία τούτου; Ἐτιμώρησες τὸν ἄνθρω-
πον τοῦτον, ἐνῶ δὲν ἀποδεικνύεται οὔτε μοιχὸς οὔτε πόρνος
οὔτε ἀνδροφόνος οὔτε λωποδύτης οὔτε ἄρπαξ οὔτε δράστης
ὀποιασδῆποτε γενικῶς ἀδικίας, ὡμολόγησε δὲ τὴν ιδιότητα τοῦ
Χριστιανοῦ; Ὡς Οὐρβικε, δὲν κρίνεις ὅπως πρέπει εἰς εὐσεβῆ
αὐτοκράτορα καὶ εἰς φιλόσοφον Καίσαρα καὶ εἰς υἱὸν φιλοσό-

6. Ὁ Λόλλιος Οὐρβίκος ὑπῆρξεν ἑπαρχος τῆς Ρώμης ἀπὸ τὸ 144 μέχρι τοῦ 160.

7. Τοῦτο εἶναι κλασικὸν παράδειγμα εἰσπηδήσεως ἐνὸς μὴ διωκομένου Χρι-
στιανοῦ εἰς τὴν δίκην ἐνὸς ἄλλου. Ὁ Λούκιος δὲν ἀντέσχε νὰ βλέπῃ τὴν
γινομένην ἀδικίαν εἰς βάρος ὁμοπίστου.

17 κε'. Καὶ ὃς οὐδὲν ἄλλο ἀποκρινάμενος καὶ πρὸς τὸν Λούκιον ἔφη·
 18 'δοκεῖς μοι καὶ σὺ εἶναι τοιοῦτος'. Καὶ Λουκίου φήσαντος, 'μάλι-
 19 στα', πάλιν καὶ αὐτὸν ἀπαχθῆναι ἐκέλευσεν. Ὁ δὲ καὶ χάριν εἰδέναι
 ὠμολόγει, πονηρῶν δεσποτῶν τῶν τοιούτων ἀπηλλάχθαι γινώ-
 σκων καὶ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ βασιλέα τῶν οὐρανῶν πορεύεσθαι.
 20 Καὶ ἄλλος δὲ τρίτος ἐπελθὼν κολασθῆναι προσετιμῆθη.

- 3,1 Κάγῳ οὖν προσδοκῶ ὑπὸ τινος τῶν ὀνομασμένων ἐπιβουλεύ-
 θῆναι καὶ ζύλω ἐμπαγῆναι, ἢ κἂν ὑπὸ Κρήσκεντος τοῦ φιλο-
 2 σόφου καὶ φιλοκόμπου. Οὐ γὰρ φιλόσοφον εἶπεῖν ἄξιον τὸν
 ἄνδρα, ὃς γε περὶ ἡμῶν ἂ μὴ ἐπίσταται δημοσίᾳ καταμαρτυ-
 ρεῖ, ὡς ἀθέων καὶ ἀσεβῶν Χριστιανῶν ὄντων, πρὸς χάριν
 καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν τῶν πεπλανημένων ταῦτα πράττων.
 3 Εἴτε γὰρ μὴ ἐντυχὼν τοῖς τοῦ Χριστοῦ διδάγμασι κατατρέχει
 ἡμῶν, παμπόμηρός ἐστιν καὶ ἰδιωτῶν πολλῶ χείρων, οἱ φυ-
 λάττονται πολλάκις περὶ ὧν οὐκ ἐπίστανται διαλέγεσθαι
 καὶ ψευδομαρτυρεῖν· ἢ εἰ ἐντυχὼν, μὴ συνῆκε τὸ ἐν αὐτοῖς
 μεγαλεῖον, ἢ συνεῖς, πρὸ τὸ μὴ ὑποπτευθῆναι τοιοῦτος ταῦτα
 ποιεῖ, πολὺ μᾶλλον ἀγεννῆς καὶ παμπόνηρος, ἰδιωτικῆς καὶ
 4 ἀλόγου δόξης καὶ φόβου ἐλάττων ὢν. Καὶ γὰρ προθέντα με
 καὶ ἐρωτήσαντα αὐτὸν ἐρωτήσεις τινὰς τοιαύτας καὶ μαθεῖν
 καὶ ἐλέγξαι, ὅτι ἀληθῶς μηδὲν ἐπίσταται, εἰδέναι ὑμᾶς βού-
 λουμαι.
 5 Καὶ ὅτι ἀληθῆ λέγω, εἰ μὴ ἀνηνέχθησαν ὑμῖν αἱ κοινω-
 νίαι τῶν λόγων, ἔτοιμος καὶ ἐφ' ὑμῶν κοινωνεῖν τῶν ἐρωτή-
 6 σεων πάλιν· βασιλικὸν δ' ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἶη. Εἰ δὲ καὶ

8. Ἐδῶ παρουσιάζεται ὁ Ἀντωνῖνος Εὐσεβῆς μετὰ τῶν υἱῶν συμβασιλέων
 του, ὡς ἐν Α' Ἀπολογία 1 καὶ Β' Ἀπολογία 15,5. Διὰ τοῦτο ἀποκαθίσταται
 καταλλήλως τὸ χωρίον.

9. Εἰς τὸ ἐκπεσὼν τμήμα προφανῶς ἀνεφέροντο ὀνόματα ἐχθρικῶς διακειμέ-
 νων πρὸς τοὺς Χριστιανούς λογίων.

17 φου Καίσαρος⁸. Καὶ ἐκεῖνος, χωρὶς νὰ ἀποκριθῆ τίποτε ἄλλο,
 εἶπε πρὸς τὸν Λούκιον· «μοῦ φαίνεται ὅτι εἶσαι καὶ σὺ τοιοῦ-
 18 τος». Καὶ ὅταν ὁ Λούκιος ἀπήντησε, «μάλιστα», πάλιν διέταξε
 19 νὰ ἀπαχθῆ καὶ αὐτός. Ἐκεῖνος δὲ ὡμολόγησεν ὅτι χρεωστεῖ καὶ
 χάριν, γνωρίζων ὅτι ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τόσον πονηροὺς δεσπό-
 τας καὶ μεταβαίνει πρὸς τὸν Πατέρα καὶ βασιλέα τῶν οὐρανῶν.
 20 Καὶ ἄλλος δὲ τρίτος παρουσιασθεὶς κατεδικάσθη εἰς τιμωρίαν.

3,1 Καὶ ἐγὼ λοιπὸν περιμένω νὰ πέσω θῦμα ἐπιβουλῆς ἀπὸ κά-
 ποιον ἀπὸ τοὺς ὀνομασθέντας⁹ καὶ νὰ δεθῶ εἰς τὸ ξύλον¹⁰, ἢ
 ἀκόμη ὑπὸ τοῦ Κρήσκεντος τοῦ φιλοθορύβου καὶ φιλοκόμ-
 2 που¹¹. Διότι δὲν ἀξίζει νὰ εἴπωμεν φιλόσοφον τὸν ἄνδρα, ὁ
 ὁποῖος καταγγέλλει εἰς βάρος ἡμῶν δημοσίᾳ πράγματα τὰ
 ὅποια δὲν γνωρίζει, ὡς δῆθεν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν Χριστιανῶν,
 πράττων ταῦτα πρὸς χάριν καὶ εὐχαρίστησιν τῶν πολλῶν, οἱ
 3 ὅποιοι πλανῶνται. Διότι, ἐὰν μᾶς κατατρέχη χωρὶς νὰ μελετήση
 τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι παμπόνηρος καὶ πολὺ χειρότε-
 ρος ἀπὸ ἀμαθεῖς, οἱ ὅποιοι προσέχουν πολλάκις νὰ μὴ ὀμιλοῦν
 καὶ ψευδομαρτυροῦν διὰ πράγματα τὰ ὅποια ἀγνοοῦν· ἢ ἐὰν τὰ
 ἐμελέτησε, δὲν κατενόησε τὸ εἰς αὐτὰ μεγαλεῖον, ἢ κατανοή-
 σας αὐτό, πράττει ταῦτα διὰ νὰ μὴ γίνῃ ὑποπτος ὅτι εἶναι τοιοῦ-
 τος, καθ' ὅσον εἶναι πολὺ περισσότερον δειλὸς καὶ παμπόνη-
 ρος, ὑποδουλωμένος εἰς τὴν πρόστυχον καὶ παράλογον δόξαν
 4 καὶ εἰς τὸν φόβον. Διότι θέλω νὰ γνωρίζετε ὅτι, ἀφοῦ προέτεινα
 καὶ ἠρώτησα αὐτὸν σχετικὰς ἐρωτήσεις, ἔμαθα καὶ ἀπέδειξα
 ὅτι πράγματι δὲν γνωρίζει τίποτε.

5 Καὶ ὅτι λέγω ἀληθῆ, ἐὰν δὲν ἀνεφέρθησαν εἰς σᾶς αἱ συ-
 ζητήσεις, εἶμαι ἔτοιμος νὰ ἀπευθύνω πάλιν τὰς ἐρωτήσεις ἐνώ-
 6 πιον ὑμῶν· βασιλικὸν δὲ ἔργον θὰ ἦτο καὶ τοῦτο. Ἐὰν δὲ ἐγνώ-

10. Πρὸς καῦσιν.

11. Ὁ Κρήσκης ἦτο κυνικὸς φιλόσοφος, διδάσκων ἐπὶ χρήμασι καὶ φθονῶν τὸν Ἰουστίνον, διότι παρέσυρε πολλοὺς μαθητάς.

ἐγνώσθησαν ὑμῖν αἱ ἐρωτήσεις μου καὶ αἱ ἐκείνου ἀποκρίσεις, φανερὸν ὑμῖν ἐστὶν ὅτι οὐδὲν τῶν ἡμετέρων ἐπίσταται ἢ εἰ καὶ ἐπίσταται, διὰ τοὺς ἀκούοντας δὲ οὐ τολμᾷ λέγειν, ὁμοίως Σωκράτει ὡς προέφη, οὐ φιλόσοφος ἀλλὰ φιλόδοξος ἀνὴρ δείκνυται, ὅς γε μὴ τὸ σωκρατικὸν ἀξίεραστον ὄν
7 τιμᾷ· «ἀλλ' οὐτι γε πρὸ τῆς ἀληθείας τιμητέος ἀνὴρ». Ἀδύνατον δὲ κυνικῶ, ἀδιάφορον τὸ τέλος προθεμένῳ, τὸ ἀγαθὸν εἶδέναι πλὴν ἀδιαφορίας.

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΔΥΟ ΣΑΡΚΑΣΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ

4,1 Ὅπως δὲ μὴ τις εἶπη, ἅπαντες οὖν ἑαυτοὺς φονεύσαντες πορεύεσθε ἤδη παρὰ τὸν Θεὸν καὶ ἡμῖν πράγματα ἡμῖν μὴ παρέχετε, ἐρῶ δι' ἣν αἰτίαν τοῦτο οὐ πράττομεν, καὶ δι' ἣν ἐξεταζόμενοι ἀφόβως ὁμολογοῦμεν. Οὐκ εἰκῆ τὸν κόσμον πεποιηκέναι τὸν Θεὸν δεδιδάγμεθα, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἀνθρώπειον γένος· χαίρειν τε τοῖς τὰ προσόντα αὐτῷ μιμουμένοις προέφημεν, ἀπαρέσκεσθαι δὲ τοῖς τὰ φαῦλα ἀσπαζομένοις ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ. Εἰ οὖν πάντες ἑαυτοὺς φονεύσομεν, τοῦ μὴ γεννηθῆναί τινα καὶ μαθητευθῆναι εἰς τὰ θεῖα διδάγματα, ἢ καὶ μὴ εἶναι τὸ ἀνθρώπειον γένος, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, αἴτιοι ἐσόμεθα, ἐναντίον τῆ τοῦ Θεοῦ βουλῆ καὶ αὐτοὶ ποιοῦντες, εἴαν τοῦτο
2
3
4 πράξωμεν. Ἐξεταζόμενοι δὲ οὐκ ἀρνούμεθα διὰ τὸ συνεπίστασθαι ἑαυτοῖς μηδὲν φαῦλον, ἀσεβὲς δὲ ἠγούμενοι μὴ κατὰ πάντα ἀληθεύειν, ὃ καὶ φίλον τῷ Θεῷ γινώσκομεν, ὑμᾶς δὲ καὶ τῆς ἀδίκου προλήψεως ἀπαλλάξαι νῦν σπεύδοντες.

12. Πλάτωνος *Πολιτεία* 595 C.

13. Ὁ ἀνθύπατος Ἀσίας Ἄρειος Ἀντώνιος ἐφώνησε πρὸς συνωθουμένους εἰς τὸ βῆμα Χριστιανούς, «ὡ δεῖλαιοι, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς καὶ βρόχους ἔχετε», Τερτυλλιανοῦ *Ad Scapulam* 4. Ὁ Ἰουστίνος ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα, διατι οἱ Χριστιανοὶ δὲν αὐτοκτονοῦν, διὰ νὰ μεταβοῦν ταχέως πλησίον τοῦ Θεοῦ; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἀντενέργειαν

σθησαν ἀπὸ σα̃ς αἱ ἐρωτήσεις μου καὶ αἱ ἀποκρίσεις ἐκείνου, εἶναι φανερόν εἰς σα̃ς ὅτι δὲν γνωρίζει τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά μας· ἢ, ἐὰν γνωρίζῃ, δὲν τολμᾷ δὲ νὰ τὸ εἶπῃ ἐξ αἰτίας τῶν ἀκουόντων, δεικνύεται, ὅπως εἶπα ὁμοίως μὲ τὸν Σωκράτην, ἀνὴρ ὄχι φιλόσοφος ἀλλὰ φιλόδοξος, ὁ ὁποῖος δὲν τιμᾷ τὸ ἀξιαγάπητον σωκρατικόν· «ἀλλὰ βεβαίως ὁ ἀνὴρ δὲν πρέπει νὰ τιμᾶται περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν»¹². Εἶναι δὲ ἀδύνατον εἰς κυνικόν, ὁ ὁποῖος σκοπὸν θεωρεῖ τὴν ἀδιαφορίαν, νὰ γνωρίζῃ τὸ ἀγαθὸν πλὴν τῆς ἀδιαφορίας.

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΔΥΟ ΣΑΡΚΑΣΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ

- 4,1 Διὰ νὰ μὴ εἶπῃ δὲ κανεὶς, 'φονεύσατε λοιπὸν ὅλοι ἐαυτοὺς, διὰ νὰ μεταβῆτε ἤδη πλησίον τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ μᾶς δημιουργήτε ζητήματα'¹³, θὰ εἶπω διὰ ποίαν αἰτίαν δὲν πράττομεν τοῦτο
 2 καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐξεταζόμενοι ὁμολογοῦμεν ἀφόβως. Ἔχομεν διδαχθῆ ὅτι δὲν ἐδημιούργησε τυχαίως τὸν κόσμον ὁ Θεός, ἀλλὰ χάριν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· εἶπομεν δὲ προηγουμένως ὅτι χαίρει διὰ τοὺς μιμουμένους τὰς ιδιότητες αὐτοῦ, δυσαρρεστεῖται δὲ διὰ τοὺς δεχομένους τὰ φαῦλα ἢ μὲ λόγον ἢ μὲ ἔργον.
 3 Ἐὰν λοιπὸν ὅλοι φονεύσωμεν ἐαυτοὺς, θὰ γίνωμεν αἵτιοι, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, τοῦ νὰ μὴ γεννηθῆ κανεὶς καὶ μαθητεύσῃ εἰς τὰ θεῖα διδάγματα, ἢ καὶ νὰ μὴ ὑπάρχη τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐνεργοῦντες καὶ ἡμεῖς ἐναντίον τῆς βουλῆς τοῦ
 4 Θεοῦ, ἐὰν πράξωμεν τοῦτο. Ἐξεταζόμενοι δὲ δὲν ἀρνούμεθα τὴν πίστιν, διότι δὲν ἔχομεν τὴν συνείδησιν ὅτι ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς τίποτε φαῦλον, θεωροῦμεν δὲ ἀσεβὲς νὰ μὴ λέγωμεν καθ' ὅλα τὴν ἀλήθειαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν ὅτι εἶναι ἀγαπητὸν εἰς τὸν Θεόν, καὶ σπεύδομεν τώρα νὰ ἀπαλλάξωμεν ὑμᾶς ἀπὸ τὴν ἄδικον ἀντίληψιν.

πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

- 5,1 *Εἰ δέ τινα υπέλθοι καὶ ἡ ἔννοια αὕτη ὅτι, εἰ Θεὸν ὠμολογοῦμεν
βοηθόν, οὐκ ἂν, ὡς λέγομεν, ὑπὸ ἀδίκων ἐκρατούμεθα καὶ ἐτιμω-
2 ρούμεθα, καὶ τοῦτο διαλύσω. Ὁ Θεὸς τὸν πάντα κόσμον ποιήσας
καὶ τὰ ἐπίγεια ἀνθρώποις ὑποτάξας καὶ τὰ οὐράνια στοιχεῖα εἰς αὐ-
ξησιν καρπῶν καὶ ὠρῶν μεταβολὰς κοσμήσας καὶ θεῖον τούτοις
νόμον τάξας, ἃ καὶ αὐτὰ δι' ἀνθρώπους φαίνεται πεποιηκώς, τὴν
μὲν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πρόνοιαν ἀγγέλοις,
οὓς ἐπὶ τούτοις ἔταξε, παρέδωκεν.*
- 3 *Οἱ δὲ ἄγγελοι, παραβάντες τήνδε τὴν τάξιν, γυναικῶν μίξειςιν
ἠττήθησαν καὶ παῖδας ἐτέκνωσαν, οἳ εἰσιν οἱ λεγόμενοι δαίμονες.*
- 4 *Καὶ προσέτι λοιπὸν τὸ ἀνθρώπειον γένος ἑαυτοῖς ἐδούλωσαν, τὰ
μὲν διὰ μαγικῶν γραφῶν, τὰ δὲ διὰ φόβων καὶ τιμωριῶν, ὧν ἐπέ-
φερον, τὰ δὲ διὰ διδαχῆς θυμάτων καὶ θυμιαμάτων καὶ σπονδῶν,
ῶν ἐνδεεῖς γεγόνασι μετὰ τὸ πάθεσιν ἐπιθυμιῶν δουλωθῆναι· καὶ
εἰς ἀνθρώπους φόνους, πολέμους, μοιχείας, ἀκολασίας καὶ πᾶσαν
5 κακίαν ἔσπειραν. Ὅθεν καὶ ποιηταὶ καὶ μυθολόγοι, ἀγνοοῦντες
τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν γεννηθέντας δαίμονας ταῦτα πρά-
ξαι εἰς ἄρρενας καὶ θηλείας καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, ἅπερ συνέγραψαν,
εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ὡς ἀπ' αὐτοῦ σπορᾶ γενομένους υἱοὺς
καὶ τῶν λεχθέντων ἐκείνου ἀδελφῶν καὶ τέκνων ὁμοίως τῶν ἀπ'
6 ἐκείνων, Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος, ἀνήνεγκαν. Ὀνόματι γὰρ
ἕκαστον ἑαυτῷ τῶν ἀγγέλων καὶ τοῖς τέκνοις ἔθετο, προσηγόρευ-
σαν.*
- 6,1 *Ὅνομα δὲ τῷ πάντων Πατρὶ θετόν, ἀγεννήτῳ ὄντι, οὐκ ἔστιν·
ᾧ γὰρ ἂν καὶ ὄνομά τι προσαγορευέται, πρεσβύτερον ἔχει τὸν θέμε-
2 νον τὸ ὄνομα. Τὸ δὲ πατὴρ καὶ θεὸς καὶ κτίστης καὶ κύριος καὶ δε-
σπότης οὐκ ὀνόματά ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τῶν εὐποιῶν καὶ τῶν ἔργων
προσρήσεις.*

14. Βλ. Α' Ἀπολογία 5.

15. Βλ. Α' Ἀπολογία 5. Ἀθηναγόρου, Πρεσβεΐα 26.

16. Δηλαδή ὁ Θεὸς εἶναι ἀνώνυμος ὡς ἀγέννητος καὶ ὑπερβατικός, τὰ δὲ ὀνόματα τὰ ὁποῖα τοῦ ἀποδίδομεν ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐνεργείας του.

5,1 Ἐὰν δὲ γεννηθῆ εἰς κάποιον ἢ σκέψις αὕτη, ὅτι ἐὰν κατὰ τὴν ὁμολογίαν μας εἶχομεν τὸν Θεὸν βοηθόν, δὲν θὰ ἐξουσιαζόμεθα καὶ δὲν θὰ ἐτιμωρούμεθα ἀπὸ ἀδίκους, θὰ διαλύσω καὶ 2 αὐτήν. Ὁ Θεός, δημιουργήσας ὅλον τὸν κόσμον, ὑποτάξας τὰ ἐπίγεια εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διακοσμήσας τὰ οὐράνια στοιχεῖα πρὸς αὔξησιν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς μεταβολὴν τῶν καιρῶν καὶ ὀρίσας τὸν θεῖον νόμον εἰς ταῦτα, πράγματα τὰ ὅποια φαίνεται ὅτι ἔκαμεν ἐπίσης διὰ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν μὲν πρόνοιαν διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν παρέδωσεν εἰς ἀγγέλους, τοὺς ὁποίους ἔταξε χάριν αὐτῶν.

3 Οἱ δὲ ἄγγελοι, παραβιάσαντες τὴν τάξιν ταύτην ἐνικήθησαν ἀπὸ μίξεις γυναικῶν καὶ ἐγέννησαν παιδιά, τὰ ὅποια εἶναι 4 οἱ λεγόμενοι δαίμονες¹⁴. Ἐπειτα δὲ ὑπεδούλωσαν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ μαγικῶν γραφῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ φόβων καὶ τιμωριῶν τὰς ὁποίας ἐπέβαλον, καὶ τέλος διὰ διδαχῆς περὶ θυσιῶν, θυμιαμάτων καὶ σπονδῶν, τὰς ὁποίας ἐχρειάζοντο, ἀφοῦ ὑπεδουλώθησαν εἰς πάθη ἐπιθυμιῶν καὶ ἔσπειραν εἰς ἀνθρώπους φόνους, πολέμους, μοιχείας, ἀκο- 5 λασίας καὶ πᾶσαν κακίαν. Ὅθεν ποιηταὶ καὶ μυθολόγοι, ἀγνοοῦντες ὅτι ταῦτα ἔπραξαν οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν γεννηθέντες δαίμονες εἰς ἄρρενας καὶ θηλείας, εἰς πόλεις καὶ ἔθνη, ὅσα ἔγραψαν, τὰ ἀνέφεραν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς δῆθεν διὰ σπορᾶς γεννηθέντας υἱοὺς ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ τοὺς λεγομένους ἀδελφοὺς ἐκείνου καὶ ὁμοίως ἀπὸ τὰ τέκνα ἐκεί- 6 νων, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος¹⁵. Διότι ἐκάλεσαν ἕκαστον μὲ ἰδιαιτέρον ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἕκαστος τῶν ἀγγέλων ἔθεσεν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὰ τέκνα του.

6,1 Δὲν ὑπάρχει δὲ καθωρισμένον ὄνομα εἰς τὸν Πατέρα τοῦ σύμπαντος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀγέννητος· διότι ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται κάποιον ὄνομα ἔχει πρεσβύτερον τὸν ὄνομα- 2 τοθέτην. Τὸ δὲ πατήρ καὶ θεὸς καὶ κτίστης καὶ κύριος καὶ δεσπότης δὲν εἶναι ὄνόματα, ἀλλὰ προσωνυμῖαι ἀπὸ τὰς εὐεργεσίας καὶ τὰ ἔργα¹⁶.

3 Ὁ δὲ Υἱὸς ἐκείνου, ὁ μόνος λεγόμενος κυρίως Υἱός, ὁ λόγος
 πρὸ τῶν ποιημάτων καὶ συνῶν καὶ γεννώμενος, ὅτε τὴν ἀρχὴν δι'
 αὐτοῦ πάντα ἔκτισε καὶ ἐκόσμησε, Χριστὸς μὲν κατὰ τὸ κεχρῖσθαι
 καὶ κοσμηῆσαι τὰ πάντα δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν λέγεται, ὄνομα καὶ αὐτὸ
 περιέχον ἄγνωστον σημασίαν, ὃν τρόπον καὶ τὸ θεὸς προσαγόρευ-
 4 σει τῶν ἀνθρώπων δόξα. Ἰησοῦς δὲ καὶ ἀνθρώπου καὶ σωτῆρος
 5 ὄνομα καὶ σημασίαν ἔχει. Καὶ γὰρ καὶ ἄνθρωπος, ὡς προέφημεν,
 γέγονε κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς βουλήν ἀποκηθεὶς ὑπὲρ
 τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ καταλύσει τῶν δαιμονίων·
 6 καὶ νῦν ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν γινομένων μαθεῖν δύνασθε. Δαιμονιολή-
 πτους γὰρ πολλοὺς κατὰ πάντα τὸν κόσμον καὶ ἐν τῇ ὑμετέρα πό-
 λει πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀνθρώπων, τῶν Χριστιανῶν, ἐπορκί-
 ζοντες κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ
 Ποντίου Πιλάτου, ὑπὸ τῶν ἄλλων πάντων ἐπορκιστῶν καὶ ἐπα-
 στῶν καὶ φαρμακευτῶν μὴ ἰαθέντας, ἰάσαντο καὶ ἔτι νῦν ἰῶνται,
 καταργοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες τοὺς κατέχοντας τοὺς ἀνθρώπους
 δαίμονας.

7,1 Ὅθεν καὶ ἐπιμένει ὁ Θεὸς τὴν σύγχυσιν καὶ κατάλυσιν τοῦ
 παντὸς κόσμου μὴ ποιῆσαι, ἵνα καὶ οἱ φαῦλοι ἄγγελοι καὶ δαίμονες
 καὶ ἄνθρωπο μηκέτι ᾧσι, διὰ τὸ σπέρμα τῶν Χριστιανῶν, ὃ γινώ-
 2 σκει ἐν τῇ φύσει ὅτι αἰτιὸν ἐστίν. Ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οὐδὲ
 ὑμῖν ταῦτα ἔτι ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τῶν φαύλων δαιμόνων
 δυνατὸν ἦν, ἀλλὰ τὸ πῦρ τὸ τῆς κρίσεως κατελθὸν ἀνέδην πάντα
 διέκρινεν, ὡς καὶ πρότερον ὁ κατακλυσμὸς μηδένα λιπῶν ἀλλ' ἢ
 τὸν μόνον σὺν τοῖς ἰδίοις παρ' ἡμῖν καλούμενον Νῶε, παρ' ὑμῖν δὲ
 Δευκαλίωνα, ἐξ οὗ πάλιν οἱ τοσοῦτοι γεγόνασιν, ὧν οἱ μὲν φαῦλοι,
 οἱ δὲ σπουδαῖοι.

3 Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν ἐκπύρωσίν φαμεν γενήσεσθαι, ἀλλ'

17. Βλ. Α' Ἀπολογία 23. 46,5. Ἄλλ' ἂν ἢ Β' Ἀπολογία εἶναι αὐτοτελὲς ἔργον, ὅπως ἡμεῖς πιστεύομεν, καὶ ἀκέφαλον, τότε σχετικοὶ λόγοι θὰ περιελαμ-
 βάνοντο εἰς τὸ ἐκπεσὸν τμήμα αὐτῆς.

18. Χάριν τῆς χριστιανικῆς πίστεως συντηρεῖται ἡ κτίσις ὅλη.

3 Ὁ δὲ Υἱὸς ἐκείνου, ὁ μόνος λεγόμενος κυρίως Υἱός, ὁ Λό-
 γος, συνυπάρχων καὶ γεννηθεὶς πρὸ τῶν ποιημάτων, ὅταν εἰς
 τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἔκτισε καὶ ἐκόσμησε δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, λέ-
 γεται Χριστὸς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχρισε καὶ ἐκόσμησε δι' αὐτοῦ
 τὰ πάντα, ὄνομα τὸ ὁποῖον περιέχει καὶ αὐτὸ ἐρμηνεῖαν ἀγνώ-
 στου πράγματος, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ προσωνυμία Θεὸς δὲν
 εἶναι ὄνομα, ἀλλὰ ἔμφυτος εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων γνώμη
 4 περὶ πράγματος δυσεξηγήτου. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔχει ὄνομα καὶ
 5 σημασίαν ἀνθρώπου καὶ σωτῆρος. Διότι καὶ ἄνθρωπος ἐγινε,
 ὅπως εἶπομεν προηγουμένως¹⁷, γεννηθεὶς κατὰ τὴν βουλήν τοῦ
 Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπὲρ τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων καὶ πρὸς
 κατάλυσιν τῶν δαιμόνων· τοῦτο δύνασθε νὰ μάθετε ἐκ τῶν ἐνώ-
 6 πιόν σας γινομένων. Διότι τόσον εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅσον καὶ
 εἰς τὴν πόλιν σας πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἀνθρώπους, τοὺς
 Χριστιανούς, ἐξορκίζοντες πολλοὺς δαιμονιοπλήκτους μὲ τὸ
 ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πι-
 λάτου, ἂν καὶ μὴ θεραπευθέντας ὑπὸ ὄλων τῶν ἄλλων ἐξορκι-
 στῶν, γοήτων καὶ φαρμακευτῶν, ἐθεράπευσαν καὶ θεραπεύουν
 ἀκόμη καὶ τώρα, καταργοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες τοὺς κατέχον-
 τας τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς δαίμονας.

7,1 Ὅθεν ἐπιμένει ὁ Θεὸς νὰ μὴ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀνατρο-
 πὴν καὶ κατάλυσιν τοῦ κόσμου, ὅποτε δὲν θὰ ὑπῆρχον πλεον
 οὔτε φαῦλοι ἄγγελοι οὔτε δαίμονες οὔτε ἄνθρωποι, χάριν τοῦ
 γένους τῶν Χριστιανῶν, τὸ ὁποῖον γνωρίζει ὅτι εἶναι αἴτιον εἰς
 2 τὴν φύσιν¹⁸. Ἐπειδὴ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τοῦτο, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν
 οὔτε εἰς σᾶς νὰ κάμετε ἀκόμη ταῦτα καὶ νὰ ἐνεργῆσθε ὑπὸ τῶν
 φαύλων δαιμόνων, ἀλλὰ τὸ πῦρ τῆς κρίσεως κατελθὼν ἀφθόνως
 θὰ διέλυε τὰ πάντα, ὅπως καὶ παλαιότερον ὁ κατακλυσμὸς, ὁ
 ὁποῖος δὲν ἄφησε κανένα παρὰ μόνον τὸν καλούμενον εἰς ἡμᾶς
 Νῶε εἰς σᾶς δὲ Δευκαλίωνα μαζὶ μὲ τοὺς ἰδικούς του, ἀπὸ τὸν
 ὁποῖον πάλιν προῆλθον τόσον πολλοί, ἄλλοι μὲν φαῦλοι ἄλλοι
 δὲ ἀγαθοί.

3 Οὕτω πράγματι λέγομεν ἡμεῖς ὅτι θὰ γίνῃ ἡ ἐκπύρωσις,

οὐχ, ὡς οἱ Στωϊκοί, κατὰ τὸν τῆς εἰς ἄλληλα πάντων μεταβολῆς λόγον, ὃ ἔσχιστον ἐφάνη· ἀλλ' οὐδὲ καθ' εἰμαρμένην πράττειν τοὺς ἀνθρώπους ἢ πάσχειν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν προαίρεσιν ἕκαστον κατορθοῦν ἢ ἀμαρτάνειν, καὶ κατὰ τὴν τῶν φαύλων δαιμόνων ἐνέργειαν τοὺς σπουδαίους, οἷον Σωκράτην καὶ τοὺς ὁμοίους, διώκεσθαι καὶ ἐν δεσμοῖς εἶναι, Σαρδανάπαλον δὲ καὶ Ἐπίκουρον καὶ τοὺς ὁμοίους ἐν ἀφθονίᾳ καὶ δόξῃ δοκεῖν εὐδαιμονεῖν.

- 4 Ὅ μὴ νοήσαντες οἱ Στωϊκοὶ καθ' εἰμαρμένης ἀνάγκην πάντα
5 γενέσθαι ἀπεφάναντο. Ἀλλ' ὅτι αὐτεξούσιον τό τε τῶν ἀγγέλων γένος καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν ὁ Θεός, δικαίως ὑπὲρ ὧν ἂν πλημμελήσωσι τὴν τιμωρίαν ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κομίσονται.
6 Γεννητοῦ δὲ παντὸς ἤδε ἡ φύσις, κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν ἦν ἐπαινετὸν οὐδὲν αὐτῶν, εἰ οὐκ ἦν ἐπ' ἀμφοτέρα τρέ-
7 πεσθαι καὶ δύναμιν εἶχε. Δεικνύουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ πανταχοῦ κατὰ λόγον τὸν ὀρθὸν νομοθετήσαντες καὶ φιλοσοφήσαντες ἄνθρωποι
8 ἐκ τοῦ ὑπαγορεύειν τάδε μὲν πράττειν, τῶνδε δὲ ἀπέχεσθαι. Καὶ οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι ἐν τῷ περὶ ἠθῶν λόγῳ τὰ αὐτὰ τιμῶσι καρτε-
9 ρῶς, ὡς δηλοῦσθαι ἐν τῷ περὶ ἀρχῶν καὶ ἀσωμάτων λόγῳ οὐκ εὐοδοῦν αὐτούς. Εἴτε γὰρ καθ' εἰμαρμένην φήσουσι τὰ γινόμενα πρὸς ἀνθρώπων γίνεσθαι, ἢ μηδὲν εἶναι Θεὸν παρατρεπόμενα καὶ ἀλλοιούμενα καὶ ἀναλυόμενα εἰς τὰ αὐτὰ ἀεὶ φθαρτῶν δὲ μόνων φανήσονται κατάληψιν ἐσχηκένας, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν διὰ τε τῶν μερῶν καὶ διὰ τοῦ ὄλου ἐν πάσῃ κακίᾳ γινόμενον, μηδὲν εἶναι κακίαν μηδ' ἀρετὴν· ὅπερ καὶ παρα πᾶσαν σῶφρονα ἔννοιαν καὶ λόγον καὶ νοῦν ἐστι.

22 δὲ μετὰ φθαρτῶν προστίθ. Χ

-
19. Κατὰ τὴν στωϊκὴν διδασκαλίαν, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ρίζαν τῆς εἰς τὸν Ἡράκλειτον, ὁ κόσμος προέρχεται καὶ καταστρέφεται ἀπὸ τοῦ πῦρ· δι' ἀραιώσεως τοῦ πυρὸς καταστρέφεται, διὰ πυκνώσεως δημιουργεῖται. Ἡ καταστροφή λέγεται ἐκπύρωσις, μετ' αὐτὴν δὲ θὰ δημιουργηθῇ ὁ κόσμος ἐκ νέου ὅπως ἦτο προηγουμένως.

ἀλλ' ὄχι ὅπως οἱ Στωϊκοί, κατὰ τὸν νόμον περὶ μεταβολῆς τῶν πάντων εἰς ἄλληλα¹⁹, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον φαίνεται ἄτοπον. Ἄλλ' ἐπίσης δὲν λέγομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι πράττουν καὶ πάσχουν τὰ γινόμενα κατὰ εἰμαρμένην, ἀλλ' ὅτι ἕκαστος κατορθώνει ἢ ἀμαρτάνει κατὰ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ καὶ ὅτι οἱ ἀγαθοί, ὅπως ὁ Σωκράτης καὶ οἱ ὅμοιοι, διώκονται καὶ ὀδηγοῦνται εἰς δεσμὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν φαύλων δαιμόνων, ἐνῶ ὁ Σαρδανάπαλος καὶ ὁ Ἐπίκουρος καὶ οἱ ὅμοιοι φαίνεται ὅτι εὐδαιμονοῦν ζῶντες μὲ ἄνεσιν καὶ δόξαν.

4 Τοῦτο μὴ ἐννοήσαντες οἱ Στωϊκοί διεκήρυξαν ὅτι τὰ πάντα
5 γίνονται κατὰ τὴν ἀνάγκην τῆς εἰμαρμένης. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ
Θεὸς ἐν ἀρχῇ ἐπλασεν αὐτεξούσιον καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν
ἀνθρώπων τὸ γένος, δικαίως θὰ ἀποκομίσουν τὴν τιμωρίαν εἰς
6 αἰώνιον πῦρ δι' ὅσα πλημμελήματα διέπραξαν. Πᾶν γεννητὸν
ἔχει τοῦτο τὸ φυσικὸν ἰδίωμα, τὸ νὰ εἶναι δεκτικὸν κακίας καὶ
ἀρετῆς· διότι κανὲν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὄντα δὲν θὰ ἦτο ἐπαινετὸν, ἐὰν
δὲν ἦτο καμωμένον καὶ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ στρέφεται πρὸς
7 ἀμφοτέρα. Δεικνύουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι παν-
ταχοῦ ἐνομοθέτησαν καὶ ἐφιλοσόφησαν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον,
μὲ τὸ νὰ ὑπαγορεύουν αὐτὰ μὲν νὰ πράττωμεν, ἐκεῖνα δὲ νὰ
8 ἀποφεύγωμεν. Καὶ οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν
ὑποστηρίζουν ἐπιμόνως τὰ ἴδια, καθ' ὅσον δὲν τοὺς ἦτο βολι-
κὸν νὰ δηλώσουν ταῦτα εἰς τὴν περὶ ἀρχῶν καὶ ἀσωμάτων ἐπι-
9 στήμην²⁰. Διότι, ἐὰν εἶπουν ὅτι τὰ γινόμενα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-
πους γίνονται κατὰ εἰμαρμένην, δέχονται ἢ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι
τίποτε πλησίον πραγμάτων μετατρεπομένων καὶ ἀλλοιουμένων
καὶ διαλυομένων πάντοτε εἰς τὰ αὐτά, θὰ φανοῦν δὲ ὅτι μόνον
τῶν φθαρτῶν ἔχουν κατανόησιν, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τῶν
μερῶν καὶ διὰ τοῦ ὄλου κατανατᾶ εἰς πᾶσαν κακίαν, ἢ ὅτι κακία
καὶ ἀρετὴ δὲν εἶναι τίποτε· τὸ ὁποῖον εἶναι ἔξω ἀπὸ πᾶσαν
σώφρονα ἔννοιαν καὶ λόγον καὶ νοῦν.

20. Εἰς τὴν θεολογίαν τῶν (τὸν λόγον περὶ ἀρχῶν καὶ ἀσωμάτων) οἱ Στωϊκοὶ ἐδίδασκον ὅτι τὰ πάντα γίνονται καθ' εἰμαρμένην, εἰς δὲ τὴν ἠθικὴν ἐδέχοντο ἐλευθερίαν ἐκλογῆς ἀγαθοῦ ἢ πονηροῦ.

8,1 Καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν δὲ δογμάτων, ἐπειδὴ κἂν τὸν ἠθικὸν λόγον κόσμιοι γεγόνασιν, ὡς καὶ ἔν τισιν οἱ ποιηταί, διὰ τὸ ἐμφυτον παντὶ γένει ἀνθρώπων σπέρμα τοῦ λόγου, μεμισῆσθαι καὶ πεφονεῦσθαι οἶδαμεν· Ἡράκλειτον μὲν, ὡς προέφημεν, καὶ Μουσώνιον δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ ἄλλους οἶδαμεν. Ὡς γὰρ ἐσημάναμεν, πάντας τοὺς κἂν ὁπῶσδήποτε κατὰ λόγον βιοῦν σπουδάζοντας καὶ κακίαν φεύγειν μισεῖσθαι ἀεὶ ἐνήργησαν οἱ δαίμονες. Οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, εἰ τοὺς οὐ κατὰ σπερματικοῦ λόγου μέρος, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ παντὸς λόγου, ὃ ἐστὶ Χριστοῦ, γνῶσιν καὶ θεωρίαν πολὺ μᾶλλον μισεῖσθαι οἱ δαίμονες ἐλεγχόμενοι ἐνεργοῦσιν· οἱ τὴν ἀξίαν κόλασιν καὶ τιμωρίαν κομίσονται ἐν αἰωνίῳ πυρὶ ἐγκλεισθέντες.

2 Εἰ γὰρ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἤδη διὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠττῶνται, δεῖγμά ἐστι τῆς καὶ μελλούσης αὐτοῖς καὶ τοῖς λατρεύουσιν αὐτοῖς ἐσομένης ἐν πυρὶ αἰωνίῳ κολάσεως. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ προφηταὶ πάντες προεκήρυξαν γενήσεσθαι, καὶ Ἰησοῦς ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος ἐδίδαξε.

9,1 Ἴνα δὲ μὴ τις εἶπη τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν νιμιζομένων φιλοσόφων, ὅτι κόμποι καὶ φόβητρά ἐστι τὰ λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν ὅτι κολάζονται ἐν αἰωνίῳ πυρὶ οἱ ἄδικοι, καὶ διὰ φόβον ἀλλ' οὐ διὰ τὸ καλὸν εἶναι καὶ ἀρεστὸν ἐναρέτως βιοῦν τοὺς ἀνθρώπους ἀξιοῦμεν, βραχυεπῶς πρὸς τοῦτο ἀποκρινοῦμαι, ὅτι, εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, οὔτε ἐστὶ Θεός, ἢ, εἰ ἐστὶν, οὐ μέλει αὐτῷ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ἀρετὴ οὐδὲ κακία, καί, ὡς προέφημεν, ἀδίκως τιμωροῦσιν οἱ νομοθέται τοὺς παραβαίνοντας τὰ διατεταγμένα καλά. Ἄλλ' ἐπεὶ οὐκ ἄδικοι ἐκεῖνοι καὶ ὁ αὐτῶν Πατήρ, τὰ αὐτὰ αὐτῷ πράττειν διὰ τοῦ λόγου διδάσκων, οἱ τούτοις συντιθέμενοι οὐκ ἄδικοι.

21. Σπέρμα τοῦ Λόγου εἶναι τὸ ἀπόσπασμα τῆς δυνάμεως τοῦ Λόγου, τὸ ὁποῖον ἐμφύτως ἐνεργεῖ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

22. Περί τούτου ἐλέγετο προφανῶς εἰς τὸ ἐκπεσὼν μέρος τῆς ἀπολογίας. Βλ. καὶ Α' Ἀπολογία 46,3.

8,1 Γνωρίζομεν δὲ ὅτι καὶ οἱ ὑποστηρικταὶ τῶν στωϊκῶν δο-
 γμάτων, ἐπειδὴ τουλάχιστον εἰς τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν εἶναι
 σοβαροί, ὅπως εἰς μερικὰ σημεῖα καὶ οἱ ποιηταί, ἐξ αἰτίας τοῦ
 ἐμφύτου εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος σπέρματος τοῦ Λόγου²¹,
 ἔχουν μισηθῆ καὶ φονευθῆ· γνωρίζομεν ἄφ' ἐνὸς μὲν τὸν Ἡρά-
 κλειτον, ὅπως εἶπομεν προηγουμένως, ἄφ' ἐτέρου δὲ τὸν Μου-
 2 σώνιον εἰς τὴν ἐποχὴν μας καὶ ἄλλους²². Διότι, ὅπως ἐπεσημά-
 ναμεν, οἱ δαίμονες ἐνεργοῦν ὥστε ὅλοι οἱ ὀπωσδήποτε προσπα-
 θοῦντες νὰ ζοῦν συμφώνως μὲ τὸν Λόγον καὶ νὰ ἀποφεύγουν
 3 τὴν κακίαν νὰ μισοῦνται πάντοτε. Δὲν εἶναι δὲ καθόλου θαυμα-
 στόν, ἐὰν οἱ δαίμονες, ἐλεγχόμενοι, ἐνεργοῦν ὥστε ἐκεῖνοι οἱ
 ὁποῖοι ζοῦν ὄχι κατὰ τὸ μόριον τοῦ σπερματικοῦ λόγου, ἀλλὰ
 κατὰ τὴν γνῶσιν καὶ θεωρίαν τοῦ συνόλου Λόγου, δηλαδὴ τοῦ
 Χριστοῦ, νὰ μισοῦνται πολὺ περισσότερον. Αὐτοὶ οἱ δαίμονες
 θὰ λάβουν ἀνταξίαν κόλασιν καὶ τιμωρίαν ἐγκλειόμενοι εἰς
 4 αἰώνιον πῦρ. Διότι, ἂν τώρα νικῶνται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους διὰ
 τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦτο εἶναι δεῖγμα τῆς μελ-
 λούσης κολάσεως ἢ ὁποία θὰ ἐπιβληθῆ εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς λά-
 5 τρεις αὐτῶν εἰς αἰώνιον πῦρ. Οὕτω πράγματι καὶ ὅλοι οἱ προφη-
 ται προεκήρυξαν ὅτι θὰ γίνῃ καὶ ὁ ἰδικός μας διδάσκαλος Ἰη-
 σοῦς ἐδίδαξεν.

9,1 Διὰ νὰ μὴ εἴπη δὲ κανεὶς ἀπὸ τοὺς θεωρουμένους φιλοσό-
 φους, ὅτι τὰ λεγόμενα ἀπὸ ἡμᾶς, ὅτι τιμωροῦνται εἰς αἰώνιον
 πῦρ εἶναι φλυαρίαι καὶ φόβητρα, καὶ ὅτι ζητοῦμεν νὰ ζοῦν οἱ
 ἄνθρωποι ἐναρέτως ἀπὸ φόβον, ἀλλ' ὄχι διότι τοῦτο εἶναι κα-
 λὸν καὶ ἀρεστόν, συντόμως θὰ ἀποκριθῶ εἰς τοῦτο, ὅτι, ἐὰν δὲν
 συμβαίῃ τοῦτο, οὔτε ὑπάρχει Θεός, ἢ, ἐὰν ὑπάρχη, δὲν ἐνδια-
 φέρεται διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἢ ἀρετὴ καὶ ἢ
 κακία, καὶ ὅπως εἶπομεν προηγουμένως, ἀδίκως τιμωροῦν οἱ
 νομοθέται τοὺς παραβαίνοντας τὰ συμφώνως μὲ τὰς διατάξεις
 2 καλά. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἄδικοι ἐκεῖνοι καὶ ὁ πατήρ των, δι-
 δάσκων νὰ πράττουν τὰ ἴδια μὲ αὐτόν, δὲν εἶναι ἄδικοι οἱ συμ-
 φωνοῦντες μὲ αὐτούς.

3 Ἐὰν δέ τις τοὺς διαφόρους νόμους τῶν ἀνθρώπων προβάλη-
ται, λέγων ὅτι παρ' οἷς μὲν ἀνθρώποις τάδε καλά, τὰ δὲ αἰσχρὰ νο-
4 μίζεται, ἀκούετω καὶ τῶν εἰς τοῦτο λεγομένων. Καὶ νόμους διατά-
ξασθαι τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ ὁμοίους τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους ἐπιστά-
μεθα, οἷς χαίρουσιν οἱ ὅμοιοι γενόμενοι ἄνθρωποι, καὶ ὀρθὸς λόγος
παρελθὼν οὐ πάσας δόξας οὐδὲ πάντα δόγματα ἀποδείκνυσιν,
ἀλλὰ τὰ μὲν φαῦλα, τὰ δὲ ἀγαθὰ· ὥστε μοι καὶ πρὸς τοὺς τοιούτους
5 τὰ αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια εἰρήσεται, καὶ λεχθήσεται διὰ πλειόνων, ἔαν
χρεία ᾗ. Τανῦν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀνέρχομαι..

**ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ**

10,1 Μεγαλειότερα μὲν οὖν πάσης ἀνθρωπείου διδασκαλίας φαί-
νεται τὰ ἡμέτερα, διὰ τὸ λογικὸν τὸ ὄλον τὸν φανέντα δι' ἡμᾶς Χρι-
2 στὸν γεγονέναι, καὶ σῶμα καὶ λόγον καὶ ψυχὴν. Ὅσα γὰρ καλῶς
ἀεὶ ἐφθέγγαντο καὶ εὖρον οἱ φιλοσοφήσαντες ἢ νομοθετήσαντες,
κατὰ λόγου μέρος δι' εὐρέσεως καὶ θεωρίας ἐστὶ πονηθέντα αὐ-
3 τοῖς. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντα τὸν λόγον ἐγνώρισαν, ὅς ἐστι Χριστός,
καὶ ἐναντία ἑαυτοῖς πολλάκις εἶπον.
4 Καὶ οἱ προγεγεννημένοι τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον
λόγω πειραθέντες τὰ πράγματα θεωρῆσαι καὶ ἐλέγξαι, ὡς ἀσεβεῖς
5 καὶ περίεργοι εἰς δικαστήρια ἤχθησαν. Ὁ πάντων δὲ αὐτῶν εὐτο-
νώτερος πρὸς τοῦτο γενόμενος Σωκράτης τὰ αὐτὰ ἡμῖν ἐνεκλήθη·
καὶ γὰρ ἔφασαν αὐτὸν καινὰ δαιμόνια εἰσφέρειν, καὶ οὐδὲς ἢ πόλις

17 πάντα τὸν λόγον X (βλ. 8,3) πάντα τὰ τοῦ λόγου E

23. Μέρος λόγου εἶναι ὁ σπερματικὸς λόγος, ὁ διεσπαρμένος εἰς τὰ μέρη τοῦ
σύμπαντος, πᾶς Λόγος εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστός, ὡς λέγεται κα-
τωτέρω.

- 3 Ἐὰν δὲ προβάλη κανεῖς τὴν διαφορὰν τῶν νόμων, λέγων ὅτι εἰς ἄλλους μὲν ἀνθρώπους ταῦτα θεωροῦνται καλὰ καὶ τὰ ἄλλα αἰσχροῦ, εἰς ἄλλους δὲ τὰ εἰς ἐκείνους αἰσχροῦ θεωροῦνται καλὰ καὶ τὰ καλὰ αἰσχροῦ, ἥς ἀκούσῃ καὶ τὰ λεγόμενα εἰς τοῦτο.
- 4 Γνωρίζομεν ὅτι οἱ πονηροὶ δαίμονες συνέταξαν καὶ νόμους συμφώνους πρὸς τὴν κακίαν των, μὲ τοὺς ὁποίους εὐχαριστοῦνται οἱ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἔγιναν ὅμοιοι πρὸς αὐτούς· ἀλλ' ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπείσερχόμενος ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ὅλαι αἱ δοξασίαι καὶ ὅλα τὰ δόγματα καλὰ, ἀλλὰ εἶναι ἄλλα μὲν φαῦλα, ἄλλα δὲ ἀγαθὰ· ὥστε καὶ πρὸς τοὺς τοιούτους θὰ λεχθοῦν τὰ ἴδια καὶ τὰ ὅμοια, καὶ μάλιστα εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν, ἐὰν
- 5 ὑπάρξῃ ἀνάγκη· τῶρα δὲ ἐπανέρχομαι εἰς τὸ προκείμενον.

**ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ**

- 10,1 Τὰ ἰδικά μας διδάγματα λοιπὸν φαίνονται μεγαλειότερα ἀπὸ πᾶσαν ἀνθρωπίνην διδασκαλίαν, διότι ὁ φανεὶς δι' ἡμᾶς Χριστὸς ἔγινεν ἐν συνόλῳ λογικός, καὶ σῶμα καὶ λόγος καὶ
- 2 ψυχή. Διότι ὅσα κατὰ καιροὺς διεκήρυξαν καλῶς καὶ εὔρον οἱ φιλόσοφοι καὶ νομοθέται, ἐφιλοτεχνήθησαν ἀπὸ αὐτοὺς δι' εὐρέσεως καὶ θεωρίας κατὰ μέρος τοῦ λόγου²³. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐγνώρισαν τὸν σύνολον Λόγον, δηλαδὴ τὸν Χριστόν, πολλάκις εἶπον καὶ ἐνάντια πρὸς ἑαυτούς.
- 4 Καὶ οἱ προγενέστεροι τοῦ Χριστοῦ, ἀποπειραθέντες νὰ θεωρήσουν καὶ ἐλέγξουν τὰ πράγματα διὰ τοῦ λόγου κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὠδηγήθησαν εἰς τὰ δικαστήρια ὡς ἀσεβεῖς καὶ πολυπράγμονες. Ὁ δὲ δεινότερος ὄλων αὐτῶν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο Σωκράτης κατηγορήθη διὰ τὰ αὐτὰ μὲ ἡμᾶς²⁴· διότι εἶπον ὅτι αὐτὸς εἰσήγαγε νέα δαιμόνια καὶ ὅτι δὲν παραδέχεται τοὺς θεοὺς

24. Πλάτωνος, Ἀπολογία 24B. Βλ. Α' Ἀπολογία 5,3.

6 νομίζει θεοὺς μὴ ἡγεῖσθαι αὐτόν. Ὁ δὲ δαίμονας μὲν τοὺς φαύλους
καὶ τοὺς πράξαντας ἃ ἔφασαν οἱ ποιηταί, ἐκβαλὼν τῆς πολιτείας
καὶ Ὅμηρον καὶ τοὺς ἄλλους ποιητάς, παραιτεῖσθαι τοὺς ἀνθρώ-
πους ἐδίδαξε, πρὸς Θεοῦ δὲ τοῦ ἄγνωστου αὐτοῖς διὰ λόγου
ζητήσεως ἐπίγνωσιν προὔτρεπετο, εἰπὼν· «τὸν δὲ Πατέρα καὶ
7 πεῖν ἀσφαλές». Ἄ ὁ ἡμέτερος Χριστὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως
8 ἔπραξε. Σωκράτει μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐπέισθη ὑπὲρ τούτου τοῦ δόγμα-
τος ἀποθνήσκειν· Χριστῷ δέ, τῷ καὶ ὑπὸ Σωκράτους ἀπὸ μέρους
γνωσθέντι (λόγος γὰρ ἦν καὶ ἔστιν ὁ ἐν παντὶ ὢν, καὶ διὰ τῶν
προφητῶν προειπῶν τὰ μέλλοντα γίνεσθαι καὶ δι' ἑαυτοῦ ὁμοιοπα-
θοῦς γενομένου καὶ διδάξαντος ταῦτα), οὐ φιλόσοφοι οὐδὲ φιλόλο-
γοι μόνον ἐπέισθησαν, ἀλλὰ καὶ χειροτέχνη καὶ παντελῶς ἰδιῶται,
καὶ δόξης καὶ φόβου καὶ θανάτου καταφρονήσαντες· ἐπειδὴ δύνα-
μὴς ἐστὶ τοῦ ἀρρήτου Πατρὸς καὶ οὐχὶ ἀνθρωπείου λόγου κατα-
σκευή.

11,1 Οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ ἐφονευόμεθα οὐδὲ δυνατώτεροι ἡμῶν ἦσαν οἱ
τε ἄδικοι ἄνθρωποι καὶ δαίμονες, εἰ μὴ πάντως παντὶ γεννωμένῳ
ἀνθρώπῳ καὶ θανεῖν ὠφείλετο· ὅθεν καὶ τὸ ὄφλημα ἀποδιδόντες
2 εὐχαριστοῦμεν. Καίτοι γε καὶ τὸ ξενοφώντειον ἐκεῖνο νῦν πρὸς τε
Κρήσκεντα καὶ τοὺς ὁμοίως αὐτῷ ἀφραίνοντας καλὸν καὶ εὐκαι-
3 ρον εἰπεῖν ἡγούμεθα. Τὸν Ἡρακλέα ἐπὶ τρίοδόν τινα ἔφη ὁ Ξενο-
φῶν βαδίζοντα εὐρεῖν τὴν τε ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, ἐν γυναικῶν
4 μορφαῖς φαινομένας. Καὶ τὴν μὲν κακίαν, ἀβρᾶ ἔσθῃτι καὶ ἐρωτο-
πεποιημένῳ καὶ ἀνθοῦντι ἐκ τῶν τοιούτων προσώπῳ, θελκτικὴν
τε εὐθὺς πρὸς τὰς ὄψεις οὔσαν, εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἡρακλέα ὅτι, ἦν
αὐτῇ ἔπεται, ἡδόμενόν τε καὶ κεκοσμημένον τῷ λαμπροτάτῳ καὶ
5 ὁμοίῳ τῷ περὶ αὐτὴν κόσμῳ δαιτήσῃν ἀεὶ ποιήσει'. Καὶ τὴν ἀρε-

25. Πλάτωνος, Πολιτεία 595.

26. Πλάτωνος, Τίμαιος 28c.

6 τούς όποιους δέχεται ή πόλις. Έκεϊνος δέ έδίδαξε τούς άνθρώ-
 πους νά έγκαταλείψουν τούς φαύλους δαίμονας και τούς πρά-
 ξαντας όσα είπον οί ποιηταί, άφού έξέβαλεν άπό τήν πολιτείαν
 και τόν Όμηρον και τούς άλλους ποιητάς²⁵, προέτρεπε δέ εις
 7 επίγνωσιν του άγνώστου εις αυτούς Θεού κατοπιν άναζητήσεως
 8 δια του λόγου, είπών· «τόν δέ Πατέρα και δημιουργόν του σύμ-
 παντος ούτε εύκολον νά εύρη κανεις είναι, ούτε άφού τόν εύρη
 7 είναι άσφαλές νά τόν περιγράψη εις όλους»²⁶. Ταυτα ο ιδικός
 8 μας Χριστός έπραξε δια της δυνάμεως αυτού. Εις τόν Σωκράτην
 βεβαίως κανεις δέν επείσθη ν' άποθάνη ύπέρ του δόγματος τού-
 του· εις τόν Χριστόν δέ, ο όποιος μερικώς έγνώσθη και ύπό του
 Σωκράτους (διότι ήτο και είναι Λόγος ο εύρισκόμενος εις τό
 π̄αν, και προειπών δια τών προφητών τα μέλλοντα νά συμβούν
 και δι' έαυτού, όταν έγινεν όμοιοπαθής με ήμ̄ας και έδίδαξε
 ταυτα), όχι μόνον φιλόσοφοι και φιλόλογοι επείσθησαν, αλλά
 και χειροτέχνοι και έντελώς άμαθεϊς άνθρωποι, καταφρονήσαν-
 τες δόξαν και φόβον και θάνατον· επειδή είναι δύναμις του άρ-
 ρήτου Πατρός και όχι κατασκευάσμα ανθρώπινου λόγου.

11,1 Δέν θα έφρονεούμεθα δέ καθόλου ούτε θα ήσαν δυνατώτεροι
 άπό ήμ̄ας οί άδικοι άνθρωποι και οί δαίμονες, εάν π̄ας γεννώμε-
 νος άνθρωπος δέν ήτο όπωσδήποτε ύποχρεωμένος νά άποθάνη·
 2 όθεν άποδίδοντες τό χρέος άποδίδομεν εύχαριστίας. Καίτοι βε-
 βαίως νομίζομεν ότι είναι καλόν και εύκαιρον νά είπωμεν εκεί-
 νο τό ξενοφώντειον πρός τόν Κρήσκεντα και τούς όμοίως με
 3 αυτόν άφρονας. Ό Ξενοφών είπεν ότι ο Έρακλής βαδίζων εις
 4 μίαν τρίοδον εύρε τήν άρετήν και τήν κακίαν, έμφανιζόμενας
 4 ύπό μορφήν γυναικῶν²⁷. Καί ή μέν κακία, με πολυτελές φόρεμα
 και πρόσωπον φτιασιδωμένον και άφρατον άπό τα σχετικά,
 θελκτική άμέσως εις τήν θεαν, είπε πρός τόν Έρακλέα ότι, αν
 τήν ακολουθήση, θα τόν κάμη νά ζήση πάντοτε εύχαριστημέ-
 νός και κοσμημένος με λαμπρότατα στολίδια και όμοια πρός τα
 5 ιδικά της. Καί ή άρετή με στεγνόν πρόσωπον και πενιχράν πε-

27. *Άπομνημονεύματα* 2,1,22.

τὴν ἐν αὐχμηρῷ μὲν τῷ προσώπῳ καὶ τῇ περιβολῇ οὕσαν εἶπειν·
 ‘ἀλλ’ ἦν μοι πείθη, οὐ κόσμῳ οὐδὲ κάλλει τῷ ρέοντι καὶ φθειρο-
 μένῳ ἑαυτὸν κοσμήσεις ἀλλὰ τοῖς αἰδίοις καὶ καλοῖς κόσμοις’.

6 Καὶ πάνθ’ ὄντινῶν πεπεῖσμεθα, φεύγοντα τὰ δοκοῦντα καλά,
 τὰ δὲ νομιζόμενα σκληρὰ καὶ ἄλογα μετερχόμενον, εὐδαιμονίαν ἐκ-
 7 δέχεσθαι. Ἡ γὰρ κακία, πρόβλημα ἑαυτῆς τῶν πράξεων τὰ προσ-
 όντα τῇ ἀρετῇ καὶ ὄντως ὄντα καλὰ διὰ μιμήσεως ἀφθάρτων πε-
 ριβαλλομένη (ἄφθαρτον γὰρ οὐδὲν ἔχει οὐδὲ ποιῆσαι δύναται), δου-
 λαγωγεῖ τοὺς χαμαιπετεῖς τῶν ἀνθρώπων, τὰ προσόντα αὐτῇ φαῦ-
 8 λα τῇ ἀρετῇ περιθεῖσα. Οἱ δὲ νενοηκότες τὰ προσόντα τῷ ὄντι
 καλὰ καὶ ἀφθαρτοὶ τῇ ἀρετῇ· ὁ καὶ περὶ Χριστιανῶν καὶ τῶν ἀπὸ
 τοῦ ἄθλου καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν τοιαῦτα πραξάντων, ὅποια
 ἔφασαν οἱ ποιηταὶ περὶ τῶν νομιζομένων θεῶν, ὑπολαβεῖν δεῖ
 πάντα νουνεχῆ, ἐκ τοῦ καὶ τοῦ φευκτοῦ καταφρονεῖν ἡμᾶς θανάτου
 λογισμὸν ἔλκοντα.

12,1 Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγώ, τοῖς Πλάτωνος χαίρων διδάγμασι, δια-
 βαλλομένους ἀκούων Χριστιανούς, ὁρῶν δὲ ἀφόβως πρὸς θάνατον
 καὶ πάντα τὰ ἄλλα νομιζόμενα φοβερὰ, ἐνενόουν ἀδύνατον εἶναι ἐν-
 2 κακία καὶ φιληδονία ὑπάρχειν αὐτούς. Τίς γὰρ φιλήδονος ἢ ἀκρα-
 τῆς καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν βορὰν ἀγαθὸν ἠγούμενος δύναίτο ἂν
 θάνατον ἀσπάζεσθαι, ὅπως τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν στερηθῆ, ἀλλ’ οὐκ
 ἐκ παντὸς ζῆν μὲν αἰεὶ τὴν ἐνθάδε βιοτὴν καὶ λανθάνει τοὺς ἄρχον-
 3 τας ἐπειρᾶτο, οὐχ ὅτι γε ἑαυτὸν κατήγγειλε φονευθησόμενον; Ἦδη
 καὶ τοῦτο ἐνήργησαν οἱ φαῦλοι δαίμονες διὰ τινῶν πονηρῶν ἀν-
 4 θρώπων πραχθῆναι· φονεύοντες γὰρ αὐτοὶ τινὰς ἐπὶ συκοφαντίᾳ τῇ
 εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς βασάνους εἴλκυσαν οἰκέτας τῶν ἡμετέρων ἢ παῖ-
 δας ἢ γυναῖκα, καὶ δι’ αἰκισμῶν φοβερῶν ἐξαναγκάζουσι κατεπιεῖν
 ταῦτα τὰ μυθολογούμενα, ἃ αὐτοὶ φανερώς πράττουσιν· ὧν ἐπειδὴ

28. Τοῦτο συνέβη εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ διωγμοῦ τῆς Λυῶνος ὀλίγον βραδύ-
 τερον. Ὁ Ἀθηναγόρας ὁμοίως δὲν τὸ εἶχεν ὑπ’ ὄψιν.

ριβολήν εἶπεν· ἀλλὰ ἂν πεισθῆς εἰς ἐμέ, δὲν θὰ κοσμήσης τὸν ἑαυτὸν σου μὲ κόσμον ἢ κάλλος ρέον καὶ φθειρόμενον, ἀλλὰ μὲ τὰ αἰώνια καὶ καλὰ στολίδια.

6 Εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ὅποιοσδήποτε ἀποφεύγει τὰ φαινόμενα καλὰ, ἐφαρμόζει δὲ τὰ νομιζόμενα σκληρὰ καὶ παράλογα,
7 ἀναμένει εὐδαιμονίαν. Διότι ἡ κακία, περιβαλλομένη ὡς προτείχισμα τῶν πράξεων τὰ πράγματι καλὰ προσόντα τῆς ἀρετῆς διὰ μιμήσεως ἀφθάρτων (διότι αὐτὴ δὲν ἔχει οὔτε δύναται νὰ πράξη κάτι ἄφθαρτον) ὑποδουλώνει τοὺς χαμερπεῖς τῶν ἀνθρώπων,
8 περιβάλλουσα μὲ τὰ φαῦλά της προσόντα τὴν ἀρετὴν. Οἱ δὲ κατανοήσαντες τὰ πράγματι καλὰ προσόντα, γίνονται ἄφθαρτοι ἀπὸ τὴν ἀρετὴν. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ ὑποθέσῃ πᾶς φρόνιμος καὶ περὶ τῶν Χριστιανῶν, τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἔπραξαν τοιαῦτα ἔργα, ὅποια εἶπον οἱ ποιηταὶ περὶ τῶν νομιζομένων θεῶν, ἀντλῶν ἐπιχείρημα ἐκ τοῦ ὅτι ἡμεῖς καταφρονοῦμεν καὶ τὸν ἀποφευκτὸν θάνατον.

12,1 Διότι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅταν ἤμην ἀκόμη ὀπαδὸς τῶν διδασκάλων τοῦ Πλάτωνος, ἀκούων νὰ διαβάλλωνται οἱ Χριστιανοί, βλέπων δὲ αὐτοὺς νὰ βαδίζουν ἄφοβοι πρὸς τὸν θάνατον καὶ πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα νομιζόμενα δεινὰ, ἀντελήφθην ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ζοῦν αὐτοὶ εἰς τὴν κακίαν καὶ τὴν φιληδονίαν. Πράγματι ποῖος ἄνθρωπος φιλήδονος ἢ ἀκρατῆς καὶ θεωρῶν ἀγαθὸν τὴν βορὰν ἀνθρωπίνων σαρκῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ προτιμᾷ τὸν θάνατον, διὰ νὰ στερηθῇ τὰ ἀγαθὰ του, καὶ δὲν θὰ προσεπάθει μὲ πάντα τρόπον νὰ ζῆ διαπαντὸς τὸν ἐδῶ βίον καὶ νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχόντων, ἀντὶ νὰ καταγγέλλῃ ἑαυτὸν διὰ νὰ
3 ἀποθάνῃ; Ἦδη ἐνήργησαν καὶ τοῦτο οἱ φαῦλοι δαίμονες νὰ
4 πραχθῇ διὰ μέσου μερικῶν πονηρῶν ἀνθρώπων· δηλαδή ὅταν φονεύουν αὐτοὶ μερικὸς λόγῳ τῆς εἰς βάρος μας συκοφαντίας, σύρουν ὑπηρέτας ἰδικούς μας²⁸, ἢ παιδία των ἢ γυναῖκάς των, καὶ διὰ φοβερᾶς κακοποιήσεως τοὺς ἐξαναγκάζουν νὰ ἐκτοξεύσουν ἐναντίον μας αὐτὰ τὰ παραμύθια, τὰ ὅποια αὐτοὶ πράττουν φανερά. Ἐπειδὴ δὲ κανὲν ἀπὸ αὐτὰ δὲν συμβαίνει μὲ ἡμᾶς,

οὐδὲν πρόσεστιν ἡμῖν, οὐ φροντίζομεν, Θεὸν τὸν ἀγέννητον καὶ ἄρρητον μάρτυρα ἔχοντες τῶν τε λογισμῶν καὶ τῶν πράξεων.

- 5 Τίνος γὰρ χάριν οὐχὶ καὶ ταῦτα δημοσίᾳ ὡμολογοῦμεν ἀγαθὰ καὶ φιλοσοφίαν θεῖαν αὐτὰ ἀπεδείκνυμεν, φάσκοντες Κρόνου μὲν μυστήρια τελεῖν ἐν τῷ ἀνδροφονεῖν, καὶ ἐν τῷ αἵματος ἐμπίπλασθαι, ὡς λέγεται, τὰ ἴσα τῷ παρ' ὑμῖν τιμωμένῳ εἰδώλῳ, ᾧ οὐ μόνον ἀλόγων ζώων αἵματα προσραίνεται ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπεια, διὰ τοῦ παρ' ὑμῖν ἐπισημοτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀνδρὸς τὴν πρόσχυσιν τοῦ τῶν φονευθέντων αἵματος ποιούμενοι, Διὸς μὲν καὶ τῶν ἄλλων θεῶν μιμηταὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἀνδροβατεῖν καὶ γυναιξὶν ἀδεῶς μίγνυσθαι, Ἐπικούρου δὲ καὶ τὰ τῶν ποιητῶν συγγράμματα
6 ἀπολογία φέροντες; Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα τὰ μαθήματα καὶ τοὺς ταῦτα πράξαντας καὶ μιμουμένους φεύγειν πείθομεν, ὡς καὶ νῦν διὰ τῶνδε τῶν λόγων ἠγωνίσμεθα, ποκίλως πολεμούμεθα· ἀλλ' οὐ φροντίζομεν, ἐπεὶ Θεὸν τῶν πάντων ἐπόπτην δίκαιον οἶδαμεν.
7 Εἴθε καὶ νῦν τις ἂν τραγικῇ φωνῇ ἀνεβόησεν ἐπὶ τι βῆμα ὑψηλὸν ἀναβάς· αἰδέσθητε, αἰδέσθητε ἃ φανερώς πράττετε εἰς ἀναιτίους ἀναφέροντες, καὶ τὰ προσόντα καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ὑμετέροις θεοῖς περιβάλλοντες τούτοις ὧν οὐδὲν οὐδ' ἐπὶ ποσὸν μετουσία ἐστί.
8 Μετάθεσθε, σωφρονίσθητε'.

- 13,1 Καὶ γὰρ ἐγώ, μαθὼν περίβλημα πονηρὸν εἰς ἀποστροφὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων περιτεθειμένον ὑπὸ τῶν φαύλων δαιμόνων τοῖς Χριστιανῶν θείοις διδάγμασι, καὶ ψευδολογουμένων ταῦτα καὶ τοῦ περιβλήματος, κατεγέλασα καὶ τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξης.
2 Χριστιανὸς εὐρεθῆναι καὶ εὐχόμενος καὶ παμμάχως ἀγωνιζόμενος ὁμολογῶ, οὐχ ὅτι ἀλλότρια ἐστί τὰ Πλάτωνος διδάγματα τῶν τοῦ

9 μὲν X δὲ E.

11 δὲ X μὲν E

29. Ἡ λατρεία τοῦ Κρόνου (Σατούρνου), ταυτιζομένου μετὰ τὸν Βάαλ, περιελάμβανε καὶ ἀνθρωποθυσίας, ἰδίως εἰς τὴν Καρχηδόνα.

ἀδιαφοροῦμεν, ἔχοντες μάρτυρα διὰ τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις μας τὸν Θεὸν τὸν ἀγέννητον καὶ ἄρρητον.

- 5 Πράγματι διὰ ποῖον λόγον δὲν θὰ ὠμολογοῦμεν καὶ αὐτὰ δημοσίᾳ ὡς ἀγαθὰ καὶ δὲν θὰ ἀπεδεικνύομεν ὅτι εἶναι θεία φιλοσοφία, λέγοντες ὅτι μὲ τὴν ἀνθρωποφονίαν τελοῦμεν μυστήρια τοῦ Κρόνου²⁹ καὶ ὅτι μὲ τὴν πόσιν αἵματος, ὅπως λέγεται³⁰, λαμβάνομεν τὰ ἴδια μὲ τὸ εἰς σᾶς τιμώμενον εἶδωλον, τὸ ὁποῖον ραντίζετε μὲ αἵματα ὄχι μόνον ἀλόγων ζώων ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπινα, ἐκτελοῦντες τὴν προσφορὰν τοῦ αἵματος τῶν φονευθέντων διὰ τοῦ ἐπισημοτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀνδρὸς τοῦ κύκλου σας· λέγοντες ἐπίσης ὅτι ἐπιβαίνομεν ἀνδρῶν καὶ συνευρισκόμεθα ἐλευθέρως μὲ γυναικᾶς μιμούμενοι τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεούς, φέροντες δὲ πρὸς ἀπολογίαὶν τὰ συγγράμματα τοῦ
- 6 Ἐπικούρου καὶ τῶν ποιητῶν; Ἐπειδὴ ὅμως πείθομεν καὶ τοὺς πράξαντας καὶ μιμουμένους τὰ παραδείγματα ταῦτα νὰ τὰ ἀποφεύγουν, καθὼς ἀγωνιζόμεθα καὶ τώρα μὲ τὴν παροῦσαν πραγματείαν, πολεμούμεθα ποικιλοτρόπως· ἀλλὰ δὲν ἀνησυχοῦμεν, διότι γνωρίζομεν ὅτι ὁ Θεός, ὁ ἐπόπτης τῶν πάντων, εἶναι δίκαιος. Εἴθε καὶ τώρα κάποιος μὲ τραγικὴν φωνὴν νὰ ἀνεβόα
- 7 ἀνεβασμένος εἰς βῆμα ὑψηλόν· ἔντροπή, ἔντροπή, ὅσα πράττετε σεῖς φανερὰ νὰ ἀποδίδετε εἰς ἀθώους καὶ νὰ ἐπιρρίπτετε τὰ ἐλαττώματα τὰ ἰδικά σας καὶ τῶν θεῶν σας εἰς ἐκείνους οἱ
- 8 ὁποῖοι δὲν μετέχουν αὐτῶν οὔτε κατ' ἐλάχιστον. Μετανοεῖτε σωφρονισθῆτε'.

- 13,1 Πράγματι ἐγώ, πληροφορηθεὶς ὅτι ὑπὸ τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἐπερρίπτετο πονηρὰ κατηγορία εἰς τὰ θεῖα διδάγματα τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐλέγοντο τὰ ψεύδη ταῦτα, πρὸς ἀποστροφὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, κατεγέλασα καὶ διὰ τὴν συκοφαντίαν
- 2 καὶ διὰ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν. Οὕτω ὑπεσχέθη νὰ εὐρεθῶ Χριστιανός, εὐχόμενος καὶ ἀγωνιζόμενος μὲ ὄλην τὴν δύναμιν· ὄχι διότι τὰ διδάγματα τοῦ Πλάτωνος εἶναι ξένα πρὸς τὰ τοῦ

30. Ἐπρόκειτο περὶ παρεξηγήσεως τῆς προτάσεως «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα μου».

Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντῃ ὁμοία, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλ-
 3 λων, Στωϊκῶν τε καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἐκαστος γάρ τις
 ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θεοῦ λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς
 ἐφθέγγετο· οἱ δὲ τάναντία ἑαυτοῖς ἐν κυριωτέροις εἰρηκότες οὐκ
 ἐπιστήμην τὴν ἀποπτον καὶ γνῶσιν τὴν ἀνέλεγκτον φαίνονται
 4 ἐσχηκέναι. Ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν Χρι-
 στιανῶν ἔστι· τὸν γὰρ ἀπὸ ἀγεννήτου καὶ ἀρρήτου Θεοῦ Λόγον
 μετὰ τὸν Θεὸν προσκυνοῦμεν καὶ ἀγαπῶμεν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς
 ἄνθρωπος γέγονεν, ὅπως καὶ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων συμμετο-
 5 χος γενόμενος καὶ ἴασιν ποιήσεται. Οἱ γὰρ συγγραφεῖς πάντες διὰ
 τῆς ἐνούσης ἐμφύτου τοῦ λόγου σπορᾶς ἀμυδρῶς ἐδύναντο ὁρᾶν τὰ
 6 ὄντα. Ἐτερον γὰρ ἔστι σπέρμα τινὸς καὶ μίμημα κατὰ δύναμιν δο-
 θέν, καὶ ἕτερον αὐτὸ οὐ κατὰ χάριν τὴν ἀπ' ἐκείνου ἢ μετουσία καὶ
 μίμησις γίνεται..

15,1 [✓] Καὶ τοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ἔθνει, ἀσεβοῦς καὶ πλάνου Σιμωνιανοῦ
 διδάγματος κατεφρόνησα.

15,3 Οὐκ ἔστι δὲ ἡμῶν τὰ διδάγματα κατὰ κρίσιν σώφρονα αἰ-
 σχρά, ἀλλὰ πάσης μὲν φιλοσοφίας ἀνθρωπέου ὑπέρτερα· εἰδεμῆ,
 κᾶν σωταδείοις καὶ φιλαινιδείοις καὶ ἀρχεστρατείοις καὶ ἐπικου-
 ρείοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις ποιητικοῖς διδάγμασιν οὐχ
 ὁμοία, οἷς ἐντυγχάνειν πᾶσι, καὶ λεγομένοις καὶ γεγραμμένοις, συγ-
 κεχώρηται.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

14,1 Καὶ ὑμᾶς οὖν ἀξιοῦμεν ὑπογράψαντας τὸ ὑμῖν δοκοῦν προθεῖ-

19-26 15,1 καὶ 15,3 μετέθεσεν ἐνταῦθα X

31. Ὁ Σωτάδης ἦτο ἀλεξανδρινὸς ποιητὴς ἐπὶ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου, συν-
 θέτης σατιρικῶν ποιημάτων μὲ τολμηρὰς ἐκφράσεις. Ἡ Φιλαινὶς ἦτο αἰ-

Χριστοῦ, ἀλλὰ διότι δὲν εἶναι ἐντελῶς ὅμοια, ὅπως οὔτε τὰ τῶν
 3 ἄλλων, τῶν Στωϊκῶν, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων. Διότι
 ἕκαστος ἐξ αὐτῶν βλέπων ἐκ τοῦ σπερματικοῦ θείου λόγου ὅ,τι
 ἦτο συγγενές μὲ τὴν φύσιν του καλῶς ἀπεφάνθη· εἰπόντες δὲ
 πράγματα ἐνάντια πρὸς ἀλλήλους εἰς κυριώτατα σημεῖα, φαί-
 νονται ὅτι δὲν ἔχουν ἀποκτήσει οὐράνιον ἐπιστήμην καὶ γνῶσιν
 4 ἀναμφισβήτητον. Ὅσα λοιπὸν ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ ὅλους καλῶς,
 ἀνήκουν εἰς ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς· διότι προσκυνοῦμεν καὶ
 ἀγαπῶμεν μετὰ τὸν Θεὸν τὸν ἀπὸ τὸν ἀγέννητον καὶ ἄρρητον
 Θεὸν προερχόμενον Λόγον, ἐπειδὴ ἔγινεν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς,
 διὰ νὰ ἐπιτύχη ἴασιν, γενόμενος συμμετοχὸς τῶν παθῶν ἡμῶν.
 5 Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς ἠδύναντο νὰ βλέπουν τὰ ὄντα διὰ τῆς ἐνυ-
 6 παρχούσης ἐμφύτου σπορᾶς τοῦ Λόγου ἀμυδρῶς. Διότι ἄλλο εἶ-
 ναι τὸ σπέρμα καὶ τὸ μίμημα ἐνὸς πράγματος δοθὲν κατὰ δύνα-
 μιν, καὶ ἄλλο εἶναι αὐτὸ τοῦ ὁποίου ἢ μετοχὴ καὶ ἢ μίμησις γί-
 νεται κατὰ τὴν ἰδικὴν του χάριν.

15,1 Καὶ τοῦ εἰς τὸ ἰδικόν μου ἔθνος ἀσεβοῦς καὶ πλάνου σιμω-
 νιανοῦ διδάγματος κατεφρόνησα.

15,3 Δὲν εἶναι δὲ τὰ ἰδικά μας διδάγματα αἰσχρὰ κατὰ τὴν
 σώφρονα κρίσιν, ἀλλὰ ἀνώτερα πάσης ἀνθρωπίνης φιλοσοφίας·
 ἂν ὄχι, τουλάχιστον δὲν εἶναι ὅμοια μὲ τὰ σωτάδαια, τὰ φιλαι-
 νίδεια, τὰ ἀρχεστράτεια³¹, τὰ ἐπικούρεια καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα
 ποιητικὰ διδάγματα, τὰ ὅποια ἐπιτρέπεται εἰς ὅλους νὰ παρακο-
 λουθοῦν καὶ λεγόμενα καὶ γεγραμμένα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

14,1 Ζητοῦμεν λοιπὸν ἀπὸ σαῶς, ἐὰν εὐαρεστῆσθε, νὰ ἐκρίνετε τὸ

σχογράφος ἐκ Λευκαδεῖας. Ὁ Ἀρχέστρατος, σύγχρονος τοῦ Ἀριστοτέ-
 λους, ἔγραψε γαστρονομικὸν ποίημα.

ναι τουτὶ τὸ βιβλίδιον, ὅπως καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ ἡμέτερα γνωσθῆ
 καὶ δύνωνται τῆς ψευδοδοξίας καὶ ἀγνοίας τῶν καλῶν ἀπαλλαγῆ-
 ναι, οἱ παρὰ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν ὑπεύθυνοι ταῖς τιμωρίαις γίνονται·
 2 εἰς τὸ γνωσθῆναι τοῖς ἀνθρώποις ταῦτα, διὰ τὸ ἐν τῇ φύσει τῇ τῶν
 ἀνθρώπων εἶναι τὸ γνωριστικὸν καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, καὶ διὰ τὸ
 ἡμῶν, οὐδὲ οὐκ ἐπίστανται τοιαῦτα ὅποια λέγουσιν αἰσχροῦ πράττειν,
 καταψηφίζεσθαι, καὶ διὰ τὸ χαίρειν τοιαῦτα πράξασι θεοῖς καὶ ἔτι
 νῦν ἀπαιτοῦσι παρὰ ἀνθρώπων τὰ ὅμοια, ἐκ τοῦ καὶ ἡμῖν, ὡς
 τοιαῦτα πράττουσι, θάνατον ἢ δεσμῶ ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον προστιμᾶν
 ἑαυτοὺς κατακρίνουσιν, ὡς μὴ δέεσθαι ἄλλων δικαστῶν.

- 15,2 Ἐὰν δὲ ὑμεῖς τοῦτο προγράψητε, ἡμεῖς τοῖς πᾶσι φανερόν
 ποιήσαιμεν, ἵνα εἰ δύναιτο μεταθῶνται· τούτου γε μόνου χάριν
 4 τούσδε τοὺς λόγους συνετάξαμεν. Καὶ παυσόμεθα λοιπόν, ὅσον ἐφ'
 ἡμῖν ἦν πράξαντες καὶ προσεπευξάμενοι τῆς ἀληθείας καταξιωθῆ-
 ναι τοὺς πάντη πάντας ἀνθρώπους.
 5 Εἶη οὖν καὶ ὑμᾶς ἀξίως εὐσεβείας καὶ φιλοσοφίας τὰ δίκαια
 ὑπὲρ ἑαυτῶν κρῖναι.

10 κατακρίνουσιν X κατακρίνειν E

10 Μετὰ δικαστῶν προστίθ. καὶ τοῦ ... κατεφρόνησα Π ὅπερ μετέθεσεν ἀνωτέ-
 ρω X

13 μετὰ συνετάξαμεν προστίθ. οὐκ ἔστι δὲ ἡμῶν ...συγκεχώρηται Π, ὅπερ με-
 τέθεσεν ἀνωτέρω X (15,3)

μικρὸν τοῦτο βιβλίον³², μέ τήν ὑπογραφήν σας, οὕτως ὥστε νά γνωσθοῦν τὰ διδάγματα μας καί εἰς τοὺς ἄλλους, διὰ νά δυνηθοῦν νά ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τήν προκατάληψιν καὶ ἄγνοιαν τῶν καλῶν, οἱ ὅποιοι εὐρίσκουν τήν τιμωρίαν εἰς αὐτήν ταύτην τήν

2 ἐνοχὴν των. Οὕτω θὰ γνωσθοῦν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ταῦτα, ὅτι, ἐφ' ὅσον εἶναι εἰς τήν φύσιν τῶν ἀνθρώπων τὸ γνωριστικὸν καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, ἐφ' ὅσον καταδικάζουν ἡμᾶς ἐνῶ δὲν γνωρίζουν νά πράττωμεν τοιαῦτα αἰσχροῦ ὅποια λέγουν, καὶ ἐφ' ὅσον εὐχαριστοῦνται μέ τοὺς θεοὺς τοὺς τοιαῦτα πράξαντας καὶ τώρα ἀκόμη ἀπαιτοῦντας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους παρόμοια, μέ τὸ νά τιμωροῦν ἡμᾶς ὡς δῆθεν πράττοντας τοιαῦτα εἰς θάνατον ἢ δεσμὰ ἢ ἄλλο τοιοῦτο καταδικάζουν οἱ ἴδιοι ἑαυτούς, ὥστε νά μὴ χρειάζονται ἄλλους δικαστάς.

15,2 Ἐάν δὲ σεῖς ἐγκρίνετε τὸ κείμενον τοῦτο, ἡμεῖς θὰ τὸ γνωστοποιήσωμεν εἰς ὅλους, ὥστε, ἐάν εἶναι δυνατόν, νά μεταβάλουν στάσιν. Διότι δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν συνετάξαμεν τοὺς

4 λόγους τούτους. Καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θὰ παύσωμεν, ἀφοῦ ἐπράξαμεν τὸ κατὰ δύναμιν καὶ ηὐχθήθημεν νά καταξιωθοῦν τῆς ἀληθείας ὅλοι οἱ ἄνθρωποι παντοῦ.

5 Εἴθε λοιπὸν καὶ σεῖς νά κρίνετε μέ δικαιοσύνην, ὅπως ἀρμόζει εἰς τήν εὐσέβειαν καὶ τήν φιλοσοφίαν³³, πρὸς τὸ ἰδικόν σας συμφέρον.

32. Προφανῶς εἰς τήν παροῦσαν ἀπολογία ὁ Ἰουστίνος εἶχε συνάψει σχέδιον ἐγγράφου περιέχοντος ἐν συντομίᾳ τὰ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἠθους τῶν Χριστιανῶν. Τούτου τήν ἐγκρισιν καὶ ὑπογραφήν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ζητεῖ, ὥστε νά κυκλοφορηθῇ εὐρέως καὶ σταματήσουν οἱ διωγμοί. Βεβαίως ἡ τύχη αὐτοῦ ἀγνοεῖται.

33. Εὐσέβεια ὡς ἐκ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, φιλοσοφία ὡς ἐκ τοῦ Μ. Αὐρηλίου καὶ τοῦ Λουκίου, τῶν φιλοσόφων.

Λ Ο Γ Ο Σ

Π Ε Ρ Ι Α Ν Α Σ Τ Α Σ Ε Ω Σ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1 Ὁ μὲν τῆς ἀληθείας λόγος ἐστὶν ἐλεύθερός τε καὶ αὐτεξούσιος, ὑπὸ μηδεμίαν βάσανον ἐλέγχου θέλων πίπτειν μηδὲ τὴν παρὰ τοῖς ἀκούουσι δι' ἀποδείξεως ἐξέτασιν ὑπομένειν. Τὸ γὰρ εὐγενὲς αὐτοῦ καὶ πεποιθὸς αὐτῷ τῷ πέμψαντι πιστεῦεσθαι θέλει. Λόγος δὲ ἀληθείας ἀπὸ Θεοῦ πέμπεται. Διὸ καὶ τὸ ἐλεύθερον τὸ περὶ αὐτὸν οὐ φορτικόν· κατ' ἐξουσίαν γὰρ φερόμενος, εἰκότως οὐδὲ τὰς ἀποδείξεις τῶν λεγομένων ἀπαιτεῖσθαι θέλει, ὅτι μηδέ εἰσιν ἄλλαι πάρεξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός. Πᾶσα γὰρ ἀπόδειξις ἰσχυροτέρα καὶ πιστοτέρα τοῦ ἀποδεικνυμένου τυγχάνει, εἴγε τὸ πρότερον ἀπιστούμενον πρὶν ἢ τὴν ἀπόδειξιν ἐλθεῖν, ταύτης κομισθείσης, ἔτυχε πίστεως καὶ τοιοῦτον ἐφάνη, ὅποῖον ἐλέγετο· τῆς δὲ ἀληθείας ἰσχυρότερον οὐδὲν οὐδὲ πιστότερον· ὥστε ὁ περὶ ταύτης ἀπόδειξιν αἰτῶν ὁμοίός ἐστι τῷ τὰ φαινόμενα ταῖς αἰσθήσεσι λόγῳ θέλοντι ἀποδείκνυσθαι, διότι φαίνεται. Τῶν γὰρ διὰ τοῦ λόγου λαμβανομένων κριτήριόν ἐστὶν ἡ αἴσθησις, αὐτῆς δὲ κριτήριον οὐκ ἔστι πλὴν αὐτῆς.

Ὡσπερ οὖν τὰ διὰ τοῦ λόγου θηρώμενα ἀπάγοντες ἐπὶ τὴν αἴσθησιν ταύτη κρίνομεν ὅποιά ποτε ὄντα τυγχάνει, εἴτε ἀληθῆ εἴτε καὶ ψευδῆ, τὰ λεγόμενα, οὐκέτι δὲ ταύτην κρίνομεν πιστεύοντες αὐτῇ, οὕτω καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους καὶ κοσμικοὺς λόγους ἀναπέμπομεν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ ταύτη κρίνομεν, εἴτε φαῦλοι εἴτε καὶ μὴ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1 Ὁ μὲν λόγος τῆς ἀληθείας εἶναι ἐλεύθερος καὶ αὐτεξούσιος, μὴ δεχόμενος νὰ τεθῆ ὑπὸ τὴν ἐλεγκτικὴν βάσανον οὔτε νὰ ὑπομείνη τὴν ἀποδεικτικὴν ἐξέτασιν ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς. Διότι θέλει νὰ πιστωθῆ ἡ εὐγένεια καὶ ἡ πειστικότητα αὐτοῦ. Πέμπεται δὲ ἀπὸ τὸν Θεὸν ὁ λόγος τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σχετικὴ μὲ αὐτὸν ἐλευθερία δὲν εἶναι φορτικὴ· διότι φερόμενος ἐξουσιαστικῶς, εἶναι φυσικὸν ὅτι δὲν θέλει νὰ ζητοῦνται οὔτε αἱ ἀποδείξεις τῶν λεγομένων, καθ' ὅσον δὲν ὑπάρχουν ἄλλαι ἐκτὸς αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ἤτοι αὐτὸς οὗτος ὁ Θεός. Πράγματι πᾶσα ἀπόδειξις συμβαίνει νὰ εἶναι ἰσχυροτέρα καὶ πιστοτέρα τοῦ ἀποδεικνυομένου, ἐὰν τοῦτο, μὴ πιστευόμενον προηγουμένως, πρὶν ἔλθῃ ἡ ἀπόδειξις, ἔγινε πιστευτὸν ὅταν αὕτη προσεκομίσθη καὶ ἐφάνη τοιοῦτον ὅποῖον ἐλέγετο· τίποτε δὲ δὲν εἶναι ἰσχυρότερον τῆς ἀληθείας οὔτε πιστότερον· ὥστε ὁ ζητῶν ἀπόδειξιν περὶ ταύτης εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν θέλοντα νὰ ἀποδειχθοῦν μὲ τὸν λόγον τὰ φαινόμενα μὲ τὰς αἰσθήσεις, διότι φαίνονται. Πράγματι τῶν πραγμάτων τὰ ὅποια προσλαμβάνονται διὰ τοῦ λόγου κριτήριον εἶναι ἡ αἴσθησις, αὐτῆς δὲ κριτήριον δὲν ὑπάρχει πλὴν αὐτῆς.

Ὅπως λοιπόν, φέροντες τὰ διὰ τοῦ λόγου ἀποκτώμενα πράγματα εἰς τὴν αἴσθησιν, κρίνομεν μὲ αὐτὴν τί ἀκριβῶς συμβαίνει νὰ εἶναι τὰ λεγόμενα, εἴτε ἀληθῆ εἴτε ψευδῆ, δὲν κρίνομεν δὲ καθόλου ταύτην διότι ἐμπιστευόμεθα αὐτὴν, οὕτω καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους καὶ κοσμικοὺς συλλογισμοὺς ἀναπέμπομεν

τυγχάνουσιν ὄντες, τοὺς δὲ τῆς ἀληθείας οὐδενὶ κρίνομεν ἑτέρω πιστεύοντες αὐτῇ. Ἔστι δὲ ἀλήθεια ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων, ὃς ἔστι νοῦς τέλειος, οὐ γενόμενος Υἱὸς ὁ Λόγος ἦλθεν εἰς ἡμᾶς σὰρκα φορέσας, αὐτόν τε καὶ τὸν Πατέρα μηνῶν, διδοὺς ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ζωὴν αἰώνιον. Ἔστι δὲ οὗτος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ δεσπότης. Οὗτος τοίνυν αὐτός ἐστιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ὄλων ἀπάντων πίστις τε καὶ ἀπόδειξις. Διόπερ οἱ τούτῳ κατακολουθοῦντες καὶ γνόντες αὐτόν, τὴν εἰς αὐτόν πίστιν ὡς ἀπόδειξιν ἔχοντες, ἀναπαύονται ἐπ' αὐτῷ.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς ὁ ἀντικείμενος πολεμῶν οὐ παύεται, πολλαῖς δὲ καὶ ποικίλαις μεθόδοις πρὸς ἐπιβουλήν χρῆται, πρὸς μὲν τοὺς πεπιστευκότας, ἵνα τούτους τῆς πίστεως ἀπαγάγῃ, πρὸς δὲ τοὺς ἀπίστους ἔτι, ἵνα μὴ πιστεύσωσιν, ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκεῖ καὶ ἡμᾶς καθωπλισμένους τοῖς τῆς πίστεως λόγοις ἀτρώτοις οὖσιν ἀντιπολεμεῖν αὐτῷ διὰ τοὺς ἀσθενεῖς.

ΑΠΟΡΙΑΙ ΤΙΝΕΣ

- 2 Φασὶν οἱ τὰ χεῖρονα λέγοντες οὐκ εἶναι τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν· ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὴν φθειρομένην καὶ διὰ λεπτῶν λυομένην, ταύτην συναχθῆναι εἰς τὸ αὐτό. Πρὸς δὲ τὸ ἀδύνατον καὶ ἀσύμφορόν φασιν ὑπάρχειν τὴν ταύτης σωτηρίαν καὶ κακίζουσιν αὐτὴν τὰ ἐλαττώματα προφέροντες καὶ αὐτὴν μόνην τῶν ἀμαρτημάτων αἰτίαν ἀποφαίνονται· ὥστε, εἰ μέλλει, φασίν, σὰρξ ἀνίστασθαι, καὶ τὰ ἐλαττώματα συναναστήσεται. Καὶ σοφίσματα πλέκουσι τοιαῦτα. Εἰ ἡ σὰρξ ἀνίσταται, ἦτοι ὀλόκληρος ἀναστήσεται καὶ πάντα τὰ μόρια

1. Εἰς τὸν πρόλογον προβάλλεται ἡ ἀντίληψις ὅτι αἱ θεῖαι ἀλήθειαι εἶναι αὐταπόδεικτοι, ἀλλὰ μόνον διὰ τοὺς πιστοὺς· ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ ἀντίπαλος, ὁ ἀρ-

εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ μὲ αὐτὴν κρίνομεν, ἐὰν συμβαίῃ νὰ εἶναι φαῦλοι ἢ ὄχι, τοὺς δὲ λόγους τῆς ἀληθείας δὲν κρίνομεν βάσει κανενὸς ἄλλου διότι ἐμπιστευόμεθα εἰς αὐτήν. Εἶναι δὲ ἀλήθεια ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων, ὁ ὁποῖος εἶναι νοῦς τέλειος, τοῦ ὁποῖου γενόμενος Υἱὸς ὁ Λόγος ἦλθεν εἰς ἡμᾶς φορέσας σάρκα, ἀποκαλύπτων ἑαυτὸν καὶ τὸν Πατέρα, δίδων εἰς ἡμᾶς τὴν ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα αἰώνιον ζωὴν. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ δεσπότης. Οὗτος λοιπὸν εἶναι ὁ ἴδιος ἐπιβεβαίωσις καὶ ἀπόδειξις ἑαυτοῦ καὶ ὄλων τῶν πραγμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν καὶ γνωρίζοντες αὐτόν, ἔχοντες ὡς ἀπόδειξιν τὴν πίστιν εἰς αὐτόν, ἀναπαύονται ἐπ' αὐτοῦ¹.

Ἐπειδὴ δὲ δὲν παύει ὁ ἀντίπαλος νὰ πολεμῇ πολλούς, χρησιμοποιεῖ δὲ πολλὰς καὶ ποικίλας μεθόδους πρὸς ἐπιβουλήν, πρὸς μὲν τοὺς πιστούς, διὰ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν πίστιν, πρὸς δὲ τοὺς ἀπίστους ἀκόμη, διὰ νὰ μὴ πιστεύσουν, μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἡμεῖς, ὀπλισμένοι μὲ τοὺς λόγους τῆς πίστεως οἱ ὁποῖοι εἶναι ἄτρωτοι, νὰ ἀντιπολεμοῦμεν πρὸς αὐτὸν χάριν τῶν ἀσθενῶν.

ΜΕΡΙΚΑΙ ΑΠΟΡΙΑΙ

- 2 Λέγουν οἱ ὑποστηρίζοντες τὰ χειρότερα ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις τῆς σαρκός. Διότι εἶναι ἀδύνατον ἢ φθειρομένη καὶ διαλυομένη εἰς λεπτὰ μόρια σὰρξ νὰ ἀνασυγκροτηθῇ εἰς ἐνιαῖον σύνολον. Δίπλα δὲ εἰς τὸ ἀδύνατον λέγουν ὅτι εἶναι ἀσύμφορος ἢ σωτηρία ταύτης καὶ τὴν κακίζουσαν ἀναφέροντες τὰ ἐλαττώματα καὶ διακηρύσσουν αὐτὴν ὡς μόνην αἰτίαν τῶν ἀμαρτημάτων ὥστε, ἐὰν πρόκειται νὰ ἀναστηθῇ ἡ σὰρξ, λέγουν, θὰ συνανασταθοῦν καὶ τὰ ἐλαττώματα. Καὶ πλέκουν τοιαῦτα σοφίσματα.

χων τῆς πονηρίας, πολεμεῖ χρησιμοποιοῦν τοὺς κοσμικοὺς λόγους, ἀναγκάζεται νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτοὺς καὶ ὁ συγγραφεὺς.

ἔχουσα ἢ ἀτελής. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐλλιπῆ μέλλειν αὐτὴν ἀνίστασθαι, ἀδυναμίαν ἐμφαίνει τοῦ ἀνιστῶντος, εἰ τὰ μὲν ἡδυνήθη σῶσαι, τὰ δὲ οὐ· εἰ δὲ πάντα τὰ μέρη, καὶ τὰ μόρια ἔξει δηλονότι. Ταῦτα λέγειν ὑπάρχειν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν, πῶς οὐκ ἄτοπον, τοῦ Σωτῆρος εἰρηκότος, «οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ἔσονται ὡς ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ»· οἱ δὲ ἄγγελοι, φασίν, οὔτε σάρκα ἔχουσιν οὔτε ἐσθίουσιν οὔτε συνουσιάζονται. Ὡστε οὐδὲ σαρκικὴ ἀνάστασις γενήσεται.

Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τούτοις ὁμοία λέγοντες, πειρῶνται διαστρέφειν τοὺς ἀπὸ τῆς πίστεως. Εἰσὶ δὲ τινες οἱ λέγουσι καὶ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν πνευματικὸν μόνον παρεῖναι, μηκέτι δὲ ἐν σαρκί, φαντασίαν δὲ σαρκὸς παρεσχηκέναι, πειρῶμενοι καὶ αὐτοὶ ἀποστερεῖν τῆς ἐπαγγελίας τὴν σάρκα. Πρῶτον μὲν τὰ ὑπ' αὐτῶν δοκοῦντα ἄπορα φαίνεσθαι λύσωμεν, εἴθ' οὕτως ἐξῆς ἐπάξομεν τὸν ἀποδεικνύοντα λόγον περὶ τῆς σαρκός, ὡς ἔχει σωτηρίαν.

- 3 Φασὶ τοίνυν· εἰ ὁλόκληρον ἀναστήσεται τὸ σῶμα καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ πάντα ἔξει, ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ ἔργα τῶν μορίων ὑπάρξαι, μήτραν μὲν κυῖσκειν, σπερματίζειν δὲ μόριον ἀνδρός, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ὁμοίως. Ἔστω δὲ ἐφ' ἐνὸς οὗτος ὁ λόγος ἰστάμενος· τούτου γὰρ ἀποδεικνυμένου ψευδοῦς, οἰχήσεται πᾶς λόγος αὐτῶν. Τὸ μὲν οὖν τὰ μόρια ἐνεργοῦντα ταῦτα ἐνεργεῖν ἄπερ ἐνταῦθα φαίνεται δῆλον, τὸ δὲ κατ' ἀνάγκης αὐτὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐνεργεῖν οὐκ ἀναγκαῖον. Ἴνα δὲ σαφὲς ᾗ τὸ λεγόμενον, οὕτω σκοπήσομεν. Μήτρας ἐστὶν ἐνέργεια τὸ κυῖσκειν καὶ μορίου ἀνδρικοῦ τὸ σπερμαίνειν. Ὡσπερ δέ, εἰ ταῦτα μέλλει ἐνεργεῖν, ταύτας τὰς ἐνεργείας οὕτως οὐκ ἀναγκαῖον αὐτοῖς ἐστὶ τὴν ἀρχὴν ἐνεργεῖν. Ὁρῶμεν γοῦν πολλὰς γυναῖκας μὴ κυῖσκουσας, ὡς τὰς στείρας, καὶ μήτρας ἐχούσας, οὕτως

2. Ματθ. 22,30. Ποῖοι εἶναι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν δέχονται ἀνάστασιν σώματος προβάλλοντες τὸ χωρίον τοῦτο; Προφανῶς πρῶτα οἱ Γνωστικοί. Ἀλλ' ἴσως ἐχρησιμοποιοῦν τοῦτο καὶ οἱ ἐκτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ λόγιοι, βλ. 3 τέλος, καὶ ἰδίως 4 τέλος. Ἴσως ἐπίσης καὶ ὠρισμένοι ἰουδαῖζοντες.

3. Ἐδῶ βεβαίως ἐννοοῦνται οἱ Δοκηταί.

4. Καὶ Ἀθηναγόρας, *Περὶ ἀναστάσεως* 1, ἀρχίζει κατὰ παρόμοιον τρόπον.

Ἐὰν ἡ σὰρξ ἀνίσταται, ἢ ὀλόκληρος θὰ ἀναστηθῆ καὶ μὲ ὅλα τὰ μόρια ἢ ἀτελής. Ἄλλὰ τὸ νὰ ἀναστηθῆ αὕτη ἔλλιπής, φανερώ- νει ἀδυναμίαν τοῦ ἀνιστῶντος, ἀφοῦ ἄλλα μὲν ἠδυνήθη νὰ σώση, ἄλλα δὲ ὄχι· ἐὰν δὲ ἀναστηθῆ μὲ ὅλα τὰ μέρη, εἶναι φα- νερὸν ὅτι θὰ ἔχη καὶ τὰ γεννητικὰ μόρια. Τὸ νὰ λέγουν ὅτι ταῦ- τα ὑπάρχουν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν, πῶς δὲν εἶναι ἄτο- πον, ἀφοῦ ὁ Σωτῆρ εἶπεν, «οὔτε νυμφεύονται οὔτε ὑπανδρεύον- ται, ἀλλὰ θὰ εἶναι ὡσὰν ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανόν»²; Οἱ δὲ ἄγγε- λοι, λέγουν, οὔτε σάρκα ἔχουν οὔτε τρώγουν οὔτε συνουσιάζον- ται. Ὡστε οὔτε σαρκικὴ ἀνάστασις θὰ γίνῃ.

Ταῦτα λοιπὸν καὶ τὰ παρόμοια λέγοντες, προσπαθοῦν νὰ διαστρέφουν τοὺς ἀπὸ τὴν πίστιν. Ὑπάρχουν δὲ μερικοὶ οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς παρουσιάσθη μόνον πνευματικῶς, ἔφερε δὲ ὄχι σάρκα, ἀλλὰ φάντασμα σαρκός, προσπαθοῦντες καὶ αὐτοὶ νὰ ἀποστερήσουν τὴν σάρκα ἀπὸ τὴν θεϊαν ἐπαγγελίαν³. Πρῶτον μὲν θὰ λύσωμεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὑπ' αὐτῶν φαίνονται δυσχερῆ⁴, ἔπειτα θὰ προσθέσωμεν τὸν ἀποδει- κτικὸν λόγον περὶ τῆς σαρκός, ὅτι σώζεται καὶ αὕτη.

- 3 Λέγουν λοιπὸν· ἐὰν ἀναστῆ ὀλόκληρον τὸ σῶμα καὶ θὰ ἔχη ὅλα τὰ μόρια αὐτοῦ, εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ὑπάρξουν καὶ τὰ ἔργα τῶν μορίων, ἢ μὲν μήτρα νὰ κυοφορῆ, τὸ δὲ ὄργανον τοῦ ἀν- δρὸς νὰ σπερματίζη καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως. Ὁ λόγος οὗτος ἴστα- ται ἐπὶ ἐνὸς πράγματος· διότι ἂν τοῦτο ἀποδειχθῆ ψευδές, θὰ ἀπομακρυνθῆ ὅλη ἡ ἐπιχειρηματολογία των. Εἶναι φανερὸν ὅτι τὰ μόρια ἐνεργοῦντα θὰ ἐνεργοῦν ὅσα καὶ ἐδῶ, τὸ δὲ νὰ ἐνερ- γοῦν ταῦτα κατ' ἀρχὴν ἀναγκαστικῶς δὲν εἶναι ἀπαραίτητον. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ σαφές τὸ λεγόμενον, θὰ σκεφθῶμεν οὕτως. Τῆς μήτρας ἐνέργεια εἶναι νὰ κυοφορῆ καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ ὄργάνου τὸ νὰ σπερματίζη. Ὅπως δέ, ἐὰν πρόκειται ταῦτα νὰ ἐνεργοῦν, εἰς ταύτας τὰς ἐνεργείας θὰ προβαίνουν, οὕτω δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προβαίνουν κατ' ἀρχὴν εἰς ἐνεργείας. Βλέπομεν λοιπὸν πολ- λὰς γυναῖκας νὰ μὴ κυοφοροῦν, ὅπως αἱ στεῖραι, ἂν καὶ ἔχουν μήτρας· οὕτω τὸ νὰ ἔχη κάποια μήτραν δὲν ἀναγκάζει ἀμέσως

οὐκ εὐθέως τὸ μήτραν ἔχειν καὶ κυῖσκειν ἀναγκάζει. Ἄλλαι καὶ μὴ στεῖραι μὲν ἐξ ἀρχῆς, παρθενεύουσαι δέ, κατήργησαν τὴν συνουσίαν, ἔτεροι δὲ καὶ ἀπὸ χρόνου. Καὶ τοὺς ἄρσενας δὲ τοὺς μὲν ἀπ' ἀρχῆς παρθενεύοντας ὀρώμεν, τοὺς δὲ ἀπὸ χρόνου, ὥστε δι' αὐτῶν καταλύεσθαι τὸν δι' ἐπιθυμίας ἄνομον γάμον. Ἄλλὰ μὴν καὶ ζῶά τινα εὐρίσκομεν ἄτοκα, καίτοι μήτραν ἔχοντα, ὡς καὶ ἡμίονον, καὶ οἱ ἄρσενες δὲ οὐ γεννῶσιν ἡμίονοι, ὥστε καὶ δι' ἀνθρώπων καὶ διὰ ἀλόγων καταργουμένην συνουσίαν πρὶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὀρᾶσθαι.

Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ δι' ἄλλο τι ἐκ παρθένου ἐγέννηθη, ἀλλ' ἵνα καταργήσῃ γέννησιν ἐπιθυμίας ἀνόμοι καὶ δείξῃ τῷ ἄρχοντι καὶ δίχα συνουσίας ἀνθρωπίνης δυνατὴν εἶναι τῷ Θεῷ τὴν ἀνθρώπου πλάσιν. Καὶ γεννηθεὶς καὶ πολιτευσάμενος τὴν λοιπὴν τῆς σαρκὸς πολιτείαν, λέγω δὴ ἐν τροφαῖς καὶ ποτοῖς καὶ ἐνδύμασι, ταύτην δὲ τὴν διὰ συνουσίας μόνον οὐκ εἰργάσατο, ἀλλὰ τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας, ἃς μὲν ἀναγκαίως ὑπάρχειν κατεδέξατο, ἃς δὲ μὴ ἀναγκαίως οὐ προσήκατο. Τροφῆς μὲν γὰρ καὶ ποτοῦ καὶ ἐνδύματος ὑστερουμένη σὰρξ καὶ διαφθαρεῖ ἄν, συνουσίας δὲ στερουμένη ἀνόμου οὐδὲν ὅ,τι πάσχει κακόν. Ἄμα δὲ καὶ τὴν μέλλουσαν καταργεῖσθαι διὰ συνουσίας μίξιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι προεμήνυσεν, ὡς φησὶν· οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι καὶ γαμίσκονται, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος «οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ἔσονται ὡς ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ». Μὴ θαυμαζέτωσαν οὖν οἱ τῆς πίστεως ἐκτὸς εἰ τὴν ἀπὸ τοῦ νῦν καταργουμένην ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις σάρκα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι καταργήσει.

4 **Ναί,** φησὶν· εἰ οὖν ἡ σὰρξ ἀνίσταται, καὶ τοιαύτη ἀνίσταται, ὅποια κλιθήσεται· ὥστε εἰ μονόφθαλμος κλιθήσεται, μονόφθαλμος

1 εὐθέως X εὐθέως καὶ E

5 ἀνόμου X ἀνομον E

εἰς κυφορίαν. Ἔλλαι, χωρὶς νὰ εἶναι ἀξ ἀρχῆς στεῖραι, ἀλλὰ παρθένοι, κατήργησαν τὴν συνουσίαν, ἄλλαι δὲ τὴν κατήργησαν λόγῳ περασμένης ἡλικίας. Καὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν δὲ ἄλλους βλέπομεν νὰ παρθενεύουν ἐξ ἀρχῆς, ἄλλους δὲ λόγῳ περασμένης ἡλικίας, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ καταλύεται ὁ ἄνομος λόγῳ ἐπιθυμίας γάμος⁵. Ἐλλὰ βεβαίως εὐρίσκομεν ἄτοκα καὶ μερικὰ ζῶα, μολονότι ἔχουν μήτραν, ὅπως ἡ ἡμίονος· καὶ οἱ ἄρρενες δὲ ἡμίονοι δὲν γεννοῦν, ὥστε νὰ φαίνεται καὶ δι' ἀνθρώπων καὶ δι' ἀλόγων ὅτι ἡ συνουσία καταργεῖται πρὶν ἀπὸ τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐγεννήθη ἐκ Παρθένου διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν γέννησιν ἀνόμου ἐπιθυμίας καὶ δείξῃ εἰς τὸν ἄρχοντα ὅτι εἶναι δυνατὴ εἰς τὸν Θεὸν ἡ πλάσις ἀνθρώπου καὶ δίχως ἀνθρωπίνην συνουσίαν. Καὶ γεννηθεὶς καὶ διαβιώσας κατὰ τὴν λοιπὴν διαγωγὴν τῆς σαρκός, ἐννοῶ φυσικὰ κατὰ τὰς τροφάς, τὰ ποτά, τὰ ἐνδύματα, μόνον δὲ τὴν πρᾶξιν τῆς συνουσίας δὲν ἐνήργησεν, ἀλλὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, τὰς μὲν ἀναγκαίας κατεδέχθη, τὰς δὲ μὴ ἀναγκαίας δὲν ἐδέχθη. Διότι σὰρξ ἡ ὁποία στερεῖται τροφῆς καὶ ποτοῦ καὶ ἐνδύματος θὰ κατεστρέφετο ὅπωςδὴποτε, στερουμένη δὲ ἀνόμου συνουσίας δὲν πάσχει τίποτε κακόν. Συγχρόνως δὲ προεμήνυσεν ὅτι θὰ καταργήσῃ τὴν διὰ συνουσίας μῖξιν εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα, καθῶς λέγει· οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου νυμφεύονται καὶ ὑπανδρεύονται, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος «οὔτε νυμφεύονται οὔτε ὑπανδρεύονται, ἀλλὰ θὰ εἶναι ὡσὰν ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανόν»⁶. Ἔς μὴ θαυμάζουν λοιπὸν οἱ ἐκτὸς τῆς πίστεως εὐρισκόμενοι, ἐὰν τὴν ἀπὸ τώρα καταργουμένην εἰς τὰ ἔργα ταῦτα σάρκα καταργήσῃ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

4 Ναί, λέγει. Ἐὰν λοιπὸν ἡ σὰρξ ἀνίσταται, ἀνίσταται τοιαύτη, ὁποία θὰ κοιμηθῇ· ὥστε, ἐὰν κοιμηθῇ μονόφθαλμος, ἀνί-

5. Καὶ ἐδῶ παρατηρεῖται ἀσστηρότης εἰς τὰ γενετήσια ἦθη, ὅπως εἰς τὸν Ἰουστῖνον καὶ τὸν Ἀθηναγόραν.

άνίσταται, εἰ χωλός, χωλός, εἰ ἄλλο τι τοῦ σώματος ὑστεροῦν εἶη, τούτου καὶ ἐλάττων ὁ ἄνθρωπος ἀναστήσεται. Τετυφλωμένοι ὡς ἀληθῶς τὰ τῆς καρδίας ὄμματα. Οὐ γὰρ εἶδον ἐπὶ τῆς γῆς τυφλοὺς ἀναβλέποντας, χωλοὺς περιπατοῦντας τῷ ἐκείνου λόγῳ· ἃ πάντα ἐποίησεν ὁ Σωτὴρ, πρῶτον μὲν ἵνα πληρωθῆ τὸ ρηθὲν περὶ αὐτοῦ διὰ τῶν προφητῶν ὅτι «τυφλοὶ ἀναβλέπουσι καὶ κωφοὶ ἀκούουσιν» καὶ τὰ ἄλλα, ἔτι δὲ καὶ εἰς πίστιν τοῦ ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει ἡ σὰρξ ὀλόκληρος ἀναστήσεται. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς τὰς ἀσθενείας τῆς σαρκὸς ἰάσατο καὶ ὀλόκληρον ἐποίησε τὸ σῶμα, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦτο ποιήσει, ὥστε καὶ ἀκέραιον καὶ ὀλόκληρον ἀναστῆναι τὴν σάρκα. Τὰ μὲν οὖν παρ' αὐτῶν νομιζόμενα ἄπορα τοῦτον τὸν τρόπον λυθήσεται.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

5 Ἐτι δὲ καὶ τῶν λεγόντων μὴ ἀνίστασθαι τὴν σάρκα, οἱ μὲν ὡς ἀδύνατον ἀναστῆναι λέγουσιν, οἱ δὲ ὡς μὴ προσῆκον τῷ Θεῷ τὸ ἀνιστάνειν αὐτὴν διὰ τὸ εὐτελὲς καὶ εὐκαταφρόνητον αὐτῆς, οἱ δὲ ὅτι τὴν ἀρχὴν οὐδὲ ἐπαγγελίαν ἔχειν.

Πρῶτον μὲν οὖν μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς ἀδύνατον εἶναι λέγοντας τῷ Θεῷ τὸ ταύτην ἀναστῆσαι διεξελθεῖν, ὅτι ἀγνοοῦσιν αὐτοί, τῷ λόγῳ λέγοντες ἑαυτοὺς εἶναι πιστοὺς καὶ διὰ τῶν ἔργων ἀποδεικνύντες ἀπίστους ἑαυτοὺς καὶ τῶν ἀπίστων ἀπιστοτέρους. Τῶν γὰρ ἔθνῶν ἀπάντων ἐπὶ τὰ εἰδῶλα πεπιστευκότων καὶ πεπεισμένων ὅτι πάντα δυνατὰ τούτοις ἐστίν, ὡς καὶ Ὅμηρος ὁ ποιητὴς αὐτῶν φησι,

«θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται καὶ ρεῖα»,

12 λυθήσεται X (βλ. 2 τέλος) ἰαθήσεται E

6. Ματθ. 22,30.

7. Ματθ. 11,5.

8. Ἐννοεῖται προφητικὴ ἐπαγγελία.

9. Τὸ ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου 5 καὶ ἐξῆς τμήμα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ Ἀθηναγόρου *Περὶ ἀναστάσεως*, 3-9.

10. Ὀδύσσεια B 304.

σταται μονόφθαλμος, ἐὰν χωλός, χωλός, ἐὰν λείπη κάποιο ἄλλο μέρος τοῦ σώματος, κατ' αὐτὸ θὰ ἀναστηθῆ μειωμένος ὁ ἄνθρωπος. Τυφλωμένοι πράγματι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας! Διότι αὐτοὶ δὲν εἶδον ἐπὶ τῆς γῆς τυφλοὺς ἀναβλέποντας καὶ χωλοὺς περιπατοῦντας μὲ τὸν λόγον ἐκείνου· πράγματα τὰ ὅποια ὁ Σωτὴρ ἐνήργησεν ὅλα, πρῶτον μὲν διὰ νὰ πληρωθῆ τὸ λεχθὲν περὶ αὐτοῦ διὰ τῶν προφητῶν ὅτι «τυφλοὶ ἀναβλέπουν καὶ κωφοὶ ἀκούουν»⁷ καὶ τὰ ἄλλα, προσέτι δὲ καὶ εἰς πίστωσιν τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἡ σὰρξ θὰ ἀναστῆ ὀλόκληρος. Διότι, ἂν ἐθεράπευσεν ἐπὶ τῆς γῆς τὰς ἀσθενείας τῆς σαρκὸς καὶ κατέστησεν τὸ σῶμα ὀλόκληρον, πολὺ περισσότερον θὰ πράξη τοῦτο κατὰ τὴν ἀνάστασιν, ὥστε ἡ σὰρξ νὰ ἀναστηθῆ καὶ ἀκεραία καὶ ὀλόκληρος. Λοιπὸν αἱ μὲν προβαλλόμεναι ἀπὸ αὐτοὺς ἀπορίαι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ λυθοῦν.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

5 Ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ἀνίσταται ἡ σὰρξ, ἄλλοι μὲν λέγουν τοῦτο μὲ τὴν ιδέαν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναστηθῆ, ἄλλοι δὲ μὲ τὴν ιδέαν ὅτι δὲν ταιριάζει εἰς τὸν Θεὸν νὰ τὴν ἀνιστᾶ λόγῳ τῆς εὐτελείας καὶ τῆς μηδαμινότητος αὐτῆς, ἄλλοι δὲ ὅτι δὲν ὑπάρχει κατ' ἀρχὴν καμμία ἐπαγγελία⁸ περὶ τούτου⁹.

Νομίζω λοιπὸν πρέπον κατὰ πρῶτον νὰ ἐπεξέλθω πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν Θεὸν νὰ ἀναστήσῃ ταύτην, διότι αὐτοὶ ἀγνοοῦν ὅτι μὲ τὰ λόγια λέγουν ὅτι εἶναι πιστοὶ καὶ μὲ τὰ ἔργα ἀποδεικνύουν ἑαυτοὺς ἀπίστους καὶ ἀπιστοτέρους ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Διότι ἐνῶ ὅλα τὰ ἔθνη ἔχουν πιστεύσει καὶ πεισθῆ εἰς τὰ εἰδωλα, ὅτι ὅλα εἶναι εἰς αὐτὰ δυνατό, καθὼς καὶ ὁ Ὅμηρος ὁ ποιητὴς αὐτῶν λέγει,

«οἱ δὲ θεοὶ δύνανται τὰ πάντα καὶ μάλιστα εὐχερῶς»¹⁰,

ἀλλὰ καὶ τὸ «ρεῖα» προσέθηκεν, ὅπερ ἐστὶν εὐχερῶς, ἵνα τὴν μεγαλειότητα τῆς τῶν θεῶν δυνάμεως ἐμφάνῃ· πολὺ οὖν τούτων ἀπιστότεροι φαίνονται. Εἰ γὰρ τοῖς εἰδώλοις τὰ ἔθνη τοῖς θεοῖς αὐτῶν, οἳ «ὧτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἀκούουσιν, ὀφθαλμοὺς ἔχουσι καὶ οὐκ ὄψονταί», τὸ πάντα δύνασθαι πεπιστεύκασι δαιμονίοις οὗσι, καθὼς ἡ Γραφή λέγει, «ὅτι οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια», πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς, ἑορτὴν ἐξαίρετον καὶ ἀληθῆ πίστιν ἔχοντες, ὀφείλομεν τῷ Θεῷ ἡμῶν πιστεύειν, ἔχοντες τεκμήρια, καὶ πρῶτον μὲν τὴν τοῦ πρωτοπλάστου γένεσιν, ὅτι ἐκ γῆς ὑπὸ Θεοῦ γέγονεν (ἵκανόν γὰρ τοῦτο δεῖγμα τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως). Ἔτι δὲ καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐξ ἀλλήλων γένεσιν κατανοοῦσιν ἔστιν ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι μειζόνως, ὅτι ἐξ ἐλαχίστης ρανίδος ὑγροῦ τηλικούτον πλάσσεται ζῶον. Καίτοι γε εἰ ἐν ἐπαγγελίᾳ καὶ τοῦτο ἦν καὶ μὴ ἐφαίνετο γινόμενον, πολὺ τῶν ἄλλων ἦν ἀπιστότερον. Ἀλλὰ γὰρ πιστότερον αὐτὸ ποεῖ τὸ ἀποτέλεσμα.

Ἀλλὰ μὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἡμῖν ἔδειξεν ὁ Σωτὴρ ἀποτελέσματα, ἃ μετ' ὀλίγον ἐροῦμεν. Νῦν δὲ τὸ δυνατὴν εἶναι τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν ἐπιδεικνύομεν, συγγνώμην αἰτούμενοι παρὰ τῶν τῆς ἀληθείας τέκνων εἰ καὶ τῶν ἐξωθεν εἶναι δοκούντων καὶ κοσμικῶν λόγων ἀπτόμεθα· πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ἐξωθεν τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ αὐτὸς ὁ κόσμος· (ποίημα γάρ ἐστὶν αὐτοῦ)· δεύτερον ὅτι πρὸς ἀπίστους τούτους ποιούμεθα τοὺς λόγους. Εἰ γὰρ πρὸς πιστοὺς, ἀβταρκες ἦν ἀποκρίνεσθαι τὸ ὅτι πεπιστεύκαμεν· νυνὶ δὲ δι' ἀποδείξεων χωρεῖν ἀναγκαῖον. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ τὰ προειρημένα

11. Ψαλμ. 113,12-13.

12. Ψαλμ. 95,5.

13. Τὸ νὰ λεχθῆ, ὅτι ἀπὸ μικρὰν ρανίδα σπέρματος θὰ γεννηθῆ ἄνθρωπος ὠλοκληρωμένος, εἶναι περισσότερον ἀπίστευτον, ἐὰν τοῦτο δὲν φαίνεται γινόμενον, ἀπὸ τὸ νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Θεὸς θὰ πλάσῃ τὸν ἄνθρωπον.

προσέθεσε καὶ τὸ ρεῖα, τὸ ὁποῖον σημαίνει εὐχερῶς, διὰ νὰ τονίσῃ τὴν μεγαλειότητα τῆς δυνάμεως τῶν θεῶν, αὐτοὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπιστότεροι ἀπὸ ἐκείνους. Διότι, ἐὰν τὰ ἔθνη ἔχουν πιστεύσει εἰς τὰ εἰδῶλα, τοὺς θεοὺς αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι «ᾧτα ἔχουν καὶ δὲν ἀκούουν, ὀφθαλμοὺς ἔχουν καὶ δὲν βλέπουν»¹¹, ὅτι δύνανται τὰ πάντα, ἂν καὶ εἶναι δαιμόνια, καθὼς λέγει ἡ Γραφή, «ὅτι οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἶναι δαιμόνια»¹², πολὺ περισσότερο ἡμεῖς, ἔχοντες ἐξαίρετον σεβασμὸν καὶ ἀληθῆ πίστιν, ἀφείλομεν νὰ ἐμπιστευώμεθα εἰς τὸν Θεὸν ἡμῶν, διαθέτοντες τεκμήρια, καὶ πρῶτον τὴν γένεσιν τοῦ πρωτοπλάστου, ὅτι ἐγένεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ γῆς (εἶναι δὲ τοῦτο ἱκανοποιητικὸν δεῖγμα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ), προσέτι δὲ κατανοοῦντες εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν καὶ νὰ θαυμάσωμεν περισσότερο τὴν μετὰ ταῦτα γένεσιν ἀπὸ ἀλλήλους, καθ' ὅσον ἀπὸ ἐλαχίστην ρανίδα ὑγροῦ πλάσσεται τόσον μέγα ζῶον. Καὶ ὅμως, ἂν εἶχε προφητευθῆ καὶ τοῦτο, δὲν ἐφαίνετο δὲ πραγματοποιούμενον, θὰ ἦτο πολὺ ἀπιστότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα¹³. Ἀλλὰ βεβαίως τὸ ἀποτέλεσμα τὸ καθιστᾷ πιστότερον.

Ἀλλὰ βεβαίως περὶ τῆς ἀναστάσεως ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς ἀποτελέσματα ὁ Σωτὴρ, τὰ ὁποῖα θὰ εἴπωμεν μετ' ὀλίγον. Τώρα δὲ ἀποδεικνύομεν ὅτι ἡ ἀνάστασις τῆς σαρκὸς εἶναι δυνατὴ, ζητοῦντες συγγνώμην ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς ἀληθείας, ἐὰν χρησιμοποιῶμεν καὶ συλλογισμοὺς οἱ ὁποῖοι φαίνονται ἐξωτερικοὶ καὶ κοσμικοί· πρῶτον μὲν καθότι τίποτε δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν Θεόν, οὔτε αὐτὸς ὁ κόσμος (διότι εἶναι ποίημα αὐτοῦ), δεύτερον καθότι τὴν πραγματείαν ταύτην ἀπευθύνομεν πρὸς ἀπίστους. Ἐὰν τὴν ἀπηυθύναμεν πρὸς πιστοὺς, θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ ἀποκριθῶμεν τὸ ὅτι ἔχομεν πιστεύσει· τώρα ὅμως εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προχωρήσωμεν μὲ ἀποδείξεις. Βεβαίως εἶναι ἀρκετὰ καὶ τὰ προλεχθέντα τεκμήρια διὰ νὰ δείξουν ὅτι ἡ ἀνάστασις τῆς σαρκὸς εἶναι δυνατὴ· ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι πολὺ ἀπιστοὶ, θὰ προσαγάγωμεν πειστικώτερα ἐπιχειρήματα, ὄχι ἀπὸ τὴν πίστιν, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτήν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν, τῆς μητρὸς των, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς συλλογισμοὺς. Διότι

τεκμήρια πρὸς τὸ δυνατὴν εἶναι δεικνύειν τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν· ἀλλ' ἐπεὶ λίαν εἰσὶν ἄπιστοι, καὶ ἀναγκαστικώτερον ἐπάξομεν τὸν λόγον, οὐκ ἐκ τῆς πίστεως, ὅτι μὴ τυγχάνουσιν ὄντες αὐτῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπιστίας, τῆς μητρὸς αὐτῶν, λέγω δὴ τῶν κοσμικῶν λόγων. Εἰ γὰρ ἐκ τούτων ἐπιδεικνύομεν αὐτοῖς δυνατὴν εἶναι τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν, πολλῆς δῆπουθεν αἰσχύνῃς εἰσὶν ἄξιοι, εἰ μήτε τοῖς τῆς πίστεως μήτε τοῖς τοῦ κόσμου ἀκολουθεῖν δύνανται.

- 6 Φασὶ τοίνυν οἱ τοῦ κόσμου φυσικοὶ σοφοὶ λεγόμενοι τὸ πᾶν ὑπάρχειν, οἱ μὲν ὕλην καὶ Θεόν, ὡς Πλάτων, οἱ δὲ ἄτομα καὶ κενόν, ὡς Ἐπίκουρος, οἱ δὲ τὰ τέσσαρα, γῆν καὶ ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, ὥσπερ οἱ Στωϊκοὶ (ἄρκει γὰρ ἐπιμνησθῆναι τῶν ἐπικρατουσῶν μάλιστα δοξῶν)· καὶ ὁ μὲν Πλάτων φησὶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα ἐκ τῆς ὕλης γεγονέναι καὶ κατὰ πρόνοιαν αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἐπίκουρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀτόμων καὶ ἐκ τοῦ κενοῦ κατὰ ταυτόματόν τινα φορὰν τῆς ἐκ τῶν σωμάτων φυσικῆς κινήσεως, οἱ δὲ Στωϊκοὶ ἐκ τῶν τεσσάρων, διήκοντος δι' αὐτῶν τοῦ Θεοῦ. Τοιαύτης δὲ διαφωνίας αὐτῶν οὐσῆς, ἔστι τινὰ παρ' αὐτοῖς ὁμολογούμενα κοινὰ δόγματα πρὸς ἀπάντων· ἐν μὲν τὸ μήτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι, μήτε εἰς τὸ μὴ ὄν ἀναλύεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι καὶ τὸ τὰ στοιχεῖα ἀφθαρτα ὑπάρχειν, ἐξ ὧν ἡ ἐκάστου γένεσις ἐστίν.

Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, κατὰ πάντας αὐτοὺς φανήσεται δυνατὴ ἡ τῆς σαρκὸς ὑπάρχειν παλιγγενεσία. Εἴτε γὰρ κατὰ Πλάτωνα ἐστὶν ἡ ὕλη καὶ ὁ Θεός, ἀμφοτέρα ταῦτα ἀφθαρτα· καὶ ὁ μὲν Θεὸς ἐπέχει τόπον τεχνίτου, οἶον πλάστου, ἡ δὲ ὕλη ἐπέχει τόπον πηλοῦ ἢ κηροῦ ἢ τοιοῦτου τινός. Τὸ μὲν οὖν ἐκ τῆς ὕλης γινόμενον φθαρτὸν πλάσμα, ὁ ἀνδριάς ἢ εἰκῶν, ἡ δὲ ὕλη αὕτη ἀφθαρτος, οἶον πηλὸς ἢ κηρὸς ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον εἶδος ὕλης. Οὕτως ὁ πλάστης ἐκ τοῦ κηροῦ ἢ τοῦ πηλοῦ πλάσσει καὶ ζωοποιεῖ ζώου

14. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ὁμιλεῖ περὶ παρουσίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ στωϊκὸν σύστημα – πρᾶγμα βέβαιον ἄλλωστε –, ἐνῶ ὁ Ἰουστίνος εἰς τὸν Διάλογον 23 παρουσιάζει τὸν στωϊκὸν διδάσκαλόν του ὡς μὴ ἔχοντα θέσιν διὰ τὸν Θεόν εἰς τὴν διδασκαλίαν του.
15. Ὁ Ἰουστίνος, *Α' Ἀπολογία* 59, ἀποδέχεται τὴν ἀποψιν τοῦ Πλάτωνος περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ προὑπαρχούσης ὕλης. Ὁ συγ-

ἂν ἀποδείξωμεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ ἀνάστασις τῆς σαρκὸς εἶναι δυνατή, θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε ἄξιοι πολλῆς αἰσχύνης, ἐὰν δὲν δύνανται νὰ ἀκολουθήσουν οὔτε τῆς πίστεως οὔτε τοῦ κόσμου τοὺς συλλογισμούς.

6 Λέγουν λοιπὸν οἱ λεγόμενοι φυσικοὶ σοφοὶ τοῦ κόσμου διὰ τὸ σύμπαν, ἄλλοι μὲν ὅτι εἶναι ὕλη καὶ Θεός, ὅπως ὁ Πλάτων, ἄλλοι δὲ ἄτομα καὶ κενόν, ὅπως ὁ Ἐπίκουρος, ἄλλοι δὲ τέσσαρα, γῆ καὶ ὕδωρ, ἀνὴρ καὶ πῦρ, ὅπως οἱ Στωϊκοὶ (διότι ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν τὰς ἐπικρατούσας κατ' ἐξοχῆν δοξασίας)· καὶ ὁ μὲν Πλάτων λέγει ὅτι τὰ πάντα ἐγίναν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ὕλης κατὰ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἐπίκουρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὅτι ἐγίναν ἐκ τῶν ἀτόμων καὶ ἐκ τοῦ κενοῦ κατὰ μίαν αὐτόματον φορὰν τῆς φυσικῆς κινήσεως ἐκ τῶν σωμάτων, οἱ δὲ Στωϊκοὶ ἐκ τῶν τεσσάρων, διὰ μέσου τῶν ὁποίων διήκει ὁ Θεός¹⁴. Ἐνῶ δὲ ὑπάρχει τοιαύτη διαφωνία μεταξὺ αὐτῶν, ὑπάρχουν εἰς αὐτοὺς μερικὰ δόγματα κοινῶς παραδεκτὰ ἀπὸ ὅλους· ἐν ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ ὅτι οὔτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεται τὸ σύμπαν οὔτε εἰς τὸ μὴ ὄν διαλύεται καὶ καταστρέφεται καὶ τὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἡ γένεσις ἐκάστου αὐτῶν μένουν ἄφθαρτα.

Ἄφοῦ λοιπὸν οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, συμφώνως πρὸς ὅλους αὐτοὺς θὰ φανῆ ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναγέννησις τῆς σαρκὸς. Διότι ἐὰν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὑπάρχουν ἡ ὕλη καὶ ὁ Θεός, ἀμφοτέρωτα ταῦτα εἶναι ἄφθαρτα¹⁵· καὶ ὁ μὲν Θεός ἐπέχει τόπον τεχνίτου, ἥτοι πλάστου, ἡ δὲ ὕλη ἐπέχει τόπον πηλοῦ ἢ κηροῦ ἢ ἄλλου τοιούτου πράγματος. Τὸ μὲν λοιπὸν γινόμενον ἐκ τῆς ὕλης ὅπως ὁ ἀνδριάς ἢ ἡ εἰκών, εἶναι πρᾶγμα φθαρτόν, ἡ δὲ ὕλη, ὅπως ὁ πηλὸς ἢ ὁ κηρὸς ἢ ἄλλο τοιούτον εἶδος ὕλης, εἶναι ἄφθαρτος. Οὕτως ὁ πλάστης πλάσσει ἐκ τοῦ κηροῦ ἢ τοῦ πηλοῦ καὶ ζωοποιεῖ μορφήν ζώου. Πάλιν, ἐὰν διαλυθῇ τὸ πλάσμα, δὲν εἶναι ἀδύνατον εἰς αὐτόν, ἀναπλάσσωσιν καὶ ἀνανεώσων

γραφεὺς τοῦ παρόντος κειμένου ἀναφέρει τὴν πλατωνικὴν ἀποψιν χωρὶς νὰ δηλώνῃ ἂν τὴν δέχεται ἢ ὄχι.

μορφήν. Πάλιν ἔαν διαλυθῆ τὸ πλάσμα, οὐκ ἀδύνατον αὐτῷ ἔστι, τὴν αὐτὴν ὕλην ἀναφύραντι καὶ καινοποιήσαντι, τὸ αὐτὸ πλάσμα ποιῆσαι. Οὕτω κατὰ Πλάτωνα οὐδὲ τῷ Θεῷ, ἀφθάρτῳ ὄντι ἀφθαρτον ἔχοντι καὶ τὴν ὕλην, τοῦ ἐξ αὐτῆς γενομένου πλάσματος διαλυθέντος, ἀδύνατον ἔσται ἀνακαινοποιῆσαι πάλιν αὐτὴν καὶ ποιῆσαι τὸ αὐτὸ πλάσμα ὁποῖον ἦν καὶ τὸ πρότερον.

Ἄλλὰ μὴν κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς ἐκ τῆς τῶν τεσσάρων στοιχείων κράσεως γινομένου τοῦ σώματος καὶ διαλυομένου τούτου εἰς τὰ τέσσαρα, παραμενόντων τούτων ἀφθάρτων, δυνατὸν ἔστιν πάλιν τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, τὴν αὐτὴν μίξιν καὶ κράσιν λαβόντα ἀπὸ τοῦ δι' αὐτῶν διήκοντος Θεοῦ, ποιῆσαι ὃ πρότερον πεποιήκει σῶμα· ὡσπερ εἴ τις ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ χαλκοῦ καὶ κασιτήρου ποιήσει μίγμα, ἔπειτα θελήσει πάλιν διαλῦσαι, ὥστε κατ' ἰδίαν ἕκαστον εἶναι, καὶ πάλιν μίξας, τὰ αὐτὰ ποιήσει, ὃ πρότερον πεποιήκει ἐξ αὐτῶν μίγμα.

Καὶ κατὰ τὸν Ἐπίκουρον δέ, τῶν ἀτόμων ἀφθάρτων οὐσῶν καὶ τοῦ κενοῦ, παρὰ τὴν ποιὰν τάξιν καὶ θέσιν τῶν ἀτόμων συντεθειμένων γίνεται τὰ τε ἄλλα συγκρίματα καὶ τὸ σῶμα, χρόνῳ δὲ διαλυόμενον, διαλύεται πάλιν εἰς τὰς ἀτόμους ἐξ ὧν καὶ ἐγένετο. Τούτων μὲν οὐσῶν ἀφθάρτων, οὐδὲν ἀδύνατόν ἐστι, συνελθουσῶν πάλιν καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ θέσιν λαβουσῶν, ποιῆσαι ὃ πρότερον ἐγεγόνει ἐξ αὐτῶν σῶμα καὶ ὁμοιον ὡσπερ εἴ τις ψηφοθέτης ἐκ ψηφίδων ποιήσει ζώου μορφήν, ἔπειτα τούτων ἀπὸ χρόνου διαλυθεισῶν ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιήσαντος, τὰς αὐτὰς ἔχων ψήφους ἐσκορπισμένας συναγάγη, οὐκ ἀδυνατήσῃ συλλέξας αὐτὰς καὶ διαθέσθαι ὁμοίως ποιῆσαι τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ ζώου. Εἶτα ὁ μὲν ψηφοθέτης ἔχων τὰς ψήφους οὐκ ἀδυνατήσῃ σκορπισθείσας συναγαγεῖν καὶ πάλιν ποιῆσαι τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ ζώου, ὁ δὲ Θεὸς ἀναλυθέντα τὰ μέλη τῆς σαρκὸς ἀπ' ἀλλήλων οὐ δυνήσεται πάλιν συναγαγὼν ποιῆσαι τὸ αὐτὸ τῷ πρότερον γεγονότι ὑπ' αὐτοῦ σώματι;

Ἄλλὰ γὰρ ὁ μὲν περὶ τοῦ δυνατὴν εἶναι τὴν τῆς σαρκὸς ἀνά-

τὴν αὐτὴν ὕλην νὰ κάμη τὸ ἴδιον πλάσμα. Οὕτω, κατὰ τὸν Πλάτωνα, δὲν εἶναι ἀδύνατον οὔτε εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄφθαρτος καὶ ἔχει ἄφθαρτον καὶ τὴν ὕλην, ὅταν διαλυθῇ τὸ ἐξ αὐτῆς γενόμενον πλάσμα, νὰ τὴν ἀνανεώσῃ πάλιν καὶ νὰ κάμη τὸ αὐτὸ πλάσμα ὁποῖον ἦτο καὶ προηγουμένως.

Ἄλλὰ βεβαίως κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς, ἀφοῦ τὸ σῶμα γίνεται ἐκ τῆς συγκράσεως τῶν τεσσάρων στοιχείων καὶ διαλύεται εἰς τὰ τέσσαρα, τὰ ὁποῖα παραμένουν ἄφθαρτα, εἶναι δυνατὸν τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, λαβόντα τὴν ἰδίαν μῖξιν καὶ σύγκρασιν ἀπὸ τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος διήκει διὰ μέσου αὐτῶν, νὰ ἀποτελέσουν τὸ σῶμα τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσαν προηγουμένως· ὅπως ἀκριβῶς, ἔάν κανεῖς κάμη μίγμα ἐκ χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλκοῦ καὶ κασσιτέρου, ἔπειτα θελήσῃ πάλιν νὰ τὸ διαλύσῃ, ὥστε ἕκαστον νὰ μείνῃ χωριστόν, καὶ πάλιν ἀναμίξας κατασκευάσῃ ἐξ αὐτῶν τὸ μίγμα τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει καὶ προηγουμένως.

Καὶ κατὰ τὸν Ἐπίκουρον δέ, καθὼς τὰ ἄτομα καὶ τὸ κενὸν εἶναι ἄφθαρτα, ἀναλόγως μὲ τὴν τάξιν καὶ θέσιν τῶν ἀτόμων καὶ τὴν σύνθεσιν γίνονται καὶ τὰ ἄλλα συγκρίματα καὶ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον διαλυόμενον μὲ τὸν χρόνον διαλύεται πάλιν εἰς τὰ ἄτομα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔγινεν. Ἄφοῦ ταῦτα εἶναι ἄφθαρτα, δὲν εἶναι καθόλου ἀδύνατον, συνερχόμενα πάλιν καὶ λαμβάνοντα πάλιν τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ θέσιν, νὰ συγκροτήσουν τὸ σῶμα τὸ ὁποῖον προηγουμένως εἶχε γίνῃ ἀπὸ αὐτά, καὶ μάλιστα ὅμοιον· ὅπως, ἔάν κάποιος ψηφοθέτης κάμη μορφήν ζώου μὲ ψηφίδας, ἔπειτα, ἀφοῦ αὗται διαλυθοῦν ἀπὸ τὸν χρόνον ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, συναγάγῃ τὰς ἰδίας ψήφους, δὲν θὰ τοῦ εἶναι ἀδύνατον συλλέξας αὐτάς καὶ διαθέσας κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ κατασκευάσῃ τὸ αὐτὸ εἶδος ζώου. Λοιπὸν ὁ μὲν ψηφοθέτης, ἔχων τὰς ψήφους σκορπισμένας δὲν θὰ ἀδυνατήσῃ νὰ συλλέξῃ καὶ νὰ κατασκευάσῃ πάλιν τὸ αὐτὸ εἶδος ζώου, ὁ δὲ Θεὸς τὰ μέλη τῆς σαρκός, διαλυθέντα ἀπ' ἀλλήλων, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ τὰ συναγάγῃ πάλιν καὶ νὰ κατασκευάσῃ τὸ ἴδιον σῶμα μὲ τὸ προηγουμένως ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον;

Ἄλλὰ βεβαίως τὸ θέμα περὶ τοῦ ὅτι ἡ ἀνάστασις τῆς σαρ-

στασιν ἰκανῶς ἀποδέδεικταί μοι λόγος κατὰ τοὺς ἐθνικούς. Εἰ δὲ κατὰ τοὺς ἀπίστους οὐχ εὐρίσκεται ἀδύνατος ἡ ἀνάστασις τῆς σαρκός, πόσω μᾶλλον κατὰ τοὺς πιστούς;

Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΣΑΡΚΟΣ

- 7 Ἐξῆς δὲ λεκτέον πρὸς τοὺς ἀτιμάζοντας τὴν σάρκα καὶ φάσκοντας μὴ ἀξίαν εἶναι τῆς ἀναστάσεως μηδὲ τῆς ἐπουρανίου πολιτείας, ὅτι πρῶτον αὐτῆς ἐστὶν ἡ οὐσία γῆ, μετέπειτα δὲ καὶ μεστῆ γέγονε πάσης ἀμαρτίας, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν ἀναγκάσαι συναμαρτάνειν. Ἐοίκασι δὲ οὗτοι τὴν ὄλην τοῦ Θεοῦ πραγματείαν ἀγνοεῖν καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πλάσιν καὶ τὰ ἐν κόσμῳ ὧν ἔνεκα γέγονεν. Ἡ γὰρ οὐ φησὶν ὁ λόγος, «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»; Ποῖον; Δηλονότι σαρκικὸν λέγει ἄνθρωπον· φησὶ γὰρ ὁ λόγος, «καὶ ἔλαβεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον», δῆλον οὖν ὡς, κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασσόμενος ὁ ἄνθρωπος, ἦν σαρκικός. Εἶτα πῶς οὐκ ἄτοπον, τὴν ὑπὸ Θεοῦ σάρκα πλασθεῖσαν κατ' εἰκόνα τὴν ἑαυτοῦ φάσκειν ἄτιμον εἶναι καὶ οὐδενὸς ἀξίαν; Ὅτι δὲ τίμιον κτῆμα σὰρξ παρὰ Θεῷ, δῆλον, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ πρὸς αὐτοῦ πεπλάσθαι, εἴ γε καὶ εἰκῶν τῷ πλάστῃ καὶ ζωγράφῳ τιμία γινομένη, καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς δὲ κοσμοποιίας μαθεῖν πάρεστιν. Οὐ γὰρ ἔνεκεν γέγονε τὰ λοιπά, τοῦτο πάντων τῷ ποιήσαντι τιμιώτερον.
- 8 Ναί, φασίν, ἀλλ' ἀμαρτωλὸς ἡ σὰρξ, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν ἀναγκάζειν αὐτῇ συναμαρτάνειν, μάτην κατηγοροῦντες αὐτῆς καὶ τὰ τῶν ἀμφοτέρων ἀμαρτήματα μόνῃ περιτιθέντες. Ποῦ γὰρ καθ'

21 φασὶ X φησὶν E

16. Ἀντίστοιχον εἰς τὸ τμήμα 7-8α εἶναι τὸ τοῦ Ἀθηναγόρου, *Περὶ ἀναστάσεως* 10.

17. Γεν. 1,26.

18. Γεν. 2,7.

κὸς εἶναι δυνατὴ κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἔχει ἀποδειχθῆ ἱκανοποιητικῶς ἀπὸ ἐμέ. Ἐὰν δὲ δὲν εὐρίσκεται ἀδύνατος κατὰ τοὺς ἀπίστους ἢ ἀνάστασις τῆς σαρκός, πόσον μᾶλλον κατὰ τοὺς πιστούς;

Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΣΑΡΚΟΣ

7 Εἰς τὴν συνέχειαν πρέπει νὰ λεχθῆ πρὸς τοὺς ὑποτιμῶντας τὴν σάρκα καὶ λέγοντας ὅτι δὲν εἶναι ἀξία τῆς ἀναστάσεως οὔτε τῆς ἐπουρανίου πολιτείας¹⁶, καθότι πρῶτον ἡ οὐσία της εἶναι γῆ, ἔπειτα δὲ εἶναι καὶ γεμάτη ἀπὸ πᾶσαν ἀμαρτίαν, ὥστε νὰ ἀναγκάσῃ καὶ τὴν ψυχὴν νὰ συναμαρτάνῃ. Φαίνονται δὲ οὗτοι ὅτι ἀγνοοῦν τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν καὶ πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ εἰς τὸν κόσμον χάριν τῶν ὁποίων ἔγινεν. Ἡ μήπως δὲν λέγει ὁ λόγος «ἄς κατασκευάσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμῶν»¹⁷; Ποῖον; Προφανῶς ἐννοεῖ σαρκικὸν ἄνθρωπον· διότι λέγει ὁ λόγος «καὶ ἔλαβεν ὁ Θεὸς χῶμα ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον»¹⁸. Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι, πλασσομένος κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, ἦτο σαρκικός. Ἐπειτα πῶς δὲν εἶναι ἄτοπον, νὰ λέγῃς ὅτι εἶναι ἄτιμος καὶ ἀνάξια λόγου ἡ σὰρξ ἢ ὁποία ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ; Ὅτι δὲ ἡ σὰρξ εἶναι πολύτιμον πρᾶγμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εἶναι φανερόν, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἔχει πλασθῆ ἀπὸ αὐτόν, ἐφ' ὅσον βέβαια εἶναι καὶ εἰκὼν ἢ ὁποία γίνεται πολύτιμος εἰς τὸν πλάστην καὶ ζωγράφον, ἐπίσης δὲ εἶναι δυνατόν νὰ μάθῃς ἀπὸ τὴν λοιπὴν δημιουργίαν. Ἐκεῖνο χάριν τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ λοιπά, τοῦτο εἶναι πολυτιμότερον εἰς τὸν ποιήσαντα.

8 Ναί, λέγουν, ἀλλ' εἶναι ἀμαρτωλὸς ἡ σὰρξ, ὥστε νὰ ἀναγκάζῃ καὶ τὴν ψυχὴν νὰ συναμαρτάνῃ με αὐτήν, εἰς μάτην κατηγοροῦντες αὐτήν καὶ φορτώνοντες εἰς αὐτήν μόνην τὰ ἀμαρτή-

ἑαυτὴν ἀμαρτῆσαι σὰρξ δυνήσεται, ἐὰν μὴ τὴν ψυχὴν ἔχη προηγουμένην καὶ προκαλουμένην αὐτήν; Ὡσπερ γὰρ ζεῦγος βοῶν λυθέντων ἀπ' ἀλλήλων τοῦ ζυγοῦ τῶν βοῶν οὐδέτερος κατ' ἰδίαν ἀροῦν δύναται, οὕτως οὐδὲ ψυχὴ καὶ σῶμα, λυθέντα τῆς συζυγίας, καθ' ἑαυτὰ ποιῆσαι τι δύναται. Εἰ δὲ καὶ ἡ σὰρξ ἀμαρτωλός, μόνης ταύτης ἔνεκεν ἦλθεν ὁ Σωτὴρ, καθὼς φησιν· «οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλούς». Ἐπειδὴ οὖν τιμία παρὰ Θεῶ καὶ ἔνδοξος παρὰ πάντα τὰ ποιήματα δέδεικται ἡ σὰρξ, δικαίως ἂν ὑπ' αὐτοῦ σωθήσεται.

Ἡ ΕΠΑΓΓΕΛΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Λεκτέον οὖν πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα Θεοῦ ποίημα τυγχάνει οὐσα καὶ τιμία αὐτῷ παρὰ πάντα, οὐκ εὐθέως καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς ἀναστάσεως ἔχει. Καίτοι πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ μετὰ τηλικαύτης σπουδῆς γενόμενον καὶ παρὰ πάντα τὰ λοιπὰ τίμιον περιορᾶν τὸν ποιήσαντα εἰς τὸν μηκέτι εἶναι; Εἶτα ὁ μὲν πλάστης καὶ ζωγράφος, εἰ τὰς εἰκόνας ἃς ἂν ποιήσωσι διαμένειν ἐθέλουσιν, ἵνα δι' αὐτῶν δοξάζωνται, καὶ φθειρομένας αὐτὰς ἀνακαινοποιούσιν, ὁ δὲ Θεὸς τὸ αὐτοῦ κτῆμα καὶ πλάσμα περιεῖδεν ἂν εἰς τὸ μὴ ὄν ἀπολλύμενον, μηκέτι δὲ καὶ εἰς τὸ εἶναι; Μатаιοπόνον ἀποκαλοῦμεν, ὡσπερ εἴ τις, οἰκίαν οἰκοδομήσας, ἔπειτα καταλύει ἢ καταλυομένην περιορῶν, δυνάμενος ἀναστῆσαι, τὸν δὲ Θεὸν οὐκ αἰτιασόμεθα ὅτι μάτην ποιεῖ; Ἄλλ' οὐχ ὁ ἄφθαρτος τοιοῦτος, οὐκ ἄφρων ὁ τῶν ὄλων πέφυκε νοῦς. Εὐφημείτωσαν οἱ ἄπιστοι, εἰ τὸ μὴ πιστεύειν ἔχουσιν αὐτοί. Ἄλλὰ μὴν καὶ κέκληκεν αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἐπαγγέλλεται τὴν αἰωνίαν ζωὴν.

ματα ἀμφοτέρων. Διότι ποῦ θὰ δυνηθῆ νὰ ἀμαρτήσῃ μόνη τῆς ἡ σὰρξ, ἐὰν δὲν ἔχη τὴν ψυχὴν νὰ προηγηθῆται καὶ νὰ τὴν προκαλῆ; Ὅπως ἀπὸ ζευγὸς βοῶν, οἱ ὁποῖοι ἐλύθησαν ἀπὸ ἀλλήλους ἐκ τοῦ ζυγοῦ, κανεὶς δὲν δύναται νὰ ὀργώσῃ μόνος του, οὕτως οὔτε ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ἂν λυθοῦν τῆς συζυγίας, δὲν δύναται νὰ κάμουν τίποτε μόνα. Ἐὰν δὲ καὶ ἡ σὰρξ εἶναι ἀμαρτωλὴ, ὁ Σωτὴρ ἦλθε μόνον χάριν αὐτῆς, καθὼς λέγει· «δὲν ἦλθον νὰ καλέσω δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς»¹⁹. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ σὰρξ ἔχει ἀποδειχθῆ τιμία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνδοξος ἄνω ἀπὸ ὅλα τὰ ποιήματα, δικαίως εἶναι δυνατόν νὰ σωθῆ ὑπ' αὐτοῦ.

Ἡ ΕΠΑΓΓΕΛΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Πρέπει τώρα νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τοὺς λέγοντας ὅτι, ἂν καὶ τυγχάνει νὰ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ποίημα Θεοῦ καὶ τιμία εἰς αὐτὸν ὑπὲρ πάντα, δὲν ἔχει ἄμεσον ἐπαγγελίαν δι' ἀνάστασίν τῆς. Καὶ ὅμως, πῶς δὲν εἶναι ἄτοπον νὰ ἀδιαφορῆ ὁ ποιητὴς διὰ τὸ δημιουργηθὲν μὲ τόσον μεγάλην φροντίδα καὶ τιμιώτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ὥστε νὰ μὴ διατηρῆ τὴν ὑπαρξίν του; Ἐπειτα ὁ μὲν πλάστης καὶ ὁ ζωγράφος, ἐὰν θέλουν νὰ διατηρηθοῦν αἱ εἰκόνες τὰς ὁποίας κατεσκεύασαν, διὰ νὰ δοξάζωνται δι' αὐτῶν, τὰς ἀνακαινίζουν ὅταν φθαροῦν, ὁ δὲ Θεὸς τὸ κτῆμα καὶ πλάσμα αὐτοῦ θὰ παρέβλεπεν ὥστε νὰ καταστραφῆ εἰς τὸ μὴ ὄν καὶ νὰ μὴ διατηρηθῆ εἰς τὴν ὑπαρξίν; Ὅταν κάποιος κατασκευάσῃ οἰκίαν καὶ ἔπειτα τὴν κρημνίσῃ ἢ ἀδιαφορῆ καθὼς αὕτη κρημνίζεται, ἂν καὶ δύναται νὰ τὴν ἀποκαταστήσῃ, τὸν ἀποκαλοῦμεν ματαιοπόνον, τὸν δὲ Θεὸν δὲν θὰ τὸν κατηγορήσωμεν ὅτι κατασκευάζει ματαιῶς; Ἄλλ' ὁ ἄφθαρτος δὲν εἶναι τοιοῦτος, ὁ νοῦς τῶν ὄλων δὲν εἶναι ἄφρων. Ἄς σιωπήσουν οἱ ἄπιστοι, ἐὰν ἐξακολουθοῦν νὰ μὴ πιστεύουν. Ἄλλὰ βεβαίως καὶ τὴν ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ ἐπαγγέλλεται τὴν αἰωνίαν ζωὴν.

Ἐνθα γὰρ τὸν ἄνθρωπον εὐαγγελίζεται σωῶσαι, καὶ τῇ σαρκὶ εὐαγγελίζεται. Τί γὰρ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἢ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστὸς ζῶον λογικόν; Μὴ οὖν καθ' ἑαυτὴν ψυχὴ ἄνθρωπος; Οὐδ', ἀλλ' ἀνθρώπου ψυχὴ. Μὴ οὖν καλοῖτο σῶμα ἄνθρωπος; Οὐδ', ἀλλ' ἀνθρώπου σῶμα καλεῖται. Εἴπερ οὖν κατ' ἰδίαν μὲν τούτων οὐδέτερον ἄνθρωπός ἐστιν, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀμφοτέρων συμπλοκῆς καλεῖται ἄνθρωπος, κέκληκε δὲ ὁ Θεὸς εἰς ζωὴν καὶ ἀνάστασιν τὸν ἄνθρωπον, οὐ τὸ μέρος, ἀλλὰ τὸ ὅλον κέκληκεν, ὅπερ ἐστὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Ἐπεὶ πῶς οὐκ ἄτοπον, ἀμφοτέρων ὄντων κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ, τὸ μὲν σώζειν, τὸ δὲ μὴ; Οὐκ ὄντος γὰρ ἀδυνάτου, καθάπερ δέδεικται, τὴν σάρκα ἔχειν τὴν παλιγγενεσίαν, τίς ἢ διάκρισις, ὥστε τὴν μὲν ψυχὴν σώζεσθαι, τὴν δὲ σάρκα μὴ; Ἡ φθονερὸν ποιούσι τὸν Θεόν; Ἀλλ' ἀγαθός ἐστι καὶ σώζεσθαι πάντας θέλει, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ οὐχὶ μόνῃ ἤκουσεν ἢ ψυχὴ ἡμῶν καὶ σὺν αὐτῇ ἢ σὰρξ, καὶ ἐπίστευσαν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν· ἀμφοτέρα ἐλούσαντο καὶ ἀμφοτέρα τὴν δικαιοσύνην εἰργάσαντο. Ἄρ' οὖν ἀχάριστον ἢ ἄδικον ἀποφαίνουσι τὸν Θεόν, εἰ τῶν ἀμφοτέρων πιστευόντων ἐπ' αὐτόν, τὴν μὲν σώζειν θέλει, τὴν δὲ οὐ.

Ναί, φησὶν· ἀλλ' ἢ μὲν ψυχὴ ἐστὶν ἀφθαρτον, μέρος οὖσα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμφύσημα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἴδιον καὶ συγγενὲς ἠθέλησε σωῶσαι, ἢ δὲ σὰρξ φθαρτὴ καὶ οὐκ ἀπ' αὐτοῦ, καθάπερ ἢ ψυχὴ. Εἶτα τίς αὐτῷ χάρις καὶ τίς ἐπίδειξις τῆς δυνάμεως καὶ χρηστότητος αὐτοῦ, εἰ τὸ μὲν φύσει σωζόμενον καὶ μέρος ὑπάρχον αὐτοῦ σώζειν ἔμελλεν; Αὐτὸ γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ εἶχε τὴν σωτηρίαν. Ὡστε τὴν μὲν ψυχὴν σώζων, οὐ μέγα ποιεῖ. Τὸ γὰρ σώζεσθαι πάρεστιν αὐτῇ ὅτι ἐστὶν αὐτοῦ μέρος, ἐμφύσημα αὐτοῦ οὖσα, ἀλλ' οὐδὲ χάρις αὐτῷ τὸ ἴδιον σώζοντι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἑαυτὸν σώζειν. Ὁ γὰρ τὸ μέρος αὐτοῦ σώζων δι' ἑαυτοῦ ἑαυτὸν σώζει, μήποτε ἐκεῖνο τὸ μέ-

Πράγματι, ὅπου εὐαγγελίζεται ὅτι θὰ σῶσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ διὰ τὴν σάρκα εὐαγγελίζεται. Διότι τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ τὸ λογικὸν ζῶον τὸ συνιστάμενον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος; Μήπως τάχα μόνη τῆς ἡ ψυχὴ εἶναι ἄνθρωπος; Ὁχι, ἀλλ' αὐτὴ εἶναι ἀπλῶς ψυχὴ ἀνθρώπου. Μήπως τάχα θὰ ἠδύνατο νὰ κληθῆ τὸ σῶμα ἄνθρωπος; Ὁχι, ἀλλὰ καλεῖται σῶμα ἀνθρώπου. Ἐὰν λοιπὸν κανὲν ἀπὸ αὐτὰ ἰδιαιτέρως δὲν εἶναι ἄνθρωπος, τὸ δὲ προῖόν τῆς συνδέσεως ἀμφοτέρων καλεῖται ἄνθρωπος, καλεῖ δὲ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εἰς ζωὴν καὶ ἀνάστασιν, δὲν καλεῖ τὸ μέρος, ἀλλὰ τὸ σύνολον, δηλαδή τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Καθ' ὅσον, πῶς δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον, ἐνῶ ἀμφοτέρα ὑπάρχουν κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸ αὐτό, τὸ μὲν ἐν νὰ σῶζῃ, τὸ δὲ ἄλλο ὄχι; Ἀφοῦ δὲν εἶναι ἀδύνατον, ὅπως ἔχει ἀποδειχθῆ, νὰ ἀποκτήσῃ ἀναγέννησιν καὶ ἡ σὰρξ, τί σημαίνει ἡ διάκρισις, ὥστε ἡ μὲν ψυχὴ νὰ σῶζεται, ἡ δὲ σὰρξ ὄχι; Ἦ κάνουν φθονερὸν τὸν Θεόν; Ἀλλ' εἶναι ἀγαθὸς καὶ θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ δὲν ἤκουσε μόνη ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ σὰρξ, καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· ἀμφοτέρα ἐλούσθησαν καὶ ἀμφοτέρα εἰργάσθησαν τὴν δικαιοσύνην²⁰. Ἐπομένως χαρακτηρίζουν τὸν Θεὸν ἀχάριστον ἢ ἄδικον, ἐάν, ἐνῶ ἀμφοτέρα πιστεύουν εἰς αὐτόν, τὴν μὲν ψυχὴν σῶζῃ, τὴν δὲ σάρκα ὄχι.

Ναί, λέγει. Ἀλλ' ἡ μὲν ψυχὴ εἶναι ἀφθαρτον πρᾶγμα, ἀφοῦ εἶναι μέρος καὶ ἐμφύσημα τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ σῶσῃ τὸ ἰδικόν του καὶ συγγενές, ἡ δὲ σὰρξ εἶναι φθαρτὴ καὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, ὅπως ἡ ψυχὴ. Ἐπειτα τί εἶδους χάρις καὶ τί εἶδους ἐπίδειξις δυνάμεως καὶ χρηστότητος θὰ ἦτο αὕτη παρ' αὐτοῦ, ἂν τὸ μὲν φύσει σωζόμενον, ὡς ἰδικόν του μέρος, ἐπρόκειτο νὰ σῶσῃ; Αὐτὸ εἶχε τὴν σωτηρίαν ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὡστε σῶζων τὴν ψυχὴν, δὲν πράττει τίποτε μέγαλον· διότι ἐνυπάρχει εἰς αὐτὴν τὸ σῶζεσθαι, καθότι εἶναι μέρος αὐτοῦ, ὡς ἐμφύσημα αὐτοῦ, ἀλλ' οὔτε εἶναι χάρις τὸ νὰ σῶζῃ τὸ ἰδικόν του. Τοῦτο πράγματι εἶναι σωτηρία ἑαυτοῦ, καθ' ὅσον ὁ σῶζων τὸ μέρος ἑαυτοῦ σῶζει ἑαυτὸν δι' ἑαυτοῦ μὴ τυχόν τὸ μέρος

ρος ένδεές γένηται. Οὐκ ἔστιν ἀγαθοῦ τὸ τοιοῦτον· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπον ἀγαθόν τις ἐρεῖ τὸν τοῖς τέκνοις αὐτοῦ καὶ ἐκγόνοις χαριζόμενόν τι. Τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἀγριώτατα τῶν θηρίων ποιοῦσι· κἄν ὑπεραποθανεῖν τῶν ἐκγόνων αὐτῶν δέη, ἔκοντὶ τοῦτο ὑπομένουσιν. Εἰ δέ τις τὰ αὐτὰ τοῖς δούλοις παράσχοι, δικαίως ἂν οὗτος λέγοιτο ἀγαθός. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς· ἐπεὶ, τίς ὑμῖν χάρις, φησίν. Ὡστε δέδειχεν ἡμῖν ἀγαθὸν ἔργον εἶναι τὸ μὴ τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας μόνον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔξωθεν. Ἄ δὲ ἡμῖν παρήγγειλε, πολὺ πρότερον αὐτὸς ποιεῖ.

- 9 Εἰ εἰς μηδὲν ἔχρηζε τῆς σαρκός, τί καὶ ἐθεράπευσεν αὐτὴν καὶ τὸ πάντων ἰσχυρότερον, νεκροῦς ἀναστήσαι, τίνος ἕνεκεν; Οὐχ ἵνα δείξῃ τὴν ἀνάστασιν, οἷα μέλλει γίνεσθαι; Πῶς οὖν τοὺς νεκροῦς ἀνέστησε; Πότερον τὰς ψυχὰς ἢ τὰ σώματα; Ἄλλὰ δῆλον, ὅτι ἀμφοτέρα. Εἰ δὲ ἦν πνευματικὴ μόνῃ ἢ ἀνάστασις, ἐχρῆν, ἀναστάντα αὐτόν, κατ' ἰδίαν μὲν δεῖξαι τὸ σῶμα κείμενον, κατ' ἰδίαν δὲ τὴν ψυχὴν ὑπάρχουσαν. Νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἀνέστησε δὲ τὸ σῶμα, τῆς ζωῆς τὴν ἐπαγγελίαν ἐν αὐτῷ πιστούμενος. Τίνος οὖν ἕνεκεν τῇ σαρκὶ τῇ παθούσῃ ἀνέστη, εἰ μὴ ἵνα δείξῃ τὴν σαρκικὴν ἀνάστασιν;

Καὶ τοῦτο βουλόμενος πιστοποιῆσαι, τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μὴ πιστευόντων, εἰ ἀληθῶς σώματι ἀνέστη, βλέπόντων αὐτῶν καὶ δισταζόντων, εἶπεν αὐτοῖς; «οὐπω ἔχετε πίστιν», φησίν, «ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἶμι», καὶ ψηλαφᾶν αὐτόν ἐπέτρεπεν αὐτοῖς καὶ τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν ἐν ταῖς χερσὶν ἐπεδείκνυε καὶ πανταχόθεν αὐτόν κατανοῆσαντες ὅτι αὐτὸς ἔστι καὶ ἐν τῷ σῶματι, παρεκάλεσαν αὐτόν φαγεῖν μετ' αὐτῶν, ἵνα καὶ διὰ τούτου βεβαίως μάθωσιν, ὅτι ἀλη-

9 μετὰ ποιεῖ προστίθ. καὶ μετ' ὀλίγα Π κενὸν βλέπει Χ

21. Ἡ δοξασία ὅτι ὁ Θεὸς σώζων μόνον τὴν ψυχὴν σώζει ἑαυτὸν εἶναι γνωστικὴ. Κατὰ τοὺς Γνωστικούς εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἐγκλειστον ἀπόσπασμα τοῦ θεοῦ (σπινθήρ, ἀπορροή, ἀπόσπασμα, πνεῦμα), τὸ ὁποῖον ζητεῖ λύτρωσιν, λύτρωσις δὲ τοῦ θεοῦ σπινθήρος σημαίνει λύτρωσιν τοῦ Θεοῦ.

ἐκεῖνο γίνη ἐνδεές²¹. Τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ἴδιον ἀγαθοῦ· διότι οὔτε ἓνα ἄνθρωπον χαριζόμενον εἰς τὰ τέκνα καὶ τὰ ἐγγόνια αὐτοῦ θὰ εἶπη κανεῖς ἀγαθόν. Διότι τοῦτο πράττουν καὶ τὰ ἀγριώτατα τῶν θηρίων· καὶ ἂν χρειασθῆ νὰ ἀποθάνουν διὰ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, ὑπομένουν τοῦτο ἔκουσίως. Ἐὰν δὲ παράσχη κανεῖς τὰ ἴδια εἰς τοὺς δούλους, δικαίως θὰ ἐλέγετο οὗτος ἀγαθός. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν ἡμᾶς νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς, ἐπειδὴ ἄλλως, τί εἶδους χάρις θὰ ἦτο εἰς σᾶς, λέγει. Ὡστε ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς ὅτι ἀγαθὸν ἔργον εἶναι νὰ ἀγαπᾶ κανεῖς ὄχι μόνον τοὺς ἐξ αὐτοῦ γενομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἕξω. Ὅσα δὲ παρήγγειλεν εἰς ἡμᾶς, πράττει πολὺ προηγουμένως αὐτός.

...

9 Ἐὰν ἡ σὰρξ δὲν ἐχρειάζετο εἰς τίποτε, διατί τὴν ἐθεράπευσε καὶ τὸ σπουδαιότερον ὄλων, διὰ ποῖον λόγον ἀνέστησε νεκρούς; Ὅχι διὰ νὰ δείξη τὴν ἀνάστασιν, ποῖα πρόκειται νὰ εἶναι; Πῶς λοιπὸν ἀνέστησε τοὺς νεκρούς; Ποῖα ἐκ τῶν δυό, τὰς ψυχὰς ἢ τὰ σώματα; Ἄλλ' εἶναι φανερόν ὅτι ἀνέστησεν ἀμφότερα. Ἐὰν δὲ ἡ ἀνάστασις ἦτο μόνον πνευματική, ἔπρεπε, ὅταν ἀνέστη ὁ ἴδιος, νὰ δείξη τὸ μὲν σῶμα ἐξηπλωμένον χωριστά, τὴν δὲ ψυχὴν ὑπάρχουσαν χωριστά. Τώρα δὲ δὲν ἔκαμε τοῦτο, ἀλλ' ἀνέστησε τὸ σῶμα, ἐπιβεβαιώνων ἐν αὐτῷ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς ζωῆς. Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον ἀνέστη μὲ τὴν παθοῦσαν σάρκα, παρὰ μόνον διὰ νὰ δείξη τὴν σαρκικὴν ἀνάστασιν;

Καὶ θέλων νὰ πιστοποιήσῃ τοῦτο, καθ' ὅσον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δὲν ἐπίστευον, ἂν πράγματι ἀνέστη μὲ σῶμα, καθὼς ἔβλεπον καὶ ἐδίσταζον, εἶπεν εἰς αὐτούς· «δὲν ἔχετε πίστιν, λέγει, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι»²², καὶ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ τὸν ψηλαφήσουν· καὶ ἐπέδειξε τοὺς τύπους τῶν ἤλων εἰς τὰς χεῖρας, αὐτοὶ δὲ ἀντιληφθέντες ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ὅτι αὐτὸς εἶναι, καὶ μάλιστα ἐν σώματι, παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ φάγῃ μετ' αὐτῶν, ὥστε καὶ διὰ τούτου νὰ μάθουν μὲ βεβαιότητα, ὅτι ἀληθῶς ἀνέστη

22. Λουκᾶ 24,32.

θῶς σωματικῶς ἀνέστη, καὶ ἔφαγε κηρίον καὶ ἰχθύν· καὶ οὕτως ἐπιδείξας αὐτοῖς, ὅτι ἀληθῶς σαρκὸς ἀνάστασις ἐστὶ, βουλόμενος ἐπιδείξαι καὶ τοῦτο, καθὼς εἶρηκεν ἐν οὐρανῷ τὴν κατοίκησιν ἡμῶν ὑπάρχειν, ὅτι οὐκ ἀδύνατον καὶ σαρκὶ εἰς οὐρανὸν ἀνελθεῖν, «ἀνελήφθη βλεπόντων αὐτῶν εἰς τὸν οὐρανόν», ὡς ἦν ἐν σαρκί. Οὐκοῦν, εἴ τις ἀπαιτεῖ μετὰ πάντα τὰ προειρημένα λόγους ἀποδεικτικούς περὶ ἀναστάσεως, οὐδὲν τῶν Σαδδουκαίων διαφέρει, ἐπειδὴ ἡ ἀνάστασις τῆς σαρκὸς δύναμις Θεοῦ ἐστὶ καὶ ὑπεράνω λόγου παντός, βεβαιουμένη μὲν πίστει, θεωρουμένη δὲ ἐν ἔργοις.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- 10 Ἀνάστασις ἐστὶ τοῦ πεπτωκότος σαρκίου, πνεῦμα γὰρ οὐ πίπτει. Ψυχὴ ἐν σῶματι ἐστὶν, οὐ ζῆ δὲ ἄψυχον. Σῶμα ψυχῆς ἀπολειπούσης οὐκ ἐστὶν· οἶκος γὰρ τὸ σῶμα ψυχῆς, πνεύματος δὲ ψυχῆ οἶκος. Τὰ τρία δὲ ταῦτα τοῖς ἐλπίδα εἰλικρινῆ καὶ πίστιν ἀδιάκριτον ἐν τῷ Θεῷ ἔχουσι σωθήσεται. Θεωροῦντες γοῦν καὶ τοὺς κοσμικούς λόγους, καὶ κατ' αὐτοὺς οὐχ εὐρίσκοντες ἀδύνατον ὑπάρχειν τῇ σαρκὶ τὴν παλιγγενεσίαν, καὶ ἐπὶ τούτοις πᾶσι τὸν Σωτῆρα διὰ παντός τοῦ εὐαγγελίου δεικνύντα τὴν τῆς σαρκὸς ἡμῶν σωτηρίαν, τί λοιπὸν ἀνεχόμεθα τῶν ἀπίστων καὶ σκανδάλων λόγων καὶ λανθάνομεν ἑαυτοὺς ἐπιστρέφοντες εἰς τοῦπίσω, ὅπότεν ἀκούσωμεν ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι, τὸ δὲ σῶμα φθαρτὸν καὶ οὐκέτι δυνάμενον ἀναζῆσαι; Ταῦτα γὰρ καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν παρὰ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος ἠκούομεν. Εἰ οὖν ταῦτα ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ καὶ μόνης τῆς ψυχῆς τὴν ζωὴν εὐηγγελίζετο, τί καινὸν ἡμῖν

9 μετὰ ἔργοις προστίθ. Καὶ μετὰ βραχέα Π κενὸν βλέπει Χ

23. Βλ. Λουκᾶ 24,42.

24. Βλ. Ἰω. 14,2. Β' Κορ. 5,1.

σωματικῶς, καὶ ἔφαγε κικλήθραν καὶ ἰχθύν²³. Καὶ οὕτως ἐπιδείξας εἰς αὐτοὺς ὅτι ἀληθῶς ὑπάρχει ἀνάστασις σαρκός, θέλων νὰ ἐπιδείξη καὶ τοῦτο, καθὼς εἶχεν εἶπει ὅτι ἡ κατοικία ἡμῶν εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς²⁴, ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνέλθῃ κανεὶς μὲ σάρκα εἰς τὸν οὐρανόν, «ἀνελήφθη, ἐνῶ αὐτοὶ ἔβλεπον, εἰς τὸν οὐρανόν», ὅπως ἦτο εἰς σάρκα. Ἐπομένως, ἐὰν κανεὶς μετὰ ὅλα τὰ προλεχθέντα ἀπαιτῇ λόγους ἀποδεικτικούς περὶ ἀναστάσεως, δὲν διαφέρει κατὰ τίποτε τῶν Σαδδουκαίων, ἐπειδὴ ἡ ἀνάστασις τῆς σαρκός εἶναι δύναμις Θεοῦ καὶ ὑπεράνω παντὸς λόγου, βεβαιουμένη μὲν διὰ πίστεως, θεωρουμένη δὲ δι' ἔργων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

10 Ἄνάστασις ὑπάρχει διὰ τὸ πεσὸν σαρκίον, διότι τὸ πνεῦμα δὲν πίπτει. Ἡ ψυχὴ εἶναι εἰς τὸ σῶμα, δὲν ζῆ δὲ τοῦτο ἄψυχον. Σῶμα, ὅταν φύγῃ ἡ ψυχὴ, δὲν ὑπάρχει· διότι τὸ σῶμα εἶναι οἶκος τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ ψυχὴ εἶναι οἶκος τοῦ πνεύματος. Τὰ τρία δὲ ταῦτα θὰ σωθοῦν εἰς ὄσους ἔχουν εἰλικρινῆ ἐλπίδα καὶ πίστιν ἀδιάκριτον εἰς τὸν Θεόν. Λαμβάνοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς κοσμικοὺς συλλογισμοὺς καὶ εὐρίσκοντες ἐπίσης κατ' αὐτοὺς ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρχη ἀναγέννησις διὰ τὴν σάρκα, καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἔχοντες Σωτῆρα δεικνύοντα δι' ὀλοκλήρου τοῦ εὐαγγελίου τὴν σωτηρίαν τῆς σαρκὸς ἡμῶν, διατί λοιπὸν ἀνεχόμεθα τοὺς ἀπίστους καὶ σκανδαλώδεις λόγους καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμεν στρέφομεν πρὸς τὰ ὀπίσω, ὅταν ἀκούωμεν ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος, τὸ δὲ σῶμα φθαρτὸν καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἀναζήσῃ πλέον; Διότι ταῦτα, καὶ πρὶν μάθωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἠκούομεν ἀπὸ τὸν Πυθαγόραν καὶ τὸν Πλάτωνα. Ἐὰν λοιπὸν ταῦτα ἔλεγεν ὁ Σωτῆρ καὶ εὐηγγελίζετο τὴν ἐπιβίωσιν μόνῃς τῆς ψυχῆς, τί νέον ἔφερεν εἰς ἡμᾶς πέραν τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ χοροῦ τούτων;

ἔφερε παρὰ Πυθαγόραν καὶ Πλάτωνα καὶ τὸν τούτων χορόν; Νῦν δὲ τὴν καινὴν καὶ ξένην εὐαγγελιζόμενος ἦλθεν ἀνθρώποις ἐλπίδα.

Ξένον δὲ ἄρα ἦν καὶ καινὸν τὸ τὸν Θεὸν ὑπισχνεῖσθαι μὴ τῇ ἀφθαρσίᾳ τὴν ἀφθαρσίαν τηρεῖν, ἀλλὰ τὴν φθορὰν ἀφθαρσίαν ποιεῖν. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἄλλως λυμαίνεσθαι τὸν λόγον δυνάμενος ὁ τῆς πονηρίας ἄρχων, ἐξέπεμψε τοὺς Ἀποστόλους αὐτοῦ, κακὰς καὶ λοιμώδεις διδασκαλίας εἰσάγοντας, ἐκλεξάμενος αὐτοὺς ἐκ τῶν σταυρωσάντων τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, οἵτινες τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἔφερον, τὰ δὲ ἔργα τοῦ πέμψαντος αὐτοὺς ἐποίουν, δι' οὗς καὶ τῷ ὀνόματι ἠκολούθησεν ἡ βλασφημία. Εἰ δὲ μὴ ἀνίσταται ἡ σὰρξ, διατί καὶ φυλάσσεται, καὶ οὐ μᾶλλον αὐτῇ συγχωροῦμεν χρήσασθαι ταῖς ἐπιθυμίαις; Καὶ οὐ μιμούμεθα τοὺς ἰατρούς, οἵτινες, ἐπειδὴν ἀπεγνωσμένον ἔχωσιν ἄνθρωπον σώζεσθαι μὴ δυνάμενον, ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ ταῖς ἐπιθυμίαις ὑπηρετεῖν; Ἴσασι γὰρ ὅτι ἀπόλλυται. Ὅπερ ἀμέλει ποιοῦσιν οἱ τὴν σάρκα μισοῦντες, ἐκβάλλοντες αὐτὴν τῆς κληρονομίας τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὡς νεκρὰν ἐσομένην ἀτιμάζουσιν αὐτήν. Εἰ δὲ ὁ ἡμέτερος ἰατρὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἡμῶν ἀποσπάσας, διαιτᾶται τῇ κατ' αὐτὸν σώφρονι καὶ ἐγκρατεῖ διαίτῃ τὴν σάρκα ἡμῶν, δῆλον ὡς ἐλπίδα σωτηρίας ἔχουσιν ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτὴν φυλάσσει, καθάπερ τοὺς ἐλπίδα σωτηρίας ἔχοντας ἀνθρώπους οἱ ἰατροὶ οὐκ ἐῷσιν ὑπηρετεῖν ταῖς ἡδοναῖς.

Αὐτὸς ὅμως ἦλθεν εὐαγγελιζόμενος εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν νέαν καὶ παράδοξον ἐλπίδα.

Παράδοξον λοιπὸν καὶ καινὸν ἦτο νὰ ὑπόσχεται ὁ Θεὸς ὄχι ὅτι θὰ τηρήσῃ διὰ τῆς ἀφθαρσίας τὴν ἀφθαρσίαν, ἀλλ' ὅτι θὰ μεταποιήσῃ τὴν φθορὰν εἰς ἀφθαρσίαν. Ἀλλὰ βεβαίως μὴ δυνάμενος ἄλλως νὰ φθεῖρῃ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὁ ἄρχων τῆς πονηρίας, ἐξαπέστειλε τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ²⁵, διὰ νὰ εἰσαγάγουν κακὰς καὶ νοσηρὰς διδασκαλίας, ἐκλέξας αὐτοὺς ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν σταυρωσάντων τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, οἱ ὅποιοι ἔφερον μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Σωτήρος, ἀλλ' ἔπραττον τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντος αὐτούς, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἐπηκολούθησε βλασφημία καὶ κατὰ τοῦ ὀνόματος. Ἐὰν δὲ δὲν ἀνίσταται ἡ σὰρξ, διατί τὴν φυλάσσομεν ἀγνὴν καὶ δὲν τῆς ἐπιτρέπομεν μᾶλλον νὰ ὑποκύπτῃ εἰς τὰς ἐπιθυμίας; Καὶ δὲν μιμούμεθα τοὺς ἰατρούς, οἱ ὅποιοι, ὅταν ἔχουν ἐμπρὸς τῶν ἀπελπισμένων ἀνθρώπων μὴ δυνάμενον νὰ σωθῆ, ἐπιτρέπουν εἰς αὐτὸν νὰ ὑπηρετοῦν τὰς ἐπιθυμίας; Διότι γνωρίζουν ὅτι εἶναι χαμένος. Τοῦτο ἀσφαλῶς πράττουν οἱ μισοῦντες τὴν σάρκα, ἐκβάλλοντες αὐτὴν ἀπὸ τὴν κληρονομίαν, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτούς. Διὰ τοῦτο δὲ ἐφ' ὅσον θὰ μείνῃ νεκρά, τὴν ἀτιμάζουν. Ἐὰν δὲ ὁ ἰατρὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀποσπάσας τὴν σάρκα ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας ἡμῶν, τὴν διατρέφει μὲ τὴν κατ' αὐτὸν σῶφρονα καὶ ἐγκρατῆ δίαιταν, εἶναι φανερὸν ὅτι τὴν διαφυλάσσει ὡς ἔχουσιν ἐλπίδα σωτηρίας ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα, ὅπως οἱ ἰατροὶ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐλπίδα σωτηρίας δὲν ἀφήνουν νὰ ὑπηρετοῦν τὰς ἡδονάς.

25. Μάρκ. 16,19. Πράξ. 1,9.

Ἐδῶ ἐκπέμπει ἀποστόλους ἀορίστως ὁ ἄρχων τῆς πονηρίας, ἐνῶ εἰς τὸν Ἰουστίνον, *A' Ἀπολογία* 26,1 οἱ δαίμονες στέλλουν ὡς ἀποστόλους τὸν Σίμωνα Μάγον, τὸν Μένανδρον, τὸν Μαρκίωνα. Ἡ ἰδέα βεβαίως εἶναι ἡ ἰδία.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΠΡΟΣ

ΤΡΥΦΩΝΑ ΙΟΥΔΑΙΟΝ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΡΥΦΩΝΑ ΙΟΥΔΑΙΟΝ

ΗΜΕΡΑ ΠΡΩΤΗ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

1,1 Περιπατοῦντί μοι ἔωθεν ἐν τοῖς τοῦ ζυστοῦ περιπάτοις συναντήσας τις μετὰ καὶ ἄλλων, Φιλόσοφε, χαῖρε, ἔφη. Καὶ ἅμα εἰπὼν τοῦτο ἐπιστραφεὶς συμπεριεπάτει μοι· συνεπέστρεφον δ' αὐτῷ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ. Κάγῳ ἔμπαλιν προσαγορεύσας αὐτόν, Τί μάλιστα; Ἔφη.

2 Ὁ δέ. Ἐδιδάχθην ἐν Ἄργει, φησὶν, ὑπὸ Κορίνθου τοῦ Σωκρατικοῦ ὅτι οὐ δεῖ καταφρονεῖν οὐδὲ ἀμελεῖν τῶν περικειμένων τόδε τὸ σχῆμα, ἀλλ' ἐκ παντὸς φιλοφρονεῖσθαι προσομιλεῖν τε αὐτοῖς, εἴ τι ὄφελος ἐκ τῆς συνουσίας γένοιτο ἢ αὐτῷ ἐκείνῳ ἢ ἐμοί. Ἀμφοτέροις δὲ ἀγαθὸν ἐστὶ, κἂν θάτερος ἢ ὠφελημένος. Τούτου οὖν χάριν, ὅταν ἴδω τινὰ ἐν τοιούτῳ σχῆματι, ἀσμένως αὐτῷ προσέρχομαι, σέ τε κατὰ τὰ αὐτὰ ἡδέως νῦν προσεῖπον, οὗτοί τε συνεφέπονταί μοι, προσδοκῶντες καὶ αὐτοὶ ἀκούσεσθαι τι χρηστὸν ἐκ σοῦ.

3 Τίς δὲ σύ ἐσσι, φέριστε βροτῶν; οὕτως προσπαίζων αὐτῷ ἔλεγον.

Ὁ δὲ καὶ τοῦνομά μοι καὶ τὸ γένος ἐξεῖπεν ἀπλῶς. Τρύφων, φησί, καλοῦμαι· εἰμὶ δὲ Ἑβραῖος ἐκ περιτομῆς, φυγὼν τὸν νῦν γεγόμενον πόλεμον, ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Κορίνθῳ τὰ πολλὰ διάγων.

1. Ὁ Ἰουστίνος ἐφόρει τὸν φιλοσοφικὸν τρίβωνα, ὥστε διεκρίνετο ἀπὸ αὐτὸν ἢ ἰδιότης του.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΡΥΦΩΝΑ ΙΟΥΔΑΙΟΝ

ΗΜΕΡΑ ΠΡΩΤΗ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

- 1,1 Καθὼς περιεπάτουν τὸ πρῶν εἰς τὴν στοᾶν τοῦ σταδίου, με συνήντησε κάποιος μαζί με ἄλλους καὶ εἶπε· φιλόσοφε, χαῖρε. Καὶ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἔκαμε στροφὴν καὶ περιεπάτει δίπλα μας, ὅπως ἔπραξαν καὶ οἱ φίλοι του. Καὶ ἐγὼ πάλιν τὸν προσεφώνησα λέγων, τί ἐπιθυμεῖτε;
- 2 Αὐτὸς δὲ λέγει· ἐδιδάχθην εἰς τὸ ἄργος ἀπὸ τὸν Σωκρατικὸν Κόρινθον ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταφρονοῦμεν οὔτε νὰ ἀμελοῦμεν τοὺς φέροντας τὸ ἔνδυμα τοῦτο¹, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκωμεν μὲ κάθε τρόπον νὰ τοὺς συναναστρεφώμεθα μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι κάποιον ὄφελος θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν αὐτὴν ἢ εἰς ἐκεῖνον ἢ εἰς ἐμέ. Θὰ εἶναι δὲ καὶ διὰ τοὺς δύο καλόν, ἔστω καὶ ἂν ὁ εἷς μόνον εἶναι ὠφελημένος. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ὅταν ἴδω κάποιον μὲ τέτοιον σχῆμα, εὐχαρίστως τὸν πλησιάζω καὶ διὰ τὸν ἴδιον λόγον εὐχαρίστως ἐχαιρέτησα τώρα ἐσὲ καὶ αὐτοὶ μὲ ἀκολουθοῦν, ἀναμένοντες καὶ οἱ ἴδιοι ν' ἀκούσουν κάτι ἀγαθὸν ἀπὸ σέ.
- 3 Ποῖος εἶσαι, ἄριστε ἀνθρώπων; Τοῦ ἔλεγα ἔτσι ἀστειευόμενος.
- Αὐτὸς δὲ ἀνέφερε καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ γένος ἀκριβῶς. Τρύφων ὀνομάζομαι, λέγει. Εἶμαι δὲ ἑβραῖος ἐκ περιτομῆς, φυγὼν ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην λόγῳ τοῦ ἐκραγέντος τώρα πολέμου καὶ διαμένων εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Κόρινθον.

Καὶ τί ἄν, ἔφην ἐγώ, τοσοῦτον ἐκ φιλοσοφίας σὺ τ' ἄν ὠφελη-
θείης, ὅσον παρὰ τοῦ σοῦ νομοθέτου καὶ τῶν προφητῶν;

Τί γάρ; Οὐχ οἱ φιλόσοφοι περὶ Θεοῦ τὸν ἅπαντα ποιοῦνται λό-
γον, ἐκεῖνος ἔλεγε, καὶ περὶ μοναρχίας αὐτοῖς καὶ προνοίας αἱ
ζητήσεις γίνονται ἐκάστοτε; Ἦ οὐ τοῦτο ἔργον ἐστὶ φιλοσοφίας,
ἐξετάζειν περὶ τοῦ θείου;

4 Ναί, ἔφην, οὕτω καὶ ἡμεῖς δεδοξάκαμεν. Ἄλλ' οἱ πλείστοι
οὐδὲ τούτου πεφροντίκασιν, εἴτε εἰς εἴτε καὶ πλείους εἰσὶ θεοί, καὶ
εἴτε προνοοῦσιν ἡμῶν ἐκάστου εἴτε καὶ οὐ, ὡς μηδὲν πρὸς εὐδαι-
μονίαν τῆς γνώσεως ταύτης συντελούσης· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπιχει-
ροῦσι πείθειν ὡς τοῦ μὲν σύμπαντος καὶ αὐτῶν τῶν γενῶν καὶ εἰ-
δῶν ἐπιμελεῖται Θεός, ἐμοῦ δὲ καὶ σοῦ οὐκ ἔτι καὶ τοῦ καθ' ἕκα-
στα, ἐπεὶ οὐδ' ἄν ηὐχόμεθα αὐτῶ δι' ὅλης νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

5 Τοῦτο δὲ ὅπη αὐτοῖς τελευτᾷ, οὐ χαλεπὸν συννοῆσαι· ἄδεια
γὰρ καὶ ἐλευθερία λέγειν καὶ ἔπεσθαι τοῖς δοξάζουσι ταῦτα, ποιεῖν
τε ὃ τι βούλονται καὶ λέγειν, μήτε κόλασιν φοβουμένοις μήτε ἀγα-
θὸν ἐλπίζουσί τι ἐκ Θεοῦ. Πῶς γάρ, οἷ γε ἀεὶ ταῦτα ἔσεσθαι λέγου-
σι, καὶ ἔτι ἐμὲ καὶ σὲ ἔμπαλιν βιώσεσθαι ὁμοίως, μήτε κρείσσονας
μήτε χείρους γεγονότας, ἄλλοι δὲ τινες, ὑποστησάμενοι ἀθάνατον
καὶ ἀσώματον τὴν ψυχὴν, οὔτε κακόν τι δράσαντες ἠγοῦνται
δώσειν δίκην (ἀπαθὲς γὰρ τὸ ἀσώματον), οὔτε, ἀθανάτου αὐτῆς
ὑπαρχούσης, δέονταιί τι τοῦ Θεοῦ ἔτι.

6 Καὶ ὃς ἀστεῖον ὑπομειδιάσας. Σὺ δὲ πῶς, ἔφη, περὶ τούτων
φρονεῖς καὶ τίνα γνώμην περὶ Θεοῦ ἔχεις καὶ τίς ἢ σὴ φιλοσοφία,
εἰπέ ἡμῖν.

2,1 Ἐγώ σοι, ἔφην, ἐρῶ ὃ γέ μοι καταφαίνεται. Ἦ ἐστι γὰρ τῶ ὄντι

2. Ὑπαινίσσεται ἐδῶ τὴν μετεμψύχωσιν περὶ τῆς ὁποίας κάμει σαφέστερον
λόγον κατωτέρω.

Καὶ τί μπορεῖς, εἶπα ἐγώ, νὰ ὠφεληθῆς ἐσὺ τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν ὅσον ἀπὸ τὸν νομοθέτην σου καὶ τοὺς προφήτας;

Διατί ὄχι; Δὲν εἶναι περὶ Θεοῦ, ἔλεγεν ἐκεῖνος, κάθε λόγος τὸν φιλοσόφων καὶ δὲν περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὴν μοναρχίαν καὶ τὴν πρόνοιαν κάθε φοράν αἱ συζητήσεις των; Ἡ δὲν εἶναι ἔργον φιλοσοφίας τοῦτο, τὸ νὰ ἐξετάζη τὸ πρόβλημα περὶ τοῦ θείου;

4 Ναί, εἶπα, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἔχομεν δεχθῆ. Ἄλλ' οἱ περισσότεροι δὲν ἔχουν φροντίσει οὔτε δι' αὐτό, ἂν εἶναι εἷς ἢ περισσότεροι θεοὶ καὶ ἂν προνοοῦν διὰ τὸν καθένα μας ἢ ὄχι, ὥστε αὐτὴ ἢ γνώσις νὰ μὴ συντελῆ κατὰ τίποτε πρὸς εὐδαιμονίαν· ἀλλὰ προσπαθοῦν νὰ πείσουν καὶ ἡμᾶς, ὅτι τοῦ μὲν σύμπαντος, μέχρι καὶ τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν ἀκόμη, ἐπιμελεῖται ὁ Θεὸς ἀλλὰ δι' ἐμέ καὶ διὰ σέ καὶ διὰ τὸν καθένα δὲν φροντίζει, ἐπειδὴ ἄλλως δὲν θὰ προσηυχόμεθα εἰς αὐτὸν νύκτα καὶ ἡμέραν.

5 Ποῦ δὲ καταλήγει αὐτὴ ἡ ἀποψὶς των, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ τὸ ἀντιληφθῆ κανεὶς· διότι εἰς τοὺς φρονοῦντας ταῦτα ὑπάρχει ἄδεια καὶ ἐλευθερία λόγου καὶ διαγωγῆς, νὰ πράττουν καὶ νὰ λέγουν ὅ,τι θέλουν, ἀφοῦ οὔτε τιμωρίαν φοβοῦνται οὔτε ἀγαθὸν ἐλπίζουν ἀπὸ τὸν Θεόν. Πῶς θὰ συνέβαινεν αὐτό, ἀφοῦ αὐτοὶ λέγουν ὅτι πάντοτε θὰ ὑπάρχουν τὰ ἴδια, καὶ ὅτι τόσον ἐγὼ ὅσον καὶ σὺ θὰ ζήσωμεν πάλιν ὁμοίως², χωρὶς νὰ γίνωμεν οὔτε καλύτεροι οὔτε χειρότεροι; Μερικοὶ δὲ ἄλλοι, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος καὶ ἀσώματος, νομίζουν ὅτι οὔτε ἂν κάμουν κάτι κακὸν θὰ τιμωρηθοῦν (διότι τὸ ἀσώματον εἶναι ἀπαθές) οὔτε, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι ἀθάνατος, χρειάζονται τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸν Θεόν.

6 Αὐτὸς δὲ μὲ χαρακτηριστικὸν χαμόγελον εἶπε· σὺ δὲ τί φρονεῖς περὶ τούτων καὶ ποίαν γνώμην ἔχεις περὶ Θεοῦ καὶ ποία εἶναι ἡ φιλοσοφία σου; Εἰπέ μας.

2,1 Ἐγὼ βεβαίως θὰ σοῦ εἶπω ὅ,τι μοῦ φαίνεται ὀρθόν. Πρα-

φιλοσοφία μέγιστον κτῆμα καὶ τιμιώτατον Θεῶ, ᾧ τε προσάγει καὶ συνίστησιν ἡμᾶς μόνη, καὶ ὅσοι ὡς ἀληθῶς οὗτοί εἰσιν οἱ φιλοσοφία τὸν νοῦν προσεσχηκότες. Τί ποτε δέ ἐστι φιλοσοφία καὶ οὐ χάριν κατεπέμφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς πολλοὺς λέληθεν· οὐ γὰρ ἂν Πλατωνικοὶ ἦσαν οὐδὲ Στωϊκοὶ οὐδὲ Περιπατητικοὶ οὐδὲ Θεωρητικοὶ οὐδὲ Πυθαγορικοὶ, μιᾶς οὔσης ταύτης ἐπιστήμης.

2 Οὐ δὲ χάριν πολύκρανος ἐγενήθη, θέλω εἰπεῖν. Συνέβη τοῖς πρώτοις ἀψαμένοις αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο ἐνδόξοις γενομένοις ἀκολουθῆσαι τοὺς ἔπειτα μηδὲν ἐξετάσαντας ἀληθείας πέρι, καταπλεγέντας δὲ μόνον τὴν καρτερίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὸ ξένον τῶν λόγων ταῦτα ἀληθῆ νομίσαι ἢ παρὰ τοῦ διδασκάλου ἕκαστος ἔμαθεν, εἶτα καὶ αὐτούς, τοῖς ἔπειτα παραδόντας τοιαῦτα ἅττα καὶ ἄλλα τούτοις προσεικότα, τοῦτο κληθῆναι τοῦνομα, ὅπερ ἐκαλεῖτο ὁ Πατὴρ τοῦ Λόγου.

3 Ἐγὼ τε κατ' ἀρχὰς οὕτω ποθῶν καὶ αὐτὸς συμβαλεῖν τούτων ἐνί, ἐπέδωκα ἑμαυτὸν Στωϊκῶ τινι· καὶ διατρίψας ἱκανὸν μετ' αὐτοῦ χρόνον, ἐπεὶ οὐδὲν πλέον ἐγίνετό μοι περὶ Θεοῦ (οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἠπίστατο, οὐδὲ ἀναγκαίαν ἔλεγε ταύτην εἶναι τὴν μάθησιν), τούτου μὲν ἀπηλλάγην, ἐπ' ἄλλον δὲ ἦκα, Περιπατητικὸν καλούμενον, δριμύν, ὡς ᾤετο. Καί μου ἀνασχόμενος οὗτος τὰς πρώτας ἡμέρας ἠξίου με ἔπειτα μισθὸν ὀρίσαι, ὡς μὴ ἀνωφελῆς ἢ συνουσία γίνοιτο ἡμῖν. Καὶ αὐτὸν ἐγὼ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν κατέλιπον, μηδὲ φιλόσοφον οἴηθεις ὄλω.

4 Τῆς δὲ ψυχῆς ἔτι μου σπαργῶσης ἀκοῦσαι τὸ ἴδιον καὶ τὸ ἐξαιρετικὸν τῆς φιλοσοφίας, προσῆλθον εὐδοκιμοῦντι μάλιστα Πυθαγορείῳ, ἀνδρὶ πολὺ ἐπὶ τῇ σοφίᾳ φρονοῦντι. Κάπειτα ὡς διελέχθην αὐτῷ, βουλόμενος ἀκροατῆς αὐτοῦ καὶ συνουσιαστῆς γενέσθαι. Τί δαί; ὠμίλησας, ἔφη, μουσικῆ καὶ ἀστρονομία καὶ γεωμε-

γματι ἡ φιλοσοφία εἶναι μέγιστον καὶ πολυτιμότεον ἀγαθὸν διὰ τὸν Θεόν, εἶναι ἡ μόνη ἡ ὁποία μᾶς προσάγει πρὸς αὐτὸν καὶ μᾶς συνιστᾷ, πράγματι δὲ ὅσοι εἶναι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι προσηλώνουν τὸν νοῦν εἰς τὸν Θεόν. Τί δὲ εἶναι φιλοσοφία καὶ διὰ ποῖον λόγον ἐστάλη κάτω εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ πολλοὶ δὲν τὸ γνωρίζουν· ἄλλως δὲν θὰ ὑπῆρχον Πλατωνικοὶ οὔτε Στωϊκοὶ οὔτε Περιπατητικοὶ οὔτε Θεωρητικοὶ οὔτε Πυθαγορικοὶ, ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι μία.

2 Διὰ ποῖον δὲ λόγον ἔγινε πολυκέφαλος, θὰ τὸ εἶπω. Ἐκείνους οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἐπελήφθησαν αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο ἔγιναν ἔνδοξοι συνέβη ν' ἀκολουθήσουν οἱ μετέπειτα χωρὶς νὰ ἐξετάσουν τίποτε περὶ ἀληθείας, ἀλλά, θαυμάσαντες μόνον τὴν καρτερίαν των καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὸ παράξενον τῶν λόγων, νὰ νομίσουν ὅτι αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἕκαστος ἔμαθεν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον εἶναι ἀληθῆ· ἀφοῦ δὲ ἔπειτα καὶ αὐτοὶ παρέδωσαν εἰς τοὺς μετέπειτα τοιαῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια, ἀπεκλήθησαν μὲ τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὁ πατήρ τῆς σχολῆς.

3 Καὶ ἐγὼ ἔχων κατ' ἀρχὰς τοιοῦτον πόθον νὰ συμβληθῶ μὲ κάποιον ἐξ αὐτῶν, προσεκολλήθην εἰς ἓνα Στωϊκόν· καὶ ἀφοῦ παρέμεινα ἀρκετὸν χρόνον μαζί του, ἐπειδὴ δὲν μοῦ προσεφέρετο τίποτε πλέον περὶ Θεοῦ (διότι οὔτε αὐτὸς ἐγνώριζεν οὔτε ἀναγκαίαν ἐθεώρει αὐτὴν τὴν μάθησιν), ἀπηλλάγην ἀπὸ αὐτὸν καὶ προσῆλθα εἰς ἄλλον, καλούμενον Περιπατητικόν, δυνατὸν, ὅπως νόμιζε. Καὶ ἀφοῦ αὐτὸς μὲ ἠνέχθη τὰς πρώτας ἡμέρας, ἔπειτα μοῦ ἐζήτησε νὰ καταβάλω μισθόν, διὰ νὰ μὴ ἀποβαίῃ ἀνωφελῆς ἡ συναναστροφή μας. Καὶ τοῦτον ἐγὼ ἐγκατέλειψα δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, μὴ θεωρήσας αὐτὸν οὔτε κἂν φιλόσοφον.

4 Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψυχὴ μου ἐπόθει ἀκόμη ν' ἀκούσῃ τὰ ἰδιαίτερα καὶ τὰ ἐξαίρετα τῆς φιλοσοφίας, προσῆλθον εἰς κάποιον λαμπρῶς εὐδοκιμοῦντα Πυθαγόρειον, ἄνδρα πολὺ ὑπερήφανον διὰ τὴν σοφίαν του. Καὶ ἔπειτα, ὅταν συνεζήτησα μαζί του θέλων νὰ γίνω ἀκροατὴς καὶ σύντροφός του, μοῦ εἶπε· τί λοιπόν, ἐσπούδασες μουσικὴν καὶ ἀστρονομίαν καὶ γεωμετρίαν; Ἡ νομίζεις ὅτι μπορεῖς νὰ κατανοήσῃς κάτι ἀπὸ τὰ συντελοῦντα εἰς

τρία; Ἡ δοκεῖς κατόψεσθαί τι τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντελούντων, εἰ μὴ ταῦτα πρῶτον διδαχθεῖς, ἃ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν περισπάσει καὶ τοῖς νοητοῖς αὐτὴν παρασκευάσει χρησίμην, ὥστε αὐτὸ κατιδεῖν τὸ καλὸν καὶ αὐτὸ ὃ ἐστὶν ἀγαθόν;

5 Πολλὰ τε ἐπαινέσας ταῦτα τὰ μαθήματα καὶ ἀναγκαῖα εἰπὼν ἀπέπεμπέ με, ἐπεὶ αὐτῷ ὠμολόγησα μὴ εἶδέναι. Ἐδυσφόρουν οὖν, ὡς τὸ εἶκός, ἀποτυχῶν τῆς ἐλπίδος, καὶ μᾶλλον ἢ ἐπίστασθαί τι αὐτὸν ὥμην. Πάλιν τε τὸν χρόνον σκοπῶν, ὃν ἔμελλον ἐκτρίβειν περὶ ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, οὐκ ἠνειχόμεν εἰς μακρὰν ἀποτιθέμενος.

6 Ἐν ἀμηχανία δέ μου ὄντος ἔδοξέ μοι καὶ τοῖς Πλατωνικοῖς ἐντυχεῖν· πολὺ γὰρ καὶ τούτων ἦν κλέος. Καὶ δὴ νεωστὶ ἐπιδημήσαντι τῇ ἡμετέρᾳ πόλει συνετῷ ἀνδρὶ καὶ προὔχοντι ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς συνδιέτριβον ὡς τὰ μάλιστα, καὶ προέκοπτον καὶ πλεῖστον ὅσον ἐκάστης ἡμέρας ἐπεδίδουν. Καί με ἤρει σφόδρα ἡ τῶν ἀσωμάτων νόησις, καὶ ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν ἀνεπτέρου μοι τὴν φρόνησιν, ὀλίγου τε ἐντὸς χρόνου ὥμην σοφὸς γεγονέναι καὶ ὑπὸ βλακειᾶς ἠλπίζον αὐτίκα κατόψεσθαί τὸν Θεόν· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς Πλάτωνος φιλοσοφίας.

3,1 Καί μου οὕτως διακειμένου, ἐπεὶ ἔδοξέ ποτε πολλῆς ἡρεμίας ἐμφορηθῆναι καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀλειῖναι πάτον, ἐπορευόμεν εἰς τι χωρίον οὐ μακρὰν θαλάσσης. Πλησίον δέ μου γενομένου ἐκεῖνου τοῦ τόπου, ἔνθα ἔμελλον ἀφικόμενος πρὸς ἑμαυτῷ ἔσεσθαι, πολαιὸς τις πρεσβύτης, ιδέσθαι οὐκ εὐκαταφρόνητος, πρᾶον καὶ σεμνὸν ἦθος ἐμφαίνων, ὀλίγον ἀποδέων μου παρείπετο. Ὡς δὲ ἐπεστράφην εἰς αὐτόν, ὑποστὰς ἐνητένισα δριμύτερον αὐτῷ.

2 Καὶ ὅς. Γνωρίζεις με; ἔφη.

Ἡρνησάμην ἐγώ.

Τί οὖν, μοί ἔφη, οὕτω με κατανοεῖς;

Θαυμάζω, ἔφη, ὅτι ἔτυχες ἐν τῷ αὐτῷ μοι γενέσθαι· οὐ γὰρ

3. Ἦτο ἀρχὴ τῆς Πυθαγορείου παιδαγωγικῆς νὰ προηγῆται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας ἢ διδασκαλία τῆς μουσικῆς, τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς γεωμετρίας.

τὴν εὐδαιμονίαν, ἂν δὲν διδαχθῆς πρῶτα αὐτά, τὰ ὅποια θ' ἀποσπάσουν τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ θὰ τὴν καταστήσουν χρησίμην τῶν νοητῶν, ὥστε νὰ κατίδη τὸ ἴδιο τὸ καλὸν καὶ αὐτὸ τὸ ὅποϊον εἶναι ἀγαθόν³.

5 Ἄφοῦ δὲ ἐπήνεσε πολὺ αὐτὰ τὰ μαθήματα καὶ εἶπε πόσον εἶναι ἀναγκαῖα, μὲ ἀπέπεμψε, ἐπειδὴ τοῦ ὠμολόγησα ὅτι δὲν τὰ γνωρίζω. Εὐλόγως λοιπὸν ἐδυσφόρουν διότι δὲν ἐπέτυχα τὴν ἐλπίδα μου, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἐνόμισα ὅτι κάτι ἐγνώριζεν αὐτός. Πάλιν δὲ ἀποσκοπῶν εἰς τὸν χρόνον, τὸν ὅποϊον ἐπρόκειτο νὰ ἀφιερῶσω εἰς ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, δὲν ἠνειχόμην νὰ τὸν ἀναβάλλω ἐπὶ μακρόν.

6 Ἐνῶ δὲ εὐρισκόμην εἰς ἀμηχανίαν, ἐσκέφθην νὰ συναντήσω καὶ τοὺς Πλατωνικούς· διότι καὶ αὐτῶν ἡ δόξα ἦτο μεγάλη. Καὶ μάλιστα ἐφοίτησα μὲ ζῆλον εἰς ἓνα προσφάτως ἐπιδημήσαντα εἰς τὴν πόλιν μας, συνετὸν ἄνδρα καὶ ἔγκριτον μεταξὺ τῶν Πλατωνικῶν, καὶ προῶδευα καὶ εἶχα μεγάλην ἐπίδοσιν καθημερινῶς. Καὶ μὲ ἀνύψωνε δυνατὰ ἡ νόησις τῶν ἀσωμάτων καὶ μοῦ ἀνεπτέρωνε τὴν φρόνησιν ἢ θεωρία τῶν ἰδεῶν, ἐνόμιζα δὲ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου χρόνου θὰ ἐγινόμην σοφὸς καὶ ἤλπιζα ἀπὸ βλακείαν ὅτι θὰ ἔβλεπα ἀμέσως τὸν Θεόν. Διότι τοῦτο εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος.

3,1 Καὶ ἐνῶ εἰς αὐτὴν τὴν διάθεσιν εὐρισκόμην, ἐπειδὴ κάποτε ἐσκέφθην νὰ χορτάσω ἄφθονον ἡρεμίαν καὶ ν' ἀποφύγω τὸν βόρβορον τῶν ἀνθρώπων, ἐπῆγα εἰς ἓνα τόπον ὄχι μακρὰν τὴν θαλάσσης. Ὅταν δὲ ἔφθασα πλησίον τοῦ τόπου ἐκείνου, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ἀπομονωθῶ, ἀσπρομάλλης πρεσβύτης, ὄχι εὐκαταφρόνητος εἰς τὴν ὄψιν, μὲ πρᾶον καὶ σεμνὸν ἦθος, μὲ ἠκολούθει εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν. Μόλις δὲ ἐστράφην πρὸς αὐτόν, ἐστάθην καὶ τὸν ἠτένισα ἐντονώτερα.

2 Καὶ αὐτὸς εἶπε· μὲ γνωρίζεις;

Ἐγὼ εἶπα, ὄχι.

Διατί λοιπόν, εἶπε, μὲ κυττάζεις μὲ τόσον ἐνδιαφέρον;

Θαυμάζω, εἶπα, διότι ἔτυχες εἰς τὸ ἴδιον μέρος μὲ ἐμέ· διό-

προσεδόκησα ὄψεσθαι τινα ἀνδρῶν ἐνθάδε.

Ὁ δέ. Οἴκείων τινῶν, φησί μοι, πεφρόντικα. Οὗτοι δέ μοι εἰσιν ἀπόδημοι· ἔρχομαι οὖν καὶ αὐτὸς σκοπήσων τὰ περὶ αὐτούς, εἴ ἄρα φανήσονται ποθεν. Σὺ δὲ τί ἐνθάδε; Ἐμοὶ ἐκεῖνος.

Χαίρω, ἔφην, ταῖς τοιαύταις διατριβαῖς· ἀνεμπόδιστος γάρ μοι ὁ διάλογος πρὸς ἑμαυτὸν γίνεται, μὴ ἐναντία δρώσαις ὡσανεὶ, φιλολογία τε ἀνυτικῶτατά ἐστι τὰ τοιαῦτα χωρία.

2 Φιλολόγος οὖν τις εἶ σύ, ἔφη· φιλεργὸς δὲ οὐδαμῶς οὐδὲ φιλαλήθης, οὐδὲ πειρᾶ πρακτικὸς εἶναι μᾶλλον ἢ σοφιστής;

Τί δ' ἄν, ἔφην ἐγώ, τούτου μεῖζον ἀγαθὸν ἄν τις ἐργάσαιτο, τοῦ δεῖξαι μὲν τὸν λόγον ἡγεμονεύοντα πάντων, συλλαβόντα δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ ὀχούμενον καθορᾶν τὴν τῶν ἄλλων πλᾶνην καὶ τὰ ἐκείνων ἐπιτηδεύματα, ὡς οὐδὲν ὑγιὲς δρώσιν οὐδὲ Θεῷ φίλον; Ἄνευ δὲ φιλοσοφίας καὶ ὀρθοῦ λόγου οὐκ ἄν τῷ παρεῖη φρόνησις. Διὸ χρὴ πάντα ἄνθρωπον φιλοσοφεῖν καὶ τοῦτο μέγιστον καὶ τιμιώτατον ἔργον ἡγεῖσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ δευτέρα καὶ τρίτα, καὶ φιλοσοφίας μὲν ἀπηρητημένα μέτρια καὶ ἀποδοχῆς ἄξια, στερηθέντα δὲ ταύτης καὶ μὴ παρεπομένης τοῖς μεταχειριζομένοις αὐτὰ φορτικὰ καὶ βᾶναυσα.

4 Ἥ οὖν φιλοσοφία εὐδαιμονίαν ποιεῖ; Ἐφη ὑποτυχῶν ἐκεῖνος.

Καὶ μάλιστα, ἔφην ἐγώ, καὶ μόνη.

Τί γάρ ἐστι φιλοσοφία, φησί, καὶ τίς ἡ εὐδαιμονία αὐτῆς, εἴ μή τι κωλύει φράζειν, φράσον.

Φιλοσοφία μὲν, ἣν δ' ἐγώ, ἐπιστήμη ἐστὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἐπίγνωσις, εὐδαιμονία δὲ ταύτης τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοφίας γέρας.

5 Θεὸν δὲ σὺ τί καλεῖς; ἔφη.

Τὸ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἀεὶ ἔχον καὶ τοῦ εἶναι πᾶσι

τι δὲν ἐφантаζόμην νὰ ἴδω ἐδῶ κάποιον ἄνδρα.

Αὐτὸς δὲ μοῦ λέγει. Ἔχω τὴν φροντίδα μερικῶν συγγενῶν οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπόδημοι· ἔρχομαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ διὰ νὰ ἐξετάσω τὰ σχετικά μὲ αὐτούς, ἂν φανοῦν ἀπὸ κάπου. Ἐσὺ δὲ τί ζητεῖς ἐδῶ; Μοῦ εἶπε ἐκεῖνος.

Μοῦ ἀρέσουν, εἶπα, αἱ διαμοναὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ· διότι γίνεται ἀνεμπόδιστος ὁ διάλογος πρὸς τὸν ἑαυτὸν μου, ἀφοῦ δὲν ἐνέργουῦν περισπασμούς· εἶναι δὲ ὠφελιμώτατοι διὰ τὴν φιλολογίαν οἱ τοιοῦτοι τόποι.

3 Φιλολόγος λοιπὸν εἶσαι ἐσὺ, εἶπε· δὲν εἶσαι δὲ καθόλου φίλεργος καὶ φιλαλήθης, οὔτε ἐπιχειρεῖς νὰ εἶσαι μᾶλλον πρακτικὸς παρὰ σοφιστῆς;

Τί μεγαλύτερον ἀγαθὸν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτελέσῃ κανεὶς, εἶπα ἐγὼ, ἀπὸ τὸ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ λόγος ἡγεμονεύει τῶν πάντων καί, ἀφοῦ τὸν συλλάβῃ καὶ ἱππεύσῃ εἰς αὐτόν, νὰ παρατηρῇ τὴν πλάνην τῶν ἄλλων καὶ τὰς ἀσχολίας ἐκείνων, ὅτι δηλαδὴ δὲν πράττουν τίποτε τὸ ὑγιὲς οὔτε ἀγαπητὸν εἰς τὸν Θεόν; Χωρὶς φιλοσοφίαν δὲ καὶ ὀρθὸν λόγον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνυπάρχῃ εἰς κανένα φρόνησις. Διὰ τοῦτο πρέπει κάθε ἄνθρωπος νὰ φιλοσοφῇ, καὶ τοῦτο νὰ θεωρῇ μέγιστον καὶ πολυτιμώτατον ἔργον, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ θεωρῇ δεύτερα καὶ τρίτα, ὅταν μὲν συνάπτονται μὲ τὴν φιλοσοφίαν ὡς μέτρια καὶ ἄξια ἀποδοχῆς, ὅταν δὲ/στερηθοῦν αὐτῆς καὶ οἱ χρησιμοποιοῦντες αὐτὰ δὲν διαθέτουν αὐτήν, ὡς φορτικὰ καὶ βάνουσα.

4 Ἡ φιλοσοφία λοιπὸν φέρει εὐδαιμονίαν; Εἶπεν ἐκεῖνος διακόπτων.

Βεβαιότατα, εἶπα ἐγὼ, καὶ μάλιστα μόνον αὐτή.

Τί ὅμως εἶναι φιλοσοφία, λέγει, καὶ ποία εἶναι ἡ εὐδαιμονία της, ἂν δὲν σ' ἐμποδίζῃ τίποτε νὰ τὸ εἶπῃς, εἰπέ το.

Φιλοσοφία, εἶπα ἐγὼ, εἶναι ἐπιστήμη τοῦ ὄντος καὶ ἐπίγνωσις τοῦ ἀληθοῦς, ἡ δὲ εὐδαιμονία εἶναι τὸ βραβεῖον αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοφίας.

5 Τί καλεῖς ἐσὺ Θεόν; εἶπε.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶναι πάντοτε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως

τοῖς ἄλλοις αἴτιον, τοῦτο δὴ ἐστὶν ὁ Θεός. Οὕτως ἐγὼ ἀπεκρινάμην αὐτῷ καὶ ἐτέρπετο ἐκεῖνος ἀκούων μου, οὕτω τέ με ἤρετο πάλιν.

Ἐπιστήμη οὐκ ἔστι κοινὸν ὄνομα διαφόρων πραγμάτων, ἐν τε γὰρ ταῖς τέχναις ἀπάσαις ὁ ἐπιστάμενος τούτων τινὰ ἐπιστήμων καλεῖται, ἐν τε στρατηγικῇ καὶ κυβερνητικῇ καὶ ἰατρικῇ ὁμοίως, ἐν τε τοῖς θείοις καὶ ἀνθρωπείοις οὐχ οὕτως ἔχει; ἐπιστήμη τίς ἐστὶν ἢ παρέχουσα αὐτῶν τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τῶν θείων γνῶσιν, ἔπειτα τῆς τούτων θειότητος καὶ δικαιοσύνης ἐπίγνωσιν;

Καὶ μάλα, ἔφην.

6 Τί οὖν; ὁμοίως ἐστὶν ἀνθρωπὸν εἶδέναι καὶ Θεόν, ὡς μουσικὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἀστρονομίαν ἢ τι τοιοῦτον;

Οὐδαμῶς, ἔφην.

Οὐκ ὀρθῶς ἄρα ἀπεκρίθης ἐμοί, ἔφη ἐκεῖνος· αἱ μὲν γὰρ ἐκ μαθήσεως προσγίνονται ἡμῖν ἢ διατριβῆς τινος, αἱ δὲ ἐκ τοῦ ἰδέσθαι παρέχουσι τὴν ἐπιστήμην. Εἴ γέ σοι λέγοι τις ὅτι ἐστὶν ἐν Ἰνδία ζῶον φυὴν οὐχ ὁμοιον τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖον ἢ τοῖον, πολυειδὲς καὶ ποικίλον, οὐκ ἂν πρότερον εἰδείης ἢ ἴδοις αὐτό, ἀλλ' οὐδὲ λόγον ἂν ἔχοι εἰπεῖν αὐτοῦ τινα εἰ μὴ ἀκούσῃς τοῦ ἑωρακότος;

7 Οὐ γάρ, φημί.

Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, περὶ Θεοῦ ὀρθῶς φρονοῖεν οἱ φιλόσοφοι ἢ λέγοιέν τι ἀληθές, ἐπιστήμην αὐτοῦ μὴ ἔχοντες, μηδὲ ἰδόντες ποτὲ ἢ ἀκούσαντες;

Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὀφθαλμοῖς, ἦν δ' ἐγὼ, αὐτοῖς, πάτερ, ὄρατὸν τὸ θεῖον ὡς τὰ ἄλλα ζῶα, ἀλλὰ μόνῳ νῶ καταληπτόν, ὡς φησι Πλάτων, καὶ ἐγὼ πείθομαι αὐτῷ.

4,1 Ἔστιν οὖν, φησί, τῷ νῶ ἡμῶν τοιαύτη τις καὶ τοσαύτη δύναμις, ἢ μὴ τὸ ὄν δι' αἰσθήσεως ἔλαβεν; Ἦ τὸν Θεὸν ἀνθρώπου νοῦς

καὶ αἴτιον τῆς ὑπάρξεως εἰς ὅλα, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ὁ Θεός. Οὕτως ἀπεκρίθην ἐγὼ εἰς αὐτόν, καὶ ἐτέρπετο ἐκεῖνος νὰ μὲ ἀκούῃ· μὲ ἠρώτησε δὲ πάλιν τὰ ἐξῆς.

Ἐπιστήμη δὲν εἶναι κοινὸν ὄνομα διαφόρων πραγμάτων; Διότι ὁ γνωρίζων μερικὰ πράγματα εἰς ὅλας τὰς τέχνας καλεῖται ἐπιστήμων, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν στρατηγικὴν καὶ τὴν κυβερνητικὴν καὶ τὴν ἰατρικὴν, δὲν εἶναι δὲ τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὰ θεῖα καὶ εἰς τὰ ἀνθρώπινα; Ἐπιστήμη εἶναι ἢ παρέχουσα τὴν γνῶσιν αὐτῶν τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων, ἔπειτα δὲ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θειότητος καὶ δικαιοσύνης τούτων;

Βεβαίως, εἶπα.

6 Τί λοιπόν; Τὸ ἴδιον εἶναι νὰ γνωρίζωμεν ἄνθρωπον καὶ Θεόν, ὅπως τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ παρόμοια;

Καθόλου, εἶπα.

Ἄρα δὲν μοῦ ἀπεκρίθης ὀρθῶς, εἶπεν ἐκεῖνος. Διότι αὐταὶ μὲν προσλαμβάνονται ἀπὸ ἡμᾶς ἐκ μαθήσεως ἢ διδασκαλίας, ἐνῶ ἐκεῖναι προσφέρουν τὴν ἐπιστημοσύνην ἀπὸ τὴν θέαν. Ἐὰν πράγματι σοῦ λέγῃ κάποιος ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν Ἰνδίαν ζῶον μὲ διαφορετικὴν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα δομὴν, ἀλλὰ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον, πολυειδὲς καὶ ποικίλον, δὲν θὰ τὸ γνωρίσης πρὶν τὸ ἴδης, ἀλλ' οὔτε θὰ δυνηθῆς νὰ εἴπῃς τίποτε περὶ αὐτοῦ ἂν δὲν ἀκούσῃς αὐτὸν ὁ ὁποῖος τὸ εἶδεν.

7 Ὅχι βέβαια, λέγω.

Πῶς λοιπόν, εἶπεν, οἱ φιλόσοφοι δύνανται νὰ φρονοῦν περὶ Θεοῦ ὀρθῶς ἢ νὰ λέγουν κάτι ἀληθές, ἂν δὲν ἔχουν γνῶσιν αὐτοῦ μήτε τὸν εἶδαν ποτὲ ἢ ἤκουσαν δι' αὐτόν;

Ἀλλά, εἶπα ἐγώ, τὸ θεῖον, πάτερ, δὲν εἶναι ὀρατὸν μὲ αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅπως τὰ ἄλλα ζῶα, ἀλλὰ μὲ τὸν νοῦν μόνον καταληπτόν, ὅπως λέγει ὁ Πλάτων καὶ ἐγὼ πείθομαι εἰς αὐτόν.

4,1 Ὑπάρχει λοιπόν, λέγει, εἰς τὸν νοῦν μας τοιαύτη καὶ τόση δύναμις ἢ ὁποία δὲν προσέλαβε τὸ ὄν μὲ αἴσθησιν; Ἦ θὰ ἴδη

ὄψεται ποτε μὴ ἀγίῳ Πνεύματι κεκοσμημένος;

Φησὶ γὰρ Πλάτων, ἦν δ' ἐγώ, αὐτὸ τοιοῦτον εἶναι τὸ τοῦ νοῦ ὄμμα καὶ πρὸς τοῦτο ἡμῖν δεδόσθαι, ὡς δύνασθαι καθορᾶν αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὄν εἰλικρινεῖ αὐτῷ ἐκείνῳ, ὃ τῶν νοητῶν ἀπάντων ἐστὶν αἴτιον, οὐ χρῶμα ἔχον, οὐ σχῆμα, οὐ μέγεθος, οὐδὲ οὐδὲν ὧν ὀφθαλμὸς βλέπει· ἀλλὰ τι ὄν τοῦτ' αὐτό, φησί, ὄν ἐπέκεινα πάσης οὐσίας, οὔτε ρητὸν οὔτε ἀγορευτόν, ἀλλὰ μόνον καλὸν καὶ ἀγαθόν, ἐξαίφνης ταῖς εὖ πεφυκυίας ψυχαῖς ἐγγινόμενον διὰ τὸ συγγενὲς καὶ ἔρωτα τοῦ ιδέσθαι.

2 Τίς οὖν ἡμῖν, ἔλεγε, συγγένεια πρὸς τὸν Θεόν ἐστιν; Ἡ καὶ ἡ ψυχὴ θεία καὶ ἀθάνατός ἐστι καὶ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ βασιλικοῦ νοῦ μέρος; Ὡς δὲ ἐκεῖνος ὀρᾷ τὸν Θεόν, οὕτω καὶ ἡμῖν ἐφικτὸν τῷ ἡμετέρῳ νῷ συλλαβεῖν τὸ θεῖον καὶ τούντεῦθεν ἤδη εὐδαιμονεῖν;

Πάνυ μὲν οὖν, ἔφην.

Πᾶσαι δὲ αὐτὸ διὰ πάντων αἱ ψυχαὶ χωροῦσι τῶν ζώων, ἡρώτα, ἢ ἄλλη μὲν ἀνθρώπου, ἄλλη δὲ ἵππου καὶ ὄνου;

Οὐκ, ἀλλ' αἱ αὐταὶ ἐν πᾶσιν εἰσιν, ἀπεκρινάμην.

3 Ὅψονται ἄρα, φησί, καὶ ἵπποι καὶ ὄνοι ἢ εἰδόν ποτε τὸν Θεόν;

Οὐ, ἔφην· οὐδὲ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰ μὴ τις ἐν δίκῃ βιώσαιο, καθηράμενος δικαιοσύνη καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ πάσῃ.

Οὐκ ἄρα, ἔφη, διὰ τὸ συγγενὲς ὀρᾷ τὸν Θεόν, οὐδ' ὅτι νοῦς ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι σῶφρων καὶ δίκαιος;

Ναί, ἔφην, καὶ διὰ τὸ ἔχειν ᾧ νοεῖ τὸν Θεόν.

Τί οὖν; Ἀδικοῦσί τινα αἴγες ἢ πρόβατα;

Οὐδὲν οὐδένα, ἦν δ' ἐγώ.

4 Ὅψονται ἄρα, φησί, κατὰ τὸν σὸν λόγον καὶ ταῦτα τὰ ζῶα;

ποτέ τὸν Θεὸν νοῦς ἀνθρώπου, ἂν δὲν εἶναι κοσμημένος μὲ ἅγιον Πνεῦμα;

Λέγει ὁ Πλάτων, εἶπα ἐγώ, ὅτι τοιοῦτον εἶναι τὸ ὄμμα τοῦ νοῦ καὶ πρὸς τοῦτο μᾶς ἔχει δοθῆ, ὥστε νὰ δυνάμεθα μὲ αὐτὸ τὸ ἴδιον καθαρὸν νὰ καθορῶμεν ἐκεῖνο τὸ ὄν τὸ ὁποῖον εἶναι αἷτιον ὄλων τῶν νοητῶν, μὴ ἔχον χρῶμα οὔτε σχῆμα οὔτε μέγεθος οὔτε τίποτε ἀπὸ ὅσα βλέπει ὁ ὀφθαλμός· ἀλλὰ ὄν αὐτὸ τοῦτο κάτι, εὐρισκόμενον πέραν πάσης οὐσίας, οὔτε ρητὸν οὔτε ἀγορευτὸν, ἀλλὰ μόνον καλὸν καὶ ἀγαθόν, εἰσερχόμενον αἰφνιδίως εἰς τὰς καλῶς καμωμένας ψυχὰς λόγῳ τῆς συγγενείας καὶ τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν θεάν.

2 Ποία λοιπόν, ἔλεγεν, εἶναι ἡ συγγενεία μας πρὸς τὸν Θεόν; Ἦ εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ θεία καὶ ἀθάνατος καὶ μέρος ἐκείνου τοῦ ἰδίου τοῦ βασιλικοῦ νοός; Ὅπως δὲ ἐκεῖνος βλέπει τὸν Θεόν, οὕτω καὶ εἰς ἡμᾶς εἶναι ἐφικτὸν νὰ συλλάβωμεν τὸ θεῖον μὲ τὸν νοῦν μας καὶ νὰ εὐδαιμονῶμεν ἤδη ἀπὸ ἐδῶ;

Βεβαιότατα, εἶπα.

Ὅλαι δὲ αἱ ψυχαὶ τῶν ζώων τὸ χωροῦν, ἠρώτησεν, ἢ ἄλλη μὲν εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἄλλη δὲ τοῦ ἵππου καὶ τοῦ ὄνου; Ὅχι, ἀλλὰ εἶναι εἰς ὅλα αἱ αὐταί, ἀπεκρίθη.

3 Θὰ ἴδουν λοιπόν, λέγει, τὸν Θεὸν καὶ ἵπποι καὶ ὄνοι ἢ τὸν εἶδαν ποτέ;

Ὅχι, εἶπα, ἀφοῦ οὔτε ἡ πλειονότης τῶν ἀνθρώπων δὲν θὰ τὸν ἴδουν, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ζοῦν δικαίως, καθαρμένοι μὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ κάθε ἄλλην ἀρετὴν.

Ἐπομένως, εἶπε, βλέπει τὸν Θεὸν ὄχι λόγῳ τῆς συγγενείας οὔτε λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι νοῦς, ἀλλὰ διότι εἶναι σῶφρων καὶ δίκαιος;

Ναί, εἶπα, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἔχει τὸ ὄργανον μὲ τὸ ὁποῖον νοεῖ τὸν Θεόν.

Τί λοιπόν; Ἀδικοῦν κανένα αἱ αἴγες καὶ τὰ πρόβατα;

Κανὲν κανένα, εἶπα ἐγώ.

4 Θὰ ἴδουν λοιπόν, λέγει, τὸν Θεὸν κατὰ τὸν λόγον σου καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα;

Οὐ· τὸ γὰρ σῶμα αὐτοῖς, τοιοῦτον ὄν, ἐμπόδιόν ἐστιν.

Εἰ λάβοιεν φωνὴν τὰ ζῶα ταῦτα, ὑποτυχῶν ἐκεῖνος, εὖ ἴσθι ὅτι πολὺ ἂν εὐλογώτερον ἐκεῖνα τῷ ἡμετέρῳ σώματι λοιδοροῖντο· νῦν δ' ἐάσωμεν οὕτω, καὶ σοὶ ὡς λέγεις συγκεχωρήσθω. Ἐκεῖνο δέ μοι εἶπέ· ἕως ἐν τῷ σώματί ἐστιν ἡ ψυχὴ βλέπει, ἢ ἀπαλλαγεῖσα τούτου;

5 Καὶ ἕως μὲν ἐστιν ἐν ἀνθρώπου εἴδει, δυνατὸν αὐτῇ φημί, ἐγγενέσθαι διὰ τοῦ νοῦ, μάλιστα δὲ ἀπολυθεῖσα τοῦ σώματος καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν γενομένη τυγχάνει οὐ ἦρα πάντα τὸν χρόνον.

Ἦ καὶ μέμνηται τούτου πάλιν ἐν ἀνθρώπῳ γενομένη;

Οὐ μοι δοκεῖ, ἔφην.

Τί οὖν ὄφελος ταῖς ἰδοῦσαις, ἢ τί πλεον τοῦ μὴ ἰδόντος ὁ ἰδὼν ἔχει, εἰ μὴδὲ αὐτὸ τοῦτο ὅτι εἶδε μέμνηται;

6 Οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ἦν δ' ἐγώ.

Αἱ δὲ ἀνάξια ταύτης τῆς θεᾶς κριθεῖσαι τί πάσχουσιν; Ἔφη.

Εἷς τινα θηρίων ἐνδεσμεύονται σώματα, καὶ αὕτη ἐστὶ κόλασις αὐτῶν.

Οἶδασιν οὖν ὅτι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐν τοιοῦτοις εἰσὶ σώμασι καὶ ὅτι ἐξήμαρτόν τι;

Οὐ νομίζω.

7 Οὐδὲ ταύταις ἄρα ὄφελός τι τῆς κολάσεως, ὡς ἔοικεν· ἀλλ' οὐδὲ κολάζεσθαι αὐτὰς λέγοιμι, εἰ μὴ ἀντιλαμβάνονται τῆς κολάσεως.

Οὐ γάρ.

Οὔτε οὖν ὀρώσι τὸν Θεὸν αἱ ψυχαί, οὔτε μεταμείβουσιν εἰς ἕτερα σώματα· ἤδεσαν γὰρ ἂν ὅτι κολάζονται οὕτω, καὶ ἐφοβοῦντο ἂν καὶ τὸ τυχὸν ἐξαμαρτεῖν ὕστερον. Νοεῖν δὲ αὐτὰς δύνασθαι ὅτι ἔστι Θεὸς καὶ δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια καλόν, κάγῳ συντίθεμαι, ἔφη.

Ὅρθῶς λέγεις, εἶπον.

“Οχι· διότι τὸ σῶμα των, ἐπειδὴ εἶναι τοιοῦτον, εἶναι ἐμπόδιον.

Ἐὰν λάβουν φωνὴν τὰ ζῶα ταῦτα, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, γνώριζε καλῶς ὅτι πολὺ εὐλογώτερον θὰ ἐλοιδώρουν ἐκεῖνα τὸ σῶμα μας. Τώρα ὅμως ἄς τὰ ἀφήσωμεν οὕτω καὶ ἄς σοῦ ἐπιτραπῇ αὐτὸ τὸ ὅποῖον λέγεις. Εἶπέ μοι ἐκεῖνο· ἡ ψυχὴ βλέπει ὅσον χρόνον εἶναι εἰς τὸ σῶμα ἢ ὅταν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτό;

5 Ἀκόμη καὶ ἕως ὅτου εἶναι εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου, λέγω, εἶναι εἰς αὐτὴν δυνατὸν νὰ φθάσῃ διὰ τοῦ νοῦ εἰς τὴν θέαν, κυρίως ὅμως ἐπιτυγχάνει ὅ,τι ἠρώτησες ὅλον τὸν χρόνον ὅταν ἀπαλλαγῇ τοῦ σώματος καὶ ἔλθῃ εἰς ἑαυτὴν μεμονωμένως.

Ἀλήθεια, ἐνθυμεῖται τοῦτο ὅταν ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὸν ἄνθρωπον;

Δὲν νομίζω, εἶπα.

Τί ὄφελος λοιπὸν ὑπάρχει εἰς τὰς ψυχὰς αἱ ὁποῖαι εἶδον ἢ τί περισσότερον ἀπὸ τὸν μὴ ἰδόντα ἔχει ὁ ἰδὼν, ἂν δὲν ἐνθυμῆται οὔτε κἂν αὐτό, ὅτι εἶδεν;

6 Δὲν γνωρίζω τί νὰ εἶπω, εἶπα ἐγώ.

Αἱ δὲ κριθεῖσαι ἀνάξια τῆς θέας ταύτης ψυχαὶ τί πάσχουν; Εἶπε.

Δεσμεύονται εἰς σώματα ζώων καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τιμωρία των.

Γνωρίζουν λοιπὸν ὅτι δι’ αὐτὴν τὴν αἰτίαν εὐρίσκονται εἰς τοιαῦτα σώματα καὶ ὅτι ἔκαμαν κάποιαν ἁμαρτίαν;

Δὲν νομίζω.

7 Ἐπομένως φαίνεται ὅτι οὔτε εἰς αὐτὰς δὲν προέρχεται κάποιον ὄφελος ἀπὸ τὴν τιμωρίαν· ἀλλὰ θὰ ἔλεγα ὅτι οὔτε αὐταὶ δὲν τιμωροῦνται, ἀφοῦ δὲν ἀντιλαμβάνονται τὴν τιμωρίαν.

Φυσικὰ ὄχι.

Οὔτε βλέπουν λοιπὸν τὸν Θεὸν αἱ ψυχαὶ οὔτε μεταβαίνουν εἰς ἄλλα σώματα· διότι τότε θὰ ἐγνώριζον ὅτι τιμωροῦνται καὶ θὰ ἐφοβοῦντο μὴ τυχὸν ἁμαρτήσουν καὶ ἔπειτα. “Ὅτι δὲ αὐταὶ δύνανται νὰ ἐννοοῦν ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εὐσέβεια εἶναι καλὸν συμφωνῶ καὶ ἐγώ, εἶπε.

Ὅρθως λέγεις, εἶπα.

5,1 Οὐδὲν οὖν ἴσασι περὶ τούτων ἐκεῖνοι οἱ φιλόσοφοι· οὐδὲ γὰρ ὅτι ποτέ ἐστι ψυχὴ ἔχουσιν εἰπεῖν.

Οὐκ ἔοικεν.

Οὐδὲ μὴν ἀθάνατον χρὴ λέγειν αὐτήν· ὅτι εἰ ἀθάνατός ἐστι, καὶ ἀγέννητος δηλαδή.

Ἀγέννητος δὲ καὶ ἀθάνατός ἐστι κατὰ τινας λεγομένους Πλατωνικούς.

Ἦ καὶ τὸν κόσμον σὺ ἀγέννητον λέγεις;

Εἰσὶν οἱ λέγοντες, οὐ μέντοι γε αὐτοῖς συγκατατίθεμαι ἐγώ.

2 Ὅρθῶς ποιῶν. Τίνα γὰρ λόγον ἔχει σῶμα οὕτω στερεὸν καὶ ἀντιτυπίαν ἔχον καὶ σύνθετον καὶ ἀλλοιούμενον καὶ φθίνον καὶ γινόμενον ἐκάστης ἡμέρας μὴ ἀπ' ἀρχῆς τινος ἡγεῖσθαι γεγονέναι; Εἰ δὲ ὁ κόσμος γεννητός, ἀνάγκη καὶ τὰς ψυχὰς γεγονέναι καὶ οὐκ εἶναι ποι τάχα· διὰ γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ἐγένοντο καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, εἰ ὅλως κατ' ἰδίαν καὶ μὴ μετὰ τῶν ἰδίων σωμάτων φήσεις αὐτὰς γεγονέναι.

Οὕτω δοκεῖ ὀρθῶς ἔχειν.

Οὐκ ἄρα ἀθάνατοι.

Οὐ, ἐπειδὴ καὶ ὁ κόσμος γεννητός ἡμῖν ἐφάνη.

3 Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀποθνήσκειν φημί πάσας τὰς ψυχὰς ἐγώ· ἔρμαιον γὰρ ἦν ὡς ἀληθῶς τοῖς κακοῖς. Ἀλλὰ τί; Τὰς μὲν τῶν εὐσεβῶν ἐν κρείττονί ποι χώρῳ μένειν, τὰς δὲ ἀδίκους καὶ πονηρὰς ἐν χείρονι, τὸν τῆς κρίσεως ἐκδεχομένας χρόνον τότε. Οὕτως αἱ μὲν, ἀξιοὶ τοῦ Θεοῦ φανεῖσαι, οὐκ ἀποθνήσκουσιν ἔτι· αἱ δὲ κολάζονται, ἔστ' ἂν αὐτὰς καὶ εἶναι καὶ κολάζεσθαι ὁ Θεὸς θέλῃ.

4 Ἄρα τοιοῦτόν ἐστιν ὃ λέγεις, οἷον καὶ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ ἀνίσσεται περὶ τοῦ κόσμου, λέγων ὅτι αὐτός μὲν καὶ φθαρτός ἐστιν ἢ γέγονεν, οὐ λυθήσεται δὲ οὐδὲ τεύξεται θανάτου μοίρας διὰ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ; Τοῦτ' αὐτό σοι δοκεῖ καὶ περὶ ψυχῆς καὶ ἀπλῶς πάντων πέρι λέγεσθαι; Ὅσα γὰρ ἐστι μετὰ τὸν Θεὸν ἢ

5,1 Δέν γνωρίζουν λοιπόν τίποτε περί τούτων ἐκεῖνοι οἱ φιλόσοφοι· διότι δέν δύνανται νά εἶπουν οὔτε τί εἶναι κἄν ἡ ψυχή.

“Ὅπως φαίνεται, δέν γνωρίζουν.

Οὔτε ἀθάνατον ὁμως δέν πρέπει νά τήν λέγωμεν· διότι ἂν ἦτο ἀθάνατος, θά ἦτο φυσικά καί ἀγέννητος.

Κατά τινας πάντως, τοὺς λεγομένους Πλατωνικούς, εἶναι ἀγέννητος καί ἀθάνατος.

Ἄληθεια, δέχεσαι ἐσὺ καί τὸν κόσμον ἀθάνατον;

Ἐπάρχουν μερικοὶ λέγοντες τοῦτο, ἀλλά ἐγὼ δέν συμφωνῶ μέ αὐτούς.

2 Καλῶς πράττεις. Κατά ποίαν λογικήν δέν θά ἔπρεπε νά παραδεχώμεθα ὅτι ἐν σῶμα τόσον στερεόν καί σκληρόν, σύνθετον καί ἀλλοιούμενον, φθίνον καί γινόμενον καθημερινῶς, ἔχει δημιουργηθῆ ἀπό κάποια ἀρχήν; Ἐάν δέ ὁ κόσμος εἶναι γεννητός, ἀναγκαίως γεννηταὶ εἶναι καί αἱ ψυχαὶ καί ἐνδεχομένως δέν εὐρίσκονται ὅπουδῆποτε· διότι ἐδημιουργήθησαν διὰ τοὺς ἀνθρώπους καί τὰ ἄλλα ζῶα, ἐάν κατ’ ἀρχήν εἶπης ὅτι ἔχουν ποιηθῆ κατ’ ἰδίαν καί ὄχι μαζί μέ τὰ σώματά των.

Φαίνεται ὅτι ὀρθόν εἶναι τοῦτο.

“Ὅχι λοιπόν ἀθάνατος.

“Ὅχι, ἀφοῦ καί ὁ κόσμος ἐφάνη εἰς ἡμᾶς γεννητός.

3 Ἄλλ’ ὁμως ἐγὼ λέγω ὅτι οὔτε ἀποθνήσκουν ὅλαι αἱ ψυχαί· διότι ἄλλως θά ἦσαν πράγματι ἔρμαιον τῶν κακῶν. Ἀλλά τί; Αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν εὐσεβῶν λέγω ὅτι μένουν κάπου εἰς ἀνώτερον χῶρον, αἱ δὲ ἄδικοι καί πονηραὶ εἰς χειρότερον, ἀναμένουσαι κάποτε τὸν χρόνον τῆς κρίσεως. Οὔτως αἱ μὲν φανεῖσαι ἄξιοι τοῦ Θεοῦ δέν ἀποθνήσκουν πλέον· αἱ δὲ ἄλλαι τιμωροῦνται, ὅσον καιρὸν θέλει ὁ Θεὸς νά ὑπάρχουν καί νά τιμωροῦνται.

4 Ἄρά γε λέγεις κάτι παρόμοιον μ’ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπαινίσσεται ὁ Πλάτων εἰς τὸν Τίμαιον περί τοῦ κόσμου, λέγων ὅτι καί φθαρτός εἶναι, ἐφ’ ὅσον ἔγινεν δέν θά διαλυθῆ δὲ οὔτε θά εὐρεθῆ εἰς τὴν μοῖραν τοῦ θανάτου λόγῳ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ; Τοῦτο ἀκριβῶς σοῦ φαίνεται ὅτι ἰσχύει καί περί ψυχῆς καί γενικῶς περί ὅλων; Πράγματι ὅσα εἶναι ἢ θά γίνουν μετὰ

ἔσται ποτέ, ταῦτα φύσιν φθαρτὴν ἔχειν, καὶ οἷά τε ἐξαφανισθῆναι καὶ μὴ εἶναι ἔτι· μόνος γὰρ ἀγέννητος καὶ ἀφθαρτος ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο Θεός ἐστι, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα μετὰ τοῦτον γεννητὰ καὶ φθαρτά.

5 Τούτου χάριν καὶ ἀποθνήσκουσιν αἱ ψυχαὶ καὶ κολάζονται· ἐπεὶ εἰ ἀγέννητοι ἦσαν, οὐτ' ἂν ἐξημάρτανον οὔτε ἀφροσύνης ἀνάπλεω ἦσαν, οὐδὲ δειλαὶ καὶ θρασεῖαι πάλιν, ἀλλ' οὐδὲ ἐκοῦσαί ποτε εἰς σῶμα ἐχώρουν καὶ ὄφεις καὶ κύνας, οὐδὲ μὴν ἀναγκάζεσθαι αὐτὰς θέμις, εἴπερ εἰσὶν ἀγέννητοι. Τὸ γὰρ ἀγέννητον τῷ ἀγεννήτῳ ὁμοίον ἐστὶ καὶ ἴσον καὶ ταυτόν, καὶ οὔτε δυνάμει οὔτε τιμῇ προκριθεῖν ἂν θατέρου τὸ ἕτερον.

6 Ὅθεν οὐδὲ πολλὰ ἐστὶ τὰ ἀγέννητα· εἰ γὰρ διαφορὰ τις ἦν ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἂν εὔροις ἀναζητῶν τὸ αἷτιον τῆς διαφορᾶς, ἀλλ', ἐπ' ἀπειρον αἰεὶ τὴν διάνοιαν πέμπων, ἐπὶ ἐνός ποτε στήσῃ ἀγεννήτου καμῶν καὶ τοῦτο φήσεις ἀπάντων αἷτιον. Ἡ ταῦτα ἔλαθε, φημί ἐγώ, Πλάτωνα καὶ Πυθαγόραν, σοφοὺς ἄνδρας, οἱ ὥσπερ τεῖχος ἡμῖν καὶ ἔρεισμα φιλοσοφίας ἐξεγένοντο;

6,1 Οὐδὲν ἐμοί, ἔφη, μέλει Πλάτωνος οὐδὲ Πυθαγόρου οὐδὲ ἀπλῶς οὐδενὸς ὄλως τοιαῦτα δοξάζοντος· τὸ γὰρ ἀληθές οὕτως ἔχει. Μάθοις δ' ἂν ἐντεῦθεν. Ἡ ψυχὴ ἦτοι ζωὴ ἐστὶν ἢ ζωὴν ἔχει. Εἰ μὲν οὖν ζωὴ ἐστὶν, ἄλλο τι ἂν ποιήσῃ ζῆν, οὐχ ἑαυτήν, ὡς καὶ κινήσεις ἄλλο τι κινήσῃ μᾶλλον ἢ ἑαυτήν. Ὅτι δὲ ζῆ ψυχὴ, οὐδεὶς ἀντεῖποι. Εἰ δὲ ζῆ, οὐ ζωὴ οὔσα ζῆ, ἀλλὰ μεταλαμβάνουσα τῆς ζωῆς· ἕτερον δὲ τι τὸ μετέχον τινὸς ἐκείνου οὐ μετέχει. Ζωῆς δὲ ψυχὴ μετέχει, ἐπεὶ ζῆν αὐτὴν ὁ Θεὸς βούλεται.

2 Οὕτως ἄρα καὶ οὐ μεθέξει ποτέ, ὅταν αὐτὴν μὴ θέλοι ζῆν. Οὐ γὰρ ἴδιον αὐτῆς ἐστὶν οὐδὲ σύνεστιν αἰεὶ τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, ἀλλ', ὅταν δέη λυθῆναι τὴν ἀρμονίαν ταύτην, καταλείπει ἢ ψυχὴ τὸ

τὸν Θεόν, αὐτὰ ἔχουν φθαρτὴν φύσιν καὶ τὴν ιδιότητα νὰ ἐξαφανισθοῦν καὶ νὰ μὴ ὑπάρχουν πλέον· διότι μόνος ἀγέννητος καὶ ἄφθαρτος εἶναι ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι Θεός, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα τὰ μετ' αὐτόν, εἶναι γεννητὰ καὶ φθαρτά.

5 Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ ἀποθνήσκουν αἱ ψυχαὶ καὶ τιμωροῦνται· ἐπειδὴ, ἂν ἦσαν ἀγέννητοι, οὔτε θὰ ἡμάρτανον οὔτε θὰ ἦσαν γεμᾶται ἀφροσύνην, οὔτε ἐπίσης δειλαὶ καὶ θρασεῖαι, ἀλλ' οὔτε θὰ μετέβαιναν ποτὲ ἐθελουσίως εἰς χοίρους καὶ ὄφεις καὶ σκύλους, οὔτε εἶναι δίκαιον ν' ἀναγκάζονται εἰς τοῦτο, ἂν εἶναι ἀγέννητοι· διότι τὸ ἀγέννητον εἶναι ὅμοιον καὶ ἴσον καὶ ταυτὸν μὲ τὸ ἀγέννητον, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προτιμηθῇ κατὰ δύναμιν καὶ ἀξίαν τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο.

6 Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι πολλὰ τὰ ἀγέννητα· διότι ἂν ὑπῆρχε μεταξὺ αὐτῶν κάποια διαφορὰ, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὔρης τὸ αἷτιον τῆς διαφορᾶς, ὅσον καὶ ἂν τὸ ἀναζητήσης, ἀλλὰ στέλλων πάντοτε τὴν διάνοιαν ἐπ' ἄπειρον, κουρασμένος θὰ σταθῆς κάποτε εἰς ἓν ἀγέννητον καὶ αὐτὸ θὰ εἴπῃς αἷτιον ἀπάντων. Ἡ διέφυγον ταῦτα, λέγω ἐγώ, τὴν πρόσοχὴν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Πυθαγόρου, σοφῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι κατέστησαν εἰς ἡμᾶς τεῖχος καὶ στήριγμα τῆς φιλοσοφίας;

6,1 Δὲν μὲ ἐνδιαφέρει καθόλου, λέγει, διὰ τὸν Πλάτωνα καὶ οὔτε γενικῶς διὰ πάντα ἔχοντα τοιαύτας δοξασίας· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Θὰ τὸ ἀντιληφθῆς δὲ ἀπὸ ἐδῶ. Ἡ ψυχὴ ἢ ζωὴ εἶναι ἢ ζωὴν ἔχει. Ἐὰν μὲν λοιπὸν εἶναι ζωὴ, ἄλλο πρᾶγμα θὰ κάμῃ νὰ ζῆ καὶ ὄχι ἑαυτήν. Ὅτι δὲ ζῆ ἢ ψυχὴ, κανεὶς δὲν θὰ ἀντεῖπῃ. Ἐὰν δὲ ζῆ, δὲν ζῆ ὡς οὔσα ζωὴ, ἀλλὰ μεταλαμβάνουσα τῆς ζωῆς· διότι τὸ μετέχον τινὸς εἶναι διάφορον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου μετέχει. Μετέχει δὲ τῆς ζωῆς ἢ ψυχὴ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὴν θέλει νὰ ζῆ.

2 Οὕτω λοιπὸν καὶ δὲν θὰ μετέχῃ κάποτε τῆς ζωῆς, ὅταν δὲν τὴν θέλῃ νὰ ζῆ. Διότι τὸ ζῆν δὲν εἶναι ἴδιον αὐτῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὅπως ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπάρχει διαπαντὸς οὔτε τὸ σῶμα συνυπάρχει πάντοτε μὲ τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ὅταν χρειάζεται

σῶμα καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν, οὕτω καί, ὅταν δέῃ τὴν ψυχὴν μηκέτι εἶναι, ἀπέστη ἅπ' αὐτῆς τὸ ζωτικὸν πνεῦμα καὶ οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ ἔτι, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ὅθεν ἐλήφθη ἐκεῖσε χωρεῖ πάλιν.

7,1 Τίνι οὖν, φημί, ἔτι τις χρήσαιτο διδασκᾶλω ἢ πόθεν ὠφεληθεῖ τις, εἰ μὴδὲ ἐν τούτοις τὸ ἀληθές ἐστιν;

Ἐγένοντό τινες πρὸ πολλοῦ χρόνου πάντων τούτων τῶν νομιζομένων φιλοσόφων παλαιότεροι, μακάριοι καὶ δίκαιοι καὶ θεοφιλεῖς, θείῳ Πνεύματι λαλήσαντες καὶ τὰ μέλλοντα θεσπίσαντες, ἃ δὴ νῦν γίνεται· προφήτας δὲ αὐτοὺς καλοῦσιν. Οὗτοι μόνοι τὸ ἀληθές καὶ εἶδον καὶ ἐξεῖπον ἀνθρώποις, μὴτ' εὐλαβηθέντες μήτε δυσωπηθέντες τινά, μὴ ἡττημένοι δόξης, ἀλλὰ μόνα ταῦτα εἰπόντες ἠκούσαν καὶ ἃ εἶδον ἄγίῳ πληρωθέντες Πνεύματι.

2 Συγγράμματα δὲ αὐτῶν ἔτι καὶ νῦν διαμένει, καὶ ἔστιν ἐντυχόντα τούτοις πλεῖστον ὠφεληθῆναι καὶ περὶ ἀρχῶν καὶ περὶ τέλους καὶ ὧν χρὴ εἰδέναι τὸν φιλόσοφον, πιστεύσαντα ἐκείνοις. Οὐ γὰρ μετὰ ἀποδείξεως πεποιήνται τότε τοὺς λόγους, ἅτε ἀνωτέρω πάσης ἀποδείξεως ὄντες ἀξιόπιστοι μάρτυρες τῆς ἀληθείας· τὰ δὲ ἀποβάντα καὶ ἀποβαίνοντα ἐξαναγκάζει συντίθεσθαι τοῖς λελαλημένοις δι' αὐτῶν.

3 Καίτοι γε καὶ διὰ τὰς δυνάμεις, ἃς ἐπετέλουν, πιστεύεσθαι δίκαιοι ἦσαν, ἐπειδὴ καὶ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεὸν καὶ Πατέρα ἐδόξαζον καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ Χριστὸν Υἱὸν αὐτοῦ κατήγγελλον· ὅπερ οἱ ἀπὸ τοῦ πλάνου καὶ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπιπλάμενοι ψευδοπροφητῆται οὔτε ἐποίησαν οὔτε ποιοῦσιν, ἀλλὰ δυνάμεις τινὰς ἐνεργεῖν εἰς κατάπλησιν τῶν ἀνθρώπων τολμῶσι καὶ τὰ τῆς πλά-

νά διαλυθῆ αὐτὴ ἢ ἄρμονία, ἐγκαταλείπει ἢ ψυχὴ τὸ σῶμα καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπάρχει, οὕτω καὶ ὅταν χρειάζεται νὰ μὴ ὑπάρχη πλέον ἢ ψυχὴ, ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτὴν τὸ πνεῦμα καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον ἢ ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μεταβαίνει πάλιν ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἐλήφθη.

7,1 Ποῖον λοιπόν, λέγω, θὰ ἐχρησιμοποιεῖ κανεὶς ὡς διδάσκαλον πλέον ἢ ἀπὸ ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῆ, ἂν δὲν εἶναι οὔτε εἰς αὐτὰ ἢ ἀλήθεια;

Πρὶν ἀπὸ πολὺν χρόνον ἔζησαν μερικοὶ ἄνθρωποι παλαιότεροι ὄλων τούτων τῶν θεωρουμένων ὡς φιλοσόφων, μακάριοι καὶ δίκαιοι καὶ θεοφιλεῖς, λαλήσαντες μὲ θεῖον πνεῦμα καὶ δηλώσαντες τὰ μέλλοντα, τὰ ὅποια πραγματοποιοῦνται τώρα· καλοῦν δὲ προφήτας τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦς. Αὐτοὶ μόνον εἶδαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἶπαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς νὰ φοβηθοῦν οὔτε νὰ ἐντραποῦν κανένα, χωρὶς νὰ ὑπολογίσουν δόξαν, ἀλλὰ εἰπόντες μόνον αὐτὰ τὰ ὅποια ἤκουσαν καὶ εἶδαν πληρωμένοι ἀπὸ ἁγίου Πνεῦμα.

2 Τὰ συγγράμματά των, παραμένουν ἀκόμη καὶ σήμερα καὶ εἶναι δυνατόν ἀναγινώσκων κανεὶς ταῦτα νὰ ὠφεληθῆ πολὺ καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ περὶ τοῦ τέλους καὶ περὶ τῶν πραγμάτων τὰ ὅποια πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ φιλόσοφος, ἂν πιστεύσῃ εἰς ἐκείνους. Δὲν συνέταξαν τότε αὐτοὶ τοὺς λόγους μὲ ἀποδεικτικὰ ἐπιχειρήματα, διότι ἦσαν ἀξιόπιστοι μάρτυρες τῆς ἀληθείας ὑπὲρ πᾶσαν ἀπόδειξιν· τὰ δὲ πραγματοποιηθέντα καὶ πραγματοποιούμενα ἀναγκάζουν νὰ συμφωνῆ κανεὶς μὲ τὰ λαληθέντα ἀπὸ αὐτοῦς.

3 Καὶ ὅμως δίκαιον ἦτο νὰ πιστεύωνται καὶ λόγῳ τῶν θαυμάτων τὰ ὅποια ἐπετέλουν, ἐπειδὴ καὶ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων Θεὸν καὶ Πατέρα ἐδέχοντο καὶ τὸν ἀπὸ αὐτὸν προερχόμενον Υἱὸν αὐτοῦ Χριστὸν κατήγγελλον· πρᾶγμα τὸ ὅποιον οὔτε ἕκαστος οὔτε κάμουν οἱ γεμᾶτοι ἀπὸ τὸ πλάνον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα ψευδοπροφήται, ἀλλὰ τολμοῦν νὰ ἐνεργοῦν μερικὰς δυνάμεις πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀνθρώπων καὶ δοξολογοῦν τὰ πνεύ-

νης πνεύματα καὶ δαιμόνια δοξολογοῦσιν. Εὐχου δέ σοι πρὸ πάντων φωτὸς ἀνοιχθῆναι πύλας· οὐ γὰρ συνοπτὰ οὐδὲ συννοητὰ πᾶσιν ἔστιν, εἰ μὴ τῷ Θεῷ συνιέναι καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ.

- 8,1 Ταῦτα καὶ ἔτι ἄλλα πολλὰ εἰπὼν ἐκεῖνος, ἃ νῦν καιρὸς οὐκ ἔστι λέγειν, ὥχεται, κελεύσας διώκειν αὐτά· καὶ οὐκέτι αὐτὸν εἶδον. Ἐμοῦ δὲ παραχρῆμα πῦρ ἐν τῇ ψυχῇ ἀνήφθη, καὶ ἔρωσ ἐχει με τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἳ εἰσι Χριστοῦ φίλοι· διαλογιζόμενός τε πρὸς ἑμαυτὸν τοὺς λόγους αὐτοῦ ταύτην μόνην εὕρισκον φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον.
- 2 Οὕτω δὴ καὶ διὰ ταῦτα φιλόσοφος ἐγώ. Βουλοίμην δ' ἂν καὶ πάντας ἴσον ἐμοὶ θυμὸν ποιησαμένους μὴ ἀφίστασθαι τῶν τοῦ Σωτῆρος λόγων· δέος γάρ τι ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἱκανοὶ δυσωπῆσαι τοὺς ἐκτρεπομένους τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ, ἀνάπαυσις τε ἡδίστη γίνεται τοῖς ἐκμελετώσιν αὐτούς. Εἰ οὖν τι καὶ σοὶ περὶ σευατοῦ μέλει καὶ ἀντιποιῆ σωτηρίας καὶ ἐπὶ τῷ Θεῷ πέποιθας, ἅπερ οὐκ ἀλλοτρίῳ τοῦ πράγματος, πάρεστιν ἐπιγνόντι σοι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τελείῳ γενομένῳ εὐδαιμονεῖν.
- 3 Ταῦτά μου, φίλτατε, εἰπόντος οἱ μετὰ τοῦ Τρύφωνος ἀνεγέλασαν, αὐτὸς δὲ ὑπομειδιάσας. Τὰ μὲν ἄλλα σου, φησὶν, ἀποδέχομαι καὶ ἀγαμαι τῆς περὶ τὸ θεῖον ὀρμῆς, ἄμεινον δὲ ἦν φιλοσοφεῖν ἔτι σε τὴν Πλάτωνος ἢ ἄλλου του φιλοσοφίαν, ἀσκοῦντα καρτερίαν καὶ ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην, ἢ λόγοις ἐξαπατηθῆναι ψευδέσι καὶ ἀνθρώποις ἀκολουθῆσαι οὐδενὸς ἀξίοις. Μένοντι γάρ σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φιλοσοφίας τρόπῳ καὶ ζῶντι ἀμέμπτως ἐλπίς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας· καταλιπόντι δὲ τὸν Θεὸν καὶ εἰς ἄνθρωπον ἐλπίσαντι ποία ἔτι περιλείπεται σωτηρία;

4. Α' Τιμ. 4,1.

5. Ἀπευθύνεται εἰς τὸν πρῶτον παραλήπτην τοῦ Διαλόγου Μάρκον Πομπήϊον. Βλ. παράγρ. 141.

ματα και δαιμόνια τῆς πλάνης⁴. Νὰ εὔχεσαι δὲ πρὶν ἅπ' ὅλα νὰ σοῦ ἀνοίγουν αἱ πύλαι τοῦ φωτός· διότι αὐτὰ δὲν εἶναι ὄρατὰ οὔτε νοητὰ ἀπὸ ὄλους, ἐὰν δὲν δώση ὁ Θεὸς καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ εἰς κάποιον νὰ τὰ κατανοήσῃ.

- 8,1 Ἄφοῦ εἶπεν ἐκεῖνος αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀκόμη, τὰ ὅποια δὲν εἶναι καιρὸς τώρα ν' ἀναφέρω, ἔφυγε, προτρέψας με νὰ τὰ ἐπιδιώξω· καὶ δὲν τὸν εἶδα πλέον εἰς τὸ ἐξῆς. Εἰς ἐμὲ δὲ εὐθύς ἀμέσως ἀνήφθη πῦρ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ μὲ κατέχει ἔρωσ διὰ τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἄνδρας ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι εἶναι φίλοι τοῦ Χριστοῦ· διαλογιζόμενος δὲ καθ' ἑαυτὸν τοὺς λόγους του εὔρισκα ὅτι μόνον αὐτὴ εἶναι ἀληθὴς καὶ ὠφέλιμος φιλοσοφία.
- 2 Οὕτω λοιπὸν καὶ διὰ ταῦτα ἔγινα ἐγὼ φιλόσοφος. Θὰ ἤθελα δὲ καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀναπτύσσοντες ἴσον μὲ ἐμὲ πόθον νὰ μὴ εἶναι ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος· διότι οἱ λόγοι αὐτοὶ ἔχουν κάποιον δέος μέσα των καὶ εἶναι ἱκανοὶ νὰ φιλοτιμήσουν τοὺς ἐκτρεπόμενους ἀπὸ τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ οἱ μελετῶντες αὐτοὺς δοκιμάζουν γλυκυτάτην ἀναψυχὴν. Ἐὰν λοιπὸν ἐνδιαφέρεσαι κάπως καὶ σὺ διὰ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ἐπιδιώκῃς τὴν σωτηρίαν καὶ ἔχῃς πεποίθησιν εἰς τὸν Θεόν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶσαι ξένος πρὸς τὸ πρᾶγμα, εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ ἐπιγνώσῃς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ καὶ καταστῆς τέλειος, νὰ εὐδαιμονῆς.
- 3 Ἄφοῦ, φίλτατε⁵, εἶπα αὐτά, οἱ συνοδοὶ τοῦ Τρύφωνος ἐγέλασαν, αὐτὸς δὲ μειδιάσας λέγει. Τὰ μὲν ἄλλα λόγια σου, ἀποδέχομαι καὶ χαίρομαι διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ὀρμὴν σου, θὰ ἦτο ὅμως καλύτερον νὰ ἀκολουθῆς ἀκόμη τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος ἢ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου, ἀσκῶν καρτερίαν καὶ ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην παρὰ νὰ ἐξαπατηθῆς ἀπὸ ψευδεῖς λόγους καὶ νὰ ἀκολουθήσῃς ἀνθρώπους ἀναξίους λόγου. Διότι, ἂν ἔμενες εἰς ἐκεῖνον τὸν τρόπον φιλοσοφίας καὶ ἐξῆς ἀμέμπτως, σοῦ ὑπολείπετο ἐλπὶς διὰ καλυτέραν μοῖραν· ἀφοῦ ὅμως ἐγκατέλειψες τὸν Θεόν καὶ ἠλπισες εἰς ἄνθρωπον, ποῖα σωτηρία σοῦ ἀπομένει πλέον;

- 4 Εἰ οὖν καὶ ἐμοῦ θέλεις ἀκοῦσαι, φίλον γάρ σε ἤδη νενόμικα, πρῶτον μὲν περιτεμοῦ, εἶτα φύλαξον, ὡς νενόμισται, τὸ σάββατον καὶ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς νουμηνίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπλῶς τὰ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένα πάντα ποίει, καὶ τότε σοι ἴσως ἔλεος ἔσται παρὰ Θεοῦ. Χριστὸς δέ, εἰ καὶ γεγένηται καὶ ἔστι που, ἄγνωστός ἐστι καὶ οὐδὲ αὐτός πω ἑαυτὸν ἐπίσταται οὐδὲ ἔχει δυνάμιν τινα, μέχρις ἂν ἔλθῶν Ἡλίας χρίσῃ αὐτὸν καὶ φανερὸν πᾶσι ποιήσῃ· ὑμεῖς δέ, ματαίαν ἀκοὴν παραδεξάμενοι, Χριστὸν ἑαυτοῖς τινα ἀναπλάσσετε καὶ αὐτοῦ χάριν τὰ νῦν ἀσκόπως ἀπόλλυσθε.
- 9,1 Συγγνώμη σοι, ἔφην, ὦ ἄνθρωπε, καὶ ἀφεθείη σοι· οὐ γὰρ οἶδας ὃ λέγεις, ἀλλὰ πειθόμενος τοῖς διδασκάλοις, οἳ οὐ συνίασι τὰς Γραφάς, καὶ ἀπομαντευόμενος λέγεις ὅ,τι ἂν σοι ἐπὶ θυμὸν ἔλθοι. Εἰ δὲ βούλοιο τούτου πέρι δέξασθαι λόγον, ὡς οὐ πεπλανήμεθα οὐδὲ παυσόμεθα ὁμολογοῦντες τοῦτον, κἂν τὰ ἐξ ἀνθρώπων ἡμῖν ἐπιφέρωνται ὄνειδη, κἂν ὁ δεινότατος ἀπειπεῖν ἀναγκάζῃ τύραννος· παρεστῶτι γὰρ δείξω ὅτι οὐ κενοῖς ἐπιστεύσαμεν μύθοις οὐδὲ ἀναποδείκτοις λόγοις, ἀλλὰ μεστοῖς Πνεύματος θείου καὶ δυνάμει βρῦουσι καὶ τεθηλόσι χάριτι.
- 2 Ἀνεγέλασαν οὖν πάλιν οἱ μετ' αὐτοῦ καὶ ἄκοσμον ἀνεφθάγοντο. Ἐγὼ δὲ ἀναστὰς οἷός τ' ἤμην ἀπέρχεσθαι· ὁ δέ μου τοῦ ἱματίου λαβόμενος οὐ πρὶν ἀνήσειν ἔφη, πρὶν ὃ ὑπεσχόμην ἐκτελέσαι. Μὴ οὖν, ἔφην, θορυβεῖτωσαν οἱ ἐταῖροί σου μηδὲ ἀσχημονεῖτωσαν οὕτως, ἀλλ', εἰ μὲν βούλονται, μετὰ ἡσυχίας ἀκροάσθωσαν, εἰ δὲ καὶ ἀσχολία τις αὐτοῖς ὑπέρτερος ἐμποδῶν ἐστίν, ἀπίτωσαν· ἡμεῖς δέ, ὑποχωρήσαντές ποι καὶ ἀναπαυσάμενοι, περαίνωμεν τὸν λόγον.
- 3 Ἔδοξε καὶ τῷ Τρύφωνι οὕτως ἡμᾶς ποιῆσαι, καὶ δὴ ἐκνεύσαντες εἰς τὸ μέσον τοῦ ξυστοῦ σταδίου ἤειμεν· τῶν δὲ σὺν αὐτῷ δύο, χλευάσαντες καὶ τὴν σπουδὴν ἡμῶν ἐπισκώψαντες, ἀπηλλά-

- 4 Ἐὰν λοιπὸν θέλῃς ν' ἀκούσης καὶ ἐμέ, διότι ἤδη σὲ θεωρῶ φίλον, πρῶτον μὲν νὰ περιταμῆς, ἔπειτα δὲ νὰ φυλάξης κατὰ τὰ νομοθετημένα τὸ σάββατον καὶ τὰς ἐορτάς, καὶ τὰς νεομηνίας τοῦ Θεοῦ, καὶ γενικῶς νὰ πράττης ὅλα τὰ γεγραμμένα εἰς τὸν νόμον, καὶ τότε ἴσως ἐπιτύχῃς τὸ ἔλεος ἀπὸ τὸν Θεόν. Ὁ δὲ Χριστός, καὶ ἂν ὑπῆρξε καὶ εὐρίσκεται κάπου, εἶναι ἄγνωστος καὶ οὔτε ὁ ἴδιος δὲν γνωρίζει κάπως τὸν ἑαυτὸν του οὔτε ἔχει κάποιαν δύναμιν, μέχρις ὅτου ἔλθῶν ὁ Ἥλιος τὸν χρίση καὶ τὸν φανερώσῃ εἰς ὅλους· σεῖς δέ, δεχθέντες μάταιον ἄκουσμα, ἀναπλάσσετε δι' ἑαυτοῦς κάποιον Χριστὸν καὶ χάριν αὐτοῦ χάνεσθε τῶρα ἀσκόπως.
- 9,1 Εἶθε, εἶπα, νὰ σοῦ δοθῇ συγγνώμη καὶ ἄφεσις, ὡ ἄνθρωπε· διότι δὲν γνωρίζεις τί λέγεις, ἀλλὰ πειθόμενος εἰς τοὺς διδασκάλους, οἱ ὅποιοι δὲν γνωρίζουν τὰς Γραφάς, καὶ προμαντεύων λέγεις ὅ,τι σοῦ κατέβη. Ἐὰν δὲ θέλῃς, δέξου περὶ τούτου λόγον, ὅτι δὲν πλανώμεθα οὔτε θὰ παύσωμεν ὁμολογοῦντες τοῦτον, ἔστω καὶ ἂν ἐπιφέρωνται εἰς ἡμᾶς τὰ ὀνειδίη ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἔστω καὶ ἂν μᾶς ἀναγκάζῃ νὰ τὰ ἀρνηθῶμεν ὁ δεινότατος τύραννος· καθὼς εἶσαι παρών, θὰ δείξω ὅτι δὲν ἐπιστεύσαμεν εἰς κενοὺς μύθους οὔτε εἰς ἀναποδείκτους λόγους, ἀλλὰ εἰς λόγους γεμάτους θεῖον Πνεῦμα, ὑπερπληρωμένους δυνάμεως καὶ θηλάσαντας εἰς τὴν χάριν.
- 2 Ἐκάγχασαν λοιπὸν πάλιν οἱ μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ ὠμίλησαν ἀκόσμως. Ἐγὼ δὲ σηκωθείς ἤμην ἕτοιμος ν' ἀπέλθω· αὐτὸς ὅμως, λαβὼν με ἀπὸ τὸ ἱμάτιον, εἶπεν ὅτι δὲν θὰ μὲ ἀφήσῃ, πρὶν ἐκτελέσω ὅ,τι ὑπεσχέθην. Ἄς μὴ θορυβοῦν λοιπὸν, εἶπα, οἱ ἐταῖροι σου καὶ ἄς μὴ ἀσχημονοῦν οὕτως, ἀλλά, ἂν μὲν θέλουν, ἄς ἀκούουν μὲ ἡσυχίαν, ἂν δὲ τοὺς ἐμποδίξῃ κάποια ἀνωτέρα ἀσχολία, ἄς ἀποχωρήσουν· ἡμεῖς δέ, ἀφοῦ ἀποσυρθῶμεν κάπου καὶ καθήσωμεν ἀνέτως, ἄς ἀποτελειώσωμεν τὸν λόγον.
- 3 Ἐκρινε καὶ ὁ Τρύφων ὅτι οὕτως ἔπρεπε νὰ κάμωμεν, καὶ οὕτω συμφωνήσαντες ἐπήγαμεν εἰς τὸ περιβαλλόμενον ἀπὸ τὴν στοᾶν στάδιον. Δύο ὅμως ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς του, χλευάζοντες

γησαν. Ἡμεῖς δὲ ὡς ἐγενόμεθα ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἔνθα ἐκατέρωθεν λίθινοί εἰσι θῶκοι, ἐν τῷ ἑτέρῳ καθεσθέντες οἱ μετὰ τοῦ Τρύφωνος, ἐμβαλόντος τινὸς αὐτῶν λόγον περὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν γενομένου πολέμου, διελάλουν.

ΛΟΓΟΙ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΑΘΕΤΟΥΝ ΤΟΝ ΜΩΣΑΪΚΟΝ ΝΟΜΟΝ

10,1 Ὡς δὲ ἀνεπαύσαντο, ἐγὼ οὕτως αὐτοῖς πάλιν ἠρξάμην· μὴ ἄλλο τί ἐστὶν ὃ ἐπιμέμφεσθε ἡμᾶς, ἄνδρες φίλοι, ἢ τοῦτο, ὅτι οὐ κατὰ τὸν νόμον βιοῦμεν, οὐδὲ ὁμοίως τοῖς προγόνοις ὑμῶν περιτεμνόμεθα τὴν σάρκα, οὐδὲ ὡς ὑμεῖς σαββατίζομεν; Ἡ καὶ ὁ βίος ἡμῶν καὶ τὸ ἦθος διαβέβληται παρ' ὑμῖν; Τοῦτο δ' ἐστὶν ὃ λέγω, μὴ καὶ ὑμεῖς πεπιστεύκατε περὶ ἡμῶν, ὅτι δὴ ἐσθίομεν ἀνθρώπους καὶ μετὰ τὴν εἰλαπίνην ἀποσβεννύντες τοὺς λύχνους ἀθέσμοις μίξεσιν ἐγκυλιόμεθα, ἢ αὐτὸ τοῦτο κατεγινώσκετε ἡμῶν μόνον, ὅτι τοιοῦτοις προσέχομεν λόγοις καὶ οὐκ ἀληθεῖ, ὡς οἴεσθε, πιστεύομεν δόξῃ;

2 Τοῦτ' ἐστὶν ὃ θαυμάζομεν, ἔφη ὁ Τρύφων, περὶ δὲ ὧν οἱ πολλοὶ λέγουσιν, οὐ πιστεῦσαι ἄξιον· πόρρω γὰρ κεχώρηκε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὑμῶν δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ λεγομένῳ εὐαγγελίῳ παραγγέλματα θαυμαστά οὕτω καὶ μεγάλα ἐπίσταμαι εἶναι, ὡς ὑπολαμβάνειν μηδένα δύνασθαι φυλάξαι αὐτά· ἐμοὶ γὰρ ἐμέλησεν ἐντυχεῖν αὐτοῖς.

3 Ἐκεῖνο δὲ ἀποροῦμεν μάλιστα, εἰ ὑμεῖς, εὐσεβεῖν λέγοντες καὶ τῶν ἄλλων οἰόμενοι διαφέρειν, κατ' οὐδὲν αὐτῶν ἀπολείπεσθε, οὐδὲ διαλλάσσετε ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν ὑμέτερον βίον, ἐν τῷ μήτε

1. Συνήθης κατηγορία κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι αἱ νυκτεριναὶ συναντήσεις τῶν ἦσαν ἀνοικταὶ εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας, πρᾶγμα ἀνήκουστον διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

καὶ εἰρωνευόμενοι τὴν σπουδὴν μας ἔφυγαν. Μόλις δὲ ἐφθάσαμεν εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον, ὅπου ὑπάρχουν ἀπὸ τὰς δύο πλευρᾶς λίθινοι θῶκοι, οἱ μετὰ τοῦ Τρύφωνος ἐκάθησαν εἰς τὴν μίαν πλευράν, ἀφοῦ δὲ εἷς ἀπὸ αὐτοῦς ἀνέφερε περὶ τοῦ γινομένου εἰς τὴν Ἰουδαίαν πολέμου, συνεζήτουν.

ΛΟΓΟΙ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΑΘΕΤΟΥΝ ΤΟΝ ΜΩΣΑΙΚΟΝ ΝΟΜΟΝ

- 10,1 Ὅταν δὲ ἐσταμάτησαν, ἐγὼ ἤρχισα πάλιν τὸν πρὸς αὐτοῦς λόγον ὡς ἐξῆς. Αὐτὸ διὰ τὸ ὅποῖον μᾶς μέμφεσθε, ἀγαπητοὶ φίλοι, μήπως εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τοῦτο, ὅτι δὲν ζῶμεν κατὰ τὸν νόμον καὶ δὲν περιτεμνόμεθα κατὰ τὴν σάρκα ὁμοίως μὲ τοὺς προγόνους σας οὔτε τηροῦμεν ὅπως ἐσεῖς τὸ σάββατον; Ἡ μήπως διαβάλλεται ἀπὸ σᾶς καὶ ὁ βίος καὶ τὸ ἦθος ἡμῶν; Ἐννοῶ δηλαδῆ, μήπως καὶ σεῖς ἔχετε πιστεῦσει δι' ἡμᾶς, ὅτι τάχα τρώγομεν ἀνθρώπους καὶ ὅτι μετὰ τὸ συμπόσιον σβήνοντες τοὺς λύχνους κυλιόμεθα εἰς ἀθεμίτους μίξεις¹, ἢ μᾶς κατηγορεῖτε τοῦτο μόνον, ὅτι προσέχομεν εἰς τοιοῦτους λόγους καὶ ὅτι πιστεῦομεν εἰς μὴ ἀληθινὴν, ὅπως νομίζετε, διδασκαλίαν;
- 2 Τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον θαυμάζομεν, εἶπεν ὁ Τρύφων, δι' ὅσα ὁμῶς λέγουν τὰ πλήθη δὲν εἶναι ἀξιόπιστα· διότι ἔχουν προχωρήσει πέραν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἄλλωστε καὶ τὰ εἰς τὸ λεγόμενον εὐαγγέλιον παραγγέλματά σας γνωρίζω ὅτι εἶναι τόσον θαυμαστὰ καὶ μεγάλα, ὥστε νὰ φρονῶ ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ φυλάξῃ, διότι ἐγὼ ἐφρόντισα νὰ τὰ μελετήσω.
- 3 Ἐκείνην δὲ τὴν ἀπορίαν ἔχομεν μάλιστα· πῶς σεῖς, ἐνῶ παρ' ὅλον ὅτι ἰσχυρίζεσθε ὅτι εὐσεβεῖτε καὶ νομίζετε ὅτι διαφέρετε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, δὲν ὑπολείπεσθε κατὰ τίποτε ἀπὸ αὐτοῦς οὔτε παραλλάσσετε κατὰ τὸν τρόπον ζωῆς ἀπὸ τοὺς εἰδω-

τὰς ἑορτὰς μήτε τὰ σάββατα τηρεῖν μήτε τὴν περιτομὴν ἔχειν, καὶ ἔτι, ἐπ' ἄνθρωπον σταυρωθέντα τὰς ἐλπίδας ποιούμενοι, ὅμως ἐλπίζετε τεύξεσθαι ἀγαθοῦ τινος παρὰ τοῦ Θεοῦ, μὴ ποιοῦντες αὐτοῦ τὰς ἐντολάς. Ἦ οὐκ ἀνέγνωσ, ὅτι «ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς, ἣτις οὐ περιτμηθήσεται τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ» ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἀλλογενῶν καὶ περὶ τῶν ἀργυρωνήτων διέσταλται.

4 Ταύτης οὖν τῆς διαθήκης εὐθέως καταφρονήσαντες ὑμεῖς ἀμελεῖτε καὶ τῶν ἔπειτα, καὶ πείθειν ἡμᾶς ἐπιχειρεῖτε ὡς εἰδότες τὸν Θεόν, μηδὲν πράσσοντες ὧν οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν. Εἰ οὖν ἔχεις πρὸς ταῦτα ἀπολογήσασθαι καὶ ἐπιδειῖξαι ὧτινι τρόπῳ ἐλπίζετε ὀτιοῦν, κἂν μὴ φυλάσσοντες τὸν νόμον, τοῦτό σου ἡδέως ἀκούσαιμεν μάλιστα, καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὁμοίως συνεξετάσωμεν.

11,1 Οὔτε ἔσται ποτὲ ἄλλος Θεός, ὢ Τρύφων, οὔτε ἦν ἀπ' αἰῶνος, ἐγὼ οὕτω πρὸς αὐτόν, πλὴν τοῦ ποιήσαντος καὶ διατάξαντος τότε τὸ πᾶν. Οὐδὲ ἄλλον μὲν ἡμῶν, ἄλλον δὲ ὑμῶν ἡγούμεθα Θεόν, ἀλλ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ἐξαγαγόντα τοὺς πατέρας ὑμῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου «ἐν χειρὶ κραταιᾷ καὶ βραχίονι ὑψηλῷ», οὐδ' εἰς ἄλλον τινὰ ἠλπίσαμεν, οὐ γὰρ ἔστιν, ἀλλ' εἰς τοῦτον εἰς ὃν καὶ ὑμεῖς, τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. ἠλπίσαμεν δὲ οὐ διὰ Μωϋσέως οὐδὲ διὰ τοῦ νόμου· ἦ γὰρ ἂν τὸ αὐτὸ ὑμῖν ἐποιοῦμεν.

2 Νυνὶ δὲ ἀνέγνων γάρ, ὢ Τρύφων, ὅτι ἔσοιτο καὶ τελευταῖος νόμος καὶ διαθήκη κυριωτάτη πασῶν, ἦν νῦν δεόν φυλάσσειν πάντας ἀνθρώπους, ὅσοι τῆς τοῦ Θεοῦ κληρονομίας ἀντιπιοῦνται. Ὁ γὰρ ἐν Χωρήβ παλαιὸς ἤδη νόμος καὶ ὑμῶν μόνων, ὁ δὲ πάντων ἀπλῶς· νόμος δὲ κατὰ νόμου τεθεῖς τὸν πρὸ αὐτοῦ ἔπαυσε, καὶ διαθήκη μετέπειτα γενομένη τὴν προτέραν ὁμοίως ἔστησεν. Αἰώνιός

2. Γεν. 17,14.

3. Ψαλμ. 135,12.

λολάτρας, ἀφοῦ οὔτε τὰς ἑορτὰς οὔτε τὰ σάββατα τηρεῖτε οὔτε περιτομὴν ἔχετε, καὶ ἐνῶ προσέτι ἀποθέτετε τὰς ἐλπίδας εἰς ἄνθρωπον σταυρωθέντα, ὅμως ἐλπίζετε ὅτι θὰ ἐπιτύχετε κάποιον ἀγαθὸν ἀπὸ τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ ἐκτελήτε τὰς ἐντολὰς του. Ἡ δὲν ἀνέγνωσες ὅτι «θὰ ἐξολοθρευθῆ ἀπὸ τὸ γένος της ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ἡ ὁποία δὲν θὰ περιτμηθῆ τὴν ὀγδόην ἡμέραν;»². Ὅμοίως δὲ διετάχθη καὶ περὶ τῶν ἀλλογενῶν καὶ τῶν δούλων.

- 4 Καταφρονήσαντες λοιπὸν σεῖς αὐτὴν τὴν συμφωνίαν εὐθέως, ἀμελεῖτε καὶ τὰ μετέπειτα καὶ ἐπιχειρεῖτε νὰ μᾶς πείσετε ὅτι γνωρίζετε τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ πράττετε τίποτε ἀπὸ ὅσα πρέπει νὰ πράττουν οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν. Ἄν λοιπὸν ἔχης ν' ἀπολογηθῆς εἰς αὐτὰ καὶ νὰ δείξης κατὰ ποῖον τρόπον ἐλπίζετε ὅτιδήποτε, ἔστω καὶ ἂν δὲν φυλάσσετε τὸν νόμον, τοῦτο θὰ ἀκούσωμεν εὐχαρίστως μάλιστα ἀπὸ σέ, θὰ ἐξετάσωμεν δὲ καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως.

- 11,1 Οὔτε θὰ ὑπάρξη ποτὲ ἄλλος Θεός, ὃ Τρύφων, οὔτε ὑπῆρχεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, εἶπα ἐγὼ πρὸς αὐτόν, πλὴν τοῦ ποιήσαντος καὶ διατάξαντος τοῦτο τὸ σύμπαν. Οὔτε δεχόμεθα ἄλλον Θεὸν ἡμῶν, ἄλλον δὲ ὑμῶν, ἀλλὰ δεχόμεθα τὸν ἴδιον ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐξήγαγε τοὺς πατέρας σας ἀπὸ τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου «μὲ κραταιὰν χεῖρα καὶ ὑψηλὸν βραχίονα»³, οὔτε ἠλπίσαμεν εἰς κανένα ἄλλον, διότι δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' εἰς τὸν ἴδιον μὲ σᾶς, τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Ἠλπίσαμεν δὲ ὄχι διὰ τοῦ Μωϋσέως οὔτε διὰ τοῦ νόμου, διότι τότε θὰ ἐπράττομεν τὸ ἴδιον μὲ σᾶς.

- 2 Διότι τώρα ἀνέγνωσα, ὃ Τρύφων, ὅτι θὰ ὑπάρξη καὶ τελευταῖος νόμος καὶ διαθήκη κυριωτάτη ὄλων, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ φυλάσσουν. τώρα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅσοι ἐπιδιώκουν τὴν κληρονομίαν τοῦ Θεοῦ. Πράγματι ὁ παλαιὸς ἤδη νόμος τοῦ ὄρους Χωρήβ, εἶναι μόνον ἰδικός σας, ὁ δὲ νέος εἶναι γενικῶς ὄλων. Νόμος δὲ συντασσόμενος ἔναντι νόμου παύει τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ διαθήκη γινομένη μετέπειτα ἀχρηστεύει ὁμοίως τὴν προηγουμένην. Αἰώνιος δὲ νόμος καὶ τελευταῖος ἐδόθη εἰς

τε ἡμῖν νόμος καὶ τελευταῖος ὁ Χριστὸς ἐδόθη καὶ ἡ διαθήκη πιστὴ μεθ' ἦν οὐ νόμος, οὐ πρόσταγμα, οὐκ ἐντολή.

3 Ἦ σὺ ταῦτα οὐκ ἀνέγγως ἃ φησιν Ἡσαΐας; «Ἀκούσατέ μου, ἀκούσατέ μου, λαός μου, καὶ οἱ βασιλεῖς πρὸς με ἐνωτίζεσθε, ὅτι νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται καὶ ἡ κρίσις μου εἰς φῶς ἐθνῶν. Ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ ἐξελεύσεται τὸ σωτήριόν μου, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλπιούσι». Καὶ διὰ Ἱερεμίου περὶ ταύτης αὐτῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης οὕτω φησὶν· «ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐχ ἦν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἣ ἐπελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου».

4 Εἰ οὖν ὁ Θεὸς διαθήκην καινὴν ἐκήρυξε μέλλουσαν διαταχθῆσθαι καὶ ταύτην εἰς φῶς ἐθνῶν, ὀρώμεν δὲ καὶ πεπείσμεθα διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῶν εἰδώλων καὶ τῆς ἄλλης ἀδικίας προσελθόντας τῷ Θεῷ καὶ μέχρι θανάτου ὑπομένοντας τὴν ὁμολογίαν καὶ εὐσέβειαν ποιῆσθαι, καὶ ἐκ τῶν ἔργων καὶ ἐκ τῆς παρακολουθούσης δυνάμεως συνιέναι πᾶσι δυνατὸν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ καινὸς νόμος καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ προσδοκία τῶν ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀναμενόντων τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ.

5 Ἰσραηλικὸν γὰρ τὸ ἀληθινόν, πνευματικόν, καὶ Ἰούδα γένος καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἀβραάμ, τοῦ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἐπὶ τῇ πίστει μαρτυρηθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ «εὐλογηθέντος καὶ πατρὸς πολλῶν ἐθνῶν» κληθέντος, ἡμεῖς ἐσμεν, οἱ διὰ τούτου τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ τῷ Θεῷ προσαχθέντες, ὡς καὶ προκοπτόντων ἡμῖν τῶν λόγων ἀποδειχθήσεται.

12,1 Ἐλεγον δὲ ἔτι καὶ προέφερον ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις Ἡσαΐας βοᾷ· «ἀκούσατέ μου τοὺς λόγους, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ

4. Ἡσ. 51,4 ἔ.

5. Ἱερ. 38,31 ἔ.

6. Πρὶν δοθῆ ἡ ἐντολὴ τῆς περιτομῆς.

ἡμᾶς ὁ Χριστὸς καὶ ἡ διαθήκη του εἶναι πιστή, μετὰ τὴν ὁποῖαν δὲν ὑπάρχει νόμος οὔτε πρόσταγμα οὔτε ἐντολή.

3 Ἦ μήπως δὲν ἀνέγνωσες ὅσα λέγει ὁ Ἡσαΐας; «Ἀκούσατέ με, ἀκούσατέ με, λαοί μου, καὶ προσέξατέ με οἱ βασιλεῖς ὅτι ἀπὸ ἐμὲ θὰ ἐξέλθῃ νόμος καὶ θὰ δοθῇ κρίσις μου εἰς φῶς τῶν ἐθνῶν. Ἐγγίζει γρήγορα ἡ δικαιοσύνη μου καὶ θὰ ἐξέλθῃ ἡ σωτηρία μου καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου θὰ ἐλπίσουν τὰ ἔθνη»⁴. Καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου λέγει περὶ τῆς ἰδίας καινῆς διαθήκης οὕτως: «ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι, λέγει ὁ Κύριος, καὶ θὰ συνάψω μὲ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα καινὴν διαθήκην, ὅχι αὐτὴν τὴν ὁποῖαν συνῆψα μὲ τοὺς πατέρας των καθ' ἣν ἡμέραν ἔλαβα τὴν χεῖρα των διὰ νὰ τοὺς ἐξαγάγω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον»⁵.

4 Ἐὰν λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐκήρυξεν ὅτι θὰ συναφθῇ νέα διαθήκη, καὶ μάλιστα εἰς φῶς τῶν ἐθνῶν, βλέπομεν δὲ καὶ εἴμεθα πεπεισμένοι διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ προσήλθομεν ἀπὸ τὰ εἰδωλα καὶ τὴν ἄλλην ἀδικίαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὑπομένομεν μέχρι θανάτου νὰ κάμωμεν τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν εὐσέβειαν, εἶναι δὲ εἰς ὅλους δυνατὸν νὰ κατανοήσουν ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ ἀπὸ τὴν συνακολουθοῦσαν δύναμιν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ νέος νόμος καὶ ἡ καινὴ διαθήκη καὶ ἡ προσδοκία τῶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἀναμένουν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ.

5 Πράγματι τὸ ἀληθινὸν ἰσραηλιτικὸν γένος, πνευματικόν, τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ μαρτυρηθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν πίστιν του καθ' ὃν χρόνον εἶχεν ἀκροβυστίαν⁶ καὶ «εὐλογηθέντος καὶ ἀποκληθέντος πατρὸς πολλῶν ἐθνῶν»⁷, εἴμεθα ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι προσήχθημεν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τούτου τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ, ὅπως θὰ ἀποδειχθῇ ἀπὸ ἡμᾶς καθὼς προχωρεῖ ἡ συζήτησις.

12,1 Ἔλεγα δὲ καὶ ἐξήγγειλα ὅτι ὁ Ἡσαΐας βοᾷ καὶ εἰς ἄλλους λόγους: «ἀκούσατε τοὺς λόγους μου, καὶ θὰ ζήση ἡ ψυχὴ σας: θὰ συνάψω μὲ σᾶς διαθήκην αἰώνιον, τὴν χάριν τὴν ἐπιβεβαιω-

7. Γεν. 17,5.

ὕμῶν, καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά. Ἴδου μάρτυρα αὐτὸν ἔθνεσι δέδωκα. Ἔθνη, ἃ οὐκ οἶδασί σε, ἐπικαλέσονταί σε, λαοί, οἳ οὐκ ἐπίστανταί σε, καταφεύξονται ἐπὶ σέ, ἕνεκεν τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ, ὅτι ἐδόξασέ σε».

2 Τοῦτον αὐτὸν ὑμεῖς ἠτιμώσατε τὸν νόμον καὶ τὴν καινὴν ἀγίαν αὐτοῦ διαθήκην ἐφραλίσατε, καὶ οὐδὲ νῦν παραδέχεσθε οὐδὲ μετανοεῖτε πράξαντες κακῶς. Ἔτι γὰρ τὰ ὦτα ὑμῶν πέφρακται, οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν πεπήρῳνται, καὶ «πεπάχεται ἡ καρδιά», κέκραγεν Ἰερεμίας, καὶ οὐδ' οὕτως ἀκούετε· πάρεστιν ὁ νομοθέτης, καὶ οὐχ ὁρᾶτε· «πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, τυφλοὶ βλέπουσι», καὶ οὐ συνίετε.

3 Δευτέρας ἤδη χρεια περιτομῆς, καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τῇ σαρκὶ μέγα φρονεῖτε. Σαββατίζειν ὑμᾶς ὁ καινὸς νόμος διὰ παντὸς ἐθέλει, καὶ ὑμεῖς μίαν ἀργοῦντες ἡμέραν εὐσεβεῖν δοκεῖτε, μὴ νοοῦντες διὰ τί ὑμῖν προσετάγη· καὶ ἐὰν ἄζυμον ἄρτον φάγητε, πεπληρωκένοι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ φατε. Οὐκ ἐν τούτοις εὐδοκεῖ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Εἴ τις ἐστὶν ἐν ὑμῖν ἐπίορκος ἢ κλέπτης, παυσάσθω· εἴ τις μοιχός, μετανοησάτω, καὶ σεσαββάτικε τὰ «τρυφερά» καὶ ἀληθινὰ σάββατα τοῦ Θεοῦ· εἴ τις καθαρὰς οὐκ ἔχει χεῖρας, λουσάσθω, καὶ καθαρὸς ἐστὶν.

13,1 Οὐ γὰρ δὴ γε εἰς βαλανεῖον ὑμᾶς ἐπεμπεν Ἡσαΐας ἀπολουσομένους ἐκεῖ τὸν φόνον καὶ τὰς ἄλλας ἀμαρτίας, οὐς οὐδὲ τὸ τῆς θαλάσσης ἰκανὸν πᾶν ὕδωρ καθάρισαι, ἀλλά, ὡς εἰκός, πάλαι τοῦτο ἐκεῖνο τὸ σωτήριον λουτρὸν ἦν, ὃ εἶπε, τὸ τοῖς μεταγινώσκουσι καὶ μηκέτι «αἵμασι τράγων καὶ προβάτων ἢ σποδῶ δαμάλεως ἢ σεμιδάλεως προσφοραῖς καθαριζομένοις, ἀλλὰ πίστει διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ» καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὃς διὰ τοῦτο ἀπέθανεν, ὡς αὐτὸς Ἡσαΐας ἔφη, οὕτω λέγων.

2 «Ἀποκαλύψει Κύριος τὸν βραχίονα αὐτοῦ τὸν ἅγιον ἐνώπιον

8. Ἡσ. 55,3-5.

9. Ἡσ. 6,10.

10. Ἡσ. 61,1. Ματθ. 11,5.

θεισαν εἰς τὸν Δαβίδ. Ἴδού, τὸν ἔδωσα μάρτυρα εἰς τὰ ἔθνη· θὰ σ' ἐπικαλεσθοῦν ἔθνη τὰ ὅποια δὲν σὲ γνωρίζουν, λαοὶ οἱ ὅποιοι δὲν σ' ἐπιγινώσκουν θὰ καταφύγουν εἰς σέ, διὰ Κύριον τὸν Θεόν σου, τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραήλ, ἐπειδὴ σὲ ἐδόξασεν»⁸.

2 Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν νόμον ἠτιμάσατε σεῖς καὶ τὴν νέαν ἁγίαν διαθήκην τοῦ ἐφραυλίσατε, καὶ οὔτε τώρα παραδέχεσθε οὔτε μετανοεῖτε ὅτι ἐπράξατε κακῶς. Διότι τὰ ὦτα σας εἶναι ἀκόμη φραγμένα, οἱ ὀφθαλμοὶ σας εἶναι ἀκόμη τυφλοὶ καὶ ἡ «καρδία σας εἶναι παχεῖα»⁹, ἔκραξεν ὁ Ἰερεμίας, καὶ πάλιν δὲν ἀκούετε· παρευρίσκεται ὁ νομοθέτης, καὶ δὲν βλέπετε· «πτωχοὶ δέχονται τὴν καλὴν ἀγγελίαν, τυφλοὶ βλέπουν»¹⁰, καὶ δὲν κατανοεῖτε.

3 Χρειάζεται δευτέρα περιτομὴ ἤδη, καὶ σεῖς καυχᾶσθε διὰ τὴν σάρκα σας. Ὁ νέος νόμος θέλει νὰ σαββατίζετε διαπαντός, καὶ σεῖς ἀργοῦντες μίαν ἡμέραν νομίζετε ὅτι εὐσεβεῖτε, μὴ ἀντιλαμβανόμενοι διατί διετάχθη εἰς σᾶς ἡ τήρησις τοῦ σαββάτου· καὶ ἂν φάγετε ἄζυμον ἄρτον, ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἐξετελέσατε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Δὲν εὐδοκεῖ εἰς αὐτὰ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὅποιος εἶναι μοιχός, ἃς μετανοήσῃ, καὶ ἔχει ἤδη σαββατίσει τὰ χαρούμενα¹¹ καὶ ἀληθινὰ σάββατα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅποιος δὲν ἔχει καθαρὰς χεῖρας, ἃς λουσθῆ, καὶ εἶναι καθαρός.

13,1 Διότι βεβαίως δὲν θὰ σᾶς ἔστελλεν ὁ Ἡσαΐας εἰς δημόσιον λουτρόν, διὰ νὰ λουσθῆτε ἐκεῖ ἀπὸ τὸν φόνον καὶ τὰς ἄλλας ἀμαρτίας, τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ καθαρῖση οὔτε ὄλον τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, ἀλλά, ὡς εἶναι εὐλογον, ἀπὸ παλαιὰ ἐκεῖνο ἦτο τὸ σωτήριον λουτρόν, τὸ ὅποῖον εἶπε, τὸ προοριζόμενον διὰ τοὺς μετανοοῦντας καὶ «μὴ καθαριζομένους πλέον μὲ αἵματα τράγων καὶ προβάτων ἢ μὲ πίστιν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ»¹² καὶ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὁ ὅποιος διὰ τοῦτο ἀπέθανεν, ὡς εἶπεν ὁ Ἡσαΐας, λέγων οὕτως.

2 «Θ' ἀποκαλύψῃ ὁ Κύριος τὸν βραχίονά του τὸν ἅγιον ἐνώ-

11. Ἦσ. 58,13.

12. Ἐβρ. 9,13 ἔ.

πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ὄψονται πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἄκρα τῆς γῆς τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄψησθε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῆς, ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη Κυρίου, ὅτι οὐ μετὰ ταραχῆς πορεύεσθε· πορεύεται γὰρ πρὸ προσώπου ὑμῶν Κύριος, καὶ ὁ ἐπισυνάγων ὑμᾶς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ. Ἴδου συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται σφόδρα.

- 3 » Ὅν τρόπον ἐκστήσονται πολλοὶ ἐπὶ σέ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδος καὶ ἡ δόξα σου, οὕτω θαυμασθήσονται ἔθνη πολλὰ ἐπ' αὐτῷ, καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσι. Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίς ἀπεκαλύφθη; Ἀνηγγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώση.
- 4 » Οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τοῦς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ εἰδῶς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτόν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει.
- 5 » Οὗτος δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη. Καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτόν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. Καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ.
- 6 » Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; Ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ

πιον ὄλων τῶν ἐθνῶν, καὶ θὰ ἴδουν ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν. Ἀπομακρυνθῆτε, ἀπομακρυνθῆτε, ἀπομακρυνθῆτε, ἐξέλθετε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μὴ ἐγγίσετε ἀκάθαρτον, ἐξέλθετε ἀπὸ τὸ μέσον της¹³, καθαρθῆτε οἱ φέροντες τὰ σκεύη τοῦ Κυρίου, διότι δὲν θὰ πορεύεσθε μὲ σπουδὴν· διότι ἐμπρὸς ἀπὸ σαῶς θὰ πορευθῆ ὁ Κύριος καὶ ὁ ὀπισθοφύλαξ σας Κύριος θὰ εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἴδου ὁ δοῦλος μου θὰ κατανοήσῃ, θὰ ὑψωθῆ καὶ θὰ δοξασθῆ ὑπερβολικά.

3 »Καθ' ὃν τρόπον θὰ μείνουν ἐκστατικοὶ ἐπὶ σέ, οὕτω θὰ παραμορφωθῆ τὸ εἶδος καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω θὰ ἐκπλαγοῦν δι' αὐτὸν ἔθνη πολλὰ καὶ θὰ κλείσουν τὰ στόματά των βασιλεῖς· διότι ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἀνηγγέλθη θὰ ἴδουν, καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἤκουσαν θὰ ἀντιληφθοῦν. Κύριε, ποῖος ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἀκοὴν μας; Καὶ ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου εἰς ποῖον ἀπεκαλύφθη; Τὸν ἀντελήφθημεν ὡς παιδίον ὡς ρίζαν φυτοῦ εἰς διψασμένην γῆν.

4 »Δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὸν εἶδος οὔτε δόξα· τὸν εἶδομεν καὶ δὲν εἶχεν εἶδος οὔτε κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος του ἦτο καταφρονημένον καὶ παραμελημένον ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἦτο ἄνθρωπος πληγωμένος, συνηθισμένος νὰ βαστάζῃ πόνον, διὸ τὰ πρόσωπα ἀπεστρέφοντο ἀπὸ αὐτόν, ἠτιμᾶσθη καὶ δὲν ὑπελογίσθη. Οὗτος βαστάζει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ ὑποφέρει ὑπὲρ ἡμῶν, ἐνῶ ἡμεῖς ἐνομίσαμεν ὅτι αὐτὸς εὐρίσκεται εἰς πόνον καὶ πληγὴν καὶ κάκωσιν.

5 »Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ ἐταλαιπωρήθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· τιμωρία ἐπεβλήθη εἰς αὐτόν χάριν τῆς εὐημερίας μας, διὰ τῶν πληγῶν του ἰάθημεν ἡμεῖς. Ὅλοι ἐπλανήθημεν ὡς πρόβατα, κάθε ἄνθρωπος ἐστράφη εἰς τὸν δρόμον του. Καὶ ὁ Κύριος τὸν παρέδωσεν εἰς τὰς ἀμαρτίας μας. Καὶ αὐτὸς καταθλιβόμενος δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του. Ὡδηγήθη ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν καὶ ὡς ἀμνὸς εἰς τὸν κoureυτὴν του ἄφωνος, τόσον δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του.

6 »Κατὰ τὴν ταπεινώσιν του ἤρθη ἡ κρίσις του· καὶ ποῖος θὰ περιγράψῃ τὴν γενεάν του; Διότι αἴρεται ἀπὸ τὴν γῆν ἡ ζωὴ

τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤκει εἰς θάνατον. Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησε καὶ οὐχ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ Κύριος βούλεται καθαρῖσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς. Ἐὰν δῶτε περὶ τῆς ἀμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον.

7 »Καὶ βούλεται Κύριος ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὐδουλεύοντα πολλοῖς. Καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνοίσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἀμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη.

8 »Εὐφράνθητι στεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα, ρῆξον καὶ βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Εἶπε γὰρ Κύριος· πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαιῶν σου, πῆξον, μὴ φείση, μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου καὶ τοὺς πασσάλους κατίσχυσον, εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον· καὶ τὸ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσει, καὶ πόλεις ἠρημωμένας κατοικιεῖς.

9 »Μὴ φοβοῦ ὅτι κατησχύνθης, μηδὲ ἐντραπῆς ὅτι ὠνειδίσθης, ὅτι αἰσχύνην αἰώνιον ἐπιλήση καὶ ὄνειδος τῆς χηρείας σου οὐ μνησθήση· ὅτι Κύριος ἐποίησεν ὄνομα ἑαυτῷ, καὶ ὁ ρυσάμενός σε, αὐτὸς Θεὸς Ἰσραὴλ, πάση τῇ γῆ κληθήσεται. Ὡς γυναῖκα καταλειμμένην καὶ ὀλιγόψυχον κέκληκέ σε ὁ Κύριος, ὡς γυναῖκα ἐκ νεότητος μεμισημένην».

14,1 Διὰ τοῦ λουτροῦ οὖν τῆς μετανοίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὃ ὑπὲρ τῆς ἀνομίας τῶν λαῶν τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ὡς Ἡσαΐας βοᾷ, ἡμεῖς ἐπιστεύσαμεν, καὶ γνωρίζομεν ὅτι τοῦτ' ἐκεῖνο, ὃ προη-

του, λόγω τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου φθάνει εἰς θάνατον. Καὶ θὰ δώσω τὸν τάφον του μαζί με τοὺς πονηροὺς καὶ τὸν θάνατόν του μαζί με τοὺς κακούργους, ἂν καὶ δὲν ἔπραξε καὶ δὲν εὐρέθη δόλος εἰς τὸ στόμα του. Καὶ ὁ Κύριος θέλει νὰ τὸν καθάρῃ ἀπὸ τὴν πληγὴν. Ἐὰν σκεφθῆτε ὅτι τοῦτο γίνεται διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἡ ψυχὴ σας θὰ ἴδῃ μακρόβιον σπέρμα.

7 »Καὶ θέλει ὁ Κύριος ν' ἀφαιρέσῃ τὸν πόνον τῆς ψυχῆς του, νὰ δείξῃ εἰς αὐτὸν φῶς, νὰ διαπλάσῃ μετὰ τὴν σύνεσιν, νὰ δικαιώσῃ δίκαιον δουλεύοντα πολλοὺς καλῶς. Καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς θὰ βαστάσῃ. Διὰ τοῦτο αὐτὸς θὰ κληρονομήσῃ πολλοὺς καὶ θὰ διαμοιράσῃ τὰ λάφυρα τῶν ἰσχυρῶν, διότι παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ του καὶ ἐλογίσθη μαζί με τοὺς ἀνόμους, καὶ αὐτὸς ἐσήκωσε τὰς ἁμαρτίας πολλῶν καὶ παρεδόθη διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν.

8 »Εὐφράνθητι, στεῖρα ἢ ὅποια δὲν τίκτεις, κράζε καὶ βόησε, ἢ μὴ δοκιμάζουσα ὠδῖνας, διότι πολλὰ εἶναι τὰ τέκνα τῆς ἄνευ ἀνδρὸς μᾶλλον παρὰ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Διότι εἶπεν ὁ Κύριος· πλάτυνε τὸν χῶρον τῆς σκηνῆς σου καὶ ἔκτεινε τὰ παραπετάσματά σου, μὴ λυπηθῆς· μάκρυνε τὰ σχοινία σου καὶ στερέωσε τοὺς πασσάλους. Ἐπέκτεινέ τα εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ. Τὸ σπέρμα σου θὰ κληρονομήσῃ ἔθνος καὶ θὰ κατοικήσῃς ἐρημωμένας πόλεις.

9 »Μὴ φοβῆσαι ὅτι θὰ καταισχυνηθῆς καὶ μὴ ἐντραπῆς ὅτι θὰ ὄνειδισθῆς· τὴν μακρὰν αἰσχύνην θὰ λησμονήσῃς καὶ τὸ ὄνειδος τῆς χηρείας σου δὲν θὰ ἐνθυμηθῆς· διότι ὁ Κύριος ἐπέξέτεινε τὸ ὄνομά του καὶ ὁ λυτρωτὴς σου, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, θὰ ἀποκληθῆ ὁ ἴδιος Θεὸς εἰς ὅλην τὴν γῆν. Ὁ Κύριος σὲ ἐθεώρησε γυναῖκα ἐγκαταλελειμμένην καὶ ὀλιγόψυχον, ὡς σύζυγον ἐκ νεότητος ἀπολυμένην»¹⁴.

14,1 Ἡμεῖς ἦλθαμεν εἰς τὴν πίστιν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς μετανοίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον ἐθεσμοθετήθη χάριν τῆς ἀνομίας τῶν λαῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως βοᾷ ὁ Ἡσαΐας, καὶ γνωρίζομεν ὅτι ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον προέλεγεν οὗτος, τὸ

γόρευε, τὸ βάπτισμα, τὸ μόνον καθαρῖσαι τοὺς μετανοήσαντας δυνάμενον, τοῦτό ἐστι τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς· οὐδὲν ὑμεῖς «ὠρύξατε λάκκους ἑαυτοῖς συντετριμμένοι» εἰσὶ καὶ οὐδὲν ὑμῖν χρήσιμοι. Τί γὰρ ὄφελος ἐκείνου τοῦ βαπτίσματος, ὃ τὴν σάρκα καὶ μόνον τὸ σῶμα φαιδρύνει;

2 Βαπτίσθητε τὴν ψυχὴν ἀπὸ ὀργῆς καὶ ἀπὸ πλεονεξίας, ἀπὸ φθόνου, ἀπὸ μίσους· καὶ ἰδοὺ τὸ σῶμα καθαρὸν ἐστι. Τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ σύμβολον τῶν ἀζύμων, ἵνα μὴ τὰ παλαιὰ τῆς κακῆς ζύμης ἔργα πράττητε. Ὑμεῖς δὲ πάντα σαρκικῶς νενοήκατε, καὶ ἠγεῖσθαι εὐσέβειαν, ἐὰν τοιαῦτα ποιοῦντες τὰς ψυχὰς μεμεστωμένοι ἦτε δόλου καὶ πάσης κακίας ἀπλῶς.

3 Διὸ καὶ μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας τῶν ἀζυμοφαγιῶν νέαν ζύμην φυρᾶσαι ἑαυτοῖς ὁ Θεὸς παρήγγειλε, τοῦτ' ἐστὶν ἄλλων ἔργων πράξιν καὶ μὴ τῶν παλαιῶν καὶ φαύλων τὴν μίμησιν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ὃ ἀξιοῖ ὑμᾶς οὗτος ὁ καινὸς νομοθέτης, τοὺς προλελεγμένους ὑπ' ἐμοῦ λόγους πάλιν ἀνιστορήσω μετὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν παραλειφθέντων. Εἴρηνται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου οὕτως.

4 «Εἰσακούσετέ μου, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν, καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια τοῦ Δαβὶδ τὰ πιστά. Ἴδοὺ μαρτύριον αὐτὸν ἔθνεσι δέδωκα, ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν. Ἔθνη, ἃ οὐκ οἶδασί σε, ἐπικαλέσονταί σε, καὶ λαοί, οἳ οὐκ ἐπίστανταί σε, ἐπὶ σὲ καταφεύξονται, ἕνεκεν τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ, ὅτι ἐδόξασέ σε.

5 »Ζητήσατε τὸν Θεὸν καὶ ἐν τῷ εὐρίσκειν αὐτὸν ἐπικαλέσασθε, ἡνίκα ἂν ἐγγίξη ὑμῖν. Ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβῆς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ ἀνὴρ ἀνομος τὰς βουλάς αὐτοῦ καὶ ἐπιστραφήτω ἐπὶ Κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται, ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφήσει τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν. Οὐ γὰρ εἰσιν αἱ βουλαί μου ὥσπερ αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ αἱ ὁδοί μου ὥσπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν, ἀλλὰ ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, τοσοῦτον

15. Ἱερ. 2,13.

16. Α' Κορ. 5,6 ἐ.

βάπτισμα, τὸ μόνον δυνάμενον νὰ καθαρῖση τοὺς μετανοήσαντας, αὐτὸ εἶναι τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς. Αὐτοὶ δὲ «οἱ λάκκοι τοὺς ὁποίους σεῖς ὠρύξατε δι' ἑαυτοὺς, εἶναι συντετριμμένοι»¹⁵ καὶ καθόλου χρήσιμοι εἰς σᾶς. Ποῖον εἶναι τὸ ὄφελος ἐκείνου τοῦ βαπτίσματος, τὸ ὁποῖον λαμπρύνει μόνον τὴν σάρκα καὶ τὸ σῶμα;

2 Βαπτισθῆτε εἰς τὴν ψυχὴν ἀπὸ ὀργῆν καὶ ἀπὸ πλεονεξίαν, ἀπὸ φθόνον, ἀπὸ μῖσος· καὶ ἰδοὺ τὸ σῶμα εἶναι καθαρὸν. Διότι τοῦτο εἶναι τὸ σύμβολον τῶν ἀζύμων, διὰ νὰ μὴ πράττετε τὰ παλαιὰ ἔργα τῆς κακῆς ζύμης¹⁶. Σεῖς δὲ ἐξελάβετε τὰ πάντα σαρκικῶς καὶ θεωρεῖτε ὡς εὐσέβειαν, ἐὰν πράττοντες αὐτὰ εἴσθε εἰς τὰς ψυχὰς γεμᾶτοι δόλον καὶ γενικῶς πᾶσαν κακίαν.

3 Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς ἀζυμοφαγίας¹⁷ ὁ Θεὸς παρήγγειλεν εἰς αὐτοὺς νὰ παρασκευάσουν νέαν ζύμην, δηλαδὴ ἐκτέλεσιν ἄλλων ἔργων καὶ ὄχι ἀπομίμησιν τῶν παλαιῶν καὶ φαύλων. Καὶ ὅτι τοῦτο ἀκριβῶς ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς ὁ νέος οὗτος νομοθέτης, θὰ ἀναφέρω πάλιν τοὺς προλεχθέντας ἀπὸ ἐμὲ λόγους μαζί μὲ τοὺς ἄλλους οἱ ὁποῖοι παρελείφθησαν. Ἔχουν ἐξαγγελθῆ δεὼς ἐξῆς ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου.

4 «Εἰσακούσατέ μου καὶ θὰ ζήση ἡ ψυχὴ σας καὶ θὰ συνάψω μαζί σας διαθήκην αἰώνιον, τὴν χάριν τὴν ἐπιβεβαιωθεῖσαν εἰς τὸν Δαβίδ. Ἴδου τὸν ἔδωσα μάρτυρα εἰς τὰ ἔθνη, ἄρχοντα καὶ κυβερνήτην· ἔθνη τὰ ὁποῖα δὲν σὲ γνωρίζουν θὰ σὲ ἐπικαλεσθοῦν καὶ λαοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν σ' ἐπιγινώσκουν θὰ καταφύγουν εἰς σέ, διὰ Κύριον τὸν Θεόν σου, τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραήλ, ἐπειδὴ σ' ἐδόξασε.

5 »Ζητήσατε τὸν Θεὸν ὅσον εὐρίσκεται ἀκόμη καὶ ἐπικαλεσθῆτε αὐτὸν ὅσον εἶναι πλησίον. Ἄς ἐγκαταλείψη ὁ ἀσεβὴς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ ὁ ἄνομος τὰς βουλάς του καὶ ἄς ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν Κύριον, καὶ θὰ ἐλεηθῆ, διότι αὐτὸς θὰ συγχωρήσῃ ἀφθόνως τὰς ἁμαρτίας σας. Διότι αἱ βουλαί μου δὲν εἶναι ὡς αἱ ἰδικαί σας βουλαί, οὔτε αἱ ὁδοί μου ὡς αἱ ἰδικαί σας ὁδοί, ἀλλὰ

17. Εἶναι ἡ ἑβδομάς τῶν ἀζύμων, ἡ ὁποία ἤρχιζε μὲ τὸ ἑβραϊκὸν πάσχα τὴν 14 τοῦ μηνὸς Νισάν.

ἀπέχει ἢ ὁδός μου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὑμῶν καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου.

6 » Ὡς γὰρ ἂν καταβῆ χιῶν ἢ ὑετὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οὐκ ἀποστραφήσεται, ἕως ἂν μεθύσῃ τὴν γῆν καὶ ἐκτέκῃ καὶ βλαστήσῃ καὶ δῶ σπέρμα τῷ σπείραντι καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν, οὕτως ἔσται τὸ ρῆμά μου, ὃ ἂν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός μου· οὐ μὴ ἀποστραφῆ, ἕως ἂν συντελεσθῇ πάντα ὅσα ἠθέλησα, καὶ εὐοδώσω τὰ ἐντάλματά μου.

7 » Ἐν γὰρ εὐφροσύνῃ ἐξελεύσεσθε καὶ ἐν χαρᾷ διδαχθῆσεσθε· τὰ γὰρ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ ἐξαλοῦνται προσδεχόμενοι ὑμᾶς, καὶ πάντα τὰ ξύλα τῶν ἀγρῶν ἐπικροτήσῃ τοῖς κλάδοις, καὶ ἀντὶ τῆς στοιβῆς ἀναβήσεται κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ τῆς κονύζης ἀναβήσεται μυρσίνη, καὶ ἔσται Κύριος εἰς ὄνομα καὶ εἰς σημεῖον αἰώνιον καὶ οὐκ ἐκλείψει».

8 Τῶν τε λόγων τούτων καὶ τοιούτων εἰρημένων ὑπὸ τῶν προφητῶν, ἔλεγον, ὧ Τρύφων, οἱ μὲν εἴρηνται εἰς τὴν πρώτην παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἧ καὶ ἄτιμος καὶ ἀειδῆς καὶ θνητὸς φανήσεται κεκηρυγμένος ἔστιν, οἱ δὲ εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, ὅτε ἐν δόξῃ καὶ ἐπάνω τῶν νεφελῶν παρέσται, καὶ ὄψεται ὁ λαὸς ὑμῶν καὶ γνωριεῖ «εἰς ὃν ἐξεκέντησαν», ὡς Ὡσηέ, εἷς τῶν δώδεκα προφητῶν καὶ Δανιὴλ προεῖπον, εἰρημένοι εἰσὶ.

15,1 Καὶ τὴν ἀληθινὴν οὖν τοῦ Θεοῦ νηστείαν μάθετε νηστεύειν, ὡς Ἡσαΐας φησὶν, ἵνα τῷ Θεῷ εὐαρεστήητε.

2 Κέκραγε δὲ Ἡσαΐας οὕτως· «ἀναβόησον ἐν ἰσχύϊ καὶ μὴ φείσῃ, ὡς σάλπιγγα ὑψωσον τὴν φωνὴν σου καὶ ἀνάγγειλον τῷ γένει μου τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν καὶ τῷ οἴκῳ Ἰακώβ τὰς ἀνομίας αὐτῶν. Ἐμὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ζητοῦσι καὶ γινῶναι τὰς ὁδοὺς μου ἐπιθυμοῦσιν, ὡς λαὸς δικαιοσύνην πεπονηκῶς καὶ κρίσιν Θεοῦ οὐκ ἐγκαταλελοιπῶς.

18. Ἡσ. 55,3-13.

19. Ἡσ. 53,2 ε.

20. Βλ. Δαν. 7,13.

ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν, τόσον ἀπέχει ἡ ὁδὸς μου ἀπὸ τὴν ὁδὸν σας καὶ τὰ διανοήματά σας ἀπὸ τὴν διάνοιάν μου.

6 »Διότι καθὼς κατέρχεται ἡ χιών ἢ ἡ βροχὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ δὲν ἐπιστρέφει πάλιν, ἕως ὅτου μεθύσῃ τὴν γῆν καὶ τὴν κάμη νὰ παραγάγῃ καὶ νὰ βλαστήσῃ καὶ νὰ δώσῃ σπόρον εἰς τὸν σπεῖραντα καὶ ἄρτον πρὸς βρῶσιν, οὕτω θὰ εἶναι ὁ λόγος μου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ στόμα μου· δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν, ἕως ὅτου συντελεσθοῦν ὅλα ὅσα ἠθέλησα καὶ εὐδοηθοῦν αἱ ἐντολαί μου.

7 »Διότι θὰ ἐξέλθετε μὲ εὐφροσύνην καὶ θὰ διδαχθῆτε μὲ χαρὰν· τὰ ὄρη καὶ τὰ βουνὰ θὰ χοροπηδήσουν ὑποδεχόμενα σᾶς καὶ ὅλα τὰ ξύλα τῶν ἀγρῶν θὰ κροτήσουν μὲ τοὺς κλάδους των καὶ ἀντὶ τῆς ἀκάνθης θὰ ἀναπτυχθῆ κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ τῆς βάτου θὰ ἀναπτυχθῆ μυρσίνη, καὶ αὐτὰ θὰ εἶναι εἰς ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ εἰς σημεῖον αἰώνιον, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐκλείψῃ»¹⁸.

8 Ἄπὸ τοὺς λόγους τούτους καὶ τοὺς παρομοίους, τοὺς λεχθέντας ὑπὸ τῶν προφητῶν, ἔλεγον, ὦ Τρύφων, ἄλλοι μὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν πρώτην παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν διεκηρύχθη ὅτι θὰ φανῆ ἄτιμος καὶ ἄμορφος καὶ θνητός¹⁹, ἄλλοι δὲ ἐλέχθησαν διὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν αὐτοῦ, ὅταν θὰ παρουσιασθῆ ἐν δόξῃ καὶ ἐπάνω εἰς τὰς νεφέλας²⁰ καὶ θὰ ἴδῃ ὁ λαὸς σας καὶ θὰ γνωρίσῃ «ποῖον ἐξεκέντησαν», ὅπως ὁ Ὠσηέ²¹, εἰς τῶν δώδεκα προφητῶν, καὶ ὁ Δανιὴλ προεῖπον.

15,1 Νὰ μάθετε λοιπὸν νὰ νηστεύετε καὶ τὴν ἀληθινὴν νηστείαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Ἡσαΐας, διὰ νὰ εὐαρεστῆτε τὸν Θεόν.

2 Ἐκραξε δὲ ὁ Ἡσαΐας οὕτω· «Βόησε ἄνω δυνατὰ καὶ μὴ φεισθῆς, ὕψωσε τὴν φωνὴν σου ὡς σάλπιγγα καὶ ἀνάγγειλε εἰς τὸ γένος μου τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν καὶ εἰς τὸν οἶκον Ἰακώβ τὰς ἀνομίας αὐτῶν. Μὲ ζητοῦν καθημερινῶς καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίσουν τὰς ὁδοὺς μου, ὡς λαὸς πρᾶττων δικαιοσύνην καὶ μὴ ἐγκαταλείπων κρίσιν Θεοῦ.

21. Ἰω. 19,37. Ζαχ. 12,10 (Θεοδωτίωνος), ὄχι Ὠσηέ.

- 3 » Αίτουσί με νῦν κρίσιν δικαίαν καὶ ἐγγίξειν Θεῷ ἐπιθυμοῦσι, λέγοντες· τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν καὶ οὐκ εἶδες, ἐταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ οὐκ ἔγνωσ; Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὐρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντα τοὺς ὑποχειρίους ὑμῶν ὑπονύσσετε· ἰδοὺ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν. Ἴνα τί μοι νηστεύετε ἕως σήμερον, ἀκουσθῆναι ἐν κραυγῇ τὴν φωνὴν ὑμῶν;
- 4 » Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, καὶ ἡμέραν ταπεινοῦν ἄνθρωπον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· οὐδ' ἂν κάμψης ὡς κρίκον τὸν τράχηλόν σου καὶ σάκκον καὶ σποδὸν ὑποστρώσῃ, οὐδ' οὕτω καλέσετε νηστείαν καὶ ἡμέραν δεκτὴν τῷ Κυρίῳ. Οὐχὶ τοιαύτην νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος· ἀλλὰ λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἀπόστειλε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα.
- 5 » Διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, περίβαλλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκειῶν τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει. Τότε ραγήσεται πρῶϊμον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε. Τότε βοήσῃ, καὶ ὁ Θεὸς εἰσακούσεταιί σου· ἔτι λαλοῦντός σου ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρειμι.
- 6 » Ἐὰν δὲ ἀφέλῃς ἀπὸ σοῦ σύνδεσμον καὶ χειροτονίαν καὶ ρῆμα γογγυσμοῦ, καὶ διδῶς πεινῶντι τὸν ἄρτον σου ἐκ ψυχῆς, καὶ τὰ ὀστέα σου πιανθήσονται, καὶ ἔσται ὡς κῆπος μεθύων καὶ πηγὴ ὕδατος ἢ γῆ ἢ μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ».
- 7 Περιτέμεσθε οὖν τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς οἱ λό-

- 3 »Μοῦ ζητοῦν τώρα κρίσιν δικαίαν καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐγγί-
ζουν εἰς τὸν Θεόν, λέγοντες· διατί, ἐνῶ ἐνηστεύσαμεν, δὲν εἶ-
δες, καὶ ἐνῶ ἐταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς μας, δὲν τὸ ἐπρόσεξες;
Διότι κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν νηστειῶν σας εὐρίσκετε τὰ θελήμα-
τά σας καὶ ὅλα τὰ ἐργόχειρά σας τελειώνετε· λοιπὸν νηστεύετε
χάριν φιλονεικίας καὶ ἔριδος καὶ κτυπᾶτε μὲ πυγμὰς τὸν ταπει-
νόν. Διατί νηστεύετε ὡς σήμερα, διὰ νὰ ἀκουσθῆ ἡ φωνὴ σας
ὡς κραυγῆ;
- 4 »Δὲν προτιμῶ αὐτὴν τὴν νηστείαν ἐγώ, ἡμέραν νὰ ταπεινώ-
σῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ψυχὴν του· δὲν θὰ κάμψῃ ὡς κρίκον τὸν
τράχηλόν σου καὶ δὲν θὰ ὑποστρώσῃ σάκκον καὶ σποδόν, οὔτε
οὔτω δὲν θὰ καλέσετε νηστείαν καὶ ἡμέραν δεκτὴν ἀπὸ τὸν Κύ-
ριον. Δὲν προτιμῶ τοιαύτην νηστείαν ἐγώ, λέγει ὁ Κύριος· ἀλλὰ
ζητῶ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ κάθε δεσμὸν ἀδικίας, νὰ διαλύσῃς τοὺς
κόμβους τῶν ἐκβιαστικῶν συναλλαγῶν, ν' ἀποστείλῃς τοὺς δυ-
ναστευομένους ἐλευθέρους καὶ νὰ διασπᾶς κάθε ἄδικον συμφω-
νίαν.
- 5 »Νὰ διανέμῃς τὸν ἄρτον σου εἰς τοὺς πεινασμένους καὶ νὰ
εἰσάγῃς πτωχοὺς ἀστέγους εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνόν,
νὰ τὸν ἐνδύῃς καὶ νὰ μὴ εἶσαι ὑπερόπτης ἐναντι τῶν κατὰ σάρ-
κα οἰκείων σου. Τότε τὸ φῶς σου θὰ ἐκχυθῆ ὡς τῆς αὐγῆς καὶ
ἡ ἰασίς σου θὰ ἀνατείλῃ γρήγορα καὶ ἡ δικαιοσύνη σου θὰ προ-
πορευθῆ ἐμπρός σου καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ θὰ σοῦ φυλάσῃ τὰ
νῶτα. Τότε θὰ βοήσῃς καὶ ὁ Θεὸς θὰ σὲ εἰσακούσῃ· ἐνῶ θὰ
ὀμιλῆς ἀκόμη, θὰ εἶπῃ· ἰδοὺ ἐδῶ εὐρίσκομαι.
- 6 »Ἐὰν δὲ ἀφαιρέσῃς ἀπὸ ἐπάνω σου τὸν δεσμὸν καὶ τὴν
χειρονομίαν καὶ τὸν λόγον τοῦ γογγυσμοῦ, καὶ δώσῃς ἀπὸ ψυ-
χῆς τὸν ἄρτον σου εἰς πεινῶντα καὶ γεμίσῃς ψυχὴν ταπεινωμέ-
νην, τότε θ' ἀνατείλῃ εἰς τὸ σκότος τὸ φῶς σου καὶ τὸ σκότος
θὰ φανῆ ὡς μεσημβρία καὶ ὁ Θεὸς σου θὰ εἶναι διαπαντὸς μαζί
σου καὶ θὰ χορτάσῃς, ὅπως ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου, καὶ τὰ ὀστά
σου θὰ παχυνθοῦν καὶ θὰ εἶσαι ὡς κῆπος ποτισμένος καὶ ὡς
πηγὴ ὕδατος ἢ γῆ ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἔλειψε τὸ ὕδωρ»²².
- 7 Νὰ περιτέμνετε λοιπὸν τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας σας,

γοι τοῦ Θεοῦ διὰ πάντων τούτων τῶν λόγων ἀξιούσι.

- 16,1 Καὶ διὰ Μωϋσέως κέκραγεν ὁ Θεὸς αὐτός, οὕτω λέγων· «καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν καὶ τὸν τράχηλον οὐ σκληρυνεῖτε ἔτι· ὁ γὰρ Κύριος, ὁ Θεὸς ὑμῶν καὶ Κύριος τῶν κυρίων, Θεὸς μέγας καὶ ἰσχυρὸς καὶ φοβερός, ὅστις οὐ θαυμάζει πρόσωπον οὐδὲ μὴ λάβη δῶρον». Καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ· «ὅτι παρέβησαν καὶ ὑπερεῖδόν με καὶ ὅτι ἐπορεύθησαν ἐναντίον μου πλάγιοι, καὶ ἐγὼ ἐπορεύθην μετ' αὐτῶν πλαγίως, καὶ ἀπολῶ αὐτοὺς ἐν τῇ γῆ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Τότε ἐντραπήσεται ἡ καρδιά ἡ ἀπερίτμητος αὐτῶν».
- 2 Ἡ γὰρ ἀπὸ Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα περιτομὴ εἰς σημεῖον ἐδόθη, ἵνα ᾗτε ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν καὶ ἡμῶν ἀφωρισμένοι, καὶ ἵνα μόνοι πάθητε ἃ νῦν ἐν δίκῃ πάσχετε, καὶ ἵνα γένωνται «αἱ χῶραι ὑμῶν ἔρημοι καὶ αἱ πόλεις πυρίκαυστοι, καὶ τοὺς καρποὺς ἐνώπιον ὑμῶν κατεσθίωσιν ἀλλότριον», καὶ μηδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐπιβαίνη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.
- 3 Οὐ γὰρ ἐξ ἄλλου τινὸς γνωρίζεσθε παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἢ ἀπὸ τῆς ἐν σαρκὶ ὑμῶν περιτομῆς. Οὐδεὶς γὰρ ὑμῶν, ὡς νομίζω, τολμήσει εἰπεῖν ὅτι μὴ καὶ προγνώστης τῶν γίνεσθαι μελλόντων ἦν καὶ ἔστιν ὁ Θεὸς καὶ τὰ ἄξια ἐκάστῳ προετοιμάζων. Καὶ ὑμῖν οὖν ταῦτα καλῶς καὶ δικαίως γέγονεν.
- 4 Ἀπεκτεῖνατε γὰρ τὸν δίκαιον καὶ πρὸ αὐτοῦ τοὺς προφήτας αὐτοῦ· καὶ νῦν τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν καὶ τὸν πέμψαντα αὐτὸν παντοκράτορα καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων Θεὸν ἀθετεῖτε καί, ὅσον ἐφ' ὑμῖν, ἀτιμᾶζετε, καταρώμενοι ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ τὸν Χριστόν. Οὐ γὰρ ἐξουσίαν ἔχετε αὐτόχειρες γενέ-

23. Δευτ. 10,16 ἔ.

24. Λευϊτ. 26,40 ἔ.

25. Ἦσ. 1,7.

26. Ὁ Ἰουστίνος ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἰουδαῖον νομοδιδάσκαλον, ἀναφέρεται ἐδῶ εἰς τὰς συμφοράς, τὰς ὁποίας προεκάλεσεν ὁ ρωμαιοῖουδαικὸς πόλεμος (133–135) λόγω τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Βαρχαχέβα.

ὅπως ἀξιῶνουν οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ δι' ὄλων τούτων τῶν ἐξαγγελιῶν.

- 16,1 Καὶ διὰ τοῦ Μωϋσέως ἔκραξεν ὁ ἴδιος ὁ Θεός, λέγων οὕτω· «Καὶ θὰ περιτάμετε τὴν σκληροκαρδίαν σας καὶ δὲν θὰ σκληρύνετε πλέον τὸν τράχηλον· διότι ὁ Κύριος ὁ Θεός σας καὶ Κύριος τῶν Κυρίων εἶναι Θεός μέγας καὶ ἰσχυρὸς καὶ φοβερὸς, ὁ ὁποῖος δὲν θαυμάζει πρόσωπον οὔτε δωροδοκεῖται»²³. Καὶ εἰς τὸν Λευϊτικὸν· «διότι ἐπέρασαν καὶ μὲ παρέβλεψαν καὶ διότι ἐβάδισαν ἐναντίον μου ἀπὸ τὰ πλάγια, καὶ ἐγὼ βαδίζω κατ' αὐτῶν πλαγίως καὶ θὰ τοὺς καταστρέψω εἰς τὴν γῆν τῶν ἐχθρῶν των. Τότε θὰ ἐντραπή ἡ ἀπερίτμητος καρδία των»²⁴.
- 2 Πράγματι ἢ κατὰ σάρκα περιτομὴ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἐδόθη ὡς σημεῖον, διὰ νὰ εἴσθε χωρισμένοι ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ διὰ νὰ πάθετε μόνοι ὅσα πάσχετε τώρα ὡς τιμωρίαν καὶ διὰ νὰ γίνουν «αἱ χῶραι σας ἔρημοι καὶ αἱ πόλεις πυρίκαυστοι καὶ τοὺς καρπούς σας νὰ τρώγουν ἐνώπιόν σας ξένοι»²⁵, καὶ κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ μὴ ἀνέρχεται εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.
- 3 Διότι δὲν διακρίνεσθε τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀπὸ τίποτε ἄλλο παρὰ ἀπὸ τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν σας. Φυσικὰ κανεὶς ἀπὸ σᾶς, ὅπως νομίζω, δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Θεός δὲν ἦτο καὶ δὲν εἶναι καὶ προγνώστης τῶν μελλόντων νὰ γίνουν καὶ ὅτι δὲν προετοιμάζει εἰς ἕκαστον τὰ ἄξια. Καὶ εἰς σᾶς λοιπὸν καλῶς καὶ δικαίως συνέβησαν ταῦτα²⁶.
- 4 Ἀπεκτείνετε πράγματι τὸν δίκαιον καὶ πρὸ αὐτοῦ τοὺς προφήτας του²⁷, τώρα δὲ ἀθετεῖτε τοὺς ἐλπίζοντας εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἴδιον τὸν πέμψαντα αὐτὸν παντοκράτορα καὶ ποιητὴν τῶν ὄλων Θεὸν καί, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς, ἀτιμάζετε μὲ τὰς κατάρτας σας εἰς τὰς συναγωγὰς σας τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν Χριστόν²⁸. Περιορίζεσθε δὲ εἰς αὐτό, διότι δὲν ἔχετε ἐξουσίαν νὰ

27. Ἰακ. 5,6.

28. Εἰς τὰς συναγωγὰς κατὰ τὴν περίοδον τῶν διωγμῶν ἀπηγγέλλετο ἀδιακόπως εἰδικὸς ἀναθεματισμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

σθαι ἡμῶν διὰ τοὺς νῦν ἐπικρατοῦντας· ὅσάκις δὲ ἂν ἐδυνήθητε, καὶ τοῦτο ἐπράξατε.

5 Διὸ καὶ ἐμβοῶ ὑμῖν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἡσαΐου λέγων· «ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ. Ἀπὸ γὰρ προσώπου τῆς ἀδικίας ἤρται ὁ δίκαιος ἔσται ἐν εἰρήνῃ· ἡ ταφή αὐτοῦ ἤρται ἐκ τοῦ μέσου. Ὑμεῖς προσηγάγετε ὧδε, υἱοὶ ἄνομοι, σπέρμα μοιχῶν καὶ τέκνα πόρνης. Ἐν τίνι ἐνετρυφᾶτε καὶ ἐπὶ τίνα ἠνοιζατε τὸ στόμα καὶ ἐπὶ τίني ἐχαλάσατε τὴν γλῶσσαν;».

17,1 Οὐχ οὕτω γὰρ τὰ ἄλλα ἔθνη εἰς ταύτην τὴν ἀδικίαν τὴν εἰς ἡμᾶς καὶ τὸν Χριστὸν ἐνέχονται, ὅσον ὑμεῖς, οἱ κάκεινοις τῆς κατὰ τοῦ δικαίου καὶ ἡμῶν τῶν ἀπ' ἐκείνου κακῆς προλήψεως αἴτιοι ὑπάρχετε· μετὰ γὰρ τὸ σταυρῶσαι ὑμᾶς ἐκεῖνον τὸν μόνον ἄμωμον καὶ δίκαιον ἄνθρωπον, «δι' οὗ τῶν μωλώπων ἴασις γίνεται» τοῖς δι' αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Πατέρα προσχωροῦσιν, ἐπειδὴ ἐγνώκατε αὐτὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν καὶ ἀναβάντα εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς αἱ προφητεῖαι προεμήνυον γενησόμενον, οὐ μόνον οὐ μετενοήσατε ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακοῖς, ἀλλὰ ἄνδρας ἐκλεκτοὺς ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἐκλεξάμενοι τότε ἐξεπέμψατε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, λέγοντας αἵρεσιν ἄθεον Χριστιανῶν πεφηνέναι, καταλέγοντάς τε ταῦτα ἅπερ καθ' ἡμῶν οἱ ἀγνοοῦντες ἡμᾶς πάντες λέγουσιν· ὥστε οὐ μόνον ἑαυτοῖς ἀδικίας αἴτιοι ὑπάρχετε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀπλῶς ἄνθρώποις.

2 Καὶ δικαίως βοῶ Ἡσαΐας· «δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι», καὶ «οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, διότι βεβούλευνται βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι. Τοίνυν τὰ γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. Οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ· πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ». Καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις· «οὐαὶ οἱ ἐπισπώμενοι τὰς

29. Ἡσ. 57,1-4.

30. Ἡσ. 53,5.

31. Ἡσ. 52,5.

μᾶς ἐξοντώσετε μὲ τὰς χεῖρας σας λόγῳ τῶν σημερινῶν ἐξουσιαστῶν· ὁσάκις ὁμῶς ἠδυνήθητε, τὸ ἐπράξατε καὶ αὐτό.

5 Διὰ τοῦτο καὶ βοᾷ πρὸς σᾶς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἡσαΐου λέγων· «Ἴδετε, πῶς ἐχάθη ὁ δίκαιος, κανεῖς δὲν τὸ σκέπτεται. Ὁ δίκαιος σαρώνεται ἐνώπιον τῆς ἀδικίας· θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν εἰρήνην· ὁ τάφος του σαρώνεται ἀπὸ τὸ μέσον. Σεῖς δὲ προσέλθετε ἐδῶ, ἄνομοι υἱοί, σπέρμα μοιχῶν καὶ τέκνα πόρνῆς. Ἐναντίον τίνος διεσκεδάζετε καὶ ἐναντίον τίνος ἠνοίζατε τὸ στόμα καὶ ἐναντίον τίνος ἐξεβάλατε τὴν γλῶσσαν;»²⁹.

17,1 Δὲν ἐνέχονται δὲ τὰ ἄλλα ἔθνη εἰς αὐτὴν τὴν ἀδικίαν πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν Χριστὸν τόσον ὅσον σεῖς, οἱ ὅποιοι εἴσθε αἴτιοι τῆς κακῆς καὶ ἐκείνων προλήψεως ἐναντίον τοῦ δικαίου καὶ ἡμῶν· διότι μετὰ τὴν ἀπὸ σᾶς σταύρωσιν ἐκείνου τοῦ μόνου ἀμώμου καὶ δικαίου ἀνθρώπου, «διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται ἴασις τῶν μωλώπων»³⁰ τῶν δι' αὐτοῦ προσχωρούντων εἰς τὸν Πατέρα, ὅταν ἐμάθετε ὅτι ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπως προεμήνυον ὅτι θὰ γίνῃ αἱ προφητεῖαι, ὄχι μόνον δὲν μετενοήσατε δι' ὅσα κακὰ ἐπράξατε, ἀλλὰ ἐκλέξαντες ἐπιλέκτους ἀνδρας ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ τοὺς ἀπεστείλατε τότε εἰς ὅλην τὴν γῆν, λέγοντας ὅτι ἀνεφάνη ἡ ἄθεος αἵρεσις τῶν Χριστιανῶν καὶ κατηγοροῦντας αὐτὰ τὰ ὅποια λέγουν ἐναντίον ἡμῶν ὅλοι οἱ ἀγνοοῦντες ἡμᾶς. Ὡστε δὲν εἴσθε αἴτιοι τῆς ἀδικίας μόνον εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους γενικῶς.

2 Καὶ δικαίως φωνάζει ὁ Ἡσαΐας· «ἐξ αἰτίας σας βλασφημεῖται τὸ ὄνομά μου εἰς τὰ ἔθνη»³¹, καὶ «ἀλλοίμονον εἰς τὴν ψυχὴν των, διότι ἔχουν βουλευθῆ πονηρὰν βουλήν ἐναντίον ἑαυτῶν, εἰπόντες· ἃς δέσωμεν τὸν δίκαιον, διότι εἶναι δύσχρηστος εἰς ἡμᾶς. Θὰ φάγουν λοιπὸν τὰ προϊόντα τῶν ἔργων των. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνομον· θὰ τοῦ ἐπισυμβοῦν πονηρὰ σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του»³². Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο σημεῖον· «ἀλ-

32. Ἡσ. 3,9-11.

ἀμαρτίας αὐτῶν ὡς σχοινίῳ μακρῷ καὶ ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας, οἱ λέγοντες· τὸ τάχος αὐτοῦ ἐγγισάτω, καὶ ἐλθέτω ἡ βουλή τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ, ἵνα γνῶμεν. Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς, οἱ τιθέντες τὸ πικρὸν γλυκὸν καὶ τὸ γλυκὸν πικρὸν».

3 Κατὰ οὖν τοῦ μόνου ἀμώμου καὶ δικαίου φωτός, τοῖς ἀνθρώποις πεμφθέντος παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ πικρὰ καὶ σκοτεινὰ καὶ ἄδικα καταλεχθῆναι ἐν πάσῃ τῇ γῆ ἐσπουδάσατε. Δύσχρηστος γὰρ ὑμῖν ἔδοξεν εἶναι, βοῶν παρ' ὑμῖν· γέγραπται. «Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς ἐστίν, ὑμεῖς δὲ πεποιήκατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν. Καὶ τὰς τραπέζας τῶν ἐν τῷ ναῷ κολλυβιστῶν κατέστρεψε».

4 Καὶ ἐβόα, «οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἠδύοσμον καὶ τὸ πῆγανον, τὴν δὲ ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κρίσιν οὐ κατανοεῖτε»· «τάφοι κεκονιημένοι, ἐξωθεν φαινόμενοι ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμοντες ὀστέων νεκρῶν». Καὶ τοῖς γραμματεῦσιν, «οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς, ὅτι τὰς κλεῖς ἔχετε, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσέρχεσθε καὶ τοὺς εἰσερχομένους κωλύετε· ὁδηγοὶ τυφλοῖ».

18,1 Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέγνωσ, ὦ Τρύφων, ὡς αὐτὸς ὁμολογήσας ἔφησ, τὰ ὑπ' ἐκείνου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διδαχθέντα, οὐκ ἄτοπον νομίζω πεποιηκέναι καὶ βραχέα τῶν ἐκείνου λόγια πρὸς τοῖς προφητικοῖς ἐπιμνησθεῖς.

2 «Λούσασθε οὖν καὶ νῦν καθαροὶ γένεσθε καὶ ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν», ὡς δὲ λούσασθαι ὑμῖν τοῦτο τὸ λουτρὸν κελεύει ὁ Θεὸς καὶ περιτέμνεσθαι τὴν ἀληθινὴν περιτομήν. Ἡμεῖς γὰρ καὶ ταύτην ἂν τὴν περιτομήν τὴν κατὰ σάρκα καὶ τὰ σάββατα καὶ τὰς ἐορτὰς πάσας ἀπλῶς ἐφυλάσσομεν, εἰ μὴ

33. Ἦσ. 5,18-20.

34. Ματθ. 21,13. Λουκᾶ 19,46. Ἦσ. 56,7. Ἱερ.7,11.

35. Ματθ. 23,23. Λουκᾶ 11,42.

36. Ματθ. 23,27.

37. Ματθ. 23,16.

38. Ματθ. 23,24.

39. Ἦσ. 1,16.

λοίμονον εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐπισύρουν εἰς ἑαυτοὺς τὰς ἁμαρτίας ὡς μακρὸν σχοινίον καὶ τὰς ἀνομίας ὡς λωρίον συνδέον τὴν δάμαλιν μὲ τὴν ἄμαξαν, τοὺς λέγοντας· ἄς ἐπιταχύνη τὸ ἔργον του, ἄς ἔλθῃ ἡ βουλή τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ, διὰ νὰ γνωρίσωμεν. Ἄλλοίμονον εἰς τοὺς λέγοντας τὸ πονηρὸν καλὸν καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, εἰς τοὺς μεταβάλλοντας τὸ φῶς εἰς σκότος καὶ τὸ σκότος εἰς φῶς, εἰς τοὺς μεταβάλλοντας τὸ πικρὸν εἰς γλυκὺ καὶ τὸ γλυκὺ εἰς πικρὸν»³³.

3 Ἐφροντίσατε λοιπὸν νὰ λεχθοῦν εἰς ὅλην τὴν γῆν πικραὶ καὶ σκοτειναὶ καὶ ἄδικοι καταγγελίαι ἐναντίον τοῦ μόνου ἀμώμου καὶ δικαίου φωτός, τὸ ὅποϊον ἐστάλη εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι σᾶς ἐφάνη ὅτι εἶναι δύσχρηστος, ἀφοῦ ἐφώναξε πρὸς σᾶς, «ἔχει γραφῆ, ὁ οἶκός μου εἶναι οἶκος προσευχῆς, σεῖς δὲ τὸν κατεστήσατε σπήλαιον ληστῶν. Καὶ κατέστρεψε τὰς τραπέζας τῶν ἀργυραμοιβῶν εἰς τὸν ναόν»³⁴.

4 Καὶ ἐβόα «ἄλλοίμονόν σας, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, διότι ἀποδεκατίζετε τὸν ἠδύοσμον καὶ τὸ πῆγανον, ἀλλὰ δὲν κατανοεῖτε τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κρίσιν»³⁵, «τάφοι ἀσβεστωμένοι, ἀπὸ ἔξω φαινόμενοι ὡραῖοι, ἀπὸ μέσα δὲ γεμάτοι νεκρὰ ὀστᾶ»³⁶ καὶ εἰς τοὺς γραμματεῖς, «ἄλλοίμονόν σας, γραμματεῖς, διότι, ἐνῶ ἔχετε τὰ κλειδιά, οὔτε σεῖς οἱ ἴδιοι εἰσέρχεσθε καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐμποδίζετε»³⁷. «ὁδηγοὶ τυφλοὶ»³⁸.

18,1 Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀνέγνωσες, ὦ Τρύφων, ὅπως ὠμολόγησες ὁ ἴδιος, τὰ ὑπ' ἐκείνου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διδαχθέντα, νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ ἐνθυμηθῆς πλὴν τῶν προφητικῶν καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ λόγια ἐκείνου.

2 «Λουσθῆτε λοιπὸν καὶ γίνετε καθαροὶ τώρα καὶ ἀφαιρέσατε τὰς πονηρίας ἀπὸ τὰς ψυχὰς σας»³⁹. Τὸ δὲ λούσασθε σᾶς παραγγέλλει ὁ Θεὸς ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τούτου τοῦ λουτροῦ, τοῦ βαπτίσματος, καὶ ὡς περιτομὴν ἐννοεῖ τὴν ἀληθινήν. Ἡμεῖς πάντως θὰ ἐφυλάσσαμεν γενικῶς καὶ αὐτὴν τὴν σαρκικὴν περιτομὴν καὶ τὰ σάββατα καὶ τὰς ἑορτὰς ὄλας, ἂν δὲν ἐγνωρίζομεν

ἔγνωμεν δι' ἣν αἰτίαν καὶ ὑμῖν προσετάγη, τοῦτ' ἔστι διὰ τὰς ἀνομίας ὑμῶν καὶ τὴν σκληροκαρδίαν.

3 Εἰ γὰρ ὑπομένομεν πάντα τὰ ἐξ ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων φαύλων ἐνεργούμενα εἰς ἡμᾶς φέρειν, ὡς καὶ μέχρι τῶν ἀρρήτων, θανάτου καὶ τιμωριῶν, εὐχόμενοι ἐλεηθῆναι καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα διατιθέντας ἡμᾶς, καὶ μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βουλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσεν ἡμῖν, πῶς οὐχὶ καὶ τὰ μηδὲ βλάπτοντα ἡμᾶς, περιτομὴν δὲ σαρκικὴν λέγω καὶ σάββατα καὶ τὰς ἑορτάς, ἐφυλάσσομεν, ὡς Τρύφων;

19,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Τοῦτό ἐστιν ὁ ἀπορεῖν ἄξιόν ἐστιν, ὅτι τοιαῦτα ὑπομένοντες οὐχὶ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, περὶ ὧν νῦν ζητοῦμεν, φυλάσσετε.

2 Οὐ γὰρ πᾶσιν ἀναγκαῖα αὕτη ἢ περιτομή, ἀλλ' ὑμῖν μόνοις, ἵνα, ὡς προέφην, ταῦτα πάθητε ἃ νῦν ἐν δίκῃ πάσχετε. Οὐδὲ γὰρ τὸ βάπτισμα ἐκεῖνο τὸ ἀνωφελὲς τὸ τῶν λάκκων προσλαμβάνομεν, οὐδὲν γὰρ πρὸς τὸ βάπτισμα τοῦτο τὸ τῆς ζωῆς ἐστι. Διὸ καὶ κέκραγεν ὁ Θεός, ὅτι «ἐγκατελίπετε αὐτόν, πηγὴν ζῶσαν, καὶ ὠρύξατε ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται συνέχειν ὕδωρ».

3 Καὶ ὑμεῖς μὲν, οἱ τὴν σάρκα περιτετμημένοι, χρῆζετε τῆς ἡμετέρας περιτομῆς, ἡμεῖς δέ, ταύτην ἔχοντες, οὐδὲν ἐκείνης δεόμεθα. Εἰ γὰρ ἦν ἀναγκαῖα, ὡς δοκεῖτε, οὐκ ἂν ἀκρόβυστον ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν Ἀδάμ, οὐδὲ ἐπέβλεψεν ἐπὶ τοῖς δώροις τοῦ ἐν ἀκριβυστίᾳ σαρκὸς προσενέγκαντος θυσίας Ἀβελ, οὐδ' ἂν εὐηρέστησεν ἐν ἀκροβυστίᾳ Ἐνώχ, «καὶ οὐκ εὐρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτόν ὁ Θεός».

4 Λὼτ ἀπερίτμητος ἐκ Σοδόμων ἐσώθη, αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀγγέλων αὐτόν καὶ τοῦ Κυρίου προπεμψάντων. Νῶε, ἀρχὴ γένους ἄλλου, ἅμα τοῖς τέκνοις ἀπερίτμητος εἰς τὴν κιβωτὸν εἰσῆλθεν. Ἀπερίτμητος ἦν ὁ ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου Μελχισεδέκ, ᾧ καὶ δεκάτας

40. Ἱερ. 2,13.

41. Γεν. 4,4. 5,24.

διὰ ποίαν αἰτίαν διετάχθη καὶ εἰς σᾶς, δηλαδὴ διὰ τὰς ἀνομίας καὶ τὴν σκληροκαρδίαν σας.

3 Πράγματι ἐὰν ἀνεχώμεθα νὰ ὑποφέρωμεν ὅλα τὰ ἐνεργούμενα εἰς ἡμᾶς ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ δαίμονας φαύλους, ἀκόμη καὶ μέχρι τῶν ἀρρήτων, τοῦ θανάτου καὶ τῶν τιμωριῶν, εὐχόμενοι νὰ ἐλεηθοῦν καὶ οἱ ἐπιβάλλοντες εἰς ἡμᾶς τοιαῦτα καὶ μὴ θέλοντες νὰ ἀνταμειφθῇ κανεὶς οὔτε τὸ παραμικρόν, ὅπως μᾶς διέταξεν ὁ νέος νομοθέτης, πῶς δὲν θὰ ἐφυλάσσομεν, ὧ Τρύφων, καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα δὲν μᾶς βλάπτουν καθόλου, δηλαδὴ τὴν σαρκικὴν περιτομὴν καὶ τὰ σάββατα καὶ τὰς ἐορτάς;

19,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε· τοῦτο εἶναι τὸ ἀπορίας ἄξιον, ὅτι, ἐνῶ ὑπομένετε τοιαῦτα, δὲν φυλάσσετε καὶ ὅλα τὰ ἄλλα περὶ τῶν ὁποίων συζητοῦμεν.

2 Πράττομεν οὕτω, διότι αὐτὴ ἡ περιτομὴ δὲν εἶναι εἰς ὅλους ἀναγκαία, ἀλλὰ μόνον εἰς σᾶς, διὰ νὰ πάθετε, ὅπως προεῖπα, ὅσα πάσχετε τῶρα πρὸς τιμωρίαν. Δὲν παραλαμβάνομεν οὔτε τὸ ἀνωφελὲς ἐκεῖνο βάπτισμα τῶν λάκκων, πρὸς τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει καμμίαν ἀναφορὰν τὸ βάπτισμα τοῦτο τῆς ζωῆς. Διὸ καὶ ἔκραξεν ὁ Θεὸς ὅτι, «ἐγκατελείψατε αὐτόν, πηγὴν ζῶσαν, καὶ ἠνοιξατε δι' ἑαυτοὺς λάκκους ραγισμένους, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ συγκρατοῦν ὕδωρ»⁴⁰.

3 Καὶ σεῖς μὲν, οἱ περιτετημημένοι εἰς τὴν σάρκα, χρειάζεσθε τὴν περιτομὴν μας, ἡμεῖς δέ, ἀφοῦ ἔχομεν ταύτην, δὲν ἔχομεν καμμίαν ἀνάγκην ἐκείνης. Διότι ἂν ἦτο ἀναγκαία, ὡς νομίζετε, δὲν θὰ ἔπλασεν ἀκρόβυστον τὸν Ἀδάμ, οὔτε θὰ ἐπέβλεπεν εἰς τὰ δῶρα τοῦ εἰς ἀκροβυστίαν σαρκὸς προσενεγκόντος θυσίας Ἄβελ οὔτε θὰ εὐηρεστεῖτο μὲ τὸν εἰς ἀκροβυστίαν Ἐνώχ, «ὁ ὁποῖος δὲν εὐρίσκετο, διότι μετέθεσεν αὐτόν ὁ Θεός»⁴¹.

4 Ὁ Λῶτ ἐσώθη ἀπὸ τὰ Σόδομα ἀπερίτμητος, ἐνῶ τὸν προέπεμψαν αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ ἄγγελοι καὶ ὁ Κύριος. Ὁ Νῶε, ἀρχὴ ἄλλου γένους, εἰσηλθεν εἰς τὴν κιβωτὸν μαζὶ μὲ τὰ τέκνα του ἀπερίτμητος. Ἀπερίτμητος ἦτο ὁ ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου Μελχισεδέκ, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀβραὰμ ἔδωκε καὶ προσφορὰν δεκάτης,

προσφοράς ἔδωκεν Ἀβραάμ, ὁ πρῶτος τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν λαβὼν, καὶ εὐλόγησεν αὐτόν· οὐ κατὰ τὴν τάξιν τὸν αἰώνιον ἱερέα ὁ Θεὸς καταστήσειν διὰ τοῦ Δαβὶδ μεμήνηκεν.

5 Ὑμῖν οὖν μόνοις ἀναγκαία ἦν ἡ περιτομὴ αὕτη, ἵνα ὁ λαὸς οὐ λαὸς ἦ καὶ τὸ ἔθνος οὐκ ἔθνος, ὡς καὶ Ὡσηέ, εἷς τῶν δώδεκα προφητῶν, φησί. Καὶ γὰρ μὴ σαββατίσαντες οἱ προωνομασμένοι πάντες δίκαιοι τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν καὶ μετ' αὐτοὺς Ἀβραάμ καὶ οἱ τούτου υἱοὶ ἅπαντες μέχρι Μωϋσέως, ἐφ' οὗ ἄδικος καὶ ἀχάριστος εἰς τὸν Θεὸν ὁ λαὸς ὑμῶν ἐφάνη ἐν τῇ ἐρήμῳ μοσχοποιήσας.

6 Ὅθεν ὁ Θεὸς ἀρμοσάμενος πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον καὶ θυσίας φέρειν ὡς πρὸς ὄνομα αὐτοῦ ἐνετείλατο, ἵνα μὴ εἰδωλολατρῆτε· ὅπερ οὐδὲ ἐφυλάξατε, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἐθύετε τοῖς δαιμονίοις. Καὶ σαββατίζειν οὖν ὑμῖν προστέταχεν, ἵνα μνήμην λαμβάνητε τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦτο σημαίνει λέγων, «τοῦ γινώσκειν ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ λυτρωσάμενος ὑμᾶς».

20,1 Καὶ γὰρ βρωμάτων τινῶν ἀπέχεσθαι προσέταξεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχητε τὸν Θεόν, εὐκατάφοροι ὄντες καὶ εὐχερεῖς πρὸς τὸ ἀφίστασθαι τῆς γνώσεως αὐτοῦ, ὡς καὶ Μωϋσῆς φησιν· «ἔφαγε καὶ ἔπιεν ὁ λαὸς καὶ ἀνέστη τοῦ παίξειν»· καὶ πάλιν, «ἔφαγεν Ἰακώβ καὶ ἐνεπλήσθη καὶ ἐλιπάνθη καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος· ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἐγκατέλιπε Θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτόν». Τῷ γὰρ Νῶε ὅτι συγκεχώρητο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, δικαίῳ ὄντι, πᾶν ἔμψυχον ἐσθίειν πλὴν κρέας ἐν αἵματι, ὅπερ ἐστὶ νεκριμαῖον, διὰ Μωϋσέως ἀνιστορήθη ὑμῖν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως.

2 Καὶ βουλομένου αὐτοῦ εἰπεῖν «ὡς λάχανα χόρτου», προεῖπον ἐγὼ· τὸ ὡς λάχανα χόρτου τοῦ μὴ ἀκούσεσθαι ὡς εἴρηται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὡς τὰ λάχανα εἰς τροφήν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπεποιήκει ὁ

42. Γεν. 14,19. Ἐβρ. 7,1 ἐ. Ψαλμ. 109,4. Ἐβρ. 6,20.

43. Ὡσ. 1,9.

44. Ἰεζ. 20,12 · 20.

45. Ἐξ. 32,6.

46. Δευτ. 32,15.

ὁ πρῶτος λαβὼν τὴν κατὰ σάρκα περιτομήν, καὶ τὸν εὐλόγησε· κατὰ τὴν τάξιν τοῦ ὁποίου διεμήνυσεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Δαβὶδ ὅτι θὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν αἰώνιον βασιλέα².

5 Εἰς σᾶς λοιπὸν μόνον ἦτο ἀναγκαία ἡ περιτομὴ αὕτη, ὥστε ὁ λαὸς νὰ εἶναι οὐ-λαὸς καὶ τὸ ἔθνος οὐκ-ἔθνος, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ὠσηέ, εἷς τῶν δώδεκα προφητῶν⁴³. Διότι ὅλοι οἱ προειρημέ- νοι δίκαιοι εὐηρέστησαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὅλοι οἱ ἀπόγονοί του μέχρι τοῦ Μωϋσέως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ λαὸς σας ἐφάνη ἄδικος καὶ ἀχάριστος εἰς τὸν Θεόν, μοσχοποιήσας εἰς τὴν ἔρημον.

6 Ὅθεν ὁ Θεὸς, συνάψας διαθήκην μὲ τὸν λαὸν ἐκεῖνον, πα- ρήγγειλε νὰ φέρουν θυσίας ὡς πρὸς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ εἰδωλολατρῆτε. Τὴν ἐντολὴν αὐτὴν δὲν ἐφυλάξατε πλήρως, ἀλλὰ ἐθυσιάζετε τὰ τέκνα σας εἰς τὰ δαιμόνια. Καὶ νὰ σαββατί- ζετε λοιπὸν σᾶς προσέταξε, διὰ νὰ λαμβάνετε μνήμην τοῦ Θεοῦ· διότι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τοῦτο σημαίνει, ὅταν λέγῃ, «διὰ νὰ γνωρίζουν ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος σᾶς ἐλύτρωσα»⁴⁴.

20,1 Πράγματι σᾶς προσέταξε ν' ἀπέχετε καὶ ἀπὸ μερικὰ φαγη- τὰ, διὰ νὰ ἔχετε ἀκόμη καὶ εἰς τὸ φαγητὸν καὶ τὸ ποτὸν τὸν Θεὸν πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐπειδὴ εἴσθε ἐπιρρεπεῖς καὶ εὐκολοὶ πρὸς τὴν ἀπομάκρυσιν ἀπὸ τὴν γνῶσιν του, ὅπως λέγει καὶ ὁ Μωϋ- σῆς, «ἔφαγε καὶ ἔπιεν ὁ λαὸς καὶ ἀνέστη, διὰ νὰ παίζη»⁴⁵· καὶ πάλιν, «ἔφαγεν ὁ Ἰακώβ καὶ ἐχόρτασε καὶ ἐπαχύνθη καὶ ἀπελά- κτισεν ὁ ἠγαπημένος· ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη καὶ ἐγ- κατέλειψε τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος τὸν ἐπλασε»⁴⁶. Διότι ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως περιεγράφῃ διὰ σᾶς εἰς τὴν βίβλον τῆς Γενέσεως ὅτι εἰς τὸν Νῶε ἐπετράπη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἦτο δίκαιος, νὰ τρώγῃ πᾶν ἔμψυχον πλὴν κρέατος εἰς αἷμα, δηλαδὴ θνησιμαῖον.

2 Καὶ ὅταν ἠθέλησεν αὐτὸς νὰ εἴπῃ, «ὡς λάχανα χόρτου»⁴⁷, τὸν διέκοψα ἐγὼ. Τὸ ὡς λάχανα χόρτου φέρετε, διὰ νὰ μὴ ἀκούσετε ὅτι ἔχει λεχθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὅτι, ὅπως τὰ λάχανα ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ τροφήν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ τὰ ζῶα

47. Γεν. 9,3.

Θεός, οὕτω καὶ τὰ ζῶα εἰς κρεωφαγίαν ἐδεδώκει· ἀλλ' ἐπεὶ τινὰ τῶν χόρτων οὐκ ἐσθίωμεν, οὕτω καὶ διαστολὴν ἔκτοτε τῷ Νῶε διεστάλθαι φατέ.

- 3 Οὐχ ὡς ἐξηγεῖσθε πιστευτέον. Πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι πᾶν λάχανον χόρτος ἐστὶ καὶ βιβρώσκεσθαι δυνάμενος λέγειν καὶ κρατύνειν, οὐκ ἐν τούτῳ ἀσχοληθήσομαι. Ἀλλὰ εἰ καὶ τὰ λάχανα τοῦ χόρτου διακρίνομεν, μὴ πάντα ἐσθίοντες, οὐ διὰ τὸ εἶναι αὐτὰ κοινὰ ἢ ἀκάθαρτα οὐκ ἐσθίωμεν, ἀλλὰ ἢ διὰ τὸ πικρὰ ἢ θανάσιμα ἢ ἀκανθώδη, τῶν δὲ γλυκέων πάντων καὶ τροφιμωτάτων καὶ καλλίστων, θαλασσίων τε καὶ χερσαίων, ἐφιέμεθα καὶ μετέχομεν.
- 4 Οὕτω καὶ τῶν ἀκαθάρτων καὶ ἀδίκων καὶ παρανόμων ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς διὰ Μωϋσέως, ἐπειδὴ καὶ τὸ μάννα ἐσθίοντες ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ τὰ θαυμάσια πάντα ὀρῶντες ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινόμενα, μόσχον τὸν χρύσειον ποιήσαντες προσεκυνεῖτε. Ὡστε δικαίως αἰεὶ βοᾷ· «υἱοὶ ἀσύνητοι, οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς».

21,1 Καὶ ὅτι διὰ τὰς ἀδικίας ὑμῶν καὶ τῶν πατέρων ὑμῶν εἰς σημεῖον, ὡς προέφη, καὶ τὸ σάββατον ἐντέταλται ὁ Θεὸς φυλάσσειν ὑμᾶς καὶ τὰ ἄλλα προστάγματα προσετετάχει, καὶ σημαίνει ὅτι διὰ τὰ ἔθνη, ἵνα μὴ βεβηλωθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρ' αὐτοῖς, διὰ τοῦτο εἶασέ τινὰς ἐξ ὑμῶν ὅλως ζῶντας, αὐταὶ αἰφωναὶ αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν ποιήσασθαι δύνανται ὑμῖν.

- 2 Εἰσὶ δὲ εἰρημέναι διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ οὕτως· «ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν· ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύεσθε, καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάσσετε, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν Αἰγύπτου μὴ συναναμίγνησθε, καὶ τὰ σάββατά μου ἀγιάζετε, καὶ ἔσται εἰς σημεῖον ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν τοῦ γινώσκειν ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. Καὶ παρεπικράνατέ με, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν τοῖς προστάγμασί μου οὐκ ἐπορεύθησαν, καὶ τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐφύλαξαν τοῦ ποιεῖν αὐτά, ἃ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ τὰ σάββατά μου ἐβεβήλουν.

ἔδωσε πρὸς κρεωφαγίαν· ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν τρώγομεν μερικά ἀπὸ τὰ χόρτα, διὰ τοῦτο ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἔκτοτε ἔγινε διαστολή ἀνάμεσά των εἰς τὸν Νῶε.

3 Δὲν πρέπει νὰ πιστευθῆ ὅπως ἐρμηνεύετε σεῖς. Πρῶτον μὲν δὲν θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ νὰ λέγω καὶ ἀποδεικνύω ὅτι πᾶν λάχανον εἶναι χόρτον καὶ δύναται νὰ τρώγεται. Ἀλλά, ἂν καὶ διακρίνομεν τὰ λάχανα ἀπὸ τὸ χόρτον, μὴ τρώγοντες τὰ πάντα, δὲν τὸ πράττομεν διότι αὐτὰ εἶναι κοινὰ ἢ ἀκάθαρτα, ἀλλὰ διότι εἶναι πικρὰ ἢ θανάσιμα ἢ ἀκανθώδη, ἐνῶ ἐπιθυμοῦμεν καὶ μεταλαμβάνομεν ὅλων τῶν γλυκέων καὶ θρεπτικῶν καὶ καλλίστων, θαλασσίων καὶ χερσαίων.

4 Οὕτω διὰ τοῦ Μωϋσέως σᾶς παρήγγειλεν ὁ Θεὸς νὰ ἀπέχετε ἀπὸ τὰ ἀκάθαρτα καὶ ἄδικα καὶ παράνομα, ἀφοῦ καὶ τὸ μάννα τρώγοντες εἰς τὴν ἔρημον καὶ βλέποντες νὰ γίνωνται εἰς σᾶς ὅλα τὰ θαυμάσια ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κατεσκευάσατε καὶ προσεκυνήσατε τὸν χρυσοῦν μόσχον. Ὡστε δικαίως φωνάζει πάντοτε· «υἱοὶ ἀσύνετοι, δὲν ὑπάρχει ἐμπιστοσύνη εἰς αὐτούς»⁴⁸.

21,1 Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς διέταξε νὰ φυλάσσετε τὸ σάββατον διὰ τὰς ἀδικίας τὰς ἰδικὰς σας καὶ τῶν πατέρων σας, ὡς προεῖπα, καὶ ὠρίσε τὰ ἄλλα προστάγματα, καὶ ὅτι σημαίνει ὅτι διὰ νὰ μὴ βεβηλωθῆ τὸ ὄνομά του εἰς τὰ ἔθνη, διὰ τοῦτο ἄφησε μερικοὺς ἀπὸ σᾶς ζῶντας, δύνανται νὰ τὸ ἀποδείξουν αὐταὶ αὐταὶ αἱ φωναὶ αὐτοῦ.

2 Διευπώθησαν δὲ αὐταὶ ὡς ἐξῆς ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ. «Ἐγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεὸς σας· νὰ πορεύεσθε μὲ βάσιν τὰ προστάγματά μου καὶ νὰ φυλάσσετε τὰ διατάγματά μου, καὶ νὰ μὴ ἀναμιγνύεσθε εἰς τὰ τελετὰς τῆς Αἰγύπτου, νὰ τηρῆτε τὰ σάββατά μου, καὶ τοῦτο νὰ εἶναι ὡς σημεῖον ἀνάμεσα εἰς ἐμὲ καὶ σᾶς, διὰ νὰ γνωρίζετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς σας. Μὲ παρεπικράνατε καὶ τὰ τέκνα σας δὲν ἐπορεύθησαν μὲ τὰ προστάγματά μου καὶ δὲν ἐφύλαξαν ἐπιμελῶς τὰς ἐντολάς μου, διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ζήσῃ, καὶ ἐβεβήλωσαν τὰ σάββατά μου.

- 3 »Καὶ εἶπα τοῦ ἐκχέαι τὸν θυμὸν μου ἐπ' αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ συντελέσαι ὄργην μου ἐπ' αὐτούς, καὶ οὐκ ἐποίησα, ὅπως τὸ ὄνομά μου τὸ παράπαν μὴ βεβηλωθῆ ἑνώπιον τῶν ἐθνῶν· ἐξήγαγον αὐτοὺς κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. Καὶ ἐγὼ ἐξῆρα τὴν χειρὰ μου ἐπ' αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τοῦ διασκορπίσαι ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ διασπεῖραι αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις, ἀνθ' ὧν τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐποίησαν, καὶ τὰ προστάγματά μου ἀπόσαντο, καὶ τὰ σάββατά μου ἐβεβήλουν, καὶ ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων τῶν πατέρων αὐτῶν ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν.
- 4 »Καὶ ἐγὼ ἔδωκα αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλά, καὶ δικαιώματα ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς· καὶ μιανῶ αὐτοὺς ἐν τοῖς δόμασιν αὐτῶν, ἐν τῷ διαπορεύεσθαί με πᾶν διανοῖγον μήτραν ὅπως ἀφανίσω».

22,1 Καὶ ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ ὑμῶν καὶ διὰ τὰς εἰδωλολατρίας, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ ἐνδεὲς εἶναι τῶν τοιούτων προσφορῶν, ἐνετείλατο ὁμοίως ταῦτα γίνεσθαι, ἀκούσατε πῶς περὶ τούτων λέγει διὰ Ἀμῶς, ἐνὸς τῶν δώδεκα, βοῶν.

- 2 «Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου. Ἴνα τί αὕτη ὑμῖν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου; Καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς. Ὅν τρόπον ὅταν ἐκφύγῃ ἄνθρωπος ἐκ προσώπου τοῦ λέοντος, καὶ συναντήσῃ αὐτῷ ἡ ἄρκτος, καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ ἀπερείσηται τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοῖχον, καὶ δάκῃ αὐτὸν ὁ ὄφις. Οὐχὶ σκότος ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος αὐτῆς; Μεμίσηκα, ἀπῶσμαι τὰς ἐορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν.
- 3 »Διότι ἐὰν ἐνέγκητέ μοι τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι αὐτά, καὶ σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι. Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ πλῆθος ὠδῶν σου καὶ ψαλμῶν· ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρῖμα καὶ ἡ δικαιοσύνη ὡς χειμάρρους ἄβατος. Μὴ σφάγια καὶ θυ-

3 »Καὶ ἀπεφάσισα νὰ ἐκχύσω τὸν θυμόν μου ἐπ' αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον, διὰ νὰ ἐξαντλήσω τὴν ὀργήν μου κατ' αὐτῶν· καὶ δὲν τὸ ἔπραξα, διὰ νὰ μὴ βεβηλωθῇ τὸ ὄνομά μου καθόλου ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν· τοὺς ἐξήγαγον ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Καὶ ἐσήκωσα τὴν χεῖρα μου ἐπ' αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον, διὰ νὰ τοὺς διασκορπίσω εἰς τὴν ἔρημον καὶ νὰ τοὺς διασπείρω εἰς τὰς χώρας, ἐπειδὴ δὲν ἐφύλαξαν τὰς ἐντολάς μου καὶ κατεφρόνησαν τὰ προστάγματά μου καὶ ἐβεβήλωσαν τὰ σάββατά μου, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὰ εἰδωλα τῶν πατέρων των.

4 »Καὶ ἐγὼ τοὺς ἔδωσα διατάγματα μὴ καλὰ καὶ ἐντολάς διὰ τῶν ὁποίων δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσουν· καὶ θὰ τοὺς μιάνω διὰ τῶν προσφορῶν των, μὲ τὴν θυσίαν παντὸς πρωτοτόκου, διὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω»⁴⁹.

22,1 Ὅτι δὲ παρήγγειλε νὰ γίνωνται ταῦτα οὕτω διὰ τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ σας καὶ διὰ τὰς εἰδωλολατρικὰς πράξεις σας, ἀλλ' ὄχι διότι ἐχρειάζετο τοιαύτας προσφορὰς, ἀκούσατε πῶς ὁμιλεῖ περὶ τούτων διὰ τοῦ Ἀμώς, ἐνὸς τῶν δώδεκα προφητῶν, βοῶν.

2 «Ἀλλοίμονον εἰς ὄσους ἐπιθυμοῦν τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου. Τί εἶναι διὰ σᾶς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου; Θὰ εἶναι σκότος καὶ ὄχι φῶς. Θὰ συμβῇ ὅπως ὅταν ἐκφύγη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ λέοντα καὶ τὸν συναντήσῃ ἡ ἄρκτος, ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸν οἶκον τοῦ καὶ στηρίξῃ τὰς χεῖρας τοῦ εἰς τὸν τοῖχον, καὶ τὸν δαγκάσῃ ὁ ὄφις. Δὲν θὰ εἶναι σκότος ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου καὶ ὄχι φῶς, καὶ γνόφος χωρὶς φέγγος; Μισῶ, ἀπεχθάνομαι τὰς ἐορτάς σας καὶ δὲν θὰ εὐχαριστηθῶ μὲ τὰς πανηγύρεις σας.

3 »Διότι, ἐὰν μοῦ φέρετε τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ τὰς θυσίας σας δὲν θὰ τὰς δεχθῶ καὶ δὲν θὰ προσβλέψω εἰς ἰλαστήριον ἐμφάνισίν σας. Ἀπομάκρυνε ἀπὸ ἐμέ τὸ πλῆθος τῶν ὠδῶν καὶ τῶν ψαλμῶν σου· δὲν θέλω ν' ἀκούω τὰ ὄργανά σου. Ἡ εὐθυδικία ἄς τρέχῃ ὡς ὕδωρ καὶ ἡ δικαιοσύνη ὡς χεῖμαρρος ἀστείρευτος. Μήπως εἰς τὴν ἔρημον μοῦ προσεφέρατε σφάγια καὶ θυ-

σίας προσηνέγκατέ μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ; Λέγει ὁ Κύριος. Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνην τοῦ Μολὸχ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ραφάν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς.

4 »Καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ. Οὐαὶ οἱ κατασπαταλῶντες Σιών καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, οἱ ὠνομασμένοι ἐπὶ τοῖς ἀρχηγοῖς· ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, εἰσῆλθον ἑαυτοῖς, οἶκος Ἰσραήλ. Διάβητε πάντες εἰς Χαλάνην καὶ ἴδετε, καὶ πορεύθητε ἐκεῖθεν εἰς Ἀμὰθ τὴν μεγάλην, καὶ κατάβητε ἐκεῖθεν εἰς Γέθ τῶν ἀλλοφύλων, τὰς κρατίστας ἐκ πασῶν τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλείονά ἐστι τὰ ὄρια αὐτῶν τῶν ὀρίων ὑμῶν.

5 »Οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν πονηράν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν, οἱ κοιμώμενοι ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς στρωμαῖς αὐτῶν, οἱ ἐσθίοντες ἄρνας ἐκ ποιμνίων καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά, οἱ ἐπικροτοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἐστῶτα ἐλογίσαντο καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα, οἱ πίνοντες ἐν φιάλαις οἶνον καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι, καὶ οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ. Διὰ τοῦτο νῦν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπὸ ἀρχῆς δυναστῶν τῶν ἀποικιζομένων, καὶ μεταστραφήσεται οἶκημα κακούργων, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ».

6 Καὶ πάλιν διὰ Ἰερεμίου· «συναγάγετε τὰ κρέα ὑμῶν καὶ τὰς θυσίας φάγετε, ὅτι οὐτε περὶ θυσιῶν ἢ σπονδῶν ἐνετειλάμην τοῖς πατράσι ὑμῶν, ἢ ἡμέρα ἐπελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου».

7 Καὶ πάλιν διὰ Δαβίδ ἐν τεσσαρακοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ οὕτως ἔφη· «Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν. Ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται· πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς

50. Ἄμ. 5,18,6,7.

51. Ἰερ. 7,21 ἐ.

σίας, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, λέγει ὁ Κύριος. Μήπως περιεφέρατε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ σας Ραφάν, τὸ ὁμοίωμα τὸ ὁποῖον κατεσκευάσατε σεῖς;

4 »Θὰ σᾶς ἐξορίσω πέραν ἀπὸ τὴν Δαμασκόν, λέγει ὁ Κύριος, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι Θεὸς παντοκράτωρ. Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς διασκεδάζοντας εἰς τὴν Σιών καὶ τοὺς ἠσφαλισμένους εἰς τὸ ὄρος τῆς Σαμαρείας, εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀρχηγοὺς οἱ ὁποῖοι ἐτρύγησαν τὸ πρῶτον τῶν ἐθνῶν καὶ εἰσῆλθον μόνοι των, οἶκος Ἰσραήλ. Διαβῆτε ὅλοι εἰς τὴν Χαλάνην καὶ ἴδετε, καὶ πηγαίνετε ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Γὰδ τῶν Φιλισταίων, τὰς ἰσχυροτέρας πόλεις τῶν κρατῶν τούτων, διὰ νὰ ἰδῆτε μήπως τὰ ὄρια αὐτῶν εἶναι εὐρύτερα τῶν ἰδικῶν σας ὀρίων.

5 »Εἰς κακὴν ἡμέραν ἔρχονται, πλησιάζουν καὶ ἐφάπτονται ψευδῶν σαββάτων, κοιμῶνται ἐπάνω εἰς ἐλεφαντίνας κλίνας, εἶναι ἐξηπλωμένοι ἐπάνω εἰς τὰ στρώματά των, τρώγουν ἀρνιὰ ἀπὸ τὰ ποιμνία καὶ μοσχάρια ἀπὸ τὰς ἀγέλας τὰς γαλαθηνάς, τονίζουν ἄσματα διὰ τὰ ὄργανα, θεωροῦν αὐτὰ ὡς μόνιμα καὶ ὄχι ὡς φευγαλέα, πίνουν μὲ φιάλας οἶνον, ἀλείφονται μὲ τὰ καλλίτερα μύρα, καὶ δὲν ἐστενοχωρήθησαν καθόλου διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἰωσήφ. Διὰ τοῦτο τῶρα θὰ ὑπάγουν αἰχμάλωτοι ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δυναστῶν ἀποικιζόμενοι, καὶ θὰ μεταστραφῆ τὸ οἶκημα τῶν κακούργων καὶ θὰ ὑψωθῆ χρεμετισμὸς ἵππων ἀπὸ τὸν Ἐφραὶμ»⁵⁰.

6 Καὶ πάλιν διὰ τοῦ Ἰερεμίου ἐβόησε. «Μαζεύσατε τὰ κρέατα καὶ τὰς θυσίας σας, καὶ φάγετε, διότι οὔτε περὶ θυσιῶν καὶ σπονδῶν διέταξα τοὺς πατέρας σας τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν τοὺς ἔλαβα ἀπὸ τὴν χεῖρα διὰ νὰ τοὺς ἐξαγάγω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον»⁵¹.

7 Καὶ πάλιν διὰ τοῦ Δαβὶδ εἶπεν εἰς τὸν τεσσαρακοστὸν ἕνατον ψαλμὸν τὰ ἐξῆς. «Ὁ Θεὸς τῶν θεῶν Κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῆς ἕως τὴν δύσιν. Ἀπὸ τῆς Σιών ἐκπέμπεται ἡ λαμπρότης τῆς ὠραιότητός του. Ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ ἐμφανῶς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ δὲν θὰ σιωπήσῃ. Θὰ καῆ πῦρ ἐνώπιόν του καὶ γύρω του θὰ μαίνεται τρομερὰ θύελλα. Θὰ

σίας προσηνέγκατέ μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ; Λέγει ὁ Κύριος. Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνην τοῦ Μολὸχ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ραφάν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς.

4 »Καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῶ. Οὐαὶ οἱ κατασπαταλῶντες Σιών καὶ τοῖς πεποιοῦσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, οἱ ὀνόμασμένοι ἐπὶ τοῖς ἀρχηγοῖς· ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, εἰσῆλθον ἑαυτοῖς, οἶκος Ἰσραήλ. Διάβητε πάντες εἰς Χαλάνην καὶ ἴδετε, καὶ πορεύθητε ἐκεῖθεν εἰς Ἀμὰθ τὴν μεγάλην, καὶ κατάβητε ἐκεῖθεν εἰς Γέθ τῶν ἀλλοφύλων, τὰς κρατίστας ἐκ πασῶν τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλείονά ἐστι τὰ ὄρια αὐτῶν τῶν ὀρίων ὑμῶν.

5 »Οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν πονηράν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν, οἱ κοιμώμενοι ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς στρωμαῖς αὐτῶν, οἱ ἐσθίοντες ἄρνας ἐκ ποιμνίων καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά, οἱ ἐπικροτοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἐστῶτα ἐλογίσαντο καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα, οἱ πίνοντες ἐν φιάλαις οἶνον καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι, καὶ οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ. Διὰ τοῦτο νῦν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπὸ ἀρχῆς δυναστῶν τῶν ἀποικιζομένων, καὶ μεταστραφήσεται οἶκημα κακούργων, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ».

6 Καὶ πάλιν διὰ Ἰερεμίου· «συναγάγετε τὰ κρέα ὑμῶν καὶ τὰς θυσίας φάγετε, ὅτι οὐτε περὶ θυσιῶν ἢ σπονδῶν ἐνετειλάμην τοῖς πατράσι ὑμῶν, ἢ ἡμέρα ἐπελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου».

7 Καὶ πάλιν διὰ Δαβίδ ἐν τεσσαρακοστῶ ἐνάτῳ ψαλμῶ οὕτως ἔφη· «Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν. Ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται· πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταγιγίσκει».

50. Ἄμ. 5,18,6,7.

51. Ἰερ. 7,21 ἐ.

σίας, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, λέγει ὁ Κύριος. Μήπως περιεφέρατε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ σας Ραφάν, τὸ ὁμοίωμα τὸ ὁποῖον κατεσκευάσατε σεῖς;

4 »Θὰ σᾶς ἐξορίσω πέραν ἀπὸ τὴν Δαμασκόν, λέγει ὁ Κύριος, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι Θεὸς παντοκράτωρ. Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς διασκεδάζοντας εἰς τὴν Σιών καὶ τοὺς ἠσφαλισμένους εἰς τὸ ὄρος τῆς Σαμαρείας, εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀρχηγοὺς οἱ ὅποιοι ἐτρύγησαν τὸ πρῶτον τῶν ἐθνῶν καὶ εἰσῆλθον μόνοι των, οἶκος Ἰσραήλ. Διαβῆτε ὅλοι εἰς τὴν Χαλάνην καὶ ἴδετε, καὶ πηγαίνετε ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Γὰδ τῶν Φιλισταίων, τὰς ἰσχυροτέρας πόλεις τῶν κρατῶν τούτων, διὰ νὰ ἰδῆτε μήπως τὰ ὄρια αὐτῶν εἶναι εὐρύτερα τῶν ἰδικῶν σας ὀρίων.

5 »Εἰς κακὴν ἡμέραν ἔρχονται, πλησιάζουν καὶ ἐφάπτονται ψευδῶν σαββάτων, κοιμῶνται ἐπάνω εἰς ἐλεφαντίνας κλίνας, εἶναι ἐξηπλωμένοι ἐπάνω εἰς τὰ στρώματά των, τρώγουν ἀρνιὰ ἀπὸ τὰ ποιμνία καὶ μοσχάρια ἀπὸ τὰς ἀγέλας τὰς γαλαθηνάς, τονίζουν ἄσματα διὰ τὰ ὄργανα, θεωροῦν αὐτὰ ὡς μόνιμα καὶ ὄχι ὡς φευγαλέα, πίνουν μὲ φιάλας οἶνον, ἀλείφονται μὲ τὰ καλλίτερα μύρα, καὶ δὲν ἐστενοχωρήθησαν καθόλου διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἰωσήφ. Διὰ τοῦτο τῶρα θὰ ὑπάγουν αἰχμάλωτοι ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δυναστῶν ἀποικιζόμενοι, καὶ θὰ μεταστραφῆ τὸ οἶκημα τῶν κακούργων καὶ θὰ ὑψωθῆ χρεμετισμὸς ἵππων ἀπὸ τὸν Ἐφραΐμ»⁵⁰.

6 Καὶ πάλιν διὰ τοῦ Ἰερεμίου ἐβόησε. «Μαζεύσατε τὰ κρέατα καὶ τὰς θυσίας σας, καὶ φάγετε, διότι οὔτε περὶ θυσιῶν καὶ σπονδῶν διέταξα τοὺς πατέρας σας τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν τοὺς ἔλαβα ἀπὸ τὴν χεῖρα διὰ νὰ τοὺς ἐξαγάγω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον»⁵¹.

7 Καὶ πάλιν διὰ τοῦ Δαβίδ εἶπεν εἰς τὸν τεσσαρακοστὸν ἕνατον ψαλμὸν τὰ ἐξῆς. «Ὁ Θεὸς τῶν θεῶν Κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῆς ἕως τὴν δύσιν. Ἀπὸ τῆς Σιών ἐκπέμπεται ἡ λαμπρότης τῆς ὠραιότητός του. Ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ ἐμφανῶς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ δὲν θὰ σιωπήσῃ. Θὰ καῖ πῦρ ἐνώπιόν του καὶ γύρω του θὰ μαίνεται τρομερὰ θύελλα. Θὰ

σφόδρα. Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρι-
ναι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὀσίους αὐτοῦ, τοὺς δια-
τιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις. Καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ
οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι Θεὸς κριτῆς ἐστι.

- 8 Ἐκουσον, λαὸς μου, καὶ λαλήσω σοι, Ἰσραήλ, καὶ διαμαρτυ-
ροῦμαί σοι· ὁ Θεός, ὁ Θεός σου εἰμι ἐγώ. Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου
ἐλέγξω σε· τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός.
Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου
χιμάρους, ὅτι ἐμά ἐστὶ πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς
ὄρεσι καὶ βόες· ἔγνωκα πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὠραιό-
της ἀγροῦ μετ' ἐμοῦ ἐστίν.
- 9 Ἐὰν πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἶπω· ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ οἴκουμένη καὶ
τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Μὴ φάγωμαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων
πίωμαι; Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ
τὰς εὐχὰς σου· καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαί
σε, καὶ δοξάσεις με. Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ ἐκ-
διηγῆ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ
στόματός σου; Σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους
μου εἰς τὰ ὀπίσω.
- 10 Ἐἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχοῦ τὴν
μερίδα σου ἐτίθεις. Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ
γλῶσσά σου περιέπλεκε δολιότητος. Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ
σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδα-
λον. Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα· ὑπέλαβες ἀνομίαν ὅτι ἔσομαί
σοι ὁμοιος. Ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς
ἀμαρτίας σου. Σύνετε δὴ ταῦτα οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ,
μήποτε ἀρπάσῃ, καὶ οὐ μὴ ᾗ ὁ ρυόμενος. Θυσία αἰνέσεως δοξάσει
με, καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἣν δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου».
- 11 Οὔτε οὖν θυσίας παρ' ὑμῶν λαμβάνει, οὔτε ὡς ἐνδεῆς τὴν ἀρ-
χὴν ἐνετείλατο ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν. Καὶ γὰρ τὸν

προσκαλέση τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν διὰ νὰ κρίνη τὸν λαὸν του. Συναθροίσατε πλησίον του τοὺς ὀσίους του, οἱ ὅποιοι συνῆψαν μαζί του διαθήκην περὶ θυσιῶν. Καὶ θὰ ἀναγγείλουν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην του, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κριτῆς.

- 8 » Ἄκουσε, λαέ μου, καὶ θὰ σοῦ ὁμιλήσω, Ἰσραήλ, καὶ θὰ μαρτυρήσω ἐναντίον σου. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός, ὁ Θεός σου. Δὲν θὰ σὲ ἐλέγξω διὰ τὰς θυσίας σου, διότι τὰ ὀλοκαυτώματά σου εἶναι ἐνώπιόν μου διαπαντός. Δὲν θὰ δεχθῶ μόσχους ἀπὸ τὸν οἶκόν σου οὔτε κριάρια ἀπὸ τὰ ποιμνιά σου, διότι ἰδικά μου εἶναι ὅλα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη εἰς τὰ ὄρη καὶ βόες· γνωρίζω ὅλα τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ὠραιότης τῶν ἀγρῶν εἶναι ἰδική μου.
- 9 » Ἐὰν πεινάσω, δὲν θὰ σοῦ τὸ εἶπω· διότι ἰδική μου εἶναι ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμά της. Μήπως πρόκειται νὰ φάγω κρέας ταύρων ἢ νὰ πῶ αἷμα τράγων; Πρόσφερε εἰς τὸν Θεὸν εὐχαριστήριον θυσίαν καὶ ἐκπλήρωσε τὰ τάματά σου εἰς τὸν Κύριον. Ἐπικαλέσου με κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς θλίψεως, ὅποτε ἐγὼ θὰ σὲ ἐλευθερώσω καὶ σὺ θὰ μὲ δοξάσης. Εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν δὲ εἶπεν ὁ Θεός· ποῖον δικαίωμα ἔχεις νὰ διηγῆσαι τὰ διατάγματά μου καὶ νὰ λαμβάνης εἰς τὰ χεῖλη σου τὴν διαθήκην μου; Διότι μισεῖς τὴν παιδείαν καὶ ἀπορρίπτεις πάλιν τοὺς λόγους μου.
- 10 » Ἐὰν ἴδης κλέπτην, τρέχεις πλησίον του καὶ ἐνώνεις τὴν τύχην σου μὲ τοὺς μοιχοὺς. Τὸ στόμα σου φορτώνεται κακίαν καὶ ἡ γλῶσσα σου σχεδιάζει δολιότητος. Καθήμενος μὲ τὸν ἀδελφόν σου τὸν καταλαλεῖς καὶ συκοφαντεῖς τὸν υἱὸν τῆς μητρὸς σου. Αὐτὰ ἔπραξες, ἀλλὰ ἐγὼ ἐσίγησα· ἐνόμισες ὅτι θὰ εἶμαι ὁμοίός σου. Θὰ σὲ ἐλέγξω καὶ θὰ παρουσιάσω ἐνώπιόν σου τὰς ἁμαρτίας σου. Λάβετε λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ταῦτα οἱ λησμονοῦντες τὸν Θεόν, μήπως σᾶς ἀρπάσω καὶ δὲν ὑπάρξῃ κανεὶς νὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ. Ἡ εὐχαριστήριος θυσία θὰ μὲ δοξάσῃ καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν θὰ τοῦ δείξω εἶναι ἡ σωτηρία μου»⁵².
- 11 Οὔτε θυσίαν λοιπὸν δέχεται ἀπὸ σᾶς οὔτε ὡς ἐνδεῆς σᾶς παρήγγειλε κατ' ἀρχὴν νὰ κάμετε θυσίας, ἀλλὰ σᾶς τὸ παρήγγειλε

ναὸν τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπικληθέντα οὐχ ὡς ἐνδεῆς ὦν ὠμολόγησεν οἶκον αὐτοῦ ἢ αὐλήν, ἀλλ' ὅπως καὶ κατὰ τοῦτο προσέχοντες αὐτῷ μὴ εἰδωλολατρῆτε. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, Ἡσαΐας λέγει· «ποῖον οἶκον ὠκοδομήσατέ μοι; λέγει Κύριος. Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου».

23,1 Ἐὰν δὲ ταῦτα οὕτως μὴ ὁμολογήσωμεν, συμβήσεται ἡμῖν εἰς ἄτοπα ἐμπίπτειν νοήματα, ὡς τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ μὴ ὄντος κατὰ τὸν Ἐνώχ καὶ τοὺς ἄλλους πάντας, οἳ μῆτε περιτομὴν τὴν κατὰ σάρκα ἔχοντες μῆτε σάββατα ἐφύλαξαν μῆτε δὲ τὰ ἄλλα Μωϋσέως ἐντειλαμένου ταῦτα ποιεῖν, ἢ τὰ αὐτὰ αὐτὸν δίκαια μὴ ἀεὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων βεβουληῖσθαι πράσσειν ἄπερ γελοῖα καὶ ἀνόητα ὁμολογεῖν φαίνεται.

2 Δι' αἰτίαν δὲ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων τὸν αὐτὸν ὄντα ἀεὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐντετάλθαι ὁμολογεῖν, καὶ φιλόανθρωπον καὶ προγνώστην καὶ ἀνευδεῆ καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν ἀποφαίνειν ἐστίν· ἐπεὶ εἰ μὴ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἀποκρίνασθέ μοι, ὧ ἄνδρες, περὶ τῶν ζητουμένων τούτων ὅ,τι φρονεῖτε.

3 Καὶ μηδὲν μηδενὸς ἀποκρινομένου. Διὰ ταῦτά σοι, ὧ Τρύφων, καὶ τοῖς βουλομένοις προσηλύτοις γενέσθαι κηρύξω ἐγὼ θεῖον λόγον, ὃν παρ' ἐκείνου ἤκουσα τοῦ ἀνδρός. Ὁρᾶτε ὅτι τὰ στοιχεῖα οὐκ ἀργεῖ οὐδὲ σαββατίζει. Μείνατε ὡς γεγέννησθε. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ Ἀβραάμ οὐκ ἦν χρεία περιτομῆς οὐδὲ πρὸ Μωϋσέως σαββατισμοῦ καὶ ἑορτῶν καὶ προσφορῶν, οὐδὲ νῦν, μετὰ τὸν κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ διὰ Μαρίας τῆς ἀπὸ γένους τοῦ Ἀβραάμ παρθένου γεννηθέντα Υἱὸν Θεοῦ Ἰησοῦν Χριστόν, ὁμοίως ἐστὶ χρεία.

4 Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Ἀβραάμ ἐν ἀκροβυστία ὦν διὰ τὴν πίστιν, ἦν ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, ἐδικαιώθη καὶ εὐλογήθη, ὡς ἡ Γραφή σημαίνει· τὴν δὲ περιτομὴν εἰς σημεῖον, ἀλλ' οὐκ εἰς δικαιοσύνην ἔλαβεν,

53. Ἡσ. 66,1.

54. Τὴν διάκρισιν μεταξὺ τοῦ νομικοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἔκαμαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστίνου οἱ Γνωστικοί, καὶ ἰδίως ὁ Μαρκίων.

γειλε διὰ τὰς ἁμαρτίας σας. Οὕτω καὶ τὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ναὸν δὲν τὸν ἀνεγνώρισε ὡς οἶκον ἢ αὐλήν του διότι ἔχει ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ νὰ προσέχετε καὶ κατὰ τοῦτο, ὥστε νὰ μὴ εἰδωλολατρῆτε. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι, λέγει ὁ Ἡσαΐας· «ποῖον οἶκον μου οἰκοδομήσατε; Λέγει ὁ Κύριος. Ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος μου καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου»⁵³.

23,1 Ἐὰν δὲ μὴ δεχθῶμεν ταῦτα, θὰ συμβῆ νὰ περιπέσωμεν εἰς ἄτοπα νοήματα· ἢ δηλαδὴ ὅτι δὲν εἶναι ὁ ἴδιος Θεὸς ἐπὶ τοῦ Ἐνώχ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, οἱ ὅποιοι οὔτε περιτομὴν κατὰ σάρκα εἶχον οὔτε σάββατα καὶ τὰ ἄλλα ὅσα διέταξε νὰ πράττουν ὁ Μωυσῆς ἐφύλαξαν, ἢ ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἐφαρμόζουν ὅλα τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων τὰ ἴδια δίκαια πράγματα τὰ ὅποια φαίνονται γελοῖα καὶ ἀνόητα, διὰ νὰ τὰ παραδεχθῶμεν.

2 Ἄν δὲ ὁμολογοῦμεν ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος Θεὸς καὶ αὐτὸς ἔχει παραγγεῖλει αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια χάριν τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸν ἀναγνωρίζομεν ὡς φιλάνθρωπον καὶ προγνώστην καὶ ἀνευδεῆ καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθόν⁵⁴. ἐπειδὴ, ἂν αὐτὰ δὲν ἔχουν οὕτως, ἀποκριθῆτέ μου, ὦ ἄνδρες, ὅ,τι φρονεῖτε περὶ τῶν ζητημάτων τούτων.

3 Καὶ ἐνῶ δὲν ἀπεκρίνετο κανεὶς, ἐγὼ εἶπα. Διὰ ταῦτα, ὦ Τρύφων, ἐγὼ θὰ κηρύξω εἰς ἐσὲ καὶ εἰς τοὺς θέλοντας νὰ γίνουν προσήλυτοι τὸν θεῖον λόγον τὸν ὅποιον ἤκουσα ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα. Βλέπετε ὅτι τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως δὲν ἀργοῦν οὔτε σαββατίζουσιν. Μείνετε ὡς ἔχετε γεννηθῆ. Διότι, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη περιτομῆς πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ σαββατισμοῦ καὶ ἑορτῶν καὶ προσφορῶν πρὸ τοῦ Μωϋσέως, οὔτε τώρα ἐπίσης δὲν ὑπάρχει χρεία, μετὰ τὸν κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Μαρίας, τῆς ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἀβραὰμ παρθένου, γεννηθέντα υἱὸν τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦν Χριστόν.

4 Διότι ὁ Ἀβραὰμ αὐτός, ὅπως σημειώνει ἡ Γραφή, ἐδικαιώθη καὶ εὐλογήθη λόγῳ τῆς πίστεως τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς τὸν Θεόν, ἂν καὶ ἦτο εἰς ἀκροβυστίαν· τὴν δὲ περιτομὴν ἔλαβεν ὡς σημεῖον, ὄχι ὡς θεσμόν, ὅπως καὶ αἱ Γραφαὶ καὶ τὰ πράγματα

ὡς καὶ αἱ γραφαὶ καὶ τὰ πράγματα ἀναγκάζει ἡμᾶς ὁμολογεῖν. Ὡστε δικαίως εἶρητο περὶ ἐκείνου τοῦ λαοῦ, ὅτι «ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς, ἢ οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ».

5 Καὶ τὸ μὴ δύνασθαι δὲ τὸ θῆλυ γένος τὴν σαρκικὴν περιτομὴν λαμβάνειν δείκνυσιν ὅτι εἰς σημεῖον ἡ περιτομὴ αὕτη δέδοται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔργον δικαιοσύνης· τὰ γὰρ δίκαια καὶ ἐνάρετα ἅπαντα ὁμοίως καὶ τὰς θηλείας δύνασθαι φυλάσσειν ὁ Θεὸς ἐποίησεν. Ἀλλὰ σχῆμα μὲν τὸ τῆς σαρκὸς ἕτερον καὶ ἕτερον ὀρῶμεν γεγενημένον ἄρρενος καὶ θηλείας, διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ δίκαιον οὐδὲ ἄδικον οὐδέτερον αὐτῶν ἐπιστάμεθα, ἀλλὰ δι' εὐσέβειαν καὶ δικαιοσύνην.

24,1 Καὶ τοῦτο μὲν οὖν δυνατὸν ἦν ὑμῖν ἐπιδειῖξαι, ὦ ἄνδρες, ἔλεγον, ὅτι ἡ ἡμέρα ἡ ὀγδόη μυστήριον τι εἶχε κηρυσσόμενον διὰ τούτων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον τῆς ἐβδόμης. Ἀλλ' ἵνα τὰ νῦν μὴ ἐπ' ἄλλους ἐκτρέπεσθαι λόγους δοκῶ, σύνετε, βοῶ, ὅτι τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς ἐκείνης κατήργηται, καὶ αἵματι σωτηρίῳ πεπιστεύκαμεν ἄλλη διαθήκη τὰ νῦν καὶ ἄλλος ἐξῆλθεν ἐκ Σιῶν νόμος.

2 Ἰησοῦς Χριστὸς πάντας τοὺς βουλομένους περιτέμνει, ὥσπερ ἄνωθεν ἐκηρύσσετε, πετρίναις μαχαίραις, ἵνα γένηται ἔθνος δίκαιον, «λαὸς φυλάσσων πίστιν, ἀντιλαμβανόμενος ἀληθείας καὶ φυλάσσων εἰρήνην».

3 Δεῦτε σὺν ἐμοὶ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν. οἱ θέλοντες τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ ἰδεῖν. «Δεῦτε, πορευθῶμεν τῷ φωτὶ Κυρίου· ἀνῆκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν οἶκον Ἰακώβ. Δεῦτε πάντα τὰ ἔθνη, συναχθῶμεν εἰς Ἱερουσαλὴμ τὴν μηκέτι πολεμουμένην διὰ τὰς ἀνομίας τῶν λαῶν. Ἐμφανῆς γὰρ ἐγενήθη τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, εὐρέθη τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι», βοᾷ διὰ Ἡσαΐου.

4 «Εἶπα, ἰδοὺ εἰμι, ἔθνεσιν οἱ οὐκ ἐπεκαλέσαντό μου τὸ ὄνομα. Ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα

55. Γεν. 17,14.

56. Βλ. Ἰησ. Ναυῆ 5,2.

57. Ἦσ. 26,2 ἐ.

58 Ἦσ. 2,5 ἐ. Ἰερ. 3,17.

μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ὁμολογοῦμεν. Ὡστε δικαίως ἔχει λεχθῆ περι τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ὅτι «θὰ ἐξολοθρευθῆ ἀπὸ τὸ γένος τῆς ἡ ψυχῆ ἐκείνη, ἡ ὁποία δὲν θὰ περιτμηθῆ κατὰ τὴν ὀγδόην ἡμέραν»⁵⁵.

- 5 Καὶ τὸ γεγονός δὲ ὅτι τὸ θῆλυ γένος δὲν δύναται νὰ λάβῃ τὴν σαρκικὴν περιτομήν, δεικνύει ὅτι ἡ περιτομὴ αὐτὴ ἐδόθη εἰς σημεῖον, ἀλλ' ὄχι ὡς στοιχεῖον δικαιοσύνης· διότι τὰ ἔργα δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς ὅλα τὰ ἔκαμὲν ὁ Θεὸς νὰ δύνανται νὰ φυλάσσουν ὁμοίως καὶ αἱ θήλειαι. Ἀλλὰ βλέπομεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς σαρκὸς εἶναι διαφορετικὸν εἰς τὸν ἄρρενα καὶ τὴν θήλειαν, διὰ τοῦτο δὲν ἀναγνωρίζομεν ὅτι τὸ καθέν ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δίκαιον ἢ ἄδικον, ἀλλὰ ὅτι εἶναι δι' εὐσέβειαν καὶ δικαιοσύνην.

24,1 Θὰ ἦτο δὲ δυνατόν, ὦ ἄνδρες, νὰ σᾶς ἐπιδείξω καὶ τοῦτο, ἔλεγον, ὅτι ἡ ὀγδόη ἡμέρα εἶχε κάποιον μυστήριον κηρυσσόμενον διὰ τῶν ἐντολῶν τούτων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἐβδόμην. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι τώρα ἐκτρέπομαι πρὸς ἄλλα θέματα, προσέξατε, λέγω, ὅτι τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς ἐκείνης ἔχει καταργηθῆ καὶ ἔχομεν πιστεύσει εἰς αἷμα σωτηριῶδες· ἄλλη διαθήκη ὑπάρχει τώρα καὶ ἄλλος νόμος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν Σιών.

- 2 Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς περιτέμνει ὅλους τοὺς θέλοντας, ὅπως ἐκηρύσσετο ἀνέκαθεν, μὲ πετρίνας μαχαίρας⁵⁶, διὰ νὰ γίνῃ ἔθνος δίκαιον, «λαὸς φυλάσσεων πίστιν, κρατῶν ἀλήθειαν καὶ φυλάσσεων εἰρήνην»⁵⁷.

- 3 Ἔλθετε μαζί μου ὅλοι οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, οἱ θέλοντες νὰ ἴδετε τὰ ἀγαθὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. «Ἐμπρὸς ἃς πορευθῶμεν εἰς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου· διότι ἠλευθέρωσε τὸν λαόν του, τὸν οἶκον τοῦ Ἰακώβ. Ἐμπρὸς ὅλα τὰ ἔθνη, ἃς συναθροισθῶμεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἡ ὁποία δὲν πολεμεῖται πλέον διὰ τὰς ἀνομίας τῶν λαῶν· πράγματι ἐφανερώθην εἰς τοὺς μὴ ζητοῦντας με, εὐρέθην ἀπὸ τοὺς μὴ ἐρωτῶντας δι' ἐμέ»⁵⁸, λέγει διὰ τοῦ Ἡσαΐου.

- 4 «Εἶπα εἰς ἔθνη τὰ ὁποία δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὸ ὄνομά μου, ἰδοὺ εἶμαι. Ἦπλωσα τὰς χεῖρας μου ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, εἰς τοὺς πορευομένους εἰς δρόμον

καὶ ἀντιλέγοντα, τοῖς πορευομένοις ὁδῶ οὐ καλῇ, ἀλλὰ ὀπίσω τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Λαὸς ὁ παροξύνων με ἐναντίον μου».

25,1 Σὺν ἡμῖν καὶ κληρονομησαὶ βουλήσονται κἂν ὀλίγον τόπον οὗτοι οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς καὶ «λέγοντες εἶναι τέκνα Ἀβραάμ», ὡς διὰ τοῦ Ἡσαΐου βοᾷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν λέγων τάδε.

2 «Ἐπίστρεψον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου καὶ δόξης. Ποῦ δὴ ἐστὶν ὁ ζῆλός σου καὶ ἡ ἰσχὺς; ποῦ ἔστι τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου, ὅτι ἀνέσχου ἡμῶν, Κύριε; Σὺ γὰρ ἡμῶν εἶ Πατήρ, ὅτι Ἀβραάμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμᾶς. Ἀλλὰ σύ, Κύριε, Πατήρ ἡμῶν, ρῦσαι ἡμᾶς ἀπ' ἀρχῆς τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμᾶς ἐστὶ. Τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, Κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἐσκλήρυνας ἡμῶν τὴν καρδίαν τοῦ μὴ φοβεῖσθαι σε;

3 »Ἐπίστρεψον διὰ τοὺς δούλους σου, διὰ τὰς φυλάς τῆς κληρονομίας σου, ἵνα μικρὸν κληρονομήσωμεν τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου σου. Ἐγενόμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἤρξας ἡμῶν, οὐδὲ ἐπεκλήθη τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμᾶς. Ἐὰν ἀνοίξης τὸν οὐρανὸν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ τακῆσονται ὡς ἀπὸ πυρὸς κηρὸς τήκεται· καὶ κατακαύσει πῦρ τοὺς ὑπεναντίους, καὶ φανερὸν ἔσται τὸ ὄνομά σου ἐν τοῖς ὑπεναντίοις, ἀπὸ προσώπου σου ἔθνη ταραχθήσονται.

4 »Ὅταν ποιῆς τὰ ἐνδοξα, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη. Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσαμεν, οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον Θεὸν πλὴν σοῦ, καὶ τὰ ἔργα σου ποιήσει τοῖς μετανοοῦσιν ἔλεον. Συναντήσεται τοῖς ποιοῦσι τὸ δίκαιον, καὶ τῶν ὁδῶν σου μνησθήσονται. Ἴδὸν σὺ ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς ἠμάρτομεν· διὰ τοῦτο ἐπλανήθημεν καὶ ἐγενόμεθα ἀκάθαρτοι πάντες, καὶ ὡς ράκος ἀποκαθημένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν καὶ ἐξερρῦημεν ὡς φύλλα διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· οὕτως ἄνεμος οἶσει ἡμᾶς.

5 »Καὶ οὐκ ἐστὶν ὁ ἐπικαλούμενος τὸ ὄνομά σου καὶ ὁ μνησθεὶς ἀντιλαβέσθαι, ὅτι ἀπέστρεψας τὸ πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν καὶ πα-

59. Ἡσ. 65,1-3.

60. Λουκᾶ 16,15. Ματθ. 3,9.

ὄχι καλὸν, ἀλλ' ὀπισθεν τῶν ἀμαρτιῶν των· εἰς λαὸν ὁ ὁποῖος μὲ προκαλεῖ κατὰ πρόσωπὸν μου»⁵⁹.

25,1 Θὰ θελήσουν νὰ κληρονομήσουν μαζί μὲ ἡμᾶς ἔστω καὶ ὀλίγον τόπον ὅσοι δικαίωνουν ἑαυτοὺς καὶ «λέγουν ὅτι εἶναι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ»⁶⁰, ὅπως βοᾷ διὰ τοῦ Ἡσαΐου τὸ ἅγιον Πνεῦμα, λέγοντος τὰ ἐξῆς ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ.

2 «Ἐπίστρεψε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἶδε ἀπὸ τὸν οἶκον σου τὸν ἅγιον καὶ ἔνδοξον. Ποῦ λοιπὸν εἶναι ὁ ζῆλός σου καὶ ἡ δύναμις; Ποῦ εἶναι τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου, ὅτι μᾶς ἠνέχθης, Κύριε; Διότι σὺ εἶσαι Πατὴρ ἡμῶν, ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ δὲν μᾶς ἐγνώρισε καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲν μᾶς ἐπέγνωσε. Ἀλλὰ σὺ, Κύριε, πάτερ ἡμῶν, λύτρωσέ μας· τὸ ὄνομά σου εἶναι ἐξουσιαστής μας. Διατί μᾶς παρεπλάνησες, Κύριε, ἀπὸ τὴν ὁδόν σου, ἐσκλήρυνες τὴν καρδίαν μας, ὥστε νὰ μὴ σὲ φοβώμεθα;

3 »Ἐπίστρεψε χάριν τῶν δούλων σου, τῶν φυλῶν τῆς κληρονομίας σου, διὰ νὰ κληρονομήσωμεν κατ' ὀλίγον τὸ ἅγιον ὄρος σου. Ἐγίναμεν ὡς εἰς τὴν ἀρχὴν ὅταν δὲν ἦσο ἄρχων ἡμῶν οὔτε ἐπεκαλεῖτο τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμᾶς. Ἐὰν ἀνοίξης τὸν οὐρανόν, τρόμος θὰ καταλάβῃ ἀπὸ σὲ τὰ ὄρη, καὶ θὰ λειώσουν, ὅπως λειώνει ὁ κηρὸς ἀπὸ τὸ πῦρ· καὶ θὰ κατακαύσῃ πῦρ τοὺς ἐναντίους καὶ τὸ ὄνομά σου θὰ φανερωθῇ εἰς τοὺς ἐναντίους, ἀπὸ τὴν παρουσίαν σου θὰ ταραθοῦν τὰ ἔθνη.

4 »Ὅταν ἐνεργῆς ἐνδόξους πράξεις, τὰ ὄρη θὰ καταληφθοῦν ἀπὸ τρόμον ἐξ αἰτίας σου. Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος δὲν ἠκούσαμεν οὔτε εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν Θεὸν πλὴν σου, ἐργαζόμενον ἔλεος εἰς τοὺς μετανοοῦντας. Θὰ συναντήσης τοὺς πράττοντας τὸ δίκαιον καὶ θὰ ἐνθυμηθοῦν τὰς ὁδοὺς σου. Ἴδού, σὺ ὠργίσθης καὶ ἡμεῖς ἡμαρτήσαμεν· διὰ τοῦτο ἐπλανήθημεν καὶ ἐγίναμεν ὅλοι ἀκάθαρτοι, καὶ ὅλη ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν ἐγένεν ὡς ρυπαρὸν ὕφασμα γυναικὸς καὶ ἐφυλλορροήσαμεν διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· οὕτω θὰ μᾶς φέρῃ ὁ ἄνεμος.

5 »Καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἐπικαλούμενος τὸ ὄνομά σου καὶ ἐνθυμούμενος αὐτό, ὥστε νὰ κρατηθῇ, διότι ἀπέστρεψες τὸ

ρέδωκας ἡμᾶς διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Καὶ νῦν ἐπίστρεψον, Κύριε, ὅτι λαός σου πάντες ἡμεῖς. Ἡ πόλις τοῦ ἁγίου σου ἐγενήθη ἔρημος, Σιών ὡς ἔρημος ἐγενήθη, Ἰερουσαλήμ εἰς κατάραν· ὁ οἶκος, τὸ ἅγιον ἡμῶν, καὶ ἡ δόξα, ἦν εὐλόγησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐγενήθη πυρίκαυστος καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἔνδοξα συνέπεσε. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνέσχου, Κύριε, καὶ ἐσιώπησας καὶ ἐταπεινώσας ἡμᾶς σφόδρα».

2 Καὶ ὁ Τρύφων. Τί οὖν ἐστὶν ὃ λέγεις, ὅτι οὐδεὶς ἡμῶν «κληρονομήσει ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ» τοῦ Θεοῦ οὐδέν;

ΑΙ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΙ

ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ

26,1 Κάγω. Οὐ τοῦτό φημι, ἀλλ' οἱ τὸν Χριστὸν διώξαντες καὶ διώκοντες καὶ μὴ μετανοοῦντες οὐ κληρονομήσουσιν ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ οὐδέν· τὰ δὲ ἔθνη τὰ πιστεύσαντα εἰς αὐτὸν καὶ μετανοήσαντα ἐφ' οἷς ἡμαρτον, αὐτοὶ κληρονομήσουσι μετὰ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν δικαίων ὅσοι ἀπὸ Ἰακώβ γεγέννηνται· εἰ καὶ μὴ σαββατίζουσι μηδὲ περιτέμνονται μηδὲ τὰς ἐορτὰς φυλάσσουσι, πάντως κληρονομήσουσι τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ κληρονομίαν.

2 Λέγει γὰρ ὁ Θεὸς διὰ Ἡσαΐου οὕτως· «ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου καὶ ἰσχύσω σε καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοίξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει».

3 Καὶ πάλιν· «ἐξάρατε σύσσημον εἰς τὰ ἔθνη. Ἴδου γὰρ Κύριος ἐποίησεν ἀκουστὸν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· εἶπατε ταῖς θυγατράσι Σιών· ἰδού σοι ὁ Σωτὴρ παραγέγονεν ἀπέχων τὸν ἑαυτοῦ μισθόν, καὶ τὸ ἔργον ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Καὶ καλέσει αὐτὸν λαὸν ἅγιον,

61. Ἡσ. 63,15-64,12.

62. Ἡσ. 63,18.

1. Ἡσ. 42,6 ἔ.

πρόσωπόν σου ἀπὸ ἡμᾶς καὶ μᾶς παρέδωσες διὰ τὰς ἁμαρτίας μας. Ἡ πόλις σου ἡ ἁγία ἔγινεν ἔρημος, ἡ Σιών ἔγινεν ἔρημος, ἡ Ἱερουσαλήμ ἔγινε κατηραμένη· ὁ οἶκος ἡμῶν ὁ ἅγιος καὶ ἔνδοξος, τὸν ὁποῖον ἠυλόγησαν οἱ πατέρες μας, ἔγινε πυρίκαυστος καὶ ὅλα τὰ ἔνδοξα ἔθνη κατερρίφθησαν. Καὶ παρὰ ταῦτα, Κύριε, ἔμεινες ἀδιάφορος καὶ ἐσιώπησες καὶ μᾶς ἐταπεινώσες ὑπερβολικά»⁶¹.

- 6 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγεις, ὅτι κανεῖς ἀπὸ ἡμᾶς «δὲν θὰ κληρονομήσῃ τίποτε εἰς τὸ ἅγιον ὄρος» τοῦ Θεοῦ⁶²;

ΑΙ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΙ

ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ

26,1 Καὶ ἐγώ. Δὲν λέγω τοῦτο, ἀλλὰ ὅτι οἱ διώξαντες καὶ διώκοντες τὸν Χριστὸν καὶ μὴ μετανοοῦντες δὲν θὰ κληρονομήσουν εἰς τὸ ἅγιον ὄρος τίποτε· τὰ δὲ ἔθνη τὰ πιστεύσαντα εἰς αὐτὸν καὶ μετανοήσαντα διὰ τὰς ἁμαρτίας των, αὐτοὶ θὰ κληρονομήσουν μαζὶ μὲ τοὺς πατριάρχας καὶ τοὺς προφήτας καὶ τοὺς δικαίους, οἱ ὁποῖοι ἐγεννήθησαν ἀπὸ τῶν Ἰακώβ· ἔστω καὶ ἂν δὲν σαββατίζουσιν οὔτε περιτέμνονται οὔτε φυλάττουν τὰς ἐορτάς, πάντως θὰ κληρονομήσουν τὴν ἁγίαν κληρονομίαν τοῦ Θεοῦ.

- 2 Διότι ὁ Θεὸς λέγει διὰ τοῦ Ἡσαΐου τὰ ἐξῆς. «Θὰ κρατήσω τὴν χειρὰ σου καὶ θὰ σὲ δυναμώσω καὶ σὲ ἔδωσα ἐγγύησιν εἰς τὸ γένος, φῶς εἰς τὰ ἔθνη, διὰ νὰ ἀνοίξης ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, νὰ ἐξαγάγῃς δεσμίους ἀπὸ τὴν εἰρκτὴν καὶ τοὺς καθημένους εἰς τὸ σκότος ἀπὸ τὸν οἶκον φυλακῆς»¹.

- 3 Καὶ πάλιν. «Σηκώσατε σημαίαν εἰς τὰ ἔθνη. Ἴδου ὁ Κύριος διεκήρυξεν ἕως εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς· εἶπατε εἰς τὴν θυγατέρα Σιών, ἰδου ὁ Σωτὴρ σου ἦλθε φέρων τὸν μισθὸν καὶ τὴν ἀμοιβὴν ἐνώπιόν του. Καὶ θὰ τὸν καλέσῃ λαὸν ἅγιον, λυτρωμένον

λελυτρωμένον ὑπὸ Κυρίου, σὺ δὲ κληθήσῃ ἐπιζητούμενη πόλις καὶ οὐ καταλελειμμένη. Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδῶμ, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ; Οὗτος ὠραῖος ἐν στολῇ, ἀναβαίνων βία μετὰ ἰσχύος; Ἐγὼ διαλέγομαι δικαιοσύνην καὶ κρίσιν σωτηρίου.

4 »Διὰ τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ; Πλήρης καταπεπατημένης ληνὸν ἐπάτησα μονώτατος, καὶ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἔστιν ἀνὴρ μετ' ἐμοῦ· καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς ἐν θυμῷ, καὶ κατέθλασα αὐτοὺς ὡς γῆν, καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς γῆν. Ἡμέρα γὰρ ἀνταποδόσεως ἦλθεν αὐτοῖς, καὶ ἐνιαυτὸς λυτρῶσεως πάρεστι. Καὶ ἐπέβλεψα καὶ οὐκ ἦν βοηθός, καὶ προσενόησα καὶ οὐδεὶς ἀντελάβετο· καὶ ἐρρύσατο ὁ βραχίων, καὶ ὁ θυμὸς μου ἐπέστη· καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς ἐν τῇ ὀργῇ μου, καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς γῆν».

27,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Διὰ τί ἄπερ βούλει ἐκλεγόμενος ἀπὸ τῶν προφητικῶν λόγων λέγεις, ἃ δὲ διαρρήδην κελεύει σαββατίζειν οὐ μέμνησαι; Διὰ γὰρ Ἡσαΐου οὕτως εἴρηται. «Ἐὰν ἀποστρέψῃς τὸν πόδα σου ἀπὸ τῶν σαββάτων τοῦ μὴ ποιεῖν τὰ θελήματά σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἀγία καὶ καλέσης τὰ σάββατα τρυφερὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ σου, οὐκ ἄρῃς τὸν πόδα σου ἐπ' ἔργον οὐδὲ μὴ λαλήσης λόγον ἐκ τοῦ στόματός σου καὶ ἔσῃ πεποιθῶς ἐπὶ Κύριον καὶ ἀναβιβάσει σὲ ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς καὶ ψωμιεῖ σὲ τὴν κληρονομίαν Ἰακώβ, τοῦ πατρός σου· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα».

2 Κάγῳ. Οὐχ ὡς ἐναντιουμένων μοι τῶν τοιούτων προφητειῶν, ὧ φίλοι, παρέλιπον αὐτάς, ἀλλὰ ὡς ὑμῶν νενοηκότων καὶ νοούντων ὅτι, κἂν διὰ πάντων τῶν προφητῶν κελεύῃ ὑμῖν τὰ αὐτὰ ποιεῖν ἃ καὶ διὰ Μωϋσέως ἐκέλευσε, διὰ τὸ σκληροκάρδιον ὑμῶν καὶ ἀχάριστον εἰς αὐτὸν ἀεὶ τὰ αὐτὰ βοᾷ, ἵνα κἂν οὕτω ποτὲ μετα-

2. Ἦσ. 62,10–63,6.

3. Ἦσ. 58,13 ἔ.

ἀπὸ τὸν Κύριον, σὺ δὲ θὰ ὀνομασθῆς πόλις ποθητὴ καὶ μὴ ἐγκαταλελειμμένη. Ποῖος εἶναι οὗτος ὁ ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Ἐδώμ μὲ ἐρυθρὰ ἱμάτια ἀπὸ τὴν Βοσόραν; Αὐτὸς μὲ τὴν ὠραίαν στολὴν, ὁ ὁποῖος ἀναβαίνει βιαστικὰ μὲ δύναμιν; Ἐγώ, ὁ ὁποῖος ὑπόσχομαι δικαιοσύνην καὶ κρίσιν πρὸς σωτηρίαν.

- 4 »Διατί τὰ ἱμάτιά σου εἶναι ἐρυθρὰ καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὅμοια μὲ τοῦ πατοῦντος εἰς τὸν ληνόν; Ἐγὼ ἐπάτησα ἐντελῶς μόνος τὸν κάδον καὶ κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τῶν ἐθνῶν δὲν ἦτο μαζί μου· καὶ τοὺς κατεπάτησα μὲ θυμὸν καὶ τοὺς κατέρριψα ὡς χῶμα καὶ ἔχυσα εἰς τὸ χῶμα τὸ αἷμα των. Διότι ἦλθε δι' αὐτοὺς ἡμέρα ἀνταποδόσεως καὶ ἔφθασε τὸ ἔτος τῆς λυτρώσεως. Καὶ παρετήρησα, ἀλλὰ δὲν ἦτο κανεῖς βοηθός καὶ ἔκαμα ἔκκλησιν, ἀλλὰ δὲν μὲ ὑπεστήριξε κανεῖς· καὶ μὲ ἔσωσεν ὁ βραχίων μου καὶ ὁ θυμός μου ἦλθεν ἀρρωγός· καὶ εἰς τὴν ὀργὴν μου τοὺς κατεπάτησα καὶ ἔχυσα τὸ αἷμα των εἰς τὸ χῶμα»².

- 27,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Διατί λέγεις ἐκλέγων ἀπὸ τοὺς προφητικούς λόγους ὅσα θέλεις, ὅσα δὲ σαφῶς παραγγέλλουν νὰ σαββατίζωμεν δὲν τὰ ἐνθυμῆσαι; Διότι διὰ τοῦ Ἡσαΐου ἔχει λεχθῆ οὕτω· «Ἄν συγκρατήσης τὸν πόδα σου ἀπὸ τὸ σάββατον, ὥστε νὰ μὴ ἐκτελῆς τὰς ἐργασίας σου κατὰ τὴν ἁγίαν ἡμέραν καὶ καλέσης τὸ σάββατον ἡμέραν χαρᾶς ἀφιερωμένην εἰς τὸν Θεὸν σου· ἐὰν δὲν σηκώσης τὸν πόδα σου εἰς ἔργον καὶ δὲν λαλήσης λόγον ἀπὸ τὸ στόμα σου, νὰ ἔχης πεποίθησιν εἰς τὸν Κύριον καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ἀναβιβάσῃ εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς καὶ θὰ σοῦ δώσῃ τὴν κληρονομίαν τοῦ Ἰακώβ τοῦ πατρός σου· διότι τὸ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα»³.

- 2 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Φίλοι, παρέλειψα τὰς προφητείας αὐτὰς ὄχι διότι εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὰ λεγόμενά μου, ἀλλὰ διότι ἔχετε κατανοῆσει καὶ ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι, καὶ ἂν δι' ὅλων τῶν προφητῶν διατάσῃ νὰ κάμετε τὰ ἴδια μὲ αὐτὰ τὰ ὁποῖα διέταξε διὰ τοῦ Μωυσέως, διὰ τὴν σκληροκαρδίαν καὶ ἀχαριστίαν σας πρὸς αὐτὸν βοᾷ πάντοτε τὰ ἴδια, ὥστε ἔστω καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ μετανοήσετε καὶ εὐαρεστήσετε αὐτὸν, καὶ νὰ μὴ θυ-

νοήσαντες εὐαρεστῆτε αὐτῶ, καὶ μήτε τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς δαιμονίοις θύητε, μήτε «κοινωνοὶ κλεπτῶν καὶ φιλοῦντες δώρα καὶ διώκοντες ἀνταπόδομα, ὄρφανοῖς οὐ κρίνοντες καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχοντες», ἀλλ' οὐδὲ «πλήρεις τὰς χεῖρας αἵματος».

3 Καὶ γὰρ «αἱ θυγατέρες Σιών ἐπορεύθησαν ἐν ὑψηλῶ τραχήλῳ καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν ἅμα παίζουσαι καὶ σύρουσαι τοὺς χιτῶνας», καὶ «πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, βοᾷ, πάντες ἄρα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστιν ὁ συνίων, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. Ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιούσαν, τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν, σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν».

4 Ὡστε ὄν τρόπον τὴν ἀρχὴν διὰ τὰς κακίας ὑμῶν ταῦτα ἐντέταλτο, ὁμοίως διὰ τὴν ἐν τούτοις ὑπομονήν, μᾶλλον δὲ ἐπίτασιν, διὰ τῶν αὐτῶν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ καὶ γνῶσιν ὑμᾶς καλεῖ. Ὑμεῖς δὲ λαὸς σκληροκάριος καὶ ἀσύνετος καὶ τυφλὸς καὶ χωλὸς καὶ «υἱοὶ οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς», ὡς αὐτὸς λέγει, ἐστέ, «τοῖς χεῖλεσιν αὐτὸν μόνον τιμῶντες, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω αὐτοῦ ὄντες», ἰδίας διδασκαλίας καὶ μὴ τὰ ἐκείνου διδάσκοντες.

5 Ἐπεὶ εἶπατέ μοι, τοὺς ἀρχιερεῖς ἀμαρτάνειν τοῖς σάββασιν προσφέροντας τὰς προσφορὰς ἐβούλετο ὁ Θεός, ἢ τοὺς περιτεμνομένους καὶ περιτέμνοντας τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, κελεύων τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ ἐκ παντὸς περιτέμνεσθαι τοὺς γεννηθέντας, ὁμοίως κἂν ἢ ἡμέρα τῶν σαββάτων; Ἥ οὐκ ἠδύνατο πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἢ μετὰ μίαν ἡμέραν τοῦ σαββάτου ἐνεργεῖν περιτέμνεσθαι τοὺς γεννωμένους, εἰ ἠπίστατο κακὸν εἶναι ἐν τοῖς σάββασιν; Ἥ καὶ τοὺς πρὸ Μωϋσέως καὶ Ἀβραὰμ ὀνομασμένους δικαίους καὶ εὐαρέστους αὐτῶ γενομένους, μήτε τὴν ἀκριβυστίαν περιτετμημένους μήτε τὰ σάββατα φυλάξαντας, διὰ τί οὐκ ἐδίδασκε ταῦτα ποιεῖν;

4. Ἦσ. 1,23.

5. Ἦσ. 1,15.

6. Ἦσ. 3,16.

7. Ψαλμ. 13,3. Ρωμ. 3,11-17.

8. Δευτ. 32,20.

9. Ἦσ. 29,13.

σιάζετε τὰ τέκνα σας εἰς τὰ δαιμόνια οὔτε «νὰ γίνετε κοινωνοὶ κλεπτῶν καὶ φίλοι δώρων καὶ διῶκται ἀνταμοιβῶν, οὔτε ν' ἀποφεύγετε ὑποστήριξιν τοῦ δικαίου τῶν ὄρφανῶν καὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς χήρας»⁴, ἀλλ' οὔτε νὰ ἔχετε «τὰς χεῖρας σας πλήρεις αἵματος»⁵.

3 Διότι «καὶ θυγατέρες τῆς Σιών ἐπορεύθησαν μὲ τὸν τράχηλον σηκωμένον καὶ μὲ νεύματα τῶν ὀφθαλμῶν, ἀκκιζόμεναι καὶ ἀνασύρουσαι τοὺς χιτῶνας»⁶ καὶ «ὄλοι παρεξέκλιναν, βοᾶ, ὄλοι ἐξηχρειώθησαν· δὲν ὑπάρχει κανεὶς συνετός, δὲν ὑπάρχει οὔτε εἷς. Εἰς τὰς γλώσσας των ἔκρυπτον δόλον, ὁ λάρυγξ αὐτῶν ἦτο τάφος ἀνοιγμένος, κάτω ἀπὸ τὰ χεῖλη των εἶναι δηλητήριον ἀσπίδων, εἰς τὸν δρόμον των ὑπάρχει πρόσκομμα καὶ ἐνέδρα, δὲν γνωρίζουν ὁδὸν εἰρήνης»⁷.

4 Ὡστε καθ' ὃν τρόπον εἶχε παραγγεῖλει αὐτὰ εἰς τὴν ἀρχὴν λόγῳ τῶν κακιῶν σας, ὁμοίως λόγῳ τῆς ἐπιμονῆς σας εἰς αὐτάς, μᾶλλον δὲ ἐπιτάσεως, σᾶς καλεῖ μὲ τὰ ἴδια παραγγέλματα εἰς ἀνάμνησιν καὶ γνῶσιν αὐτοῦ. Σεῖς ὅμως εἶσθε λαὸς σκληρόκαρδος καὶ ἀσύνητος καὶ τυφλὸς καὶ χωλὸς καὶ «υἱοὶ εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει πίστις»⁸, ὅπως λέγει αὐτός, «τιμῶντες αὐτὸν μόνον μὲ τὰ χεῖλη, ἐνῶ μὲ τὴν καρδίαν εὕρισκόμενοι μακρὰν αὐτοῦ»⁹, διδάσκοντες ἰδικὰς σας διδασκαλίας καὶ ὄχι τὰ παραγγέλματα ἐκείνου.

5 Ἐπειδὴ, εἶπατέ μου, ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ ἀμαρτάνουν οἱ ἀρχιερεῖς προσφέροντες κατὰ τὸ σάββατον τὰς προσφορὰς ἢ νὰ ἀμαρτάνουν οἱ περιτεμνόμενοι καὶ περιτέμνοντες κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ περιτέμνονται οἱ γεννηθέντες κατὰ τὴν ὀγδόην ἡμέραν ὅπωςδήποτε, ὁμοίως ἂν εἶναι ἡμέρα τῶν σαββάτων; Ἡ μήπως δὲν ἠδύνατο νὰ ὀρίση νὰ περιτέμνονται οἱ γεννώμενοι μίαν ἡμέραν πρὸ τοῦ σαββάτου ἢ μίαν ἡμέραν μετ' αὐτό, ἂν ἐγνώριζεν ὅτι τοῦτο ἦτο κακὸν νὰ γίνεταί κατὰ τὰ σάββατα; Ἐπειτα διατί δὲν ἐδίδασκε καὶ τοὺς πρὸ τοῦ Μωϋσέως καὶ τὸν Ἀβραὰμ ὠνομασμένους δικαίους καὶ εὐαρεστήσαντας αὐτόν, χωρὶς νὰ περιτάμουν τὴν ἀκροβυστίαν οὔτε τὰ σάββατα νὰ φυλάξουν, νὰ πράττουν ταῦτα;

- 28,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Καὶ πρότερον ἀκηκόαμέν σου τοῦτο προβάλλοντος καὶ ἐπεστήσαμεν· ἄξιον γάρ, ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν, ἐπιστάσεως, καὶ οὐ μοι, ὃ τοῖς πολλοῖς, δοκεῖ λέγειν, ὅτι ἔδοξεν αὐτῷ· τοῦτο γάρ ἐστι πρόφασις ἀεὶ τοῖς μὴ δυναμένοις ἀποκρίνασθαι πρὸς τὸ ζητούμενον.
- 2 Κάγώ. Ἐπειδὴ ἀπὸ τε τῶν Γραφῶν καὶ τῶν πραγμάτων τὰς τε ἀποδείξεις καὶ τὰς ὁμιλίας ποιοῦμαι, ἔλεγον, μὴ ὑπερτίθεσθε μηδὲ διστάζετε πιστεῦσαι τῷ ἀπεριτμήτῳ ἐμοί. Βραχὺς οὗτος ὑμῖν περιλείπεται προσηλύσεως χρόνος· ἐὰν φθάσῃ ὁ Χριστὸς ἐλθεῖν, μάτην μετανοήσετε, μάτην κλαύσετε· οὐ γὰρ εἰσακούσεται ὑμῶν. «Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα», Ἰερεμίας τῷ λαῷ κέκραγε, «καὶ μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάνθας. Περιτέμνετε τῷ Κυρίῳ, καὶ περιτέμνεσθε τὴν ἀκριβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν».
- 3 Μὴ οὖν εἰς ἀκάνθας σπείρετε καὶ ἀνήροτον χωρίον, ὅθεν ὑμῖν καρπὸς οὐκ ἔστι. Γνωῖτε τὸν Χριστόν, καὶ ἰδοὺ νειὸς καλή, καλὴ καὶ πίων ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. «Ἴδοὺ γὰρ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐπισκέψομαι ἐπὶ πάντα περιτετμημένους ἀκριβυστίας αὐτῶν, ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ἐπὶ Ἰούδαν καὶ ἐπὶ Ἐδῶμ καὶ ἐπὶ υἱοὺς Μωᾶβ, ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἀπερίτμητα καὶ πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ἀπερίτμητος καρδίας αὐτῶν».
- 4 Ὅρατε ὡς οὐ ταύτην τὴν περιτομὴν τὴν εἰς σημεῖον δοθεῖσαν ὁ Θεὸς θέλει· οὐδὲ γὰρ Αἰγυπτίους χρήσιμος οὐδὲ τοῖς υἱοῖς Μωᾶβ οὐδὲ τοῖς υἱοῖς Ἐδῶμ. Ἀλλὰ κἂν Σκύθης ἢ τις ἢ Πέρσης, ἔχει δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ φυλάσσει τὰ αἰώνια δίκαια, περιτέμνηται τὴν καλὴν καὶ ὠφέλιμον περιτομὴν καὶ φίλος ἐστὶ τῷ Θεῷ καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ καὶ ταῖς προσφοραῖς χαίρει.
- 5 Παρέξω δὲ ὑμῖν, ἄνδρες φίλοι, καὶ αὐτοῦ ρήματα τοῦ Θεοῦ, ὅποτε πρὸς τὸν λαὸν εἶπε διὰ Μαλαχίου, ἐνὸς τῶν δώδεκα προφητῶν. Ἔστι δὲ ταῦτα· «οὐκ ἔστι θέλημά μου ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος,

10. Ἱερ. 4,3 ἐ.

11. Ἱερ. 9,25 ἐ.

- 28,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Καὶ προηγουμένως σὲ ἠκούσαμεν νὰ προβάλλης τοῦτο καὶ ἐπεφυλάχθημεν· διότι εἶναι πράγματι ἄξιον ἐπιφυλάξεως καὶ δὲν νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ εἶπω, ὡς συνηθίζουν οἱ πολλοί, ὅτι τοῦτο ἀπεφάσισε· διότι τοῦτο εἶναι πάντοτε πρόφασις τῶν μὴ δυναμένων ν' ἀπαντήσουν εἰς τὸ ἐρώτημα.
- 2 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ἐπειδὴ κάμνω τὰς ἀποδείξεις καὶ τὰς ὁμιλίας ἀπὸ τὰς Γραφὰς καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα, μὴ ἀναβάλλετε καὶ μὴ διστάζετε νὰ πιστεύετε εἰς ἐμὲ τὸν ἀπερίτμητον. Σᾶς ὑπολείπεται βραχὺς χρόνος διὰ προσέλευσιν· ἐὰν προλάβῃ νὰ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, ματαίως θὰ μετανοήσετε, ματαίως θὰ κλαύσετε· διότι δὲν θὰ σᾶς εἰσακούσῃ. «Ὁργώσατε τὰ χέρσα ἐδάφη, ἔκραξε πρὸς τὸν λαὸν ὁ Ἱερεμίας, καὶ μὴ σπείρετε ἀνάμεσα εἰς τὰς ἀκάνθας. Περιτέμνετε εἰς τὸν Κύριον καὶ περιτέμνεσθε τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας σας»¹⁰.
- 3 Μὴ σπείρετε λοιπὸν εἰς ἀκάνθας καὶ ἀνόργωτον ἔδαφος, ἀπὸ ὅπου δὲν θὰ πάρετε καρπὸν. Γνωρίσατε τὸν Χριστὸν, καὶ τότε θὰ γίνῃ καλὴ νεοσπορά, καλὴ καὶ πλουσία εἰς τὰς καρδίας σας. «Ἴδου ἔρχονται ἡμέραι, λέγει ὁ Κύριος, καὶ θὰ τιμωρήσω ὅλους τοὺς ἔχοντας περιτάμει τὰς ἀκροβυστίας των εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἰουμαίαν καὶ τοὺς Μωαβίτας, διότι ὅλα τὰ ἔθνη εἶναι ἀπερίτμητα καὶ ὅλος ὁ οἶκος Ἰσραὴλ εἶναι ἀπερίτμητοι εἰς τὰς καρδίας των»¹¹.
- 4 Βλέπετε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει αὐτὴν τὴν περιτομὴν τὴν δοθεῖσαν εἰς σημεῖον· διότι αὐτὴ δὲν ὑπῆρξε χρήσιμος οὔτε εἰς τοὺς Αἰγυπτίους οὔτε εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Μωὰβ οὔτε εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἐδώμ. Ἀλλὰ καὶ ἂν εἶναι κανεὶς Σκύθης ἢ Πέρσης, ἔχει δὲ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ φυλάσσει τὰ αἰῶνια θέσμια, ἔχει κάμει τὴν καλὴν καὶ ὠφέλιμον περιτομὴν καὶ εἶναι φίλος τοῦ Θεοῦ καὶ οὗτος εὐχαριστεῖται μὲ τὰ δῶρα καὶ τὰς προσφορὰς αὐτοῦ.
- 5 Θὰ σᾶς προβάλλω δέ, ἄνδρες φίλοι, καὶ λόγους αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸς τὸν λαὸν διὰ τοῦ Μαλαχίου, ἑνὸς τῶν δώδεκα προφητῶν. Εἶναι δὲ αὐτά. «Δὲν σᾶς θέλω, λέγει ὁ

καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσδέχομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρὰ, ὅτι τιμᾶται τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό».

6 Καὶ διὰ τοῦ Δαβίδ ἔφη· «λαός, ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι· εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου».

29,1 Δοξάσωμεν τὸν Θεόν, ἅμα τὰ ἔθνη συνελθόντα, ὅτι καὶ ἡμᾶς ἐπεσκέψατο· δοξάσωμεν αὐτὸν διὰ «τοῦ βασιλέως τῆς δόξης, διὰ τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων»· εὐδόκησε γὰρ καὶ εἰς τὰ ἔθνη καὶ τὰς θυσίας ἡδίων παρ' ἡμῶν ἢ παρ' ὑμῶν λαμβάνει. Τίς οὖν ἔτι μοι περιτομῆς λόγος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μαρτυρηθέντι; τίς ἐκείνου τοῦ βαπτίσματος χρεια ἄγίῳ Πνεύματι βεβαπτισμένῳ;

2 Ταῦτα οἶμαι λέγων πείσειν καὶ τοὺς βραχὺν νοῦν κεκτημένους· οὐ γὰρ ὑπ' ἐμοῦ συνεσκευασμένοι εἰσὶν οἱ λόγοι οὐδὲ τέχνη ἀνθρωπίνη κεκαλλωπισμένοι, ἀλλὰ τούτους Δαβίδ μὲν ἔψαλλεν, Ἡσαΐας δὲ εὐηγγελίζετο, Ζαχαρίας ὁ ἐκήρυξε, Μωϋσῆς δὲ ἀνέγραψεν. Ἐπιγινώσκεις αὐτούς, Τρύφων; Ἐν τοῖς ὑμετέροις ἀπόκεινται γράμμασι, μᾶλλον δὲ οὐχ ὑμετέροις ἀλλ' ἡμετέροις· ἡμεῖς γὰρ αὐτοῖς πειθόμεθα, ὑμεῖς δὲ ἀναγινώσκοντες οὐ νοεῖτε τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν.

3 Μὴ οὖν ἄχθεσθε, μηδὲ ὄνειδίσετε ἡμῖν τὴν τοῦ σώματος ἀκροβυστίαν, ἣν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔπλασε, μηδέ, ὅτι θερμὸν πίνομεν ἐν τοῖς σάββασι, δεινὸν ἠγεῖσθε· ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς τὴν αὐτὴν διοίκησιν τοῦ κόσμου ὁμοίως καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πεποιήται καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀπάσαις, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τὰς προσφορὰς καθὰ καὶ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις καὶ ἐν ταύτῃ κεκελευσμένοι ἦσαν ποιεῖσθαι, καὶ οἱ τοσοῦτοι δίκαιοι μηδὲν τούτων τῶν νομίμων πράξαντες μεμερτύρηνται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ.

12. Μαλ. 1,10-12.

13. Ψαλμ. 17,44 ε.

Κύριος, καὶ δὲν δέχομαι τὰς θυσίας ἀπὸ τὰς χεῖρας σας· διότι ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν ἡλίου μέχρι τῆς δύσεως τὸ ὄνομά μου δοξάζεται εἰς τὰ ἔθνη καὶ εἰς πάντα τόπον προσάγεται θυμίαμα εἰς τὸ ὄνομά μου καὶ θυσία καθαρὰ· διότι τὸ ὄνομά μου εἶναι τιμημένον εἰς τὰ ἔθνη, λέγει ὁ Κύριος, σεῖς δὲ τὸ βεβηλώνετε»¹².

6 Καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ εἶπε· «λαός, τὸν ὁποῖον δὲν ἐγνώρισα, μὲ ὑπηρετεῖ· μόλις ἤκουσε περὶ ἐμοῦ, ὑπετάχθη εἰς ἐμέ»¹³.

29,1 Ἄς δοξάσωμεν τὸν Θεόν, τὰ ἔθνη συνελθόντα ὁμοῦ, διότι ἐπεσκέφθη καὶ ἡμᾶς· ἄς τὸν δοξάσωμεν διὰ «τοῦ βασιλέως τῆς δόξης, διὰ τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων»¹⁴. διότι εὐηρεστήθη καὶ εἰς τὰ ἔθνη καὶ τὰς θυσίας δέχεται εὐχαριστότερον ἀπὸ ἡμᾶς παρὰ ἀπὸ σᾶς. Ποῖος ἄλλος λοιπὸν λόγος διὰ τὴν περιτομὴν χρειάζεται, ἀφοῦ μὲ ἐπεβεβαίωσεν ὁ Θεός; Ποία ἀνάγκη ἐκείνου τοῦ βαπτίσματος ὑπάρχει δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐβαπτίσθη διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

2 Αὐτὰ λέγων νομίζω ὅτι θὰ πείσω καὶ τοὺς ὀλιγόνοας· διότι οἱ λόγοι δὲν ἔχουν κατασκευασθῆ ἀπὸ ἐμέ οὔτε ἔχουν στολισθῆ μὲ ἀνθρωπίνην τέχνην, ἀλλὰ τούτους ἔψαλλεν ὁ Δαβὶδ, εὐηγγελίζετο ὁ Ἡσαΐας, ἐκήρυξεν ὁ Ζαχαρίας, ἀνέγραψεν ὁ Μωϋσῆς. Τοὺς γνωρίζεις, Τρύφων; Ἀπόκεινται εἰς τὰ ἰδικά σας συγγράμματα, μᾶλλον δὲ ὄχι εἰς τὰ ἰδικά σας ἀλλὰ εἰς τὰ ἰδικά μας· διότι ἡμεῖς τὰ πιστεύομεν, ἐνῶ σεῖς ἀναγινώσκοντες δὲν κατανοεῖτε τὸ νόημα τοῦ περιεχομένου των.

3 Μὴ δυσареστήσθε λοιπὸν καὶ μὴ μᾶς ὄνειδίζετε διὰ τὴν ἀκροβυστίαν τοῦ σώματος, τὴν ὁποίαν ἔπλασεν ὁ Θεός, οὔτε νὰ θεωρῆτε τρομερὸν τὸ ὅτι πίνομεν θερμὸν ποτὸν τὰ σάββατα· ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς ἐφαρμόζει τὴν ἰδίαν διοίκησιν τοῦ κόσμου ὁμοίως καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ὅπως καὶ καθ' ὅλας τὰς ἄλλας, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς εἶχον διαταχθῆ νὰ κάμουν τὰς προσφορὰς ὅπως καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας, καὶ οἱ πολυάριθμοι ἐκεῖνοι δίκαιοι ἔχουν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν χωρὶς νὰ τηρήσουν κανὲν ἀπὸ αὐτὰ τὰ παραγγέλματα.

14. Ψαλμ. 23,10.

30,1 Ἀλλὰ τῇ αὐτῶν κακία ἐγκαλεῖτε, ὅτι καὶ συκοφαντεῖσθαι δυνατός ἐστιν ὁ Θεὸς ὑπὸ τῶν νοῦν μὴ ἐχόντων, ὡς τὰ αὐτὰ δίκαια μὴ πάντα ἀεὶ διδάξας. Πολλοῖς γὰρ ἀνθρώποις ἄλογα καὶ οὐκ ἄξια Θεοῦ τὰ τοιαῦτα διδάγματα ἔδοξεν εἶναι, μὴ λαβοῦσι χάριν τοῦ γνῶναι ὅτι τὸν λαὸν ὑμῶν πονηρευόμενον καὶ ἐν νόσῳ ψυχικῇ ὑπάρχοντα εἰς ἐπιστροφήν καὶ μετάνοιαν τοῦ Πνεύματος κέκληκε, καὶ αἰώνιός ἐστι μετὰ τὸν Μωϋσέως θάνατον προελθοῦσα ἡ προφητεία.

2 Καὶ διὰ τοῦ ψαλμοῦ τοῦτο εἴρηται, ὧ ἄνδρες, καὶ ὅτι «γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον» ὁμολογοῦμεν αὐτά, οἱ σοφισθέντες ἀπ' αὐτῶν ἐκ τοῦ καὶ μέχρι θανάτου ἀνεξαρνήτους ἡμᾶς γίνεσθαι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ φαίνεται. Ὅτι δὲ καὶ αἰτοῦμεν αὐτὸν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν, ἵνα ἀπὸ τῶν ἀλλοτριῶν, τοῦτ' ἐστὶν ἀπὸ τῶν πονηρῶν καὶ πλάνων πνευμάτων, συντηρήσῃ ἡμᾶς, ἀπὸ προσώπου ἐνδὸς τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων σχηματοποιήσας ὁ λόγος τῆς προφητείας λέγει, πᾶσι φανερόν ἐστιν.

3 Ἀπὸ γὰρ τῶν δαιμονίων, ἃ ἐστὶν ἀλλότρια τῆς θεοσεβείας τοῦ Θεοῦ, οἷς πάλαι προσεκυνοῦμεν, τὸν Θεὸν ἀεὶ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ συντηρηθῆναι παρακαλοῦμεν, ἵνα μετὰ τὸ ἐπιστρέψαι πρὸς Θεὸν δι' αὐτοῦ ἄμωμοι ὦμεν. Βοηθὸν γὰρ ἐκεῖνον καὶ λυτρωτὴν καλοῦμεν, οὗ καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος ἰσχὺν καὶ τὰ δαιμόνια τρέμει, καὶ σήμερον ἐξορκιζόμενα κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τοῦ γενομένου ἐπιτρόπου τῆς Ἰουδαίας, ὑποτάσσεται, ὡς καὶ ἐκ τούτου πᾶσι φανερόν εἶναι ὅτι ὁ Πατὴρ αὐτοῦ τοσαύτην ἔδωκεν αὐτῷ δύναμιν, ὥστε καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεσθαι τῷ ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τῇ τοῦ γενομένου πάθους αὐτοῦ οἰκονομίᾳ.

31,1 Εἰ δὲ τῇ τοῦ πάθους αὐτοῦ οἰκονομίᾳ τοσαύτη δύναμις δεικνύται παρακολουθήσασα καὶ παρακολουθοῦσα, πόση ἢ ἐν τῇ ἐνδόξῳ γινομένη αὐτοῦ παρουσία; Ὡς υἱὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐπάνω νεφελῶν ἐλεύσεται, ὡς Δανιὴλ ἐμήνυσεν, ἀγγέλων σὺν αὐτῷ ἀφικνουμένων.

15. Ψαλμ. 18,11.

16. Ἐκ τῶν κυριωτέρων εὐχῶν τῆς λειτουργίας τῶν κατηχομένων ἦτο εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἢ κατὰ τῶν δαιμονίων.

30,1 Ἄλλὰ μὲ τὴν κακίαν σας κατηγορεῖτε ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ συκοφαντῆται ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς μὴ ἔχοντας νοῦν ὡς μὴ διδάξας τὰς ἰδίας παραγγελίας εἰς ὄλους. Διότι εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους τὰ τοιαῦτα διδάγματα ἐφάνησαν νὰ εἶναι παράλογα καὶ ἀνάξια τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἔλαβον τὴν χάριν νὰ γνωρίσουν ὅτι ἐκάλεσεν εἰς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν τοῦ Πνεύματος τὸν λαόν σας, πονηρευόμενον καὶ εὐρισκόμενον εἰς ψυχικὴν νόσον, καὶ ὅτι ἢ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσέως προελθοῦσα προφητεία εἶναι αἰώνιος.

2 Καὶ τοῦτο ἔχει λεχθῆ, ᾧ ἄνδρες, διὰ τοῦ ψαλμοῦ. Καὶ ὅτι ταῦτα τὰ κρίματα ὁμολογοῦμεν «γλυκύτερα ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὴν κηρήθραν»¹⁵ οἱ σοφισθέντες ἀπὸ αὐτά, φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι γινόμεθα ἀνεξάρνητοι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μέχρι θανάτου. Ὅτι δὲ καὶ ζητοῦμεν ἀπὸ αὐτὸν ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν νὰ μᾶς διαφυλάξῃ ἀπὸ τὰ ξένα, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ πονηρὰ καὶ πλανερὰ πνεύματα, τὸ λέγει ὁ λόγος τῆς πονηρίας σχηματοποιηθεῖς ἀπὸ τὸ πρόσωπον ἐνὸς τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν, ὅπως εἶναι εἰς ὄλους φανερόν.

3 Διότι παρακαλοῦμεν πάντοτε διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ διαφυλαχθῶμεν ἀπὸ τὰ δαιμόνια, τὰ ὁποῖα εἶναι ξένα πρὸς τὴν θεοσέβειαν τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα προσεκυνοῦμεν παλαιά, οὕτως ὥστε μετὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν δι' αὐτοῦ ἐπιστροφὴν νὰ εἴμεθα ἄμωμοι. Διότι καλοῦμεν βοηθὸν καὶ λυτρωτὴν ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου καὶ τοῦ ὀνόματος τὴν ἰσχὺν τρέμουν τὰ δαιμόνια, καὶ σήμερον ἐξορκιζόμενα διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τοῦ γενομένου ἐπιτρόπου τῆς Ἰουδαίας, ὑποτάσσονται, ὥστε καὶ ἐκ τούτου νὰ γίνεται εἰς ὄλους φανερόν ὅτι ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ἔδωκεν εἰς αὐτόν τόσην δύναμιν, ὥστε καὶ τὰ δαιμόνια νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ γενομένου πάθους αὐτοῦ¹⁶.

31,1 Ἄν δὲ τόση δύναμις δεικνύεται ὅτι ἠκολούθησε καὶ ἀκολουθεῖ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους του, πόση θὰ εἶναι ἢ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐνδοξον παρουσίαν του; Διότι θὰ ἔλθῃ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐπάνω εἰς τὰς νεφέλας, καθὼς προεμήνυσε ὁ Δαυὶδ ἡλ, συνοδευόμενος ἀπὸ ἀγγέλους.

- 2 Εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι οὗτοι· «ἐθεώρουν ἕως οὗτου θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο, ἔχων περιβολὴν ὡσεὶ χιόνα λευκὴν καὶ τὸ τρίχωμα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν, ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡσεὶ φλόξ πυρός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πυρὸς εἴλκεν ἐκπορευόμενος ἐκ προσώπου αὐτοῦ· χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. Βίβλοι ἀνεώχθησαν καὶ κριτήριον ἐκάθισεν.
- 3 » Ἐθεώρουν τότε τὴν φωνὴν τῶν μεγάλων λόγων ὧν τὸ κέρας λαλεῖ, καὶ ἀπετυμπανίσθη τὸ θηρίον, καὶ ἀπώλετο τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ ἐδόθη εἰς καῦσιν πυρός· καὶ τὰ λοιπὰ θηρία μετεστάθη τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ χρόνος ζωῆς τοῖς θηρίοις ἐδόθη ἕως καιροῦ καὶ χρόνου. Ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος· καὶ ἦλθεν ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν καὶ παρῆν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οἱ παρεστηκότες προσήγαγον αὐτόν.
- 4 » Καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία καὶ τιμὴ βασιλική, καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς κατὰ γένη καὶ πᾶσα γλῶσσα λατρεύουσα· καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἀξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ μὴ ἀρθῆ, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ μὴ φθαρῆ. Καὶ ἔφριξε τὸ πνεῦμά μου ἐν τῇ ἔξει μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐτάρασσόν με. Καὶ προσῆλθον πρὸς ἓνα τῶν ἐστῶτων, καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ ὑπὲρ πάντων τούτων. Ἀποκριθεὶς δὲ λέγει μοι καὶ τὴν κρίσιν τῶν λόγων ἐδήλωσέ μοι· ταῦτα τὰ θηρία τὰ μεγάλα εἰσὶ τέσσαρες βασιλεῖαι, αἱ ἀπολοῦνται ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ παραλήψονται τὴν βασιλείαν ἅγια ὑψίστου καὶ καθέξουσιν αὐτὴν ἕως τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων.
- 5 » Τότε ἤθελον ἐξακριβώσασθαι ὑπὲρ τοῦ τετάρτου θηρίου, τοῦ καταφθείροντος πάντα καὶ ὑπερφόβου, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροῖ καὶ οἱ ὀνυχες αὐτοῦ χαλκοῖ, ἐσθίον καὶ λεπτύνον καὶ τὰ ἐπίλοιπα αὐτοῦ τοῖς ποσὶ κατεπάτει· καὶ περὶ τῶν δέκα κεράτων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἐκ τοῦ ἐνός τοῦ προσφυσέντος, καὶ ἐξέπεσον ἐκ τῶν προτέρων δι' αὐτοῦ τρία, καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο εἶχεν ὀφθαλμοὺς καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἡ πρόσοψις αὐτοῦ ὑπερέφερε

- 2 Εἶναι δὲ οἱ ἐξῆς λόγοι· «παρετήρουν ἕως οὗ ἐτέθησαν θρόνοι καὶ ἐκάθησεν ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, ἔχων περιβολὴν ὡς χιόνα λευκὴν καὶ τὸ τρίχωμα τῆς κεφαλῆς του ὡς ἔριον καθαρὸν, ἐνῶ ὁ θρόνος του ἦτο ὡς φλόγα πυρός, οἱ τροχοὶ του ὡς πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πυρὸς ἔρρεε πηγάζων ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του· χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν εἰς αὐτὸν καὶ μύρια μυριάδες τὸν περιεστοίχιζον. Ἦνοίγησαν βίβλοι καὶ ἐκάθησε κριτήριον.
- 3 »Παρηκολούθουν τότε τὴν φωνὴν τῶν μεγάλων λόγων, τοὺς ὁποίους ἐκβάλλει τὸ κέρας· καὶ ἐφονεύθη τὸ θηρίον καὶ τὸ σῶμα του ἐχάθη καὶ ἐδόθη εἰς καῦσιν μὲ πῦρ· καὶ τὰ λοιπὰ θηρία ἔχασαν τὴν δυνάμιν των, ἀλλὰ ἐδόθη εἰς τὰ θηρία προθεσμία ζωῆς ἕως καιροῦ καὶ χρόνου. Τότε ἔβλεπον εἰς ὄραμα νυκτερινόν, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἤρχετο κάποιος ὡς υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ἦλθεν ἕως τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν καὶ παρουσιάσθη ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ οἱ παριστάμενοι τὸν προσήγαγον.
- 4 »Καὶ ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἐξουσία καὶ ἀξία βασιλική, ὥστε νὰ τὸν ὑπηρετοῦν ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τὰ γένη καὶ αἱ γλῶσσαι τῆς γῆς· καὶ ἡ ἐξουσία του εἶναι ἐξουσία αἰώνιος, ἡ ὁποία δὲν θὰ παρέλθῃ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ δὲν θὰ φθαρῇ. Καὶ ἔφριξε τὸ πνεῦμα μου ἀπὸ τὰς ἐμπειρίας μου καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου μὲ ἐτάρασσον. Καὶ προσῆλθον πρὸς ἓνα τῶν παρισταμένων καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἐρμηνείαν ὄλων τούτων. Αὐτὸς δὲ ἀποκρινόμενος μοῦ ἐδήλωσε τὴν ἐννοίαν τῶν πραγμάτων τούτων. Αὐτὰ τὰ μεγάλα θηρία εἶναι τέσσαρες βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι θὰ καταστραφοῦν ἀπὸ τὴν γῆν καὶ θὰ παραλάβουν τὴν βασιλείαν ἅγιοι ὑψίστου καὶ θὰ τὴν διατηροῦν ἕως τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
- 5 »Τότε ἠθέλησα νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ τετάρτου θηρίου, τοῦ καταστρέφοντος πάντα καὶ φοβεροῦ, μὲ ὀδόντας σιδηροῦς καὶ ὄνυχας χαλκοῦς, τὸ ὁποῖον κατέτρωγε καὶ ἐλειάνιζε καὶ τὰ ὑπόλοιπα κατεπάτει μὲ τοὺς πόδας του. Ἠθέλησα ἐπίσης νὰ μάθω περὶ τῶν δέκα κεράτων του ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ περὶ τοῦ ἐνὸς προσφυέντος κέρατος ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐξέπεσαν τρία ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ἦτοι τοῦ κέρατος τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀφθαλμοὺς καὶ στόμα λαλοῦν δυνατὰ μὲ πρόσο-

τὰ ἄλλα· καὶ κατενόουν τὸ κέρασ ἐκεῖνο πόλεμον συνιστάμενον πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ τροπούμενον αὐτούς, ἕως τοῦ ἐλθεῖν τὸν παλαιὸν ἡμερῶν, καὶ τὴν κρίσιν ἔδωκε τοῖς ἁγίοις τοῦ ὑψίστου, καὶ ὁ καιρὸς ἐνέστη καὶ τὸ βασίλειον κατέσχον ἅγιοι ὑψίστου.

6 »Καὶ ἐρρέθη μοι περὶ τοῦ τετάρτου θηρίου· βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐπὶ τῆς γῆς ἣτις διοίσει παρὰ πάσας τὰς βασιλείας ταύτας καὶ καταφάγεται πᾶσαν τὴν γῆν καὶ ἀναστατώσει αὐτὴν καὶ καταλεavenεῖ αὐτὴν. Καὶ τὰ δέκα κέρατα, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται, καὶ ἕτερος μετ' αὐτούς, καὶ οὗτος διοίσει κακοῖς ὑπὲρ τοὺς πρῶτους καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει καὶ ρήματα πρὸς τὸν ὑψιστον λαλήσει καὶ ἑτέρους ἁγίους τοῦ ὑψίστου καταστρέψει καὶ προσδέξεται ἀλλοιωῦσαι καιροὺς καὶ χρόνους· καὶ παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἕως καιροῦ αὐτοῦ καὶ καιρῶν καὶ ἡμισυ καιροῦ.

7 »Καὶ ἡ κρίσις ἐκάθισε, καὶ τὴν ἀρχὴν μεταστήσουσι τοῦ ἀφανίσαι καὶ τοῦ ἀπολέσαι ἕως τέλους. Καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ μεγαλειότης τῶν τόπων τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν βασιλειῶν ἐδόθη λαῷ ἁγίῳ ὑψίστου βασιλεῦσαι βασιλείαν αἰώνιον· καὶ πᾶσαι ἐξουσίαι ὑποταγήσονται αὐτῷ καὶ πειθαρχήσουσιν αὐτῷ. Ἔως ὧδε τὸ τέλος τοῦ λόγου. Ἐγὼ Δανιὴλ ἐκστάσει περιειχόμεν σφόδρα, καὶ ἡ ἔξις διήνεγκεν ἐμοί, καὶ τὸ ρῆμα ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἐτήρησα».

ΠΡΟΡΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΔΟΞΟΥ ΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

12,1 Καὶ ὁ Τρύφων παυσαμένου μου εἶπεν. ὦ ἄνθρωπε, αὐταὶ ἡμᾶς αἱ γραφαὶ καὶ τοιαῦται ἐνδοξον καὶ μέγαν ἀναμένειν τὸν παρὰ

ψιν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ εἶδον τὸ κέρασ ἐκεῖνο νὰ κάμη πόλεμον πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ νὰ κατατροπῶνῃ αὐτούς, ἕως ὅτου ἦλθεν ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν καὶ ἔδωσε τὴν κρίσιν εἰς τοὺς ἁγίους τοῦ ὑψίστου, καὶ ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ ἀποκτήσουν οἱ ἅγιοι τοῦ ὑψίστου τὸ βασίλειον.

6 »Καὶ μοῦ ἐλέχθη περὶ τοῦ τετάρτου θηρίου ὅτι θὰ εἶναι ἡ τετάρτη βασιλεία ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ὁποία θὰ διαφέρῃ ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας βασιλείας καὶ θὰ καταφάγῃ ὅλην τὴν γῆν καὶ θὰ τὴν ἀναστατώσῃ καὶ θὰ τὴν συντριψῇ. Καὶ τὰ δέκα κέρατα εἶναι δέκα βασιλεῖς οἱ ὁποῖοι θὰ ἐγερθοῦν καὶ εἰς ἄλλος ἔπειτα ἀπὸ αὐτούς, ὁ ὁποῖος θὰ διαφέρῃ ἀπὸ τοὺς πρώτους εἰς κακὰ καὶ θὰ ταπεινώσῃ τρεῖς βασιλεῖς καὶ θὰ λαλήσῃ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον καὶ θὰ καταστρέψῃ ἄλλους ἁγίους τοῦ ὑψίστου καὶ θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀλλάξῃ καιροὺς καὶ χρόνους· καὶ θὰ παραδοθοῦν εἰς χεῖρας τοῦ ἐπὶ ἓνα χρόνον καὶ δύο χρόνους καὶ ἡμισυ χρόνου.

7 »Τότε τὸ κριτήριον θὰ συνεδριάσῃ καὶ θὰ τοῦ ἀφαιρέσουν τὴν ἐξουσίαν διὰ νὰ τὸν ἀφανίσουν καὶ νὰ τὸν καταστρέψουν διαπαντός. Καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ μεγαλειότης τῶν βασιλειῶν τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν χωρῶν θὰ παραδοθῇ εἰς τὸν ἅγιον λαὸν τοῦ ὑψίστου, διὰ νὰ βασιλεύσῃ βασιλείαν αἰώνιον· καὶ ὅλαι αἱ ἐξουσίαι θὰ ὑποταγοῦν εἰς αὐτὸν καὶ θὰ πειθαρχήσουν εἰς αὐτόν. Ἐδῶ εἶναι τὸ τέλος τοῦ λόγου. Ἐγὼ ὁ Δανιήλ ἐταράχθην ὑπερβολικῶς ἀπὸ τὴν ἔκστασιν καὶ ἡ μορφὴ μου ἠλλοιώθη εἰς ἐμέ, ἀλλὰ διετήρησα τὸν λόγον εἰς τὴν καρδίαν μου»¹⁷.

ΠΡΟΡΡΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΑΔΟΞΟΥ ΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

32,1 Καὶ ὅταν ἔπαυσα εἶπεν ὁ Τρύφων. ὦ ἄνθρωπε, αὐταὶ αἱ Γραφαὶ μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ἀναμένωμεν ἔνδοξον καὶ μέγαν τὸν

τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ὡς υἷον ἀνθρώπου παραλαμβάνοντα τὴν αἰώνιον βασιλείαν ἀναγκάζουσιν· οὗτος δὲ ὁ ὑμέτερος λεγόμενος Χριστὸς ἄτιμος καὶ ἄδοξος γέγονεν, ὡς καὶ τῇ ἐσχάτῃ κατάρῃ τῇ ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ περιπεσεῖν· ἐσταυρώθη γάρ.

2 Κάγὼ πρὸς αὐτόν. Εἰ μὲν, ὦ ἄνδρες, μὴ ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὧν προανιστόρησα, τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄδοξον καὶ τὸ γένος αὐτοῦ ἀδιήγητον, καὶ «ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τοὺς πλουσίους θανατωθήσασθαι», καὶ «τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν», καὶ «ὡς πρόβατον ἀχθήσασθαι», ἐλέγετο, καὶ δύο παρουσίας αὐτοῦ γενήσασθαι ἐξηγησάμην, μίαν μὲν ἐν ἣ ἔξεκεντήθη ὑφ' ὑμῶν, δευτέραν δὲ ὅτε ἐπιγνώσεσθε εἰς ὃν ἔξεκεντήσατε, καὶ «κόψονται αἱ φυλαὶ ὑμῶν, φυλὴ πρὸς φυλὴν, αἱ γυναῖκες κατ' ἰδίαν καὶ οἱ ἄνδρες κατ' ἰδίαν», ἀσαφῆ καὶ ἄπορα ἐδόκουν λέγειν. Νῦν δὲ διὰ πάντων τῶν λόγων ἀπὸ τῶν παρ' ὑμῖν ἀγίων καὶ προφητικῶν γραφῶν τὰς πάσας ἀποδείξεις ποιῶμαι ἐλπίζων τινὰ ἐξ ὑμῶν δύνασθαι εὑρεθῆναι ἐκ τοῦ κατὰ χάριν τὴν ἀπὸ τοῦ Κυρίου Σαβαώθ περιλειφθέντος εἰς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν.

3 Ἴνα οὖν καὶ σαφέστερον ὑμῖν τὸ ζητούμενον νῦν γένηται, ἐρῶ ὑμῖν ἄλλους λόγους τοὺς εἰρημένους διὰ Δαβὶδ τοῦ μακαρίου, ἐξ ὧν καὶ Κύριον τὸν Χριστὸν ὑπὸ τοῦ ἀγίου προφητικοῦ Πνεύματος λεγόμενον νοήσετε, καὶ τὸν Κύριον πάντων Πατέρα ἀνάγοντα αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ καθίζοντα αὐτὸν «ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ἕως ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ»· ὅπερ γίνεται ἐξ ὅτου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη μετὰ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, τῶν χρόνων συμπληρουμένων καὶ τοῦ βλάσφημα καὶ τολμηρὰ εἰς τὸν ὕψιστον μέλλοντος λαλεῖν ἤδη ἐπὶ θύραις ὄντος, ὃν «καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ἡμισυ καιροῦ» διακαθέξειν Δανιήλ μηνύει.

1. Ἑσ. 53,2. 8.

2. Ἑσ. 53,9.

3. Ἑσ. 53,5.

4. Ἑσ. 53,7.

5. Ἰω. 19,37.

6. Ζαχ. 12,10 · 12.

παρὰ τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ὡς υἱὸν ἀνθρώπου παραλαμβάνοντα τὴν αἰώνιον βασιλείαν· αὐτὸς δὲ ὁ ἰδικὸς σας λεγόμενος Χριστὸς ὑπῆρξεν ἄτιμος καὶ ἄδοξος, ὥστε νὰ περιπέση καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην κατάραν, ἣ ὁποία περιλαμβάνεται εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· διότι ἐσταυρώθη.

2 Καὶ ἐγὼ πρὸς αὐτόν. Ἐάν, ὦ ἄνδρες, δὲν ἐδεικνύετο ἀπὸ τὰς Γραφάς, τὰς ὁποίας ἀνέφερα προηγουμένως, ὅτι τὸ εἶδος τοῦ θὰ ἦτο ἄδοξον καὶ ἡ τύχη τοῦ ἀδιήγητος¹ καὶ ὅτι «ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ θὰ θανατωθοῦν οἱ πλεονέκται»² καὶ «ὅτι μὲ τὸ τραῦμα αὐτοῦ ἰάθημεν ἡμεῖς»³ καὶ «θὰ ὀδηγηθῆ ὡς πρόβατον»⁴, καὶ ἂν δὲν ἐξήγουν ὅτι θὰ γίνουν δύο παρουσίαι του, μία μὲν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεκεντήθη ἀπὸ σᾶς, δευτέρα δὲ ὅταν θὰ κατανοήσετε εἰς ποῖον ἐξεκεντήσατε⁵ καὶ «θὰ κλαύσουν αἱ φυλαί σας, φυλὴ πρὸς φυλὴν, αἱ γυναῖκες χωριστὰ καὶ οἱ ἄνδρες χωριστὰ»⁶, θὰ ἐφαίνετο ὅτι λέγω ἀσαφῆ καὶ παράλογα. Τώρα ὅμως ἀντλῶ ὅλας τὰς ἀποδείξεις δι' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σας ἀγίας καὶ προφητικὰς Γραφάς, ἐλπίζων ὅτι θὰ εὑρεθῆ κάποιος ἀπὸ σᾶς ἐκ τοῦ ὑπολείμματος εἰς αἰώνιον σωτηρίαν κατὰ τὴν χάριν τὴν ἀπὸ τοῦ Κυρίου Σαββαῶθ.

3 Διὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν σαφέστερον εἰς σᾶς τώρα τὸ ζήτημα, θὰ σᾶς εἶπω καὶ ἄλλους λόγους λεχθέντας ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβίδ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι ὁ Χριστὸς λέγεται καὶ Κύριος ἀπὸ τὸ ἅγιον προφητικὸν Πνεῦμα καὶ ὅτι ὁ Κύριος Πατὴρ ὅλων ἀναβιβάζει αὐτὸν ἀπὸ τὴν γῆν, καὶ τὸν καθίζει «εἰς τὰ δεξιὰ του, ἕως ὅτου θέσῃ τοὺς ἐχθροὺς ὡς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν του»⁷· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον γίνεται, ἀφ' ὅτου ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ὁ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐφ' ὅσον συμπληρώνονται οἱ χρόνοι καὶ εὑρίσκειται ἐνώπιον τῶν θυρῶν ὁ μέλλων νὰ λαλήσῃ βλάσφημα καὶ τολμηρὰ εἰς τὸν ὕψιστον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ μήνυμα τοῦ Δανιὴλ θὰ κρατήσῃ τὴν ἐξουσίαν χρόνον καὶ δύο χρόνους καὶ ἥμισυ χρόνου⁸.

7. Ψαλμ. 109,1.

8. Δαν. 7,25.

- 4 Καὶ ὑμεῖς, ἀγνοοῦντες πόσον χρόνον διακατέχειν μέλλει, ἄλλο ἠγεῖσθε· τὸν γὰρ καιρὸν ἑκατὸν ἔτη ἐξηγεῖσθε λέγεσθαι. Εἰ δὲ τοῦτό ἐστιν, εἰς τὸ ἐλάχιστον τὸν τῆς ἀνομίας ἄνθρωπον τριακόσια πενήκοντα ἔτη βασιλεῦσαι δεῖ, ἵνα τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἀγίου Δανιήλ, καὶ καιρῶν, δύο μόνους καιροὺς λέγεσθαι ἀριθμῆσωμεν.
- 5 Καὶ ταῦτα δὲ πάντα ἃ ἔλεγον ἐν παρεκβάσει λέγω πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἤδη ποτὲ πεισθέντες τῷ εἰρημένῳ καθ' ὑμῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι υἱοὶ ἀσύνητοί ἐστε, καὶ τῷ «διὰ τοῦτο ἰδοὺ προσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ μεταθήσω αὐτούς, καὶ ἀφελῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν αὐτῶν κρύψω», παύσησθε καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ὑμῶν ἀκούοντας πλανῶντες, καὶ παρ' ἡμῶν μανθάνοντες τῶν σοφισθέντων ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος.
- 6 Εἰσὶν οὖν καὶ οἱ λόγοι οἱ διὰ Δαβὶδ λεχθέντες οὗτοι· «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιῶν· καὶ κατακυριεύει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου· ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Ὡμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Κύριος ἐκ δεξιῶν σου· συνέθλασεν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς αὐτοῦ βασιλεῖς. Κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι, πληρώσει πτώματα. Ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται· διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλὴν».
- 33,1 Καὶ τοῦτον τὸν ψαλμὸν ὅτι εἰς τὸν Ἐζεκίαν τὸν βασιλέα εἰρησθαι ἐξηγεῖσθαι τολμᾶτε, οὐκ ἀγνοῶ, ἐπεῖπον· ὅτι δὲ πεπλάνησθε, ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων αὐτίκα ὑμῖν ἀποδείξω. «Ὡμοσε Κύριος καὶ

9. Πράγματι τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον τοῦ Δανιήλ λέγει δύο καιροὺς.

10. Ἱερ. 4,22.

11. Ἱσ. 29,14. Πρβλ. Α' Κορ. 1,19.

12. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ ἐξέπεσε μία τουλάχιστον λέξις ἀπὸ τὸ κείμενον τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε φέρ' εἰπεῖν «ἀρξήσθε μανθάνοντες».

4 Καὶ σεῖς, ἀγνοοῦντες πόσον χρόνον πρόκειται νὰ κατέχη τὴν ἐξουσίαν, ἄλλο νομίζετε· διότι ἐρμηνεύετε ὅτι ἡ λέξις «καὶ ρος» σημαίνει ἑκατὸν ἔτη. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἀκριβές, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας θὰ βασιλεύσῃ τουλάχιστον τριακόσια πενήκοντα ἔτη, ἂν τὴν φράσιν τοῦ Δανιὴλ «καὶ καιρῶν» ἐκλάβωμεν ὅτι ἐννοεῖ δύο μόνον καιρούς⁹.

5 Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὁποῖα ἔλεγα σᾶς τὰ λέγω κατὰ παρέκβασιν, οὕτως ὥστε, πεισθέντες τώρα πλέον εἰς τὸ εἰρημένον ἐναντίον σας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἴσθε υἱοὶ ἀσύνητοι¹⁰ καὶ εἰς τὸ «διὰ τοῦτο θὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὸ νὰ μεταβάλω τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ θὰ τοὺς μεταβάλω· θὰ ἀφαιρέσω τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ θὰ κρύψω τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν»¹¹, παύσετε νὰ πλανᾶτε καὶ τοὺς ἑαυτοὺς σας καὶ τοὺς ἀκροατάς σας καὶ μάθετε¹² ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς σοφισθέντας ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ.

6 Ὑπάρχουν λοιπὸν καὶ οἱ λόγοι οἱ λεχθέντες διὰ τοῦ Δαβίδ, οὗτοι· «Εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου· κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου βάλω τοὺς ἐχθρούς σου ὡς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Θὰ σοῦ ἐξαποστείλῃ ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν Σιών τὸ σκῆπτρον τῆς δυνάμεώς σου· καὶ βασιλεύε εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν σου. Μαζί σου θὰ εἶναι ἡ ἐξουσία κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δυνάμεώς σου· εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν ἀγίων σου σὲ ἐγέννησα πρὸ τοῦ ἑωσφόρου ἀπὸ κοιλίας. Ὁρκίσθη ὁ Κύριος καὶ δὲν θὰ μεταμεληθῇ· σὺ εἶσαι ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ὁ Κύριος εἶναι εἰς τὰ δεξιὰ σου· κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὀργῆς του συνέτριψε βασιλεῖς. Θὰ γίνῃ κριτῆς εἰς τὰ ἔθνη, θὰ πληρώσῃ μὲ χαλάσματα. Θὰ πῖν ἀπὸ χεῖμαρρον εἰς τὸν δρόμον· διὰ τοῦτο θὰ ὑψώσῃ κεφαλὴν»¹³.

33,1 Προσέθεσα δὲ ὅτι δὲν ἀγνοῶ ὅτι σεῖς τολμᾶτε νὰ ἐξηγηῆτε ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ψαλμὸς ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν βασιλέα Ἐζεκίαν· ὅτι δὲ πλανᾶσθε, θᾶ σᾶς τὸ ἀποδείξω ἀμέσως ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια του. Ἔχει λεχθῆ, «Ὁρκίσθη ὁ Κύριος καὶ δὲν θὰ μεταμε-

13. Ψαλμ. 109, 1-7.

οὐ μεταμεληθήσεται», εἴρηται, καὶ «σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», καὶ τὰ ἐπαγόμενα καὶ τὰ προάγοντα. Ἰερεὺς δὲ ὅτι οὐτε γέγονεν Ἐζεκίας οὐτε ἐστὶν αἰώνιος ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ὑμεῖς ἀντειπεῖν τολμήσετε· ὅτι δὲ περὶ τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ εἴρηται, καὶ αὐταὶ αἱ φωναὶ σημαίνουσι. Τὰ δὲ ὧτα ὑμῶν πεφρακται καὶ αἱ καρδίαι πεπώρωνται.

2 Τὸ γὰρ «ὥμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»· μεθ' ὄρκου ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν ἀρχιερέα αὐτὸν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ εἶναι ἐδήλωσε, τοῦτ' ἐστίν, ὃν τρόπον ὁ Μελχισεδέκ ἱερεὺς ὑψίστου ὑπὸ Μωϋσέως ἀναγέγραπται γεγενῆσθαι, καὶ οὗτος τῶν ἐν ἀκροβυστία ἱερεὺς ἦν, καὶ τὸν ἐν περιτομῇ δεκάτας αὐτῷ προσενέγκαντα Ἀβραὰμ εὐλόγησεν, οἷτω τὸν αἰώνιον αὐτοῦ ἱερέα καὶ Κύριον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καλούμενον, ὁ Θεὸς τῶν ἐν ἀκροβυστία γενήσασθαι ἐδήλου· καὶ τοὺς ἐν περιτομῇ προσιόντας αὐτῷ τοῦτ' ἐστὶ πιστεύοντας αὐτῷ καὶ τὰς εὐλογίας παρ' αὐτοῦ ζητοῦντας, καὶ αὐτοὺς προσδέξεται καὶ εὐλογήσει. Καὶ ὅτι ταπεινὸς ἐστὶ πρῶτον ἄνθρωπος, εἶτα ὑψωθήσεται, τὰ ἐπὶ τέλει τοῦ ψαλμοῦ δηλοῖ· «ἐκ χειμάρρου γὰρ ἐν ὁδῷ πίεται», καὶ ἅμα «διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλὴν».

34,1 Ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὸ πείσαι ὑμᾶς ὅτι τῶν Γραφῶν οὐδὲν συνήκατε, καὶ ἄλλου ψαλμοῦ τῷ Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰρημένου ἀναμνήσομαι, ὃν εἰς Σολομῶντα, τὸν γενόμενον καὶ αὐτὸν βασιλέα ὑμῶν, εἰρήσθαι λέγετε· εἰς δὲ τὸν Χριστὸν ἡμῶν καὶ αὐτὸς εἴρηται. Ὑμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν ὁμωνύμων λέξεων ἑαυτοὺς ἐξαπατᾶτε· ὅπου γὰρ ὁ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμωμος εἴρηται, οὐχὶ τὸν μετ' ἐκεῖνον μέλλοντα ἀλλὰ τὸν διὰ Μωϋσέως ἐξηγεῖσθε, τοῦ Θεοῦ βοῶντος καινὸν νόμον καὶ καινὴν διαθήκην διαθήσεσθαι.

14. Ψαλμ. 109,4.

15. Βλ. Ἦσ. 6,10. Ἰω. 12,40.

16. Ψαλμ. 109,4.

17. Ψαλμ. 109,7.

ληθῆ» καὶ «σὺ εἶσαι ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»¹⁴ καὶ τὰ ἐπόμενα καὶ τὰ προηγούμενα. Ὅτι δὲ ὁ Ἐζεκίας οὔτε ἔγινεν ἱερεὺς οὔτε εἶναι αἰώνιος ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, οὔτε σεῖς δὲν θὰ τολμήσετε νὰ ἀντεῖπετε. Ὅτι δὲ ταῦτα ἐλέχθησαν περὶ τοῦ ἰδικοῦ μας Ἰησοῦ μαρτυροῦν καὶ αἱ ἴδιαι αἰφωναί. Τὰ ὦτα σας ὅμως ἔχουν κλεισθῆ καὶ αἱ καρδίαι σας ἔχουν πωρωθῆ¹⁵.

- 2 Διότι τὸ «ὠρκίσθη ὁ Κύριος καὶ δὲν θὰ μεταμεληθῆ· σὺ εἶσαι ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»¹⁶ σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς ἐδήλωσε μὲ ὄρκον λόγῳ τῆς ἀπιστίας σας ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ, δηλαδή, καθ' ὃν τρόπον ἔχει ἀναγραφῆ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως ὅτι ὁ Μελχισεδέκ ἔγινεν ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου, καὶ αὐτὸς ἦτο ἱερεὺς τῶν ἐν ἀκροβυστία εὐρισκομένων καὶ εὐλόγησε τὸν ἐν περιτομῇ ζῶντα Ἀβραάμ ὅταν τοῦ ἔφερε δεκάτας, οὕτως ὁ Θεὸς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ γίνῃ ἱερεὺς τῶν ἐν ἀκριβυστία ὁ αἰώνιος ἱερεὺς αὐτοῦ καὶ Κύριος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καλούμενος, καὶ ὅτι θὰ προσδεχθῆ καὶ θὰ εὐλογῆσῃ καὶ τοὺς ἐν περιτομῇ προσερχομένους εἰς αὐτόν, δηλαδή πιστεύοντας εἰς αὐτόν καὶ ζητοῦντας τὰς εὐλογίας παρ' αὐτοῦ. Καὶ ὅτι κατ' ἀρχὰς θὰ εἶναι ταπεινὸς ἄνθρωπος, ἔπειτα θὰ ὑψωθῆ, δηλώνουν τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸ τέλος τοῦ ψαλμοῦ· διότι λέγει «θὰ πῖν ἀπὸ χεῖμαρρον εἰς τὸν δρόμον» καὶ ἐπίσης «διὰ τοῦτο θὰ ὑψώσῃ τὴν κεφαλὴν»¹⁷.

- 34,1 Διὰ νὰ σᾶς πείσω δὲ καλύτερα ὅτι δὲν κατενοήσατε τίποτε ἀπὸ τὰς Γραφάς, θὰ μνημονεύσω καὶ ἄλλον ψαλμὸν τοῦ Δαβὶδ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ τὸν ὁποῖον λέγετε ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν Σολομῶντα ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἐπίσης βασιλεὺς σας, ἐνῶ ἔχει λεχθῆ καὶ αὐτὸς διὰ τὸν Χριστὸν ἡμῶν. Σεῖς ὅμως ἐξαπατᾶτε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀπὸ τὰς ὁμωνύμους λέξεις· διότι ὅπου ὁ νόμος τοῦ Κυρίου λέγεται ἄμωμος, σεῖς δὲν ἐννοεῖτε τὸν μέλλοντα νὰ ἔλθῃ ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν διὰ τοῦ Μωϋσέως, ἐνῶ ὁ Θεὸς βοᾷ ὅτι θὰ συνάψῃ νέον νόμον καὶ νέαν διαθήκην.

- 3 Καὶ ὅπου λέλεκται, «ὁ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός», ἐπειδὴ βασιλεὺς Σολομῶν γέγονεν, εἰς αὐτὸν τὸν ψαλμὸν εἰρῆσθαί φατε, τῶν λόγων τοῦ ψαλμοῦ διαρρήδην κηρυσσόντων εἰς τὸν αἰώνιον βασιλέα, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν Χριστόν, εἰρῆσθαι. Ὁ γὰρ Χριστὸς βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς καὶ Θεὸς καὶ Κύριος καὶ ἄγγελος καὶ ἄνθρωπος καὶ ἀρχιστράτηγος καὶ λίθος καὶ παιδίον γεννώμενον καὶ παθητὸς γενόμενος πρῶτον, εἶτα εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενος καὶ πάλιν παραγινόμενος μετὰ δόξης καὶ αἰώνιον τὴν βασιλείαν ἔχων κεκήρυκται, ὡς ἀπὸ πασῶν τῶν γραφῶν ἀποδείκνυμι.
- 4 Ἴνα δὲ καὶ ὁ εἶπον νοήσητε, τοὺς τοῦ ψαλμοῦ λόγους λέγω. Εἰσὶ δ' οὗτοι. «Ὁ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς πτωχοὺς σου ἐν κρίσει. Ἀναλαβέτω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ λαῷ καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην. Κρίνει τὸς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων καὶ ταπεινώσει συκοφάντην· καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεὰς γενεῶν. Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον καὶ ὡσεὶ σταγῶν ἢ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν.
- 5 » Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη. Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἐνώπιον αὐτοῦ προπεσοῦνται Αἰθίοπες, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσι. Βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι δῶρα προσάξουσι, βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαββᾶ δῶρα προσάξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ ἔθνη δουλεύουσιν αὐτῷ· ὅτι ἐρρύσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου καὶ πένητα ᾧ οὐχ ὑπῆρχε βοηθός.
- 6 » Φείσεται πτωχοῦ καὶ πένητος, καὶ ψυχὰς πενήτων σώσει· ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτῶν. Καὶ ζῆσεται καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσίου τῆς Ἀραβίας, καὶ προσεύξονται διὰ παντὸς περὶ αὐ-

- 2 Καὶ ὅπου ἔχει λεχθῆ, «Θεέ, δῶσε τὴν κρίσιν σου εἰς τὸν βασιλέα»¹⁸, ἐπειδὴ ὁ Σολομὼν ἔγινε βασιλεύς, λέγετε ὅτι δι' αὐτὸν ἔχει λεχθῆ ὁ ψαλμός, ἐνῶ τὰ λόγια τοῦ ψαλμοῦ σαφῶς μαρτυροῦν ὅτι ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν αἰώνιον βασιλέα, δηλαδὴ τὸν Χριστόν. Διότι ὁ Χριστὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει κηρυχθῆ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς καὶ Θεὸς καὶ Κύριος καὶ ἄγγελος καὶ ἄνθρωπος καὶ ἀρχιστράτηγος καὶ λίθος καὶ παιδίον γεννώμενον, κατὰ πρῶτον γενόμενος παθητός, ἔπειτα ἀνερχόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ πάλιν παραγινόμενος μὲ δόξαν καὶ ἔχων τὴν βασιλείαν τοῦ αἰώνιον, ὅπως ἀποδεικνύω ἀπὸ ὅλας τὰς Γραφάς.
- 3 Διὰ τὰ καταλάβετε δὲ αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶπον, λέγω λόγια τοῦ ψαλμοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι· «Θεέ, δῶσε τὴν κρίσιν σου εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὴν δικαιοσύνην σου εἰς τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως, διὰ τὰ κρίνη τὸν λαὸν σου μὲ δικαιοσύνην καὶ τοὺς πτωχοὺς σου μὲ κρίσιν. Εἴθε νὰ φέρουν τὰ ὄρη εἰρήνην διὰ τὸν λαὸν καὶ τὰ βουνὰ δικαιοσύνην· νὰ κρίνη τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ καὶ νὰ σώσῃ τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὸν συκοφάντην· νὰ παραμείνῃ μαζὶ μὲ τὸν ἥλιον καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴν σελήνην εἰς γενεὰς γενεῶν. Εἴθε νὰ καταβῆ ὡς βροχὴ εἰς τὴν χλόην καὶ ὡς σταγῶν στάζουσα ἐπάνω εἰς τὴν γῆν.
- 4 »Θὰ ἀνατείλῃ εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ δικαιοσύνη καὶ ἄφθονος εἰρήνη, ἕως ὅτου ἀφανισθῆ ἡ σελήνη. Καὶ θὰ κατακυριεύσῃ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἐνώπιον αὐτοῦ θὰ προσπέσουν οἱ Αἰθίοπες καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ θὰ γλείψουν χῶμα. Βασιλεῖς τῆς Θαρσεῖς καὶ τῶν νήσων θὰ φέρουν δῶρα, καὶ θὰ προσκυνήσουν εἰς αὐτὸν ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ ὅλα τὰ ἔθνη θὰ δουλεύσουν εἰς αὐτόν· διότι ἐλύτρωσε πτωχὸν ἀπὸ δυνάστην καὶ πένητα ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε βοηθόν.
- 5 »Θὰ φεισθῆ πτωχοῦ καὶ πένητος καὶ θὰ σώσῃ ψυχὰς πενήτων. Θὰ λυτρώσῃ ἀπὸ τόκον καὶ ἀδικίαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν θὰ εἶναι πολύτιμον ἐνώπιον αὐτῶν. Καὶ θὰ ζήσῃ καὶ θὰ δοθῆ εἰς αὐτὸν χρυσὸς τῆς Ἀραβίας καὶ θὰ προσεύχωνται διὰ παντὸς περὶ αὐτοῦ· καθημερινῶς θὰ τὸν εὐλο-

τοῦ ὅλην τὴν ἡμέραν εὐλογήσουσιν αὐτόν. Καὶ ἔσται στήριγμα ἐν τῇ γῆ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων· ὑπεραρθήσεται ὑπὲρ τὸν Λίβανον ὁ καρπὸς αὐτοῦ καὶ ἐξανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς.

7 » Ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας· πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει. Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. Εὐλογητὸς Κύριος, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογημένον τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. Γένοιτο, γένοιτο». Καὶ ἐπὶ τέλει τοῦ ψαλμοῦ τούτου, οὗ ἔφην, γέγραπται, «ἐξέλιπον οἱ ὕμνοι Δαβὶδ, υἱοῦ Ἰεσσαί».

8 Καὶ ὅτι μὲν βασιλεὺς ἐγένετο ἐπιφανῆς καὶ μέγας ὁ Σολομών, ἐφ' οὗ ὁ οἶκος Ἱερουσαλήμ ἐπικληθεὶς ἀνωκοδομήθη, ἐπίσταμαι δὲ ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν τῷ ψαλμῷ εἰρημένων συνέβη αὐτῷ, φαίνεται. Οὐτε γὰρ πάντες οἱ βασιλεῖς προσεκύνησαν αὐτῷ οὔτε μέχρι τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἐβασίλευσεν οὔτε οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πεσόντες χοῦν ἔλειξαν.

9 Ἀλλὰ καὶ τολμῶ λέγειν ἃ γέγραπται ἐν ταῖς Βασιλείαις ὑπ' αὐτοῦ πρᾶχθέντα, ὅτι διὰ γυναῖκα ἐν Σιδῶνι εἰδωλολάτρει· ὅπερ οὐχ ὑπομένουσι πρᾶξαι οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν διὰ Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπιγνόντες τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεόν, ἀλλὰ πᾶσαν αἰκίαν καὶ τιμωρίαν μέχρις ἐσχάτου θανάτου ὑπομένουσι περὶ τοῦ μήτε εἰδωλολατρῆσαι μήτε εἰδωλόθυτα φαγεῖν.

35,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Καὶ μὴν πολλοὺς τῶν τὸν Ἰησοῦν λεγόντων ὁμολογεῖν καὶ λεγομένων Χριστιανῶν πυνθάνομαι ἐσθίειν τὰ εἰδωλόθυτα καὶ μηδὲν ἐκ τούτου βλάπτεσθαι λέγειν.

2 Κάγῳ ἀπεκρινάμην. Καὶ ἐκ τοῦ τοιούτους εἶναι ἄνδρας, ὁμολογοῦντας ἑαυτοὺς εἶναι Χριστιανοὺς καὶ τὸν σταυρωθέντα Ἰησοῦν ὁμολογεῖν καὶ Κύριον καὶ Χριστόν, καὶ μὴ τὰ ἐκείνου διδάγματα

19. Ψαλμ. 71,1-19.

20. Ψαλμ. 71,20.

21. Βλ. Γ' Βασιλ. 11,6.

γοῦν. Καὶ θὰ εἶναι στήριγμα εἰς τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ὀρέων· ὁ καρπὸς τοῦ θὰ ὑψωθῆ ἑπάνω ἀπὸ τὸν Λίβανον καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως θὰ ἀνθήσουν ὡς χόρτος γῆς.

6 »Τὸ ὄνομά του θὰ εἶναι εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας· διαμένει περισσότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον· εἰς τὸ ὄνομά του θὰ ἀνταλλάσσουν εὐλογίας ὅλαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, ὅλα τὰ ἔθνη θὰ τὸν μακαρίζουν. Εὐλογητὸς εἶναι ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὁ μόνος ἐνεργῶν θαυμάσια καὶ εὐλογημένον εἶναι τὸ ὄνομα τῆς δόξης του εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· καὶ ὅλη ἡ γῆ θὰ πληρωθῆ τῆς δόξης του. Γένοιτο, γένοιτο»¹⁹. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ ψαλμοῦ τούτου, τὸν ὁποῖον ἀνέφερα, εἶναι γεγραμμένον, «ἐτελείωσαν οἱ ὕμνοι τοῦ Δαβίδ, υἱοῦ τοῦ Ἰεσσαί»²⁰.

7 Καὶ ὅτι μὲν ὁ Σολομῶν ἔγινε βασιλεὺς ἐπιφανῆς καὶ μέγας ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἀνοικοδομήθη ὁ ἐπικληθεὶς ναὸς Ἱερουσαλήμ, εἶναι φανερόν· γνωρίζω ὅμως ὅτι δὲν συνέβη εἰς αὐτὸν τίποτε ἀπὸ τὰ λεγόμενα εἰς τὸν ψαλμόν. Διότι οὔτε ὅλοι οἱ βασιλεῖς προσεκύνησαν εἰς αὐτὸν οὔτε μέχρι τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἐβασίλευσεν οὔτε οἱ ἐχθροὶ του πεσόντες ἔμπροσθέν του ἔγλειψαν χῶμα.

8 Ἄλλὰ καὶ τολμῶ νὰ εἶπω ὅσα ἔχουν γραφῆ εἰς τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν ὅτι διεπράχθησαν ἀπὸ αὐτόν, ὅτι χάριν μιᾶς γυναικὸς ἀπὸ τὴν Σιδῶνα εἰδωολάτρησε²¹. Τοῦτο δὲν ἀνέχονται νὰ διαπράττεται οἱ ἐπιγνόντες ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν δημιουργὸν τῶν ὄλων Θεὸν διὰ τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ, ἀλλὰ ὑπομένουν πᾶσαν κακοποίησιν καὶ τιμωρίαν, μέχρις αὐτοῦ τοῦ θανάτου, διὰ νὰ μὴ εἰδωολατρήσουν καὶ νὰ μὴ φάγουν εἰδωλόθυτα.

35,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Καὶ ὅμως πληροφοροῦμαι ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λέγοντας ὅτι ὁμολογοῦν τὸν Ἰησοῦν καὶ ὀνομαζομένους Χριστιανούς ἐσθίουν τὰ εἰδωλόθυτα καὶ δὲν ἰσχυρίζονται ὅτι βλάπτονται καθόλου ἀπὸ αὐτό.

2 Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην. Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν τοιοῦτοι ἄνδρες, ὁμολογοῦντες ὅτι εἶναι Χριστιανοὶ καὶ ὅτι δέχονται ὡς Κύριον καὶ Χριστὸν τὸν σταυρωθέντα Ἰησοῦν καὶ μὴ διδά-

διδάσκοντας ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν τῆς πλάνης πνευμάτων, ἡμεῖς οἱ τῆς ἀληθινῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ καθαρᾶς διδασκαλίας μαθηταὶ πιστότεροι καὶ βεβαιότεροι γινόμεθα ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ κατηγγελημένη ὑπ' αὐτοῦ. Ἦ γὰρ προλαβὼν μέλλειν γίνεσθαι ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἔφη, ταῦτα ὄψει καὶ ἐνεργεῖα ὁρῶμεν τελούμενα.

3 Εἶπε γάρ· «πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἔξωθεν ἐνδεδυμένοι δέρματα προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἄρπαγες», καὶ «ἔσονται σχίσματα καὶ αἰρέσεις», καὶ «προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἐλεύσονται πρὸς ὑμᾶς, ἔξωθεν ἐνδεδυμένοι δέρματα προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἄρπαγες», καὶ «ἀναστήσονται πολλοὶ ψευδόχριστοι καὶ ψευδαπόστολοι, καὶ πολλοὺς τῶν πιστῶν πλανήσουσιν».

4 Εἰσὶν οὖν καὶ ἐγένοντο, ὧ φίλοι ἄνδρες, πολλοὶ οἱ ἄθεα καὶ βλάσφημα λέγειν καὶ πράττειν ἐδίδαξαν, ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ προσελθόντες· καὶ καλούμενοί εἰσιν ὑφ' ἡμῶν ἀπὸ τῆς προσωνομίας τῶν ἀνδρῶν, ἐξ οὐπερ ἐκάστη διδαχὴ καὶ γνώμη ἤρξατο.

5 Ἄλλοι γὰρ κατ' ἄλλον τρόπον βλασφημεῖν τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ προφητευόμενον ἐλεύσεσθαι Χριστὸν καὶ τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ διδάσκουσιν· ὧν οὐδενὶ κοινωνοῦμεν, οἱ γνωρίζοντες ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀδίκους καὶ ἀνόμους αὐτοὺς ὑπάρχοντας, καὶ ἀντὶ τοῦ τὸν Ἰησοῦν σέβειν ὀνόματι μόνον ὁμολογεῖν.

6 Καὶ Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς λέγουσιν, ὃν τρόπον οἱ ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπιγράφουσι τοῖς χειροποιήτοις καὶ ἀνόμοις καὶ ἀθέοις τελεταῖς κοινωνοῦσι. Καὶ εἰσιν αὐτῶν οἱ μὲν τινες καλούμενοι Μαρκιανοί, οἱ δὲ Οὐαλεντινιανοί, οἱ δὲ Βασιλειδιανοί, οἱ

22. Ὑπῆρχον Χριστιανοὶ ἀνήκοντες εἰς αἰρετικὰς ὁμάδας οἱ ὅποιοι ἀπὸ ἀδιαφορίαν ἐτρωγον κρέατα προερχόμενα ἀπὸ θυσίας εἰς τὰ εἶδωλα.

23. Ματθ. 24,5.

24. Ματθ. 24,5.

25. Ματθ. 7,15.

26. Α' Κορ. 11,19.

27. Ματθ. 7,15.

σκοντες τὰ διδάγματα ἐκείνου ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τὰ πνεύματα τῆς πλάνης²², ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ τῆς ἀληθινῆς καὶ καθαρᾶς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γινόμεθα πιστότεροι καὶ βεβαιότεροι εἰς τὴν ἐλπίδα τὴν ὁποίαν ἐκήρυξεν αὐτός. Διότι ὅσα προεῖπεν ὅτι πρόκειται νὰ γίνουν εἰς τὸ ὄνομά του, ταῦτα βλέπομεν τελούμενα μὲ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἐνέργειαν.

3 Διότι εἶπεν. «Πολλοὶ θὰ ἔλθουν ἐν ὀνόματί μου²⁴, ἀπὸ ἔξω ἐνδεδυμένοι μὲ δέρματα προβάτων, ἀπὸ μέσα δὲ εἶναι ἄρπακτικοὶ λύκου»²⁵, καὶ «θὰ ὑπάρξουν σχίσματα καὶ αἰρέσεις»²⁶, καὶ «προσέχετε ἀπὸ τοὺς ψευδοπροφήτας, οἱ ὅποιοι θὰ ἔλθουν πρὸς σᾶς, ἀπὸ ἔξω μὲν ἐνδεδυμένοι δέρματα προβάτων, ἀπὸ μέσα δὲ εἶναι λύκοι ἄρπαγες»²⁷ καὶ «θὰ ἐγερθοῦν πολλοὶ ψευδόχριστοι καὶ ψευδαπόστολοι, καὶ θὰ παραπλανήσουν πολλοὺς τῶν πιστῶν»²⁸.

4 Ὑπάρχουν λοιπὸν καὶ ὑπῆρξαν, ὧ φίλοι ἄνδρες, πολλοὶ ἀνθρώποι οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν νὰ λέγωμεν καὶ νὰ πράττωμεν ἄθεα καὶ βλάσφημα, προσελθόντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ· καὶ καλοῦνται ἀπὸ ἡμᾶς μὲ τὴν προσωνομίαν τῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκάστη διδαχὴ καὶ δοξασία ἤρχισεν.

5 Διότι ἄλλοι διδάσκουν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ βλασφημοῦμεν τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων καὶ τὸν προφητευόμενον ὑπ' αὐτοῦ ὅτι θὰ ἔλθῃ Χριστὸν καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ. Μὲ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς δὲν κοινωνοῦμεν ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι θεωροῦμεν ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἄθεοι καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καὶ ἄνομοι, καὶ ἀντὶ νὰ σέβωνται τὸν Ἰησοῦν ὁμολογοῦν αὐτὸν κατ' ὄνομα²⁹.

6 Καὶ λέγουν ἑαυτοὺς Χριστιανούς, καθ' ὃν τρόπον οἱ εἰς τὰ ἔθνη ἐπιγράφουν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ χειροποίητα εἶδωλα καὶ μετέχουν εἰς ἀνόμους καὶ ἀθέους τελετάς. Καὶ ἐξ αὐτῶν μερικοὶ καλοῦνται Μαρκιανοί, ἄλλοι Οὐλεντινιανοί, ἄλλοι Βασιλειδιανοί, ἄλλοι Σατορνιλιανοί καὶ ἄλλοι μὲ ἄλλο ὄνομα, καθὼς

28. Ματθ. 24,24. Β' Κορ. 11,13.

29. Ἡ τελευταία φράσις τοῦ κειμένου εἶναι ἐφθαρμένη.

δὲ Σατορνιλιανοί, καὶ ἄλλοι ἄλλῳ ὀνόματι, ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς γνώμης ἕκαστος ὀνομαζόμενος, ὃν τρόπον καὶ ἕκαστος τῶν φιλοσοφεῖν νομιζόντων, ὡς ἐν ἀρχῇ προεῖπον, ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ λόγου τὸ ὄνομα ἧς φιλοσοφεῖ φιλοσοφίας ἡγεῖται φέρειν.

7 Ὡς καὶ ἐκ τούτων ἡμεῖς, ὡς ἔφην, τὸν Ἰησοῦν καὶ τῶν μετ' αὐτὸν γενησομένων προγνώστην ἐπιστάμεθα, καὶ ἐξ ἄλλων δὲ πολλῶν ὧν προεῖπε γενήσεσθαι τοῖς πιστεύουσι καὶ ὁμολογοῦσιν αὐτὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ ἂ πάσχομεν πάντα, ἀναιρούμενοι ὑπὸ τῶν οἰκείων, προεῖπεν ἡμῖν μέλλειν γενέσθαι, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον ἐπιληψιμον αὐτοῦ λόγον ἢ πρᾶξιν φαίνεσθαι.

8 Διὸ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀνθρώπων τῶν ἐχθραινόντων ἡμῖν εὐχόμεθα, ἵνα μεταγνόντες σὺν ἡμῖν μὴ βλασφημῆτε τὸν διὰ τε τῶν ἔργων καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ νῦν γινομένων δυνάμεων καὶ ἀπὸ τῶν τῆς διδαχῆς λόγων καὶ ἀπὸ τῶν προφητευθειῶν εἰς αὐτὸν προφητειῶν ἄμωμον καὶ ἀνέγκλητον κατὰ πάντα Χριστόν Ἰησοῦν, ἀλλὰ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν ἐν τῇ πάλιν γενησομένῃ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ σωθῆτε καὶ μὴ καταδικασθῆτε εἰς τὸ πῦρ ὑπ' αὐτοῦ.

Ο ΠΡΟΦΗΤΕΥΘΕΙΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΘΕΟΣ

36,1 Κάκεῖνος ἀπεκρίνατο. Ἔστω καὶ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὡς λέγεις καὶ ὅτι παθητὸς Χριστὸς προεφητεύθη μέλλειν εἶναι, καὶ λίθος κέκληται, καὶ ἐνδοξος, μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν, ἐν ἧ παθητὸς φαίνεσθαι κεκήρυκτο, ἐλευσόμενος καὶ κριτῆς πάντων λοιπὸν καὶ αἰώνιος βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς γενησόμενος εἰ οὗτος δὲ ἐστὶ περὶ οὗ ταῦτα προεφητεύθη, ἀπόδειξον.

2 Κἀγώ. Ὡς βούλει, ὦ Τρύφων, ἐλεύσομαι πρὸς ἃς βούλει ταύτας ἀποδείξεις ἐν τῷ ἀρμόζοντι τόπῳ, ἔφην· τὰ νῦν δὲ συγχωρήσεις μοι πρῶτον ἐπιμνησθῆναι ὧνπερ βούλομαι προφητειῶν, εἰς

κάθε ὄμας ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχηγοῦ τῆς δοξασίας, καθ' ὃν τρόπον ἕκαστος τῶν ἐπιδιδομένων εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὅπως εἶπα προηγουμένως, δέχεται νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ συστήματος.

7 Οὕτω καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἡμεῖς, ὅπως εἶπα, ἀναγνωρίζομεν τὸν Ἰησοῦν ὡς προγνώστην καὶ τῶν μετὰ ἀπὸ αὐτὸν γενησομένων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα τὰ ὁποῖα προεῖπεν ὅτι θὰ συμβοῦν εἰς τοὺς πιστεύοντας καὶ ὁμολογοῦντας αὐτὸν ὡς Χριστόν. Διότι ὅλα ὅσα πάσχομεν, ὅταν φονευώμεθα ὑπὸ τῶν οἰκείων, προεῖπεν ὅτι θὰ συμβοῦμ εἰς ἡμᾶς³⁰, ὥστε κατὰ κανένα τρόπον νὰ μὴ φαίνεται λόγος ἢ πρᾶξις αὐτοῦ ἐπιλήψιμος.

8 Διὰ τοῦτο εὐχόμεθα καὶ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ὄλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι μᾶς ἐχθρεύονται, οὕτως ὥστε μετανοοῦντες νὰ μὴ βλασφημῆτε τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀποδειχθέντα κατὰ πάντα ἄμωμον καὶ ἀθῶον τόσον διὰ τῶν ἔργων του καὶ τῶν ἀπὸ τὸ ὄνομά του καὶ τώρα γινομένων θαυμάτων ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς διδαχῆς του καὶ ἀπὸ τὰς διατυπωθείσας δι' αὐτὸν προφητείας, ἀλλὰ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν νὰ σωθῆτε εἰς τὴν νέαν ἔνδοξον παρουσίαν αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ καταδικασθῆτε ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ πῦρ.

Ο ΠΡΟΦΗΤΕΥΘΕΙΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΘΕΟΣ

36,1 Καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη. Ἔς ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι ὅπως τὰ λέγεις καὶ ὅτι προεφητεύθη ὅτι ὁ Χριστὸς πρόκειται νὰ εἶναι παθητὸς καὶ ἔχει ὀνομασθῆ λίθος καὶ ὅτι μετὰ τὴν πρώτην παρουσίαν του, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχε κηρυχθῆ ὅτι θὰ φαίνεται παθητὸς, θὰ ἔλθῃ ἔνδοξος καὶ θὰ γίνῃ κριτῆς πάντων τότε καὶ αἰώνιος βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς. Ἀπόδειξε ὁμως ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος περὶ τοῦ ὁποίου προεφητεύθησαν ὅλα αὐτά.

2 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ἄφοῦ θέλεις, ὦ Τρύφων, θὰ ἔλθω καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ζητεῖς, εἰς τὸν κατάλληλον

ἐπίδειξιν ὅτι καὶ Θεὸς καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ Χριστὸς καὶ Ἰακώβ καλεῖται ἐν παραβολῇ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ οἱ παρ' ὑμῖν ἐξηγηταί, ὡς Θεὸς βοᾷ, ἀνόητοί εἰσι, μὴ εἰς τὸν Χριστὸν εἰρησθαι λέγοντες ἀλλ' εἰς Σολομῶντα, ὅτε εἰσέφερε τὴν ὄκηνην τοῦ μαρτυρίου εἰς τὸν ναὸν ὃν ὠκοδόμησεν.

3 Ἔστι δὲ ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ οὗτος· «τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἠτοίμασεν αὐτήν. Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, ἢ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; Ἄθῶος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ οὐκ ὤμοσεν ἐπὶ δόλῳ τῷ πλησίον αὐτοῦ.

4 Οὗτος λήψεται εὐλογίαν παρὰ Κυρίου καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ Θεοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ. Αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον, ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς ἐν πολέμῳ. Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης».

5 Κύριος οὖν τῶν δυνάμεων ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Σολομῶν ἀποδέδεικται, ἀλλὰ ὁ ἡμέτερος Χριστὸς ὅτε ἐκ νεκρῶν ἀνέστη καὶ ἀνέβαινεν εἰς τὸν οὐρανόν, κελεύονται οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ταχθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἄρχοντες ἀνοῖξαι τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν, ἵνα εἰσέλθῃ οὗτος ὃς ἐστὶ βασιλεὺς τῆς δόξης, καὶ ἀναβὰς καθίσῃ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, «ἕως ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ», ὡς διὰ τοῦ ἄλλου ψαλμοῦ δεδήλωται.

1. Ψαλμ. 23,1-10.

2. Ἡ λέξις «ἀποδέδεικται» εἰς τὸ κείμενον εἶναι προσθήκη μεταγενεστέρα.

3. Ψαλμ. 109,1.

τόπον. Πρὸς τὸ παρὸν νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς πρῶτον νὰ ἀναφέρω ὄσας προφητείας θέλω, διὰ ν' ἀποδείξω ὅτι καὶ Θεὸς καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ Ἰακώβ καλεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παραβολικῶς· οἱ δὲ ἐξηγηταί σας, ὅπως βοᾷ ὁ Θεός, εἶναι ἀνόητοι, ἀφοῦ λέγουν ὅτι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστὸν ἀλλ' εἰς τὸν Σολομῶντα, ὅταν μετέφερε τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου μέσα εἰς τὸν ναὸν τὸν ὁποῖον οἰκοδόμησεν.

3 Εἶναι δὲ ὁ ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ οὗτος. «Τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ ὅλοι ὅσοι κατοικοῦν εἰς αὐτήν. Αὐτὸς τὴν ἐθεμελίωσεν ἐπὶ θαλασσῶν καὶ τὴν ἠτοίμασεν ἐπὶ ποταμῶν. Ποῖος θὰ ἀναβῆ εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου ἢ ποῖος θὰ σταθῆ εἰς τὸν ἅγιον τόπον αὐτοῦ; Αὐτὸς εἶναι ὁ ἔχων ἀθῶας χεῖρας καὶ καθαρὰν καρδίαν, ὁ μὴ κατεχόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ψεύδους καὶ ὁ μὴ ὀρκιζόμενος μὲ δόλον πρὸς τὸν πλησίον του.

4 »Αὐτὸς θὰ λάβῃ εὐλογίαν ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ ἔλεος ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸν σωτῆρα του. Αὐτὴ εἶναι ἡ γενεὰ τῶν ἀναζητούντων αὐτόν, τῶν ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ. Ὑψώσατε τὰς πύλας, οἱ ἄρχοντές σας, καὶ ὑψωθῆτε, πύλαι αἰώνιοι, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Ὁ Κύριος, ὁ κραταιὸς καὶ δυνατὸς εἰς τὸν πόλεμον. Ὑψώσατε τὰς πύλας, οἱ ἄρχοντές σας, καὶ ὑψωθῆτε πύλαι αἰώνιοι, καὶ θὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ποῖος εἶναι αὐτὸς, ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»¹.

5 Ὅτι λοιπὸν ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων δὲν εἶναι ὁ Σολομῶν ἔχει ἀποδειχθῆ². Εἶναι ὁ ἰδικὸς μας Χριστὸς, ὅταν ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἀνέβαινεν εἰς τὸν οὐρανόν, διὸ καὶ διατάσσονται οἱ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ταχθέντες ἀπὸ τὸν Θεὸν ἄρχοντες νὰ ἀνοίξουν τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν, διὰ νὰ εἰσέλθῃ αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἶναι βασιλεὺς τῆς δόξης, καὶ ἀφοῦ ἀναβῆ, νὰ καθήσῃ εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, «ἕως ὅτου θέσῃ τοὺς ἐχθροὺς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν του»³, ὅπως ἔχει δηλωθῆ διὰ τοῦ ἄλλου ψαλμοῦ.

6 Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἐν οὐρανῶ ἄρχοντες ἐώρων ἀειδῆ καὶ ἄτιμον τὸ εἶδος καὶ ἄδοξον ἔχοντα αὐτόν, οὐ γνωρίζοντες αὐτόν, ἐπυρθάνοντο· «τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;», καὶ ἀποκρίνεται αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ ἀπὸ προσώπου τοῦ Πατρὸς ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδίου· «Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης» ὅτι γὰρ οὔτε περὶ Σολομῶνος ἐνδόξου οὕτω βασιλέως ὄντος, οὔτε περὶ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου τῶν ἐφεστώτων ταῖς πύλαις τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων ἐτόλμησεν ἄν τις εἰπεῖν, «τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;» πᾶς ὅστισοῦν ὁμολογήσει.

37,1 Καὶ ἐν διαψάλματι τεσσαρακοστοῦ ἕκτου ψαλμοῦ, ἔφην, εἰς τὸν Χριστὸν οὕτως εἴρηται· «ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῶ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε· ψάλατε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλατε. Ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός, ψάλατε συνετῶς. Ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἀγίου αὐτοῦ. Ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραάμ, ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν».

2 Καὶ ἐν ἐνενηκοστῶ ὀγδόῳ ψαλμῶ ὄνειδίζει ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τοῦτον, ὃν μὴ θέλετε βασιλέα εἶναι, βασιλέα καὶ Κύριον καὶ τοῦ Σαμουὴλ καὶ τοῦ Ἀαρῶν καὶ Μωϋσέως καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἀπλῶς ὄντα μηνύει.

3 Εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι τοῦ ψαλμοῦ οὗτοι. «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ὀργιζέσθωσαν λαοί· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβίμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. Κύριος ἐκ Σιών μέγας καὶ ὑψηλός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς. Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ ὀνόματί σου τῷ μεγάλῳ, ὅτι φοβερὸν καὶ ἅγιόν ἐστι, καὶ τιμὴ βασιλέως κρίσιν ἀγαπᾷ. Σὺ ἠτοιμάσας εὐθύτητα, κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακώβ σὺ ἐποίησας. Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστι.

4 »Μωϋσῆς καὶ Ἀαρῶν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐν

4. Ψαλμ. 23,10.

5. Ψαλμ. 23,10.

6. Ψαλμ. 46,6–10.

6. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ εἰς τὸν οὐρανὸν ἄρχοντες ἔβλεπαν αὐτὸν νᾶ ἔχη ἄσχημον καὶ ἄτιμον καὶ ἄδοξον μορφήν, μὴ γνωρίζοντες αὐτόν, ἠρώτων· «ποῖος εἶναι οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;»⁴, καὶ ἀποκρίνεται εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἢ ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ· «ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»⁵. Ὅτι δὲ οὔτε περὶ τοῦ Σολομῶντος, τοῦ τόσον ἐνδόξου βασιλέως, οὔτε περὶ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, θὰ ἐτόλμα νὰ εἶπη κανεὶς ἐκ τῶν εὕρισκομένων ἐμπρὸς εἰς τὰς πύλας τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, «ποῖος εἶναι οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης», θὰ τὸ ὁμολογήσουν ὅλοι.

37,1 Καὶ εἰς τὸ διάψαλμα δὲ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἕκτου ψαλμοῦ, εἶπα, λέγεται διὰ τὸν Χριστὸν τὸ ἐξῆς. «Ἀνέβη ὁ Θεὸς με ἀλαλαγμὸν, ὁ Κύριος με φωνὴν σάλπιγγος. Ψάλατε εἰς τὸν Θεὸν ἡμῶν, ψάλατε. Ψάλατε εἰς τὸν βασιλέα ἡμῶν, ψάλατε. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι βασιλεὺς ὅλης τῆς γῆς, ψάλατε συνετῶς. Ὁ Θεὸς ἐβασίλευσεν εἰς τὰ ἔθνη, ὁ Θεὸς κάθεται ἐπάνω εἰς τὸν ἅγιον θρόνον του. Οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἀβραάμ, διότι οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὑψώθησαν ὑπερβολικῶς»⁶.

2 Καὶ εἰς τὸν ἐνενηκοστὸν ὄγδοον ψαλμὸν σᾶς ὀνειδίζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ διακηρύσσει ὅτι οὗτος, τὸν ὁποῖον δὲν θέλετε νὰ εἶναι βασιλεὺς, εἶναι βασιλεὺς καὶ Κύριος καὶ τοῦ Σαμουὴλ καὶ τοῦ Ἀαρῶν καὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ ὄλων τῶν ἄλλων γενικῶς.

3 Οἱ δὲ λόγοι τοῦ ψαλμοῦ εἶναι οἱ κάτωθι. «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ἃς τρέμουν οἱ λαοί· κάθεται ἐπάνω εἰς τὰ Χερουβίμ, ἃς σαλευθῆ ἡ γῆ. Ὁ Κύριος ἀπὸ τῆν Σιών εἶναι μέγας καὶ ὑψηλὸς ὑπεράνω ὄλων τῶν λαῶν. Ἄς ἐξυμνοῦν τὸ ὄνομά σου τὸ μέγα, τὸ ὁποῖον εἶναι φοβερὸν καὶ ἅγιον. Ὁ τίμιος βασιλεὺς ἀγαπᾷ δικαιοσύνην. Σὺ ἠτοίμασες εὐθύτητα, σὺ ἐπετέλεσες κρίσιν καὶ δικαιοσύνην εἰς τὸν Ἰακώβ. Ὑμνεῖτε Κύριον τὸν Θεὸν σας καὶ προσκυνεῖτε τὸ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν του, διότι εἶναι ἅγιος.

4 »Ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἀαρῶν ἦσαν μετὰ τῶν ἱερέων του,

τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐπεκαλοῦντο, φησὶν ἡ Γραφή, τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσήκουεν αὐτῶν. Ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς· ἐφύλασσον τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὸ πρόσταγμα ὃ ἔδωκεν αὐτοῖς. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, σὺ ἐπήκουες αὐτῶν· ὁ Θεός, σὺ εὐίλατος ἐγένου αὐτοῖς καὶ ἐκδικῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ, ὅτι ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν».

38,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. ὦ ἄνθρωπε, καλὸν ἦν πεισθέντας ἡμᾶς τοῖς διδασκάλοις, νομοθετήσασι μηδενὶ ἐξ ὑμῶν ὁμιλεῖν, μηδέ σοι τούτων κοινωνῆσαι τῶν λόγων· βλάσφημα γὰρ πολλὰ λέγεις, τὸν σταυρωθέντα τοῦτον ἀξιῶν πείθειν ἡμᾶς γεγενῆσθαι μετὰ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν καὶ λελαληκέναι αὐτοῖς ἐν στύλῳ νεφέλης, εἶτα ἄνθρωπον γενόμενον σταυρωθῆναι καὶ ἀναβεβηκέναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ πάλιν παραγίνεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ προσκυνητὸν εἶναι.

2 Κάγῳ ἀπεκρινάμην. Οἶδα ὅτι, ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἔφη, κέκρυπται ἀφ' ὑμῶν ἡ σοφία ἡ μεγάλη αὕτη τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων καὶ παντοκράτορος Θεοῦ. Διὸ συμπαθῶν ὑμῖν προσκάμνειν ἀγωνίζομαι, ὅπως τὰ παράδοξα ἡμῶν ταῦτα νοήσητε, εἰ δὲ μὴ, ἵνα κἂν αὐτὸς ἀθῶος ᾧ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ἔτι γὰρ καὶ παραδοξοτέρους δοκοῦντας ἄλλους λόγους ἀκούσετε· μὴ ταρασσεσθε δέ, ἀλλὰ μᾶλλον προθυμότεροι γινόμενοι ἀκροαταὶ καὶ ἐξετασταὶ μένετε, καταφρονοῦντες τῆς παραδόσεως τῶν ὑμετέρων διδασκάλων, ἐπεὶ οὐ τὰ διὰ τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος ἐλέγχονται νοεῖν δυνάμενοι, ἀλλὰ τὰ ἴδια μᾶλλον διδάσκειν προαιρούμενοι.

3 Ἐν τεσσαρακοστῷ οὖν τετάρτῳ ψαλμῷ ὁμοίως εἴρηται εἰς τὸν Χριστὸν ταῦτα· «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ. Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου. Ὁραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἐξε-

καὶ ὁ Σαμουὴλ μεταξὺ τῶν ἐπικαλουμένων τὸ ὄνομα του. Ἐπεκαλοῦντο, λέγει ἡ Γραφή, τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσήκουεν αὐτῶν. Ὡμίλει πρὸς αὐτοὺς διὰ τῆς στήλης τῆς νεφέλης· ἐφύλασσαν τὰ παραγγέλματά του καὶ τὸ πρόσταγμα τὸ ὁποῖον τοὺς ἔδωσεν. Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, σὺ ἐπήκουσες αὐτῶν· Θεέ, σὺ ἔγινες εἰς αὐτοὺς ἐλεήμων καὶ ἐκδικητῆς δι' ὅλας τὰς πράξεις των. Ὑμνεῖτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τὸ ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διότι ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἶναι ἅγιος»⁷.

- 38,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. ὦ ἄνθρωπε, καλὸν θὰ ἦτο, πειθόμενοι ἡμεῖς εἰς τοὺς διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι ἐνομοθέτησαν νὰ μὴ συνομιλῶμεν μὲ κανένα ἀπὸ σᾶς, νὰ μὴ ἀντηλλάσσουμεν οὔτε μ' ἐσὲ τοὺς λόγους τούτους· διότι πολλὰ βλάσφημα λέγεις, ἐπιδιώκων νὰ μᾶς πείσης ὅτι αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς συνανεστράφη μὲ τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἀαρῶν καὶ ὅτι ἐλάλησεν εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς στήλης-νεφέλης, ἔπειτα ἀφοῦ ἔγινεν ἄνθρωπος ἐσταυρώθη καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ πάλιν θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν γῆν καὶ θὰ εἶναι προσκυνητός.
- 2 Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην. Γνωρίζω ὅτι, ὅπως εἶπεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἔχει κρυφθῆ ἀπὸ σᾶς αὐτὴ ἡ μεγάλη σοφία τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων καὶ παντοκράτορος Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἀπὸ συμπάθειαν ἀγωνίζομαι νὰ κοπιᾶσω μαζί σας, διὰ νὰ κατανοήσετε αὐτὰ τὰ παράδοξα λόγια μας, εἰδεμῆ, τουλάχιστον νὰ εὐρεθῶ ἐγὼ ἄθῶρος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Διότι θὰ ἀκούσετε καὶ ἄλλους λόγους οἱ ὁποῖοι φαίνονται ἀκόμη παραδοξότεροι· μὴ ταρασσεσθε δέ, ἀλλὰ ἀκούσετε καὶ ἐξετάσετε μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν, καταφρονοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν διδασκάλων σας, ἐπειδὴ ἐλέγχονται ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσουν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος λεγόμενα, ἀλλὰ προτιμοῦν νὰ διδάσκουν τὰ ἰδικὰ των.
- 3 Εἰς τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον λοιπὸν ψαλμὸν ἔχουν λεχθῆ ὁμοίως τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ. «Ἡ καρδία μου διεγείρεται ἀπὸ καλὸν λόγον· λέγω τὰ ἔργα μου ἀναφέρονται εἰς τὸν βασιλέα, ἡ γλῶσσα μου εἶναι κάλαμος γραφέως ταχυγράφου.

χύθη χάρις ἐν χεῖλεσί σου· διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα. Περίζωσαι τὴν ρομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ, τῆ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινε καὶ κατενοδοῦ καὶ βασίλευε ἔνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης· καὶ ὀδηγήσει σε θαυμαστῶς ἢ δεξιά σου. Τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατέ, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως.

4 »Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ράβδος εὐθύτητος ἢ ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Σμύρναν καὶ στακτὴν καὶ κασίαν ἀπὸ τῶν ἱματίων σου, ἀπὸ βάρων ἐλεφαντίνων, ἐξ ὧν εὐφρανάν σε. Θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ.

5 »Καὶ θυγάτηρ Τύρου ἐν δώροις· τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ. Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν, ἐν κροσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτοῦ· αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονται σοι. Ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει, ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως. Ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησαν οἱ υἱοί σου· καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Μνησθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ· διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονται σοι εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος».

39,1 Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν, ἐπεῖπον, εἰ καὶ ἡμᾶς μισεῖτε τοὺς ταῦτα νοοῦντας καὶ ἐλέγχοντας ὑμῶν τὴν ἀεὶ σκληροκάρδιον γνώμην.

Εἶσαι ὁ ὠραιότερος ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, χάρις ἐκχέεται ἀπὸ τὰ χεῖλη σου· διὰ τοῦτο σὲ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα. Περίζωσε τὴν ρομφαίαν σου εἰς τὸν μηρόν σου, δυνατέ, μὲ τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ κάλλος σου· ἔχε ἰσχὺν καὶ κατευόδιον καὶ βασίλευε χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πραότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης· ἡ δεξιὰ σου θὰ σὲ καθοδηγήσῃ θαυμαστῶς. Τὰ βέλη σου εἶναι μυτερὰ, δυνατέ, οἱ λαοὶ εἶναι ἀπὸ κάτω σου, θὰ ἐμπηχθοῦν εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως.

4 »Ὁ θρόνος σου, Θεέ, εἶναι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας σου εἶναι ράβδος δικαιοσύνης. Ἀγαπᾷς δικαιοσύνην καὶ μισεῖς ἀνομίαν· διὰ τοῦτο σὲ ἔχρισεν ὁ Θεὸς σου μὲ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως ὑπὲρ τοὺς συντρόφους σου. Τὰ ἐνδύματά σου εὐωδιάζουν ἀπὸ σμύρναν καὶ ἀλόην καὶ κασίαν, σὲ εὐφραίνουν μὲ ὄργανα ἐλεφάντινα. Θυγατέρες βασιλέων εἶναι ἐπὶ τῶν τιμῶν σου· ἡ βασίλισσα παρίσταται εἰς τὰ δεξιὰ σου, μὲ ἐνδύματα διάχρυσά κοσμημένα. Ἄκουσε, θυγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνε τὸ οὖς σου, καὶ λησμόνησε τὸν λαόν σου καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμήσῃ τὸ κάλλος σου, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριός σου· τότε θὰ τὸν προσκυνήσουν.

5 »Ἡ θυγάτηρ τῆς Τύρου ἔρχεται μὲ δῶρα, θὰ ἐμφανισθοῦν ἐνώπιόν σου οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ. Λαμπρὰ εἶναι ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως ἀπὸ μέσα, ἐνδεδυμένη μὲ χρυσοῦφαντα, στολισμένη. Θὰ προσαχθῇ εἰς τὸν βασιλέα, ἐνῶ ὀπισθεν αὐτοῦ θὰ εἶναι παρθένοι· αἱ κόραι τῆς ἀκολουθίας τῆς θὰ προσαχθοῦν ἐνώπιόν σου. Θὰ προσαχθοῦν μὲ εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν, θὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως. Ἀντὶ τῶν πατέρων σου θὰ γίνουν οἱ υἱοὶ σου· θὰ τοὺς καταστήσῃς ἄρχοντας εἰς ὅλην τὴν γῆν. Θὰ μνημονεύω τὸ ὄνομά σου διὰ μέσου ὄλων τῶν γενεῶν· διὰ τοῦτο οἱ λαοὶ θὰ σὲ ἐξυμνοῦν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»⁸.

39,1 Δὲν εἶναι ἄξιον ἀπορίας, προσέθεσα, ἂν μισῆτε καὶ ἡμᾶς τοὺς κατανοοῦντας αὐτὰ καὶ ἐλέγχοντας πάντοτε τὴν σκληρό-

Καὶ γὰρ Ἡλίας περὶ ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐντυγχάνων οὕτω λέγει· «Κύριε, τοὺς προφῆτας σου ἀπέκτειναν καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν· κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου. Καὶ ἀποκρίνεται αὐτῷ· ἔτι εἰσὶ μοι ἑπτακισχίλιοι ἄνδρες, οἳ οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ».

2 Ὅν οὖν τρόπον διὰ τοὺς ἑπτακισχιλίους ἐκείνους τὴν ὀργὴν οὐκ ἐπέφερε τότε ὁ Θεός, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν οὐδέπω τὴν κρίσιν ἐπήνεγκεν ἢ ἐπάγει, γινώσκων ἔτι καθ' ἡμέραν τινὰς μαθητευομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ ἀπολείποντας τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης, οἳ καὶ λαμβάνουσι δόματα ἕκαστος ὡς ἄξιοί εἰσι, φωτιζόμενοι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ τούτου· ὁ μὲν γὰρ λαμβάνει συνέσεως πνεῦμα, ὁ δὲ βουλῆς, ὁ δὲ ἰσχύος, ὁ δὲ ἰάσεως, ὁ δὲ προγνώσεως, ὁ δὲ διδασκαλίας, ὁ δὲ φόβου Θεοῦ.

3 Καὶ ὁ Τρύφων πρὸς ταῦτα εἶπέ μοι· Ὅτι παραφρονεῖς ταῦτα λέγων, ἐπίστασθαί σε βούλομαι.

4 Κἀγὼ πρὸς αὐτόν· Ἄκουσον, ὦ οὔτος, ἔλεγον, ὅτι οὐ μέμηνα οὐδὲ παραφρονῶ· ἀλλὰ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλευσιν προεφητεύθη αἰχμαλωτεῦσαι αὐτὸν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ δοῦναι ἡμῖν δόματα. Εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι οὗτοι· «ἀνέβη εἰς ὕψος, ἠχμαλῶτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις».

5 Οἱ λαβόντες οὖν ἡμεῖς δόματα παρὰ τοῦ εἰς ὕψος ἀναβάντος Χριστοῦ ὑμᾶς, «τοὺς σοφοὺς ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονας», ἀπὸ τῶν προφητικῶν λόγων ἀποδείκνυμεν ἀνοήτους καὶ χεῖλεσι μόνον τιμῶντας τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ καὶ ἐν ἔργοις καὶ γνώσει καὶ καρδίᾳ μέχρι θανάτου, οἳ ἐκ πάσης τῆς ἀληθείας μεμαθητευμένοι τιμῶμεν.

6 Ὑμεῖς δὲ ἴσως καὶ διὰ τοῦτο διστάζετε ὁμολογῆσαι ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὡς αἱ Γραφαὶ ἀποδεικνύουσι καὶ τὰ φαινόμενα

9. Γ' Βασ. 19,10.

10. Βλ. Α' Κορ. 12,7 · 10 · 28.

11. Ψαλμ. 67,19. Ἐφ. 4,8.

καρδον γνώμην. Πράγματι ὁ Ἡλίας συνομιλῶν μὲ τὸν Θεὸν διὰ σᾶς λέγει τὰ ἐξῆς: «Κύριε, ἀπέκτειναν τοὺς προφήτας σου καὶ κατέσκαψαν τὰ θυσιαστήριά σου· καὶ ἐγὼ ἀπέμεινα μόνος, καὶ ζητοῦν τὴν ψυχὴν μου. Καὶ ἀποκρίνεται εἰς αὐτόν· ὑπάρχουν εἰς ἐμὲ ἑπτὰ χιλιάδες ἄνδρες ἀκόμη οἱ ὅποιοι δὲν ἔκαμψαν τὰ γόνατα εἰς τὴν Βάαλ»⁹.

2 Καθ' ὃν τρόπον λοιπὸν τότε ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας τῶν ἑπτὰ χιλιάδων ἐκείνων δὲν ἐπέφερε τὴν ὀργὴν του, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ τώρα δὲν ἐπέφεραν οὔτε ἐπιφέρει ἀκόμη τὴν κρίσιν, γνωρίζων ὅτι καθημερινῶς μαθητεύουν μερικοὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ ἐγκαταλείπουν τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης, οἱ ὅποιοι καὶ λαμβάνουν δῶρα ἕκαστος κατὰ τὴν ἀξίαν του, φωτιζόμενοι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ τούτου· ἄλλος μὲν λαμβάνει πνεῦμα συνέσεως, ἄλλος βουλήs, ἄλλος ἰσχύος, ἄλλος ἰάσεως, ἄλλος προγνώσεως, ἄλλος διδασκαλίας, ἄλλος φόβου Θεοῦ¹⁰.

3 Καὶ ὁ Τρύφων μοῦ εἶπε πρὸς αὐτά. Θέλω νὰ γνωρίζης ὅτι παραφρονεῖς λέγων ταῦτα.

4 Καὶ ἐγὼ εἶπα πρὸς αὐτόν. Ἄκουσε, ἄνθρωπε, ὅτι δὲν εἶμαι μανιακὸς οὔτε παραφρονῶ· ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνοδὸν τοῦ Χριστοῦ προεφητεύθη ὅτι θὰ μᾶς αἰχμαλωτίσῃ ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ θὰ μᾶς προσφέρῃ δωρεάς. Εἶναι δὲ οἱ λόγοι τῆς προφητείας αὐτοί: «ἀνέβη εἰς ὕψος, συνέλαβεν αἰχμαλώτους, ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους δωρεάς»¹¹.

5 Ἡμεῖς λοιπὸν οἱ λαβόντες δωρεάς ἀπὸ τὸν εἰς ὕψος ἀναβάντα Χριστὸν ἀποδεικνύομεν ἀπὸ τὸν προφητικὸν λόγον ὅτι σεῖς, «οἱ κατὰ τὴν γνώμην σας σοφοὶ καὶ ἐνώπιόν σας ἐπιστήμονες»¹², εἴσθε ἀνόητοι καὶ ὅτι μόνον μὲ τὰ χεῖλη τιμᾶτε τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστόν του· ἡμεῖς δὲ οἱ διδαχθέντες ὅλην τὴν ἀλήθειαν τὸν τιμῶμεν μέχρι θανάτου καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ γνῶσιν καὶ μὲ καρδίαν.

6 Σεῖς δὲ ἴσως διστάζετε νὰ ὁμολογήσετε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, ὅπως ἀποδεικνύουν αἱ Γραφαὶ καὶ τὰ φαινόμενα καὶ

12. Ἦσ. 5,21.

καὶ τὰ γινόμενα ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἵνα μὴ διώκησθε ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, οἳ οὐ παύονται ἀπὸ τῆς τοῦ πονηροῦ καὶ πλάνου πνεύματος, τοῦ ὄφεως, ἐνεργείας θανατοῦντες καὶ διώκοντες τοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦντας, ἕως πάλιν παρῆ καὶ καταλύση πάντα καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστω προσνείμῃ.

7 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἦδη οὖν τὸν λόγον ἀπόδος ἡμῖν, ὅτι οὗτος, ὃν φῆς ἐσταυρῶσθαι καὶ ἀνεληλυθέναι εἰς τὸν οὐρανόν, ἐστὶν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ. Ὅτι γὰρ καὶ παθητὸς ὁ Χριστὸς διὰ τῶν Γραφῶν κηρύσσεται, καὶ μετὰ δόξης πάλιν παραγίνεσθαι καὶ αἰώνιον τὴν βασιλείαν πάντων τῶν ἐθνῶν λήψεσθαι, πάσης βασιλείας αὐτῷ ὑποτασσομένης, ἱκανῶς διὰ τῶν προανιστορημένων ὑπὸ σοῦ Γραφῶν ἀποδέδεικται· ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν, ἀπόδειξον ἡμῖν.

8 Κάγῳ. Ἀποδέδεικται μὲν ἤδη, ὧ ἄνδρες, τοῖς ὧτα ἔχουσι καὶ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ὑφ' ὑμῶν· ἀλλ' ὅπως μὴ νομίσητε ἀπορεῖν με καὶ μὴ δύνασθαι καὶ πρὸς ἃ ἀξιοῦτε ἀποδείξει ποιεῖσθαι, ὡς ὑπεσχόμην, ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ ποιήσομαι, τὰ νῦν δὲ ἐπὶ τὴν συνάφειαν ὧν ἐποιοῦμην λόγων ἀποτρέχω.

40,1 Τὸ μυστήριον οὖν τοῦ προβάτου, ὃ τὸ πάσχα θύειν ἐντέταλται ὁ Θεός, τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ, οὗ τῷ αἵματι κατὰ τὸν λόγον τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως χρίονται τοὺς οἴκους ἑαυτῶν, τοῦτ' ἐστὶν ἑαυτοὺς, οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· ὅτι γὰρ τὸ πλάσμα, ὃ ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδᾶμ, οἶκος ἐγένετο τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντες νοεῖν δύνασθε. Καὶ ὅτι πρόσκαιρος ἦν καὶ αὕτη ἡ ἐντολή, οὕτως ἀποδείκνυμι.

2 Οὐδαμοῦ θύεσθαι τὸ πρόβατον τοῦ πάσχα ὁ Θεὸς συγχωρεῖ, εἰ μὴ ἐπὶ «τόπῳ ᾧ ἐπικέκληται τὸ ὄνομα αὐτοῦ», εἰδὼς ὅτι ἐλεύσονται ἡμέραι μετὰ τὸ παθεῖν τὸν Χριστόν, ὅτε καὶ ὁ τόπος τῆς Ἰε-

13. Οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐδιώκοντο ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐξουσίας καὶ ἔκαμνον τὸ πᾶν διὰ νὰ διαβάλουν εἰς αὐτὴν τοὺς Χριστιανούς, ὑποκινοῦντες διωγμούς.

τὰ γινόμενα εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ διώκεσθε ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας δηλαδή¹³, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ παύσουν ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ πονηροῦ καὶ πλάνου πνεύματος, τοῦ ὄφραως, νὰ θανατώνουν καὶ νὰ διώκουν τοὺς ὁμολογοῦντας τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἕως ὅτου ἔλθῃ πάλιν καὶ καταλύσῃ τοὺς πάντας καὶ ἀποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν του.

7 Καὶ ὁ Τρύφων. Τώρα λοιπὸν ἐξήγησέ μας ὅτι αὐτὸς ὁ ὅποιος, ὡς ἰσχυρίζεσαι, ἔχει σταυρωθῆ καὶ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν, εἶναι ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ. Πράγματι ὅτι ὁ Χριστὸς κηρύσσεται καὶ παθητὸς ἀπὸ τὰς Γραφὰς καὶ ὅτι πάλιν θὰ ἔλθῃ μὲ δόξαν καὶ θὰ λάβῃ αἰώνιον βασιλείαν ἐπὶ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἀφοῦ πᾶσα ἄλλη ἐξουσία ὑποταχθῆ εἰς αὐτόν, ἔχει ἀποδειχθῆ ἱκανοποιητικῶς διὰ τῶν προαναφερθεισῶν ἀπὸ ἐσὲ Γραφῶν· ἀπόδειξε λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνος εἶναι αὐτὸς τὸν ὅποιον σεῖς τιμᾶτε.

8 Καὶ ἐγώ. Ἔχει ἀποδειχθῆ, ὦ ἄνθρωπε, δι' ὄσους ἔχουν ὧτα καὶ ἐκ τῶν παραδεδεγμένων ἀπὸ σαῶς· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι ἔχω ἔλλειψιν ἐπιχειρημάτων καὶ δὲν δύναμαι νὰ παρουσιάσω ἀποδείξεις δι' ὅσα ζητεῖτε ὅπως ὑπεσχέθην, θὰ τὸ κάμω εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν, τώρα ὁμως προχωρῶ εἰς τὴν συνέχειαν τῶν λόγων μου.

40,1 Τὸ μυστήριον τοῦ προβάτου λοιπὸν, τὸ ὅποιον ὁ Θεὸς διέταξε νὰ θυσιάζεται τὸ Πάσχα, ἦτο τύπος τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸ αἷμα τοῦ ὁποίου λόγῳ τῆς εἰς αὐτόν πίστεως χρίουν τοὺς οἴκους των, δηλαδή ἐαυτούς, οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· ὅτι βεβαίως τὸ πλάσμα, τὸ ὅποιον ἐπλασεν ὁ Θεὸς εἰς Ἀδὰμ ἐγένεν οἶκος τοῦ ἐμφυσήματος ἀπὸ τὸν Θεὸν δύνασθε νὰ τὸ ἐννοήσετε ὅλοι. Καὶ ὅτι ἦτο πρόσκαιρος καὶ αὐτὴ ἡ ἐντολή, οὕτω τὸ ἀποδεικνύω.

2 Πουθενὰ δὲν ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς νὰ θυσιάζεται τὸ πρόβατον τοῦ Πάσχα, εἰμὴ μόνον εἰς «τόπον ὁ ὅποιος φέρει τὸ ὄνομά του»¹⁴, γνωρίζων ὅτι θὰ ἔλθουν ἡμέραι μετὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ὅτε καὶ ὁ τόπος τῆς Ἱερουσαλήμ θὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς

14. Δευτ. 16,5 ἐ.

ρουσαλήμ τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν παραδοθήσεται καὶ παύσονται ἅπασαι ἀπλῶς προσφοραὶ γινόμεναι.

3 Καὶ τὸ κελευσθὲν πρόβατον ἐκεῖνο ὅπτὸν ὄλον γίνεσθαι τοῦ πάθους τοῦ σταυροῦ, δι' οὗ πάσχειν ἐμελλεν ὁ Χριστός, σύμβολον ἦν. Τὸ γὰρ ὀπτώμενον πρόβατον σχηματιζόμενον ὁμοίως τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ ὀπτᾶται· εἷς γὰρ ὀρθιος ὀβελίσκος διαπερνᾶται ἀπὸ τῶν κατωτάτω μερῶν μέχρι τῆς κεφαλῆς, καὶ εἷς πάλιν κατὰ τὸ μετάφρενον, ὧς προσαρτῶνται καὶ αἱ χεῖρες τοῦ προβάτου.

4 Καὶ οἱ ἐν τῇ νηστείᾳ δὲ τράγοι δύο ὁμοιοὶ κελευσθέντες γίνεσθαι, ὧν ὁ εἷς ἀποπομπαῖος ἐγένετο, ὁ δὲ ἕτερος εἰς προσφορὰν, τῶν δύο παρουσιῶν τοῦ Χριστοῦ καταγγελία ἦσαν· μιᾶς μὲν, ἐν ἧ ὡς ἀποπομπαῖον αὐτὸν παρεπέμψαντο οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ὑμῶν καὶ οἱ ἱερεῖς, ἐπιβαλόντες αὐτῷ τὰς χεῖρας καὶ θανατώσαντες αὐτόν, καὶ τῆς δευτέρας δὲ αὐτοῦ παρουσίας, ὅτε ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιγνωσθήσεσθε αὐτόν, τὸν ἀτιμωθέντα ὑφ' ὑμῶν. Καὶ προσφορὰ ἦν ὑπὲρ πάντων τῶν μετανοεῖν βουλομένων ἀμαρτωλῶν καὶ νηστευόντων ἦν καταλέγει Ἡσαΐας νηστείαν, «διασπῶντες στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων» καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως τὰ κατηριθμημένα ὑπ' αὐτοῦ, ἃ καὶ αὐτὸς ἀνιστόρησα, φυλάσσοντες, ἃ ποιοῦσιν οἱ τῷ Ἰησοῦ πιστεύοντες.

5 Καὶ ὅτι καὶ ἡ τῶν δύο τράγων τῶν νηστεία κελευσθέντων προσφέρεσθαι προσφορὰ οὐδαμοῦ ὁμοίως συγκεχώρηται γίνεσθαι εἰ μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐπίστασθε.

41,1 Καὶ ἡ τῆς σεμιδάλεως δὲ προσφορὰ, ὧς ἄνδρες, ἔλεγον, ἡ ὑπὲρ τῶν καθαριζομένων ἀπὸ τῆς λέπρας προσφέρεσθαι παραδοθεῖσα, τύπος ἦν τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας, ἦν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους, οὗ ἔπαθεν ὑπὲρ τῶν καθαιρομένων τὰς ψυχὰς ἀπὸ πάσης πονηρίας ἀνθρώπων, Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν παρέδωκε ποιεῖν, ἵνα ἅμα τε εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τε τοῦ τὸν κόσμον

15. Τοῦτο εἶχεν ἤδη συμβῆ ἀπὸ τοῦ 70 μ.Χ. ὅταν ὁ ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ Τίτου.

16. Ἡσ. 58,6.

ἐχθρούς σας καὶ θὰ παύσουν νὰ γίνωνται ὅλαι γενικῶς αἱ προσφοραὶ¹⁵.

3 Καὶ ἐκεῖνο τὸ πρόβατον περὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἡ ἐντολὴ πρὸς ὀλοκαύτωσιν ἦτο σύμβολον τοῦ πάθους τοῦ σταυροῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ πάθῃ ὁ Χριστός. Διότι τὸ πρόβατον ψήνεται λαμβάνον τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ· δηλαδὴ εἷς ὄρθιος ὀβελίσκος διαπερᾶται ἀπὸ τὰ κατώτατα μέρη μέχρι τῆς κεφαλῆς καὶ εἷς ἄλλος κατὰ τὴν ράχιν, εἰς τὸν ὁποῖον προσδένονται καὶ αἱ χεῖρες τοῦ προβάτου.

4 Καὶ οἱ κατὰ τὴν νηστείαν δὲ δύο ὅμοιοι συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολὴν τράγοι, τῶν ὁποίων ὁ εἷς ἐγένετο ἀποδιοπομπαῖος, ὁ δὲ ἄλλος προσεφέρετο θυσία, ἦσαν μῆνυμα περὶ τῶν δύο παρουσιῶν τοῦ Χριστοῦ· τῆς μὲν πρώτης κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ σας καὶ οἱ ἱερεῖς τὸν παρέδωσαν ὡς ἀποδιοπομπαῖον, ἐπιβαλόντες εἰς αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ θανατώσαντες αὐτόν, τῆς δὲ δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ, ὅταν θὰ ἀναγνωρίσετε εἰς τὸν ἴδιον τόπον τῶν Ἱεροσολύμων αὐτὸν τὸν ἀτιμωθέντα ἀπὸ σαῶς. Ἦτο δὲ ἡ προσφορὰ ὑπὲρ ὅλων τῶν ἐπιθυμούντων νὰ μετανοήσουν ἀμαρτωλῶν καὶ νηστευόντων νηστείαν τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ἡσαΐας λέγων, «διαλύοντες κόμβους ἐκβιαστικῶν συναλλαγῶν»¹⁶ καὶ φυλάσσοντες ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ αὐτόν, τὰ ὁποῖα ἐμνημόνευσα καὶ ἐγὼ ἀνωτέρω καὶ τὰ ὁποῖα ἐπιτελοῦν οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Ἰησοῦν.

5 Τὸ ὅτι δὲ ἡ προσφορὰ καὶ τῶν δύο τράγων, περὶ τῶν ὁποίων ἐδόθη ἡ ἐντολὴ νὰ προσφέρονται κατὰ τὴν νηστείαν, δὲν ἐπιτρέπεται ὁμοίως νὰ γίνεται πουθενὰ ἄλλοῦ πλὴν τῶν Ἱεροσολύμων, τὸ γνωρίζετε.

41,1 Καὶ τῆς σεμιδάλεως δὲ ἡ προσφορὰ, ᾧ ἄνδρες, ἔλεγα, ἡ παραδοθεῖσα νὰ προσφέρεται ὑπὲρ τῶν καθαριζομένων ἀπὸ τὴν λέπραν, ἦτο τύπος τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέδωσεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός νὰ τελῶμεν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους τὸ ὁποῖον ὑπέστη ὑπὲρ τῶν καθαριζομένων τὰς ψυχὰς ἀπὸ κάθε πονηρίαν, διὰ νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν

έκτετικένοι σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῷ διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀπὸ τῆς κακίας, ἐν ἧ̄ γεγόναμεν, ἠλευθερωκένοι ἡμᾶς καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καταλελυκένοι τελείαν καταλύσιν διὰ τοῦ παθητοῦ γενομένου κατὰ τὴν βουλήν αὐτοῦ.

2 Ὅθεν περὶ μὲν τῶν ὑφ' ὑμῶν τότε προσφερομένων θυσιῶν λέγει ὁ Θεός, ὡς προέφην, διὰ Μαλαχίου, ἐνὸς τῶν δώδεκα· «οὐκ ἔστι θέλημά μου ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος, καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρὰ, ὅτι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό».

3 Περὶ δὲ τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ὑφ' ἡμῶν τῶν ἐθνῶν προσφερομένων αὐτῷ θυσιῶν, τοῦτ' ἔστι τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου ὁμοίως τῆς εὐχαριστίας, προλέγει τότε, εἰπὼν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δοξάζειν ἡμᾶς, ὑμᾶς δὲ βεβηλοῦν.

4 Ἡ δὲ ἐντολὴ τῆς περιτομῆς, κελεύουσα τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἐκ παντὸς περιτέμνειν τὰ γεννώμενα, τύπος ἦν τῆς ἀληθινῆς περιτομῆς, ἣν περιετιμήθημεν ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ πονηρίας διὰ τοῦ ἀπὸ νεκρῶν ἀναστάντος τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, πρώτη μὲν οὖσα τῶν πασῶν ἡμερῶν, κατὰ τὸν ἀριθμὸν πάλιν τῶν πασῶν ἡμερῶν τῆς κυκλοφορίας ὀγδόη καλεῖται, καὶ πρώτη οὖσα μένει.

42,1 Ἀλλὰ καὶ τὸ δῶδεκα κῶδωνας ἐξῆφθαι τοῦ ποδήρους τοῦ ἀρχιερέως παραδεδόσθαι τῶν δώδεκα ἀποστόλων τῶν ἐξαφθέντων ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ αἰωνίου ἱερέως Χριστοῦ, δι' ὧν τῆς φωνῆς ἢ πᾶσα γῆ τῆς δόξης καὶ χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ἐπληρώθη, σύμβολον ἦν. Διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν».

17. Ἡ φράσις «διὰ τοῦ παθητοῦ γενομένου» ἴσως προέρχεται ἐκ φθορᾶς τοῦ «διὰ τὸ παθητὸν γενέσθαι».

18. Μαλ. 1,10-12.

19. Ψαλμ. 18,5.

Θεὸν διὰ τὸ ὅτι διώρθωσε τὸν κόσμον μαζί μὲ τὰ ἐν αὐτῷ χάριν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ ὅτι ἠλευθέρωσε ἡμᾶς ἀπὸ τὴν κακίαν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχομεν ἐγκλεισθῆ καὶ διὰ τὸ ὅτι κατέλυσε πλήρως τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας μὲ τὸ νὰ γίνῃ παθητὸς κατὰ τὴν βουλήν αὐτοῦ¹⁷.

2 Ὅθεν περὶ μὲν τῶν προσφερομένων τότε ἀπὸ σᾶς θυσιῶν λέγει ὁ Θεός, ὅπως προεῖπα, διὰ τοῦ Μαλαχίου, ἐνὸς τῶν δώδεκα προφητῶν· «δὲν σας θέλω», λέγει ὁ Κύριος, «καὶ δὲν δέχομαι τὰς θυσίας ἀπὸ τὰς χεῖρας σας· διότι ἀπὸ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς δύσεως τὸ ὄνομά μου δοξάζεται εἰς τὰ ἔθνη καὶ εἰς πάντα τόπον προσάγεται θυμίαμα καὶ θυσία καθαρὰ εἰς τὸ ὄνομά μου· διότι τὸ ὄνομά μου εἶναι τιμημένον εἰς τὰ ἔθνη», λέγει ὁ Κύριος, «ἐνῶ σεῖς τὸ βεβηλώνετε»¹⁸.

3 Προλέγει δὲ τότε, λέγων ὅτι ἡμεῖς μὲν δοξάζομεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, σεῖς δὲ τὸ βεβηλώνετε, περὶ τῶν θυσιῶν τῶν προσφερομένων εἰς αὐτὸν ἀπὸ ἡμᾶς εἰς πάντα τόπον, δηλαδή περὶ τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας, καθὼς ἐπίσης καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐχαριστίας.

4 Ἡ δὲ ἐντολὴ τῆς περιτομῆς, διατάσσουσα νὰ περιτέμνονται τὰ γεννώμενα τὴν ὀγδόην ἡμέραν ἀπὸ τὴν ἀκροβυστίαν, ἦτο τύπος τῆς ἀληθινῆς περιτομῆς, τὴν ὁποίαν ὑπέστημεν ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ πονηρίαν παρὰ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος τὴν μίαν τῶν σαββάτων, ἡμέραν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Διότι ἡ μία τῶν σαββάτων, οὕσα πρώτη ὄλων τῶν ἡμερῶν, κατὰ τὸν ἀριθμὸν πάλιν τῆς ἀνακυκλήσεως τοῦ συνόλου τῶν ἡμερῶν ὀγδοὴ καλεῖται καὶ πρώτη παραμένει.

42,1 Ἄλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἔχει παραδοθῆ ὅτι ἀπὸ τὸν ποδήρη χιτῶνα τοῦ ἀρχιερέως ἐκρέμαντο δώδεκα κώδωνες ἦτο σύμβολον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, τῶν κρεμαμένων ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ αἰωνίου ἱερέως Χριστοῦ, διὰ τῆς φωνῆς τῶν ὁποίων ἐπληρώθη ὅλη ἡ γῆ ἀπὸ τὴν δόξαν καὶ χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Δαβίδ· «εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν»¹⁹.

- 2 Καὶ ὁ Ἡσαΐας ὡς ἀπὸ προσώπου τῶν ἀποστόλων, λεγόντων τῷ Χριστῷ ὅτι οὐχὶ τῇ ἀκοῇ αὐτῶν πιστεύουσιν ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ τοῦ πέμψαντος αὐτοὺς δυνάμει, διὸ λέγει οὕτω· «Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίς ἀπεκαλύφθη; Ἀνηγγέλαμεν ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώση», καὶ τὰ ἐξῆς τῆς προφητείας προλελεγμένα.
- 3 Τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν λόγον ὡς ἀπὸ προσώπου πολλῶν «ἀνηγγέλαμεν ἐνώπιον αὐτοῦ», καὶ ἐπαγαγεῖν «ὡς παιδίον», δηλωτικὸν τοῦ τοὺς πονηροὺς ὑπηκόους αὐτοῦ γενομένους ὑπηρετῆσαι τῇ κελεύσει αὐτοῦ καὶ πάντα ὡς ἐν παιδίον γεγενῆσθαι. Ὅποῖον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἔστιν ἰδεῖν· πολλῶν ἀριθμουμένων μελῶν τὰ σύμπαντα ἐν καλεῖται καὶ ἔστι σῶμα. Καὶ γὰρ δῆμος καὶ ἐκκλησία, πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν ὄντες ἄνθρωποι, ὡς ἐν ὄντες πρᾶγμα τῇ μιᾷ κλήσει καλοῦνται καὶ προσαγορεύονται.
- 4 Καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα ἀπλῶς, ὧ ἄνδρες, ἔφην, τὰ ὑπὸ Μωϋσέως διαταχθέντα δύνάμει καταριθμῶν ἀποδεικνύναι τύπους καὶ σύμβολα καὶ καταγγελίας τῶν τῷ Χριστῷ γίνεσθαι μελλόντων καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστεῦειν προεγνωσμένων καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ Χριστοῦ ὁμοίως γίνεσθαι μελλόντων. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἃ καταριθμησάμην τὰ νῦν ἱκανὰ δοκεῖ μοι εἶναι, ἐπὶ τὸν λόγον τῇ τάξει παριῶν ἔρχομαι.
- 43,1 Ὡς οὖν ἀπὸ Ἀβραὰμ ἤρξατο περιτομὴ καὶ ἀπὸ Μωϋσέως σάββατον καὶ θυσίαι καὶ προσφοραὶ καὶ ἑορταί, καὶ ἀπεδείχθη δὲ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν ταῦτα διατετάχθαι, οὕτω παύσασθαι ἔδει κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλήν εἰς τὸν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραὰμ καὶ φυλῆς Ἰούδα καὶ Δαβὶδ παρθένου γεννηθέντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ Χριστόν, ὅστις καὶ αἰῶνιος νόμος καὶ καινὴ διαθήκη τῷ παντὶ κόσμῳ ἐκηρύσσεται προελευσόμενος, ὡς αἱ προλελεγμένα προφητεῖαι σημαίνουσι.

20. Ἡσ. 53,1 ἔ.

21. Ἡσ. 53,2.

- 2 Καὶ ὁ Ἡσαΐας ὡσάν ἐκ μέρους τῶν ἀποστόλων, λεγόντων πρὸς τὸν Χριστὸν ὅτι δὲν πιστεύουν εἰς τὴν ἀκοὴν αὐτῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν δύναμιν αὐτοῦ ὁ ὁποῖος τοὺς ἀπέστειλεν, λέγει τὰ ἐξῆς. «Κύριε, ποῖος ἐπίστευσε εἰς τὸ ἄκουσμα ἡμῶν; Καὶ ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου εἰς ποῖον ἀπεκαλύφθη; Τὸν ἀντελήφθημεν ὡς παιδίον, ὡς ρίζαν φυτοῦ εἰς διψασμένην γῆν»²⁰. καὶ τὴν συνέχειαν τῆς προφητείας, τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν προηγουμένως²¹.
- 3 Τὸ ὅτι δὲ διετύπωσε τὸν λόγον εἰς πληθυντικόν, «ἀνηγγείλαμεν ἐνώπιον αὐτοῦ» καὶ προσέθεσεν «ὡς παιδίον» εἶναι δηλωτικόν τοῦ ὅτι οἱ πονηροί, γενόμενοι ὑπήκοοι αὐτοῦ, ὑπῆρξαν εἰς τὴν ἐντολὴν του καὶ ἔγιναν ὅλοι ὡς ἓν παιδίον. Τὸ ἴδιον εἶναι δυνατόν νὰ ἴδη κανεὶς καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος· ἐνῶ διακρίνονται πολλὰ μέλη, ὅλα καλοῦνται καὶ εἶναι ἓν σῶμα. Ἐξ ἄλλου ὁ δῆμος καὶ ἡ συνέλευσις, ἐνῶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ πολλοὺς εἰς ἀριθμὸν ἀνθρώπους, καλοῦνται καὶ προσφωνοῦνται δι' ἐνὸς ὀνόματος ὡς νὰ εἶναι ἓν πρᾶγμα.
- 4 Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὅλα γενικῶς, ὧ ἄνδρες, εἶπα, τὰ διαταχθέντα ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, δύναμαι νὰ ἀποδείξω ὅτι εἶναι τύποι καὶ σύμβολα καὶ ἐξαγγελίαι τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τοὺς προεγνωσμένους ὅτι θὰ πιστεύσουν εἰς αὐτόν καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἰδίου μελλόντων νὰ ἐπιτελεσθοῦν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ ὅσα ἀνέφερα τώρα μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρκετά, ἔρχομαι εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου.
- 43,1 Ὅπως λοιπὸν ἀπὸ τὸν Ἀβραὰμ ἤρχισεν ἡ περιτομή, ἀπὸ δὲ τὸν Μωϋσῆν τὸ σάββατον καὶ αἱ θυσίαι καὶ αἱ προσφοραὶ καὶ αἱ ἑορταί, καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ταῦτα διετάχθησαν λόγῳ τῆς σκληροκαρδίας τοῦ λαοῦ σας, οὕτως ἔπρεπε ταῦτα νὰ καταπαύσων κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ Πατρὸς μετὰ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ Χριστόν, τὸν γεννηθέντα διὰ τῆς ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Δαβὶδ παρθένου, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐκηρύχθη ὅτι θὰ παρουσιασθῆ ὡς αἰώνιος νόμος καὶ καινὴ διαθήκη εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καθὼς διακηρύσσουν αἱ προαναφερθεῖσαι προφητεῖαι.

- 2 Καὶ ἡμεῖς, οἱ διὰ τούτου προσχωρήσαντες τῷ Θεῷ, οὐ ταύτην τὴν κατὰ σάρκα παρελάβομεν περιτομὴν, ἀλλὰ πνευματικὴν, ἣν Ἐνώχ καὶ οἱ ὅμοιοι ἐφύλαξαν· ἡμεῖς δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτὴν, ἐπειδὴ ἁμαρτωλοὶ ἐγεγόνημεν, διὰ τὸ ἔλεος τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν, καὶ πᾶσιν ἐφετὸν ὁμοίως λαμβάνειν.
- 3 Περὶ δὲ τοῦ τῆς γενέσεως αὐτοῦ μυστηρίου ἤδη λέγειν κατεπιγόντος λέγω. Ἡσαΐας οὖν περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἀνεκδιήγητόν ἐστιν ἀνθρώποις, οὕτως ἔφη ὡς καὶ προεγράπται· «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον». Ὡς ἀνεκδιηγήτου οὖν ὄντος τοῦ γένους τούτου ἀποθνήσκειν μέλλοντος, ἵνα τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἰαθῶμεν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἄνθρωποι, τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ταῦτα εἶπεν.
- 4 Ἔτι καὶ ἵνα ὄν τρόπον γέγονεν ἐν κόσμῳ γεννηθεῖς ἐπιγνώ-
ναι ἔχωσιν οἱ πιστεύοντες αὐτῷ ἄνθρωποι, διὰ τοῦ αὐτοῦ Ἡσαΐου τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ὡς μέλλει γίνεσθαι προεφήτευσεν οὕτω.
- 5 «Καὶ προσέθετο Κύριος λαλῆσαι τῷ Ἄχαζ, λέγων· αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἄχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω οὐδ' οὐ μὴ πειράσω Κύριον. Καὶ εἶπεν Ἡσαΐας· ἀκούετε δὴ, οἶκος Δαβίδ. Μη μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσετε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανου-
ήλ. Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται.
- 6 »Πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρὰ ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν· διότι, πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Διότι, πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας ἐναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. Καὶ καταλειφθήσεται ἡ γῆ ἣν σὺ σκληρῶς οἶσεις ἀπὸ προσώπου τῶν δύο βασιλέων. Ἄλλ' ἐπάξει

22. Ἡσ. 53,8.

23. Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν.

- 2 Καὶ ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι προσεχωρήσαμεν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τούτου, δὲν παρελάβομεν αὐτὴν τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν, ἀλλὰ πνευματικὴν, τὴν ὁποίαν ἐφύλαξεν ὁ Ἐνώχ καὶ οἱ ὅμοιοι· ἡμεῖς δέ, ἐπειδὴ εἶχομεν γίνεαι ἀμαρτωλοὶ, ἐλάβομεν αὐτὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπὸ τὸ ἔλεος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιθυμοῦμεν ὅλοι νὰ τὴν λάβουν ὁμοίως.
- 3 Τώρα δὲ ἐπείγει νὰ εἶπω περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς γεννήσεως καθ' αὐτό. Ὁ Ἡσαΐας λοιπὸν περὶ τοῦ ὅτι ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀνεκδιήγητος εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἶπε τὰ ἐξῆς, ὅπως ἐγράφη καὶ προηγουμένως· «ποῖος θὰ περιγράψῃ τὴν γενεὰν αὐτοῦ; Διότι αἴρεται ἀπὸ τὴν γῆν ἡ ζωὴ του, ὁδηγεῖται εἰς θάνατον λόγῳ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου»²². Τὸ προφητικὸν λοιπὸν Πνεῦμα εἶπεν αὐτὰ, διότι ἡ γενεὰ τούτου εἶναι ἀνεκδιήγητος, ἀφοῦ ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ, ὥστε μὲ τὴν πληγὴν του νὰ θεραπευθῶμεν ἡμεῖς οἱ ἀμαρτωλοὶ ἄνθρωποι.
- 4 Προσέτι τὸ προφητικὸν Πνεῦμα προεφήτευσεν ὡς ἐξῆς διὰ τοῦ Ἡσαΐου, ὅτι πρόκειται νὰ γεννηθῇ, διὰ νὰ ἐπιγνώσουν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν κατὰ ποῖον τρόπον συνέβη νὰ γεννηθῇ εἰς τὸν κόσμον.
- 5 «Καὶ ὠμίλησε πάλιν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἄχαζ, λέγων. ζήτησε διὰ τὸν ἑαυτὸν σου σημεῖον ἀπὸ τὸν Κύριον τὸν Θεὸν σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν ὁ Ἄχαζ· δὲν θὰ ζητήσω, διὰ νὰ μὴ δοκιμάσω τὸν Κύριον. Καὶ εἶπεν ὁ Ἡσαΐας· ἀκούσατε, οἶκος τοῦ Δαβὶδ· εἶναι μικρὸν πρᾶγμα διὰ σᾶς νὰ ἐνοχλήτε τοὺς ἀνθρώπους; Πῶς λοιπὸν ἐνοχλεῖτε τὸν Κύριον; Διὰ τοῦτο θὰ δώσῃ εἰς σᾶς σημεῖον ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Ἴδου ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱὸν καὶ θὰ ὀνομάσετε αὐτὸν Ἐμμανουήλ²³. Θὰ φάγῃ βούτυρον καὶ μέλι, ἕως ὅτου μάθῃ νὰ ἐκλέγῃ πονηρὸν ἢ ἀγαθόν· διότι πρὶν μάθῃ τὸ παιδίον περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, ἀπειθεῖ εἰς τὴν πονηρίαν διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν γνωρίσῃ τὸ παιδίον νὰ καλῇ πατέρα ἢ μητέρα, θὰ λάβῃ δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ λάφυρα Σαμαρείας ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων. Καὶ θὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ γῆ τὴν ὁποίαν σὺ δυσκόλως κρατεῖς ἐνώπιον τῶν δύο βασιλέων. Ἀλλὰ ὁ Κύριος θὰ

ὁ Θεὸς ἐπὶ σέ καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου ἡμέρας, αἱ οὐδέπω ἤκασιν ἐπὶ σέ, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀφεῖλεν Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων».

7 Ὅτι μὲν οὖν ἐν τῷ γένει τῷ κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραὰμ οὐδεὶς οὐδέποτε ἀπὸ παρθένου γεγέννηται οὐδὲ λέλεκται γεγεννημένος ἀλλ' ἢ οὗτος ὁ ἡμέτερος Χριστός, πᾶσι φανερόν ἐστιν. Ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν τολμᾶτε λέγειν μηδὲ εἰρῆσθαι ἐν τῇ προφητεῖα τοῦ Ἡσαΐου «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει», ἀλλ' «ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν», καὶ ἐξηγεῖσθε τὴν προφητείαν ὡς εἰς Ἐζεκιάν, τὸν γενόμενον ὑμῶν βασιλέα, πειράσομαι καὶ ἐν τούτῳ καθ' ὑμῶν βραχέα ἐξηγήσασθαι καὶ ἀποδείξαι εἰς τοῦτον εἰρῆσθαι τὸν ὁμολογούμενον ὑφ' ἡμῶν Χριστόν.

44,1 Οὕτω γὰρ κατὰ πάντα ἀθῶος ὑμῶν χάριν εὐρεθήσομαι, εἰ ἀποδείξεις ποιούμενος ἀγωνίζομαι ὑμᾶς πεισθῆναι· ἐὰν δὲ ὑμεῖς, σκληροκάρδιοι μένοντες ἢ ἀσθενεῖς τὴν γνώμην διὰ τὸν ἀφωρισμένον τοῖς Χριστιανοῖς θάνατον, τῷ ἀληθεῖ συντίθεσθαι μὴ βούλησθε, ἑαυτοῖς αἴτιοι φανήσεσθε. Καὶ ἐξαπατᾶτε ἑαυτούς, ὑπονοοῦντες διὰ τὸ εἶναι τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα σπέρμα πάντως κληρονομήσειν τὰ κατηγγελημένα παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ δοθήσεσθαι ἀγαθά.

2 Οὐδεὶς γὰρ οὐδὲν ἐκείνων οὐδαμῶθεν λαβεῖν ἔχει πλὴν οἱ τῇ γνώμῃ ἐξομοιωθέντες τῇ πίστει τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ἐπιγνόντες τὰ μυστήρια πάντα. Λέγω δὲ ὅτι τὶς μὲν ἐντολὴ εἰς θεοσέβειαν καὶ δικαιοπραξίαν διετέτακτο, τὶς δὲ ἐντολὴ καὶ πρᾶξις ὁμοίως εἴρητο ἢ εἰς μυστήριον τοῦ Χριστοῦ ἢ διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ περὶ τούτου ἀποφαινόμενος ὁ Θεὸς εἶπεν· «ἐὰν Νῶε καὶ Ἰακώβ καὶ Δανιήλ ἐξαιτήσωνται ἢ υἱοὺς ἢ θυγατέρας, οὐ μὴ δοθήσεται αὐτοῖς».

24. Ἡσ. 7,10-17.

25. Ἡσ. 7,14.

26. Ἰεζ. 14,20.

ἐπιφέρη εἰς σέ καὶ εἰς τὸν λαόν σου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου ἡμέρας αἱ ὅποια ποτὲ δὲν ἐπῆλθον εἰς σέ, ἀπὸ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ἀφήρεσε τὸν Ἐφραΐμ ἀπὸ τὸν Ἰούδαν»²⁴.

6 Ὅτι λοιπὸν εἰς τὸ γένος τὸ κατὰ τὴν σάρκα τοῦ Ἀβραὰμ κανεῖς ποτὲ δὲν ἐγεννήθη ἀπὸ παρθένον οὔτε ἔχει λεχθῆ ὅτι ἐγεννήθη πλὴν τοῦ ἡμετέρου Χριστοῦ, εἶναι εἰς ὄλους φανερόν.

Ἐπειδὴ δὲ σεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοί σας τολμᾶτε νὰ λέγετε ὅτι δὲν ἔχει λεχθῆ εἰς τὴν προφητείαν τοῦ Ἡσαΐου «ίδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει»²⁵, ἀλλὰ «ίδου ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν», καὶ ἐξηγεῖτε τὴν προφητείαν ὡς ἀναφερομένην εἰς τὸν Ἐζεκιάν ὁ ὁποῖος ἔγινε βασιλεὺς σας, θὰ προσπαθήσω νὰ ἐκθέσω καὶ περὶ τούτου ὀλίγα ἐναντίον σας καὶ ν' ἀποδείξω ὅτι ἔχουν λεχθῆ εἰς τὸν ἀπὸ ἡμᾶς ὁμολογούμενον Χριστόν.

44,1 Πράγματι οὕτω θὰ εὐρεθῶ ἀθῶος κατὰ πάντα χάριν ὑμῶν, ἂν ἀγωνίζωμαι νὰ παρουσιάσω ἀποδείξεις, διὰ νὰ πεισθῆτε. Ἄν δὲ σεῖς μένοντες σκληροκάρδιοι ἢ ἀσθενεῖς κατὰ τὴν γνώμην διὰ τὸν προωρισμένον εἰς τοὺς Χριστιανούς θάνατον, δὲν θέλετε νὰ συμφωνήσετε μὲ τὴν ἀλήθειαν, θὰ φανῆτε οἱ ἴδιοι αἴτιοι τῆς τύχης σας. Καὶ ἐξαπατᾶτε τοὺς ἑαυτοὺς σας μὲ τὴν προσδοκίαν ὅτι μὲ τὸ νὰ εἴσθε κατὰ σάρκα σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ πάντως θὰ κληρονομήσετε τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ διακηρυγμένα νὰ δοθοῦν ἀγαθὰ.

2 Διότι κανεῖς δὲν δύναται νὰ λάβῃ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ἀπὸ πουθενά, πλὴν τῶν ἐξομοιωθέντων μὲ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ γνωρισάντων τὰ μυστήρια ὅλα. Ἐννοῶ δὲ ὅτι ἄλλη ἐντολὴ ἔχει διαταχθῆ διὰ θεοσέβειαν καὶ δικαιοπραξίαν, ἄλλη δὲ ἐντολὴ καὶ πρᾶξις ὁμοίως ἔχει λεχθῆ ἢ διὰ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ ἢ διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ σας. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀκριβές, τὸ εἶπεν ὁ Θεὸς ἀποφαινόμενος περὶ τούτου εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ: «ἐὰν ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Δανιήλ ζητήσουν υἱοὺς ἢ θυγατέρας δὲν θὰ δοθοῦν εἰς αὐτούς»²⁶.

- 3 Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα εἰς τοῦτο αὐτὸ ἔφη οὕτως· «εἶπε Κύριος ὁ Θεός· καὶ ἐξελεύσονται καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν παραβεβηκότων ἀνθρώπων· ὁ γὰρ σκῶληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὄρασιν πάση σαρκί».
- 4 Ὡς τεμόντας ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν τὴν ἐλπίδα ταύτην σπουδάσαι δεῖ ἐπιγνῶναι, δι' ἧς ὁδοῦ ἄφεις ὑμῖν τῶν ἀμαρτιῶν γενήσεται καὶ ἐλπίς τῆς κληρονομίας τῶν κατηγγελεμένων ἀγαθῶν· ἔστι δ' οὐκ ἄλλη ἢ αὕτη, ἵνα τοῦτον τὸν Χριστὸν ἐπιγνόντες καὶ λουσάμενοι τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν διὰ Ἡσαΐου κηρυχθὲν λουτρὸν ἀναμαρτήτως λοιπὸν ζήσητε.
- 45,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Εἰ καὶ ἐγκόπτειν δοκῶ τοῖς λόγοις τούτοις οἷς λέγεις ἀναγκαίοις οὖσιν ἐξετασθῆναι, ἀλλ' οὖν κατεπείγοντος τοῦ ἐπερωτήματος, ὃ ἐξετάσαι βούλομαι, ἀνάσχου μου πρῶτον.
- Κάγῳ. Ὅσα βούλει ἐξετάζε, ὡς σοι ἐπέρχεται· ἐγὼ γὰρ καὶ μετὰ τὰς ἐξετάσεις καὶ ἀποκρίσεις τοὺς λόγους ἀναλαμβάνειν πειράσομαι καὶ πληροῦν.
- 2 Κάκεινος. Εἶπε οὖν μοι, ἔφη· οἱ ζήσαντες κατὰ τὸν νόμον τὸν διαταχθέντα διὰ Μωϋσέως ζήσονται ὁμοίως τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Ἐνώχ καὶ τῷ Νῶε ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει ἢ οὐ;
- 3 Κάγῳ πρὸς αὐτόν. Εἰπόντος μου, ὦ ἄνθρωπε, τὰ λελεγμένα ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ, ὅτι «κἂν Νῶε καὶ Δανιήλ καὶ Ἰακώβ ἐξαιτήσωνται υἱοὺς καὶ θυγατέρας οὐ δοθήσεται αὐτοῖς», ἀλλ' ἕκαστος τῆ αὐτοῦ δικαιοσύνη δῆλον ὅτι σωθήσεται, ὅτι καὶ τοὺς κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωϋσέως πολιτευσαμένους ὁμοίως σωθήσεσθαι εἶπον. Καὶ γὰρ ἐν τῷ Μωϋσέως νόμῳ τὰ φύσει καλὰ καὶ εὐσεβῆ καὶ δίκαια νενομοθέτηται πράττειν τοὺς πειθομένους αὐτοῖς, καὶ πρὸς σκληροκαρδίαν δὲ τοῦ λαοῦ διαταχθέντα γίνεσθαι ὁμοίως ἀναγγραπταί, ἃ καὶ ἔπραττον οἱ ὑπὸ τὸν νόμον.

27. Ἡσ. 66,24.

28. Ἰεζ. 14,20.

- 3 Καὶ εἰς τὸν Ἡσαΐαν περὶ τοῦ ἰδίου θέματος εἶπε τὰ ἐξῆς· «εἶπεν ὁ Κύριος ὁ Θεός· θὰ ἐξέλθουν καὶ θὰ ἴδουν τὰ πτώματα τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἔκαμαν παραβάσεις· διότι ὁ σκώληξ αὐτῶν δὲν θὰ τελευτήσῃ καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν δὲν θὰ σβεσθῇ, ἀλλὰ θὰ φαίνωνται ἀπὸ πᾶσαν σάρκα»²⁷.
- 4 Πρέπει ὡς ἀποκόψαντες ἀπὸ τὰς ψυχὰς σας τὴν ἐλπίδα αὐτὴν νὰ μάθετε ἀπὸ ποίαν ὁδὸν θὰ προέλθῃ ἄφεσις τῶν ἀμαρτιῶν σας καὶ ἐλπίς τῆς κληρονομίας τῶν ὑπεσχημένων ἀγαθῶν. Δὲν εἶναι δὲ ἄλλη ἢ ἐλπίς πλὴν ταύτης· ἐπιγνόντες τὸν Χριστὸν τοῦτον καὶ λουσθέντες τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν διὰ τοῦ Ἡσαΐου κηρυχθὲν λουτρόν, νὰ ζήσετε εἰς τὸ ἐξῆς ἀναμαρτήτως.
- 45,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἐὰν καὶ φαίνεται νὰ διακόπτω αὐτοὺς τοὺς λόγους σου, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀναγκαῖοι πρὸς ἐξέτασιν, ὅμως ἐπειδὴ ἔχω μίαν ἐπερώτησιν κατεπείγουσαν, τὴν ὁποίαν θέλω νὰ προβάλλω ἐπίτρεψέ μου τοῦτο.
- Καὶ ἐγώ. Ὅσα θέλεις ἐρώτησε, καθὼς σοῦ ἐπέρχεται· διότι ἐγὼ μετὰ τὰς ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις θὰ προσπαθήσω νὰ ἐπαναλάβω καὶ ὀλοκληρώσω τὸν λόγον.
- Καὶ ἐκεῖνος εἶπεν. Εἶπέ μου λοιπὸν· οἱ ζήσαντες κατὰ τὸν νόμον τὸν καθορισθέντα διὰ τοῦ Μωϋσέως θὰ ζήσουν ὁμοίως μὲ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἐνῶχ καὶ τὸν Νῶε κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἢ ὄχι;
- 3 Καὶ ἐγὼ πρὸς αὐτόν. Ἀφοῦ εἶπα, ὦ ἄνθρωπε, τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ, ὅτι «καὶ ἂν ὁ Νῶε καὶ ὁ Δανιήλ καὶ ὁ Ἰακώβ ζητήσουν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, δὲν θὰ τοὺς δοθοῦν»²⁸, ἀλλ' ἕκαστος προφανῶς θὰ σώθῃ μὲ τὴν ἰδικήν του δικαιοσύνην, ἐδήλωσα ὅτι καὶ οἱ κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως βιώσαντες θὰ σωθοῦν ὁμοίως. Διότι καὶ εἰς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως ἔχει νομοθετηθῆ νὰ πράττουν τὰ φύσει καλὰ καὶ εὐσεβῆ καὶ δίκαια οἱ πειθόμενοι εἰς αὐτόν, καὶ ἔχει ἀναγραφῆ ὁμοίως τὰ διαταχθέντα νὰ γίνωνται λόγῳ τῆς σκληροκαρδίας τοῦ λαοῦ, τὰ ὁποῖα καὶ ἔπραττον οἱ ὑπὸ τὸν νόμον.

4 Ἐπεὶ οἱ τὰ καθόλου καὶ φύσει καὶ αἰώνια καλὰ ἐποίουν εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τούτου ἐν τῇ ἀναστάσει ὁμοίως τοῖς προγενομένοις αὐτῶν δικαίοις, Νῶε καὶ Ἐνῶχ καὶ Ἰακώβ καὶ εἴ τινες ἄλλοι γεγόνασι, σωθήσονται σὺν τοῖς ἐπιγνοῦσι τὸν Χριστὸν τοῦτον τοῦ Θεοῦ Υἱόν, ὃς καὶ πρὸ ἐωσφόρου καὶ σελήνης ἦν, καὶ διὰ τῆς παρθένου ταύτης τῆς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ γεννηθῆναι σαρκοποιηθεὶς ὑπέμεινεν, ἵνα διὰ τῆς οἰκονομίας ταύτης ὁ πονηρευσάμενος τὴν ἀρχὴν ὄφεις καὶ οἱ ἐξομοιωθέντες αὐτῷ ἄγγελοι καταλυθῶσι, καὶ ὁ θάνατος καταφρονηθῆ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ ἀπὸ τῶν πιστευόντων αὐτῷ καὶ εὐαρέστως ζώντων παύσηται τέλεον, ὕστερον μηκέτ' ὦν, ὅταν οἱ μὲν εἰς κρίσιν καὶ καταδίκην τοῦ πυρὸς ἀπαύστως κολάζεσθαι πεμφθῶσιν, οἱ δὲ ἐν ἀπαθείᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ ἀλυπίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ συνῶσιν.

46,1 Ἐὰν δέ τινες καὶ νῦν ζῆν βούλωνται φυλάσσουντες τὰ διὰ Μωϋσέως διαταχθέντα καὶ πιστεύσωσιν ἐπὶ τοῦτον τὸν σταυρωθέντα Ἰησοῦν, ἐπιγνόντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτῷ δέδοται τὸ κρῖναι πάντας ἀπλῶς καὶ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ «αἰώνιος βασιλεία», δύνανται καὶ αὐτοὶ σωθῆναι; Ἐπυνθάνετό μου.

2 Κἀγὼ πάλιν. Συσκεψώμεθα κάκεῖνο, εἰ ἔνεστιν, ἔλεγον, φυλάσσειν τὰ διὰ Μωϋσέως διαταχθέντα ἅπαντα νῦν.

Κάκεῖνος ἀπεκρίνατο. Οὐ· γνωρίζομεν γὰρ ὅτι, ὡς ἔφησ, οὔτε πρόβατον τοῦ πάσχα ἀλλαχόσε θύειν δυνατὸν οὔτε τοὺς τῇ νηστείᾳ κελευσθέντας προσφέρεσθαι χιμάρρους οὔτε τοὺς τὰς ἄλλας ἀπλῶς ἀπάσας προσφοράς.

Κἀγὼ. Τίνα οὖν ἂν δυνατόν ἐστι φυλάσσειν, παρακαλῶ, λέγε αὐτός· πεισθήσῃ γὰρ ὅτι μὴ φυλάσσων τὰ αἰώνια δικαιώματά τις ἢ πράξας σωθῆναι ἐκ παντὸς ἔχει.

4 Ἐπειδὴ ὅσοι ἔπραττον τὰ γενικᾶ καὶ φυσικᾶ καὶ αἰώνια καλὰ εἶναι εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τούτου κατὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅπως οἱ προβιάσαντες δίκαιοι, ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἐνῶχ καὶ ὁ Ἰακώβ καὶ πᾶς ἄλλος, θὰ σωθοῦν μαζί με τοὺς ἀναγνωρίσαντας τὸν Χριστὸν τοῦτον ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ πρὸ τοῦ ἑωσφόρου καὶ τῆς σελήνης καὶ σαρκωθεὶς διὰ τῆς παρθένου ταύτης τῆς ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ ἐδέχθη νὰ γεννηθῆ, οὕτως ὥστε διὰ τῆς οἰκονομίας αὐτῆς ὁ πονηρευθεὶς εἰς τὴν ἀρχὴν ὄφρις καὶ οἱ ἐξομοιωθέντες με αὐτὸν ἄγγελοι νὰ καταλυθοῦν καὶ ὁ θάνατος νὰ καταφρονηθῆ καὶ παυθῆ τελείως κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ἀπὸ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν καὶ εὐαρέστως ζῶντας καὶ νὰ μὴν ὑπάρχη πλέον ὕστερα, ὅταν ἄλλοι μὲν σταλοῦν εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν καταδίκην τοῦ πυρὸς διὰ νὰ κολάζωνται ἀπαύστως, ἄλλοι δὲ συνευρεθοῦν με αὐτὸν εἰς ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν καὶ ἀλυπίαν καὶ ἀθανασίαν.

46,1 Ἐὰν δὲ μερικοὶ θέλουν καὶ τώρα νὰ ζοῦν φυλάσσοντες τὰ διαταχθέντα διὰ τοῦ Μωϋσέως, πιστεύσουν δὲ εἰς αὐτὸν τὸν σταυρωθέντα Ἰησοῦν, ἀφοῦ πεισθοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔχει δοθῆ τὸ δικαίωμα νὰ κρίνη ὅλους γενικῶς καὶ αὐτοῦ εἶναι ἡ «αἰώνιος βασιλεία»²⁹, δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ σωθοῦν; Μὲ ἠρώτησεν.

2 Καὶ ἐγὼ πάλιν ἔλεγα. Θὰ συζητήσωμεν καὶ τοῦτο, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ φυλάσσουν τώρα ὅλα τὰ διαταχθέντα διὰ τοῦ Μωϋσέως.

Καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη. Ὅχι, διότι γνωρίζομεν ὅτι, ὅπως εἶπες, οὔτε πρόβατον τοῦ Πάσχα εἶναι δυνατόν νὰ θυσιάσῃ ἀπὸ ἄλλοῦ οὔτε τοὺς κατὰ τὴν νηστείαν διαταχθέντας νὰ προσφέρωνται τράγους οὔτε ὄλας τὰς ἄλλας γενικῶς προσφοράς.

Καὶ ἐγὼ. Ποῖα εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ φυλάσσωμεν, λέγε ὁ ἴδιος, παρακαλῶ· διότι θὰ πεισθῆς ὅτι ὅπωςδὴποτε δύναται νὰ σωθῆ κανεὶς, ἂν δέν φυλάσῃ τὰς παλαιὰς διατάξεις παρὰ ἂν τὰς φυλάσῃ.

Κάκεϊνος. Τὸ σαββατίζειν λέγω καὶ τὸ περιτέμνεσθαι καὶ τὸ τὰ ἔμμηνα φυλάσσειν καὶ τὸ βαπτίζεσθαι ἀψάμενόν τινος ὧν ἀπηγόρευται ὑπὸ Μωϋσέως ἢ ἐν συνουσίᾳ γενόμενον.

3 Κάγὼ ἔφην. Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ Νῶε καὶ Ἰώβ, καὶ εἴ τινες ἄλλοι γεγόνασι πρὸ τούτων ἢ μετὰ τούτους ὁμοίως δίκαιοι, λέγω δὲ καὶ Σάρραν τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Ρεβέκκαν τὴν τοῦ Ἰσαὰκ καὶ Ραχήλ τὴν τοῦ Ἰακώβ καὶ Λεϊάν καὶ τὰς λοιπὰς ἄλλας τὰς τοιαύτας μέχρι τῆς «Μωϋσέως, τοῦ πιστοῦ θεράποντος», μητρός, μηδὲν τούτων φυλάξαντας, εἰ δοκοῦσιν ὑμῖν σωθήσεσθαι;

Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίνατο. Οὐ περιετέμμητο Ἀβραὰμ καὶ οἱ μετ' αὐτόν;

4 Κάγὼ. Ἐπίσταμαι, ἔφην, ὅτι περιετέμμητο Ἀβραὰμ καὶ οἱ μετ' αὐτόν· διὰ τί δὲ ἐδόθη αὐτοῖς ἡ περιτομή, ἐν πολλοῖς τοῖς προλελεγμένοις εἶπον, καὶ εἰ μὴ δυσωπεῖ ὑμᾶς τὰ λεγόμενα, πάλιν ἐξετάσωμεν τὸν λόγον. Ὅτι δὲ μέχρι Μωϋσέως οὐδεὶς ἀπλῶς δίκαιος οὐδὲν ἄλλως τούτων περὶ ὧν ἐζητοῦμεν ἐφύλαξεν οὐδὲ ἐντολὴν ἔλαβε φυλάσσειν, πλὴν τὴν ἀρχὴν λαβούσης ἀπὸ Ἀβραὰμ τῆς περιτομῆς, ἐπίστασθε.

Κάκεϊνος. Ἐπιστάμεθα, ἔφη, καὶ ὅτι σώζονται ὁμολογοῦμεν.

5 Κάγὼ πάλιν. Διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν πάντα τὰ τοιαῦτα ἐντάλματα νοεῖτε τὸν Θεὸν διὰ Μωϋσέως ἐντειλάμενον ὑμῖν, ἵνα διὰ πολλῶν τούτων ἐν πάσῃ πράξει πρὸ ὀφθαλμῶν αἰεὶ ἔχητε τὸν Θεὸν καὶ μὴτε ἀδικεῖν μὴτε ἀσεβεῖν ἀρχησθε. Καὶ γὰρ τὸ κόκκινον βάμμα περιτιθέσθαι αὐτοῖς ἐνετείλατο ὑμῖν, ἵνα διὰ τούτου μὴ λήθῃ ὑμᾶς λαμβάνη τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλακτήριον ἐν ὑμέσιν λεπτοτάτοις γεγραμμένων χαρακτήρων τινῶν, ἃ πάντως ἅγια νοοῦμεν εἶναι, περικεῖσθαι ὑμᾶς ἐκέλευσε, καὶ διὰ τούτων δυσωπῶν ὑμᾶς δεῖ μνήμην ἔχειν τοῦ Θεοῦ, ἅμα τε καὶ ἔλεγχον ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

30. Ἀριθ. 12,7.

31. Ἀριθμ. 4,6έ. ·

32. Βλέπε ἀνωτέρω.

Καὶ ἐκεῖνος. Ἐννοῶ τὴν τήρησιν τοῦ σαββάτου καὶ τὴν ἐνέργειαν περιτομῆς καὶ τὴν φύλαξιν τῶν ἐμμήνων καὶ τὴν βάπτισιν τοῦ ἐγγίζοντος πράγματα ἀπηγορευμένα ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν ἢ ἐλθόντος εἰς συνουσίαν.

3 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἰώβ καὶ ὅσοι ἄλλοι ἔγιναν πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ μετ' αὐτοὺς ὁμοίως δίκαιοι, ἐννοῶ δὲ τὴν Σάρραν τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τὴν Ρεββέκαν τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τὴν Ραχήλ τοῦ Ἰακώβ καὶ τὴν Λείαν καὶ ὅλας τὰς ἄλλας αἱ ὁποῖαι ἦσαν μέχρι τῆς μητρὸς «τοῦ Μωϋσέως τοῦ πιστοῦ θεράποντος»³⁰, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐφύλαξαν τίποτε ἀπὸ αὐτά, δὲν σᾶς φαίνεται ὅτι θὰ σωθοῦν;

Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίθη. Δὲν περιετμήθησαν ὁ Ἀβραὰμ καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτόν;

4 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Γνωρίζω ὅτι ὁ Ἀβραὰμ καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν εἶχον περιτμηθῆ· διατί δὲ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ περιτομή, τὸ εἶπον εἰς πολλὰ ἀπὸ τὰ προλεχθέντα, καὶ ἂν δὲν σᾶς φοβίζουν τὰ λεγόμενα, πάλιν θὰ ἐξετάσωμεν τὸ θέμα. Ὅτι δὲ μέχρι τοῦ Μωϋσέως κανεῖς ἀπολύτως δίκαιος δὲν ἐφύλαξε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὁποῖα συνεζητήσαμεν οὔτε ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ φυλάσσει, πλὴν τῆς περιτομῆς ἢ ὁποῖα ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὸν Ἀβραὰμ, τὸ γνωρίζετε καλῶς.

Καὶ ἐκεῖνος εἶπεν. Τὸ γνωρίζομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι σώζονται.

5 Καὶ ἐγὼ πάλιν. Πρέπει νὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἐντάλματα ἔδωσεν ὁ Θεὸς εἰς σᾶς διὰ τοῦ Μωϋσέως λόγῳ τῆς σκληροκαρδίας τοῦ λαοῦ σας, ὥστε διὰ τῆς ποικιλίας των εἰς κάθε πρᾶξιν νὰ ἔχετε ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τὸν Θεὸν καὶ νὰ μὴ προβαίνετε οὔτε εἰς ἀδικίαν οὔτε εἰς ἀσέβειαν. Πράγματι ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ περιθέτετε τὴν κοκκίνην βαφήν³¹, διὰ νὰ ἐμποδίζη νὰ σᾶς καταλαμβάνη λήθη τοῦ Θεοῦ· καὶ σᾶς παρήγγειλε νὰ περιβάλλεσθε φυλακτήριον μὲ γράμματα εἰς λεπτοτάτους ὑμένας³², τὰ ὁποῖα πάντως θεωροῦμεν ὅτι εἶναι ἱερά, διὰ νὰ σᾶς φιλοτιμήσῃ νὰ ἔχετε πάντοτε μνήμην τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ ἔλεγχον εἰς τὰς καρδίας σας.

6 Οὐδὲ μικρὰν μνήμην ἔχετε τοῦ θεοσεβεῖν, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπέισθητε μὴ εἰδωλολατρεῖν, ἀλλ' ἐπὶ Ἡλίου ὀνομάζων τὸν ἀριθμὸν τῶν μὴ καμψάντων γόνυ τῇ Βάαλ, ἑπτακισχιλίους τὸν ἀριθμὸν ὄντας εἶπε, καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν θυσίαν πεποιηκέναι τοῖς εἰδώλοις ἐλέγχει ὑμᾶς.

7 Ἡμεῖς δέ, ὑπὲρ τοῦ μὴ θυσιάζειν οἷς πάλαι ἐθύομεν, ὑπομένομεν τὰς ἐσχάτας τιμωρίας καὶ θανατούμενοι χαίρομεν, πιστεύοντες ὅτι ἀναστήσει ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ ἀφθάρτους καὶ ἀπαθεῖς καὶ ἀθανάτους ποιήσει· καὶ οὐδὲν συμβάλλεσθαι πρὸς δικαιοπραξίαν καὶ εὐσέβειαν τὰ διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ ὑμῶν διαταχθέντα γινώσκομεν.

47,1 Καὶ ὁ Τρύφων πάλιν. Ἐὰν δέ τις, εἰδὼς ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, μετὰ τοῦ καὶ τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν ἐπίστασθαι δῆλον ὅτι καὶ πεπιστευκέναι καὶ πείθεσθαι αὐτῷ, βούλεται καὶ ταῦτα φυλάσσειν, σωθήσεται; Ἐπυνθάνετο.

Κάγῳ. Ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Τρύφων, λέγω ὅτι σωθήσεται ὁ τοιοῦτος, ἐὰν μὴ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, λέγω δὴ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς πλάνης περιτμηθέντας, ἐκ παντὸς πείθεν ἀγωνίζηται ταῦτα αὐτῷ φυλάσσειν, λέγων οὐ σωθήσεσθαι αὐτοὺς ἐὰν μὴ ταῦτα φυλάξωσιν, ὁποῖον ἐν ἀρχῇ τῶν λόγων καὶ σὺ ἔπραττες, ἀποφαινόμενος οὐ σωθήσεσθαί με ἐὰν μὴ ταῦτα φυλάξω.

2 Κάκεϊνος. Διὰ τί οὖν εἶπας, ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, σωθήσεται ὁ τοιοῦτος, εἰ μῆτι εἰσὶν οἱ λέγοντες ὅτι οὐ σωθήσονται οἱ τοιοῦτοι;

Εἰσὶν, ἀπεκρινάμην, ὦ Τρύφων, καὶ μηδὲ κοινωνεῖν ὁμιλίας ἢ ἐστίας τοῖς τοιούτοις τολμῶντες· οἷς ἐγὼ οὐ συναινός εἰμι. Ἄλλ' ἐὰν αὐτοὶ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς γυνῶμης καὶ τὰ ὅσα δύνανται νῦν ἐκ τῶν Μωϋσέως, ἃ διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ νοοῦμεν διατετάχθαι, μετὰ τοῦ ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν ἐλπίζειν καὶ τὰς αἰωνίους καὶ φύσει δικαιοπραξίας καὶ εὐσεβείας φυλάσσειν βούλωνται καὶ

6 Ἐν τούτοις ὁμως δὲν ἔχετε οὔτε μικρὰν μνήμην τῆς θεοσεβείας οὔτε ἐπέισθητε νὰ μὴ εἰδωλολατρῆτε, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ προφήτου Ἡλία ὀνομάζων τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων οἱ ὅποιοι δὲν ἔκαμψαν γόνατα εἰς τὴν Βάαλ, εἶπεν ὅτι εἶναι μόνον ἑπτὰ χιλιάδες³³, εἰς δὲ τὸν Ἡσαΐαν σᾶς ἐλέγχει διότι ἐθυσιάσατε καὶ τὰ τέκνα σας εἰς τὰ εἰδωλα.

7 Ἡμεῖς ὁμως, διὰ νὰ μὴ θυσιάζωμεν εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὅποια ἐθυσιάζομεν παλαιά, ὑπομένομεν τὰς ἐσχάτας τιμωρίας καὶ χαίρομεν θανατούμενοι, πιστεύοντες ὅτι θὰ μᾶς ἀναστήσῃ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ θὰ μᾶς καταστήσῃ ἀφθάρτους καὶ ἀπειθεῖς καὶ ἀθανάτους· καὶ δὲν φρονοῦμεν ὅτι συμβάλλουν κατὰ τίποτε πρὸς δικαιοπραξίαν καὶ εὐσέβειαν τὰ λόγῳ τῆς σκληροκαρδίας τοῦ λαοῦ σας διαταχθέντα.

47,1 Καὶ ὁ Τρύφων πάλιν ἠρώτησεν. Ἐὰν κάποιος, γνωρίζων ὅτι αὐτὰ ἔχουν οὔτω, δηλαδὴ μαζὶ μὲ τὸ ὅτι γνωρίζει ὅτι οὗτος εἶναι ὁ Χριστὸς νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ πείθεται εἰς αὐτόν, θέλῃ νὰ φυλάσσει καὶ αὐτά, θὰ σωθῆ;

Καὶ ἐγὼ εἶπα. Συμφώνως μὲ τὴν ἄποψίν μου, ὦ Τρύφων, λέγω ὅτι ὁ τοιοῦτος θὰ σωθῆ, ἐὰν δὲν ἀγωνίζεται νὰ πείσῃ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ περιτμηθέντας ἀπὸ τὴν πλάνην νὰ φυλάσσουν αὐτὰ ὅπωςδῆποτε, πρᾶγμα τὸ ὅποῖον ἔπραττες καὶ σὺ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς συζητήσεως, ἀποφαινόμενος ὅτι δὲν θὰ σωθῶ, ἐὰν δὲν φυλάξω αὐτά.

2 Καὶ ἐκεῖνος. Διατί λοιπὸν εἶπες, «συμφώνως μὲ τὴν ἄποψίν μου θὰ σωθῆ ὁ τοιοῦτος», ἂν δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι λέγοντες ὅτι οἱ τοιοῦτοι δὲν θὰ σωθοῦν;

Ἐπὶ τούτοις, ἀπεκρίθην ἐγὼ, ὦ Τρύφων, ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι δὲν τολμοῦν νὰ ἔχουν οὔτε κοινωνίαν ὁμιλίας ἢ τραπέζης. Μὲ αὐτοὺς ἐγὼ δὲν εἶμαι σύμφωνος· ἀλλ' ἐὰν αὐτοὶ λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῆς γνώμης θέλουν πέραν τῆς ἐλπίδος εἰς τὸν Χριστὸν τοῦτον καὶ εἰς τὰς αἰωνίους καὶ φύσει δικαιοπραξίας καὶ εὐσεβείας νὰ φυλάσσουν καὶ ὅσας δύνανται τῶρα ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ Μωϋσέως αἱ ὅποια φρονοῦμεν ὅτι διετάχθησαν

αἰρῶνται συζῆν τοῖς Χριστιανοῖς καὶ πιστοῖς, ὡς προεῖπον, μὴ πείθοντες αὐτοὺς μήτε περιτέμνεσθαι ὁμοίως αὐτοῖς μήτε σαββατίζειν μήτε ἄλλα ὅσα τοιαῦτά ἐστι τηρεῖν, καὶ προσλαμβάνεσθαι καὶ κοινωνεῖν ἀπάντων, ὡς ὁμοσπλάγχθοις καὶ ἀδελφοῖς, δεῖν ἀποφαίνομαι.

3 Ἐὰν δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ ὑμετέρου πιστεύειν λέγοντες ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν, ὃν Τρύφων, ἔλεγον, ἐκ παντὸς κατὰ τὸν διὰ Μωϋσέως διαταχθέντα νόμον ἀναγκάζουσι ζῆν τοὺς ἐξ ἔθνῶν πιστεύοντας ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν ἢ μὴ κοινωνεῖν αὐτοῖς τῆς τοιαύτης συνδιαγωγῆς αἰροῦνται, ὁμοίως καὶ τούτους οὐκ ἀποδέχομαι.

4 Τοὺς δὲ πειθομένους αὐτοῖς ἐπὶ τὴν ἔννομον πολιτείαν μετὰ τοῦ φυλάσσειν τὴν εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογίαν καὶ σωθῆσθαι ἴσως ὑπολαμβάνω. Τοὺς δὲ ὁμολογήσαντας καὶ ἐπιγνόντας τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ ἡτινιοῦν αἰτία μεταβάντας ἐπὶ τὴν ἔννομον πολιτείαν, ἀρνησαμένους ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, καὶ πρὶν τελευτῆς μὴ μεταγνόντας, οὐδ' ὅλως σωθῆσθαι ἀποφαίνομαι. Καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραάμ ζῶντας κατὰ τὸν νόμον καὶ ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν μὴ πιστεύοντας πρὶν τελευτῆς τοῦ βίου οὐ σωθῆσθαι ὁμοίως ἀποφαίνομαι, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς συναγωγαῖς καταθεματίσαντας καὶ καταθεματίζοντας τοὺς ἐπ' αὐτὸν τοῦτον τὸν Χριστὸν πιστεύοντας ὅπως τύχωσι τῆς σωτηρίας καὶ τῆς τιμωρίας τῆς ἐν τῷ πυρὶ ἀπαλλαγῶσιν.

5 Ἡ γὰρ «χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ» καὶ τὸ ἄμετρον τοῦ πλούτου αὐτοῦ τὸν μετανοοῦντα ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, ὡς δι' Ἰεζεκιήλ μηνύει, ὡς δίκαιον καὶ ἀναμάρτητον ἔχει· καὶ τὸν ἀπὸ εὐσεβείας ἢ δικαιοπραξίας μετατιθέμενον ἐπὶ ἀδικίαν καὶ ἀθεότητα ὡς ἁμαρτωλὸν καὶ ἄδικον καὶ ἀσεβῆ ἐπίσταται. Διὸ καὶ ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν· «ἐν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν τούτοις καὶ κρινῶ».

34. Βλ. Ἠσ. 57,5.

35. Ὁ Ἰουστίνος εἶναι πολὺ ἐπιεικῆς ἔναντι τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς ἀκόμη καὶ τὴν περιτομήν.

διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ συζοῦν μὲ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ πιστοὺς, ὅπως προεῖπα, χωρὶς νὰ ἀπαιτοῦν ἀπὸ αὐτοὺς οὔτε νὰ περιτέμνονται ὁμοίως μὲ αὐτοὺς οὔτε νὰ σαββατίζουσιν οὔτε νὰ τηροῦν ἄλλα τοιαῦτα, ἀποφαίνομαι ὅτι πρέπει νὰ τοὺς προσλαμβάνωμεν καὶ νὰ κοινωνοῦμεν εἰς ὅλα μὲ αὐτοὺς ὡς ὁμοσπλάγχθους καὶ ἀδελφούς³⁵.

3 Ἐὰν δέ, εἶπα, ὦ Τρύφων, οἱ ἐκ τοῦ γένους σας πιστεύοντες εἰς τὸν Χριστὸν τοῦτον ὑποχρεώνουν τοὺς ἐκ τῶν ἐθνικῶν πιστεύοντας εἰς τὸν Χριστὸν τοῦτον νὰ ζοῦν ὅπωςδῆποτε κατὰ τὸν διὰ τοῦ Μωϋσέως παραδοθέντα νόμον, ἄλλως νὰ μὴ ἐπικοινωνοῦν μὲ αὐτοὺς εἰς τὴν τοιαύτην λατρείαν, ὁμοίως δὲν ἀποδέχομαι καὶ τούτους.

4 Οἱ πειθόμενοι εἰς αὐτοὺς νὰ ἀκολουθοῦν τὸν μωσαϊκὸν νόμον μαζὶ μὲ τὴν φύλαξιν τῆς ὁμολογίας εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ φρονῶ ὅτι ἴσως σωθοῦν. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὅποιοι ὠμολόγησαν καὶ ἀνεγνώρισαν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ δι' ὅποιανδῆποτε αἰτίαν μετέβησαν εἰς τὸν μωσαϊκὸν νόμον, ἀρνηθέντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς, καὶ δὲν μετενόησαν, φρονῶ ὅτι δὲν θὰ σωθοῦν καθόλου. Ὅμοίως ἀποφαίνομαι ὅτι δὲν θὰ σωθοῦν οἱ ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἀβραὰμ ζῶντες κατὰ τὸν νόμον καὶ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν Χριστὸν τοῦτον πρὸ τοῦ θανάτου των, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι οἱ ἀναθεματίσαντες καὶ ἀναθεματίζοντες τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν Χριστὸν τοῦτον, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν σωτηρίαν καὶ ἀποφύγουν τὴν εἰς τὸν πῦρ τιμωρίαν.

5 Πράγματι ἡ «χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ»³⁶ καὶ τὸ ἀμέτρητον τοῦ πλούτου αὐτοῦ τὸν μετανοοῦντα διὰ τὰ ἀμαρτήματά του, ὅπως ἐξαγγέλλει ὁ Ἰεζεκιήλ, θεωρεῖ ὡς δίκαιον καὶ ἀναμάρτητον· καὶ τὸν μετατιθέμενον ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν δικαιοπραξίαν εἰς τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἀθεότητα ἀναγνωρίζει ὡς ἄδικον καὶ ἀσεβῆ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἰδικὸς μας Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν· «εἰς ὅποιαν κατάστασιν σᾶς εὔρω, δι' αὐτὴν καὶ θὰ σᾶς κρίνω»³⁷.

36. Τίτ. 3,4.

37. Ἀπόκρυφον λόγιον.

**ΠΩΣ Ο ΠΡΟΫΠΑΡΧΩΝ ΘΕΟΣ
ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΓΕΝΝΗΘΗ ΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ**

- 48,1** Καὶ ὁ Τρύφων. Καὶ περὶ τούτων ὅσα φρονεῖς ἀκηκόαμεν, εἶπεν. Ἀναλαβὼν οὖν τὸν λόγον, ὅθεν ἐπαύσω, πέραινε· παράδοξός τις γάρ ποτε καὶ μὴ δυνάμενος ὅλως ἀποδειχθῆναι δοκεῖ μοι εἶναι· τὸ γὰρ λέγειν σε προϋπάρχειν Θεὸν ὄντα πρὸ αἰώνων τοῦτον τὸν Χριστόν, εἶτα καὶ γεννηθῆναι ἄνθρωπον γενόμενον ὑπομεῖναι, καὶ ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, οὐ μόνον παράδοξον δοκεῖ μοι εἶναι ἀλλὰ καὶ μωρόν.
- 2** Κάγῳ πρὸς ταῦτα ἔφην. Οἶδ' ὅτι παράδοξος ὁ λόγος δοκεῖ εἶναι, καὶ μάλιστα τοῖς ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν, οἵτινες τὰ τοῦ Θεοῦ οὔτε νοῆσαι οὔτε ποιῆσαι ποτε βεβούλησθε, ἀλλὰ τὰ τῶν διδασκάλων ὑμῶν, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς βοᾷ. Ἦδη μέντοι, ὦ Τρύφων, εἶπον, οὐκ ἀπόλλυται τὸ τοῦτον εἶναι Χριστόν τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἀποδειξαι μὴ δύνωμαι ὅτι καὶ προϋπῆρχεν Υἱὸς τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων, Θεὸς ὢν, καὶ γεγένηται ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου.
- 3** Ἀλλὰ ἐκ παντὸς ἀποδεικνυμένου ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ, ὅστις οὗτος ἔσται, ἐὰν μὴ ἀποδεικνύω ὅτι προϋπῆρχε καὶ γεννηθῆναι ἄνθρωπος ὁμοιοπαθῆς ἡμῖν, σάρκα ἔχων, κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλήν ὑπέμεινεν, ἐν τούτῳ πεπλανῆσθαι με μόνον λέγειν δίκαιον, ἀλλὰ μὴ ἀρνεῖσθαι ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, ἐὰν φαίνεται ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων γεννηθεὶς καὶ ἐκλογῆ γενόμενος εἰς τὸν Χριστόν εἶναι ἀποδεικνύηται.
- 4** Καὶ γὰρ εἰσὶ τινες, ὦ φίλοι, ἔλεγον, ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου γένους ὁμολογοῦντες αὐτὸν Χριστόν εἶναι, ἄνθρωπον δὲ ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον ἀποφαινόμενοι· οἷς οὐ συντίθεμαι, οὐδ' ἂν πλεῖστοι ταῦτά μοι δοξάσαντες εἴποιεν, ἐπειδὴ οὐκ ἀνθρωπεῖοις διδάγμασι κεκε-

1. Εἶναι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Ἐβιωναίων.

**ΠΩΣ Ο ΠΡΟΥΠΑΡΧΩΝ ΘΕΟΣ ΔΥΝΑΤΑΙ
ΝΑ ΓΕΝΝΗΘΗ ΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ**

- 48,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἦκούσαμεν ὅσα φρονεῖς καὶ περὶ τούτων. Ἀφοῦ λοιπὸν λάβης ἐκ νέου τὸν λόγον ἀπὸ ὅπου ἔπαυ-
σες, τελειώνέ τον. Διότι μοῦ φαίνεται κάπως παράδοξος καὶ μὴ
δυνάμενος νὰ ἀποδειχθῆ καθόλου. Πράγματι τὸ νὰ λέγῃς ὅτι ὁ
Χριστὸς οὗτος προὔπαρχει πρὸ τῶν αἰῶνων ὡς ὢν Θεὸς καὶ
ἔπειτα κατεδέχθη νὰ γεννηθῆ, γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ ὅτι δὲν
εἶναι ἄνθρωπος ἀπὸ ἄνθρωπον, δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι μό-
νον παράδοξον ἀλλὰ καὶ μωρόν.
- 2 Καὶ ἐγὼ εἶπα πρὸς αὐτά. Γνωρίζω ὅτι ὁ λόγος φαίνεται νὰ
εἶναι παράδοξος, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς προερχομένους ἀπὸ τὸ
γένος σας, οἱ ὅποιοι δὲν θέλετε οὔτε νὰ ἐννοήσετε οὔτε νὰ πρά-
ξετε τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῶν διδασκάλων σας, ὅπως
βοᾷ ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Τώρα ὁμως, ὦ Τρύφων, εἶπα, δὲν ἀναιρεῖ-
ται τὸ νὰ εἶναι οὗτος Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν δύναμαι νὰ
ἀποδείξω ὅτι καὶ προὔπῆρχεν ὡς Υἱὸς τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων,
Θεὸς ὢν, καὶ ἐγεννήθη ὡς ἄνθρωπος ἐκ παρθένου.
- 3 Ἄλλὰ, ἀφοῦ ἀποδεικνύεται ἀπὸ ὅλα ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χρι-
στὸς τοῦ Θεοῦ, ὅποιος εἶναι αὐτός, ἐὰν δὲν ἀποδεικνύω ὅτι
προὔπῆρχε καὶ ὅτι κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς κατεδέχθη νὰ
γεννηθῆ ὡς ἄνθρωπος ὁμοιοπαθῆς μὲ ἡμᾶς, ἔχων σάρκα, ὀρθὸν
εἶναι νὰ λέγετε ὅτι μόνον κατ' αὐτὸ πλανῶμαι, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀρ-
νεῖσθε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, μὲ τὸ ὅτι φαίνεται ὡς ἄνθρω-
πος γεννηθεὶς ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐγένετο
ἐκλογὴ του εἰς Χριστόν.
- 4 Πράγματι ὑπάρχουν μερικοί, ὦ φίλοι, ἔλεγα, ἀπὸ τὸ γένος
σας ὁμολογοῦντες ὅτι αὐτὸς εἶναι Χριστός, ἀλλὰ ἰσχυριζόμενοι
ὅτι εἶναι ἄνθρωπος ἀπὸ ἀνθρώπους¹. Δὲν συμφωνῶ μὲ αὐτοὺς
ἐγὼ, ἀκόμη καὶ πλείστοι φρονοῦντές τὰ ἴδια μοῦ τὸ ἐζήτουν,
ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἔχομεν διαταχθῆ νὰ μὴ πειθώμε-

λεύσμεθα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πείθεσθαι, ἀλλὰ τοῖς διὰ τῶν μακαρίων προφητῶν κηρυχθεῖσι καὶ δι' αὐτοῦ διδαχθεῖσι.

49,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἐμοὶ μὲν δοκοῦσι, εἶπεν, οἱ λέγοντες ἄνθρωπον γεγονέναι αὐτὸν καὶ κατ' ἐκλογὴν κεχρῖσθαι καὶ Χριστὸν γεγονέναι πιθανώτερον ὑμῶν λέγειν, τῶν ταῦτα ἅπερ φῆς λεγόντων· καὶ γὰρ πάντες ἡμεῖς τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπων προσδοκῶμεν γενήσεσθαι, καὶ τὸν Ἥλιαν χρῖσαι αὐτὸν ἐλθόντα. Ἐὰν δὲ οὗτος φαίνεται ὢν ὁ Χριστός, ἄνθρωπον μὲν ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον ἐκ παντὸς ἐπίστασθαι δεῖ. Ἐκ δὲ τοῦ μηδὲ Ἥλιαν ἐληλυθέναι οὐδὲ τοῦτον ἀποφαίνομαι εἶναι.

2 Κάγῳ πάλιν ἐπυθόμην αὐτοῦ. Οὐχὶ Ἥλιαν φησὶν ὁ λόγος διὰ Ζαχαρίου ἐλεύσεσθαι «πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης καὶ φοβερᾶς ταύτης τοῦ Κυρίου»;

Κάκεῖνος ἀπεκρίνατο. Μάλιστα.

Ἐὰν οὖν ὁ λόγος ἀναγκάζῃ ὁμολογεῖν ὅτι δύο παρουσίαι τοῦ Χριστοῦ προεφητεύοντο γενησόμεναι, μίαν μὲν, ἐν ἧ παθητὸς καὶ ἄτιμος καὶ ἀειδὴς φανήσεται, ἡ δὲ ἕτερα, ἐν ἧ καὶ ἔνδοξος καὶ κριτικῆς ἀπάντων ἐλεύσεται, ὡς καὶ ἐν πολλοῖς τοῖς προλελεγμένοις ἀποδέδεικται, οὐχὶ τῆς φοβερᾶς καὶ μεγάλης ἡμέρας τοῦτ' ἔστι τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ, πρόοδον γενήσεσθαι τὸν Ἥλιαν νοήσομεν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ κεκηρυχέναι;

Μάλιστα, ἀπεκρίνατο.

3 Καὶ ὁ ἡμέτερος οὖν Κύριος, ἔφην, τοῦτο αὐτὸ ἐν τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ παρέδωκε γενησόμενον, εἰπὼν καὶ Ἥλιαν ἐλεύσεσθαι· καὶ ἡμεῖς τοῦτο ἐπιστάμεθα γενησόμενον, ὅταν μέλλῃ ἐν δόξῃ ἐξ οὐρανῶν παραγίνεσθαι ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, οὗ καὶ τῆς πρώτης φανερώσεως κῆρυξ προῆλθε τὸ ἐν Ἠλίᾳ γενόμενον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐν Ἰωάννῃ, τῷ γενομένῳ ἐν τῷ γένει ὑμῶν προφήτῃ, μεθ' ὃν οὐδεὶς ἕτερος λοιπὸς παρ' ὑμῖν ἐφάνη προφήτης· ὅστις ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν καθεζόμενος ἐβόα· «ἐγὼ μὲν ὑμᾶς

2. Μαλ. 4,4.

3. Ματθ. 17,11.

θα εἰς ἀνθρώπινα διδάγματα, ἀλλὰ εἰς τὰ κηρυχθέντα διὰ τῶν μακαρίων προφητῶν καὶ διδαχθέντα δι' αὐτοῦ.

49,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι λέγουν ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ἄνθρωπος, ὅστις ἔγινε Χριστὸς χρισθεὶς κατ' ἐκλογὴν λέγουν εὐλογώτερα ἀπὸ σα̅ς οἱ ὅποιοι ἰσχυρίζεσθε αὐτὰ τὰ πράγματα. Διότι ὅλοι ἡμεῖς ἀναμένομεν εἰς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων νὰ γίνῃ Χριστός, τὸν ὅποιον θὰ χρίσῃ ὁ Ἴλιος ἐρχόμενος. Ἄν δὲ αὐτὸς ἐδῶ φαίνεται νὰ εἶναι Χριστός, πρέπει νὰ δέχεσθε ὅτι ὅπωςδήποτε εἶναι ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔχει ἔλθει ὁ Ἴλιος ἀποφαίνομαι ὅτι οὔτε αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός.

2 Καὶ ἐγὼ πάλιν τὸν ἠρώτησα. Δὲν λέγει ὁ λόγος διὰ τοῦ Ζαχαρίου ὅτι ὁ Ἴλιος θὰ ἔλθῃ «πρὸ τῆς μεγάλης καὶ φοβεραῆς αὐτῆς ἡμέρας τοῦ Κυρίου»²;

Καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη. Μάλιστα.

Ἐὰν λοιπὸν ὁ λόγος ἀναγκάσῃ νὰ δεχώμεθα ὅτι κατὰ τὰς προφητείας θὰ γίνουν δύο παρουσίαι τοῦ Χριστοῦ, μία μὲν ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φανῆ παθητὸς καὶ ἄτιμος καὶ ἄμορφος, ἡ δὲ ἄλλη καθ' ἣν θὰ ἔλθῃ ἐνδοξος καὶ κριτῆς τῶν πάντων, ὅπως ἔχει ἀποδειχθῆ ἀπὸ τὰ προλεχθέντα εἰς πολλὰ σημεῖα, τότε δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔχει κηρύξει ὅτι ὁ Ἴλιος θὰ εἶναι πρόδρομος τῆς φοβεραῆς καὶ μεγάλης ἡμέρας, δηλαδὴ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ;

Μάλιστα, ἀπεκρίθη.

3 Καὶ ὁ ἰδικός μας λοιπὸν Κύριος, εἶπα, παρέδωσεν εἰς τὰ διδάγματά του ὅτι θὰ γίνῃ τοῦτο ἀκριβῶς, εἰπὼν ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ Ἴλιος³· καὶ ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι τοῦτο θὰ γίνῃ, ὅταν πρόκειται νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἐνδόξως ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, τῆς πρώτης φανερώσεως τοῦ ὁποίου κήρυξ προέτρεξε τὸ εἰς τὸν Ἴλιον πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ γενομένου εἰς τὸ γένος σας προφήτου, μετὰ τὸν ὅποιον κανεὶς ἄλλος προφήτης δὲν ἐφάνη εἰς σα̅ς. Οὗτος εὐρισκόμενος εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, ἐβόα· «ἐγὼ μὲν σα̅ς βαπτίζω μὲ ὕδωρ διὰ μετά-

βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ἤξει δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὐ οὐκ εἰμι ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ· οὐ τὸ πύρον αὐτοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ καὶ τὸν σῖτον συνάξει εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ».

4 Καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν προφήτην συνεκεκλείκει ὁ βασιλεὺς ὑμῶν Ἡρώδης εἰς φυλακὴν, καὶ γενεσίων ἡμέρας τελουμένης, ὀρχουμένης τῆς ἑξαδέλφης αὐτοῦ τοῦ Ἡρώδου εὐαρέστως αὐτῷ, «εἶπεν αὐτῇ αἰτήσασθαι ὃ ἐὰν βούληται. Καὶ ἡ μήτηρ τῆς παιδὸς ὑπέβαλεν αὐτῇ αἰτήσασθαι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ φυλακῇ· καὶ αἰτησάσης ἔπεμψε καὶ ἐπὶ πίνακι ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου ἐκέλευσε».

5 Διὸ καὶ ὁ ἡμέτερος Χριστὸς εἰρήκει ἐπὶ γῆς τότε τοῖς λέγουσι πρὸ τοῦ Χριστοῦ Ἡλίαν δεῖν ἐλθεῖν· «Ἡλίας μὲν ἐλεύσεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα· λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Ἡλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτόν, ἀλλ' ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. Καὶ γέγραπται ὅτι τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς».

6 Καὶ ὁ Τρύφων. Καὶ τοῦτο παράδοξον λέγειν μοι δοκεῖς, ὅτι τὸ ἐν Ἡλίᾳ τοῦ Θεοῦ γενόμενον προφητικὸν Πνεῦμα καὶ ἐν Ἰωάννῃ γέγονε.

Κἀγὼ πρὸς ταῦτα. Οὐ δοκεῖ σοι ἐπὶ Ἰησοῦν, τὸν τοῦ Ναυῆ, τὸν διαδεξάμενον τὴν λαοηγησίαν μετὰ Μωϋσέα, τὸ αὐτὸ γεγονέναι, ὅτι ἐρρέθη τῷ Μωϋσεῖ «ἐπιθεῖναι τῷ Ἰησοῦ τὰς χεῖρας», εἰπόντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ «κἀγὼ μεταθήσω ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν σοὶ ἐπ' αὐτόν»;

7 Κἀκεῖνος. Μάλιστα.

Ὡς οὖν, φημί, ἔτι ὄντος τότε ἐν ἀνθρώποις τοῦ Μωϋσέως,

4. Ματθ. 3,11 ἔ. Λουκᾶ 3,16 ἔ.

5. Ἡ χορεύσασα Σαλώμη ἦτο ἀνεψιὰ τοῦ Ἡρώδου, θηγάτηρ τοῦ ἀδελφοῦ του Φιλίππου καὶ τῆς Ἡρωδιάδος.

6. Ματθ. 14,6-8.

7. Μαθ. 17,10 ἔ.

νοιαν· θὰ ἔλθῃ ὁμως ὁ ἰσχυρότερός μου, τοῦ ὁποίου δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ βαστάσω τὰ ὑποδήματα· αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίση μὲ ἅγιον Πνεῦμα καὶ πῦρ· αὐτοῦ τὰ πτωάρια εἶναι εἰς τὴν χεῖρα του καὶ θὰ καθάρισῃ τὸ ἀλώνιον του καὶ θὰ συνάξῃ τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον θὰ κατακαύσῃ μὲ ἄσβεστον πῦρ»⁴.

4 Τοῦτον τὸν προφήτην ἐνέκλεισεν εἰς τὴν φυλακὴν ὁ βασιλεὺς σας Ἡρώδης· ὅταν δὲ ἐωρτάζοντο γενέθλια, καθὼς ἡ ἑξαδέλφη αὐτοῦ τοῦ Ἡρώδη ἐχόρευεν ἀρεστῶς εἰς αὐτόν⁵, τῆς εἶπε· νὰ ζητήσῃ ὅ,τι θέλει. Καὶ ἡ μήτηρ τῆς κόρης τῆς ὑπέβαλε νὰ ζητήσῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ φυλακισμένου Ἰωάννου· καὶ αὐτὸς μετὰ τὴν αἴτησιν ἔστειλεν ἐκτελεστὴν τὸν ὁποῖον διέταξε νὰ φέρῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου ἐπάνω εἰς πινάκιον⁶.

5 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἰδικός μας Χριστὸς εἶχεν εἶπει τότε ἐπὶ γῆς εἰς τοὺς λέγοντας ὅτι πρὸ τοῦ Χριστοῦ θὰ ἔλθῃ ὁ Ἡλίας· «ὁ μὲν Ἡλίας θὰ ἔλθῃ καὶ θ' ἀποκαταστήσῃ τὰ πάντα· σᾶς λέγω ὁμως ὅτι ὁ Ἡλίας ἦλθεν ἤδη καὶ δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν, ἀλλὰ διέπραξαν εἰς βάρος του ὅσα ἠθέλησαν»⁷. Καὶ ἐγράφη ὅτι «τότε ἀντελήφθησαν οἱ μαθηταὶ ὅτι ὠμίλησεν εἰς αὐτοὺς περὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου»⁸.

6 Καὶ ὁ Τρύφων. Καὶ τοῦτο τὸ ὁποῖον λέγεις μοῦ φαίνεται παράδοξον, ὅτι τὸ προφητικὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εἰς τὸν Ἡλίαν ἦλθε καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην.

Καὶ ἐγὼ ἀπήντησα εἰς αὐτά. Δὲν νομίζεις ὅτι τὸ ἴδιον συνέβη εἰς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Μωϋσῆν εἰς τὴν διακυβέρνησιν τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ ἐλέχθη εἰς τὸν Μωϋσῆν «νὰ ἐπιθέσῃ τὰς χεῖρας του εἰς τὸν Ἰησοῦν»⁹, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶπεν «καὶ ἐγὼ θὰ μεταφέρω εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸ εἰς σὲ εὐρισκόμενον πνεῦμα»¹⁰;

7 Καὶ ἐκεῖνος. Μάλιστα.

Ὅπως λοιπόν, λέγω ἐγώ, ὅταν ἀκόμη ἦτο μεταξύ τῶν ἀν-

8. Ματθ. 17,13.

9. Ἀριθ. 27,18.

10. Ἀριθ. 11,17.

μετέθηκεν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ ἐν Μωϋσεῖ πνεύματος, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἐπὶ τὸν Ἰωάννην ἐλθεῖν ὁ Θεὸς δυνατὸς ἦν ποιῆσαι, ἵνα, ὡσπερ ὁ Χριστὸς τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ ἄδοξος ἐφάνη, οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν Ἡλίᾳ πάντοτε καθαρῆς, τοῦ Χριστοῦ ἄδοξος ἢ πρώτη παρουσία νοηθῇ.

8 «Κρυφία γὰρ χειρὶ ὁ Κύριος πολεμεῖν τὸν Ἀμαλήκ» εἴρηται, καὶ ὅτι ἔπεσεν ὁ Ἀμαλήκ οὐκ ἀρνήσεσθε. Εἰ δὲ ἐν τῇ ἐνδόξῳ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ πολεμηθήσεσθαι τὸν Ἀμαλήκ μόνον λέγεται, ποῖος καρπὸς ἔσται τοῦ λόγου, ὅς φησι «κρυφία χειρὶ ὁ Θεὸς πολεμεῖ τὸν Ἀμαλήκ»; Νοῆσαι δύνασθε ὅτι κρυφία δύναμις τοῦ Θεοῦ γέγονε τῷ σταυρωθέντι Χριστῷ, ὃν «καὶ τὰ δαιμόνια φρίσσει» καὶ πᾶσαι ἀπλῶς «αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι» τῆς γῆς.

50,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἔοικάς μοι ἐκ πολλῆς προστρίψεως τῆς πρὸς πολλοὺς περὶ πάντων τῶν ζητουμένων γεγονέναι καὶ διὰ τοῦτο ἐτοίμως ἔχει ἀποκρίνεσθαι πρὸς πάντα ἃ ἂν ἐπερωτηθῆς. Ἀποκρίναι οὖν μοι πρότερον, πῶς ἔχεις ἀποδείξαι ὅτι καὶ ἄλλος Θεὸς παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων, καὶ τότε ἀποδείξεις ὅτι καὶ γεννηθῆναι διὰ τῆς παρθένου ὑπέμεινε.

2 Κάγῳ ἔφην. Πρότερόν μοι συγχώρησον εἰπεῖν λόγους τινὰς ἐκ τῆς Ἡσαΐου προφητείας, τοὺς εἰρημένους περὶ τῆς προελεύσεως ἣν προελήλυθεν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τούτου Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς καὶ προφήτης γενόμενος.

Κάκεινος. Συγχωρῶ.

3 Κάγῳ εἶπον. Ἡσαΐας οὖν περὶ τῆς Ἰωάννου προελεύσεως οὕτω προεῖπε· «καὶ εἶπεν Ἐζεκίας πρὸς Ἡσαΐαν· ἀγαθὸς ὁ λόγος Κυρίου, ὃν ἐλάλησε· γενέσθω εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη ἐν ταῖς ἡμέραις μου. Καί· παρακαλεῖτε τὸν λαόν· ἱερεῖς, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ καὶ παρακαλέσατε αὐτήν, ὅτι ἐπλήσθη ἢ ταπεί-

11. Ἐξ. 17,16.

12. Ἰακ. 2,19.

13. Ἐφεσ. 1,21.

14. Ἡσ. 39,8.

θρώπων τότε ὁ Μωϋσῆς, μετέφερεν εἰς τὸν Ἰησοῦν ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ εἰς τὸν Μωϋσῆν ὑπάρχον πνεῦμα, οὕτως ὁ Θεὸς εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐνεργήσῃ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὸν Ἥλιαν εἰς τὸν Ἰωάννην, ὥστε, ὅπως ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν πρώτην παρουσίαν ἐφάνη ἄδοξος, οὕτω καὶ μὲ τὴν παντοτινὴν καθαρότητα τοῦ ἐν τῷ Ἠλίᾳ Πνεύματος, ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Χριστοῦ νὰ νοηθῆ ἄδοξος.

- 8 Διότι ἔχει λεχθῆ ὅτι «ὁ Θεὸς πολεμεῖ τὸν Ἀμαλήκ μὲ κρυφίαν χειρά»¹¹ καὶ δὲν θὰ ἀρνηθῆτε ὅτι ἔπεσεν ὁ Ἀμαλήκ. Ἄν δὲ λέγεται ὅτι ὁ Ἀμαλήκ θὰ πολεμηθῆ μόνον κατὰ τὴν ἐνδοξον παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ποία εἶναι ἡ ἐννοια τοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος λέγει «ὁ Θεὸς πολεμεῖ τὸν Ἀμαλήκ μὲ κρυφίαν χειρά»¹¹; Δύνασθε νὰ ἐννοήσετε ὅτι κρυφία δύναμις τοῦ Θεοῦ ἦλθεν εἰς τὸν σταυρωθέντα Χριστόν, τὸν ὁποῖον «καὶ τὰ δαιμόνια φρίσσουν»¹² καὶ ὅλαι γενικῶς «αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι»¹³ τῆς γῆς.

- 50,1 Καὶ ὁ Τρύφων, Μοῦ φαίνεται ὅτι ἀπὸ τὴν μεγάλην τριβὴν πρὸς πολλοὺς λογίους περὶ ὄλων τῶν ζητημάτων ἔχεις ἐμπειρίαν καὶ διὰ τοῦτο εἶσαι ἔτοιμος ν' ἀποκρίνεσαι πρὸς ὅλα ὅσα ἐπερωτηθῆς. Ἀποκρίσου μου λοιπὸν προηγουμένως, πῶς δύνασαι ν' ἀποδείξῃς ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλος Θεὸς πλὴν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων, καὶ τότε θὰ ἀποδείξῃς ὅτι κατεδέχθη καὶ νὰ γεννηθῆ διὰ τῆς παρθένου.

- 2 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ἐπιτρέψέ μου προηγουμένως νὰ εἶπω μερικὸς λόγους ἀπὸ τὴν προφητείαν τοῦ Ἡσαΐου περὶ τῆς προδρομικῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ καὶ προφήτου ἐναντι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τούτου.

Καὶ ἐκεῖνος. Ἐπιτρέπω.

- 3 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ὁ Ἡσαΐας λοιπὸν προεῖπε τὰ ἐξῆς περὶ τῆς προπορεύσεως τοῦ Ἰωάννου. «Καὶ εἶπεν ὁ Ἐζεκίας πρὸς τὸν Ἡσαΐαν. Καλὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖον ἐλάλησε· ἄς γίνῃ λοιπὸν εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη κατὰ τὰς ἡμέρας μου»¹⁴. Καί, «παρηγορεῖτε τὸν λαόν· ἱερεῖς, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ παρηγορήσατέ την, διότι ἐτελείωσεν ἡ τα-

νωσις αὐτῆς· λέλυται αὐτῆς ἡ ἀμαρτία, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἀμαρτήματα αὐτῆς. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεΐαν, καὶ ἡ τραχεῖα εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα Κυρίου, καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε.

4 »Φωνὴ λέγοντος· βόησον. Καὶ εἶπον· τί βοήσω; Πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε τὸ δὲ ρῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· ὕψωσον τῇ ἰσχυΐ τὴν φωνήν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ. Ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. Εἶπον ταῖς πόλεσιν Ἰούδα· ἰδοὺ ὁ Θεὸς ὑμῶν· Κύριος ἰδοὺ μετ' ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρίας ἔχεται. Ἴδοὺ ὁ μισθὸς μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον ἐναντίον αὐτοῦ. Ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ καὶ τῷ βραχίονι συνάξει ἄρνας καὶ τὴν ἐν γαστρὶ ἔχουσιν παρακαλέσει.

5 »Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; Τίς ἔστησε τὰ ὄρη σταθμῶ καὶ τὰς νάπας ζυγῶ; Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου καὶ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; Ἦ πρὸς τίνα συνεβουλεύσατο, καὶ συνεβίβασεν αὐτόν; Ἦ τίς ἔδειξεν αὐτῷ κρίσιν; ἢ ὁδὸν συνέσεως τίς ἐγνώρισεν αὐτῷ; Πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ροπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, καὶ ὡς πτύελος λογισθήσονται. Ὁ δὲ λίβανος οὐχ ἱκανὸς εἰς καῦσιν καὶ τὰ τετράποδα οὐχ ἱκανὰ εἰς ὀλοκάρπωσιν καὶ πάντα τὰ ἔθνη οὐδὲν καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν».

51,1 Καὶ παυσάμενός μου εἶπεν ὁ Τρύφων. Ἀμφίβολοι μὲν πάντες οἱ λόγοι τῆς προφητείας, ἦν φῆς σύ, ὦ ἄνθρωπε, καὶ οὐδὲν

πείνωσίς της· κατελύθη ἡ ἀμαρτία της, διότι ἐδέχθη εἰς διπλοῦν τὴν ἀμοιβὴν διὰ τὰ ἀμαρτήματα αὐτῆς ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Κυρίου. Φωνὴ κρᾶζει εἰς τὴν ἔρημον· ἐτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου, ἰσιώσατε τὰ μονοπάτια τοῦ Θεοῦ μας. Πᾶσα φάραγξ θὰ γεμισθῆ καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸν θὰ χαμηλωθῆ· ὅλα τὰ ἀνώμαλα θὰ γίνουν πεδιάς καὶ τὰ τραχέα ὑψώματα θὰ γίνουν ὀμαλοὶ δρόμοι· καὶ θὰ φανῆ ἡ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ κάθε σὰρξ θὰ ἴδῃ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, διότι ὁ Κύριος ἐλάλησε.

4 »Φωνὴ λέγει, βόησε. Καὶ εἶπα· τί νὰ βοήσω; Κάθε σὰρξ εἶναι χόρτον καὶ ὅλη ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὡς ἄνθος φυτοῦ. Τὸ χόρτον ξηραίνεται καὶ τὸ ἄνθος του μαραίνεται, ἀλλὰ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀνέβα εἰς ὄρος ὑψηλόν, κηρύσσω καλὰ νέα εἰς τὴν Σιών· ὕψωσε δυνατὰ τὴν φωνήν σου, κηρύσσω καλὰ νέα εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὑψώσατέ την, μὴ φοβεῖσθε. Εἶπα εἰς τὰς πόλεις τοῦ Ἰούδα· ἰδοὺ ὁ Θεός σας, ἰδοὺ ἔρχεται ὁ Κύριος με δύναμιν καὶ ὁ βραχίων ἔρχεται με ἐξουσίαν. Ἴδοὺ ὁ μισθός του εἶναι μαζί του καὶ τὸ ἔργον του εἶναι ἐμπρός του. Θὰ ποιάνῃ τὸ ποίμνιον ὡς ποιμὴν καὶ με τὸν βραχίονα θὰ συνάξῃ ἄρνια καὶ θὰ περιποιηθῆ τὴν κυοφοροῦσαν.

5 »Ποῖος ἐμέτρησε με τὴν χεῖρα τὸ ὕδωρ καὶ με τὴν σπιθαμὴν τὸν οὐρανὸν καὶ με τὸ μέτρον ὅλην τὴν γῆν; Ποῖος ἐζύγισε τὰ ὄρη με πλάστιγγα καὶ τὰς νάπας με ζυγαριάν; Ποῖος ἐγνώρισε νοῦν Κυρίου καὶ ποῖος ἐγίνε σύμβουλός του, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν καθοδηγήσῃ; Ἦ με ποῖον συνεσκέφθη καὶ τὸν ἐδίδαξεν; Ἦ ποῖος τοῦ ἔδειξε κρίσιν; Ποῖος τοῦ ἐγνώρισε τὴν ὁδὸν τῆς συνέσεως; Ὅλα τὰ ἔθνη εἶναι ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδον καὶ λογίζονται ὡς σκόνη εἰς τὴν ζυγαριάν, λογίζονται ὡς πτύελος. Ὁ δὲ λίβανος δὲν εἶναι ἀρκετὸς ὡς καύσιμος ὕλη καὶ τὰ τετράποδα δὲν εἶναι ἱκανὰ δι' ὀλοκάρπωσιν καὶ ὅλα τὰ ἔθνη εἶναι τίποτε καὶ λογαριάζονται ὡς τίποτε»¹⁵.

51,1 Καὶ ὅταν ἔπαυσα, εἶπεν ὁ Τρύφων. Οἱ λόγοι τῆς προφητείας, τὴν ὁποίαν λέγεις ἐσύ, ὦ ἄνθρωπε, εἶναι ὅλοι ἀμφίβολοι

τμητικὸν εἰς ἀπόδειξιν οὐ̄περ βούλει ἀποδείξαι ἔχοντες.

Καγὼ ἀπεκρινάμην. Εἰ μὲν μὴ ἐπαύσαντο καὶ εἰσέτι ἐγένοντο οἱ προφήται ἐν τῷ γένει ὑμῶν, ὧ̄ Τρύφων, μετὰ τοῦτον τὸν Ἰωάννην, ἴσως ἀμφίβολα ἐνοεῖτε εἶναι τὰ λεγόμενα.

2 Εἰ δὲ Ἰωάννης μὲν προελήλυθε βοῶν τοῖς ἀνθρώποις μετανοεῖν, καὶ Χριστὸς ἔτι αὐτοῦ καθεζομένου ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ ἐπελθὼν ἔπαυσέ τε αὐτὸν τοῦ προφητεῦειν καὶ βαπτίζειν, καὶ εὐηγγελίζετο καὶ αὐτὸς «λέγων ὅτι ἐγγύς ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», καὶ ὅτι «δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι», καὶ πάλιν παραγενήσεσθαι ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ τότε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ συμπιεῖν πάλιν καὶ συμφαγεῖν, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς παρουσίας αὐτοῦ χρόνῳ, ὡς προέφη, γενήσεσθαι ἱερεῖς καὶ «ψευδοπροφήτας ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ» προεμήνυσε, καὶ οὕτω φαίνεται ὄντα· πῶς ἔτι ἀμφιβάλλειν ἔστιν, ἔργῳ πεισθῆναι ὑμῶν ἐχόντων;

3 Εἰρήκει δὲ περὶ τοῦ μηκέτι γενήσεσθαι ἐν τῷ γένει ὑμῶν προφήτην καὶ περὶ τοῦ ἐπιγνῶναι ὅτι ἡ πάλαι κηρυσσομένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καινὴ διαθήκη διαταχθήσεσθαι ἤδη τότε παρῆν, τοῦτ' ἐστὶν αὐτὸς ὧν ὁ Χριστὸς, οὕτως· «ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρι Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ· ἐξ ὅτου ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν· καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτὸς ἐστὶν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω».

52,1 Καὶ διὰ Ἰακώβ δὲ τοῦ πατριάρχου προεφητεύθη ὅτι δύο τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι ἔσονται καὶ ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ παθητὸς ἔσται καὶ ὅτι μετὰ τὸ αὐτὸν ἐλθεῖν οὔτε προφήτης οὔτε βασιλεὺς ἐν τῷ γένει ὑμῶν, ἐπῆνεγκα, καὶ ὅτι τὰ ἔθνη, πιστεύοντα ἐπὶ τὸν παθητὸν Χριστόν, πάλιν παραγενησόμενον προσδοκήσει, ἐν παραβολῇ δὲ καὶ

16. Ματθ. 3,2.

17. Ματθ. 16,21. Μάρκ. 8,31. Λουκᾶ 9,22.

18. Ματθ. 24,11.

19. Ματθ. 11,12–15. Λουκᾶ 16,16.

καὶ δὲν ἔχουν τίποτε ἀξιόλογον εἰς ἀπόδειξιν αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκεις.

Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην. Ἐὰν δὲν εἶχαν παῦσαι καὶ ὑπῆρχον ἀκόμη προφηταὶ εἰς τὸ γένος σας, ὧ Τρύφων, μετὰ τὸν Ἰωάννην τοῦτον, θὰ ἠδύνασθε ἴσως νὰ θεωρῆτε ἀμφίβολα τὰ λεγόμενα.

2 Ἐὰν δὲ ὁ Ἰωάννης προεπορεύθη βοῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετανοοῦν καὶ ὁ Χριστὸς ἐλθὼν, ὅταν αὐτὸς ἦτο ἀκόμη εἰς τὸν ποταμὸν Ἰορδάνην, τὸν ἔπαυσεν ἀπὸ τὴν προφητείαν καὶ βάπτισιν καὶ εὐηγγελίσθη καὶ αὐτὸς «λέγων ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι πλησίον»¹⁶ καὶ ὅτι «πρέπει νὰ πάθῃ πολλὰ ἀπὸ τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ νὰ σταυρωθῆ καὶ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν νὰ ἀναστῆ»¹⁷, καὶ νὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τότε νὰ συμπῆ καὶ συμφάγῃ μὲ τοὺς μαθητάς του καί, ὅπως προεῖπα, προεμήνυσεν ὅτι κατὰ τὸν ἐνδιάμεσον χρόνον μέχρι τῆς παρουσίας του θὰ ἐμφανισθοῦν ἱερεῖς καὶ «ψευδοπροφηταὶ εἰς τὸ ὄνομά του»¹⁸, καὶ οὕτω φαίνεται ὅτι θὰ συμβῆ, πῶς ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλετε, ἀφοῦ ἔχετε ἔργον διὰ νὰ πεισθῆτε;

3 Εἶχεν εἶπει δὲ περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρόκειται πλέον νὰ ἐμφανισθῆ προφήτης εἰς τὸ γένος σας καὶ περὶ τοῦ ὅτι εἶχεν ἤδη φθάσει ἡ ὥρα νὰ συναφθῆ τότε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παλαιὰ κηρυσσομένη καινὴ διαθήκη, δηλαδὴ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, τὰ ἀκόλουθα: «ὁ νόμος καὶ οἱ προφηταὶ παραμένουν μέχρις Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ· ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται καὶ οἱ βιασταὶ τὴν ἀρπάζουν· καὶ ἂν θέλετε νὰ τὸν δεχθῆτε, αὐτὸς εἶναι ὁ Ἥλιος ὁ μέλλων νὰ ἔλθῃ. Ὅποιος ἔχει ὦτα διὰ ν' ἀκούῃ, ἄς ἀκούῃ»¹⁹.

52,1 Καὶ δι' Ἰακώβ δὲ τοῦ πατριάρχου, προσέθεσα, προεφητεῦθη ὅτι θὰ ὑπάρξουν δύο παρουσίαι καὶ ὅτι κατὰ τὴν πρώτην θὰ εἶναι παθητὸς καὶ ὅτι μετὰ τὴν πρώτην ἔλευσιν αὐτοῦ δὲν θὰ φανῆ οὔτε προφήτης οὔτε βασιλεὺς εἰς τὸ γένος σας καὶ ὅτι τὰ ἔθνη, πιστεύοντα εἰς τὸν παθητὸν Χριστόν, θὰ ἀναμένουν νὰ

παρακεκαλυμμένως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦτο αὐτὰ ἐλελαλήκει, ἔφην.

- 3 Οὕτω δὲ εἰρηκέναι ἐπήνεγκα· «*Ἰούδα, ἦνεσάν σε οἱ ἀδελφοί σου, αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου. Προσκυνήσουσί σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. Σκύμνος λέοντος Ἰούδα· ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης. Ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῶ· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν. Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ καὶ τῇ ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ, πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. Χαροποὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὡς γάλα».*
- 4 Ὅτι οὖν οὐδέποτε ἐν τῷ γένει ὑμῶν ἐπαύσατο οὔτε προφήτης οὔτε ἄρχων, ἐξ ὅτου ἄρχὴν ἔλαβε, μέχρις οὗ οὗτος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ γέγονε καὶ ἔπαθεν, οὐδ' ἀναισχύντως τολμήσετε εἰπεῖν ἢ ἀποδειῖξαι ἔχετε. Καὶ γὰρ Ἡρώδην, ἐφ' οὗ ἔπαθεν, Ἀσκαλωνίτην γεγονέναι λέγοντες, ὁμῶς ἐν τῷ γένει ὑμῶν ὄντα λέγετε ἀρχιερέα, ὥστε, καὶ τότε ὄντος ὑμῖν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως καὶ προσφοράς προσφέροντος καὶ τὰ ἄλλα νόμιμα φυλάσσοντος, καὶ προφητῶν κατὰ διαδοχὴν μέχρις Ἰωάννου γεγενημένων, ὡς καὶ ὅτε εἰς Βαβυλῶνα ἀπήχθη ὁ λαὸς ὑμῶν, πολεμηθείσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἀρθέντων, μὴ παύσασθαι ἐξ ὑμῶν προφήτην, ὃς Κύριος καὶ ἡγούμενος καὶ ἄρχων τοῦ λαοῦ ὑμῶν ἦν. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς προφήταις Πνεῦμα καὶ τοὺς βασιλεῖς ὑμῖν ἔχριε καὶ καθίστα.
- 2 Μετὰ δὲ τὴν Ἰησοῦ τοῦ ἡμετέρου Χριστοῦ ἐν τῷ γένει ὑμῶν φανέρωσιν καὶ θάνατον οὐδαμοῦ προφήτης γέγονεν οὐδέ ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι ὑμᾶς ὑπὸ ἴδιον βασιλέα ἐπαύσατο, καὶ προσέτι «*ἢ γῆ ὑμῶν ἠρημώθη καὶ ὡς ὄπωροφυλάκιον καταλέλειπται*». Τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν λόγον διὰ τοῦ Ἰακώβ, «*καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία*

20. Γεν. 49,8-12.

21. Ὁ Ἡρώδης ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπαθεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀσκαλωνίτου Ἡρώδου τοῦ μεγάλου. Βεβαίως ἦτο βασιλεὺς καὶ ὄχι ἀρχιερεὺς, διότι ἤδη τὰ δύο ἀξιώματα εἶχον διακριθῆ.

22. Ἦσ. 1,7 ἐ.

ἔλθη πάλιν, διὰ τοῦτο δέ, εἶπα, τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶπεν αὐτὰ με παραβολὴν καὶ συγκεκαλυμμένως.

2 Οὕτω δέ, προσέθεσα, τὰ εἶπεν. «Ἰούδα, σὲ ὕμνησαν οἱ ἀδελφοί σου, αἱ χεῖρες σου ἐτέθησαν εἰς τὰ νῶτα τῶν ἐχθρῶν σου. Θὰ σὲ προσκυνήσουν οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. Σκύμνος τοῦ λέοντος τοῦ Ἰούδα, υἱέ μου, ἀνεπτύχθης ἀπὸ βλαστόν. Ἐξαπλωθεὶς ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος· ποῖος θὰ τὸν σηκώση; Δὲν θὰ ἐκλείψῃ ἄρχων ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν οὔτε ἡγέτης ἀπὸ τὸ γένος του, ἕως ὅτου ἔλθουν τὰ ἀποκείμενα εἰς αὐτὸν ἀγαθά. Καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία ἐθνῶν. Θὰ δέσῃ τὸν πῶλον του εἰς τὴν ἄμπελον καὶ τὸ ὄνῆριον εἰς τὸ κλῆμα, θὰ πλῦνῃ με οἶνον τὴν στολὴν του καὶ με αἷμα σταφυλῆς τὴν περιβολὴν του. Οἱ ὀφθαλμοὶ του θὰ εἶναι χαροποὶ ἀπὸ οἶνον καὶ οἱ ὀδόντες του λευκοὶ ὡς γάλα»²⁰.

3 Ὅτι λοιπὸν ποτὲ δὲν ἔπαυσεν εἰς τὸ γένος σας νὰ ὑπάρχη εἴτε προφήτης εἴτε ἄρχων, μέχρις ὅτου αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐγεννήθη καὶ ἔπαθε, οὔτε ἀναισχύντως θὰ τολμήσετε νὰ εἴπετε οὔτε δύνασθε νὰ ἀποδείξετε. Πράγματι τὸν Ἡρώδη, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπαθε, τὸν λέγετε Ἀσκαλωνίτην²¹, ἀλλ' ὁμως γετε ὅτι ἦτο ἀρχιερεὺς εἰς τὸ γένος σας, ὥστε νὰ ὑπάρχη εἰς σᾶς καὶ τότε ἀρχιερεὺς κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως καὶ νὰ προσφέρῃ προσφορὰς καὶ νὰ φυλάσῃ τὰ ἄλλα νόμιμα, καθὼς ἐπίσης νὰ ὑπάρχουν διαδοχικῶς προφῆται μέχρις Ἰωάννου. Οὕτω καὶ ὅταν ὁ λαὸς σας ἀπήχθη εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἀφοῦ κατεκτήθη ἡ γῆ καὶ ἠρπάγησαν τὰ ἱερὰ σκεύη, δὲν ἔπαυσεν εἰς σᾶς προφήτης, ὁ ὁποῖος ἦτο κύριος καὶ ἡγέτης καὶ ἄρχων τοῦ λαοῦ σας. Διότι τὸ εἰς τοὺς προφῆτας Πνεῦμα ἔχριε καὶ ἐγκαθίστα καὶ τοὺς βασιλεῖς εἰς σᾶς.

4 Μετὰ δὲ τὴν φανέρωσιν τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ ἰδικοῦ μας Χριστοῦ, εἰς τὸ γένος σας καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ οὔτε ἐγινε πουθενὰ προφήτης οὔτε ὑπάρχει, ἀλλὰ ἐπαύσατε καὶ νὰ κυβερνᾶσθε ἀπὸ ἰδικόν σας βασιλέα, καὶ ἐπὶ πλέον «ἡ γῆ σας ἠρημώθη καὶ ἔμεινεν ὡς ἀγροφυλάκιον»²². Τὸ ὅτι δὲ διὰ τοῦ Ἰακώβ εἶπε τὸν

ἔθνῶν», συμβολικῶς δύο παρουσίας αὐτοῦ ἐσήμανε καὶ τὰ ἔθνη μέλλειν αὐτῷ πιστεῦειν, ὅπερ ὀψέ ποτε πάρεστιν ἰδεῖν ὑμῖν· οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων διὰ τῆς πίστεως τῆς τοῦ Χριστοῦ θεοσεβεῖς καὶ δίκαιοι γενόμενοι, πάλιν παραγεννησόμενον αὐτὸν προσδοκῶμεν.

53,1 Καὶ τὸ «δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ καὶ τῇ ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου» καὶ τῶν ἔργων, τῶν ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας γενομένων ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ἔθνῶν ὁμοίως, τῶν μελλόντων πιστεῦειν αὐτῷ, προδήλωσις ἦν. Οὗτοι γὰρ ὡς πῶλος ἀσαγῆς καὶ ζυγὸν ἐπὶ ἀύχένα μὴ ἔχων τὸν ἑαυτοῦ, μέχρις ὁ Χριστὸς οὗτος ἐλθὼν διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πέμψας ἐμαθήτευσεν αὐτούς, καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ λόγου αὐτοῦ βαστάσαντες τὸν νῶτον ὑπέθηκαν πρὸς τὸ πάντα ὑπομένειν διὰ τὰ προσδοκώμενα καὶ ὑπ' αὐτοῦ κατηγγελεμένα ἀγαθά.

2 Καὶ ὄνον δέ τινα ἀληθῶς σὺν πῶλῳ αὐτῆς προσδεδεμένην ἔν τινι εἰσόδῳ κῶμης Βηθφαγῆς λεγομένης, ὅτε ἔμελλεν εἰσερχεσθαι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐκέλευσε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀγαγεῖν αὐτῷ, καὶ ἐπικαθίσας ἐπεισελήλυθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· ὅπερ ὡς ἐπεπροφήτετο διαρρήδην γενήσεσθαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, γενόμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ γνωσθέν, τὸν Χριστὸν ὄντα αὐτὸν φανερὸν ἐποίει. Καί, τούτων ἀπάντων γενομένων καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀποδεικνυμένων, ὑμεῖς ἔτι σκληροκάριοι ἐστε.

3 Προεφητεύθη δὲ ὑπὸ Ζαχαρίου, ἐνὸς τῶν δώδεκα, τοῦτο μέλλειν γίνεσθαι οὕτω· «χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, ἀλάλαξον, κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἤξει σοι δίκαιος καὶ σώζων αὐτὸς καὶ πρᾶϋς καὶ πτωχός, ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὑπόζυγιον καὶ πῶλον ὄνου».

4 Τὸ δὲ καὶ ὄνον ὑποζύγιον ἤδη μετὰ τοῦ πῶλου αὐτῆς ὀνομάζειν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα μετὰ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ ἐν τῇ

23. Γεν. 49,10.

24. Γεν. 49,11.

25. Ματθ. 21,1 ἐέ. Μάρκ. 11,1 ἐέ. Λουκᾶ 19,30.

λόγον «καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία ἐθνῶν»²³, συμβολικῶς ἐσήμανε τὰς δύο παρουσίας αὐτοῦ καὶ ὅτι τὰ ἔθνη πρόκειται νὰ πιστεύσουν εἰς αὐτόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδετε τώρα πλέον· διότι οἱ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, γενόμενοι θεοσεβεῖς καὶ δίκαιοι διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν, ἀναμένομεν ὅτι θὰ ἔλθῃ πάλιν.

53,1 Καὶ τὸ «δένων εἰς τὴν ἄμπελον τὸν πῶλον του καὶ εἰς τὸ κλῆμα τὸ ὄναρίον του»²⁴ ἦτο προδήλωσις τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πρώτης παρουσίας αὐτοῦ καὶ ὁμοίως τῶν ἐθνῶν τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ πιστεύσουν εἰς αὐτόν. Διότι οὗτοι, ὡς πῶλος ἀσαμάρωτος καὶ μὴ ἔχων ζυγὸν εἰς τὸν λαιμὸν του, ἕως ὅτου ἦλθεν ὁ Χριστὸς οὗτος καὶ τοὺς ἐδίδαξε διὰ τῶν μαθητῶν του τοὺς ὁποίους ἔστειλεν εἰς αὐτούς, βαστάσαντες τὸν ζυγὸν τοῦ λόγου αὐτοῦ, τὸν ἐτοποθέτησαν εἰς τὰ νῶτα αὐτῶ, ὥστε νὰ ὑπομένουν τὰ πάντα διὰ τὰ ὑπεσχημένα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀναμενόμενα ἀγαθὰ.

2 Διέταξε δὲ τοὺς μαθητάς του ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, νὰ τοῦ φέρουν μίαν ὄνον μαζί μὲ τὸ πωλᾶρι τῆς δεμένην εἰς κάποιαν εἰσοδὸν τῆς κώμης τῆς ὀνομαζομένης Βηθφαγῆς²⁵ καὶ καθίσας ἐπάνω εἰς αὐτὴν εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὅπως εἶχε προφητευθῆ φανερὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, γενόμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ γνωσθέν, ἐφάνέρωσεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Καὶ ἐνῶ συνέβησαν ὅλα αὐτὰ καὶ ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τὰς Γραφάς, σεῖς εἴσθε ἀκόμη σκληροκάριοι.

3 Προεφητεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου, ἐνὸς τῶν δώδεκα, ὅτι τοῦτο πρόκειται νὰ συμβῆ οὕτως· «χαῖρε ὑπερβολικά, κόρη τῆς Σιών, ἀλάλαξε, διακήρυσσε, κόρη τῆς Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ θὰ ἔλθῃ ὁ βασιλεὺς σου εἰς ἐσέ, δίκαιος καὶ σωτηριώδης καὶ πραῦς καὶ πτωχός, ἐπάνω εἰς ὑποζύγιον καὶ πωλᾶρι ὄνου»²⁶.

4 Τὸ ὅτι δὲ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ἀναφέρει ὅτι ὁ πατριάρχης Ἰακώβ εἶχε κτῆμα του τὴν ἤδη ὑποζύγιον ὄνον μαζί μὲ τὸ

26. Ζαχ. 9,9.

κτήσει αὐτὸν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὡς προέφη, ἀμφοτέρω τὰ ζῶα κελεῦσαι ἀγαγεῖν, προαγγελία ἦν καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς συναγωγῆς ὑμῶν ἅμα τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύειν ἐπ' αὐτὸν μέλλουσιν. Ὡς γὰρ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν σύμβολον ἦν ὁ ἀσαγῆς πῶλος, οὕτω καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου λαοῦ ἡ ὑποσαγῆς ὄνος· τὸν γὰρ διὰ τῶν προφητῶν νόμον ἐπικείμενον ἔχετε.

5 Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου, ὅτι παταχθήσεται αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστὸς καὶ διασκορπισθήσονται οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, προεφητεύθη· ὅπερ καὶ γέγονε. Μετὰ γὰρ τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν οἱ σὺν αὐτῷ ὄντες μαθηταὶ αὐτοῦ διεσκεδάσθησαν, μέχρις ὅτου ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ πέπεικεν αὐτοὺς ὅτι οὕτω προεπεφήτετο περὶ αὐτοῦ παθεῖν αὐτόν· καὶ οὕτω πεισθέντες καὶ εἰς τὴν πᾶσαν οἰκουμένην ἐξελθόντες ταῦτα ἐδίδαξαν.

6 Ὅθεν καὶ ἡμεῖς βέβαιοι ἐν τῇ πίστει καὶ μαθητείᾳ αὐτοῦ ἐσμεν, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην εἰς ὄνομα τοῦ ἐσταυρωμένου ἐκείνου ὀρωμένων καὶ γενομένων θεοσεβῶν τὴν πειθῶ ἔχομεν. Ἔστι δὲ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου ταῦτα· «ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου καὶ ἐπ' ἄνδρα τοῦ λαοῦ μου, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων· πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα αὐτοῦ».

54,1 Καὶ τὸ ὑπὸ Μωϋσέως δὲ ἀνιστορημένον καὶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰακῶβ προεφητευμένον, τὸ «πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ», τὸ τῷ αἵματι αὐτοῦ ἀποπλύνειν μέλλειν τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ ἐδήλου. Στολὴν γὰρ αὐτοῦ ἐκάλεσε τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοὺς δι' αὐτοῦ ἄφεςιν ἀμαρτιῶν λαβόντας, ἐν οἷς αἰεὶ δυνάμει μὲν πάρεστι καὶ ἐναργῶς δὲ παρέσται ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ.

2 Τὸ δὲ αἷμα τῆς σταφυλῆς εἰπεῖν τὸν λόγον, διὰ τῆς τέχνης δεδήλωκεν ὅτι αἷμα μὲν ἔχει ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐξ ἀνθρώπου σπέρμα-

27. Ζαχ. 13,7. Ματθ. 26,31. Μάρκ. 14,27.

28. Ζαχ. 13,7.

πωλάρι της ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι αὐτός, ὅπως προεῖπα, διέταξε τοὺς μαθητάς του νὰ φέρουν καὶ τὰ δύο ζῶα, ἦτο προαναγγελία περὶ τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς σας μελλόντων νὰ πιστεύσουν εἰς αὐτὸν μαζὶ μὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Ὅπως δηλαδὴ ὁ ἀσαμάρωτος πῶλος ἦτο σύμβολον τῶν ἀπὸ τὰ ἔθνη πιστῶν, οὕτω ἡ σαμαρωμένη ὄνος ἦτο σύμβολον τοῦ ἰδικοῦ σας λαοῦ· διότι ἔχετε φορτωθῆ τὸν διὰ τῶν προφητῶν δοθέντα νόμον.

5 Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου προεφητεύθη ὅτι θὰ κτυπηθῆ αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστὸς καὶ θὰ διασκορπισθοῦν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ²⁷, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔγινε. Διότι μετὰ τὴν σταύρωσίν του οἱ μετ' αὐτοῦ εὐρισκόμενοι μαθηταὶ του διεσκορπίσθησαν, μέχρις ὅτου ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ τοὺς ἔπεισεν ὅτι οὕτως εἶχε προφητευθῆ νὰ πάθῃ· καὶ οὕτω πεισθέντες, ἐξῆλθον εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην καὶ ἐδίδαξαν.

6 Ὅθεν καὶ ἡμεῖς εἴμεθα ἀσφαλεῖς εἰς τὴν πίστιν καὶ μαθητείαν αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν καὶ ἀπὸ τοὺς προφῆτας καὶ ἀπὸ τοὺς εἰς τὴν οἰκουμένην βλεπομένους καὶ γενομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἐσταυρωμένου ἐκείνου θεοσεβεῖς. Τὰ ἐξῆς δὲ εἶναι τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου· «ραμφαία, ἐγέρθητι κατὰ τοῦ ποιμένου μου καὶ κατὰ τοῦ ἀνδρός τοῦ λαοῦ μου, λέγει ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων· πάταξε τὸν ποιμένα καὶ θὰ διασκορπισθοῦν τὰ πρόβατά του»²⁸.

54,1 Καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως δὲ ἱστορούμενον ὅτι προεφητεύθη ἀπὸ τὸν πατριάρχην Ἰακώβ, τὸ «θὰ πλύνῃ μὲ οἶνον τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ μὲ αἷμα τῆς σταφυλῆς τὴν περιβολὴν του»²⁹, ἐδήλωνεν ὅτι πρόκειται νὰ ἀποπλύνῃ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Στολήν του δὲ ἐκάλεσε τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοὺς λαβόντας δι' αὐτοῦ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, μέσα εἰς τοὺς ὁποίους κατὰ δύναμιν μὲν εὐρίσκεται πάντοτε καὶ ἐναργῶς δὲ θὰ παρευρίσκεται κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν του.

2 Τὸ ὅτι δὲ εἶπε αἷμα τῆς σταφυλῆς τὸν λόγον, μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐδήλωσεν ὅτι αἷμα μὲν ἔχει ὁ Χριστὸς, ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπι-

29. Γεν. 49,11.

τος, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Ὅν γὰρ τρόπον τὸ τῆς ἀμπέλου αἷμα οὐκ ἄνθρωπος ἐγέννησεν ἀλλὰ Θεός, οὕτω καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου γένους ἔσεσθαι, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δυνάμεως προεμήνυσεν. Ἡ δὲ προφητεία αὕτη, ὧ ἄνδρες, ἦν ἔλεγον, ἀποδεικνύει ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων, κατὰ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γεννηθείς.

**ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΥΠΑΡΧΗ ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ
ΠΛΗΝ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΘΕΟΣ**

- 55,1** Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίνατο. Μεμνησόμεθα καὶ ταύτης τῆς ἐξηγήσεώς σου, ἐὰν καὶ δι' ἄλλων κρατύνῃς καὶ τοῦτο τὸ ἀπόρημα. Τὰ νῦν δὲ ἤδη ἀναλαβὼν τὸν λόγον ἀπόδειξον ἡμῖν ὅτι ἕτερος Θεὸς παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος ὠμολόγηται εἶναι, φυλαζάμενος λέγειν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἃ γέγραπται τοῖς ἔθνεσι συγκεχωρηκέναί τὸν Θεὸν ὡς θεοὺς προσκυνεῖν καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ ὡς παραχρῶμενοι προφητῆται πολλάκις λέγουσιν ὅτι «ὁ Θεὸς σου Θεὸς τῶν θεῶν ἐστὶ καὶ Κύριος τῶν κυρίων», προστιθέντες «ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς καὶ φοβερὸς» πολλάκις.
- 2** Οὐ γὰρ ὡς ὄντων θεῶν ταῦτα λέγεται, ἀλλ' ὡς τοῦ λόγου διδάσκοντος ἡμᾶς ὅτι τῶν νομιζομένων θεῶν καὶ κυρίων ὁ τῷ ὄντι Θεός, ὁ τὰ πάντα ποιήσας, Κύριος μόνος ἐστίν. Ἴνα γὰρ καὶ τοῦτο ἐλέγξῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τοῦ ἀγίου Δαβὶδ εἶπεν, «οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, νομιζόμενοι θεοί, εἰδῶλα δαιμονίων εἰσὶν, ἀλλ' οὐ θεοί». Καὶ ἐπάγει κατάραν τοῖς ποιοῦσιν αὐτὰ καὶ προσκυνοῦσιν.
- 3** Κάγώ. Οὐ ταύτας μὲν τὰς ἀποδείξεις ἔμελλον φέρειν, εἶπον, ὧ Τρύφων, δι' ὧν καταδικάζεσθαι τοὺς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα προσκυνοῦντας ἐπίσταμαι, ἀλλὰ τοιαύτας πρὸς ἃς ἀντειπεῖν μὲν οὐδεὶς

1. Δευτ. 4,19.

2. Δευτ. 10,17. Ψαλμ. 135,2.

3. Δευτ. 10,17.

4. Βλ. Ψαλμ. 95,5. Α' Παραλ. 16,26.

νον σπέρμα δέ, ἀλλ' ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Καθ' ὃν τρόπον δηλαδῆ τὸ αἷμα τῆς ἀμπέλου δὲν ἐγέννησεν ἄνθρωπος ἀλλὰ Θεός, οὕτω προεμήνυσεν ὅτι καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ εἶναι ἀπὸ ἀνθρωπίνην γενεάν ἀλλ' ἀπὸ δύναμιν Θεοῦ. Ἡ προφητεία δὲ αὐτὴ τὴν ὁποίαν ἀνέφερα, ὧ ἄνδρες, ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ὁ Χριστός, ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων, γεννηθεὶς κατὰ τὸν κοινὸν τῶν ἀνθρώπων τρόπον.

**ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΥΠΑΡΧΗ
ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ ΠΛΗΝ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΘΕΟΣ**

5,1 Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίθη. Θὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ αὐτὴν τὴν ἐξήγησίν σου, ἐὰν κατοχυρώσης τὸ θέμα τοῦτο καὶ μὲ ἄλλα ἐπιχειρήματα. Τώρα ὁμως, ἐπαναλαμβάνων τὸν λόγον, ἀπόδειξέ μας ὅτι ἔχει διακηρυχθῆ ἀπὸ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ὅτι ὑπάρχει ἄλλος Θεὸς πλὴν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων, ἀποφεύγων νὰ ἀναφέρῃς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, τὰ ὁποῖα ἔχει γραφῆ ὅτι ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς εἰς τὰ ἔθνη νὰ προσκυνοῦν ὡς θεοὺς¹, καὶ τὸν λόγον τοῦτον ὡς νὰ πολυκαταχρῶνται οἱ προφῆται λέγουν «ὁ Θεὸς σου εἶναι Θεὸς τῶν θεῶν καὶ Κύριος τῶν Κυρίων»², προσθέτοντες «ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς καὶ φοβερὸς»³ πολλὰς φορές.

2 Βεβαίως αὐτὰ δὲν λέγονται μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι εἶναι θεός, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ ὁ λόγος ὅτι τῶν νομιζομένων θεῶν καὶ κυρίων, μοναδικὸς κύριος εἶναι ὁ πραγματικὸς Θεός, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὰ πάντα. Διὰ νὰ ἐλέγξῃ μάλιστα καὶ τοῦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἶπε διὰ τοῦ Δαβίδ ὅτι «οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, νομιζόμενοι θεοί, εἶναι εἰδῶλα δαιμονίων καὶ ὄχι θεοί»⁴. Καὶ προσθέτει κατὰραν διὰ τοὺς κατασκευάζοντας καὶ προσκυνοῦντας αὐτὰ.

3 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Δὲν ἐπρόκειτο νὰ φέρω τὰς ἀποδείξεις αὐτάς, ὧ Τρύφων, διὰ τῶν ὁποίων γνωρίζω ὅτι καταδικάζονται οἱ προσκυνοῦντες αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια, ἀλλὰ νὰ φέρω τοιαύτας ἀπο-

δυνήσεται, ξένοι δέ σοι δόξουσιν εἶναι, καίπερ καθ' ἡμέραν ἀναγι-
νωσκόμενοι ὑφ' ὑμῶν, ὡς καὶ ἐκ τούτου συνεῖναι ὑμᾶς ὅτι διὰ τὴν
ὑμετέραν κακίαν ἀπέκρυσεν ὁ Θεὸς ἀφ' ὑμῶν τὸ δύνασθαι νοεῖν
τὴν σοφίαν τὴν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, πλὴν τινων, οἷς κατὰ χάριν
τῆς πολυσπλαγχνίας αὐτοῦ, ὡς ἔφη Ἡσαΐας, ἐγκατέλιπε σπέρμα
εἰς σωτηρίαν, ἵνα μὴ ὡς Σοδομιτῶν καὶ Γομορραίων τέλεον καὶ τὸ
ὑμέτερον γένος ἀπόληται. Προσέχετε τοιγαροῦν οἷσπερ μέλλω
ἀναμιμνήσκειν ἀπὸ τῶν ἀγίων Γραφῶν, οὐδὲ ἐξηγηθῆναι δεομέ-
νων ἀλλὰ μόνον ἀκουσθῆναι.

- 56,1** Μωϋσῆς οὖν, ὁ μακάριος καὶ πιστὸς θεράπων Θεοῦ, μηνύων
ὅτι ὁ ὀφθεὶς τῷ Ἀβραὰμ πρὸς τῇ Δρυῖ τῇ Μαμβρῇ Θεὸς σὺν τοῖς
ἅμα αὐτῷ ἐπὶ τὴν Σοδόμων κρίσιν πεμφθεῖσι δύο ἀγγέλοις ὑπὸ ἄλ-
λου, τοῦ ἐν τοῖς ὑπερουρανίοις αἰεὶ μένοντος καὶ οὐδενὶ ὀφθέντος ἢ
ὀμιλήσαντος δι' ἑαυτοῦ ποτε, ὃν ποιητὴν τῶν ὄλων καὶ Πατέρα νο-
οῦμεν, οὕτω φησιν.
- 2** «Ἦφθη δὲ αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸς τῇ Δρυῖ τῇ Μαμβρῇ, καθημέ-
νου αὐτοῦ ἐπὶ τῇ θύρᾳ τῆς σκηνῆς μεσημβρίας. Ἀναβλέψας δὲ τοῖς
ὀφθαλμοῖς εἶδε, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες εἰστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ.
Καὶ ἰδὼν συνέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θύρας τῆς
σκηνῆς αὐτοῦ καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ εἶπε», καὶ τὰ λοι-
πὰ μέχρι τοῦ «ὤρθησε δὲ Ἀβραὰμ τὸ πρωῖ εἰς τὸν τόπον οὗ εἰ-
στήκει ἔναντι Κυρίου καὶ ἐπέβλεψεν ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων καὶ
Γομόρρας καὶ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς τῆς περιχώρου καὶ εἶδε, καὶ
ἰδοὺ, ἀνέβαινε φλόξ ἐκ τῆς γῆς ὡσεὶ ἀτμὶς καμίνου». Καὶ παυσά-
μενος λοιπὸν τοῦ λέγειν, ἐπυθόμην αὐτῶν εἰ ἐνενοήκεισαν τὰ εἰρη-
μένα.
- 3** Οἱ δὲ ἔφασαν νενοηκέναι μὲν, μηδὲν δὲ ἔχειν εἰς ἀπόδειξιν
τοὺς λελεγμένους λόγους ὅτι Θεὸς ἢ Κύριος ἄλλος τίς ἐστίν ἢ λέλε-
κται ἀπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων.

5. Ἦσ. 1,9.

6. Ἀριθ. 12,7.

7. Γεν. 18,1-3.

8. Γεν. 19,27 ἔ.

δείξεις πρὸς τὰς ὁποίας κανεῖς δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἀντεῖπη, αἱ ὁποῖαι ὅμως θὰ σοῦ φανοῦν ὅτι εἶναι παράδοξοι, ἂν καὶ ἀναγινώσκονται ἀπὸ σᾶς καθημερινῶς· ὥστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς κακίας σας ἀπέκρυσεν ἀπὸ σᾶς ὁ Θεὸς τὴν δυνατότητα τῆς κατανοήσεως τῆς σοφίας ἢ ὁποῖα ὑπάρχει εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ, πλὴν ὀλίγων, εἰς τοὺς ὁποίους, ὅπως εἶπεν ὁ Ἡσαΐας λόγῳ τῆς πολυσπλαγχνίας του ἄφησε σπέρμα πρὸς σωτηρίαν, διὰ νὰ μὴ χαθῆ τελείως καὶ τὸ ἰδικόν σας γένος, ὅπως οἱ Σοδομίται καὶ Γομορραῖοι⁵. Προσέχετε λοιπὸν ὅσα πρόκειται νὰ ὑπενθυμίσω ἀπὸ τὰς ἁγίας Γραφάς, τὰ ὁποῖα οὔτε κἂν νὰ ἐξηγηθοῦν ἔχουν ἀνάγκην, ἀλλὰ μόνον ν' ἀκουσθοῦν.

56,1 Ὁ Μωϋσῆς λοιπὸν, ὁ μακάριος καὶ πιστὸς ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ⁶, δηλώνει ὅτι ὁ ὀφθεῖς εἰς τὸν Ἀβραάμ πλησίον τῆς Δρυὸς τοῦ Μαμβρῆ Θεὸς μαζί με τοὺς σὺν αὐτῷ δύο ἀγγέλους οἱ ὁποῖοι ἐστάλησαν ὑπὸ ἄλλου διὰ τὴν κρίσιν ἐπὶ τῶν Σοδόμων, δηλαδή ὑπὸ τοῦ πάντοτε διαμένοντος εἰς τὰ ὑπερουράνια καὶ μὴ ὀφθέντος ἢ ὀμιλήσαντος ἀπ' εὐθείας ποτέ, τὸν ὁποῖον νοοῦμεν ὡς ποιητὴν καὶ Πατέρα τῶν ὄλων, λέγει τὰ ἐξῆς.

2 «Ἐφάνη δὲ εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς παρὰ τὴν Δρῦν τοῦ Μαμβρῆ, ἐνῶ ἐκάθητο εἰς τὴν θύραν τῆς σκηνῆς κατὰ τὴν μεσημβρίαν. Ἀνασηκώσας δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶδε· τρεῖς ἄνδρες ἴσταντο ἐπάνω του. Καὶ μόλις τοὺς εἶδεν ἔτρεξε πρὸς συνάντησίν των ἀπὸ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς του καὶ προσεκύνησεν εἰς τὴν γῆν, καὶ εἶπε»⁷, καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ «ᾤρθρισε δὲ ὁ Ἀβραάμ τὸ πρωῖ εἰς τὸν τόπον ὅπου εἶχε σταθῆ ἀπέναντι τοῦ Κυρίου καὶ ἐκύτταξε πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας καὶ πρὸς τὴν περίχωρον· καὶ εἶδε, καὶ ἰδοῦ, ἀνέβαινε φλόγα ἀπὸ τὴν γῆν ὡσὰν ἀτμὶς καμίνου»⁸. Καί, ἀφοῦ ἔπαυσα νὰ ὀμιλῶ, τοὺς ἠρώτησα, ἂν κατενόησαν τὰ λεχθέντα.

3 Ἐκεῖνοι δὲ εἶπαν ὅτι κατενόησαν μὲν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν καμμίαν μαρτυρίαν ὅτι τὰ λεχθέντα σημαίνουν ὅτι ὑπάρχει ἢ ἔχει λεχθῆ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἄλλος Θεὸς ἢ Κύριος πλὴν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων.

4 Κάγω πάλιν. Ἐγὼ λέγω πειράσομαι ὑμᾶς πείσαι, νοήσαντας τὰς Γραφάς, ὅτι ἐστὶ καὶ λέγεται Θεὸς καὶ Κύριος ἕτερος ὑπὸ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων, ὃς καὶ ἄγγελος καλεῖται, διὰ τὸ ἀγγέλλειν τοῖς ἀνθρώποις ὅσαπερ βούλεται αὐτοῖς ἀγγεῖλαι ὁ τῶν ὄλων ποιητής, ὑπὲρ ὃν ἄλλος Θεὸς οὐκ ἔστι. Καὶ ἀνιστορῶν πάλιν τὰ προλεχθέντα ἐπυθόμην τοῦ Τρύφωνος· δοκεῖ σοι ὀφθῆναι ὑπὸ τὴν Δρυὸν τὴν Μαμβρῆ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ὡς ὁ λόγος λέγει;

Κάκεῖνος. Μάλιστα.

5 Καὶ εἷς, ἔφην, ἐκείνων ἦν τῶν τριῶν, οὓς ἀνδρας ἐωρᾶσθαι τῷ Ἀβραάμ τὸ ἅγιον προφητικὸν Πνεῦμα λέγει;

Κάκεῖνος· οὐ· ἀλλὰ ὥπτο μὲν αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸ τῆς τῶν τριῶν ὀπτασίας· εἶτα οἱ τρεῖς ἐκείνοι, οὓς ἀνδρας ὁ λόγος ὀνομάζει, ἄγγελοι ἦσαν δύο μὲν αὐτῶν πεμφθέντες ἐπὶ τὴν Σοδόμων ἀπώλειαν, εἷς δὲ εὐαγγελιζόμενος τῇ Σάρρα ὅτι τέκνον ἔξει, ἐφ' ᾧ ἐπέπεμπε καὶ ἀπαρτίσας ἀπήλλακτο.

6 Πῶς οὖν, εἶπον, ὁ εἷς τῶν τριῶν γενόμενος ἐν τῇ σκηνῇ, ὁ καὶ εἰπὼν, «εἰς ὥρας ἀνακάμψω πρὸς σε καὶ τῇ Σάρρα υἱὸς γενήσεται», φαίνεται ἐπανελθὼν γενομένου τῇ Σάρρα υἱοῦ, καὶ Θεὸν αὐτὸν ὄντα ὁ προφητικὸς λόγος κάκεῖ σημαίνει; Ἴνα δὲ φανερὸν ὑμῖν γένηται ὃ λέγω, ἀκούσατε τῶν ὑπὸ Μωϋσέως διαρρηδὴν εἰρημένων.

7 Ἔστι δὲ ταῦτα· «ἰδοῦσα δὲ Σάρρα τὸν υἱὸν Ἄγαρ, τῆς παιδίσκης τῆς Αἰγυπτίας, ὃς ἐγένετο τῷ Ἀβραάμ, παίζοντα μετὰ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, εἶπε τῷ Ἀβραάμ· ἔκβαλε τὴν παιδίσκην ταύτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς· οὐ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης ταύτης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἰσαὰκ. Σκληρὸν δὲ ἐφάνη τὸ ρῆμα σφόδρα ἐναντίον Ἀβραάμ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· μὴ σκληρὸν ἔστω ἐναντίον σου περὶ τοῦ παιδίου καὶ περὶ τῆς παιδίσκης· πάντα ὅσα ἂν εἶπῃ σοι Σάρρα, ἄκουε τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταιί σοι σπέρμα».

9. Γεν. 18,14.

10. Γεν. 21,9-12.

4 Καὶ ἐγὼ πάλιν. Θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς πείσω περὶ ὧν λέγω, ἀφοῦ κατανοήσετε τὰς Γραφάς, ὅτι ὑπάρχει καὶ λέγεται Θεὸς καὶ Κύριος ἄλλος ὑπὸ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων, ὁ ὁποῖος καλεῖται καὶ ἄγγελος, διότι ἀναγγέλλει εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅσα θέλει νὰ ἀναγγεῖλῃ εἰς αὐτοὺς ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων, ὑπὸ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεός. Καὶ ἐπαναλαμβάνων πάλιν τὰ προλεχθέντα ἠρώτησα τὸν Τρύφωνα· νομίζεις ὅτι ὤφθη ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀβραάμ ὑπὸ τὴν Δρῦν τοῦ Μαμβρῆ, ὅπως λέγει ἡ Γραφή;

Καὶ ἐκεῖνος. Μάλιστα.

5 Καὶ ἦτο εἷς ἐκείνων τῶν τριῶν ἀνδρῶν, εἶπα ἐγώ, οἱ ὁποῖοι, ὅπως τὸ προφητικὸν Πνεῦμα λέγει, ὤφθησαν εἰς τὸν Ἀβραάμ;

Καὶ ἐκεῖνος. Ὅχι· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὤφθη εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς ὀπτασίας τῶν τριῶν· ἔπειτα οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι τοὺς ὁποῖους ὁ λόγος ὀνομάζει ἀνδρας, ἦσαν ἄγγελοι, δύο μὲν ἐξ αὐτῶν ἀποσταλέντες διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Σοδόμων, εἷς δὲ εὐαγγελιζόμενος εἰς τὴν Σάρραν ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ τέκνον, διὸ καὶ ἐστάλη καὶ μετὰ τὴν ἀναγγελίαν ἀνεχώρησεν.

6 Πῶς λοιπόν, εἶπα ἐγώ, ὁ εἷς τῶν τριῶν ἐμφανισθέντων εἰς τὴν σκηνὴν, αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἶπε, «θὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν κατάλληλον ὥραν εἰς σέ καὶ ἡ Σάρρα θὰ γεννήσῃ υἱόν⁹, φαίνεται νὰ ἐπανῆλθεν ὅταν ἐγεννήθη ὁ υἱὸς τῆς Σάρρας καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ἐπισημαίνει καὶ ἐκεῖ ὅτι αὐτὸς ἦτο Θεός; Διὰ νὰ δειχθῆ δὲ εἰς σᾶς ὅ,τι λέγω, ἀκούσατε τὰ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως φανερώως λεχθέντα.

7 Εἶναι δὲ ταῦτα. «Ἴδοῦσα δὲ ἡ Σάρρα τὸν υἱὸν τῆς Ἄγαρ, τῆς αἰγυπτίας ὑπηρετίας, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, νὰ παίξῃ μὲ τὸν ἰδικὸν τῆς υἱὸν Ἰσαάκ, εἶπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ· διώξε αὐτὴν τὴν ὑπηρετρίαν καὶ τὸν υἱὸν τῆς· δὲν θὰ εἶναι κληρονόμος ὁ υἱὸς αὐτῆς τῆς ὑπηρετίας μαζί μὲ τὸν υἱὸν μου Ἰσαάκ. Πολὺ δὲ σκληρὸς ἐφάνη εἰς τὸν Ἀβραάμ ὁ λόγος περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀβραάμ· νὰ μὴ σοῦ φαίνεται σκληρὰ ἡ πρότασις περὶ τοῦ παιδίου καὶ τῆς ὑπηρετίας· ὅλα ὅσα σοῦ εἶπη ἡ Σάρρα, νὰ τὰ ἀκούῃς, διότι τὸ σπέρμα σου θὰ ὀνομασθῆ εἰς τὸν Ἰσαάκ»¹⁰.

- 8 *Νενοήκατε οὖν ὅτι ὁ εἰπὼν τότε ὑπὸ τὴν Δρῦν ἐπαναστρέψαι, ὡς προηπίστατο ἀναγκαῖον εἶναι τῷ Ἀβραάμ συμβουλευῆσαι ἅπερ ἐβούλετο αὐτὸν Σάρρα, ἐпанελήλυθεν, ὡς γέγραπται, καὶ Θεὸς ἐστίν, ὡς οἱ λόγοι σημαίνουσιν οὕτως εἰρημένοι, «εἶπε δὲ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, μὴ σκληρὸν ἔστω ἐναντίον σου περὶ τοῦ παιδίου καὶ περὶ τῆς παιδίσκης»; Ἐπυθανόμην.*
- 9 *Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη. Μάλιστα· οὐκ ἐκ τούτου δὲ ἀπέδειξας ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ Θεὸς παρὰ τοῦτον τὸν ὀφθέντα τῷ Ἀβραάμ, ὃς καὶ τοῖς ἄλλοις πατριάρχαις καὶ προφήταις ὥπτο, ἀλλ' ἡμᾶς ἀπέδειξας οὐκ ὀρθῶς νενοηκότας ὅτι οἱ τρεῖς, οἱ ἐν τῇ σκηνῇ παρὰ τῷ Ἀβραάμ γενόμενοι, ὅλοι ἄγγελοι ἦσαν.*
- 10 *Καὶ πάλιν ἐγώ. Εἰ οὖν καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν μὴ εἶχον ἀποδειῆσαι ὑμῖν ὅτι εἷς τῶν τριῶν ἐκείνων καὶ ὁ Θεὸς ἐστὶ καὶ ἄγγελος καλεῖται, ἐκ τοῦ ἀγγέλλειν, ὡς προέφη, οἷσπερ βούλεται τὰ παρ' αὐτοῦ ὁ τῶν ὄλων ποιητὴς Θεός, τοῦτον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἰδέᾳ ἀνδρὸς ὁμοίως τοῖς σὺν αὐτῷ παραγενομένοις δυσὶν ἀγγέλοις φαινόμενον τῷ Ἀβραάμ, τὸν καὶ πρὸ ποιήσεως κόσμου ὄντα Θεόν, τοῦτον νοεῖν ὑμᾶς εὐλογον ἦν, ὅπερ τὸ πᾶν ἔθνος ὑμῶν νοεῖ.*
Καὶ πάνυ, ἔφη· οὕτω γὰρ καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο εἶχομεν.
- 11 *Κάγὼ πάλιν εἶπον. Ἐπὶ τὰς Γραφὰς ἐпанελθὼν πειράσομαι πεῖσαι ὑμᾶς ὅτι οὗτος ὃς τε τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Μωϋσεῖ ὤφθαι λεγόμενος καὶ γεγραμμένος Θεὸς ἕτερός ἐστὶ τοῦ τὰ πάντα ποιήσαντος Θεοῦ, ἀριθμῶ λέγω ἀλλὰ οὐ γνώμη· οὐδὲν γὰρ φημι αὐτὸν πεπραχέναι ποτὲ ἢ ἅπερ αὐτὸς ὁ τὸν κόσμον ποιήσας, ὑπὲρ ὃν ἄλλος οὐκ ἐστὶ Θεός, βεβούληται καὶ πράξει καὶ ὁμιλῆσαι.*
- 12 *Καὶ ὁ Τρύφων. Ὅτι οὖν καὶ ἐστὶν ἀπόδειξον ἤδη, ἵνα καὶ τούτω συνθώμεθα· οὐ γὰρ παρὰ γνώμην τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων φάσκειν τι ἢ πεποιηκέναι αὐτὸν ἢ λελεκηκέναι λέγειν σε ὑπολαμβάνομεν.*

8 Κατενοήσατε λοιπόν ὅτι αὐτός ὁ ὁποῖος εἶπε τότε ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ ὑπὸ τὴν Δρῦν, διότι προεγνώριζεν ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ συμβουλευθῇ τὸν Ἀβραάμ ὅσα ἤθελεν ἢ Σάρρα, ἐπανῆλθεν, ὅπως εἶναι γεγραμμένον, καὶ εἶναι Θεός, καθὼς σημαίνουν οἱ κάτωθι λόγοι, «εἶπε δὲ ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀβραάμ, νὰ μὴ σοῦ φαίνεται σκληρὰ ἢ πρότασις περὶ τοῦ παιδίου καὶ τῆς ὑπηρετρίας»¹¹; Ἠρώτησα.

9 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Μάλιστα. Ἀπὸ αὐτὸ ὅμως δὲν ἀπέδειξες ὅτι εἶναι διάφορος ἀπὸ τοῦτον τὸν ὀφθέντα εἰς τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐφάνη καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πατριάρχας καὶ προφήτας, ἀλλ' ἀπέδειξες ὅτι ἡμεῖς δὲν κατενοήσαμεν καλῶς τὰ πράγματα, νομίζοντες ὅτι οἱ τρεῖς φανέντες εἰς τὴν σκηνὴν πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἦσαν ὅλοι ἄγγελοι.

10 Καὶ πάλιν ἐγώ. Ἄν λοιπὸν δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποδείξω εἰς σᾶς ἀπὸ τὰς Γραφὰς ὅτι εἷς τῶν τριῶν ἐκείνων καὶ εἶναι ὁ Θεὸς καὶ καλεῖται ἄγγελος ἀπὸ τὸ ἀγγέλλειν, ὅπως προεῖπα, τὰ ἰδικὰ του· εἰς ὅσους θέλει ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων Θεός, θὰ ἦτο εὐλογον νὰ νοῆτε ὅτι οὗτος ὁ ἐπὶ τῆς γῆς Θεὸς φανεὶς εἰς τὸν Ἀβραάμ μὲ μορφήν ἀνδρὸς ὁμοίως μὲ τοὺς μαζὶ μὲ αὐτὸν ἐλθόντας δύο ἀγγέλους, εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ὑπάρχοντα Θεόν, ὅπως πράττει ὅλον τὸ ἔθνος σας.

11 Βεβαιότατα, εἶπε· πράγματι αὐτὸ ἐφρονοῦμεν ἕως τώρα.

Καὶ ἐγὼ εἶπα πάλιν. Ἀφοῦ ἐπανέλθω εἰς τὰς Γραφὰς θὰ προσπαθῆσω νὰ σᾶς πείσω ὅτι οὗτος, ὁ λεγόμενος εἰς τὰς Γραφὰς ὅτι ἐφάνη εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Μωϋσῆν, εἶναι Θεὸς διάφορος ἀπὸ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεόν, κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐννοῶ ἀλλ' ὄχι κατὰ τὴν γνώμην· διότι δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι ἔχει πράξει ποτὲ αὐτὸς τίποτε διαφορετικὸν ἀπὸ ὅσα θέλει νὰ πράξῃ καὶ νὰ λαλήσῃ ὁ ποιητὴς τοῦ κόσμου, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεός.

12 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ὅτι λοιπὸν εἶναι διάφορος, ἀπόδειξέ το τώρα διὰ νὰ συμφωνήσωμεν μὲ αὐτό· διότι φρονοῦμεν ὅτι δὲν θὰ ἔλεγες ὅτι λέγει ἢ ἔχει πράξει ἢ ἔχει λαλήσει κάτι παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων.

Κάγὼ εἶπον. Ἡ Γραφή οὖν ἢ προλελεγμένη παρ' ἐμοῦ τοῦτο φανερόν ὑμῖν ποιήσει. Ἔστι δὲ ταῦτα· «ὁ ἥλιος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ Ἄωτ εἰσῆλθεν εἰς Σηγώρ, καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας καὶ πᾶσαν τὴν περίοικον».

13 Καὶ ὁ τέταρτος τῶν σὺν Τρύφωνι παραμεινάντων ἔφη· ὄν οὖν ὁ λόγος διὰ Μωϋσέως τῶν δύο ἀγγέλων κατελθόντων εἰς Σόδομα καὶ Κύριον ἕνα ὠνόμασε, παρὰ τοῦτον καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν τὸν ὀφθέντα τῷ Ἀβραάμ λέγειν ἀνάγκη.

14 Οὐ διὰ τοῦτο, ἔφη, μόνον, ὅπερ ἦν, ἐκ παντὸς τρόπου ὁμολογεῖν ἔδει ὅτι καὶ παρὰ τὸν νοούμενον ποιητὴν τῶν ὄλων ἄλλος τις κυριολογεῖται ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οὐ μόνον δὲ διὰ Μωϋσέως, ἀλλὰ καὶ διὰ Δαβίδ. Καὶ γὰρ καὶ δι' ἐκείνου εἴρηται, «λέγει ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», ὡς προεῖρηκα. Καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις λόγοις, «ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ράβδος εὐθύτητος ἢ ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου».

15 Εἰ οὖν καὶ ἄλλον τινὰ θεολογεῖν καὶ κυριολογεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν φατε ὑμεῖς παρὰ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ἀποκρίνασθέ μοι, ἐμοῦ ἀποδείξαι ὑμῖν ὑπισχνουμένου ἀπ' αὐτῶν τῶν Γραφῶν ὅτι οὐχ εἷς τῶν δύο ἀγγέλων τῶν κατελθόντων εἰς Σόδομά ἐστὶν ὄν ἔφη ἢ Γραφή Κύριον, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν σὺν αὐτοῖς καὶ Θεὸν λεγόμενον ὀφθέντα τῷ Ἀβραάμ.

16 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἀποδείκνυε· καὶ γάρ, ὡς ὀρᾶς, ἢ τε ἡμέρα προκόπτει, καὶ ἡμεῖς πρὸς τὰς οὕτως ἐπικινδύνους ἀποκρίσεις οὐκ ἔσμεν ἔτοιμοι, ἐπειδὴ οὐδενὸς οὐδέποτε ταῦτα ἐρευνῶντος ἢ

12. Γεν. 19,23-25.

13. Ψαλμ. 109,1.

14. Ψαλμ. 44,7 ἔ.

Και ἐγὼ εἶπα. Ἡ Γραφή λοιπὸν ἢ προαναφερθεῖσα ἀπὸ ἐμὲ θὰ καταστήσῃ τοῦτο φανερόν. Εἶναι δὲ ταῦτα· «ὁ ἥλιος ἐξῆλθεν εἰς τὴν γῆν καὶ ὁ Λῶτ εἰσῆλθεν εἰς Σηγῶρ, καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν εἰς τὰ Σόδομα θεῖον καὶ πῦρ ἀπὸ τὸν Κύριον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις αὐτὰς καὶ ὅλην τὴν περιχώρον»¹².

13 Ὁ τέταρτος ἀπὸ τοὺς παραμείναντας μὲ τὸν Τρύφωνα συνοδὸς τοῦ εἶπεν. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη πλὴν τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἀγγέλους, τοὺς κατελθόντας εἰς τὰ Σόδομα, τὸν ὁποῖον ὁ διὰ τοῦ Μωϋσέως λόγος ὠνόμασε Κύριον, νὰ δεχώμεθα καὶ τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος ἐφάνη εἰς τὸν Ἀβραάμ.

14 Ὅχι μόνον διὰ τοῦτο τὸ ὁποῖον ἦτο, εἶπα, ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπον νὰ ὁμολογῶμεν ὅτι πλὴν τοῦ νοουμένου ποιητοῦ τῶν ὄλων εἷς ἄλλος ἀναγνωρίζεται Κύριος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὄχι μόνον διὰ τοῦ Μωϋσέως δὲ ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Δαβίδ. Διότι καὶ δι' αὐτοῦ ἔχει λεχθῆ, «κάθησε ἀπὸ τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὄτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»¹³, ὅπως εἶπα προηγουμένως. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλα σημεῖα λέγει, «ὁ θρόνος σου, Θεέ, παραμένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας σου εἶναι ράβδος εὐθύτητος. Ἠγάπησες δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησες ἀνομίαν· διὰ τοῦτο σὲ ἔχρισεν ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, μὲ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως ὑπὲρ τοὺς συντρόφους σου»¹⁴.

15 Ἐὰν λοιπὸν σεῖς ἰσχυρίζεσθε ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα θεωρῆ καὶ κάποιον ἄλλον Θεὸν καὶ Κύριον ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ἀποκριθῆτε μου, ἐνῶ ἐγὼ ὑπόσχομαι ὅτι θὰ ἀποδείξω ἀπὸ τὰς ἰδίας τὰς Γραφὰς ὅτι Γραφή δὲν ἐχαρακτήρισε Κύριον τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο ἀγγέλους τοὺς κατελθόντας εἰς τὰ Σόδομα, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν ὄντα μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ λεγόμενον Θεὸν ὁ ὁποῖος ὤφθη εἰς τὸν Ἀβραάμ.

16 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἀπόδειξέ το· διότι, ὅπως βλέπεις, ἡ ἡμέρα προχωρεῖ καὶ ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἔτοιμοι πρὸς τὰς τόσον ἐπικινδύνους ἀποκρίσεις, ἐπειδὴ δὲν ἠκούσαμεν ποτὲ κανένα νὰ ἐρευνᾷ, νὰ συζητῆ καὶ ν' ἀποδεικνύη ταῦτα. Καὶ σέ, βέβαια,

ζητοῦντος ἢ ἀποδεικνύντος ἀκηκόαμεν. Καὶ σοῦ λέγοντος οὐκ ἠνειχόμεθα, εἰ μὴ πάντα ἐπὶ τὰς Γραφὰς ἀνήγες· ἐξ αὐτῶν γὰρ τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι σπουδάσεις, καὶ μηδένα ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων εἶναι Θεὸν ἀποφαίνῃ.

17 Κάγώ· ἐπίστασθε οὖν, ἔφην, ὅτι ἡ Γραφή λέγει· «καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἀβραάμ· τί ὅτι ἐγέλασε Σάρρα λέγουσα, ἄρα γε ἀληθῶς τέξομαι; ἐγὼ δὲ γεγήρακα. Μὴ ἀδυνατεῖ παρὰ τῷ Θεῷ ρῆμα; εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἀναστρέφω πρὸς σὲ εἰς ὥρας, καὶ τῇ Σάρρα υἱὸς ἔσται». Καὶ μετὰ μικρόν· «ἐξαναστάντες δὲ ἐκεῖθεν οἱ ἄνδρες κατέβλεψαν ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων καὶ Γομόρρας· Ἀβραάμ δὲ συνεπορεύετο μετ' αὐτῶν, συμπέμπων αὐτούς. Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· οὐ μὴ κρύψω ἐγὼ ἀπὸ Ἀβραάμ τοῦ παιδὸς μου ἃ ἐγὼ ποιῶ».

18 Καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν οὕτω φησὶν· «εἶπε Κύριος· κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται, καὶ αἱ ἁμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαι σφόδρα. Καταβάς οὖν ὄψομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς με συντελοῦνται, εἰ δὲ μή, ἵνα γινῶ. Καὶ ἀποστρέψαντες οἱ ἄνδρες ἐκεῖθεν ἦλθον εἰς Σόδομα. Ἀβραάμ δὲ ἦν ἐστηκὼς ἔναντι Κυρίου, καὶ ἐγγίσας Ἀβραάμ εἶπεν· μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς», καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ γὰρ γράφειν πάλιν τὰ αὐτά, τῶν πάντων προγεγραμμένων, δοκεῖ μοι, ἀλλ' ἐκεῖνα, δι' ὧν καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῷ Τρύφωνι καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ πεποίημαι, λέγειν ἀναγκαῖον.

19 Τότε οὖν ἦλθον ἐπὶ τὰ ἐξῆς, ἐν οἷς λέλεκται ταῦτα· «ἀπῆλθε δὲ Κύριος, ὡς ἐπαύσατο λέγων τῷ Ἀβραάμ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Ἦλθον δὲ οἱ δύο ἄγγελοι εἰς Σόδομα ἑσπέρας· Ἄωτ δὲ ἐκάθητο παρὰ τὴν πύλην Σοδόμων», καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως μέχρι τοῦ «ἐκτείναντες δὲ οἱ ἄνδρες τὰς χεῖρας ἐπίασαν τὸν Ἄωτ πρὸς ἑαυτοὺς εἰς τὸν οἶκον, καὶ τὴν θύραν τοῦ οἴκου προσέκλεισαν», καὶ

15. Γεν. 18,13 ἔ.

16. Γεν. 18,16 ἔ.

17. Γεν. 18,20-23.

18. Γεν. 18,33. 19,1.

δὲν θὰ ἠνειχόμεθα νὰ ὀμιλῆς, ἂν δὲν τὰ ἀνέφερες ὅλα εἰς τὰς Γραφάς. Διότι προσπαθεῖς νὰ προσάγῃς τὰς ἀποδείξεις ἐξ αὐτῶν καὶ δὲν δέχεσαι ὅτι ὑπάρχει κανεὶς Θεὸς ἐπάνω ἀπὸ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων.

17 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Γνωρίζετε λοιπὸν ὅτι ἡ Γραφή λέγει, «καὶ εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἀβραάμ· διατί ἐγέλασεν ἡ Σάρρα λέγουσα μέσα της, ἄρα γε θὰ γεννήσω πραγματικά; Ἐγὼ ἔχω γηράσει. Μήπως ὑπάρχει κανὲν πρᾶγμα ἀδύνατον εἰς τὸν Θεόν; Εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν θὰ ἐπιστρέψω πρὸς σέ καὶ ἡ Σάρρα θ' ἀποκτήσῃ υἱόν»¹⁵. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον· «ἐγερθέντες ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἄνδρες ἐκύτταξαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν Σοδόμων καὶ τῆ Γομόρρας. Ὁ δὲ Ἀβραάμ συνεπορεύετο μὲ αὐτοὺς προπέμπων αὐτούς. Ὁ δὲ Κύριος εἶπε. Δὲν θὰ κρύψω ἐγὼ ὅσα πράττω ἀπὸ τὸν παῖδα μου Ἀβραάμ»¹⁶.

18 Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον λέγει πάλιν τὰ ἐξῆς. «Εἶπεν ὁ Κύριος· ἡ κραυγὴ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας εἶναι ηὐξημένη, καὶ αἱ ἁμαρτίαι αὐτῶν εἶναι ὑπερβολικῶς μεγάλαι. Καταβάς λοιπὸν θὰ ἴδω ἂν συμπεριφέρονται κατὰ τὴν κραυγὴν των ἢ ὅποια ἔρχεται πρὸς ἐμέ, ἢ ἂν ὄχι, νὰ τὸ γνωρίσω. Καὶ ἐπιστρέψαντες οἱ ἄνδρες ἀπὸ ἐκεῖ ἦλθον εἰς τὰ Σόδομα. Ὁ δὲ Ἀβραάμ ἴστατο ἀπέναντι τοῦ Κυρίου καὶ πλησιάσας εἶπεν· μὴ συναπολέσης δίκαιον μαζὶ μὲ ἀσεβῆ»¹⁷, καὶ τὰ ὑπόλοιπα· διότι μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ γράφω πάλιν τὰ ἴδια, ἀφοῦ ὅλα εἶναι προγεγραμμένα, ἀλλὰ θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ λέγω μόνον ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων ἔδωσα ἀποδείξεις εἰς τὸν Τρύφωνα καὶ τοὺς συνοδούς του.

19 Τότε λοιπὸν ἦλθα εἰς τὴν συνέχειαν, εἰς τὴν ὁποίαν λέγονται αὐτά· «ἀπῆλθε δὲ ὁ Κύριος, μόλις ἔπαυσε νὰ ὀμιλῇ εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ μετέβη εἰς τὸν τόπον του. Ἦλθον δὲ οἱ δύο ἄγγελοι εἰς τὰ Σόδομα κατὰ τὴν ἑσπέραν· ὁ δὲ Λὼτ ἐκάθητο πλησίον τῆς πύλης τῶν Σοδόμων»¹⁸, καὶ τὰ ἐξῆς μέχρι τοῦ «ἐκτείναντες δὲ οἱ ἄνδρες τὰς χεῖρας, ἔπιασαν τὸν Λὼτ καὶ τὸν ἔφεραν πλησίον των εἰς τὸν οἶκον καὶ ἐκλείσαν τὴν θύραν τοῦ

τὰ ἐπόμενα μέχρι τοῦ «καὶ ἐκράτησαν οἱ ἄγγελοι τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς χειρὸς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν χειρῶν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν τῷ φείσασθαι Κύριον αὐτοῦ.

21 »Καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἐξήγαγον αὐτοὺς ἔξω, καὶ εἶπον· σῶζε, σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν. Μὴ περιβλέψῃ εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ στηῆς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ· εἰς τὸ ὄρος σῶζου, μήποτε συμπαραληφθῆς. Εἶπε δὲ Λὼτ πρὸς αὐτούς· δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εὗρεν ὁ παῖς σου ἔλεος ἐναντίον σου, καὶ ἐμεγάλυνας τὴν δικαιοσύνην σου, ὃ ποιεῖς ἐπ' ἐμὲ τοῦ ζῆν τὴν ψυχὴν μου· ἐγὼ δὲ οὐ δύναμαι διασωθῆναι εἰς τὸ ὄρος, μὴ καταλάβῃ με τὰ κακὰ καὶ ἀποθάνω.

21 »Ἴδου ἡ πόλις αὕτη ἐγγὺς τοῦ καταφυγεῖν ἐστὶν ἐκεῖ μικρά· ἐκεῖ σωθήσομαι, ὡς μικρά ἐστὶ, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ μου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἴδου ἐθαύμασά σου τὸ πρόσωπον καὶ ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ τοῦ μὴ καταστρέψαι τὴν πόλιν περὶ ἧς ἐλάλησας. Σπεῦσον τοῦ σωθῆναι ἐκεῖ· οὐ γὰρ δυνήσομαι ποιῆσαι πρᾶγμα ἕως τοῦ εἰσελθεῖν σε ἐκεῖ. Διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Σηγώρ. Ὁ ἥλιος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ Λὼτ εἰσῆλθεν εἰς Σηγώρ. Καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν εἰς Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας καὶ πᾶσαν τὴν περίοικον».

22 Καὶ πάλιν παυσάμενος ἐπέφερον. Καὶ νῦν οὐ νενοήκατε, φίλοι, ὅτι ὁ εἷς τῶν τριῶν, ὁ καὶ Θεὸς καὶ Κύριος τῶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπηρετῶν, Κύριος τῶν δύο ἀγγέλων; Προσελθόντων γὰρ αὐτῶν εἰς Σόδομα, αὐτὸς ὑπολειφθεὶς προσωμίλει τῷ Ἀβραὰμ τὰ ἀναγεγραμμένα ὑπὸ Μωϋσέως· οὗ καὶ αὐτοῦ ἀπελθόντος μετὰ τὰς ὁμιλίας, ὁ Ἀβραὰμ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ.

23 Οὗ ἐλθόντος, οὐκέτι δύο ἄγγελοι ὁμιλοῦσι τῷ Λὼτ ἀλλ' αὐτός, ὡς ὁ λόγος δηλοῖ, καὶ Κύριός ἐστι, παρὰ Κυρίου τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, τοῦτ' ἐστὶ ποιητοῦ τῶν ὄλων, λαβὼν τὸ ταῦτα ἐπενεγκεῖν Σοδόμοις καὶ Γομόρροις ἅπερ ὁ λόγος καταριθμεῖ, οὕτως εἰπών·

19. Γεν. 19,10.

20. Γεν. 19,16–25.

οἴκου»¹⁹, καὶ τὰ ἐπόμενα μέχρι τοῦ, «καὶ ἐκράτησαν οἱ ἄγγελοι τὴν χεῖρα του καὶ τὴν χεῖρα τῆς γυναῖκος του καὶ τὰς χεῖρας τῶν θυγατέρων του, διότι ἐφείσθη αὐτοῦ ὁ Κύριος.

20 »Καὶ ὅταν τοὺς ἐξήγαγον ἔξω, εἶπον· σῶζε, σῶζε τὴν ζωὴν σου. Μὴ κυττάξης πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ μὴ σταθῆς οὔτε εἰς τὴν περίχωρον. Σῶζου εἰς τὸ ὄρος, διὰ νὰ μὴ συμπαρασυρθῆς. Εἶπε δὲ ὁ Λῶτ πρὸς αὐτούς· παρακαλῶ, Κύριε, ἐπειδὴ εὗρεν ὁ παῖς σου ἔλεος ἐνώπιόν σου καὶ ἠῤῥησες τὴν δικαιοσύνην σου, ἀφοῦ ἐνεργεῖς πρὸς χάριν μου νὰ ζῆσῃ ἡ ψυχὴν μου· ἐγὼ δὲ δὲν δύναμαι νὰ διασωθῶ εἰς τὸ ὄρος, μὴ τυχὸν μὲ προλάβουν τὰ κακὰ καὶ ἀποθάνω.

21 »Ἴδου ἐκείνη ἡ μικρὰ πόλις, ἡ ὁποία εἶναι πλησίον ὡς καταφύγιον· ἐκεῖ θὰ σωθῶ, ἐπειδὴ εἶναι μικρά, καὶ θὰ ζῆσῃ ἡ ψυχὴ μου. Καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν· πράγματι ἐθαύμασα τὸ πρόσωπόν σου καὶ μὲ βάσιν αὐτοῦ τοῦ λόγου δὲν θὰ καταστρέψω τὴν πόλιν περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησες. Σπεῦσε νὰ σωθῆς ἐκεῖ· διότι δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ κάμω κάτι, ἕως ὅτου εἰσέλθῃς ἐκεῖ. Διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Σηγῶρ. Ὁ ἥλιος ἐξῆλθεν εἰς τὴν γῆν καὶ ὁ Λῶτ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σηγῶρ. Καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν εἰς Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ ἀπὸ τὸν Κύριον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις αὐτὰς καὶ ὅλην τὴν περίχωρον»²⁰.

22 Καὶ πάλιν ἔπειτα ἀπὸ παῦσιν προσέθεσα. Καὶ τώρα, φίλοι, δὲν κατενοήσατε ὅτι ὁ εἷς ἐκ τῶν τριῶν, ὁ καὶ Θεὸς καὶ Κύριος ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, εἶναι Κύριος τῶν δύο ἀγγέλων; Ἐνῶ δηλαδὴ αὐτοὶ μετέβησαν εἰς τὰ Σόδομα, αὐτὸς παραμείνας συνωμίλει μὲ τὸν Ἀβραὰμ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν· ὅταν δὲ μετὰ τὰς ὁμιλίας ἀπῆλθε καὶ αὐτός, ὁ Ἀβραὰμ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν τόπον του.

23 Ὅταν δὲ ἦλθεν αὐτός, δὲν ὁμιλοῦν πλέον δύο ἄγγελοι μὲ τὸν Λῶτ ἀλλ' αὐτός, ὅπως δηλοῖ ἡ διήγησις καὶ αὐτὸς εἶναι Κύριος, λαβὼν ἀπὸ τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ Κύριον, δηλαδὴ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων, τὴν ἀποστολὴν νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὰ Σόδομα καὶ Γόμορρα αὐτὰ τὰ ὁποῖα καταριθμεῖ ἡ διήγησις, λέγουσα οὕτως· «ὁ

«Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ».

- 57,1 Καὶ ὁ Τρύφων σιγήσαντός μου εἶπεν. "Ὅτι μὲν ἡ γραφή τοῦτο ἀναγκάζει ὁμολογεῖν ἡμᾶς, φαίνεται, ὅτι δὲ ἀπορηῆσαι ἄξιόν ἐστι περὶ τοῦ λεγομένου, ὅτι ἔφαγε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ κατασκευασθέντα καὶ παρατεθέντα, καὶ σὺ ἂν ὁμολογήσειας.
- 2 Κάγῳ ἀπεκρινάμην. "Ὅτι μὲν βεβρώκασι, γέγραπται· εἰ δὲ τοὺς τρεῖς ἀκούσαιμεν λελέχθαι βεβρωκένας, καὶ μὴ τοὺς δύο μόνους, οἵτινες ἄγγελοι τῷ ὄντι ἦσαν καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δῆλόν ἐστιν ἡμῖν, τρεφόμενοι, κἂν μὴ ὁμοίαν τροφήν ἤπερ οἱ ἄνθρωποι χρώμεθα τρέφονται (περὶ γὰρ τῆς τροφῆς τοῦ μάννα, ἣν ἐτρέφησαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἡ γραφή οὕτω λέγει, ὅτι ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγον), εἶποίμ' ἂν ὅτι ὁ λόγος, ὁ λέγων βεβρωκένας, οὕτως ἂν λέγοι ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ εἶποιμεν ἐπὶ πυρὸς ὅτι πάντα κατέφαγεν, ἀλλὰ μὴ πάντως τοῦτο ἐξακούειν ὅτι ὁδοῦσι καὶ γνάθοις μασώμενοι βεβρώκασιν. "Ὡστε οὐδὲ εὐταῦθα ἀπορηῆσαιμεν ἂν περὶ οὐδενός, εἰ τροπολογίας ἐμπειροὶ κἂν μικρὸν ὑπάρχωμεν.
- 3 Καὶ ὁ Τρύφων. Δυνατὸν καὶ ταῦτα οὕτω θεραπευθῆναι περὶ τρόπου βρώσεως, παρ' ὃν ἀναλώσαντας τὰ παρασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ βεβρωκένας γεγραμμένον ἐστίν. "Ὡστε ἔρχου ἤδη ἀποδώσω ἡμῖν τὸν λόγον, πῶς οὗτος ὁ τῷ Ἀβραὰμ ὀφθεῖς Θεός, καὶ ὑπηρέτης ὢν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, διὰ τῆς Παρθένου γεννηθείς, ἄνθρωπος ὁμοιοπαθῆς πᾶσιν, ὡς προέφη, γέγονεν.
- 4 Κάγῳ. Συγχώρει, ὦ Τρύφων, πρότερον, εἶπον, καὶ ἄλλας τινὰς ἀποδείξεις τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ συναγαγεῖν διὰ πολλῶν, ἵνα καὶ ὑμῖς πεπεισμένοι καὶ περὶ τούτου ἦτε, καὶ μετὰ τοῦτο ὃν ἀπαιτεῖς λόγον ἀποδώσω.

21. Γεν. 19,24.

22. Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Ἰουστίνος δὲν εἶχεν σκεφθῆ τὴν ἐρμηνείαν τῆς σχετικῆς περικοπῆς τῆς Γενέσεως περὶ ἐμφανίσεως τῶν τριῶν προσώπων τῆς ἁγίας Τριάδος εἰς τὴν Δρῦν τοῦ Μαμβρῆ. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ ἐπικρατήσα βραδύτερον εἰσῆχθη καὶ εἰς τὴν ἀγιογραφίαν.

Κύριος ἔβρεξεν εἰς τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»²¹.

- 57,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν, ἀφοῦ ἐσίγησα. Ὅτι μὲν ἡ Γραφή μᾶς ἀναγκάζει νὰ ὁμολογήσωμεν τοῦτο, εἶναι προφανές, θὰ ἔπρεπεν ὁμως νὰ ὁμολογήσης καὶ σὺ ὅτι εἶναι ἄξιον ἀπορίας περὶ τοῦ λεγομένου ὅτι ἔφαγε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ παρασκευασθέντα καὶ παρατεθέντα φαγητά.
- 2 Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην. Ὅτι μὲν ἔφαγον, εἶναι γεγραμμένον. Ἐὰν δὲ ἀκούωμεν ὅτι ἔχει λεχθῆ ὅτι ἔφαγον οἱ τρεῖς, καὶ ὄχι μόνον οἱ δύο, οἱ ὅποιοι πράγματι ἦσαν ἄγγελοι καὶ φυσικὰ ἐτρέφοντο εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἂν ὄχι ὁμοίαν μὲ αὐτὴν τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦμεν οἱ ἄνθρωποι τροφήν (διότι περὶ τῆς τροφῆς τοῦ μάννα, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησαν οἱ πατέρες σας εἰς τὴν ἔρημον, ἡ Γραφή λέγει τοῦτο, ὅτι ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγον)· θὰ ἠδυνάμην νὰ εἶπω ὅτι ὁ λόγος κατὰ τὸν ὁποῖον ἔφαγον πρέπει νὰ νοηθῆ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς ὅτι τὸ πῦρ κατέφαγε πάντα, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐξυπακούη ὅπωςδῆποτε ὅτι ἔφαγον μασῶντες μὲ ὀδόντας καὶ γνάθους. Ὡστε οὔτε εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ ἀπορήσωμεν δι' ὀτιδῆποτε, ἂν εἴμεθα ἔμπειροι τῆς τροπολογικῆς ἐξηγήσεως, ἔστω καὶ ὀλίγον.
- 3 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Δυνατὸν καὶ αὐτὰ νὰ ἐξηγηθοῦν οὕτω, ὡς νὰ πρόκειται περὶ τρόπου βρώσεως, κατὰ τὸν ὁποῖον κατηνάλωσαν τὰ παρασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ γράφεται ὅτι τὰ ἔφαγον. Ὡστε ἐλθὲ τώρα νὰ μᾶς ἐξηγήσης, πῶς αὐτὸς ὁ φανεὶς εἰς τὸν Ἀβραὰμ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπηρέτης τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ ἐγένεν, ὅπως εἶπες προηγουμένως, ὁμοιοπαθῆς ἄνθρωπος μὲ ὄλους, γεννηθεὶς διὰ παρθένου²².
- 4 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ἐπίτρεπέ μου, ὦ Τρύφων, νὰ συλλέξω πρωτύτερα καὶ ἐρμηνεύσω καὶ ἄλλας ἀποδείξεις εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὥστε καὶ σεῖς νὰ εἴσθε πεπεισμένοι περὶ τούτου· καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἀποδώσω τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἀπαιτεῖς.

Κάκεϊνος. Ὡς σοὶ δοκεῖ, ἔφη, πρᾶττε· καὶ ἐμοὶ γὰρ πάνυ ποθητὸν πρᾶγμα πράξεις.

58,1 Κάγῳ εἶπον. Γραφὰς ὑμῖν ἀνιστορεῖν μέλλω, οὐ κατασκευὴν λόγων ἐν μόνῃ τέχνῃ ἐπιδείκνυσθαι σπεύδω· οὐδὲ γὰρ δύναμις ἐμοὶ τοιαύτη τίς ἐστιν, ἀλλὰ χάρις παρὰ Θεοῦ μόνῃ εἰς τὸ συνιέναι τὰς Γραφὰς αὐτοῦ ἐδόθη μοι, ἧς χάριτος καὶ πάντας κοινωνοὺς ἀμισθῶτι καὶ ἀφθόνως παρακαλῶ γίνεσθαι, ὅπως μὴ καὶ τούτου χάριν κρίσιν ὀφλήσω ἐν ἧπερ μέλλει κρίσει διὰ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων Θεὸς ποιεῖσθαι.

2 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἀξίως μὲν θεοσεβείας καὶ τοῦτο πρᾶττε· εἰρωνεύεσθαι δέ μοι δοκεῖς, λέγων δύναμιν λόγων τεχνικῶν μὴ κεκτῆσθαι.

Κάγῳ πάλιν ἀπεκρινάμην. Ἐπεὶ σοὶ δοκεῖ ταῦτα οὕτως ἔχειν, ἐχέτω· ἐγὼ δὲ πέπεισμαι ἀληθῶς εἶναι. Ἄλλ' ἵνα μᾶλλον τὰς ἀποδείξεις τὰς λοιπὰς ἤδη ποιήσωμαι, πρόσεχε τὸν νοῦν.

Κάκεϊνος. Λέγε.

3 Κάγῳ. Ὑπὸ Μωϋσέως, ᾧ ἀδελφοί, πάλιν γέγραπται, ἔλεγον, ὅτι οὗτος ὁ ὀφθεις τοῖς πατριάρχαις λεγόμενος Θεὸς καὶ ἄγγελος καὶ Κύριος λέγεται, ἵνα καὶ ἐκ τούτων ἐπιγνῶτε αὐτὸν ὑπηρετοῦντα τῷ τῶν ὅλων Πατρί, ὡς ἤδη συνέθεσθε, καὶ διὰ πλειόνων πεπεισμένοι βεβαίως μενεῖτε.

4 Ἐξηγούμενος οὖν διὰ Μωϋσέως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τὰ περὶ Ἰακώβ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ, οὕτω φησί· «καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἐκίσσων τὰ πρόβατα ἐν γαστρὶ λαμβάνοντα, καὶ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὰ ἐν τῷ ὕπνῳ· καὶ ἰδοὺ οἱ τράγοι καὶ οἱ κριοί, ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἴγας, διάλευκοι καὶ ποικίλοι καὶ σποδοειδεῖς ραντοί. Καὶ εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ καθ' ὕπνου· Ἰακώβ, Ἰακώβ.

5 »Ἐγὼ δὲ εἶπον. Τί ἐστι, Κύριε; Καὶ εἶπεν· ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου καὶ ἴδε τοὺς τράγους καὶ τοὺς κριοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἴγας, διαλευκοὺς καὶ ποικίλους καὶ σπο-

- 5 Καὶ ἐκεῖνος εἶπε. Πρᾶττε ὅπως νομίζεις· διότι καὶ εἰς ἐμέ θὰ πράξης κάτι πολὺ ποθητόν.
- 58,1 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Πρόκειται νὰ σᾶς ἐξηγήσω Γραφάς, δὲν σπεύδω νὰ σᾶς ἐπιδείξω κατασκευὴν λόγων στηριζόμενος εἰς τὴν τέχνην· διότι δὲν ὑπάρχει εἰς ἐμέ τοιαύτη δύναμις, ἀλλὰ μοῦ ἐδόθη μόνον χάρις ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ κατανοῶ τὰς Γραφάς του, τῆς ὁποίας χάριτος παρακαλῶ νὰ γίνουν κοινωνοὶ ὅλοι δωρεὰν καὶ ἀφθόνως, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ὑποστῶ καὶ διὰ τοῦτο καταδίκην κατὰ τὴν κρίσιν τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ κάμη ὁ ποιητῆς τῶν ὅλων Θεὸς διὰ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
- 2 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἀξίως τῆς θεοσεβείας πράττεις καὶ τοῦτα. Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι εἰρωνεύεσαι, ὅταν λέγῃς ὅτι δὲν διαθέτεις δύναμιν λογοτεχνικήν.
- Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην πάλιν. Ἐπειδὴ οὕτω νομίζεις ὅτι ἔχουν τὰ πράγματα, ἃς εἶναι· ἐγὼ ὅμως εἶμαι πεπεισμένος ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶπα εἶναι ἀληθές. Ἀλλὰ πρόσεχε τῶρα πού θὰ φέρω τὰς ἄλλας ἀποδείξεις.
- Καὶ ἐκεῖνος. Λέγε.
- 3 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως, ὃ ἀδελφοί, ἔχει γραφῆ πάλιν, ὅτι οὗτος ὁ ὀφθεις εἰς τοὺς πατριάρχας λεγόμενος Θεός, λέγεται καὶ ἄγγελος καὶ Κύριος, διὰ νὰ γνωρίσετε καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ὅτι ὑπηρετεῖ τὸν Πατέρα τῶν ὅλων, ὅπως συνεφωνήσατε ἤδη καὶ θὰ βεβαιωθῆτε πολὺ περισσότερο εἰς τὸ μέλλον.
- 4 Διηγούμενος λοιπὸν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως τὰ περὶ τοῦ Ἰακώβ, ἐγγονοῦ τοῦ Ἀβραάμ, λέγει ταῦτα· «ὅταν τὰ πρόβατα ἦσαν εἰς ὄργασμόν καὶ συνελάμβανον, συνέβη νὰ ἴδω εἰς τὸν ὕπνον μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου ταῦτα· ἰδοὺ οἱ τράγοι καὶ οἱ κριοὶ ἀνέβαινον εἰς τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἴγας, διάλευκοι, παρδαλοὶ, στακτοὶ, διάστικτοι. Καὶ μοῦ εἶπεν εἰς τὸν ὕπνον ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ· Ἰακώβ, Ἰακώβ.
- 5 »Ἐγὼ δὲ εἶπα· τί εἶναι Κύριε; Καὶ εἶπε· σήκωσε τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἴδε τοὺς τράγους καὶ τοὺς κριοὺς νὰ ἀναβαίνουν εἰς τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἴγας, διάλευκοι καὶ παρδαλοὶ καὶ

δοειδεῖς, ραντούς· ἐώρακα γὰρ ὅσα σοι Λάβαν ποιεῖ. Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ ὀφθεῖς σοι ἐν τόπῳ Θεοῦ, οὗ ἠλειψάς μοι ἐκεῖ στήλην καὶ ἠῶξω ἐκεῖ εὐχὴν. Νῦν οὖν ἐξελθε καὶ ἀνάστηθι ἐκ τῆς γῆς ταύτης καὶ ἀπελθε εἰς τὴν γῆν τῆς γενέσεώς σου, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ».

6 Καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις λόγοις περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰακώβ λέγων οὕτω φησὶν· «ἀναστὰς δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην ἔλαβε τὰς δύο γυναῖκας καὶ τὰς δύο παιδίσκας καὶ τὰ ἔνδεκα παιδιά αὐτοῦ καὶ διέβη τὴν διάβασιν τοῦ Ἰαβώχ, καὶ ἔλαβεν αὐτοὺς καὶ διέβη τὸν χειμάρρουν καὶ διεβίβασε πάντα τὰ αὐτοῦ. Ὑπελείφθη δὲ Ἰακώβ μόνος· καὶ ἐπάλαιεν ἄγγελος μετ' αὐτοῦ ἕως πρωῒ. Εἶδε δὲ ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτόν, καὶ ἤψατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνάρκησε τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ Ἰακώβ ἐν τῷ παλαίειν αὐτόν μετ' αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀποστείλόν με· ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος. Ὁ δὲ εἶπεν· οὐ μὴ σε ἀποστείλω, ἂν μὴ με εὐλογήσης. Εἶπε δὲ αὐτῷ· τί τὸ ὄνομά σου ἐστίν;

7 » Ὁ δὲ εἶπεν. Ἰακώβ. Εἶπε δὲ αὐτῷ· οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλὰ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου· ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατὸς ἔση. Ἠρώτησε δὲ Ἰακώβ καὶ εἶπεν· ἀνάγγειλόν μοι τὸ ὄνομά σου. Καὶ εἶπεν· ἵνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου; Καὶ εὐλόγησεν αὐτόν ἐκεῖ. Καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Ἐἶδος Θεοῦ· εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐχάρη ἡ ψυχὴ μου».

8 Καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰακώβ ἐξαγγέλλων ταῦτά φησιν. «Ἦλθε δὲ Ἰακώβ εἰς Λουζᾶ, ἣ ἐστὶν εἰς γῆν Χαναάν, ἣ ἐστὶ Βαιθήλ, αὐτὸς καὶ πᾶς ὁ λαός, ὃς ἦν μετ' αὐτοῦ. Καὶ ὠκοδόμησεν ἐκεῖ θυσιαστήριον, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Βαιθήλ· ἐκεῖ γὰρ ἐφάνη αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἡσαῦ. Ἀπέθανε δὲ Δεβόρρα, ἡ τροφὸς Ρεβέκκας, κατωτέρω Βαιθήλ ὑπὸ τὴν βάλανον, καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα αὐτῆς Βάλανον πένθους. Ὡφθη δὲ ὁ Θεὸς Ἰα-

23. Γεν. 31,10-13.

24. Γεν. 32,22-30.

στακτοί, διάστικτοι· διότι εἶδα ὅσα σοῦ κάμει ὁ Λάβαν. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος σοῦ ἐνεφανίσθην εἰς τὸν τόπον τοῦ Θεοῦ, ὅπου μοῦ ἀφιέρωσες στήλην καὶ ἔκαμες εὐχὴν. Τώρα λοιπὸν ἐξέλθε καὶ σήκω ἀπὸ τὴν γῆν αὐτὴν καὶ ἀπελθε εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς σου, καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζί σου»²³.

6 Καὶ πάλιν εἰς ἄλλα σημεῖα διηγεῖται περὶ τοῦ Ἰακώβ τὰ ἐξῆς. «Ἀφοῦ δὲ ἐσηκώθη τὴν νύκτα ἐκείνην ἔλαβε τὰς δύο γυναῖκας καὶ τὰς δύο ὑπηρετρίας καὶ τὰ ἔνδεκα παιδιὰ καὶ διέβη τὴν διάβασιν τοῦ Ἰαβώχ, καὶ τοὺς παρέλαβε καὶ διέβη τὸν χεῖμαρρον καὶ διεπέρασεν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἐμεινε δὲ μόνος ὁ Ἰακώβ· καὶ ἐπάλαιε μαζί του ἄγγελος ἕως τὸ πρωῖ. Εἶδε δὲ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀνταπεξέλθῃ πρὸς αὐτόν, καὶ ἔπιασε τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ του καὶ ἐναρκώθη τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ τοῦ Ἰακώβ ἐνῶ ἐπάλαιε αὐτὸς μετ' αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν· ἀπόστειλέ με, διότι ἐμβῆκεν ὁ ὄρθρος.

7 »Αὐτὸς δὲ εἶπε· δὲν θὰ σὲ ἀποστείλω ἂν δὲν μὲ εὐλογῆσης. Εἶπε δὲ εἰς αὐτόν· ποῖον εἶναι τὸ ὄνομά σου; Αὐτὸς δὲ εἶπεν· Ἰακώβ. Εἶπε δὲ εἰς αὐτόν· δὲν θὰ λέγεται Ἰακώβ τὸ ὄνομά σου, ἀλλὰ τὸ ὄνομά σου θὰ εἶναι Ἰσραήλ· διότι ἐφάνης ἰσχυρὸς μετὰ τὸν Θεὸν καὶ εἶσαι δυνατὸς μετὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἠρώτησε δὲ ὁ Ἰακώβ καὶ εἶπε· ἀνάγγειλέ μου τὸ ὄνομά σου. Καὶ εἶπε· διατί ζητεῖς τὸ ὄνομά μου; Καὶ τὸν ηὐλόγησεν ἐκεῖ. Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου εἶδος Θεοῦ· διότι εἶπεν, εἶδον τὸν Θεὸν πρόσωπον μετὰ πρόσωπον καὶ ἐχάρη ἡ ψυχὴ μου»²⁴.

8 Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ἰδίου Ἰακώβ διηγεῖται εἰς ἄλλα σημεῖα ταῦτα. «Ἦλθε δὲ ὁ Ἰακώβ εἰς Λουζᾶ, ἡ ὁποία εἶναι εἰς τὴν γῆν Χαναάν, δηλαδὴ εἰς τὴν Βαιθήλ, αὐτὸς καὶ ὄλος ὁ λαός, ὁ ὁποῖος ἦτο μαζί του. Καὶ ἀνήγειρεν ἐκεῖ θυσιαστήριον· διότι ἐκεῖ τοῦ ἐφανερώθη ὁ Θεός, ὅταν διέφυγεν ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Ἡσαῦ. Ἀπέθανε δὲ ἡ Δεβόρρα, ἡ τροφὸς τῆς Ρεβέκκας, κάτω ἀπὸ τὴν Βαιθήλ ὑπὸ τὴν βαλανιδιάν, καὶ ἐκάλεσεν ὁ Ἰακώβ τὸ ὄνομα τῆς Βαλανιδιᾶ τοῦ πένθους. Ἐνεφανίσθη δὲ ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰακώβ πάλιν εἰς Λουζᾶ, ὅταν ἐφθασεν εἰς τὴν Με-

κὼβ ἔτι ἐν Λουζᾶ, ὅτε παρεγένετο ἐν Μεσοποταμίᾳ τῆς Συρίας, καὶ εὐλόγησεν αὐτόν. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ οὐ κληθήσεται ἔτι, ἀλλὰ Ἰσραῆλ ἔσται τὸ ὄνομά σου».

9 Θεὸς καλεῖται καὶ Θεὸς ἐστὶ καὶ ἔσται.

10 Καὶ συννευσάντων ταῖς κεφαλαῖς ἀπάντων ἔφην ἐγώ. Καὶ τοὺς λόγους, οἱ ἀγγέλλουσι πῶς ὤφθη αὐτῷ, φεύγοντι τὸν ἀδελφὸν Ἡσαῦ, οὗτος καὶ ἄγγελος καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, καὶ ἐν ιδέα ἀνδρὸς τῷ Ἀβραὰμ φανείς καὶ ἐν ιδέα ἀνθρώπου αὐτῷ τῷ Ἰακώβ παλαίσσας, ἀναγκαῖον εἶναι εἰπεῖν ὑμῖν λογιζόμενος, λέγω.

11 Εἰσὶ δὲ οὗτοι· «καὶ ἐξῆλθεν Ἰακώβ ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ ὄρκου καὶ ἐπορεύθη εἰς Χαράν. Καὶ ἀπήντησε τόπῳ καὶ ἐκοιμήθη ἐκεῖ· ἔδν γὰρ ὁ ἥλιος. Καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν λίθων τοῦ τόπου καὶ ἔθηκε πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ καὶ ἐνυπνιάσθη· καὶ ἰδοὺ κλιμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῆ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς, ὁ δὲ Κύριος ἐστήρικτο ἐπ' αὐτήν.

12 »Ὁ δὲ εἶπεν· ἐγὼ εἰμι Κύριος, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, τοῦ πατρός σου, καὶ Ἰσαάκ. Μὴ φοβοῦ· ἡ γῆ, ἐφ' ἧς σὺ καθεύδεις ἐπ' αὐτῆς, σοὶ δώσω αὐτήν καὶ τῷ σπέρματί σου· καὶ ἔσται τὸ σπέρμα σου ὡς ἡ ἄμμος τῆς γῆς, καὶ πλατυνθήσεται εἰς θάλασσαν καὶ νότον καὶ βορρᾶν καὶ ἀνατολάς, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ, διαφυλάσσω σε ἐν ὁδῷ πάσῃ ἧ ἂν πορευθῆς, καὶ ἀποστρέψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω ἕως τοῦ ποιῆσαί με πάντα ὅσα ἐλάλησά σοι.

13 »Καὶ ἐξηγέρθη Ἰακώβ ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ, καὶ εἶπεν ὅτι ἐστὶ Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. Καὶ ἐφοβήθη, καὶ εἶπεν· ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος. Οὐκ ἔστι τοῦτο ἀλλ' ἡ οἴκος τοῦ Θεοῦ, καὶ αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἀνέστη Ἰακώβ τῷ

σοποταμίαν τῆς Συρίας, καὶ τὸν ἠλόγησεν. Καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεός, τὸ ὄνομά σου δὲν θὰ λέγεται πλέον Ἰακώβ, ἀλλὰ τὸ ὄνομά σου θὰ εἶναι Ἰσραήλ»²⁵.

9 Θεὸς καλεῖται καὶ Θεὸς εἶναι καὶ θὰ εἶναι.

10 Καί, ἐνῶ ὅλοι συγκατένευσαν μὲ τὰς κεφαλὰς, εἶπα ἐγὼ καὶ ἐπειδὴ θεωρῶ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σᾶς εἶπω καὶ τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι διηγοῦνται πῶς ἐφανερώθη εἰς αὐτὸν, ὅταν διέφευγεν ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν του Ἡσαῦ, οὗτος ὁ ἄγγελος καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, ὁ φανερωθεὶς μὲ μορφήν ἀνδρὸς εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ παλαίσας μὲ μορφήν ἀνθρώπου μὲ αὐτὸν τὸν Ἰακώβ, τοὺς λέγω.

11 Οἱ λόγοι εἶναι αὐτοί. «Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰακώβ ἀπὸ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν Χαράν. Καὶ ἔφθασεν εἰς κατὰλληλον τόπον καὶ ἐκοιμήθη ἐκεῖ· διότι ἔδυσεν ὁ ἥλιος. Καὶ ἔλαβε λίθον ἀπὸ τὸν χῶρον καὶ τὸν ἔθεσεν πρὸς τὴν κεφαλὴν του, καὶ ἐκοιμήθη εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον καὶ εἶδεν ἐνύπνιον. Καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ στηριγμένη εἰς τὴν γῆν, τῆς ὁποίας ἡ κορυφή ἔφθανεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον δι' αὐτῆς, ὁ δὲ Κύριος ἐστηρίζετο ἐπάνω εἰς αὐτήν.

12 »Εἶπε δὲ αὐτός. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου καὶ τοῦ Ἰσαάκ. Μὴ φοβῆσαι· τὴν γῆν, ἐπὶ τῆς ὁποίας κοιμᾶσαι σύ, θὰ δώσω εἰς σέ καὶ εἰς τὸ σπέρμα σου· καὶ θὰ εἶναι τὸ σπέρμα σου ὡς ἡ ἄμμος τῆς γῆς, καὶ θὰ πλατυνθῆ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν νότον καὶ τὸν βορρᾶν καὶ τὰς ἀνατολάς, καὶ θὰ εὐλογηθοῦν ὄλαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς εἰς σέ καὶ εἰς τὸ σπέρμα σου. Καὶ ἰδοῦ, ἐγὼ εἶμαι μαζί σου, διὰ νὰ σέ διαφυλάσω εἰς πάντα δρόμον τὸν ὅποιον θὰ βαδίσῃς καὶ θὰ σέ ἐπαναφέρω εἰς τὴν γῆν αὐτήν, διότι δὲν θὰ σέ ἐγκαταλείψω, ἕως ὅτου πραγματοποιήσω ὅλα ὅσα ἐλάλησα πρὸς σέ.

13 »Καὶ ἐσηκώθη ὁ Ἰακώβ ἀπὸ τὸν ὕπνον του καὶ εἶπεν ὅτι ὑπάρχει Κύριος εἰς τὸν τόπον τοῦτον, ἐγὼ δὲ δὲν ἐγνώριζα. Καὶ ἐφοβήθη καὶ εἶπε· πόσον φοβερὸς εἶναι ὁ τόπος οὗτος! Δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, εἰμὴ οἶκος τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐσηκώθη ὁ Ἰακώβ τὸ πρωτὶ καὶ ἔλαβε τὸν λίθον

λόγων, οὐχ ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων ἔσται Θεὸς ὁ τῷ Μωϋσεῖ εἰπὼν αὐτὸν «εἶναι Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Θεὸν Ἰσαὰκ καὶ Θεὸν Ἰακώβ», ἀλλ' ὁ ἀποδειχθεὶς ὑμῖν ὡφθαι τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰακώβ, τῇ τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων θελήσει ὑπηρετῶν καὶ ἐν τῇ κρίσει τῶν Σοδόμων τῇ βουλῇ αὐτοῦ ὁμοίως ὑπηρετήσας· ὥστε, κἂν ὡς φατε ἔχη, ὅτι δύο ἦσαν, καὶ ἄγγελος καὶ Θεός, οὐ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων καὶ πατέρα, καταλιπόντα τὰ ὑπὲρ οὐρανὸν ἅπαντα, ἐν ὀλίγῳ γῆς μορίῳ πεφάνθαι πᾶς ὅστισοῦν, κἂν μικρὸν νοῦν ἔχων, τολμήσει εἰπεῖν.

3 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἐπειδὴ ἤδη προαποδέδεικται ὅτι ὁ ὄφθεις τῷ Ἀβραὰμ Θεὸς καὶ Κύριος ὠνομασμένος ὑπὸ Κυρίου τοῦ ἐν οὐρανοῖς λαβὼν τὰ ἐπαχθέντα τῇ Σοδόμων γῆ ἐπήγαγε, καὶ νῦν, κἂν ἄγγελος ἦν σὺν τῷ φανέντι τῷ Μωϋσεῖ Θεῷ γεγεννημένος, Θεὸν, τὸν ἀπὸ τῆς βάτου ὁμιλήσαντα τῷ Μωϋσεῖ, οὐ τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων Θεὸν νοήσομεν γεγονέναι, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν καὶ τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακώβ ἀποδειχθέντα πεφανερῶσθαι, ὃς καὶ ἄγγελος τοῦ τῶν ὄλων ποιητοῦ Θεοῦ καλεῖται καὶ νοεῖται εἶναι ἐκ τοῦ διαγγέλλειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρα τοῦ Πατρὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ἀπάντων.

4 Κἀγὼ πάλιν· ἤδη μέντοι, ὦ Τρύφων, ἀποδείξω ὅτι πρὸς τῇ Μωϋσέως ὀπτασίᾳ αὐτὸς οὗτος μόνος, καὶ ἄγγελος καλούμενος καὶ Θεὸς ὑπάρχων, ὡφθη καὶ προσωμίλησε τῷ Μωϋσεῖ. Οὕτω γὰρ ἔφη ὁ λόγος· «ὡφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐν πυρὶ φλογὸς ἐκ βάτου· καὶ ὀρᾷ ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρὶ, ὁ δὲ βάτος οὐ κατακαίετο. Ὁ δὲ Μωϋσῆς εἶπε· παρελθὼν ὄψομαι τὸ ὄραμα τοῦτο τὸ μέγα, ὅτι οὐ κατακαίεται ὁ βάτος. Ὡς δ' εἶδε Κύριος ὅτι προσάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν Κύριος ἐκ τῆς βάτου».

5 Ὅν οὖν τρόπον τὸν τῷ Ἰακώβ ὄφθέντα κατὰ τοὺς ὕπνους ἄγγελον εἰρηκέναι αὐτῷ, ὅτι «ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ ὄφθεις σοι ὅτε ἀπεδίδρασκες ἀπὸ προσώπου Ἡσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου», καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐν τῇ κρίσει τῶν Σοδόμων «Κύριον παρὰ Κυρίου τοῦ ἐν

30. Ἐξ. 3,6.

31. Ἐξ. 3,2 ἐέ.

προηγουμένως γραφομένων λόγων, δὲν θὰ εἶναι ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων Θεός ὁ εἰπὼν εἰς τὸν Μωϋσῆν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Ἄβραάμ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαάκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»³⁰, ἀλλ' ὁ ἀποδειχθεὶς εἰς σᾶς ὅτι ὤφθη εἰς τὸν Ἄβραάμ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὑπηρετῶν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν Σοδόμων ὑπηρετήσας ὁμοίως εἰς τὴν βουλήν αὐτοῦ· ὥστε, καὶ ἂν εἶναι ὅπως λέγετε, ὅτι ἦσαν δύο, ἄγγελος καὶ Θεός, κανεὶς δὲν θὰ τολμήσῃ, καὶ μικρὸν νοῦν ἂν ἔχη, νὰ εἴπῃ ὅτι ἐφανερώθη ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων καὶ πατήρ, ἐγκαταλείψας ὅλα τὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν εἰς ὀλίγον μόριον.

3 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἔχει ἤδη προαποδειχθῆ ὅτι ὁ φανερωθεὶς εἰς τὸν Ἄβραάμ καὶ ὀνομασθεὶς Θεός καὶ Κύριος ἐπήγαγεν εἰς τὴν γῆν τῶν Σοδόμων τὰ μέσα τιμωρίας, ἀφοῦ τὰ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν ἐν οὐρανοῖς Κύριον. Τώρα δὲ ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο ἄγγελος αὐτὸς ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο μαζὶ μὲ τὸν Θεὸν τὸν φανέντα εἰς τὸν Μωϋσῆν, δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ ἀπὸ τὴν βάτον ὀμιλήσας εἰς τὸν Μωϋσῆν ἦτο ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων Θεός, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ἀποδειχθεὶς ὅτι ἐφανερώθη εἰς τὸν Ἄβραάμ καὶ τὸν Ἰσαάκ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὁ ὁποῖος καὶ καλεῖται καὶ νοεῖται ὅτι εἶναι ἄγγελος τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ ἐκ τοῦ διαγγέλλειν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ὄλων.

4 Καὶ ἐγὼ πάλιν εἶπα. Τώρα λοιπὸν, ὦ Τρύφων, θὰ ἀποδείξω ὅτι κατὰ τὴν ὀπτασίαν τοῦ Μωϋσέως αὐτὸς μόνον, καὶ ἄγγελος καλούμενος καὶ Θεὸς ὑπάρχων, ἐφάνη καὶ συνωμίλησε μὲ τὸν Μωϋσῆν. Διότι οὕτως εἶπεν ὁ λόγος· «πράγματι ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν ὁ ἄγγελος Κυρίου εἰς πῦρ φλογὸς ἀπὸ βάτον· καὶ βλέπει ὅτι ὁ βάτος καίεται μὲ πῦρ, ἀλλὰ δὲν κατεκαίετο. Ὁ δὲ Μωϋσῆς εἶπε· θὰ περάσω νὰ ἴδω τὸ μέγα τοῦτο δράμα, ὅτι δὲν κατακαίεται ἡ βάτος. Καθὼς δὲ εἶδεν ὁ Κύριος ὅτι πλησιάζει νὰ ἴδῃ, τὸν ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν βάτον»³¹.

5 Καθ' ὃν τρόπον λοιπὸν ὁ λόγος λέγει διὰ τὸν ἄγγελον τὸν ὀφθέντα εἰς τὸν ὕπνον, ἔπειτα δὲ ἐπισημαίνει ὅτι αὐτὸς ὁ ὀφθεὶς ἄγγελος κατὰ τὸν ὕπνον εἶπεν εἰς αὐτόν, ὅτι «ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος σοῦ ἐφανερώθη ὅταν ἐφευγες ἀπὸ τὸν Ἡσαῦ

πρωῖ, καὶ ἔλαβε τὸν λίθον ὃν ὑπέθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν στήλην καὶ ἐπέχεε τὸ ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτοῦ. Καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου Ὀῖκος Θεοῦ· καὶ Οὐλαμμάους ἦν τὸ ὄνομα τῆ πόλει τὸ πρότερον».

59,1 Καὶ ταῦτα εἰπὼν· ἀνάσχεσθέ μου, ἔλεγον, καὶ ἀπὸ τῆς βίβλου τῆς Ἐξόδου ἀποδεικνύοντος ὑμῖν, πῶς ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ ἄγγελος καὶ Θεὸς καὶ Κύριος καὶ ἀνὴρ καὶ ἄνθρωπος, Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ φανείς, ἐν πυρὶ φλογὸς ἐκ βάτου πέφανται καὶ ὠμίλησε τῷ Μωϋσεῖ. Κάκεινων ἡδέως καὶ ἀκαμάτως καὶ προθύμως ἀκούειν λεγόντων, ἐπέφερον.

2 Ταῦτα δὲ ἐστὶν ἐν τῇ βίβλῳ ἢ ἐπιγράφεται Ἐξόδος. «Μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας τὰς πολλὰς ἐκείνας ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου, καὶ κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν ἔργων» καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ «ἐλθὼν συνάγαγε τὴν γερουσίαν Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Κύριος, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν, ὦφθη μοι, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, λέγων, ἐπισκοπῆ ἐπισκέπτομαι ὑμᾶς καὶ ὅσα συμβέβηκεν ὑμῖν ἐν Αἰγύπτῳ».

3 Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπέφερον. Ὡς ἄνδρες, νενοήκατε, λέγων, ὅτι ὃν λέγει Μωϋσῆς «ἄγγελον ἐν πυρὶ φλογὸς λελαληκέναι αὐτῷ» οὗτος αὐτός, Θεὸς ὢν, σημαίνει τῷ Μωϋσεῖ ὅτι αὐτός ἐστιν «ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ»;

60,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Οὐ τοῦτο νοοῦμεν ἀπὸ τῶν λόγων τῶν προλελεγμένων, ἔλεγεν, ἀλλ' ὅτι ἄγγελος μὲν ἦν ὁ ὄφθεις ἐν φλογὶ πυρός, Θεὸς δὲ ὁ ὀμιλῶν τῷ Μωϋσεῖ, ὥστε καὶ ἄγγελον καὶ Θεόν, δύο ὁμοῦ ὄντας, ἐν τῇ τότε ὄπτασίᾳ γεγενῆσθαι.

2 Κἀγὼ πάλιν ἀπεκρινάμην. Εἰ καὶ τοῦτο γέγονε τότε, ὦ φίλοι, ὡς καὶ ἄγγελον καὶ Θεὸν ὁμοῦ ἐν τῇ ὄπτασίᾳ τῇ τῷ Μωϋσεῖ γενομένη ὑπάρξαι, ὡς καὶ ἀποδέδεκται ὑμῖν διὰ τῶν προγεγραμμένων

26. Γεν. 28,10-19. Τὸ ὄνομα εἶναι Βαιθήλ.

27. Ἐξ. 2,23.

28. Ἐξ. 3,16.

29. Ἐξ. 3,2 ἐέ.

τὸν ὁποῖον ἔθεσεν ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἔστη-
σεν αὐτὸν ὡς στήλην καὶ ἔχυσεν ἔλαιον εἰς τὸ ἄκρον αὐτοῦ.
Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου οἶκος Θεοῦ, ἐνῶ
πρωτύτερα τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἦτο Οὐλαμμάους»²⁶.

59,1 Καὶ ἀφοῦ εἶπα αὐτά, προσέθεσα. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς
ἀποδείξω καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Ἐξόδου, πῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ
φανεὶς εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Ἰσαὰκ ὡς ἄγγελος καὶ Θεὸς καὶ
Κύριος καὶ ἀνὴρ καὶ ἄνθρωπος, ἐφανερῶθη εἰς πῦρ φλέγον ἀπὸ
βάτον καὶ ὠμίλησεν εἰς τὸν Μωϋσῆν. Καὶ ἐνῶ ἐκεῖνοι ἔλεγον
ὅτι εὐχαρίστως καὶ ἀκόπως καὶ προθύμως ἀκούουν, προσέθεσα.

2 Αὐτὰ περιέχονται εἰς τὸ βιβλίον τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται
Ἔξοδος. «Μετὰ τὰς πολλὰς δὲ ἐκεῖνας ἡμέρας ἐτελεύτησεν ὁ
βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου καὶ κατεστέναξαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσ-
ραῆλ εἰς τὰ ἐργοτάξια»²⁷ καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ, «ἐλθὼν συνά-
θροισε τὴν γερουσίαν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· ὁ Κύ-
ριος, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σας, ἐνεφανίσθη εἰς ἐμέ, ὁ Θεὸς τοῦ
Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ λέγων,
παρετήρησα προσεκτικῶς σᾶς καὶ ὅσα σᾶς συνέβησαν εἰς τὴν
Αἴγυπτον»²⁸.

3 Καὶ μετ' αὐτὰ προσέθεσα. Ὡ ἀνδρες, ἀντελήφθητε ὅτι αὐ-
τὸς διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Μωϋσῆς λέγει «ὅτι ἄγγελος εἰς πῦρ φλο-
γὸς ὠμίλησεν εἰς αὐτόν», αὐτὸς ἀκριβῶς ὡς Θεὸς δηλῶνει εἰς
τὸν Μωϋσῆν ὅτι αὐτὸς εἶναι «ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ
Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ»²⁹;

60,1 Καὶ ὁ Τρύφων ἔλεγεν. Δὲν νοοῦμεν τοῦτο ἀπὸ τοὺς προανα-
φερθέντας λόγους, ἀλλὰ ὅτι ὁ μὲν ὄφθεις εἰς τὴν φλόγα τοῦ πυ-
ρός ἦτο ἄγγελος, ὁ δὲ ὁμιλῶν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἦτο ὁ Θεός,
ᾧστε εἰς τὴν τότε ὄπτασίαν ὑπῆρχον μαζὶ δύο ὄντα, ἄγγελος
καὶ Θεός.

2 Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην. Καὶ τοῦτο ἂν ἐγίνε τότε, ᾧ φίλοι, ὅτι
δηλαδὴ εἰς τὴν ὄπτασίαν τὴν συμβᾶσαν εἰς τὸν Μωϋσῆν ὑπῆρ-
ξαν μαζὶ καὶ ἄγγελος καὶ Θεός, ὅπως ἀπεδείχθη εἰς σᾶς διὰ τῶν

τοῖς οὐρανοῖς» τὴν κρίσιν ἐπενηνοχένας ἔφη, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ λόγος, λέγων ἄγγελον Κυρίου ὠφθαί τῷ Μωϋσεῖ καὶ μετέπειτα Κύριον αὐτὸν ὄντα καὶ Θεὸν σημαίνων, τὸν αὐτὸν λέγει ὄν καὶ διὰ πολλῶν τῶν λελεγμένων ὑπηρετοῦντα τῷ ὑπὲρ κόσμον Θεῷ, ὑπὲρ ὄν ἄλλος οὐκ ἔστι, σημαίνει.

61,1 *Μαρτύριον δὲ καὶ ἄλλο ὑμῖν, ὦ φίλοι, ἔφην, ἀπὸ τῶν Γραφῶν δώσω, ὅτι ἀρχὴν πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων ὁ Θεὸς γεγέννηκε δύνάμιν τινα ἐξ ἑαυτοῦ λογικὴν, ἣτις καὶ δόξα Κυρίου ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου καλεῖται, ποτὲ δὲ Υἱός, ποτὲ δὲ σοφία, ποτὲ δὲ ἄγγελος, ποτὲ δὲ Θεός, ποτὲ δὲ Κύριος καὶ Λόγος, ποτὲ δὲ ἀρχιστράτηγον ἑαυτὸν λέγει, ἐν ἀνθρώπου μορφῇ φανέντα τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ· ἔχει γὰρ πάντα προσονομάζεσθαι ἐκ τε τοῦ ὑπηρετεῖν τῷ πατρικῷ βουλήματι καὶ ἐκ τοῦ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς θελήσει γεγενῆσθαι.*

2 *Ἄλλ' οὐ τοιοῦτον ὁποῖον καὶ ἐφ' ἡμῶν γινόμενον ὀρώμεν; Λόγον γάρ τινα προβάλλοντες, λόγον γεννώμεν, οὐ κατὰ ἀποτομὴν, ὡς ἐλαττωθῆναι τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, προβαλλόμενοι. Καὶ ὁποῖον ἐπὶ πυρὸς ὀρώμεν ἄλλο γινόμενον, οὐκ ἐλαττουμένου ἐκείνου ἐξ οὗ ἡ ἀναψις γέγονεν, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ μένοντος, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀναφθὲν καὶ αὐτὸ ὄν φαίνεται, οὐκ ἐλαττώσαν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἀνήφθη.*

3 *Μαρτυρήσει δέ μοι ὁ λόγος τῆς σοφίας, αὐτὸς ὢν οὗτος ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων γεννηθείς, καὶ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ δόξα τοῦ γεννήσαντος ὑπάρχων καὶ διὰ Σολομῶντος φήσαντος ταῦτα· «ἐὰν ἀναγγεῖλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι. Κύριος ἐκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν*

32. Γεν. 31,13. 35,1. 7.

33. Γεν. 19,24.

34. Κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀποψιν βεβαίως ὁ Υἱὸς δὲν ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα κατὰ βούλησιν ἀλλὰ κατὰ φύσιν.

τὸν ἀδελφὸν σου»³² καὶ εἶπεν ὅτι τὴν ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν Σοδόμων ἐπέφερεν «ὁ Κύριος παρὰ τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς οὐρανοὺς»³³, οὕτω καὶ ἐδῶ ὁ λόγος λέγων ὅτι εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐνεφανίσθη ἄγγελος Κυρίου καὶ ἐπισημαίνων ἔπειτα ὅτι αὐτὸς εἶναι Κύριος καὶ Θεός, ἐννοεῖ τὸν ἴδιον, αὐτὸν διὰ τὸν ὁποῖον τονίζει διὰ πολλῶν λόγων ὅτι ὑπηρετεῖ τὸν ὑπεράνω τοῦ κόσμου Θεόν, ἐπάνω ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπάρχει ἄλλος.

61,1 Θὰ σᾶς δώσω δὲ καὶ ἄλλην μαρτυρίαν ἀπὸ τὰς Γραφάς, ᾧ φίλοι, περὶ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων ἐγέννησεν ἐξ ἑαυτοῦ κάποιαν λογικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καλεῖται ἄλλοτε δόξα Κυρίου, ἄλλοτε υἱός, ἄλλοτε σοφία, ἄλλοτε ἄγγελος, ἄλλοτε Θεός, ἄλλοτε Κύριος καὶ λόγος, ἄλλοτε δὲ καλεῖ ἑαυτὴν ἀρχιστράτηγον, φανέντα μὲ μορφὴν ἀνθρώπου εἰς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ· δύναται βεβαίως νὰ ἀποκαλῆται τὰ πάντα τόσον λόγῳ τοῦ ὅτι ὑπηρετεῖ τὸ πατρικὸν βούλημα ὅσον καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα κατὰ τὴν θέλησιν³⁴.

2 Ἄλλὰ δὲν εἶναι τοιοῦτον ὁποῖον βλέπομεν νὰ γίνεται καὶ εἰς τὴν περίπτωσίν μας; Πράγματι, προβάλλοντες κάποιοι λόγον γεννῶμεν λόγον, ὄχι κατ' ἀποκοπὴν, ὥστε νὰ ἐλαττωθῇ ὁ ἐντὸς ἡμῶν λόγος. Εἶναι τὸ ἴδιον ὅπως αὐτὸ τὸ ὁποῖον βλέπομεν ἐπὶ τοῦ πυρός, νὰ γίνεται ἄλλο πῦρ, χωρὶς νὰ ἐλαττώνεται ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἢ ἀναψις, ἀλλὰ νὰ μένη τὸ ἴδιον, καὶ τὸ ἀπὸ αὐτὸ ἀναφθὲν νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ ἴδιον, χωρὶς νὰ ἐλαττώσῃ ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνήφθη.

3 Θὰ μοῦ τὸ ἐπιβεβαιώσῃ δὲ ὁ λόγος τῆς σοφίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων, ἀφοῦ εἶναι λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ δόξα τοῦ γεννήσαντος καὶ εἰπόντος διὰ Σολομῶντος ταῦτα. «Ἐὰν σᾶς ἀναγγείλω τὰ γινόμενα καθημερινῶς, θὰ ἀπαριθμῆσω τὰ ἀπὸ αἰῶνος συμβαινόντα. Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ὡς ἀρχὴν τῶν ὁδῶν του εἰς τὰ ἔργα του. Πρὸ τοῦ αἰῶνος μὲ ἐθεμελίωσεν εἰς τὴν ἀρχὴν· πρὶν

ἀρχῆ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προελθεῖν τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ τὰ ὄρη ἐδρασθῆναι· πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾶ με.

4 »Ὁ Θεὸς ἐποίησε χώραν καὶ ἀοίκητον καὶ ἄκρα οἰκούμενα ὑπ' οὐρανόν. Ἦνίκα ἠτοίμαζε τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῶ· καὶ ὅτε ἀφώριζε τὸν αὐτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων, ἠνίκα ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ ἄνω νέφη ὡς ἀσφαλεῖς ἐποίει πηγὰς ἀβύσσου, ἠνίκα ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ἤμην παρ' αὐτῶ ἀρμόζουσα. Ἐγὼ ἤμην ἣ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραϊνόμενη ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῶ, ὅτι εὐφραίνεται τὴν οἰκουμένην συντελέσας καὶ εὐφραίνεται ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων.

5 »Νῦν οὖν, υἱέ, ἄκουέ μου. Μακάριος ἀνὴρ ὃς εἰσακούσεταιί μου, καὶ ἄνθρωπος ὃς τὰς ὁδοὺς μου φυλάξει, ὑπνῶν ἐπ' ἐμαῖς θύραις καθ' ἡμέραν, τηρῶν σταθμοὺς ἐμῶν εἰσόδων· αἱ γὰρ ἐξοδοί μου ἐξοδοὶ ζωῆς, καὶ ἠτοίμασται θέλησις παρὰ Κυρίου. Οἱ δὲ εἰς ἐμὲ ἁμαρτάνοντες ἀσεβοῦσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ οἱ μισοῦντές με ἀγαπῶσι θάνατον».

62,1 Καὶ τοῦτο αὐτό, ᾧ φίλοι, εἶπε καὶ διὰ Μωϋσέως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, μηνύων ἡμῖν ὃν ἐδήλωσε τὸν Θεὸν λέγειν τούτῳ αὐτῶ τῷ νοήματι ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, λέγων ταῦτα· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς αὐτούς λέγων· ἀξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς».

2 Καὶ ὅπως μὴ, ἀλλάσσοντες τοὺς προλελεγμένους λόγους, ἐκεῖνα λέγητε ἃ οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν λέγουσιν, ἢ ὅτι πρὸς ἑαυτὸν

35. Παροιμ. 8,22–36.

36. Γεν. 1,26–28.

κατασκευάση τὴν γῆν καὶ πρὶν ποιήσῃ τὰς ἀβύσσους, πρὶν ἀνοίξουν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, πρὶν στερεωθοῦν τὰ ὄρη καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ βουνὰ μὲ γεννᾶ.

4 »Ὁ Θεὸς κατεσκεύασε τὴν χώραν καὶ τὴν ἔρημον καὶ τὰ ἄκρα τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τὸν οὐρανόν. Ὄταν ἠτοίμαζε τὸν οὐρανὸν συμπαρευρίσκομην μὲ αὐτόν· καὶ ὅταν ἐσχεδιάζε τὸν θρόνον τοῦ ἐπάνω εἰς τοὺς ἀνέμους, ὅταν ἔκαμεν ἰσχυρὰ τὰ ἐπάνω νέφη καὶ ἔκαμεν ἀσφαλεῖς τὰς πηγὰς τῆς ἀβύσσου, ὅταν ἔκαμεν ἰσχυρὰ τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ἤμην πλησίον τοῦ συντονίζουσα. Ἐγὼ ἤμην ἐκεῖνη μὲ τὴν ὁποῖαν εὐηρεστεῖτο. Καθημερινῶς δὲ ἠὺφραινόμενη ἐνώπιόν τοῦ καὶ εἰς πάντα καιρὸν, διότι ἠὺφραίνεται καθ' ὅσον συνετέλεσε τὴν οἰκουμένην καὶ ἠὺφραίνεται μεταξὺ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων.

5 »Τώρα λοιπὸν, υἱέ, ἄκουσέ με. Μακάριος εἶναι ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος θὰ μὲ εἰσακούσῃ, καὶ ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος θὰ φυλάξῃ τὰς ὁδοὺς μου, κοιμώμενος εἰς τὰς πύλας μου καθημερινῶς, ἀναμένων εἰς τὰ εἰσόδους μου· διότι αἱ ἐξοδοί μου εἶναι ἐξοδοὶ ζωῆς καὶ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου εἶναι ἐτοιμασμένη. Οἱ δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς ἐμὲ ἀσεβοῦν εἰς τὰς ψυχὰς των καὶ οἱ μισοῦντες με ἀγαποῦν θάνατον»³⁵.

62,1 Τὸ ἴδιον δέ, ὧ φίλοι, εἶπε καὶ διὰ τοῦ Μωϋσέως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, μηνύων εἰς ἡμᾶς αὐτὸν τὸν ὁποῖον ἐδήλωσεν ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς κατὰ τὸ νόημα ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, λέγων ταῦτα. «Ἄς κατασκευάσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἃς εἶναι ἄρχοντες τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν ὅλης τῆς γῆς καὶ ὄλων τῶν ἔρπετῶν τὰ ὁποῖα ἔρπου ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἔκαμεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἔκαμε κατ' εἰκόνα Θεοῦ· τοὺς ἔκαμε ἀρσενικὸν καὶ θηλυκόν. Καὶ τοὺς εὐλόγησεν ὁ Θεὸς λέγων· νὰ αὐξάνεσθε καὶ νὰ πληθύνεσθε καὶ νὰ γεμίσετε τὴν γῆν καὶ νὰ κυριαρχήσετε ἐπ' αὐτῆς»³⁶.

2 Καὶ διὰ νὰ μὴ λέγετε, μεταβάλλοντες τοὺς προλεχθέντας λόγους, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα λέγουν οἱ διδάσκαλοί σας, δηλαδὴ ἢ

ἔλεγεν ὁ Θεὸς «ποιήσωμεν», ὁποῖον καὶ ἡμεῖς μέλλοντές τι ποιεῖν πολλάκις πρὸς ἑαυτοὺς λέγομεν 'ποιήσωμεν', ἢ ὅτι πρὸς τὰ στοιχεῖα, τοῦτ' ἔστι τὴν γῆν καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως, ἐξ ὧν νοοῦμεν τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι, Θεὸν εἰρηκέναι «ποιήσωμεν», λόγους τοὺς εἰρημένους ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωϋσέως πάλιν ἱστορήσω, ἐξ ὧν ἀναμφιλέκτως πρὸς τινα, καὶ ἀριθμῶ ὄντα ἕτερον καὶ λογικὸν ὑπάρχοντα, ὠμίληκέναι αὐτὸν ἐπιγνῶναι ἔχομεν.

3 Εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι οὗτοι· «καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν». Οὐκοῦν εἰπὼν «ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν», καὶ ἀριθμὸν τῶν ἀλλήλοις συνόντων καὶ τὸ ἐλάχιστον δύο μεμήνηκεν. Οὐ γὰρ ὅπερ ἢ παρ' ὑμῖν λεγομένη αἵρεσις δογματίζει φαίην ἂν ἐγὼ ἀληθὲς εἶναι, ἢ οἱ ἐκείνης διδάσκαλοι ἀποδειῖξαι δύνανται ὅτι ἀγγέλοις ἔλεγεν ἢ ὅτι ἀγγέλων ποίημα ἦν τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπειον.

4 Ἄλλὰ τοῦτο τὸ τῶ ὄντι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς προβληθὲν γέννημα πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων συνῆν τῶ Πατρί, καὶ τούτῳ ὁ Πατὴρ προσομιλεῖ, ὡς ὁ λόγος διὰ τοῦ Σολομῶντος ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἀρχὴ πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων τοῦτ' αὐτὸ καὶ γέννημα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγεγέννητο, ἡ σοφία διὰ Σολομῶντος καλεῖται, καὶ δι' ἀποκαλύψεως τῆς γεγενημένης Ἰησοῦ τῶ τοῦ Ναυῆ τοῦτο αὐτὸ εἰπόντι. Ἴνα δὲ καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ὑμῖν γένηται ὃ λέγω, ἀκούσατε καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ βιβλίου Ἰησοῦ.

5 Ἔστι δὲ ταῦτα· «καὶ ἐγένετο ὡς ἦν Ἰησοῦς ἐν Ἱεριχῶ, ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρᾳ ἄνθρωπον ἐστηκότα κατέναντι αὐτοῦ. Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· ἡμέτερος εἶ ἢ τῶν ὑπεναντίων; Καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἐγὼ ἀρχιστράτηγος δυνάμεως Κυρίου, νῦν παραγέγονα. Καὶ Ἰησοῦς ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· δέσποτα, τί προστάσσεις τῷ σῶ οἰκέτῃ; Καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος Κυρίου πρὸς Ἰησοῦν· λῦσαι τὰ ὑποδήματα τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐφ' οὗ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστί. Καὶ ἡ Ἱεριχῶ συγ-

ὅτι ὁ Θεὸς ἔλεγε πρὸς τὸν ἑαυτὸν του «ἄς κάμωμεν», ὅπως πολλάκις λέγομεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας μέλλοντες νὰ πράξωμεν κάτι, «ἄς κάμωμεν», ἢ ὅτι ὁ Θεὸς εἶπεν «ἄς κάμωμεν » ἀναφερόμενος εἰς τὰ στοιχεῖα, δηλαδή εἰς τὴν γῆν καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως, ἐκ τῶν ὁποίων νοοῦμεν ὅτι ἐγένεν ὁ ἄνθρωπος, θὰ διηγηθῶ πάλιν τοὺς ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως λεχθέντας λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀποδεχθῶμεν ἀναμφιλέκτως ὅτι οὗτος ὠμίλησε πρὸς κάποιον, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ διαφορετικὸς εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ λογικὸς.

3 Οἱ δὲ λόγοι εἶναι οὗτοι. «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἰδοὺ ὁ Ἄδὰμ ἐγένεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, ὥστε νὰ γνωρίζῃ καλὸν καὶ πονηρόν»³⁷. Ἄφοῦ εἶπε λοιπὸν «ὡς εἷς ἀπὸ ἡμᾶς», ἐμήνυσε καὶ ἀριθμὸν τῶν συνευρισκομένων μεταξύ των κατ' ἐλάχιστον δύο. Διότι ἐγὼ δὲν θὰ ἐδεχόμην ὅτι εἶναι ἀληθὲς ὅ,τι δογματίζει ἢ εἰς τοὺς κύκλους σας λεγομένη αἵρεσις οὔτε δύνανται οἱ διδάσκαλοι ἐκείνης ν' ἀποδείξουν ὅτι ἔλεγεν εἰς ἀγγέλους ἢ ὅτι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἦτο ποίημα ἀγγέλων.

4 Ἄλλὰ τοῦτο τὸ πράγματι ἀπὸ τὸν Πατέρα προβληθὲν γέννημα συνυπῆρχε μὲ τὸν Πατέρα καὶ μὲ αὐτὸν συνομιλεῖ ὁ Πατήρ, ὅπως δηλώνει ὁ διὰ τοῦ Σολομῶντος λόγος, ἐφ' ὅσον μάλιστα αὐτὸ τὸ γέννημα ἐγεννήθη ὡς ἀρχὴ ὄλων τῶν ποιημάτων, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ Σολομῶντος καλεῖται σοφία καὶ δι' ἀποκαλύψεως γενομένης εἰς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ εἰπόντα τὸ ἴδιον ἀκριβῶς. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ φανερόν εἰς σᾶς ὅ,τι λέγω, ἀκούσατε καὶ τὰ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ἰησοῦ.

5 Εἶναι δὲ ταῦτα. «Καὶ ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἱεριχώ, σηκώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς βλέπει ἄνθρωπον νὰ ἴσταται ἀπέναντί του. Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς αὐτόν· ἰδικὸς μας εἶσαι ἢ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους; Καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν· ἐγὼ εἶμαι ἀρχιστράτηγος τῆς δυνάμεως τοῦ Κυρίου, τώρα ἔφθασα. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν μὲ τὸ πρόσωπον καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν· δέσποτα, τί διατάσσεις τὸν δοῦλόν σου; Καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ἰησοῦν· λῦσε τὰ ὑποδήματα τῶν ποδῶν σου· διότι ὁ τόπος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴστασαι εἶναι γῆ ἁγία. Ἡ

κεκλεισμένη ἦν καὶ ὠχυρωμένη, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῆς ἐξεπορεύετο. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἰησοῦν· ἰδοὺ παραδίδωμί σοι τὴν Ἰεριχὼ ὑποχείριον καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς τὸν ἐν αὐτῇ, δυνατοὺς ὄντας ἰσχύϊ».

ΟΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΓΕΝΝΗΘΗ ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

- 63,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἰσχυρῶς καὶ διὰ πολλῶν δείκνυταί σοι τοῦτο, φίλε, ἔφη. Λοιπὸν οὖν καὶ ὅτι οὗτος διὰ τῆς Παρθένου ἄνθρωπος γεννηθῆναι κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ βούλησιν ὑπέμεινεν ἀπόδειξον καὶ σταυρωθῆναι καὶ ἀποθανεῖν· δῆλον δὲ καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα ἀναστὰς ἀνελήλυθεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπόδειξον.
- 2 Κάγῳ ἀπεκρινάμην. Ἦδη καὶ τοῦτο ἀποδέδεικταί μοι, ὦ ἄνδρες, ἐν τοῖς προανιστορημένοις λόγοις τῶν προφητειῶν, οὐδὲ δι' ὑμᾶς πάλιν ἀναμιμνησκόμενος καὶ ἐξηγούμενος πειράσομαι καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου συγκατάθεσιν ἀγαγεῖν ὑμᾶς. Ὁ γοῦν λόγος ὃν ἔφη Ἡσαΐας, «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ζωὴ αὐτοῦ», οὐ δοκεῖ σοι λελέχθαι ὡς οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἔχοντος τὸ γένος τοῦ διὰ τὰς ἀνομίας τοῦ λαοῦ εἰς θάνατον παραδεδοσθαι εἰρημένου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; περὶ οὗ καὶ Μωϋσῆς τοῦ αἵματος, ὡς προέφη, αἵματι σταφυλῆς, ἐν παραβολῇ εἰπών, «τὴν στολὴν αὐτοῦ πλύνειν» ἔφη, ὡς τοῦ αἵματος αὐτοῦ οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος γεγεννημένου ἀλλ' ἐκ θελήματος Θεοῦ.
- 3 Καὶ τὰ ὑπὸ Δαβὶδ εἰρημένα, «ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀγίων σου, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε· ὤμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισε-

38. Ἰησοῦς Ναυῆ 5,13-6,2.

1. Ἡσ. 53,8.

2. Γεν. 49,11.

3. Ἰω. 1,13.

4. Ψαλμ. 109,3 ἐ.

δὲ Ἰεριχῶ ἦτο περικλεισμένη καὶ ὠχυρωμένη, καὶ κανεῖς δὲν ἐξήρχετο ἀπὸ αὐτῆν. Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἰησοῦν· ἰδοὺ σοῦ παραδίδω τὴν Ἰεριχῶ ὑποτεταγμένην καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς, ἔχοντας μεγάλην δύναμιν»³⁸.

ΟΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΓΕΝΝΗΘΗ

ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

- 63,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἔχεις κατοχυρώσει τοῦτο ἰσχυρῶς διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων, φίλε. Ὑπολείπεται λοιπὸν νὰ ἀποδείξης καὶ ὅτι οὗτος ἐδέχθη νὰ γίνῃ ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ καὶ νὰ σταυρωθῆ καὶ ν' ἀποθάνῃ· ἀπόδειξε δὲ ἐπίσης καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα ἀναστὰς ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν.
- 2 Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην. Ἦδη καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη ἀπὸ ἐμέ, ὦ ἄνθρωπε, εἰς τοὺς προαναφερθέντας λόγους τῶν προφητειῶν, τοὺς ὁποίους θὰ ὑπενθυμίσω πάλιν καὶ θὰ ἐξηγήσω πρὸς χάριν σας διὰ νὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς φέρω καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου συγκατάθεσιν. Ὁ λόγος λοιπὸν τὸν ὁποῖον εἶπεν ὁ Ἡσαΐας, «τὴν γενεὰν αὐτοῦ ποῖος θὰ περιγράψῃ; Διότι σηκώνεται ἀπὸ τὴν γῆν ἢ ζωὴ αὐτοῦ»¹, δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι ἔχει λεχθῆ ὡσὰν νὰ μὴ ἔχη ἐξ ἀνθρώπων τὸ γένος αὐτὸς ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παρεδόθη εἰς θάνατον διὰ τὰς ἀνομίας τοῦ λαοῦ; Περὶ τοῦ αἵματος τούτου, ὅπως προεῖπα, καὶ ὁ Μωϋσῆς εἶπε παραβολικῶς ὅτι «πλύνει τὴν στολὴν αὐτοῦ» μὲ αἷμα σταφυλῆς², μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι τὸ αἷμα αὐτοῦ δὲν θὰ γίνῃ ἀπὸ ἀνθρώπινον σπέρμα, ἀλλ' ἀπὸ θέλημα Θεοῦ³.
- 3 Καὶ τὰ λεχθέντα ἀπὸ τὸν Δαβίδ, «εἰς τὰς λαμπρότητας τῶν ἁγίων σου, σ' ἐγέννησα ἀπὸ γαστέρα πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρον· ὠρκίσθη ὁ Κύριος καὶ δὲν θὰ μετανοήσῃ· σὺ εἶσαι ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»⁴, δὲν σημαίνουν διὰ

δέκ», οὐ σημαίνει ὑμῖν ὅτι ἄνωθεν καὶ διὰ γαστρὸς ἀνθρωπείας ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τῶν ὄλων γεννᾶσθαι αὐτὸν ἐμελλε;

4 Καὶ ἐν ἑτέροις εἰπὼν, τοῖς καὶ αὐτοῖς προλελεγμένοις· «ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ράβδος εὐθύτητος ἢ ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Σμύρναν καὶ στακτὴν καὶ κασσίαν ἀπὸ τῶν ἱματίων σου, ἀπὸ βάρων ἐλεφαντίνων, ἐξ ὧν εὐφρανάν σε. Θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου· παρέστη ἢ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ».

5 Ὅτι γοῦν καὶ προσκυνητός ἐστι καὶ Θεὸς καὶ Χριστὸς ὑπὸ τοῦ ταῦτα ποιήσαντος μαρτυρούμενος, καὶ οἱ λόγοι οὗτοι διαρρήδη σημαίνουσι. Καὶ ὅτι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, ὡς οὖσι μιᾷ ψυχῇ καὶ μιᾷ συναγωγῇ καὶ μιᾷ ἐκκλησίᾳ, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ λέγει ὡς θυγατρί, τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ γενομένη καὶ μετασχούσῃ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (Χριστιανοὶ γὰρ πάντες καλούμεθα), ὁμοίως φανερῶς οἱ λόγοι κηρύσσουσι, διδάσκοντες ἡμᾶς καὶ τῶν παλαιῶν πατρῶων ἐθῶν ἐπιλαθέσθαι, οὕτως ἔχοντες· «ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ».

64,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἔστω ὑμῶν, τῶν ἐξ ἐθνῶν, Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ Θεὸς γνωριζόμενος, ὡς αἱ Γραφαὶ σημαίνουσιν, οἵτινες καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Χριστιανοὶ καλεῖσθαι πάντες ἐσχήκατε· ἡμεῖς δέ, τοῦ Θεοῦ τοῦ καὶ αὐτὸν τοῦτον ποιήσαντος λατρευταὶ ὄντες, οὐ δεόμεθα τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ οὐδὲ τῆς προσκυνήσεως.

5. Ψαλμ. 44,7-13.

6. Ψαλμ. 44,11-13.

σᾶς ὅτι ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τῶν ὄλων ἐπρονόει ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς νὰ γεννηθῆ καὶ διὰ ἀνθρωπίνης γαστρὸς;

4 Καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα εἶπε τὰ ἐπίσης προλεχθέντα. «Ὁ θρόνος σου, Θεέ, εἶναι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας σου εἶναι ράβδος δικαιοσύνης. Ἀγαπᾶς δικαιοσύνην καὶ μισεῖς ἀνομίαν· διὰ τοῦτο σέ ἔχρισεν ὁ Θεὸς σου μὲ ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως ὑπὲρ τοὺς συντρόφους σου. Τὰ ἐνδύματά σου εὐωδιάζουν ἀπὸ σμύρναν καὶ ἀλόην καὶ κασίαν, σέ εὐφραίνουν μὲ ὄργανα ἀπὸ ἐλεφάντινα ἀνάκτορα. Θυγατέρες βασιλέων εἶναι ἐπὶ τῶν τιμῶν σου· ἡ βασίλισσα παρίσταται εἰς τὰ δεξιὰ σου, μὲ ἐνδύματα διάχρυσά κοσμημένα. Ἄκουσε, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνε τὸ οὖς σου, καὶ λησμόνησε τὸν λαόν σου καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμῆσῃ τὸ κάλλος σου, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριός σου· τότε θὰ τὸν προσκυνήσουν»⁵.

5 Ὅτι λοιπὸν εἶναι καὶ προσκυνητὸς καὶ Θεὸς καὶ Χριστὸς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ποιήσαντος ταῦτα, τὸ ἐπισημαίνουν φανερὰ καὶ οἱ λόγοι οὗτοι. Καὶ ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπευθύνεται ὡς εἰς θυγατέρα πρὸς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, ὡς ὄντας μίαν ψυχὴν καὶ μίαν συναγωγὴν καὶ μίαν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δηλαδὴ τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ μετασχοῦσαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (διότι καλούμεθα ὅλοι Χριστιανοί), ὁμοίως τὸ διακηρῦσσουν φανερῶς οἱ λόγοι, διδάσκοντες ἡμᾶς νὰ λησμονήσωμεν καὶ τὰ παλαιὰ πατρῶα ἔθνη, ἔχοντες ὡς ἐξῆς· «ἄκουσε, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνε τὸ οὖς σου καὶ λησμόνησε τὸν λαόν σου καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου, καὶ θὰ ἐπιθυμῆσῃ ὁ βασιλεὺς τὸ κάλλος σου, διότι αὐτὸς εἶναι Κύριός σου, καὶ θὰ τὸν προσκυνήσῃς»⁶.

64,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἄς ἀναγνωρίζεται διὰ σᾶς, τοὺς ἀπὸ τὰ ἔθνη, ὡς Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ Θεός, ὅπως ἐπισημαίνουν αἱ Γραφαί, οἱ ὅποιοι ὅλοι ἐλάβετε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Χριστιανοὶ ἀπὸ τὸ ὄνομά του· ἡμεῖς δέ, ἀφοῦ εἴμεθα λατρευταὶ τοῦ Θεοῦ ὁ ὅποιος ἐποίησε καὶ αὐτόν τὸν ἴδιον, δὲν χρειαζόμεθα τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ οὔτε τὴν προσκύνησιν.

- 2 Κάγω πρὸς ταῦτα εἶπον. ὦ Τρύφων, εἰ ὁμοίως ὑμῖν φιλέριστος καὶ κενὸς ὑπῆρχον, οὐκ ἂν ἔτι προσέμενον κοινωνῶν ὑμῖν τῶν λόγων, οὐ συνιέναι τὰ λεγόμενα παρασκευαζομένοις, ἀλλὰ τι λέγειν μόνον θήγουσιν ἑαυτούς· νῦν δέ, ἐπεὶ κρίσιν Θεοῦ δέδοικα, οὐ φθάνω ἀποφαίνεσθαι περὶ οὐδενὸς τῶν ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν, εἰ μῆτι ἐστὶν ἀπὸ τῶν κατὰ χάριν τὴν ἀπὸ Κυρίου Σαβαῶθ σωθῆναι δυναμένων. Διὸ κἂν ὑμεῖς πονηρεύησθε, προσμενῶ πρὸς ὁτιοῦν προβαλεῖσθε καὶ ἀντιλέγετε ἀποκρινόμενος· καὶ τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς πάντας ἀπλῶς τοὺς ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων, συζητεῖν ἢ πυνθάνεσθαι μου περὶ τούτων βουλομένους πράττω.
- 3 Ὅτι οὖν καὶ οἱ σωζόμενοι ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ ὑμετέρου διὰ τούτου σώζονται καὶ ἐν τῇ τούτου μερίδι εἰσὶ, τοῖς προλελεγμένοις ὑπ' ἐμοῦ ἀπὸ τῶν Γραφῶν εἰ προσεσχέκείτε, ἐνενοήκετε ἂν ἤδη, κάμει δῆλον ὅτι περὶ τούτου οὐκ ἂν ἠρωτήσατε. Πάλιν δὲ ἐρῶ τὰ προλελεγμένα μοι ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἀξιῶ ὑμᾶς πρὸς τὸ συνιέναι, μὴ πρὸς τὸ πονηρεῦεσθαι καὶ ἀντιλέγειν μόνον ἑαυτοὺς ὀτρῦναι.
- 4 Εἰσὶν οὖν οἱ λόγοι, οὓς φησὶν ὁ Δαβὶδ, οὗτοι· «ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ὀργιζέσθωσαν λαοί· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. Κύριος ἐν Σιών μέγας καὶ ὑψηλὸς ἐστὶν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς. Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ ὀνόματί σου τῷ μεγάλῳ, ὅτι φοβερὸν καὶ ἅγιόν ἐστι, καὶ τιμὴ βασιλέως κρίσιν ἀγαπᾷ. Σὺ ἠτοίμασας εὐθύτητας, κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακώβ σὺ ἐποίησας. Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστι. Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσήκουεν αὐτῶν. Ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς, ὅτι ἐφύλασσον τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἃ ἔδωκεν αὐτοῖς».
- 5 Καὶ ἐν ἄλλοις, τοῖς καὶ αὐτοῖς προανιστορημένοις, διὰ τοῦ Δα-

- 2 Καὶ ἐγὼ εἶπα πρὸς αὐτά. ὦ Τρύφων, ἂν ἡμῖν ἐξ ἴσου μὲ σᾶς φίλερις καὶ κενόδοξος, δὲν θὰ ἐξηκολούθουν νὰ μένων ἀκόμη μετέχων τῆς συνομιλίας μας ἀφοῦ δὲν εἴσθε διατεθειμένοι νὰ κατανοήσετε τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ μόνον ἐξάπτετε ἐαυτοὺς διὰ νὰ λέγετε κάτι. Τώρα δέ, ἐπειδὴ φοβοῦμαι τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, δὲν φθάνω νὰ ἀποφαινῶμαι περὶ ὁποιοῦδήποτε τῶν ἀπὸ τὸ γένος σας, ἐὰν δὲν εἶναι ἐκ τῶν δυναμένων νὰ σωθοῦν κατὰ τὴν χάριν ἀπὸ τοῦ Κυρίου Σαβαώθ. Διό, καὶ ἂν ἀκόμη σεῖς πονηρεύεσθε, θὰ ἐπιμείνω ἀποκρινόμενος πρὸς ὅτιδήποτε θὰ προβάλετε καὶ θὰ ἀντεῖπτε· καὶ τὸ ἴδιον πράττω πρὸς ὄλους γενικῶς τοὺς ἀπὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων, ὅσους θέλουν νὰ συζητοῦν ἢ νὰ μὲ ἐρωτοῦν περὶ τούτων.
- 3 Ὅτι λοιπὸν καὶ οἱ ἀπὸ τὸ γένος σας σωζόμενοι διὰ τούτου σώζονται καὶ εἰς τὴν μερίδα τούτου εὐρίσκονται, θὰ ἔχετε ἤδη ἐννοήσει, ἂν ἐπροσέξατε εἰς τὰ προλεχθέντα ὑπ' ἐμοῦ ἀπὸ τὰς Γραφάς, καὶ εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν θὰ ἠρωτᾶτε ἐμὲ περὶ τούτου. Θὰ εἶπω δὲ πάλιν τὰ ὅσα προανέφερα ἀπὸ τὰ τοῦ Δαβὶδ καὶ σᾶς ζητῶ νὰ παροτρύνετε ἐαυτοὺς πρὸς τὴν κατανόησιν αὐτῶν, ὅχι πρὸς τὴν πονήρευσιν καὶ τὴν ἀντιλογίαν μόνον.
- 4 Εἶναι οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους λέγει ὁ Δαβὶδ, οὗτοι. «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ἃς ὀργίζονται οἱ λαοί· κάθεται ἐπάνω εἰς τὰ Χερουβὶμ, ἃς σαλευθῆ ἢ γῆ. Ὁ Κύριος εἶναι μέγας καὶ ὑψηλὸς εἰς τὴν Σιών ὑπεράνω ὄλων τῶν λαῶν. Ἄς ἐξυμνοῦν τὸ ὄνομά σου τὸ μέγα, τὸ ὁποῖον εἶναι φοβερὸν καὶ ἅγιον. Ὁ τίμιος βασιλεὺς ἀγαπᾷ δικαιοσύνην. Σὺ ἠτοιμάσες εὐθύτητα, σὺ ἐπετέλεσες κρίσιν καὶ δικαιοσύνην εἰς τὸν Ἰακώβ. Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεόν σας καὶ προσκυνεῖτε τὸ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν του, διότι εἶναι ἅγιοι. Ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἀαρὼν ἦσαν μεταξύ τῶν ἱερέων του, καὶ ὁ Σαμουὴλ μεταξύ τῶν ἐπικαλουμένων τὸ ὄνομά του. Ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον καὶ αὐτὸς τοὺς εἰσήκουεν. Ἐλάλει πρὸς αὐτοὺς διὰ τῆς στήλης τῆς νεφέλης, διότι ἐφύλασσον τὰ παραγγέλματά του καὶ τὰ προστάγματα τὰ ὁποῖα ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς»⁷.
- 5 Καὶ εἰς ἄλλους λόγους, προαναφερθέντας καὶ αὐτοὺς καὶ

βιδ λεχθεῖσι λόγοις, οὓς εἰς Σολομῶντα ἀνοήτως φάσκετε εἰρησθαι, ἐπιγεγραμμένους εἰς Σολομῶντα, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὅτι εἰς Σολομῶντα οὐκ εἴρηνται ἀποδείκνυται, καὶ ὅτι οὗτος καὶ πρὸ τοῦ ἡλίου ἦν, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὑμῶν σωζόμενοι δι' αὐτοῦ σωθήσονται.

6 Εἰσὶ δὲ οὗτοι· «ὁ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως· κρινεῖ τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς πτωχοὺς σου ἐν κρίσει. Ἀναλαβέτωσαν τὰ ὄρη τῷ λαῷ εἰρήνην καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην. Κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει συκοφάντην· καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν», καὶ τὰ λοιπὰ ἄχρι τοῦ «πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. Εὐλογητὸς Κύριος, ὁ Θεὸς Ἰσραήλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. Γένοιτο, γένοιτο».

7 Καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ὧν προεῖπον ὁμοίως διὰ Δαβὶδ λελέχθαι λόγων, ὅτι ἀπ' ἄκρων τῶν οὐρανῶν προέρχεσθαι ἔμελλεν καὶ πάλιν εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους ἀνιέναι ἐμηνύετο, ἀναμνήσθητε, ἵνα καὶ Θεὸν ἄνωθεν προελθόντα καὶ ἄνθρωπον ἐν ἀνθρώποις γενόμενον γνωρίσητε, καὶ πάλιν ἐκεῖνον παραγεννησόμενον, «ὃν ὄραν μέλλουσι καὶ κόπτεσθαι οἱ ἐκκεντήσαντες αὐτόν».

8 Εἰσὶ δὲ οὗτοι· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἐρεῦγεται ρῆμα, καὶ νύξ τῇ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν. Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν. Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γί-

8. Ψαλμ. 71,1-5.

9. Ψαλμ. 71,17-19.

10. Ζαχ. 12,10.

λεχθέντας διὰ τοῦ Δαβίδ, διὰ τοὺς ὁποίους ἀνοήτως λέγετε ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὸν Σολομῶντα, φέροντας τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Σολομῶντος ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν Σολομῶντα καὶ ὅτι οὗτος καὶ πρὸ τοῦ ἡλίου ὑπῆρχε καὶ ὅτι οἱ ἐκ τοῦ λαοῦ σας σωζόμενοι θὰ σωθοῦν δι' αὐτοῦ.

6 Εἶναι δὲ οὗτοι. «Θεέ, δῶσε τὴν κρίσιν σου εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὴν δικαιοσύνην σου εἰς τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ κρίνη τὸν λαόν σου μὲ δικαιοσύνην καὶ τοὺς πτωχοὺς σου μὲ κρίσιν. Εἶθε νὰ φέρουν τὰ ὄρη εἰρήνην διὰ τὸν λαόν καὶ τὰ βουνὰ δικαιοσύνην· νὰ κρίνη τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ καὶ νὰ σώσῃ τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὸν συκοφάντην· νὰ παραμείνῃ μαζὶ μὲ τὸν ἥλιον καὶ περισσότερον ἀπὸ τὴν σελήνην εἰς γενεὰς γενεῶν»⁸ καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ «περισσότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον θὰ διαμείνῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ θὰ εὐλογηθοῦν εἰς αὐτὸν ὅλαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· ὅλα τὰ ἔθνη θὰ τὸν μακαρίζουν. Εὐλογητὸς ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ μόνος ἐνεργῶν θαύματα, καὶ εὐλογητὸν εἶναι τὸ ὄνομα τῆς δόξης του εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· θὰ πληρωθῇ ἀπὸ τὴν δόξαν του ὅλη ἡ γῆ· γένοιτο, γένοιτο»⁹.

7 Ἐνθυμηθῆτε δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους λόγους τοὺς ὁποίους προανέφερα ὁμοίως ὅτι ἐλέχθησαν διὰ τοῦ Δαβίδ, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὰ ἄκρα τῶν οὐρανῶν καὶ διεμηνύθη ὅτι πάλιν θὰ ἀνῆρχετο εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, διὰ νὰ ἀναγνωρίσετε ὅτι εἶναι καὶ Θεὸς προελθὼν ἄνωθεν καὶ ἄνθρωπος γεννηθεὶς ἀνάμεσα εἰς ἀνθρώπους καὶ ὅτι πρόκειται «νὰ τὸν ἴδουν νὰ ἔρχεται πάλιν καὶ νὰ κλαίουσιν οἱ κεντήσαντες αὐτόν»¹⁰.

8 Εἶναι δὲ οἱ ἐξῆς. «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, τὸ δὲ στερέωμα ἀναγγέλλει τὸ ἔργον τῶν χειρῶν του· ἡ ἡμέρα πρὸς τὴν ἡμέραν ἐκχέει λόγον καὶ ἡ νύξ πρὸς τὴν νύκτα ἀναγγέλλει γνῶσιν. Δὲν ὑπάρχουν ὁμιλίας οὔτε λόγοι, αἱ φωναὶ τῶν δὲν ἀκούονται. Καὶ ὅμως εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐξέρχεται ἡ φωνὴ τῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ λόγια των. Εἰς τὸν ἥλιον ἔθεσε τὸ σκῆνωμά του καὶ αὐτὸς εἶναι ὡς νυμφίος ἐξερχόμενος ἀπὸ τὸν νυμφῶνα του καὶ ὡς γίγας τρέχει χαρούμενος

γας δραμεῖν ὁδόν. Ἄπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἔξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐτοῦ».

- 65,1 Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη. Ὑπὸ τῶν τοσούτων Γραφῶν δυσωπούμενος οὐκ οἶδα τί φῶ περὶ τῆς γραφῆς ἣν ἔφη Ἡσαΐας, καθ' ἣν ὁ Θεὸς οὐδενὶ ἐτέρῳ δοῦναι τὴν δόξαν αὐτοῦ λέγει, οὕτως εἰπών· «ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, τοῦτό μου ὄνομα, τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ μὴ δώσω οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου».
- 2 Κάγῳ. Εἰ μὲν ἀπλῶς καὶ μὴ μετὰ κακίας τούτους τοὺς λόγους εἰπὼν ἐσίγησας, ὦ Τρύφων, μήτε τοὺς πρὸ αὐτῶν προειπῶν μήτε τοὺς ἐπακολουθοῦντας συνάψας, συγγνωστὸς εἶ, εἰ δὲ χάριν τοῦ νομίζειν δύνασθαι εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλειν τὸν λόγον, ἴν' εἴπω ἐναντίας εἶναι τὰς Γραφὰς ἀλλήλαις, πεπλάνησαι· οὐ γὰρ τολμήσω τοῦτό ποτε ἢ ἐνθυμηθῆναι ἢ εἰπεῖν, ἀλλ' ἐὰν τοιαύτη τις δοκοῦσα εἶναι γραφὴ προβληθῆ, καὶ πρόφασιν ἔχη ὡς ἐναντία οὔσα, ἐκ παντὸς πεπεισμένος ὅτι οὐδεμία γραφὴ τῇ ἐτέρῳ ἐναντία ἐστίν, αὐτὸς μὴ νοεῖν μᾶλλον ὁμολογήσω τὰ εἰρημένα, καὶ τοὺς ἐναντίας τὰς Γραφὰς ὑπολαμβάνοντας τὸ αὐτὸ φρονεῖν μᾶλλον ἐμοὶ πεῖσαι ἀγωνίσομαι.
- 3 Ὅπως δ' ἂν ἦς προτεθεικῶς τὸ πρόβλημα, Θεὸς ἐπίσταται. Ἐγὼ δὲ ὡς εἴρηται ὁ λόγος ἀναμνήσω ὑμᾶς, ὅπως καὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου γνωρίσητε ὅτι ὁ Θεὸς τῷ Χριστῷ αὐτοῦ μόνῳ τὴν δόξαν δίδωσιν. Ἀναλήψομαι δὲ βραχεῖς τινὰς λόγους, ὦ ἄνδρες, τοὺς ἐν συναφείᾳ τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος καὶ τοὺς ὁμοίως συνημμένους κατ' ἐπακολούθησιν· οὐ γὰρ ἐξ ἐτέρας περικοπῆς αὐτοὺς ἐρῶ, ἀλλ' ὑφ' ἐν ὧς εἰσι συνημμένοι· καὶ ὑμεῖς τὸν νοῦν χρήσατέ μοι.
- 4 Εἰσὶ δὲ οὗτοι· «οὕτω λέγει Κύριος ὁ Θεός, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ πῆξας αὐτόν, ὁ στερεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς καὶ Πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐ-

11. Ψαλμ. 18,1-7.

12. Ἡσ. 42,8.

τὸν δρόμον του. Ἡ ἔξοδός τοῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ κατάληξις του εἶναι εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ν' ἀποκρυβῆ ἀπὸ τὴν θέρημν του»¹¹.

65,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ τὰς τόσον πολλὰς γραφικὰς ρήσεις δὲν γνωρίζω, τί νὰ εἶπω περὶ τῆς Γραφῆς τὴν ὁποίαν εἶπεν ὁ Ἡσαΐας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς λέγει ὅτι δὲν ἔδωσεν εἰς κανένα ἄλλον τὴν δόξαν του, εἰπὼν τὰ ἐξῆς: «ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος ὁ Θεός, τοῦτο εἶναι τὸ ὄνομά μου, δὲν θὰ δώσω εἰς ἄλλον τὴν δόξαν μου οὔτε τὰς ἀρετάς μου»¹².

2 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ἐὰν μὲν, ὦ Τρύφων, ἀφοῦ εἶπες αὐτοὺς τοὺς λόγους, χωρὶς νὰ εἶπης τοὺς προηγουμένους οὔτε νὰ προσθέσης τοὺς ἐπομένους, ἐσταμάτησες ἀπλῶς καὶ χωρὶς κακίαν, εἶσαι ἄξιος συγγνώμης, ἐὰν ὁμως τὸ ἔκαμες ἐπειδὴ νομίζεις ὅτι δύνασαι νὰ ἐμβάλῃς τὸν λόγον εἰς ἀπορίαν, διὰ νὰ εἶπω ὅτι αἱ Γραφαὶ εἶναι ἀντιφατικαὶ πρὸς ἀλλήλας, πλανᾶσαι. Διότι δὲν θὰ τολμήσω ποτὲ εἶτε νὰ σκεφθῶ εἶτε νὰ εἶπω τοῦτο· ἀλλὰ ἂν προβληθῆ ποτὲ τοιοῦτο γραφικὸν χωρίον, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ παρουσιάζεται ἀντιφατικὸν εἰς ἄλλο γραφικὸν χωρίον, ἐγὼ θὰ ὁμολογήσω μᾶλλον ὅτι δὲν κατανοῶ τὰ λεγόμενα καὶ τοὺς θεωροῦντας ἀντιφατικὰς πρὸς ἀλλήλας τὰς Γραφὰς θὰ ἀγωνισθῶ νὰ πείσω νὰ φρονοῦν τὸ ἴδιον μὲ ἐμέ.

3 Μὲ ποίαν πρόθεσιν δὲ ἔθεσες τὸ πρόβλημα, ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει. Ἐγὼ δὲ θὰ σᾶς ὑπενθυμίσω πῶς ἔχει λεχθῆ ὁ λόγος, ὥστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο νὰ γνωρίσετε ὅτι ὁ Θεὸς δίδει τὴν δόξαν μόνον εἰς τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Θὰ ἀναλάβω, ὦ ἄνδρες, μερικὸς λόγους, τοὺς συνημμένους μὲ τοὺς λεχθέντας ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος, εὕρισκομένους εἶτε πρὶν εἶτε μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὸ κείμενον· δὲν θὰ τοὺς ἀναφέρω δὲ ὡς προερχομένους ἀπὸ ἄλλην περικοπὴν, ἀλλὰ ὅπως εἶναι συνημμένοι εἰς μίαν ἐνότητα. Καὶ σεῖς, δώσατέ μου τὴν προσοχὴν σας.

4 Εἶναι δὲ οὗτοι. «Οὕτω λέγει ὁ Κύριος ὁ Θεός, ὁ κατασκευάσας τὸν οὐρανὸν καὶ πῆξας αὐτόν, ὁ στερεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ὁ δώσας πνοὴν εἰς τὸν ἐπ' αὐτῆς λαὸν καὶ

τήν· ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου καὶ ἰσχύσω σε, καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.

5 »Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, τοῦτό μου ὄνομα, τὴν δόξαν μου ἐτέρω οὐ μὴ δώσω οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς. Τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἰδοὺ ἦκει, καινὰ δὲ ἐγὼ ἀναγγέλλω, καὶ πρὸ τοῦ ἀναγγεῖλαι ἐδηλώθη ὑμῖν. Ὑμνήσατε τῷ Θεῷ ὕμνον καινόν· ἀρχῆ ἀυτοῦ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς· οἱ καταβαίνοντες τὴν θάλασσαν καὶ πλέοντες ἀεὶ, νῆσοι καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτάς.

6 »Εὐφράνθητι ἔρημος καὶ αἱ κῶμαι αὐτῶν καὶ αἱ ἐπαύλεις, καὶ οἱ κατοικοῦντες Κηδὰρ εὐφρανθήσονται, καὶ οἱ κατοικοῦντες πέτραν ἀπ' ἄκρου τῶν ὀρέων βοήσονται. Δώσουσι τῷ Θεῷ δόξαν, τὰς ἀρετάς αὐτοῦ ἐν ταῖς νήσοις ἀναγγελοῦσι. Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται, συντρίψει πόλεμον, ἐπεγερεῖ ζῆλον καὶ βοήσεται ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς μετ' ἰσχύος».

7 Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἔφην πρὸς αὐτούς. Νενοήκατε, ᾧ φίλοι, ὅτι ὁ Θεὸς λέγει δώσειν τούτῳ, ὃν εἰς φῶς ἐθνῶν κατέστησε, δόξαν καὶ οὐκ ἄλλω τινί, ἀλλ' οὐχ, ὡς ἔφη Τρύφων, ὡς ἑαυτῷ κατέχοντος τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν;

Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίνατο. Νενοήκαμεν καὶ τοῦτο· πέραινε τοιγαροῦν καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῦ λόγου.

66,1 Κἀγὼ πάλιν ἀναλαβὼν τὸν λόγον, ὁπόθεν τὴν ἀρχὴν ἐπεπαύμην ἀποδεικνύων ὅτι ἐκ Παρθένου γεννητὸς καὶ διὰ παρθένου γεννηθῆναι αὐτὸν διὰ Ἡσαίου ἐπροφήτευτο, καὶ αὐτὴν τὴν προφητείαν πάλιν ἔλεγον.

2 Ἔστι δὲ αὕτη· «καὶ προσέθετο Κύριος λαλήσαι τῷ Ἄχαζ, λέγων· αἰτήσαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἄχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω οὐδὲ μὴ πειράσω

πνεῦμα εἰς τοὺς πατῶντας αὐτήν· ἐγὼ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς σέ ἐκάλεσα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ θὰ κρατήσω τὴν χεῖρα σου καὶ θὰ σέ ἐνισχύσω, καὶ σοῦ ἔδωσα διαθήκην διὰ τὸ γένος σου, εἰς φῶς ἐθνῶν, νὰ ἀνοίξης ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, νὰ ἐξαγάγῃς τοὺς δεμένους ἀπὸ δεσμὰ καὶ τοὺς καθημένους εἰς τὸ σκότος ἀπὸ τὸ κτήριον τῆς φυλακῆς.

5 »Ἐγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεός, τοῦτο εἶναι τὸ ὄνομά μου, δὲν θὰ δώσω εἰς ἄλλον τὴν δόξαν μου οὔτε τὰς ἀρετάς μου εἰς γλυπτὰ εἰδῶλα. Τὰ παλαιὰ ἰδοὺ παρέρχονται, ἐγὼ ἀναγγέλλω νέα, σᾶς τὰ ἀναγγέλλω πρὶν ἐμφανισθοῦν. Ψάλατε εἰς τὸν Θεὸν ὕμνον νέον, ἡ ἀρχὴ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς· οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πλέοντες συνεχῶς, αἱ νῆσοι καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτάς.

6 »Εὐφρανθῆτε ἡ ἔρημος καὶ τὰ χωρία τῆς καὶ αἱ ἐπαύλεις· θὰ εὐφρανθοῦν οἱ κατοικοῦντες εἰς Κηδάρ καὶ θὰ βοήσουν οἱ κατοικοῦντες τοὺς βράχους εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὀρέων. Θὰ δώσουν δόξαν εἰς τὸν Θεόν, θὰ ἀναγγεῖλουν τὰς ἀρετάς του εἰς τὰς νήσους. Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων θὰ ἐξέλθῃ ὡς πολεμιστῆς κραταιός, θὰ ἐμφανίσῃ τὸν πολεμικόν του ζῆλον καὶ θὰ φωνάξῃ πρὸς τοὺς ἐχθρούς του μέ δύναμιν»¹³.

7 Καὶ ἀφοῦ εἶπα αὐτὰ ἐδήλωσα πρὸς αὐτούς. Ἀντελήφθητε, ᾧ φίλοι, ὅτι ὁ Θεὸς λέγει ὅτι θὰ δώσῃ δόξαν εἰς αὐτόν, τὸν ὁποῖον κατέστησε φῶς ἐθνῶν, καὶ ὄχι εἰς κανένα ἄλλον, ἀλλ' ὄχι, ὅπως εἶπε ὁ Τρύφων, ὅτι ὁ Θεὸς κατέχει δι' ἑαυτὸν τὴν δόξαν;

Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίθη. Τὸ ἐνοήσαμεν καὶ τοῦτο· τελειώ-
νε λοιπὸν καὶ τὰ ὑπόλοιπα τοῦ λόγου.

66,1 Καὶ ἐγὼ, ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχα παύσει ν' ἀποδεικνύω ὅτι εἶναι γεννητὸς ἐκ παρθένου καὶ εἶχε προφητευθῆ ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου ὅτι θὰ γεννηθῆ διὰ παρθένου, ἀνέφερα πάλιν τὴν ἰδίαν προφητείαν.

2 Εἶναι δὲ ἡ ἐξῆς. «Καὶ ὁ Κύριος ὠμίλησεν ἐκ νέου εἰς τὸν Ἄχαζ λέγων· ζήτησε ἀπὸ τὸν Κύριον τὸν Θεόν σου σημεῖον διὰ τὸν ἑαυτὸν σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν ὁ Ἄχαζ·

Κύριον. Καὶ εἶπεν Ἡσαΐας· ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαβίδ. Μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; Καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται.

3 »Πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον κακὸν ἢ ἀγαθόν, ἀπειθεῖ πονηρὰ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Διότι, πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. Καὶ καταληφθήσεται ἡ γῆ, σκληρῶς οἴσεις ἀπὸ προσώπου τῶν δύο βασιλέων. Ἄλλ' ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ σὲ καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου ἡμέρας, αἱ οὐδέπω ἤκασιν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀφεῖλεν Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα τὸν βασιλέα Ἀσσυρίων».

4 Καὶ ἐπέφερον. Ὅτι μὲν οὖν ἐν τῷ γένει τῷ κατὰ σάρκα Ἀβραὰμ οὐδεὶς οὐδέποτε ἀπὸ παρθένου γεγέννηται οὐδὲ λέλεκται γεγεννημένος ἀλλ' ἢ οὗτος ὁ ἡμέτερος Χριστός, πᾶσι φανερόν ἐστι.

67,1 Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίνατο. Ἡ γραφὴ οὐκ ἔχει «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν», ἀλλ' «ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν», καὶ τὰ ἐξῆς λοιπὰ ὡς ἔφης. Ἔστι δὲ ἡ πᾶσα προφητεία λελεγμένη εἰς Ἐζεκίαν, εἰς ὃν καὶ ἀποδείκνυται ἀποβάντα κατὰ τὴν προφητείαν ταύτην.

2 Ἐν δὲ τοῖς τῶν λεγομένων Ἑλλήνων μύθοις λέλεκται ὅτι Περσεὺς ἐκ Δανάης, παρθένου οὖσης, ἐν χρυσοῦ μορφῇ ρεύσαντος ἐπ' αὐτὴν τοῦ παρ' αὐτοῖς Διὸς καλουμένου, γεγέννηται· καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ἐκείνοις λέγοντες, αἰδεῖσθαι ὀφείλετε, καὶ μᾶλλον ἀνθρώπον ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον λέγειν τὸν Ἰησοῦν τοῦτον, καί, ἐὰν ἀποδείκνυτε ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, διὰ τὸ ἐννόμως καὶ τελέως πολιτεύεσθαι αὐτὸν κατηξιῶσθαι τοῦ ἐκλεγεῖ-

14. Ἡσ. 7,10-17.

15. Ἡσ. 7,14.

16. εἶναι ἀποψις τῶν Ἰουδαιοχριστιανῶν καὶ τῶν Υἱοθετιστῶν.

δέν θὰ ζητήσω οὔτε θὰ πειράξω τὸν Κύριον. Καὶ εἶπεν ὁ Ἑσαΐας· ἀκούσατε οἶκος τοῦ Δαβίδ· μικρὸν πρᾶγμα εἶναι διὰ σαῶς νὰ ἐνοχλήτε τοὺς ἀνθρώπους; Πῶς λοιπὸν ἐνοχλεῖτε τὸν Κύριον; Διὰ τοῦτο θὰ δώσῃ εἰς σαῶς σημεῖον ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Ἴδου ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱὸν καὶ θὰ τὸν ὀνομάσετε Ἐμμανουήλ. Θὰ φάγῃ βούτυρον καὶ μέλι ἕως ὅτου μάθῃ νὰ ἐκλέγῃ πονηρὸν ἢ ἀγαθόν. Διότι πρὶν μάθῃ τὸ παιδίον περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, ἀπειθεῖ εἰς τὴν πονηρίαν, διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν τὸ παιδίον γνωρίσῃ νὰ καλῆ πατέρα ἢ μητέρα, θὰ λάβῃ δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ λάφυρα Σαμαρείας ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων. Καὶ θὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ γῆ, τὴν ὁποίαν σὺ δυσκόλως κρατεῖς ἐνώπιον τῶν δύο βασιλέων. Ἄλλ' ὁ Κύριος θὰ ἐπιφέρῃ εἰς σέ καὶ εἰς τὸν λαὸν σου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου ἡμέρας αἱ ὁποῖαι ποτὲ δὲν ἐπῆλθον εἰς σέ, ἀπὸ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ἀφήρεσε τὸν Ἐφραΐμ ἀπὸ τὸν Ἰούδαν»¹⁴.

3 Καὶ προσέθεσα. Ὅτι λοιπὸν εἰς τὸ κατὰ σάρκα γένος τοῦ Ἀβραάμ κανεῖς ποτὲ δὲν ἐγεννήθη ἀπὸ παρθένον οὔτε ἔχει λεχθῆ ὅτι ἐγεννήθη πλὴν τοῦ ἡμετέρου Χριστοῦ, εἶναι εἰς ὄλους φανερόν.

67,1 Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίθη. Ἡ Γραφή δὲν λέγει «ἰδοὺ ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱὸν»¹⁵, ἀλλὰ «ἰδοὺ ἡ νεᾶνις θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱὸν» καὶ τὰ εἰς τὴν συνέχειαν τὰ ὁποῖα ἀνέφερες. Ὅλη δὲ ἡ προφητεία λέγεται διὰ τὸν Ἐζεκίαν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐπραγματοποιήθησαν κατὰ τὴν προφητείαν αὐτήν.

2 Εἰς τοὺς μύθους δὲ τῶν Ἑλλήνων ἔχει λεχθῆ ὅτι ὁ Περσεὺς ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Δανάην, ἡ ὁποία ἦτο παρθένος, ἀφοῦ ἔρρευσεν ἐπάνω εἰς αὐτήν ὁ καλούμενος ἀπὸ αὐτοὺς Ζεὺς μὲ μορφήν χρυσοῦ· καὶ σεῖς, λέγοντες τὰ ἴδια μ' ἐκείνους, πρέπει νὰ ἐντρέπεσθε καὶ μᾶλλον νὰ λέγετε ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξεν ἄνθρωπος ἀπὸ ἀνθρώπους καί, ἂν ἀποδεικνύετε ἀπὸ τὰς Γραφὰς ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, νὰ δέχεσθε ὅτι ἠξιώθη νὰ ἐκλεγῆ Χριστὸς λόγῳ τῆς ἐνδόμου καὶ τελείας πολιτείας του¹⁶, καὶ νὰ μὴ τολμᾶ-

ναι εἰς Χριστόν, ἀλλὰ μὴ τερατολογεῖν τολμᾶτε, ὅπως μήτε ὁμοίως τοῖς Ἑλλησι μωραίνειν ἐλέγχησθε.

3 Καὶ ἐγὼ πρὸς ταῦτα ἔφην. ὦ Τρύφων, ἐκεῖνό σε πεπεῖσθαι βούλομαι καὶ πάντας ἀπλῶς ἀνθρώπους, ὅτι κἂν γελοιάζοντες ἢ ἐπιτωθάζοντες χεῖρονα λέγητε, οὐκ ἐκστήσετέ με τῶν προκειμένων, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰς ἔλεγχον νομίζετε προβάλλειν λόγων τε ἢ πραγμάτων, ἐξ αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων μετὰ μαρτυρίας τῶν Γραφῶν ἀεὶ ποιήσομαι.

4 Οὐκ ὀρθῶς μέντοι οὐδὲ φιλαλήθως ποιεῖς, κάκεῖνα περὶ ὧν ἀεὶ συγκαταθέσεις ἡμῖν γεγένηται, ὅτι διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν διὰ Μωϋσέως τινὲς τῶν ἐντολῶν τεθειμέναι εἰσὶν, ἀναλύειν πειρώμενος. Ἐφης γὰρ διὰ τὸ ἐννόμως πολιτεύεσθαι ἐκλελέχθαι αὐτὸν καὶ Χριστὸν γεγενῆσθαι, εἰ ἄρα οὗτος ἀποδειχθεῖ ὧν.

5 Καὶ ὁ Τρύφων. Σὺ γὰρ ὠμολογήσας ἡμῖν, ἔφη, ὅτι καὶ περιετιμήθη καὶ τὰ ἄλλα τὰ νόμιμα τὰ διὰ Μωϋσέως διαταχθέντα ἐφύλαξε.

6 Κἀγὼ ἀπεκρινάμην. Ὁμολόγησά τε καὶ ὁμολογῶ· ἀλλ' οὐχ ὡς δικαιούμενον αὐτὸν διὰ τούτων ὠμολόγησα ὑπομεμενηκέναι πάντα, ἀλλὰ τὴν οἰκονομίαν ἀπαρτίζοντα, ἣν ἠθέλεν ὁ Πατὴρ αὐτοῦ καὶ τῶν ὄλων ποιητῆς καὶ Κύριος καὶ Θεός. Καὶ γὰρ τὸ ἀποθανεῖν σταυρωθέντα ὁμολογῶ ὑπομεῖναι αὐτὸν καὶ τὸ ἄνθρωπον γενέσθαι καὶ τοσαῦτα παθεῖν ὅσα διέθεσαν αὐτὸν οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν.

7 Ἐπεὶ πάλιν, ὦ Τρύφων, μὴ συντίθεσαι οἷς φθάνεις συντεθειμένος, ἀπόκριναί μοι· οἱ πρὸ Μωϋσέως γενόμενοι δίκαιοι καὶ πατριάρχαι, μηδὲν φυλάξαντες τῶν ὅσα ἀποδείκνυσιν ὁ λόγος ἀρχὴν διαταγῆς εἰληφέναι διὰ Μωϋσέως, σώζονται ἐν τῇ τῶν μακαρίων κληρονομίᾳ ἢ οὐ;

8 Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη. Αἱ Γραφαὶ ἀναγκάζουσί με ὁμολογεῖν.

Ὅμοίως δὲ ἀνερωτῶ σε πάλιν, ἔφην. Τὰς προσφορὰς καὶ τὰς θυσίας δι' ἔνδειαν ὁ Θεὸς ἐνετείλατο ποιεῖν τοὺς πατέρας ὑμῶν, ἢ

τε νὰ τερατολογῆτε, διὰ νὰ μὴ δειχθῆ ὅτι μωραίνετε ὡσὰν οἱ Ἕλληνες.

3 Καὶ ἐγὼ εἶπα πρὸς αὐτά. Ὡ Τρύφων, ἐκεῖνο θέλω νὰ εἴσθε πεπεισμένοι, σὺ καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γενικῶς, ὅτι ἀκόμη καὶ ἂν χλευάζοντες καὶ περιπαίζοντες εἰπῆτε χειρότερα ἀπὸ αὐτά, δὲν θὰ μὲ μεταθέσετε ἀπὸ τὸ θέμα, ἀλλὰ πάντοτε θὰ διατυπώνω τὰς ἀποδείξεις τῶν λεγομένων μου μὲ βάσιν τοὺς λόγους καὶ τὰ πράγματα τὰ ὅποια νομίζετε ὅτι προβάλλετε εἰς ἔλεγχον μετὰ μαρτυρίας ἐκ τῶν Γραφῶν.

4 Δὲν πράττεις ὁμῶς ὀρθῶς οὔτε φιλαλήθως προσπαθῶν νὰ ἀμφισβητήσης καὶ ἐκεῖνα περὶ τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἐπανειλημμένως συμφωνία μεταξύ μας, ὅτι μερικαὶ ἀπὸ τὰς ἐντολὰς ἔχουν τεθῆ διὰ τοῦ Μωϋσέως λόγῳ τῆς σκληροκαρδίας τοῦ λαοῦ σας. Διότι εἶπες ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐξελέγη καὶ ἔγινε Χριστὸς λόγῳ τοῦ ὅτι διῆγεν ἐννόμως, ἂν βεβαίως ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι οὕτως.

5 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Πράγματι σὺ ὠμολόγησες ὅτι καὶ περιετμήθη καὶ ἐφύλαξε τὰς ἄλλας νομικὰς διατάξεις, αἱ ὅποια διετάχθησαν διὰ Μωϋσέως.

6 Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην. Ὡμολόγησα καὶ ὁμολογῶ· ἀλλὰ δὲν ὠμολόγησα ὅτι ὑπέμεινεν ὅλα αὐτά, διότι ἐδικαίουτο δι' αὐτῶν ἀλλὰ διὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν οἰκονομίαν, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ὁ Πατὴρ αὐτοῦ καὶ ποιητῆς τῶν ὅλων καὶ Κύριος καὶ Θεός. Διότι ὁμολογῶ ὅτι αὐτὸς ὑπέμεινε ν' ἀποθάνῃ διὰ σταυροῦ καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος καὶ νὰ πάθῃ τόσα ὅσα τοῦ ἐπέβαλαν οἱ ἀπὸ τὸ γένος σας.

7 Ἐπειδὴ πάλιν, ὦ Τρύφων, δὲν συμφωνεῖς μὲ ὅσα μόλις πρὸ ὀλίγου συνεφώνησες, ἀποκρίσου μου· ὅσοι ἔζησαν δίκαιοι καὶ πατριάρχαι πρὸ τοῦ Μωϋσέως, χωρὶς νὰ φυλάξουν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἀποδεικνύει ὁ λόγος ὅτι διετάχθησαν κατὰ πρῶτον διὰ τοῦ Μωϋσέως, σώζονται εἰς τὴν κληρονομίαν τῶν μακαρίων ἢ ὄχι;

8 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Αἱ Γραφαὶ μὲ ὑποχρεώνουν νὰ ὁμολογήσω.

Ὅμοίως δὲ σὲ ἐρωτῶ πάλιν, εἶπα. Τὰς προσφορὰς καὶ τὰς θυσίας διέταξεν ὁ Θεὸς νὰ πράττουν οἱ πατέρες σας ἀπὸ ἀνάγκης.

διὰ τὸ σκληροκάριον αὐτῶν καὶ εὐχερὲς πρὸς εἰδωλολατρίαν;

Καὶ τοῦτο, ἔφη, αἱ Γραφαὶ ὁμοίως ἀναγκάζουσιν ὁμολογεῖν ἡμᾶς.

9 Καὶ ὅτι, φημί, «καινὴν διαθήκην διαθήσεσθαι» ὁ Θεὸς ἐπήγγελται παρὰ τὴν ἐν ὄρει Χωρήβ, ὁμοίως αἱ Γραφαὶ προεῖπον;

Καὶ τοῦτο, ἀπεκρίνατο, προειρῆσθαι.

Κἀγὼ πάλιν. Ἡ δὲ Παλαιὰ διαθήκη, ἔφην, μετὰ φόβου καὶ τρόμου διετάγη τοῖς πατράσιν ὑμῶν, ὥς μηδὲ δύνασθαι αὐτοὺς ἐπαῖειν τοῦ Θεοῦ;

Κἀκεῖνος ὁμολόγησε.

10 Τί οὖν; Ἔφην. Ἐτέραν διαθήκην ἔσεσθαι ὁ Θεὸς ὑπέσχετο, οὐχ ὡς ἐκείνη διετάγη, καὶ ἄνευ φόβου καὶ τρόμου καὶ ἀστραπῶν διαταγῆναι αὐτοῖς ἔφη, καὶ δεικνύουσιν τί μὲν ὡς αἰώνιον καὶ παντὶ γένει ἀρμόζον καὶ ἔνταλμα καὶ ἔργον ὁ Θεὸς ἐπίσταται, τί δὲ πρὸς τὸ σκληροκάριον τοῦ λαοῦ ὑμῶν ἀρμολάμενος, ὡς καὶ διὰ τῶν προφητῶν βοᾷ, ἐνετέταλτο.

11 Καὶ τούτῳ συνθέσθαι, ἔφη, ἐκ παντὸς τοὺς φιλαλήθεις, ἀλλὰ μὴ φιλέριδας, ἀναγκαῖον.

Κἀγὼ. Οὐκ οἶδ' ὅπως, ἔφην, φιλερίστους τινὰς ἀποκαλῶν, αὐτὸς πολλακίς ἐν τούτῳ ἐφάνης τῷ ἔργῳ ὢν, ἀντειπὼν πολλακίς οἷς συνετέθης.

68,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Ἄπιστον γὰρ καὶ ἀδύνατον σχεδὸν πρᾶγμα ἐπιχειρεῖς ἀποδεικνύναι, ὅτι Θεὸς ὑπέμεινε γεννηθῆναι καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι.

Εἰ τοῦτο, ἔφην, ἐπ' ἀνθρωπειοῖς διδᾶγμασιν ἢ ἐπιχειρήμασιν ἐπεβαλόμην ἀποδεικνύναι, ἀνασχέσθαι μου οὐκ ἂν ἔδει ὑμᾶς· εἰ δὲ Γραφὰς καὶ εἰς τοῦτο εἰρημένας τοσαύτας, πλειστάκις αὐτὰς λέγων, ἀξιώ ὑμᾶς ἐπιγνῶναι αὐτάς, σκληροκάριοι πρὸς τὸ γνῶναι νοῦν καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ γίνεσθε. Εἰ δὲ βούλεσθε τοιοῦτοι ἀεὶ μένειν, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν βλαβεῖν, τὰ δὲ αὐτὰ ἀεὶ ἔχων, ἃ καὶ πρὸ τοῦ συμβαλεῖν ὑμῖν εἶχον, ἀπαλλάξομαι ὑμῶν.

κην του ἢ λόγω τῆς σκληροκαρδίας των καὶ τῆς κλίσεως πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν;

Καὶ τοῦτο, εἶπε, μᾶς ἀναγκάζουν ὁμοίως αἱ Γραφαὶ νὰ ὁμολογήσωμεν.

9 Καὶ ὅτι, λέγει, ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη εἰς τὸ ὄρος Χωρήβ «ὅτι θὰ συνάψη καινὴν διαθήκην»¹⁷, ὁμοίως αἱ Γραφαὶ τὸ προεῖπον;

Καὶ τοῦτο ἀπεκρίθη ὅτι εἶχε προλεχθῆ.

Καὶ ἐγὼ πάλιν εἶπα. Ἡ δὲ παλαιὰ διαθήκη διετάχθη εἰς τοὺς πατέρας σας μὲ φόβον καὶ τρόμον, ὥστε νὰ μὴ δύνανται οὔτε ν' ἀκούουν τὸν Θεόν;

Καὶ ἐκεῖνος ὡμολόγησεν.

10 Τί λοιπόν; εἶπα. Ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ὑπάρξῃ ἄλλη διαθήκη, ὅχι ὅπως συνήφθη ἐκείνη, καὶ εἶπεν ὅτι θὰ διαταχθῆ εἰς αὐτοὺς χωρὶς φόβον καὶ τρόμον καὶ ἀστραπάς, δεικνύουσα ποῖον ἔργον καὶ παράγγελμα ἀναγνωρίζει ὁ Θεὸς ὡς αἰώνιον καὶ εἰς πᾶν γένος ἀρμόζον καὶ τί παρήγγειλε κατὰ προσαρμογῆν λόγω τῆς σκληροκαρδίας τοῦ λαοῦ σας, ὅπως βοᾷ καὶ διὰ τῶν προφητῶν.

Καὶ εἰς τοῦτο, εἶπεν, εἶναι ὅπωςδῆποτε ἀναγκαῖον νὰ συμφωνοῦν οἱ φιλαλήθεις καὶ μὴ φιλέριδες.

11 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Δὲν γνωρίζω πῶς, ἐνῶ ἀποκαλεῖς ἄλλους φιλέριδας, σὺ ὁ ἴδιος ἐφάνης πολλάκις νὰ ἐπιδίδεσαι εἰς τοιαύτην ἐνασχόλησιν, ἀντειπὼν πολλάκις εἰς ὅσα συνεφώνησες.

68,1 Ἐπιχειρεῖς ν' ἀποδείξῃς ἀπίστευτον καὶ σχεδὸν ἀδύνατον πρᾶγμα, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέμεινε νὰ γεννηθῆ καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος.

Ἐὰν, εἶπα, ἐπεχείρουν ν' ἀποδείξω τοῦτο εἰς ἀνθρώπινα διδάγματα ἢ ἐγχειρήματα, δὲν ἔπρεπε νὰ μὲ ἀνεχθῆτε· ἂν δὲ ἀπαιτῶ νὰ ἀναγνωρίσετε γραφικὰ χωρία, πολυάριθμα μάλιστα, ἐπὶ τοῦ θέματος, ἐπαναλαμβάνων αὐτὰ, γίνεσθε σκληρόκαρδοι εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ νοῦ καὶ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ θέλετε νὰ μένετε πάντοτε τοιοῦτοι, ἐγὼ βέβαια δὲν θὰ ἐζημιούμην εἰς τίποτε, ἀλλὰ διατηρῶν τὰ ἴδια τὰ ὁποῖα εἶχον καὶ προτοῦ σᾶς συναντήσω θὰ ἀποχωρισθῶ ἀπὸ σᾶς.

2 Καὶ ὁ Τρύφων. Ὅρα, ὦ φίλε, ἔφη, ὅτι μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ καμάτου γέγονέ σοι τὸ κτήσασθαι αὐτά· καὶ ἡμᾶς οὖν, βασανίσαντας πάντα τὰ ἐπιτρέχοντα, συνθέσθαι δεῖ οἷς ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς αἱ Γραφαί.

Κάγὼ πρὸς ταῦτα· οὐκ ἀξιῶ, εἶπον, ὑμᾶς μὴ παντὶ τρόπῳ ἀγωνιζομένους τὴν ἐξέτασιν τῶν ζητουμένων ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἐκείνοις μὴ πάλιν ἀντιλέγειν, μηδὲν ἔχοντας λέγειν, οἷς ἔφητε συνθέσθαι.

3 Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη. Τοῦτο πειρασόμεθα πράξειν.

Πάλιν ἐγὼ ἔφην. Πρὸς τοῖς ἀνηρωτημένοις καὶ νῦν ὑπ' ἐμοῦ πάλιν ἀνερωτήσασθαι ὑμᾶς βούλομαι· διὰ γὰρ τῶν ἀνερωτήσεων τούτων καὶ περαιωθῆναι σὺν τάχει τὸν λόγον ἀγωνιοῦμαι.

Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη. Ἄνερώτα.

Κάγὼ εἶπον. Μήτι ἄλλον τινὰ προσκυνητὸν καὶ Κύριον καὶ Θεὸν λεγόμενον ἐν ταῖς Γραφαῖς νοεῖτε εἶναι πλὴν τοῦ τοῦτο ποιήσαντος τὸ πᾶν καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ τῶν τοσούτων Γραφῶν ἀπεδείχθη ὑμῖν ἄνθρωπος γενόμενος;

4 Καὶ ὁ Τρύφων. Πῶς τοῦτο δυνάμεθα εἶναι ὁμολογήσαι, ὅποτε, εἰ καὶ ἄλλος τίς ἐστι πλὴν τοῦ Πατρὸς μόνου, τὴν τοσαύτην ζήτησιν ἐποιησάμεθα;

Κάγὼ πάλιν. Ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ ταῦτα ὑμᾶς ἐρωτῆσαι, ὅπως γινῶ· μήτι ἄλλα φρονεῖτε παρὰ θεῶ; Ὁμολογήσατε.

Κάκεῖνος. Οὐ, ἄνθρωπε, ἔφη.

Κάγὼ πάλιν. Ὑμῶν οὖν ταῦτα ἀληθῶς συντιθεμένων καὶ τοῦ λόγου λέγοντος, «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;», οὐκ ἤδη καὶ νοεῖν ὀφείλετε ὅτι οὐκ ἔστι γένους ἀνθρώπου σπέρμα;

5 Καὶ ὁ Τρύφων. Πῶς οὖν ὁ λόγος λέγει τῷ Δαβίδ ὅτι «ἀπὸ τῆς ὀσφύας αὐτοῦ λήψεται ἑαυτῷ Υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ κατορθώσει αὐτῷ τὴν βασιλείαν καὶ καθίσει αὐτὸν ἐπὶ θρόνου τῆς δόξης αὐτοῦ»;

18. Ἦσ. 53,8.

19. Ψαλμ. 131,11. Β' Βασ. 7,12-16. Πράξ. 2,30.

2 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Βλέπε, ὦ φίλε, ὅτι μὲ πολὺν κόπον καὶ κάματον κατώρθωσες νὰ τὰ ἀποκτήσης· καὶ ἡμεῖς λοιπὸν πρέπει νὰ βασανίσωμεν ὅλα τὰ περιστατικά, διὰ νὰ συμφωνήσωμεν μὲ ὅσα μᾶς ἀναγκάζουν αἱ Γραφαί.

Καὶ ἐγὼ εἶπα πρὸς αὐτά. Δέν ἀπαιτῶ ἀπὸ σαῶς νὰ μὴ ἀγωνίζεσθε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐξετάσετε τὰ ζητήματα, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀντιλέγετε πάλιν, μῆ ἔχοντες νὰ εἰπῆτε τίποτε, εἰς ὅσα εἶπατε ὅτι συμφωνεῖτε.

3 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Τοῦτο θὰ προσπαθήσωμεν νὰ πράξωμεν.

Πάλιν εἶπα ἐγώ. Ἐκτὸς τῶν γενομένων ἕως τώρα ἐπερωτήσεων θέλω νὰ σαῶς ἐπερωτήσω καὶ ἐγώ· μὲ αὐτάς τὰς ἐπερωτήσεις ἄλλωστε θὰ προσπαθήσω νὰ περατωθῇ γρήγορα ὁ λόγος.

Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ἐρώτα.

Καὶ ἐγὼ εἶπα. Μήπως φρονεῖτε ὅτι λέγεται εἰς τὰς Γραφὰς καὶ κάποιος ἄλλος προσκυνητὸς καὶ Κύριος καὶ Θεὸς πλὴν τοῦ ποιήσαντος τὸ σύμπαν καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη διὰ τόσων γραφικῶν χωρίων ὅτι ἔγινεν ἄνθρωπος;

4 Καὶ ὁ Τρύφων. Πῶς δυνάμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν τοῦτο, ἀφοῦ ὅλην αὐτὴν τὴν συζήτησιν ἐκάμαμεν διὰ τὸ ἂν ὑπάρχη καὶ κάποιος ἄλλος πλὴν τοῦ Πατρὸς μόνον;

Καὶ ἐγὼ πάλιν. Εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σαῶς ἐρωτήσω καὶ αὐτά, διὰ νὰ μάθω· μήπως δέχεσθε κάτι ἄλλο πλησίον τοῦ Θεοῦ; Ὁμολογήσατε.

Καὶ ἐκεῖνος εἶπεν. Ὁχι, ἄνθρωπε.

Καὶ ἐγὼ εἶπα πάλιν. Ἀφοῦ λοιπὸν σεῖς συμφωνεῖτε πραγματι μὲ αὐτά καὶ ὁ λόγος λέγει, «τὴν γενεάν του ποῖος θὰ περιγράψῃ;»¹⁸, δέν ὀφείλετε ἀπὸ αὐτὰ ἤδη νὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι δέν εἶναι σπέρμα ἀνθρωπίνου γένους;

5 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Πῶς λοιπὸν ὁ λόγος λέγει εἰς τὸν Δαβὶδ ὅτι «ὁ Θεὸς θὰ λάβῃ υἱὸν του ἀπὸ τὴν ὀσφύν του καὶ θὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὴν βασιλείαν καὶ θὰ τὸν τοποθετήσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης του»;¹⁹.

6 Κάγω ἔφην. Ὡ Τρύφων, εἰ μὲν καὶ τὴν προφητείαν, ἣν ἔφη Ἡσαΐας, οὐ φησι πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Δαβίδ, «ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται», ἀλλὰ πρὸς ἕτερον οἶκον τῶν δώδεκα φυλῶν, ἴσως ἂν ἀπορίαν εἶχε τὸ πρᾶγμα· ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὴ ἡ προφητεία πρὸς τὸν οἶκον Δαβίδ εἴρηται, τὸ εἰρημένον πρὸς Δαβίδ ὑπὸ Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ διὰ Ἡσαΐου ὡς ἔμελλε γίνεσθαι ἐξηγήθη· εἰ μήτι τοῦτο οὐκ ἐπίστασθε, ὦ φίλοι, ἔφην, ὅτι πολλοὺς λόγους, τοὺς ἐπικεκαλυμμένως καὶ ἐν παραβολαῖς ἢ μυστηρίοις ἢ ἐν συμβόλοις ἔργων λελεγμένους, οἱ μετ' ἐκείνους τοὺς εἰπόντας ἢ πράξαντας γενόμενοι προφήται ἐξηγήσαντο.

7 Καὶ μάλα, ἔφη ὁ Τρύφων.

Ἐὰν οὖν ἀποδείξω τὴν προφητείαν ταύτην τοῦ Ἡσαΐου εἰς τοῦτον τὸν ἡμέτερον Χριστὸν εἰρημένον, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸν Ἐζεκιάν, ὡς φατε ὑμεῖς, οὐχὶ καὶ ἐν τούτῳ δυσωπήσω ὑμᾶς μὴ πείθεσθαι τοῖς διδασκάλοις ὑμῶν, οἵτινες τολμῶσι λέγειν τὴν ἐξήγησιν, ἣν ἐξηγήσαντο οἱ ἑβδομήκοντα ὑμῶν πρεσβύτεροι παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεῖ γενόμενοι, μὴ εἶναι ἐν τισιν ἀληθῆ;

8 Ἄ γὰρ ἂν διαρρήδην ἐν ταῖς Γραφαῖς φαίνονται ἐλέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀνόητον καὶ φίλαυτον γνώμην, ταῦτα τολμῶσι λέγειν μὴ οὕτω γεγράφθαι· ἃ δὲ ἂν καὶ ἔλκειν πρὸς ἃ νομίζουσι δύνασθαι ἀρμόζειν πράξεις ἀνθρωπέους, ταῦτα οὐκ εἰς τοῦτον τὸν ἡμέτερον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰρῆσθαι λέγουσιν, ἀλλ' εἰς ὃν αὐτοὶ ἐξηγεῖσθαι ἐπιχειροῦσιν. Ὅποιον καὶ τὴν γραφὴν ταύτην, περὶ ἧς ἡ νῦν ὁμιλία ἐστίν, ἐδίδαξαν ὑμᾶς λέγοντες εἰς Ἐζεκιάν αὐτὴν εἰρῆσθαι, ὅπερ, ὡς ὑπεσχόμεν, ἀποδείξω ψεύδεσθαι αὐτούς.

9 Ἄς δ' ἂν λέγωμεν αὐτοῖς Γραφάς, αἱ διαρρήδην τὸν Χριστὸν καὶ παθητὸν καὶ προσκυνητὸν καὶ Θεὸν ἀποδεικνύουσιν, ἃς καὶ προανιστόρησα ὑμῖν, ταύτας εἰς Χριστὸν μὲν εἰρῆσθαι ἀναγκαζόμενοι συντίθενται, τοῦτον δὲ μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν τολμῶσι λέγειν,

6 Καὶ ἐγὼ εἶπα. ὦ Τρύφων, ἂν τὴν προφητείαν τὴν ὁποίαν ἐξέφερεν ὁ Ἡσαΐας δὲν τὴν λέγη πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Δαβίδ, «ἰδοὺ ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ»²⁰, ἀλλὰ πρὸς ἄλλον οἶκον τῶν δώδεκα φυλῶν, ἴσως τὸ πρᾶγμα θὰ προεκάλει ἀπορίαν· ἐπειδὴ ὁμως καὶ αὐτὴ ἡ προφητεία ἔχει λεχθῆ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Δαβίδ, τὸ λεχθὲν πρὸς τὸν Δαβίδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ μυστήριον διὰ τοῦ Ἡσαΐου ἐξηγήθη πῶς ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ· ἂν φυσικὰ δὲν ἀγνοῆτε τοῦτο, ὦ φίλοι, εἶπα, ὅτι πολλοὺς λόγους συνεσκιασμένους καὶ διατυπωμένους μὲ παραβολὰς καὶ μυστήρια καὶ σύμβολα ἔμπρακτα, ἐξήγησαν οἱ ἔπειτα ἀπὸ ἐκείνους τοὺς εἰπόντας ἢ πράξαντας γενόμενοι προφήται.

7 Βεβαίως, εἶπεν ὁ Τρύφων.

Ἐὰν λοιπὸν ἀποδείξω, εἶπα ἐγὼ, ὅτι ἡ προφητεία αὐτὴ τοῦ Ἡσαΐου ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν ἰδικὸν μας Χριστόν, ἀλλ' ὄχι διὰ τὸν Ἐζεκίαν, ὅπως ἰσχυρίζεσθε σεῖς, καὶ εἰς τοῦτο δὲν θὰ σᾶς φιλοτιμήσω νὰ μὴ πείθεσθε εἰς τοὺς διδασκάλους σας, οἱ ὅποιοι τολμοῦν νὰ λέγουν ὅτι ἡ ἐρμηνεία τὴν ὁποίαν συνέταξαν οἱ ἑβδομήκοντα πρεσβύτεροί σας, ἐλθόντες πλησίον τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου, δὲν εἶναι ἀληθῆς εἰς ὠρισμένα μέρη;

8 Ὅσα γραφικὰ κείμενα φαίνονται σαφῶς νὰ ἐλέγχουν τὴν ἀνόητον καὶ φίλαυτον γνώμην των, τολμοῦν αὐτοὶ νὰ εἶπουν ὅτι ταῦτα δὲν ἔχουν γραφῆ οὕτως· ὅσα δὲ φαίνονται νὰ ὀδηγοῦν πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα αὐτοὶ νομίζουν ὅτι δύνανται νὰ ἀρμόσουν εἰς ἀνθρωπίνας πράξεις, αὐτὰ λέγουν ὅτι δὲν ἔχουν λεχθῆ διὰ τὸν ἰδικὸν μας τοῦτον Ἰησοῦν Χριστόν, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον αὐτοὶ ἐπιχειροῦν νὰ ἐξηγήσουν. Τοῦτο σᾶς ἐδίδαξαν καὶ διὰ τὸ χωρίον τοῦτο, περὶ τοῦ ὁποίου συζητοῦμεν τώρα, λέγοντες ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἐζεκίαν, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον, ὅπως ὑπεσχέθην, θὰ ἀποδείξω ὅτι ψεύδονται.

9 Διὰ δὲ τὰ γραφικὰ χωρία τὰ ὁποῖα προσάγομεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποδεικνύουν φανερὰ τὸν Χριστόν καὶ παθητὸν καὶ προσκυνητὸν καὶ Θεόν, τὰ ὁποῖα καὶ προανέφερα εἰς σᾶς, συμφωνοῦν κατ' ἀνάγκην ὅτι αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ διὰ τὸν Χριστόν, τολμοῦν

ἐλεύσεσθαι δὲ καὶ παθεῖν καὶ βασιλεῦσαι καὶ προσκυνητὸν γενέσθαι Θεὸν ὁμολογοῦσιν· ὅπερ γελοῖον καὶ ἀνόητον ὄν ὁμοίως ἀποδείξω. Ἄλλ' ἐπεὶ κατεπείγει με πρότερον πρὸς τὰ ὑπὸ σοῦ ἐν γελοίῳ τρόπῳ εἰρημένα ἀποκρίνασθαι, πρὸς ταῦτα τὰς ἀποκρίσεις ποιήσομαι, καὶ πρὸς τὰ ἐπίλοιπα εἰς ὕστερον τὰς ἀποδείξεις δώσω.

- 69,1 Ἐὖ ἴσθι οὖν, ὦ Τρύφων, λέγων ἐπέφερον, ὅτι ἡ παραποιήσας ὁ λεγόμενος διάβολος ἐν τοῖς Ἑλλησι λεχθῆναι ἐποίησεν, ὡς καὶ διὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μάγων ἐνήργησε καὶ διὰ τῶν ἐπὶ Ἡλία ψευδοπροφητῶν, καὶ ταῦτα βεβαίαν μου τὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς γνῶσιν καὶ πίστιν κατέστησεν.
- 2 Ὅταν γὰρ Διόνυσον μὲν υἱὸν τοῦ Διὸς ἐκ μίξεως ἦν μεμιχθαι αὐτὸν τῇ Σεμέλῃ, γεγενῆσθαι λέγωσι, καὶ τοῦτον εὐρετὴν ἀμπέλου γενόμενον, καὶ διασπαραχθέντα καὶ ἀποθανόντα ἀναστῆναι, εἰς οὐρανὸν τε ἀνεληλυθέναι ἱστοροῦσι, καὶ ὄνον ἐν τοῖς μυστηρίοις αὐτοῦ παραφέρωσιν, οὐχὶ τὴν προλελεγμένην ὑπὸ Μωϋσέως ἀναγραφείσαν Ἰακώβ τοῦ πατριάρχου προφητείαν μεμιμῆσθαι αὐτὸν νοῶ;
- 3 Ἐπὶ δὲ τὸν Ἡρακλέα ἰσχυρὸν καὶ περινοστήσαντα πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ αὐτὸν τῷ Διῖ ἐξ Ἀλκμήνης γενόμενον, καὶ ἀποθανόντα εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθέναι λέγωσιν, οὐχὶ τὴν «ἰσχυρὸν ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ», περὶ Χριστοῦ λελεγμένην γραφὴν ὁμοίως μεμιμῆσθαι νοῶ; Ὅταν δὲ τὸν Ἀσκληπιὸν νεκροὺς ἀνεγείραντα καὶ τὰ ἄλλα πάθη θεραπεύσαντα παραφέρῃ, οὐχὶ τὰς περὶ Χριστοῦ ὁμοίως προφητείας μεμιμῆσθαι τοῦτον καὶ ἐπὶ τούτῳ φημί;
- 4 Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνιστόρησα πρὸς ὑμᾶς τοιαύτην γραφὴν, ἣ σημαίνει τὸν Χριστὸν ταῦτα ποιήσειν, καὶ μιᾶς τινος ἀναγκαίως ἐπιμνησθήσομαι, ἐξ ἧς καὶ συνεῖναι ὑμῖν δυνατόν, πῶς καὶ τοῖς ἐρήμοις γνώσεως Θεοῦ, λέγω δὲ τοῖς ἔθνεσιν, οἳ καὶ «ὀφθαλμοὺς

δὲ νὰ εἶπουν ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ἐδῶ ὁ Χριστός, ἀλλὰ δέχονται ὅτι θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ πάθῃ καὶ θὰ βασιλεύσῃ καὶ θὰ γίνῃ προσκυνητὸς Θεός· πράγμα τὸ ὁποῖον θ' ἀποδείξω ὅτι εἶναι ὁμοίως γελοῖον καὶ ἀνόητον. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἐπεῖγον προηγουμένως νὰ ἀποκριθῶ εἰς τὰ ὑπὸ σοῦ μὲ γελοῖον τρόπον λεχθέντα, πρὸς αὐτὰ θὰ κάμω τὰς ἀποκρίσεις καὶ ἔπειτα θὰ παρουσιάσω τὰς ἀποδείξεις διὰ τὰ ὑπόλοιπα.

- 69,1 Γνώριζε λοιπὸν καλῶς, ὦ Τρύφων, προσέθεσα ὅτι ὅσα παραποιῶν ἔκαμεν ὁ λεγόμενος διάβολος ὥστε νὰ λεχθοῦν εἰς τοὺς Ἑλληνας, καὶ ὅσα ἐνήργησε διὰ τῶν μάγων τῆς Αἰγύπτου καὶ διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ Ἡλίου ψευδοπροφητῶν, καὶ αὐτὰ μοῦ κατέστησαν σταθερὰν τὴν εἰς τὰς Γραφὰς γνῶσιν καὶ πίστιν.
- 2 Ὅταν δηλαδὴ λέγουν ὅτι ὁ Διόνυσος ἐγεννήθη ὡς υἱὸς τοῦ Διὸς ἀπὸ μίξις τὴν ὁποῖαν εἶχε μὲ τὴν Σεμέλην καὶ αὐτὸς ἐγένεν ἐφευρέτης τῆς ἀμπέλου, καὶ διηγοῦνται ὅτι, ἀφοῦ διεσπαράχθη καὶ ἀπέθανεν, ἀνέστη καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ κατὰ τὰς μυστηριακὰς τελετὰς του παρουσιάζουν ὄνον, δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσω ὅτι μιμοῦνται τὴν προαναφερθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως καταγραφεῖσαν προφητείαν τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ;
- 3 Ὅταν δὲ λέγουν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ ἰσχυρὸς καὶ περιοδεύσας ὅλην τὴν γῆν, γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Ἀλκμήνην εἰς τὸν Δία, ὅταν ἀπέθανεν, ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσω ὅτι ὁμοίως μιμοῦνται τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ λεχθεῖσαν Γραφὴν «ἰσχυρὸς ὁ ὁποῖος θὰ βαδίσῃ ὡς γίγας τὴν ὁδὸν αὐτοῦ»²¹; Ὅταν δὲ παρουσιάζεται ὁ Ἀσκληπιὸς νὰ ἀνεγείρῃ νεκροὺς καὶ νὰ θεραπεύῃ ἄλλα πάθη, λέγω καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, δὲν ἔχει μιμηθῆ καὶ αὐτὸς ὁμοίως τὰς περὶ Χριστοῦ προφητείας;
- 4 Ἐπειδὴ δὲ δὲν διηγήθην εἰς σᾶς τοιαύτην γραφικὴν περικοπήν, ἣ ὁποία νὰ σημαίνῃ ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ κάμῃ ταῦτα, θὰ μνημονεύσω ἀναγκαίως μίαν τουλάχιστον, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν θὰ σᾶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιληφθῆτε πῶς καὶ εἰς τὰς ἐρήμους ἀπὸ γνῶσιν Θεοῦ, δηλαδὴ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς, οἱ ὁποῖοι καὶ ὀφθαλ-

ἔχοντες οὐχ ἐώρων οὐδὲ καρδίαν ἔχοντες συνίεσαν, τὰ ἐξ ὕλης κατασκευάσματα προσκυνοῦντες», ὁ λόγος προέλεγεν ἀρνηθῆναι αὐτὰ καὶ ἐλπίζειν ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστόν.

5 Εἴρηται δὲ οὕτως· «εὐφράνθητι ἔρημος ἢ διψῶσα, ἀγαλλιάσθω ἔρημος καὶ ἐξανθείτω ὡς κρίνον, καὶ ἐξανθήσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη αὐτῇ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου, καὶ ὁ λαός μου ὄψεται τὸ ὕψος Κυρίου καὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμένα καὶ γόνατα παραλελυμένα. Παρακαλεῖσθε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ καρδίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ἴδου ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι καὶ ἀνταποδώσει· αὐτὸς ἤξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὠτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἀλείται ὡς ἔλαφος χωλός, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων, ὅτι ἐρράγη ἐν ἐρήμῳ ὕδωρ καὶ φάραγξ ἐν γῆ διψώση, καὶ ἡ ἀνυδρος ἔσται εἰς ἔλη, καὶ εἰς διψῶσαν γῆν πηγὴ ὕδατος ἔσται».

6 «Πηγὴ ὕδατος ζῶντος» παρὰ Θεοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ γνώσεως Θεοῦ τῇ τῶν ἐθνῶν γῆ ἀνέβλυσεν οὗτος ὁ Χριστός, ὃς καὶ ἐν τῷ γένει ὑμῶν πέφανται καὶ τοὺς ἐκ γενετῆς καὶ κατὰ τὴν σάρκα πηροὺς καὶ κωφοὺς καὶ χωλοὺς ἰάσατο, τὸν μὲν ἄλλεσθαι, τὸν δὲ καὶ ἀκούειν, τὸν δὲ καὶ ὀραν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ποιήσας· καὶ νεκροὺς δὲ ἀναστήσας καὶ ζῆν ποιήσας, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐδυσώπει τοὺς τότε ὄντας ἀνθρώπους ἐπιγινῶναι αὐτόν.

7 Οἱ δὲ καὶ ταῦτα ὀρῶντες γινόμενα φαντασίαν μαγικὴν γίνεσθαι ἔλεγον· καὶ γὰρ μάγον εἶναι αὐτὸν ἐτόλμων λέγειν καὶ λαοπλάνον. Αὐτὸς δὲ καὶ ταῦτα ἐποίει πείθων καὶ τοὺς ἐπ' αὐτόν πιστεύειν μέλλοντας, ὅτι, κἂν τις, ἐν λώβῃ τινὶ σώματος ὑπάρχων, φύλαξ τῶν παραδεδομένων ὑπ' αὐτοῦ διδαγμάτων ὑπάρξη, ὀλόκληρον αὐτόν ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ μετὰ τοῦ καὶ ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀλύπητον ποιῆσαι ἀναστήσει.

22. Βλ. Ψαλμ. 113,12-16.

23. Ἦσ. 35,1-7.

24. Ἰω. 4,10·14.

25. Βλ. Ματθ. 11,5. Λουκᾶ 7,22.

μοὺς ἔχοντες δὲν ἔβλεπον καὶ καρδίαν ἔχοντες δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι προσκυνοῦν τὰ ἀπὸ ὕλην κατασκευάσματα²², ὁ λόγος προέλεγεν ὅτι θὰ ἀρνηθοῦν αὐτὰ καὶ θὰ ἐλπίσουν εἰς τὸν Χριστὸν τοῦτον.

5 Ἐχει λεχθῆ δὲ οὕτως. «Εὐφράνθητι διψασμένη ἔρημος, ἃς ἀγαλλιᾷ ἡ ἔρημος καὶ ἃς ἀνθίζη ὡσάν κρινον· θὰ ἀνθίσουν καὶ θὰ ἀγαλλιᾶσιν αἱ ἐρημίαι τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη εἰς αὐτήν καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου καὶ ὁ λαὸς μου θὰ ἴδῃ τὸ ὕψος τοῦ Κυρίου καὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἐνισχύσατε τὰς ἀσθενεῖς χεῖρας καὶ δυναμώσατε τὰ παραλυμένα γόνατα. Παρηγορηθῆτε, ὀλιγόψυχοι εἰς τὴν καρδίαν, ἐνισχυθῆτε, μὴ φοβῆσθε. Ἴδου ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀνταποδίδει κρίσιν καὶ θὰ ἀνταποδώσῃ· αὐτὸς θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ μᾶς σώσῃ. Τότε θὰ ἀνοιχθοῦν ὀφθαλμοὶ τυφλῶν καὶ θ' ἀκούσουν ὠτα κωφῶν· τότε ὁ χωλὸς θὰ τρέξῃ ὡς ἔλαφος καὶ ἡ γλῶσσα τῶν κωφαλάλων θὰ γίνῃ δυνατή, διότι εἰς τὴν ἔρημον ἀνέβλυσεν ὕδωρ καὶ εἰς τὴν διψῶσαν γῆν ρυάκιον, καὶ τὸ ἄνυδρον ἔδαφος θὰ γίνῃ ἔλος καὶ εἰς τὴν διψασμένην γῆν θὰ ὑπάρξῃ πηγὴ ὕδατος»²³.

6 Πηγὴ ζῶντος ὕδατος²⁴ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἡ ὁποία ἀνέβλυσεν εἰς τὴν ἔρημον ἀπὸ γνῶσιν Θεοῦ γῆν τῶν Ἐθνικῶν εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἐφανερώθη εἰς τὸ γένος σας καὶ ἐθεράπευσε τοὺς κατὰ τὴν σάρκα τυφλοὺς καὶ κωφοὺς καὶ χωλοὺς²⁵, ὥστε μὲ τὸν λόγον του νὰ κάμῃ τὸν ἕνα νὰ πηδᾷ, τὸν ἄλλον νὰ ἀκούῃ καὶ τὸν ἄλλον νὰ βλέπῃ. Ἀναστήσας δὲ νεκροὺς καὶ δώσας εἰς αὐτοὺς ζωὴν, ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς τότε ἀνθρώπους νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν καὶ διὰ τῶν ἔργων.

7 Οἱ δὲ βλέποντες νὰ γίνωνται αὐτὰ ἔλεγον ὅτι προέρχονται ἀπὸ μαγικὴν φαντασίαν· διότι ἐτόλμων νὰ τὸν ὀνομάζουν μάγον καὶ λαοπλάνον. Αὐτὸς δὲ ἔπραττε καὶ ταῦτα διὰ νὰ πείσῃ τοὺς μέλλοντας νὰ πιστεῦσουν εἰς αὐτὸν ὅτι, καὶ ἂν κάποιος ἀνάπηρος εἰς τὸ σῶμα γίνῃ φύλαξ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραδεδομένων διδασμάτων, θὰ τὸν ἀναστήσῃ ὀλόκληρον κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν μαζί μὲ τὸ ὅτι θὰ τὸν καταστήσῃ ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον καὶ ἄλυπον.

70,1 Ὅταν δὲ οἱ τὰ τοῦ Μίθρου μυστήρια παραδιδόντες λέγωσιν ἐκ πέτρας γεγενῆσθαι αὐτὸν καὶ σπηλαίον καλῶσι τὸν τόπον ἔνθα μνεῖν τοὺς πειθομένους αὐτῷ παραδιδούσιν, ἐνταῦθα οὐχὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ Δανιήλ, ὅτι «λίθος ἄνευ χειρῶν ἐτμήθη ἐξ ὄρους μεγάλου», μεμιμῆσθαι αὐτοὺς ἐπίσταμαι, καὶ τὰ ὑπὸ Ἡσαίου ὁμοίως, οὐ καὶ τοὺς λόγους πάντας μιμήσασθαι ἐπεχείρησαν; Δικαιοπραξίας γὰρ λόγους καὶ παρ' ἐκείνοις λέγεσθαι ἐτεχνάσαντο.

2 Τοὺς δὲ εἰρημένους λόγους τοῦ Ἡσαίου ἀναγκαίως ἀνιστορήσω ὑμῖν, ὅπως ἐξ αὐτῶν γνῶτε ταῦθ' οὕτως ἔχειν. Εἰσὶ δὲ οὗτοι· «ἀκούσατε, οἱ πόρρωθεν, ἃ ἐποίησα· γνώσονται οἱ ἐγγίζοντες τὴν ἰσχὺν μου. Ἀπέστησαν οἱ ἐν Σιών ἄνομοι· ἄνομοι, λήψεται τρόμος τοὺς ἀσεβεῖς. Τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν ὅτι πῶρ καίεται; τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν τὸν τόπον τὸν αἰώνιον; Πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ λαλῶν εὐθεῖαν ὁδόν, μισῶν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν, καὶ τὰς χεῖρας ἀφωσιωμένος ἀπὸ δώρων, βαρύνων ὦτα ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν ἀδικῶν αἵματος, καμμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἵνα μὴ ἴδῃ ἀδικίαν· οὗτος οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς.

3 Ἄρτος δοθήσεται αὐτῷ, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν. Βασιλέα μετὰ δόξης ὄψεσθε, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὄψονται πόρρωθεν. Ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσῃ φόβον Κυρίου. Ποῦ ἐστὶν ὁ γραμματικός; Ποῦ εἰσὶν οἱ βουλευόντες; Ποῦ ἐστὶν ὁ ἀριθμῶν τοὺς τρεφομένους, μικρὸν καὶ μέγαν λαόν; Ὡς οὐ συνεβουλεύσαντο, οὐδὲ ἤδεσαν βάθη φωνῶν, ὥστε μὴ ἀκοῦσαι· λαὸς πεφραυλισμένος, καὶ οὐκ ἔστι τῷ ἀκούοντι σύνεσις».

4 Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ προφητείᾳ περὶ τοῦ ἄρτου, ὃν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἡμέτερος Χριστὸς ποιεῖν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ τε σωματοποιήσασθαι αὐτὸν διὰ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, δι' οὗ καὶ παθητὸς γέγονε, καὶ περὶ τοῦ ποτηρίου, ὃ «εἰς ἀνάμνησιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ παρέδωκεν εὐχαριστοῦντας ποιεῖν», φαίνεται. Καὶ

26. Δαν. 2,34.

27. Ἡσ. 33,13-19.

28. Βλ. Α' Κορ. 11,23-25.

- 70,1 Ὅταν δὲ οἱ μυοῦντες εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Μίθρα λέγουν ὅτι αὐτὸς ἐγεννήθη ἐκ πέτρας καὶ καλοῦν σπήλαιον τὸν τόπον ὅπου παραδίδουν τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν διὰ νὰ μνηθοῦν, ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ σκέπτομαι ὅτι ἔχουν μιμηθῆ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Δανιήλ ὅτι «λίθος ἀπεκόπη ἀπὸ μέγα ὄρος χωρὶς χεῖρας»²⁶, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ ὁποίου ἐπεχείρησαν νὰ μιμηθοῦν καὶ ὄλους τοὺς λόγους; Διότι ἐμηχανεύθησαν ὥστε νὰ λέγωνται καὶ εἰς αὐτοὺς λόγοι δικαιοπραξίας.
- 2 Τοὺς σχετικούς δὲ λόγους τοῦ Ἡσαΐου θὰ σᾶς διηγηθῶ κατ' ἀνάγκην, διὰ νὰ μάθετε ἀπὸ αὐτοὺς ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχουν. Εἶναι δὲ οὗτοι. «Ἀκούσατε οἱ μακρίνοί, ὅσα ἔπραξα· ὡς γνωρίσουν τὴν δύναμίν μου οἱ πλησιόχωροι. Ἄπεμακρύνθησαν οἱ ἄνομοι ἀπὸ τὴν Σιών· ἄνομοι, θὰ καταλάβῃ τρόμος τοὺς ἀσεβεῖς. Ποῖος θὰ σᾶς ἀναγγεῖλῃ ὅτι καίεται πῦρ; Ποῖος θὰ σᾶς ἀναγγεῖλῃ τὸν αἰώνιον τόπον; Ὁ πορευόμενος μὲ δικαιοσύνην, ὁ λαλῶν μὲ εὐθύτητα, ὁ μισῶν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν καὶ προφυλάσσων τὰς χεῖρας του ἀπὸ δωροληψίας, ὁ κλείων τὰ ὦτα διὰ νὰ μὴ ἀκούσῃ περὶ ἀδίκου αἱματοχυσίας, ὁ κλείων τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ νὰ μὴ ἴδῃ ἀδικίαν· αὐτὸς θὰ κατοικήσῃ εἰς ὑψηλὸν σπήλαιον ἰσχυρᾶς πέτρας.
- 3 »Θὰ τοῦ δοθῆ ἄρτος καὶ θὰ ἔχη ἐξασφάλισή τὸ ὕδωρ του. Θὰ ἴδετε βασιλέα εἰς τὴν δόξαν του καὶ οἱ ὀφθαλμοί σας θὰ βλέπουν εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Ἡ ψυχὴ σας θὰ μελετᾷ εἰς τὸν φόβον Κυρίου. Ποῦ εἶναι ὁ γραμματικός; Ποῦ εἶναι οἱ σύμβουλοι; Ποῦ εἶναι οἱ ἀριθμοῦντες τοὺς πληθυσμοὺς εἰς μικρὸν καὶ μέγαν λαόν; Δὲν συνεννοήθησαν μὲ αὐτὸν οὔτε ἀντελήφθησαν τὸ νόημα τῶν γλωσσῶν, ὥστε νὰ μὴ ἀκούσουν· εἶναι λαὸς βάρβαρος τὸν ὁποῖον δὲν κατανοεῖ ὁ ἀκούων»²⁷.
- 4 Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν προφητείαν πρόκειται περὶ τοῦ ἄρτου τὸν ὁποῖον παρέδωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς μας εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὅτι ἐσαρκώθη διὰ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, διὰ τοὺς ὁποῖους καὶ ἔγινε παθητός, καὶ περὶ τοῦ ποτηρίου, τὸ ὁποῖον «παρέδωκε νὰ πράττωμεν εὐχαριστοῦντες εἰς ἀνάμνησιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ»²⁸. Καὶ ὅτι θὰ ἴδω-

ὅτι βασιλέα τοῦτον αὐτὸν μετὰ δόξης ὀψόμεθα, αὕτη ἡ προφητεία δηλοῖ.

5 Καὶ ὅτι λαός, ὁ εἰς αὐτὸν πιστεύειν προεγνωσμένος, μελετήσῃ φόβον Κυρίου προέγνωστο, αὗται αἱ λέξεις τῆς προφητείας βοῶσι. Καὶ ὅτι οἱ τὰ γράμματα τῶν Γραφῶν ἐπίστασθαι λογιζόμενοι καὶ ἀκούοντες τῶν προφητειῶν, οὐκ ἔχουσι σύνεσιν, ὁμοίως αὗται αἱ γραφαὶ κεκράγασιν. Ὅταν δέ, ὦ Τρύφων, ἔφην, ἐκ παρθένου γεγεννηῆσθαι τὸν Περσέα ἀκούσω, καὶ τοῦτο μιμήσασθαι τὸν πλάνον ὄφιν συνίημι.

71,1 Ἄλλ' οὐχὶ τοῖς διδασκάλοις ὑμῶν πείθομαι, μὴ συντεθειμένοις καλῶς ἐξηγεῖσθαι τὰ ὑπὸ τῶν παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ Αἴγυπτίων γενομένῳ βασιλεῖ ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρων, ἀλλ' αὐτοὶ ἐξηγεῖσθαι πειρῶνται.

2 Καὶ ὅτι πολλὰς γραφὰς τέλεον περιεῖλον ἀπὸ τῶν ἐξηγήσεων τῶν γεγεννημένων ὑπὸ τῶν παρὰ Πτολεμαίῳ γεγεννημένων πρεσβυτέρων, ἐξ ὧν διαρρήδην οὗτος αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὅτι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος καὶ σταυρούμενος καὶ ἀποθνήσκων κεκηρυγμένος ἀποδείκνυται, εἰδέναί ὑμᾶς βούλομαι· ἄς, ἐπειδὴ ἀρνεῖσθαι πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἐπίσταμαι, ταῖς τοιαύταις ζητήσεσιν οὐ προσβάλλω, ἀλλ' ἐπὶ τὰς ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔτι παρ' ὑμῖν τὰς ζητήσεις ποιεῖν ἔρχομαι.

3 Καὶ γὰρ ὅσας ὑμῖν ἀνήνεγκα ταύτας γνωρίζετε, πλὴν ὅτι περὶ τῆς λέξεως, τῆς «ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται», ἀντεῖπατε, λέγοντες εἰρήσθαι· «ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ λήψεται». Καὶ ὑπεσχόμεν ἀπόδειξιν ποιήσασθαι οὐκ εἰς Ἐζεκίαν, ὡς ἐδιδάχθητε, τὴν προφητείαν εἰρήσθαι ἀλλ' εἰς τοῦτον τὸν ἐμὸν Χριστόν· καὶ δὴ τὴν ἀπόδειξιν ποιήσομαι.

4 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Πρῶτον ἀξιούμεν εἰπεῖν σε ἡμῖν καὶ τινας ὧν λέγεις τέλεον παραγεγράφθαι γραφῶν.

72,1 Κάγω εἶπον. Ὡς ὑμῖν φίλον, πράξω. Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν ἐξη-

μεν τοῦτον καὶ βασιλέα μετὰ δόξης, τὸ δηλοῖ ἡ προφητεία αὐτή.

5 Καὶ ὅτι ὁ λαὸς ὁ προεγνωσμένος ὅτι θὰ ἐπίστευεν εἰς αὐτὸν, εἶχε προγνωσθῆ ὅτι θὰ ἐμελέτα φόβον Κυρίου, τοῦτο βοοῦν αὐταὶ αἱ λέξεις τῆς προφητείας. Καὶ ὅτι οἱ φρονοῦντες ὅτι γνωρίζουν τὰ γράμματα τῶν Γραφῶν καὶ ἀκούοντες τὰς προφητείας, δὲν ἔχουν σύνεσιν, ὁμοίως αὐταὶ αἱ Γραφαὶ τὸ κράζουν. Ὅταν δέ, ὦ Τρύφων, εἶπα, ἀκούω ὅτι ὁ Περσεὺς ἐγεννήθη ἐκ παρθένου, ἀντιλαμβάνομαι ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἐμιμήθη ὁ πλάνος ὄφεις.

71,1 Ἄλλὰ δὲν ἀκολουθῶ τοὺς διδασκάλους σας, οἱ ὅποιοι δὲν δέχονται ὅτι ἐφιλοτεχνήθη καλῶς ἡ ἐξήγησις ὑπὸ τῶν ἐβδομήκοντα πρεσβυτέρων πλησίον τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων Πτολεμαίου, ἀλλὰ προσπαθοῦν οἱ ἴδιοι νὰ ἐξηγήσουν.

2 Ἐπιθυμῶ δὲ νὰ γνωρίζετε ὅτι οἱ διδάσκαλοί σας ἀφήρεσαν τελείως πολλὰ χωρία ἀπὸ τὴν μετάφρασιν ἡ ὁποία ἐγένεν ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους πλησίον τοῦ Πτολεμαίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύεται καθαρῶς ὅτι αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς εἶναι ὁ κεκηρυγμένος Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, σταυρούμενος καὶ ἀποθνήσκων· ἐπειδὴ ὅμως γνωρίζω ὅτι τὰ χωρία ταῦτα ἀρνεῖσθε ὅλοι οἱ ἀπὸ τὸ γένος σας, δὲν θὰ ἀσχοληθῶ μὲ συζητήσεις ὡς πρὸς αὐτά, ἀλλὰ ἔρχομαι νὰ συζητήσω μὲ βάσιν τὰ παραδεδεγμένα ἀπὸ σᾶς χωρία.

3 Πράγματι ὅσα χωρία προσήγαγα εἰς σᾶς τὰ ἀναγνωρίζετε, πλὴν μόνον τῆς φράσεως «ἰδοὺ οἱ παρθένος θὰ συλλάβη»²⁹, διὰ τὴν ὁποῖαν ἀντεῖπατε ὅτι ἔχει λεχθῆ «ἰδοὺ ἡ νεᾶνις θὰ συλλάβη». Καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἀποδείξω ὅτι ἡ προφητεία δὲν ἐλέχθη διὰ τὸν Ἐζεκίαν, ὅπως ἐδιδάχθητε, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν μου· τὸ ἀποδεικνύω λοιπὸν.

4 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε. Προηγουμένως ζητοῦμεν νὰ μᾶς εἴπης καὶ μερικὰ χωρία τῶν Γραφῶν τὰ ὁποῖα ἰσχυρίζεσαι ὅτι ἀφηρέθησαν.

72,1 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Θὰ πράξω, ὅπως ἐπιθυμεῖτε. Ἀπὸ μὲν τὰς ἐρ-

γήσεων, ὧν ἐξηγήσατο Ἑσδρας εἰς τὸν νόμον τὸν περὶ τοῦ πάσχα, τὴν ἐξηγήσιν ταύτην ἀφείλοντο· «καὶ εἶπεν Ἑσδρας τῷ λαῷ· τοῦτο τὸ πάσχα ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ ἡ καταφυγὴ ἡμῶν. Καὶ ἐὰν διανοηθῆτε καὶ ἀναβῆ ὑμῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν, ὅτι μέλλομεν αὐτὸν ταπεινοῦν ἐν σημείῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλπίσωμεν ἐπ' αὐτόν, οὐ μὴ ἐρημωθῆ ὁ τόπος οὗτος εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, λέγει ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων· ἂν δὲ μὴ πιστεύσητε αὐτῷ μηδὲ εἰσακούσητε τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ, ἔσεσθε ἐπίχαρμα τοῖς ἔθνεσι».

2 Καὶ ἀπὸ τῶν διὰ Ἱερεμίου λεχθέντων ταῦτα περιέκοψαν· «ἐγὼ ὡς ἀρνίον φερόμενον τοῦ θύεσθαι. Ἐπ' ἐμὲ ἐλογίζοντο λογισμὸν, λέγοντες· δεῦτε, ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἐκ γῆς ζώντων, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῆ οὐκέτι».

3 Καὶ ἐπειδὴ αὕτη ἡ περικοπὴ, ἢ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἱερεμίου, ἔτι ἐστὶν ἐγγεγραμμένη ἐν τισιν ἀντιγράφοις τῶν ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων (πρὸ γὰρ ὀλίγου χρόνου ταῦτα ἐξέκοψαν), ἐπειδὴν καὶ ἐκ τούτων τῶν λόγων ἀποδεικνύηται ὅτι ἐβουλεύσαντο Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀναιρεῖν αὐτὸν σταυρώσαντες βουλευσάμενοι, καὶ αὐτὸς μνηύεται, ὡς καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου προεφητεύθη, «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενος καὶ ἐνθάδε ὡς ἀρνίον ἄκακον» δηλοῦται· ὧν ἀπορούμενοι ἐπὶ τὸ βλασφημεῖν χωροῦσι.

4 Καὶ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ αὐτοῦ Ἱερεμίου ὁμοίως ταῦτα περιέκοψαν· «ἐμνήσθη δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ Ἰσραὴλ τῶν νεκρῶν αὐτοῦ, τῶν κεκοιμημένων εἰς γῆν χώματος, καὶ κατέβη πρὸς αὐτοὺς εὐαγγελίσασθαι αὐτοῖς τὸ σωτήριον αὐτοῦ».

73,1 Καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνενηκοστοῦ πέμπτου ψαλμοῦ τῶν διὰ Δαβὶδ λεχθέντων λόγων λέξεις βραχείας ἀφείλοντο ταύτας· «ἀπὸ τοῦ ξύλου». Εἰρημένου γὰρ τοῦ λόγου, «εἶπατε τοῖς ἔθνεσιν· ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ ξύλου», ἀφῆκαν, «εἶπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν».

30. Ἱερ. 11,19.

31. Ἡσ. 53,7. Ἱερ. 11,19.

μηνείας τοῦ Ἑσδρα εἰς τὰς περὶ Πάσχα διατάξεις ἀφήρεσαν τὴν ἐξήγησιν ταύτην. «Καὶ εἶπεν ὁ Ἑσδρας εἰς τὸν λαόν· τοῦτο τὸ Πάσχα εἶναι ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ ἡ καταφυγὴ ἡμῶν. Καὶ ἐὰν διανοηθῆτε καὶ ἀναβῆ εἰς τὴν καρδίαν σας ὅτι πρόκειται νὰ τὸν ταπεινώσωμεν εἰς σημεῖον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλπίσωμεν εἰς αὐτόν, δὲν θὰ ἐρημωθῆ ὁ τόπος αὐτὸς εἰς τὸν ἅπαντα αἰῶνα, λέγει ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων. Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύσετε εἰς αὐτὸν οὔτε εἰσακούσετε τὸ κήρυγμά του, θὰ εἴσθε περίγελως τῶν ἐθνῶν».

2 Ἀπὸ δὲ τὰ λεχθέντα διὰ τοῦ Ἱερεμίου περιέκοψαν ταῦτα· «ἐγὼ ἤμην ὡς ἀρνίον φερόμενον πρὸς θυσίαν. Διελογίζοντο δι' ἐμέ τὸν ἐξῆς λογισμόν· ἔλθετε νὰ βάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν ἐξαφανίσωμεν ἀπὸ τὴν γῆν τῶν ζώντων καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δὲν θὰ μνημονεύεται πλέον»³⁰.

3 Καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ ἢ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἱερεμίου περικοπὴ διατηρεῖται ἀκόμη εἰς μερικὰ ἀντίγραφα χρησιμοποιούμενα εἰς τὰ συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων (διότι τὰ ἔκοψαν μόλις πρὸ ὀλίγου χρόνου)· ἐπειδὴ καὶ ἐκ τούτων τῶν λόγων ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι διεβουλεύθησαν περὶ τοῦ Χριστοῦ νὰ τὸν φονεύσουν σταυροῦντες αὐτόν, εἶναι φανερόν ὅτι μνηύεται ὅπως προεφητεύθη καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου, «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν φερόμενος καὶ ἐδῶ ὡς ἀρνίον ἄκακον»³¹. Στερούμενοι δὲ τούτων προχωροῦν εἰς βλασφημίας.

4 Καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ἰδίου Ἱερεμίου περιέκοψαν ὁμοίως ταῦτα· «ἐνεθυμῆθη δὲ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν Ἰσραὴλ τοὺς νεκρούς του, τοὺς κεκοιμημένους εἰς τὸ χῶμα τῆς γῆς καὶ κατέβη πρὸς αὐτούς, διὰ νὰ εὐαγγελισθῆ εἰς αὐτοὺς τὴν σωτηρίαν».

73,1 Καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Δαβὶδ δὲ εἰς τὸν ἐνενηκοστὸν πέμπτον ψαλμὸν ἀφήρεσαν μερικὰς λέξεις, τὰς «ἀπὸ τοῦ ξύλου». Ἐνῶ δηλαδὴ ὁ λόγος ἐφέρετο «εἶπατε εἰς τὰ ἔθνη ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τὸ ξύλον»³², ἄφησαν «εἶπατε εἰς τὰ ἔθνη, ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν».

32. Ψαλμ. 95,10.

- 2 Ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι περὶ οὐδενὸς ὡς Θεοῦ καὶ Κυρίου ἐλέχθη ποτὲ ἀπὸ τῶν τοῦ γένους ὑμῶν ἀνθρώπων ὅτι ἐβασίλευσεν, ἀλλ' ἢ περὶ τούτου μόνου τοῦ σταυρωθέντος, ὃν καὶ σεσῶσθαι ἀναστάντα ἐν τῷ ψαλμῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει, μηνύον ὅτι οὐκ ἔστιν ὁμοῖος τοῖς τῶν ἐθνῶν θεοῖς· ἐκεῖνα γὰρ «εἶδωλά ἐστι δαιμονίων».
- 3 Ἀλλ' ὅπως τὸ λεγόμενον νοήσητε, τὸν πάντα ψαλμὸν ἀπαγγε-
λῶ ὑμῖν. Ἔστι δὲ οὗτος· «ἄσατε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινόν, ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ· ἄσατε τῷ Κυρίῳ καὶ εὐλογήσατε τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ὅτι μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα, φοβερὸς ἐστὶν ὑπὲρ πάντας τοὺς θεοὺς· ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, ὁ δὲ Κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησεν. Ἐξομολόγησις καὶ ὠραιότης ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀγιωσύνη καὶ μεγαλοπρέπεια ἐν τῷ ἁγιασματοῦ αὐτοῦ. Ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ.
- 4 » Ἄρατε θυσίας καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ. Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ. Σαλευθήτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. Εἶπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ὁ Κύριος ἐβασίλευσε· καὶ γὰρ κατώρθωσε τὴν οἰκουμένην, ἧτις οὐ σαλευθήσεται· κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι. Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιᾶσθω ἡ γῆ, σαλευθήσεται ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Χαρήσεται τὰ πεδία καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἀγαλλιάσονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἔρχεται, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν. Κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ».
- 5 Καὶ ὁ Τρύφων. Εἰ μὲν, ὡς ἔφησ, εἶπε, παρέγραψάν τι ἀπὸ τῶν Γραφῶν οἱ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ, Θεὸς δύναται ἐπίστασθαι· ἀπίστω δὲ ἔοικε τὸ τοιοῦτον.
- 6 Ναί, ἔφην, ἀπίστω ἔοικε· φοβερώτερον γὰρ ἐστὶ τῆς μοσχοποιίας, ἣν ἐποίησαν ἐπὶ γῆς μάννα πεπλησμένοι, καὶ τοῦ τὰ τέκνα

33. Ψαλμ. 95,5.

34. Ψαλμ. 95,1-13.

- 2 Εἰς τὰ ἔθνη δὲ δὲν ἐλέχθη ὅτι ἐβασίλευσε ποτὲ ὡς Θεὸς καὶ Κύριος κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ γένους σας, εἰμὴ μόνον περὶ τοῦ σταυρωθέντος τούτου μόνον, τὸν ὁποῖον τὸ ἅγιον Πνεῦμα λέγει εἰς τὸν ἴδιον ψαλμὸν ὅτι ἐσώθη ἀναστάς, μηνύον ὅτι δὲν εἶναι ὁμοῖος μὲ τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν· διότι αὐτοὶ εἶναι «εἰδῶλα δαιμονίων»³³.
- 3 Ἄλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσετε τὸ λεγόμενον, θὰ σᾶς ἀπαγγεῖλω ὀλόκληρον τὸν ψαλμὸν. Ἔχει ὡς ἐξῆς. «Ψάλατε εἰς τὸν Κύριον ἄσμα νέον, ψάλατε εἰς τὸν Κύριον ὄλη ἡ γῆ. Ψάλατε εἰς τὸν Κύριον καὶ εὐλογήσατε τὸ ὄνομά του· εὐαγγελίζεσθε καθημερινῶς τὴν σωτηρίαν σας. Ἀναγγεῖλατε εἰς τὰ ἔθνη τὴν δόξαν αὐτοῦ, εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τὰ θαύματά του· διότι μέγας εἶναι ὁ Κύριος καὶ ἄξιος ὑπερβολικῆς αἰνέσεως, εἶναι φοβερός περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς θεοὺς· διότι ὅλοι οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἶναι δαιμόνια, ὁ δὲ Κύριος κατεσκεύασε τοὺς οὐρανοὺς. Ἡ δόξα καὶ ἡ λαμπρότης εἶναι ἐνώπιόν του, ἡ ἀγιωσύνη καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια εἶναι εἰς τὸ ἁγιαστήριόν του. Προσφέρατε εἰς τὸν Κύριον, αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, προσφέρατε εἰς τὸν Κύριον δόξαν καὶ τιμὴν, προσφέρατε εἰς τὸν Κύριον δόξαν τοῦ ὀνόματός του.
- 4 »Φέρατε θυσίας καὶ εἰσέλθετε εἰς τὰς αὐλὰς του. Προσκυνήσατε τὸν Κύριον εἰς τὴν ἁγίαν αὐλὴν του. Ἄς σαλευθῆ ἐνώπιόν του ὄλη ἡ γῆ. Εἶπατε εἰς τὰ ἔθνη· ὁ Κύριος ἐβασίλευσε, διότι ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἡ ὁποία δὲν θὰ σαλευθῆ· θὰ κρίνη λαοὺς μὲ εὐθύτητα. Ἄς εὐφρανθοῦν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἄς ἀγαλλιᾶσθαι ἡ γῆ, θὰ τρικυμίσθαι ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα της. Θὰ χαροῦν τὰ πεδία καὶ ὅλα ὅσα εἶναι εἰς αὐτά, θὰ ἀγαλλιάσθαι ὅλα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, διότι ἔρχεται, διότι ἔρχεται νὰ κρίνη τὴν γῆν. Θὰ κρίνη τὴν οἰκουμένην μὲ δικαιοσύνην καὶ τοὺς λαοὺς κατὰ τὴν ἀλήθειαν»³⁴.
- 5 Καὶ ὁ Τρυφὼν εἶπεν. Ἐὰν μὲν, ὅπως εἶπες, ἀφήρεσαν κάτι ἀπὸ τὰς Γραφὰς οἱ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ, ὁ Θεὸς δύναται νὰ τὸ γνωρίσθαι· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον φαίνεται ἀπίστευτον.
- 6 Ναί, εἶπα, φαίνεται ἀπίστευτον. Διότι εἶναι φοβερώτερον τῆς μοσχοποιΐας, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν ἐπὶ τῆς γῆς χορτασμένοι

θύειν τοῖς δαιμονίοις, ἢ τοῦ αὐτοῦ τοὺς προφήτας ἀνηρηκένοι. Ἄλλὰ δὴ, ἔφην, μοὶ νομίζεσθε μὴδὲ ἄκηκοένοι ἄς εἶπον περικεκοφέναι αὐτοὺς γραφάς. Ὑπὲρ αὐταρκειίας γὰρ αἱ τοσαῦται προανιστορημέναι εἰσὶν εἰς ἀπόδειξιν τῶν ζητηθέντων μετὰ τῶν λεχθήσεσθαι μελλόντων παρ' ὑμῖν παραπεφυλαγμένων.

74,1 Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη. Ὅτι δι' ἡμᾶς ἀξιώσαντας ἀνιστόρησας αὐτάς, ἐπιστάμεθα. Περὶ δὲ τοῦ ψαλμοῦ τούτου, ὃν τελευταῖον ἔφης ἀπὸ τῶν Δαβὶδ λόγων, οὐ δοκεῖ μοι εἰς ἄλλον τινὰ εἰρηῆσθαι ἀλλ' εἰς τὸν Πατέρα, τὸν καὶ τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν ποιήσαντα· σὺ δ' αὐτὸν φῆς εἰς τὸν παθητὸν τοῦτον, ὃν καὶ Χριστὸν εἶναι σπουδάζεις ἀποδεικνύναι, εἰρηῆσθαι.

2 Καὶ ἀπεκρινάμην. Διὰ λέξεως, ἦν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ ἀνεφθέγγετο, νοήσατε λέγοντός μου, παρακαλῶ, καὶ γνώσεσθε οὔτε κακῶς με λέγειν οὔθ' ὑμᾶς ὄντως κεκλήσθαι· οὔτω γὰρ ἂν καὶ πολλὰ ἄλλα νοῆσαι τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰρημένων καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι δυνήσεσθε. «Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινόν, ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ καὶ εὐλογήσατε τὸ ὄνομα αὐτοῦ· εὐαγγελίζεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ».

3 Ὡς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῶν ὄλων ἄδοντας καὶ ψάλλοντας τοὺς ἀπὸ πάσης τῆς γῆς γνόντας τὸ σωτήριον τοῦτο μυστήριον, τοῦτ' ἔστι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τούτους ἔσωσεν, ἐνδιάγοντας κελεύει, ἐπιγνόντας ὅτι καὶ αἰνετὸς καὶ φοβερὸς καὶ ποιητὴς τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ὁ τοῦτο τὸ σωτήριον ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίου γένους ποιήσας, τὸν καὶ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἀποθνήσκοντα καὶ βασιλεύειν πάσης τῆς γῆς κατηξιωμένον ὑπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ διὰ...

35. Ψαλμ. 95,1-3.

36. Ὑπάρχει κενὸν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, κατὰ τὸ ὅποιον γίνεται ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς συζητήσεως.

μέ μάννα, καὶ τῆς θυσίας τῶν τέκνων εἰς τὰ δαιμόνια ἢ τοῦ νὰ ἔχουν φονεύσει τοὺς ἰδίους των προφήτας. Ἀλλὰ βεβαίως, εἶπα, μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ἔχετε ἀκούσει καὶ τὰ γραφικὰ κείμενα τὰ ὁποῖα εἶπον ὅτι περιέκοψαν αὐτοί. Διότι ἀρκοῦν αἱ τόσαι περικοπαὶ αἱ ὁποῖαι προανεφέρθησαν εἰς ἀπόδειξιν τῶν συζητηθέντων μετὰ τῶν μελλόντων νὰ λεχθοῦν, τὰ ὁποῖα παραφυλάσσονται ἀπὸ σᾶς.

- 74,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ὅτι διηγήθης τὰ γραφικὰ κείμενα ἔπειτα ἀπὸ ἰδικὴν μας ἀξίωσιν, τὸ γνωρίζομεν. Ὡς πρὸς τὸν ψαλμὸν δὲ τοῦτον, τὸν ὁποῖον ἀνέφερες ταλευταῖον ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Δαβίδ, δὲν νομίζω ὅτι ἐλέχθη διὰ κανένα ἄλλον εἰμὴ διὰ τὸν Πατέρα, τὸν δημιουργήσαντα τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν· σὺ δὲ θεωρεῖς ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν παθητὸν τοῦτον, τὸν ὁποῖον προσπαθεῖς νὰ ἀποδείξης ὅτι εἶναι Χριστός.
- 2 Καὶ ἀπεκρίθην. Διὰ λέξεως τὴν ὁποίαν ἐξέφερεν εἰς τὸν ψαλμὸν τοῦτον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, παρακαλῶ νὰ παρακολουθήσετε τὸ νόημα τῶν λεγομένων μου καὶ θὰ γνωρίσετε ὅτι οὔτε κακῶς λέγω οὔτε σεῖς ἀληθῶς ἐκλήθητε. Διότι οὕτω θὰ δυνηθῆτε νὰ κατανοήσετε καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λεχθέντα, ἀφοῦ συνέλθετε. «Ψάλατε εἰς τὸν Κύριον ἄσμα νέον, ψάλατε εἰς τὸν Κύριον ὅλη ἡ γῆ. Ψάλατε εἰς τὸν Κύριον καὶ εὐλογήσατε τὸ ὄνομά του· εὐαγγελίζεσθε καθημερινῶς τὴν σωτηρίαν του, εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τὰ θαύματά του»³⁵.
- 3 Παραγγέλλει τοὺς ἀπὸ ὅλην τὴν γῆν γνωρίσαντας τὸ σωτηριῶδες τοῦτο μυστήριον, δηλαδὴ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου τοὺς ἔσωσεν, νὰ διάγουν ἄδοντες καὶ ψάλλοντες εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τῶν ὅλων, ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι εἶναι καὶ αἰνετὸς καὶ φοβερός καὶ ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ὁ ποιήσας τοῦτο τὸ σωτήριο ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὸν ἀποθνήσκοντα μετὰ τὴν σταύρωσιν καὶ καταξιωμένον ὑπ' αὐτοῦ νὰ βασιλεύῃ εἰς ὅλην τὴν γῆν, ὥστε καί³⁶... .

ΗΜΕΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

4 ...«τῆς γῆς, εἰς ἣν οὗτος εἰσπορεύεται εἰς αὐτήν, καὶ ἐγκαταλείψουσί με καὶ διασκεδάσουσι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ καταλείψω αὐτοὺς καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν· καὶ ἔσται κατάβρωμα καὶ εὐρήσουσιν αὐτὸν κακὰ πολλὰ καὶ θλίψεις. Καὶ ἐρεῖ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· διότι οὐκ ἔστι Κύριος ὁ Θεός μου ἐν ἡμῖν, εὐροσάν με τὰ κακὰ ταῦτα. Ἐγὼ δὲ ἀποστροφῇ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, διὰ πάσας τὰς κακίας αἷς ἐποίησαν, ὅτι ἐπέστρεψαν ἐπὶ θεοὺς ἀλλοτρίους».

75,1 Ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ τῆς Ἐξόδου, ὅτι αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦς ἦν, ὃ λέγει τῷ Ἀβραάμ μὴ δεδηλωθῆναι μηδὲ τῷ Ἰακώβ, διὰ Μωϋσέως ἐν μυστηρίῳ ὁμοίως ἐξηγγέλθη, καὶ ἡμεῖς νενοήκαμεν. Οὕτω δὲ εἴρηται· «καὶ εἶπε Κύριος τῷ Μωϋσεῖ· εἶπέ τῷ λαῷ τούτῳ· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ἵνα φυλάσῃ σε ἐν τῇ ὁδῷ, ὅπως εἰσαγάγῃ σε εἰς τὴν γῆν ἣν ἠτοιμάσαί σοι. Πρόσεχε αὐτῷ καὶ εἰσάκουε αὐτοῦ, μὴ ἀπειθῆι αὐτῷ. Οὐ γὰρ μὴ ὑποστείληταί σε· τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ».

1. Δευτ. 31,16-18. Προφανῶς οἱ λόγοι τοῦ Μωϋσέως αὐτοὶ ἤρχιζαν ἀπὸ προηγουμένως.

ΗΜΕΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

4 ... «Τῆς γῆς εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται οὗτος καὶ θὰ μὲ ἐγκαταλείψουν καὶ θὰ διακορπίσουν τὴν διαθήκην μου, τὴν ὁποίαν συνῆσα μὲ αὐτοὺς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Καὶ θὰ τοὺς ἐγκαταλείψω καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ αὐτούς· καὶ θὰ γίνῃ κατάβρωμα καὶ θὰ τὸν εὗρουν πολλὰ κακὰ καὶ θλίψεις. Καὶ θὰ εἶπη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὁ Κύριος ὁ Θεός μου ἀνάμεσά μας, μὲ εὗρον τὰ κακὰ αὐτά. Ἐγὼ δὲ θὰ ἀποστρέψω μὲ ἀπέχθειαν τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ αὐτοὺς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δι' ὅλας τὰ κακίας τὰς ὁποίας διέπραξαν, διότι ἐστράφησαν εἰς ξένους θεούς»¹.

75,1 Εἰς δὲ τὸ βιβλίον τῆς Ἐξόδου ἐξηγγέλθη ὁμοίως ἐν μυστηρίῳ διὰ Μωϋσέως ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἦτο καὶ Ἰησοῦς, τὸ ὁποῖον λέγει ὅτι δὲν ἐδηλώθη οὔτε εἰς τὸν Ἀβραὰμ οὔτε εἰς τὸν Ἰακώβ, καὶ ἡμεῖς τὸ ἀντελήφθημεν. Ἐχει λεχθῆ δὲ οὕτως. «Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Μωϋσῆν· εἶπέ εἰς τὸν λαὸν τοῦτον· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου ἔμπρὸς ἀπὸ σέ, διὰ νὰ σὲ φυλάσῃ εἰς τὴν ὁδόν, ὥστε νὰ σὲ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν γῆν τὴν ὁποίαν σοῦ ἐτοίμασα. Πρόσεχε εἰς αὐτὸν καὶ εἰσάκουέ τον, νὰ μὴ ἀπειθῆς εἰς αὐτόν. Δὲν θὰ σὲ ἐγκαταλείψῃ· διότι τὸ ὄνομά μου εὕρεται εἰς αὐτόν»².

2. Ἐξ. 20,22. 23,20 ἐ.

2 . Τίς οὖν εἰς τὴν γῆν εἰσήγαγε τοὺς πατέρας ὑμῶν; Ἦδη ποτὲ νοήσατε ὅτι ὁ ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ ἐπονομασθεὶς Ἰησοῦς, πρότερον Αὐσῆς καλούμενος. Εἰ γὰρ τοῦτο νοήσετε, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ εἰπόντος τῷ Μωϋσεῖ, «τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ», Ἰησοῦς ἦν, ἐπιγνώσεσθε. Καὶ γὰρ καὶ Ἰσραὴλ αὐτὸς ἦν καλούμενος, καὶ τὸν Ἰακώβ τούτῳ τῷ ὀνόματι ὁμοίως μετωνομάκει.

Ἦτι δὲ καὶ ἄγγελοι καὶ Ἀπόστολοι τοῦ Θεοῦ λέγονται οἱ ἀγγέλλειν τὰ παρ' αὐτοῦ ἀποστελλόμενοι προφηῆται, ἐν τῷ Ἡσαΐα δεδήλωται. Λέγει γὰρ ἐκεῖ ὁ Ἡσαΐας· «ἀπόστειλόν με». Καὶ ὅτι προφήτης ἰσχυρὸς καὶ μέγας γέγονεν ὁ ἐπονομασθεὶς τῷ ὀνόματι, φανερὸν πᾶσιν ἐστίν.

4 Εἰ οὖν ἐν τοσαύταις μορφαῖς οἶδαμεν πεφανερῶσθαι τὸν Θεὸν ἐκεῖνον τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Μωϋσεῖ, πῶς ἀποροῦμεν καὶ ἀπιστοῦμεν κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων βουλήν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν διὰ παρθένου γεννηθῆναι μὴ δεδυνῆσθαι, καὶ ταῦτα ἔχοντες γραφὰς τοιαύτας, ἐξ ὧν συννοῆσαι ἔστι διαρρήδην ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλήν καὶ τοῦτο γέγονεν;

76,1 Ὅταν γὰρ «ὡς υἱὸν ἀνθρώπου» λέγῃ Δαυὶδ «τὸν παραλαμβάνοντα τὴν αἰώνιον βασιλείαν», οὐκ αὐτὸ τοῦτο αἰνίσσεται; Τὸ γὰρ ὡς «υἱὸν ἀνθρώπου» εἰπεῖν, φαινόμενον μὲν καὶ γενόμενον ἄνθρωπον μνηύει, οὐκ ἄξ ἀνθρωπίνου δὲ σπέρματος ὑπάρχοντα δηλοῖ. Καὶ τὸ λίθον τοῦτον εἰπεῖν ἄνευ χειρῶν τμηθέντα, ἐν μυστηρίῳ τὸ αὐτὸ κέκραγε· τὸ γὰρ ἄνευ χειρῶν εἰπεῖν αὐτὸν ἐκτετμηθῆσθαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον ἔργον, ἀλλὰ τῆς βουλής τοῦ προβάλλοντος αὐτὸν Πατρὸς τῶν ὄλων Θεοῦ.

2 Καὶ τὸ Ἡσαΐαν φάναι, «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;», ἀνεκδιήγητον ἔχοντα τὸ γένος αὐτὸν ἐδήλου· οὐδεὶς γάρ, ἄνθρωπος ὦν ἐξ ἀνθρώπων, ἀνεκδιήγητον ἔχει τὸ γένος. Καὶ τὸ τὸν Μωϋσέα εἰπεῖν, «πλύνειν αὐτὸν τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς», οὐχ

3. Ἐξ. 23,21.

4. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ δηλαδή.

5. Δαν. 7,13 ἔ. 2,34.

6. Ἡσ. 53,8.

2 Ποῖος λοιπὸν εἰσήγαγε τοὺς πατέρας σας εἰς τὴν γῆν; Τώρα πλέον κατανοήσατε ὅτι τὸ ἔκαμε μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπονομασθεῖς· Ἰησοῦς, καλούμενος προηγουμένως Αὐσῆς. Διότι ἐὰν ἐννοήσετε τοῦτο θὰ μάθετε ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ εἰπόντος εἰς τὸν Μωϋσῆν, «διότι τὸ ὄνομά μου εὐρίσκεται εἰς αὐτὸν»³ ἦτο Ἰησοῦς. Πράγματι καὶ Ἰσραὴλ ἐκαλεῖτο καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ὁμοίως μετωνόμασε τὸν Ἰακώβ.

3 Ὅτι δὲ οἱ προφῆται οἱ ἀποστελλόμενοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ ἀναγγείλουν τὰς βουλὰς του λέγονται καὶ ἄγγελοι καὶ ἀπόστολοι αὐτοῦ, δηλώνεται εἰς τὸν Ἡσαΐαν. Διότι λέγει ἐκεῖ ὁ Ἡσαΐας· ἀπόστειλέ με. Ὅτι δὲ ὁ ἐπονομασθεῖς μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ⁴ ἐγίνε προφήτης ἰσχυρὸς καὶ μέγας, εἶναι εἰς ὄλους φανερόν.

4 Ἐὰν λοιπὸν γνωρίζωμεν ὅτι ὁ Θεὸς ἐκεῖνος ἐφανερώθη μὲ τόσας μορφὰς εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Μωϋσῆν, πῶς ἀποροῦμεν καὶ ἀπιστοῦμεν ὅτι δύναται νὰ γεννηθῆ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος διὰ παρθένου κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων καὶ μάλιστα ἐνῶ ἔχομεν τοιαύτας γραφικὰς ρήσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοήσωμεν σαφῶς ὅτι καὶ τοῦτο ἐγίνε κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς;

76,1 Ὅταν «ὁ Δανιὴλ λέγῃ ὡς υἱὸν ἀνθρώπου τὸν παραλαμβάνοντα τὴν αἰώνιον βασιλείαν»⁵, δὲν ὑπαινίσσεται τὸ ἴδιον ἀκριβῶς; Πράγματι τὸ ὅτι εἶπεν «ὡς υἱὸν ἀνθρώπου» δηλώνει φαινόμενο μὲν καὶ γενόμενο ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ προερχόμενο ἀπὸ ἀνθρώπινον σπέρμα. Καὶ τὸ ὅτι εἶπε τοῦτον λίθον ἀποκοπέντα χωρὶς χειρᾶς, ἐκραξε τὸ ἴδιον ἐν μυστηρίῳ· διότι τὸ νὰ λέγῃ ὅτι ἐξετεμήθη ἄνευ χειρῶν, ἐννοεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἀνθρώπινον ἔργον, ἀλλ' ἔργον τῆς βουλῆς τοῦ προβάλλοντος αὐτὸν Πατρὸς τῶν ὄλων Θεοῦ.

2 Καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγων «τὴν γενεὰν αὐτοῦ ποῖος θὰ περιγράψῃ»⁶ ἐδήλωνεν ὅτι ἔχει ἀπερίγραφτον τὸ γένος· κανεῖς δὲ ἄνθρωπος προερχόμενος ἐξ ἀνθρώπων δὲν ἔχει τὴν γενεὰν ἀπερίγραφτον. Καὶ τὸ ὅτι δὲ ὁ Μωϋσῆς εἶπεν «νὰ πλύνῃ τὴν στολήν

δ και ἤδη πολλάκις πρὸς ὑμᾶς παρακεκαλυμμένως προπεφητευκέ-
ναι αὐτὸν εἶπόν ἐστιν, ὅτι αἷμα μὲν ἔχειν αὐτὸν προεμήνυεν, ἀλλ'
οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ὃν τρόπον τὸ τῆς ἀμπέλου αἷμα οὐκ ἄνθρωπος
ἐγέννησεν, ἀλλ' ὁ Θεός;

3 Καὶ Ἡσαΐας δέ, «μεγάλης βουλήs ἀγγελον» αὐτὸν εἰπὼν, οὐχὶ
τούτων ὧν περ ἐδίδαξεν ἐλθὼν διδάσκαλον αὐτὸν γεγενῆσθαι προ-
εκήρυσσεν; Ἄ γὰρ μεγάλη ἐβεβούλευτο ὁ Πατὴρ εἰς τε πάντα
τοὺς εὐαρέστους γενομένους αὐτῷ καὶ γενησομένους ἀνθρώπους,
καὶ τοὺς ἀποστάντας τῆς βουλήs αὐτοῦ ὁμοίως ἀνθρώπους ἢ ἀγγέ-
λους, οὗτος μόνος ἀπαρακαλύπτως ἐδίδαξεν, εἰπὼν.

4 «Ἦξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται
μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν·
οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτε-
ρον».

5 Καί, «πολλοὶ ἐροῦσί μοι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Κύριε, Κύριε, οὐ
τῷ σῷ ὀνόματι ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν καὶ προεφητεύσαμεν καὶ δαι-
μόνια ἐξεβάλομεν; Καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· ἀναχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ». Καὶ ἐν
ἄλλοις λόγοις, οἷς καταδικάζειν τοὺς ἀναξίους μὴ σῶζεσθαι μέλλει,
ἔφη ἐρεῖν· «ὑπάγετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ ἠτοίμασεν ὁ Πα-
τὴρ τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ».

6 Καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις λόγοις ἔφη· «δίδωμι ὑμῖν ἐξουσίαν κα-
ταπατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ σκολοπενδρῶν καὶ ἐπά-
νω πάσης δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ». Καὶ νῦν ἡμεῖς, οἱ πιστεύοντες
ἐπὶ τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Ἰησοῦν Κύριον ἡμῶν,
τὰ δαιμόνια πάντα καὶ πνεύματα πονηρὰ ἐξορκίζοντες ὑποτασσό-
μενα ἡμῖν ἔχομεν. Εἰ γὰρ διὰ τῶν προφητῶν παρακεκαλυμμένως
κεκήρυκτο παθητὸς γενησόμενος ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ ταῦτα πάν-
των κυριεύσων, ἀλλ' οὐδὲν γε ὑπ' οὐδενὸς νοεῖσθαι ἐδύνατο, μέχρις
αὐτὸς ἔπεισε τοὺς ἀποστόλους ἐν ταῖς Γραφαῖς ταῦτα κεκηρύχθαι
διαρρήδην.

7. Γεν. 49,11.

8. Ἡσ. 9,6.

9. Ματθ. 8,11 ἐ.

10. Ματθ. 7,22 ἐ.

του εἰς αἷμα σταφυλῆς»⁷, δὲν εἶναι ὅ,τι πολλάκις ἤδη εἶπα πρὸς σᾶς συνεσκιασμένως ὅτι ἔχει προφητεύσει, ὅτι δηλαδὴ προεμήνυεν ὅτι θὰ εἶχε μὲν αἷμα ἀλλ' ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, ὅπως τὸ αἷμα τῆς ἀμπέλου δὲν ἐγέννησεν ἄνθρωπος ἀλλ' ὁ Θεός;

3 Καὶ ὁ Ἡσαΐας δὲ εἰπὼν αὐτὸν «μεγάλης βουλῆς ἄγγελον»⁸, δὲν προεκήρυσσεν ὅτι αὐτὸς θὰ γίνῃ διδάσκαλος τούτων τὰ ὁποῖα ἐλθὼν ἐδίδαξεν; Διότι ὅσα μεγάλα ἐβουλεύθη ὁ Πατήρ, μόνον αὐτὸς ἐδίδαξε φανερῶς τόσον εἰς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἔγιναν καὶ θὰ γίνουν εἰς αὐτὸν εὐάρεστοι, ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας ἀπὸ τὴν βουλήν του ὁμοίως ἀνθρώπους ἢ ἀγγέλους. Εἶπεν.

4 «Θὰ ἔλθουν ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ δύσεως καὶ θὰ ἀνακλιθοῦν μαζί μὲ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας θὰ ἐκβληθοῦν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον»⁹.

5 Καὶ «πολλοὶ θὰ μοῦ εἶπουν ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Κύριε, Κύριε, δὲν ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν καὶ προεφητεύσαμεν καὶ ἐξεβάλλομεν δαιμόνια εἰς τὸ ὄνομά σου; Καὶ θὰ τοὺς εἶπω· φύγετε ἀπὸ ἐμέ»¹⁰. Καὶ εἰς ἄλλα χωρία, ὅπου πρόκειται νὰ καταδικάσῃ τοὺς ἀναξίους, ὥστε νὰ μὴ σώζωνται, ἐδήλωσεν ὅτι θὰ εἶπῃ· «πηγαίνετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸ ὁποῖον ἠτοίμασεν ὁ Πατήρ εἰς τὸν σατανᾶν καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ»¹¹.

6 Καὶ πάλιν εἰς ἄλλους λόγους εἶπε· «σᾶς δίδω ἐξουσίαν νὰ πατῆτε ἐπάνω εἰς ὄφεις καὶ σκορπίους καὶ μεδούσας καὶ ἐπάνω εἰς πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ»¹². Καὶ τώρα ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, ἐξορκίζοντες ἔχομεν ὑποτεταγμένα εἰς ἡμᾶς ὅλα τὰ δαιμόνια καὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα. Διότι μολονότι ὁ Χριστὸς εἶχε κηρυχθῆ κεκαλυμμένως διὰ τῶν προφητῶν ὅτι θὰ γεννηθῆ παθητὸς καὶ μετέπειτα θὰ κυριεύσῃ τὰ πάντα, ὁμως τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατανοηθῆ ἀπὸ κανένα, ἕως ὅτου αὐτὸς ἔπεισε τοὺς Ἀποστόλους ὅτι ταῦτα ἔχουν κηρυχθῆ σαφῶς εἰς τὰς Γραφάς.

11. Ματθ. 25,41. 22,13.

12. Λουκᾶ 10,19.

7 Ἐβόα γὰρ πρὸ τοῦ σταυρωθῆναι· «δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι». Καὶ Δαβὶδ δὲ «πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης ἐκ γαστρὸς γεννηθήσεσθαι αὐτὸν» κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλήν ἐκήρυξε, καὶ Θεὸν ἰσχυρὸν καὶ προσκυνητόν, Χριστὸν ὄντα, ἐδήλωσε.

**ΟΤΙ Ο ΓΕΝΝΗΘΕΙΣ ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΕΙΝΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ
ΚΑΙ ΟΧΙ Ο ΕΖΕΚΙΑΣ**

77,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ὅτι μὲν οὖν καὶ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἱκανὰ δυσωπῆσαί ἐστι, σύμφημί σοι· ὅτι δὲ ἀπαιτῶ σε τὸν λόγον, ὃν πολλάκις προεβάλλου, ἀποδείξαι, εἰδέναι σε βούλομαι. Περαιώσον οὖν καὶ αὐτὸν ἡμῖν, ἵνα ἴδωμεν καὶ ὡς ἐκεῖνον εἰς Χριστὸν τοῦτον τὸν ὑμέτερον ἀποδεικνύεις εἰρῆσθαι· ἡμεῖς γὰρ εἰς Ἐζεκίαν αὐτὸν λέγομεν πεπροφητεῦσθαι.

2 Κἀγὼ ἔφην. Ὡς βούλεσθε, καὶ τοῦτο πράξω· ἀποδείξατε δέ μοι ὑμεῖς πρῶτον ὅτι εἰς τὸν Ἐζεκίαν εἴρηται, ὅτι, «πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, ἔλαβε δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων». Οὐ γὰρ ὡς βούλεσθε ἐξηγεῖσθαι συγχωρηθήσεται ὑμῖν, ὅτι Ἐζεκίας ἐπολέμησε τοῖς ἐν Δαμασκῶ ἢ ἐν Σαμαρείᾳ ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. «Πρὶν ἢ γὰρ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα», ὁ προφητικὸς λόγος ἔφη, «λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων».

3 Εἰ γὰρ μὴ μετὰ προσθήκης ταῦτα εἶπε τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, «πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα λήψεται

13. Μάρκ. 8,31. Ματθ. 16,21. Λουκᾶ 9,22.

14. Ψαλμ. 109,3.

1. Ἦσ. 8,4. Βλ. Ἦσ. 7,14. Ὁ Ἐζεκίας, εἷς τῶν σπουδαιότερων βασιλέων τοῦ

7 Διότι πρὸ τῆς σταυρώσεώς του ἔβόα· «πρέπει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ νὰ πάθῃ καὶ νὰ ἀποδοκιμασθῇ ἀπὸ τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ νὰ σταυρωθῇ καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν νὰ ἀναστῇ»¹³. Καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ ἐκήρυξεν ὅτι «θὰ γεννηθῇ ἐκ γαστρὸς πρὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης»¹⁴, συμφώνως πρὸς τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ὡς Χριστὸς εἶναι Θεὸς ἰσχυρὸς καὶ προσκυνητός.

**ΟΤΙ Ο ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΓΕΝΝΗΘΕΙΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ
ΚΑΙ ΟΧΙ Ο ΕΖΕΚΙΑΣ**

7,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν. Ὅτι βεβαίως τὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα εἶναι ἱκανὰ νὰ φιλοτιμήσουν, συμφωνῶ. Θέλω ὁμως νὰ γνωρίζῃς ὅτι σοῦ ζητῶ ν' ἀποδείξῃς τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ἐπανειλημμένως προέβαλες. Τελείωσε καὶ αὐτὸν λοιπὸν δι' ἡμᾶς, διὰ νὰ ἴδωμεν πῶς ἀποδεικνύεις ὅτι ἡ προφητεία ἐκείνη ἔχει λεχθῆδι' αὐτὸν τὸν ἰδικόν σας Χριστόν· διότι ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς ἔχει προφητευθῆ διὰ τὸν Ἐζεκίαν.

2 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ὅπως θέλετε, θὰ πράξω καὶ τοῦτο. Ἀποδείξατέ μου δὲ σεῖς πρῶτον ὅτι ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν Ἐζεκίαν τὸ ὅτι «πρὶν νὰ γνωρίσῃ αὐτὸς νὰ καλῆ πατέρα ἢ μητέρα, ἔλαβε τὴν δύναμιν τῆς Δαμασκοῦ καὶ τὰ λάφυρα τῆς Σαμαρείας ἐμπρὸς εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων»¹. Δὲν θὰ σᾶς ἐπιτραπῇ βεβαίως νὰ ἐξηγῆτε ὅπως θέλετε, ὅτι ὁ Ἐζεκίας ἐπολέμησε πρὸς τοὺς ἐν Δαμασκῶ ἢ ἐν Σαμαρείᾳ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων. «Πρὶν γνωρίσῃ τὸ παιδίον νὰ καλῆ πατέρα ἢ μητέρα» εἶπεν ὁ προφητικὸς λόγος «θὰ λάβῃ τὴν δύναμιν τῆς Δαμασκοῦ καὶ τὰ λάφυρα τῆς Σαμαρείας ἐμπρὸς εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων».

3 Διότι, ἂν τὸ προφητικὸν πνεῦμα, δὲν εἶχεν εἶπει ταῦτα μετὰ τῆς προσθήκης, «πρὶν γνωρίσῃ τὸ παιδίον νὰ καλῆ πατέρα ἢ

¹Ιούδα, ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 717 μέχρι τοῦ 687.

δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας», ἀλλὰ μόνον εἰρήκει, καὶ τέξεται υἷον καὶ λήσεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας', ἐδύνασθε λέγειν· ἐπειδὴ προεγίνωσκεν ὁ Θεὸς μέλλειν αὐτὸν λήψεσθαι ταῦτα, προειρήκει. Νῦν δὲ μετὰ τῆς προσθήκης ταύτης εἶρηκεν ἡ προφητεία· «πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα λήσεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας». Καὶ οὐδενὶ τῶν ἐν Ἰουδαίοις ποτὲ συμβεβηκέναι τοῦτο ἀποδειῖξαι ἔχετε, ἡμεῖς δὲ ἔχομεν ἀποδειῖξαι τοῦτο γενόμενον ἐν τῷ ἡμετέρῳ Χριστῷ.

4 Ἄμα γὰρ τῷ γεννηθῆναι αὐτὸν μάγοι ἀπὸ Ἀραβίας παραγενόμενοι προσεκύνησαν αὐτῷ, πρότερον ἐλθόντες πρὸς Ἡρώδη τὸν ἐν τῇ γῆ ὑμῶν τότε βασιλεύοντα, ὃν ὁ λόγος καλεῖ βασιλέα Ἀσσυρίων διὰ τὴν ἄθεον καὶ ἄνομον αὐτοῦ γνώμην. Ἐπίστασθε γὰρ τοιαῦτα, ἔφην, ἐν παραβολαῖς καὶ ὁμοιώσεσι πολλάκις λαλοῦν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· οἷον πεποίηκε καὶ πρὸς τὸν λαὸν ἅπαντα τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, πολλάκις φῆσαν πρὸς αὐτούς· «ὁ πατήρ σου Ἀμορραῖος καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία».

78,1 Καὶ γὰρ οὗτος ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, μαθὼν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ ὑμῶν, τότε ἐλθόντων πρὸς αὐτὸν τῶν ἀπὸ Ἀραβίας μάγων, καὶ εἰπόντων ἐξ ἀστέρος τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ φανέντος ἐγνώκηναι ὅτι βασιλεὺς γεγένηται ἐν τῇ χώρᾳ ὑμῶν, «καὶ ἦλθομεν προσκυνῆσαι αὐτόν», καὶ ἐν Βηθλεὲμ τῶν πρεσβυτέρων εἰπόντων, «ὅτι γέγραπται ἐν τῷ προφῆτῃ οὕτω· καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαὸν μου».

2 Τῶν ἀπὸ Ἀραβίας οὖν μάγων ἐλθόντων εἰς Βηθλεὲμ καὶ «προσκυνησάντων τὸ παιδίον καὶ προσενεγκάντων αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν», ἔπειτα κατὰ ἀποκάλυψιν, μετὰ τὸ προσκυνῆσαι τὸν παῖδα ἐν Βηθλεέμ, ἐκελεύσθησαν μὴ ἐπανελθεῖν πρὸς τὸν Ἡρώδη.

2. Ἦσ. 8,4.

3. Ματθ. 2,1 ἐ.

4. Ἰεζ. 16,3.

5. Ματθ. 2,1 ἐ. Βλ. Μιχ. 5,2.

6. Ματθ. 2,11 ἐ.

μητέρα θὰ λάβη τὴν δύναμιν τῆς Δαμασκοῦ καὶ τὰ λάφυρα τῆς Σαμαρείας», ἀλλὰ μόνον ἔλεγε «καὶ θὰ γεννήσῃ υἱὸν καὶ θὰ λάβη τὴν δύναμιν τῆς Δαμασκοῦ καὶ τὰ λάφυρα τῆς Σαμαρείας», θὰ ἠδύνασθε νὰ εἴπετε· ἐπειδὴ προεγνώριζεν ὁ Θεὸς ὅτι πρόκειται νὰ τὰ λάβη οὗτος, τὸ προεἶπεν. Τώρα ὅμως ἡ προφητεία τὸ εἶπε μαζὶ μὲ τὴν προσθήκην· «πρὶν γνωρίσῃ τὸ παιδίον νὰ καλῆ πατέρα ἢ μητέρα θὰ λάβη τὴν δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ λάφυρα Σαμαρείας»². Καὶ δὲν δύνασθε ν' ἀποδείξετε ὅτι ἔχει ποτὲ συμβῆ τοῦτο εἰς ὅποιονδῆποτε Ἰουδαῖον, ἐνῶ ἡμεῖς δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν ὅτι τοῦτο ἐγένεν εἰς τὸν ἰδικόν μας Χριστόν.

- 4 Πράγματι εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησίν του μάγοι ἐλθόντες ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν τὸν προσεκύνησαν³, διελθόντες προηγουμένως ἀπὸ τὸν Ἡρώδη τὸν βασιλεύοντα τότε εἰς τὴν γῆν σας, τὸν ὁποῖον ὁ λόγος καλεῖ βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων λόγῳ τῆς ἀθέου καὶ ἀνόμου γνώμης του. Διότι γνωρίζετε, εἶπα, ὅτι πολλάκις τὸ ἅγιον Πνεῦμα λαλῆ τοιαῦτα μὲ παραβολὰς καὶ ὁμοιώσεις, ὅπως ἔπραξε καὶ δι' ὀλόκληρον τὸν λαὸν τῶν Ἱεροσολύμων, εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς πολλάκις· «ὁ πατήρ σου ἦτο Ἀμορραῖος καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία»⁴.

- 78,1 Πράγματι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, μαθὼν ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ σας, ὅταν ἦλθαν τότε πρὸς αὐτὸν οἱ ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν μάγοι καὶ εἶπαν ὅτι ἀπὸ τὸν οὐράνιον ἀστέρα ἐπληροφορήθησαν ὅτι εἰς τὴν χώραν σας ἐγεννήθη βασιλεὺς «καὶ ἦλθομεν νὰ τὸν προσκυνήσωμεν», καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἶπαν ὅτι τοῦτο συνέβη εἰς τὴν Βηθλεέμ, «διότι οὕτως ἔχει γραφῆ εἰς τὸν προφήτην· καὶ σύ, Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, δὲν εἶσαι καθόλου ἀσήμαντος διὰ τοὺς ἡγεμόνας τοῦ Ἰούδα· διότι ἀπὸ σὲ θὰ ἐξέλθῃ ἡγέτης, ὁ ὁποῖος θὰ ποιάνῃ τὸν λαὸν μου»⁵.

- 2 Ὅταν λοιπὸν ἦλθον οἱ ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν μάγοι εἰς τὴν Βηθλεέμ καὶ «προσεκύνησαν τὸ παιδίον καὶ προσέφερον εἰς αὐτὸν δῶρα, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν»⁶, ἔπειτα κατὰ ἀποκάλυψιν μετὰ τὴν προσκύνησιν τοῦ παιδίου εἰς τὴν Βηθλεέμ διετάχθησαν νὰ μὴ ἐπανέλθουν πρὸς τὸν Ἡρώδη.

- 3 Καὶ Ἰωσήφ δέ, ὁ τὴν Μαρίαν μεμνηστευμένος, βουλευθεὶς πρότερον ἐκβαλεῖν τὴν μνηστὴν αὐτῷ Μαρίαμ, νομίζων ἐγκυμονεῖν αὐτὴν ἀπὸ συνουσίας ἀνδρός, τοῦτ' ἔστιν ἀπὸ πορνείας, δι' ὄραματος κεκέλευστο μὴ ἐκβαλεῖν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰπόντος αὐτῷ τοῦ φανέντος ἀγγέλου ὅτι ἐκ Πνεύματος ἀγίου ὁ ἔχει κατὰ γαστρός ἐστι.
- 4 Φοβηθεὶς οὖν οὐκ ἐκβέβληκεν αὐτήν, ἀλλά, ἀπογραφῆς οὔσης ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τότε πρῶτης ἐπὶ Κυρηνίου, ἀνεληλύθει ἀπὸ Ναζαρέτ, ἐνθα ᾤκει, εἰς Βηθλεέμ, ὅθεν ἦν, ἀπογραψασθαι· ἀπὸ γὰρ τῆς κατοικούσης τὴν γῆν ἐκείνην φυλῆς Ἰούδα τὸ γένος ἦν. Καὶ αὐτὸς ἅμα τῇ Μαρίᾳ κελεύεται ἐξελθεῖν εἰς Αἴγυπτον καὶ εἶναι ἐκεῖ ἅμα τῷ παιδίῳ, ἄχρις ἂν αὐτοῖς πάλιν ἀποκαλυφθῆ ἔπανελθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν.
- 5 Γεννηθέντος δὲ τότε τοῦ παιδίου ἐν Βηθλεέμ, ἐπειδὴ Ἰωσήφ οὐκ εἶχεν ἐν τῇ κώμῃ ἐκείνῃ που καταλῦσαι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ συνέγγυς τῆς κώμης κατέλυσε· καὶ τότε, αὐτῶν ὄντων ἐκεῖ, ἐτετόκει ἡ Μαρία τὸν Χριστὸν καὶ ἐν φάτνῃ αὐτὸν ἐτεθείκει, ὅπου ἐλθόντες οἱ ἀπὸ Ἀραβίας μάγοι εὔρον αὐτόν.
- 6 Ὅτι δὲ Ἡσαΐας καὶ περὶ τοῦ συμβόλου τοῦ κατὰ τὸ σπήλαιον προεκεκηρύχει, ἀνιστόρησα ὑμῖν, ἔφην, καὶ δι' αὐτοὺς δὲ τοὺς σήμερον σὺν ὑμῖν ἐλθόντας πάλιν τῆς περικοπῆς ἐπιμνησθήσομαι, εἶπον· καὶ ἀνιστόρησα ἦν καὶ προέγραψα ἀπὸ τοῦ Ἡσαΐου περικοπήν, εἰπὼν διὰ τοὺς λόγους ἐκείνους τοὺς τὰ Μίθρα μυστήρια παραδιδόντας, ἐν τόπῳ ἐπικαλουμένῳ παρ' αὐτοῖς σπηλαίῳ μνεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐνεργηθῆναι εἰπεῖν.
- 7 Καὶ ὁ Ἡρώδης, μὴ ἐπανελθόντων πρὸς αὐτὸν τῶν ἀπὸ Ἀραβίας μάγων, ὡς ἠξίωσεν αὐτοὺς ποιῆσαι, ἀλλὰ κατὰ κελευσθέντα αὐτοῖς δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ἀπαλλαγέντων, καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἅμα τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ παιδίῳ, ὡς καὶ αὐτοῖς ἀποκεκέλυπτο, ἤδη ἐξελθόντων εἰς Αἴγυπτον, οὐ γινώσκων τὸν παῖδα, ὃν

7. Ματθ. 1,18–20.

8. Βλ. Ματθ. 1,24. Λουκᾶ 2,1–5. Ματθ. 2,13.

9. Κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν ἦλθον καὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι μαζί με τὸν Τρύφωνα.

- 3 Καὶ ὁ Ἰωσήφ δέ, ὁ μνηστευμένος μετὰ τὴν Μαρίαν, νομίζων ὅτι αὕτη ἐγκυμονεῖ ἀπὸ συνουσίαν μετὰ ἄνδρα, δηλαδὴ ἀπὸ πορνείαν, διετάχθη δι' ὀράματος νὰ μὴ ἐκδιώξῃ τὴν γυναῖκα του, διότι ὁ φανεὶς ἄγγελος εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον ἔχει εἰς τὴν γαστέρα εἶναι ἐκ Πνεύματος ἁγίου⁷.
- 4 Φοβηθεὶς λοιπὸν δὲν τὴν ἐξεδιώξεν, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἦτο τότε ἡ πρώτη ἀπογραφή εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπὶ Κύρηνιου, ἀνῆλθεν ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, ὅπου κατῶκει, εἰς τὴν Βηθλεέμ, ἀπὸ ὅπου κατήγετο, διὰ τὴν ἀπογραφὴν· διότι ἦτο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, ἡ ὁποία κατῶκει τὴν γῆν ἐκείνην. Καὶ διατάσσεται αὐτὸς μαζί μετὰ τὴν Μαρίαν νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ εἶναι ἐκεῖ μαζί μετὰ τὸ παιδίον, ἕως ὅτου ἀποκαλυφθῇ πάλιν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ἰουδαίαν⁸.
- 5 Ὅταν ἐγεννήθη τότε τὸ παιδίον εἰς τὴν Βηθλεέμ ὁ Ἰωσήφ, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ποῦ νὰ καταλύσῃ εἰς τὴν κώμην ἐκείνην, κατέλυσεν εἰς ἓν σπήλαιον πλησίον τῆς κώμης· καὶ τότε, ἐνῶ εὐρίσκοντο ἐκεῖ, ἐγέννησεν ἡ Μαρία τὸν Χριστὸν καὶ τὸν ἐτοποθέτησεν εἰς φάτνην, ὅπου ἐλθόντες οἱ ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν μάγοι τὸν εὗρον.
- 6 Ὅτι δὲ ὁ Ἡσαΐας εἶχε προκηρύξει καὶ περὶ τῆς συμβολικῆς σημασίας τοῦ σπηλαίου, σὰς διηγήθην, εἶπα, ἀλλὰ θὰ ὑπενθυμίσω πάλιν τὴν περικοπὴν χάριν αὐτῶν οἱ ὁποῖοι ἦλθον μαζί μετὰ σὰς σήμερα⁹. Καὶ διηγήθην τὴν περικοπὴν τοῦ Ἡσαΐου, τὴν ὁποίαν παρέθεσα προηγουμένως, προσθέσας ὅτι διὰ τοὺς λόγους ἐκείνους οἱ παραδίδοντες τὰ μυστήρια τοῦ Μίθρα ἐνηργήθησαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου νὰ καθορίσουν νὰ μωοῦνται ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν τρόπον καλούμενον ἀπὸ αὐτοὺς σπήλαιον.
- 7 Καὶ ὁ Ἡρώδης, ἐπειδὴ δὲν ἐπανῆλθον πρὸς αὐτὸν οἱ ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν μάγοι, ὅπως τοὺς εἶχε ζητήσῃ, ἀλλ' ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν τῶν δι' ἄλλης ὁδοῦ κατὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς ἐντολάς, ἐνῶ ὁ Ἰωσήφ μαζί μετὰ τὴν Μαρίαν καὶ τὸ παιδίον, ὅπως εἶχεν ἀποκαλυφθῇ καὶ εἰς αὐτοὺς, εἶχον ἀναχωρήσῃ εἰς Αἴγυπτον, μὴ γνωρίζων τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον εἶχον ἔλθει νὰ προσκυ-

ἐηλύθεισαν προσκυνῆσαι οἱ μάγοι, πάντας ἀπλῶς «τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ ἐκέλευσεν ἀναιρεθῆναι».

8 Καὶ τοῦτο ἐπεπροφήτευτο μέλλειν γίνεσθαι διὰ Ἰερεμίου, εἰπόντος δι' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὕτως· «φωνὴ ἐν Ραμᾶ ἠκούσθη, κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς πολὺς· Ραχήλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἶσι». Διὰ οὖν τὴν φωνήν, ἣ ἐμελλεν ἀκούεσθαι ἀπὸ Ραμᾶ, τοῦτ' ἔστιν ἀπὸ τῆς Ἀραβίας (ἔστι γὰρ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τόπος καλούμενος ἐν Ἀραβίᾳ Ραμᾶ), κλαυθμὸς ἐμελλεν τὸν τόπον καταλαμβάνειν, ὅπου Ραχήλ, ἡ γυνὴ Ἰακώβ, τοῦ ἐπικληθέντος Ἰσραήλ, τοῦ ἁγίου πατριάρχου, τέθαιπται, τοῦτ' ἔστι τὴν Βηθλεὲμ, κλαιουσῶν τῶν γυναικῶν τὰ τέκνα τὰ ἴδια τὰ ἀνηρημένα καὶ μὴ παράκλησιν ἐχουσῶν ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι αὐταῖς.

9 Καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἡσαΐαν, «λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας», τὴν τοῦ πονηροῦ δαίμονος, τοῦ ἐν Δαμασκῷ οἰκοῦντος, δύναμιν ἐσήμαινε νικηθήσεσθαι τῷ Χριστῷ ἅμα τῷ γεννηθῆναι· ὅπερ δείκνυται γεγενημένον. Οἱ γὰρ μάγοι, οἵτινες ἐσκυλευμένοι ἦσαν πρὸς πάσας κακὰς πράξεις, τὰς ἐνεργουμένας ὑπὸ τοῦ δαιμονίου ἐκείνου, ἐλθόντες καὶ προσκυνήσαντες τῷ Χριστῷ φαίνονται ἀποστάντες τῆς σκυλευσάσης αὐτοὺς δυνάμεως ἐκείνης, ἣν ἐν μυστηρίῳ ἐσήμαινεν ἡμῖν ὁ λόγος οἰκεῖν ἐν Δαμασκῷ.

10 Ἀμαρτωλὸν δὲ καὶ ἄδικον οὖσαν ἐν παραβολῇ τὴν δύναμιν ἐκείνην καλῶς Σαμαρείαν καλεῖ. Ὅτι δὲ Δαμασκὸς τῆς Ἀραβικῆς γῆς ἦν καὶ ἔστιν, εἰ καὶ νῦν προσενέμηται τῇ Συροφοινίκῃ λεγομένη, οὐδ' ὑμῶν τινες ἀρνήσασθαι δύνανται. Ὡστε καλὸν ἂν εἴη ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες, ἃ μὴ νενοήκατε, παρὰ τῶν λαβόντων χάριν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν μανθάνειν, ἀλλὰ μὴ κατὰ πάντα ἀγωνίζεσθαι τὰ ὑμέτερα διδάγματα κρατύνειν, ἀτιμάζοντας τὰ τοῦ Θεοῦ.

10. Ματθ. 2,12 ἐ. 16.

11. Ἰερ. 38,15. Ματθ. 2,17 ἐ.

12. Ἡσ. 8,4.

νήσουν οἱ μάγοι, «διέταξε νὰ φονευθοῦν ὅλα τὰ εἰς τὴν Βηθλεέμ παιδιά» γενικῶς¹⁰.

8 Καὶ τοῦτο εἶχε προφητευθῆ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ διὰ τοῦ Ἰερεμίου, διὰ τοῦ ὁποίου εἶπεν οὕτω τὸ ἅγιον Πνεῦμα· «ἤκουσθη φωνὴ εἰς τὴν Ραμᾶ, κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς πολὺς· ἡ Ραχήλ ἔκλαιε τὰ τέκνα της καὶ δὲν ἤθελε νὰ παρηγορηθῆ, διότι δὲν ὑπάρχουν»¹¹. Διὰ τὴν φωνὴν λοιπὸν ἡ ὁποία ἐπρόκειτο ν' ἀκουσθῆ ἀπὸ τὴν Ραμᾶ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν (διότι ὑπάρχει καὶ ἕως σήμερον τόπος εἰς τὴν Ἀραβίαν καλούμενος Ραμᾶ), κλαυμὸς ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ τὸν τόπον, ὅπου ἔχει ταφῆ ἡ Ραχήλ, ἡ γυνὴ τοῦ Ἰακώβ, τοῦ ἐπονομασθέντος Ἰσραήλ, τοῦ ἁγίου πατριάρχου δηλαδὴ εἰς τὴν Βηθλεέμ, καθὼς αἱ γυναῖκες ἔκλαιον τὰ τέκνα των τὰ φονευθέντα καὶ ἦσαν ἀπαρηγόρητοι διὰ τὸ συμβᾶν εἰς αὐτάς.

9 Διότι τὸ νὰ εἶπῃ ὁ Ἡσαΐας «θὰ λάβῃ δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ λάφυρα Σαμαρείας»¹², ἐσήμαινε ὅτι θὰ νικηθῆ ἡ δύναμις τοῦ πονηροῦ δαίμονος, τοῦ κατοικοῦντος εἰς τὴν Δαμασκόν, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ εὐθὺς μὲ τὴν γέννησίν του· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνέβη. Διότι οἱ μάγοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν αἰχμαλωτισμένοι πρὸς ὄλας τὰς κακὰς πράξεις τὰς ἐνεργουμένας ὑπὸ τοῦ δαιμονίου ἐκείνου, ἀφοῦ ἦλθαν καὶ προσεκύνησαν τὸν Χριστὸν φαίνονται νὰ ἀπεστάτησαν ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνην ἡ ὁποία τοὺς εἶχεν αἰχμαλωτίσει, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ὁ λόγος μᾶς διεμήνυεν εἰς μυστήριον ὅτι κατοικεῖ εἰς τὴν Δαμασκόν.

10 Ἐπειδὴ δὲ ἡ δύναμις ἐκείνη ἦτο ἁμαρτωλὸς καὶ ἄδικος, καλῶς τὴν ἀποκαλεῖ παραβολικῶς Σαμάρειαν. Ὅτι δὲ ἡ Δαμασκὸς ἦτο καὶ εἶναι μέρος τῆς ἀραβικῆς γῆς, ἂν καὶ τῶρα ὑπάγεται εἰς τὴν λεγομένην Συροφοινίκην δὲν δύναται οὔτε ἀπὸ σᾶς νὰ τὸ ἀρνηθῆ κανεὶς. Ὡστε καλὸν θὰ ἦτο, ἄνδρες, νὰ μάθετε ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς οἱ ὁποῖοι ἐλάβομεν χάριν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἡμῶν πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ἐνοήσατε, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀγωνίζεσθε παντοιοτρόπως νὰ προβάλλετε τὰ διδάγματά σας, ἀτιμάζοντες τὰ τοῦ Θεοῦ.

11 Διὸ καὶ εἰς ἡμᾶς μετετέθη ἡ χάρις αὐτῆ, ὡς Ἡσαΐας φησὶν εἰπὼν οὕτως· «ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος· τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν τιμῶσί με, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με, ἐντάλματα ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίας διδάσκοντες. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ προσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ μεταθήσω αὐτούς, καὶ ἀφελῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν αὐτῶν, τὴν δὲ σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω».

79,1 Καὶ ὁ Τρύφων, ὑπαγανακτῶν μὲν, αἰδούμενος δὲ τὰς Γραφάς, ὡς ἐδηλοῦτο ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, εἶπε πρὸς με. Τὰ μὲν τοῦ Θεοῦ ἁγία ἐστίν, αἱ δὲ ὑμέτεραι ἐξηγήσεις τετεχνασμέναι εἰσὶν, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐξηγημένων ὑπὸ σοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ βλάσφημοι· ἀγγέλους γὰρ πονηρευσαμένους καὶ ἀποστάντας τοῦ Θεοῦ λέγεις.

2 Κάγῳ ἐνδοτικώτερον τῆ φωνῇ, παρασκευάσαι αὐτὸν βουλόμενος πρὸς τὸ ἀκούειν μου, ἀπεκρινάμην λέγων· ἄγαμαί σου, ἄνθρωπε, τὸ εὐλαβὲς τοῦτο, καὶ εὐχομαι τὴν αὐτὴν διάθεσίν σε ἔχειν καὶ περὶ ὧν διακονεῖν γεγραμμένοι εἰσὶν οἱ ἄγγελοι, ὡς Δανιήλ φησὶν, ὅτι «ὥς υἱὸς ἀνθρώπου πρὸς τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν προσάγεται, καὶ αὐτῷ δίδοται πᾶσα βασιλεία εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Ἴνα δὲ γνωρίζῃς, εἶπον, ὦ ἄνθρωπε, μὴ ἡμετέρῃ τόλμῃ χρησαμένους τὴν ἐξήγησιν ταύτην, ἣν μέμφῃ, πεποιῆσθαι ἡμᾶς, μαρτυρίαν σοι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἡσαΐου δώσω, ὅτι πονηροὺς ἀγγέλους κατοικηκέναι καὶ κατοικεῖν λέγει καὶ ἐν Τάνει, τῆ Αἴγυπτία χώρα.

3 Εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι οὗτοι· «οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, τάδε λέγει Κύριος· ἐποιήσατε βουλήν οὐ δι' ἐμοῦ καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ Πνεύματός μου, προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις· οἱ πονηρευόμενοι καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον, ἐμὲ δὲ οὐκ ἠρώτησαν, τοῦ βοηθηθῆναι ὑπὸ Φαραὼ καὶ σκεπασθῆναι σκέπην Αἴγυπτίων. Ἔσται γὰρ ὑμῖν ἡ σκέπη Φαραὼ εἰς αἰσχύνην, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπ' Αἴγυπτίους

13. Ἡσ. 29,13 ἐ.

14. Δαν. 7,13 ἐ.

11 Διὸ καὶ ἡ χάρις αὐτὴ μετετέθη εἰς ἡμᾶς, ὅπως λέγει ὁ Ἡσαΐας. «Μὲ πλησιάζει ὁ λαὸς οὗτος· μὲ τὰ χεῖλη των μὲ τιμοῦν, ἡ δὲ καρδία των ἀπέχει πολὺ ἀπὸ ἐμέ· ματαίως δὲ μὲ λατρεύουν, διδάσκοντες ἐντάλματα ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ θὰ μεταβάλω τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ θὰ τοὺς μεταθέσω, καὶ θὰ ἀφαιρέσω τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν αὐτῶν, τὴν δὲ σύνεσιν τῶν συνετῶν θὰ ἀθετήσω»¹³.

79,1 Καὶ ὁ Τρύφων, ἐξωργισμένος μὲν, ἀλλὰ σεβόμενος τὰς Γραφάς, ὡς ἐδείκνυε τὸ πρόσωπόν του, εἶπε πρὸς ἐμέ. Τὰ μὲν λόγια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἅγια, αἱ δὲ ἰδικαὶ σας ἐξηγήσεις εἶναι ἐπιτηδευμένοι, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ χωρία τὰ ὁποῖα ἐξήγησες ἐσύ, μᾶλλον δὲ καὶ βλάσφημοι. Διότι ὁμιλεῖς περὶ ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι ἐπονηρεύθησαν καὶ ἀπέστησαν τοῦ Θεοῦ.

2 Καὶ ἐγώ, θέλων νὰ τὸν κάμω νὰ μὲ ἀκούη, ἀπεκρίθην πρὸς αὐτὸν μὲ ἠπιωτέραν φωνήν. Ἐκτιμῶ, ἄνθρωπε, αὐτὴν τὴν εὐλάβειάν σου καὶ εὐχομαι νὰ ἔχης τὴν ἰδίαν διάθεσιν καὶ δι' αὐτὸν τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν Γραφὴν διακονοῦν οἱ ἄγγελοι, ὅπως λέγει ὁ Δανιήλ, ὅτι «ὡς υἱὸς ἀνθρώπου προσάγεται πρὸς τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν καὶ δίδεται εἰς αὐτὸν πᾶσα βασιλεία εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»¹⁴. Διὰ νὰ γνωρίζης δέ, εἶπον, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι δὲν ἐχρησιμοποίησαμεν ἀπὸ ἰδικὴν μας τόλμην τὴν ἐξήγησιν αὐτὴν, τὴν ὁποῖαν κατηγορεῖς ὅτι ἔχομεν κάμει, θὰ σοῦ δώσω μαρτυρίαν ἀπὸ αὐτὸν τὸν Ἡσαΐαν, ὅτι λέγει ὅτι πονηροὶ ἄγγελοι ἔχουν κατοικήσει καὶ κατοικοῦν καὶ εἰς τὴν Τάνιν, τὴν αἰγυπτιακὴν χώραν.

3 Εἶναι δὲ οἱ λόγοι οὗτοι. «Ἀλλοίμονον, τέκνα ἀποστάται, τὰ ἐξῆς λέγει ὁ Κύριος· ἐκάματε βουλήν ξένην πρὸς ἐμέ καὶ συμμαχίας ὄχι διὰ τοῦ Πνεύματός μου, προσθέτοντες ἁμαρτίας ἐπὶ ἁμαρτιῶν· πονηρεύεσθε νὰ μεταβῆτε εἰς Αἴγυπτον, χωρὶς νὰ μὲ ἐρωτήσετε, νὰ βοηθηθῆτε ἀπὸ τὸν Φαραὼ καὶ νὰ σκεπασθῆτε μὲ τὴν στέγην τῶν Αἰγυπτίων. Δι' αὐτὸ ἡ σκέπη τοῦ Φαραὼ θὰ εἶναι εἰς αἰσχύνην σας καὶ τὸ καταφύγιον εἰς τοὺς Αἰγυπτίους θὰ εἶναι εἰς ὄνειδός σας, διότι εἰς Τάνιν ὑπάρχουν ἀρχηγοὶ πο-

δνειδος, ὅτι εἰσὶν ἐν Τάνει ἀρχηγοὶ ἄγγελοι πονηροί. Μάτην κοπιήσουσι πρὸς λαόν, ὃς οὐκ ὠφελήσει αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, ἀλλ' εἰς αἰσχύνην καὶ δνειδος».

- 4 Ἄλλὰ καὶ Ζαχαρίας φησὶν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐμνημόνευσας, «ὅτι ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως, ἀντικειῖσθαι αὐτῷ, καὶ εἰπεῖν· ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος, ὁ ἐκλεξάμενος Ἰερουσαλήμ». Καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἰὼβ γέγραπται, ὡς καὶ αὐτὸς ἔφη, ὅτι «οἱ ἄγγελοι ἦλθον στῆναι ἔμπροσθεν Κυρίου, καὶ ὁ διάβολος ἅμα αὐτοῖς ἐληλύθει». Καὶ ὑπὸ Μωϋσέως ἐν ἀρχῇ τῆς Γενέσεως ὄφιν πλανήσαντα τὴν Εὔαν γεγραμμένον ἔχομεν καὶ κεκατηραμένον. Καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὅτι μάγοι ἦσαν ἐξισοῦσθαι τῇ δυνάμει τῇ ἐνεργουμένη διὰ τοῦ πιστοῦ θεράποντος Μωϋσέως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐγνωμεν. Καὶ Δαβὶδ ὅτι «οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνιά εἰσιν» εἶπεν, ἐπίσταθε.

80,1 Καὶ ὁ Τρύφων πρὸς ταῦτα ἔφη. Εἶπον πρὸς σέ, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι ἀσφαλῆς ἐν πᾶσι σπουδάξεις εἶναι ταῖς Γραφαῖς προσπλεκόμενος. Εἶπε δέ μοι, ἀληθῶς ὑμεῖς ἀνοικοδομηθῆναι τὸν τόπον Ἰερουσαλήμ τοῦτον ὁμολογεῖτε, καὶ συναχθήσεσθαι τὸν λαὸν ὑμῶν καὶ εὐφρανθῆναι σὺν τῷ Χριστῷ, ἅμα τοῖς πατριάρχαις καὶ τοῖς προφήταις καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους ἢ καὶ τῶν προσηλύτων γενομένων πρὶν ἐλθεῖν ὑμῶν τὸν Χριστόν, προσδοκᾶτε, ἢ, ἵνα δόξης περικρατεῖν ἡμῶν ἐν ταῖς ζητήσεσι, πρὸς τὸ ταῦτα ὁμολογεῖν ἐχώρησας;

- 2 Κάγω εἶπον. Οὐχ οὕτω τάλας ἐγώ, ὦ Τρύφων, ὡς ἕτερα λέγειν παρ' ἡ φρονῶ. Ὁμολόγησα οὖν σοὶ καὶ πρότερον ὅτι ἐγὼ μὲν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ταῦτα φρονοῦμεν, ὡς καὶ πάντως ἐπίστασθαι τοῦτο γενησόμενον· πολλοὺς δ' αὖ καὶ τῶν τῆς καθαρᾶς καὶ εὐσεβοῦς ὄντων Χριστιανῶν γνώμης τοῦτο μὴ γνωρίζειν ἐσήμανά σοι.

- 3 Τοὺς γὰρ λεγομένους μὲν Χριστιανούς, ὄντας δὲ ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς αἵρεσιώτας, ὅτι κατὰ πάντα βλάσφημα καὶ ἄθεα καὶ ἀνόη-

15. Ἦσ. 30,1-5.

16. Ζαχ. 3,1 ἐ.

17. Ἰὼβ 1,6. 2,1.

18. Γεν. 3,13 ἐ.

19. Ψαλμ. 95,5.

νηρῶν ἀγγέλων. Ματαίως θὰ κοπιᾶσουν πρὸς λαόν, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ τοὺς ὠφελήσῃ εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ θὰ ὀδηγήσῃ εἰς αἰσχύνην καὶ ὄνειδος»¹⁵.

- 4 Ἄλλὰ καὶ ὁ Ζαχαρίας λέγει, ὅπως καὶ σὺ ἀνέφερες, «ὅτι ὁ διάβολος ἴστατο εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως, διὰ νὰ τὸν κατηγορῇ, καὶ νὰ εἴπῃ· θὰ σ' ἐπιτιμήσῃ ὁ Κύριος ὁ ὁποῖος ἐξέλεξε τὴν Ἱερουσαλήμ»¹⁶. Καὶ πάλιν εἰς τὸν Ἰώβ ἔχει γραφῆ, ὅπως εἶπες καὶ σύ, ὅτι «οἱ ἄγγελοι ἦλθον νὰ σταθοῦν ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου, καὶ ὁ διάβολος ἦλθε μαζί με αὐτούς»¹⁷. Καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Γενέσεως δὲ ἔχομεν γεγραμμένον ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν καὶ κατηραμένον ὄφιν ὁ ὁποῖος ἐπλάνησε τὴν Εὐάν¹⁸. Εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲ πληροφορούμεθα ὅτι μάγοι ἦσαν ἐξισωμένοι μετὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ πιστοῦ θεράποντος Μωϋσέως. Καὶ γνωρίζετε ὅτι ὁ Δαβὶδ εἶπεν «οἱ θεοὶ εἶναι δαιμόνια τῶν ἐθνῶν»¹⁹.

80,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε πρὸς ταῦτα. Σοῦ εἶπα, ἄνθρωπε, ὅτι ὅταν ἀναμιγνύεσαι εἰς τὰς Γραφὰς φροντίζεις νὰ εἶσαι καθ' ὅλα ἀσφαλῆς. Εἶπέ μου λοιπὸν, ἀληθῶς δέχεσθε σεῖς ὅτι θὰ ἀνοικοδομηθῇ ὁ τόπος οὗτος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ὅτι προσδοκᾶτε ὅτι θὰ συναχθῇ ὁ λαὸς σας καὶ θὰ εὐφρανθῇ μετὰ τὸν Χριστόν, μαζί με τοὺς πατριάρχας καὶ τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἀπὸ τὸ γένος μας ἢ ἀπὸ τοὺς γενομένους προσηλύτους πρὶν ἔλθῃ ὁ Χριστός σας, ἢ ἐπροχώρησες εἰς τοιαύτας ἀπόψεις, διὰ νὰ φανῇ ὅτι μᾶς ἐνίκησες εἰς τὰς συζητήσεις;

- 2 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Δὲν εἶμαι τόσοσιν ταλαίπωρος ἐγὼ, ὡς Τρύφων, ὥστε νὰ λέγω διαφορετικὰ ἀπὸ ὅσα φρονῶ. Σοῦ ὡμολόγησα λοιπὸν καὶ προηγουμένως ὅτι ἐγὼ μὲν καὶ ἄλλοι πολλοὶ φρονοῦμεν ταῦτα, ὥστε νὰ ἀναγνωρίζωμεν ὅτι τοῦτο θὰ γίνῃ ὅπωςδὴποτε. Σοῦ ἐπεσήμανα ὁμῶς ὅτι πολλοὶ πάλιν ἀπὸ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν καθαρὰν καὶ εὐσεβῆ μερίδα τῶν Χριστιανῶν δὲν ἀποδέχονται τοῦτο.

- 3 Ὡς πρὸς τοὺς λεγομένους μὲν Χριστιανούς, ἀλλὰ ὄντας ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς αἰρεσιώτας, σοῦ ἐδήλωσα ὅτι διδάσκουν

τα διδάσκουσιν, ἐδήλωσά σοι. Ὅτι δ' οὐκ ἐφ' ὑμῶν μόνων τοῦτο λέγειν με ἐπίστασθε, τῶν γεγενημένων ἡμῖν λόγων ἀπάντων, ὡς δύνამίς μου, σύνταξιν ποιήσομαι, ἐν οἷς καὶ τοῦτο ὁμολογοῦντά με, ὃ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὁμολογῶ, ἐγγράψω. Οὐ γὰρ ἀνθρώποις μᾶλλον ἢ ἀνθρωπίνοις διδάγμασιν αἰροῦμαι ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ Θεῷ καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου διδάγμασιν.

4 Εἰ γὰρ καὶ συνεβάλετε ὑμεῖς τισι λεγομένοις Χριστιανοῖς, καὶ τοῦτο μὴ ὁμολογοῦσιν, ἀλλὰ καὶ βλασφημεῖν τολμῶσι τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Θεὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Θεὸν Ἰακώβ, οἱ καὶ λέγουσι μὴ εἶναι νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀλλὰ ἅμα τῷ ἀποθνήσκειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀναλαμβάνεσθαι εἰς τὸν οὐρανόν, μὴ ὑπολάβητε αὐτοὺς Χριστιανούς, ὡσπερ οὐδὲ Ἰουδαίους, ἂν τις ὀρθῶς ἐξετάσῃ, ὁμολογήσειεν εἶναι τοὺς Σαδδουκαίους ἢ τὰς ὁμοίας αἱρέσεις Γενιστῶν καὶ Μεριστῶν καὶ Γαλιλαίων καὶ Ἑλληνιανῶν καὶ Φαρισαίων καὶ Βαπτιστῶν (καὶ μὴ ἀηδῶς ἀκούσητέ μου πάντα ἃ φρονῶ λέγοντος), ἀλλὰ λεγομένους μὲν Ἰουδαίους καὶ τέκνα Ἀβραάμ, καὶ «χείλεσιν ὁμολογοῦντας τὸν Θεόν, ὡς αὐτὸς κέκραγεν ὁ Θεός, τὴν δὲ καρδίαν πόρρω ἔχειν ἀπ' αὐτοῦ».

5 Ἐγὼ δέ, καὶ εἴ τινές εἰσιν ὀρθογνώμονες κατὰ πάντα Χριστιανοί, καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν γενήσεσθαι ἐπιστάμεθα καὶ χίλια ἔτη ἐν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομηθεῖσιν καὶ κοσμηθεῖσιν καὶ πλατυνθεῖσιν, ὡς οἱ προφηῆται Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἡσαΐας καὶ οἱ ἄλλοι ὁμολογοῦσιν.

81,1 Οὕτω γὰρ Ἡσαΐας περὶ τῆς χιλιονταετηρίδος ταύτης εἶπεν· «ἔσται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινή, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν προτέρων οὐδὲ μὴ ἐπέλθῃ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν, ἀλλ' εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαμα εὐρήσουσιν ἐν αὐτῇ, ὅσα ἐγὼ κτίζω· ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀγαλλίαμα καὶ τὸν λαόν μου εὐφροσύνην, καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ εὐφρανθήσομαι

20. Ἡσ. 29,13.

21. Ὑπάρχον πολλοὶ Χριστιανοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστίνου, οἱ ὁποῖοι ἐδέχοντο τὸν χιλιασμόν. Ἐπειδὴ δὲν παρουσιάζουν ἄλλας παρεκκλίσεις (ὡς οἱ νεώτεροι χιλιασταὶ) δὲν ἐδημιούργουν προβλήματα.

κατὰ πάντα βλάσφημα καὶ ἄθεα καὶ ἀνόητα. Διὰ νὰ γνωρίζετε δὲ ὅτι δὲν λέγω τοῦτο μόνον ἐνώπιόν σας, θὰ συντάξω ὄλους τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἀντήλλαξα μαζί σας κατὰ δύναμιν, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ παραθέσω καὶ τοῦτο τὸ ὁποῖον ὁμολογῶ πρὸς σᾶς τώρα. Διότι δὲν προτιμῶ ν' ἀκολουθῶ μᾶλλον ἀνθρώπους ἢ ἀνθρώπινα διδάγματα, ἀλλὰ τὸν Θεὸν καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ διδάγματα.

4 Διότι, ἀκόμη καὶ ἂν συνηντήσατε σεῖς μερικοὺς λεγομένους Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι δὲν ὁμολογοῦν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τολμοῦν νὰ βλασφημοῦν τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακώβ, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις νεκρῶν, ἀλλὰ ὅτι ἀμέσως μετὰ θάνατον αἱ ψυχαὶ των ἀναλαμβάνονται εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ μὴ τοὺς θεωρήσετε Χριστιανούς, ὅπως, ἂν ἐξετάση κανεὶς ὀρθῶς, δὲν θὰ θεωρήσῃ ὅτι εἶναι Ἰουδαῖοι οἱ Σαδδουκαῖοι ἢ αἱ παρόμοιαι αἰρέσεις τῶν Γενιστῶν καὶ Μεριστῶν καὶ Γαλιλαίων καὶ Ἑλληνιανῶν καὶ Φαρισαίων καὶ Βαπτιστῶν (καὶ νὰ μὴ μὲ ἀκούσετε δυσαρέστως νὰ λέγω ὅλα ὅσα φρονῶ, ἀλλ' ὅτι λέγονται μὲν Ἰουδαῖοι καὶ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ καὶ «μὲ τὰ χεῖλη ὁμολογοῦν τὸν Θεόν, ὅπως ἔκραξεν ὁ ἴδιος ὁ Θεός, τὴν δὲ καρδίαν ἔχουν μακρὰν ἀπὸ αὐτόν»²⁰).

5 Ἐγὼ δέ, καὶ ὅλοι ὅσοι εἶναι καθ' ὅλα ὀρθογνώμονες Χριστιανοί, δεχόμεθα ὅτι θὰ γίνῃ καὶ σαρκὸς ἀνάστασις καὶ ὅτι θὰ ἀκολουθήσουν χίλια ἔτη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομημένην καὶ διακοσμημένην καὶ διαπλατυμένην, ὅπως ὁμολογοῦν οἱ προφῆται Ἰεζεκιήλ καὶ Ἡσαΐας καὶ οἱ ἄλλοι²¹.

81,1 Πράγματι ὁ Ἡσαΐας εἶπε τὰ ἐξῆς περὶ τῆς χιλιετηρίδος ταύτης. «Διότι θὰ ὑπάρχη καινὸς οὐρανὸς καὶ καινὴ γῆ, δὲν θὰ μνημονεῦνται τὰ προηγούμενα οὔτε θὰ ἔρχωνται εἰς τὴν σκέψιν των, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι θὰ αἰσθάνωνται εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν μὲ ὅσα ἐγὼ κτίζω· διότι ἰδού, ἐγὼ ποιῶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀγαλλίαμα καὶ τὸν λαόν μου εὐφροσύνην, θὰ ἀγαλλιάσω μὲ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θὰ εὐφρανθῶ μὲ τὸν λαόν μου. Καὶ

ἐπὶ τῷ λαῷ μου. Καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἀκουσθῆ ἓν αὐτῇ φωνὴ κλαυθμοῦ οὐδὲ φωνὴ κραυγῆς, καὶ οὐ μὴ γένηται ἔτι ἐκεῖ ἄωρος ἡμέραις καὶ πρεσβύτης ὅς οὐκ ἐμπλήσει τὸν χρόνον αὐτοῦ· ἔσται γὰρ ὁ νέος υἱὸς ἑκατὸν ἐτῶν, ὁ δὲ ἀποθνήσκων ἀμαρτωλὸς ἑκατὸν ἐτῶν καὶ ἐπικατάρατος ἔσται.

- 2 »Καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας καὶ αὐτοὶ ἐνοικήσουσι, καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας καὶ αὐτοὶ φάγονται τὰ γενήματα αὐτῶν. Οὐ μὴ οἰκοδομήσωσι καὶ ἄλλοι κατοικήσουσι, καὶ οὐ μὴ φυτεύσωσι καὶ ἄλλοι φάγονται· κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου ἔσονται, τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν παλαιώσουσιν. Οἱ ἐκλεκτοὶ μου οὐ μὴ πονέσουσιν εἰς κενὸν οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν· ὅτι σπέρμα δίκαιον καὶ εὐλογημένον ὑπὸ Κυρίου ἔσονται, καὶ ἔγγονα αὐτῶν μετ' αὐτῶν. Καὶ ἔσται πρὶν ἢ κεκράξαι αὐτοὺς ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῶν· ἔτι λαλούντων αὐτῶν ἔρῳ· τί ἐστι; Τότε λύκοι καὶ ἄρνες ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα, ὄφις δὲ γῆν ὡς ἄρτον. Οὐκ ἀδικήσουσιν οὐδὲ λυμανοῦνται ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, λέγει Κύριος».
- 3 Τὸ οὖν εἰρημένον ἐν τοῖς λόγοις τούτοις, ἔφην, «κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου ἔσονται, τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν παλαιώσουσι», νενοήκαμεν ὅτι χίλια ἔτη ἐν μυστηρίῳ μηνύει. Ὡς γὰρ τῷ Ἀδὰμ εἶρητο, ὅτι «ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγη ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἐν ἐκείνῃ ἀποθανεῖται», ἔγνωμεν αὐτὸν μὴ ἀναπληρώσαντα χίλια ἔτη. Συνήκαμεν καὶ τὸ εἰρημένον, ὅτι «ἡμέρα Κυρίου ὡς χίλια ἔτη», εἰς τοῦτο συνᾶγειν.
- 4 Καὶ ἔπειτα καὶ παρ' ἡμῖν ἀνὴρ τις, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης, εἷς τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἀποκαλύψει γενομένη αὐτῷ χίλια ἔτη ποιήσει ἐν Ἱερουσαλὴμ τοὺς τῷ ἡμέτέρῳ Χριστῷ πιστεύσαντας προεφήτευσεν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν καθολικὴν καί, συνελόντι φάναι, αἰωνίαν ὁμοθυμαδὸν ἅμα πάντων ἀνάστασιν γενήσεσθαι καὶ κρίσιν. Ὅπερ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν, ὅτι «οὔτε γαμήσουσιν οὔτε

22. Ἦσ. 65,17-25.

23. Ἦσ. 65,22.

24. Γεν. 2,17.

25. Ψαλμ. 89,4.

26. Ἀποκάλυψις Ἰωάννου.

ποτέ δὲν θ' ἀκουσθῆ εἰς αὐτὴν φωνὴ κλαυθμοῦ οὔτε φωνὴ κραυγῆς, καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἐκεῖ νέος ἢ γέρον χωρὶς νὰ συμπληρώσῃ τὸ μῆκος τῆς ζωῆς του· διότι ὁ νέος θὰ ἀποθνήσκῃ ἑκατὸν ἐτῶν, ὁ δὲ ἀποθνήσκων κάτω τῶν ἑκατὸν ἐτῶν θὰ εἶναι ἐπικατάρατος.

2 »Καὶ θὰ οἰκοδομήσουν οἰκίας, ὅπου θὰ κατοικήσουν, καὶ θὰ φυτεύσουν ἀμπελῶνας καὶ αὐτοὶ θὰ φάγουν τὰ γεννήματα αὐτῶν. Δὲν θὰ συμβῆ αὐτοὶ νὰ οἰκοδομήσουν καὶ ἄλλοι νὰ κατοικήσουν, ἄλλοι νὰ φυτεύσουν καὶ ἄλλοι νὰ φάγουν. Διότι αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου θὰ εἶναι ὡς αἱ ἡμέραι τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τὰ ἔργα τῶν κόπων των θὰ κρατήσουν ἐπὶ μακρόν. Οἱ ἐκλεκτοὶ μου δὲν θὰ κοπιάσουν ματαίως καὶ δὲν θὰ τεκνοποιήσουν εἰς κατάραν· διότι θὰ εἶναι σπέρμα δίκαιον καὶ εὐλογημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ οἱ ἔγγονοὶ των θὰ ζοῦν μαζί των. Καὶ τότε, πρὶν αὐτοὶ κράξουν, ἐγὼ θὰ τοὺς ἀκούω. Ἐνῶ ἀκόμη θὰ ὁμιλοῦν, ἐγὼ θὰ εἶπω· τί εἶναι; Τότε θὰ βόσκουν μαζί λύκοι καὶ πρόβατα, καὶ ὁ λέων θὰ τρώγῃ ἄχυρα ὡς βοῦς, ὁ δὲ ὄφις χῶμα ὡς ἄρτον. Δὲν θὰ προκαλοῦν ζημίαν ἢ καταστροφὴν εἰς τὸ ἅγιον ὄρος, λέγει ὁ Κύριος»²².

3 Τὸ λεγόμενον λοιπὸν μὲ τοὺς λόγους τούτους, εἶπα, «αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου θὰ εἶναι ὡς αἱ ἡμέραι τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τὰ ἔργα τῶν κόπων αὐτῶν θὰ διτηρηθοῦν ἐπὶ μακρόν»²³, ἐνοήσαμεν ὡς σημαῖνον ἀλληγορικῶς χίλια ἔτη. Διότι, ἀφοῦ εἶχε λεχθῆ εἰς τὸν Ἀδάμ, ὅτι «τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φάγῃ ἀπὸ τὸ ξύλον, κατ' ἐκείνην θὰ ἀποθάνῃ»²⁴, ἀντελήφθημεν ὅτι οὗτος δὲν συνεπλήρωσε χίλια ἔτη. Ἐπίσης ἐξελάβομεν καὶ τὸ λεχθὲν ὅτι «ἡμέρα Κυρίου ὡς χίλια ἔτη»²⁵, εἰς τοῦτο συμφωνεῖ.

4 Ἐπειτα καὶ εἷς ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τῆς παρατάξεώς μας, ὀνομαζόμενος Ἰωάννης, εἷς τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, προεφῆτευσε κατ' ἀποκάλυψιν γενομένην εἰς αὐτόν ὅτι οἱ πιστεύσαντες εἰς τὸν Χριστόν μας θὰ διατελέσουν ἐπὶ χίλια ἔτη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔπειτα θὰ πραγματοποιηθῆ ἡ καθολικὴ καί, μὲ ὀλίγα λόγια, αἰωνία ὁμαδικὴ δι' ὄλους ἀνάστασις καὶ κρίσις²⁶, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον εἶπε καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅτι «οὔτε θὰ

γαμηθήσονται, ἀλλὰ ἰσάγγελοι ἔσονται, τέκνα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀναστάσεως ὄντες».

- 82,1 Παρὰ γὰρ ἡμῖν καὶ μέχρι νῦν προφητικὰ χαρίσματα ἔστιν, ἐξ οὗ καὶ αὐτοὶ συνιέναι ὀφείλετε, ὅτι τὰ πάλαι ἐν τῷ γένει ὑμῶν ὄντα εἰς ἡμᾶς μετετέθη. Ὅνπερ δὲ τρόπον καὶ ψευδοπροφηταὶ ἐπὶ τῶν παρ' ὑμῖν γενομένων ἀγίων προφητῶν ἦσαν, καὶ παρ' ἡμῖν νῦν πολλοὶ εἰσι καὶ ψευδοδιδάσκαλοι, οὓς φυλάσσεσθαι προεῖπεν ἡμῖν ὁ ἡμέτερος Κύριος, ὡς ἐν μηδενὶ ὑστερεῖσθαι ἡμᾶς, ἐπισταμένους ὅτι προγνώστης ἦν τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ ἀνοδὸν τὴν εἰς οὐρανὸν μελλόντων γίνεσθαι ἡμῖν.
- 2 Εἶπε γὰρ ὅτι «φονεύεσθαι καὶ μισεῖσθαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μέλλομεν, καὶ ὅτι ψευδοπροφηταὶ καὶ ψευδόχριστοι πολλοὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ παρελεύσονται καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν» ὅπερ καὶ ἔστι.
- 3 Πολλοὶ γὰρ ἄθεα καὶ βλάσφημα καὶ ἄδικα ἐν ὀνόματι αὐτοῦ παραχαράσσοντες ἐδίδαξαν, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος διαβόλου ἐμβαλλόμενα ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἐδίδαξαν καὶ διδάσκουσι μέχρι νῦν· οὓς ὁμοίως ὑμῖν μεταπέθειν μὴ πλανᾶσθαι ἀγωνιζόμεθα, εἰδότες ὅτι πᾶς ὁ δυνάμενος λέγειν τὸ ἀληθὲς καὶ μὴ λέγων κριθήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ διεμαρτύρατο ὁ Θεός, εἰπὼν ὅτι· «σκοπὸν τέθεικά σε τῷ οἴκῳ Ἰούδα. Ἐὰν ἀμαρτῆ ὁ ἀμαρτωλὸς καὶ μὴ διαμαρτύρη αὐτῷ, αὐτὸς μὲν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀπολεῖται, παρὰ σοῦ δὲ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκζητήσω· ἐὰν δὲ διαμαρτύρη αὐτῷ, ἀθῶος ἔση».
- 4 Διὰ δέος οὖν καὶ ἡμεῖς σπουδάζομεν ὁμιλεῖν κατὰ τὰς Γραφάς, ἀλλ' οὐ διὰ φιλοχρηματίαν ἢ φιλοδοξίαν ἢ φιληδονίαν· ἐν οὐδενὶ γὰρ τούτων ἐλέγξαι ἡμᾶς ὄντας δύναται τις· οὐδὲ γὰρ ὁμοίως τοῖς ἄρχουσι τοῦ λαοῦ τοῦ ὑμετέρου θέλομεν ζῆν, οὓς ὄνειδίζει ὁ

27. Λουκᾶ 20,35 ἐ.

28. Ἰεζ. 3,17-19. 33,7-9.

νυμφεύονται οὔτε θὰ ὑπανδρεύονται, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἰσάγγελοι, ὄντες τέκνα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀναστάσεως»²⁷.

82,1 Πράγματι πλησίον ἡμῶν καὶ ἕως τώρα ὑπάρχουν προφητικὰ χαρίσματα, ἐξ οὗ καὶ σεῖς πρέπει νὰ ἀντιλαμβάνεσθε, ὅτι τὰ ἰσχύοντα εἰς τὸ γένος σας παλαιὰ μετετέθησαν εἰς ἡμᾶς. Καθ' ὃν δὲ τρόπον τὸν καιρὸν τῶν ἀγίων προφητῶν οἱ ὅποιοι ἐνεφανίσθησαν εἰς σᾶς ὑπῆρχον καὶ ψευδοπροφήται, οὕτω καὶ πλησίον ἡμῶν τώρα ὑπάρχουν πολλοὶ ψευδοδιδάσκαλοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ Κύριός μας προεῖπε νὰ φυλασσωμεθα, ὥστε νὰ μὴ ὑστερούμεθα εἰς τίποτε, γνωρίζοντες ὅτι ἦτο προγνώστης τῶν μελλόντων νὰ μᾶς συμβοῦν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν οὐρανόν.

2 Διότι εἶπεν ὅτι «πρόκειται νὰ φονευώμεθα καὶ νὰ μισούμεθα διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφήται καὶ ψευδόχριστοι θὰ ἐμφανισθοῦν ἐπὶ τοῦ ὀνόματί του καὶ πολλοὺς θὰ παραπλανήσουν»· πράγμα τὸ ὁποῖον γίνεται.

3 Πράγματι πολλοὶ ἐδίδαξαν ἄθεα καὶ βλάσφημα καὶ ἄδικα ἐν ὀνόματι αὐτοῦ παραχαράσσοντες· ἐδίδαξαν τὰ εἰς τὰς διανοίας των ἐμβαλλόμενα ἀπὸ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα καὶ διδάσκουν ἕως τώρα· τούτους ἀγωνιζόμεθα νὰ μεταπείσωμεν ὁμοίως μὲ σᾶς νὰ μὴ πλανῶνται, γνωρίζοντες ὅτι πᾶς ὁ δυνάμενος νὰ λέγη τὸ ἀληθές καὶ μὴ λέγων αὐτὸ θὰ κριθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅπως διεκήρυξεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ, εἰπὼν ὅτι «σὲ ἔθεσα σκοπὸν εἰς τὸν οἶκον Ἰούδα. Ἐὰν ἁμαρτήσῃ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ δὲν διαμαρτύρεσαι εἰς αὐτόν, αὐτὸς μὲν θὰ ἀπολεσθῆ μὲ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἀπὸ σὲ δὲ θὰ ζητήσῃ τὸ αἷμα του· ἐὰν δὲ διαμαρτύρεσαι εἰς αὐτόν, θὰ εἶσαι ἀθῶος»²⁸.

4 Ἀπὸ σέβας λοιπὸν σπουδάζομεν καὶ ἡμεῖς νὰ ὁμιλοῦμεν κατὰ τὰς Γραφάς, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ φιλοχρηματίαν ἢ φιλοδοξίαν ἢ φιληδονίαν· διότι κανεὶς δὲν δύναται νὰ μᾶς ἐλέγξῃ ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς ὅποιοδήποτε ἀπὸ αὐτά· διότι οὔτε θέλομεν νὰ ζῶμεν ὁμοίως μὲ τοὺς ἄρχοντας τοῦ ἰδικοῦ σας λαοῦ, τοὺς ὁποίους ὀνειδίζει ὁ Θεὸς λέγων, «οἱ ἄρχοντές σας εἶναι κοινω-

Θεὸς λέγων, «οἱ ἄρχοντες ὑμῶν κοινωνοὶ κλεπτῶν, φιλοῦντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα». Εἰ δέ τινας καὶ ἐν ἡμῖν τοιοῦτους γνωρίζετε, ἀλλ' οὖν γε τὰς Γραφὰς καὶ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦς τοιοῦτους μὴ βλασφημῆτε καὶ παρεξηγεῖσθαι σπουδάζητε.

- 1,1 Καὶ γὰρ τὸ «λέγει Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», εἰς Ἐζεκίαν εἰρῆσθαι ἐτόλμησαν ὑμῶν οἱ διδάσκαλοι ἐξηγήσασθαι, ὡς κελευσθέντος αὐτοῦ ἐν δεξιᾷ τοῦ ναοῦ καθεσθῆναι, ὅτε προσέπεμψεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἀπειλῶν, καὶ ἐσημάνθη αὐτῷ διὰ τοῦ Ἡσαΐου μὴ φοβεῖσθαι αὐτόν. Καὶ ὅτι μὲν γέγονε τὰ λεχθέντα ὑπὸ Ἡσαΐου οὕτω, «καὶ ἀπεστράφη ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων» τοῦ μὴ πολεμῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ ἐν ἡμέραις τοῦ Ἐζεκίου, «καὶ ἄγγελος Κυρίου ἀνεῖλεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων εἰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας», καὶ ἐπιστάμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν.
- 2 Ὅτι δὲ εἰς αὐτόν οὐκ εἴρηται ὁ ψαλμός, δῆλον. Ἔχει γὰρ οὕτω· «λέγει Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ κατακυριεύσει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. Ἐν λαμπρότητι τῶν ἁγίων, πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Ὡμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθῆσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ».
- 3 Ὅτι οὖν Ἐζεκίας οὐκ ἔστιν ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, τίς οὐχ ὁμολογεῖ; Καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λυτρούμενος τὴν Ἱερουσαλήμ, τίς οὐκ ἐπίσταται; Καὶ ὅτι ράβδον δυνάμεως αὐτὸς οὐκ ἀπέστειλεν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ κατεκυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἦν ὁ ἀποστρέψας ἀπ' αὐτοῦ κλαίοντος καὶ ὀδυρομένου τοὺς πολεμίους, τίς οὐ γινώσκει;
- 4 Ὁ δὲ ἡμέτερος Ἰησοῦς, οὐδέπω ἐνδόξως ἐλθὼν, ράβδον δυ-

29. Ἦσ. 1,23.

30. Ψαλμ. 109,1.

31. Ἦσ. 37,37.

32. Ἦσ. 37,36.

νοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, ἐπιδιώκοντες ἀνταπόδοσιν»²⁹. Ἐὰν δὲ γνωρίζετε μερικοὺς παρομοίους καὶ ἀνάμεσά μας, ὅμως μὴ βλασφημῆτε ἐξ αἰτίας αὐτῶν τὰς Γραφὰς καὶ τὸν Χριστὸν καὶ μὴ σπεύδετε νὰ τὰ παρερμηνεύσετε.

83,1 Πράγματι τὸ «λέγει ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου, κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»³⁰, ἐτόλμησαν οἱ διδάσκαλοί σας νὰ ἐξηγήσουν ὅτι ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν Ἐζεκίαν, διότι διετάχθη νὰ καθίση εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ, ὅταν ἔστειλεν εἰς αὐτὸν ἀπειλὰς ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων καὶ διεμηνύθη εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ Ἡσαΐου νὰ μὴ τὸν φοβῆται. Καὶ ὅτι μὲν τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου οὕτω συνέβησαν, «καὶ ἐπέστρεψεν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων»³¹, χωρὶς νὰ πολιορκήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἐζεκίου, «καὶ ἄγγελος Κυρίου ἐφόνευσεν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας» ἄνδρας³², καὶ τὸ γνωρίζομεν καὶ τὸ ὁμολογοῦμεν.

2 Ὅτι δὲ δὲν ἐλέχθη δι' αὐτὸν ὁ ψαλμὸς, εἶναι φανερόν. Διότι ἔχει ὡς ἐξῆς. «Λέγει ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου, κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Θὰ ἐξαποστείλῃ τὸ σκῆπτρον τῆς δυνάμεώς του εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θὰ κατακυριεύσῃ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἐχθροὺς σου. Εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν ἀγίων, σ' ἐγέννησα πρὸ τοῦ ἑωσφόρου. Ὡρκίσθη ὁ Κύριος καὶ δὲν θὰ μεταμεληθῆ· σὺ εἶσαι ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»³³.

3 Ὅτι λοιπὸν ὁ Ἐζεκίας δὲν εἶναι ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ποιὸς δὲν ὁμολογεῖ; Καὶ ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ λυτρώσας τὴν Ἱερουσαλήμ, ποῖος δὲν τὸ ἀναγνωρίζει; Καὶ ὅτι δὲν ἀπέστειλεν αὐτὸς σκῆπτρον δυνάμεως εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ δὲν κατεκυρίευσεν ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἐχθροὺς του, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ αὐτὸν κλαίοντα καὶ ὀδυρώμενον τοὺς ἐχθροὺς, ποῖος δὲν γνωρίζει;

4 Ὁ δὲ ἰδικὸς μας Ἰησοῦς, ἂν καὶ δὲν ἦλθεν ἀκόμη ἐνδόξως,

33. Ψαλμ. 109,1-4.

νάμεως εἰς Ἱερουσαλήμ ἐξαπέστειλε, τὸν λόγον τῆς κλήσεως καὶ τῆς μετανοίας πρὸς τὰ ἔθνη ἅπαντα, ὅπου τὰ δαιμόνια ἀπεκυρίευσεν αὐτῶν, (ὡς φησι Δαβίδ, «οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια») καὶ ἰσχυρὸς ὁ λόγος αὐτοῦ πέπεικε πολλοὺς καταλιπεῖν δαιμόνια, οἷς ἐδούλευον, καὶ ἐπὶ τὸν παντοκράτορα Θεὸν δι' αὐτοῦ πιστεύειν, ὅτι δαιμόνιά εἰσιν οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν. Καὶ τὸ «ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε», τῷ Χριστῷ εἴρηται, ὡς προέφημεν.

4,1 Καὶ τὸ «ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν» εἰς τοῦτον προείρητο. Εἰ γὰρ μὴ ἐκ παρθένου οὗτος, περὶ οὗ Ἡσαΐας ἔλεγεν, ἔμελλε γεννᾶσθαι, εἰς ὃν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐβόα, «ἰδοὺ Κύριος αὐτὸς ἡμῖν δώσει σημεῖον· ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν»· εἰ γὰρ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἅπασιν πρωτοτόκοις καὶ οὗτος γεννᾶσθαι ἐκ συνουσίας ἔμελλε, τί καὶ ὁ Θεὸς σημεῖον ὃ μὴ πᾶσι τοῖς πρωτοτόκοις κοινόν ἐστίν, ἔλεγε ποιεῖν;

2 Ἄλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς σημεῖον καὶ πιστὸν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἔμελλε γίνεσθαι, τοῦτ' ἐστὶ διὰ παρθενικῆς μητρὸς τὸν «πρωτότοκον τῶν πάντων ποιημάτων» σαρκοποιηθέντα ἀληθῶς παιδίον γενέσθαι, προλαβὼν αὐτὸ διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος, κατὰ ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον ἀντιστόρησα ὑμῖν, προεκήρυξεν, ἵνα ὅταν γένηται δυνάμει καὶ βουλή τῶν ὄλων ποιητοῦ γενόμενον γνωσθῆ· ὡς καὶ ἀπὸ πλευρᾶς μιᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἡ Εὐὰ γέγονε καὶ ὡσπερ τᾶλλα πάντα ζῶα λόγῳ Θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἐγεννήθη.

3 Ὑμεῖς δὲ καὶ ἐν τούτοις παραγράφειν τὰς ἐξηγήσεις, ἃς ἐξηγήσαντο οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεῖ γενομένῳ, τολμᾶτε, λέγοντες μὴ ἔχειν τὴν γραφὴν ὡς ἐκεῖνοι ἐξηγήσαντο, ἀλλ' «ἰδοὺ», φησὶν, «ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἔξει», ὡς μεγάλων πραγμάτων σημαινομένων, εἰ γυνὴ ἀπὸ συνου-

34. Ψαλμ. 95,5.

35. Ψαλμ. 109,3.

36. Ἡσ. 7,14.

37. Κολ. 1,15.

38. Ἡσ. 7,14.

ἀπέστειλε σκῆπτρον δυνάμεως εἰς Ἱερουσαλήμ, τὸν λόγον τῆς κλήσεως καὶ τῆς μετανοίας πρὸς ὅλα τὰ ἔθνη, τοὺς ὁποίους ἐκυριάρχουν τὰ δαιμόνια (ὅπως λέγει ὁ Δαβίδ, «οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἶναι δαιμόνια»³⁴) καὶ ὁ λόγος του, ὁ ὁποῖος εἶναι ἰσχυρός, ἔπεισε πολλοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ δαιμόνια εἰς τὰ ὅποια ἐδούλευον καὶ νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν παντοκράτορα Θεὸν δι' αὐτοῦ, διότι τὰ δαιμόνια εἶναι οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν. Καὶ τὸ «εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν ἁγίων, σὲ ἐγέννησα ἐκ γαστρὸς πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρον»³⁵ ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν Χριστόν, ὅπως προείπομεν.

- 84,1 Καὶ τὸ «ἰδοὺ ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱόν»³⁶ δι' αὐτὸν ἔχει προρρηθῆ. Διότι, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῆ ἐκ παρθένου αὐτὸς περὶ τοῦ ὁποίου ἔλεγεν ὁ Ἡσαΐας καὶ διὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐβόα, «ἰδοὺ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος θὰ μᾶς δώσῃ σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱόν»· ἐὰν δηλαδὴ καὶ αὐτὸς ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῆ ἐκ συνουσίας ὅπως ὅλα τὰ ἄλλα πρωτότοκα, διὰ ποῖον λόγον ὁ Θεὸς ἔλεγε νὰ κάμῃ σημεῖον τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι κοινὸν εἰς ὅλα τὰ πρωτότοκα;
- 2 Ἄλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθῶς σημεῖον καὶ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ πιστευτὸν εἰς τὸ γένος τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ὅτι «ὁ πρωτότοκος ὅλων τῶν ποιημάτων»³⁷ σαρκοποιηθεὶς διὰ παρθε- νικῆς μήτρας ἐγένετο ἀληθῶς παιδίον, ὡς διηγῆθην εἰς σᾶς κατὰ διαφόρους τρόπους, προλαβὼν αὐτὸ διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύ- ματος, τὸ προεκήρυξεν, οὕτως ὥστε, ὅταν γίνῃ, νὰ γνωσθῆ ὅτι ἔγινε μὲ τὴν δύναμιν καὶ βουλήν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων· καθὼς ὅλα τὰ ἄλλα ζῶα ἐγεννήθησαν μὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.
- 3 Σεῖς δὲ τολμᾶτε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον νὰ παραποιῆτε τὰς ἐρμηνείας τὰς ὁποίας ἐξεπόνησαν οἱ πρεσβύτεροί σας πλησίον τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων Πτολεμαίου, λέγοντες ὅτι ἡ Γρα- φὴ δὲν ἔχει τὸ κείμενον ὅπως τὸ ἐξήγησαν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ λέγει, «ἰδοὺ ἡ νεᾶνις θὰ συλλάβῃ»³⁸, ὡσὰν νὰ ἐπεσημαίνοντο σπου- δαῖα πράγματα, ἂν ἐπρόκειτο μία γυνὴ νὰ γεννήσῃ διὰ συνου-

σίας τίκτειν ἔμελλεν, ὅπερ πᾶσαι αἱ νεάνιδες γυναῖκες ποιοῦσι πλὴν τῶν στειρῶν, ἃς καὶ αὐτὰς βουλευθεῖς ὁ Θεὸς γεννᾶν ποιῆσαι δυνατός.

- 4 Ἡ μήτηρ γὰρ τοῦ Σαμουὴλ μὴ τίκτουσα διὰ βουλήν Θεοῦ τέτοκε, καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀγίου πατριάρχου Ἀβραᾶμ καὶ Ἐλισάβετ ἡ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην τεκοῦσα καὶ ἄλλαι τινὲς ὁμοίως. Ὡστε οὐκ ἀδύνατον ὑπολαμβάνειν δεῖ ὑμᾶς πάντα δύνασθαι τὸν Θεὸν ὅσα βούλεται. Καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ ἐπεπροφήτευτο μέλλειν γίνεσθαι, μὴ παραγράφειν ἢ παρεξηγεῖσθαι τολμᾶτε τὰς προφητείας, ἐπεὶ ἑαυτοὺς μόνους ἀδικήσετε, τὸν δὲ Θεὸν οὐ βλάψετε.

35,1 Καὶ γὰρ τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν, «ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, ἵνα εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης», ὁμοίως εἰς τὸν Ἐζεκίαν τολμῶσί τινες ἐξ ὑμῶν ἐξηγεῖσθαι εἰρήσθαι, ἄλλοι δὲ εἰς Σολομῶντα. Οὐδὲ εἰς τοῦτον οὐδὲ εἰς ἐκεῖνον οὔτε εἰς ἄλλον ἀπλῶς λεγόμενον ὑμῶν βασιλέα δυνατόν ἀποδειχθῆναι εἰρήσθαι, εἰς δὲ μόνον τοῦτον τὸν ἡμέτερον Χριστόν, τὸν «ἀειδῆ καὶ ἄτιμον» φανέντα, ὡς Ἡσαΐας ἔφη καὶ Δαβὶδ καὶ πᾶσαι αἱ Γραφαί, ὅς ἐστι «Κύριος τῶν δυνάμεων» διὰ τὸ θέλημα τοῦ δόντος αὐτῷ Πατρός, ὅς καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς καὶ ὁ ψαλμὸς καὶ αἱ ἄλλαι Γραφαί ἐδήλουν, καὶ Κύριον αὐτὸν τῶν δυνάμεων κατήγγελλον, ὡς καὶ νῦν ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν γινομένων ρᾶον ὑμᾶς πεισθῆναι, ἐὰν θέλητε.

- 2 Κατὰ γὰρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τούτου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ «πρωτοτόκου πάσης κτίσεως», καὶ διὰ παρθένου γεννηθέντος καὶ παθητοῦ γενομένου ἀνθρώπου, καὶ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὑμῶν καὶ ἀποθανόντος, καὶ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν καὶ ἀναβάντος εἰς τὸν οὐρανόν, πᾶν δαιμόνιον ἐξορκιζόμενον νικᾶται καὶ ὑποτάσσεται.

- 3 Ἐὰν δὲ κατὰ παντὸς ὀνόματος τῶν παρ' ὑμῖν γεγενημένων ἢ βασιλέων ἢ δικαίων ἢ προφητῶν ἢ πατριαρχῶν ἐξορκίζητε ὑμεῖς,

39. Ψαλμ. 23,7.

40. Ἡσ. 53,2 ἔ.

41. Ψαλμ. 23,10.

42. Κολ. 1,15.

σίας, πράγμα τὸ ὁποῖον πράττουν ὅλαι αἱ νεαραὶ γυναῖκες πλὴν τῶν στειρῶν, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὰς δύναται νὰ κάμη νὰ γεννοῦν ὁ Θεός, ἐὰν τὸ θελήσῃ.

- 4 Διότι ἡ μήτηρ τοῦ Σαμουήλ, οὔσα στεῖρα, ἐγέννησε διὰ βουλῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἁγίου πατριάρχου Ἀβραὰμ καὶ ἡ Ἐλισσάβητ ἡ γεννήσασα τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην καὶ μερικαὶ ἄλλαι ὁμοίως. Ὡστε δὲν πρέπει νὰ θεωρῆτε ἀδύνατον ὅτι ὁ Θεὸς δύναται ὅλα ὅσα θέλει. Καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ εἶχε προφητευθῆ ὅτι πρόκειται νὰ γίνῃ, μὴ τολμᾶτε νὰ παραποιῆτε ἢ παρερμηνεύετε τὰς προφητείας, διότι μόνον τοὺς ἑαυτοὺς σας θὰ ἀδικήσετε, τὸν δὲ Θεὸν δὲν θὰ βλάψετε.

85,1 Πράγματι τὴν προφητείαν ἡ ὁποία λέγει, «ὕψώσατε τὰς πύλας, οἱ ἄρχοντές σας, καὶ ὑψωθῆτε, πύλαι αἰώνιοι, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»³⁹, τολμοῦν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς νὰ ἐξηγήσουν ὡς ἀναφερομένην εἰς τὸν Ἐζεκίαν, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν Σολομῶντα. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι ἔχει λεχθῆ οὔτε εἰς τοῦτον οὔτε εἰς ἐκεῖνον οὔτε εἰς ἄλλον κανένα λεγόμενον βασιλέα σας, ἀλλὰ μόνον εἰς τοῦτον τὸν ἰδικόν μας Χριστόν, τὸν «ἄμορφον καὶ ἄτιμον»⁴⁰ φανέντα, ὅπως εἶπαν ὁ Ἡσαΐας καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ ὅλαι αἱ Γραφαί, ὁ ὁποῖος εἶναι «Κύριος τῶν δυνάμεων»⁴¹ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ δώσαντος εἰς αὐτὸν Πατρός, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπως καὶ ὁ ψαλμὸς καὶ αἱ ἄλλαι Γραφαὶ ἐδήλωνον καὶ κατήγγελλον αὐτὸν Κύριον τῶν δυνάμεων, ὅπως καὶ τῶρα εἶναι εὐκόλον νὰ πεισθῆτε ἀπὸ τὰς βλεπομένας ἐνεργείας, ἐὰν θέλετε.

- 2 Διότι πᾶν δαιμόνιον ἐξορκιζόμενον εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τούτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ «πρωτότοκου πάσης κτίσεως»⁴², τοῦ γεννηθέντος διὰ παρθένου καὶ γενομένου παθητοῦ ἀνθρώπου, σταυρωθέντος ὑπὸ τοῦ λαοῦ σας ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ ἀποθανόντος, ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν καὶ ἀναβάντος εἰς τὸν οὐρανόν, νικᾶται καὶ ὑποτάσσεται.

- 3 Ἐὰν σεῖς ἐξορκίζετε μὲ ὁποιοδήποτε ὄνομα τῶν γενομένων εἰς τὸ γένος σας βασιλέων ἢ δικαίων ἢ προφητῶν ἢ πατριαρ-

οὐχ ὑποταγήσεται οὐδὲν τῶν δαιμονίων· ἀλλ' εἴ ἄρα ἐξορκίζοι τις ὑμῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραὰμ καὶ Θεοῦ Ἰσαὰκ καὶ Θεοῦ Ἰακώβ, ἴσως ὑποταγήσεται. Ἦδη μέντοι οἱ ἐξ ὑμῶν ἐπορκισταὶ τῇ τέχνῃ, ὡσπερ καὶ τὰ ἔθνη, χρῶμενοι ἐξορκίζουσι καὶ θυμιάμασι καὶ καταδέσμοις χρῶνται, εἶπον.

4 Ὅτι δὲ καὶ ἄγγελοι καὶ δυνάμεις εἰσὶν, οἷς ὁ λόγος ὁ τῆς προφητείας τῆς διὰ Δαβὶδ ἐπαῖραι τὰς πύλας, ἵνα εἰσέλθῃ οὗτος ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Κύριος τῶν δυνάμεων κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, Ἰησοῦς Χριστός, ὁ λόγος τοῦ Δαβὶδ ὁμοίως ἀπέδειξεν, οὗ καὶ πάλιν ἐπιμνησθήσομαι διὰ τούτους τοὺς μὴ καὶ χθὲς συνόντας ἡμῖν, δι' οὓς καὶ πολλὰ τῶν χθὲς εἰρημένων ἐπὶ κεφαλαίων λέγω.

5 Καὶ νῦν πρὸς ὑμᾶς ἐὰν τοῦτο λέγω, εἴ καὶ ἐταυτολόγησα πολλάκις, οὐκ ἄτοπον εἶπεῖν ἐπίσταμαι· γελοῖον μὲν γὰρ πρᾶγμα ἐστίν, ὁρᾶν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα τὴν αὐτὴν ὁδὸν δεῖ καὶ τὰς τροπὰς τῶν ὠρῶν ποιεῖσθαι, καὶ τὸν ψηφιστικὸν ἄνδρα, εἴ ἐξετάζοιτο τὰ δις δύο πόσα ἐστί, διὰ τὸ πολλάκις εἰρηκέναι ὅτι τέσσαρα, οὐ παύεσθαι τοῦ πάλιν λέγειν ὅτι τέσσαρα, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως ὅσα παγίως ὁμολογεῖται δεῖ ὡσαύτως λέγεσθαι καὶ ὁμολογεῖσθαι, τὸν δὲ ἀπὸ τῶν Γραφῶν τῶν προφητικῶν ὁμιλίας ποιούμενον ἐὰν καὶ μὴ τὰς αὐτὰς δεῖ λέγειν Γραφάς, ἀλλ' ἠγεῖσθαι ἑαυτὸν βέλτιον τῆς Γραφῆς γεννήσαντα εἶπεῖν.

6 Ἔστιν οὖν ὁ λόγος, δι' οὗ ἐσήμανα τὸν Θεὸν δηλοῦν ὅτι καὶ ἄγγελοί εἰσιν ἐν οὐρανῷ καὶ δυνάμεις, οὗτος· «αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις· αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ».

Καὶ Μνασέας δὲ τις ὀνόματι τῶν συνελθόντων αὐτοῖς τῇ δευτέρῃ ἡμέρῃ εἶπε· καὶ ἡμεῖς χαίρομεν πάλιν πειρωμένου σου τὰ αὐτὰ λέγειν δι' ἡμᾶς.

7 Κάγω εἶπον. Ἀκούσατε, φίλοι, τίνι γραφῇ πειθόμενος ταῦτα

χῶν, δὲν θὰ ὑποταγῆ κανὲν δαιμόνιον. Ἄλλ' ἐὰν κανεῖς ἀπὸ σᾶς ἐξορκίζη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ, ἴσως ὑποταγῆ. Ἦδη ὁμως εἶπα ὅτι οἱ ἀνάμεσά σας ἐξορκισταὶ ἐξορκίζουσι ὅπως καὶ τὰ ἔθνη, χρησιμοποιοῦντες τὴν τέχνην, ἀλλὰ ἐπίσης χρησιμοποιοῦν καὶ θυμιάματα καὶ καταδέσμους.

4 Ὅτι δὲ ὑπάρχουσι καὶ ἄγγελοι καὶ δυνάμεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀπευθύνεται ὁ λόγος τῆς προφητείας τῆς διὰ τοῦ Δαβίδ, νὰ ὑψώσουσι τὰς πύλας, διὰ νὰ εἰσέλθῃ οὗτος ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν Κύριος τῶν δυνάμεων κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, Ἰησοῦς Χριστός, τὸ ἀπέδειξε πάλιν ὁ λόγος τοῦ Δαβίδ, τὸν ὁποῖον θὰ ὑπενθυμίσω πάλιν χάριν τούτων οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν καὶ χθὲς μαζί με ἡμᾶς, διὰ τοὺς ὁποίους ἀνακεφαλαιῶνω καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ χθὲς λεχθέντα.

5 Καὶ τώρα δὲν θεωρῶ ἄτοπον νὰ εἶπω τοῦτο πρὸς σᾶς, ἂν καὶ πολλάκις ἐταυτολόγησα. Διότι γελοῖον μὲν πρᾶγμα εἶναι νὰ βλέπῃ κανεῖς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα νὰ κάμουν πάντοτε τὴν ἰδίαν ὁδὸν καὶ τὰς μετατροπὰς τῶν ἐποχῶν, καὶ τὸν ὑπολογιστήν, ὅταν ἐξετάζῃ πόσα εἶναι τὰ δις δύο, νὰ μὴ παύῃ νὰ λέγῃ πάλιν τέσσαρα ἐπειδὴ εἶπε πολλὰς φορὰς ὅτι κάμουν τέσσαρα, καὶ ὅσα ἄλλα ὁμοίως λέγονται καὶ ὁμολογοῦνται ὡς πάντοτε ὡσαύτως παγίως, ὁμιλῶν ὁμως με βάσιν τὰς προφητικὰς Γραφὰς νὰ ἀφήνῃ καὶ νὰ μὴ λέγῃ πάντοτε τὰ ἴδια χωρία, ἀλλὰ νὰ νομίζῃ ὅτι αὐτὸς δύναται νὰ εἶπῃ πράγματα καλύτερα ἀπὸ τὴν Γραφήν, κατασκευάζων αὐτὰ ὁ ἴδιος.

6 Ὁ ἐξῆς δὲ εἶναι ὁ λόγος διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεσήμανα ὅτι ὁ Θεὸς δηλώνει ὅτι καὶ ἄγγελοι εἶναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ δυνάμεις· «αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν εἰς τὰ ὕψη· αἰνεῖτε αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν ὅλαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ»⁴³.

Καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐλθόντας μαζί με αὐτοὺς τὴν δευτέραν ἡμέραν, ὀνόματι Μνασέας, εἶπε. Καὶ ἡμεῖς χαίρομεν ὅτι προσπαθεῖς πάλιν νὰ εἶπῃς τὰ ἴδια δι' ἡμᾶς.

7 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Ἀκούσατε, φίλοι, βάσει ποίας γραφικῆς πε-

πράττω. Ἰησοῦς ἐκέλευσεν «ἀγαπᾶν καὶ τοὺς ἐχθρούς», ὅπερ καὶ διὰ Ἡσαΐου ἐκεκήρυκτο διὰ πλειόνων, ἐν οἷς καὶ τὸ μυστήριον πάλιν τῆς γενέσεως ἡμῶν, καὶ ἀπλῶς πάντων τῶν τὸν Χριστὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ φανήσεσθαι προσδοκῶντων καὶ δι' ἔργων εὐαρεστεῖν αὐτῷ σπουδαζόντων.

8 Εἰσὶ δὲ οἱ διὰ Ἡσαΐου λόγοι οὗτοι «ἀκούσατε τὸ ρῆμα Κυρίου, οἱ τρέμοντες τὸ ρῆμα αὐτοῦ. Εἶπατε, ἀδελφοὶ ἡμῶν, τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ βδελυσσομένοις, τὸ ὄνομα Κυρίου δοξασθῆναι. Ὡφθη ἐν τῇ εὐφροσύνῃ αὐτῶν, κάκεῖνοι αἰσχυρθήσονται. Φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως, φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Κυρίου ἀποδιδόντος ἀνταπόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις. Πρὶν ἢ τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν, καὶ πρὶν ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων, ἐξέτεκεν ἄρσεν.

9 »Τίς ἤκουσε τοιοῦτον καὶ τίς ἐώρακεν οὕτως, εἰ ὠδινεν ἢ γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, εἰ δὲ καὶ τέκοι ἔθνος εἰς ἅπαξ, ὅτι ὠδινε καὶ ἔτεκε Σιών τὰ παιδιά αὐτῆς; Ἐγὼ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν ταύτην καὶ οὐ γεννώσῃ, εἶπε Κύριος. Ἴδου ἐγὼ γεννώσαν καὶ στεῖραν ἐποίησα, λέγει Κύριος. Εὐφρᾶνθητι Ἱερουσαλὴμ, καὶ πανηγυρίσατε πάντες οἱ ἀγαπῶντες αὐτήν· χαίrete πάντες ὅσοι πενθεῖτε ἐπ' αὐτήν, ἵνα θηλάσητε καὶ ἐμπλησθῆτε ἀπὸ μασθοῦ παρακλήσεως αὐτῆς, ἵνα ἐκθηλάσαντες τρυφήσητε ἀπὸ εἰσόδου δόξης αὐτοῦ».

86,1 Καὶ ταῦτα εἰπὼν προσέθηκα. Ὅτι δέ, μετὰ τὸ σταυρωθῆναι τοῦτον ὃν ἐνδοξον πάλιν παραγενήσεσθαι ἀποδεικνύουσιν αἱ Γραφαί, σύμβολον εἶχε «τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὃ ἐν τῷ παραδείσῳ πεφυτεῦσθαι» ἐλέλεκτο, καὶ τῶν γενησομένων πᾶσι τοῖς δικαίοις ἀκούσατε. Μωϋσῆς μετὰ ράβδου ἐπὶ τὴν τοῦ λαοῦ ἀπολύτρωσιν ἐπέμφθη, καὶ ταύτην ἔχων μετὰ χειρᾶς ἐν ἀρχῇ τοῦ λαοῦ διέτεμε τὴν θάλασσαν, διὰ ταύτης ἀπὸ τῆς πέτρας ὕδωρ ἀναβλύσαν ἐώρα· καὶ ξύλον βαλὼν εἰς τὸ ἐν Μερρᾷ ὕδωρ, πικρὸν ὄν, γλυκὸν ἐποίησε.

44. Ματθ. 5,44.

45. Ἡσ. 66,5-11.

46. Βλ. Δαν. 9,13 ἐ.

47. Γεν. 2,8 ἐ. Παροιμ. 3,18.

ρικοπῆς πράττω ταῦτα. Ὁ Ἰησοῦς διέταξε «να ἀγαπῶμεν καὶ τοὺς ἐχθρούς»⁴⁴, πράγμα τὸ ὁποῖον εἶχε κηρυχθῆ διὰ περισσοτέρων λόγων καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ μυστήριον πάλιν τῆς γενέσεως ἡμῶν καὶ γενικῶς ὄλων τῶν προσδοκῶντων νὰ φανῆ ὁ Χριστὸς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ προσπαθούντων νὰ εὐαρεστοῦν αὐτὸν δι' ἔργων.

8 Εἶναι δὲ οἱ λόγοι διὰ Ἡσαΐου οἱ κάτωθι. «Ἀκούσατε τὸν λόγον Κυρίου, οἱ τρέμοντες τὸν λόγον του. Εἶπατε, ἀδελφοί μας, διὰ τοὺς μισοῦντας καὶ βδελυσσομένους σας, νὰ δοξασθῆ τὸ ὄνομα Κυρίου. Ὡφθη εἰς τὴν εὐφροσύνην αὐτῶν, καὶ ἐκεῖνοι θὰ αἰσχυνοῦν. Φωνὴ κραυγῆς ἀπὸ τὴν πόλιν, φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Κυρίου ὁ ὁποῖος ἀνταποδίδει τὰ πρέποντα εἰς τοὺς ὑπερηφάνους. Πρὶν γεννήσῃ ἡ κυοφοροῦσα καὶ πρὶν ἔλθῃ ὁ πόνος τῶν ὠδίνων, ἔτεκεν ἀρσενικόν.

9 »Ποῖος ἤκουσε τοιοῦτον πράγμα καὶ ποῖος εἶδε κάτι παρόμοιον; Δύναται νὰ ὠδίνῃ ἡ γῆ εἰς μίαν ἡμέραν ἢ δύναται ἔθνος νὰ γεννηθῆ ἐφ' ἀπαξ, ὅπως ὠδινε καὶ ἐγέννησεν ἡ Σιών τὰ τέκνα τῆς; Ἐγὼ ἔδωσα τὴν προσδοκίαν ταύτην ἀκόμη καὶ εἰς μὴ γεννῶσαν, εἶπεν ὁ Κύριος. Ἴδου ἐγὼ κατέστησα γόνιμον καὶ τὴν στεῖραν, λέγει ὁ Κύριος. Εὐφράνθητι, Ἱερουσαλήμ, καὶ πανηγυρίσατε ὅλοι ὅσοι τὴν ἀγαπᾶτε· χαίρετε ὅλοι ὅσοι πενθεῖτε δι' αὐτήν, διὰ νὰ θηλάσετε καὶ χορτάσετε ἀπὸ τὸν γλυκὺν μαστόν τῆς, διὰ νὰ ἐντρυφήσετε ἀπὸ τὸν θηλασμόν ἐπὶ τῇ ἐνδόξῳ εἰσόδῳ αὐτοῦ»⁴⁵.

86,1 Καὶ ἀφοῦ εἶπα αὐτά, προσέθεσα. Ὅτι δὲ μετὰ τὴν σταύρωσίν του αὐτὸς ὁ ὁποῖος, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς Γραφάς⁴⁶, θὰ ἔλθῃ πάλιν ἐνδόξως, εἶχε σύμβολον «τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον εἶχε λεχθῆ ὅτι ἦτο φυτευμένον εἰς τὸν παράδεισον»⁴⁷, ἀκούσατε καὶ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν εἰς ὅλους τοὺς δικαίους. Ὁ Μωϋσῆς ἐστάλη μὲ ράβδον διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἔχων ταύτην εἰς χεῖρας ἐπικεφαλῆς τοῦ λαοῦ διέτεμε τὴν θάλασσαν, διὰ ταύτης δὲ ἔβλεπεν ὕδωρ τὸ ὁποῖον ἀνέβλυζεν ἀπὸ τὴν πέτραν· καὶ ἀφοῦ ἔβαλε ξύλον εἰς τὸ ὕδωρ τῆς Μερρᾶς, τὸ ὁποῖον ἦτο πικρόν, τὸ κατέστησε γλυκύ.

- 2 *Ράβδους βαλὼν Ἰακὼβ εἰς τὰς ληνοὺς τῶν ὑδάτων ἐγκισσῆσαι τὰ πρόβατα τοῦ μητραδέλφου, ἵνα τὰ γεννώμενα ἐξ αὐτῶν κτήσῃται, ἐπέτυχεν· ἐν ράβδῳ αὐτοῦ διεληλυθέναι τὸν ποταμὸν ὁ αὐτὸς Ἰακὼβ καυχᾶται. Κλίμακα ἔφη ἐωρᾶσθαι αὐτῷ, καὶ τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτῆς ἐστηρίχθαι ἢ Γραφὴ δεδήλωκε· καὶ ὅτι οὐχ ὁ Πατὴρ ἦν, ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀπεδείξαμεν. Καὶ ἐπὶ λίθου καταχέας ἔλαιον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ Ἰακὼβ στήλην τῷ ὀφθέντι αὐτῷ Θεῷ ἀληλιφέναι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ Θεοῦ μαρτυρεῖται.*
- 3 *Καὶ ὅτι λίθος Χριστὸς διὰ πολλῶν γραφῶν συμβολικῶς ἐκηρύσσετο, ὁμοίως ἀπεδείξαμεν· καὶ ὅτι τὸ χρίσμα πᾶν, εἴτε ἐλαίου εἴτε στακτῆς εἴτε τῶν ἄλλων τῶν τῆς συνθέσεως τοῦ μύρου χρισμάτων, τούτου ἦν, ὁμοίως ἀπεδείξαμεν, τοῦ λόγου λέγοντος· «διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». Καὶ γὰρ οἱ βασιλεῖς πάντες καὶ οἱ χριστοὶ ἀπὸ τούτου μετέσχον καὶ βασιλεῖς καλεῖσθαι καὶ χριστοί· ὃν τρόπον καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἔλαβε τὸ βασιλεὺς καὶ Χριστὸς καὶ ἱερεὺς καὶ ἄγγελος, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἔχει ἢ ἔσχε.*
- 4 *Ράβδος ἢ Ἀαρὼν βλαστὸν κομίσασα ἀρχιερέα αὐτὸν ἀπέδειξε. «Ράβδον ἐκ ρίζης Ἰεσσαὶ γενήσεσθαι» τὸν Χριστὸν Ἡσαΐας προεφήτευσεν. Καὶ Δαβὶδ «ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεσθαι», φησὶν εἶναι τὸν δίκαιον. Καὶ «ὡς φοῖνιξ ἀνθήσειν ὁ δίκαιος» εἴρηται.*
- 5 *Ἀπὸ ξύλου τῷ Ἀβραάμ ὤφθη ὁ Θεός, ὡς γέγραπται, «πρὸς τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῆ». «Ἐβδομήκοντα ἰτέας καὶ δώδεκα πηγὰς» εὔρεν ὁ λαὸς διαβάς τὸν Ἰορδάνην. «Ἐν ράβδῳ καὶ βακτηρίᾳ παρακεκλήσθαι» ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Δαβὶδ λέγει.*

48. Γεν. 30,38.

49. Ψαλμ. 44,8.

50. Ἦσ. 11,1.

51. Ψαλμ. 1,3.

52. Ψαλμ. 91,13.

53. Γεν. 18,1.

54. Ἐξ. 15,27. Ἀριθ. 33,9.

55. Ψαλμ. 22,4.

- 2 Ὁ Ἰακώβ, τοποθετήσας ράβδους εἰς τὰς στέρνας τῶν υδάτων διὰ νὰ κυφορήσουν τὰ πρόβατα τοῦ μητραδέλφου του, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ τὰ γεννώμενα ἀπὸ αὐτὰ ἐπέτυχε⁴⁸. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Ἰακώβ καυχᾶται ὅτι διεπέρασε τὸν ποταμὸν διὰ τῆς ράβδου του. Εἶπεν ὅτι τοῦ ἐφάνη κλιμαξ καὶ ὅτι ἐπάνω εἰς αὐτὴν ἐστηρίχθη ὁ Θεός, δηλώνει ἡ Γραφή. Καὶ ὅτι δὲν ἦτο ὁ Πατήρ, τὸ ἀπεδείξαμεν ἀπὸ τὰς Γραφάς. Μαρτυρεῖται δὲ ὁ Ἰακώβ ἐπίσης ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ὀφθέντα εἰς αὐτὸν Θεὸν ὅτι χύσας ἔλαιον ἐπὶ λίθου εἰς τὸν ἴδιον τόπον ἤλειψε στήλην εἰς τὸν ὀφθέντα εἰς αὐτὸν Θεόν.
- 3 Καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐκηρύσσετο ὡς λίθος συμβολικῶς διὰ πολλῶν γραφικῶν κειμένων ὁμοίως, τὸ ἀπεδείξαμεν· καὶ ὅτι εἰς αὐτὸν ἀνῆκε τὸ χρῖσμα ὀλόκληρον, εἴτε ἐλαίου εἴτε στακτῆς εἴτε τῶν ἄλλης συνθέσεως μύρων, ὁμοίως τὸ ἀπεδείξαμεν, ἐφ' ὅσον ὁ λόγος λέγει· «διὰ τοῦτο σὲ ἔχρισεν ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, μὲ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως ὑπεράνω τῶν συντρόφων σου»⁴⁹. Διότι ἀπὸ αὐτὸν ἔλαβον μετοχὴν καὶ ὅλοι οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ κεχρισμένοι, ὥστε νὰ καλοῦνται βασιλεῖς καὶ χριστοί· καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ ἴδιος ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πατέρα τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι βασιλεὺς καὶ Χριστὸς καὶ ἱερεὺς καὶ ἄγγελος, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἔχει ἢ εἶχε.
- 4 Ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρών, ἐξαγαγοῦσα βλαστὸν τὸν ἀνέδειξεν ἀρχιερέα. Ὁ Ἡσαΐας προεφήτευσεν ὅτι «ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ θὰ γίνῃ» ὁ Χριστός⁵⁰. Καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει ὅτι ὁ δίκαιος εἶναι «ὡς τὸ ξύλον τὸ φυτευμένον εἰς τὰ ρυάκια τῶν υδάτων, τὸ ὁποῖον θὰ δώσῃ τὸν καρπὸν του τὸν κατάλληλον καιρὸν καὶ τὰ φύλλα του δὲν θὰ πέσουν»⁵¹. Καὶ ἔχει λεχθῆ ὅτι «ὡς ὁ φοῖνιξ θὰ ἀνθήσῃ ὁ δίκαιος»⁵².
- 5 Ἀπὸ ξύλον ἐφανερώθη ὁ Θεός εἰς τὸν Ἀβραάμ, ὅπως ἔχει γραφῆ, «παρὰ τὴν Δρῦν τοῦ Μαμβρῆ»⁵³. Ἐβδομήκοντα ἰτέας καὶ δώδεκα πηγὰς⁵⁴ εὔρεν ὁ λαός, ὅταν διέβῃ τὸν Ἰορδάνην. «Μὲ ράβδον καὶ βακτηρίαν» λέγει ὁ Δαβὶδ «ὅτι ἔχει παρηγορηθῆ» ὑπὸ τοῦ Θεοῦ⁵⁵.

6 Ξύλον Ἐλισσαῖος βαλὼν εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἀνήνεγκε τὸν σίδηρον τῆς ἀξίνης, ἐν ᾗ πεπορευμένοι ἦσαν οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν κόψαι ξύλα εἰς οἰκοδομὴν τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ τὸν νόμον καὶ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ λέγειν καὶ μελετᾶν ἐβούλοντο· ὡς καὶ ἡμᾶς βεβαπτισμένους ταῖς βαρυτάταις ἀμαρτίαις, ἃς ἐπράξαμεν, διὰ τοῦ σταυρωθῆναι ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ δι' ὕδατος ἀγνίσαι ὁ Χριστὸς ἡμῶν ἐλυτρώσατο καὶ οἶκον εὐχῆς καὶ προσκυνήσεως ἐποίησε. Καὶ ράβδος ἦν ἡ δείξασα Ἰούδαν πατέρα τῶν ἀπὸ Θάμαρ διὰ μέγα μυστήριον γεννηθέντων.

ΠΩΣ Ο ΕΝΔΕΗΣ

ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΕΧΗ ΠΡΟΫΠΑΡΞΕΙ

87,1 Καὶ ὁ Τρύφων, εἰπόντος μου ταῦτα, ἔφη. Μὴ με λοιπὸν ὑπολάβανε, ἀνατρέπειν πειρώμενον τὰ ὑπὸ σοῦ λεγόμενα, πυνθάνεσθαι ὅσα ἂν πυνθάνωμαι, ἀλλὰ βούλεσθαι μανθάνειν περὶ τούτων αὐτῶν ὧν ἂν ἐρωτῶ.

2 Εἰπέ οὖν μοι, διὰ τοῦ Ἡσαίου εἰπόντος τοῦ λόγου, «ἐξελεύσεται ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἀναβήσεται ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν Πνεῦμα φόβου Θεοῦ», καὶ ὁμολογήσας ταῦτα πρὸς με, ἔλεγεν, εἰς Χριστὸν εἰρῆσθαι καὶ Θεὸν αὐτὸν προϋπάρχοντα λέγεις καὶ κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ σαρκοποιηθέντα αὐτὸν λέγεις διὰ τῆς Παρθένου γεγεννηθῆναι ἄνθρωπον, πῶς δύναται ἀποδειχθῆναι προϋπάρχων, ὅστις διὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, ἃς καταριθμεῖ ὁ λόγος διὰ Ἡσαίου, πληροῦται ὡς ἐνδεής τούτων ὑπάρχων;

3 Κάγῳ ἀπεκρινάμην. Νουνεχέστατα μὲν καὶ συνετώτατα ἠρώτησας· ἀληθῶς γὰρ ἀπόρημα δοκεῖ εἶναι· ἀλλ' ἵνα εἰδῆς καὶ τὸν περὶ τούτων λόγον, ἄκουε ὧν λέγω. Ταύτας τὰς κατηριθμημέ-

1. Ἡσ. 11,1-3.

6 Ὁ Ἐλισαῖος, βαλὼν ξύλον εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἀνέσυρε τὸν σίδηρον τῆς ἀξίνης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐβάδιζαν οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν διὰ νὰ κόψουν ξύλα πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ οἴκου, εἰς τὸν ὁποῖον ἤθελαν νὰ λέγουν καὶ νὰ μελετοῦν τὸν νόμον καὶ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ. Οὕτω καὶ ἡμᾶς, ἀφοῦ ἐβαπτίσθημεν μὲ τὰς βαρυτάτας ἁμαρτίας, τὰς ὁποίας ἐπράξαμεν, διὰ τῆς σταυρώσεως ἐπάνω εἰς τὸ ξύλον καὶ διὰ τοῦ ὕδατος, ἤγνισεν ὁ Χριστὸς ἡμῶν καὶ μᾶς ἐλύτρωσε καὶ μᾶς κατέστησεν οἶκον εὐχῆς καὶ προσκυνήσεως. Καὶ ράβδος ἦτο ἐκείνη ἡ ὁποία ἔδειξε τὸν Ἰούδαν πατέρα τῶν γεννηθέντων ἀπὸ τὴν Θάμαρ διὰ μέγα μυστήριον.

ΠΩΣ Ο ΕΝΔΕΗΣ

ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΕΧΗ ΠΡΟΫΠΑΡΞΕΙ

87,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν, ὅταν ἐτελείωσα αὐτά. Μὴ θεωρήσης τώρα ὅτι ἐπιχειρῶ νὰ ἀνατρέψω τὰ λεγόμενα ἀπὸ σὲ μὲ τὸ νὰ ἐρωτῶ ὅσα ἐρωτῶ, ἀλλ' ὅτι θέλω νὰ μάθω περὶ αὐτῶν τὰ ὁποῖα ἐρωτῶ.

2 Εἰπέ μου λοιπὸν· ἀφοῦ ὁ θεῖος λόγος εἶπε διὰ τοῦ Ἡσαΐου, «θὰ ἐξέλθῃ ράβδος ἀπὸ τὴν ρίζαν Ἰεσσαὶ καὶ θὰ ἀναπτυχθῆ ἄνθος ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ Ἰεσσαί, καὶ θὰ ἀναπαυθῆ ἐπάνω εἰς αὐτὸν πνεῦμα Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ θὰ τὸν γεμίσῃ πνεῦμα φόβου Θεοῦ»¹ καὶ σὺ ὠμολόγησες πρὸς ἐμὲ ὅτι ταῦτα ἀνεφέροντο εἰς Χριστὸν, ἔλεγε, δέχεσαι καὶ ὅτι οὗτος εἶναι προὔπαρχων, αὐτὸς ὁ ὁποῖος πληροῦται διὰ τῶν δυνάμεων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰς ὁποίας καταριθμεῖ ὁ λόγος διὰ Ἡσαΐου, ὡς νὰ εἶναι ἐνδεῆς τούτων;

3 Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθην. Νουνεχέστατα μὲν καὶ συνετώτατα ἠρώτησες· πράγματι φαίνεται νὰ εἶναι σοβαρὸν ἀπόρημα. Ἀλλὰ διὰ νὰ μάθῃς καὶ τὸν περὶ τούτων λόγον, ἄκουε αὐτὰ τὰ ὁποῖα

νας τοῦ Πνεύματος δυνάμεις οὐχ ὡς ἐνδεοῦς αὐτοῦ τούτων ὄντος φησὶν ὁ λόγος ἐπεληλυθέναι ἐπ' αὐτόν, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἐκεῖνον ἀνάπαυσιν μελλουσῶν ποιεῖσθαι, τοῦτ' ἔστιν ἐπ' αὐτοῦ πέρας ποιεῖσθαι, τοῦ μηκέτι ἐν τῷ γένει ὑμῶν κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος προφήτας γενήσεσθαι, ὅπερ καὶ ὄψει ὑμῖν ἰδεῖν ἔστι· μετ' ἐκεῖνον γὰρ οὐδεὶς ὄλως προφήτης παρ' ὑμῖν γεγένηται.

4 Καὶ ὅτι οἱ παρ' ὑμῖν προφήται, ἕκαστος μίαν τινὰ ἢ καὶ δευτέραν δύναμιν παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντες, ταῦτα ἐποίουν καὶ ἐλάλουν ἃ καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐμάθομεν, κατανοήσατε καὶ τὰ ὑπ' ἔμοῦ λεγόμενα. Σοφίας μὲν γὰρ πνεῦμα Σολομῶν ἔσχε, συνέσεως δὲ καὶ βουλήs Δανιήλ, ἰσχύος δὲ καὶ εὐσεβείας Μωϋσῆs, καὶ Ἑλίας φόβου, καὶ γνώσεως Ἑσαΐας· καὶ οἱ ἄλλοι αὖ ὁμοίως ἢ μίαν ἕκαστος ἢ ἐναλλάξ ἄλλην τινὰ μετ' ἄλλης δυνάμεως ἔσχον, οἷον καὶ Ἰερεμίας καὶ οἱ δώδεκα καὶ Δαβὶδ καὶ οἱ ἄλλοι ἁπλῶς ὅσοι γεγόνασι παρ' ὑμῖν προφήται.

5 Ἄνεπαύσατο οὖν, τοῦτ' ἔστιν ἐπαύσατο, ἐλθόντος ἐκείνου, μεθ' ὃν, τῆs οἰκονομίας ταύτης τῆs ἐν ἀνθρώποις αὐτοῦ γενομένηs χρόνοιs, παύσασθαι ἔδει αὐτὰ ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐν τούτῳ ἀνάπαυσιν λαβόντα πάλιν, ὡs ἐπεπροφήτετο γενήσεσθαι δόματα, ἃ ἀπὸ τῆs χάριτος τῆs δυνάμεως τοῦ Πνεύματος ἐκείνου τοῖs ἐπ' αὐτόν πιστεύουσι δίδωσιν, ὡs ἄξιον ἕκαστον ἐπίσταται.

6 Ὅτι ἐπεπροφήτετο τοῦτο μέλλειν γίνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνέλευσιν αὐτοῦ, εἶπον μὲν ἤδη καὶ πάλιν λέγω. Εἶπεν οὖν· «ἀνέβη εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα τοῖs υἱοῖs τῶν ἀνθρώπων». Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῃ προφητείᾳ εἴρηται· «καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ τὸ Πνεῦμά μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ ἐπὶ τοὺs δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰs δούλαs μου, καὶ προφητεύσουσι».

88,1 Καὶ παρ' ἡμῖν ἔστιν ἰδεῖν καὶ θηλείας καὶ ἄρσενας, χαρίσματα ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἔχοντας. Ὡστε οὐ διὰ τὸ εἶναι αὐ-

2. Ψαλμ. 67,19. Ἐφ. 4,8.

3. Ἰωήλ 3,1 ἔ. Πράξ. 2,17.

λέγω. Αὐταὶ αἱ ἀπαριθμούμεναι δυνάμεις τοῦ πνεύματος ἐπέρχονται εἰς αὐτὸν κατὰ τὸν λόγον ὄχι διότι εἶναι ἐνδεῆς αὐτῶν, ἀλλὰ διότι πρόκειται νὰ εὔρουν ἀνάπαυσιν εἰς ἐκεῖνον, δηλαδὴ νὰ περατωθοῦν ἐπ' αὐτοῦ, ὥστε νὰ μὴ γεννῶνται πλέον προφηταὶ εἰς τὸ γένος σας κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, ὅπως καὶ δύνασθε νὰ ἴδετε ἄλλωστε· διότι μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον κανεῖς προφήτης δὲν ἀνεδείχθη ἀνάμεσά σας καθόλου.

4 Καὶ ὅτι οἱ πλησίον σας προφητῶνται, λαμβάνοντες ἕκαστος μίαν ἢ δύο δυνάμεις ἀπὸ τὸν Θεόν, ἔπραττον καὶ ἐλάλουν αὐτὰ τὰ ὅποια καὶ ἡμεῖς ἐμάθομεν ἀπὸ τὰς Γραφάς, παρακολουθήσατε καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεγόμενα. Ὁ μὲν Σολομὼν εἶχε πνεῦμα σοφίας, ὁ δὲ Δανιὴλ συνέσεως καὶ βουλῆς, ὁ δὲ Μωϋσῆς ἰσχύος καὶ εὐσεβείας, ὁ Ἡλίας φόβου καὶ ὁ Ἡσαΐας γνώσεως· καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσης ὁμοίως ἢ τὴν μίαν κάποιαν ἐναλλάξ μὲ ἄλλην δύναμιν εἶχον, ὅπως καὶ ὁ Ἰερεμίας καὶ οἱ δώδεκα προφητῶνται καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ ὅλοι γενικῶς ὅσοι ἀνεδείχθησαν προφητῶνται ἀνάμεσά σας.

5 Ἄνεπαύθησαν λοιπόν, δηλαδὴ ἔπαυσαν, ὅταν ἦλθεν ἐκεῖνος, μετὰ τὸν ὅποιον, ἀφοῦ ἐγένεν ἐν χρόνῳ ἡ οἰκονομία αὐτοῦ αὕτη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἔπρεπε ταῦτα νὰ παύσουν ἀπὸ σαῶς, καὶ ἀφοῦ λάβουν πάλιν ἀνάπαυσιν εἰς αὐτόν, νὰ γίνουν κατὰ τὰ προφητευθέντα δόματα, τὰ ὅποια δίδει ἀπὸ τὴν χάριν τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος ἐκείνου εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, ὡς ἀναγνωρίζει ἕκαστον ἄξιον.

6 Ὅτι δὲ εἶχε προφητευθῆ ὅτι τοῦτο πρόκειται νὰ γίνῃ ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον αὐτοῦ, τὸ εἶπον μὲν ἤδη καὶ πάλιν τὸ λέγω. Εἶπε λοιπόν· «ἀνέβη εἰς ὕψος καὶ ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλώτους, ἔδωκε δωρεάς εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»². Καὶ πάλιν εἰς ἄλλην προφητείαν ἔχει λεχθῆ· «καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἐκχύσω τὸ Πνεῦμα μου εἰς πᾶσαν σάρκα καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ εἰς τὰς δούλας μου, καὶ θὰ προφητεύσουν»³.

88,1 Καὶ ἀνάμεσά μας εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ κανεῖς καὶ θηλείας καὶ ἄρρενας ἔχοντας χαρίσματα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

τὸν ἔνδεῃ δυνάμεως ἐπεπροφήτευτο ἐλεύσεσθαι ἐπ' αὐτὸν τὰς δυνάμεις τὰς κατηριθμημένας ὑπὸ Ἡσαΐου, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπέκεινα μὴ μέλλειν ἔσεσθαι. Μαρτύριον δὲ καὶ τοῦτο ἔστω ὑμῖν, ὃ ἔφην πρὸς ὑμᾶς γεγονέναι ὑπὸ τῶν Ἀραβίας μάγων, οἵτινες ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸ παιδίον ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ.

2 Καὶ γὰρ γεννηθεῖς δύναιμι τὴν αὐτοῦ ἔσχε· καὶ αὐξάνων κατὰ τὸ κοινὸν τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀνθρώπων, χρώμενος τοῖς ἀρμόζουσιν, ἐκάστη αὐξήσει τὸ οἰκεῖον ἀπένοιμε, τρεφόμενος τὰς πάσας τροφὰς καὶ τριάκοντα ἔτη ἢ πλείονα ἢ καὶ ἐλάσσονα μείνας, μέχρις οὗ προελήλυθεν Ἰωάννης κῆρυξ αὐτοῦ τῆς παρουσίας καὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος ὁδὸν προῖών, ὡς καὶ προαπέδειξα.

3 Καὶ τότε ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, ἔνθα ὁ Ἰωάννης ἐβάπτισε, κατελθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν τῷ Ἰορδάνη, καὶ ἀναδύντος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος ὡς περιστερὰν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπιπτῆναι ἐπ' αὐτὸν ἔγραψαν οἱ ἀποστολοὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν.

4 Καὶ οὐχ ὡς ἔνδεᾶ αὐτὸν τοῦ βαπτισθῆναι ἢ τοῦ ἐπελθόντος ἐν εἶδει περιστερᾶς Πνεύματος οἶδαμεν αὐτὸν ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸν ποταμόν, ὥσπερ οὐδὲ τὸ γεννηθῆναι αὐτὸν καὶ σταυρωθῆναι ὡς ἔνδεῆς τούτων ὑπέμεινεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὃ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ὑπὸ θάνατον καὶ πλάνην τὴν τοῦ ὄφρατος ἐπεπτώκει, παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἐκάστου αὐτῶν πονηρευσαμένου.

5 Βουλόμενος γὰρ τούτους ἐν ἐλευθέρᾳ προαιρέσει καὶ αὐτεξουσίους γενομένους, τοὺς τε ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὁ Θεὸς πράττειν ὅσα ἕκαστον ἐνεδυνάμωσε δύνασθαι ποιεῖν, ἐποίησεν, εἰ μὲν τὰ εὐάρεστα αὐτῷ αἰροῖντο, καὶ ἀφθάρτους καὶ ἀτιμωρήτους αὐτοὺς τηρῆσαι, ἐὰν δὲ πονηρεύσονται, ὡς αὐτῷ δοκεῖ, ἕκαστον κολάζειν.

6 Καὶ γὰρ οὐδὲ τὸ καθεσθέντα αὐτὸν ὄνω εἰσελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὡς ἀπεδείξαμεν πεπροφητεῦσθαι, δύναιμι αὐτῷ ἐνεποιεῖ εἰς

Ὡστε δὲν ἐπροφητεύθη ὅτι θὰ ἔλθουν εἰς αὐτὸν αἱ καταριθμούμεναι ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου δυνάμεις διότι εἶναι ἐνδεῆς δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον ὅτι παραπέρα δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὑπάρξουν προφητικαὶ δυνάμεις. Ἄς εἶναι δὲ καὶ τοῦτο μαρτυρία διὰ σαῶς, τὸ ὁποῖον εἶπα πρὸς σαῶς ὅτι θὰ γίνῃ ὑπὸ τῶν μάγων ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν, οἱ ὁποῖοι ἐλθόντες προσεκύνησαν τὸ παιδίον εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησίν του.

2 Πράγματι γεννηθεὶς, εἶχε τὴν δυνάμιν του· καὶ αὐξάνων κατὰ τὸν κοινὸν τρόπον μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, χρησιμοποιοῦν τὰ κατάλληλα, ἀπένεμεν εἰς ἐκάστην αὐξῆσιν τὸ οἰκεῖον αὐτῆς, τρεφόμενος μὲ ὄλας τὰς τροφὰς καὶ μείνας τριάκοντα ἔτη ἢ περισσότερα ἢ καὶ ὀλιγώτερα, ἕως ὅτου προενεφανίσθη ὁ Ἰωάννης ὡς κῆρυξ τῆς παρουσίας αὐτοῦ προετοιμάζων τὴν ὁδὸν τοῦ βαπτίσματος, ὅπως προαπέδειξα.

3 Τότε, ἀφοῦ ἤλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, ὅπου ἐβάπτιζεν ὁ Ἰωάννης, μόλις κατῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὕδωρ ἀνήφθη πῦρ εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ὅταν ἀνῆλθεν αὐτὸς ἀπὸ τὸ ὕδωρ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπέταξεν ὡς περιστερά, ὅπως ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ τούτου τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν.

4 Γνωρίζομεν δὲ ὅτι ἤλθεν οὗτος εἰς τὸν ποταμὸν ὄχι διότι ἐστερεῖτο τοῦ βαπτίσματος ἢ τοῦ ἐπελθόντος ὡς εἶδος περιστερᾶς Πνεύματος, ὅπως δὲν ὑπέμεινεν οὗτος ἐπίσης νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ σταυρωθῇ ὡς ἐνδεῆς τούτων, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ εἶχε πέσει ὑπὸ τὸν θάνατον καὶ τὴν πλάνην τοῦ ὄφους, πονηρευθέντος ἀναλόγως πρὸς τὴν οἰκείαν αἰτίαν ἐκάστου αὐτῶν.

5 Διότι θέλων ὁ Θεὸς αὐτούς, ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, δημιουργηθέντας μὲ ἐλευθέραν προαίρεσιν καὶ αὐτεξουσίους, νὰ πράττουν ὅσα ἰκάνωσεν ἕκαστον νὰ δύναται νὰ κάμῃ, ἐνήργησεν ὥστε, ἂν ἐπέλεγον τὰ εὐάρεστα εἰς αὐτόν, νὰ τοὺς κρατήσῃ ἀφάρτους καὶ ἀτιμωρήτους, ἐὰν δὲ πονηρευθοῦν, νὰ τιμωρῆσῃ ἕκαστον κατὰ τὴν κρίσιν του.

6 Καθ' ὅσον οὔτε τὸ γεγονὸς ὅτι καθίσας ἐπάνω εἰς ὄνον εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὡς ἀπεδείξαμεν ὅτι εἶχε προφητευ-

τὸ Χριστὸν εἶναι, ἀλλὰ τοῖς ἀνθρώποις γνώρισμα ἔφερεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὄνπερ τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου ἔδει γνώρισμα τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, ὅπως ἐπιγνώσι τίς ἐστιν ὁ Χριστός.

7 Ἰωάννου γὰρ καθεζομένου ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου καὶ «κηρύσσοντος βάπτισμα μετανοίας καὶ ζώνην δερματίνην καὶ ἔνδυμα ἀπὸ τριχῶν καμήλου μόνον φοροῦντος καὶ μηδὲν ἐσθίοντος πλὴν ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον», οἱ ἄνθρωποι ὑπελάμβανον αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν· πρὸς οὓς καὶ αὐτὸς ἐβόα· «οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός, ἀλλὰ φωνὴ βοῶντος»· ἤξει γὰρ «ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμι ἰκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι».

8 Καὶ ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, καὶ «νομιζομένου Ἰωσήφ τοῦ τέκτονος υἱοῦ» ὑπάρχειν, καὶ ἀειδοῦς, ὡς αἱ Γραφαὶ ἐκήρυσσον, φαινομένου, καὶ τέκτονος νομιζομένου (ταῦτα γὰρ τὰ τεκτονικὰ ἔργα εἰργάζετο, ἐν ἀνθρώποις ὢν, ἄροτρα καὶ ζυγά, διὰ τούτων καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης σύμβολα διδάσκων καὶ ἐνεργῆ βίον), τὸ Πνεῦμα οὖν τὸ ἅγιον καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς προέφη, ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπέπτυ αὐτῷ, καὶ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἅμα ἐληλύθει, ἣτις καὶ διὰ Δαβὶδ λεγομένη, ὡς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ λέγοντος ὄπερ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἔμελλε λέγεσθαι, «Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε», τότε γένεσιν αὐτοῦ λέγων γίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἐξ ὅτου ἢ γνώσις αὐτοῦ ἔμελλε γίνεσθαι· «Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε».

89,1 Καὶ ὁ Τρύφων. Εὖ ἴσθι, ἔφη, ὅτι καὶ πᾶν τὸ γένος ἡμῶν τὸν Χριστὸν ἐκδέχεται, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ γραφαί, ἃς ἔφησ, εἰς αὐτὸν εἴρηγνται, ὁμολογοῦμεν· καὶ ὅτι τὸ Ἰησοῦς ὄνομα δεδυσώπηκέ με, τῷ τοῦ Ναυῆ υἱῷ ἐπικληθέν, ἐκδότως ἔχειν καὶ πρὸς τοῦτο, καὶ τοῦτό φημι.

2 Εἰ δὲ καὶ ἀτίμως οὕτω σταυρωθῆναι τὸν Χριστόν, ἀποροῦμεν· ἐπικατάρατος γὰρ ὁ σταυρούμενος ἐν τῷ νόμῳ λέγεται εἶναι·

4. Ματθ. 3,1-4. Μάρκ. 1,4-6. Λουκᾶ 3,3 · 15.

5. Ἰω. 1,20 · 23.

6. Ματθ. 3,11.

7. Ματθ. 13,55. Μάρκ. 6,3.

8. Ψαλμ. 2,7.

θῆ, προσεπόριζεν εἰς αὐτὸν δύναμιν διὰ νὰ εἶναι Χριστός, ἀλλ' ἔφερεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους γνώρισμα ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωάννου ἔπρεπε νὰ προσφερθῆ γνώρισμα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ ν' ἀναγνωρίσουν ποῖος εἶναι ὁ Χριστός.

7 Πράγματι, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης ἐκάθητο εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ «ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας καὶ ἐφόρει ζώνην δερματίνην καὶ ἔνδυμα ἀπὸ τρίχας καμήλου μόνον καὶ δὲν ἔτρωγε τίποτε ἄλλο πλὴν ἀκρίδων καὶ ἀγριομέλιτος⁴, οἱ ἄνθρωποι τὸν ἐξελάμβανον ὡς τὸν Χριστόν. Πρὸς αὐτοὺς ἐβόα ὁ ἴδιος· «δὲν εἶμαι ὁ Χριστός, ἀλλὰ φωνὴ βοῶντος»⁵· διότι θὰ ἔλθῃ «ὁ ἰσχυρότερός μου, τοῦ ὁποίου δὲν εἶμαι ἰκανὸς νὰ βαστάσω τὰ ὑποδήματα»⁶.

8 Καὶ ὅταν ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ἐνῶ «ἐνομιζετο υἱὸς τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ»⁷, καὶ ἐφαίνετο ἄμορφος, ὅπως ἐκήρυσσον αἱ Γραφαὶ καὶ ἐθεωρεῖτο τέκτων (διότι εὕρισκόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἰργάζετο τὰ τεκτονικὰ αὐτά, ἄροτρα καὶ ζυγούς, διδάσκων διὰ τούτων καὶ τὰ σύμβολα τῆς δικαιοσύνης καὶ τὸν ἐνεργῆ βίον), τὸ Πνεῦμα λοιπὸν τὸ ἅγιον χάριν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως προεῖπα, ἐπέταξεν ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἐν εἰδει περιστερᾶς, καὶ συγχρόνως κατήλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν φωνή, ἡ ὁποία λέγεται καὶ διὰ τοῦ Δαβίδ, λέγοντος ὡς ἐκπροσώπου αὐτοῦ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ λεχθῆ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, «υἱὸς μου εἶσαι σύ, ἐγὼ σὲ ἐγέννησα σήμερον»⁸, ἐννοῶν ὅτι τότε θὰ πραγματοποιηθῆ ἡ γέννησις του μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ γνωριμία αὐτοῦ· «υἱὸς μου εἶσαι, ἐγὼ σὲ ἐγέννησα σήμερον».

89,1 Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν, ὅτι καὶ ὀλόκληρον τὸ γένος μας ἀναμένει τὸν Χριστόν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὅλαι αἱ Γραφαί, τὰς ὁποίας ἀνέφερες, δι' αὐτὸν ἔχουν λεχθῆ· καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπωνομάσθη ὁ υἱὸς τοῦ Ναυῆ, μὲ ἔπεισε νὰ ὑποχωρήσω καὶ εἰς αὐτό, τὸ λέγω καὶ τοῦτο.

2 Ἄν ὁμως καὶ ἐσταυρώθῃ ὁ Χριστὸς τόσον ἀτιμωτικῶς ἀποροῦμεν· διότι εἰς τὸν νόμον λέγεται ὅτι ὁ σταυρούμενος εἶ-

ὥστε πρὸς τοῦτο ἀκμὴν δυσπείστως ἔχω. Παθητὸν μὲν τὸν Χριστὸν ὅτι αἱ γραφαὶ κηρύσσουσι, φανερόν ἐστιν· εἰ δὲ διὰ τοῦ ἐν τῷ νόμῳ κεκατηραμένου πάθους, βουλόμεθα μαθεῖν, εἰ ἔχεις καὶ περὶ τούτου ἀποδείξει.

- 3 Εἰ μὲν μὴ ἔμελλε πάσχειν ὁ Χριστός, φημί αὐτῷ ἐγώ, μηδὲ προεῖπον οἱ προφήται ὅτι ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ ἀχθήσεται εἰς θάνατον καὶ ἀτιμωθήσεται καὶ μαστιχθήσεται καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις λογισθήσεται καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθήσεται, οὗ τὸ γένος ἐξηγήσασθαι ἔχειν οὐδένα, φησὶν ὁ προφήτης, καλῶς εἶχε θαυμάζειν. Εἰ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ χαρακτηρίζον αὐτὸν καὶ πᾶσι μηνύον, πῶς οὐχὶ καὶ ἡμεῖς θαρροῦντες πεπιστεύκαμεν εἰς αὐτόν, καὶ ὅσοι νενοήκασι τὰ τῶν προφητῶν, τοῦτον φήσουσιν, οὐκ ἄλλον, εἰ μόνον ἀκούσειαν ὅτι οὗτος ἐσταυρωμένος.

90,1 Καὶ ἡμᾶς οὖν ἔφη, προβίβασον ἐκ τῶν Γραφῶν, ἵνα σοι πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. Παθεῖν μὲν γὰρ καὶ «ὡς πρόβατον ἀχθήσεται» οἶδαμεν· εἰ δὲ καὶ σταυρωθῆναι καὶ οὕτως αἰσχρῶς καὶ ἀτίμως ἀποθανεῖν διὰ τοῦ κεκατηραμένου ἐν τῷ νόμῳ θανάτου, ἀπόδειξον ἡμῖν· ἡμεῖς γὰρ οὐδ' εἰς ἔννοιαν τούτου ἐλθεῖν δυνάμεθα.

- 2 Οἶσθα, ἔφη, ὅτι ὅσα εἶπον καὶ ἐποίησαν οἱ προφῆται, ὡς καὶ ὠμολογήθη ὑμῖν, παραβολαῖς καὶ τύποις ἀπεκάλυψαν, ὡς μὴ ραδίως τὰ πλεῖστα ὑπὸ πάντων νοηθῆναι, κρύπτοντες τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν, ὡς καὶ πονέσαι τοὺς ζητοῦντας εὐρεῖν καὶ μαθεῖν.

Οἱ δὲ ἔφησαν· καὶ ὠμολογήθη ἡμῖν.

- 3 Ἀκούοις ἂν οὖν, φημί, τὸ μετὰ τοῦτο. Μωϋσῆς γὰρ πρῶτος ἐξέφανεν αὐτοῦ ταύτην τὴν δοκοῦσαν κατάραν δι' ὧν ἐποίησε σημείων.

Τίνων τούτων, ἔφη, λέγεις;

- 4 Ὅτε ὁ λαός, φημί, ἐπολέμει τῷ Ἀμαλήκ καὶ ὁ τοῦ Ναυῆ

9. Ἦσ. 53,3 ἐβ.

10. Ἦσ. 53,7.

ναι ἐπικατάρατος· ὥστε ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο δυσπιστῶ ἀκόμη. Εἶναι φανερόν ὅτι αἱ Γραφαὶ κηρύσσουν τὸν Χριστὸν παθητὸν· θέλομεν ὅμως νὰ μάθωμεν, ἂν τοῦτο ἐπρόκειτο νὰ συμβῆ διὰ πάθους κατηραμένου εἰς τὸν νόμον, ἂν δύνασαι νὰ προσαγάγῃς καὶ περὶ τούτου ἀποδείξεις.

- 3 Ἐγὼ λέγω πρὸς αὐτόν. Ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ πάθῃ ὁ Χριστὸς καὶ ἂν δὲν προέλεγον οἱ προφῆται ὅτι λόγῳ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ θὰ ἀχθῆ εἰς θάνατον καὶ θὰ ἀτιμωθῆ καὶ θὰ μαστιγωθῆ καὶ θὰ ὑπολογισθῆ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνόμους καὶ θὰ ὀδηγηθῆ ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν, τοῦ ὁποίου κανεὶς δὲν δύναται κανεὶς νὰ περιγράψῃ, λέγει ὁ προφήτης⁹, θὰ ἐδικαιοῦσο νὰ θαυμάζῃς. Ἐὰν ὅμως τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ χαρακτηρίζον αὐτόν καὶ διαμηνύον εἰς ὅλους, πῶς δὲν θὰ εἶχομεν πιστεύσει καὶ ἡμεῖς μὲ παρρησίαν εἰς αὐτόν, καὶ πῶς ὅσοι ἀντιλαμβάνονται τὰ τῶν προφητῶν δὲν θὰ εἶπουν ὅτι οὗτος δὲν εἶναι ἄλλος, ἀπλῶς ἂν ἀκούσουν μόνον ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἐσταυρωμένος;

90,1 Προβίβασε λοιπὸν καὶ ἡμᾶς, εἶπεν, ἀπὸ τὰς Γραφάς, διὰ νὰ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. Ὅτι θὰ ἔπασχε μὲν καὶ θὰ «ὠδηγεῖτο ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν»¹⁰, τὸ γνωρίζομεν· ἂν δὲ ἔπρεπε καὶ νὰ σταυρωθῆ καὶ νὰ ἀποθάνῃ τόσον αἰσchrῶς καὶ ἀτίμως διὰ τοῦ κατηραμένου εἰς τὸν νόμον θανάτου, ἀπόδειξέ το εἰς ἡμᾶς· διότι ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ σκεφθῶμεν.

- 2 Γνωρίζεις, εἶπα, ὅτι ὅσα εἶπαν καὶ ἔπραξαν οἱ προφῆται ὅπως καὶ ὠμολογήθη ἀπὸ σαῶς, τὰ ἀπεκάλυψαν μὲ παραβολὰς καὶ τύπους, ὥστε νὰ μὴ κατανοηθοῦν εὐκόλα τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅλους, κρύπτοντες τὴν εἰς αὐτὰ ἀλήθειαν, διὰ νὰ κοπιᾶσουν νὰ τὰ εὔρουν καὶ νὰ τὰ μάθουν οἱ ἀναζητοῦντες αὐτά.

Ἐκεῖνοι δὲ εἶπαν. Καὶ ἔγινε δεκτὸν ἀπὸ ἡμᾶς.

- 3 Δύνασαι λοιπὸν, λέγω, ν' ἀκούσης τὸ μετ' αὐτὸ. Διότι πρῶτος ὁ Μωϋσῆς ἐφανέρωσεν αὐτὴν τὴν φαινομένην κατάραν τοῦ μὲ τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἔπραξεν.

Ποῖα σημεῖα, εἶπεν, ἐννοεῖς;

- 4 Ὅταν ὁ λαὸς, λέγω, ἐπολέμει κατὰ τοῦ Ἀμαλήκ καὶ ὁ υἱὸς

υἱός, ὁ ἐπονομασθεὶς τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, τῆς μάχης ἦρχεν, αὐτὸς Μωϋσῆς ἠῦχετο τῷ Θεῷ τὰς χειράς ἐκατέρως ἐκπετάσας, Ὡρ δὲ καὶ Ἀαρὼν ὑπεβάσταζον αὐτὰς πανῆμαρ, ἵνα μὴ κοπωθέντος αὐτοῦ χαλασθῶσιν. Εἰ γὰρ ἐνεδεδώκει τι τοῦ σχήματος τούτου τοῦ τὸν σταυρὸν μιμουμένου, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς Μωϋσέως Γραφαῖς, ὁ λαὸς ἠτῆατο· εἰ δὲ ἐν τῇ τάξει ἔμενε ταύτη, Ἀμαλήκ ἐνικᾶτο τοσοῦτον· καὶ ἰσχύων διὰ τοῦ σταυροῦ ἴσχυεν.

5 Οὐ γάρ, ὅτι οὕτως ἠῦχετο Μωϋσῆς, διὰ τοῦτο κρείσσων ὁ λαὸς ἐγίνετο, ἀλλ' ὅτι, ἐν ἀρχῇ τῆς μάχης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὄντος, αὐτὸς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐποίει. Τίς γὰρ οὐκ ἐπίσταται ὑμῶν, ὅτι μάλιστα μὲν ἢ μετὰ οἴκτου καὶ δακρῦων εὐχὴ μειλίσσειται τὸν Θεὸν καὶ ἢ ἐν πρηνεῖ κατακλίσει καὶ ἐν γόνασιν ὀκλάσαντός τινος; Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἐπὶ λίθου καθεζόμενος οὔτε αὐτὸς ἠῦξατο οὔτε ἄλλος ὕστερον. Ἐχει δὲ καὶ ὁ λίθος σύμβολον, ὡς ἀπέδειξα, πρὸς τὸν Χριστόν.

91,1 Καὶ γὰρ δι' ἄλλου μηνύων τὴν ἰσχὺν τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ ὁ Θεὸς διὰ Μωϋσέως εἶπεν ἐν εὐλογίᾳ, ἣν εὐλόγει τὸν Ἰωσήφ· «ἀπὸ εὐλογίας Κυρίου ἢ γῆ αὐτοῦ, ἀπὸ ὠρῶν οὐρανοῦ καὶ δρόσων, καὶ ἀπὸ ἀβύσσου πηγῶν κάτωθεν, καὶ καθ' ὥραν γεννημάτων ἡλίου τροπῶν, καὶ ἀπὸ συνόδων μηνῶν, καὶ ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν καὶ ποταμῶν ἀενάων, καὶ καρπῶν γῆς πληρώσεως. Καὶ τὰ δεκτὰ τῷ ὀφθέντι ἐν τῇ βάρῃ ἔλθοισαν ἐπὶ κεφαλὴν Ἰωσήφ καὶ ἐπὶ κορυφῆς. Δοξασθεὶς ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος, ταύρου τὸ κάλλος αὐτοῦ, κέρατα μονοκέρωτος τὰ κέρατα αὐτοῦ, ἐν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ ἅμα ἕως ἀπὸ ἄκρου τῆς γῆς».

2 Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ἢ σχήματος ἔχει ἂν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδείξαι, εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν σταυρὸν δείκνυσιν. Ὅρθιον γὰρ τὸ ἐν ἔστι ξύλον, ἀφ' οὗ ἔστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ὑπερηρμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον

τοῦ Ναυῆ, ὁ ἐπωνομασθεὶς Ἰησοῦς, ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μάχης, αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς ἠΰχετο πρὸς τὸν Θεὸν ἀπλώσας καὶ τὰς δύο χεῖρας, ὁ δὲ Ὠρ καὶ ὁ Ἀαρὼν τὰς ὑπεβάσταζαν ὄλην τὴν ἡμέραν, διὰ νὰ μὴ χαλαρώσουν ἀπὸ τὴν κούρασίν του. Διότι, ὅπως ἔχει γραφῆ εἰς τὰς Γραφὰς τοῦ Μωϋσέως, ἂν παρεβίαζε κάπως τὸ σχῆμα τοῦτο, τὸ μιμούμενον τὸν σταυρὸν, ὁ λαὸς θὰ ἠττάτο· ἐὰν δὲ ἔμενεν εἰς αὐτὴν τὴν τάξιν, ὁ Ἀμαλήκ θὰ ἐνικάτο κατὰ κράτος· νικῶν δὲ ἐνίκα διὰ τοῦ σταυροῦ.

- 5 Βεβαίως δὲν εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ οὕτω προσηυχῆθη ὁ Μωϋσῆς, διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ὑπερίσχυσεν, ἀλλὰ διότι εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῆς μάχης ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, αὐτὸς δὲ ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Ποῖος δὲ ἀπὸ σαῶς δὲν γνωρίζει ὅτι κυρίως μὲν ἡ μὲ θλιψὶν καὶ δάκρυα προσευχῆ ἐξιλεώνει τὸν Θεὸν καὶ ἡ εἰς πρηνῆ κατάκλισιν καὶ εἰς τὸ γονάτισμα; Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον δὲ καθήμενος ἐπὶ λίθον οὔτε αὐτὸς οὔτε ἄλλος προσηυχῆθη ὕστερα. Ἔχει δὲ καὶ ὁ λίθος σύμβολον πρὸς τὸν Χριστόν, ὅπως ἀπέδειξα.

91,1 Ἄλλωστε ὁ Θεὸς ὑποδηλώνων τὴν δύναμιν τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ μὲ ἄλλον τρόπον εἶπε διὰ τοῦ Μωϋσέως εἰς τὴν εὐλογίαν τὴν ὁποίαν προσέφερον εἰς τὸν Ἰωσήφ. «Ἡ γῆ αὐτοῦ νὰ εἶναι γεμάτη εὐλογίαν Κυρίου, γεμάτη ἀπὸ τὰς περιοδικὰς βροχὰς τοῦ οὐρανοῦ καὶ δρόσους, ἀπὸ πηγὰς τῆς ἀβύσσου κάτω, ἀπὸ ὠρίμανσιν καρπῶν κατὰ τὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου, ἀπὸ συνάξεις μηνῶν, ἀπὸ ἀρχὴν κορυφῆς ὀρέων, ἀπὸ κορυφὴν βουνῶν καὶ ἀστειρευτῶν ποταμῶν, ἀπὸ ἀφθονίαν καρπῶν. Καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ ὀφθέντος εἰς τὴν βάτον εἶθε νὰ ἔλθουν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ Ἰωσήφ. Δοξασμένος πρωτότοκος μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν μὲ κάλλος ταύρου, τὰ κέρατά του ὡς κέρατα μονοκέρωτος, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ κερατίση ἔθνη ἕως τὰ ἄκρα τῆς γῆς»¹¹.

- 2 Πράγματι κέρατα μονοκέρωτος δὲν δύναται νὰ εἶπη καὶ ν' ἀποδείξη κανεὶς δι' οὐδὲν ἄλλο πρᾶγμα ἢ σχῆμα, παρὰ μόνον διὰ τὸν τύπον ὁ ὁποῖος σχηματίζει τὸν σταυρὸν. Διότι ὀρθιον μὲν εἶναι τὸ ἐν ξύλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι ὑπερυψωμένον τὸ

προσαρμοσθῆ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἐνὶ κέρατι παρε-
 ζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνεται· καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέ-
 ρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστίν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι, καὶ
 βλέπεται ὡς κέρασ καὶ αὐτὸ σὺν τοῖς ἄλλοις κέρασι συνεσχηματι-
 σμένον καὶ πεπηγμένον.

3 Καὶ τὸ «ἐν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ ἅμα ἕως ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς»,
 δηλωτικόν ἐστὶ τοῦ νῦν γεγενημένου πράγματος ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνε-
 σι. Κερατισθέντες γάρ, τοῦτ' ἐστὶ κατανουγέντες, οἱ ἐκ πάντων τῶν
 θεῶν διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου εἰς τὴν θεοσέβειαν ἐτράπησαν ἀπὸ
 τῶν ματαίων εἰδώλων καὶ δαιμόνων, τοῖς δὲ ἀπίστοις τὸ αὐτὸ
 σχῆμα εἰς κατάλυσιν καὶ καταδίκην δηλοῦται· ὃν τρόπον ἐν τῷ ἀπ'
 Αἰγύπτου ἐξελθόντι λαῷ διὰ τε τοῦ τύπου τῆς ἐκτάσεως τῶν χει-
 ρῶν τοῦ Μωϋσέως καὶ τῆς τοῦ Ναυῆ υἱοῦ ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόμα-
 τος Ἰησοῦ ὁ Ἀμαλήκ μὲν ἠττάτο, Ἰσραὴλ δὲ ἐνίκα.

4 Καὶ διὰ τοῦ τύπου δὲ καὶ σημείου τοῦ κατὰ τῶν δακόντων
 τὸν Ἰσραὴλ ὄφρων ἢ ἀνάθεσις φαίνεται γεγενημένη ἐπὶ σωτηρίᾳ
 τῶν πιστευόντων ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος θάνατος γε-
 νῆσεσθαι ἔκτοτε προεκηρύσσετο τῷ ὄφει, σωτηρία δὲ τοῖς κατα-
 δακνομένοις ὑπ' αὐτοῦ καὶ προσφεύγουσι τῷ τὸν ἐσταυρωμένον
 υἱὸν αὐτοῦ πέμψαντι εἰς τὸν κόσμον· οὐ γὰρ ἐπὶ ὄφιν ἡμᾶς πιστεύ-
 ειν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα διὰ Μωϋσέως ἐδίδασκεν, ὅποτε καὶ
 κατηρᾶσθαι αὐτὸν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλοῖ, καὶ ἐν τῷ
 Ἰσαΐα ἀναιρεθήσεσθαι ὡς πολέμιον διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας,
 ἧτις ἐστὶν ὁ Χριστός, σημαίνει.

92,1 Εἰ οὖν τις μὴ μετὰ μεγάλης χάριτος τῆς παρὰ Θεοῦ λάβοι
 νοῆσαι τὰ εἰρημένα καὶ γεγενημένα ὑπὸ τῶν προφητῶν, οὐδὲν αὐ-
 τὸν ὀνήσει τὸ τὰς ρήσεις δοκεῖν λέγειν ἢ τὰ γεγενημένα, εἰ μὴ λόγον
 ἔχει καὶ περὶ αὐτῶν ἀποδιδόναι. Ἀλλὰ μήτι γε καὶ εὐκαταφρόνητα
 δόξει τοῖς πολλοῖς ὑπὸ τῶν μὴ νοούντων αὐτὰ λεγόμενα;

άνώτατον μέρος εἰς κέρασ, ὅταν προσαρμοσθῆ τὸ ἄλλο ξύλον καὶ φαίνονται τὰ ἄκρα ὡς κέρατα ζευγμένα ἐκατέρωθεν τοῦ ἐνὸς κέρατος. Καὶ τὸ πηγνύμενον εἰς τὸ μέσον εἶναι καὶ αὐτὸ ὡς ἐξέχον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τοποθετοῦνται οἱ σταυρούμενοι, καὶ βλέπεται καὶ αὐτὸ ὡς κέρασ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα κέρατα συνεσχηματισμένον καὶ ἐμπηγμένον.

3 Καὶ τὸ «μὲ αὐτὰ θὰ κερατίση ἔθνη ἕως τὰ ἄκρα τῆς γῆς»¹² εἶναι δηλωτικὸν τοῦ πράγματος τὸ ὁποῖον ἔχει τώρα γίνεῖ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Διότι, κερατισθέντες, δηλαδὴ νυχθέντες, οἱ ἐξ ὅλων τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου ἐστράφησαν εἰς τὴν θεοσέβειαν ἀπὸ τὰ μάταια εἰδῶλα καὶ δαιμόνια, εἰς δὲ τοὺς ἀπίστους δηλώνεται τὸ ἴδιον σχῆμα εἰς κατάλυσιν καὶ καταδίκην καθ' ὃν τρόπον εἰς τὸν ἐξεληθόντα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον λαόν, τόσον διὰ τοῦ τύπου τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Μωϋσέως καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναυῆ κλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὁ μὲν Ἀμαλήκ ἠττάτο, ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἐνίκα.

4 Καὶ διὰ τοῦ τύπου καὶ τοῦ σημείου δὲ ἐναντίον τῶν δακνόντων τὸν Ἰσραὴλ ὄφρων φαίνεται ὅτι ἔγινεν ἡ ἀνάθεσις πρὸς σωτηρίαν τῶν πιστευόντων ὅτι διὰ τοῦ μέλλοντος νὰ σταυρωθῆ προεκηρύσσετο ἀπὸ τότε ὅτι θὰ ἐπενεχθῆ θάνατος εἰς τὸν ὄφιν, σωτηρία δὲ εἰς τοὺς δακνομένους ὑπ' αὐτοῦ καὶ προσφεύγοντας εἰς τὸν πέμψαντα τὸν ἐσταυρωμένον υἱὸν τοῦ εἰς τὸν κόσμον. Διότι τὸ προφητικὸν πνεῦμα δὲν μᾶς ἐδίδασκε διὰ Μωϋσέως νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸν ὄφιν, ἀφοῦ δηλώνει ἄλλωστε ὅτι ἔλαβε κατάραν εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἐπισημαίνει ὅτι ὁ ὄφις θὰ ἀναιρεθῆ ὡς πολέμιος διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Χριστός.

92,1 Ἐὰν λοιπὸν δὲν λάβῃ κανεὶς τὴν μεγάλην ἀπὸ τὸν Θεὸν χάριν νὰ ἐννοήσῃ τὰ λεχθέντα καὶ γενόμενα ὑπὸ τῶν προφητῶν, δὲν θὰ τὸν ὠφελῆσῃ τίποτε τὸ νὰ νομίζῃ ὅτι λέγει τὰ λόγια ἢ τὰ γεγονότα, παρὰ μόνον θὰ χρειασθῆ ν' ἀπολογηθῆ καὶ δι' αὐτά. Ἀλλὰ μήπως φανοῦν εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ εὐκαταφρόνητα, λεγόμενα ἀπὸ τοὺς μὴ κατανοοῦντας αὐτά;

- 2 Εἰ γάρ τις ἐξετάζειν βούλοιοτο ὑμᾶς, ὅτι Ἐνὼχ καὶ Νῶε ἅμα τοῖς τέκνοις, καὶ εἴ τινες ἄλλοι τοιοῦτοι γεγόνασι, μήτε ἐν περιτομῇ γενόμενοι μήτε σαββατίσαντες εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ, τίς ἢ αἰτία τοῦ δι' ἄλλων προστατῶν καὶ νομοθεσίας μετὰ τοσαύτας γενεὰς ἀξιοῦν τὸν Θεὸν δικαιῶσθαι τοὺς μὲν ἀπὸ Ἀβραὰμ μέχρι Μωϋσέως διὰ περιτομῆς, τοὺς δὲ ἀπὸ Μωϋσέως καὶ διὰ περιτομῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν, τοῦτ' ἔστι σαββάτου καὶ θυσιῶν καὶ σποδῶν καὶ προσφορῶν, εἰ μή, ὡς προεῖρηται ὑπ' ἐμοῦ, ἀποδείξετε ὅτι διὰ τὸ τὸν Θεόν, προγνώστην ὄντα, ἐγνωκέναι ἄξιον γενησόμενον τὸν λαὸν ὑμῶν ἐκβληθῆναι ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ μηδένα ἐπιτρέπεσθαι εἰσελθεῖν ἐκεῖ;
- 3 Οὐδαμόθεν γὰρ ἀλλαχόθεν ἐστὲ γνωριζόμενοι, ὡς προέφη, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς περὶ τὴν σάρκα περιτομῆς. Οὐδὲ γὰρ Ἀβραὰμ διὰ τὴν περιτομὴν δίκαιος εἶναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐμαρτυρήθη, ἀλλὰ διὰ τὴν πίστιν· πρὸ τοῦ γὰρ περιτμηθῆναι αὐτὸν εἴρηται περὶ αὐτοῦ οὕτως, «ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην».
- 4 Καὶ ἡμεῖς οὖν, ἐν ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πιστεύοντες τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ περιτομὴν ἔχοντες τὴν ὠφελοῦσαν ἡμᾶς τοὺς κεκτημένους, τοῦτ' ἔστι τῆς καρδίας, δίκαιοι καὶ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ περιτομὴν ἔχοντες τὴν ὠφελοῦσαν ἡμᾶς τοὺς κεκτημένους, τοῦτ' ἔστι τῆς καρδίας, δίκαιοι καὶ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ ἐλπίζομεν φανῆναι, ἐπειδὴ καὶ ἤδη μεμερτυρημέθα διὰ τῶν προφητικῶν λόγων ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ δὲ σαββατίζειν καὶ τὰς προσφορὰς φέρειν κελευσθῆναι ὑμᾶς, καὶ τόπον εἰς ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπικληθῆναι ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, ἵνα, ὡς εἴρηται, μὴ εἰδωλολατροῦντες καὶ ἀμνημονοῦντες τοῦ Θεοῦ ἀσεβεῖς καὶ ἄθεοι γένησθε, ὡς ἀεὶ φαίνεσθε γεγεννημένοι.
- 5 Καὶ ὅτι διὰ ταῦτα ἐνετέταλτο ὁ Θεὸς τὰς περὶ σαββάτων καὶ προσφορῶν ἐντολάς, προαποδέδεικται μοι διὰ τῶν προειρημένων· διὰ δὲ τοὺς σήμερον ἐλθόντας καὶ τὰ αὐτὰ σχεδὸν πάντα βούλομαι

- 2 Διότι, ἂν ἤθελε κανεῖς νὰ ἐξετάσῃ, ἀφοῦ ὁ Ἐνώχ καὶ ὁ Νῶε μαζί μὲ τὰ τέκνα καὶ ὅσοι ἄλλοι εἶναι ὅμοιοι μὲ αὐτούς, εὐηρέστησαν τὸν Θεὸν χωρὶς νὰ τελέσουν περιτομὴν καὶ χωρὶς νὰ τηρήσουν τὰ σάββατα, ποία εἶναι ἡ αἰτία τοῦ ὅτι δι' ἄλλων προϋσταμένων καὶ διὰ νομοθεσίας, ἔπειτα ἀπὸ τόσας γενεάς, νὰ ἀξιῶνῃ ὁ Θεὸς νὰ δικαιῶνῶνται ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ μέχρι τοῦ Μωϋσέως διὰ περιτομῆς, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως καὶ διὰ περιτομῆς καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἐντολῶν, δηλαδὴ τῆς τηρήσεως τοῦ σαββάτου, τῶν θυσιῶν, τῶν σπονδῶν καὶ τῶν προσφορῶν, ἂν, ὅπως ἔχει προλεχθῆ ὑπ' ἐμοῦ, δὲν ἀποδείξετε ὅτι συνέβη διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ Θεὸς ὡς προγνώστης ἐγνώρισεν ὅτι ἤξιζεν εἰς τὸν λαὸν σας νὰ ἐκβληθῆ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέλθῃ ἐκεῖ κανεῖς;
- 3 Διότι ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, ὅπως προεῖπα, δὲν ἀναγνωρίζεσθε, παρὰ ἀπὸ τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν. Διότι οὔτε ὁ Ἀβραάμ ἐκρίθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δίκαιος λόγῳ τῆς περιτομῆς, ἀλλὰ λόγῳ τῆς πίστεως· διότι προτοῦ περιτμηθῆ, ἔχει λεχθῆ περὶ αὐτοῦ, «ἐπίστευσε δὲ ὁ Ἀβραάμ εἰς τὸν Θεὸν καὶ τοῦ ἐλογίσθη εἰς δικαίωσιν»¹³.
- 4 Καὶ ἡμεῖς λοιπόν, πιστεύοντες εἰς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν ἀκροβυστία καὶ ἔχοντες περιτομὴν τὴν ὠφελοῦσαν ἡμᾶς τοὺς κατέχοντας, δηλαδὴ τὴν τῆς καρδίας, ἐλπίζομεν νὰ φανῶμεν δίκαιοι καὶ εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν, ἀφοῦ ἤδη ἔχομεν μαρτυρηθῆ διὰ τῶν προφητικῶν λόγων ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ ὅτι δὲ διετάχθητε σεῖς νὰ σαββατίζετε καὶ νὰ φέρετε τὰς προσφορὰς καὶ τὸ ὅτι ὁ Κύριος ἐδέχθη νὰ κληθῆ τόπος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ὅπως ἐλέχθη, νὰ μὴ γίνετε ἀσεβεῖς καὶ ἄθεοι μὲ τὸ νὰ εἰδωλολατρῆτε καὶ ἀμνημονῆτε τοῦ Θεοῦ, ὅπως φαίνεται ὅτι ἦσθε πάντοτε.
- 5 Καὶ ὅτι δι' αὐτὰ ὁ Θεὸς εἶχε διατάξει τὰς περὶ σαββάτων καὶ προσφορῶν ἐντολάς, ἔχει προαποδειχθῆ ὑπ' ἐμοῦ διὰ τῶν προλεχθέντων. Ἐξ αἰτίας ὁμῶς τῶν ἐλθόντων σήμερον θέλω νὰ ἐπαναλάβω ὅλα σχεδὸν αὐτά. Διότι, ἂν δὲν ἔχη οὕτως, θὰ συκο-

ἀναλαμβάνειν. Ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, συκοφαντηθήσεται ὁ Θεός, ὡς μήτε πρόγνωσιν ἔχων μήτε τὰ αὐτὰ δίκαια πάντα διδάσκων καὶ εἰδέναί καὶ πράττειν (πολλαὶ γὰρ γενεαὶ ἀνθρώπων πρὸ Μωϋσέως φαίνονται γεγενημένοι), καὶ οὐκ ἔστι λόγος ὁ λέγων ὡς «ἀληθὴς ὁ Θεὸς καὶ δίκαιος καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ κρίσεις, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ».

6 Ἐπειδὴ δὲ ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ Θεὸς ὑμᾶς τοιούτους μὴ εἶναι ἀσυνέτους καὶ φιλαύτους ἀεὶ βούλεται, ὅπως σωθῆτε μετὰ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ εὐαρεστοῦντος τῷ Θεῷ καὶ μεμαρτυρημένου, ὡς προέφην διὰ τῶν ἀγίων προφητικῶν λόγων τὴν ἀπόδειξιν ποιήσας.

93,1 Τὰ γὰρ ἀεὶ καὶ δι' ὅλου δίκαια καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην παρέχει ἐν παντὶ γένει ἀνθρώπων, καὶ ἔστι πᾶν γένος γνωρίζον ὅτι μοιχεῖα κακὸν καὶ πορνεία καὶ ἀνδροφονία καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Κἂν πάντες πράττωσιν αὐτά, ἀλλ' οὖν γε τοῦ ἐπίστασθαι ἀδικοῦντες, ὅταν πράττωσι ταῦτα, οὐκ ἀπηλλαγμένοι εἰσὶ, πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι καὶ ἀνατροφῆς καὶ ἐθῶν φαύλων καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν, μᾶλλον δὲ ἔσβεσαν ἢ ἐπεσχημένας ἔχουσιν.

2 Ἴδεῖν γὰρ ἔστι καὶ τοὺς τοιούτους μὴ τὰ αὐτὰ παθεῖν βουλομένους ἅπερ αὐτοὶ τοὺς ἄλλους διατιθέασι καὶ ἐν συνειδήσεσιν ἐχθραῖς ταῦτα ὄνειδίζοντας ἀλλήλοις ἅπερ ἐργάζονται. Ὅθεν μοι δοκεῖ καλῶς εἰρηῆσθαι ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν δυσὶν ἐντολαῖς πᾶσαν δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν πληροῦσθαι· εἰσὶ δὲ αὗται· «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Ὁ γὰρ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος ἀγαπῶν τὸν Θεόν, πλήρης θεοσεβοῦς γνώμης ὑπάρχων, οὐδένα ἄλλον τιμῆσει Θεόν· καὶ ἄγγελον ἐκεῖνον ἂν τιμήσῃ, Θεοῦ βουλομένου, τὸν ἀγαπώμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ. Καὶ

φαντηθῆ ὁ Θεός, ὡς μὴ ἔχων πρόγνωσιν μήτε διδάσκων εἰς ὄλους νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ πράττουν τὰ ἴδια δίκαια (διότι πολλὰι γενεαὶ ἀνθρώπων φαίνεται νὰ ἔγιναν πρὸ τοῦ Μωϋσέως) καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθῆς καὶ δίκαιος καὶ ὅλαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εἶναι εὐθεῖαι, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀδικία εἰς αὐτόν»¹⁴.

6 Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος εἶναι ἀληθῆς καὶ ὁ Θεὸς θέλει πάντοτε νὰ μὴ εἴσθε τόσο ἀσύνητοι καὶ φίλαυτοι, διὰ νὰ σωθῆτε μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, τὸν εὐαρεστοῦντα τὸν Θεὸν καὶ μαρτυρημένον, ὅπως προεῖπα, προσάγω τὴν ἀπόδειξιν διὰ τῶν ἀγίων προφητικῶν λόγων.

93,1 Διότι τὰ παντοτινὰ καὶ καθολικὰ δίκαια παρέχουν πᾶσαν δικαιοσύνην εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων· πᾶν δὲ γένος γνωρίζει ὅτι ἡ μοιχεία εἶναι κακόν, ὡς ἐπίσης ἡ πορνεία καὶ ἡ ἀνδροφονία καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια. Καὶ ἂν ὅλοι πράττουν αὐτά, ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοῦ ὅτι γνωρίζουν ὅτι ἀδικοῦν, ὅταν πράττουν αὐτά, πλὴν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀπώλεσαν τὰς φυσικὰς ἐννοίας, μᾶλλον δὲ τὰς ἔσβησαν ἢ τὰς ἔθεσαν εἰς ἀργίαν, ὡς γεμᾶτοι ἀκάθαρτον πνεῦμα καὶ ἀκάθαρτον ἀνατροφὴν καὶ ὡς διαφθαρέντες ἀπὸ φαῦλα ἦθη καὶ πονηροὺς νόμους.

2 Διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδωμεν ὅτι καὶ οἱ τοιοῦτοι δὲν θέλουν νὰ πάθουν τὰ αὐτά, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ὑποβάλλουν εἰς ἄλλους καὶ τὰ ὁποῖα ἀπεργάζονται ὄνειδίζοντες πρὸς ἀλλήλους μὲ ἐχθρικὰς συνειδήσεις. Ὅθεν νομίζω ὅτι καλῶς ἔχει λεχθῆ ἀπὸ τὸν ἡμέτερον Κύριον καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν ὅτι ὅλη ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εὐσέβεια πληρῶνεται εἰς δύο ἐντολάς. Εἶναι δὲ αὗται· «ν' ἀγαπήσης Κύριον τὸν Θεόν σου ἀπὸ ὅλην τὴν καρδίαν σου καὶ ὅλην τὴν ἰσχύν σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς τὸν ἑαυτόν σου»¹⁵. Διότι ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἀπὸ ὅλην τὴν καρδίαν καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν ἰσχύν, γεμᾶτος θεοσεβῆ γνώμην, δὲν θὰ τιμῆση κανένα ἄλλον Θεόν· καὶ τὸν ἄγγελον δὲ ἐκείνον θὰ τιμῆση μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀγαπώμενον ἀπὸ αὐτόν τὸν

15. Ματθ. 22,37·39. Λουκᾶ 10,27. Μάρκ. 12,30 ἔ.

ὁ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπῶν, ἅπερ ἑαυτῷ βούλεται ἀγαθὰ, κάκεινῳ βουλήσεται· οὐδεὶς δὲ ἑαυτῷ κακὰ βουλήσεται.

3 Ταῦτ' οὖν τῷ πλησίον καὶ εὖξαιτ' ἂν καὶ ἐργάσαιτο γενέσθαι, ἅπερ καὶ ἑαυτῷ, ὁ τὸν πλησίον ἀγαπῶν· πλησίον δὲ ἀνθρώπου οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τὸ ὁμοιοπαθὲς καὶ λογικὸν ζῶον, ὁ ἄνθρωπος. Διχῆ οὖν τῆς πάσης δικαιοσύνης τετμημένης, πρὸς τε Θεὸν καὶ ἀνθρώπους, ὅστις, φησὶν ὁ λόγος, «ἀγαπᾷ Κύριον τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν», δίκαιος ἀληθῶς ἂν εἴη.

4 Ὑμεῖς δὲ οὔτε πρὸς Θεὸν οὔτε πρὸς τοὺς προφήτας οὔτε πρὸς ἑαυτοὺς φιλίαν ἢ ἀγάπην ἔχοντες οὐδέποτε ἐδείχθητε, ἀλλ', ὡς δείκνυται, καὶ εἰδωλολάτραι πάντοτε καὶ φονεῖς τῶν δικαίων εὐρίσκεσθε, ὡς καὶ μέχρι αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὰς χεῖρας ἐπιβαλεῖν ὑμᾶς καὶ μέχρι νῦν ἐπιμένειν τῇ κακίᾳ ὑμῶν, καταρωμένους καὶ τῶν τοῦτον τὸν ἐσταυρωμένον ὑφ' ὑμῶν ἀποδεικνύντων εἶναι τὸν Χριστόν· καὶ πρὸς τούτοις ἐκεῖνον μὲν ὡς ἐχθρὸν Θεοῦ καὶ κατηραμένον ἀξιούτε ἀποδεικνύναι ἐσταυρῶσθαι, ὅπερ τῆς ἀλογίστου ὑμῶν γνώμης ἔργον ἐστίν.

5 Ἐχοντες γὰρ ἀφορμὰς ἀπὸ τῶν γενομένων σημείων διὰ Μωϋσέως συνιέναι ὅτι οὗτός ἐστιν, οὐ βούλεσθε, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις, ἡμᾶς ἀλογεῖν δύνασθαι ὑπολαμβάνοντες, συζητεῖτε ὅπερ ὑμῖν συμβαίνει, καὶ ὑμεῖς ἀπορεῖτε λόγων, ὅταν εὐτόνω τινὶ Χριστιανῷ συμβάλητε.

94,1 Εἶπατε γὰρ μοι, οὐχὶ Θεὸς ἦν ὁ ἐντειλάμενος διὰ Μωϋσέως «μῆτε εἰκόνα μῆτε ὁμοίωμα μῆτε τῶν ἐν οὐρανῷ ἄνω μῆτε τῶν ἐπὶ γῆς» ὅλως ποιῆσαι, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τοῦ Μωϋσέως τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐνήργησε γενέσθαι, καὶ ἐπὶ σημεῖον ἔστησε, δι' οὗ σημείου ἐσώζοντο οἱ ὀφιοδόηκτοι, καὶ ἀναίτιός ἐστιν ἀδικίας;

2 Μυστήριον γὰρ διὰ τούτου, ὡς προέφη, ἐκήρυσσε, δι' οὗ κα-

16. Λουκᾶ 10,27.

17. Ἐξ. 20,4.

Κύριον καὶ Θεόν. Καὶ ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς τὸν ἑαυτὸν τοῦ θὰ θελήσῃ καὶ δι' ἐκεῖνον ὅσα ἀγαθὰ θέλει διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ.

3 Αὐτὰ λοιπὸν θὰ ηὔχετο καὶ θὰ ἐνήργει νὰ γίνουν εἰς τὸν πλησίον, ὅσα καὶ εἰς ἑαυτὸν, ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον· πλησίον δὲ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ ὁμοιοπαθὲς καὶ λογικὸν ζῶον, ὁ ἄνθρωπος. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὅλη ἡ δικαιοσύνη εἶναι χωρισμένη εἰς δύο, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὅποιος, λέγει ὁ λόγος, «ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἀπὸ ὅλην τὴν καρδίαν καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν πλησίον ὡς τὸν ἑαυτὸν τοῦ»¹⁶, θὰ εἶναι ἀληθῶς δίκαιος.

4 Σεῖς δὲ ποτὲ δὲν ἐφάνητε νὰ ἔχετε φιλίαν ἢ ἀγάπην οὔτε πρὸς τὸν Θεὸν οὔτε πρὸς τοὺς προφήτας οὔτε πρὸς ἑαυτοὺς, ἀλλὰ, ὅπως ἀποδεικνύεται, εὐρίσκεσθε πάντοτε καὶ εἰδωλολάτραι καὶ φονεῖς τῶν δικαίων, ὥστε νὰ ἐπιβάλετε τὰς χεῖρας ἀκόμη καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ ἐπιμένετε ἕως τῶρα εἰς τὴν κακίαν σας, καταρώμενοι καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ἀπὸ σαῶς ἐσταυρωμένος εἶναι ὁ Χριστός· καὶ ἐπὶ πλέον ἔχετε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀποδείξετε ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἐσταυρώθη ἀπὸ σαῶς ὡς ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ κατηραμένος, πρᾶγμα τὸ ὅποῖον εἶναι καρπὸς τῆς ἀλογίστου γνώμης σας.

5 Δηλαδή, ἐνῶ ἔχετε ἀπὸ τῶν σημείων τὰ ὅποια ἔγιναν διὰ Μωϋσέως ἀφορμὰς νὰ ἐννοήσετε ὅτι αὐτὸς εἶναι, δὲν θέλετε, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις νομίζοντες ὅτι ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ παραλογιζώμεθα, συζητεῖτε τί συμβαίνει μὲ σαῶς καὶ στερεῖσθε λόγων, ὅταν συναντήσετε κάποιον διακεκριμένον Χριστιανόν.

94,1 Πράγματι, εἶπατέ μου, δὲν ἦτο ὁ Θεὸς αὐτὸς ὁ ὅποιος παρήγγειλε διὰ τοῦ Μωϋσέως νὰ μὴ κάμετε «οὔτε εἰκόνα οὔτε ὁμοίωμα οὔτε τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω οὔτε τῶν ἐπὶ γῆς»¹⁷, καὶ αὐτὸς ὁ ὅποιος ἐνήργησε νὰ κατασκευασθῇ εἰς τὴν ἔρημον διὰ τοῦ Μωϋσέως ὁ χαλκοῦς ὄφης, καὶ τὸν ἔστησεν ὡς σημαίαν, διὰ τῆς ὁποίας σημαίας ἐσώζοντο οἱ ὀφιδόδηκτοι, καὶ ὁ ὅποιος εἶναι ἀναίτιος ἀδικίας;

2 Διότι, ὅπως προεῖπα, ἐφάνερωνε διὰ τοῦτου μυστήριον διὰ

ταλύειν μὲν τὴν δύναμιν τοῦ ὄφεως, τοῦ καὶ τὴν παράβασιν ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ γενέσθαι ἐργασαμένου, ἐκήρυσσε, σωτηρίαν δὲ τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τοῦτον τὸν διὰ τοῦ σημείου τούτου, τοῦτ' ἔστι τοῦ σταυροῦ, θανατοῦσθαι μέλλοντα ἀπὸ τῶν δηγμάτων τοῦ ὄφεως, ἅπερ εἰσὶν αἱ κακαὶ πράξεις, εἰδωλολατρίαι καὶ ἄλλαι ἀδικίαι. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο νοηθήσεται, δότε μοι λόγον ὅτου χάριν τὸν χαλκοῦν ὄφιν Μωϋσῆς ἐπὶ σημείου ἔστησε, καὶ προσβλέπειν αὐτὸν τοὺς δακνόμενους ἐκέλευσε, καὶ ἐθεραπεύοντο οἱ δακνόμενοι, καὶ ταῦτα αὐτὸς κελεύσας μηδενὸς ὄλως ὁμοίωμα ποιεῖν.

3 Καὶ ὁ ἕτερος τῶν τῆ δευτέρᾳ ἀφιγμένων εἶπεν. Ἀληθῶς εἶπας· οὐκ ἔχομεν λόγον διδόναι· καὶ γὰρ ἐγὼ περὶ τούτου πολλάκις τοὺς διδασκάλους ἠρώτησα, καὶ οὐδεὶς μοι λόγον ἀπέδωκεν. Ὡστε λέγε σὺ ἃ λέγεις· προσέχομεν γὰρ σοι μυστήριον ἀποκαλύπτοντι, δι' ὧν καὶ τὰ τῶν προφητῶν διδάγματα ἀσυκοφάντητά ἐστι.

4 Κάγώ. Ὅνπερ οὖν τρόπον τὸ σημεῖον διὰ τοῦ χαλκοῦ ὄφεως γενέσθαι ὁ Θεὸς ἐκέλευσε καὶ ἀναίτιός ἐστιν, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῷ νόμῳ κατὰρα κεῖται κατὰ τῶν σταυρουμένων ἀνθρώπων· οὐκέτι δὲ καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ κατὰρα κεῖται, δι' οὗ σῶζει πάντας τοὺς κατὰρας ἄξια πράξαντας.

95,1 Καὶ γὰρ πᾶν γένος ἀνθρώπων εὐρεθήσεται ὑπὸ κατάραν ὄν κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως· «ἐπικατάρματος γὰρ εἴρηται πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά». Καὶ οὐδεὶς ἀκριβῶς πάντα ἐποίησεν, οὐδ' ὑμεῖς τολμήσετε ἀντειπεῖν, ἀλλ' εἰσὶν οἱ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀλλήλων τὰ ἐντεταλμένα ἐφύλαξαν. Εἰ δὲ οἱ ὑπὸ τὸν νόμον τοῦτον ὑπὸ κατάραν φαίνονται εἶναι, διὰ τὸ μὴ πάντα φυλάξαι, οὐχὶ πολὸν μᾶλλον πάντα τὰ ἔθνη

τοῦ ὁποίου ἐκήρυσσεν ὅτι θὰ καταλυθῆ ἡ δύναμις τοῦ ὄφεως ὅστις εἶχεν ἐνεργῆσει ὥστε νὰ γίνῃ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀδάμ παράβασις, θὰ ἔλθῃ δὲ σωτηρία εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς τοῦτον ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο διὰ τοῦ σημείου τούτου, δηλαδὴ τοῦ σταυροῦ, νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὰ δῆγματα τοῦ ὄφεως, δηλαδὴ τὰς κακὰς πράξεις, τὰς εἰδωλολατρίας καὶ ἄλλας ἀδικίας.

3 Διότι, ἂν δὲν ἐκλήφθουν τὰ πράγματα οὕτω, εἶπατέ μου διὰ ποῖον λόγον ἔστησεν ὁ Μωϋσῆς τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐπάνω εἰς σημαίαν καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς δακνομένους ἀπὸ ὄφεις νὰ προσβλέπουν εἰς αὐτόν, καὶ ἐθεραπεύοντο οἱ δακνόμενοι, καὶ ταῦτα μολονότι αὐτὸς ἦτο ὁ διατάξας νὰ μὴ κατασκευάζουν καθόλου κανὲν ὁμοίωμα;

4 Καὶ ἄλλος ἀπὸ τοὺς συνοδούς, οἱ ὁποῖοι ἦλθον κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν, εἶπεν. Καλῶς εἶπες· δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπολογηθῶμεν· διότι ἐγὼ πολλάκις ἠρώτησα περὶ τούτου τοὺς διδασκάλους καὶ κανεῖς δὲν μοῦ τὸ ἐξήγησεν. Ὡστε λέγε σὺ ὅσα λέγεις (διότι προσέχομεν ὅτι ἀποκαλύπτεις μυστήριον), διὰ τῶν ὁποίων καὶ τὰ διδάγματα τῶν προφητῶν εἶναι ἀδιάβλητα.

5 Καὶ ἐγὼ εἶπα. Καθ' ὃν τρόπον λοιπὸν ὁ Θεὸς διέταξε νὰ γίνῃ τὸ σημεῖον διὰ τοῦ χαλκοῦ ὄφεως, καὶ ἀναίτιος εἶναι, οὕτω καὶ εἰς τὸν νόμον ὀρίζεται κατὰρα κατὰ τῶν σταυρουμένων ἀνθρώπων· δὲν ὑφίσταται ὁμως κατὰρα καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τοῦ σημείου διὰ τοῦ ὁποίου σώζει ὅλους τοὺς πράξαντας ἄξια κατάρας.

95,1 Διότι πᾶν γένος ἀνθρώπων θὰ εὐρεθῆ νὰ εἶναι ὑπὸ κατάραν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως· «διότι ἔχει λεχθῆ ἐπικατάρατος πᾶς ὅστις δὲν ἐμμένει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν γεγραμμένων εἰς τὸ βιβλίον τοῦ νόμου»¹⁸. Καὶ κανεῖς δὲν ἔπραξεν ἀκριβῶς τὰ πάντα, ὅπως δὲν θὰ τολμησέτε οὔτε σεῖς νὰ ἀντεῖπετε, ἀλλ' ὑπάρχουν μερικοὶ οἱ ὁποῖοι ἐφύλαξαν περισσότερον ἢ ὀλιγῶτερον ἀλλήλων τὰς ἐντολάς. Ἐὰν δὲ οἱ ὑπὸ τὸν νόμον τοῦτον φαίνονται νὰ εὐρίσκονται ὑπὸ κατάραν, διότι δὲν ἐφύλαξαν τὰ πάντα, δὲν θὰ φανοῦν πολὺ περισσότερον ὅτι εἶναι ὑπὸ κατάραν

φανήσονται ὑπὸ κατάραν ὄντα, καὶ εἰδωλολατροῦντα καὶ παιδοφθοροῦντα καὶ τὰ ἄλλα κακὰ ἐργαζόμενα;

2 Εἰ οὖν καὶ τὸν ἑαυτοῦ Χριστὸν ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων τὰς πάντων κατάρας ἀναδέξασθαι ἐβουλήθη, εἰδὼς ὅτι ἀναστήσει αὐτὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, διὰ τί ὡς κεκατηραμένου τοῦ ὑπομείναντος κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλήν ταῦτα παθεῖν τὸν λόγον ποιεῖτε, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἑαυτοὺς θρηνεῖτε; Εἰ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς παθεῖν ταῦτα αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἐνήργησεν, ὑμεῖς οὐχ ὡς γνώμη Θεοῦ ὑπηρετοῦντες τοῦτο ἐπράξατε· οὐδὲ γὰρ τοὺς προφήτας ἀναιροῦντες εὐσέβειαν εἰργάσασθε.

3 Καὶ μὴ τις ὑμῶν λεγέτω, εἰ ὁ Πατὴρ αὐτὸν ἠθέλησε ταῦτα παθεῖν, ἵνα «τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἴσους γένηται» τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἡμεῖς οὐδὲν ἠδικήσαμεν. Εἰ μὲν οὖν μετανοοῦντες ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις καὶ ἐπιγνόντες τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ φυλάσσοντες αὐτοῦ τὰς ἐντολὰς ταῦτα φήσετε, ἄφεις ὑμῖν τῶν ἀμαρτιῶν ὅτι ἔσται προεῖπον.

4 Εἰ δὲ αὐτοῦ τε ἐκείνου καὶ τῶν εἰς ἐκεῖνον πιστευόντων καταρᾶσθε καί, ὅποταν ἐξουσίαν ἔχητε, ἀναιρεῖτε, πῶς οὐχὶ καὶ τὸ ἐκείνω ἐπιβεβληκέναι τὰς χεῖρας ὑμῶν, ὡς παρὰ ἀδίκων καὶ ἀμαρτωλῶν καὶ μέχρις ὄλου σκληροκαρδίων καὶ ἀσυνέτων, ἐκζητηθῆσεται;

96,1 Καὶ γὰρ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι «ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου», οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ καταρωμένου τούτου τοῦ ἐσταυρωμένου ἡμῶν τονοῖ τὴν ἐλπίδα ἐκκρεμαμένην ἀπὸ τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς προειπόντος τοῦ Θεοῦ τὰ ὑφ' ὑμῶν πάντων καὶ τῶν ὁμοίων ὑμῖν, μὴ ἐπισταμένων τοῦτον εἶναι τὸν πρὸ πάντων ὄντα καὶ αἰώνιον τοῦ Θεοῦ ἱερέα καὶ βασιλέα καὶ Χριστὸν μέλλοντα γίνεσθαι.

2 Ὅπερ καὶ ὄψει ἰδεῖν ὑμῖν ἔστι γινόμενον· ὑμεῖς γὰρ ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν καταρᾶσθε πάντων τῶν ἀπ' ἐκείνου γενομένων

ὄλα τὰ ἔθνη, ἀφοῦ εἰδωλολατροῦν καὶ παιδοφθοροῦν καὶ διαπράττουν ὄλα τὰ ἄλλα κακά;

2 Ἐὰν λοιπὸν ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων ἠθέλησε νὰ ἀναλάβῃ καὶ ὁ Χριστὸς τοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων παντός γένους τὰς κατάρας ὄλων, γνωρίζων ὅτι, ἀφοῦ σταυρωθῆ καὶ ἀποθάνῃ, θὰ τὸν ἀναστήσῃ, διατί θεωρεῖτε τὸν ὑπομείναντα νὰ πάθῃ ταῦτα κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς ὡς κατηραμένον καὶ δὲν θρηνεῖτε μᾶλλον ἑαυτούς; Διότι καὶ ἐὰν ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ του ἐνήργησε νὰ πάθῃ αὐτὸς ταῦτα ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, σεῖς ἐπράξατε τοῦτο ὄχι μὲ τὴν ιδέαν ὅτι ὑπηρετεῖτε τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ· διότι οὔτε ὅταν ἐφονεύετε τοὺς προφήτας ἠσκήσατε εὐσέβειαν.

3 Καὶ νὰ μὴ εἶπῃ κανεὶς ὅτι, ἐὰν ὁ Πατὴρ ἠθέλησε νὰ πάθῃ αὐτὸς ταῦτα «διὰ νὰ ἐπέλθῃ μὲ τὸ ἰδικόν του τραῦμα ἰασις»¹⁹ εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἡμεῖς δὲν ἐπταίσαμεν τίποτε. Ἐὰν λοιπὸν εἶπετε ταῦτα μετανουῶντες διὰ τὰς ἀμαρτίας καὶ ἀναγνωρίζοντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ φυλάσσοντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, προεῖπα ὅτι θὰ γίνῃ ἄφεσις τῶν ἀμαρτιῶν σας.

4 Ἐὰν δὲ καταρᾶσθε καὶ ἐκεῖνον τὸν ἴδιον καὶ τοὺς πιστεύοντας εἰς ἐκεῖνον καὶ ὁσάκις ἔχετε ἐξουσίαν, τοὺς φονεύετε, πῶς δὲν θὰ σᾶς ζητηθῆ ὁ λόγος καὶ διὰ τὸ ὅτι ἔχετε ἐπιβάλλει τὰς χεῖρας σας εἰς ἐκεῖνον, ὡς ἄδικοι καὶ ἀμαρτωλοὶ καὶ τελείως σκληροκάρδιοι καὶ ἀσύνητοι;

96,1 Πράγματι καὶ τὸ λεχθὲν εἰς τὸν νόμον, ὅτι «εἶναι ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου»²⁰, τονώνει τὴν ἐλπίδα μας τὴν ἐξαρτωμένην ἀπὸ τὸν σταυρωθέντα Χριστόν, ὄχι διότι ὁ Θεὸς καταράται τοῦτον τὸν ἐσταυρωμένον, ἀλλὰ διότι προεῖπε τὰς ἐνεργείας ὄλων ὑμῶν καὶ τῶν ὁμοίων μὲ σᾶς, οἱ ὅποιοι ἠγνοεῖτε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πρὸ τῶν πάντων ὢν καὶ αἰώνιος τοῦ Θεοῦ ἱερεὺς καὶ ὁ μέλλων νὰ γίνῃ βασιλεὺς καὶ Χριστός.

2 Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ κανεὶς γινόμενον καὶ ἐμπράκτως· διότι σεῖς εἰς τὰς συναγωγὰς σας καταρᾶσθε ὄλους τοὺς

20. Δευτ. 21,23. Γαλ. 3,13.

Χριστιανῶν, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, ἃ καὶ ἐνεργῆ τὴν κατάραν ἐργάζονται, ἀναιροῦντα τοὺς μόνον ὁμολογοῦντας ἑαυτοὺς εἶναι Χριστιανούς· οἷς ἡμεῖς ἅπασι λέγομεν ὅτι «ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστε, ἐπίγνωτε μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ». Καὶ μὴ πειθομένων ἡμῖν μήτε ἐκείνων μήτε ὑμῶν, ἀλλὰ ἀρνεῖσθαι ἡμᾶς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἀγωνιζομένων, θανατοῦσθαι μᾶλλον αἰρούμεθα καὶ ὑπομένομεν, πεπεισμένοι ὅτι πάνθ' ὅσα ὑπέσχηται ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀγαθὰ ἀποδώσει ἡμῖν.

3 Καὶ πρὸς τούτοις πᾶσιν εὐχόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν, ἵνα ἐλεηθῆτε ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. Οὗτος γὰρ ἐδίδαξεν ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχεσθαι, εἰπὼν· «γίνεσθε χρηστοὶ καὶ οἰκτίρμονες, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος». Καὶ γὰρ τὸν παντοκράτορα Θεὸν χρηστὸν καὶ οἰκτίρμονα ὁρῶμεν, «τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλοντα ἐπὶ ἀχαρίστους καὶ δικαίους, καὶ βρέχοντα ἐπὶ ὀσίους καὶ πονηρούς», οὓς πάντας ὅτι καὶ κρίνειν μέλλει ἐδίδαξε.

97,1 Καὶ γὰρ οὐδὲ τὸ μέχρις ἐσπέρας μεῖναι τὸν προφήτην Μωϋσῆν, ὅτε τὰς «χειράς αὐτοῦ ὑπεβάσταζον Ἵθρ καὶ Ἀαρών», ἐπὶ τοῦ σχήματος τούτου εἰκῆ γέγονε. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος σχεδὸν μέχρις ἐσπέρας ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ πρὸς ἐσπέραν ἔθαψαν αὐτόν· εἴτα ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Τοῦτο διὰ Δαβὶδ οὕτως ἐκπεφώνητο· «φωνῆ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου ἐξ ὄρους ἁγίου αὐτοῦ. Ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὑπνώσα· ἐξηγέρθην, ὅτι Κύριος ἀντελάβετό μου».

2 Καὶ διὰ Ἡσαΐου ὁμοίως εἶρητο περὶ τούτου, δι' οὗ τρόπου ἀποθνήσκειν ἔμελλεν, οὕτως· «ἐξεπέτασά μου τὰς χειράς ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, τοῖς πορευομένοις ἐν ὁδῷ οὐ καλῆ». Καὶ ὅτι ἔμελλεν ἀνίστασθαι, αὐτὸς Ἡσαΐας ἔφη, «ἡ ταφὴ αὐτοῦ

21. Λουκᾶ 6,36.

22. Ματθ. 5,45.

23. Ἐξ. 17,12.

24. Ψαλμ. 3,5 ἐ.

25. Ἡσ. 65,2.

ἀπὸ ἐκεῖνον γενομένους Χριστιανούς, ὡς πράττουν καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, τὰ ὅποια καὶ ἐνεργοποιοῦν τὴν κατάραν, φονεύοντα τοὺς ἀπλῶς ὁμολογοῦντας ὅτι εἶναι Χριστιανοί. Εἰς αὐτοὺς ὅλους ἡμεῖς λέγομεν ὅτι «εἴσθε ἀδελφοί μας, ἀναγνωρίσατε περισσότερον τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ». Καί, ἐπειδὴ δὲν πείθεσθε εἰς ἡμᾶς, οὔτε ἐκεῖνοι οὔτε σεῖς, ἀλλὰ ἀπαιτεῖτε νὰ ἀρνηθῶμεν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, προτιμῶμεν μᾶλλον νὰ θανατούμεθα καὶ ὑπομένομεν, πεπεισμένοι ὅτι ὅλα τὰ ἀγαθὰ τὰ ὅποια ἔχει ὑποσχεθῆ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς τὰ ἀποδώσῃ διὰ τοῦ Χριστοῦ.

- 3 Καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ προσευχόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν διὰ νὰ ἐλεηθῆτε ἀπὸ τὸν Χριστόν. Διότι αὐτὸς μᾶς ἐδίδαξε νὰ προσευχώμεθα καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, εἰπών· «νὰ εἴσθε χρηστοὶ καὶ οἰκτίρμονες, ὅπως ὁ οὐράνιος Πατὴρ σας»²¹. Διότι βλέπομεν τὸν παντοκράτορα Θεὸν νὰ εἶναι χρηστὸς καὶ οἰκτίρμων, «νὰ ἀνατέλλῃ τὸν ἥλιόν του εἰς ἀχαρίστους καὶ δικαίους καὶ νὰ βρέχῃ εἰς ὀσίους καὶ πονηρούς»²², τοὺς ὁποίους ὅλους πρόκειται καὶ νὰ κρίνῃ, ὅπως ἐδίδαξεν.

97,1 Πράγματι καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ προφήτης Μωϋσῆς ἔμεινε μέχρι τῆς ἐσπέρας, ὅταν «τὰς χεῖρας του ὑπεβάσταζον ὁ Ὡρ καὶ ὁ Ἀαρὼν»²³ εἰς αὐτὴν τὴν στάσιν, δὲν συνέβη χωρὶς λόγον. Διότι ὁ Κύριος ἔμεινε σχεδὸν ἕως τὴν ἐσπέραν ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ πρὸς τὴν ἐσπέραν τὸν ἔθαψαν· ἔπειτα ἀνέστη κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν. Τοῦτο εἶχεν ἐκφωνηθῆ ὡς ἐξῆς διὰ τοῦ Δαβίδ· «μὲ τὴν φωνὴν μου ἔκραξα πρὸς τὸν Κύριον, καὶ μὲ ἤκουσεν ἀπὸ τὸ ἅγιον ὄρος του. Ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὑπνώσα· ἐσηκώθην, διότι ὁ Κύριος μὲ ἐβοήθησεν»²⁴.

- 2 Καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου ἐλέχθη ὁμοίως περὶ τούτου, τοῦ τρόπου δηλαδὴ μὲ τὸν ὅποιον ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ, ὡς ἐξῆς· «ἤπλωσα τὰς χεῖρας μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, οἱ ὅποιοι πορεύονται εἰς ὁδὸν μὴ καλήν»²⁵. Καὶ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἀναστηθῆ, τὸ εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἡσαΐας· «ἡ ταφὴ αὐτοῦ θὰ

26. Ἦσ. 57,2.

ἦρται ἐκ τοῦ μέσου», καὶ «δώσω τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ».

3 Καὶ ἐν ἄλλοις πάλιν λόγοις Δαβὶδ εἰς τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρὸν ἐν παραβολῇ μυστηριώδει οὕτως εἶπεν ἐν εἴκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· «ὠρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστέα μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπειδὸν με. Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον». Ὅτε γὰρ ἐσταύρωσαν αὐτόν, ἐμπήσποντες τοὺς ἥλους τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὠρυξαν, καὶ οἱ «σταυρώσαντες αὐτόν ἐμέρισαν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἑαυτοῖς, λαχμὸν βάλλοντες», ἕκαστος κατὰ τὴν τοῦ κλήρου ἐπιβολὴν ὃ ἐκλέξασθαι ἐβεβούλητο.

4 Καὶ τοῦτον αὐτόν τὸν ψαλμὸν οὐκ εἰς τὸν Χριστὸν εἰρηῆσθαι λέγετε, κατὰ πάντα τυφλώττοντες, καὶ μὴ συνιέντες ὅτι οὐδεὶς ἐν τῷ γένει ὑμῶν λεχθεὶς ποτε βασιλεὺς χριστὸς πόδας καὶ χεῖρας ὠρύγη ζῶν καὶ διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου ἀποθανῶν, τοῦτ' ἔστι τοῦ σταυρωθῆναι, εἰ μὴ μόνος οὗτος ὁ Ἰησοῦς.

98,1 Καὶ τὸν πάντα δὲ ψαλμὸν εἶποιμι ἄν, ὅπως καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα εὐσεβὲς αὐτοῦ ἀκούσητε, καὶ ὡς εἰς ἐκεῖνον πάντα ἀναφέρει, ὡς αὐτὸς δι' ἐκείνου καὶ σωθῆναι ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου αἰτῶν, ἅμα τε δηλῶν ἐν τῷ ψαλμῷ ὅποιοι ἦσαν οἱ ἐπισυνιστάμενοι κατ' αὐτοῦ καὶ ἀποδεικνύων ὅτι ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος ἀντιληπτικὸς παθῶν.

2 Ἔστι δὲ οὗτος· «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι. Ἴνα τί ἐγκατέλιπές με; Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου. Ὁ Θεός μου, κεκράξομαι ἡμέρας πρὸς σὲ καὶ οὐκ εἰσακούση, καὶ νυκτὸς καὶ οὐκ εἰς ἄνοιαν ἐμοί. Σὺ δὲ ἐν ἀγίῳ κατοικεῖς, ὁ ἔπαινος τοῦ Ἰσραήλ. Ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἤλπισαν καὶ ἐρρύσω αὐτούς· πρὸς σὲ ἐκέκραζαν καὶ ἐσώθησαν, ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν καὶ οὐ κατησχύνθησαν.

3 »Ἐγὼ δὲ εἶμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώ-

27. Ἦσ. 53,9.

28. Ψαλμ. 21,17-19.

29. Μάρκ. 15,24.

σηκωθῆ ἐκ τοῦ μέσου»²⁶ καὶ «θά δώσω τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ»²⁷.

3 Καὶ μὲ ἄλλους λόγους πάλιν περὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ σταυροῦ οὕτως εἶπεν ὁ Δαβὶδ μὲ μυστηριώδη παραβολὴν εἰς τὸν εἰκοστὸν πρῶτον ψαλμόν· «ἐτρύπησαν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας μου, ἐξηρίθμησαν ὅλα τὰ ὀστέα μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ μὲ παρετήρησαν. Διεμοίρασαν τὰ ἱμάτιά μου μεταξύ των καὶ εἰς τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλαν κλῆρον»²⁸. Διότι ὅταν τὸν ἐσταύρωσαν, ἐμπήγοντες τὰ καρφιά εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του καὶ οἱ «σταυρώσαντες αὐτὸν ἐμοίρασαν τὰ ἱμάτιά του μεταξύ των, βάλλοντες κλῆρον»²⁹, ἕκαστος κατὰ τὴν ἔνδειξιν τοῦ κλήρου ἔλαβεν ὅ,τι ἠθέλησε νὰ ἐκλέξη.

4 Λέγετε δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ψαλμὸς δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν Χριστόν, τυφλώττοντες καθ' ὅλα καὶ μὴ ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι κανεὶς ποτὲ βασιλεὺς εἰς τὸ γένος σας ὀνομασθεὶς Χριστὸς δὲν ἐτρυπήθη εἰς πόδας καὶ χεῖρας ζῶν καὶ δὲν ἀπέθανε διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου, δηλαδὴ διὰ τῆς σταυρώσεως, εἰ μὴ μόνον οὗτος ὁ Ἰησοῦς.

98,1 Θὰ ἀναφέρω δὲ καὶ ὀλόκληρον τὸν ψαλμόν, διὰ νὰ ἀκούσετε καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα εὐσέβειάν του καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἀνάγει εἰς ἐκεῖνον, ἀφοῦ αὐτὸς ζητεῖ νὰ σωθῆ ὑπ' ἐκείνου ἀπὸ αὐτὸν τὸν θάνατον, δηλῶν συγχρόνως εἰς τὸν ψαλμόν, ποῖοι ἦσαν οἱ ἐγειρόμενοι κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀποδεικνύων ὅτι ἀληθῶς ἔγινεν ἄνθρωπος ἐπιδεκτικὸς παθῶν.

2 Εἶναι δὲ οὗτος. «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσεξέ με. Διατί μὲ ἐγκατέλειπες; Οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν σωτηρίαν μου. Θεέ μου, θὰ κράζω τὴν ἡμέραν πρὸς σέ καὶ δὲν θὰ μὲ εἰσακούσης, θὰ κράζω καὶ τὴν νύκτα καὶ δὲν θὰ εἶμαι εἰς ἀγνωσίαν. Σὺ δὲ κατοικεῖς εἰς ἅγιον χῶρον, εἶσαι ὁ ἔπαινος τοῦ Ἰσραὴλ. Εἰς σέ ἤλπισαν οἱ πατέρες μας, ἤλπισαν καὶ τοὺς ἐλύτρωσες· πρὸς σέ ἐκέκραξαν καὶ ἐσώθησαν, εἰς σέ ἤλπισαν καὶ δὲν κατησχύνθησαν.

3 »Ἐγὼ δὲ εἶμαι σκώληξ καὶ ὄχι ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώ-

πων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. Πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτῆρισάν με, καὶ ἐλάλησαν χεῖλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλὴν. Ἦλπισεν ἐπὶ Κύριον, ρυσάσθω αὐτόν, σωσάτω αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν· ὅτι σὺ εἶ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστροῦ, ἢ ἐλπίς μου ἀπὸ μασθῶν τῆς μητροῦ μου· ἐπὶ σὲ ἐπερρίφην ἐκ μήτρας, ἀπὸ γαστροῦ μητροῦ μου Θεός μου εἶ σύ. Μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι θλιῖψις ἐγγύς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι.

4 »Περιεκύκλωσάν με μόσχοι πολλοί, ταῦροι πίνοντες περιέσχον με· ἤνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος· ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀσῆ μου. Ἐγενήθη ἡ καρδία μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου· ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἢ ἰσχὺς μου, καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου, καὶ εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με· ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. Ὠρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀσῆ μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπεῖδόν με.

5 »Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον. Σὺ δέ, Κύριε, μὴ μακρύνῃς τὴν βοήθειάν σου ἀπ' ἐμοῦ· εἰς τὴν ἀντίληψίν μου πρόσχες. Ρῦσαι ἀπὸ ρομφαίας τὴν ψυχὴν μου καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου· σῶσον με ἐκ στόματος λέοντος καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων τὴν ταπεινῶσίν μου. Διηγῆσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον αἰνέσατε αὐτόν, ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰακώβ δοξάσατε αὐτόν, φοβηθήτωσαν ἀπ' αὐτοῦ ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰσραήλ».

99,1 Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἐπήνεγκα· ὅλον οὖν τὸν ψαλμὸν οὕτως ἀποδείξω ὑμῖν εἰς τὸν Χριστὸν εἰρημένον, δι' ὧν πάλιν αὐτὸν ἐξηγοῦμαι. Ὁ οὖν εὐθὺς λέγει· «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι· ἵνα τί ἐγκατέλιπές με;». Τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν ὅπερ ἐπὶ Χριστοῦ ἐμελλε λέγεσθαι. Σταυρωθεὶς γὰρ εἶπεν, «ὁ Θεός, ὁ Θεός, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με;».

30. Ψαλμ. 21,2-24.

31. Ψαλμ. 21,2.

32. Μάρκ. 15,34.

πων και ἐξουθένωμα λαοῦ. Ὅλοι ὅσοι μὲ βλέπουν μὲ ἐκμυκτηρίζουν, λαλοῦν μὲ τὰ χεῖλη, κινοῦν τὴν κεφαλὴν· ἤλπισεν εἰς τὸν Κύριον, ἄς τὸν λυτρώσῃ, ἄς τὸν σώσῃ, ἀφοῦ τὸν θέλει· διότι σὺ εἶσαι ὁ ἐξαγαγὼν με ἀπὸ τὴν γαστέρα, ἡ ἐλπίς μου εἶναι εἰς τὸν κόλπον τῆς μητρός μου· ἀπὸ τῆς γεννήσεώς μου εἰς σὲ ἐρρίφθην, ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου σὺ εἶσαι Θεός μου. Μὴ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ ἐμέ, διότι ἡ θλίψις εἶναι πλησίον, διότι δὲν ὑπάρχει βοηθός μου.

4 »Μὲ περιεκύκλωσαν μόσχοι πολλοί, μὲ περιστοίχισαν ταῦροι παχεῖς· ἤνοιξαν κατ' ἐμοῦ τὸ στόμα των ὡς λέων ἀρπάζων και ὠρυόμενος· ὅλα τὰ ὀστᾶ μου ἐξεχῦθησαν και διεσκορπίσθησαν ὡς ὕδωρ. Ἡ καρδία μου ἔγινεν ὡς κηρὸς λειώνων εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας μου· ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἢ ἰσχύς μου και ἡ γλῶσσα μου ἐκολλήθη εἰς τὸν λάρυγγά μου και μὲ κατεβίβασες εἰς τὸ χῶμα τοῦ θανάτου· διότι μὲ περιεκύκλωσαν σκύλοι πολλοί, μὲ περιέβαλε σύναξις πονηρῶν ἀνθρώπων. Ἐτρύπησαν τὰς χεῖρας και τοὺς πόδας μου, κατεμέτρησαν ὅλα τὰ ὀστᾶ μου· αὐτοὶ δὲ μὲ ἀντελήφθησαν και μὲ παρατηροῦν.

5 »Διεμοίρασαν τὰ ἱμάτιά μου μεταξὺ των και ἔβαλον κλῆρον εἰς τὸν ἱματισμόν μου. Σὺ δέ, Κύριε, μὴ ἀπομακρύνῃς ἀπὸ ἐμέ τὴν βοήθειάν σου· πρόσσελθε εἰς ἐνίσχυσίν μου. Λύτρωσε ἀπὸ ρομφαίαν τὴν ψυχὴν μου και ἀπὸ χεῖρα σκύλου τὴν μονογενῆ μου· σῶσε με ἀπὸ στόμα λέοντος και ἀπὸ κέρατα μονοκερώτων ἐμὲ τὸν ταλαίπωρον. Θὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομά μου εἰς τοὺς ἀδελφούς μου, θὰ σὲ ὑμνήσω εἰς τὸ μέσον τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοι φοβεῖσθε τὸν Κύριον, αἰνέσατε αὐτόν, ὅλον τὸ σπέρμα τοῦ Ἰακώβ, δοξάσατε αὐτόν, ἄς φοβηθοῦν ἀπὸ αὐτόν ὅλον τὸ σπέρμα τοῦ Ἰσραήλ»³⁰.

99,1 Καὶ ἀφοῦ εἶπα αὐτά, προσέθεσα. Ὁλόκληρον λοιπὸν τὸν ψαλμὸν θὰ σᾶς ἀποδείξω οὕτως ὅτι ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν Χριστόν, μὲ τὰς ἐξηγήσεις τὰς ὁποίας δίδω. «Θεέ, Θεέ μου πρόσσεξέ με· διατί μὲ ἐγκατέλειπες»³¹. Ἀπὸ παλαιὰ προεῖπε τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ λέγεται ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Διότι οὗτος, ὅταν ἐσταυρώθη, εἶπεν, «Θεέ, Θεέ, διατί μὲ ἐγκατέλειπες»³².

2 Καὶ τὰ ἐξῆς, «μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου· ὁ Θεός μου, κεκράζομαι ἡμέρας πρὸς σὲ καὶ οὐκ εἰσακούσῃ, καὶ νυκτὸς καὶ οὐκ εἰς ἀνοιαν ἐμοί», ὡσπερ καὶ αὐτὰ ἃ ποιεῖν ἔμελλε, ἐλέλεκτο. Τῇ γὰρ ἡμέρᾳ, ἧπερ ἔμελλε σταυροῦσθαι, τρεῖς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ παραλαβῶν εἰς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον Ἐλαιῶν, παρακείμενον εὐθύς τῷ ναῶ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἠύχετο λέγων· «Πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ». Καὶ μετὰ τοῦτο εὐχόμενος λέγει, «μὴ ὡς ἐγὼ βούλομαι, ἀλλ' ὡς σὺ θέλεις», δηλῶν διὰ τούτων ὅτι ἀληθῶς παθητὸς ἄνθρωπος γεγένηται.

3 Ἄλλ' ἵνα μὴ τις λέγῃ, ἠγνόει οὖν ὅτι μέλλει πάσχειν, ἐπάγει ἐν τῷ ψαλμῷ εὐθύς, «καὶ οὐκ εἰς ἀνοιαν ἐμοί», ὅνπερ τρόπον οὐδὲ τῷ Θεῷ εἰς ἀνοιαν ἦν τὸ ἐρωτᾶν τὸν Ἀδὰμ ποῦ ἐστίν, οὐδὲ τὸν Κάϊν, ποῦ Ἄβελ, ἀλλ' εἰς τὸ ἕκαστον ἐλέγξει ὁποῖός ἐστι, καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν γνώσιν πάντων διὰ τοῦ ἀναγραφῆναι ἐλθεῖν, καὶ οὕτως ἐσήμαινεν οὐκ εἰς ἀνοιαν τὴν ἑαυτοῦ ἀλλὰ τῶν νομιζόντων μὴ εἶναι αὐτὸν Χριστόν, ἀλλ' ἠγουμένων θανατώσειν αὐτὸν καὶ ὡς κοινὸν ἄνθρωπον ἐν ἄδου μένειν.

100,1 Τὸ δὲ ἀκόλουθον, «σὺ δὲ ἐν ἀγίῳ κατοικεῖς, ὁ ἔπαινος τοῦ Ἰσραήλ», ἐσήμαινεν ὅτι ἐπαίνου καὶ θαυμασμοῦ μέλλει ποιεῖν, μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἀνίστασθαι μέλλων τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν, ὃ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ λαβὼν ἔχει. Ὅτι γὰρ καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ καλεῖται ὁ Χριστός, ἀπέδειξα· καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ εὐλογίᾳ καὶ Ἰωσήφ καὶ Ἰούδα τὰ περὶ αὐτοῦ κεκηρῦχθαι ἐν μυστηρίῳ ἀπέδειξα, καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ γέγραπται εἰπών· «πάντα μοι παραδέδοται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ καὶ οἷς ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ».

33. Ψαλμ. 21,2 ἐ.

34. Ματθ. 26,39.

35. Ματθ. 26,39.

36. Ψαλμ. 21,3.

37. Ψαλμ. 21,4.

38. Ματθ. 11,27.

- 2 Καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ «μακρὰν ἀπὸ τὴν σωτηρίαν μου εἶναι οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου· Θεέ μου, θὰ κράζω τὴν ἡμέραν πρὸς σὲ καὶ δὲν θὰ μὲ εἰσακούσης, θὰ κράζω καὶ τὴν νύκτα καὶ δὲν θὰ εἶμαι εἰς ἀγνωσίαν»³³, ἐλέχθησαν ὡσάν αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ πράξῃ. Διότι καθ' ἣν ἡμέραν ἐπρόκειτο νὰ σταυρωθῆ, παραλαβὼν τρεῖς ἀπὸ τοὺς μαθητάς του εἰς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον τῶν Ἐλαιῶν, εὕρισκόμενον πλησίον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἠῦχετο λέγων, «Πάτερ, ἂν εἶναι δυνατόν, ἅς παρέλθῃ ἀπὸ ἐμὲ τὸ ποτήριον τοῦτο»³⁴. Καὶ μετὰ τοῦτο προσευχόμενος λέγει, «ὄχι ὅπως θέλω ἐγώ, ἀλλ' ὅπως θέλεις ἐσύ»³⁵, δηλώνων διὰ τούτων ὅτι ἀληθῶς ἔχει γεννηθῆ ὡς παθητὸς ἄνθρωπος.
- 3 Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανεὶς, ἠγνόει λοιπὸν ὅτι πρόκειται νὰ πάθῃ; προσθέτει ἀμέσως εἰς τὸν ψαλμὸν, «καὶ ὄχι εἰς ἀγνωσίαν μου»³⁶, καθ' ὃν τρόπον οὔτε ὁ Θεὸς ἦτο εἰς ἀγνωσίαν ὅταν ἠρώτα τὸν Ἀδὰμ ποῦ εἶναι, οὔτε τὸν Κάϊν ποῦ εἶναι ὁ Ἄβελ, ἀλλ' ἐνήργει οὕτω διὰ νὰ ἐλέγξῃ ἕκαστον ποῖος εἶναι καὶ διὰ τῆς ἀναγραφῆς νὰ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς ἡ γνῶσις ὅλων· καὶ οὕτω προεμήνυσεν ὄχι τὴν ἰδικὴν του ἀγνωσίαν ἀλλὰ τὴν ἄγνοιαν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ νομίζουν ὅτι θὰ τὸν θανατώσουν καὶ θὰ μένη εἰς τὸν ἄδην ὡς κοινὸς ἄνθρωπος.
- 100,1 Τὸ δὲ ἀκόλουθον, «σὺ δὲ κατοικεῖς εἰς ἅγιον χῶρον, εἶσαι ὁ ἔπαινος τοῦ Ἰσραήλ»³⁷, ἐσήμαινεν ὅτι πρόκειται νὰ τὸν κάμῃ ἄξιον ἐπαίνου καὶ θαυμασμοῦ, ἀφοῦ ἐπρόκειτο μετὰ τὴν σταύρωσιν νὰ ἀναστῆ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐκ νεκρῶν, πράγμα τὸ ὁποῖον παρέλαβεν ἀπὸ τὸν Πατέρα του. Διότι ὅτι ὁ Χριστὸς καλεῖται καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ, τὸ ἀπέδειξα· καὶ ἀπέδειξα ὄχι μόνον ὅτι τὰ περὶ αὐτοῦ ἐκηρύχθησαν εἰς μυστήριον εἰς τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ Ἰούδα, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἔχει γραφῆ ὅτι εἶπεν, «ὅλα μοῦ παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα εἰμὴ ὁ Υἱὸς οὔτε τὸν Υἱὸν εἰμὴ ὁ Πατὴρ καὶ ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους θὰ τὸ ἀποκαλύψῃ ὁ Υἱός»³⁸.

- 2 Ἐπεκάλυψεν οὖν ἡμῖν πάντα ὅσα καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ νενοήκαμεν, γνόντες αὐτὸν πρωτότοκον μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ «πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων», καὶ τῶν πατριαρχῶν υἱόν, ἐπειδὴ, διὰ τῆς ἀπὸ γένους αὐτῶν παρθένου σαρκοποιηθεὶς, καὶ ἄνθρωπος ἀειδής, ἄτιμος καὶ παθητὸς ὑπέμεινε γενέσθαι.
- 3 Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἔφη, ὅτε περὶ τοῦ πάσχειν αὐτὸν μέλλειν διελέγετο, ὅτι «δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν Φαρισαίων καὶ γραμματέων καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι». Υἱὸν οὖν ἀνθρώπου ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἥτοι ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς διὰ παρθένου, ἥτις ἦν, ὡς ἔφην, ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἀβραὰμ γένους, ἥ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν τὸν Ἀβραὰμ πατέρα καὶ τούτων τῶν κατηγορηθῆναι, ἐξ ὧν κατάγει ἡ Μαρία τὸ γένος· καὶ γὰρ πατέρας τῶν γεννωμένων ταῖς θυγατράσιν αὐτῶν τέκνων τοὺς τῶν θηλειῶν γεννήτορας ἐπιστάμεθα.
- 4 Καὶ γὰρ Υἱὸν Θεοῦ, Χριστόν, κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀποκάλυψιν ἐπιγνόντα αὐτὸν ἓνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Σίμωνα πρότερον καλούμενον, ἐπωνόμασε Πέτρον. Καὶ Υἱὸν Θεοῦ γεγραμμένον αὐτὸν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἔχοντες καὶ Υἱὸν αὐτὸν λέγοντες νενοήκαμεν ὄντα καὶ πρὸ πάντων ποιημάτων, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς δυνάμει αὐτοῦ καὶ βουλῇ προελθόντα, ὃς καὶ σοφία καὶ ἡμέρα καὶ ἀνατολὴ καὶ μάχαιρα καὶ λίθος καὶ ῥάβδος καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον ἐν τοῖς τῶν προφητῶν λόγοις προσηγόρευται, καὶ διὰ τῆς Παρθένου ἄνθρωπος γεγονέναι, ἵνα καὶ δι' ἧς ὁδοῦ ἢ ἀπὸ τοῦ ὄφρα παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ καὶ κατάλυσιν λάβῃ.
- 5 Παρθένος γὰρ οὕσα Ἐῶα καὶ ἄφθορος, τὸν λόγον τὸν ἀπὸ τοῦ ὄφρα συλλαβοῦσα, παρακοὴν καὶ θάνατον ἔτεκε· πίστιν δὲ καὶ χαρὰν λαβοῦσα Μαρία ἢ Παρθένος, εὐαγγελιζομένου αὐτῇ Γαβριὴλ ἀγγέλου ὅτι «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' αὐτὴν ἐπελεύσεται καὶ δύναμις

39. Κολ. 1,15·17.

40. Μάρκ. 8,31. Λουκᾶ 9,22

- 2 Ἐπεκάλυψε λοιπὸν εἰς ἡμᾶς ὅλα ὅσα μὲ τὴν χάριν τοῦ ἔχομεν κατανοήσει ἀπὸ τὰς Γραφᾶς, ἀναγνωρίσαντες αὐτὸν υἱὸν πρωτότοκον μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ «πρὸ ὅλων τῶν κτισμάτων» ὑπάρχοντα,³⁹ ἀλλὰ καὶ τῶν πατριαρχῶν υἱόν, ἐπειδὴ ὑπέμεινε, σαρκοποιηθεὶς διὰ τῆς ἀπὸ τὸ γένος αὐτῶν παρθένου, νὰ γίνῃ ἄνθρωπος ἀειδῆς, ἄτιμος καὶ παθητός.
- 3 Ὅθεν καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ εἶπεν, ὅταν διελέγετο περὶ τοῦ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ πάθῃ αὐτός, ὅτι «πρέπει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ νὰ πάθῃ καὶ νὰ ἀποδοκιμασθῇ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους καὶ γραμματεῖς καὶ νὰ σταυρωθῇ καὶ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν νὰ ἀναστῇ»⁴⁰. Υἱὸν ἀνθρώπου λοιπὸν ἔλεγεν ἑαυτὸν, ἢ ἀπὸ τὴν γέννησιν διὰ τῆς παρθένου, ἢ ὅποια, ὅπως εἶπα, ἦτο ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Ἀβραάμ, ἢ λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ Ἀβραάμ πατὴρ καὶ τούτων τῶν ἀπαραριθμουμένων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦ Μαρία ἄγει τὸ γένος. Διότι ὡς πατέρας τῶν γεννωμένων εἰς τὰς θυγατέρας των τέκνων ἀναγνωρίζομεν τοὺς γεννήτορας τῶν θηλυκῶν.
- 4 Πράγματι ἓνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνεγνώρισεν ὡς Υἱὸν Θεοῦ, Χριστόν, κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καλούμενον προηγουμένως Σίμωνα, ἐπωνόμασε Πέτρον. Ἐχοντες δὲ αὐτὸν γεγραμμένον εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Υἱὸν Θεοῦ καὶ λέγοντες αὐτὸν Υἱόν, ἔχομεν κατανοήσει ὅτι εἶναι καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ποιήματα, προελθὼν ἀπὸ τὸν Πατέρα κατὰ τὴν δύναμιν καὶ βουλὴν αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ βιβλία τῶν προφητῶν ἀποκαλεῖται σοφία καὶ ἡμέρα καὶ ἀνατολὴ καὶ μάχαιρα καὶ λίθος καὶ ράβδος καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ, διαφορετικῶς ἐκάστοτε· καὶ ὅτι ἐγένετο ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου, οὕτως ὥστε δι' ἧς ὁδοῦ ἤρχισεν ἢ παρακοῆ τοῦ ὄφρα, διὰ τῆς ἰδίας νὰ καταλυθῇ αὕτη.
- 5 Πράγματι ἡ Εὐα, παρθένος οὐσα καὶ ἄφθορος, συλλαβοῦσα τὸν λόγον ἀπὸ τὸν ὄφιν, ἐγέννησε παρακοὴν καὶ θάνατον· λαβοῦσα δὲ πίστιν καὶ χαρὰν ἡ παρθένος Μαρία, ὅταν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ τῆς ἀνήγγειλλεν ὅτι «Πνεῦμα Κυρίου θὰ ἔλθῃ ἐπ' αὐτὴν καὶ δύναμις ὑψίστου θὰ τὴν ἐπισκιάσῃ, διὸ καὶ τὸ γεννώμε-

Ἐπίσταντος ἐπισκιάσει αὐτήν, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς ἅγιόν ἐστιν, Υἱὸς Θεοῦ», ἀπεκρίνατο· «γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρῆμα σου».

6 Καὶ διὰ ταύτης γεγέννηται οὗτος, περὶ οὗ τὰς τοσαύτας γραφὰς ἀπεδείξαμεν εἰρῆσθαι, δι' οὗ ὁ Θεὸς τὸν τε ὄφιν καὶ τοὺς ὁμοιωθέντας ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους καταλύει, ἀπαλλαγὴν δὲ τοῦ θανάτου τοῖς μεταγινώσκουσιν ἀπὸ τῶν φαύλων καὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἐργάζεται.

101,1 Τὰ δὲ ἀκόλουθα τοῦ ψαλμοῦ ταῦτα ἐν οἷς λέγει, «ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἤλπισαν καὶ ἐρρύσω αὐτούς· πρὸς σὲ ἐκέκραζαν, καὶ οὐ κατησχύνθησαν· ἐγὼ δὲ εἶμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένωμα λαοῦ», δηλωτικὰ ἐστὶ τοῦ καὶ πατέρας αὐτὸν ὁμολογεῖν τοὺς ἐλπίσαντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ σωθέντας ὑπ' αὐτοῦ, οἵτινες καὶ πατέρες ἦσαν τῆς Παρθένου, δι' ἧς ἐγεννήθη ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ αὐτὸς σωθήσεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ μηνύων, ἀλλ' οὐ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἢ ἰσχύϊ πράττειν τι καυχώμενος.

2 Καὶ γὰρ ἐπὶ γῆς τὸ αὐτὸ ἔπραξε· λέγοντος αὐτῷ τινος, «διδάσκαλε ἀγαθέ», ἀπεκρίνατο, «τί με λέγεις ἀγαθόν; Εἷς ἐστὶν ἀγαθός, ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τὸ δὲ εἰπεῖν «ἐγὼ εἶμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ», ἅπερ φαίνεται καὶ ὄντα καὶ γινόμενα αὐτῷ προέλεγεν. Ὁνειδος μὲν γὰρ ἡμῖν, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἀνθρώποις, πανταχοῦ ἐστὶν· ἐξουθένημα δὲ τοῦ λαοῦ, ὅτι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὑμῶν ἐξουθενωθεῖς καὶ ἀτιμωθεῖς ταῦτα ἔπαθεν ἅπερ διεθήκατε αὐτόν.

3 Καὶ τὰ ἀκόλουθα, «πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτῆρισάν με, καὶ ἐλάλησαν ἐν χεῖλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλὴν· ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον, ρυσάσθω αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν», τὰ αὐτὰ ὁμοίως ἐγγίνεσθαι αὐτῷ προεῖπεν. Οἱ γὰρ θεωροῦντες αὐτόν ἐσταυρωμένον τὰς κεφαλὰς ἕκαστος ἐκίνουν καὶ τὰ χεῖλη διέστρεφον, καὶ τοῖς μυζωτῆρ-

41. Λουκᾶ 1,35.

42. Λουκᾶ 1,38.

43. Ψαλμ. 21,5-7.

44. Μάρκ. 10,18. Λουκᾶ 18,19. Ματθ. 19,17.

45. Ψαλμ. 21,7.

νον ἀπὸ αὐτὴν ἅγιον τέκνον εἶναι Υἱὸς Θεοῦ»⁴¹, ἀπεκρίνετο· «ἄς γίνῃ εἰς ἐμὲ κατὰ τὸν λόγον σου»⁴².

6 Καὶ δι' αὐτῆς ἐγεννήθη οὗτος, περὶ τοῦ ὁποίου ἀπεδείξαμεν ὅτι ἐλέχθησαν τὰ τόσα γραφικὰ κείμενα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς καταλύει τὸν ὄφιν καὶ τοὺς ὁμοιωθέντας μὲ αὐτὸν ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, διενεργεῖ δὲ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου τῶν μετανοούντων ἀπὸ τὰ φαῦλα καὶ πιστευόντων εἰς αὐτόν.

101,1 Τὰ ἐπόμενα δὲ τοῦ ψαλμοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα λέγει, «εἰς σὲ ἤλπισαν οἱ πατέρες μας, ἤλπισαν καὶ τοὺς ἐλύτρωσες· πρὸς σὲ ἔκραξαν καὶ κατησχύνθησαν· ἐγὼ δὲ εἶμαι σκώληξ καὶ ὄχι ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένωμα λαοῦ»⁴³, εἶναι δηλωτικὰ τοῦ ὅτι αὐτὸς ὁμολογεῖ ὡς πατέρα τοὺς ἐλπίσαντας εἰς τὸν Θεὸν καὶ σωθέντας ὑπ' αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ πατέρες τῆς παρθένου, διὰ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὅταν ἐγένεν ἄνθρωπος, καὶ δι' αὐτῶν μηνύει ὅτι καὶ ὁ ἴδιος θὰ σωθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν καυχᾶται ὅτι πράττει κάτι μὲ τὴν βουλήν καὶ ἰσχὺν τὴν ἰδικήν του.

2 Διότι ἐπὶ γῆς ἔπραξε τὸ ἴδιον. Ὄταν εἶπε κάποιος πρὸς αὐτόν, διδάσκαλε ἀγαθέ, ἀπεκρίθη, «διατί μὲ λέγεις ἀγαθόν; εἶς εἶναι ἀγαθός, ὁ Πατὴρ μου ὁ εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁴⁴. Μὲ τὰς ἐκφράσεις δὲ «ἐγὼ εἶμαι σκώληξ καὶ ὄχι ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένωμα λαοῦ»⁴⁵, προέλεγεν αὐτὰ τὰ ὁποῖα φαίνονται καὶ νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ γίνωνται εἰς αὐτόν. Διότι ὄνειδος μὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν παντοῦ· ἐξουθένωμα δὲ τοῦ λαοῦ, διότι ἐξουθενωθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ σας καὶ ἀτιμωθεὶς ἔπαθεν αὐτὰ τὰ ὁποῖα τοῦ ἠτοιμάσατε.

3 Καὶ μὲ τὰ ἀκόλουθα, «ὄλοι οἱ θεωροῦντες με μὲ ἐχλεύασαν καὶ ἐλάλησαν μὲ τὰ χεῖλη καὶ ἐκίνησαν τὴν κεφαλὴν· ἤλπισεν εἰς τὸν Κύριον, ἄς τὸν σώσῃ, ἐπειδὴ τοῦ εἶναι ἀρεστός»⁴⁶, προεἶπεν ὅτι θὰ τοῦ συμβοῦν ὁμοίως τὰ ἴδια. Διότι οἱ θεωροῦντες αὐτόν ἐσταυρωμένον ἐκίνουν τὰς κεφαλὰς καὶ ἐστράβωναν τὰ χεῖλη καὶ χειρονομοῦντες εἰς τοὺς μιξωτῆρας ἔλεγον ὁ εἶς εἰς

46. Ψαλμ. 21,8 ἐ.

σιν ἐν ἀλλήλοις διαρρινοῦντες ἔλεγον εἰρωνευόμενοι ταῦτα ἃ καὶ ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ γέγραπται· «Υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγε, καταβὰς περιπατεῖτω· σωσάτω αὐτὸν ὁ Θεός».

102,1 Καὶ τὰ ἐξῆς, «ἡ ἐλπίς μου ἀπὸ μασθῶν τῆς μητρός μου· ἐπὶ σὲ ἐπερρίφην ἐκ μήτρας, ἀπὸ γαστρὸς μητρός μου Θεός μου εἶ σύ, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι. Περιεκύκλωσάν με μόσχοι πολλοί, ταῦροι πίοντες περιέσχον με· ἤνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος. Ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστέα μου. Ἐγενήθη ἡ καρδία μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου· ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχὺς μου, καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου» τῶν γεγενημένων τὴν προαγγελίαν ἐποιεῖτο.

2 Τὸ γὰρ «ἡ ἐλπίς μου ἀπὸ μασθῶν τῆς μητρός μου»· ἅμα γὰρ τῷ γεννηθῆναι αὐτὸν ἐν Βηθλεέμ, ὡς προέφη, παρὰ τῶν ἀπὸ Ἀραβίας μάγων μαθῶν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰ κατ' αὐτὸν ἐπεβούλευσεν ἀνελεῖν αὐτόν, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ κέλευσιν Ἰωσήφ λαβῶν αὐτὸν ἅμα τῇ Μαρίας ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον· μετὰ γὰρ τὸ κηρῦσαι αὐτὸν τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον ἀνδρωθέντα ὁ πατὴρ θανατωθήσεται αὐτὸν ἐκεκρίκει ὃν ἐγεγεννήκει.

3 Ἐὰν δέ τις ἡμῖν λέγη, μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς μᾶλλον τὸν Ἡρώδη ἀποκτεῖναι; Προλαβὼν λέγω· μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ὄφιν ἐξᾶραι τοῦ μὴ εἶναι καὶ μὴ εἰπεῖν ὅτι «καὶ ἐχθραν θήσω ἀνὰ μέσον αὐτοῦ καὶ τῆς γυναικός, καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῆς»; μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο εὐθὺς πλῆθος ἀνθρώπων ποιῆσαι;

4 Ἄλλ', ὡς ἐγίνωσκε καλὸν εἶναι γενέσθαι, ἐποίησεν αὐτεξουσίους πρὸς δικαιοπραξίαν καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, καὶ χρόνους ὥρισε μέχρις οὗ ἐγίνωσκε καλὸν εἶναι τὸ αὐτεξούσιον ἔχειν αὐτούς· καὶ ὅτι καλὸν εἶναι ὁμοίως ἐγνώριζε, καὶ καθολικὰς καὶ μερικὰς κρίσεις ἐποίει, πεφυλαγμένου μέντοι τοῦ αὐτεξουσίου. Ὅθεν

47. Ματθ. 27,44. Μάρκ. 15,29–32.

48. Ψαλμ. 21,10–16.

49. Ψαλμ. 21,10.

τὸν ἄλλον εἰρωνευόμενοι αὐτὰ τὰ ὅποια εἶναι γραμμένα καὶ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων· «Υἱὸν Θεοῦ ἔλεγεν ἑαυτὸν, ἃς καταβῆ διὰ νὰ περιπατήσῃ· ἃς τὸν σώσῃ ὁ Θεός»⁴⁷.

102,1 Καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ ἦσαν προαγγελία αὐτῶν τὰ ὅποια ἐπρόκειτο νὰ γίνουιν. «Ἡ ἐλπίς μου εἶναι εἰς τὸν κόλπον τῆς μητρός μου· ἀπὸ τῆς γεννήσεώς μου εἰς σὲ ἐρρίφθην, ἀπὸ τῆς κοιλίας τῆς μητρός μου σὺ εἶσαι Θεός μου. Μὴ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ ἐμέ, διότι ἡ θλιψίς εἶναι πλησίον, διότι δὲν ὑπάρχει βοηθός μου. Μὲ περιεκύκλωσαν πολλοὶ μόσχοι, μὲ περιστοίχισαν ταῦροι παχεῖς· ἤνοιξαν κατ' ἐμοῦ τὸ στόμα των ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος· ὅλα τὰ ὀστέα μου ἐξεχύθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν ὡς ὕδωρ. Ἡ καρδία μου ἔγινεν ὡς κηρὸς λειώνων εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας μου· ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου καὶ ἡ γλῶσσα μου ἐκολλήθη εἰς τὸν λάρυγγά μου»⁴⁸.

2 Πράγματι τὸ «ἡ ἐλπίς μου εἶναι εἰς τὸν κόλπον τῆς μητρός μου»⁴⁹ προεδήλωνεν ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησίν του εἰς τὴν Βηθλεέμ, ὡς προεῖπα, μαθὼν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης ἀπὸ τοὺς ἐξ Ἀραβίας μάγους τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸν ἐπεβουλευθῆ νὰ τὸν φονεύσῃ, ὁ δὲ Ἰωσήφ κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Θεοῦ λαβὼν αὐτὸν μαζί μὲ τὴν Μαρίαν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον· διότι ὁ Πατὴρ εἶχε κρίνει νὰ θανατωθῆ ὁ ἀπ' αὐτοῦ γεννηθεὶς Λόγος ἀφοῦ ἀνδρωθῆ καὶ κηρύξει.

3 Ἐὰν δὲ μᾶς εἶπη κάποιος, μήπως δὲν ἠδύνατο ὁ Θεὸς μᾶλλον ν' ἀποκτείνῃ τὸν Ἡρώδη; σᾶς λέγω προλαμβάνων· μήπως δὲν ἠδύνατο ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ὄφιν ν' ἀφανίσῃ διὰ νὰ μὴ ὑπάρχη καὶ νὰ μὴ εἶπη ὅτι «καὶ ἔχθραν θὰ θέσω ἀνάμεσα εἰς αὐτὸν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ ἀνάμεσα εἰς τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ σπέρμα αὐτῆς»⁵⁰; Μήπως δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ εὐθὺς ἀμέσως πλῆθος ἀνθρώπων;

4 Ἀλλὰ ὅπως ἔκρινεν ὅτι εἶναι καλὸν νὰ γίνῃ, ἔκαμεν αὐτεξουσίους πρὸς δικαιοπραξίαν τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὥρισε χρόνους μέχρις ὅτου ἔκρινεν ὅτι εἶναι καλὸν νὰ

φησὶν ὁ λόγος καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ πύργου καταβολῇ καὶ τῇ τῶν γλωσσῶν πολυφθογγία καὶ ἐξαλλοιώσει ταῦτα· «καὶ εἶπε Κύριος· ἰδοὺ γένος ἔν καὶ χεῖλος ἔν πάντων, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι· καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει ἐξ αὐτῶν πάντα ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν».

5 Καὶ τό τε «ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου», ὁμοίως τῶν ὑπ' αὐτοῦ μελλόντων γίνεσθαι κατὰ τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα προαγγελία ἦν. Ἡ γὰρ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ λόγου δύναμις, δι' ἧς αἰεὶ ἠλεγχε τοὺς συζητοῦντας αὐτῷ Φαρισαίους καὶ γραμματεῖς καὶ ἀπλῶς τοὺς ἐν τῷ γένει ὑμῶν διδασκάλους, ἐποχῆν ἔσχε δίκην πολυῦδρου καὶ ἰσχυρᾶς πηγῆς, ἧς τὸ ὕδωρ ἀπεστράφη, σιγήσαντος αὐτοῦ καὶ μηκέτι ἐπὶ Πιλάτου ἀποκρίνασθαι μηδὲν μηδενὶ βουλομένου, ὡς ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ δεδῆλωται, ὅπως καὶ τὸ διὰ Ἡσαΐου εἰρημένον καρπὸν ἐνεργῆ ἔχη, ὅπου εἴρηται· «Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν τοῦ γνῶναι ἠνίκα με δεῖ εἰπεῖν λόγον».

6 Τὸ δὲ καὶ εἰπεῖν αὐτόν, «Θεός μου εἶ σύ, μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ», διδάσκοντος ἅμα ὅτι ἐπὶ Θεὸν τὸν πάντα ποιήσαντα ἐλπίζειν δεῖ πάντας καὶ παρ' ἐκείνου μόνου σωτηρίαν καὶ βοήθειαν ζητεῖν, ἀλλὰ μὴ, ὡς τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων, διὰ γένος ἢ πλοῦτον ἢ ἰσχὴν ἢ σοφίαν νομίζειν δύνασθαι σώζεσθαι· ὅποιον καὶ ὑμεῖς αἰεὶ ἐπράξατε, ποτὲ μὲν μοσχοποιήσαντες, αἰεὶ δὲ ἀχάριστοι καὶ φονεῖς τῶν δικαίων καὶ τετυφωμένοι διὰ τὸ γένος φαινόμενοι.

7 Εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φαίνεται μήτε διὰ τὸ εἶναι Υἱὸς μήτε κατὰ τὸ εἶναι ἰσχυρὸς μήτε διὰ τὸ σοφὸς λέγων δύνασθαι σώζεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀναμάρτητος εἶναι, ὡς Ἡσαΐας φησὶν, μηδὲ μέχρι φωνῆς ἡμαρτηκέναι αὐτόν, «ἀνομίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ

51. Γεν. 11,6.

52. Ψαλμ. 21,16.

53. Ἡσ. 50,4.

54. Ψαλμ. 21,11.

55. Ἡσ. 53,9.

ἔχουν τὸ αὐτεξούσιον· καὶ ὁμοίως ἔκρινεν ὅτι εἶναι καλὸν νὰ διενεργῇ καθολικὰς καὶ μερικὰς κρίσεις, διαφυλασσομένου ὁμως τοῦ αὐτεξουσίου. Ὅθεν λέγει ὁ λόγος καὶ κατὰ τὴν κρήμνισιν τοῦ πύργου καὶ τὴν διάσπασιν καὶ ἀλλοίωσιν τῶν γλωσσῶν· «καὶ εἶπεν ὁ Κύριος· ἰδοὺ γένος ἓν καὶ χεῖλος ἓν ὄλων, καὶ τοῦτο ἤρχισαν νὰ κάνουν· καὶ τῶρα δὲν θὰ ἐκλείψουν ἀπὸ αὐτοὺς ὅλα ὅσα ἐπιχειροῦν νὰ κατασκευάζουν»⁵¹.

5 Καὶ τὸ ὅτι «ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχὺς μου καὶ ἡ γλῶσσα μου ἔχει κολλήσει εἰς τὸν λάρυγγά μου»⁵² ἦτο ὁμοίως προαγγελία τῶν μελλόντων νὰ γίνουν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Διότι ἡ δύναμις τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ λόγου, διὰ τῆς ὁποίας ἤλεγχε πάντοτε τοὺς συζητοῦντας μὲ αὐτὸν Φαρισαίους καὶ τοὺς γραμματεῖς καὶ γενικῶς τοὺς εἰς τὸ γένος σας διδασκάλους, ἐδέχθη συγκρατημὸν ὡσὰν πλουσία καὶ ἰσχυρὰ πηγὴ τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ ἐσταμάτησεν, ὅταν αὐτὸς ἐσίγησεν καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἀπαντήσῃ τίποτε εἰς κανένα ἐπὶ Πιλάτου, ὅπως δηλώνεται εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ, ὥστε καὶ τὸ διὰ Ἡσαΐου λεχθὲν νὰ ἔχη καρπὸν ἐνεργῆ, ἐκεῖ ὅπου λέγεται· «Κύριος μοῦ δίδει γλῶσσαν διὰ νὰ γνωρίζω πότε πρέπει νὰ εἶπω τὸν λόγον»⁵³.

6 Τὸ ὅτι δὲ εἶπε «Θεὸς μου εἶσαι σύ, μὴ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ ἐμέ»⁵⁴, εἶναι ἴδιον τοῦ διδάσκοντος συγχρόνως ὅτι πρέπει ὅλοι νὰ ἐλπίσουν εἰς τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντα τὰ πάντα καὶ ἀπὸ ἐκείνου μόνον νὰ ζητοῦν σωτηρίαν καὶ βοήθειαν, ἀλλὰ νὰ μὴ νομίζουν ὅτι δύνανται νὰ σωθοῦν, ὅπως οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, λόγῳ γένους ἢ πλούτου ἢ ἰσχύος ἢ σοφίας. Τοῦτο καὶ σεῖς ἐπράξατε πάντοτε, ἄλλοτε κατασκευάσαντες μόσχους, πάντοτε δὲ ἀχάριστοι καὶ φονεῖς τῶν δικαίων καὶ φαινόμενοι ὑπερόπται διὰ τὸ γένος.

7 Διότι ἐὰν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φαίνεται ὅτι δὲν δύναται νὰ σωθῆ οὔτε διότι εἶναι υἱὸς οὔτε διότι εἶναι ἰσχυρὸς οὔτε διότι εἶναι σοφός, ἀλλὰ, ἂν καὶ ἦτο ἀναμάρτητος, ὅπως λέγει ὁ Ἡσαΐας, ὥστε νὰ μὴ ἔχη ἀμαρτήσῃ οὔτε μέχρι λέξεως, «διότι δὲν ἔκαμεν ἀνομίαν οὔτε δόλον ἔβαλεν εἰς τὸ στόμα»⁵⁵, νὰ μὴ

δόλον τῷ στόματι», ἄνευ τοῦ Θεοῦ σωθήσεσθαι μὴ δύνασθαι, πῶς ὑμεῖς ἢ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἄνευ τῆς ἐλπίδος ταύτης σωθήσεσθαι προσδοκῶντες οὐχ ἑαυτοὺς ἀπατᾶν λογίζεσθε;

130,1 Τὰ δὲ ἐξῆς εἰρημένα ἐν τῷ ψαλμῷ, «ὅτι θλίψις ἐγγύς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι· περιεκύκλωσάν με μόσχοι πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον με· ἤνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος· ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστά μου». Τῶν ὁμοίως αὐτῷ συμβάντων προαγγελία ἦν. Ἐκείνης γὰρ τῆς νυκτός, ὅτε ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἐπῆλθον αὐτῷ οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὑμῶν ὑπὸ τῶν Φαρισαίων καὶ γραμματέων κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐπιπεμφθέντες, ἐκύκλωσαν αὐτὸν οὐδς μόσχους κερατιστὰς καὶ προώλεις ὁ λόγος ἔλεγε.

2 Καὶ τὸ «ταῦροι πίονες περιέσχον με» εἰπεῖν τοὺς καὶ αὐτοὺς μὲν τὰ ὅμοια τοῖς μόσχοις ποιήσαντας, ὅτε ἤχθη πρὸς τοὺς διδασκάλους ὑμῶν, προέλεγεν· οὐδς ὡς ταύρους διὰ τοῦτο ὁ λόγος εἶπεν, ἐπειδὴ τοὺς ταύρους τοῦ εἶναι μόσχους αἰτίους οἶδαμεν. Ὡς οὖν πατέρες εἰσὶ τῶν μόσχων οἱ ταῦροι, οὕτως οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν αἴτιοι ἦσαν τοῦ «ἐξελθόντας εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν συλλαβεῖν» αὐτὸν καὶ ἄγειν ἐπ' αὐτούς. Καὶ τὸ εἰπεῖν «ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν» δηλωτικὸν καὶ αὐτὸ τοῦ γενομένου. Οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ μέχρις ἐνὸς ἀνθρώπου βοηθεῖν αὐτῷ ὡς ἀναμαρτήτῳ βοηθὸς ὑπῆρχε.

3 Καὶ τό, «ἤνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν ὡς λέων ὠρυόμενος», δηλοῖ τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων τότε ὄντα, καὶ αὐτὸν Ἡρώδην λεγόμενον, διάδοχον γεγεννημένον Ἡρώδου τοῦ, ὅτε ἐγγέννητο, ἀνελόντος πάντας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ· ἐκείνου τοῦ καιροῦ γεννηθέντας παῖδας, διὰ τὸ ὑπονοεῖν ἐν αὐτοῖς πάντως εἶναι τὸν περὶ οὗ εἰρήκεισαν αὐτῷ οἱ ἀπὸ Ἀραβίας ἐλθόντες μάγοι· μὴ ἐπιστάμενος τὴν τοῦ ἰσχυροτέρου πάντων βουλήν, ὡς εἰς Αἴγυπτον τῷ Ἰωσήφ καὶ τῇ Μαρίας ἐκεκελεύκει ἀπαλλαγῆναι λαβοῦσι τὸ παιδίον

55α. Ψαλμ. 21,11-15.

55β. Ψαλμ. 21,13.

56. Ματθ. 26,30.

57. Ψαλμ. 21,12.

δύναται νὰ σωθῆ χωρὶς τὸν Θεόν, πῶς σεῖς ἢ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ προσδοκῶντες ὅτι θὰ σωθοῦν χωρὶς τὴν ἐλπίδα αὐτὴν δὲν νομίζετε ὅτι ἀπατᾶτε ἑαυτοὺς;

103,1 Τὰ δὲ λεγόμενα εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ ψαλμοῦ, «ὅτι θλίψις εἶναι πλησίον καὶ δὲν ὑπάρχει βοηθός μου· με περιεκύκλωσαν πολλοὶ μόσχοι, ταῦροι παχεῖς με περιεστοίχισαν· ἤνοιξαν κατ' ἐμοῦ τὸ στόμα των ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος· ὅλα τὰ ὀστᾶ μου ἐξεχύθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν ὡς ὕδωρ»^{55a}, ἦσαν προαγγελία τῶν ὁμοίως συμβάντων εἰς αὐτὸν. Διότι ἐκείνην τὴν νύκτα, ὅταν ἦλθαν ἐναντίον του ἀπὸ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν οἱ ἀποσταλέντες ἐκ τοῦ λαοῦ σας ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους καὶ τοὺς γραμματεῖς κατὰ τὰς ὁδηγίας, ἐκύκλωσαν αὐτὸν ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ὁ λόγος ἔλεγε κερατιστὰς καὶ χαμερπεῖς.

2 Καὶ τὸ «ταῦροι παχεῖς με περιεστοίχισαν»^{55b} προεῖπε δι' αὐτοὺς οἱ ὅποιοι, ὅταν ὠδηγήθη εἰς τοὺς διδασκάλους σας, ἔκαμαν παρόμοια με τοὺς μόσχους· τούτους ὁ λόγος ἐχαρακτήρισεν ὡς ταύρους διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι οἱ ταῦροι εἶναι αἷτιοι τοῦ νὰ ὑφίστανται μόσχοι. Ὅπως λοιπὸν οἱ ταῦροι εἶναι πατέρες, οὕτω οἱ διδάσκαλοί σας ἦσαν αἷτιοι εἰς τὰ τέκνα των τοῦ ὅτι τὸν «συνέλαβαν ἐξελθόντες εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν»⁵⁶ καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς αὐτούς. Καὶ τὸ ὅτι εἶπεν «ὅτι δὲν ὑπάρχει βοηθός»⁵⁷, εἶναι ἐπίσης καὶ αὐτὸ δηλωτικὸν τοῦ γενομένου. Διότι κανεῖς, οὔτε εἷς ἄνθρωπος, δὲν ὑπῆρχε διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ ὡς ἀναμάρτητον.

3 Καὶ τὸ «ἤνοιξαν κατ' ἐμοῦ τὸ στόμα των ὡς λέων ὠρυόμενος»⁵⁸ δηλώνει τὸν τότε βασιλέα τῶν Ἰουδαίων, λεγόμενον καὶ αὐτὸν Ἡρώδη, διάδοχον τοῦ Ἡρώδου ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε γεννηθῆ, τοῦ φονεύσαντος ὅλα τὰ παιδιὰ τὰ ὁποῖα εἶχον γεννηθῆ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εἰς τὴν Βηθλεέμ, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὑπετεύετο ὅτι μεταξὺ αὐτῶν θὰ ἦτο ὅπωςδήποτε ὁ περὶ οὗ εἶπον εἰς αὐτὸν οἱ ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν ἐλθόντες μάγοι, ἀγνοῶν τὴν βουλήν τοῦ ἰσχυροτέρου ὄλων, ὅτι δηλαδὴ οὗτος εἶχε παραγγείλει

58. Ψαλμ. 21,14.

καὶ εἶναι ἐκεῖ ἄχρις ἂν πάλιν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆ ἔπανελθεῖν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Κάκεῖ ἦσαν ἀπελθόντες ἄχρις ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀποκτείνας τὰ ἐν Βηθλεὲμ παιδία Ἡρώδης καὶ Ἀρχέλαος αὐτὸν διεδέξατο· καὶ οὗτος ἐτελεύτα πρὶν τὸν Χριστὸν τὴν οἰκονομίαν τὴν κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς γεγεννημένην ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῷ σταυρωθῆναι ἐλθεῖν.

- 4 Ἡρώδου δὲ τὸν Ἀρχέλαον διαδεξαμένου, λαβόντος τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀπονεμηθεῖσαν αὐτῷ, ᾧ καὶ Πιλάτος χαριζόμενος δεδεμένον τὸν Ἰησοῦν ἔπεμψε, καὶ τοῦτο γενησόμενον προειδῶς ὁ Θεὸς εἰρήκει οὕτω· «καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ».
- 5 Ἡ λέοντα τὸν ὠρυόμενον ἐπ' αὐτὸν ἔλεγε τὸν διάβολον, ὃν Μωϋσῆς μὲν ὄφιν καλεῖ, ἐν δὲ τῷ Ἰώβ καὶ τῷ Ζαχαρία διάβολος κέκληται, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ σατανᾶς προσηγόρευται, ὄνομα ἀπὸ τῆς πράξεως ἧς ἔπραξε σύνθετον κτησάμενον αὐτὸν μηνύων· τὸ γὰρ σατὰν τῇ Ἰουδαίων καὶ Σύρων φωνῇ ἀποστάτης ἐστί, τὸ δὲ ἴνας ὄνομα ἐξ οὗ ἡ ἐρμηνεία ὄφιν ἐκλήθη· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων ἐν ὄνομα γίνεται σατανᾶς.
- 6 Καὶ γὰρ οὗτος ὁ διάβολος ἅμα τῷ ἀναβῆναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἰορδάνου, τῆς φωνῆς αὐτῷ λεχθείσης, «Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε», ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν Ἀποστόλων γέγραπται προσελθὼν αὐτῷ καὶ πειράζων μέχρι τοῦ εἰπεῖν αὐτῷ, προσκύνησόν μοι, καὶ ἀποκρίνασθαι αὐτῷ τὸν Χριστόν, «ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· Κύριον τὸν Θεὸν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις»· ὡς γὰρ τὸν Ἀδὰμ ἐπλάνησεν, ἔλεγε καὶ τοῦτον δυνηθῆναι ἐργάσασθαι τι.
- 7 Καὶ τὸ «ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὅστ᾽ αἰ μου, ἐγενήθη ἡ καρδία μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου», ὅπερ γέγονεν αὐτῷ ἐκείνης τῆς νυκτός, ὅτε ἐπ' αὐτὸν «ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν συλλαβεῖν αὐτόν», προαγγελία ἦν.

59. Ὡσηὲ 10,6.

60. Ψαλμ. 2,7.

61. Ματθ. 4,7 ἐ.

62. Ψαλμ. 21,15.

63. Ματθ. 26,30.

εἰς τὸν Ἰωσήφ καὶ τὴν Μαρίαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Αἴγυπτον μαζί μὲ τὸ παδίον καὶ νὰ μείνουν ἐκεῖ ἕως ὅτου ἀποκαλυφθῆ πάλιν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν χώραν των. Καὶ ἐκεῖ ἀπελθόντες ἦσαν ἕως ὅτου ἀπέθανεν ὁ ἀποκτείνας τὰ παιδιὰ Ἑρώδης καὶ τὸν διεδέχθη ὁ Ἀρχέλαος, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἀπέθανε πρὶν ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν συμφώνως πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Πατρὸς οἰκονομίαν ἔλθῃ εἰς τὴν σταύρωσιν.

4 Ὁ δὲ Ἑρώδης διεδέχθη τὸν Ἀρχέλαον, λαβὼν τὴν ἀπονεμηθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Πιλάτος χαριζόμενος ἔστειλε τὸν Ἰησοῦν δεμένον. Καὶ τοῦτο προῖδὼν ὁ Θεὸς ὅτι θὰ γίνῃ εἶπεν οὕτω· «καὶ τὸν ἀπήγαγον εἰς τοὺς Ἀσσυρίου ὡς δῶρον εἰς τὸν βασιλέα»⁵⁹.

5 Ἡ λέοντα ὠρυόμενον κατ' αὐτοῦ ἔλεγε τὸν διάβολον, τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Μωϋσῆς ὀνομάζει ὄφιν, εἰς δὲ τὸν Ἰὼβ καὶ τὸν Ζαχαρίαν ὀνομάζεται διάβολος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἔχει ἀποκληθῆ σατανᾶς, ὄνομα σύνθετον τὸ ὁποῖον δηλώνει τὸν φέροντα ἅπὸ τὴν πρᾶξιν τὴν ὁποίαν ἐτέλεσε· διότι τὸ σατὰν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἰουδαίων καὶ Σύρων σημαίνει ἀποστάτην, τὸ δὲ νὰς εἶναι λέξις σημαίνουσα τὸν ὄφιν· ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς λέξεις γίνεται μία, σατανᾶς.

6 Διότι ὁ διάβολος οὗτος, μόλις αὐτὸς ἀνέβη ἀπὸ τὸν ποταμὸν Ἰορδάνην, καθὼς ἐλέχθη εἰς αὐτὸν ἡ φωνή, «Υἱὸς μου εἶσαι σύ, ἐγὼ σ' ἐγέννησα σήμερα»⁶⁰, ὅπως ἔχει γραφῆ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων, προῆλθεν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐπείραζε, μέχρι σημείου νὰ τοῦ εἶπῃ, προσκύνησέ με, καὶ ν' ἀποκριθῆ εἰς αὐτὸν ὁ Χριστὸς, «πήγαινε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· Κύριον τὸν Θεὸν σου θὰ προσκυνήσῃς καὶ μόνον αὐτὸν θὰ λατρεύσῃς»⁶¹· διότι ἐνόμισεν ὅτι, ὅπως ἐπλάνησε τὸν Ἀδάμ, θὰ ἠδύνατο νὰ καταφέρῃ καὶ τοῦτον.

7 Καὶ τὸ «ὡς ὕδωρ ἐξεχύθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν ὅλα τὰ ὀστᾶ μου, ἔγινεν ἡ καρδία μου ὡς κηρὸς λειώνων εἰς τὸ μέσον τῆς κοιτίας μου»⁶², πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς αὐτὸν ἐκείνην τὴν νύκτα, ὅταν «ἐξῆλθον κατ' αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν διὰ νὰ τὸν συλλάβουν»⁶³, ἦτο προαγγελία.

8 Ἐν γὰρ τοῖς ἀπομνημονεύμασιν, ἃ φημι ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκείνοις παρακολουθησάντων συντετάχθαι, γέγραπται ὅτι «ιδρῶς ὡσεὶ θρόμβοι κατεχεῖτο», αὐτοῦ εὐχομένου καὶ λέγοντος, «παρελθέτω, εἰ δυνατόν, τὸ ποτήριον τοῦτο», ἐντρόμου τῆς καρδίας δῆλον ὅτι οὔσης καὶ τῶν ὀστέων ὁμοίως καὶ ἑοικυίας τῆς καρδίας κηρῶ τηκομένῳ εἰς τὴν κοιλίαν, ὅπως εἰδῶμεν ὅτι ὁ Πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν καὶ ἐν τοιούτοις πάθεσιν ἀληθῶς γεγονέναι δι' ἡμᾶς βεβούληται, καὶ μὴ λέγωμεν ὅτι ἐκεῖνος, τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὢν, οὐκ ἀντελαμβάνετο τῶν γινομένων καὶ συμβαινόντων αὐτῷ.

9 Καὶ τὸ «ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου», ὅπερ προεῖπον, τῆς σιγῆς, ἐν μηδενὶ μηδὲν ἀποκρινόμενος ὁ πάντας ἐλέγχων ἀσόφους τοὺς παρ' ὑμῖν διδασκάλους, προαγγελία ἦν.

104,1 Καὶ τὸ «εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με, ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγῇ πονηρευομένων περιέσχον με· ὠρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστέα μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπειδὸν με· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κληῖρον», ὡς προεῖπον, προαγγελία ἦν διὰ ποίου θανάτου καταδικάζειν αὐτὸν ἔμελλεν ἡ συναγωγὴ τῶν πονηρευομένων, οὗς καὶ κύνας καλεῖ, καὶ κυνηγοὺς μηνύων, ὅτι αὐτοὶ οἱ κυνηγήσαντες καὶ συνήχθησαν οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐπὶ τῷ καταδικάσασθαι αὐτόν· ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ γέγραπται γενόμενον.

2 Καὶ ὅτι μετὰ τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν ἐμέρισαν ἑαυτοῖς οἱ σταυρώσαντες αὐτόν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἐδήλωσα.

105,1 Τὰ δὲ ἀκόλουθα τοῦ ψαλμοῦ, «σὺ δέ, Κύριε, μὴ μακρύνῃς τὴν βοήθειάν σου ἀπ' ἐμοῦ· εἰς τὴν ἀντίληψίν μου πρόσχε· ρῦσαι ἀπὸ ρομφαίας τὴν ψυχὴν μου καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ

64. Λουκᾶ 22,44.

65. Λουκᾶ 22,42.

66. Ψαλμ. 21,16.

67. Ψαλμ. 21,16-19.

8 Πράγματι εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα, τὰ ὅποια λέγω ὅτι συν-ετάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν των, ἔχει γραφῆ ὅτι «ἐχύνετο κάτω ἰδρῶς ὡς θρόμβου»⁶⁴, ὅταν αὐτὸς προσηύχετο καὶ ἔλεγε· «παρελθέτω, εἰ δυνατόν, τὸ ποτήριον τοῦτο»⁶⁵, πρᾶγμα τὸ ὅποιον σημαίνει ὅτι ἡ καρδία, καθὼς καὶ τὰ ὀστᾶ, ἦτο ἔντρομος καὶ ὅτι ἡ καρδία ὠμοίαζε μὲ τηκόμενον κηρὸν εἰς τὴν κοιλίαν, διὰ νὰ γνωρίσωμεν ὅτι ὁ Πατὴρ εἶχε θε-λήσει νὰ ἔλθῃ πράγματι ὁ Υἱὸς του εἰς τοιαῦτα πάθη δι' ἡμᾶς καὶ νὰ μὴ λέγωμεν ὅτι ἐκεῖνος, ἐνῶ ἦτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀν-τελαμβάνετο τὰ γινόμενα καὶ συμβαίνοντα εἰς αὐτόν.

9 Καὶ τὸ «ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχὺς μου καὶ ἡ γλῶσσα μου ἔχει κολληθῆ εἰς τὸν λάρυγγά μου»⁶⁶, τὸ ὅποιον ἀνέφερα καὶ προηγουμένως, ἦτο προαγγελία τῆς σιγῆς, καθ' ὅσον αὐτὸς ὁ ὅποιος ἤλεγχεν ὡς ἀσόφους ὄλους τοὺς διδασκάλους σας δὲν ἀπῆντα τίποτε εἰς κανένα.

104,1 Καὶ τὸ «μὲ κατεβίβασες εἰς τὸ χῶμα τοῦ θανάτου, διότι μὲ ἐκύκλωσαν σκύλοι πολλοί, μὲ περιέβαλε σύναξις πονηρῶν ἀν-θρώπων· ἐτρύπησαν τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, κατε-μέτρησαν ὅλα τὰ ὀστᾶ μου· αὐτοὶ δὲ μὲ ἀντελήφθησαν καὶ μὲ παρατηροῦν. Διεμοίρασαν τὰ ἱμάτιά μου μεταξύ των καὶ ἔβαλον κλῆρον εἰς τὸν ἱματισμὸν μου»⁶⁷, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἦτο προαγγελία διὰ ποίου θανάτου ἐπρόκειτο νὰ τὸν καταδικάσῃ ἡ συναγωγή τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει σκύ-λους, δηλώνων καὶ τοὺς κυνηγούς, διότι αὐτοὶ οἱ κυνηγήσαντες συνήχθησαν ἀγωνιζόμενοι νὰ τὸν καταδικάσουν· πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἔχει γραφῆ καὶ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστό-λων ὅτι ἔγινεν.

2 Καὶ ὅτι μετὰ τὴν σταύρωσίν του οἱ σταυρώσαντες αὐτὸν ἐμοίρασαν τὰ ἱμάτιά του μεταξύ των, τὸ ἐδήλωσα.

105,1 Τὰ δὲ ἀκόλουθα τοῦ ψαλμοῦ, «σὺ δέ, Κύριε, μὴ ἀπομακρύ-νηξ τὴν βοήθειάν σου ἀπὸ ἐμέ· σπεῦσε πρὸς ἐνίσχυσίν μου· λύ-τρωσε ἀπὸ τὴν ρομφαίαν τὴν ψυχὴν μου καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ

μου· σῶσόν με ἐκ στόματος λέοντος καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερῶ-
των τὴν ταπείνωσίν μου», ὁμοίως πάλιν διδασκαλία καὶ προαγγε-
λία τῶν ὄντων αὐτῷ καὶ συμβαίνειν μελλόντων. Μονογενῆς γὰρ
ὅτι ἦν τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων οὗτος, ἰδίως ἐξ αὐτοῦ λόγος καὶ δύνα-
μις γεγεννημένος, καὶ ὕστερον ἄνθρωπος διὰ τῆς Παρθένου γενό-
μενος, ὡς ἀπὸ τῶν ἀπομνημονευμάτων ἐμάθομεν, προεδήλωσα.

2 Καὶ ὅτι σταυρωθεὶς ἀπέθανεν, ὁμοίως προεῖπε. Τὸ γὰρ «ρῦ-
σαι ἀπὸ ρομφαίας τὴν ψυχὴν μου καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ
μου· σῶσόν με ἐκ στόματος λέοντος καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερῶ-
των τὴν ταπείνωσίν μου», ὁμοίως μηνύοντος δι' οὗ πάθους ἐμελ-
λεν ἀποθνήσκειν, τοῦτ' ἔστι σταυροῦσθαι· τὸ γὰρ κεράτων μονοκε-
ρῶτων ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ ἔστι μόνου, προεξηγησάμην ὑμῖν.

3 Καὶ τὸ ἀπὸ ρομφαίας καὶ στόματος λέοντος καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς
αἰτεῖν αὐτὸν τὴν ψυχὴν σωθῆναι, ἵνα μηδεὶς κυριεύσῃ τῆς ψυχῆς
αὐτοῦ, αἴτησις ἦν, ἵνα, ἠνίκα ἡμεῖς πρὸς τῆ ἐξόδῳ τοῦ βίου γινόμε-
θα, τὰ αὐτὰ αἰτῶμεν τὸν Θεόν, τὸν δυνάμενον ἀποστρέψαι πάντα
ἀναιδῆ πονηρὸν ἄγγελον μὴ λαβέσθαι ἡμῶν τῆς ψυχῆς.

4 Καὶ ὅτι μένουσιν αἱ ψυχαὶ ἀπέδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ καὶ τὴν Σα-
μουὴλ ψυχὴν κληθῆναι ὑπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου, ὡς ἠξίωσεν ὁ
Σαούλ. Φαίνεται δὲ καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν οὕτω δικαίων καὶ
προφητῶν ὑπὸ ἐξουσίαν ἐπιπτον τῶν τοιούτων δυνάμεων, ὅποια
δὴ καὶ ἐν τῇ ἐγγαστριμύθῳ ἐκείνῃ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁμο-
λογεῖται.

5 Ὅθεν καὶ οὗτος διδάσκει ἡμᾶς καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τὸ
πάντως ἀγωνίζεσθαι δικαίους γίνεσθαι καὶ πρὸς τῆ ἐξόδῳ αἰτεῖν
μὴ ὑπὸ τοιαύτην τινὰ δύναμιν ὑποπεσεῖν τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Καὶ γὰρ
ἀποδιδούς τὸ πνεῦμα ἐπὶ τῷ σταυρῷ εἶπε· «Πάτερ, εἰς χειρὰς σου
παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου», ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων
καὶ τοῦτο ἔμαθον.

6 Καὶ γὰρ πρὸς τὸ ὑπερβάλλειν τὴν Φαρισαίων πολιτείαν τοὺς

68. Ψαλμ. 21,20–22.

69. Ψαλμ. 21,21 ἔ.

70. Λουκᾶ 23,46.

71. Ματθ. 5,20.

σκύλου τὴν μονογενῆ μου· σῶσε με ἀπὸ τὸ στόμα λέοντος καὶ ἀπὸ τὰ κέρατα μονοκερῶτων ἐμὲ τὸν ταλαίπωρον»⁶⁸, ἦσαν πάλιν διδασκαλία καὶ προαγγελία τῶν ὑπαρχόντων καὶ μελλόντων νὰ συμβοῦν. Διότι, ὅτι ἦτο οὗτος μονογενῆς τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων, ὡς λόγος καὶ δύναμις γεννημένη ἀπὸ αὐτὸν ἰδιαιτέρως καὶ ἔπειτα ὡς ἄνθρωπος γενόμενος διὰ τῆς παρθένου, καθὼς ἐμάθαμεν ἀπὸ τὰ Ἀπομνημονεύματα, τὸ προεδήλωσα.

2 Καὶ ὅτι ἀπέθανε σταυρωθεὶς, τὸ προεῖπεν ὁμοίως. Διότι τὸ «λύτρωσε ἀπὸ τὴν ρομφαίαν τὴν ψυχὴν μου καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα σκύλου τὴν μονογενῆ μου· σῶσε με ἀπὸ τὸ στόμα λέοντος καὶ ἀπὸ τὰ κέρατα μονοκερῶτων τὸν ταλαίπωρον ἐμέ»⁶⁹, ὁμοίως εἶναι λόγος δηλοῦντος τὸ πάθος διὰ τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ, δηλαδή τὴν σταύρωσιν· διότι τὸ ὅτι κέρατα μονοκερῶτων εἶναι μόνον τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, σᾶς τὸ ἐξήγησα προηγουμένως.

3 Καὶ τὸ ὅτι παρακαλεῖ νὰ σωθῆ ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὴν ρομφαίαν καὶ τὸ στόμα λέοντος καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα σκύλου, ἦτο αἰτησις νὰ μὴ κυριεύσῃ κανεὶς τὴν ψυχὴν του, οὕτως ὥστε, ὅταν φθάσωμεν πρὸς τὴν ἐξοδὸν τοῦ βίου, νὰ ζητοῦμεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἴδια ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸν δυνάμενον νὰ ἀπομακρύνῃ πάντα ἀναιδῆ πονηρὸν ἄγγελον ὥστε νὰ μὴ λάβῃ τὴν ψυχὴν μας.

4 Καὶ ὅτι μένουν αἱ ψυχαί, σᾶς τὸ ἀπέδειξα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ τοῦ Σαμουὴλ ἡ ψυχὴ ἐκλήθη ἀπὸ τὴν ἐγγαστρίμυθον, ὅπως ἠξίωσεν ὁ Σαούλ. Φαίνεται δὲ καὶ ὅτι ὅλαι αἱ ψυχαί τῶν οὕτω δικαίων καὶ προφητῶν ἐπιπτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν τοιοῦτων δυνάμεων, ὅπως ἄλλωστε ὁμολογεῖται ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ εἰς ἐκείνην τὴν ἐγγαστρίμυθον.

5 Ὅθεν καὶ οὗτος μᾶς διδάσκει καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ του νὰ ἀγωνιζώμεθα ὅπωςδῆποτε νὰ γίνωμεν δίκαιοι καὶ κατὰ τὴν ἐξοδὸν νὰ ζητῶμεν νὰ μὴ ὑποπέσουν αἱ ψυχαί ἡμῶν ὑπὸ τοιαύτην δύναμιν. Διότι, ὅταν παρέδιδε τὸ πνεῦμα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, εἶπε, «Πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθέτω τὸ πνεῦμά μου»⁷⁰, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔμαθα ἐπίσης ἀπὸ τὰ Ἀπομνημονεύματα.

6 Διότι, προτρέπων τοὺς μαθητάς του νὰ ὑπερβοῦν τὴν διαγω-

μαθητὰς αὐτοῦ συνωθῶν, εἰ δὲ μὴ γε, ἐπίστασθαι ὅτι οὐ σωθήσονται, ταῦτα εἰρηκέναι ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι γέγραπται· «ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

106,1 Καὶ ὅτι ἠπίστατο τὸν Πατέρα αὐτοῦ πάντα παρέχειν αὐτῷ, ὡς ἡξίου, καὶ ἀνεγερεῖν αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ πάντας τοὺς φοβουμένους τὸν Θεὸν προέτρεπεν αἰνεῖν τὸν Θεὸν διὰ τὸ ἐλεῆσαι καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυρωθέντος τούτου πᾶν γένος τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων, καὶ ὅτι ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἔστη, τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες, μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ πεισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ὅτι καὶ πρὸ τοῦ παθεῖν ἔλεγεν αὐτοῖς ὅτι ταῦτα αὐτὸν δεῖ παθεῖν καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν ὅτι προεκεκήρυκτο ταῦτα, μετενόησαν ἐπὶ τῷ ἀπίστασθαι αὐτοῦ ὅτε ἐσταυρώθη, καὶ μετ' αὐτῶν διάγων ὕμνησε τὸν Θεόν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων δηλοῦται γεγενημένον, τὰ λείποντα τοῦ ψαλμοῦ ἐδήλωσεν.

2 Ἔστι δὲ ταῦτα· «διηγῆσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον αἰνέσατε αὐτόν, ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰακώβ δοξάσατε αὐτόν, φοβηθήτωσαν αὐτόν ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰσραήλ».

3 Καὶ τὸ εἰπεῖν μετωνομακέναι αὐτὸν Πέτρον ἓνα τῶν Ἀποστόλων, καὶ γεγράφθαι ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ γεγενημένον καὶ τοῦτο, μετὰ τοῦ καὶ ἄλλους δύο ἀδελφούς, υἱοὺς Ζεβεδαίου ὄντας, ἐπωνομακέναι ὀνόματι τοῦ «Βοανεργές, ὃ ἐστὶν υἱοὶ βροντῆς», σημαντικὸν ἦν τοῦ αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι, δι' οὗ καὶ τὸ ἐπώνυμον Ἰακώβ τῷ Ἰσραήλ ἐπικληθέντι ἐδόθη καὶ τῷ Αὐσῆ ὄνομα Ἰησοῦς ἐπεκλήθη, δι' οὗ ὀνόματος καὶ εἰσῆχθη εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πατριάρχαις γῆν ὃ περιλειφθεὶς ἀπὸ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξελεθόντων λαός.

4 Καὶ ὅτι ὡς ἄστρον ἐμελλεν ἀνατέλλειν αὐτὸς διὰ τοῦ γένους

72. Ψαλμ. 21,23 ἐ.

73. Μάρκ. 3,16 ἐ.

γὴν τῶν Φαρισαίων, ἄλλως νὰ γνωρίζουν ὅτι δὲν θὰ σωθοῦν, τὰ ἐξῆς εἶπε, ὅπως ἔχει γραφῆ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα: «ἐὰν ἡ δικαιοσύνη σας δὲν ὑπερβάλη τὴν τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»⁷¹.

106,1 Τὰ ὑπόλοιπα δὲ τοῦ ψαλμοῦ δηλώνουν ὅτι θὰ ἐγνώριζεν οὗτος ὅτι ὁ Πατήρ του θὰ τοῦ παρεῖχε τὰ πάντα, ὅπως ἠξίωνε, καὶ θὰ ἀνήγειρεν αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ θὰ προέτρεπεν ὅλους τοὺς φοβουμένους τὸν Θεὸν νὰ αἰνοῦν τὸν Θεὸν διότι ἠλέησε διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου τοῦ σταυρωθέντος πᾶν γένος τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων καὶ ὅτι θὰ ἴστατο εἰς τὸ μέσον τῶν ἀδελφῶν του, τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασίν του καὶ τὴν βεβαίωσιν ὑπ' αὐτοῦ ὅτι καὶ πρὸ τοῦ πάθους ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς ὅτι πρέπει νὰ πάθῃ αὐτὰ καὶ ὅτι ταῦτα εἶχαν προαγγελθῆ ὑπὸ τῶν προφητῶν, θὰ μετενόουν διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ αὐτὸν ὅταν ἐσταυρώνετο καὶ μετ' αὐτῶν διαγῶν θὰ ὕμνει τὸν Θεόν, ὅπως μαρτυρεῖται καὶ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων.

2 Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἐξῆς. «Θὰ διηγηθῶ τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς ἀδελφούς μου, εἰς τὸ μέσον τῆς Ἐκκλησίας θὰ σὲ ὑμνήσω. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, αἰνέσατε αὐτόν, ὅλοι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, δοξάσατε αὐτόν, ἃς φοβηθοῦν αὐτόν ὅλοι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραήλ»⁷².

3 Τὸ ὅτι δὲ λέγει ὅτι μετωνόμασε Πέτρον ἓνα τῶν Ἀποστόλων καὶ ὡς ἐγράφη εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἐγίνε, μετὰ τοῦ ὅτι ἐπωνόμασε καὶ ἄλλους δύο ἀδελφούς, υἱοὺς Ζεβεδαίου, μὲ τὸ ὄνομα «Βοανεργές, δηλαδὴ υἱοὶ βροντῆς»⁷³, εἶχε τὴν ἔννοιαν ὅτι ἦτο αὐτὸς ἐκεῖνος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδόθη καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Ἰακώβ εἰς τὸν ἐπικληθέντα Ἰσραήλ καὶ ὅτι εἰς τὸν Αὐσῆν ἐδόθη τὸ ὄνομα Ἰησοῦς, διὰ τοῦ ὁποίου ὄνοματος καὶ εἰσῆχθη εἰς τὴν ὑπεσχημένην εἰς τοὺς πατριάρχας γὴν ὁ ὑπολειφθεὶς ἀπὸ τοὺς ἐξ Αἰγύπτου ἐξεληθόντας λαός.

4 Καὶ ὅτι ἐπρόκειτο ν' ἀνατείλῃ αὐτὸς ὡς ἄστρον διὰ τοῦ γέ-

τοῦ Ἀβραάμ, Μωϋσῆς παρεδήλωσεν οὕτως εἰπὼν· «ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ καὶ ἡγούμενος ἐξ Ἰσραήλ». Καὶ ἄλλη δὲ γραφὴ φησιν, «ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῶ». Ἀνατείλαντος οὖν καὶ ἐν οὐρανῶ ἅμα τῶ γεννηθῆναι αὐτὸν ἀστέρος, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ, οἱ ἀπὸ Ἀραβίας μάγοι, ἐκ τούτου ἐπιγνόντες, «παρεγένοντο καὶ προσεκύνησαν αὐτῶ».

107,1 Καὶ ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἔμελλεν ἀναστήσεσθαι μετὰ τὸ σταυρωθῆναι, γέγραπται ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν συζητοῦντες αὐτῶ ἔλεγον ὅτι «δειξὸν ἡμῖν σημεῖον». Καὶ ἀπεκρίνατο αὐτοῖς, «γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτοῖς εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ». Καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ παρακεκαλυμμένα ἦν νοεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀκούοντων ὅτι μετὰ τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

2 Καὶ πονηροτέραν τὴν γενεὰν ὑμῶν καὶ μοιχαλίδα μᾶλλον τῆς Νινευιτῶν πόλεως ἐδήλου, οἵτινες, τοῦ Ἰωνᾶ κηρύξαντος αὐτοῖς μετὰ τὸ ἐκβρασθῆναι αὐτὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς κοιλίας τοῦ ἀδρου ἰχθύος ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας παμπληθεὶ ἀπολοῦνται, νηστείαν ἀπλῶς πάντων ζώων, ἀνθρώπων τε καὶ ἀλόγων, μετὰ σακκοφορίας καὶ ἐκτενοῦς ὀλολυγμοῦ καὶ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ἀληθινῆς μετανοίας αὐτῶν καὶ ἀποταγῆς τῆς πρὸς ἀδικίαν ἐκήρυξαν, πιστεύσαντες ὅτι ἐλεήμων ὁ Θεὸς καὶ φιλόανθρωπός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς μετατιθεμένους ἀπὸ τῆς κακίας, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τοὺς μεγιστάνας ὁμοίως σακκοφορήσαντας προσμεμενηκέναι τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ ἱκεσίᾳ, καὶ ἐπιτυχεῖν μὴ καταστραφῆναι τὴν πόλιν αὐτῶν.

3 Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰωνᾶ ἀνιωμένου ἐπὶ τῶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἐκήρυξε, μὴ καταστραφῆναι τὴν πόλιν, διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ ἐκ τῆς γῆς ἀνατεῖλαι αὐτῶ σικυῶνα, ὑφ' ὃν καθεζόμενος ἐσκιάζετο

74. Ἀριθ. 24,17.

75. Ζαχ. 6,12.

76. Ματθ. 2,2 · 10.

77. Ματθ. 12,38 ἐ.

78. Εἰς ἐνδειξιν πένθους διὰ τὰς ἁμαρτίας.

νους τοῦ Ἀβραάμ, τὸ προεδήλωσεν ὁ Μωϋσῆς εἰπὼν οὕτως: «θὰ ἀνατείλη ἄστρον ἀπὸ τὸν Ἰακώβ καὶ ἡγούμενος ἀπὸ τὸν Ἰσραήλ»⁷⁴. Καὶ ἄλλη δὲ Γραφή λέγει, «ἰδοὺ ἀνὴρ, ὀνομαζόμενος Ἀνατολή»⁷⁵. Ἀφοῦ λοιπὸν εὐθύς κατὰ τὴν γέννησίν του ἀνέτειλεν ἀστήρ καὶ εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπως ἔχει γραφῆ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ, οἱ ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν μάγοι, ἀντιληφθέντες τοῦτο ἀπὸ αὐτόν, «προσηλθάν καὶ τὸν προσεκύνησαν»⁷⁶.

107,1 Καὶ περὶ τοῦ ὅτι ἐπρόκειτο ν' ἀναστηθῆ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν σταύρωσιν, ἔχει γραφῆ εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα ὅτι οἱ ἀπὸ τὸ γένος σας συζητοῦντες μὲ αὐτόν ἔλεγον ὅτι, «δεῖξε μας σημεῖον». Καὶ ἀπεκρίθη εἰς αὐτούς, «γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς ζητεῖ σημεῖον, καὶ δὲν θὰ δοθῆ εἰς αὐτούς σημεῖον, εἰμὴ μόνον τὸ σημεῖον τοῦ Ἰωνᾶ»⁷⁷. Καὶ ἐνῶ ἔλεγεν αὐτὰ κεκαλυμμένα, ἦτο δυνατὸν νὰ κατανοηθῆ ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν ὅτι μετὰ τὴν σταύρωσίν του κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν θὰ ἀναστῆ.

2 Καὶ ὑπεδείκνυε πονηροτέραν τὴν γενεάν σας καὶ μοιχαλίδα περισσότερον ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Νινευιτῶν, οἱ ὅποιοι, ὅταν ἀνήγγειλεν εἰς αὐτούς ὁ Ἰωνᾶς, ἀφοῦ ἐξεβράσθη κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ ὑπερμεγέθους ἰχθύος, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας θ' ἀπολεσθοῦν ὁμαδικῶς, ἐκήρυξαν νηστείαν γενικῶς ὅλων τῶν ζώων, τόσον τῶν ἀνθρώπων ὅσον καὶ τῶν ἀλόγων, μὲ σακκοφορίαν⁷⁸ καὶ παρατεταμένον ὀλολυγμὸν καὶ μὲ ἀληθινὴν μετάνοιαν αὐτῶν καὶ ἀπάρνησιν τῆς ἀδικίας, πιστεύσαντες ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος πρὸς ὅλους τοὺς μεταστρεφομένους ἀπὸ τὴν κακίαν, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ οἱ μεγιστᾶνες ὁμοίως νὰ ἐπιδοθοῦν σακκοφοροῦντες εἰς τὴν νηστείαν καὶ τὴν ἱκεσίαν, καὶ νὰ ἐπιτύχουν νὰ μὴ καταστραφῆ ἡ πόλις των.

3 Ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἰωνᾶς ἐστενοχωρεῖτο διότι δὲν κατεστράφη ἡ πόλις κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, ὅπως ἐκήρυξε, διὰ μέσου ἀνυψώσεως σικυῶνος ἀπὸ τὴν γῆν, ὑπὸ τὸν ὅποιον καθή-

ἀπὸ καύματος (ἦν δὲ ὁ σικυῶν κολόκυνθα αἰφνίδιος, μήτε φυτεύσαντος τοῦ Ἰωνᾶ μήτε ποτίσαντος, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπανατείλας αὐτῷ σκιὰν παρέχειν), κάκ τῆς ἄλλης ξηρᾶναι αὐτόν, ἐφ' ᾧ ἐλυπεῖτο Ἰωνᾶς, καὶ ἠλεγξεν αὐτόν οὐ δικαίως ἀθυμοῦντα ἐπὶ τῷ μὴ κατεστράφθαι τὴν Νινευϊτῶν πόλιν, λέγων.

4 «Σὺ ἐφείσω περὶ τοῦ σικυῶνος, οὐδ' οὐκ ἐκοπίασας ἐν αὐτῷ, οὔτε ἐξέθρεψας αὐτόν, ὃς ὑπὸ νύκτα αὐτοῦ ἦλθε καὶ ὑπὸ νύκτα αὐτοῦ ἀπώλετο· κἀγὼ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευϊ, τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ἧ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν, οἳ οὐκ ἔγνωσαν ἀνα μέσον δεξιᾶς αὐτῶν καὶ ἀνα μέσον ἀριστερᾶς αὐτῶν, καὶ κτήνη πολλά;

108,1 Καὶ ταῦτα οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἐπιστάμενοι ἅπαντες γεγενημένα ὑπὸ τοῦ Ἰωνᾶ καὶ τοῦ Χριστοῦ παρ' ὑμῖν βοῶντος ὅτι τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ δώσει ὑμῖν, προτρεπόμενος ἵνα κἂν μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτόν ἀπὸ τῶν νεκρῶν μετανοήσητε ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακοῖς καὶ ὁμοίως Νινευϊταὶς προσκλαύσητε τῷ Θεῷ, ὅπως καὶ τὸ ἔθνος καὶ ἡ πόλις ὑμῶν μὴ ἀλῶ καταστραφεῖσα, ὡς κατεστράφη.

2 Καὶ οὐ μόνον οὐ μετενοήσατε, μαθόντες αὐτόν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, ἀλλ', ὡς προεῖπον, ἀνδρας χειροτονήσαντες ἐκλεκτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπέμψατε, κηρύσσοντας ὅτι αἵρεσίς τις ἄθεος καὶ ἄνομος ἐγήγερται ἀπὸ Ἰησοῦ τινος Γαλιλαίου πλάνου ὄν σταυρωσάντων ἡμῶν, «οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψαντες αὐτόν» ἀπὸ τοῦ μνήματος νυκτός, ὁπόθεν κατετέθη ἀφηλωθεὶς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, πλανῶσι τοὺς ἀνθρώπους λέγοντες ἐγγεῖρθαι αὐτόν ἐκ νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθέναι κατειπόντες δεδιδασχέναι καὶ ταῦτα ἅπερ κατὰ τῶν ὁμολογούντων Χριστὸν καὶ διδάσκαλον καὶ υἱὸν Θεοῦ εἶναι παντὶ γένει ἀνθρώπων ἄθεα καὶ ἄνομα καὶ ἀνόσια λέγετε.

3 Πρὸς τοῦτοις καὶ ἀλούσης ὑμῶν τῆς πόλεως καὶ τῆς γῆς ἐρημωθείσης οὐ μετανοεῖτε, ἀλλὰ καὶ καταρᾶσθαι αὐτοῦ καὶ τῶν πι-

79. Ἰω. 4,10 ἐ.

80. Ματθ. 28,13 · 15.

μενος ἐσκιάζετο ἀπὸ τὸ καῦμα (ἦτο δὲ ὁ σικυῶν κολοκύνθη ταχυανάπτυκτος χωρὶς νᾶ τὴν φυτεύση οὔτε νᾶ τὴν ποτίση ὁ Ἰωνᾶς, ἀλλ' αἴφνιδίως ἀναπτυχθεῖσα διὰ νᾶ παρέχη εἰς αὐτὸν σκιάν) καὶ ἔπειτα τὸν ἐξήρανε, διότι ἐλυπεῖτο ὁ Ἰωνᾶς, καὶ τὸν ἤλεγξε διότι ἐστενοχωρεῖτο ἀδίκως διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶχε καταστραφῆ ἡ πόλις τῶν Νινευιτῶν, λέγων.

- 4 «Σὺ ἐλυπήθης διὰ τὸν σικυῶνα, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐκοπίασες οὔτε τὸν ἀνέπτυξες, ὁ ὁποῖος νύκτα ἦλθε καὶ νύκτα ἐχάθη· καὶ ἐγὼ δὲν θὰ λυπηθῶ τὴν Νινευῖ, τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν περισσότεροι ἀπὸ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν τᾶ ἀνάμεσα εἰς τὴν δεξιὰν καὶ τὴν ἀριστερὰν αὐτῶν, καὶ κτήνη πολλά;»⁷⁹.

108,1 Καὶ ἐνῶ οἱ ἀπὸ τὸ γένος σας ὅλοι ἐγνώριζαν ὅτι ταῦτα εἶχαν γίνεαι ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ καὶ ὁ Χριστὸς ἐβόα εἰς σᾶς ὅτι θὰ σᾶς δώση τὸ σημεῖον τοῦ Ἰωνᾶ, προτρέπων ὥστε τουλάχιστον μετὰ τὴν ἀνάστασίν' του ἀπὸ τοὺς νεκροὺς νᾶ μετανοήσετε δι' ὅσα κακὰ ἐπράξατε καὶ νᾶ προσκλαύσετε εἰς τὸν Θεὸν ὁμοίως με τοὺς Νινευῖτας, οὕτως ὥστε καὶ τὸ ἔθνος σας καὶ ἡ πόλις σας νᾶ μὴ κυριευθῆ διὰ νᾶ καταστραφῆ, ὅπως κατεστράφη,

- 2 ὄχι μόνον δὲν μετενοήσατε, μαθόντες ὅτι ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, ἀλλὰ, ὅπως προεῖπα, ὀρίσαντες ἄνδρας ἐκλεκτοὺς τοὺς ἐστείλατε εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, διὰ νᾶ κηρύξουν ὅτι ἔχει σηκωθῆ αἵρεσις ἄθεος καὶ ἄνομος ἀπὸ κάποιον πλᾶνον Ἰησοῦν Γαλιλαῖον, τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ ἐσταυρώσατε, «οἱ μαθηταὶ του κλέψαντες»⁸⁰ ἀπὸ τὸ μνῆμα τὴν νύκτα, ὅπου κατετέθη ἀποκαθηλωθεῖς ἀπὸ τὸν σταυρόν, πλανοῦν τοὺς ἀνθρώπους λέγοντες ὅτι ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν καὶ κατηγοροῦντες αὐτοὺς ὅτι ἔχουν διδάξει ὅτι ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὅλα ὅσα ἄθεα καὶ ἄνομα καὶ ἀνόσια λέγετε κατὰ τῶν ὁμολογούντων ὅτι οὗτος εἶναι Χριστὸς καὶ διδάσκαλος καὶ Υἱὸς Θεοῦ εἰς ὅλον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

- 3 Πρὸς τούτοις, καὶ ἐνῶ ἡ πόλις σας ἐκυριεύθη καὶ ἡ γῆ ἠρημώθη, δὲν μετανοεῖτε, ἀλλὰ καὶ τολμᾶτε νᾶ καταρᾶσθε αὐ-

στευόντων εἰς αὐτὸν πάντων τολμᾶτε. Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς καὶ τοὺς δι' ὑμᾶς τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ὑπειληφότας οὐ μισοῦμεν, ἀλλ' εὐχόμεθα κἂν νῦν μετανοήσαντας πάντας ἐλέους τυχεῖν παρὰ τοῦ εὐσπλάγχνου καὶ πολυελέου Πατρὸς τῶν ὄλων Θεοῦ.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

- 109,1 Ἄλλ' ὅτι τὰ ἔθνη μετανοεῖν ἀπὸ τῆς κακίας, ἐν ἧ' πλανώμενοι ἐπολιτεύοντο, ἀκούσαντα τὸν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ κηρυχθέντα καὶ δι' αὐτῶν μαθόντα λόγον, καὶ λόγους βραχεῖς λέγοντός μου ἀπὸ προφητείας Μιχαίου, ἐνὸς τῶν δώδεκα, ἀνάσχεσθε.
- 2 Εἰσὶ δὲ οὗτοι· «καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτου ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, ἔτοιμον ἐπ' ἄκρου τῶν ὀρέων, ἐπηρμένον αὐτὸ ὑπὲρ τοὺς βουνούς· καὶ ποταμὸν θήσονται ἐπ' αὐτῷ λαοί, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ καὶ ἐροῦσι· δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ φωτιοῦσιν ἡμᾶς τὸν ὁδὸν αὐτοῦ καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ. Ὅτι ἐκ Σιῶν ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως μακρὰν· καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ μὴ ἄρη ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν.
- 3 »Καὶ καθίσεται ἀνὴρ ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ καὶ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν, ὅτι στόμα Κυρίου τῶν δυνάμεων ἐλάλησεν· ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορεύσονται ἐν ὀνόματι θεῶν αὐτῶν, ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, συνάξω τὴν ἐκτεθλιμμένην, καὶ τὴν ἐξωσμένην ἀθροίσω καὶ ἦν ἐκάκωσα, καὶ θήσω τὴν

τὸν καὶ ὄλους τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Καὶ ἡμεῖς δὲν μισοῦμεν σᾶς καὶ τοὺς διὰ σᾶς φρονοῦντας ἐναντίον ἡμῶν, ἀλλὰ εὐχόμεθα ἔστω καὶ τώρα μετανοοῦντες ὄλοι νὰ εὑρετε ἔλεος ἀπὸ τὸν εὐσπλαγχνον καὶ πολυέλεον Πατέρα τῶν ὄλων Θεόν.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

- 109,1 Ἄλλὰ ἀνεχθῆτε με νὰ σᾶς εἶπω ὅτι τὰ ἔθνη ἤκουσαν καὶ ἔμαθαν τὸν ἀπὸ τοὺς Ἄποστόλους ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ κηρυχθέντα λόγον νὰ μετανοήσουν ἀπὸ τὴν κακίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλανῶντο καὶ νὰ σᾶς ἀναφέρω σύντομον λόγον ἀπὸ τὴν προφητείαν τοῦ Μιχαίου, ἐνὸς τῶν δώδεκα.
- 2 Εἶναι δὲ οὗτοι. «Καὶ θὰ συμβῆ ὥστε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας θὰ εἶναι ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, ἔτοιμον εἰς τὸ ἄκρον τῶν ὀρέων, ἐπηρμένον ὑπεράνω τῶν βουνῶν· καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ οἱ λαοὶ θὰ θέσουν ποταμόν, καὶ θὰ πορευθοῦν ἔθνη πολλὰ καὶ θὰ εἶπουν· ἐμπρὸς ἄς ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ, καὶ θὰ μᾶς φωτίσουν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ καὶ θὰ πορευθῶμεν εἰς τὰ μονοπάτια του. Διότι ἀπὸ τὴν Σιών θὰ ἐξέλθῃ ὁ νόμος καὶ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου καὶ θὰ κρίνῃ ἀνάμεσα εἰς πολλοὺς λαοὺς καὶ θὰ ἐλέγξῃ ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως μακρὰν· καὶ θὰ μετατρέψουν τὰς μαχαίρας των εἰς ἄροτρα καὶ τὰς λόγχας των εἰς δρέπανα· καὶ δὲν θὰ σηκώσῃ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ δὲν θὰ διδάσκονται πλέον νὰ πολεμοῦν.
- 3 »Καὶ θὰ καθήσῃ ὁ ἄνθρωπος κάτω ἀπὸ τὴν ἄμπελόν του καὶ κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν του καὶ δὲν θὰ ὑπάρχη κανεὶς νὰ ἐνοχλῇ, διότι τὸ στόμα τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων ἐλάλησεν· διότι ὄλοι οἱ λαοὶ θὰ πορεύωνται εἰς τὸ ὄνομα τῶν θεῶν αὐτῶν, ἡμεῖς ὅμως θὰ πορευθῶμεν εἰς τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ συνάξω τὰς καταπιεσμένας, θὰ συναθροίσω τὰς περιπλανωμένας καὶ ὄσας ἔθλι-

έκτεθλιμμένην εἰς ὑπόλειμμα καὶ τὴν ἐκπεπιεσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρόν· καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐπ' αὐτῶν ἐν τῷ ὄρει Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος».

- 110,1 Καὶ τελέσας ταῦτα ἐπέειπον. Καὶ ὅτι οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν, ὧ ἄνδρες, τοὺς πάντας λόγους τῆς περικοπῆς ταύτης εἰς τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦσιν εἰρῆσθαι, ἐπίσταμαι· καὶ αὐτὸν ὅτι οὐδέπω φασὶν ἐληλυθέναι, καὶ τοῦτο γινώσκω· εἰ δὲ καὶ ἐληλυθέναι λέγουσιν, οὐ γινώσκεται ὅς ἐστιν, ἀλλ' ὅταν ἐμφανῆς καὶ ἔνδοξος γένηται, τότε γνωσθήσεται ὅς ἐστι, φασί.
- 2 Καὶ τότε τὰ εἰρημένα ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ φασὶν ἀποβήσασθαι, ὡς μηδενὸς μηδέπω καρποῦ ἀπὸ τῶν λόγων τῆς προφητείας γενομένου· ἀλόγιστοι, μὴ συνιέντες, ὅπερ διὰ πάντων τῶν λόγων ἀποδέδεικται, ὅτι δύο παρουσίαι αὐτοῦ κατηγγελλέμεναι εἰσὶ· μία μὲν, ἐν ἣ «παθητὸς καὶ ἄδοξος καὶ ἄτιμος καὶ σταυρούμενος» κекήρυκται, ἡ δὲ δευτέρα, ἐν ἣ μετὰ δόξης ἀπὸ τῶν οὐρανῶν παρέσται, ὅταν καὶ ὁ τῆς ἀποστασίας ἄνθρωπος, ὁ καὶ εἰς τὸν Ὑψιστὸν ἔξαλλα λαλῶν, ἐπὶ τῆς γῆς ἄνομα τολμήσῃ εἰς ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες, ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ «τοῦ λόγου τοῦ ἐξελθόντος ἀπὸ Ἱερουσαλήμ» διὰ τῶν τοῦ Ἰησοῦ Ἀποστόλων τὴν θεοσέβειαν ἐπιγνόντες, ἐπὶ τὸν Θεὸν Ἰακώβ καὶ Θεὸν Ἰσραὴλ κατεφύγομεν.
- 3 Καὶ οἱ πολέμου καὶ ἀλληλοφονίας καὶ πάσης κακίας μεμεστωμένοι ἀπὸ πάσης τῆς γῆς τὰ πολεμικὰ ὄργανα ἕκαστος, «τὰς μαχαίρας εἰς ἄροτρα καὶ τὰς ζιβύνας εἰς γεωργικά», μετεβάλομεν, καὶ γεωργοῦμεν εὐσέβειαν, δικαιοσύνην, φιλανθρωπίαν, πίστιν, ἐλπίδα τὴν παρ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ σταυρωθέντος, «ὑπὸ τὴν ἄμπελον τὴν ἐαυτοῦ ἕκαστος καθεζόμενοι», τοῦτ' ἐστὶ μόνῃ τῇ γαμετῇ γυναικὶ ἕκαστος χρώμενοι· ὅτι γὰρ ὁ λόγος ὁ προφητικὸς λέγει, «καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ὡς ἄμπελος εὐθηνοῦσα», ἐπίστασθε.

1. Μιχ. 4,1-7.

2. Ἦσ. 53;2 ἐ· 8.

3. Βλ. Δαν. 7,13-14.

4. Δαν. 7,25. 11,36. Β'. Θεσσ. 2,3 ἐ.

5. Μιχ. 4,2.

6. Μιχ. 4,3 ἐ.

7. Μιχ. 4,4.

8. Ψαλμ. 127,3.

ψα, καὶ θὰ καταστήσω τὰς τάλαιπωρημένας καὶ ἐκδιωγμένας ἔθνος ἰσχυρόν· καὶ θὰ βασιλεύσῃ ὁ Κύριος ἐπ' αὐτῶν εἰς ὄρος Σιών ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα»¹.

110,1 Καὶ ἀφοῦ ἐτελείωσα ταῦτα εἶπα. Ὅτι οἱ δάσκαλοί σας, ὧ ἄνδρες, ὁμολογοῦν, ὅτι ὅλοι οἱ λόγοι τῆς περικοπῆς αὐτῆς ἔχουν λεχθῆ δια τὸν Χριστόν, τὸ γνωρίζω· καὶ ὅτι λέγουν ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη, τὸ γνωρίζω ἐπίσης. Ἐὰν δὲ λέγουν καὶ ὅτι ἔχει ἔλθει δὲν εἶναι γνωστὸν ποῖος εἶναι, λέγουν, ἀλλὰ ὅταν καταστῆ ἐπιφανῆς καὶ ἔνδοξος, τότε θὰ γνωσθῆ ποῖος εἶναι.

2 Καὶ τότε λέγουν ὅτι τὰ λεχθέντα εἰς αὐτὴν τὴν περικοπὴν θὰ ἐπαληθευθοῦν, καθ' ὅσον κανεὶς καρπὸς ἕως τῶρα δὲν ἐγένεν ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς προφητείας. Ἀσυλλόγιστοι, μὴ ἀντιλαμβάνομενοι ὅ,τι ἔχει ἀποδειχθῆ δι' ὅλων τῶν λόγων, ὅτι ἔχουν προαγγελθῆ δηλαδὴ δύο παρουσίαι αὐτοῦ· μία μὲν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχει κηρυχθῆ «παθητὸς καὶ ἄδοξος καὶ ἄτιμος καὶ σταυρούμενος»², ἡ δὲ δευτέρα κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιασθῆ μὲ δόξαν ἀπὸ τοὺς οὐρανοῦς³, ὅταν καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀποστασίας, ὁ ὁποῖος λαλεῖ καὶ εἰς τὸν ὑψιστον ἔξαλλα⁴, τολμήσῃ νὰ ἐνεργήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἄνομα εἰς ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἀναγνωρίσαντες τὴν θεοσέβειαν ἀπὸ τὸν νόμον καὶ «τὸν λόγον τὸν ἐξεληθόντα ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ»⁵ διὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Ἰησοῦ, προσεφύγαμεν εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακώβ καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραήλ.

3 Καὶ ἡμεῖς οἱ γεμᾶτοι πόλεμον καὶ ἀλληλοφονίαν καὶ κάθε κακίαν μετεβάλαμεν εἰς ὅλην τὴν γῆν τὰ πολεμικὰ ὄργανα, «τὰς μαχαίρας εἰς ἄροτρα καὶ τὰς λόγχας εἰς γεωργικά»⁶, καὶ καλλιεργοῦμεν εὐσέβειαν, δικαιοσύνην, φιланθρωπίαν, πίστιν, ἐλπίδα ἐκ μέρους τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ σταυρωθέντος, «καθεζόμενοι ἕκαστος κάτω ἀπὸ τὴν ἄμπελόν του»⁷, δηλαδὴ χρησιμοποιοῦντες ἕκαστος μόνην τὴν σύζυγόν του· διότι γνωρίζετε ὅτι ὁ προφητικὸς λόγος λέγει «καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ εἶναι ὡς εὐκαρπος ἄμπελος»⁸.

- 4 Καὶ ὅτι «οὐκ ἔστιν ὁ ἐκφοβῶν» καὶ δουλαγωγῶν ἡμᾶς, τοὺς ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν πεπιστευκότας κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν, φανερόν ἐστι. Κεφαλοτομούμενοι γὰρ καὶ σταυρούμενοι καὶ θηρίοις παραβαλλόμενοι καὶ δεσμοῖς καὶ πυρὶ καὶ πάσαις ταῖς ἄλλαις βασάνοις ὅτι οὐκ ἀφιστάμεθα τῆς ὁμολογίας, δῆλόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν τοιαῦτά τινα γίνηται, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἄλλοι πλείονες πιστοὶ καὶ θεοσεβεῖς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ γίνονται. Ὅποῖον ἐὰν ἀμπέλου τις ἐκτέμη τὰ καρποφορήσαντα μέρη, εἰς τὸ ἀναβλαστῆσαι ἑτέρους κλάδους καὶ εὐθαλεῖς καὶ καρποφόρους ἀναδίδωσι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνεται· ἡ γὰρ φυτευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀμπελος καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐστι.
- 5 Τὰ δὲ λοιπὰ τῆς προφητείας ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἀποβήσεται. Τὴν γὰρ ἐκτεθλιμμένην, τοῦτ' ἔστιν ἀπὸ τοῦ κόσμου, ὅσον ἐφ' ὑμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν κτημάτων τῶν ἰδίων ἕκαστος τῶν Χριστιανῶν ἐκβέβληται ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου παντός, ζῆν μηδενὶ Χριστιανῶ συγχωροῦντες.
- 6 Ὑμεῖς δὲ ἐπὶ τὸν λαὸν ὑμῶν συμβεβηκέναι τοῦτό φατε. Εἰ δὲ ἐξεβλήθητε πολεμηθέντες, δικαίως μὲν ὑμεῖς ταῦτα πεπόνθατε, ὡς αἱ Γραφαὶ πᾶσαι μαρτυροῦσι· ἡμεῖς δέ, οὐδὲν τοιοῦτον πράξαντες μετὰ τὸ ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, μαρτυρούμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, σὺν τῷ δικαιοτάτῳ καὶ μόνῳ ἀσπίλῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ Χριστῷ ὅτι ἀπὸ γῆς αἰρόμεθα. Βοῶ γὰρ Ἡσαΐας· «ἰδοὺ ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ· καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ».

111,1 Καὶ ὅτι δύο παρουσίας συμβολικῶς γενήσεσθαι τούτου τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπὸ Μωϋσέως προελέγετο, προεῖπον διὰ τοῦ συμβόλου τῶν ἐν τῇ νηστείᾳ προσφερομένων τράγων. Καὶ πάλιν ἐν οἷς ἐποίησαν Μωϋσῆς καὶ Ἰησοῦς τὸ αὐτὸ προκηρυσσόμενον συμβολικῶς ἦν καὶ λεγόμενον. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐκτείνας ἐπὶ

9. Μιχ. 4,4.

10. Ἡσ. 57,1.

4 Καὶ ὅτι «δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ ἐκφοβίση»⁹ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἔχομεν πιστεύσει εἰς τὸν Ἰησοῦν εἰς ὅλην τὴν γῆν, εἶναι φανερόν. Διότι εἶναι φανερόν ὅτι, ἐνῶ ἀποκεφαλίζόμεθα καὶ σταυρούμεθα καὶ ριπτόμεθα εἰς θηρία καὶ δεσμὰ καὶ εἰς πῦρ καὶ εἰς ὄλας τὰς ἄλλας βασάνους, δὲν ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν ὁμολογίαν, ἀλλὰ ὅσον περισσότερο ἐπιβάλλονται αὐτά, τόσο περισσότερο ἄλλοι πιστοὶ καὶ θεοσεβεῖς γίνονται διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ. Ὅπως, ἐὰν ἀποκόψῃ κάποιος τῆς ἀμπέλου τὰ καρποφορήσαντα μέρη, συμβάλλει εἰς τὴν ἀναβλάστησιν ἄλλων κλάδων εὐθαλῶν καὶ καρποφόρων, τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ ἡμᾶς· διότι ἢ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ φυτευθεῖσα ἄμπελος εἶναι ὁ λαὸς του.

5 Τὰ δὲ ὑπόλοιπα τῆς προφητείας θὰ ἐκπληρωθοῦν κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν αὐτοῦ. Πράγματι τὴν καταπιεσμένην, ἀπὸ τὸν κόσμον δηλαδή, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ σαῶς καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ κτήματά του τὴν ἔχει ἐκβάλλει ἕκαστος τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀλόκληρον τὸν κόσμον, ἀφοῦ δὲν ἐπιτρέπομεν νὰ ζῆ μὲ κανένα Χριστιανόν.

6 Σεῖς δὲ ἰσχυρίζεσθε ὅτι τοῦτο ἔχει συμβῆ μὲ τὸν λαόν σας. Ἐὰν δὲ ἐξεβλήθητε πολεμηθέντες, σεῖς μὲν δικαίως ἔχετε πάθει ταῦτα, ὅπως μαρτυροῦν ὄλαι αἱ Γραφαί· ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴ δὲν ἐπράξαμεν τίποτε τοιοῦτον, ἀφοῦ ἐπεγνώσαμεν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, μαρτυρούμεθα ἀπὸ τὸν Θεὸν μαζί μὲ τὸν δικαιοτάτον καὶ μόνον ἄσπιλον καὶ ἀναμάρτητον Χριστόν, ὅτι ἀπαγόμεθα. Διότι βοᾷ ὁ Ἡσαΐας· «ἰδοὺ ὅτι ὁ δίκαιος ἐχάθη, καὶ κανεὶς δὲν τὸ συλλογίζεται· καὶ ἄνδρες δίκαιοι ἀπάγονται, καὶ κανεὶς δὲν τὸ κατανοεῖ»¹⁰.

111,1 Ὅτι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως προελέχθη συμβολικῶς ὅτι θὰ πραγματοποιηθοῦν δύο παρουσίαι τοῦ Χριστοῦ τούτου, τὸ εἶπα προηγουμένως διὰ τοῦ συμβόλου τῶν προσφερομένων τράγων κατὰ τὴν νηστείαν. Καὶ πάλιν μὲ τὰς πράξεις, τὰς ὁποίας ἔκαμαν ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς, προεκηρύσσετο καὶ ἐλέγετο συμβολικῶς τὸ ἴδιον. Διότι ὁ μὲν εἰς ἐξ αὐτῶν ἐκτείνας

τοῦ βουνοῦ μέχρις ἑσπέρας ἔμενε, ὑποβασταζομένων τῶν χειρῶν, ὁ οὐδενὸς ἄλλου τύπον δείκνυσιν ἢ τοῦ σταυροῦ, ὁ δὲ τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι μετονομασθεὶς ἦρχε τῆς μάχης, καὶ ἐνίκα Ἰσραήλ.

2 Ἦν δὲ καὶ τοῦτο ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἐκείνων καὶ προφητῶν τοῦ Θεοῦ νοῆσαι γεγενημένον, ὅτι ἀμφοτέρα τὰ μυστήρια εἰς αὐτῶν βαστάσαι οὐκ ἦν δυνατός, λέγω δὲ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ καὶ τὸν τύπον τῆς τοῦ ὀνόματος ἐπικλήσεως· ἐνὸς γὰρ μόνοῦ ἢ ἰσχὺς αὕτη ἐστὶ καὶ ἦν καὶ ἔσται, οὗ καὶ τὸ ὄνομα πᾶσα ἀρχὴ δέδιεν, ὡδίνουσα ὅτι δι' αὐτοῦ καταλύεσθαι μέλλουσιν. Ὁ οὖν παθητὸς ἡμῶν καὶ σταυρωθεὶς Χριστὸς οὐ κατηράθη ὑπὸ τοῦ νόμου, ἀλλὰ μόνος σώσειν τοὺς μὴ ἀφισταμένους τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐδήλου.

3 Καὶ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ δὲ σωθέντας, ὅτε ἀπώλλυντο τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων, τὸ τοῦ πάσχα ἐρρύσατο αἷμα, τὸ ἐκάτέρωσε τῶν σταθμῶν καὶ τοῦ ὑπερθύρου χρισθέν. Ἦν γὰρ «τὸ πάσχα ὁ Χριστός, ὁ τυθεὶς» ὕστερον, ὡς καὶ Ἡσαΐας ἔφη· «αὐτὸς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη». Καὶ ὅτι ἐν ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα συναλάβετε αὐτὸν καὶ ὁμοίως ἐν τῷ πάσχα ἐσταυρώσατε, γέγραπται. Ὡς δὲ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἔσωσε τὸ αἷμα τοῦ πάσχα, οὕτω καὶ τοὺς πιστεύσαντας ρύσεται ἐκ θανάτου τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

4 Ἐμελλεν οὖν ὁ Θεὸς πλανᾶσθαι, εἰ μὴ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπὶ τῶν θυρῶν ἐγεγόνει; Οὗ φημι ἐγώ, ἀλλ' ὅτι προεκήρυσσε τὴν μέλλουσαν δι' αἵματος τοῦ Χριστοῦ γενήσεσθαι σωτηρίαν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ τὸ σύμβολον τοῦ κοκκίνου σπαρτίου, οὗ ἔδωκαν ἐν Ἱεριχῶ οἱ ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ πεμφθέντες κατάσκοποι Ραὰβ τῇ πόρνῃ, εἰπόντες «προσδῆσαι αὐτὸ τῇ θυρίδι δι' ἧς αὐτοὺς ἐχάλασεν» ὅπως λάθωσι τοὺς πολεμίους, ὁμοίως τὸ σύμβολον τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐδήλου, δι' οὗ οἱ πάλαι πόρνοι καὶ ἄδικοι ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν σώζονται, ἄφεςιν ἁμαρτιῶν λαβόντες καὶ μηκέτι ἁμαρτάνοντες.

11. Α' Κορ. 5,7.

12. Ἡσ. 53,7.

13. Ἰησοῦς Ναυῆ 2,15 · 18.

τάς χειράς ἐπὶ τοῦ βουνοῦ ἔμενεν οὕτως μέχρι τῆς ἑσπέρας, ἐνῶ αἱ χεῖρες του ὑπεβαστάζοντο, τὸ ὁποῖον φανερώνει τύπον τοῦ σταυροῦ, ὁ δὲ δεύτερος μετονομασθεὶς εἰς Ἰησοῦν ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μάχης καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐνίκα.

2 Εἶχον δὲ καὶ ταύτην τὴν ἔννοιαν αἱ πράξεις ἀμφοτέρων τῶν ἀγίων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ προφητῶν τοῦ Θεοῦ, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ βαστάσῃ εἰς ἕξ αὐτῶν τὸ βάρος ἀμφοτέρων τῶν μυστηρίων, δηλαδὴ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ καὶ τὸν τύπον τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος· διότι ἡ ἰσχὺς αὐτὴ εἶναι καὶ ἦτο καὶ θὰ εἶναι ἐνὸς μόνον ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φοβεῖται κάθε ἐξουσία, ἀναμένουσα ὅτι δι' αὐτοῦ πρόκειται νὰ καταλυθῇ. Ὁ παθητὸς λοιπὸν καὶ σταυρωθεὶς Χριστὸς δὲν ὑπέστη κατάραν τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐδήλωνεν ὅτι μόνος αὐτὸς θὰ σώσῃ τοὺς μὴ ἀπομακρυνομένους ἀπὸ τὴν πίστιν αὐτοῦ.

3 Καὶ τοὺς εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲ σωθέντας, ὅταν κατεστράφησαν τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων, ἀπήλλαξε τὸ αἷμα τοῦ Πάσχα τὸ χρισθὲν ἐκατέρωθεν τῶν παραστατῶν καὶ τοῦ ὑπερθύρου. Διότι «τὸ Πάσχα ἦτο ὁ Χριστὸς, ὁ θυσιασθεὶς»¹¹ ὕστερα, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Ἡσαΐας· «αὐτὸς ὠδηγήθη ὡς πρόβατον εἰς τὴν σφαγὴν»¹². Καὶ ἔχει ἐπίσης γραφῆ τὸ ὅτι τὸν συνελάβετε τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα καὶ ὁμοίως κατὰ τὸ Πάσχα τὸν ἐσταυρώσατε. Ὅπως δὲ τοὺς εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔσωσε τὸ αἷμα τοῦ Πάσχα, οὕτω καὶ τοὺς πιστεύοντας θὰ λυτρώσῃ ἀπὸ τὸν θάνατον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

4 Ἐπρόκειτο λοιπὸν νὰ παραπλανηθῇ ὁ Θεὸς ἂν δὲν εἶχε γίνῃ τοῦτο τὸ σημεῖον εἰς τὰς θύρας; Ὅχι βεβαίως, λέγω, ἀλλὰ τοῦτο προεκήρυσσε τὴν μέλλουσαν νὰ συμβῆ εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Διότι τὸ σύμβολον τοῦ κοκκίνου σπαρτίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔδωσαν εἰς τὴν Ἱεριχῶ οἱ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ σταλέντες κατάσκοποι εἰς τὴν πόρνην Ραάβ, εἰπόντες «νὰ τὸ προσδέσουν εἰς τὴν θυρίδα διὰ τῆς ὁποίας τοὺς κατεβίβασεν»¹³, διὰ νὰ διαφύγουν τοὺς ἐχθρούς, ἐδήλωνεν ὁμοίως τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ παλαιοὶ πόρνοι καὶ ἄδικοι ὄλων τῶν ἐθνῶν σώζονται, λαμβάνοντες ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν καὶ μὴ ἀμαρτάνοντες πλέον.

112,1 Ὑμεῖς δέ, ταῦτα ταπεινῶς ἐξηγοῦμενοι, πολλὴν ἀσθένειαν καταψηφίζεσθε τοῦ Θεοῦ, εἰ ταῦτα οὕτω ψιλῶς ἀκούοιτε καὶ μὴ τὴν δύναμιν ἐξετάζοιτε τῶν εἰρημένων. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς οὕτω παράνομος ἂν κριθεῖη· αὐτὸς γὰρ παραγγείλας «μηδενὸς ὁμοίωμα γίνεσθαι, μῆτε τῶν ἐπὶ τῷ οὐρανῷ μῆτε τῶν ἐπὶ γῆς ἢ θαλάσσης», ἔπειτα «ὄφιν χαλκοῦν αὐτὸς ἐποίει, καὶ στήσας ἐπὶ σημείου» τινὸς ἐκέλευσεν εἰς αὐτὸν ὄραν τοὺς δεδηγμένους· οἱ δ' ἐσώζοντο εἰς αὐτὸν ἀποβλέποντες.

2 Ὁ ὄφιν ἄρα νοηθῆσεται σεσωκέναι τὸν λαὸν τότε, ὃν, προεῖπον, κατηράσατο ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνελεῖ διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ὡς Ἡσαΐας βοᾷ· Καὶ οὕτως ἀφρόνως παραδεξόμεθα τὰ τοιαῦτα, ὡς οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν φασι, καὶ οὐ σύμβολα· Οὐχὶ δὲ ἀνοίσομεν ἐπὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ τὸ σημεῖον, ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν σὺν τῷ ἐπικληθέντι Ἰησοῦ ὀνόματι καὶ νικᾷν τὸν λαὸν ὑμῶν εἰργάζοντο;

3 Οὕτω γὰρ καὶ τοῦ ἀπορεῖν περὶ ὧν ἐποίησεν ὁ νομοθέτης παυσόμεθα. Οὐ γὰρ καταλιπὼν τὸν Θεὸν ἐπὶ θηρίον, δι' οὗ ἢ παράβασις καὶ παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν, ἔπειθε τὸν λαὸν ἐλπίζειν. Καὶ ταῦτα μετὰ πολλοῦ νοῦ καὶ μυστηρίου γέγονε καὶ ἐρρέθη διὰ τοῦ μακαρίου προφήτου· καὶ οὐδὲν ἐστὶν ὃ τις μέμψασθαι δικαίως ἔχει τῶν λελεγμένων ἢ γεγεννημένων ὑπὸ πάντων ἀπλῶς τῶν προφητῶν, εἴαν τὴν γνῶσιν τὴν ἐν αὐτοῖς ἔχητε.

4 Ἐὰν δὲ ὅσοι διδάσκαλοι ὑμῶν, διὰ τί κάμηλοι μὲν θῆλειαι ἐν τῷδε τῷ τόπῳ οὐ λέγονται, ἢ τί εἰσιν αἱ λεγόμεναι κάμηλοι θῆλειαι, ἢ διὰ τί σεμιδάλεως μέτρα τόσα καὶ ἐλαίου μέτρα τόσα ἐν ταῖς προσφοραῖς, μόνα ἐξηγοῦνται ὑμῖν, καὶ ταῦτα ταπεινῶς καὶ χαμερπῶς, τὰ δὲ μεγάλα καὶ ἄξια ζητήσεως μηδέποτε τολμῶσι λέγειν μηδὲ ἐξηγεῖσθαι, ἢ καὶ ἡμῶν ἐξηγουμένων παραγγέλλουσιν ὑμῖν μηδὲ ὄλως ἐπαῖειν μηδὲ εἰς κοινωνίαν λόγων ἐλθεῖν, οὐχὶ δι-

14. Ἐξ. 20,4. Δευτ. 5,8.

15. Ἀριθ. 21,9.

112,1 Σείς δέ, ἐρμηνεύοντες ταῦτα ταπεινῶς, ἀποδίδετε πολλήν ἀσθένειαν εἰς τὸν Θεόν, ἀφοῦ δέχεσθε ταῦτα τόσον πτωχὰ καὶ δὲν ἐξετάζετε τὴν ἔννοιαν τῶν λεχθέντων. Ἄλλως καὶ ὁ Μωϋσῆς θὰ ἐκρίνετο παράνομος· διότι αὐτὸς παραγγείλας «νὰ μὴ κατασκευάζεται κανῆνός πράγατος ὁμοίωμα, οὔτε τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οὔτε τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἢ τῆς θαλάσσης»¹⁴, ἔπειτα «κατεσκεύασεν αὐτὸς ὄφιν χαλκοῦν καὶ στήσας αὐτὸν εἰς σημαίαν»¹⁵ παρήγγειλε νὰ βλέπουν πρὸς αὐτὸν οἱ δαγκαμένοι καὶ προσβλέποντες εἰς αὐτὸν ἐσώζοντο.

2 Ὁ ὄφιν λοιπὸν θὰ νοηθῆ ὅτι ἔσωσε τὸν λαὸν τότε, τὸν ὁποῖον, ὡς εἶπα προηγουμένως, κατηράσθη ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ θὰ φονεύσῃ διὰ μεγάλης μαχαίρας, ὅπως βοᾷ ὁ Ἡσαΐας; Καὶ τόσον ἀφρόνως θὰ παραδεχθῶμεν τὰ τοιαῦτα, ὅπως λέγουν οἱ διδάσκαλοί σας, καὶ δὲν θὰ τὰ ἐκλάβωμεν ὡς σύμβολα; Δὲν θὰ ἀναγάγωμεν δὲ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ τὴν σημαίαν, ἀφοῦ καὶ ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν μαζί μὲ τὸν ἐπονομασθέντα Ἰησοῦν ἐνήργησαν, ὥστε νὰ νικήσῃ ὁ λαὸς σας;

3 Οὕτως ἄλλωστε θὰ παύσωμεν νὰ ἀπορῶμεν δι' ὅσα ἐπραξεν ὁ νομοθέτης. Διότι βεβαίως δὲν ἐγκατέλειψε τὸν Θεὸν διὰ νὰ πείσῃ τὸν λαὸν νὰ ἐλπίζῃ εἰς θηρίον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἀρχικῶς ἡ παράβασις καὶ παρακοή. Καὶ ταῦτα ἔγιναν μὲ πολὺ νόημα καὶ μυστήριον, καὶ ἐλέχθησαν διὰ τοῦ μακαρίου προφήτου· καί, ἂν ἔχετε γνῶσιν μέσα σας, δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ὁποῖον δύναται νὰ μεμφθῆ κανεὶς δικαίως ἀπὸ τὰ λεχθέντα καὶ γενόμενα ὑπὸ ὄλων γενικῶς τῶν προφητῶν.

4 Ἐὰν δὲ ἐξηγοῦν μόνον, διατί δὲν λέγονται εἰς αὐτὸν τὸν τόπον κάμηλοι θήλειαι ἢ τί εἶναι αἱ λεγόμεναι κάμηλοι θήλειαι, ἢ διατί χρειάζονται τόσα μέτρα σεμιδάλεως καὶ τόσα μέτρα ἐλαίου εἰς τὰς προσφοράς, καὶ αὐτὰ ταπεινῶς καὶ χαμερπῶς, τὰ δὲ μεγάλα καὶ ἄξια ἀναζητήσεως δὲν τολμοῦν ποτὲ νὰ εἶπουν οὔτε νὰ ἐξηγήσουν ἢ καί, ὅταν ἡμεῖς τὰ ἐξηγοῦμεν, παραγγέλλουν εἰς σᾶς νὰ μὴ ἀκούετε καθόλου οὔτε νὰ συζητῆτε, δὲν θὰ ἀκούσουν δικαίως ὅσα εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἰδικὸς μας Κύριος

καίως ἀκούσονται ἄπερ πρὸς αὐτοὺς ἔφη ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, «τάφοι κεκονιαμένοι, ἔξωθεν φαινόμενοι ὠραῖοι καὶ ἔσωθεν γέμοντες ὀστέων νεκρῶν», «τὸ ἡδύοσμον ἀποδεκατοῦντες», «τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες, τυφλοὶ ὁδηγοί».

5 Ἐὰν οὖν μὴ τῶν διδαγμάτων τῶν «ἑαυτοὺς ὑψούντων καὶ θελόντων, ραββὶ ραββὶ καλεῖσθαι» καταφρονήσητε, καὶ μετὰ τοιαύτης ἐνστάσεως καὶ νοῦ τοῖς προφητικοῖς λόγοις προσέλθητε, ἵνα τὰ αὐτὰ πάθητε ὑπὸ τῶν ὑμετέρων ἀνθρώπων ἃ καὶ αὐτοὶ οἱ προφητῆται ἔπαθον, οὐ δύνασθε ὄλως οὐδὲν ἀπὸ τῶν προφητικῶν ὠφέλιμον λαβεῖν.

113,1 Ὁ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν. Ἰησοῦν, ὡς προέφην πολλάκις, Αὐσὴν καλούμενον, ἐκεῖνον τὸν μετὰ τοῦ Χαλεβ κατάσκοπον εἰς τὴν Χαναὰν ἐπὶ τὴν γῆν ἀποσταλέντα, Ἰησοῦν Μωϋσῆς ἐκάλεσε. Τοῦτο σὺ οὐ ζητεῖς δι' ἣν αἰτίαν ἐποίησεν, οὐκ ἀπορεῖς, οὐδὲ φιλοπευστεῖς· τοιγαροῦν λέληθέ σε ὁ Χριστός, καὶ ἀναγινώσκων οὐ συνίης, οὐδὲ νῦν, ἀκούων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς ἡμῶν, συλλογίζῃ οὐκ ἀργῶς οὐδ' ὡς ἔτυχεν ἐκείνῳ τεθεῖσθαι τοῦνομα.

2 Ἀλλὰ διὰ τί μὲν ἐν ἄλφα' πρώτῳ προσετέθη τῷ Ἀβραὰμ ὀνόματι, θεολογεῖς, καὶ διὰ τί ἐν ῥῶ' τῷ Σάρρας ὀνόματι, ὁμοίως κομπολογεῖς· διὰ τί δὲ τὸ πατρόθεν ὄνομα τῷ Αὐσῆ, τῷ υἱῷ Ναυῆ, ὄλον μετωνόμασται τῷ Ἰησοῦ, οὐ ζητεῖς ὁμοίως.

3 Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον μετωνομάσθη αὐτοῦ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ διάδοχος γενόμενος Μωϋσέως, μόνος τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξελθόντων ἐν ἡλικίᾳ τοιαύτῃ ὄντων εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἀγίαν γῆν τὸν περιλειφθέντα λαόν· καὶ ὃν τρόπον ἐκεῖνος εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἀγίαν γῆν τὸν λαόν, οὐχὶ Μωϋσῆς, καὶ ὡς ἐκεῖνος ἐν κλήρῳ διένειμεν αὐτὴν τοῖς εἰσελθοῦσι μετ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τὴν διασπορὰν τοῦ λαοῦ ἐπιστρέφει, καὶ διαμεριεῖ τὴν ἀγαθὴν γῆν ἐκάστῳ, οὐκέτι δὲ κατὰ ταῦτά.

16. Ματθ. 23,27.

17. Ματθ. 23,23.

18. Ματθ. 23,24.

19. Ματθ. 23,7.

20. Τὸ Ἀβραμ ἐγένεν Ἀβραάμ.

Ἰησοῦς Χριστός, «τάφοι ἀσβεστωμένοι, οἱ ὅποιοι ἀπὸ ἔξω μὲν φαίνεσθε ὠραῖοι, καὶ ἀπὸ μέσα εἴσθε γεμᾶτοι ἀπὸ ὄστᾶ νεκρῶν»¹⁶, «ἀποδεκατίζοντες τὸ ἡδύοσμον»¹⁷, «τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες, τυφλοὶ ὁδηγοί»¹⁸;

5 Ἐὰν λοιπὸν δὲν καταφρονήσετε τὰ διδάγματα αὐτῶν «οἱ ὅποιοι ὑψώνουν ἑαυτοὺς καὶ θέλουν νὰ καλοῦνται, διδάσκαλε, διδάσκαλε»¹⁹ καὶ δὲν προσέλθετε εἰς τοὺς προφητικoὺς λόγους μὲ τοιαύτην διάθεσιν καὶ σκέψιν, διὰ νὰ πάθετε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ἰδικoὺς σας ἀνθρώπους, ὅποια ἔπαθον καὶ οἱ ἴδιοι οἱ προφητῆται, δὲν δύνασθε νὰ λάβετε τίποτε ὠφέλιμον ἀπὸ τὰ προφητικά.

113,1 Αὐτὸ δὲ τὸ ὅποῖον λέγω εἶναι τοιοῦτον. Τὸν Ἰησοῦν, ὅπως πολλάκις εἶπον, καλούμενον Αὐσῆν, ἐκεῖνον ὁ ὅποῖος ἐστάλη μετὰ τοῦ Χαλεβ κατάσκοπος εἰς τὴν γῆν τῆς Χαναάν, ὁ Μωϋσῆς ἐκάλεσεν Ἰησοῦν. Ἐσὺ δὲ δὲν ζητεῖς νὰ μάθης διὰ ποίαν αἰτίαν ἔπραξε τοῦτο, δὲν ἀπορεῖς, δὲν πολυεξετάζεις· ἐπομένως σοῦ διέφυγεν ὁ Χριστὸς καὶ ἀναγινώσκων δὲν ἀντελήφθης οὔτε τῶρα, ὅποτε ἀκούεις ὅτι Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστὸς ἡμῶν, συλλογίζεσαι ὅτι τὸ ὄνομα δὲν ἐδόθη εἰς ἐκεῖνον χωρὶς λόγον καὶ τυχαίως.

2 Ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ διατί προσετέθη ἔν γράμμα πρῶτον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβραάμ²⁰ θεολογεῖς καὶ διατί προσετέθη ἔν ρ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Σάρρας ὁμοίως κομπορρημονεῖς· διατί δὲ τὸ ἐκ πατρὸς ὄνομα τοῦ Αὐσῆ, τοῦ υἱοῦ Ναυῆ, ὀλόκληρον μετωνομάσθη εἰς Ἰησοῦν, δὲν ἀναζητεῖς ὁμοίως.

3 Ἐπειδὴ δὲ ὄχι μόνον μετωνομάσθη τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ καὶ γενόμενος διάδοχος τοῦ Μωϋσέως, μόνος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς ἐξεληθόντας ἐξ Αἰγύπτου εἰς τοιαύτην ἡλικίαν εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν τὸ περιούσιον λαόν· καθ' ὃν τρόπον ἐκεῖνος εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν τὸν λαόν, ὄχι δὲ ὁ Μωϋσῆς, καὶ ὅπως ἐκεῖνος διένειμεν αὐτὴν εἰς τοὺς εἰσελθόντας μαζί του, οὕτω καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς θᾶ ἐπαναφέρῃ τὴν διασπορὰν τοῦ λαοῦ καὶ θᾶ διαμοιράσῃ τὴν ἀγαθὴν γῆν κατὰ μερίδια εἰς ἕκαστον. ὄχι δὲ κατὰ τὰ ἴδια.

- 4 Ὁ μὲν γὰρ πρόσκαιρον ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν κληρονομίαν, ἅτε οὐ Χριστὸς ὁ Θεὸς ὢν οὐδὲ υἱὸς Θεοῦ, ὁ δὲ μετὰ τὴν ἀγίαν ἀνάστασιν αἰώνιον ἡμῖν τὴν κατάσχεσιν δώσει. Τὸν ἥλιον ἔστησεν ἐκεῖνος, μετονομασθεὶς πρότερον τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἰσχύν. Ὅτι γὰρ Ἰησοῦς ἦν ὁ Μωϋσεῖ καὶ τῷ Ἀβραὰμ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπλῶς πατριάρχαις φανεῖς καὶ ὁμιλήσας, τῷ τοῦ Πατρὸς θελήματι ὑπηρετῶν, ἀπέδειξα· ὁς καὶ ἄνθρωπος γεννηθῆναι διὰ τῆς Παρθένου Μαρίας ἦλθε, καὶ ἔστιν αἰεὶ.
- 5 Οὗτος γάρ ἐστιν ἀφ' οὗ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ δι' οὗ ὁ Πατὴρ μέλλει καινουργεῖν, οὗτός ἐστιν «ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ αἰώνιον φῶς λάμπειν μέλλων», οὗτός ἐστιν ὁ «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλῆμ καὶ αἰώνιος ἱερεὺς ὑψίστου ὑπάρχων».
- 6 Ἐκεῖνος λέγεται δευτέραν «περιτομὴν μαχαίραις πετρίναις τὸν λαὸν περιτετμηκέναι», ὅπερ κήρυγμα ἦν τῆς περιτομῆς ταύτης ἧς περιέτεμεν ἡμᾶς αὐτὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ τῶν λίθων καὶ τῶν ἄλλων εἰδώλων, καὶ θημωνιάς ποιήσας τῶν ἀπὸ ἀκροβυστίας, τοῦτ' ἐστιν ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ κόσμου, ἐν παντὶ τόπῳ περιτετμηθέντων πετρίναις μαχαίραις, τοῖς Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν λόγοις. Ὅτι γὰρ λίθος καὶ πέτρα ἐν παραβολαῖς ὁ Χριστὸς διὰ τῶν προφητῶν ἐκηρύσσετο, ἀποδέδεικταί μοι.
- 7 Καὶ τὰς μαχαίρας οὖν τὰς πετρίνας τοὺς λόγους αὐτοῦ ἀκουσόμεθα, δι' ὧν ἀπὸ τῆς ἀκροβυστίας οἱ πλανώμενοι τοσοῦτοι καρδίας περιτομὴν περιετμήθησαν, ἦν περιτετμηθῆναι καὶ τοὺς ἔχοντας τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἀρχὴν λαβοῦσαν περιτομὴν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ προῦτρεπεν ἔκτοτε, καὶ τοὺς εἰσελθόντας εἰς τὴν γῆν ἐκείνην τὴν ἀγίαν δευτέραν «περιτομὴν πετρίναις μαχαίραις εἰπὼν τὸν Ἰησοῦν περιτετμηκέναι αὐτούς».

114,1 Ἔσθ' ὅτε γὰρ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐναργῶς πράττεσθαί τι,

21. Ἦσ. 60,1.

22. Γεν. 14,18. Ψαλμ. 109,1.

23. Ἰησοῦς Ναυῆ 5,2 ἐ.

24. Ἰησοῦς Ναυῆ 5,2 ἐ.

4 Διότι ἐκεῖνος μὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς πρόσκαιρον τὴν κληρονομίαν, διότι δὲν ἦτο Χριστὸς Θεὸς οὔτε υἱὸς Θεοῦ, αὐτὸς δὲ μετὰ τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν θὰ μᾶς δώσῃ αἰώνιον τὴν κατοχήν. Ἐκεῖνος ἐσταμάτησε τὸν ἥλιον, ἀφοῦ προηγουμένως μετωνομάσθη μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔλαβεν ἰσχὺν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς ἦτο ὁ φανείς καὶ ὁμιλήσας εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἄλλους πατριάρχας γενικῶς, ὑπηρετῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, τὸ ἀπέδειξα· αὐτὸς ἦλθε νὰ γεννηθῆ καὶ ὡς ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου Μαρίας καὶ πάντοτε εἶναι.

5 Διότι οὗτος εἶναι ὁ ἀπὸ τοῦ ὁποῖου καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Πατὴρ πρόκειται νὰ καινουργήσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οὗτος εἶναι «ὁ μέλλων νὰ λάμπῃ αἰώνιον φῶς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ»²¹, οὗτος εἶναι ὁ «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλήμ καὶ αἰώνιος ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου»²².

6 Ἐκεῖνος λέγεται ὅτι «περιέτεμε τὸν λαὸν μὲ πετρίνας μαχαίρας εἰς περιτομὴν» δευτέραν²³, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο κήρυγμα τῆς περιτομῆς ταύτης μὲ τὴν ὁποίαν περιέταμεν ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ τὰ ξόανα καὶ τὰ ἄλλα εἰδῶλα, κατασκευάσας θημωνιάς τῶν ἀπὸ τὴν ἀκροβυστίαν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πλάνην τοῦ κόσμου, περιτμηθέντων εἰς πάντα τόπον μὲ πετρίνας μαχαίρας, τοὺς λόγους Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Διότι ὅτι ὁ Χριστὸς μὲ παραβολὰς ἐκηρύσσετο διὰ τῶν προφητῶν λίθος καὶ πέτρα, ἔχει ἀποδειχθῆ ἀπὸ ἐμέ.

7 Θὰ ἀκούσωμεν λοιπὸν καὶ τὰς μαχαίρας τὰς πετρίνας, τοὺς λόγους αὐτοῦ, διὰ τῶν ὁποίων τοσοῦτοι πλανώμενοι ἀπὸ τὴν ἀκροβυστίαν περιετμήθησαν περιτομὴν καρδίας, τὴν ὁποίαν διέτασσε ἐκτοτε ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ νὰ ὑποστοῦν καὶ οἱ ἔχοντες τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἀρχίσασαν περιτομὴν, «εἰπὼν εἰς τὸν Ἰησοῦν νὰ περιτᾶμῃ εἰς δευτέραν ἁγίαν περιτομὴν μὲ πετρίνας μαχαίρας»²⁴ τοὺς εἰσελθόντας εἰς τὴν γῆν ἐκείνην.

114,1 Διότι ἐνίστε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐνήργει ὥστε καὶ ἐναργῶς νὰ

ὁ τύπος τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι ἦν, ἐποίει, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ λόγους ἐφθέγγετο περὶ τῶν ἀποβαίνειν μελλόντων, φθεγγόμενον αὐτοὺς ὡς τότε γινομένων ἢ καὶ γεγενημένων· ἦν τέχνην ἐὰν μὴ εἰδῶσιν οἱ ἐντυγχάνοντες, οὐδὲ παρακολουθῆσαι τοῖς τῶν προφητῶν λόγοις, ὡς δεῖ, δυνήσονται. Παραδείγματος δὲ χάριν λόγους τινὰς προφητικoὺς εἶποιμ' ἄν, ὅπως παρακολουθήσητε τῷ λεγομένῳ.

2 Ὅταν λέγῃ διὰ Ἡσαΐου, «αὐτὸς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος», ὡς ἤδη τοῦ πάθους γενομένου λέγει. Καὶ ὅταν πάλιν λέγῃ, «ἐγὼ ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα», καὶ ὅταν λέγῃ, «Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;», ἤδη γεγενημένων πραγμάτων ἐξαγγελίαν οἱ λόγοι σημαίνοντες λελεγμένοι εἰσι. Καὶ γὰρ ἐν παραβολῇ λίθον πολλαχοῦ καλεῖν ἀπέδειξα τὸν Χριστὸν καὶ ἐν τροπολογία Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ.

3 Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, «ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου», ἐὰν μὴ ἀκούω τοῦ λόγου αὐτοῦ τὴν ἐργασίαν, οὐ συνετῶς ἀκούσομαι, ὡσπερ ὑμῶν οἱ διδάσκαλοι ἀξιοῦσιν, οἴομενοι χεῖρας καὶ πόδας καὶ δακτύλους καὶ ψυχὴν ἔχειν ὡς σύνθετον ζῶον τὸν Πατέρα τῶν ὄλων καὶ ἀγέννητον Θεόν, οἷτινες καὶ διὰ τοῦτο ὠφθαί τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰακώβ αὐτὸν τὸν πατέρα διδάσκουσι.

4 Μακάριοι οὖν ἡμεῖς οἱ «περιτμηθέντες πετρίναις μαχαίραις» τὴν δευτέραν περιτομήν. Ὑμῶν μὲν γὰρ ἡ πρώτη διὰ σιδήρου γέγονε καὶ γίνεται· σκληροκάριοι γὰρ μένετε· ἡμῶν δὲ ἡ περιτομή, ἣτις δευτέρα ἀριθμῶ, μετὰ τὴν ὑμετέραν φανερωθεῖσα, διὰ λίθων ἀκροτόμων, τοῦτ' ἔστι διὰ τῶν λόγων τῶν διὰ «τῶν Ἀποστόλων τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου» καὶ «τοῦ ἄνευ χειρῶν τμηθέντος», περιτέμνει ἡμᾶς ἀπὸ τε εἰδωλολατρίας καὶ πάσης ἁπλῶς κακίας· ὧν αἱ καρδίαι οὕτω περιτετμημέναι εἰσὶν ἀπὸ τῆς πονηρίας, ὡς καὶ χαίρειν ἀποθνήσκοντας διὰ τὸ ὄνομα τὸ τῆς καλῆς πέτρας, καὶ ζῶν

25. Ἦσ. 53,7.

26. Ἦσ. 65,2.

27. Ἦσ. 53,1.

28. Ψαλμ. 8,4.

29. Ἰησοῦς Ναυῆ 5,2.

30. Α' Πέτρ. 2,6. Ἐφ. 2,20.

πράττεται κάτι τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ γίνη τύπος τοῦ μέλλοντος, ἐνίοτε δὲ ἐλάλησε καὶ λόγους περὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ἀναγνώσται δὲν γνωρίσουν αὐτὴν τὴν τακτικὴν, δὲν θὰ δυνηθοῦν ὅπως πρέπει, νὰ παρακολουθήσουν τοὺς λόγους τῶν προφητῶν. Θὰ εἶπω δὲ χάριν παραδείγματος μερικοὺς προφητικοὺς λόγους διὰ νὰ ἀντιληφθῆτε τὸ λεγόμενον.

2 Ὅταν λέγη διὰ τοῦ Ἡσαΐου, «αὐτὸς ὠδηγήθη ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν καὶ ὡς ἀμνὸς ἐμπρὸς εἰς τὸν κουρευτὴν του»²⁵, τὸ λέγει ὡς νὰ ἔγινεν ἤδη τὸ πάθος. Καὶ ὅταν λέγη πάλιν, «ἐγὼ ἤπλωσα τὰς χεῖρας μου ἐπάνω εἰς ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα λαόν»²⁶, καὶ ὅταν λέγη, «Κύριε, ποῖος ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῶν;»²⁷, οἱ λόγοι λέγονται ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι σημαίνουν ἐξαγγελίαν γενομένων πραγμάτων. Διότι ἀπέδειξα ὅτι παραβολικῶς ἡ Γραφή καλεῖ πολλαχοῦ λίθον τὸν Χριστὸν καὶ τροπολογικῶς Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ.

3 Καὶ πάλιν, ὅταν λέγη, «θὰ ἶδω τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου»²⁸, ἐὰν δὲν ἀκούω τὴν ἐνέργειαν τοῦ λόγου αὐτοῦ, δὲν θὰ ἀκούσω συνετῶς, ὅπως ἀξιοῦν οἱ διδάσκαλοί σας, νομίζοντες ὅτι ὁ Πατὴρ τῶν ὅλων καὶ ἀγέννητος Θεὸς ἔχει χεῖρας καὶ πόδας καὶ δακτύλους καὶ ψυχὴν ὡς σύνθετον ζῶον, οἱ ὁποῖοι διδάσκουν ὅτι ὁ Πατὴρ ὁ ἴδιος διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐφανερώθη εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰακώβ.

4 Μακάριοι λοιπὸν εἴμεθα ἡμεῖς «οἱ περιτμηθέντες μὲ πετρίνας μαχαίρας»²⁹ εἰς δευτέραν περιτομήν. Πράγματι ἡ ἰδική σας μὲν, ἡ πρώτη, ἔγινε καὶ γίνεται διὰ σιδήρου, διότι μένετε σκληροκάριοι· ἡ ἰδική μας δὲ περιτομή, ἡ ὁποία εἶναι δευτέρα εἰς ἀριθμόν, φανερωθεῖσα μετὰ τὴν ἰδικὴν σας, περιτέμνει ἡμᾶς ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ πᾶσαν γενικῶς κακίαν διὰ λίθων κοπτερῶν, δηλαδὴ διὰ τῶν λόγων «τῶν ἀποστόλων τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου»³⁰ καὶ τοῦ ἄνευ χειρῶν ἀποκοπέντος»³¹. Αἱ δὲ καρδίαι μας εἶναι οὕτω περιτετμημέναι ἀπὸ τὴν πονηρίαν, ὥστε καὶ νὰ χαίρωμεν ἀποθνήσκοντες διὰ τὸ ὄνομα τῆς καλῆς πέ-

31. Δαν. 2,34.

ὑδωρ ταῖς καρδίαις τῶν δι' αὐτοῦ ἀγαπησάντων τὸν Πατέρα τῶν ὄλων βρυούσης, καὶ ποτιζούσης τοὺς βουλομένους τὸ τῆς ζωῆς ὑδωρ πιεῖν.

- 5 Ἄλλα ταῦτα μὲν οὐ νοεῖτε λέγοντος· ἅ γὰρ ποιῆσαι τὸν Χριστὸν πεπροφήτευται οὐ νενοήκατε, οὐδὲ ἡμῖν προσάγουσιν ὑμᾶς τοῖς γεγραμμένοις πιστεύετε. Ἰερεμίας μὲν γὰρ οὕτω βοᾷ· «οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ἐγκατελίπετε πηγὴν ζῶσαν καὶ ὠρύξατε ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνήσονται συνέχειν ὑδωρ. Μὴ ἔρημον ἦ οὐ ἔστι τὸ ὄρος Σιών;». Ὅτι «Ἰερουσαλήμ βιβλίον ἀποστασίου ἔδωκα ἔμπροσθεν ὑμῶν».

115,1 Ἄλλα Ζαχαρία, ἐν παραβολῇ δεικνύντι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποκεκρυμμένως κηρύσσουντι, πιστεῦσαι ὀφείλετε. Ἔστι δὲ τὰ λεγόμενα ταῦτα· «χαῖρε καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ προστεθήσονται ἔθνη πολλὰ πρὸς Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν· καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, καὶ γνώσονται ὅτι Κύριος τῶν δυνάμεων ἀπέσταλκέ με πρὸς σε.

- 2 »Καὶ κατακληρονομήσει Κύριος τὸν Ἰούδαν τὴν μερίδα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἀγίαν, καὶ ἐκλέξεται ἔτι τὴν Ἰερουσαλήμ. Εὐλαβείσθω πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἐξεγήγηρται ἐκ νεφελῶν ἀγίων αὐτοῦ. Καὶ ἔδειξέ μοι Ἰησοῦν, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου· καὶ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς τὸν διάβολον· ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοί, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἰερουσαλήμ. Οὐχὶ ἰδοὺ τοῦτο δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός;».

- 3 Μέλλοντί τε τῷ Τρύφωνι ἀποκρίνεσθαι καὶ ἀντιλέγειν μοι ἔφην. Πρῶτον ἀνάμεινον καὶ ἄκουσον ἃ λέγω. Οὐ γὰρ ἦν ὑπολαμβάνεις ἐξήγησιν ποιεῖσθαι μέλλω, ὡς μὴ γεγενημένου ἱερέως τινὸς Ἰησοῦ ὀνόματι ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ γῆ, ὅπου αἰχμάλωτος ὁ λαὸς

32. W^{ca}h. 23,7.

31. Ev. 19,24.

τρας, ἡ ὁποία ἀναβρῦει ζῶν ὕδωρ εἰς τὰς καρδίας τῶν δι' αὐτοῦ ἀγαπησάντων τὸν Πατέρα τῶν ὄλων καὶ ποτίζει τοὺς θέλοντας νὰ πίνουν τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς.

5 Ἄλλὰ δὲν ἐννοεῖτε, ὅταν λέγη αὐτά· διότι δὲν ἔχετε κατανοήσει ὅσα ἔχει προφητευθῆ ὅτι θὰ κάμη ὁ Χριστὸς οὔτε πιστεύετε εἰς ἡμᾶς, ὅταν σαῶς προσάγωμεν εἰς τὰ γεγραμμένα. Ὁ μὲν Ἱερεμίας πράγματι βοᾷ οὕτως· «ἀλλοίμονόν σας ὅτι ἐγκατελείψατε ζῶσαν πηγὴν καὶ ἠνοίξατε δι' ἑαυτοὺς λάκκους τρυπημένους, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ συγκρατήσουν ὕδωρ. Μήπως εἶναι ἔρημος ἐκεῖ ὅπου εἶναι τὸ ὄρος Σιών;»³². Διότι «ἔδωσα ἐνώπιόν σας εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἔγγραφον διαζυγίου»³³.

115,1 Ἄλλὰ ὀφείλετε νὰ πιστεύσετε εἰς τὸν Ζαχαρίαν, ὁ ὁποῖος δεικνύει μὲ παραβολὴν καὶ κηρύσσει ἀποκεκρυμμένως τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι δὲ τὰ λεγόμενα ταῦτα. «Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, κόρη Σιών, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι νὰ κατασκηνώσω εἰς τὸ μέσον σου, λέγει ὁ Κύριος. Καὶ θὰ προστεθοῦν ἔθνη πολλὰ πρὸς τὸν Κύριον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ θὰ γίνουν λαός μου· καὶ θὰ κατασκηνώσω εἰς τὸ μέσον σου, καὶ θὰ γνωρίσουν ὅτι ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων μὲ ἀπέστειλε πρὸς σέ.

2 »Καὶ θὰ καταστήσῃ ὁ Κύριος κληρονομίαν τοῦ τῆν Ἰουδαίαν ὡς μερίδα τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγίας καὶ θὰ ἐκλέξῃ πάλιν τὴν Ἱερουσαλήμ. Πᾶσα σὰρξ νὰ εὐλαβῆται ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, διότι ἔχει ἐξεγερθῆ ἀπὸ τὰς ἀγίας νεφέλας του. Καὶ μοῦ ἔδειξε τὸν Ἰησοῦν, τὸν μέγαν ἱερέα, ἰστάμενον ἐνώπιον τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου· καὶ διάβολος ἴστατο εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ, διὰ νὰ ἀντίκειται εἰς αὐτόν. Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν διάβολον· εἶθε νὰ σὲ ἐπιτιμῆσῃ ὁ Κύριος, ὁ ἐκλέξας τὴν Ἱερουσαλήμ. Δὲν εἶναι τοῦτο δαυλὸς ἀπεσπασμένος ἀπὸ τὴν φωτιάν;»³⁴.

3 Ἐνῶ ὁ Τρύφων ἐπρόκειτο νὰ μοῦ ἀποκριθῆ καὶ ἀντεῖπη, εἶπα. Πρῶτον περίμενε καὶ ἄκουσε ὅσα λέγω. Διότι δὲν πρόκειται νὰ δώσω τὴν ἐξήγησιν τὴν ὁποίαν ὑποθέτετε, καθ' ὅσον δὲν ἐνεφανίσθη κανεὶς Ἰησοῦς ὀνόματι ἱερεὺς εἰς τὴν γῆν τῆς Βα-

ὕμῶν. Ὅπερ εἰ καὶ ἐποίουν, ἀπέδειξα ὅτι ἦν μὲν Ἰησοῦς ἱερεὺς ἐν τῷ γένει ὑμῶν· τοῦτον δὲ αὐτὸν οὐκ ἐν τῇ ἀποκαλύψει αὐτοῦ ἐωράκει ὁ προφήτης, ὥσπερ οὐδὲ τὸν διάβολον καὶ τὸν τοῦ Κυρίου ἄγγελον οὐκ αὐτοψία, ἐν καταστάσει ὧν, ἐωράκει, ἀλλ' ἐν ἐκστάσει, ἀποκαλύψεως αὐτῷ γεγενημένης.

4 Νῦν δὲ λέγω ὅτι, ὄνπερ τρόπον διὰ τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος τῷ Ναυῆ υἱῷ καὶ δυνάμεις καὶ πράξεις τινὰς προκηρυσσοῦσας τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου μέλλοντα γίνεσθαι πεποιηκέναι ἔφη, οὕτω καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι Ἰησοῦ ἱερέως γενομένου ἐν τῷ λαῷ ὑμῶν ἀποκάλυψιν ἔρχομαι νῦν ἀποδειῖξαι προκήρυξιν εἶναι τῶν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ἱερέως καὶ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων, γίνεσθαι μελλόντων.

5 Ἦδη μέντοι ἐθαύμαζον, ἔφην, διὰ τί καὶ πρὸ μικροῦ ἡσυχίαν ἠγάγετε ἐμοῦ λέγοντος, ἢ πῶς οὐκ ἐπελάβεσθέ μου εἰπόντος ὅτι ὁ τοῦ Ναυῆ υἱὸς τῶν ἐξελθόντων ἀπ' Αἰγύπτου ὀμηλίκων μόνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀγίαν γῆν καὶ οἱ γεγραμμένοι ἀφήλικες τῆς γενεᾶς ἐκείνης. Ὡσπερ γὰρ αἱ μυῖαι ἐπὶ τὰ ἔλκη προστρέχετε καὶ ἐφίπτασθε.

6 Κἂν γὰρ μύριά τις εἶπη καλῶς, ἐν δὲ μικρὸν ὀτιοῦν εἶη μὴ εὐάρεστον ὑμῖν ἢ μὴ νοούμενον ἢ μὴ πρὸς τὸ ἀκριβές, τῶν μὲν πολλῶν οὐ πεφροντίκατε, τοῦ δὲ μικροῦ ρηματίου ἐπιλαμβάνεσθε καὶ κατασκευάζειν αὐτὸ ὡς ἀσέβημα καὶ ἀδίκημα σπουδάζετε, ἵνα τῇ αὐτῇ ὁμοίᾳ κρίσει ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κρινόμενοι πολὺ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν μεγάλων τολμημάτων, εἴτε κακῶν πράξεων εἴτε φαύλων ἐξηγήσεων, ἃς παραποιοῦντες ἐξηγεῖσθε, λόγον δώσετε. « Ὁ γὰρ κρίμα κρίνετε, δίκαιόν ἐστὶν ὑμᾶς κριθῆναι ».

116,1 Ἄλλ' ἵνα τὸν λόγον τὸν περὶ τῆς ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγίου ἀποδιδῶ ὑμῖν, ἀναλαμβάνω τὸν λόγον καὶ φημι κακείνην τὴν ἀποκάλυψιν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀρχιερέα

βυλῶνος, ὅπου ἦτο αἰχμάλωτος ὁ λαός σας. Ἐὰν ἔκαμα τοῦτο, θὰ ἀπεδείκνυα μὲν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἱερεὺς εἰς τὸ γένος σας, ἀλλ' ὅτι δὲν εἶχεν ἴδει αὐτὸν τὸν ἴδιον ὁ προφήτης εἰς τὴν ἀποκάλυψίν του, ὅπως οὔτε τὸν διάβολον καὶ τὸν ἄγγελον τοῦ Κυρίου δὲν εἶχεν ἴδει ὡς αὐτόπτης εὐρισκόμενος εἰς πλήρη συνείδησιν, ἀλλὰ εἰς ἔκστασιν δι' ἀποκαλύψεως γενομένης πρὸς αὐτόν.

4 Τώρα δὲ λέγω ὅτι, καθ' ὃν τρόπον εἶπεν ὅτι ἔκαμε διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ναυῆ δυνάμεις καὶ πράξεις προκηρυσσοῦσας τὰ μέλλοντα νὰ γίνουιν ὑπὸ τοῦ ἰδικοῦ μας Κυρίου, οὕτως ἔρχομαι τώρα νὰ ἀποδείξω καὶ ὅτι ἡ ἀποκάλυψις ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ, γενομένου ἐν Βαβυλῶνι ἱερέως εἰς τὸν λαόν σας, εἶναι προκήρυξις τῶν μελλόντων νὰ γίνουιν ὑπὸ τοῦ ἰδικοῦ μας ἱερέως καὶ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων.

5 Ἦδη ὁμως, εἶπα, ἐθαύμασα διατί καὶ πρὸ ὀλίγου ὅταν ὠμίλουιν, σεῖς ἠσυχάζατε, ἢ πῶς δὲν μὲ παρελάβετε, ὅταν εἶπα ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ναυῆ ἦτο ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς ἐξ Αἰγύπτου συνομηλίκοις ὁ ὁποῖος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν καὶ οἱ νεώτεροι αὐτοῦ. Διότι ὡς μυῖαι προστρέχετε εἰς τὰ ἔλκη καὶ ἵπτασθε ἐπ' αὐτῶν.

6 Διότι καὶ μύρια ἂν εἶπη κανεῖς καλῶς, εἴαν ἐν μικρὸν ὀτιδήποτε δὲν εἶναι εἰς σᾶς εὐάρεστον ἢ κατανοητὸν ἢ ἀκριβές, περιφρονεῖτε τὰ πολλὰ καλὰ, ἐπιλαμβάνεσθε δὲ τοῦ μικροῦ ρηματίου καὶ προσπαθεῖτε νὰ τὸ παρουσιάσετε ὡς ἀσέβημα καὶ ἀδίκημα, οὕτως ὥστε νὰ δώσετε λόγον κρινόμενοι μὲ τὴν αὐτὴν ὁμοίαν κρίσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πολὺ περισσότερον περὶ τῶν μεγάλων τολμημάτων, εἴτε κακῶν πράξεων εἴτε φαύλων ἐξηγήσεων, τὰς ὁποίας δίδετε παραποιοῦντες. «Μὲ ὅποιον κρίμα κρίνετε, εἶναι δίκαιον νὰ κριθῆτε»³⁵.

116,1 Ἀλλὰ διὰ ν' ἀποδώσω εἰς σᾶς τὸν λόγον περὶ τῆς ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἁγίου, ἀναλαμβάνω τὸν λόγον καὶ λέγω ὅτι καὶ ἐκείνη ἡ ἀποκάλυψις ἐγίνε δι' ἡμᾶς τοὺς πιστεύον-

τουτον τον σταυρωθεντα πιστευοντας γεγενησθαι· οϊτινες, εν πορνείαις και απλωσ παση ρυπαρᾳ πραξει υπαρχοντες, δια της παρα του ημετερου Ιησου κατα το θελημα του Πατρος αυτου χαριτος τα ρυπαρα παντα, ἃ ημφιεσμεθα, κακα απεδυσαμεθα, οϊς ο διαβολος εφεστηκεν αει αντικειμενος και προς εαυτον ελκειν παντας βουλομενος», και ο ἄγγελος του Θεου, τουτ' εστιν η δυναμις του Θεου η πεμφθεισα ημιν δια Ιησου Χριστου, επιτιμα αυτω και αφισταται αφ' ημων.

2 Καὶ ὡσπερ «ἀπὸ πυρὸς ἐξεσπασμένοι» ἐσμέν, ἀπὸ μὲν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν προτέρων καθαρισθέντες, ἀπὸ δὲ τῆς θλίψεως καὶ τῆς πυρώσεως, ἦν πυροῦσιν ἡμᾶς ὃ τε διάβολος καὶ οἱ αὐτοῦ ὑπηρέται πάντες, ἐξ ὧν καὶ πάλιν ἀποσπᾶ ἡμᾶς Ἰησοῦς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνδῦσαι ἡμᾶς τὰ ἠτοιμασμένα ἐνδύματα, ἐὰν πράξωμεν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, ὑπέσχετο, καὶ αἰώνιον βασιλείαν προνοῆσαι ἐπήγγελται.

3 Ὅν γὰρ τρόπον Ἰησοῦς ἐκεῖνος, ὁ λεγόμενος ὑπὸ τοῦ προφήτου ἱερεὺς, ρυπαρὰ ἱμάτια ἐφάνη φορῶν διὰ τὸ γυναῖκα πόρνην λελέχθαι εἰληφέναι αὐτόν, καὶ «δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς» ἐκλήθη διὰ τὸ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν εἰληφέναι, ἐπιτιμηθέντος καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῷ διαβόλου, οὕτως ἡμεῖς, οἱ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος ὡς εἷς ἄνθρωπος πιστεύσαντες εἰς τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων Θεόν, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πρωτοτόκου αὐτοῦ Υἱοῦ τὰ ρυπαρὰ ἱμάτια, τουτ' εστι τὰς ἁμαρτίας, ἀπημφιεσμένοι, πυρωθέντες διὰ τοῦ λόγου τῆς κλήσεως αὐτοῦ, ἀρχιερατικὸν τὸ ἀληθινὸν γένος ἐσμέν τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ, εἰπὼν ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι θυσίας εὐαρέστους αὐτῷ καὶ καθαρὰς προσφέροντες. Οὐ δέχεται δὲ παρ' οὐδενὸς θυσίας ὁ Θεός, εἰ μὴ διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ.

117,1 Πάσας οὖν διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου θυσίας, ἃς παρέδωκεν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς γίνεσθαι, τουτ' εστιν ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ τοῦ ἄρτου

36. Ζαχ. 3,1-4.

37. Ζαχ. 3,2.

38. Ζαχ. 3,2-4.

τας εἰς τὸν ἀρχιερέα τοῦτον Χριστόν, τὸν σταυρωθέντα· οἱ ὁποῖοι εὐρισκόμενοι εἰς πορνείας καὶ γενικῶς εἰς πᾶσαν ρυπαρὰν πράξιν, διὰ τῆς χάριτος παρὰ τοῦ ἰδικοῦ μας Ἰησοῦ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ἀπεδυσάμεθα ὅλα τὰ ρυπαρὰ καὶ κακὰ τὰ ὁποῖα ἐφέραμεν· εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιτίθεται πάντοτε ὁ διάβολος πολεμῶν καὶ θέλων νὰ παρασύρῃ ὅλους πρὸς τὸ μέρος του, καὶ ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἢ σταλεῖσα εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτιμᾷ αὐτὸν ὥστε ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ ἡμᾶς³⁶.

2 Καὶ ὅπως εἴμεθα ὡσὰν «ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τὴν φωτιάν»³⁷, ἀπὸ μὲν τὰς προηγουμένας ἀμαρτίας καθαρισθέντες, ἀπὸ δὲ τὴν θλίψιν καὶ τὴν πύρωσιν, τὴν ὁποίαν προκαλοῦν εἰς ἡμᾶς ὁ διάβολος καὶ ὅλοι οἱ ὑπηρέται του, ἀποσπώμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὑπεσχέθη ὅτι θὰ μᾶς ἐνδύσῃ τὰ ἐτοιμασμένα ἐνδύματα, ἃν ἐκτελέσωμεν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ³⁸, καὶ ἐπηγγέλθη νὰ ἐξασφαλίσῃ αἰώνιον βασιλείαν.

3 Καθ' ὃν δηλαδή τρόπον ἐκεῖνος ὁ Ἰησοῦς, ὁ λεγόμενος ὑπὸ τοῦ προφήτου ἱερεύς, ἐφάνη νὰ φορῇ ρυπαρὰ ἱμάτια διότι ἐλέχθη ὅτι εἶχε λάβει πόρνην γυναῖκα, καὶ ὠνομάσθη «δαυλὸς ἀπεσπασμένος ἀπὸ τὴν φωτιάν»³⁹, διότι εἶχε λάβει ἄφεισιν ἀμαρτιῶν, ἐνῶ ἐπετιμῆθη καὶ ὁ ἀντικείμενος εἰς αὐτὸν διάβολος, οὕτως ἡμεῖς οἱ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ πιστεύσαντες ὡς εἷς ἄνθρωπος εἰς τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεόν, ἐκδυθέντες διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πρωτοτόκου αὐτοῦ υἱοῦ τὰ ρυπαρὰ ἱμάτια, δηλαδή τὰς ἀμαρτίας, πυρωθέντες διὰ τοῦ λόγου τῆς κλήσεως αὐτοῦ, εἴμεθα τὸ ἀληθινὸν γένος τοῦ Θεοῦ, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, εἰπὼν ὅτι εἰς πάντα τόπον οἱ ἄνθρωποι τῶν ἐθνῶν προσφέρουν εὐαρέστους καὶ καθαρὰς θυσίας εἰς αὐτόν. Δὲν δέχεται δὲ ἀπὸ κανένα θυσίας ὁ Θεός, εἰμὴ μόνον διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ.

117,1 Ὅλας λοιπὸν τὰς διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου θυσίας, τὰς ὁποίας παρέδωσεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς νὰ γίνωνται, δηλαδή κατὰ

39. Ζαχ. 3,2.

καὶ τοῦ ποτηρίου, τὰς ἐν παντὶ τόπῳ τῆς γῆς γινομένης ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, προλαβὼν ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ εὐαρέστους ὑπάρχειν αὐτῷ· τὰς δὲ ὑφ' ὑμῶν καὶ δι' ἐκείνων ὑμῶν τῶν ἱερέων γινομένης ἀπαναίνεται, λέγων· «καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται», λέγει, «ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό».

2 Καὶ μέχρι νῦν φιλονεικοῦντες λέγετε ὅτι τὰς μὲν ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τῶν ἐκεῖ τότε οἰκούντων Ἰσραηλιτῶν καλουμένων θυσίας οὐ προσδέχεται ὁ Θεός, τὰς δὲ διὰ τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ τότε δῆ ὄντων ἀπὸ τοῦ γένους ἐκείνου ἀνθρώπων εὐχὰς προσίεσθαι αὐτὸν εἰρηκένοι, καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν θυσίας καλεῖν. Ὅτι μὲν οὖν καὶ εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι, ὑπὸ τῶν ἀξίων γινόμεναι, τέλειαι μόναι καὶ εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ θυσίαι, καὶ αὐτός φημι.

3 Ταῦτα γὰρ μόναι καὶ Χριστιανοὶ παρέλαβον ποιεῖν, καὶ ἐπ' ἀναμνήσει δὲ τῆς τροφῆς αὐτῶν ξηρᾶς τε καὶ ὑγρᾶς, ἐν ἧ καὶ τοῦ πάθους, ὃ πέπονθε δι' αὐτοὺς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μέμνηνται· οὐδὲ τὸ ὄνομα βεβηλωθῆναι κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν καὶ βλασφημεῖσθαι οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ λαοῦ ὑμῶν καὶ διδάσκαλοι εἰργάσαντο, ἃ ρυπαρὰ καὶ αὐτὰ ἐνδύματα, περιτεθέντα ὑφ' ὑμῶν πᾶσι τοῖς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ γενομένοις Χριστιανοῖς, δείξει αἰρόμενα ἀφ' ἡμῶν ὁ Θεός, ὅταν πάντας ἀναστήσῃ, καὶ τοὺς μὲν ἐν αἰωνίῳ καὶ ἀλύτῳ βασιλείᾳ ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους καὶ ἀλύπους καταστήσῃ, τοὺς δὲ εἰς κόλασιν αἰώνιον πυρὸς παραπέμψῃ.

4 Ὅτι δὲ ἑαυτοὺς πλανᾶτε καὶ ὑμεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν, ἐξηγούμενοι ὅτι περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἐν τῇ διασπορᾷ ὄντων ἔλεγεν ὁ λόγος, ὅτι τὰς εὐχὰς αὐτῶν καὶ «θυσίας καθαρὰς καὶ εὐαρέστους ἐν παντὶ τόπῳ γινομένης» ἔλεγεν, ἐπίγνωτε ὅτι ψεύδεσθε καὶ ἑαυτοὺς κατὰ πάντα ἀπατᾶν πειρᾶσθε, ὅτι πρῶτον μὲν οὐδὲ νῦν «ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου ἕως δυσμῶν» ἐστὶν ὑμῶν τὸ γένος, ἀλλ' ἐστὶ τὰ ἔθνη ἐν οἷς οὐδέπω οὐδεὶς ὑμῶν τοῦ γένους ὦκησεν.

40. Μαλ. 1,10-12.

41. Μαλ. 1,11.

42. Μαλ. 1,11'

τὴν εὐχαριστίαν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου, τὰς εἰς πάντα τόπον τῆς γῆς προσφερομένας ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, προλαβὼν ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι εὐάρεστοι εἰς αὐτόν· τὰς δὲ προσφερομένας ἀπὸ σαῶς καὶ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἱερεῖς σας ἀποκροῦει, λέγων· «καὶ τὰς θυσίας σας δὲν θὰ προσδέχωμαι ἀπὸ τὰς χεῖρας σας· διότι τὸ ὄνομά μου ἔχει δοξασθῆ ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου μέχρι δύσεως, λέγει, εἰς τὰ ἔθνη, σεῖς δὲ τὸ βεβηλώνετε»⁴⁰.

2 Καὶ μέχρι τώρα λέγετε φιλονείκως ὅτι τὰς μὲν θυσίας ἐν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τότε κατοικούντων Ἰσραηλιτῶν δὲν δέχεται ὁ Θεός, τὰς δὲ εὐχὰς ὑπὸ τῶν ἐν διασπορᾷ τότε εὐρισκομένων ἀπὸ τὸ γένος ἐκεῖνο ἀνθρώπων, ὅπως ἔχει λεχθῆ, δέχεται καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν καλεῖ θυσίας. Ὅτι λοιπὸν αἱ εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι, γινόμεναι ὑπὸ τῶν ἀξίων, εἶναι αἱ μόναι τέλειαι καὶ εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεὸν θυσίαι, τὸ λέγω καὶ ἐγώ.

3 Διότι μόναι αὐτὰ παρέλαβον καὶ οἱ Χριστιανοὶ νὰ πράττουν, καὶ κατὰ τὴν ἀναφορὰν δὲ τῆς τροφῆς αὐτῶν, ξηρᾶς καὶ ὑγρᾶς, καθ' ἣν μνημονεύουν καὶ τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον ὑπέστη δι' αὐτοὺς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ λαοῦ σας καὶ διδάσκαλοι ἐνήργησαν νὰ βεβηλωθῆ εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ νὰ βλασφημηθῆ· ἀλλὰ τὰ ρυπαρὰ ταῦτα ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν περιτεθῆ ἀπὸ σαῶς εἰς ὅλους τοὺς φέροντας τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστιανούς, θὰ δείξῃ ὁ Θεὸς ὅτι αἴρονται ἀπὸ ἡμᾶς, ὅταν ἀναστήσῃ ὅλους, καὶ τοὺς μὲν καταστήσῃ ἀφάρτους καὶ ἀθανάτους καὶ ἀλύπους εἰς τὴν αἰώνιον καὶ ἀκατάλυτον βασιλείαν, τοὺς δὲ ἄλλους παραπέμψῃ εἰς αἰώνιον κόλασιν πυρός.

4 Ὅτι δὲ πλανᾶτε ἑαυτοὺς καὶ σεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοί σας, ἐρμηνεύοντες ὅτι ὁ λόγος ὠμίλει περὶ τῶν ἀπὸ τὸ γένος σας εἰς τὴν διασπορὰν εὐρισκομένων, ὅτι τὰς εὐχὰς «καὶ θυσίας αὐτῶν ἔλεγε καθαρὰς καὶ εὐαρέστους εἰς πάντα τόπον γενομένας»⁴¹, καταλάβετε ὅτι ψεύδεσθε καὶ προσπαθεῖτε ν' ἀπατήσετε ἑαυτοὺς κατὰ πάντα, καθ' ὅσον πρῶτον μὲν οὔτε τώρα δὲν εἶναι «ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν»⁴² τὸ γένος σας, ἀλλὰ εἶναι τὰ ἔθνη εἰς τὰ ὁποῖα κανεῖς ἀπὸ τὸ γένος σας δὲν κατώκησεν ἀκόμη.

5 Οὐδὲ ἐν γὰρ ὅλως ἐστὶ τι γένος ἀνθρώπων, εἴτε βαρβάρων εἴτε Ἑλλήνων εἴτε ἀπλῶς ὠτινιοῦν ὀνόματι προσαγορευομένων, ἢ ἄμαξοβίων ἢ ἀοίκων καλουμένων ἢ «ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων οἰκούντων», ἐν οἷς μὴ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι τῷ Πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων γίνονται. Εἶτα δὲ ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, ὅτε ὁ προφήτης Μαλαχίας τοῦτο ἔλεγεν, οὐδέπω ἡ διασπορὰ ὑμῶν ἐν πάσῃ τῇ γῆ, ἐν ὅσῃ νῦν γεγόνατε, ἐγγένητο, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀποδείκνυται.

118,1 Ὡστε μᾶλλον παυσάμενοι τοῦ φιλεριστεῖν μετανοήσατε «πρὶν ἐλθεῖν τὴν μεγάλην ἡμέραν» τῆς κρίσεως, ἐν ἧ «κόπτεσθαι μέλλουσι πάντες οἱ ἀπὸ τῶν φυλῶν ὑμῶν ἐκκεντήσαντες» τοῦτον τὸν Χριστόν, ὡς ἀπὸ Γραφῆς ἀπέδειξα προειρημένον. Καὶ ὅτι «ᾧμοσε Κύριος κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», καὶ τί τὸ προειρημένον ἐστίν, ἐξηγησάμην. Καὶ ὅτι περὶ τοῦ θάπτεσθαι μέλλοντος καὶ ἀνίστασθαι Χριστοῦ ἦν ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαΐου, φήσαντος, «ἡ ταφή αὐτοῦ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου», προεῖπον. Καὶ ὅτι κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν ἀπάντων αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός, εἶπον ἐν πολλοῖς.

2 Καὶ Νάθαν δὲ ὁμοίως περὶ τούτου λέγων πρὸς Δαβὶδ οὕτως ἐπήνεγκεν· «ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς Πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς Υἱόν, καὶ τὸ ἔλεός μου οὐ μὴ ἀποστήσω ἀπ' αὐτοῦ, καθὼς ἐποίησα ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ στήσω αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἕως αἰῶνος». Καὶ τὸν ἠγούμενον δὲ ἐν τῷ οἴκῳ οὐκ ἄλλον Ἰεζεκιήλ λέγει ἢ τοῦτον αὐτόν. Οὗτος γὰρ ἐξαιρετός ἱερεὺς καὶ αἰώνιος βασιλεὺς, ὁ Χριστός, ὡς Υἱὸς Θεοῦ· οὐδ' ἐν τῇ πάλιν παρουσίᾳ μὴ δόξητε λέγειν Ἡσαΐαν ἢ τοὺς ἄλλους προφήτας θυσίας ἀφ' αἱμάτων ἢ σπονδῶν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἀναφέρεσθαι, ἀλλὰ ἀληθινούς καὶ πνευματικούς αἶνους καὶ εὐχαριστίας.

3 Καὶ οὐ μάτην ἡμεῖς εἰς τοῦτον πεπιστεύκαμεν, οὐδ' ἐπλανήθημεν ὑπὸ τῶν οὕτω διδασκάντων, ἀλλὰ καὶ θαυμαστῇ προνοίᾳ

43. Γεν. 4,20. | 45. Ζαχ. 12,10 · 12. Ἰω. 19,37. Ἀποκ.1,7. 47. Ἡσ. 57,2.
44. Μαλ. 4,4. 46. Ψαλμ. 109,4. 48. Β' Βασ. 7,14-16.

5 Πράγματι δὲν ὑπάρχει κανὲν ἀπολύτως γένος ἀνθρώπων, εἴτε βαρβάρων εἴτε Ἑλλήνων εἴτε ὅποιονδήποτε ὄνομα φέρει, ἢ ἀμαξοβίων ἢ ἀστέγων καλουμένων ἢ σκηνιτῶν κτηνοτρόφων⁴³, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν ἀπευθύνονται εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι εἰς τὸν Πατέρα καὶ ποιητὴν ὄλων διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ. Ἐπειτα δὲ εἶναι βέβαιον ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔλεγε τοῦτο ὁ Μαλαχίας, δὲν εἶχε γίνεαι ἀκόμη ἢ διασπορά σας εἰς ὄλην τὴν γῆν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχετε διασπαρῆ τώρα, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς Γραφάς.

118,1 Ὡστε μᾶλλον, παύοντες τὴν ἐριστικότητα, μετανοήσατε «πρὶν νὰ ἔλθῃ ἡ μεγάλη ἡμέρα»⁴⁴ τῆς κρίσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν «πρόκειται νὰ θρηνοῦν ὄλοι ὅσοι ἀπὸ τὰς φυλάς σας ἐξεκέντησαν»⁴⁵ τοῦτον τὸν Χριστόν, ὅπως ἀπέδειξα ὅτι προελέχθη ἀπὸ τὴν Γραφήν. Καὶ ὅτι «ῥορκίσθη ὁ Κύριος κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ»⁴⁶, καὶ τί εἶναι τὸ πρὸ αὐτοῦ λεγόμενον, ἐξήγησα ἤδη. Καὶ ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαΐου, ὅταν εἶπεν «ἡ ταφή αὐτοῦ ἔχει ἀρθῆ ἀπὸ τὸ μέσον»⁴⁷, εἶπα ἤδη ὅτι ἦτο περὶ τοῦ μέλλοντος νὰ ταφῆ καὶ ἀναστῆ Χριστοῦ. Καὶ ὅτι κριτῆς ὄλων, ζώντων καὶ νεκρῶν, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός, εἶπον διὰ μακρῶν.

2 Καὶ ὁ Νάθαν δὲ λέγων ὁμοίως περὶ τούτου πρὸς τὸν Δαβὶδ προσέθεσε ταῦτα· «ἐγὼ θὰ εἶμαι ὡς πατήρ σου καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ὡς υἱός μου, καὶ δὲν θὰ ἀπομακρύνω τὸ ἔλεός μου ἀπὸ αὐτόν, ὅπως ἔπραξα διὰ τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτόν· καὶ θὰ τὸν στήσω εἰς τὸν οἶκόν μου καὶ εἰς τὴν βασιλείαν σου ἕως αἰῶνος»⁴⁸. Καὶ ἡγούμενον δὲ εἰς τὸν οἶκον δὲν λέγει ἄλλον ὁ Ἰεζεκιήλ παρὰ αὐτόν τοῦτον. Διότι οὗτος εἶναι ἐξαίρετος ἱερεὺς καὶ αἰώνιος βασιλεύς, ὁ Χριστός, ὡς υἱός τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν νέαν παρουσίαν αὐτοῦ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι ὁ Ἡσαΐας καὶ οἱ ἄλλοι προφῆται λέγουν ὅτι θὰ προσφέρωνται εἰς τὸ θυσιαστήριον αἱματηραὶ θυσίαι ἢ σπονδαί, ἀλλὰ ἀληθινοὶ καὶ πνευματικοὶ αἶνοι καὶ εὐχαριστίαι.

3 Καὶ ἡμεῖς δὲν ἐπιστεύσαμεν ματαίως εἰς τοῦτον οὔτε ἐπλανήθημεν ὑπὸ τῶν οὕτω διδαξάντων, ἀλλὰ τοῦτο ἔγινε κατὰ θαυ-

Θεοῦ τοῦτο γέγονεν, ἵνα ἡμεῖς ὑμῶν, τῶν νομιζομένων οὐκ ὄντων δὲ οὔτε φιλοθέων οὔτε συνετῶν, συνετώτεροι καὶ θεοσεβέστεροι εὐρεθῶμεν διὰ τῆς κλήσεως τῆς καινῆς καὶ αἰωνίου διαθήκης, τοῦτ' ἔστι τοῦ Χριστοῦ.

4 Τοῦτο θαυμάζων Ἡσαΐας ἔφη· «καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι. Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίς ἀπεκαλύφθη;». Καὶ ταῦτα λέγων, ἔφην, ὦ Τρύφων, ὡς ἐγχωρεῖ, διὰ τοὺς σήμερον σὺν σοὶ ἀφιγμένους ταῦτά λέγειν πειρῶμαι, βραχέως μέντοι καὶ περικεκομμένως.

5 Κάκεινος. Εὖ ποιεῖς, ἔφη· κἂν διὰ πλειόνων δὲ καὶ τὰ αὐτὰ πάλιν λέγῃς, χαίρειν με καὶ τοὺς συνόντας τῇ ἀκροάσει γίνωσκε.

119,1 Ἐγὼ τε αὖ εἶπον. Οἴεσθε ἂν ἡμᾶς ποτε, ὦ ἄνδρες, νενοηκέναι δυνηθῆναι ἐν ταῖς Γραφαῖς ταῦτα, εἰ μὴ θελήματι τοῦ θελήσαντος αὐτὰ ἐλάβομεν χάριν τοῦ νοῆσαι; Ἴνα γένηται καὶ τὸ λελεγμένον ἐπὶ Μωϋσέως.

2 «Παρώξυνάν με ἐπ' ἀλλοτρίοις, ἐν βδελύγμασιν αὐτῶν ἐξεπίκρανάν με, ἔθυσαν δαιμονίοις οἷς οὐκ οἶδασι· καινοὶ καὶ πρόσφατοι ἦκασιν, οὓς οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν. Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες, καὶ ἐπελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε. Καὶ εἶδε Κύριος καὶ ἐζήλωσε καὶ παρωξύνθη δι' ὄργην υἱῶν αὐτοῦ καὶ θυγατέρων, καὶ εἶπεν· ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν καὶ δείξω τί ἔσται αὐτοῖς ἐπ' ἐσχάτων, ὅτι γενεὰ ἐξεστραμμένη ἐστίν, υἱοὶ οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς. Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καὶ γὰρ παραζηλώσω αὐτούς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργισῶ αὐτούς· ὅτι πῦρ ἐκκέκαυται ἐκ τοῦ θυμοῦ μου καὶ καυθήσεται ἕως ἄδου· καταφά-

μαστήν πρόνοιαν Θεοῦ, ὥστε ἡμεῖς νὰ εὔρεθῶμεν συνετώτεροι καὶ θεοσεβέστεροι ἀπὸ σᾶς τοὺς νομιζομένους μὲν ἀλλὰ μὴ ὄντας οὔτε φιλοθέους οὔτε συνετοὺς, διὰ τῆς κλήσεως τῆς καινῆς καὶ αἰωνίου δίκης, δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ.

4 Τοῦτο θαυμάζων ὁ Ἡσαΐας εἶπε· «καὶ θὰ κρατήσουν βασιλεῖς τὸ στόμα των· διότι θὰ ἴδουν ἄνθρωποι εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἀνηγγέλθησαν τὰ πράγματα καὶ θὰ ἀντιληφθοῦν ὅσοι δὲν τὰ ἤκουσαν. Κύριε, ποῖος ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἀκοήν μας; Καὶ ὁ βραχίων τοῦ Κυρίου εἰς ποῖον ἀπεκαλύφθη;»⁴⁹. Καὶ λέγων ταῦτα, εἶπα, ὦ Τρύφων, χάριν τῶν ἐλθόντων σήμερον μαζί μ' ἐσέ, προσπαθῶ νὰ εἶπω τὰ ἴδια κατὰ τὸ δυνατόν, ἀλλὰ συντόμως καὶ παρικεκομμένως.

5 Καὶ ἐκεῖνος εἶπε· Καλῶς πράττεις. Καὶ ἂν πάλιν ἐπαναλάβης τὰ ἴδια μὲ περισσότερα λόγια, γνώριζε ὅτι καὶ ἐγὼ καὶ οἱ συνοδοί μου θὰ χαίρωμεν μὲ τὴν ἀκρόασιν.

119,1 Καὶ ἐγὼ εἶπα πάλιν. Νομίζετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι θὰ ἡδυνάμεθα ἡμεῖς ποτὲ νὰ ἐννοήσωμεν εἰς τὰς Γραφὰς ταῦτα, ἐὰν δὲν εἶχομεν λάβει μὲ τὸ θέλημα τοῦ θελήσαντος αὐτὰ τὴν χάριν νὰ τὰ ἐννοήσωμεν; Διὰ νὰ γίνῃ καὶ τὸ λελεγμένον ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως.

2 «Μὲ παρώξυναν μὲ ξένους θεοὺς, μὲ ἐπίκραναν μὲ τὰ βδελύγματά των, ἐθυσίασαν εἰς δαιμόνια τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζουν· νέοι καὶ πρόσφατοι ἔρχονται, τοὺς ὁποίους δὲν ἐγνώριζον οἱ πατέρες των. Ἐγκατέλειψες τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος σ' ἐγέννησεν καὶ ἐλησμόνησες τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος σὲ ἀνατρέφει. Καὶ εἶδεν ὁ Κύριος καὶ ἐζήλευσε καὶ παρωξύνθη διὰ τὴν ὀργὴν ἀπὸ τῶν υἱῶν καὶ θυγατέρων αὐτοῦ, καὶ εἶπε· θὰ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ αὐτοὺς καὶ θὰ δείξω τί θὰ συμβῆ εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ τέλος, διότι εἶναι γενεὰ διεστραμμένη, υἱοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν διαθέτουν πίστιν. Αὐτοὶ μὲ παρεζήλωσαν δι' ἀνύπαρκτον θεόν, μὲ παρώργισαν μὲ τὰ εἰδωλά των· καὶ ἐγὼ θὰ τοὺς παραζηλώσω διὰ μὴ ἔθνος, θὰ τοὺς παροργίσω δι' ἀσύνητον ἔθνος. Διότι ἔχει ἐκκαυθῆ πῦρ ἀπὸ τὸν θυμὸν μου καὶ θὰ καυθῆ μέχρι τοῦ ἄδου· θὰ καταφάγῃ τὴν γῆν καὶ τὰ γεννήματα αὐτῆς, θὰ κατα-

γεῖται τὴν γῆν καὶ τὰ γεννήματ αὐτῆς, φλέξει θεμέλια ὀρέων. Συνάξω εἰς αὐτοὺς κακᾶ».

3 Καὶ μετὰ τὸ ἀναιρεθῆναι τὸν δίκαιον ἐκεῖνον ἡμεῖς λαὸς ἕτερος ἀνεθήλαμεν, καὶ ἐβλαστήσαμεν στάχυες καινοὶ καὶ εὐθαλεῖς, ὡς ἔφασαν οἱ προφῆται· «καὶ καταφεύζονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ εἰς λαόν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ τῆς γῆς πάσης». Ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον λαὸς ἀλλὰ καὶ λαὸς ἅγιός ἐσμεν, ὡς ἐδείξαμεν ἤδη. «Καὶ καλέσουσιν αὐτὸν λαὸν ἅγιον, λελυτρωμένον ὑπὸ Κυρίου». Οὐκοῦν οὐκ εὐκαταφρόνητος δῆμός ἐσμεν, οὐδὲ βάρβαρον φύλον οὐδὲ ὅποια Καρῶν ἢ Φρυγῶν ἔθνη, ἀλλὰ καὶ «ἡμᾶς ἐξελέξατο ὁ Θεὸς καὶ ἐμφανῆς ἐγενήθη τοῖς μὴ ἐπερωτῶσιν αὐτόν. Ἴδου Θεὸς εἰμι, φησί, τῷ ἔθνει, οἳ οὐκ ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομά μου». Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, ὃ πάλαι τῷ Ἀβραάμ ὁ Θεὸς ὑπέσχετο, καὶ «πατέρα πολλῶν ἐθνῶν θήσειν» ἐπηγγείλατο, οὐκ Ἀράβων οὐδ' Αἰγυπτίων οὐδ' Ἰδουμαίων, λέγων· ἐπεὶ καὶ Ἰσμαῆλ μεγάλου πατῆρ ἔθνους ἐγένετο καὶ Ἡσαῦ, καὶ Ἀμμανιτῶν ἐστὶ νῦν πολὺ πλῆθος. Νῶε δὲ καὶ αὐτοῦ Ἀβραάμ πατῆρ ἦν καὶ ἀπλῶς παντὸς ἀνθρώπων γένους, ἄλλοι δὲ ἄλλων πρόγονοι.

4 Τί οὖν πλέον ἐνθάδε ὁ Χριστὸς χαρίζεται τῷ Ἀβραάμ; Ὅτι διὰ τῆς ὁμοίας κλήσεως φωνῆ ἐκάλεσεν αὐτόν, εἰπὼν «ἐξέλθειν ἀπὸ τῆς γῆς ἐν ἣ ὄκει». Καὶ ἡμᾶς δὲ ἅπαντας δι' ἐκείνης τῆς φωνῆς ἐκάλεσε, καὶ ἐξήλθομεν ἤδη ἀπὸ τῆς πολιτείας, ἐν ἣ ἐζῶμεν κατὰ τὰ κοινὰ τῶν ἄλλων τῆς γῆς οἰκητόρων κακῶς ζῶντες· καὶ σὺν τῷ Ἀβραάμ τὴν ἀγίαν κληρονομήσομεν γῆν, εἰς τὸν ἀπέραντον αἰῶνα τὴν κληρονομίαν ληψόμενοι, «τέκνα τοῦ Ἀβραάμ διὰ τὴν ὁμοίαν πίστιν ὄντες».

5 Ὅν γὰρ τρόπον ἐκεῖνος τῇ φωνῇ τοῦ Θεοῦ «ἐπίστευσε καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην», τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς τῇ

50. Δευτ. 32,16-23.

51. Ζαχ. 2,11.

52. Ἦσ. 62,12.

53. Δευτ. 14,2.

54. Ἦσ. 65,1.

55. Γεν. 17,5.

56. Γεν. 12,1.

57. Βλ. Γαλ. 3,6 ἐέ.

φλέξη τὰ θεμέλια τῶν ὀρέων. Θὰ συνάξω εἰς αὐτοὺς τὰ κακά»⁵⁰.

3 Καὶ μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ δικαίου ἐκείνου ἡμεῖς ἀνεπτύχθημεν καὶ ἐβλαστήσαμεν ὡς νέοι καὶ εὐθαλεῖς στάχεις, ὅπως εἶπον οἱ προφήται· «καὶ θὰ καταφυγουν ἔθνη πολλὰ πρὸς τὸν Κύριον κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὡς λαὸς του καὶ θὰ κατασκηνώσουν εἰς τὸ μέσον ὅλης τῆς γῆς»⁵¹. Ἡμεῖς δὲ εἴμεθα ὄχι μόνον λαὸς ἀλλὰ λαὸς ἅγιος, ὅπως ἀπεδείξαμεν ἤδη. «Καὶ θὰ καλέσουν αὐτὸν λαὸν ἅγιον, λυτρωμένον ἀπὸ τὸν Κύριον»⁵². Λοιπὸν δὲν εἴμεθα εὐκαταφρόνητος δῆμος, οὔτε βάρβαρον φύλον οὔτε ὅπως εἶναι τὰ ἔθνη τῶν Καρῶν καὶ τῶν Φρυγῶν, ἀλλὰ «μᾶς ἐξέλεξεν ὁ Θεὸς καὶ ἐφανερώθη εἰς τοὺς μὴ ζητοῦντας αὐτόν»⁵³. Ἴδου εἶμαι Θεός, λέγει, εἰς ἔθνος τὸ ὁποῖον δὲν ἐπεκαλέσθη τὸ ὄνομά μου»⁵⁴. Διότι τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ὑπεσχέθη παλαιὰ εἰς τὸν Ἀβραὰμ ὁ Θεὸς καὶ ἐπηγγέλθη εἰς αὐτόν ὅτι θὰ «τὸν καταστήσῃ πατέρα πολλῶν ἐθνῶν»⁵⁵, ὄχι Ἀράβων οὔτε Αἰγυπτίων οὔτε Ἰδουμαίων, λέγων· ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἰσμαὴλ ἔγινε πατὴρ μεγάλου ἔθνους καὶ ὁ Ἡσαῦ, καὶ τώρα οἱ Ἀμμανῖται εἶναι πολυπληθὲς φύλον. Ὁ δὲ Νῶε ἦτο καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ πατὴρ καὶ γενικῶς παντὸς γένους ἀνθρώπων, ἄλλοι δὲ ἄλλων πρόγονοι.

4 Τί λοιπὸν περισσότερο χαρίζει ἐδῶ ὁ Χριστὸς εἰς τὸν Ἀβραὰμ; Ὅτι τὸν ἐκάλεσε μὲ ὄνομα διὰ τῆς ὁμοίας κλήσεως, εἰπὼν «να ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν γῆν ὅπου κατῶκει»⁵⁶. Καὶ ὅλους δὲ ἡμᾶς ἐκάλεσε δι' ἐκείνης τῆς φωνῆς, καὶ ἐξήλθομεν ἤδη ἀπὸ τὴν διαγωγὴν εἰς τὴν ὁποῖαν ἐζῶμεν κακῶς κατὰ τὰ κοινὰ τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς γῆς· καὶ μαζὶ μὲ τὸν Ἀβραὰμ θὰ κληρονομήσωμεν τὴν ἁγίαν γῆν, λαμβάνοντες τὴν κληρονομίαν εἰς τὸν ἀπέραντον αἰῶνα, «ὄντες τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ λόγῳ τῆς ὁμοίας πίστεως»⁵⁷.

5 Καθ' ὃν τρόπον δηλαδὴ ἐκεῖνος εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ «ἐπίστευσε καὶ τοῦτο τοῦ ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην»⁵⁸, κατὰ

58. Γεν. 15,6.

φωνῆ τοῦ Θεοῦ, τῇ διὰ τε τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ λαληθείσῃ πάλιν καὶ τῇ διὰ τῶν προφητῶν κηρυχθείσῃ ἡμῖν, πιστεύσαντες μέχρι τοῦ ἀποθνήσκειν πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἀπεταξάμεθα. Ὁμοιόπιστον οὖν τὸ ἔθνος καὶ θεοσεβὲς καὶ δίκαιον, εὐφραῖνον τὸν Πατέρα, ὑπισχνεῖται αὐτῷ, ἀλλ' οὐχ ὑμᾶς, «οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς».

120,1 Ὁρᾶτε μέντοι ὡς καὶ τῷ Ἰσαὰκ τὰ αὐτὰ καὶ τῷ Ἰακώβ ὑπισχνεῖται. Οὕτω γὰρ λέγει τῷ Ἰσαὰκ, «καὶ εὐλογηθῆσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς», τῷ δὲ Ἰακώβ, «καὶ εὐλογηθῆσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου». Οὐκέτι τοῦτο τῷ Ἡσαῦ οὐδὲ τῷ Ρουβὶμ λέγει οὐδὲ ἄλλῳ τινί, ἀλλ' ἐκείνοις ἐξ ὧν ἔμελλεν ἔσεσθαι κατὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν διὰ τῆς Παρθένου Μαρίας ὁ Χριστός.

2 Εἶγε δὲ καὶ τὴν εὐλογίαν Ἰούδα καταμάθοις, ἴδοις ἂν ὁ λέγω. Μεριζεῖται γὰρ τὸ σπέρμα ἐξ Ἰακώβ, καὶ διὰ Ἰούδα καὶ Φαρῆς καὶ Ἰεσσαὶ καὶ Δαβὶδ κατέρχεται. Ταῦτα δ' ἦν σύμβολα ὅτι τινὲς τοῦ γένους ὑμῶν εὐρεθήσονται τέκνα Ἀβραάμ, καὶ ἐν μερίδι τοῦ Χριστοῦ εὐρισκόμενοι, ἄλλοι δὲ τέκνα μὲν τοῦ Ἀβραάμ, «ὡς ἡ ἄμμος δὲ ἢ ἐπὶ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης» ὄντες, ἥτις ἄγονός τε καὶ ἄκαρπος, πολλὴ μὲν καὶ ἀναρίθμητος ὑπάρχουσα, οὐδὲν δὲ ὄλως καρπογονοῦσα, ἀλλὰ μόνον τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης πίνουσα· ὅπερ καὶ τὸ ἐν τῷ γένει ὑμῶν πολὺ πλῆθος ἐλέγχεται, πικρίας μὲν διδάγματα καὶ ἀθεότητος συμπίνοντες, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ λόγον ἀποπτύοντες.

3 Φησὶ γοῦν καὶ ἐν τῷ Ἰούδα· «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν». Καὶ τοῦτο ὅτι οὐκ εἰς Ἰούδαν ἐρρέθη ἀλλ' εἰς τὸν Χριστόν, φαίνεται· καὶ γὰρ Ἰούδαν πάντες οἱ ἀπὸ

59. Δευτ. 32,20.

60. Γεν. 26,4.

61. Γεν. 28,14.

62. Γεν. 22,17.

63. Γεν. 49,10.

τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡμεῖς, πιστεύσαντες εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν λαληθεῖσαν πάλιν διὰ τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ καὶ κηρυχθεῖσαν εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν προφητῶν, ἀπηνήθημεν ὅλα τὰ εἰς τὸν κόσμον μέχρι τοῦ θανάτου. Ὑπόσχεται λοιπὸν εἰς αὐτόν, τὸν Ἀβραάμ, ὁμοιόπιστον ἔθνος καὶ θεοσεβὲς καὶ δίκαιον, εὐφραῖνον τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὄχι σᾶς, «εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει πίστις»⁵⁹.

120,1 Ὡς βλέπετε λοιπὸν ὅτι ὑπόσχεται καὶ εἰς τὸν Ἰακώβ τὰ ἴδια μετὰ τὸν Ἰσαάκ. Διότι πρὸς τὸν Ἰσαάκ λέγει οὕτω, «καὶ θὰ εὐλογηθοῦν εἰς τὸ σπέρμα σου ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς»⁶⁰, εἰς δὲ τὸν Ἰακώβ «καὶ θὰ εὐλογηθοῦν εἰς σὲ καὶ εἰς τὸ σπέρμα σου ὅλαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς»⁶¹. Δὲν λέγει ὅμως πλέον τοῦτο εἰς τὸν Ἡσαῦ οὔτε εἰς τὸν Ρουβὶμ οὔτε εἰς ὅποιονδήποτε ἄλλον, ἀλλ' εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο νὰ προέλθῃ κατὰ τὴν διὰ τῆς παρθένου Μαρίας οἰκονομίαν ὁ Χριστός.

2 Ἐὰν δὲ γνωρίσης καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰούδα, θὰ ἀντιληφθῆς τί λέγω. Διότι τὸ σπέρμα τοῦ Ἰακώβ μερίζεται καὶ κατέρχεται διὰ τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Φαρὲς καὶ τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὰ κάτω. Ταῦτα δὲ ἦσαν σύμβολα τοῦ ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τὸ γένος σας θὰ εὐρεθοῦν τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, συμπεριλαμβανόμενοι εἰς τὴν μερίδα τοῦ Χριστοῦ, ἄλλοι δὲ θὰ εὐρεθοῦν μὲν τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ ὄντες «ὡς ἡ ἄμμος ἢ εἰς τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης»⁶², ἢ ἄγονος καὶ ἄκαρπος, ἢ ὁποῖα εἶναι μὲν ἄφθονος καὶ ἀναρίθμητος, δὲν καρπογονεῖ ὅμως τίποτε καθόλου, ἀλλὰ πίνει μόνον τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης. Τοῦτο ἀκριβῶς παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ πολὺ πλῆθος τοῦ γένους σας, οἱ ὁποῖοι συμπίνουν μὲν διδάγματα πικρίας καὶ ἀθεότητος, τὸν δὲ λόγον τοῦ Θεοῦ ἀποπτύουν.

3 Λέγει λοιπὸν καὶ εἰς τὸν Ἰούδαν· «δὲν θὰ ἐκλείψῃ ἄρχων ἀπὸ τὸν Ἰούδαν καὶ ἡγέτης ἀπὸ τοὺς μηρούς του, ἕως ἧς ἐλθῇ αὐτὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία ἐθνῶν»⁶³. Ὅτι δὲ τοῦτο δὲν ἐλέχθη διὰ τὸν Ἰούδαν ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν, εἶναι φανερόν· διότι ὅλοι οἱ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη δὲν

τῶν ἐθνῶν πάντων οὐ προσδοκῶμεν, ἀλλὰ Ἰησοῦν, τὸν καὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγαγόντα. Μέχρι γὰρ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἡ προφητεία προεκήρυσσεν· «ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν».

4 Ἐλήλυθε τοιγαροῦν, ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἀπεδείξαμεν, καὶ προσδοκᾶται πάλιν παρέσεσθαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν Ἰησοῦς, οὐ «τὸ ὄνομα βεβηλοῦτε ὑμεῖς» καὶ βεβηλοῦσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῆ ἐξεργάζεσθε. Δυνατὸν δὲ ἦν μοι, ἔφην, ᾧ ἄνδρες, μάχεσθαι πρὸς ὑμᾶς περὶ τῆς λέξεως, ἦν ὑμεῖς ἐξηγεῖσθε λέγοντες εἰρῆσθαι «ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ», ἐπειδὴ οὐχ οὕτως ἐξηγήσαντο οἱ ἑβδομήκοντα, ἀλλ' «ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται».

5 Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀκόλουθα μηνύει ὅτι περὶ Χριστοῦ εἴρηται (οὕτω γὰρ ἔχουσι, «καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν»), οὐ περὶ τοῦ λεξειδίου συζητῆσαι ὑμῖν ἔρχομαι, ὄνπερ τρόπον οὐδὲ ἀπὸ τῶν μὴ ὁμολογουμένων ὑφ' ὑμῶν γραφῶν, ὧν καὶ ἀνιστόρησα, ἀπὸ λόγων Ἰερεμίου τοῦ προφήτου καὶ Ἑσδρα καὶ Δαβίδ, τὴν ἀποδείξιν τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ ποιήσασθαι ἐσπούδασα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὁμολογουμένων μέχρι νῦν ὑφ' ὑμῶν· ἃ εἰ ἐνενοήκεισαν οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν, εἴ ἴστε ὅτι ἀφανῆ ἐπεποιήκεισαν, ὡς καὶ τὰ περὶ τὸν θάνατον Ἡσαΐου, ὃν πρίονι ξυλίνῳ ἐπρίσατε, μυστήριον καὶ αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ τέμνειν ὑμῶν τὸ γένος διχῆ μέλλοντος, καὶ τοὺς μὲν ἀξίους σὺν τοῖς ἀγίοις πατριάρχαις καὶ προφήταις τῆς αἰωνίου βασιλείας καταξιοῦν μέλλοντος, τοὺς δὲ ἐπὶ τὴν καταδίκην τοῦ ἀσβέστου πυρὸς σὺν τοῖς ὁμοίοις ἀπειθέσι καὶ ἀμεταθέτοις ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν πέμψειν ἤδη φήσαντος.

6 «Ἦξουσι» γάρ, εἶπεν, «ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον». Καὶ ταῦτα, εἶπον, ὅτι οὐδὲν οὐδενὸς φροντίζω ἢ

64. Γεν. 49,10.

65. Μαλ. 1,12.

66. Γεν. 49,10.

67. Γεν. 49,10.

68. Ματθ. 8,11 ἐ.

ἀναμένομεν τὸν Ἰούδαν, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν, ὁ ὁποῖος ἐξήγαγε καὶ τοὺς πατέρας σας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Διότι ἡ προφητεία προεκήρυσσε μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· «ἕως ὅτου ἔλθῃ αὐτὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία ἐθνῶν»⁶⁴.

4 Ἦλθε λοιπόν, ὅπως ἀπεδείξαμεν διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ προσδοκᾶται νὰ ἔλθῃ πάλιν ὁ Ἰησοῦς ἐπάνω εἰς τὰς νεφέλας, τοῦ ὁποίου «σεῖς βεβηλώνετε τὸ ὄνομα»⁶⁵ καὶ ἐνεργεῖτε ὥστε νὰ βεβηλώνεται εἰς ὅλην τὴν γῆν. Δυνατὸν δὲ θὰ μοῦ ἦτο, εἶπα, ὦ ἄνδρες, νὰ μάχωμαι πρὸς σᾶς περὶ τῆς λέξεως, τὴν ὁποίαν ἐξηγεῖτε ὅτι ἔχει λεχθῆ ὑπὸ τὴν μορφήν «ἕως ὅτου ἔλθουν τὰ ἀποκείμενα εἰς αὐτόν»⁶⁶, ἐπειδὴ οἱ Ἑβδομήκοντα δὲν ἐξήγησαν οὕτω, ἀλλὰ «ἕως ὅτου ἔλθῃ αὐτὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἀπόκειται».

5 Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐπόμενα δηλώνουν ὅτι ἐλέχθη περὶ τοῦ Χριστοῦ (διότι ἔχει οὕτω, «καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία ἐθνῶν»⁶⁷), δὲν ἔρχομαι νὰ συζητήσω μαζί σας περὶ τοῦ λεξιδίου, καθ' ὃν τρόπον δὲν ἐφρόντισα νὰ κατοχυρώσω τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ ἀπόδειξιν ἀπὸ μὴ παραδεκτὰ ἀπὸ σᾶς γραφικὰ χωρία, τὰ ὁποῖα καὶ ἀνέφερα, ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου καὶ τοῦ Ἑσδρα καὶ τοῦ Δαβίδ, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ὁμολογούμενα ἕως τώρα ἀπὸ σᾶς· τὰ ὁποῖα, ἂν τὰ εἶχον ἐννοήσει οἱ διδάσκαλοί σας, νὰ γνωρίζετε καλῶς ὅτι θὰ τὰ εἶχον ἐξαφανίσει ὅπως καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἡσαΐου, τὸν ὁποῖον ἐκόψατε μὲ ξύλινον πριόνι, προτύπωσις τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ κόψῃ τὸ γένος σας εἰς δύο, ὥστε τοὺς μὲν ἀξίους νὰ καταξιώσῃ τῆς αἰωνίου βασιλείας μαζί μὲ τοὺς ἀγίους πατριάρχας καὶ προφήτας, τοὺς δὲ ἄλλους νὰ στείλῃ εἰς τὴν καταδίκην τοῦ ἀσβέστου πυρὸς μαζί μὲ τοὺς ὁμοίους τῶν ἀπειθεῖς καὶ ἀμετανοήτους ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη.

6 Διότι εἶπε «θὰ ἔλθουν ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν καὶ θὰ ἀνακλιθοῦν μαζί μὲ τὸν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας θὰ ἐκβληθοῦν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον»⁶⁸. Καὶ μάλιστα, εἶπα, τονίζω ὅτι

τοῦ τάληθες λέγειν, λέγοιμι, οὐδένα δυσωπήσεσθαι μέλλων, κἄν δέη παραυτίκα ὑφ' ὑμῶν μελισθηῖναι. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ ἐμοῦ, λέγω δὲ τῶν Σαμαρέων, τινὸς φροντίδα ποιούμενος, ἐγγράφως Καίσαρι προσομιλῶν, εἶπον πλανᾶσθαι αὐτοὺς πειθομένους τῷ ἐν τῷ γένει αὐτῶν μάγῳ Σίμωνι, ὃν Θεὸν «ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως» εἶναι λέγουσι.

121,1 Καὶ ἡσυχίαν ἀγόντων αὐτῶν ἐπέφερον· διὰ Δαβίδ περὶ τούτου λέγων τοῦ Χριστοῦ, ὧ φίλοι, οὐκέτι ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἶπεν εὐλογηθήσεσθαι τὰ ἔθνη, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ. Οὕτω δὲ ἐκεῖ ἐστι· «τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἀνατελεῖ· καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη». Εἰ δὲ ἐν τῷ Χριστῷ εὐλογεῖται τὰ ἔθνη πάντα, καὶ ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τοῦτον πιστεύομεν, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, καὶ ἡμεῖς οἱ δι' αὐτοῦ εὐλογημένοι.

2 Τὸν μὲν ἥλιον ὁ Θεὸς ἐδεδώκει πρότερον εἰς τὸ προσκυνεῖν αὐτόν, ὡς γέγραπται, καὶ οὐδένα οὐδέποτε ἰδεῖν ἔστιν ὑπομείναντα διὰ τὴν πρὸς τὸν ἥλιον πίστιν ἀποθανεῖν· διὰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων καὶ ὑπομείναντας καὶ ὑπομένοντας πάντα πάσχειν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀρνήσασθαι αὐτόν ἰδεῖν ἔστι. Πυρροδέστερος γὰρ αὐτοῦ ὁ τῆς ἀληθείας καὶ σοφίας λόγος καὶ φωτεινότερος μᾶλλον τῶν ἡλίου δυνάμεων ἐστι, καὶ εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοῦ εἰσδύνων. Ὅθεν καὶ ὁ λόγος ἔφη· «ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἀνατελεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ»· καὶ πάλιν «ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ», Ζαχαρίας φησί. Καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγων εἶπεν, ὅτι «κόψονται φυλὴ κατὰ φυλήν».

3 Εἰ δὲ ἐν τῇ ἀτίμῳ καὶ ἀειδεῖ καὶ ἐξουθενημένῃ πρώτῃ παρουσίᾳ αὐτοῦ τοσοῦτον ἔλαμψε καὶ ἴσχυσεν, ὡς ἐν μηδενὶ γένει ἀγνοεῖσθαι αὐτόν καὶ ἀπὸ παντὸς μετάνοιαν πεποιῆσθαι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς κακῆς ἐκάστου γένους πολιτείας, ὥστε καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεσθαι αὐτοῦ τῷ ὀνόματι καὶ πάσας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς βα-

69. Ἐφεσ. 1,21.

70. Ψαλμ. 71,17.

71. Ψαλμ. 71,17.

72. Ζαχ. 6,12.

73. Ζαχ. 12,12.

δὲν φροντίζω διὰ τίποτε ἄλλο πλὴν τοῦ νὰ λέγω τὸ ἀληθές, χωρὶς νὰ φοβοῦμαι κανένα, ἀκόμη καὶ ἂν πρέπει νὰ διαμελισθῶ ἀπὸ σὰς. Διότι καὶ διὰ τὸ ἰδικόν μου γένος (ἐννοῶ τοὺς Σαμαρείτας), μὴ ὑπολογίζων κανένα, εἶπα εἰς ἔγγραφον ἀναφορὰν μου πρὸς τὸν καίσαρα ὅτι πλανῶνται, ἀκολουθοῦντες τὸν ἐκ τοῦ γένους των μάγον Σίμωνα, διὰ τὸν ὁποῖον λέγουν ὅτι εἶναι «θεὸς ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως»⁶⁹.

121,1 Καὶ ἐνῶ αὐτοὶ ἐσιώπων, προσέθεσα. Ὁμιλῶν διὰ τοῦ Δαβὶδ περὶ τοῦ Χριστοῦ τούτου, ὧ φίλοι, δὲν εἶπεν ὅτι θὰ εὐλογηθοῦν εἰς τὸ σπέρμα μου ὅλα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ εἰς αὐτόν. Λέγεται δὲ ἐκεῖ οὕτω· «τὸ ὄνομά του θὰ εἶναι εἰς τὸν αἰῶνα, θὰ ἀνατείλῃ ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἥλιον· καὶ θὰ εὐλογηθοῦν εἰς αὐτόν ὅλα τὰ ἔθνη»⁷⁰. Ἐὰν δὲ εἰς τὸν Χριστὸν εὐλογοῦνται ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη πιστεύομεν εἰς αὐτόν, τότε αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ἡμεῖς εἴμεθα οἱ δι' αὐτοῦ εὐλογημένοι.

2 Τὸν μὲν ἥλιον ἔδωσεν ὁ Θεὸς προηγουμένως διὰ νὰ προσκυνοῦμεν αὐτόν, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδωμεν ποτέ κανένα, ὑπομείναντα θάνατον διὰ τὴν πρὸς τὸν ἥλιον πίστιν· διὰ τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδωμεν ἀνθρώπους ἀπὸ πᾶν γένος ὑπομείναντας καὶ ὑπομένοντας νὰ πάσχουν τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ ἀρνηθοῦν αὐτόν. Διότι εἶναι πυρωδέστερος αὐτοῦ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας καὶ σοφίας καὶ φωτεινότερος τῶν δυνάμεων τοῦ ἡλίου, ἐφ' ὅσον εἰσδύει εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοῦ. Ὅθεν καὶ ὁ λόγος εἶπεν· «ὑπεράνω τοῦ ἡλίου θὰ ἀνατείλῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ»⁷¹· καὶ πάλιν «ἀνατολὴ εἶναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ»⁷², λέγει ὁ Ζαχαρίας. Καὶ ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ εἶπεν, ὅτι «θὰ θρηνησοῦν φυλὴ κατὰ φυλήν»⁷³.

3 Ἐὰν δὲ κατὰ τὴν ἄτιμον καὶ ἀειδῆ καὶ ἐξουθενουμένην πρώτην παρουσίαν αὐτοῦ τόσον πολὺ ἔλαμψε καὶ ἰσχυσεν, ὥστε νὰ μὴ ἀγνοῆται αὐτὸς εἰς κανέν γένος καὶ ὅλοι νὰ δεικνύουν μετάνοιαν ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐκάστου γένους κακὴν πολιτείαν, ὥστε καὶ τὰ δαιμόνια νὰ ὑποτάσσονται εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ὅλαι αἱ ἀρχαὶ καὶ βασιλεῖαι νὰ φοβοῦνται τὸ ὄνομα τού-

σιλείας τούτου τὸ ὄνομα παρὰ πάντας τοὺς ἀποθανόντας δεδοικέναι, οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τῇ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ καταλύσει πάντας τοὺς μισήσαντας αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἀδίκως ἀποστάντας, τοὺς δὲ ἰδίους ἀναπαύσει, ἀποδίδους αὐτοῖς τὰ προσδοκώμενα πάντα;

4 Ἡμῖν οὖν ἐδόθη καὶ ἀκοῦσαι καὶ συνεῖναι καὶ σωθῆναι διὰ τούτου τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐπιγνῶναι πάντα. Διὰ τοῦτο ἔλεγε πρὸς αὐτόν· «μέγα σοί ἐστι τοῦ κληθῆναί σε παῖδά μου, τοῦ στηῆσαι τὰς φυλὰς τοῦ Ἰακώβ καὶ τὰς διασπορᾶς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι· τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν αὐτῶν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς».

122,1 Ταῦτα ὑμεῖς μὲν εἰς τὸν γήοραν καὶ τοὺς προσηλύτους εἰρησθαι νομίζετε, τῷ ὄντι δὲ εἰς ἡμᾶς εἴρηται τοὺς διὰ Ἰησοῦ πεφωτισμένους. Ἡ γὰρ ἂν κάκεινοις ἐμαρτύρει ὁ Χριστός. Νῦν δὲ «διπλότερον υἱοὶ γεέννης», ὡς αὐτὸς εἶπε, γίνεσθε. Οὐ πρὸς ἐκείνους οὖν οὐδὲ τὰ διὰ τῶν προφητῶν εἰρημένα λέλεκται, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς, περὶ ὧν ὁ λόγος λέγει· «ἄξω ἐν ὁδῷ τυφλοὺς ἦν οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τρίβους οὐδὲ οὐκ ἤδεισαν πατήσουσι. Κάγῳ μάρτυς, λέγει Κύριος ὁ Θεός, καὶ ὁ παῖς μου ὃν ἐξελεξάμην».

2 Τίσιν οὖν μαρτυρεῖ ὁ Χριστός; Δῆλον ὡς τοῖς πεπιστευκόσιν. Οἱ δὲ προσήλυτοι οὐ μόνον οὐ πιστεύουσιν, ἀλλὰ διπλότερον ὑμῶν βλασφημοῦσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἡμᾶς τοὺς εἰς ἐκεῖνον πιστεύοντας καὶ φονεύειν καὶ αἰκίζειν βούλονται· κατὰ πάντα γὰρ ὑμῖν ἐξομοιοῦσθαι σπεύδουσι.

3 Καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις βοᾷ· «ἐγὼ Κύριος ἐκάλεσά σε τῇ δικαιοσύνῃ καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου καὶ ἰσχύσω σε, καὶ θήσω σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους»· ἐπεὶ καὶ ταῦτα, ὧ ἄνδρες, πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ περὶ τῶν ἐθνῶν τῶν πεφωτισμένων εἴρηται. Ἡ

74. Ἰω. 14,7.

75. Ἦσ. 49,6.

76. Ματθ. 23,15.

77. Ἦσ. 42,16. 43,10.

78. Ἦσ. 42,6 ἐ.

του περισσότερον ὄλων τῶν ἀποθανόντων, κατὰ τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ παρουσίαν δὲν θὰ καταλύσῃ μὲ πάντα τρόπον ὄλους τοὺς μισήσαντας αὐτὸν καὶ τοὺς ἀδίκως ἀπομακρυνθέντας αὐτοῦ, τοὺς δὲ ἰδικούς του θὰ ἀναπαύσῃ, ἀποδίδων εἰς αὐτοὺς ὄλα τὰ προσδοκώμενα;

- 4 Εἰς ἡμᾶς λοιπὸν ἐδόθη καὶ ν' ἀκούσωμεν καὶ ν' ἀντιληφθῶμεν καὶ νὰ σωθῶμεν, διὰ τοῦ Χριστοῦ τούτου καὶ νὰ ἐπιγνώσωμεν ὄλα τὰ τοῦ Πατρὸς⁷⁴. Διὰ τοῦτο ἔλεγε πρὸς αὐτόν· «εἶναι σπουδαῖον διὰ σὲ νὰ ὀνομασθῆς παιδί μου, νὰ στήσῃς τὰς φυλὰς τοῦ Ἰακώβ καὶ τὰς διασπορὰς τοῦ Ἰσραὴλ νὰ ἐπιστρέψῃς· σ' ἔτοποθέτησα εἰς φῶς ἔθνῶν, διὰ νὰ εἶσαι εἰς σωτηρίαν αὐτῶν ἕως τὰ ἔσχατα τῆς γῆς»⁷⁵.

122,1 Σεῖς μὲν νομίζετε ὅτι αὐτὰ ἀναφέρονται εἰς τοὺς ξένους καὶ τοὺς προσηλύτους, ἀλλ' εἰς τὴν πραγματικότητά ἔχουν λεχθῆ δι' ἡμᾶς τοὺς φωτισμένους διὰ Ἰησοῦ. Ὅντως δὲ καὶ δι' ἐκείνους θὰ ἐμαρτύρει ὁ Χριστός. Τώρα δὲ γίνεσθε «διπλότερα υἱοὶ γεέννης»⁷⁶, ὅπως εἶπεν αὐτός. Δὲν ἔχουν λοιπὸν λεχθῆ πρὸς ἐκείνους οὔτε τὰ διὰ τῶν προφητῶν λεχθέντα, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ λόγος· «θὰ ὀδηγήσω τυφλοὺς εἰς ὁδὸν τὴν ὁποίαν δὲν ἐγνώρισαν καὶ θὰ πατήσουν δρόμους τοὺς ὁποίους δὲν ξεύρουν. Καὶ ἐγὼ εἶμαι μάρτυς, λέγει Κύριος ὁ Θεός, καὶ ὁ παῖς μου τὸν ὁποῖον ἐξέλεξα»⁷⁷.

- 2 Διὰ ποίους λοιπὸν μαρτυρεῖ ὁ Χριστός; Εἶναι φανερόν ὅτι μαρτυρεῖ διὰ τοὺς πιστεύσαντας. Οἱ δὲ προσήλυτοι ὄχι μόνον δὲν πιστεύουν, ἀλλὰ βλασφημοῦν διπλότερα ἀπὸ σᾶς εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ θέλουν ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι πιστεύομεν εἰς ἐκείνους καὶ νὰ φονεύουν καὶ νὰ κακοποιοῦν.

- 3 Καὶ πάλιν βοᾷ εἰς ἄλλα· «ἐγὼ ὁ Κύριος σ' ἐκάλεσα εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ θὰ κρατήσω τὴν χεῖρα σου καὶ θὰ σὲ ἐνισχύσω καὶ θὰ σὲ θέσω εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνῶν, διὰ ν' ἀνοίξῃς ὄφθαλμοὺς τυφλῶν, νὰ ἐξαγάγῃς ἀπὸ δεσμὰ τοὺς καθειργμένους»⁷⁸. Ἐπειδὴ καὶ αὐτά, ὧ ἄνδρες, ἔχουν λεχθῆ πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ περὶ τῶν φωτισμένων ἔθνῶν. Ἡ πάλιν θὰ εἶ-

πάλιν ὑμεῖς ἐρεῖτε· πρὸς τὸν νόμον λέγει καὶ τοὺς προσηλύτους ταῦτα;

4 Καὶ ὡσπερ ἐν θεάτρῳ ἀνέκραγόν τινες τῶν τῆ δευτέρᾳ ἀφιγμένων· ἀλλὰ τί; Οὐ πρὸς τὸν νόμον λέγει καὶ τοὺς φωτιζομένους ὑπ' αὐτοῦ; Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ προσήλυτοι.

5 Οὐκ, ἔφην, ἀπιδὼν πρὸς τὸν Τρύφωνα. Ἐπεὶ εἰ νόμος εἶχε τὸ φωτίζειν τὰ ἔθνη καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτόν, τίς χρεῖα καινῆς διαθήκης; Ἐπεὶ δὲ «καινὴν διαθήκην καὶ νόμον αἰώνιον» καὶ πρόσταγμα ὁ Θεὸς προεκήρυσσε πέμψειν, οὐχὶ τὸν παλαιὸν νόμον ἀκουσόμεθα καὶ τοὺς προσηλύτους αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς προσηλύτους αὐτοῦ, ἡμᾶς τὰ ἔθνη, οὓς ἐφώτισεν, ὡς πού φησιν· «οὕτω λέγει Κύριος· καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἔθνῶν, τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν καὶ κληρονομίαν κληρονομησαὶ ἐρήμους».

6 Τίς οὖν ἡ κληρονομία τοῦ Χριστοῦ; Οὐχὶ τὰ ἔθνη; Τίς ἡ διαθήκη τοῦ Θεοῦ; Οὐχ ὁ Χριστός; Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· «Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς».

Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΛΗΘΗΣ ΙΣΡΑΗΛ

123,1 Ὡς οὖν πάντα ταῦτα εἴρηται πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὰ ἔθνη, οὕτως κάκεῖνα εἰρῆσθαι νομίζετε. Οὐδὲν γὰρ χρήζουσιν οἱ προσήλυτοι διαθήκης, εἰ, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς περιτεμνομένοις κειμένου νόμου, περὶ ἐκείνων οὕτως ἡ Γραφή λέγει· «καὶ προστεθήσεται καὶ ὁ γῆρας πρὸς αὐτούς, καὶ προστεθήσεται πρὸς τὸν οἶκον Ἰακώβ». Καὶ ὅτι μὲν προσήλυτος ὁ περιτεμνόμενος εἰς τὸ τῷ

79. Ἱερ. 38,31 · 33. Ἦσ. 49,8.

81. Ψαλμ. 2,7 ἐ.

80. Ἦσ. 49,8.

1. Ἦσ. 14,1.

- πετέ σείς, ὅτι λέγει ταῦτα πρὸς τὸν νόμον καὶ τοὺς προσηλύτους;
- 4 Καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐλθόντας κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν ἀνέκραξαν ὡς εἰς θέατρον· ἀλλὰ τί; δὲν τὰ λέγει πρὸς τὸν νόμον καὶ τοὺς φωτιζομένους ὑπ' αὐτοῦ; Αὐτοὶ δὲ εἶναι οἱ προσήλυτοι.
- 5 Ὅχι, εἶπα, παρητηρῶν πρὸς τὸν Τρύφωνα. Ἐπειδὴ, ἂν ἦτο ἔργον τοῦ νόμου νὰ φωτίζη τὰ ἔθνη καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτόν, ποία χρεία καινῆς διαθήκης θὰ ὑπῆρχε; Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς προεκήρυξε νὰ στείλῃ «καινὴν διαθήκην καὶ αἰώνιον νόμον»⁷⁹ καὶ πρόσταγμα, δὲν θὰ ἀκούσωμεν τὸν παλαιὸν νόμον καὶ τοὺς προσηλύτους αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς προσηλύτους αὐτοῦ, ἡμᾶς τὰ ἔθνη, τοὺς ὁποίους ἐφώτισεν, ὅπως λέγει κάπου· «οὕτω λέγει ὁ Κύριος· εἰς καιρὸν εὐπρόσδεκτον σοῦ ἐπήκουσα καὶ εἰς ἡμέραν σωτηρίας σ' ἐβοήθησα καὶ σὲ ἔδωσα εἰς διαθήκην ἐθνῶν, διὰ νὰ ἀνορθώσης τὴν γῆν καὶ κληροδοτήσης ἐρήμους κληρονομίας»⁸⁰.
- 6 Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ κληρονομία τοῦ Χριστοῦ; Ὅχι τὰ ἔθνη; Ποία ἡ διαθήκη τοῦ Θεοῦ; Ὅχι ὁ Χριστός; Ὅπως λέγει καὶ ἄλλοῦ· «εἶσαι υἱός μου, ἐγὼ σήμερα σὲ ἐγέννησα· ζήτησε ἀπὸ ἐμέ καὶ θὰ σοῦ δώσω ἔθνη εἰς κληρονομίαν σου καὶ ὡς κατοχὴν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς»⁸¹.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΛΗΘΗΣ ΙΣΡΑΗΛ

- 123,1 Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὰ ἔθνη, οὕτω νὰ νομίζετε ὅτι ἔχουν λεχθῆ καὶ ἐκεῖνα. Διότι οἱ προσήλυτοι δὲν ἔχουν καμμίαν ἀνάγκην διαθήκης, ἂν, ἐφ' ὅσον δι' ὅλους τοὺς περιτετημημένους ἴσχυεν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς νόμος, ἡ Γραφή λέγει δι' ἐκείνους· «καὶ θὰ προστεθῆ εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ ξένος, θὰ προστεθῆ εἰς τὸν οἶκον Ἰακώβ»¹. Ὅπως ὁ προσήλυτος περιτεμνόμενος μὲ τὴν προσχώρησίν του εἰς τὸν λαὸν εἶναι

λαῶ προσκεχωρηκένας ἐστὶν ὡς αὐτόχθων, ἡμεῖς δὲ ὁ λαὸς κεκλήσθαι ἠξιομένοι ὁμοίως ἔθνος ἐσμὲν διὰ τὸ ἀπερίτμητοι εἶναι.

2 Πρὸς δὲ καὶ γελοῖόν ἐστὶν ἠγεῖσθαι ὑμᾶς τῶν μὲν προσηλύτων αὐτῶν ἀνεῶχθαι τὰ ὄμματα, ὑμῶν δὲ οὐ, καὶ ὑμᾶς μὲν ἀκούειν τυφλοὺς καὶ κωφοὺς, ἐκείνους δὲ πεφωτισμένους. Καὶ ἔτι γελοϊότερον ἀποβήσεται ὑμῖν τὸ πρᾶγμα, εἰ τὸν νόμον τοῖς ἔθνεσι δεδόσθαι φήσετε, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐκεῖνον τὸν νόμον ἔγνωτε.

3 Ἡὐλαβεῖσθε γὰρ ἂν τὴν τοῦ Θεοῦ ὀργήν, καὶ υἱοὶ ἄνομοι καὶ ρεμβεύοντες οὐκ ἂν ἦτε, δυσωπούμενοι ἀκούειν ἐκάστοτε λέγοντος αὐτοῦ «υἱοί, οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς» καὶ «τίς τυφλὸς ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου, καὶ κωφὸς ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; Καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ. Εἶδετε πολλάκις, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε· ἀνεωγμένα τὰ ὦτα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠκούσατε». Ἡ καλὸς ὑμῶν ὁ ἔπαινος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ μαρτυρία δούλοις πρέπουσα! Οὐκ αἰσχύνεσθε πολλάκις ταῦτα ἀκούοντες, οὐδὲ ἀπειλοῦντος τοῦ Θεοῦ φρίσσετε, ἀλλ' ἢ λαὸς μωρὸς καὶ σκληροκάρδιός ἐστε. «Διὰ τοῦτο ἰδοὺ προσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τὸν λαὸν τοῦτον, λέγει Κύριος, καὶ μεταθήσω αὐτούς, καὶ ἀπολωῖ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν κρύψω»· εὐλόγως. Οὐ γὰρ σοφοί ἐστε οὐδὲ συνετοί, ἀλλὰ δριμεῖς καὶ πανοῦργοι· «σοφοὶ εἰς τὸ κακοποιῆσαι» μόνον, γινῶναι δὲ βουλήν Θεοῦ κεκρυμμένην ἢ διαθήκην Κυρίου πιστὴν ἢ τρίβους αἰωνίους εὐρεῖν ἀδύνατοι.

4 Τοιγαροῦν, «ἐγερῶ», φησί, «τῷ Ἰσραὴλ καὶ τῷ Ἰουδα σπέρμα ἀνθρώπων καὶ σπέρμα κτηνῶν». Καὶ διὰ Ἡσαΐου περὶ ἄλλου Ἰσραὴλ οὕτω φησί· «τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τρίτος Ἰσραὴλ ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ Αἰγυπτίοις, εὐλογημένος ἐν τῇ γῆ, ἣν εὐλόγησε Κύριος Σαβαὼθ λέγων· εὐλογημένος ἔσται ὁ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὁ ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἡ κληρονομία μου Ἰσραὴλ».

5 Εὐλογοῦντος οὖν τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰσραὴλ τοῦτον τὸν λαὸν καλοῦντος καὶ κληρονομίαν αὐτοῦ βοῶντος εἶναι, πῶς οὐ μετανοεῖτε

2. Δευτ. 32,20.

3. Ἡσ. 42,19 ἔ.

4. Ἡσ. 29,14.

5. Ἱερ. 4,22.

6. Ἱερ. 38,27.

7. Ἡσ. 19,24 ἔ.

ὡς αὐτόχθων, οὕτως ἡμεῖς ἀξιοθέντες νὰ κληθῶμεν ὡς λαὸς εἴμεθα ὁμοίως ἔθνος, ἐφ' ὅσον εἴμεθα ἀπερίτμητοι.

2 Εἶναι δὲ προσέτι γελοῖον νὰ νομίζετε σεῖς ὅτι τῶν μὲν προσηλύτων αὐτῶν ἠνοιχθησαν τὰ ὄμματα, τὰ ἰδικά σας ὅμως ὄχι, καὶ σεῖς μὲν νὰ καλῆσθε τυφλοὶ καὶ κωφοί, ἐκεῖνοι δὲ φωτισμένοι. Καὶ ἀκόμη γελοϊότερον θὰ καταντήση τὸ πρᾶγμα διὰ σᾶς, ἂν ἰσχυρισθῆτε ὅτι ὁ νόμος ἔχει δοθῆ εἰς τὰ ἔθνη, σεῖς δὲ δὲν ἐγνωρίσατε ἐκεῖνον τὸν νόμον.

3 Διότι θὰ ἐφοβεῖσθε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν θὰ ἦσθε ἄνομοι καὶ πλάνητες, ἐντρεπόμενοι νὰ τὸν ἀκούετε νὰ λέγη ἐκάστοτε· «υἱοί, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει πίστις»² καὶ «ποῖος εἶναι τυφλὸς εἰμὴ οἱ παῖδες μου, καὶ κωφός, εἰμὴ οἱ κυρίαρχοι αὐτῶν; Καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ. Πολλάκις εἶδετε, ἀλλὰ δὲν ἐφυλάχθητε· ἀνοικτὰ ἦσαν τὰ αὐτιά σας, ἀλλὰ δὲν ἠκούσατε»³. Ἀληθῶς εἶναι καλὸς ὁ ἔπαινός σας ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ πρέπουσα εἰς δούλους! Δὲν ἐντρέπεσθε ἀκούοντες πολλάκις τὰ ἴδια πράγματα οὔτε φρίσσετε ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' εἴσθε πράγματι λαὸς μωρὸς καὶ σκληροκάρδιος. «Διὰ τοῦτο θὰ συνεχίσω νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὸν λαὸν τοῦτον λέγει ὁ Κύριος, καὶ θὰ τοὺς μεταθέσω· θὰ ἀπολέσω τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ θὰ κρύψω τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν»⁴· εὐλόγως. Διότι δὲν εἴσθε σοφοὶ οὔτε συνετοί, ἀλλὰ δριμεῖς καὶ πανοῦργοι· «σοφοὶ μόνον εἰς τὸ νὰ κακοποιῆτε»⁵, ἀνίκανοι ὅμως νὰ γνωρίσετε τὴν κρυμμένην βουλήν τοῦ Θεοῦ ἢ τὴν πιστὴν διαθήκην τοῦ Κυρίου ἢ τοὺς αἰωνίους δρόμους.

4 Ἐπομένως, λέγει, θὰ ἐγείρω εἰς τὸν Ἰσραὴλ καὶ εἰς τὸν Ἰούδαν σπέρμα ἀνθρώπων καὶ σπέρμα κτηνῶν»⁶. Καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου δὲ λέγει περὶ ἄλλου Ἰσραὴλ οὕτω· «κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ ὑπάρξῃ τρίτος Ἰσραὴλ μετὰ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Αἰγυπτίων, εὐλογημένος εἰς τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν εὐλόγησεν ὁ Κύριος Σαβαώθ λέγων· εὐλογημένος θὰ εἶναι ὁ λαὸς μου ὁ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὁ εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἡ κληρονομία μου»⁷.

5 Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τοῦτον τὸν λαὸν καὶ τὸν καλεῖ Ἰσραὴλ καὶ βοᾷ ὅτι εἶναι κληρονομία του, πῶς δὲν μετανοεῖτε

ἐπί τε τῷ ἑαυτοῦς ἀπατᾶν, ὡς μόνοι Ἰσραὴλ ὄντες καὶ ἐπὶ τῷ καταρᾶσθαι τὸν εὐλογημένον τοῦ Θεοῦ λαόν; Καὶ γὰρ ὅτε πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὰς πέριξ αὐτῆς ἔλεγε χώρας, οὕτω πάλιν ἐπεῖπε· «καὶ γεννήσω ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους, τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ, καὶ κληρονομήσουσιν ὑμᾶς καὶ ἔσεσθε αὐτοῖς εἰς κατάσχεσιν, καὶ οὐ μὴ προστεθῆτε ἔτι ἀτεκνωθῆναι ἀπ' αὐτῶν».

6 Τί οὖν; Φησὶν ὁ Τρύφων. Ὑμεῖς Ἰσραὴλ ἐστε καὶ περὶ ὑμῶν λέγει ταῦτα;

Εἰ μὲν, ἔφην αὐτῷ, μὴ περὶ τούτων καὶ πολλὸν λόγον πεποιήμεθα, κἂν ἀμφέβαλλον μή τι οὐ συνίων τοῦτο ἐρωτᾶς· ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ ἀποδείξεως καὶ συγκαταθέσεως καὶ τοῦτο συνηγάγομεν τὸ ζήτημα, οὐ νομίζω σε ἀγνοεῖν μὲν τὰ προειρημένα οὐδὲ πάλιν φιλεριστεῖν, ἀλλὰ προκαλεῖσθαι με καὶ τούτοις τὴν αὐτὴν ἀπόδειξιν ποιήσασθαι.

7 Καὶ τῷ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν νεύματι συντιθεμένου. Πάλιν, ἔλεγον ἐγώ, ἐν τῷ Ἡσαΐα, ὡσὶν ἀκούοντες, εἰ ἄρα ἀκούετε, περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων ὁ Θεὸς ἐν παραβολῇ Ἰακώβ αὐτὸν καλεῖ καὶ Ἰσραὴλ. Οὕτω λέγει· «Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ. Ἰσραὴλ ἐκλεκτός μου, θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. Οὐκ ἐρίσει οὔτε κράζει, οὔτε ἀκούσεται τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ· κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει καὶ λίνον τυφόμενον οὐ μὴ σβέσει, ἀλλὰ εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν, ἀναλάμψει καὶ οὐ μὴ θραυσθήσεται, ἕως ἂν θῆ ἐπὶ τῆς γῆς κρίσιν· καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐλπιούσιν ἔθνη».

8 Ὡς οὖν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς Ἰακώβ ἐκείνου, τοῦ καὶ Ἰσραὴλ ἐπικληθέντος, τὸ πᾶν γένος ὑμῶν προσηγόρευτο Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ γεννήσαντος ἡμᾶς εἰς Θεὸν Χριστοῦ, ὡς καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα καὶ Ἰωσήφ καὶ Δαβίδ, καὶ Θεοῦ τέκνα ἀληθινὰ καλούμεθα καὶ ἐσμέν, οἱ τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ φυλάσσοντες.

124,1 Καὶ ἐπειδὴ εἶδον αὐτοὺς συνταραχθέντας ἐπὶ τῷ εἰπεῖν με

8. Ἰεζ. 36,12.

9. Ἦσ. 42,1-4.

διότι ἀπατάτε ἑαυτοὺς ὅτι δῆθεν μόνον ἐσεῖς εἴσθε Ἰσραὴλ καὶ διότι καταρᾶσθε τὸν εὐλογημένον λαὸν τοῦ Θεοῦ; Διότι ὅταν ὠμίλει πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς γύρω τῆς περιοχᾶς, ἐπέειπε πάλιν τοῦτο· «καὶ θὰ φέρω ἐπάνω σας ἀνθρώπους, τὸν λαὸν μου Ἰσραὴλ, καὶ θὰ σᾶς κληρονομήσουν καὶ θὰ εἴσθε κατοχὴ των καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ εἴσθε ἄτεκνοι ἀπὸ αὐτούς»⁸.

6 Τί λοιπόν; λέγει ὁ Τρύφων. Σεῖς εἴσθε ὁ Ἰσραὴλ καὶ διὰ σᾶς λέγει ταῦτα;

Ἐγὼ εἶπα εἰς αὐτόν. Ἐὰν μὲν δὲν εἶχομεν κάνει πολὺν λόγον περὶ τούτων, θὰ ἀμφέβαλλα ὅτι ἀντελήφθην ὅτι ἐρωτᾶς τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ συνηγάγομεν καὶ τοῦτο τὸ ζήτημα μὲ ἀπόδειξιν καὶ συγκατάθεσιν, δὲν νομίζω ὅτι ἀγνοεῖς τὰ προειρημένα οὔτε ὅτι πάλιν θέλεις φιλονεικίαν, ἀλλὰ ὅτι μὲ προκαλεῖς νὰ φέρω καὶ εἰς αὐτὰ τὴν ἰδίαν ἀπόδειξιν.

7 Καὶ ἀφοῦ συνεφώνησε μὲ νεῦμα τοῦ ὀφθαλμοῦ ἔλεγα ἐγώ. Πάλιν εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἀκούοντες μὲ αὐτιά, ἂν βέβαια ἀκούετε, ὁ Θεὸς ὁμιλῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ καλεῖ αὐτὸν παραβολικῶς Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ. Οὕτω λέγει· «ὁ Ἰακώβ εἶναι παιδί μου, θὰ τὸν βοηθήσω. Ὁ Ἰσραὴλ εἶναι ἐκλεκτός μου, θὰ θέσω τὸ πνεῦμα μου ἐπάνω του καὶ θὰ ἐκφέρῃ κρίσιν εἰς τὰ ἔθνη. Δὲν θὰ φιλονεικῆσῃ οὔτε θὰ κράξῃ, οὔτε θὰ ἀκούσῃ κανεὶς τὴν φωνὴν αὐτοῦ εἰς τὰς πλατείας· δὲν θὰ θραύσῃ κάλαμον σπασμένον καὶ δὲν θὰ σβῆσῃ θρυαλίδα σιγοκαίουσαν, ἀλλὰ θὰ ἐκφέρῃ κρίσιν ἐν ἀληθείᾳ, θὰ ἀναλάμψῃ καὶ δὲν θὰ θραυσθῆ, ἕως ὅτου βάλῃ κρίσιν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ εἰς τὸ ὄνομά του θὰ ἐλπίσουν ἔθνη»⁹.

8 Ὅπως λοιπόν ἀπὸ τὸν ἕνα ἐκεῖνον Ἰακώβ, τὸν ἐπικληθέντα καὶ Ἰσραὴλ, ὅλον τὸ γένος σας προσηγορεύθη Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ φυλάσσοντες τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν γεννήσαντα ἡμᾶς εἰς Θεὸν Χριστόν, ὡς καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν καὶ Ἰωσήφ καὶ Δαβίδ, καλούμεθα καὶ εἴμεθα τέκνα Θεοῦ ἀληθινά.

124,1 Καὶ ἐπειδὴ τοὺς εἶδα συνταραγμένους ἀπὸ τὸν λόγον μου

καὶ Θεοῦ τέκνα εἶναι ἡμᾶς, προλαβὼν τὸ ἀνερωτηθῆναι εἶπον· ἀκούσατε, ὦ ἄνδρες, πῶς τὸ ἅγιον Πνεῦμα λέγει περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι υἱοὶ ὑψίστου πάντες εἰσὶ καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν παρέσται αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός, τὴν κρίσιν ἀπὸ παντὸς γένους ἀνθρώπων ποιούμενος.

2 Εἴρηνται δὲ οἱ λόγοι διὰ Δαβίδ, ὡς μὲν ὑμεῖς ἐξηγεῖσθε, οὕτως· «ὁ Θεὸς ἔσται ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοῦ διακρίνει· ἕως πότε κρίνετε ἀδικίαν καὶ πρόσωπα ἀμαρτωλῶν λαμβάνετε; Κρίνατε ὀρφανῶ καὶ πτωχῶ καὶ ταπεινὸν καὶ πένητα δικαιοῦσατε. Ἐξέλεσθε πένητα καὶ πτωχὸν ἐκ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ ρύσασθε. Οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται· σαλευθήσονται πάντα τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε. Ἀνάστα, ὁ Θεός, κρίνον τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν».

3 Ἐν δὲ τῇ τῶν ἐβδομηκοντα ἐξηγήσει εἴρηται, «ἰδοὺ δὴ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε», ἵνα δηλώσῃ καὶ τὴν παρακοὴν τῶν ἀνθρώπων, τοῦ Ἀδὰμ λέγω καὶ τῆς Εὔας, καὶ τὴν πτώσιν τοῦ ἐνὸς τῶν ἀρχόντων, τοῦτ' ἔστι τοῦ κεκλημένου ἐκείνου ὄφρω, πεσόντος πτώσιν μεγάλην διὰ τὸ ἀποπλανῆσαι τὴν Εὔαν.

4 Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ πρὸς τοῦτό μοι νῦν ὁ λόγος λέλεκται ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀποδείξαι ὑμῖν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀνειδίζει τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς καὶ Θεῶ ὁμοίως ἀπαθεῖς καὶ ἀθάνατους, ἐὰν φυλάξωσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ, γεγεννημένους, καὶ κατηξιωμένους ὑπ' αὐτοῦ υἱὸς αὐτοῦ καλεῖσθαι, καὶ οὗτοι ὁμοίως τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ Εὔα ἐξομοιούμενοι θάνατον ἑαυτοῖς ἐργάζονται, ἐχέτω καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ ψαλμοῦ ὡς βούλεσθε· καὶ οὕτως ἀποδέδεικται ὅτι θεοὶ κατηξίωνται, καὶ παρ' ἑαυτοῦς καὶ κρίνεσθαι καὶ καταδικάζεσθαι μέλλουσιν, ὡς καὶ Ἀδὰμ καὶ Εὔα. Ὅτι δὲ καὶ Θεὸν τὸν Χριστὸν καλεῖ, ἐν πολλοῖς ἀποδέδεικται.

ὅτι εἴμεθα καὶ τέκνα Θεοῦ, προλαβὼν τὴν ἐρώτησιν πρὸς ἐμὲ εἶπα. Ἀκούσατε, ἄνδρες, πῶς λέγει τὸ ἅγιον Πνεῦμα περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι ὅλοι εἶναι υἱοὶ ὑψίστου καὶ ὅτι εἰς τὴν συναγωγὴν των θὰ παρίσταται αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός, διεξάγων κρίσιν ἐπὶ παντὸς γένους ἀνθρώπων.

2 Ἔχουν δὲ οἱ λόγοι διὰ τοῦ Δαβίδ, ὅπως μὲν ἐξηγεῖτε ἐσεῖς, οὕτως· «ὁ Θεὸς ἐστάθη εἰς συναγωγὴν θεῶν, δίδει κρίσιν ἀνά μέσον θεῶν· ἕως πότε θὰ κρίνετε ἀδίκως καὶ θὰ δεικνύετε μεροληψίαν εἰς ἀμαρτωλούς; Κρίνατε ὄρφανὸν καὶ πτωχόν, καὶ δικαιοῦσατε ταπεινὸν καὶ πένητα. Ἐλευθερώσατε τὸν πένητα καὶ λυτρώσατε τὸν πτωχὸν ἀπὸ τῆν χειρὰ τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Δὲν ἐγνώρισαν οὔτε ἀντελήφθησαν, περιπλανῶνται εἰς τὸ σκότος· θὰ σαλευθοῦν ὅλα τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Ἐγὼ εἶπα· εἴσθε θεοὶ καὶ υἱοὶ ὑψίστου ὅλοι· καὶ ὅμως ἀποθνήσκετε ὡς ἄνθρωπος καὶ πίπτετε ὡς εἰς τῶν ἀρχόντων. Ἀνάστα, Θεέ, κρίνε τὴν γῆν, διότι σὺ θὰ κληρονομήσης εἰς ὅλα τὰ ἔθνη»¹⁰.

3 Εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ἑβδομήκοντα ὁμως λέγεται, «ίδου λοιπὸν ὅτι ἀποθνήσκετε ὡς ἄνθρωποι καὶ πίπτετε ὡς εἰς τῶν ἀρχόντων», διὰ νὰ δηλώσῃ καὶ τὴν παρακοὴν τῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας, καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ ἑνὸς τῶν ἀρχόντων, δηλαδὴ τοῦ λεγομένου ἐκείνου ὄφραως, ὁ ὁποῖος λόγῳ τῆς ἀποπλανήσεως τῆς Εὔας ἔπεσε πτῶσιν μεγάλῃν.

4 Ἐπειδὴ ὁμως ὁ λόγος μου δὲν ἐλέχθη τώρα διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδείξω εἰς σᾶς ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀνειδίζει τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁμοίως μὲ τὸν Θεὸν ἀπαθεῖς καὶ ἀθανάτους, ἐὰν φυλάξουν τὰ προστάγματα τοῦ διαβόλου, γεννημένους καὶ καταξιωμένους ὑπ' αὐτοῦ νὰ καλοῦνται υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ οὗτοι, ἐξομοιούμενοι μὲ τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὔαν, ἀπεργάζονται θάνατον εἰς ἑαυτούς, ἃς εἶναι ὅπως θέλετε καὶ ἡ ἐρμηνεῖα τοῦ ψαλμοῦ· καὶ οὕτως ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι ἠξιώθησαν νὰ δυνηθοῦν νὰ γίνουν θεοὶ καὶ ὅλοι ἠξιώθησαν νὰ γίνουν υἱοὶ ὑψίστου καὶ πρόκειται νὰ κριθοῦν καὶ καταδικασθοῦν ἀφ' ἑαυτῶν, ὡς καὶ ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὔα. Ὅτι δὲ καὶ Θεὸν καλεῖ τὸν Χριστόν, ἀπεδείχθη διὰ πολλῶν.

- 125,1 Ἐβουλόμην, λέγω, παρ' ὑμῶν μαθεῖν, ὧ ἄνδρες, τίς ἡ δύναμις τοῦ Ἰσραὴλ ὀνόματος. Καὶ ἡσυχάζοντων αὐτῶν ἐπήνεγκα· ἐγὼ δὲ ἐπίσταμαι ἐρῶ· οὔτε γὰρ εἰδότα μὴ λέγειν δίκαιον ἡγοῦμαι, οὔτε ὑπονοοῦντα ἐπίστασθαι ὑμᾶς καὶ διὰ φθόνον ἢ δι' ἀπειρίαν τὴν τοῦ βούλεσθαι ἐπίσταμαι αὐτὸς φροντίζειν ἀεὶ, ἀλλὰ πάντα ἀπλῶς καὶ ἀδόλως λέγειν, ὡς ὁ ἐμὸς Κύριος εἶπεν· «ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον· καὶ ὁ μὲν ἔπεσεν εἰς τὴν ὁδόν, ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας, ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν».
- 2 Ἐλπίδι οὖν τοῦ εἶναί που καλὴν γῆν λέγειν δεῖ· ἐπειδὴ γε ἐκεῖνος ὁ ἐμὸς «Κύριος, ὡς ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς», τὰ ἴδια παρὰ πάντων ἀπαιτήσῃ ἐλθὼν, καὶ τὸν οἰκονόμον τὸν ἑαυτοῦ οὐ καταδικάσει, εἰ γνωρίζοι αὐτόν, διὰ τὸ ἐπίστασθαι ὅτι δυνατὸς ἐστὶν ὁ Κύριος αὐτοῦ καὶ ἐλθὼν ἀπαιτήσῃ τὰ ἴδια, ἐπὶ πᾶσαν τράπεζαν δίδόντα, ἀλλ' οὐ δι' αἰτίαν οἰανδηποτοῦν κατορούξαντα.
- 3 Καὶ τὸ οὖν Ἰσραὴλ ὄνομα τοῦτο σημαίνει· ἄνθρωπος νικῶν δύναμιν· τὸ γὰρ Ἰσρα' ἄνθρωπος νικῶν ἐστὶ, τὸ δὲ ἦλ' δύναιμις. Ὅπερ καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς πάλης, ἣν ἐπάλαισεν Ἰακώβ μετὰ τοῦ φαινομένου μὲν ἐκ τοῦ τῆ τοῦ Πατρὸς βουλήν ὑπηρετεῖν, Θεοῦ δὲ ἐκ τοῦ εἶναι τέκνον «πρωτότοκον τῶν ὄλων κτισμάτων», ἐπεπροφήτευτο οὕτω καὶ ἄνθρωπος γενόμενος ὁ Χριστὸς ποιήσῃν.
- 4 Ὅτε γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ὡς προεῖπον, προσῆλθεν αὐτῷ ὁ διάβολος, τοῦτ' ἐστὶν ἡ δύναμις ἐκεῖνη ἢ καὶ ὄφις κεκλημένη καὶ σατανᾶς, πειράζων αὐτόν καὶ ἀγωνιζόμενος καταβαλεῖν διὰ τοῦ ἀξιοῦν προσκυνῆσαι αὐτόν. Ὁ δὲ αὐτόν κατέλυσε καὶ κατέβαλεν, ἐλέγξας ὅτι πονηρὸς ἐστὶ, παρὰ τὴν Γραφὴν ἀξιῶν προσκυνεῖσθαι ὡς Θεός, ἀποστάτης τῆς τοῦ Θεοῦ γνώμης γεγεννημένος. «Ἀποκρίνεται γὰρ αὐτῷ· γέγραπται, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις». Καὶ ἠττημένος καὶ ἐληλεγμένος ἀπένευσε τότε ὁ διάβολος.

11. Ματθ. 13,3-8.

12. Ψαλμ. 23,8.

13. Κολ. 1,15.

14. Ματθ. 4,10 ἐ.

125,1 Ἦθελα, λέγω, νὰ μάθω ἀπὸ σαῖς, ὧ ἄνδρες, ποία εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰσραὴλ. Καί, ἐνῶ αὐτοὶ ἐσίγων, προσέθεσα· ἐγὼ θὰ εἶπω ὅ,τι γνωρίζω· διότι δὲν θεωρῶ δίκαιον νὰ μὴ λέγη αὐτὸς ὁ ὁποῖος γνωρίζει οὔτε ὑπονοῶ ὅτι γνωρίζετε· σεῖς καὶ ἀπὸ φθόνου ἢ ἀπειρίαν βουλήσεως ἀναλαμβάνω ἐγὼ νὰ φροντίζω πάντοτε, ἀλλὰ θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ λέγω τὰ πάντα γενικῶς καὶ ἀδόλως, ὅπως εἶπεν ὁ Κύριός μου· «ἐξῆλθεν ὁ σπορευὺς νὰ σπείρη τὸν σπόρον· καὶ μέρος μὲν ἔπεσεν εἰς τὴν ὁδόν, μέρος δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας, μέρος δὲ εἰς τὰ πετρώδη, μέρος δὲ εἰς τὴν καλὴν γῆν»¹¹.

2 Πρέπει λοιπὸν νὰ λέγωμεν μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὑπάρχει κάπου καλὴ γῆ· ἐπειδὴ βέβαια ἐκεῖνος ὁ ἰδικός μου «Κύριος ὡς ἰσχυρὸς καὶ δυνατός»¹², θὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ ὅλους τὰ ἴδια, ὅταν ἔλθῃ, καὶ δὲν θὰ καταδικάσῃ τὸν οἰκονόμον του, ἂν αὐτὸς τὸν γνωρίζῃ, διότι γνωρίζει ὅτι ὁ Κύριός του εἶναι δυνατός καὶ ἐρχόμενος θὰ ἀπαιτήσῃ τὰ ἰδικά του, ἐφ' ὅσον τὰ δώσῃ εἰς ὅποιανδήποτε τράπεζαν ἀλλὰ δὲν τὰ παραχώσῃ δι' ὅποιανδήποτε αἰτίαν.

3 Καὶ τὸ ὄνομα Ἰσραὴλ δὲ σημαίνει τοῦτο· ἄνθρωπος νικῶν δύναμιν. Διότι τὸ ἴσρα εἶναι ἄνθρωπος νικῶν, τὸ δὲ ἦλ εἶναι δύναμις. Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς πάλης τὴν ὁποίαν ἐπαλαίσειεν ὁ Ἰακώβ μετὰ τοῦ φαινομένου μὲν ὡς ὑπηρέτου εἰς τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς, Θεοῦ δὲ ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι τέκνον «πρωτότοκον ὅλων τῶν κτισμάτων»¹³ ἐπροφητεύθη οὕτω ὅτι θὰ κάμῃ ὁ Χριστὸς γενόμενος ἄνθρωπος.

4 Πράγματι, ὅταν ἐγένεν ἄνθρωπος, ὅπως προεἶπα, προσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ διάβολος, δηλαδὴ ἡ δύναμις ἐκείνη ἢ καλουμένη καὶ ὄφις καὶ σατανᾶς, πειράζων αὐτὸν καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ τὸν καταβάλλῃ μὲ τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσκυνήσῃ. Ἐκεῖνος ὅμως κατέλυσε καὶ κατέβαλεν αὐτόν, ἀποδείξας ὅτι εἶναι πονηρός, ἀξιῶν παρὰ τὴν Γραφὴν νὰ προσκυνῆται ὡς Θεός, γενόμενος ἀποστάτης τῆς γνώμης τοῦ Θεοῦ. «Διότι ἀποκρίνεται εἰς αὐτόν· ἔχει γραφῆ, θὰ προσκυνῆς Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ μόνον αὐτόν θὰ λατρεύῃς»¹⁴. Καὶ τότε ὁ διάβολος ἀπεχώρησεν ἡττημένος καὶ κατησχυμένος.

5 Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ ναρκᾶν ἔμελλε, τοῦτ' ἔστιν ἐν πόνῳ καὶ ἐν ἀντιλήψει τοῦ πάθους, ὅτε σταυροῦσθαι ἔμελλεν, ὁ Χριστὸς ὁ ἡμέτερος, καὶ τούτου προκήρυξιν ἐποίησε διὰ τοῦ «ἄψασθαι τοῦ μηροῦ τοῦ Ἰακῶβ καὶ ναρκῆσαι» ποιῆσαι. Ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἦν ὄνομα αὐτῷ ἄνωθεν, ὃ ἐπωνόμασε τὸν μακάριον Ἰακῶβ εὐλογῶν τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι, κηρύσσων καὶ διὰ τούτου ὅτι πάντες οἱ δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ προσφεύγοντες «εὐλογημένος Ἰσραὴλ» ἔστιν. Ὑμεῖς δέ, μηδὲν τούτων νενοηκότες μηδὲ νοεῖν παρασκευαζόμενοι, ἐπειδὴ κατὰ τὸ σαρκικὸν σπέρμα τοῦ Ἰακῶβ τέκνα ἐστέ, πάντως σωθήσεσθαι προσδοκᾶτε. Ἄλλ' ὅτι καὶ ἐν τούτοις ἑαυτοὺς πλανᾶτε, ἀποδέδεικταί μοι ἐν πολλοῖς.

126,1 Τίς δ' ἔστιν οὗτος, ὃς καὶ ἄγγελος μεγάλης βουλήs ποτε καὶ ἀνὴρ διὰ Ἰεζεκιήλ καὶ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου διὰ Δαυιδ καὶ παιδίον διὰ Ἡσαΐου καὶ Χριστὸς καὶ Θεὸς προσκυνητὸς διὰ Δαβίδ καὶ Χριστὸς καὶ λίθος διὰ πολλῶν καὶ σοφία διὰ Σολομῶντος καὶ Ἰωσήφ καὶ Ἰούδας καὶ ἄστρον διὰ Μωϋσέως καὶ ἀνατολή διὰ Ζαχαρίου καὶ παθητὸς καὶ Ἰακῶβ καὶ Ἰσραὴλ πάλιν διὰ Ἡσαΐου καὶ ράβδος καὶ ἄνθος καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος κέκληται καὶ Υἱὸς Θεοῦ, εἰ ἐγνώκετε, ὧ Τρύφων, ἔφην, οὐκ ἂν ἐβλασφημεῖτε εἰς αὐτὸν ἤδη καὶ παραγενόμενον καὶ γεννηθέντα καὶ παθόντα καὶ ἀναβάντα εἰς τὸν οὐρανόν· ὃς καὶ πάλιν παρέσται, καὶ τότε κόψονται ὑμῶν αἱ δώδεκα φυλαί.

2 Ἐπεὶ εἰ νενοήκατε τὰ εἰρημένα ὑπὸ τῶν προφητῶν, οὐκ ἂν ἐξηρνεῖσθε αὐτὸν εἶναι Θεόν, τοῦ μόνου καὶ ἀγεννήτου καὶ ἀρρήτου Θεοῦ Υἱόν. Εἴρηται γάρ που καὶ διὰ Μωϋσέως ἐν τῇ Ἐξόδῳ οὕτως· «ἐλάλησε δὲ Κύριος πρὸς Μωϋσῆν καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· ἐγὼ εἰμι Κύριος καὶ ὠφθην πρὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακῶβ, Θεὸς αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς, καὶ ἔστησα τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτούς».

3 Καὶ οὕτω πάλιν λέγει, «μετὰ Ἰακῶβ ἄνθρωπος ἐπάλαιε», καὶ

15. Γεν. 32,25.

16. Ἦσ. 19,24 ἔ.

5 Ἄλλα ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ὁ Χριστὸς μας νὰ πάθῃ νάρκην ἀπὸ πόνον καὶ αἴσθησιν τοῦ πάθους ὅταν θὰ ἐσταυροῦτο, προεκήρυξε καὶ τοῦτο διὰ τοῦ «ὅτι ἔγγισε τὸν μῆρὸν τοῦ Ἰακώβ καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ναρκήσῃ»¹⁵. Ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἦτο τὸ ὄνομά του ἀπὸ παλαιά, μὲ τὸ ὁποῖον ἐκάλεσε τὸν μακάριον Ἰακώβ, ὅταν τὸν εὐλόγησε μὲ τὸ ὄνομά του, κηρύσσων καὶ διὰ τούτου ὅτι ὅλοι οἱ δι' αὐτοῦ προσφεύγοντες εἰς τὸν Πατέρα εἶναι «εὐλογημένος Ἰσραὴλ»¹⁶. Σεῖς δέ, μὴ ἔχοντες ἀντιληφθῆ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ μὴ παρασκευαζόμενοι νὰ ἐννοήσετε, ἐπειδὴ εἶσθε τέκνα τοῦ Ἰακώβ, περιμένετε ὅπωςδῆποτε νὰ σωθῆτε. Ἄλλ' ὅτι καὶ εἰς αὐτὰ πλανᾶτε ἑαυτούς, τὸ ἀπέδειξα διὰ μακρῶν.

126,1 Ποῖος δὲ εἶναι αὐτός, ὃ Τρύφων, εἶπα, ὁ ὁποῖος ἔχει κληθῆ καὶ ἄγγελος μεγάλης βουλῆς κάποτε διὰ τοῦ Ἡσαΐου καὶ Χριστὸς καὶ προσκυνητὸς Θεὸς διὰ τοῦ Δαβὶδ καὶ Χριστὸς καὶ λίθος διὰ πολλῶν καὶ σοφία διὰ Σολομῶντος καὶ Ἰωσήφ καὶ Ἰούδας καὶ ἄστρον διὰ Μωϋσέως καὶ ἀνατολή διὰ Ζαχαρίου καὶ παθητὸς καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ πάλιν διὰ Ἡσαΐου καὶ ράβδος καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος καὶ Υἱὸς Θεοῦ, ἐὰν τὸ ἐγνωρίζετε, δὲν θὰ τὸν ἐβλασφημεῖτε τώρα, ὅποτε καὶ ἦλθε καὶ ἐγεννήθη καὶ ἔπαθε καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν· ὁ ὁποῖος καὶ πάλιν θὰ παρουσιασθῆ, καὶ τότε θὰ θρηνήσουν αἱ δώδεκα φυλαί σας.

2 Ἐπειδὴ ἐὰν εἶχετε κατανοήσει τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν προφητῶν, δὲν θὰ ἠρνεῖσθε ὅτι αὐτὸς εἶναι Θεός, υἱὸς τοῦ μόνου ἀγεννήτου καὶ ἀρρήτου Θεοῦ. Πράγματι ἐλέχθη κάπου καὶ εἰς τὴν Ἔξοδον διὰ Μωϋσέως οὕτως· «ἐλάλησε δὲ ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆν καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· ἐγὼ εἶμαι Κύριος καὶ ἐφάνην εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ, Θεὸς αὐτῶν, καὶ δὲν ἐδήλωσα εἰς αὐτούς τὸ ὄνομά μου καὶ ἔστησα διαθήκην μὲ αὐτούς»¹⁷.

3 Καὶ οὕτω λέγει πάλιν, «ἄνθρωπος ἐπάλαιε μὲ τὸν Ἰακώβ»¹⁸,

17. Ἐξ. 6,2-4.

18. Γεν. 32,24.

Θεόν φησιν εἶναι· «εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη ἡ ψυχὴ μου», λέγει εἰρηκέναι τὸν Ἰακώβ. Καὶ ὅτι καὶ τὸν τόπον, ὅπου αὐτῷ ἐπάλαισε καὶ ὤφθη καὶ εὐλόγησε, καὶ ἐκάλεσεν «Εἶδος Θεοῦ», ἀνέγραψε.

4 Καὶ τῷ Ἀβραάμ ὁμοίως, Μωϋσῆς φησιν, «ὤφθη ὁ Θεὸς πρὸς τῇ δρυϊ τῇ Μαμβρῇ, καθημένῳ ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ μεσημβρίας»· εἶτα ταῦτα εἰπὼν ἐπιφέρει· «ἀναβλέψας δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδε καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες εἰστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ. Καὶ ἰδὼν συνέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς». Μετ' ὀλίγον δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν ὑπισχεῖται τῷ Ἀβραάμ υἱόν. «Τί ὅτι ἐγέλασε Σάρρα λέγουσα, ἄρά γε τέξομαι; Ἐγὼ δὲ γεγήρακα. Μὴ ἀδυνατεῖ παρὰ τῷ Θεῷ ῥῆμα; Εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἀποστρέψω εἰς ὥρας, καὶ ἔσται τῇ Σάρρα υἱός». Καὶ ἀπαλλάσσονται ἀπὸ Ἀβραάμ.

5 Καὶ οὕτω περὶ αὐτῶν πάλιν λέγει· «ἐξαναστάντες δὲ ἐκεῖθεν οἱ ἄνδρες κατέβλεψαν ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων». Εἶτα πάλιν πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὃς ἦν καὶ ἔστιν οὕτω λέγει· «οὐ μὴ κρύψω ἀπὸ τοῦ παιδός μου Ἀβραάμ ἐγὼ ἃ μέλλω ποιεῖν». Καὶ τὰ ἐξῆς ἀνιστορημένα ἀπὸ τῶν τοῦ Μωϋσέως καὶ ἐξηγημένα ὑπ' ἐμοῦ πάλιν ἔλεγον, δι' ὧν ἀποδέδεικται ὑπὸ τῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ τεταγμένος καὶ ὑπηρετῶν τῇ βουλῇ αὐτοῦ οὗτος ὃς ὤφθη τῷ τε Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακώβ καὶ τοῖς ἄλλοις πατριάρχαις, ἀναγεγραμμένος Θεός, ἔλεγον.

6 Ἐπέφερον δέ, εἰ καὶ μὴ εἶπον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· οὕτω δὲ καί, ὅτε κρέας ἐπεθύμησεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ ἠπίσται Μωϋσῆς τῷ λελεγμένῳ κάκει ἄγγέλῳ, ἐπαγγελλομένῳ δώσειν αὐτοῖς τὸν Θεὸν εἰς πλησμονήν, αὐτός, ὧν καὶ Θεὸς καὶ ἄγγελος παρὰ τοῦ Πατρὸς πεπεμμένος, ταῦτα εἰπεῖν καὶ πράξαι δηλοῦται. Οὕτω γὰρ ἐπάγει ἡ Γραφή λέγουσα· «καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν, μὴ ἡ χεὶρ Κυρίου

19. Γεν. 32,30.

20. Γεν. 18,1.

21. Γεν. 18,2.

22. Γεν. 18,12 ἐέ.

23. Γεν. 18,16.

24. Γεν. 18,17.

καὶ λέγει ὅτι εἶναι Θεός· «διότι εἶδα τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη ἡ ψυχὴ μου»¹⁹, λέγει ὅτι εἶπεν ὁ Ἰακώβ. Ἄνεγραψε δὲ ὅτι τὸν τόπον ὅπου ἐπάλαισε μὲ αὐτὸν καὶ ὤφθη καὶ εὐλόγησεν, ἐκάλεσεν Εἶδος Θεοῦ.

4 Καὶ εἰς τὸν Ἀβραάμ ὁμοίως, λέγει ὁ Μωϋσῆς, «ὤφθη ὁ Θεὸς πλησίον τῆς Δρυὸς τοῦ Μαμβρῆ, ἐνῶ ἐκάθητο ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς του κατὰ τὴν μεσημβρίαν»²⁰. Ἐπειτα, ἀφοῦ εἶπε ταῦτα, ἐπιφέρει· «ἀναβλέψας δὲ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶδε τρεῖς ἄνδρας νὰ ἴστανται ἐπάνω ἀπὸ αὐτόν. Καὶ μόλις εἶδε, ἔτρεξε πρὸς συνάντησιν αὐτῶν²¹. Μετ' ὀλίγον δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν ὑπισχνεῖται εἰς τὸν Ἀβραάμ υἱόν. «Διατί ἐγέλασε ἡ Σάρρα λέγουσα, ἄρά γε θὰ γεννήσω; Ἐγὼ ἔχω γηράσει. Μήπως εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν Θεὸν οἰονδήποτε ἔργον; Θὰ ἐπιστρέψω ἐδῶ τὸν κατάλληλον καιρόν, καὶ ἡ Σάρρα θὰ ἔχη υἱόν»²². Καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ.

5 Καὶ οὕτω λέγει πάλιν περὶ αὐτῶν· «ἐγερθέντες ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἄνδρες, παρετήρησαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν Σοδόμων»²³. Ἐπειτα πάλιν λέγει πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὡς ἐξῆς περὶ τοῦ ποῖος ἦτο καὶ εἶναι· «δὲν θὰ κρύψω ποῖα πρόκειται νὰ κάμω ἐγὼ ἀπὸ τὸν παῖδα μου Ἀβραάμ»²⁴. Καὶ ἐπίσης ἔλεγα τὰ εἰς τὴν συνέχειαν ἀναφερόμενα εἰς τὰ κείμενα τοῦ Μωϋσέως καὶ ἐρμηνευμένα ἀπὸ ἐμέ, διὰ τῶν ὁποίων ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι ὁ τεταγμένος ὑπὸ τὸν Πατέρα καὶ Κύριον καὶ ὑπηρετῶν τὴν βουλήν αὐτοῦ, αὐτὸς ὁ ὁποῖος ὤφθη εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ εἰς τὸν Ἰσαὰκ καὶ εἰς τὸν Ἰακώβ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πατριάρχας, εἶναι ὁ ἀναγεγραμμένος Θεός.

6 Προσέθεσα δέ, ἂν καὶ δὲ τὰ εἶπα εἰς τὰ προηγούμενα, τὰ ἐξῆς. Οὕτω δὲ καὶ ὅταν ὁ λαὸς ἐπεθύμησε νὰ φάγη κρέας καὶ ἠπίσται ὁ Μωϋσῆς εἰς τὸν ἀποκαλούμενον καὶ ἐκεῖ ἄγγελον, ὑποσχόμενον ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀφθόνως, αὐτός, καθὼς εἶναι καὶ Θεὸς καὶ ἄγγελος ἐσταλμένος ἀπὸ τὸν Πατέρα, δηλώνεται ὅτι εἶπε καὶ ἔπραξε ταῦτα. Πράγματι ἡ Γραφή λέγει εἰς τὴν συνέχειαν ταῦτα· «καὶ εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆν, μήπως δὲν θὰ ἀρκέσῃ ἡ χεὶρ τοῦ Κυρίου; Τώρα θὰ γνωρί-

οὐκ ἐξαρκέσει; Ἦδη γνώση εἰ ἐπικαταλήψεταιί σε ὁ λόγος μου ἢ οὐδ'. Καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις λόγοις οὕτω φησί· «Κύριος δὲ εἶπε πρὸς με, οὐ διαβήσῃ τὸν Ἰορδάνην τοῦτον. Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ προπορευόμενος τοῦ προσώπου σου, αὐτὸς ἐξολοθρεύσει τὰ ἔθνη».

- 27,1 Καὶ τὰ ἄλλα δὲ τοιαῦτά ἐστιν εἰρημένα τῷ νομοθέτῃ καὶ τοῖς προφήταις. Καὶ ἱκανῶς εἰρήσθαι μοι ὑπολαμβάνω ὅτι, ὅταν μου ὁ Θεὸς λέγῃ, «ἀνέβη ὁ Θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ», ἢ «ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν», καὶ «κατέβη Κύριος τὸν πύργον ἰδεῖν ὃν ὠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων», ἢ ὅτε «ἐκλείσεν ὁ Θεὸς τὴν κιβωτὸν Νῶε ἐξωθεν», μὴ ἠγεῖσθαι αὐτὸν τὸν ἀγέννητον Θεὸν καταβεβηκέναι ἢ ἀναβεβηκέναι ποθέν.
- 2 Ὁ γὰρ ἄρρητος Πατὴρ καὶ Κύριος τῶν πάντων οὔτε ποι ἀφῖκται οὔτε περιπατεῖ οὔτε καθεύδει οὔτε ἀνίσταται, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ, ὅπου ποτέ, μένει, ὅξυ ὀρῶν καὶ ὅξυ ἀκούων, οὐκ ὀφθαλμοῖς οὐδὲ ὡσὶν ἀλλὰ δυνάμει ἀλέκτω· καὶ πάντα ἐφορᾷ καὶ πάντα γινώσκει, καὶ οὐδεὶς ἡμῶν λέληθεν αὐτόν· οὔτε κινούμενος, ὁ τόπῳ τε ἀχώρητος καὶ τῷ κόσμῳ ὄλω, ὅς γε ἦν καὶ πρὶν τὸν κόσμον γενέσθαι.
- 3 Πῶς ἂν οὖν οὗτος ἢ λαλήσειε πρὸς τινα ἢ ὀφθείῃ τινὶ ἢ ἐν ἐλαχίστῳ μέρει γῆς φανείῃ, ὅποτε γε οὐδὲ τὴν δόξαν τοῦ παρ' αὐτοῦ πεμφθέντος ἴσχυεν ὁ λαὸς ἰδεῖν ἐν Σινᾷ, οὐδ' αὐτὸς Μωϋσῆς ἴσχυεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκηνὴν, ἣν ἐποίησεν, εἰ μὲν ἐπληρώθη τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξης, οὐδὲ μὴν ὁ ἱερεὺς ὑπέμεινε κατενώπιον τοῦ ναοῦ στῆναι, ὅτε τὴν κιβωτὸν Σολομῶν εἰσεκόμισεν εἰς τὸν οἶκον τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ, ὃν αὐτὸς ὁ Σολομῶν ὠκοδομήκει;
- 4 Οὔτε οὖν Ἀβραὰμ οὔτε Ἰσαὰκ οὔτε Ἰακώβ οὔτε ἄλλος ἀνθρώπων εἶδε τὸν Πατέρα καὶ ἄρρητον Κύριον τῶν πάντων ἀπλῶς καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν κατὰ βουλήν τὴν ἐκείνου καὶ Θεὸν ὄντα, Υἱὸν αὐτοῦ καὶ ἄγγελον ἐκ τοῦ ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ

25. Ἀριθ. 11,23.

26. Δευτ. 31,2 ἐ.

27. Γεν. 17,22.

28. Ἐξ. 6,29.

29. Γεν. 11,5.

30. Γεν. 7,16.

σης, ἂν σὲ προφθάσῃ ὁ λόγος μου ἢ ὄχι»²⁵. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλα ἐδάφια λέγει· «ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς ἐμέ, δὲν θὰ διαβῆς τὸν Ἰορδάνην τοῦτον. Ὁ Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ προπορευόμενός σου, αὐτὸς θὰ ἐξολοθρεύσῃ τὰ ἔθνη»²⁶.

127,1 Καὶ τὰ ἄλλα δὲ τοιαῦτα εἶναι εἰρημένα ἀπὸ τὸν νομοθέτην καὶ τοὺς προφήτας. Καὶ φρονῶ ὅτι ἔχω τονίσει ἄρκετὰ ὅτι, ὅταν λέγῃ ὁ Θεός, «ἀνέβη ὁ Θεός ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ»²⁷ καὶ «ἐλάλησεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆν»²⁸ καὶ «κατέβη ὁ Κύριος νὰ ἴδῃ τὸν πύργον τὸν ὁποῖον ὠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων»²⁹ ἢ ὅταν λέγῃ «ἐκλείσεν ὁ Θεός τὴν κυβωτὸν τοῦ Νῶε ἀπὸ ἐξω»³⁰, μὴ νομίζετε ὅτι ἔχει καταβῆ ἢ ἀναβῆ κάπου ὁ ἴδιος ὁ ἀγέννητος Θεός.

2 Διότι ὁ ἄρρητος Πατήρ καὶ Κύριος τῶν πάντων οὔτε ἔχει φθάσει κάπου οὔτε περιπατεῖ οὔτε κοιμᾶται οὔτε σηκώνεται, ἀλλὰ μένει εἰς τὸν ὁποῖονδήποτε χῶρον του, δυνατὰ βλέπων καὶ δυνατὰ ἀκούων, ὄχι μὲ ὀφθαλμοὺς οὔτε μὲ αὐτιά, ἀλλὰ μὲ ἄρρητον δύναμιν· καὶ ὅλα τὰ ἐφορεύει καὶ ὅλα τὰ γνωρίζει καὶ κανεῖς ἀπὸ ἡμᾶς δὲν τοῦ διαφεύγει· χωρὶς νὰ κινῆται ὁ ἀχώρητος εἰς ὅλον τὸν τόπον καὶ τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε καὶ πρὶν γίνῃ ὁ κόσμος.

3 Πῶς λοιπὸν οὗτος ἢ θὰ ὠμίλει πρὸς κάποιον ἢ θὰ ἐβλέπετο ἀπὸ κάποιον ἢ θὰ ἐφαίνετο εἰς ἐλάχιστον μέρος τῆς γῆς, ἀφοῦ ὁ λαὸς δὲν ἠδύνατο οὔτε τὴν δόξαν τοῦ παρ' αὐτοῦ σταλέντος νὰ ἴδῃ εἰς τὸ Σινᾶ, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς ἠδυνήθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν σκηνὴν, τὴν ὁποῖαν κατεσκεύασε, ἂν ἦτο πλήρης ἀπὸ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξαν οὔτε δὲ ὁ ἱερεὺς ἐβάστασε νὰ σταθῆ ἐνώπιον τοῦ ναοῦ, ὅταν ὁ Σολομὼν ἔφερε τὴν Κιβωτὸν εἰς τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ οἶκον τὸν ὁποῖον ὠκοδόμησεν ὁ ἴδιος;

4 Οὔτε ὁ Ἀβραάμ λοιπὸν οὔτε ὁ Ἰσαὰκ οὔτε ὁ Ἰακώβ οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος εἶδε τὸν Πατέρα καὶ ἄρρητον Κύριον τῶν πάντων γενικῶς καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ εἶδον ἐκεῖνον τὸν συμφώνως πρὸς τὴν βουλήν ἐκεῖνου ὄντα Θεόν, υἱὸν αὐτοῦ καὶ ἄγγελον ὑπηρετοῦντα τὴν γνώμην αὐτοῦ. Τοῦτον ἠθέλησε νὰ γεννηθῆ καὶ ὡς ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου, ὁ ὁποῖος καὶ πῦρ

αυτοῦ· ὃν καὶ ἄνθρωπον γεννηθῆναι διὰ τῆς Παρθένου βεβούληται, ὃς καὶ πῦρ ποτε γέγονε τῇ πρὸς Μωϋσέα ὁμιλίᾳ τῇ ἀπὸ τῆς βάτου.

5 Ἐπεὶ, ἐὰν μὴ οὕτω νοήσωμεν τὰς γραφάς, συμβήσεται τὸν Πατέρα καὶ Κύριον τῶν ὄλων μὴ γεγενῆσθαι τότε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτε διὰ Μωϋσεώς λέλεκται, «καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», καὶ πάλιν διὰ Δαβὶδ ὅτε λέλεκται οὕτως, «ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης», καὶ πάλιν ὅτε φησί, «λέγει Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου».

128,1 Καὶ ὅτι Κύριος ὢν ὁ Χριστός καὶ Θεὸς Θεοῦ Υἱὸς ὑπάρχων καὶ δυνάμει φαινόμενος πρότερον ὡς ἀνὴρ καὶ ἄγγελος καὶ ἐν πυρὸς δόξῃ ὡς ἐν τῇ βάτῳ, πέφανται καὶ ἐπὶ τῆς κρίσεως τῆς γεγενημένης ἐπὶ Σόδομα, ἀποδέδεικται ἐν πολλοῖς τοῖς εἰρημένοις. Ἄνιστόρου δὲ πάλιν ἃ καὶ προέγραψα ἀπὸ τῆς Ἐξόδου πάντα, περί τε τῆς ὄπτασις τῆς ἐπὶ τῆς βάτου καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος, καὶ ἐπέλεγον.

2 Καὶ μὴ νομίζητε, ὧ οὗτοι, ὅτι περιττολογῶν ταῦτα λέγω πολλάκις, ἀλλ' ἐπεὶ γινώσκω καὶ τινὰς προλέγειν ταῦτα βουλομένους, καὶ φάσκειν τὴν δύναμιν τὴν παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων φανεῖσαν τῷ Μωϋσεῖ ἢ τῷ Ἀβραάμ ἢ τῷ Ἰακώβ ἄγγελον καλεῖσθαι ἐν τῇ πρὸς ἀνθρώπους προόδῳ, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῖς ἀνθρώποις ἀγγέλλεται, δόξαν δέ, ἐπειδὴ ἐν ἀχωρήτῳ ποτὲ φαντασίᾳ φαίνεται, ἄνδρα δέ ποτε καὶ ἄνθρωπον καλεῖσθαι, ἐπειδὴ ἐν μορφαῖς τοιαύταις σχηματιζόμενος φαίνεται αἴσπερ βούλεται ὁ Πατὴρ· καὶ Λόγον καλοῦσιν, ἐπειδὴ καὶ τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁμιλίας φέρει τοῖς ἀνθρώποις.

3 Ἄτμητον δὲ καὶ ἀχώριστον τοῦ Πατρὸς ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν, ὅνπερ τρόπον τὸ τοῦ ἡλίου φασὶ φῶς ἐπὶ γῆς εἶναι ἄτμη-

34. Zoz. 2, 14-3, 2.

33. 1ep. 3, 8.

32. 1ep. 2, 13. Hc. 16, 1.

ἔγινε κάποτε κατὰ τὴν πρὸς τὸν Μωϋσῆν ὁμιλίαν ἀπὸ τὴν βάτον.

- 5 Ἐπειδὴ, ἐὰν δὲν ἐννοήσωμεν οὕτω τὰς Γραφάς, θὰ συμβαί-
νη ὁ Πατὴρ καὶ Κύριος τῶν ὄλων νὰ μὴ ἦτο τότε εἰς τοὺς οὐρα-
νοὺς ὅταν ἐλέχθη διὰ τοῦ Μωϋσέως· «καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν εἰς
τὰ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ τοῦ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»³¹,
καὶ πάλιν ὅταν ἐλέχθη διὰ τοῦ Δαβίδ «ὑψώσατε τὰς πύλας οἱ
ἄρχοντές σας καὶ ὑψωθῆτε πύλαι αἰώνιοι, καὶ θὰ εἰσέλθῃ ὁ βα-
σιλεὺς τῆς δόξης»³², καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, «λέγει ὁ Κύριος εἰς
τὸν Κύριόν μου· κάθησε εἰς τὰ δεξιά μου, ἕως ὅτου θέσω τοὺς
ἐχθρούς σου ὡς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»³³.

128,1 Ὅτι ὁ Χριστὸς Κύριος ὢν καὶ Θεὸς Θεοῦ υἱὸς ὑπάρχων καὶ
δυνάμει φαινόμενος προηγουμένως ὡς ἀνὴρ καὶ ἄγγελος, ἐφάνη
καὶ εἰς δόξαν πυρός, ὅπως εἰς τὴν βάτον καὶ κατὰ τὴν κρίσιν
τὴν διατυπωθεῖσαν ἐπὶ τῶν Σοδόμων, ἔχει ἀποδειχθῆ ἀπὸ τὰ
λεχθέντα διὰ μακρῶν. Διηγήθην δὲ πάλιν ὅσα καὶ προέγραψα
ἀπὸ τὴν Ἐξοδον, τόσον διὰ τὴν ὀπτασίαν ἐπὶ τῆς βάτου ὅσον
καὶ διὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ προσέθεσα
τὰ κατωτέρω.

- 2 Καὶ μὴ νομίζετε, ἄνδρες, ὅτι λέγω ταῦτα πολλάκις φλυα-
ρῶν, ἀλλὰ τὰ λέγω ἐπειδὴ γνωρίζω ὅτι μερικοὶ θέλουν νὰ εἴ-
πουν ταῦτα ἐκ τῶν προτέρων καὶ νὰ λέγουν ὅτι ἡ δύναμις ἢ
παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων φανεῖσα εἰς τὸν Μωϋσῆν ἢ τὸν
Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰακώβ καλεῖται ἄγγελος μὲν εἰς τὴν πρὸς τοὺς
ἀνθρώπους κάθοδον, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀγγέλλονται τὰ παρὰ τοῦ
Πατρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, δόξα δέ, ἐπειδὴ κάποτε φαίνεται
εἰς ἀχώρητον φαντασίαν, ἀνὴρ δὲ ἄλλοτε καὶ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ
φαίνεται σχηματιζόμενος εἰς τοιαύτας μορφάς, ὁποίας θέλει ὁ
Πατὴρ· καὶ ἐπίσης λόγος, ἐπειδὴ φέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς
ἀπὸ τὸν Πατέρα ὁμιλίας.

- 3 Εἶναι δὲ ἄτμητος καὶ ἀχώριστος ἀπὸ τὸν Πατέρα αὐτῆ ἡ δύ-
ναμις, καθ' ὃν τρόπον λέγουν ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ἄτμητον καὶ

33. Ψαλμ. 109,1.

τον καὶ ἄχώριστον ὄντος τοῦ ἡλίου ἐν τῷ οὐρανῷ· καί, ὅταν δύση, συναποφέρεται τὸ φῶς· οὕτως ὁ Πατήρ, ὅταν βούληται, λέγουσι, δύναμιν αὐτοῦ προφηδᾶν ποιεῖ, καὶ ὅταν βούληται, πάλιν ἀναστέλλει εἰς ἑαυτόν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τοὺς ἀγγέλους ποιεῖν αὐτὸν διδάσκουσιν.

- 4 Ἄλλ' ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν ἄγγελοι, καὶ ἀεὶ μένοντες καὶ μὴ ἀναλυόμενοι εἰς ἐκεῖνο ἐξ οὐπερ γέγονασιν, ἀποδέδεικται· καὶ ὅτι δύναμις αὐτῆ, ἦν καὶ Θεὸν καλεῖ ὁ προφητικὸς λόγος, διὰ πολλῶν ὡσαύτως ἀποδέδεικται, καὶ ἄγγελον, οὐχ ὡς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ὀνόματι μόνον ἀριθμεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀριθμῷ ἕτερόν τί ἐστι, καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις διὰ βραχέων τὸν λόγον ἐξήτασα, εἰπὼν τὴν δύναμιν ταύτην γεγεννησθαι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, δυνάμει καὶ βουλῇ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐ κατὰ ἀποτομήν, ὡς ἀπομεριζομένης τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ὅποια τὰ ἄλλα πάντα μεριζόμενα καὶ τεμνόμενα οὐ τὰ αὐτά ἐστιν ἃ καὶ πρὶν τμηθῆναι· καὶ παραδείγματος χάριν παρειλήφειν ὡς τὰ ἀπὸ πυρὸς ἀναπτόμενα πυρὰ ἕτερα ὀρῶμεν, οὐδὲν ἐλαττωμένου ἐκείνου, ἐξ οὗ ἀναφθῆναι πολλὰ δύνανται, ἀλλὰ ταύτου μένοντος.

129,1 Καὶ νῦν δὲ ἔτι καὶ οὖς εἶπον λόγους εἰς ἀπόδειξιν τούτου ἐρῶ. Ὅταν λέγῃ, «ἔβρεξε Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», δύο ὄντας ἀριθμῷ μηνύει ὁ λόγος ὁ προφητικὸς, τὸν μὲν ἐπὶ γῆς ὄντα, «ὃς φησι «καταβεβηκέναι ἰδεῖν τὴν κραυγὴν Σοδόμων», τὸν δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπάρχοντα, ὃς καὶ τοῦ ἐπὶ γῆς Κυρίου Κύριός ἐστιν, ὡς Πατήρ καὶ Θεός, αἰτιός τε αὐτῷ τοῦ εἶναι καὶ δυνατῷ καὶ Κυρίῳ καὶ Θεῷ.

- 2 Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ ὁ λόγος εἰρηκέναι τὸν Θεὸν ἐν ἀρχῇ, «ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν», τότε «ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν», καὶ αὐτὸ ἀριθμοῦ δηλωτικόν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τροπολογίαν χωροῦσιν οἱ

34. Γεν. 19,24.

35. Γεν. 18,21.

36. Γεν. 3,22.

ἀχώριστον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἂν καὶ αὐτὸς εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ ὅταν αὐτὸς δώσῃ, παίρνει μαζί του καὶ τὸ φῶς· οὕτως ὁ πατήρ, ὅταν θέλῃ, λέγουν, κάμνει δύναμιν νὰ ἐκπηδᾷ ἀπὸ αὐτόν, καὶ ὅταν θέλῃ, πάλιν τὴν ἀνακαλεῖ εἰς ἑαυτόν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διδάσκουν ὅτι ἐνεργεῖ καὶ σχετικῶς μὲ τοὺς ἀγγέλους.

- 4 Ἄλλ' ὅτι μὲν λοιπὸν ὑπάρχουν ἄγγελοι, διαπαντὸς μένοντες καὶ μὴ ἀναλυόμενοι εἰς ἐκεῖνο ἐκ τοῦ ὁποίου ἔγιναν, ἔχει ἀποδειχθῆ· καὶ ὅτι αὕτη εἶναι δύναμις, τὴν ὁποίαν καὶ Θεὸν καλεῖ ὁ προφητικὸς λόγος, ἔχει ἐπίσης ἀποδειχθῆ διὰ μακρῶν, καὶ ἄγγελον, ὄχι ὅπως ἀριθμεῖται μόνον κατ' ὄνομα τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ καὶ εἶναι διάφορον κατ' ἀριθμόν, ἐξήτασα τὸ θέμα καὶ εἰς τὰ προηγούμενα διὰ βραχέων, εἰπὼν ὅτι ἡ δύναμις αὕτη ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα, διὰ τῆς δυνάμεως καὶ βουλῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ὄχι κατὰ ἀποκοπήν, ὡς νὰ ἀποχωρίζεται ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς, ὅπως συμβαίνει μὲ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ὁποῖα μεριζόμενα καὶ τεμνόμενα δὲν εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὰ πρὸ τῆς ἀποτομῆς. Καὶ ὡς παράδειγμα ἔφερα τὸ φαινόμενον καθ' ὃ βλέπομεν νὰ εἶναι διαφορετικὰ τὰ ἀπὸ τὸ πῦρ ἀναπτόμενα πυρᾶ, χωρὶς νὰ ἐλαττώνεται ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ ἀναφθοῦν πολλά, ἀλλὰ νὰ μένῃ τὸ ἴδιον.

129,1 Καὶ τώρα δὲ πάλιν θὰ εἶπω εἰς ἀπόδειξιν τούτου, τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἀνέφερα. Ὅταν λέγῃ «ἔβρεξεν ὁ Κύριος πῦρ παρὰ τοῦ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»³⁴, ὁ προφητικὸς λόγος δηλώνει ὅτι εἶναι δύο τὸν ἀριθμόν, ὁ μὲν εἷς ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ ὁποῖος λέγει «ὅτι εἶχε καταβῆ νὰ ἴδῃ τὴν κραυγὴν τῶν Σοδόμων»³⁵, ὁ ἄλλος δὲ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ ὁποῖος εἶναι Κύριος καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς Κυρίου, ὡς Πατήρ καὶ Θεός, καὶ αἴτιος τοῦ νὰ εἶναι αὐτὸς δυνατὸς καὶ Κύριος καὶ Θεός.

- 2 Καὶ πάλιν, ὅταν λέγῃ ὁ λόγος ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἀρχήν, «ἰδοὺ ὁ Ἄδὰμ ἔγινεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν»³⁶, τὸ «ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν» εἶναι ἐπίσης δηλωτικὸν ἀριθμοῦ, ἀλλὰ οἱ λόγοι δὲν ἐκδέχονται τροπολογίαν, ὅπως ἐπιχειροῦν νὰ ἐξηγήσουν οἱ σοφι-

λόγοι, ὡς ἐξηγεῖσθαι ἐπιχειροῦσιν οἱ σοφισταὶ καὶ μηδὲ λέγειν τὴν ἀλήθειαν μηδὲ νοεῖν δυνάμενοι.

3 Καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ εἶρηται· «ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι. Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι καὶ πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με».

4 Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἐπήγαγον· νοεῖτε, ὦ ἀκροαταί, εἴ γε καὶ τὸν νοῦν προσέχετε· καὶ ὅτι γεγεννησθαι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τοῦτο τὸ γέννημα τὸ πάντων ἀπλῶς τῶν κτισμάτων ὁ λόγος ἐδήλου, καὶ τὸ γεννώμενον τοῦ γεννῶντος ἀριθμῶ ἕτερόν ἐστι, πᾶς ὅστισοῦν ὁμολογήσειε.

130,1 Καὶ συντιθεμένων πάντων εἶπον. Καὶ λόγους δέ τινας, οὐδὲ μὴ ἀπεμνημόνευσα πρότερον, εἶποίμ' ἂν ἄρτι· εἰσὶ δὲ εἰρημένοι ὑπὸ τοῦ πιστοῦ θεράποντος Μωϋσέως ἐπικεκαλυμμένως. Εἶρηται δὲ οὕτως· «εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ», καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου ἐπέφερον ταῦτα· «εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ, ὅτι τὸ αἷμα τῶν υἰῶν αὐτοῦ ἐκδικεῖται, καὶ ἐκδικήσει καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς μισοῦσιν αὐτὸν ἀνταποδώσει καὶ ἐκκαθαριεῖ Κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ».

2 Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἡμᾶς τὰ ἔθνη λέγει εὐφραίνεσθαι μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, λέγω Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ τοὺς προφήτας καὶ ἀπλῶς τοὺς ἀπ' ἐκείνου τοῦ λαοῦ πάντας εὐαρεστοῦντας τῷ Θεῷ, κατὰ τὰ προωμολογημένα ἡμῖν· ἀλλ' οὐ πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἀκουσόμεθα, ἐπειδὴ ἔγνωμεν καὶ διὰ Ἡσαΐου «τὰ κῶλα τῶν παραβεβηκότων ὑπὸ σκώληκος καὶ ἀπαύστου πυρὸς»

37. Παροιμ. 8,21-25.

38. Δευτ. 32,43 ε.

σταί, οί μὴ δυνάμενοι οὔτε νὰ εἶπουν οὔτε νὰ ἐννοήσουν τὴν ἀλήθειαν.

3 Καὶ εἰς τὴν Σοφίαν λέγεται· «ἐὰν σᾶς ἀναγγείλω τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, θὰ ἀρχίσω τὴν ἀπαρίθμησιν ἀπὸ παλαιά. Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ὡς ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα του. Πρὸ τοῦ αἰῶνος μ' ἐθεμελίωσεν, εἰς τὴν ἀρχὴν, πρὶν κατασκευάσῃ τὴν γῆν καὶ πρὶν κάμῃ τὰς ἀβύσσους καὶ πρὶν ἀνοίξουν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, πρὶν ἐμπηχθοῦν τὰ ὄρη· καὶ πρὶν ἀπὸ ὄλα τὰ βουνὰ μὲ γεννᾶ»³⁷.

4 Καί, ἀφοῦ εἶπα ταῦτα, προσέθεσα. Ἀντιλαμβάνεσθε, ὦ ἀκροαταί, ἂν παρακολουθήσετε προσεκτικώτερα· καὶ ὅτι ὁ λόγος ἐδήλωνεν ὅτι τοῦτο τὸ γέννημα ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων γενικῶς καὶ ὅτι τὸ γεννώμενον εἶναι διάφορον εἰς ἀριθμὸν ἀπὸ τὸν γεννῶντα, ὁ ὁποιοσδήποτε θὰ τὸ ὁμολογήσῃ.

130,1 Καί, ἀφοῦ συνεφώνησαν ὅλοι, εἶπα. Θὰ εἶπω τώρα καὶ μερικὸς λόγους τοὺς ὁποίους δὲν ἀπεμνημόνευσα. Εἶναι δὲ αὐτοὶ οἱ λεχθέντες ὑπὸ τοῦ πιστοῦ θεράποντος Μωϋσέως συγκεκαλυμμένως. Ἐλέχθησαν δὲ οὕτως· «εὐφρανθῆτε οὐρανοὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ ἄς προσκυνήσουν αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄγγελοί του»· καὶ προσέθεσα τὴν συνέχειαν τοῦ κειμένου, ταῦτα· «εὐφρανθῆτε ἔθνη μαζὶ μὲ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ ἄς ἐνδυναμωθοῦν μὲ αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, διότι ἐκδικεῖται τὸ αἷμα τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ θὰ ἐκδικηθῇ καὶ θὰ ἀποδώσῃ τιμωρίαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ θὰ ἀνταποδώσῃ εἰς τοὺς μισοῦντας αὐτὸν καὶ θὰ ἐκκαθαρίσῃ ὁ Κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ»³⁸.

2 Καὶ λέγων ταῦτα ἐννοεῖ νὰ εὐφραίνώμεθα ἡμεῖς τὰ ἔθνη μαζὶ μὲ τὸν λαὸν αὐτοῦ, δηλαδὴ τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ καὶ τοὺς προφήτας καὶ γενικῶς μὲ ὅλους τοὺς ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν λαὸν εὐαρεστοῦντας τὸν Θεόν, συμφώνως πρὸς τὰ παραδεδεγμένα ἀπὸ ἡμᾶς· ἀλλὰ δὲν θὰ ἀκούσωμεν ὅλους τοὺς ἀπὸ τὸ γένος σας, ἐπειδὴ ἐμάθομεν καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου ὅτι «τὰ πτώματα τῶν ἀποστατῶν» θὰ καταφαγωθοῦν ἀπὸ σκώληκα καὶ

διαβιβρώσκεισθαι μέλλειν, ἀθάνατα μένοντα, ὥστε καὶ εἶναι εἰς «ὄρασιν πάσης σαρκός».

3 Ἐπειπεῖν δὲ ὑμῖν βούλομαι καὶ πρὸς τούτοις, ὧ ἄνδρες, ἔφην, καὶ ἄλλους τινὰς λόγους ἀπ' αὐτῶν τῶν Μωϋσέως λόγων, ἐξ ὧν καὶ νοῆσαι δύνασθε ὅτι ἄνωθεν μὲν πάντας τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεὸς διεσκόρπισε καὶ τὰ γένη καὶ γλώσσας· ἐκ πάντων δὲ τῶν γενῶν γένος ἑαυτῷ λαβὼν τὸ ὑμέτερον, γένος ἄχρηστον καὶ ἀπειθές καὶ ἄπιστον, δείξας τοὺς ἀπὸ παντὸς γένους αἴρουμένους πεπεῖσθαι αὐτοῦ τῇ βουλῇ διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὃν καὶ Ἰακώβ καλεῖ καὶ Ἰσραὴλ ὀνομάζει, τούτους καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, ὡς προέφην ἐν πολλοῖς, εἶναι δεῖ.

4 «Εὐφράνθητε γὰρ ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ» εἰπὼν, τὴν μὲν ὁμοίαν αὐτοῖς ἀπονέμει κληρονομίαν καὶ τὴν ὁμοίαν ὀνομασίαν δίδωσιν· ἔθνη δὲ αὐτοὺς καὶ εὐφραινομένους μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ λέγων, εἰς ὄνειδος τὸ ὑμέτερον λέγει ἔθνος. Ὅν γὰρ καὶ ὑμεῖς τρόπον παρωργίσατε εἰδωλολατρήσαντες, οὕτω καὶ αὐτοὺς εἰδωλολάτρας ὄντας κατηξίωσε γνῶναι τὴν βουλήν αὐτοῦ καὶ κληρονομησαὶ τὴν κληρονομίαν τὴν παρ' αὐτῷ.

131,1 Ἐρῶ δὲ καὶ τοὺς λόγους, δι' ὧν δηλοῦται μερίσας πάντα τὰ ἔθνη ὁ Θεός. Εἰσὶ δὲ οὗτοι· «ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι. Ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμοὺς υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ». Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἐπήνεγκα λέγων ὅτι οἱ ἑβδομήκοντα ἐξηγήσαντο, ὅτι «ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ», ἀλλ' ἐπεὶ καὶ ἐκ τούτου πάλιν οὐδέν μοι ἐλαττοῦται ὁ λόγος, τὴν ὑμετέραν ἐξήγησιν εἶπον.

2 Καὶ ὑμεῖς δ' εἰ βούλεσθε τὴν ἀλήθειαν ὁμολογήσαι, ὅτι πιστό-

39. Ἦσ. 66,24.

40. Ἦσ. 66,24.

41. Γεν. 11,7.εὐτ. 32,43.

43. Δευτ. 32,7-9.

ἄπαυστον πῦρ³⁹, μένοντα ἀδιάκοπα, ὥστε καὶ νὰ εἶναι ὀρατὰ ἀπὸ πᾶσαν σάρκα»⁴⁰.

3 Θέλω δὲ νὰ προσθέσω εἰς σᾶς, ὧ ἄνδρες, εἶπα, πλὴν τούτων καὶ μερικοὺς ἄλλους λόγους ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ τοῦ Μωϋσέως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δύνασθε νὰ ἐννοήσετε, ὅτι παλαιὰ μὲν ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ γένη καὶ τὰς γλώσσας⁴¹, ἐξ ὧν δὲ τῶν γενῶν λαβὼν δι' ἑαυτὸν τὸ ἰδικόν σας γένος, γένος ἄχρηστον καὶ ἀπειθές καὶ ἄπιστον, διὰ νὰ δείξη τοὺς ἀπὸ πᾶν γένος προτιμήσαντας νὰ πεισθοῦν εἰς τὴν βουλήν αὐτοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον καὶ Ἰακώβ καλεῖ καὶ Ἰσραήλ ὀνομάζει· αὐτοὶ λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ, ὅπως προεῖπα διὰ πολλῶν.

4 Διότι εἰπὼν «εὐφρανθήτε ἔθνη μαζὶ μὲ τὸν λαὸν αὐτοῦ»⁴², ἀπονέμει εἰς αὐτοὺς τὴν ὁμοίαν κληρονομίαν καὶ δίδει τὴν ὁμοίαν ὀνομασίαν. Λέγων δὲ αὐτοὺς ἔθνη εὐφραινόμενα μαζὶ μὲ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀποδίδει ὄνειδος εἰς τὸ γένος σας. Διότι μὲ ὁποῖον τρόπον παρωργίσατε καὶ σεῖς, εἰδωλολατρήσαντες, οὕτω καὶ αὐτοὺς, ἂν καὶ εἰδωλολάτρας, ἤξιωσε νὰ γνωρίσουν τὴν βουλήν αὐτοῦ καὶ νὰ κληρονομήσουν τὴν παρ' αὐτῷ κληρονομίαν.

131,1 Θὰ εἶπω δὲ καὶ τοὺς λόγους, διὰ τῶν ὁποίων δηλώνεται ὅτι ὁ Θεὸς διεχώρισεν ὅλα τὰ ἔθνη. Εἶναι δὲ οὗτοι· «ἐρώτησε τὸν πατέρα σου, καὶ θὰ σοῦ ἀναγγεῖλη, τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ θὰ σοῦ εἶπουν. Ὅταν ὁ Ὑψιστος διεμέριζε τὰ ἔθνη, ὅπως διέσπειρε τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμοὺς υἱῶν Ἰσραήλ. Καὶ ἔγινε μερὶς Κυρίου ὁ λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, κληρὸς τῆς κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ»⁴³. Καὶ ἀφοῦ εἶπα ταῦτα, προσέθεσα ὅτι οἱ Ἑβδομήκοντα ἐξήγησαν ὅτι «ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ»⁴⁴, ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἐλαττώνεται ἡ σημασία τοῦ λόγου, ἐχρησιμοποίησα τὴν ἰδικὴν σας ἐξήγησιν.

2 Καὶ σεῖς δέ, ἂν θέλετε νὰ ὁμολογήσετε τὴν ἀλήθειαν, ἐπει-

44. Δευτ. 32,8.

τεροι πρὸς τὸν Θεόν ἐσμεν, οἵτινες διὰ τοῦ ἐξουθενημένου καὶ ὀνειδους μεστοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὧν καὶ τῆ ὁμολογία καὶ τῆ ὑπακοῆ καὶ τῆ εὐσεβεία κολάσεις μέχρι θανάτου ὑπὸ τῶν δαιμονίων καὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ διαβόλου, διὰ τῆς ὑφ' ὑμῶν ἐκείνοις γεγενημένης ὑπηρεσίας, προστετίμηνται, πάνθ' ὑπομένομεν ὑπὲρ τοῦ μηδὲ μέχρι φωνῆς ἀρνεῖσθαι τὸν Χριστόν.

3 Δι' οὗ ἐκλήθημεν εἰς σωτηρίαν τὴν προητοιμασμένην παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τῶν ἐν βραχίονι ὑψηλῶ καὶ ἐπισκοπῇ μεγάλης δόξης λυτρωθέντων ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, θαλάσσης ὑμῖν τμηθείσης καὶ γενομένης ὁδοῦ ξηρᾶς, ἐν ἣ τούτους διώκοντας ὑμᾶς μετὰ δυνάμεως πολλῆς πάνυ καὶ ἐνδόξων ἀρμάτων, ἐπικλύσας αὐτοῖς τὴν δι' ὑμᾶς ὁδοποιηθεῖσαν θάλασσαν, ἀπέκτεινεν· οἷς καὶ στύλος φωτὸς ἔλαμπεν, ἵνα καὶ παρὰ τὸν πάντα ἄλλον λαὸν τὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἰδίῳ καὶ ἀνελλιπεῖ καὶ μὴ δύνοντι φωτὶ χρῆσθαι ἔχητε· οἷς ἄρτον εἰς τροφήν ἰδίων ἀγγέλων οὐρανίων, τὸ μάννα, ἔβρεξεν, ἵνα μηδὲ σιτοποιῖας δεόμενοι ζητήσητε, καὶ τὸ ἐν Μερρᾷ ὕδωρ ἐγλυκάνθη.

4 Καὶ σημεῖον τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος καὶ ἐπὶ τῶν ὄψεων τῶν δακόντων ὑμᾶς, ὡς προεῖπον, γεγένηται (πάντα προλαμβάνοντος πρὸ τῶν ἰδίων καιρῶν τὰ μυστήρια χαρίζεσθαι ὑμῖν τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃν ἀχάριστοι ἐλέγχεσθε ἀεὶ γεγενημένοι) καὶ διὰ τοῦ τύπου τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν Μωϋσέως καὶ τοῦ ἐπονομασθέντος Ἰησοῦ πολεμούντων τὸν Ἀμαλήκ, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Θεὸς ἀναγραφῆναι τὸ γεγενημένον, φήσας καὶ εἰς τὰς ὑμῶν ἀκοὰς Ἰησοῦ παραθέσθαι τὸ ὄνομα, εἰπὼν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ μέλλων «ἐξαλείφειν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἀμαλήκ».

5 Καὶ ὅτι τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἀμαλήκ καὶ μετὰ τὸν τοῦ Ναυῆ υἱὸν μένει, φαίνεται· διὰ δὲ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, οὗ καὶ τὰ σύμβολα ἐκεῖνα προκηρύγματα ἦν τῶν κατ' αὐτὸν ἀπάντων, ὅτι μέλλει ἐξολοθρευθῆσεσθαι τὰ δαιμόνια καὶ δεδιέναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πάσας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς βασιλείας ὁμοίως ὑφορᾶσθαι αὐ-

45. Ἐξ. 15,25.

46. Ἐξ. 17,14.

δὴ εἴμεθα πιστότεροι πρὸς τὸν Θεὸν ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι προσε-
κλήθημεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἐξωθενημένου καὶ γεμάτου
ὄνειδος μυστηρίου τοῦ σταυροῦ καὶ εἰς βάρος τῶν ὁποίων
ἔχουν ἐπιβληθῆ λόγῳ τῆς ὁμολογίας καὶ ὑπακοῆς καὶ εὐσε-
βείας μας τιμωρίαὶ μέχρι θανάτου ὑπὸ τῶν δαιμονίων καὶ τῆς
στρατιᾶς τοῦ διαβόλου διὰ τῆς προσφερθείσης ἀπὸ σᾶς ὑπηρε-
σίας εἰς ἐκείνους ὑπομένομεν τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ ἀρνηθῶμεν
οὔτε μὲ τὰ λόγια τὸν Χριστόν.

3 Δι' αὐτοῦ ἐκλήθημεν εἰς τὴν σωτηρίαν τὴν προετοιμασμέ-
νην ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν, οἱ ὅποιοι ἐλυτρώθητε ἀπὸ τὴν Αἴγυ-
πτον μὲ ὑψηλὸν βραχίονα καὶ μὲ ἐπίβλεψιν μεγάλης δόξης,
ἀφοῦ ἐκόπη πρὸς χάριν σας ἡ θάλασσα καὶ ἐγένεν ὁδὸς ξηρᾶς
εἰς τὴν ὁποίαν ἐφόνευσε τοὺς διώκτας σας μὲ πάρα πολλὴν δύ-
ναμιν καὶ ἰσχυρὰ ἄρματα, πλημμυρίσας δι' αὐτοὺς τὴν διὰ σᾶς
ὁδοποιηθεῖσαν θάλασσαν· εἰς τοὺς ὁποίους ἔλαμπε καὶ στύλος
φωτός, ὥστε νὰ δύνασθε ἐπάνω ἀπὸ πάντα ἄλλον λαὸν εἰς τὸν
κόσμον νὰ χρησιμοποιοῦτε ἰδιαίτερον καὶ ἀνελλιπές καὶ ἄδυτον
φῶς· εἰς τοὺς ὁποίους ἔβρεξεν ἄρτον κατάλληλον δι' οὐρανίους
ἀγγέλους, τὸ μάννα, ὥστε νὰ μὴ ἀναζητήσετε ἀπὸ ἀνάγκην οὔτε
σιτοποιΐαν, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν Μερρᾶν ἐγλυκάνθη⁴⁵.

4 Σημεῖον δὲ τοῦ μέλλοντος νὰ σταυρωθῆ ἐγένεν, ὅπως εἶπα
προηγουμένως, καὶ ἐπὶ τῶν ὄψεων οἱ ὅποιοι σᾶς ἐδάγκωναν
(καθ' ὅσον ὁ Θεὸς προλαμβάνει νὰ χαρίζῃ εἰς σᾶς ὅλα τὰ μυ-
στήρια πρὶν ἀπὸ τὸν καιρὸν των, πρὸς τὸν ὁποῖον σεῖς ἐλέγχε-
σθε ὅτι εἴσθε ἀχάριστοι) καὶ διὰ τοῦ τύπου τῆς ἐκτάσεως τῶν
χειρῶν τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ ἐπονομασθέντος Ἰησοῦ, ὅταν
ἐπολέμων τὸν Ἀμαλήκ, περὶ τοῦ ὁποίου εἶπεν ὁ Θεὸς νὰ ἀνα-
γραφῆ τὸ γενόμενον, παραγγείλας νὰ προσφερθῆ καὶ εἰς τὰς
ιδικάς σας ἀκοὰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, εἰπὼν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ
μέλλων «νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴν γῆν τὴν μνήμην τοῦ Ἀμαλήκ»⁴⁶.

5 Καὶ ὅτι τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἀμαλήκ μένει καὶ μετὰ τὸν υἱὸν
τοῦ Ναυῆ, εἶναι φανερόν. Καθιστᾶ ὁμως φανερόν καὶ διὰ τοῦ
Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, τοῦ ὁποίου καὶ ἐκεῖνα τὰ σύμβολα
ἦσαν προκηρύγματα ὄλων τῶν συμβάντων εἰς αὐτόν, ὅτι τὰ δαι-

τόν, καὶ ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων θεοσεβεῖς καὶ εἰρηνικοὺς δείκνυσθαι εἶναι τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, φανερὸν ποιεῖ, καὶ τὰ προανιστορημένα ὑπ' ἐμοῦ, Τρύφων, σημαίνουσι.

6 Καὶ τοσαύτη δὲ ὀρτυγομήτρα ἐδόθη ἡμῖν ἐπιθυμήσασι κρεωφαγίας, ὄση ἀνάριθμος εἰπεῖν· οἷς καὶ ἐκ πέτρας ὕδωρ ἀνέβλυσε καὶ νεφέλη εἰς σκιὰν ἀπὸ καύματος καὶ φυλακῆν ἀπὸ κρύους εἶπετο, ἄλλου οὐρανοῦ καινοῦ τρόπον καὶ προαγγελίαν ἀπαγγέλλουσα· ὧν καὶ οἱ ἱμάντες τῶν ὑποδημάτων «οὐκ ἐρράγησαν, οὐδὲ αὐτὰ τὰ ὑποδήματα ἐπαλαιώθη, οὐδὲ τὰ ἐνδύματα» κατετρίβη, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν νεωτέρων συνηύξανε.

132,1 Καὶ πρὸ τούτοις ἐμοσχοποιήσατε καὶ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀλλογενῶν πορνεῦσαι καὶ εἰδωλολατρῆσαι ἐσπουδάσατε, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, τῆς ὑμῖν παραδοθείσης μετὰ δυνάμεως τοσαύτης, ὡς καὶ τὸν ἥλιον θεάσασθαι ὑμᾶς προστάζει τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου τοῦ ἐπονομασθέντος τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι σταθέντα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ μὴ δύναντα μέχρις ὠρῶν τριάκοντα ἕξ, καὶ τὰς ἄλλας πάσας δυνάμεις τὰς κατὰ καιρὸν γεγενημένας ὑμῖν· ὧν καὶ ἄλλην μίαν καταριθμῆσαι τὰ νῦν εἶναί μοι δοκεῖ· συναίρεται γὰρ πρὸς τὸ καὶ ἐξ αὐτῆς συνιέναι ὑμᾶς τὸν Ἰησοῦν, ὃν καὶ ἡμεῖς ἐπέγνωμεν Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ, σταυρωθέντα καὶ ἀναστάντα καὶ ἀνεληλυθότα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ πάλιν παραγεννησόμενον κριτὴν πάντων ἀπλῶς ἀνθρώπων μέχρις αὐτοῦ Ἀδάμ.

2 Ἐπίστασθε οὖν, ἔλεγον, ὅτι, τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ὑπὸ τῶν περὶ Ἀζωτίου πολεμίων ἀρπαγείσης καὶ πληγῆς αὐτοῖς γεγενημένης φοβεραῆς καὶ ἀνιάτου, ἐβουλεύσαντο ἐφ' ἀμάξης, ὑφ' ἧς δαμάλεις νεοτόκους ἔξευξαν, ἐπιθεῖναι, εἰς πειρὰν τοῦ γνῶναι εἰ δυ-

μόνια πρόκειται νὰ ἐξολοθρευθοῦν καὶ νὰ φοβηθοῦν τὸ ὄνομά του, καὶ ὅτι ὅλαι αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ βασιλεῖαι ὁμοίως θὰ ὑποπτεύονται αὐτὸν καὶ ὅτι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες ἀπὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων θὰ εἶναι θεοσεβεῖς καὶ εἰρηνικοί· ταῦτα δὲ ἐπισημαίνουν καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ προαναφερθέντα, ὦ Τρύφων.

6 Τόση δὲ ὀρτυγομήτρα ἐδόθη εἰς ἡμᾶς, ὅταν ἐπεθυμήσαμεν κρεωφαγίαν, ὅση εἶναι ἀδύνατον ν' ἀριθμηθῇ⁴⁷. Εἰς ἡμᾶς καὶ ἀπὸ πέτραν ἀνέβλυσεν ὕδωρ καὶ ἡ νεφέλη ἠκολούθει πρὸς σκίασιν ἀπὸ τὸ καῦμα καὶ φύλαξιν ἀπὸ τὸ κρῦον φέρουσα τὴν προαγγελίαν ἄλλου οὐρανοῦ καινοῦ· τῶν ὁποίων οἱ ἱμάντες τῶν ὑποδημάτων «δὲν ἔσπασαν οὔτε τὰ ὑποδήματα ἐπαλαιώθησαν οὔτε τὰ ἐνδύματα»⁴⁸ ἐτρίφθησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν νεωτέρων συνηυζάνοντο.

132,1 Καὶ ἐπὶ πλέον κατεσκευάσατε εἶδωλα μόσχων καὶ ἐσπεύσατε νὰ πορνεύσετε πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀλλογενῶν καὶ νὰ εἰδωλολατρήσετε. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ πάλιν ἐκάματε τὰ ἴδια, ἀφοῦ παρεδόθη εἰς σᾶς ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας μετὰ τὴν δύναμιν, ὥστε νὰ ἴδετε καὶ τὸν ἥλιον νὰ σταματᾷ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ μὴ δύῃ ἕως τριάκοντα ἕξ ὥρας μετὰ πρόσταγμα τοῦ ἀνδρὸς ἐκεῖνου ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὰ ἄλλα θαυματουργήματα τὰ ὁποῖα συνέβησαν κατὰ καιρὸν ἀνάμεσά σας. Τούτων νομίζω ὅτι ἀξίζει νὰ ἀναφέρω ἄλλην μίαν. Διότι συμβάλλει καὶ αὐτὴ νὰ κατανοήσετε τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὁποῖον καὶ ἡμεῖς ἀνεγνωρίσαμεν ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ, σταυρωθέντα καὶ ἀναστάντα καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ μέλλοντα νὰ ἔλθῃ πάλιν ὡς κριτῆς ὅλων γενικῶς τῶν ἀνθρώπων μέχρι τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀδάμ.

2 Γνωρίζετε λοιπόν, ἔλεγα, ὅτι, ὅταν ἠρπάγῃ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τοὺς Ἀζωτίους ἀντιπάλους καὶ ἔπεσεν εἰς αὐτοὺς φοβερὰ καὶ ἀνίατος ἐπιδημία, ἀπεφάσισαν νὰ τὴν τοποθετήσουν ἐπάνω εἰς ἄμαξαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζεψαν νεοτόκους δαμάλεις, διὰ νὰ ἀντιληφθοῦν ἀπὸ τὴν δοκιμὴν ἐὰν ἔχουν κτυπη-

48. Δευτ. 29,5.

νάμει Θεοῦ διὰ τὴν σκηνὴν πεπληγμένοι εἰσὶ καὶ βούλεται ὁ Θεὸς ἀπενεχθῆναι αὐτὴν ὅθεν ἐλήφθη.

- 3 Καὶ πραξάντων τοῦτο αἱ δαμάλεις, ὑπὸ μηδενὸς ὀδηγούμεναι ἀνθρώπων, οὐκ ἤλθον μὲν εἰς τὸν τόπον ὀπόθεν εἴληπτο ἡ σκηνή, ἀλλ' εἰς χωρίον τινὸς ἀνδρὸς καλουμένου Αὐσῆ, ὁμωνύμου ἐκείνου τοῦ μετονομασθέντος τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, ὡς προελέλεκτο, ὃς καὶ εἰσήγαγε τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν καὶ κατεκληροδότησεν αὐτοῖς αὐτήν· εἰς ὃ χωρίον ἐλθοῦσαι μεμενήκασι, δεικνυμένου ὑμῖν καὶ διὰ τούτων, ὅτι τῷ τῆς δυνάμεως ὀνόματι ὠδηγήθησαν, ὡς πρότερον ὁ περιλειφθεὶς λαὸς ἀπὸ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξελθόντων διὰ τοῦ λαβόντος τὸ Ἰησοῦ ὀνομα, Αὐσῆ πρότερον καλουμένου, εἰς τὴν γῆν ὠδηγήθη.

133,1 Καὶ τούτων καὶ πάντων τῶν τοιούτων παραδόξων καὶ θαυμαστῶν ὑμῖν γενομένων τε καὶ ὀρωμένων κατὰ καιρούς, ἐλέγχεσθε καὶ διὰ τῶν προφητῶν μέχρι τοῦ καὶ τὰ ἑαυτῶν τέκνα τεθυκέναι τοῖς δαιμονίοις καὶ ἐπὶ τούτοις πᾶσι τοιαῦτα τετολμηκέναι εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἔτι τολμᾶν, ἐφ' οἷς πᾶσι γένοιτο ὑμῖν, ἔλεος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ λαβοῦσι, σωθῆναι.

- 2 Διὰ γὰρ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου προεπιστάμενος ὁ Θεὸς ταῦτα μέλλειν ὑμᾶς ποιεῖν κατηράσατο οὕτως· «οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν· βεβούλευνται βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες, δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι. Τοίνυν τὰ γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. Οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ· πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ· λαὸς μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύσουσιν ὑμῶν.

- 3 »Λαὸς μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶσιν ὑμᾶς καὶ τὴν τρίβον τῶν ὀδῶν ὑμῶν ταρασσουσιν. Ἀλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρίσιν τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς Κύριος εἰς κρίσιν ἤξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ· ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελῶνά μου καὶ ἡ ἀρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις

θῆ ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ λόγῳ τῆς σκηνῆς καὶ θέλη ὁ Θεὸς νὰ μεταφερθῆ ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἤρπάγη.

- 3 Καὶ ὅταν ἔπραξαν τοῦτο αἱ δαμάλεις, χωρὶς νὰ ὀδηγοῦνται ἀπὸ κανένα ἄνθρωπον, δὲν ἦλθον μὲν εἰς τὸν τόπον ἀπὸ ὅπου εἶχεν ἀρπαγῆ ἢ σκηνή, ἀλλ' εἰς χωρίον κάποιου ἀνδρός καλουμένου Αὐσῆ, ὁμωνύμου μὲ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος μετωνομάσθη εἰς Ἰησοῦν, ὅπως ἔχει προαναφερθῆ, ὁ ὁποῖος καὶ εἰσήγαγε τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν διένειμεν εἰς αὐτούς. Ἀφοῦ δὲ ἦλθον εἰς τὸ χωρίον τοῦτο παρέμειναν, διὰ νὰ δειχθῆ εἰς σᾶς καὶ διὰ τούτων ὅτι ὠδηγήθησαν διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς δυνάμεως, ὅπως προηγουμένως ὁ ἀπολειφθεὶς ἀπὸ τοὺς ἐξ Αἰγύπτου ἐξελθόντας λαὸς ὠδηγήθη εἰς τὴν γῆν διὰ τοῦ λαβόντος τὸ ὄνομα Ἰησοῦ, προηγουμένως καλουμένου Αὐσῆ.

133,1 Καὶ ἐνῶ καὶ αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ τοιαῦτα παράδοξα καὶ θαυμαστά ἔγιναν καὶ ἐφάνησαν κατὰ καιροὺς εἰς σᾶς, ἐλέγχεσθε καὶ ἀπὸ τοὺς προφήτας μέχρι τοῦ ὅτι ἐθυσιάσατε καὶ τὰ τέκνα σας εἰς τὰ δαιμόνια καὶ ἐκτὸς αὐτῶν ὅτι ἐτολμήσατε νὰ διαπράξετε τοιαῦτα πράγματα εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἀκόμη τολμᾶτε, διὰ τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ σωθῆτε, λαμβάνοντες ἔλεος ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ.

- 2 Διότι ὁ Θεός, προγινώσκων ὅτι ἐπρόκειτο νὰ κάμετε αὐτὰ τὰ πράγματα κατηράσθη ὡς ἐξῆς διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου. «Ἀλλοίμονον εἰς τὴν ψυχὴν των. Ἔλαβον πονηρὰν περὶ ἐαυτῶν ἀπόφασιν, εἰπόντες, ἃς δέσωμεν τὸν δίκαιον, διότι μᾶς εἶναι δύσχρηστος. Ἐπομένως θὰ φάγουν τὰ γεννήματα τῶν ἔργων των. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνομον· θὰ τοῦ συμβοῦν κακὰ σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του· λαέ μου, οἱ πράκτορές σας σταχυολογοῦν καὶ οἱ ἀπαιτηταὶ θὰ σᾶς ἐξουσιάσουν.

- 3 »Λαέ μου, οἱ μακαρίζοντές σας σᾶς παραπλανοῦν καὶ διαταράσσουν τὴν πορείαν τοῦ δρόμου σας. Ἀλλὰ τῶρα θὰ φέρῃ τὸν λαὸν του εἰς κρίσιν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος θὰ ἔλθῃ εἰς κρίσιν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων του· σεῖς δὲ διατί ἐκαῦσατε τὸν ἀμπελῶνα μου καὶ τὰ ἀρπαγέντα ἀπὸ τοὺς

ὕμῶν; Ὑμεῖς τί ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου καὶ τὸ πρόσωπον τῶν ταπεινῶν κατησχύνετε;».

4 Καὶ ἐν ἑτέροις πάλιν λόγοις ὁ αὐτὸς προφήτης εἰς τὸ αὐτὸ εἶπεν· «οὐαὶ οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν ὡς ἐν σχοινίῳ μακρῷ καὶ ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας, οἱ λέγοντες· τὸ τάχος αὐτοῦ ἐγγισάτω καὶ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ, ἵνα γνῶμεν. Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς, οἱ τιθέντες τὸ πικρὸν γλυκὸν καὶ τὸ γλυκὸν πικρὸν.

5 » Οὐαὶ οἱ ἰσχύοντες ὕμῶν, οἱ τὸν οἶνον πίνοντες, καὶ οἱ δυνάσται, καὶ οἱ κερνῶντες τὸ σίκερα, οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἴροντες. Διὰ τοῦτο, ὄν τρόπον καυθήσεται καλάμη ὑπὸ ἄνθρακος πυρὸς καὶ συγκαυθήσεται ὑπὸ φλογὸς ἀνειμμένης, ἡ ρίζα ὡς χνοῦς ἔσται καὶ τὸ ἄνθος αὐτῶν ὡς κονιορτὸς ἀναβήσεται· οὐ γὰρ ἠθέλησαν τὸν νόμον Κυρίου Σαβαώθ, ἀλλὰ τὸ λόγιον Κυρίου τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ παρώξυναν. Καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος Σαβαώθ, καὶ ἐπέβαλε τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς καὶ παρωξύνθη ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐγενήθη τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ἐν μέσῳ ὡς κοπρία ὁδοῦ· καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφησαν, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτῶν ὑψηλή».

6 Ἔτι γὰρ ἀληθῶς ἡ χεὶρ ὑμῶν πρὸς κακοποιῖαν ὑψηλή, ὅτι καὶ τὸν Χριστὸν ἀποκτείναντες οὐδ' οὕτω μετανοεῖτε, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς, τοὺς πιστεύσαντας δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῶν ὄλων, μισεῖτε καὶ φονεύετε, ὡσάκις ἂν λάβητε ἐξουσίαν, ἀδιαλείπτως δὲ καταρᾶσθε αὐτῷ τε ἐκείνῳ καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ, πάντων ἡμῶν εὐχομένων ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπλῶς ἀνθρώπων, ὡς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου ποιεῖν ἐδιδάχθημεν, παραγγεῖλάντος

49. Ἦσ. 3,9-15.

50. Ἦσ. 5,18-25.

πτωχοὺς ἔχετε εἰς τὰς οἰκίας σας; Σεῖς διατί ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου καὶ καταισχύνετε τὸ πρόσωπον τῶν ταπεινῶν;»⁴⁹.

4 Καὶ εἰς ἄλλα χωρία πάλιν ὁ ἴδιος προφήτης εἶπε διὰ τὸ αὐτὸ θέμα· «ἀλλοίμονον εἰς ὄσους ἐπισύρουν τὰς ἀμαρτίας των ὡς μὲ μακρὸν σχοινίον καὶ τὰς ἀνομίας ὡς μὲ ἱμάντα ζυγοῦ δαμάλεως, εἰς τοὺς λέγοντας· ἄς πλησιάσῃ γρήγορα καὶ ἄς ἔλθῃ ἡ βουλή τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ διὰ νὰ γνωρίσωμεν. Ἄλλοίμονον εἰς ὄσους λέγουν τὸ πονηρὸν καλὸν καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, οἱ θεωροῦντες τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς, οἱ θεωροῦντες τὸ πικρὸν γλυκὺ καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν. Ἄλλοίμονον εἰς τοὺς συνετοὺς καθ' ἑαυτοὺς καὶ ἐπιστήμονας κατὰ τὴν ἀποψίν των.

5 »Ἄλλοίμονον εἰς τοὺς ἰσχυροὺς ἀπὸ σᾶς, τοὺς πίνοντας τὸν οἶνον καὶ τοὺς δυνάστας, τοὺς ἀναμιγνύοντας τὰ οἰνοπνευματώδη ποτά, τοὺς δικαιοῦντας τὸν ἀσεβῆ μὲ δῶρα καὶ κατακρίνοντας τὸν δίκαιον. Διὰ τοῦτο, ὅπως καίεται ἡ καλάμη ἀπὸ ἀνθρακα πυρὸς καὶ ἀφανίζεται ἀπὸ ἀναμμένην φλόγα, οὕτως ἡ ρίζα των θὰ γίνῃ χῶμα καὶ τὸ ἄνθος των θὰ ἀναπτυχθῇ ὡς κοριορτός. Διότι δὲν ἠθέλησαν τὸν νόμον τοῦ Κυρίου Σαββαῶθ ἀλλὰ κατεφρόνησαν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τοῦ ἁγίου τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ κατελήφθη ἀπὸ ὀργὴν ὁ Κύριος Σαββαῶθ καὶ ἐπέβαλε τὰς χεῖρας του ἐναντίον των καὶ τοὺς ἐπάταξε καὶ κατέσεισε τὰ ὄρη, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἔγιναν εἰς τὴν μέσην τῆς ὁδοῦ ὡς κοπριά. Καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἀπεστράφησαν καὶ ἡ χεὶρ αὐτῶν εἶναι ὑψηλή»⁵⁰.

6 Πράγματι ἡ χεὶρ σας εἶναι ἀκόμη ὑψηλή διὰ κακοποιῖαν, διότι, ἐνῶ ἀπεκτείνετε τὸν Χριστόν, οὔτε οὕτω δὲν μετανοεῖτε, ἀλλὰ ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι πιστεύομεν δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τῶν ὄλων, μισεῖτε καὶ φονεύετε, ὡς ἄκις εὑρετε τὴν εὐκαιρίαν, ἀδιαλείπτως δὲ καταρᾶσθε αὐτὸν καὶ ἐκεῖνον καὶ τοὺς ἀπὸ αὐτὸν προερχομένους, ἐνῶ ὅλοι ἡμεῖς εὐχόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ὄλων γενικῶς τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἐδιδάχθημεν νὰ κάμωμεν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν ὁ ὁποῖος παρήγγειλεν εἰς ἡμᾶς «νὰ εὐχόμεθα καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ἀγαπῶ-

ἡμῖν «εὐχεσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀγαπᾶν τοὺς μισοῦντας καὶ εὐλογεῖν τοὺς καταρωμένους».

134,1 Ἐἰ οὖν καὶ ὑμᾶς δυσωπεῖ τά τε τῶν προφητῶν διδάγματα καὶ τὰ ἐκείνου αὐτοῦ, βέλτιόν ἐστιν ὑμᾶς τῷ Θεῷ ἔπεσθαι ἢ τοῖς ἀσυνέτοις καὶ τυφλοῖς διδασκάλοις ὑμῶν, οἵτινες καὶ μέχρι νῦν καὶ τέσσαρας καὶ πέντε ἔχειν ὑμᾶς γυναῖκας ἕκαστον συγχωροῦσι, καὶ ἐὰν εὐμορφόν τις ἰδὼν ἐπιθυμήσῃ αὐτῆς, τὰς Ἰακώβ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν πράξεις ἀνιστοροῦντες καὶ μηδὲν ἀδικεῖν λέγοντες τοὺς τὰ ὅμοια πράττοντας, τάλανες καὶ ἀνόητοι καὶ κατὰ τοῦτο ὄντες.

2 Ὡς προέφην γάρ, οἰκονομίαι τινὲς μεγάλων μυστηρίων ἐν ἐκάστη τινὶ τοιαύτῃ πράξει ἀπετελοῦντο. Ἐν γὰρ τοῖς γάμοις τοῦ Ἰακώβ τίς οἰκονομία καὶ προκήρυξις ἀπετελεῖτο, ἐρῶ; ὅπως καὶ ἐν τούτοις ἐπιγνώτε ὅτι οὐδὲν πρὸς τὸ θειωδέστερον, δι' ὃ ἐκάστη πράξις γέγονεν, ἀπειῖδον ὑμῶν ἀεὶ οἱ διδάσκαλοι, ἀλλὰ πρὸς τὰ χαμαιπετῆ καὶ τὰ διαφθορᾶς μᾶλλον πάθη. Προσέχετε τοιγαροῦν οἷς λέγω.

3 Τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ μελλούσης ἀπαρτίζεσθαι πράξεως τύποι ἦσαν οἱ γάμοι τοῦ Ἰακώβ· δύο γὰρ ἀδελφὰς κατὰ τὸ αὐτὸ οὐ θεμιτὸν γαμῆσαι τὸν Ἰακώβ. Καὶ δουλεύει δὲ τῷ Λάβαν ὑπὲρ τῶν θυγατέρων, καὶ ψευθεὶς ἐπὶ τῇ νεωτέρᾳ πάλιν ἐδούλευσεν ἑπτὰ ἔτη. Ἀλλὰ Λεῖα μὲν ὁ λαὸς ὑμῶν καὶ ἡ συναγωγή, Ραχὴλ δὲ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν. Καὶ ὑπὲρ τούτων δουλεύει μέχρι νῦν ὁ Χριστὸς καὶ τῶν ἐν ἀμφοτέραις δούλων.

4 Ἐπεὶ γὰρ τοῖς δυσὶν υἱοῖς τὸ τοῦ τρίτου σπέρμα εἰς δουλείαν ὁ Νῶε ἔδωκε, νῦν πάλιν εἰς ἀποκατάστασιν ἀμφοτέρων τε τῶν ἐλευθέρων τέκνων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς δούλων Χριστὸς ἐλήλυθε, τῶν αὐτῶν πάντας καταξιῶν τοὺς φυλάσσοντας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὃν τρόπον καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐλευθέρων καὶ οἱ ἀπὸ δούλων γενόμενοι τῷ Ἰακώβ πάντες υἱοὶ καὶ ὁμότιμοι γεγόνασι· κατὰ δὲ τὴν τάξιν καὶ κατὰ τὴν πρόγνωσιν, ὁποῖος ἕκαστος ἔσται, προλέλεκται.

μεν τοὺς μισοῦντας καὶ νὰ εὐλογοῦμεν τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς»⁵¹.

- 134,1 Ἐὰν λοιπὸν σᾶς φιλοτιμοῦν τὰ διδάγματα τῶν προφητῶν καὶ ἐκείνου τοῦ ἰδίου, εἶναι προτιμότερον νὰ ἀκολουθῆτε τὸν Θεὸν παρὰ τοὺς ἀσυνέτους καὶ τυφλοὺς διδασκάλους σας, οἱ ὅποιοι καὶ μέχρι τώρα ἐπιτρέπουν νὰ ἔχη ἕκαστος ἀπὸ σᾶς καὶ τέσσαρας καὶ πέντε γυναῖκας καί, ἂν ἰδῆ κανεὶς κάποιαν ὠραίαν καὶ τὴν ἐπιθυμήσῃ, ἐπιτρέπεται νὰ τὴν λάβῃ, διηγούμενοι τὰς πράξεις τοῦ Ἰακώβ ἢ Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν καὶ λέγοντες ὅτι δὲν ἀδικοῦν οἱ πράττοντες τὰ ὅμοια, ὄντες ταλαίπωροι καὶ ἀνόητοι καὶ κατὰ τοῦτο.
- 2 Διότι, ὅπως προεῖπα, ἀπετελοῦντο κάποια οἰκονομίαι μεγάλων μυστηρίων εἰς ἐκάστην τοιαύτην πράξιν. Διότι κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Ἰακώβ θὰ εἶπω ποία οἰκονομία καὶ προκήρυξις συνετελεῖτο, ὥστε καὶ μὲ αὐτὰ νὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι οἱ διδάσκαλοί σας ποτὲ δὲν ἐπρόσεξαν τὸ θειωδέστερον, διὰ τὸ ὅποιον ἐκάστη πράξις ἐγένετο, ἀλλὰ πρὸς τὰ χαμερπῆ μᾶλλον καὶ τὰ διαφθείροντα πάθη. Προσέχετε λοιπὸν εἰς ὅσα λέγω.
- 3 Τῆς πράξεως ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτελεσθῆ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τύποι ἦσαν οἱ γάμοι τοῦ Ἰακώβ· διότι δὲν ἦτο νόμιμον νὰ νυμφευθῆ δύο ἀδελφὰς ὁ Ἰακώβ. Ὑπηρετεῖ λοιπὸν εἰς τὸν Λάβαν διὰ τὰς θυγατέρας, καὶ ἐξαπατηθεὶς διὰ τὴν νεωτέραν, πάλιν ἐδούλευσεν ἑπτὰ ἔτη. Ἀλλὰ Λεῖα μὲν εἶναι ὁ λαὸς ὑμῶν καὶ ἡ συναγωγή, Ραχήλ δὲ ἡ Ἐκκλησία μας. Καὶ ὑπὲρ τούτων καὶ τῶν εἰς ἀμφοτέρας δούλων δουλεύει ἕως τώρα ὁ Χριστός.
- 4 Ἐπειδὴ πράγματι ὁ Νῶε ἔδωσε τὸ σπέρμα τοῦ τρίτου εἰς δουλείαν εἰς τοὺς δύο υἱούς, τώρα πάλιν ἦλθεν ὁ Χριστὸς εἰς ἀποκατάστασιν ἀμφοτέρων τῶν ἐλευθέρων τέκνων καὶ τῶν εἰς αὐτοὺς δούλων, καταξιῶν ὅλους τοὺς φυλάσσοντας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὅλοι οἱ ἀπὸ τοὺς ἐλευθέρους καὶ ἀπὸ τοὺς δούλους γενόμενοι υἱοὶ τοῦ Ἰακώβ ἐγιναν καὶ ὁμότιμοι. Ὅποιος δὲ εἶναι ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν πρόγνωσιν, ἔχει προλεχθῆ.

5 Ἐδούλευσεν Ἰακώβ τῷ Λάβαν ὑπὲρ τῶν ραντῶν καὶ πολυμόρφων θρεμμάτων· ἐδούλευσε καὶ τὴν μέχρι σταυροῦ δουλείαν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ποικίλων καὶ πολυειδῶν ἀνθρώπων, δι' αἵματος καὶ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ κτησάμενος αὐτούς. «Λείας ἀσθενεῖς ἦσαν οἱ ὀφθαλμοί», καὶ γὰρ ὑμῶν σφόδρα οἱ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί. «Ἐκλεψε Ραχὴλ» τοὺς θεοὺς Λάβαν καὶ κατέκρυπεν αὐτοὺς ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας· καὶ ἡμῖν ἀπολώλασιν οἱ πατρικοὶ καὶ ὑλικοὶ θεοί.

6 Τὸν χρόνον πάντα ἐμισεῖτο ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ὁ Ἰακώβ· καὶ ἡμεῖς νῦν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν μισεῖται ὑφ' ὑμῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀπλῶς ἀνθρώπων, ὄντων πάντων τῇ φύσει ἀδελφῶν. Ἰσραὴλ ἐπεκλήθη Ἰακώβ· καὶ Ἰσραὴλ καὶ ὁ Χριστὸς ἀποδέδεικται, ὁ ὢν καὶ καλούμενος Ἰησοῦς.

135,1 Καὶ ὅταν ἡ Γραφή λέγῃ, «ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, ὁ ἅγιος Ἰσραὴλ, ὁ καταδείξας Ἰσραὴλ βασιλέα ὑμῶν», οὐχὶ ἀληθῶς τὸν Χριστὸν τὸν αἰῶνιον βασιλέα ἀκούσεσθε; Καὶ Ἰακώβ γάρ, ὁ τοῦ Ἰσαὰκ υἱός, ὅτι οὐδέποτε βασιλεὺς γέγονεν, ἐπίστασθε· καὶ διὰ τοῦτο ἡ Γραφή, πάλιν ἐξηγουμένη ἡμῖν τίνα λέγει βασιλέα Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, οὕτως ἔφη.

2 «Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· καὶ Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσδέξεται αὐτὸν ἡ ψυχὴ μου. Δέδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. Οὐ κεκράζεται, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἢ φωνῆ αὐτοῦ· κάλαμον τεθραυσμένον οὐ συντρίψει καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως οὗ νῆκος ἐξοίσει, κρίσιν ἀναλήψει, καὶ οὐ θραυσθήσεται, ἕως ἂν θῆ ἐπὶ τῆς γῆς κρίσιν· καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐλπιούσιν ἔθνη».

3 Μῆτι οὖν ἐπὶ τὸν Ἰακώβ τὸν πατριάρχην οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐλπίζουσιν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τὸν Χριστόν, καὶ ὑμεῖς δὲ αὐτοί; Ὡς οὖν Ἰσραὴλ τὸν Χριστόν καὶ Ἰακώβ λέγει, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς κοιτίας τοῦ Χριστοῦ λατομηθέντες Ἰσραηλιτικὸν τὸ ἀληθινὸν ἔσμεν γένος. Αὐτῷ δὲ μᾶλλον τῷ ρητῷ προσέχωμεν.

52. Γεν. 29,17.

54. Ἦσ. 43,15.

53. Γεν. 31,19.

55. Ἦσ. 42,1-4.

5 Ἐδούλευσεν ὁ Ἰακώβ εἰς τὸν Λάβαν ὑπὲρ τῶν στικτῶν καὶ παρδαλῶν ζώων· ἐδούλευσε καὶ ὁ Χριστὸς τὴν μέχρι καὶ τοῦ σταυροῦ δουλείαν ὑπὲρ τῶν ποικίλων καὶ πολυειδῶν ἀνθρώπων, ἀποκτήσας αὐτοὺς δι' αἵματος καὶ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ. «Τῆς Λείας οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀσθενεῖς»⁵², διότι καὶ τῆς ἰδικῆς σας ψυχῆς οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι πολὺ ἀσθενεῖς. «Ἐκλεψεν ἡ Ραχήλ»⁵³ τοὺς θεοὺς τοῦ Λάβαν καὶ τοὺς κατέκρυψεν ἕως σήμερα. Καὶ εἰς ἡμᾶς ἔχουν χαθῆ οἱ πατρικοὶ καὶ ὑλικοὶ θεοί.

6 Ὁ Ἰακώβ ἐμισεῖτο ὅλον τὸν χρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του· καὶ ἡμεῖς τώρα, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, μισούμεθα ἀπὸ σᾶς καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἐνῶ ὅλοι εἶναι κατὰ τὴν φύσιν ἀδελφοί. Ἰσραὴλ ἀπεκλήθη ὁ Ἰακώβ· Ἰσραὴλ ἐπίσης ἀπεδείχθη καὶ ὁ Χριστός, ὁ ὢν καὶ καλούμενος Ἰησοῦς.

135,1 Καὶ ὅταν ἡ Γραφή λέγη, «ἐγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεός, ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ ἀναδείξας τὸν Ἰσραὴλ βασιλέα σας»⁵⁴, δὲν θὰ ἀκούσετε ἀληθῶς τὸν Χριστὸν τὸν αἰώνιον βασιλέα; Διότι καὶ ὁ Ἰακώβ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαὰκ γνωρίζετε ὅτι δὲν ἔγινε ποτὲ βασιλεύς· καὶ διὰ τοῦτο ἡ Γραφή, ἐξηγοῦσα εἰς σᾶς πάλιν ποῖον ἐννοεῖ βασιλέα Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, εἶπε τὰ ἐξῆς:

2 «Ἰακώβ εἶναι τὸ παιδί μου, θὰ φροντίσω δι' αὐτόν. Καὶ Ἰσραὴλ εἶναι ὁ ἐκλεκτός μου, θὰ τὸν δεχθῆ ἡ ψυχὴ μου. Ἔδωσα εἰς αὐτόν τὸ πνεῦμα μου καὶ θὰ ἐκφέρῃ κρίσιν εἰς τὰ ἔθνη. Δὲν θὰ κράξῃ καὶ δὲν θὰ ἀκουσθῆ ἔξω ἢ φωνὴ αὐτοῦ· δὲν θὰ συντρίψῃ σπασμένην καλάμην καὶ δὲν θὰ σβήσῃ θρυαλίδα σιγοκαίουσαν, ἕως ὅτου ἐκφέρῃ νίκην, ἀναλάβῃ κρίσιν, καὶ δὲν θὰ θραυσθῆ, ἕως ὅτου ἐπιβάλλῃ κρίσιν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ εἰς τὸ ὄνομά σου θὰ ἐλπίσουν τὰ ἔθνη»⁵⁵.

3 Μήπως ἐλπίζουν τάχα εἰς τὸν πατριάρχην Ἰακώβ οἱ ἀπὸ τὰ ἔθνη προερχόμενοι καὶ ὄχι εἰς τὸν Χριστόν, ὅπως καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι; Ὅπως λοιπὸν λέγει Ἰσραὴλ καὶ Ἰακώβ τὸν Χριστόν, οὕτω καὶ ἡμεῖς λατομηθέντες ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ Χριστοῦ εἴμεθα τὸ ἀληθινὸν Ἰσραηλιτικὸν γένος. Εἰς αὐτὸ δὲ τὸ ρητὸν ἄς προσέχωμεν μᾶλλον.

4 «Καὶ ἐξάξω», φησί, «τὸ ἐξ Ἰακῶβ σπέρμα καὶ ἐξ Ἰούδα· καὶ κληρονομήσει τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, καὶ κληρονομήσουσιν οἱ ἐκλεκτοί μου καὶ οἱ δοῦλοί μου, καὶ κατοικήσουσιν ἐκεῖ· καὶ ἔσονται ἐν τῷ δρυμῷ ἐπαύλεις ποιμνίων, καὶ φάραγξ Ἀχῶρ εἰς ἀνάπαυσιν βουκολίων τῷ λαῷ οἱ ἐζήτησάν με. Ὑμεῖς δέ, οἱ ἐγκαταλείποντές με καὶ ἐπιλανθανόμενοι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου καὶ ἐτοιμάζοντες τοῖς δαιμονίοις τράπεζαν καὶ πληροῦντες τῷ δαίμονι κέρασμα, ἐγὼ παραδώσω ὑμᾶς εἰς μάχαιραν· πάντες σφαγῆ πεσεῖσθε ὅτι ἐκάλεσα ὑμᾶς καὶ οὐχ ὑπηκούσατε, καὶ ἐποιήσατε τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, καὶ ἃ οὐκ ἐβουλόμην ἐξελέξασθε».

5 Καὶ τὰ μὲν τῆς Γραφῆς ταῦτα· συννοεῖτε δὲ καὶ αὐτοὶ ὅτι ἄλλο τί ἐστὶ τὸ ἐξ Ἰακῶβ σπέρμα νῦν λεγόμενον, οὐχ ὡς οἰήθειη τις ἂν περὶ τοῦ λαοῦ λέγεσθαι. Οὐ γὰρ ἐνδέχεται τοῖς ἐξ Ἰακῶβ γεγεννημένοις ἀπολιπεῖν ἐπείσαξιν τοὺς ἐξ Ἰακῶβ σπαρέντας, οὐδὲ ὄνειδίζοντα τῷ λαῷ ὡς μὴ ἄξιῳ τῆς κληρονομίας, πάλιν, ὡς ὑπολαβόμενος, τοῖς αὐτοῖς ὑπισχνεῖσθαι.

6 Ἄλλ' ὄνπερ τρόπον ἐκεῖ φησὶν ὁ προφήτης, «καὶ νῦν σὺ οἶκος τοῦ Ἰακώβ, δεῦρο καὶ πορευθῶμεν ἐν φωτὶ Κυρίου· ἀνῆκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν οἶκον Ἰακώβ, ὅτι ἐπλήσθη ἡ χώρα αὐτῶν, ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, μαντειῶν καὶ κληδονισμῶν», οὕτω καὶ ἐνθάδε δεῖ νοεῖν ἡμᾶς δύο σπέρματα Ἰούδα καὶ δύο γένη, ὡς δύο οἴκους Ἰακώβ, τὸν μὲν ἐξ αἵματος καὶ σαρκός, τὸν δὲ ἐκ πίστεως καὶ πνεύματος γεγεννημένον.

136,1 Ὅρατε γὰρ ὡς πρὸς τὸν λαὸν νῦν λέγει, ἀνωτέρω εἰπὼν· «ὄν τρόπον εὐρεθήσεται ρὰξ ἐν βότρυϊ, καὶ ἐροῦσι, μὴ λυμανῆ αὐτόν, ὅτι εὐλογία ἐν αὐτῷ ἐστίν, οὕτω ποιήσω ἕνεκεν τοῦ δουλεύοντός μοι· τούτου ἕνεκεν οὐ μὴ ἀπολέσω πάντα»· καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιφέρει, «καὶ ἐξάξω τὸ ἐξ Ἰακῶβ καὶ ἐξ Ἰούδα». Δῆλον οὖν, εἰ ἐκείνοις

56. Ἦσ. 65,9–12.

57. Ἦσ. 2,5 ἐ.

58. Ἦσ. 65,8.

59. Ἦσ. 65,9.

4 «Καὶ θὰ ἐξαγάγω», λέγει, «τὸ ἐξ Ἰακώβ καὶ ἐξ Ἰούδα σπέρμα· καὶ θὰ κληρονομήσῃ τὸ ἅγιον ὄρος μου καὶ θὰ κληρονομήσουν οἱ ἐκλεκτοί μου καὶ οἱ δοῦλοι μου καὶ θὰ κατοικήσουν ἐκεῖ· καὶ θὰ εἶναι εἰς τὸ δρυμὸν ποιμνιοστάσια καὶ ἡ φάραγξ Ἀχώρ θὰ εἶναι δι' ἀνάπαυσιν τῶν βουκολίων χάριν τοῦ λαοῦ οἱ ὅποιοι μὲ ἐζήτησαν. Σᾶς δέ, οἱ ὅποιοι μὲ ἐγκαταλείπετε καὶ λησμονεῖτε τὸ ἅγιόν μου ὄρος καὶ ἐτοιμάζετε τράπεζαν εἰς τὰ δαιμόνια καὶ γεμίζετε μὲ κέρασμα τὸν δαίμονα, ἐγὼ θὰ σᾶς παραδώσω εἰς μάχαιραν· ὅλοι θὰ πέσετε μὲ σφαγὴν, διότι σᾶς ἐκάλεσα καὶ δὲν ὑπήκούσατε καὶ ἐκάματε τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου καὶ ἐξελέξατε ὅσα δὲν ἤθελα»⁵⁶.

5 Καὶ τὰ μὲν τῆς Γραφῆς αὐτὰ εἶναι. Ἀντιλαμβάνεσθε δὲ καὶ σεῖς ὅτι κάτι ἄλλο εἶναι τὸ λεγόμενον τώρα σπέρμα ἀπὸ τὸν Ἰακώβ, ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ νομίση κανεὶς ὅτι λέγεται περὶ τοῦ λαοῦ. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν οἱ σπαρέντες ἀπὸ τὸν Ἰακώβ νὰ ἀπαγορεύουν εἴσοδον εἰς τοὺς γεννημένους ἀπὸ τὸν Ἰακώβ οὔτε, ἐνῶ ὀνειδίζει τὸν λαὸν ὡς ἀνάξιον τῆς κληρονομίας, πάλιν μεταστρεφόμενος νὰ δίδῃ ὑποσχέσεις εἰς τοὺς ἰδίους.

6 Ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον λέγει ἐκεῖ ὁ προφήτης, «καὶ τώρα σὺ ὁ οἶκος τοῦ Ἰακώβ, ἐμπρὸς ᾧς πορευθῶμεν εἰς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου, διότι ἄφησε τὸν λαόν του, τὸν οἶκον Ἰακώβ, διότι ἐγέμισεν ἡ χώρα των, ὅπως εἰς τὴν ἀρχὴν, μαντείας καὶ κλήδονας»⁵⁷, οὕτω καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν δύο σπέρματα Ἰούδα καὶ δύο γένη, ὡς δύο οἴκους τοῦ Ἰακώβ, τὸν μὲν ἓνα ἐξ αἵματος καὶ σαρκός, τὸν δὲ ἄλλον ἐκ πίστεως καὶ πνεύματος γεννημένον.

136,1 Διότι βλέπετε ὅτι τώρα λέγει πρὸς τὸν λαόν, εἰπὼν προηγουμένως· «καθ' ὃν τρόπον, ἂν εὐρεθῇ ῥᾶγα εἰς μίαν σταφυλὴν, θὰ εἴπουν, μὴ τὴν καταστρέψῃς, διότι ὑπάρχει εὐλογία εἰς αὐτήν, οὕτω θὰ πράξω καὶ ἐγὼ χάριν τοῦ ὑπηρετοῦντος με· διὰ τοῦτο δὲν θὰ καταστρέψω ὄλους»⁵⁸· καὶ μετὰ τοῦτο προσθέτει, «καὶ θὰ ἐξαγάγω κληρονόμους ἀπὸ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἰούδαν»⁵⁹. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι, ἐὰν ὀργίζεται οὕτω κατ' ἐκείνων καὶ ἀπειλῇ ὅτι θὰ ἀφήσῃ ὀλίγους, ὑπόσχεται ὅτι θὰ ἐξαγά-

οὕτως ὀργίζεται καὶ ὀλιγοστούς καταλείψει ἀπειλεῖ, ἄλλους τινὰς ἐξάξειν ἐπαγγέλλεται οἱ κατοικήσουσιν ἐν τῷ ὄρει αὐτοῦ.

2 Οὗτοι δὲ εἰσιν οὓς εἶπε σπερεῖν καὶ γεννήσειν· ὑμεῖς γὰρ οὔτε καλοῦντος αὐτοῦ ἀνέχεσθε οὔτε λαλοῦντος ἀκούετε, ἀλλὰ καὶ «τὸ πονηρὸν ἐποιήσατε ἐνώπιον Κυρίου». Τὸ δὲ ὑπερβάλλον ὑμῶν τῆς κακίας τὸ καὶ μισεῖν, ὃν ἐφονεύσατε, δίκαιον καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ λαβόντας εἶναι ὅπερ εἰσίν, εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι καὶ φιλόανθρωποι. Τοιγαροῦν «οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, λέγει Κύριος, διότι βεβούλευνται βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· ἄρωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν».

3 * Οὐ γὰρ καὶ ὑμεῖς τῇ Βάαλ ἐθύετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, οὐδὲ ἐν συσκίοις ἢ μετεώροις τόποις πέμματα «ἐποιεῖτε τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ», ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐδέξασθε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Ὁ γὰρ τοῦτον ἀγνοῶν ἀγνοεῖ καὶ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ τοῦτον ὑβρίζων καὶ μισῶν καὶ τὸν πέμψαντα δῆλον ὅτι καὶ μισεῖ καὶ ὑβρίζει· καὶ εἰ οὐ πιστεύει τις εἰς αὐτόν, οὐ πιστεύει τοῖς τῶν προφητῶν κηρύγμασι τοῖς αὐτὸν εὐαγγελισαμένοις καὶ κηρύξασιν εἰς πάντας.

137,1 Μὴ δὴ, ὦ ἀδελφοί, κακὸν τι εἶπητε εἰς ἐκεῖνον τὸν ἐσταυρωμένον, μηδὲ χλευάσητε αὐτοῦ τοὺς μώλωπας, οἷς ἰαθῆναι πᾶσι δυνατόν, ὡς καὶ «ἡμεῖς ἰάθημεν». Καλὸν γάρ, ἦν πεισθέντες τοῖς λόγοις περιτμηθῆτε τὴν σκληροκαρδίαν, ἦν οὐχὶ δι' ὑμῶν ἐγγινομένην γνώμην ἔχετε, ἐπειδὴ εἰς σημεῖον ἦν δεδομένη, ἀλλ' οὐκ εἰς δικαιοπραξίας ἔργον, ὡς οἱ λόγοι ἀναγκάζουσι.

2 Συμφάμενοι οὖν μὴ λοιδορῆτε ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ Φαρισαίοις πειθόμενοι διδασκάλοις τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ ἐπισκώπητέ ποτε, ὅποια διδάσκουν οἱ ἀρχισυνάγωγοι ὑμῶν, μετὰ τὴν

60. Ἦσ. 65,12.

61. Ἦσ. 3,9.

62. Ἰερ. 7,18.

63. Ἦσ. 53,5.

γη κάποιους άλλους οί όποιοι θά κατοικήσουν εἰς τό ὄρος αὐτοῦ.

2 Οὗτοι δέ εἶναι αὐτοὶ τοὺς όποίους εἶπεν ὅτι θά σπεῖρη καὶ θά γεννήσῃ· διότι σεῖς οὔτε ὅταν σᾶς καλῆ τὸν ἀνέχεσθε οὔτε ὅταν λαλῆ ἀκούετε, ἀλλὰ «ἐπράξατε καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»⁶⁰. Τὸ ὑπερβολικὸν δὲ τῆς κακίας σας εἶναι ὅτι καὶ μισεῖτε τὸν δίκαιον τὸν όποῖον ἐφρονεύσατε καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ λαβόντας νὰ εἶναι ὅ,τι εἶναι, εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι καὶ φιλόανθρωποι. Διὰ τοῦτο «ἀλλοίμονον εἰς τὴν ψυχὴν των, λέγει ὁ Κύριος, διότι ἔχουν βουλευθῆ βουλήν πονηρὰ ἐναντίον ἐαυτῶν, εἰπόντες, ἄς σηκώσωμεν τὸν δίκαιον, διότι μᾶς εἶναι δύσχρηστος»⁶¹.

3 Διότι δὲν ἐθουσιάσατε καὶ σεῖς εἰς τὴν Βάαλ, ὅπως καὶ οἱ πατέρες σας, οὔτε εἰς συσκίους καὶ ὑψηλοὺς τόπους «κατεσκευάσατε εἰς τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ» ζυμαρικά⁶², ἀλλὰ συνέβη τοῦτο διότι δὲν ἐδέχθητε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Διότι ὁ ἀγνοῶν τοῦτον ἀγνοεῖ καὶ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ὑβρίζων καὶ μισῶν εἶναι προφανές ὅτι μισεῖ καὶ ὑβρίζει καὶ τὸν πέμψαντα· καὶ ἂν δὲν πιστεύῃ κανεὶς εἰς αὐτόν, δὲν πιστεύει εἰς τὰ κηρύγματα τῶν προφητῶν οἱ όποιοι εὐηγγελίσθησαν εἰς αὐτόν καὶ ἐκήρυξαν εἰς ὅλους.

137,1 Μὴ λοιπόν, ἀδελφοί, εἶπετε τίποτε κακὸν δι' ἐκεῖνον τὸν ἐσταυρωμένον μήτε νὰ χλευάσετε τοὺς μάλωπας του, μὲ τοὺς όποίους εἶναι δυνατὸν νὰ θεραπευθοῦν ὅλοι, ὅπως ἐθεραπεύθημεν καὶ ἡμεῖς⁶³. Θά ἦτο πράγματι καλὸν ἂν, πεισθέντες εἰς τοὺς λόγους, περιτμηθῆτε εἰς τὴν σκληροκαρδίαν, δηλαδὴ εἰς τὴν γνώμην τὴν όποίαν ἔχετε ὄχι ἀφ' ἐαυτῶν, ἐπειδὴ σᾶς εἶχε δοθῆ εἰς σημεῖον, ἀλλ' ὄχι εἰς ἔργον δικαιοπραξίας, ὅπως ἀναγκάζουν οἱ λόγοι.

2 Συμφωνήσαντες λοιπόν μὴ λαιδορῆτε τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μήτε πειθόμενοι εἰς Φαρισαίους διδασκάλους περιπαίξετε ποτὲ τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ, ὅπως διδάσκουν οἱ ἀρχισυνάγωγοί σας, μετὰ τὴν προσευχὴν. Διότι ἂν ὁ ἀπτόμενος τῶν μὴ εὐαρέ-

προσευχὴν. Εἰ γὰρ ὁ ἀπτόμενος τῶν μὴ εὐαρέστων τῷ Θεῷ «ὡς ὁ ἀπτόμενος κόρης τοῦ Θεοῦ», πολὺ μᾶλλον ὁ «τοῦ ἡγαπημένου» καθαπτόμενος. Ὅτι δὲ οὗτος αὐτός ἐστι, καὶ ἰκανῶς ἀποδέδεικται.

3 Καὶ σιγόντων αὐτῶν εἶπον. Ἐγώ, ὦ φίλοι, καὶ τὰς Γραφὰς λέγω νῦν ὡς ἐξηγήσαντο οἱ ἐβδομήκοντα· εἰπὼν γὰρ αὐτὰς πρότερον ὡς ὑμεῖς αὐτὰς ἔχετε, πειραν ὑμῶν ἐποιούμην πῶς διάκεισθε ἤδη τὴν γνώμην. Λέγων γὰρ τὴν γραφήν, ἣ λέγει, «οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι βεβούλευνται βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες» ὡς ἐξηγήσαντο οἱ ἐβδομήκοντα ἐπήνεγκα, «ἄρωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν», ἄλλα δὲ τινα ἐπράξατε, καὶ οὐ δοκεῖτέ μοι ἐνηκόως τῶν λόγων ἐπακηκοέναι.

4 Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ νῦν ἤδη ἡ ἡμέρα πέρας ποιεῖσθαι μέλλει, πρὸς δυσμὰς γὰρ ἤδη ὁ ἡλιός ἐστι, καὶ ἐν τι προσθεῖς τοῖς εἰρημένοις παύσομαι· τοῦτο δ' αὐτὸ καὶ ἐν τοῖς εἰρημένοις μοι ἐρρέθη, ἀλλὰ πάλιν αὐτὸ ἐπεξεργάσασθαι ἂν δίκαιον εἶναί μοι δοκεῖ.

138,1 Γινώσκετε οὖν, ὦ ἄνδρες, ἔφην, ὅτι ἐν τῷ Ἡσαΐα λέλεκται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτι «ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε ἔσωσά σε». Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὃ ἔλεγεν ὁ Θεός, ὅτι τὸ μυστήριον τῶν σωζομένων ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ γέγονεν. Ὁ δίκαιος γὰρ Νῶε μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, τοῦτ' ἐστὶ τῆς τε γυναικὸς τῆς αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν τέκνων αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν τῶν υἰῶν αὐτοῦ, οἵτινες ἀριθμῶ ὄντες ὀκτώ, σύμβολον εἶχον τῆς ἀριθμῶ μὲν ὀγδότης ἡμέρας, ἐν ἣ ἐφάνη ὁ Χριστὸς ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἀναστάς, δυνάμει δ' αἰεὶ πρώτης ὑπαρχούσης.

2 Ὁ γὰρ Χριστός, «πρωτότοκος πάσης κτίσεως» ὢν, καὶ ἀρχὴ πάλιν ἄλλου γένους γέγονε, τοῦ ἀναγεννηθέντος ὑπ' αὐτοῦ δι' ὕδατος καὶ πίστεως καὶ ζύλου, τοῦ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ ἔχοντος.

64. Ζαχ. 2,8.

65. Ἐφ. 1,6.

66. Ἡσ. 3,9.

67. Ἡσ. 3,10.

68. Ἡσ. 54,8 ἐ.

69. Κολ. 1,15.

στων εἰς τὸν Θεὸν εἶναι «ὡς ὁ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ Θεοῦ»⁶⁴, πολὺ περισσότερον εἶναι ὁ καθαπτόμενος «τοῦ ἠγαπημένου»⁶⁵. Ὅτι δὲ οὗτος εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἔχει ἀποδειχθῆ.

3 Καὶ ἐνῶ αὐτοὶ ἐσίγων, εἶπα. Ἐγώ, ὦ φίλοι, τώρα λέγω καὶ τὰ γραφικὰ χωρία, ὅπως τὰ ἐξήγησαν οἱ Ἑβδομήκοντα. Διότι παραθέσας προηγουμένως αὐτὰ ὅπως τὰ ἔχετε σεῖς, ἐδοκίμαζα νὰ μάθω πῶς διάκεισθε ἤδη κατὰ τὴν γνώμην. Πράγματι ἀναφέρων τὸ χωρίον, τὸ ὁποῖον λέγει, «ἀλλοίμονον εἰς αὐτοὺς διότι ἔχουν βουλευθῆ πονηρὰν βουλήν ἐναντίον ἑαυτῶν, εἰπόντες»⁶⁶, ὡς τὸ ἐξήγησαν οἱ Ἑβδομήκοντα, προσέθεσα, «ἄς σηκώσωμεν τὸν δίκαιον, διότι εἶναι δύσχρηστος εἰς ἡμᾶς», ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας εἶπα ὅ,τι φρονεῖτε σεῖς ὅτι ἔχει λεχθῆ, «εἰπόντες ἄς δέσωμεν τὸν δίκαιον, διότι εἶναι δύσχρηστος εἰς ἡμᾶς»⁶⁷. Σεῖς ὅμως ἄλλα ἐπράξατε καὶ δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι ἠκούσατε προσεκτικῶς τοὺς λόγους.

4 Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤδη ἡ ἡμέρα πρόκειται καὶ σήμερα νὰ περάσῃ, ἀφοῦ ὁ ἥλιος εἶναι ἤδη εἰς τὴν δύσιν του καί, ἀφοῦ προσθέσω ἓν πρᾶγμα εἰς τὰ λεχθέντα, θὰ παύσω· τοῦτο ἀκριβῶς ἐλέχθη καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ τὸ ἐπεξεργασθῶ πάλιν.

138,1 Γνωρίζετε λοιπόν, ἄνδρες, εἶπα, ὅτι εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἔχει λεχθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτι «ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε σὲ ἔσωσα»⁶⁸. Τοῦτο δὲ εἶναι ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Θεός, ὅτι ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἔγινε τὸ μυστήριον τῶν σωζομένων ἀνθρώπων. Διότι ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ὁ δίκαιος Νῶε μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, δηλαδὴ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν τέκνων αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὄντες ὀκτῶ τὸν ἀριθμὸν, ἀπετέλουν σύμβολον τῆς κατὰ μὲν τὸν ἀριθμὸν ὀγδόης ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφάνη ὁ Χριστὸς ἡμῶν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, κατὰ δὲ τὴν δύναμιν πρώτης.

2 Διότι ὁ Χριστὸς, «πρωτότοκος πάσης κτίσεως» ὦν⁶⁹, ἔγινε πάλιν ἀρχὴ ἄλλου γένους, τοῦ ἀναγεννηθέντος ὑπ' αὐτοῦ δι' ὕδατος καὶ πίστεως καὶ ξύλου, τοῦ ἔχοντος τὸ μυστήριον τοῦ

ὄν τρόπον καὶ ὁ Νῶε ἐν ξύλῳ διεσώθη ἐποχούμενος τοῖς ὕδασι μετὰ τῶν ἰδίων. Ὅταν οὖν εἶπῃ ὁ προφήτης, «ἐπὶ Νῶε ἔσωσά σε», προέφη, τῷ ὁμοίως πιστῷ λαῷ πρὸς Θεὸν ὄντι καὶ τὰ σύμβολα ταῦτα ἔχοντι λέγει. Καὶ γὰρ ράβδον ἔχων ὁ Μωϋσῆς μετὰ χεῖρα διὰ τῆς θαλάσσης διήγαγεν ὑμῶν τὸν λαόν.

- 3 Ὑμεῖς δὲ ὑπολαμβάνετε ὅτι τῷ γένει ὑμῶν μόνων ἔλεγεν ἡ τῆ γῆ. Ὅτι γὰρ πᾶσα ἡ γῆ, ὡς ἡ Γραφή λέγει, κατεκλύσθη, καὶ «ὑψώθη τὸ ὕδωρ ἐπάνω πάντων ὀρέων πήχεις δεκαπέντε», ὁ Θεὸς οὐ τῆ γῆ φαίνεται εἰρηκῶς, ἀλλὰ τῷ λαῷ τῷ πειθομένῳ αὐτῷ, ᾧ καὶ ἀνάπαυσιν προητοιμάσεν ἐν Ἱερουσαλήμ, ὡς προαποδέδεικται διὰ πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ συμβόλων· εἶπον δέ, δι' ὕδατος καὶ πίστεως καὶ ξύλου οἱ προπαρασκευαζόμενοι καὶ μετανοοῦντες ἐφ' οἷς ἡμάρτον ἐκφεύζονται τὴν μέλλουσαν ἐπερχεσθαι τοῦ Θεοῦ κρίσιν.

139,1 Καὶ γὰρ ἄλλο μυστήριον ἐπὶ τοῦ Νῶε προεφητεύθη τελούμενον, ὃ οὐκ ἐπίστασθε. Ἔστι δὲ τοῦτο. Ἐν ταῖς εὐλογίαις, αἷς εὐλόγει ὁ Νῶε τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καταρᾶται· τὸν γὰρ υἱόν, συνευλογηθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ προφητικὸν Πνεῦμα καταρᾶσθαι οὐκ ἔμελλεν, ἀλλ', ἐπεὶ δι' ὄλου τοῦ γένους τοῦ ἐπιγελάσαντος τῆ γυμνώσει υἱοῦ αὐτοῦ ἢ προστίμησις τοῦ ἀμαρτήματος εἶναι ἔμελλεν, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τὴν κατάραν πεποιήται.

- 2 Ἐν δὲ οἷς εἶπε προέλεγεν ὅτι καὶ οἱ ἀπὸ Σῆμ γενησόμενοι διακαθέξουσι τὰς κτήσεις καὶ οἰκήσεις τοῦ Χαναάν, καὶ πάλιν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰάφεθ αὐτάς, ἃς διακατέσχον παρὰ τῶν τοῦ Χαναάν οἱ ἀπὸ Σῆμ παραλαβόντες, διακαθέξουσιν, ἀφελόμενοι τοὺς ἀπὸ Σῆμ γενομένους ὄν τρόπον ἀφαιρεθέντων αὐτὰ τῶν υἱῶν Χαναάν αὐτοὶ διακατέσχον.

- 3 Καὶ ὅτι οὕτω γέγονεν, ἀκούσατε. Ὑμεῖς γάρ, οἱ ἀπὸ τοῦ Σῆμ κατάγοντες τὸ γένος, ἐπῆλθετε κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ βουλήν τῆ γῆ

70. Ἦσ. 54,9.

71. Γεν. 7,19 ἔ.

σταυροῦ, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Νῶε διεσώθη εἰς ξύλον ἐποχοῦ-
μενος τῶν ὑδάτων μετὰ τῶν ἰδικῶν του. "Ὅταν λοιπὸν λέγη ὁ
προφήτης, ἀνέφερα προηγουμένως, «ἐπὶ τοῦ Νῶε σὲ ἔσωσα»⁷⁰,
λέγει ἐπίσης καὶ διὰ τὸν πιστὸν πρὸς τὸν Θεὸν λαὸν καὶ ἔχοντα
τὰ σύμβολα αὐτά. Διότι ὁ Μωϋσῆς μὲ μίαν ράβδον εἰς τὴν χεῖ-
ρα διεπέρασε τὸν λαὸν σας διὰ τῆς θαλάσσης.

- 3 Σεῖς δὲ φρονεῖτε ὅτι τὰ ἔλεγε μόνον διὰ τὸ γένος ἢ τὴν γῆν
ὑμῶν. Τὸ ὅτι βεβαίως ὅλη ἡ γῆ, ὅπως λέγει ἡ Γραφή, κατεκλύ-
σθη καὶ «κύψῳθη τὸ ὕδωρ δεκαπέντε πήχεις ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ
ὄρη»⁷¹, ὁ Θεὸς δὲν φαίνεται νὰ τὸ εἶπεν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ εἰς
τὸν πειθόμενον εἰς αὐτὸν λαόν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ προητοίμα-
σεν ἀνάπαυσιν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅπως ἔχει προαποδειχθῆ
δι' ὄλων τῶν ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ συμβόλων· εἶπα δέ, οἱ παρα-
σκευαζόμενοι καὶ μετανοοῦντες διὰ τὰς ἁμαρτίας των δι' ὕδα-
τος καὶ πίστεως καὶ ξύλου θὰ ἀποφύγουν τὴν μέλλουσαν νὰ
ἐπέλθῃ κρίσιν τοῦ Θεοῦ.

139,1 Διότι ἄλλο μυστήριον ἐπροφητεύθη τελούμενον ἐπὶ τοῦ
Νῶε, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζετε. Εἶναι δὲ τοῦτο. Εἰς τὰς εὐλο-
γίας, τὰς ὁποίας προσέφερον ὁ Νῶε, καταρᾶται τοὺς δύο υἱοὺς
αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ υἱοῦ του· διότι τὸν υἱὸν ὁ ὁποῖος συνευ-
λογήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐπρόκειτο νὰ καταρασθῆ τὸ προφη-
τικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ τιμωρία τοῦ ἁμαρτήματος ἐπρόκει-
το νὰ πραγματοποιηθῆ δι' ὄλου τοῦ γένους τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὁ
ὁποῖος ἐγέλασε διὰ τὴν γύμνωσίν του, ἔκαμε τὴν κατάραν ἀπὸ
τοῦ υἱοῦ.

- 2 Εἰς ὅσα δὲ εἶπε προέλεγεν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι θὰ προ-
έλθουν ἀπὸ τὸν Σῆμ θὰ καταλάβουν τὰ κτήματα καὶ οἰκήματα
τοῦ Χαναάν, μὲ τὴν σειρὰν των δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰάφεθ διὰ νὰ κρα-
τήσουν αὐτὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἀπὸ τοῦ Σῆμ κατέλαβον παρὰ τῶν τοῦ
Χαναάν, ἀφαιροῦντές τα ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σῆμ, ὅπως
αὐτοὶ τὰ ἀφήρσαν ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Χαναάν.

- 3 Καὶ ὅτι οὕτως ἔγινεν, ἀκούσατε. Διότι σεῖς, οἱ ἔχοντες τὸ
γένος ἀπὸ τὸν Σῆμ, ἐπήλθατε κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ εἰς

τῶν υἱῶν Χαναὰν καὶ διακατέσχετε αὐτήν. Καὶ ὅτι οἱ υἱοὶ Ἰάφεθ, κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν ἐπελθόντες καὶ αὐτοὶ ὑμῖν, ἀφείλοντο ὑμῶν τὴν γῆν καὶ διακατέσχον αὐτήν, φαίνεται. Εἴρηται δὲ ταῦτα οὕτως· «ἐξένηψε δὲ Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου καὶ ἔγνω ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος. Καὶ εἶπεν· ἐπικατάρατος Χαναὰν παῖς, οἰκέτης ἔσται τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· εὐλογητὸς Κύριος, ὁ Θεὸς Σὴμ, καὶ ἔσται Χαναὰν παῖς αὐτοῦ. Πλατύναι Κύριος τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς οἴκοις Σὴμ, καὶ γεννηθήτω Χαναὰν παῖς αὐτοῦ».

4 Δύο οὖν λαῶν εὐλογηθέντων, τῶν ἀπὸ τοῦ Σὴμ καὶ τοῦ Ἰάφεθ, καὶ πρώτων κατασχεῖν τοὺς οἴκους τοῦ Χαναὰν ἐγνωσμένων τῶν ἀπὸ Σὴμ καὶ πάλιν διαδέξασθαι παρ' αὐτῶν τὰς αὐτὰς κτήσεις τῶν ἀπὸ Ἰάφεθ προειρημένων, καὶ τοῖς δυσὶ λαοῖς τοῦ ἐνὸς λαοῦ τοῦ ἀπὸ Χαναὰν εἰς δουλείαν παραδοθέντος, ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν τοῦ παντοκράτορος Πατρὸς δύναμιν δοθεῖσαν αὐτῷ παρεγένετο, εἰς φιλίαν καὶ εὐλογίαν καὶ μετάνοιαν καὶ συνοικίαν καλῶν, τὴν ἐν τῇ αὐτῇ γῆ τῶν ἀγίων πάντων μέλλουσαν γίνεσθαι, ἧς, ὡς προαποδέδεικται, διακατάσχεσιν ἐπήγγελλται.

5 Ὅθεν οἱ πάντοθεν ἄνθρωποι, εἴτε δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι, πιστεύοντες ἐπὶ τὸν Χριστὸν καὶ ἐγνωκότες τὴν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ καὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἀλήθειαν, ἐπίστανται ἅμα αὐτῷ ἐν τῇ γῆ ἐκείνῃ γενησόμενοι καὶ τὰ αἰώνια καὶ ἄφθαρτα κληρονομήσειν.

140,1 Ὅθεν καὶ Ἰακώβ, ὡς προεἶπον, τύπος ὢν καὶ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰς δύο δούλας τῶν δύο ἐλευθέρων αὐτοῦ γυναικῶν ἐγεγαμήκει, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐτέκνωσεν υἱούς, εἰς τὸ προμηνυθῆναι ὅτι ὁ Χριστὸς προσλήψεται καὶ τοὺς ἐν γένει τοῦ Ἰάφεθ ὄντας ἀπὸ τοῦ Χαναὰν πάντας ὁμοίως τοῖς ἐλευθέροις καὶ τέκνα συγκληρονόμα ἔξει· ἅπερ ἡμεῖς ὄντες, συνιέναι ὑμεῖς οὐ δύνασθε, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ζώσης πηγῆς πιεῖν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν «συν-

τὴν γῆν τῶν υἰῶν τοῦ Χαναάν καὶ τὴν κατελάβετε. Καὶ ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰάφεθ, ἐπελθόντες κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτοὶ ἐναντίον σας, ἀφῆρεσαν ἀπὸ σᾶς τὴν γῆν καὶ τὴν κατεκράτησαν, εἶναι φανερόν. Ἔχουν δὲ ταῦτα λεχθῆ ὡς ἐξῆς: «Συνῆλθε δὲ ὁ Νῶε ἀπὸ τὸν οἶνον καὶ ἐμαθεν ὅσα τοῦ ἔκαμεν ὁ υἱός του ὁ νεώτερος, καὶ εἶπεν· ἐπικατάρατος εἶναι ὁ Χαναάν ὁ παῖς, θὰ εἶναι δούλος εἰς τοὺς ἀδελφοὺς του, καὶ εἶπεν· εὐλογητὸς εἶναι ὁ Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σῆμ καὶ ὁ Χαναάν θὰ εἶναι ὑπηρέτης του. Εἶθε νὰ αὐξήσῃ ὁ Κύριος τὸν Ἰάφεθ καὶ ἄς κατοικήσῃ εἰς τοὺς οἴκους τοῦ Σῆμ, καὶ ἄς γίνῃ ὁ Χαναάν ὑπηρέτης αὐτοῦ»⁷².

4 Ἀφοῦ λοιπὸν εὐλογήθησαν δύο λαοί, οἱ ἀπὸ τοῦ Σῆμ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰάφεθ, καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι πρῶτοι καταλαβόντες τοὺς οἴκους τοῦ Χαναάν ἦσαν οἱ ἀπὸ τὸν Σῆμ καὶ κατὰ τὰ προειρημένα οἱ διαδεχθέντες παρ' αὐτῶν τὰ ἴδια κτήματα ἦσαν οἱ ἀπὸ τὸν Ἰάφεθ καὶ ἀφοῦ ὁ εἷς λαὸς ἀπὸ τὸν Χαναάν παρεδόθη εἰς δουλείαν εἰς τοὺς δύο λαοὺς, ἦλθεν ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν δύναμιν ἀπὸ τὸν παντοκράτορα Πατέρα, καλῶν συμφιλίωσιν καὶ εὐλογίαν καὶ μετάνοιαν καὶ συνοίκησιν ὅλων τῶν ἀγίων, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ γίνῃ εἰς τὴν ἰδίαν γῆν, τῆς ὁποίας τὴν κατακυρίευσιν ἐπηγγέλθη, ὅπως ἔχει προαποδειχθῆ.

5 Ὅθεν οἱ ἀπὸ παντοῦ ἄνθρωποι, εἴτε δούλοι εἴτε ἐλεύθεροι, πιστεῦοντες εἰς τὸν Χριστὸν καὶ γνωρίζοντες τὴν εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἀλήθειαν, ἐπιγινώσκουν ὅτι θὰ ἔλθουν μαζί με αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ἐκείνην καὶ θὰ κληρονομήσουν τὰ αἰώνια καὶ ἄφθαρτα.

140,1 Ὅθεν καὶ ὁ Ἰακώβ, ὅπως προεῖπα, ὦν καὶ αὐτὸς τύπος τοῦ Χριστοῦ, ἐνυμφεύθη καὶ τὰς δύο δούλας τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐγέννησεν υἱοὺς, διὰ νὰ προμηνυθῆ ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ προσλάβῃ καὶ τοὺς εἰς τὸ γένος τοῦ Ἰάφεθ εὐρισκομένους ἀπογόνους τοῦ Χαναάν, ὅλους ὁμοίως με τοὺς ἐλευθέρους καὶ θὰ ἀποκτήσῃ συγκληρονόμα τέκνα. Ὅτι δὲ ταῦτα εἴμεθα ἡμεῖς, σεῖς δὲν δύνασθε νὰ καταλάβετε, διότι δὲν δύνασθε νὰ πίετε ἀπὸ τὴν ζῶσαν πηγὴν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς

τετριμμένων λάκκων καὶ ὕδωρ μὴ δυναμένων συνέχειν», ὡς ἡ Γραφή λέγει.

2 Εἰσὶ δὲ λάκκοι συντετριμμένοι καὶ ὕδωρ μὴ συνέχοντες οὐδὲ ὠρυξαν ὑμῖν οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ Γραφή διαρρηδην λέγει, «διδάσκοντες διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων» καὶ πρὸς τούτοις ἑαυτοὺς καὶ ὑμᾶς βουκολοῦσιν, ὑπολαμβάνοντες ὅτι πάντως τοῖς ἀπὸ τῆς σπορᾶς τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραὰμ οὐσί, κἂν ἁμαρτωλοὶ ὥσι καὶ ἄπιστοι καὶ ἀπειθεῖς πρὸς τὸν Θεόν, ἡ βασιλεία ἢ αἰώνιος δοθήσεται, ἅπερ ἀπέδειξαν αἱ γραφαὶ οὐκ ὄντα.

3 Εἰ γὰρ τοῦτο οὐκ ἂν εἶπεν ὁ Ἡσαΐας «καὶ εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν καὶ Γόμορρα ἐγενήθημεν», καὶ Ἰεζεκιήλ ὅτι «κἂν Νῶε καὶ Ἰακώβ καὶ Δανιήλ» ἐξαιτήσονται υἱοὺς ἢ θυγατέρας, οὐ μὴ δοθῆ αὐτοῖς, «ἀλλ' οὔτε πατὴρ ὑπὲρ υἱοῦ οὔτε υἱὸς ὑπὲρ πατρός, ἀλλ' ἕκαστος τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀπολεῖται καὶ ἕκαστος τῇ ἑαυτοῦ δικαιοπραξίᾳ σωθήσεται»· καὶ πάλιν Ἡσαΐας «ὄψονται τὰ κῶλα τῶν παραβεβηκότων· ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ παύσεται, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὄρασιν πάσῃ σαρκί».

4 Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Πατρὸς καὶ δεσπότου τῶν ὄλων οὐκ ἂν εἶπεν· «ἤξουσιν ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἀνακληθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον». Ἀλλὰ καὶ ὅτι οὐκ αἰτία τοῦ Θεοῦ οἱ προγινωσκόμενοι καὶ γενησόμενοι ἄδικοι, εἴτε ἄγγελοι εἴτε ἄνθρωποι, γίνονται φαῦλοι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν ἕκαστος αἰτία τοιοῦτοί εἰσιν ὅποῖος ἕκαστος φανήσεται, ἀπέδειξα καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

141,1 Ἵνα δὲ μὴ πρόφασιν ἔχητε λέγειν ὅτι ἔδει τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι, ἢ καὶ ἐν τῷ γένει ὑμῶν εἶναι τοὺς παραβαίνοντας, καὶ

73. Ἱερ. 2,13.

76. Ἱεζ. 14,14.

74. Ἱεζ. 29,13.

77. Ἱεζ. 14,16 · 18 · 20.

75. Ἱεζ. 1,9.

78. Ἱεζ. 66,24.

«τρυπημένους λάκκους, οἱ ὅποιοι δὲν δύνανται νὰ κρατήσουν ὕδωρ»⁷³, ὅπως λέγει ἡ Γραφή.

2 Εἶναι δὲ λάκκοι τρυπημένοι μὴ συγκρατοῦντες ὕδωρ, αὐτοὶ τοὺς ὁποίους ἤνοιξαν πρὸς χάριν σας οἱ διδάσκαλοί σας, ὅπως λέγει καὶ ἡ Γραφή σαφῶς, «διδάσκοντες διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων»⁷⁴ καὶ παραπλανοῦν καὶ ἑαυτοὺς καὶ σᾶς μὲ αὐτά, φρονοῦντες ὅτι ἡ αἰώνιος βασιλεία θὰ δοθῇ ὅπωςδὴποτε εἰς τοὺς ἀπὸ τὴν κατὰ σάρκα σπορὰν τοῦ Ἀβραὰμ προερχομένους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἁμαρτωλοὶ καὶ ἄπιστοι καὶ ἀπειθεῖς πρὸς τὸν Θεόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον αἱ Γραφαὶ ἀπέδειξαν ὡς ἐσφαλμένον.

3 Ἄν συνέβαινε τοῦτο, δὲν θὰ ἔλεγεν ὁ Ἡσαΐας, «καὶ ἂν δὲν εἶχεν ἀφήσει εἰς ἡμᾶς σπέρμα ὁ Κύριος Σαβαώθ, θὰ εἶχαμεν γίνεαι ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα»⁷⁵, καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ ὅτι «καὶ ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Δανιήλ ἀκόμη»⁷⁶ ἂν ζητήσουν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, δὲν θὰ τοὺς δοθοῦν, «ἀλλὰ δὲν θ' ἀποθάνουν οὔτε πατὴρ ὑπὲρ υἱοῦ οὔτε υἱὸς ὑπὲρ πατρός, ἀλλ' ἕκαστος μὲ τὴν ἁμαρτίαν του θὰ ἀπολεσθῇ καὶ ἕκαστος μὲ τὴν δικαιοπραξίαν του θὰ σωθῇ»⁷⁷. καὶ πάλιν ὁ Ἡσαΐας, «θὰ ἴδουν τὰ πτώματα τῶν ἀποστατῶν· ὁ σκώληξ αὐτῶν δὲν θὰ παύσῃ καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν δὲν θὰ σβεσθῇ, καὶ θὰ εἶναι εἰς κοινήν θέαν»⁷⁸.

4 Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Πατρὸς καὶ δεσπότου τῶν ὅλων δὲν θὰ ἔλεγεν, «θὰ ἔλθουν ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν, καὶ θὰ ἀνακλιθοῦν μαζὶ μὲ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας θὰ ἐκβληθοῦν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον»⁷⁹. Ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ προγινωσκόμενοι ὅτι θὰ γίνουν ἄδικοι, εἴτε ἄγγελοι εἴτε ἄνθρωποι, δὲν γίνονται φαῦλοι ἐξ αἰτίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἕκαστος ἐξ αἰτίας ἑαυτοῦ εἶναι τοιοῦτος ὁποῖος θὰ παρουσιασθῇ, τὸ ἀπέδειξα εἰς τὰ προηγούμενα.

141,1 Διὰ νὰ μὴ ἔχετε δὲ πρόφασιν νὰ λέγετε ὅτι ἔπρεπεν ὁ Χριστὸς νὰ σταυρωθῇ ἢ καὶ ὅτι εἰς τὸ γένος σας εἶναι οἱ παραβά-

79. Ματθ. 8,11 ἐ.

οὐκ ἂν ἄλλως ἐδύνατο γενέσθαι, φθάσας διὰ βραχέων εἶπον, ὅτι βουλόμενος τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἔπεσθαι τῇ βουλῇ αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐβουλήθη ποιῆσαι τούτους ἀτεξουσίους πρὸς δικαιοπραξίαν, μετὰ λόγου τοῦ ἐπίστασθαι αὐτοὺς ὑφ' οὗ γεγονάσι, καὶ δι' ὃν εἰσιν πρότερον οὐκ ὄντες, καὶ μετὰ νόμου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κρίνεσθαι, ἐὰν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττωσι· καὶ δι' ἑαυτοὺς ἡμεῖς, οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ἄγγελοι, ἐλεγχθησόμεθα πονηρευσάμενοι, ἐὰν μὴ φθάσαντες μεταθώμεθα.

2 Εἰ δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ προμηνύει πάντως τινὰς καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους κολασθήσεσθαι μέλλοντας, διότι προεγίνωσκεν αὐτοὺς ἀμεταβλήτως γενησομένους πονηροὺς, προεἶπε ταῦτα, ἀλλ' οὐχ, ὅτι αὐτοὺς ὁ Θεὸς τοιούτους ἐποίησεν. Ὡστε, ἐὰν μετανοήσωσι πάντες, βουλόμενοι τυχεῖν τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐλέους δύνανται, καὶ μακαρίους αὐτοὺς ὁ λόγος προλέγει εἰπὼν, «μακάριος, ὃς οὐ μὴ λογίσηται Κύριος ἁμαρτίαν». Τοῦτο δὲ ἐστίν, ὅς μετανοήσας ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τῶν ἁμαρτημάτων παρὰ τοῦ Θεοῦ λάβῃ ἄφεσιν, ἀλλ' οὐχ, ὡς ὑμεῖς ἀπατᾶτε ἑαυτοὺς καὶ ἄλλοι τινὲς ὑμῖν ὁμοιοὶ κατὰ τοῦτο, οἳ λέγουσιν ὅτι, κἂν ἁμαρτωλοὶ ᾖσι, Θεὸν δὲ γινώσκουσιν, οὐ μὴ λογίσηται αὐτοῖς Κύριος ἁμαρτίαν.

3 Μαρτύριον δὲ τούτου τὴν μίαν τοῦ Δαβὶδ διὰ τὴν καύχησιν αὐτοῦ γενομένην παράπτωσιν ἔχομεν, ἣτις τότε ἀφείθη, ὅτε οὕτως ἔκλαυσε καὶ ἐθρήνησεν ὡς γέγραπται. Εἰ δὲ τῷ τοιούτῳ ἄφεις πρὶν μετανοῆσαι οὐκ ἐδόθη, ἀλλ' ὅτε τοιαῦτα ἔκλαυσε καὶ ἔπραξεν ὁ μέγας οὗτος βασιλεὺς καὶ χριστὸς καὶ προφήτης, πῶς οἱ ἀκάθαρτοι καὶ πάντα ἀπονενοημένοι, ἐὰν μὴ θρηνήσωσι καὶ κόψωνται καὶ μετανοήσωσιν, ἐλπίδα ἔχειν δύνανται ὅτι οὐ μὴ λογίσηται αὐτοῖς Κύριος ἁμαρτίαν;

4 Καὶ ἡ μία δὲ αὕτη τῆς παραπτώσεως τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὴν τοῦ Οὐρίου γυναῖκα πρᾶξις, ἧ ἄνδρες, ἔφην, δείκνυσιν ὅτι οὐχ ὡς πορνεύοντες πολλὰς ἔσχον γυναῖκας οἱ πατριάρχαι, ἀλλ' οἰκονομία τις καὶ μυστήρια πάντα δι' αὐτῶν ἀπετελεῖτο· ἐπεὶ εἰ συνεχωρεῖτο, ἦν βούλεται τις καὶ ὡς βούλεται καὶ ὅσας βούλεται, λαμβάνειν γυναῖ-

ται, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ γίνη ἄλλως, ἐπρόλαβα νὰ εἶπω ἐν συντομίᾳ ὅτι θέλων ὁ Θεὸς ν' ἀκολουθοῦν οἱ ἄνθρωποι τὴν βουλήν του ἀπεφάσισε νὰ τοὺς πλάσῃ αὐτεξουσίου πρὸς δικαιοπραξίαν μετὰ λογικῆς, ὥστε νὰ γνωρίζουν ἀπὸ ποῖον ἔγιναν καὶ ἐξ αἰτίας ποίου ὑπάρχουν, ἐνῶ προηγουμένως ἦσαν ἀνύπαρκτοι, καὶ μετὰ νόμου ἰδικοῦ του ὥστε νὰ κρίνονται, ἐὰν ἐνεργοῦν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὅθεν ἐξ αἰτίας ἡμῶν τῶν ἰδίων ἡμεῖς, οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ἄγγελοι, θὰ ἐλεγχθῶμεν ὡς πονηρευθέντες, ἐὰν δὲν προφθάσωμεν νὰ μετανοήσωμεν.

2 Ἐὰν δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ προμηνύῃ ὅτι ὅπωςδήποτε πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦν μερικοὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι προεἶπε ταῦτα, διότι προεγίνωσκεν ὅτι οὗτοι θὰ ἐγίνοντο ἀμεταβλήτως πονηροί, ἀλλ' ὄχι διότι τοὺς κατεσκεύασεν ὁ Θεὸς τοιούτους. Ὡστε, ἐὰν μετανοήσουν ὅλοι, θέλοντες νὰ ἐπιτύχουν τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεος, δύνανται, καὶ μακαρίους τοὺς ἀποκαλεῖ ὁ λόγος ἐκ τῶν προτέρων εἰπών, «μακάριος εἶναι αὐτὸς τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος δὲν θὰ ὑπολογίσῃ τὴν ἁμαρτίαν»⁸⁰. Τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι ὅποιος μετανοήσῃ διὰ τὰ ἁμαρτήματα, θὰ λάβῃ ἄφεσιν αὐτῶν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὄχι ὅπως σεῖς ἀπατᾶτε ἑαυτοὺς καὶ μερικοὶ ἄλλοι ὅμοιοι μὲ σᾶς κατὰ τοῦτο, οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι, καὶ ἂν εἶναι ἁμαρτωλοί, ἀναγνωρίζουν δὲ τὸν Θεόν, δὲν θὰ ὑπολογίσῃ ὁ Θεὸς τὴν ἁμαρτίαν των.

3 Μαρτύριον δὲ τοῦτου ἔχομεν τὸ ἐν παράπτωμα τοῦ Δαβίδ, γενόμενον λόγῳ τῆς καυχήσεως αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ἀφέθη τότε, ὅταν ἐκλαυσε καὶ ἐθρήνησεν οὕτως, ὅπως ἐγράφη. Ἐὰν δὲ δὲν ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἄφεσις πρὶν μετανοήσῃ, ἀλλὰ ὅταν τόσον ἐκλαυσε καὶ τόσα ἔπραξεν ὁ μέγας οὗτος βασιλεὺς καὶ χριστὸς καὶ προφήτης, πῶς οἱ ἀκάθαρτοι καὶ καθ' ὅλα ἀποστατημένοι, ἐὰν δὲν θρηνησούν καὶ κλαύσουν καὶ μετανοήσουν, δύνανται νὰ ἔχουν ἐλπίδα ὅτι δὲν θὰ ὑπολογίσῃ εἰς αὐτοὺς ὁ Κύριος τὴν ἁμαρτίαν;

4 Καὶ τὸ ἐν δὲ τοῦτο παράπτωμα τοῦ Δαβίδ πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ Οὐρίου, ὃ ἄνδρες, εἶπα, δεικνύει ὅτι οἱ πατριάρχαι δὲν εἶχον πολλὰς γυναῖκας διὰ νὰ πορνεύουν, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτῶν ἐνηργούοντο οἰκονομίαι καὶ μυστήρια. Διότι, ἐὰν ἐπετρέπετο νὰ λάβῃ

κας, ὅποῖον πράττουσιν οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἄνθρωποι κατὰ πᾶσαν γῆν, ἔνθα ἂν ἐπιδημήσωσιν ἢ προσπεμφθῶσιν, ἀγόμενοι ὀνόματι γάμου γυκαϊκας, πολὺ μᾶλλον ἂν τῷ Δαβίδ τοῦτο συνεχωρεῖτο πράξειν.

5 Ταῦτα εἰπὼν, ὧ φίλτατε Μᾶρκε Πομπήϊε, ἐπαυσάμην.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

142,1 Ἐπὶ ποσὸν δὲ ὁ Τρύφων ἐπισχῶν. Ὁρᾶς, ἔφη, ὅτι οὐκ ἀπὸ ἐπιτηδεύσεως γέγονεν ἐν τούτοις ἡμᾶς συμβαλεῖν. Καὶ ὅτι ἐξαιρέτως ἦσθην τῇ συνουσίᾳ ὁμολογῶ, καὶ τούτους δὲ οἶμαι ὁμοίως ἐμοὶ διατεθεῖσθαι· πλέον γὰρ εὔρομεν ἢ προσεδοκῶμεν καὶ προσδοκηθῆναι ποτε δυνατὸν ἦν. Εἰ δὲ συνεχέστερον ἦν τοῦτο ποιεῖν ἡμᾶς, μᾶλλον ἂν ὠφελήθημεν, ἐξετάζοντες αὐτοὺς τοὺς λόγους· ἀλλ' ἐπειδὴ, φησί, πρὸς τῇ ἀναγωγῇ εἶ καὶ καθ' ἡμέραν πλοῦν ποιεῖσθαι προσδοκᾶς, μὴ ὄκνει ὡς φίλων ἡμῶν μεμνήσθαι ἐὰν ἀπαλλαγῆς.

2 Ἐμοῦ δὲ χάριν, ἔφην, εἰ ἐπέμενον, καθ' ἡμέραν ἐβουλόμην ταῦτὸ γίνεσθαι· ἀναχθήσεσθαι δὲ ἤδη προσδοκῶν, ἐπιτρέποντος τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργοῦντος, ὑμᾶς προτρέπομαι, ἐνστησαμένους ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας μέγιστον τοῦτον ἀγῶνα, τῶν διδασκάλων ὑμῶν σπουδάσαι προτιμῆσαι μᾶλλον τὸν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ Χριστόν.

3 Μεθ' αὐτῆς ἀπήεσαν λοιπὸν εὐχόμενοί τέ μοι σωτηρίαν καὶ ἀπὸ τοῦ πλοῦ καὶ ἀπὸ πάσης κακίας· ἐγὼ τε ὑπὲρ αὐτῶν εὐχόμενος ἔφην· οὐδὲν ἄλλο μεῖζον ὑμῖν εὔχεσθαι δύναμαι, ὧ ἄνδρες, ἢ ἵνα, ἐπιγνόντες διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ δίδοσθαι παντὶ ἀνθρώπῳ εὐδαιμονεῖν, πάντως καὶ αὐτοὶ ἡμῖν ὁμοια ποιήσητε, τὸ ἡμῶν εἶναι τὸν Χριστόν, τοῦ Θεοῦ.

κάνεις ὅποιαν θέλει καὶ ὅπως θέλει καὶ ὅσας θέλει γυναῖκας, ὅπως πράττουν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ γένος σας εἰς ὅλην τὴν γῆν, ὅπου τυχὸν ἐγκατασταθοῦν ἢ ἀποσταλοῦν, λαμβάνοντες γυναῖκας μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ γάμου, πολὺ περισσότερον θὰ συνέβαινεν ἂν ἐπετρέπετο νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ Δαβίδ.

5 Ἀφοῦ δὲ εἶπα ταῦτα, ὧ φίλτατε Μάρκε Πομπήιε, διέκοψα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

142,1 Ὁ δὲ Τρύφων, ἀφοῦ ἀνέμεινε ἐπ' ὀλίγον, εἶπε. Βλέπεις ὅτι δὲν συνέβη βεβιασμένως νὰ συναντηθῶμεν πρὸς συζήτησιν αὐτῶν. Καὶ ὅτι ἠὲ χαριστήθην ἐξαιρέτως διὰ τὴν συναναστροφὴν τὸ ὁμολογῶ, νομίζω δὲ ὅτι καὶ οὗτοι ἔχουν τὰ αὐτὰ μὲ ἐμὲ αἰσθήματα· διότι εὔρομεν περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐπεριμέναμεν καὶ ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ περιμένωμεν. Ἐὰν δὲ ἦτο δυνατόν νὰ πράττωμεν τοῦτο συχνότερα, θὰ ὠφελούμεθα περισσότερον ἐξετάζοντες αὐτοὺς τοὺς λόγους· ἀλλὰ ἐπειδὴ, λέγει, πλησιάζει ὁ καιρὸς νὰ ἐπιβιβασθῆς καὶ περιμένεις ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ν' ἀποπλεύσης, μὴ διστάζης νὰ ἐνθυμῆσαι ἡμᾶς ὡς φίλους, ἐὰν ταξιδεύσης.

2 Ὡς πρὸς ἐμέ, εἶπα, ἂν παρέμενα, θὰ ἤθελα νὰ γίνεται τοῦτο καθημερινῶς· ἐπειδὴ ὅμως ἤδη περιμένω νὰ ἐπιβιβασθῶ, ἐπιτρέποντος καὶ συνεργοῦντος τοῦ Θεοῦ, σᾶς προτρέπω, στήνοντες τὸν μέγιστον τοῦτον ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας σας, νὰ προτιμήσετε μὲ ζῆλον τὸν Χριστὸν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ἀντὶ τῶν διδασκάλων σας.

3 Μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησαν πλέον, εὐχόμενοι εἰς ἐμὲ σωτηρίαν καὶ ἀπὸ τὸν πλοῦν καὶ ἀπὸ πᾶσαν κακίαν. Ἐγὼ δὲ εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν εἶπα· δὲν δύναμαι νὰ εὐχηθῶ διὰ σᾶς τίποτε ἄλλο ἀνώτερον, ὧ ἄνδρες, παρὰ μόνον τοῦτο· ἀναγνωρίζοντες ὅτι διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ παρέχεται ἡ εὐχέρεια εἰς πάντα ἀνθρώπον νὰ εὐδαιμονῇ, νὰ πράττετε καὶ σεῖς ὅμοια μὲ ἡμᾶς, διότι ἰδικὸς μας εἶναι ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Ύφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Αφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ

Λαχανᾶ 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰν διὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Γραφῆς εἰς τὸ κεφάλαιον, τὸν στίχον καὶ τὴν σελίδα πού εὐρίσκονται, διὰ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς εἰς τὴν σελίδα πού εὐρίσκονται.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		13ἔ.	420
			14	414
1	1ἔ.	190	16	618
	1-3	178	16ἔ.	420
	26-28	248. 438	17	618
2	7	248	20-23	420
	8ἔ.	510	21	624
3	13ἔ.	494	33	420
	15	550	19	420
	22	440. 624	10	422
4	4	312	16-25	422
	20	592	23-25	418
5	24	312	24	424. 436. 622.
7	16	620		624
	19ἔ	648	27ἔ.	412
	24-27	650	21	9-12
11	5	620		12
	6	552	22	17
	7	628	26	4
12	1	596	28	10-19
14	18	580		14
	19	314	29	17
15	6	528. 596	30	38
17	5	292. 590	31	
	14	290. 326		13
	22	620		19
18	1	512. 618	32	22-30
	1-3	412		24
	2	618		25
	12ἔἔ.	618		30

35	1	436		9	576
	6-10	430	24	17	128.564
	7	436	27	18	387
49	8-12	404	33	9	512
	10	406.598.600			
	10ε	126.170			
	11	406.408.442.			
		482			
	Ἐξοδος				
			4	19	410
			5	8	576
			8	4	632
			10	16ε.	306
2	23	434		17	410
	2εε.	186.432.434	14	2	596
	5	184	16	5ε	370
	6	186.432	21	23	536
	14	186.188	27	26	534
	16	434	29	5	632
6	2-4	618	30	15	148
	6	188		19	148
	29	620	31	2ε.	620
15	25	630		16-18	478
	27	512	32	4	530
17	12	538		8	628
	14	630		15	314
	16	398		16-23	596
20	4	532.576		20	334.598.608
	22	478		22	180
23	20ε.	478		43ε.	628
	21	480	33	13-17	524
32	6	314		17	526
	Λευιτικὸν				
			5	2	326.582
26	40ε.	306		2ε.	580
				13ε.	442
	Ἀριθμοὶ		6	1-2	442
11	17	396		Βασιλειβν Α'	
	23	620			
12	7	412	7	12-16	460
21	6-9	178		14-16	592

Βασιλειῶν Γ'					
				10-16	550
				11	552
11	6	354		11-15	554
19	10	368		12	554
	18	388		13	554
				14	554
Παραλειπομένων				15	556
				16	552. 558
16	26	410		16-19	558
				17	134. 138
	Ἰῶβ			17-19	540
				19	134. 138
1	6	494		20-22	560
2	1	494		21ε.	560
			23	562	
	Ψαλμοὶ		22	4	512
			23	1-10	360
1	1-6	142		5	506. 622
	3	512		7ε.	162
2	1-13	144		8	614
	7	520. 556		10	338. 362. 506
	7ε	606	28	1-9	364
3	5ε	538	31	2	654
	6	138	44	1-18	366
8	4	582		7ε.	418
13	3	334		7-13	444
17	44ε.	338		8	512
18	1-7	450		11-13	444
	3-6	140	46	6-10	362
	5	374	49	1-23	322
	6	170. 464	67	19	368. 516
	11	340	71	1	352
21	2	542		1-5	448
	2ε.	544		1-19	352
	2-24	542		17	602
	3	544		17-19	448
	4	544		20	352
	5-7	548	81	1-8	612
	7	548	89	4	498
	8	138. 548	91	13	512
	10	550		16	530

95	1έ.144			18	320
	1-3	476			
	1-13	474		Μιχαίας	
	4-10	144			
	5	242.410.474.	4	1-7	570
		494. 504		2	570
	10	472		3έ.	570
98	1-7	446		4	570. 572
109	1	346.348.360.	5	2	132. 486
		418. 500. 502.			
		580. 622		Ίωήλ	
	1-3	152			
	1-4	502	2	13	164
	1-7	348	3	1έ.	516
	3έ.442.				
	484. 504			Ζαχαρίας	
	4	314. 350. 592			
	7	350	2	6	164
113	12-13	242		8	646
	12-16	466		11	596
127	3	570		14έ.	584
131	11	460	3	1έ.	494
135	2	410		1-2	584
	12	290		1-4	588
148	1έ.	508		2	588
				2-4	588
Παροιμίες Σολομώντος			6	12	592. 602
			9	9	134. 406
3	18	510	12	10	164. 302. 346.
8	21-25	626			448. 592
	22-36	438		11	164
				12	346. 602
	Ώσηέ		13	7	408
			14	5	162
1	9	314			
10	6	556		Μαλαχίας	
	Άμώς		1	10-12	338. 374. 590
				11	590
5	6-7	320.		12	600

4	4	394. 592	29	13	334. 496. 652
				13ξ.	492
	Ἡσαίας			14	348. 608
			30	1-5	494
1	3	184. 186	33	13-19	468
	3ξ.	136	35	1-7	466
	7	156. 306		5	156
	7ξ.	404		6	156
	9	166. 412. 652	36	502	
	10	310		37	502
	12	136	39	8	398
	13	136	40	1-17	400
	14	136	42	1-4	610. 640
	15	136. 334		5-13	452
	16-20	148. 182		6	604
	23	334. 502		6ξ.	330
2	3ξ.	138		8	450
	5ξ.	326. 642		16	604
3	9	644. 646		19ξ.	608
	9-11	308	43	5ξ.	164
	9-15	636		10	604
	10	646		15	640
	16	334	45	23	164
5	18-20	310	49	6	604
	18-25	636		8	606
	20	158	50	4	552
	21	368		6-8	138
6	10	294. 350	51	4ξ.	292
7	10-17	376. 454		5	128
	14	130. 380. 454.	52	5	308
		462. 470. 472.		10ξ.	298
		484. 504		13ξ.	160
8	4	484. 486. 490		15ξ.	594
9	6	132. 482	53	1	582. 594
11	1	128		1ξ.	376
	1-3	514		2	346. 376
	10	128		2ξ.	302. 506. 570
14	1	606		3ξ.	522
16	1	584		5	308. 346. 536.
19	24ξ.	608. 616			644
26	2ξ.	326		7	346. 522. 574.

		582		9-12	642
	8	346. 376. 442.		12	644
		460. 480. 570		17-25	498
	8-12	162		22	498
	9	346. 540. 552	66	1	136. 324
	12	158		5-11	510
54	1	166		24	164. 382. 628.
	1-6	298			652
	8ε.	646			
	9	648			
55	3-5	294			
	3-13	302	2	13	300. 312. 584
56	7	310	3	8	584
57	1	572		17	326
	1ε.	156	4	3ε.	336
	1-4	308		22	316. 348. 608
	2	538. 592	7	11	310
	5	390		18	644
58	1-11	304		21ε.	320
	2	134	9	25ε.	336
	6	370		26	168
	6ε.	136	11	19	472
	13	294	27	3	156
	13ε.	332	38	15	490
60	1	580		27	608
61	1	294		31	458. 606
62	10ε.	332		31ε.	292
	12	596		33	606
63	1-6	332			
	15ε.	330			
	17	164			
	18	330	3	17-19	500
64	1-12	330	14	14	652
	10-12	154		16	652
	11	164		18	652
65	1	596		20	380. 382. 652
	1-3	158. 328	16	3	486
	2	134. 138. 538.	20	12	314
		582		19-26	318
	8	642		20	314
	9	642	33	7-9	500

Ἱερεμίας

Ἱεζεκιήλ

36	12	610		22	100
37	7έ.	164		28	96
				29	96
	Θρῆνοι Ἱερεμία			32	96
				32έ.	100
4	20	172		34	100
				37	100
	Δανιήλ			41	100
				42	98
2	34	468. 480. 582		44	98. 510. 638
7	13	162. 302. 492		45	98. 538
	13έ.	480. 510		46	98. 100
	13-14	570		48	98
	25	346	6	1	98
	27	384		19έ.	98
				20	98
	Ματθαῖος			25έ.	98
				33έ.	98
1	18-20	488	7	2	586
	21	126. 130. 132		15	356
	23	130		15έ.	102
	24	488		19	102
2	1έ.	486		21	100
	2	564		22έ.	102. 482
	6	132	8	11	652
	10	564		11έ.	482. 600
	11έ.	486	9	13	96
	12έ.	490		35	124
	13	488	10	21έ.	358
	16	490		28	106
	17	490		40	102. 186
3	1-4	520	11	5	156. 240. 294.
	2	402			466
	9	328		12-15	402
	11	520		27	186. 188. 544.
	11έ.	396	12	38έ.	564
4	7έ.	556	13	3-8	614
	10	100		42έ.	102
	10έ.	614		55	520
	23	124	14	6-8	396
5	20	560	16	21	402. 484

	26	98			
17	10έ.	396			
	11	394	1	4-6	520
	13	336	2	17	96. 250
19	11-12	96	3	15	520
	17	100. 548		16έ.	562
	26	106	6	3	520
21	1έέ.	406	8	31	402. 484. 546.
21	5	134		36	98
	13	310	9	37	186
	33-41	150		47	96
22	13	482		48	164
	16-21	102	10	17έ.	100
	30	236. 240		18	548
	37	530		27	106
	37έ.	100	11	1έέ.	406
	39	530	12	30	100
23	7	578		30έ.	530
	15	604	14	27	408
	16	310		62	162
	23	310. 578	15	24	134. 540
	24	310. 578		29-32	138. 540
	27	310. 578		34	542
24	5	356	16	19	258
	11	402			
	24	356			
25	3	162			
	14-23	150	1	31	126. 130
	41	120. 482		35	126. 130. 548
26	30	554. 556		38	548
	31	408	2	1-5	488
	39	544	3	16έ.	396
	64	162	4	8	100
27	35	134	5	32	96
	39-43	138	6	27έ.	98
	44	550		29	100
28	13	566		30	98
	15	566		32	98
	19	180		34	98

Λουκάς

	35έ.	98		5	182
	36	538	4	10	466
7	22	466		10έ.	566
9	22	402. 484. 546		14	466
	25	98	12	40	350
10	16	102. 186	14	2	256
	19	482		7	604
	27	530. 532		29	130
11	42	310	19	37164.	
12	4έ.	106		302. 346.	
	22	98		592	
	24	98			
	29-31	98		Πράξεις	
	34	98			
	48	104	1	9	258
13	26έ.	102	2	17	516
	28	102		30	460
16	15	328	6	11έέ.	9
	16	402	12	1έέ.	10
	18	96	16	16έέ.	11
18	18έ.	100	19	22έέ.	11
	19	548	21	1	20
	27	106	26	1	20
19	30	406		3	20
	46	310			
20	35έ.	500		Ρωμαίους	
22	19έ.	192			
	42	558	1	20	120
	44	558	3	11-17	334
23	34	134	4	3	528
	35-37	138	14	11	164
	46	560			
24	32	254		Κορινθίους Α'	
	42	256			
			1	19	348
	Ἰωάννης		2	5	180
			5	6έ.	300
1	13	442		7	574
	20	520	11	9	356
	23	520		23έέ.	192
3	3	182		23-25	468

12	7	368		614. 646
	10	368	17	546
	28	368		
15	53	106	Θεσσαλονικεῖς Β'	
Κορινθίους Β'			2	3έ. 570
5	1	256	Ἑβραίους	
11	13	356		
Γαλάτας			6	20 314
			7	1έ. 314
			9	13έ. 294
3	6έέ.	596	Πέτρου Α'	
	10	534		
	13	536		
Ἐφεσίους			2	6 582
			Ἰακώβου	
1	6	646		
	21	398. 602	2	19 398
2	20	582	5	6 306
4	8	368. 516	Ἄποκάλυψις	
Κολοσσαεῖς			1	7 592
1	15	504. 506. 546.	20	2 120

2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

546. 564. 578. 580. 598. 600.
616. 618. 620. 622. 626. 652.

Ἄαρὼν 362. 364. 446. 512. 524. 538.

Ἄβελ 312. 544.

Ἄβραάμ 154. 186. 188. 290. 292. 306.

314. 324. 328. 334. 350. 356.

362. 376. 380. 386. 390. 412.

414. 416. 418. 420. 422. 424.

426. 430. 432. 434. 478. 480.

482. 496. 506. 508. 512. 528.

Ἄγαρ 414.

ἀγιωσύνη 474.

Ἄδὰμ 312. 370. 498. 504. 518. 534.

544. 612. 624. 632.

ἀδικία 80. 156. 194. 308. 352. 468.

530.

Ἄδουανὸς 195.

Ἄδουλις 116.

Ἄζαρίας 154.
 ἀθανασία 150. 384.
 ἀθεότης 80
 Ἄθηνᾶ 120.
 Αἰγύπτιος, -οι 124. 462. 470. 492.
 608.
 Αἴγυπτος 178. 184. 320. 336. 434.
 488. 492. 526. 554. 562. 574.
 586. 630. 634..
 Αἰθίοψ, -πες 352.
 αἰσχύνη 100.
 ἀκολασία 96. 210.
 ἀκροβυστία 304. 312. 334. 338. 350.
 528.
 Ἄλεξάνδρεια 122. 202.
 ἀλήθεια 90. 92. 232. 234. 282. 474.
 522. 610. 650.
 Ἄλκμήνη 464.
 Ἄμαλῆκ 398. 522. 524. 630.
 ἀμάρτημα, -τα 248. 302. 390. 654.
 ἄμαρτία 158. 160. 192. 298. 318. 322.
 514. 574. 674..
 ἄμαρτωλός, -οὶ 96. 144. 372. 390. 498.
 654.
 Ἀμφίλοχος 104.
 Ἄμώς 318.
 Ἄνανίας 154.
 ἀνάστασις 240. 242. 248. 254. 256.
 498. 500.
 ἀνδροφονία 530.
 ἀνομία 102. 298. 302. 468. 552.
 Ἄντινοος 122.
 Ἄντιόπη 114.
 Ἄντιόχεια 116.
 ἀπερίτμητος 312.
 Ἄπόλλων 114.
 Ἄραβία 352. 488. 518. 554. 564.
 Ἄργος 262.
 ἀρετὴ 214. 222. 274.
 Ἀριάδνη 110.
 Ἀρχέλαος 556.

ἀσέβεια 80. 120. 148.
 Ἄσκληπιός 108. 112. 170. 464.
 Ἄσσύριοι 378. 380. 454. 484. 486.
 502. 556. 608.
 ἀφθαρσία 106. 140. 384.
 Ἄφροδιτη 114.
 Ἄχαζ 378. 452.
 Ἄχιλλεὺς 116.
 Ἄχωρ 642.

B

Βάαλ 388. 644.
 Βαβυλῶν 586.
 Βαιθήλ 428.
 βάπτισμα 300. 312. 338. 378. 518.
 Βαρχωχέβας 124.
 βασιλεία 88. 96. 98. 100. 342. 344.
 346. 444. 492. 588. 652.
 Βασιλειδιανοὶ 356.
 Βηθλεὲμ 486. 488. 490. 550. 554. 556.
 Βηθφαγῆς 406.
 Βοαναργές 562.
 Βρισηῖς 116

Γ

Γαλιλαῖοι 496.
 Γανυμήδης 110. 114.
 Γενισταὶ 496.
 Γίθων 116.
 Γόμορρα 166. 412. 420. 422. 424. 652.

Δ

Δαβὶδ 134. 140. 144. 146. 294. 300.
 320. 338. 346. 348. 350. 360.
 374. 378. 384. 410. 418. 442.
 446. 448. 454. 460. 462. 472.
 476. 484. 504. 508. 512. 516.
 518. 538. 540. 546. 592. 610.

612. 622. 654. 656.
 δαίμων,-ες 80. 82. 88. 90. 94. 116.
 118. 152. 172. 200. 212. 220.
 222. 224. 312. 526.
 Δαμασκός 484. 486. 490.
 Δανάη 454.
 Δανιήλ 302. 340. 344. 346. 380. 382.
 468. 480. 616. 652.
 Δεβόρρα 428.
 Δευκαλίων 212.
 διάβολος 588.
 δικαιοπραξία 388. 390. 468.
 δικαιοσύνη 276. 304. 318. 328. 352.
 362. 366. 398. 418.
 Διώνυσος 110. 114. 464.
 Διόσκουροι 110.
 Δρῦς Μαμβρῆ 412. 414.
 Δωδώνη 104.

Ε

Ἐδῶμ 332. 336.
 Ἐζεκίας 348. 350. 398. 454. 462. 470.
 484. 502.
 εἰμαρμένη 146. 150.
 εἰρήνη 90. 156. 160.
 Ἐλαιῶν ὄρος 554. 556.
 Ἐλένη, συνεργάτις τοῦ Σίμωνα Μά-
 γου, 116.
 ἐλευθερία 264.
 Ἐλισσαῖος 514.
 Ἐλλάς 124. 262.
 Ἐλλην,-ες 82. 84. 114. 116. 154. 168.
 176. 454. 464.
 Ἐλληνιοὶ 496.
 Ἐμμανουήλ 454.
 Ἐμπεδοκλῆς 104.
 Ἐνώχ 384. 528.
 Ἐπίκουρος 224. 244.
 ἐπιμιξία 108. 112.
 Ἐσδρας 472.

Εὔα 504. 546. 612.
 εὐδαιμονία 264. 270.
 εὐσέβεια 78. 90. 276.
 εὐφροσύνη 302.
 Ἐφραΐμ 320. 380.

Ζ

Ζαχαρίας 134. 164. 338. 406. 408.
 494. 556. 584. 602. 616.
 Ζεὺς -Διὸς 108. 110. 130. 168. 172.
 188. 190. 454. 464.

Η

ἠδονή 202.
 Ἡλίας 154. 286. 368. 388. 394. 396.
 398. 402. 464. 516.
 Ἡράκλειτος 154. 216.
 Ἡρακλῆς 110. 170. 196. 220.
 Ἡρώδης 124. 142. 396. 404. 486. 488.
 550. 554. 556.
 Ἡσαΐας 128. 130. 132. 136. 148. 154.
 156. 158. 166. 168. 170. 184.
 290. 294. 298. 300. 302. 308.
 324. 326. 328. 330. 332. 338.
 372. 376. 378. 380. 382. 398.
 412. 442. 450. 454. 462. 468.
 472. 480. 482. 488. 490. 492.
 496. 502. 504. 510. 514. 526.
 548. 552. 572. 574. 576. 582.
 592. 594. 608. 610. 616. 634.
 646. 652.
 Ἡσαῦ 428. 430. 432. 598.

Θ

Θαμάρ 514.
 θάνατος 162. 174. 194. 228. 294. 298.
 340. 346. 438. 518. 522. 526.
 542. 546. 574.

Θαρσεῖς 352.
 θεοσέβεια 526.
 Θέτις 114.
 Θεωρητικοὶ 266.
 θυσία 312. 318. 322. 474. 588. 590.
 592.
 θυσιαστήριον 592.

I

Ἰαβὼχ 428.
 Ἰακώβ 128. 166. 186. 188. 290. 292.
 302. 314. 326. 330. 332. 356.
 360. 362. 380. 382. 384. 386.
 402. 404. 406. 416. 426. 428.
 430. 432. 434. 446. 464. 480.
 482. 496. 508. 512. 542. 546.
 562. 570. 582. 598. 600. 604.
 606. 610. 616. 618. 620. 622.
 626. 638. 640. 642. 652.
 Ἰάφεθ 648. 650.
 Ἰεζεκιήλ 164. 316. 380. 382. 496. 500.
 592. 652.
 Ἰερεμίας 162. 292. 320. 336. 472. 490.
 516. 584. 600.
 Ἰεριχὼ 440. 442. 574.
 Ἰεροσόλυμα – Ἱερουσαλήμ 128. 132.
 134. 138. 140. 152. 154. 158.
 164. 306. 308. 324. 326. 330.
 354. 362. 372. 398. 400. 406.
 486. 494. 496. 498. 502. 504.
 510. 518. 528. 534. 568. 570.
 580. 584. 590. 610. 620. 646.
 Ἰεσσαὶ 128. 512. 514.
 Ἰησοῦς Ναυῆ 436. 440. 442. 518. 574.
 586. 630.
 Ἰορδάνης 394. 402. 466. 512. 518.
 520. 556. 620.
 Ἰουδαία 92. 126. 132. 288. 340. 488.
 Ἰουδαῖος, –οὶ 124. 126. 128. 132. 134.
 136. 138. 142. 154. 156. 158.

164. 166. 184. 186. 472. 486.
 496. 594. 556.
 Ἰούδας, προπάτωρ Ἰουδαίων, 126.
 128. 170. 292. 336. 376. 380.
 400. 404. 454. 486. 488. 500.
 514. 588. 598. 608. 610. 616.
 642.
 Ἰσαάκ 186. 188. 290. 292. 356. 386.
 414. 430. 432. 434. 482. 496.
 508. 546. 598. 600. 616. 618.
 620. 626. 652.
 Ἰσραήλ 136. 166. 168. 184. 294. 296.
 298. 310. 320. 322. 328. 336.
 354. 434. 448. 472. 480. 490.
 526. 540. 542. 544. 562. 564.
 570. 574. 582. 604. 608. 610.
 614. 616. 636. 640. 644.
 Ἰσραηλίτης, –αὶ 178. 184.
 Ἰωάννης, εὐαγγελιστής, 498.
 Ἰωάννης, προφήτης, 394. 396. 398.
 404. 518. 520.
 Ἰὼβ 556.
 Ἰωνᾶς 564. 566.
 Ἰωσήφ 488. 520. 524. 550. 554. 616.

K

Κάϊν 544.
 Καῖσαρ 92. 102. 110. 602.
 κακία 120. 202. 222. 340. 564. 582.
 κατακλυσμὸς 212.
 κατάρα 346. 410. 522. 534.
 Κηδᾶρ 452.
 κιναιδία 120
 Κλαύδιος Καῖσαρ 116. 174.
 κόλασις 78. 98. 146. 152. 276.
 Κόρη 188. 190.
 Κόρινθος 262.
 κρεωφαγία 316.
 Κρήσκης 206. 220.
 κρίσις 278. 296. 310. 384. 426.

Κρόνος 224.

Λ

Λάβαν 428. 638. 640.

Λεία 386. 638. 640.

Λύδα 110.

Λίβανος 354. 466.

Λουζᾶ 428. 430.

Λούκιος 204. 206.

Λὼτ 168. 312. 418. 420. 422.

Μ

Μαλαχίας 336. 374. 592.

Μαμβρή 512. 618.

Μαρία Θεοτόκος 488. 546. 550. 554.
580. 598.

Μαριάμ 488.

Μαρκιανοί 356.

Μαρκίων 116. 176.

Μᾶρκος Πομπήϊος 650.

Μελχισεδέκ 312. 348. 350. 442. 502.
580. 592.

Μένανδρος 108. 116. 174.

Μερισταί 496.

Μερρᾶ 510. 630.

Μεσοποταμία 430.

μετάνοια 96. 98. 650.

Μίθρας 192. 468. 488.

Μίνως 84.

Μισαήλ 154.

Μιχαίας 132. 568.

Μναςέας 508.

μοιχεία 210.

Μολόχ 320.

Μουσώνιος 216.

Μωϋσῆς 126. 132. 150. 166. 170. 178.

180. 184. 186. 188. 290. 306.

314. 316. 324. 332. 334. 338.

340. 350. 362. 364. 376. 382.

384. 386. 388. 390. 396. 398.

408. 412. 414. 416. 418. 422.

426. 432. 434. 436. 438. 440.

442. 446. 464. 478. 480. 510.

516. 522. 524. 526. 528. 530.

532. 534. 538. 556. 564. 572.

576. 578. 580. 594. 616. 618.

620. 622. 628. 630. 646. 648.

Ν

Νάθαν 592

νηστεία 304. 572.

Νινευτ 566.

Νινευτται 566.

νόμος 290. 536.

νουμηνία 286.

Νῶε 212. 312. 314. 316. 380. 382.

384. 528. 638. 646. 648. 652.

Ξ

Ξενοφῶν 220.

Ο

Ὅδυσσεὺς 104.

όλοκαύτωμα, -τα 318.

Ὅμηρος 104.

ὄργη 608.

Οὐαλεντινιανοί 356.

Οὔρβικος 200. 202. 204.

Π

Περιπατητικοί 266.

περιτομή 262. 306. 310. 336. 528. 580.

Περσεὺς 110. 112. 170. 470.

Περσεφόνη 114.

Πήγασος Βαλλεροφόντης 110. 170.

πίστις 316. 334. 408. 574. 598. 608.

πλάνη 86.
 Πλάτων 84. 104. 108. 148. 176. 178.
 222. 224. 244. 256. 258. 272.
 274. 278. 280. 284.
 Πλατωνικοί 266. 268. 278.
 πλεονεξία 300.
 Πλούτων 210.
 πονηρεία 84. 182. 372. 374. 582.
 Πόντιος Πιλάτος 92. 134. 142. 152.
 156. 182. 212. 340. 482. 506.
 556.
 Πόντος 176.
 πορνεία 94. 530.
 Ποσειδών 210.
 πραότης 100.
 Πτολεμαῖος, βασιλεὺς Αἰγυπτίων,
 124. 462. 470.
 Πτολεμαῖος, μάρτυς, 200. 204.
 Πυθαγόρας 104. 256. 258. 280.
 Πυθαγορικοί 266.

Ρ

Ραδάμανθος 84.
 Ραμᾶ 490.
 Ραχήλ 386. 638.
 Ρεβέκκα 386.
 Ρουβὶμ 598.
 Ρωμαῖος, -οὶ 174. 200.
 Ρώμη 116. 174.

Σ

Σαδδουκαῖοι 256. 496.
 Σαμάρεια 320. 454. 484. 486. 490.
 Σαμαρεῖς 116. 166.
 Σαμουήλ 362. 446. 506. 560.
 Σαοὺλ 560.
 Σαρδανάπαλος 214.
 Σάρρα 414. 416. 420. 578. 618.

Σατορνιλιανοὶ 358.
 Σεμέλη 114. 464.
 Σερήνιος Γρανιανὸς 196.
 Σηγὼρ 418. 422.
 Σῆμ 648. 650.
 Σίβυλα 106. 150.
 Σιδὼν 354.
 Σίμων ὁ Σαμαρεὺς 116. 174. 602.
 Σινᾶ 620.
 Σιών 138. 142. 154. 320. 326. 330.
 334. 348. 362. 400. 406. 446.
 468. 510. 568. 670. 584.
 σκληροκαρδία 382.
 Σόδομα 166. 312. 412. 418. 420. 422.
 424. 432. 622. 624. 652.
 Σολομών 350. 352. 354. 360. 362.
 436. 440. 448. 506. 516. 616.
 620.
 σταυρὸς 132. 134. 560. 640.
 Στωϊκοὶ 106. 108. 214. 216. 226. 244.
 246. 266.
 Σωκράτης 82. 104. 154. 208. 214. 218.
 220.
 σωτηρία 258. 284. 294. 656.
 σωφροσύνη 86. 94. 96.

Τ

Τάνις 492. 494.
 ταπείνωσις 344.
 Τιβέριος Καῖσαρ 92.
 Τίβερις 116.
 Τρύφων 262. 284. 286. 288. 290. 302.
 310. 312. 324. 330. 332. 336.
 338. 344. 354. 358. 364. 368.
 370. 386. 388. 390. 392. 394.
 398. 400. 402. 410. 414. 416.
 418. 420. 424. 426. 432. 434.
 442. 444. 446. 450. 452. 454.
 456. 458. 460. 462. 464. 470.

474. 476. 492. 494. 514. 518.
584. 604. 610. 616. 632. 656.

X

T

Ἵστασπης 106.

Χαλάνη 320.

Χαλέβ 578.

Χαναάν 428. 578. 648. 6

Χαράν 430.

χρηστότης 252.

Χωρήβ 290. 458.

Ψ

Φ

Φαραώ 492.

Φαρές 598.

Φῆλιξ διοικητῆς Ἀλεξανδρείας 122.

φθόνος 300.

φιланθρωπία 390. 570.

φιληδονία 222. 500.

φιλοσοφία 78. 80. 226. 264. 268. 270.

ψευδαπόστολοι 356.

ψευδοδοξία 228.

ψευδοπροφήται 500.

ψευδόχριστοι 356. 500.

Ω

ᾠσηὲ 302.

- » 7ος 'Ομιλίες στους Ψαλμούς ΡΚΔ' - ΡΝ' και 'Ομιλίες στον Δαβίδ και τον Σαούλ
- » 8ος 'Ομιλίες στη Γένεσι Α' - θ', 'Υπόμνημα στον 'Ησαΐα και 'Υπόμνημα στον Δανιήλ (Κεφ. Ι' - ΙΓ')
- » 9ος 'Υπόμνημα στο κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο Α' ('Ομιλίες Α'-Κ')
- » 10ος 'Υπόμνημα στο κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο Β' (Ομιλίες ΚΑ'-ΜΗ')
- » 11ος 'Υπόμνημα στο κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο Γ' ('Ομιλίες ΜΘ'-ΟΕ')
- » 12ος α) 'Υπόμνημα στο κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο Δ' ('Ομιλίες ΟΣΤ'-ΛΑ')
- β) 'Υπόμνημα στο κατά 'Ιωάννην Εὐαγγέλιο ('Ομιλίες Α'-ΙΘ')
- » 13ος 'Υπόμνημα στο κατά 'Ιωάννην Εὐαγγέλιο ('Ομιλίες Κ'-ΝΔ')
- » 14ος 'Υπόμνημα στο κατά 'Ιωάννην Εὐαγγέλιο ('Ομιλίες ΝΕ'-ΠΗ')
- » 15ος 'Υπόμνημα στις Πράξεις ('Ομιλίες Α' - ΚΓ')
- » 16α' 'Υπόμνημα στις Πράξεις ('Ομιλίες ΚΔ' - ΜΔ')
- » 16β' 'Υπόμνημα στις Πράξεις ('Ομιλίες ΜΕ'-ΝΔ') και στην Προς Ρωμαίους ('Ομιλίες Α'-Ι')
- » 17ος 'Υπόμνημα στην Προς Ρωμαίους 'Ομιλίες ΙΑ' - ΛΓ'
- » 18ος 'Υπόμνημα στην Α' Προς Κορινθίους ('Ομιλίες Α' - ΚΑ')
- » 18α' 'Υπόμνημα στην Α' Προς Κορινθίους ('Ομιλίες ΚΒ' - ΜΔ')
- » 20ος 'Υπόμνημα στην Β' Προς Κορινθίους ('Ομιλίες ΚΕ' - Λ') και στην Προς 'Εφεσίους ('Ομιλίες Α' - ΙΑ)
- » 21ος 'Υπόμνημα στην Προς 'Εφεσίους ('Ομιλίες ΙΒ' - ΚΔ') και στην Προς Φιλιπησίους ('Ομιλίες Α' - ΙΒ')
- » 22ος 'Υπόμνημα στην Προς Φιλιπησίους ('Ομιλίες ΙΓ' - ΙΕ'), στην Προς Κολοσσαεῖς και στην Προς Θεσσαλονικεῖς Α'
- » 28ος Ποιμαντικά και 'Ασκητικά Α'

- » 31ος 'Ομιλίες κατηχητικές και ἠθικές Β' - 'Ομιλίες Περιστατικές Α'
- » 32ος 'Ομιλίες Περιστατικές Β'
- » 35ος 'Ομιλίες δογματικές
- » 36ος 'Ομιλίες ἑορταστικές - ἐγκωμιαστικές

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατά εἰμαρμένης - Διάλογος περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως, καί Λόγος Κατηχητικός Μέγας)

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπό Φιλοθέου Κοκκίνου

- Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοί δύο Περί ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - 'Επιστολές πρὸς 'Ακίνδυνον Α', Β', Γ', -'Επιστολές πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'
- » 2ος 'Υπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων Λόγοι Α' - Γ'
 - » 3ος Πραγματεῖες δογματικές καί ὁμολογιακές
 - » 4ος 'Επιστολές
 - » 9ος 'Ομιλίες Α' - Κ'
 - » 10ος 'Ομιλίες ΚΑ' - ΜΒ'

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος 'Αποφθέγματα Γερόντων.
- » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικές 'Ομιλίες
 - » 12ος 'Αββᾶ 'Ησαΐα, Λόγοι 'Ασκητικοί - ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖες καί 'Επιστολές.
 - » 19Α' Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, Βίος Συμεών ὑπό Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίες - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.
 - » 22 Νικολάου Καβάσιλα, 'Ερμηνεία στή Θεία Λειτουργία - Περί τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Α' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἐπιστολές
»	2ος	Ἐπιστολές
»	3ος	Ἐπιστολές
»	4ος	Ὁμιλίες στήν Ἑξαήμερο
»	5ος	Ὁμιλίες σέ Ψαλμούς
»	6ος	Ὁμιλίες ἠθικές καί πρακτικές
»	7ος	Ὁμιλίες δογματικές - περιστατικές - ἐγκωμιαστικές καί παιδαγωγικές
»	8ος	Ἀσκητικά (Ὅροι κατά πλάτος)
»	9ος	Ἀσκητικά (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν)
»	10ος	Δογματικά ἔργα

Β' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικά (Κατά ειδώλων, Περί ἐνανθρωπήσεως)
»	2ος	Δογματικά Α' (Λόγοι κατά Ἀρειανῶν Α-Β)
»	3ος	Δογματικά Β' (Λόγοι κατά Ἀρειανῶν Γ-Δ)
»	4ος	Δογματικά Γ'
»	5ος	Ἑρμηνευτικά Α'
»	6ος	Ἑρμηνευτικά Β' (Ἐξήγησις στούς Ψαλμούς)
»	7ος	Ἑρμηνευτικά Γ' (Ἐξήγησις στούς Ψαλμούς)
»	8ος	Ἱστορικοδογματικά Α'
»	9ος	Ἱστορικοδογματικά Β'
»	10ος	Ἱστορικοδογματικά Γ'
»	11ος	Ἀσκητικά
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος	1ος	Προσωπικές Σχέσεις και Έκκλησιαστική Διακονία
Α'
»	2ος	Προσωπικές Σχέσεις και Έκκλησιαστική Διακονία
Β'
»	3ος	Άπολογητικά έργα
»	4ος	Δογματικά έργα
»	5ος	Όμιλίες
»	6ος	Έγκωμιαστικοί και Έπιτάφιοι Λόγοι
»	8ος	Ο Χριστός Πάσχων, και ΄Επη δογματικά

Οί λοιποί τόμοι υπό έκδοσι.

Δ' ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Τόμος	1ος	Έκκλησιαστική Ίστορία (Βιβλία Α' -Γ')
»	2ος	Έκκλησιαστική Ίστορία (Βιβλία Δ' -ΣΤ')
»	3ος	Έκκλησιαστική Ίστορία (Βιβλία Ζ' -Ι')
»	4ος	Είς Μ. Κωνσταντίνον Τρακονταετηρικός - Στόν Βίο
του Μ. Κωνσταντίνου - Λόγος Μ. Κωνσταντίνου στό
σύλλογο τῶν ἁγίων

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Τόμος	1ος	Δογματικά Α' (Έκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου
πίστεως) |
|-------|-----|---|

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τόμος	1ος	Διάλογος Παλλαδίου - Περί τῆς ἀσαφείας τῶν προφη-
τειῶν - Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης
»	2ος	Όμιλίες στή Γένεσι (Α' - ΚΓ')
»	3ος	Όμιλίες στή Γένεσι (ΚΔ' - ΜΑ')
»	4ος	Όμιλίες στή Γένεσι (ΜΒ' - ΞΔ')
»	5ος	Όμιλίες στή Γένεσι καί στούς Ψαλμούς Γ' -ΙΒ' καί
ΜΑ' - ΜΓ'

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίς
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9-24
1. ΔΙΩΓΜΟΙ	9-18
2. ΟΙ ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ ΤΟΥ Β' ΑΙΩΝΟΣ	18-24
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	25-30
1. ΒΙΟΣ	25-69
2. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ	30-52
α. Διάλογος πρὸς Τρύφωνα	32-36
Α' Ἀπολογία	36-41
Β' Ἀπολογία	41-48
Ἀπολεσθέντα συγγράμματα	48-52
3. ΘΕΟΛΟΓΙΑ	52-61
4. ΨΕΥΔΙΟΥΣΤΙΝΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ	61-69
Λόγος πρὸς Ἴλληνας	63-65
Λόγος παραινετικός πρὸς Ἴλληνας	65-67
Περὶ Μοναρχίας	67
Περὶ ἀναστασεως	67-69
ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ	70
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΤ' ΕΚΛΟΓΗΝ	71-72
ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	73-657
ΑΠΟΛΟΓΙΑ Α'	73-197
ΠΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΣ ΥΠΕΡ ΔΙΚΑΙΑΣ ΚΡΙΣΕΩΣ	
ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ	73-109
ΑΝΩΤΕΡΟΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙ	
ΤΗΣ ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΙΑΣ	109-123
ΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ	
ΧΡΙΣΤΟΥ	123-169
Η ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΙΑ ΩΣ ΜΙΜΗΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙ-	
ΣΜΟΥ	169-195
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	195-197

ΑΠΟΛΟΓΙΑ Β΄	199–230
ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ	200–209
ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΔΥΟ ΣΑΡΚΑΣΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ	209–219
ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ	219–227
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	227–229
ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ	231–259
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	232–235
ΑΠΟΡΙΑΙ ΤΙΝΕΣ	235–241
ΔΥΝΑΤΟΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ	241–249
Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΣΑΡΚΟΣ	249–251
Η ΕΠΑΓΓΕΛΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ	251–257
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	257–260
ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΡΥΦΩΝΑ ΙΟΥΔΑΙΟΝ	261–657
ΗΜΕΡΑ ΠΡΩΤΗ	262–477
ΛΟΓΟΙ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΑΘΕΤΟΥΝ ΤΟΝ ΜΩΣΑΪΚΟΝ ΝΟΜΟΝ	289–331
ΑΙ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΙ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ	331–345
ΠΡΟΡΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΔΟΞΟΥ ΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ	345–391
ΠΩΣ Ο ΠΡΟΪΠΑΡΧΩΝ ΘΕΟΣ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΓΕΝΝΗΘΗ ΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	392–411
ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΥΠΑΡΧΗ ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ ΠΛΗΝ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΘΕΟΣ	411–477
ΗΜΕΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ	478–657
Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	478–485
ΟΤΙ Ο ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΓΕΝΝΗΘΕΙΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΟΧΙ Ο ΕΖΕΚΙΑΣ	485–515
ΠΩΣ Ο ΕΝΔΕΗΣ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΕΧΗ ΠΡΟΪΠΑΡΞΕΙ	515–569
ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ	569–607
Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΛΗΘΗΣ ΙΣΡΑΗΛ	607–657
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	657
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	659–680
1. Εύρετήριο Χωρίων τῆς Γραφῆς	659–668
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	668–674